

ជីកា

ភាសាចារ្យ

អភិជម្ពូបិជកេ

វិភង្គ

មូលជីកា

។ និមន្ត តស៊ូ ភក្ត្រតោ អរហន្តោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អភិធម្មបិដកេ

វិភង្គ-មូលដីកា

១. ខន្ធវិភង្គោ

១. សុត្តន្តកាជនីយវណ្ណនា

ចតុស្កន្ធនសោតិ ចត្តារិ សច្ចានិ សមាហជានិ ចតុស្កន្ធន្ធំ, ចតុស្កន្ធន្ធំ បស្សីតិ ចតុស្កន្ធនសោ។ សតិបិ សាវកានំ បច្ចេកពុទ្ធានញ្ច ចតុស្កន្ធនស្សនកាវេ អនញ្ញបុព្វកត្តា ភក្ត្រតោ ចតុស្កន្ធនស្សនស្ស តត្ថ ច សព្វញ្ញតាយ ធនពលេសុ ច វសីការស្ស បត្តិតោ បរសន្តានេសុ ច បសាវិតកាវេន សុចាកជត្តា ភក្ត្រវាវ វិសេសេន “ចតុស្កន្ធនសោ”តិ ថោមនំ អរហតីតិ។ នាថតីតិ នាថោ, វេនេយ្យានំ ហិតសុខំ អាសីសតិ បត្តេតិ, បរសន្តានគតំ វា កិលេសព្យសនំ ឧបតាបេតិ, “សាដុ, ភិក្ខុវេ, ភិក្ខុ កាលេន កាលំ អត្តសម្បត្តិ បច្ចវេក្ខិតា”តិអាទិនា (អ. និ. ៨.៧) វា តំ តំ ហិតបដិបត្តិ យាថតីតិ អត្តោ។ បរមេន ចិត្តិស្សរិយេន សមន្នាគតោ, សព្វសត្តេ វា គុណោហិ ព្យាសតិ អភិភវតីតិ បរមិស្សរោ ភក្ត្រវា “នាថោ”តិ វុច្ចតិ។ “សទ្ធម្មេ ការវំ កត្វា ករិស្សរមី”តិ សោតព្ពកាវេ ការណំ វត្វា បុន សវនេ និយោដេន្តោ អាហា “តំ សុណាថ សមាហិតា”តិ។ “ចោរាណដ្ឋកថានយំ វិគាហិត្វា ករិស្សរមី”តិ វា ឯតេន សក្កច្ចសវនេ ច ការណំ វត្វា តត្ថ និយោដេន្តោ អាហា “សទ្ធម្មេ ការវំ កត្វា តំ សុណាថា”តិ។

ឯត្ថ ច “ចតុស្វរ្ម័នសោ”តិ វចនំ ថោមនមេវ ចតុប្បកេនាយ ទេសនាយ
សមានគណននស្សនគុណោន, “អជ្ឈាសហិ ពុទ្ធជម្មហិ ឧបេតោ”តិ ច
អជ្ឈាសប្បកេនាយ ទេសនាយ សមានគណនគុណោហិតិ ទដ្ឋព្ភំ។ យថាវុត្តេន
វា និរតិសយេន ចតុស្វរ្ម័នស្សនេន ភគវា ចតុដា ធម្មសង្កណី ទេសេតុំ សមត្តោ
អហោសិ, អជ្ឈាសពុទ្ធជម្មសមន្នាគមេន អជ្ឈាសធាវិកដ្ឋន្តិ
យថាវុត្តទេសនាសមត្ថតាសម្មាទកគុណានិទស្សនមេតំ “ចតុស្វរ្ម័នសោ
ឧបេតោ ពុទ្ធជម្មហិ អជ្ឈាសហិ”តិ។ តេន យថាវុត្តាយ ទេសនាយ
សព្ពញ្ញភាសិតត្តា អវិបរីតតំ ទស្សន្តោ តត្ថ សត្ត ឧគ្គហាទីសុ និយោជេតិ,
និដ្ឋានគមនញ្ច អត្ថនោ វាយាមំ ទស្សន្តោ អដ្ឋកថាសវនេ ច អាទរំ
ឧប្បាទយតិ, យថាវុត្តគុណាហិតេន អសព្ពញ្ញនា ទេសេតុំ អសក្កុណោយ្យតំ
ធម្មសង្កណីវិកដ្ឋប្បករណានំ ទស្សន្តោ តត្ថ តទដ្ឋកថាយ ច សាតិសយំ
ការវំ ជនយតិ, ពុទ្ធាធិនញ្ច រតនានំ សម្មាសម្ពុទ្ធតាធិគុណាវិភាវេតិ។

តត្ថ ចត្តាវិ សច្ចានិ ចាកជានេវ, អជ្ឈាស បន ពុទ្ធជម្មា វេ វេទិតញ្ញា -
“អតីតំសេ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ អប្បជិហតំ ញ្ញាណំ, អនាគតំសេ...បេ....
បច្ចុប្បន្នំសេ...បេ.... ឥមេហិ តីហិ ធម្មហិ សមន្នាគតស្ស ពុទ្ធស្ស ភគវតោ សព្ព
កាយកម្មំ ញ្ញាណបុព្វុដ្ឋមំ ញ្ញាណានុបរិវត្តំ, សព្ពំ វចីកម្មំ...បេ. ... សព្ពំ
មនោកម្មំ...បេ.... ឥមេហិ ធម្មហិ ធម្មហិ សមន្នាគតស្ស ពុទ្ធស្ស ភគវតោ នត្តិ
ធនុស្ស ហានិ, នត្តិ ធម្មទេសនាយ, នត្តិ វិរិយស្ស, នត្តិ សមាធិស្ស, នត្តិ
បញ្ញាយ, នត្តិ វិមុត្តិយា ហានិ។ ឥមេហិ ធានសហិ ធម្មហិ សមន្នាគតស្ស
ពុទ្ធស្ស ភគវតោ នត្តិ ទវា, នត្តិ វវា, នត្តិ អដុដំ, នត្តិ វេកាយិតត្ថំ, នត្តិ
អព្យាវដមនោ, នត្តិ អប្បជិសដ្ឋានុបេក្ខា”តិ។

តត្ថ នត្ថិ ធរាតិ ឱឡាធិប្បាយេន កិរិយា នត្ថិ។ នត្ថិ រាតិ សហសា កិរិយា
នត្ថិ។ នត្ថិ អដុជន្តិ ញ្ញាណេន អដុសិតំ នត្ថិ។ នត្ថិ វេតាយិតត្ថន្តិ តុរិត កិរិយា
នត្ថិ។ នត្ថិ អព្យាវដមនោតិ និរត្តកោ ចិត្តសមុទាហារេ នត្ថិ។ នត្ថិ
អប្បដិសម្ពាទុបេក្ខាតិ អញ្ញាណុបេក្ខា នត្ថិ។ កត្ថចិ បន “នត្ថិ ធម្មទេសនាយ
ហានី” តិ អលិខិត្វា “នត្ថិ ធន្ទស្ស ហានិ, នត្ថិ វិរិយស្ស, នត្ថិ សត្តិយា” តិ លិខិត្តិ។

៧. ធម្មសង្គហោ ធម្មេ កុសលាធិកេ តិកេនុកេហិ សង្គហេត្វា តេ ឯវ ធម្មេ
សុត្តន្តេ ខន្ធជិនំ សេន វុត្តេ វិភជិតុំ វិភជ្ជប្បករណំ វុត្តំ។ តត្ថ សង្ខេបេន វុត្តានំ
ខន្ធជិនំ វិភជនំ វិភជ្ជោ។ សោ សោ វិភជ្ជោ បកតោ អធិកតោ យស្ស ចាឡិយា,
សា “វិភជ្ជប្បករណ” ន្តិ វុច្ចតិ។ អធិកតោតិ ច វុត្តព្ភកាវេន បរិក្កហិតោតិ
អត្ថោ។ តត្ថ វិភជ្ជប្បករណស្ស អាទិត្យតេ ខន្ធវិភជ្ជេ “បញ្ចក្ខន្ធា
រូបក្ខន្ធា... បេ... វិញ្ញាណក្ខន្ធា” តិ ឥទំ សុត្តន្តភាជនីយំ នាម។ ននុ ន
ឯត្ថកមេវ សុត្តន្តភាជនីយន្តិ? សច្ចំ, ឥតិ-សទ្ទេន បន អាទិ-សទ្ទត្ថជោតកេន
បការត្ថជោតកេន វា សព្វំ សុត្តន្តភាជនីយំ សង្គហេត្វា វិញ្ញាណក្ខន្ធាតិ
ឯវមាទិ ឯវបការំ វា ឥទំ សុត្តន្តភាជនីយន្តិ វេទិតព្វំ។ អថ វា ឯកទេសេន
សមុទាយំ និទស្សេតិ បព្ពតសមុទ្ហាទិនិទស្សកោ វិយ។ តត្ថ និព្ពានវដ្ឋានំ
សព្វធម្មានំ សង្គាហកត្តា សព្វសង្គាហកេហិ ច អាយតនាទីហិ
អប្បកតរបទត្តា ខន្ធនំ ខន្ធវិភជ្ជោ អាទិម្ហំ វុត្តោ។

ន តតោ ហេដ្ឋាតិ រូចាទិនំ វេទយិតាទិសភាវត្តាភាវា យស្មី សភាវេ
អតីតាទយោ វាសី កត្វា វុត្តព្ភា, តស្ស វុច្ចនាទិតោ អញ្ញាស្សភាវា ច ហេដ្ឋា
គណនេសុ សង្ខតធម្មានំ អនិដ្ឋានំ សាវសេសភាវំ, ន ហេដ្ឋា គណនមត្តាភាវំ
សន្ធាយ វុត្តំ។ ធម្មស្ស បន ខន្ធស្ស អភាវា “ន ឧទ្ធុ” ន្តិ អាហា។ ន ហិ
សវិភាគធម្មេហិ និស្សជស្ស អតីតាទិភាវវហិតស្ស ឯកស្ស និព្ពានស្ស

រាសដ្ឋា អត្ថិតិ។ “រាសីម្ល៉ី” តិ សទ្ធកុសហិតំ ខន្ធ-សទ្ធស្ស វិសយំ ធស្សតិ។
“គុណា បណ្ណាតិយំ រុទ្ធិយ” តិ វិសយមេវ ខន្ធ-សទ្ធស្ស ធស្សតិ, ន សទ្ធកុំ។
លោកិយលោកុត្តរភេទញ្ចា សីលាទិគុណំ និប្បនេសេន គហេត្វា បវត្តមាណោ
ខន្ធ-សទ្ធា សីលាទិគុណាវិសិដ្ឋំ រាសដ្ឋំ ធិបតីតិ។ កេចិ បន “គុណាដ្ឋា ឯត្ថ
ខន្ធដ្ឋា” តិ វេទន្តិ។ ធារុក្ខន្ទាតិ ឯត្ថ បន ន ខន្ធ-សទ្ធា បញ្ញត្តិ-សទ្ធស្ស អត្ថ
វត្ថតិ, តាទិសេ បន បុគ្គលាយតេ ធារុម្ព ធារុក្ខន្ទាតិ បញ្ញត្តិ ហោតីតិ
បញ្ញត្តិយំ និបតតីតិ វុត្ថំ។ តថា ឯកសិម្បិវិញ្ញាណោ បវត្តាវិញ្ញាណក្ខន្ទាតិ
ខន្ធ-សទ្ធា ន រុទ្ធិ-សទ្ធស្ស អត្ថំ វេទតិ, សមុទាយេ បន និរុទ្ធិ ខន្ធ-សទ្ធា
តទេកទេសេ បវត្តមាណោ តាយ ឯវ រុទ្ធិយា បវត្តតីតិ ខន្ធ-សទ្ធា រុទ្ធិយំ
និបតតីតិ វុត្ថំ។

រាសីតោ គុណតោតិ សព្ពត្ថ និស្សក្កវចនំ វិសយស្សវ ខន្ធ-សទ្ធស្សវត្ថិយា
ការណភារំ សន្ទាយ កតត្ថិ វេទិតព្ពំ។ “រាសីតោ” តិ ឥមមត្ថំ សទ្ធកុសេនបិ
និយមេត្វា ធស្សតុ “អយញ្ចា ខន្ធដ្ឋា នាម បិណ្ឌាដ្ឋា” តិ អាទិមាហ។
កោដ្ឋាសដ្ឋេ ខន្ធដ្ឋេ ធរដ្ឋេនបិ ខន្ធន ភវិតព្ពំ។ និព្ពានម្បិ ហិ ធរដ្ឋា កោដ្ឋាសោតិ។
តស្មា “ខន្ធដ្ឋា នាម រាសដ្ឋា” តិ យុត្ថំ។ យេសំ វា អតីតាទិវសេន ភេទោ អត្ថិ,
តេសំ រុប្បនាទិលក្ខណាវសេន តំតំកោដ្ឋាសតា វុច្ឆតីតិ ភេទវហិតស្ស
និព្ពានស្ស កោដ្ឋាសដ្ឋេន ច ខន្ធភារោ ន វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។

ឯត្តាវតាតិ ឧទ្ទេសមត្តនាតិ អត្តោ។ ចត្តារោ ច មហាភូតា... បេ.... រូបន្តិ ឯវំ
វិភត្តោ។ កត្តាតិ បេ? ឯកាទសសុ ឌីកាសេសុ។ ឥតិ-សទ្ធន និទស្សនត្ថេន
សញ្ញាវិភជននយោ ធស្សតោ។ ឥទញ្ចាវិភជនំ ឌីឡាវិកាទីសុ
ចក្ខាយតនត្ថិអាទិវិភជនញ្ចា យថាសម្ពុំ ឯកាទសសុ ឌីកាសេសុ យោជេតព្ពំ,
ឯវំ វេទនាភូត្វាទីសុបិ។ វិញ្ញាណក្ខន្ទោ បន ឯកាទសោកាសេសុ បុរិមេ

ឱកាសបញ្ចេក “ចក្ខុវិញ្ញាណ...បេ... មនោវិញ្ញាណ”ន្តិ
ឆ្លងវិញ្ញាណកាយវិសេសេនវិភត្តោ, ន តត្ថ មនោធាតុ មនោវិញ្ញាណធាតុតិ
វិភជនំ អត្ថិ។ តំ បន ទ្វយំ មនោវិញ្ញាណន្តិ វុត្តន្តិ ឥមមត្តំ ទស្សេតុំ អដ្ឋកថាយំ
“មនោធាតុ មនោវិញ្ញាណធាតុ”តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ភំ។

ឯវំ ចាឡិនយេន បញ្ចសុ ខន្ធសុ ធម្មបរិច្ឆេទំ ទស្សេត្វា បុន អញ្ញេន
បកាវេន ទស្សេតុំ “អបិចា”តិ អាទិមាហ។ ឯត្ថាតិ ឯតស្មី ខន្ធនិទ្ទេសេ។

១. រូបក្ខន្ធនិទ្ទេសវណ្ណនា

២. យំ កិញ្ចីតិ ឯត្ថ យន្តិ សាមញ្ញេន អនិយមនិទស្សនំ, កិញ្ចីតិ
បកាវន្តរកេទំ អាមសិទ្ធា អនិយមនិទស្សនំ។ ឧភយេនបិ អតីតំ វា...បេ...
សន្តិកេ វា អប្បំ វា ពហុំ វា យាទិសំ វា តាទិសំ វា យំ កិញ្ចីតិ
នប្បុសកនិទ្ទេសាវហំ សព្វំ ព្យាបេត្វា សង្គណ្ហាតីតិ អញ្ញេសុបិ
នប្បុសកនិទ្ទេសាវហេសុ បសង្កំ ទិស្វា តស្ស អធិប្បេតត្ថំ អតិច្ច បវត្តិតោ
អតិប្បសង្កស្ស និយមនត្ថំ “រូប”ន្តិ អាហ។ យំកិញ្ចីតិ សនិចាតំ យំ-សទ្ធិ កិ-
សទ្ធិព្វា អនិយមេកត្តធិបនវសេន ឯកំ បទន្តិ គហេត្វា “បទទ្ធយេនបី”តិ វុត្តំ។

កិញ្ច, ភិក្ខុវេ, រូបំ វេទេថាតិ តុម្ភេបិ រូបំ រូបន្តិ វេទេថ, តំ កេន ការណេន
វេទេថាតិ អត្ថោ, អថ វា កេន ការណេន រូបំ, តំ ការណំ វេទេថាតិ អត្ថោ។
អថេតេសុ ភិក្ខុសុ តុណ្ហីភូតេសុ ភគវា អាហ “រុប្បតីតិ ខោ”តិ អាទិ។

ភិក្ខុតីតិ សីតាទិសន្និចាតេ វិសទិសសម្ពាទុប្បត្តិទស្សនតោ
បុរិមសម្ពាទស្ស កេទំ សន្ធាយាហ។ កេនោ ច វិសទិសតាវិការាបត្តីតិ ភិក្ខុតីតិ
វិការំ អាបដ្ឋតីតិ អត្ថោ។ វិការាបត្តិ ច សីតាទិសន្និចាតេ
វិសទិសរូបុប្បត្តិយេវ។ អរូបក្ខន្ធនំ បន អតិលហុបវិវត្តិតោ យថា រូបធម្មានំ

បីតិក្ខុណោ សីតាធិហិ សមាគមោ ហោតិ, យេន តត្ថ ឧតុនោ បីតិប្បត្តស្ស
បុរិមសធិសសន្តានុប្បាទនសមត្ថតា ន ហោតិ អាហារាធិកស្ស វា, ឯវំ
អញ្ញោហិ សមាគមោ នត្ថិ។ សង្ឃជ្ជនេន ច វិការាបត្តិយំ រុប្បន-សន្តោ និរុទ្ទោ,
តស្មា អរូបធម្មានំ សង្ឃជ្ជនវិហិតត្តា រូបធម្មានំវិយ ចាកជស្ស វិការាស្ស
អភាវតោ ច “រុប្បន្តិ”តិ “រុប្បនលក្ខណា”តិ ច ន រុច្ឆន្តិ។ ជិយន្តាបិចាសាហិ
រុប្បនញ្ច ឧទរគ្គិសន្និចាតេន ហោតីតិ ឧដ្ឋព្ភំ។ ឯត ច កុប្បតីតិ ឯតេន
កត្តុអត្ថ រូបបទសិទ្ធិ ធស្សេតិ, យដ្ឋិយតិ បីឡិយតិ ឯតេហិ កម្មត្ថេ។
កោចាធិកិរិយាយេវ ហិ រុប្បនកិរិយាតិ។ សោ បន កត្តុក្ខតោ កម្មក្ខតោ ច
អត្ថោ ភិជ្ជមាណោ ហោតីតិ ឥមស្សត្ថស្ស ធស្សនត្ថំ “ភិជ្ជតីតិ អត្ថោ”តិ វុត្ថំ។
អថ វា រុប្បតីតិ រូបន្តិ កម្មកត្តត្ថេ រូបបទសិទ្ធិ វុត្ថា។ វិការាហិ រុប្បនន្តិ។
តេនេវ “ភិជ្ជតីតិ អត្ថោ”តិ កម្មកត្តត្ថេន ភិជ្ជតិ-សន្តេន អត្ថំ ធស្សេតិ។ យំ បន
រុប្បតិ ភិជ្ជតិ, តំ យស្មា កុប្បតិ យដ្ឋិយតិ បីឡិយតិ, តស្មា ឯតេហិ ច បទេហិ
បទត្ថោ ចាកជោ កតោតិ។ “កេនជ្ជេនា”តិ បុច្ឆាសភាគវសេន “រុប្បនជ្ជេនា”តិ
វុត្ថំ។ ន កេវលំ សន្តត្ថោយេវ រុប្បនំ, តស្ស បនត្ថស្ស លក្ខណញ្ច ហោតីតិ
អត្ថលក្ខណាវសេន “រុប្បនលក្ខណេន រូបន្តិបិ វុត្ថំ វុដ្ឋតី”តិ អាហា។

ធិដ្ឋិតាតិ មុច្ឆាបត្តិយា មុច្ឆិតា អដ្ឋបច្ឆន្តានំ ធនេនវសេន វា ធិដ្ឋិតា។
អច្ឆន្តខារេន សីតោធកេនាតិ អតិសីតការមេវ សន្ធាយ អច្ឆន្តខារតា វុត្ថា
សិយា។ ន ហិ តំ កប្បសណ្ណានំ ឧទកំ សម្បត្តិករំ បថវីសន្ធារកំ
កប្បវិរាសឧទកំវិយ ខារំ ភវិតុំ អរហតិ។ តថា ហិ សតិ បថវីវិលីយេយ្យាតិ។
អវីចិមហានិរយេតិ សឧស្សនំ អវីចិនិយំ វុត្ថំ។ តេនេវ “តត្ថ ហិ”តិអាធិ វុត្ថំ។
បេត្តិ...បេ.... ន ហោន្តិតិ ឯវិវិជាបិ សត្តា អត្ថីតិ អធិប្បាយោ ឯវិវិជាយេវ
ហោន្តិតិ និយមាភាវតោ។ ឯវំ កាលកញ្ញិកាធិសុបីតិ។ សរន្តា គច្ឆន្តិតិ
សរីសប-សន្តស្ស អត្ថំ វុត្ថតិ។

អភិសញ្ញាបិទ្វាតិ ឯត្ថ សម្មហំ កត្វាតិបិ អត្ថោ។ ឯតេន សត្តំ រូបំ... បេ...
ទស្សីតំ ហោតិ ឯតេន រូបក្ខន្ធសទ្ធស្ស សមាធាធិករណសមាសភារំ
ទស្សេតិ។ តេនេវាហ “ន ហិ រូបតោ... បេ... អត្ថី” តិ។

៣. បក្ខិបិទ្វាតិ ឯត្ថ ឯកាទសោកាសេសុ រូបំ បក្ខិបិទ្វាតិ អត្ថោ។ ន ហិ
តត្ថ មាតិកំយេវ បក្ខិបិទ្វា មាតិកា បិបតា, អថ ខោ បករណប្បត្តំ រូបន្តិ។

អបរោ នយោ... បេ... ឯត្ថេវ គណនំ គតន្តិ ឯតេន អតីតំសេនាតិ ភុម្មត្ថ
ករណាវចនន្តិ ទស្សេតិ។ យេន បការេន គណនំ គតំ, តំ ទស្សេតុំ “ចត្តារោ ច
មហាភូតា” តិអាទិ វុត្តន្តិ ឥមស្មី អត្ថេ សតិ មហាភូតុចាទាយរូបការោ
អតីតកោដ្ឋាសេ គណនស្ស ការណន្តិ អាបជ្ជតិ។ ន ហិ អតីតំសានំ វេទនាធិនំ
និវត្តនត្ថំ ឥទំ វចនំ “យំ រូប” ន្តិ ឯតេនេវ តេសំ និវត្តិតត្តា, នាបិ រូបស្ស
អញ្ញប្បការនិវត្តនត្ថំ សព្វប្បការស្ស តត្ថ គណិតត្តា, ន ច
អនាគតបច្ចុប្បន្នាការនិវត្តនត្ថំ អតីតំសវចនេន តំនិវត្តនតោតិ។ អថ បន យំ
អតីតំសេន គណិតំ, តំ ចត្តារោ ច... បេ... រូបន្តិ ឯវំ គណិតន្តិ អយមត្ថោ
អធិប្បតោ, ឯវំ សតិ គណនន្តរទស្សនំ ឥទំ សិយា, ន អតីតំសេន
គណិតប្បការទស្សនំ, តំទស្សនេ បន សតិ ភូតុចាទាយរូបប្បការេន
អតីតំសេ គណិតំ តំសភាវត្តាតិ អាបជ្ជមេវ ហោតិ, ន ច ឯវំសភាវតា
អតីតំសេ គណិតតាយ ការណំ ភវិតុំ អរហតិ ឯវំសភាវស្សេវ
បច្ចុប្បន្នានាគតេសុ គណិតត្តា សុខាធិសភាវស្ស ច អតីតំសេ គណិតត្តា,
តស្មា បុរិមនយោ ឯវំ យុត្តោ។ អជ្ឈត្តហិទ្ធានិទ្ទេសេសុបិ តាធិសោ ឯវត្ថោ
លព្ពតីតិ។

សុត្តន្តបរិយាយតោតិ បរិយាយទេសនត្តា សុត្តស្ស វុត្តំ។
អភិធម្មនិទ្ទេសតោតិ និប្បរិយាយទេសនត្តា អភិធម្មស្ស និច្ឆយេន ទេសោ

និរទេសោតិ កត្វា វុត្តំ។ កិញ្ញាបីតិអាទីសុ អយមធិប្បាយោ -
សុត្តន្តកាជនីយត្ថាយថា “អតីតំ នន្ទាគមេយ្យា” តិអាទីសុ អន្ទានវសេន
អតីតាទិកាវោវ វុត្តោ, តថា ឥធាបិ និទ្ទិសិតតោ (ម. និ. ៣.២៧២, ២៧៥; អប.
ថេរ ២.៥៥.២៤៤) សិយា។ ឯវំ សន្តេបិ សុត្តន្តកាជនីយម្បិ អភិធម្មទេសនាយេវ
សុត្តន្តេ វុត្តធម្មេ វិចិទិត្វា វិកជនវសេន បវត្តាតិ អភិធម្មនិរទេសនេវ
អតីតាទិកាវោ និទ្ទិដ្ឋាតិ។

អន្ទាសន្តតិសមយខណាវសេនាតិ ឯត្ថ ចុតិបជិសន្ទិបរិច្ឆិទ្ធ កាលេ អន្ទា-
សន្ទោ វត្តតីតិ “អហោសី នុ ខោ អហាមតីតមន្ទាន” តិអាទីសុត្តវសេន (ម. និ.
១.១៨; សំ. និ. ២.២០) វិញ្ញាយតិ។ “តយោមេ, ភិក្ខុវេ, អន្ទា។ កតមេ តយោ?
អតីតោ អន្ទា, អនាគតោ អន្ទា, បច្ចុប្បន្នោ អន្ទា” តិ (ឥតិវុ. ៦៣; ធិ. និ. ៣.៣០៥)
ឯត្ថ បន បរមត្ថតោ បរិច្ឆិទ្ធមានោ អន្ទា និវត្តិបថសុត្តវសេន (សំ. និ. ៣.៦២)
ខណបរិច្ឆិទ្ធនោ យុត្តោ។ តត្ថ ហិ “យំ, ភិក្ខុវេ, វូបំ ជាតំ ចាតុភូតំ, ‘អត្ថី’ តិ តស្ស
សម្ពា” តិ (សំ. និ. ៣.៦២) វិជ្ជមានស្ស បច្ចុប្បន្នតា តតោ បុព្វេ បច្ឆា ច
អតីតានាគតតា វុត្តាតិ។ យេកុយ្យេន បន ចុតិបជិសន្ទិបរិច្ឆិទ្ធ (ធិ. និ.
៣.៣០៥; ឥតិវុ. ៦៣) សុត្តេសុ អតីតាទិកោ អន្ទា វុត្តាតិ សោ ឯវំ ឥធាបិ
“អន្ទាវសេនា” តិ វុត្តោ។ សីតំ សីតស្ស សភាកោ, តថា ឧណ្ហំ ឧណ្ហាស្ស។ យំ បន
សីតំ ឧណ្ហំ វា សរីរេ សន្ទិបតិ តំ សន្តានវសេន បវត្តមាណំ អន្ទំ អនទិកំ
ឯកាការំ, តំ ឯកោ ឧត្ថតិ វុច្ឆតិ។ សភាគឧតុនោ អនេកន្តសភាវតោ
ឯកគហណំ កតំ, ឯវំ អាហារេបិ។ ឯកវិចិឯកជវនសមុដ្ឋានន្តិ
បញ្ចនដ្ឋន្ទាវសេន វុត្តំ។ សន្តតិសមយ កថា វិបស្សកាណំ ឧបការត្ថាយ
អដ្ឋកថាសុ កថិតា។

និដ្ឋិតហេតុបច្ចយកិច្ចំ, និដ្ឋិតហេតុកិច្ចមនិដ្ឋិតបច្ចយកិច្ចំ,
ឧភយកិច្ចមសម្បត្តំ, សកិច្ចក្ខណោ បច្ចប្បន្នំ។ ជនកោ ហេតុ, ឧបត្ថម្ភកោ
បច្ចយោ, តេសំ ឧប្បាទនំ ឧបត្ថម្ភនញ្ច កិច្ចំ។ យថា ពិជស្ស អង្ករុប្បាទនំ
បថីអាទិនញ្ច តឧបត្ថម្ភនំ កម្មស្ស កជត្តារូបវិចាកុប្បាទនំ អាហារាទិនំ
តឧបត្ថម្ភនំ, ឯវំ ឯកេកស្ស កលាបស្ស ចិត្តប្បាទស្ស ច ជនកានំ
កម្មានន្តរាទិបច្ចយភូតានំ ឧបត្ថម្ភកានញ្ច សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតានំ
កិច្ចំ យថាសម្ភវំ យោជេតព្ភំ។ តត្ថ ឧប្បាទក្ខណោ ហេតុកិច្ចំ ទដ្ឋព្ភំ, តិសុបិ
ខណោសុ បច្ចយកិច្ចំ។ បថីអាទិនំ សន្ធារណាទិកំ ជស្សាទិនំ ដុសនាទិកញ្ច
អត្ថនោ អត្ថនោ កិច្ចំ សកិច្ចំ, តស្ស ករណាក្ខណោ សកិច្ចក្ខណោ។ សហ វា
កិច្ចន សកិច្ចំ, យស្មី ខណោ សកិច្ចំ រូបំ វា អរូបំ វា ហោតិ, សោ សកិច្ចក្ខណោ,
តស្មី ខណោ បច្ចប្បន្នំ។

៦. ឯត្ថកមេវាតិ “តេសំ តេស” ង្គិ ឥមិនា អាមេឌិតវចនេន អភិព្យាបនត្ថេន
វុត្តត្ថមេវ។ “អបរស្ស អបរស្ស” តិ ធិបនំ អបរធិបនំ។ បរិយេសត្វតិ ឯតេន
បរិយេសនាយ អនិដ្ឋនាមនិវត្តនស្ស អការណាការំ ទស្សេតិ។ កម្មនោសេន
ហិ ចិត្តវិបល្លាសនោសេន ច កូដភក្ខចាណាទយោ ឧម្មត្តកាទយោ ច
បរិយេសេយ្យំ ទិដ្ឋិវិបល្លាសេន ច យោនកាទយោ ន អារម្មណស្ស
បរិយេសិតតព្ភសភាវត្តា, អបរិយេសិតតព្ភសភាវត្តា បន ឯតស្ស អនិដ្ឋមិច្ឆេវ
នាមន្តិ អត្ថោ។

សម្បត្តិវិហតោតិ រូបាទិនំ ទេវមនុស្សសម្បត្តិភវេ កុសលកម្មជលតា
សមិទ្ធសោភនតា ច សម្បត្តិ, តត្ថវិហតោតិ អត្ថោ។ តតោ ឯវំ តំ ន
បរិយេសិតតព្ភន្តិ។ សោភនានិ ច កានិចិ ហត្ថិរូបាទិនំ អកុសលកម្មទិព្ភត្តានិ ន
តេសំយេវ ហត្ថិអាទិនំ សុខស្ស ហេតុការំ កច្ឆន្តិតិ តេសំ សង្កណ្ឌនត្ថំ

“អកន្ត”ន្តិ វុត្តំ។ តស្ស តស្សេវ ហិ សត្តស្ស អត្តនា កតេន កុសលេន និព្ពត្តំ
សុខស្ស បច្ឆយោ ហោតិ, អកុសលេន និព្ពត្តំ ទុក្ខស្ស។ តស្មា កម្មជានំ
ឥដ្ឋានិដ្ឋតា កម្មការកសត្តស្ស វសេន យោជនាវហា សិយា។ អដ្ឋកថាយំ បន
“កុសលកម្មជំ អនិជ្ជំ នាម នត្ថិ”តិ ឥទមេវ វុត្តំ, ន វុត្តំ “អកុសលកម្មជំ ឥជ្ជំ
នាម នត្ថិ”តិ។ តេន អកុសលកម្មជម្បិ សោភនំ បរសត្តានំ ឥជ្ជន្តិ អនុញ្ញាតំ
ភវិស្សតិ។ កុសលកម្មជំ បន សព្វេសំ ឥដ្ឋមេវាតិ វទន្តិ។ តិវច្ឆានគតានំ បន
កេសញ្ចិ មនុស្សរូបំ អមនាបំ, យតោ តេ ទិស្វាវ បលាយន្តិ។ មនុស្សា ច
នេវតារូបំ ទិស្វា ភាយន្តិ, តេសម្បិ វិចាកវិញ្ញាណំ តំ រូបំ អារត្ត កុសលវិចាកំ
ឧប្បជ្ជតិ, តាទិសស្ស បន បុញ្ញស្ស អភាវា ន តេសំ តត្ថ អភិវតិ ហោតិ តិ
អធិប្បាយោ។ កុសលកម្មជស្ស បន អនិជ្ជស្សភាវោ វិយ អកុសលកម្មជស្ស
សោភនស្ស ឥជ្ជស្ស អភាវោ វត្ថុញ្ចោ។ ហត្ថិអាទិនម្បិ ហិ អកុសលកម្មជំ
មនុស្សានំ អកុសលវិចាកស្សេវ អារម្មណំ, កុសលកម្មជំ បន បវត្ថេ សមុជ្ជិតំ
កុសលវិចាកស្ស។ ឥដ្ឋាវម្ពណេន បន វេមិស្សកត្តា អប្បកំ អកុសលកម្មជំ
ពហុលំ អកុសលវិចាកុប្បត្តិយា ការណំ ន ភវិស្សតិ តិ សក្កា វត្ថុន្តិ។ វិចាកំ
បន កត្តចិន សក្កា វញ្ជេតុន្តិ វិចាកវសេន ឥដ្ឋានិដ្ឋាវម្ពណាវវត្តានំ សុដ្ឋ វុត្តំ។
តស្មា តំ អនុគន្ធា សព្ពត្ត ឥដ្ឋានិដ្ឋតា យោជេតញ្ចា។

អនិជ្ជា បញ្ច កាមគុណាតិ កស្មា វុត្តំ, ននុ “ចក្កវិញ្ញេយ្យានិ រូចានិ
ឥដ្ឋានិ”តិ (ម. និ. ១.១៦៦; ២.១៥៥; ៣.១៩០; សំ. និ. ៥.៣០) ឯវមាទិនា ឥដ្ឋានេវ
រូចានិនិ “កាមគុណា”តិ វុត្តានិ តិ? កាមគុណាសទិសេសុ
កាមគុណាវេហារតោ, សទិសតា ច រូចានិភាវោយេវ, ន ឥដ្ឋតា។ “អនិជ្ជា”តិ វា
វចនេន អកាមគុណាតា ទស្សិតាតិ កាមគុណាវិសភាតា រូចាទយោ
“កាមគុណា”តិ វុត្តា អសិវេ “សិវា”តិ វេហារោ វិយ។ សញ្ញានិ វា ឥដ្ឋានិដ្ឋានិ
រូចានិនិ តណ្ហាវត្ថុភាវតោ កាមគុណាយេវ។ វុត្តញ្ចិ “រូចា លោកេ បិយរូបំ

សាត្រប"ន្តិអាទិ (ជី. និ. ២.៤០០; ម. និ. ១.១៣៣; វិភ. ២០៣)។ អតិសយេន បន
កាមនិយត្តា សុត្តេសុ "កាមគុណា"តិ ឥដ្ឋានិ រូចាទិនិ វុត្តានិទិ។

ទ្វីសុបិ ហ័នបណ៍តបទេសុ "អកុសលកម្មជវសេន
កុសលកម្មជវសេនា"តិ វចនំ "តេសំ តេសំ សត្តាន"ន្តិ សត្តវសេន និយមេត្វា
វិភជិតត្តា, អយញ្ញត្តា "តេសំ តេស"ន្តិ អវយវយោគេ សាមិវចនំ កត្វា
វុត្តាតិ វេទិតញ្ញា។ សត្តសន្តានបរិយាបន្នេសុ កម្មជំវិសិដ្ឋន្តិ "កម្មជវសេនា"តិ
វុត្តំ។ យទិ បន តេហិ តេហិតិ ឯតស្មី អត្ថេ តេសំ តេសន្តិ សាមិវចនំ,
វិសយវិសយីសម្ពន្ធវា, ន កម្មជវសេនេវ រូចាទិនិ វិភត្តានិ, សញ្ញេសំ បន
ឥន្ទ្រិយពន្ធានំ វសេនវិភត្តានិទិ វិញ្ញាយន្តិ។ ឯត្ថ ច ចាកដេហិ រូចាទិហិ នយោ
ទស្សិតោតិ ចក្ខាទិសុបិ ហ័នបណ៍តតា យោដេតញ្ញា។

មនាបបរិយន្តន្តិ មនាបំ បរិយន្តំ មរិយាទាភូតំ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ
វទាមីតិ អត្ថោ។ កី ការណាន្តិ? យស្មា តេ ឯកច្ចស្ស មនាចា ហោន្តិ, ឯកច្ចស្ស
អមនាចា, យស្ស យេវ មនាចា, តស្ស តេវ បរមា, តស្មា តស្ស តស្ស
អជ្ឈាសយវសេន កាមគុណានំ បរមតា ហោតិ, ន តេសំយេវ សភាវតោ។

ឯវន្តិ ឥមស្មី សុត្តេ វុត្តនយេន។ ឯកស្មីយេវ អស្សាទនកុដ្ឋនតោ
អារម្មណសភាវស្សេវ ឥដ្ឋានិដ្ឋាកាវតោ អនិដ្ឋំ "ឥដ្ឋ"ន្តិ គហណាតោ ច, ឥដ្ឋំ
"អនិដ្ឋ"ន្តិ គហណាតោ ច ឥដ្ឋានិដ្ឋំ នាម ចាជិយេក្កំ បដិវិភត្តំ នត្ថិតិ អត្ថោ។
សញ្ញាវិបល្លាសេន ចាតិអាទិនា និព្វានេវិយ អញ្ញេសុ អារម្មណេសុ
សញ្ញាវិបល្លាសេន ឥដ្ឋានិដ្ឋគហណំ ហោតិ។ បិតុម្ពត្តាទិនំ ឱវសក្ករាទិសុ
នោសុស្សនសមុដ្ឋិតសញ្ញាវិបល្លាសវសេន តិត្តគហណំ វិយាតិ ឥមមត្តំ
សន្ធាយ មនាបបរិយន្តតា វុត្តាតិ ទស្សេតិ។

វិភត្តំ អត្ថិតិ ច វេត្តិតំ អត្ថិតិ អត្ថោ, អដ្ឋកថាចរិយេហិ វិភត្តំ បកាសិតន្តិ
វា។ តញ្ច មជ្ឈិមកសត្តស្ស វសេន វេត្តិតំ បកាសិតញ្ច, អញ្ញោសញ្ច
វិបល្លាសវសេន ឥទំ ឥដ្ឋំ អនិដ្ឋញ្ច ហោតិ តិ អធិប្បាយោ។ ឯវំ វេត្តិតស្ស
បនិដ្ឋានិដ្ឋស្ស អនិដ្ឋំ ឥដ្ឋន្តិ ច គហាលោ នកេវលំ សញ្ញាវិបល្លាសោវ ការណំ,
ធាតុក្ខោភវសេន ឥន្ទ្រិយវិការាបត្តិអាទិនា
កុសលាកុសលវិចាកុប្បត្តិហេតុភាវេបីតិ សក្កា វត្ថុ។ តថា ហិ សីតុទកំ
យម្មាភិតត្តានំ កុសលវិចាកស្ស កាយវិញ្ញាណស្ស ហេតុ ហោតិ,
សីតាភិតត្តានំ អកុសលវិចាកស្ស។ តូលបិចុសម្មស្សោ វណោ ធុក្ខោ និវណោ
សុខោ, មុទុតរុណាហត្ថសម្ពាហនញ្ច សុខំ ឧប្បាទេតិ, តេនេវ ហេតុន បហារណំ
ទុក្ខំ, តស្មាវិចាកវសេន អារម្មណាវវត្ថានំ យុត្តំ។

កិញ្ញាបីតិអាទិនា សតិបិ សញ្ញាវិបល្លាសេ ពុទ្ធហនិស្សនាទីសុ
កុសលវិចាកស្សេវ កូដនិស្សនាទីសុ ច អកុសលវិចាកស្ស ឧប្បត្តិ ទស្សន្តោ
តេនវិចាកេន អារម្មណស្ស ឥដ្ឋានិដ្ឋតំ ទស្សនិ។ វិជ្ជមានេបិ សញ្ញាវិបល្លាសេ
អារម្មណេនវិចាកនិយមនិស្សនំ អារម្មណនិយមនិស្សនត្ថមេវ កតន្តិ។

អបិច ឆ្វារវសេនបីតិអាទិនា ឆ្វារន្តេវ ទុក្ខស្ស សុខស្ស ច បច្ចយភូតស្ស
ឆ្វារន្តេវ សុខទុក្ខវិចាកុប្បាទនតោវិចាកេន អារម្មណនិយមនិស្សនេន
ឯកស្មីយេវ ច ឆ្វារេ សមាទស្សេវ មណីរតនាទិដោជ្ជត្ថស្ស សណិកំ ដុសនេ
ចោដនេ ច សុខទុក្ខុប្បាទនតោវិចាកវសេន ឥដ្ឋានិដ្ឋតា ទស្សនតាតិ
វិញ្ញាយតិ។

ហេដ្ឋិមនយោតិ មជ្ឈិមកសត្តស្ស វិចាកស្ស ច វសេន វេត្តិតំ អារម្មណំ
គហេត្វា “តេសំ តេសំ សត្តានំ ឧញ្ញាត”ន្តិ (វិភ. ៦) ច អាទិនា វុត្តនយោ។
សម្មតិមនាបន្តិ មជ្ឈិមកសត្តស្ស វិចាកស្ស ច វសេន សម្មតំ វេត្តិតំ មនាបំ,

តំ បន សភាវេនេវ វវត្តិតន្តិ អភិជ្ជិតត្ថុតោវ នភិជ្ជិតិ អធិប្បាយោ។
សញ្ញាវិបល្លាសេន នេយិកាធិបិបិ បុគ្គលេហិ មនាបន្តិ គហិតំ បុគ្គលមនាបំ
“តំ តំ វា បនា”តិអាធិនា ភិជ្ជិតិ។ វេមាធិកេបេតរូបម្បិ អកុសលកម្មជត្តា
កម្មការណាធិទុក្ខវត្ថុភាវតោ ច “មនុស្សរូបតោ ហីន”ន្តិ វុត្តំ។

៧. ឱឡារិក្សចានំ វត្តារម្មណាបដិយាតវសេន សុបវិគ្គហិតតា, សុខុមាធិ
តថា អភាវតោ ទុប្បវិគ្គហិតតា ច យោជេតញ្ញា។ ទុប្បវិគ្គហិជ្ជេនេវ
លក្ខណាទុប្បដិវិជ្ជនតា ទដ្ឋញ្ញា។ ទស្សីធិ “ទូរេ”តិ អវុត្តស្ស ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។
វុត្តម្បិ បន ឱកាសតោ ទូរេ ហោតិយេវ។

ហេដ្ឋិមនយោតិ “ឥត្តិជ្ជិយំ...បេ... ឥទំ វុច្ឆតិ រូបំ សន្តិកេ”តិ (វិភ. ៧) ឯវំ
លក្ខណតោ ទ្វាទសហត្ថវសេន វវត្តិតឱកាសតោ ច ទស្សត្វា
និយ្យាតិតនយោ។ សោ លក្ខណោកាសវសេន ទ្វាសន្តិកេន សហ គហិត្វា
និយ្យាតិតត្តា ភិជ្ជមាធា មិស្សកំ ករោន្តោ គតោ។ អថ វា ភិជ្ជមាធាតិ
សរូបទស្សនេន លក្ខណតោ យេវាបនកេន ឱកាសតោតិ ឯវំ លក្ខណតោ
ឱកាសតោ ច វិសុំ ករោន្តោ គតោតិ អត្ថោ។ អថ វា លក្ខណតោ សន្តិកេន ទ្វា
ឱកាសតោ ទ្វាសន្តិកភាវករណេន សន្តិកភាវំ ភិជ្ជិត្វា ទ្វាភាវំ, ទ្វាភាវញ្ញា
ភិជ្ជិត្វា សន្តិកភាវំ ករោន្តោ បវត្តោតិ “ភិជ្ជមាធា គតោ”តិ វុត្តំ។ ឥធិ បនាតិ
“តំ តំ វា បន រូបំ ឧបាទាយ ឧបាទាយា”តិ ឥធិ បុរិមនយេន លក្ខណតោ ទ្វា
ឱកាសតោ សន្តិកភាវករណេន នភិជ្ជិតិ ភគវា, ន ច ឱកាសទ្វាតោ វិសុំ
ករណេន, នាបិ ឱកាសទ្វាតោ វេមិស្សកករណេនាតិ អត្ថោ។ កី បន
ករោតីតិ? ឱកាសតោ ទ្វាមេវ ភិជ្ជិតិ។ ឯត្ថ បន ន បុព្វេ វុត្តនយេន តិធា អត្ថោ
ទដ្ឋញ្ញា។ ន ហិ ឱកាសតោ ទ្វា លក្ខណតោ សន្តិកំ ករោតិ, លក្ខណតោ វា
វិសុំ តេន វា វេមិស្សកន្តិ។ ឱកាសតោ ទ្វាស្ស បន ឱកាសតោវ

សន្តិកភាវករណំ ឥធ “ភេទន”ន្តិ វេទិតព្ធំ។ ឥធ បន នលក្ខណតោ ទូរំ
ភិទ្ធីតិ ឯត្ថាបិ វា ន បុព្វេ វុត្តនយេន តិទា ភេទស្ស អករណំ វុត្តំ, លក្ខណតោ
សន្តិកទ្វារំ បន លក្ខណតោ ឧបាទាយុបាទាយ ទូរសន្តិកភាវេ នត្ថិតិ
លក្ខណតោ ទូរស្ស លក្ខណតោវ សន្តិកភាវករណំ លក្ខណតោ ទូរស្ស
អភេទនន្តិ ទដ្ឋព្ធំ។ បុរិមនយោ វិយ អយំ នយោ ន ហោតិ ឯត្ថកមេវ ហិ ឯត្ថ
ទស្សេតិ ភិទ្ធមាឆោតិ ឯត្ថ ច អញ្ញថា ភេទនំ វុត្តំ, ភេទនំ ឥធ ច អញ្ញថា វុត្តន្តិ។

រូបក្ខន្ធនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. វេទនាក្ខន្ធនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨. ចក្ខោទយោ បសាទា ឱឡារិកមនោមយត្ថភាវបរិយាបន្នា កាយវេហារំ
អរហន្តិ តត្ថត្ថកា អនុក្ខមសុខា “កាយិកា”តិ បរិយាយេន វុត្តា, ន
កាយបសាទវត្ថុកត្តា។ ន ហិ ចក្ខោទយោ កាយបសាទា ហោន្តិ ។
សន្តិវសេន ខណ្ឌាទិវសេន ចាតិ ឯត្ថ អទ្ធាសមយវសេន អតីតាទិភាវស្ស
អវចនំ សុខាទិវសេន ភិក្ខាយ អតីតាទិភាវវចនតោ។ ន ហិ សុខាយេវ
អទ្ធាវសេន សមយវសេន ច អតីតាទិកា ហោតិ, តថា ឧក្ខា អនុក្ខមសុខា ច
កាយិកា ចតសិកាទិភាវេន ភិក្ខា។ តេន វេទនាសមុទយោ អទ្ធាសមយវសេន
អតីតាទិភាវេន វត្ថុត្ថតំ អរហតិ សមុទាយស្ស តេហិ បរិច្ឆេទិតត្ថត្ថា,
វេទនេកនេសា បន ឯត្ថ គហិតាតិ តេ សន្តិខណោហិ បរិច្ឆេទំ អរហន្តិ តត្ថ
តថាបរិច្ឆេទិតព្ធំ គហិតត្ថាតិ។ ឯកសន្តិកយំ បន
សុខាទិអនេកភេទសព្វាវេន តេសុ យោ ភេទោ បរិច្ឆេទិតព្ធំភាវេន គហិតោ,
តស្ស ឯកប្បការស្ស ចាកជស្ស បរិច្ឆេទិកា តំសហិតទ្វារាលម្ពនប្បវត្តា,
អវិច្ឆេទេន តទុប្បាទកេកវិធីវិសយសមាយោគប្បវត្តា ច សន្តិ ភវិតុំ
អរហតិ តស្ស ភេទន្តំ អនាមសិទ្ធា បរិច្ឆេទកភាវេន គហណំ កតំ។

លហុបរិវត្តិនៅ វា ធម្មា បរិវត្តនេនេវ បរិច្ឆេទំ អរហន្តីតិ សន្តតិខណ្ឌសេន
បរិច្ឆេទោ វុត្តោ។ បុព្ពន្តាបរន្តមជ្ឈគតាតិ ឯតេន ហេតុបច្ចយ កិច្ចវសេន
វុត្តនយំ ទស្សេតិ។

១១. កិលេសគ្គិសម្បយោគតោ សទរថា។ ឯតេន សភាវតោ ឡឡាវិកតំ
ទស្សេតិ, ទុក្ខវិចារកដ្ឋេនាតិ ឯតេន ឡឡាវិកវិចារកនិច្ឆាទនេន កិច្ចតោ។
កម្មវេគក្ខត្តា កម្មបដិពទ្ធកូតា ច កាយកម្មាទិព្យាបារវិវហតោ និរុស្សហា
វិចារកា, សឧស្សហា ច កិរិយា អវិចារកា។ សវិចារកា ច សគញ្ញាវិយ
ឡឡាវិកាតិ តត្ថិបក្ខតោ អវិចារកា សុខុមាតិ វុត្តោ។

អសាតដ្ឋេនាតិ អមចុរដ្ឋេន។ តេន សាតបដិបក្ខំ អនិជ្ឈសភាវំ ទស្សេតិ។
ទុក្ខដ្ឋេនាតិ ទុក្ខមដ្ឋេន។ តេន ទុក្ខានំ សន្តាបនកិច្ចំ ទស្សេតិ។ “យាយំ, ភន្តេ,
អទុក្ខមសុខា វេទនា, សន្តស្មី ឯសា បណីតេ សុខេ វុត្តា ភកវតា” តិ (ម. និ.
២.៨៨; សំ. និ. ៤.២៦៧) វចនតោ អទុក្ខមសុខា ជរណាសភាវិវហតោ អសន្តានំ
កាមរាគបដិយានុសយានំ អនុសយនស្ស អដ្ឋានត្តា សន្តា, សុខេ និកន្តី
បរិយាទាយ អនិគន្ធព្ពត្តា បដានភាវំ នីតាតិ បណីតាតិ។ តថា អនិគន្ធព្ពា ច
កាមាវចរជាតិអាទិសង្គំ អកត្វា សមាទជាតិយំ
ព្យាណសម្បយុត្តវិប្បយុត្តាទិកេ សមាទភេទេ សុខតោ បណីតាតិ
យោជេតញ្ញា។ ឧបព្រហ្មិតានំ ឆាត្វនំ បច្ចយភាវេន សុខា ខោភេតិ វិពាទិតានំ
បច្ចយភាវេន ទុក្ខា ច។ ឧភយម្បិ កាយំ ព្យាបេន្តវិយ ឧប្បជ្ជតីតិ ជរតិ។
មទយមាទន្តិ មទំ ករោន្តំ។ ឆាទយមាទន្តិ ៩ច្ឆំ ឧប្បាទេន្តំ, អវត្តរមាទំ វា។
យម្មាភិកត្តស្ស សីតោទកយជេន អាសិត្តស្ស យថា កាយោ ឧបព្រហ្មិតោ
ហោតិ, ឯវំ សុខសមដ្ឋិនោបីតិ កត្វា “អាសិព្យាមាទំវិយា” តិ វុត្តំ។

ឯកត្តនិមិត្តយេវាតិ បថវីកសិណាទិកេ ឯកសភាវេ ឯវ និមិត្តេ។ ចរតីតិ
នាធាវដ្ឋនេ ជវនេ វេទនាវិយ វិប្បន្ននវហិតត្តា សុខុមា។

អធិប្បាយ អកុសលតាយ អកោវិទោ។ កុសលត្ថិកេ...បេ... អាគតត្តាតិ
“កុសលាកុសលា វេទនា ឌីឡាវិកា, អព្យាកតា វេទនា សុខុមា” តិ ឯវ
អាគតត្តា។ ភូមន្តវភេទេ ទស្សេតុំ “យម្បី” តិអាទិ អារទ្ធី។ សមីនា នីហារេនាតិ
ឯតេន “កាមាវចរសុខតោ កាមាវចរុបេក្ខា សុខុមា” តិអាទិនា
សភាវាទិភេទេន ច ឌីឡាវិកសុខុមភាវំ តត្រ តត្រេវ កថេន្តោ នភិទ្ធីតិ នយំ
ទស្សេតិ។

លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា កថិតា, តស្មា ឯកន្តបណីតេ ហីនបណីតានំ
ឧទ្ធទត្តា ឯវមេវ ឯកន្តហីនេ ច យថាសម្ពុំ ហីនបណីតតា ឧទ្ធវិតញាតិ
អនុញ្ញាតំ ហោតីតិ ឧភយត្ថ តទុទ្ធវលោ ន កុក្កុច្ឆាយិតព្ពន្ធិ អត្ថោ។

អកុសលានំ កុសលាទីហិ សុខុមត្តាភាវតោ ចាឡិយា អាគតស្ស
អបរិវត្តនិយភាវេន “ហេដ្ឋិមនយោ ន ឌីលោកេតត្តោ” តិ វុត្តន្តិ វេទន្តិ,
តំតំវាបនវសេន កថនេបិ បរិវត្តនំ នត្ថិតិ ន បរិវត្តនំ សឆ្វាយ “ហេដ្ឋិមនយោ ន
ឌីលោកេតត្តោ” តិ វុត្តំ, ហេដ្ឋិមនយស្ស បន វុត្តត្តា អវុត្តនយំ គហេត្វា “តំ តំ វា
បនា” តិ វុត្តំ យុត្តន្តិ “ហេដ្ឋិមនយោ ន ឌីលោកេតត្តោ” តិ វុត្តន្តិ វេទិតត្តោ។
ពហុវិចាកា អកុសលា ទោសុស្សន្ធតាយ ឌីឡាវិកា, តថា អប្បវិចាកា
កុសលា។ មន្តទោសត្តា អប្បវិចាកា អកុសលា សុខុមា, តថា ពហុវិចាកា
កុសលា ច។ ឌីឡាវិកសុខុមនិកត្តិវត្ថុភាវតោ កាមាវចរាទីនំ
ឌីឡាវិកសុខុមតា។ សាមីតិ ភាវនាមយាយ ភេទនេន ទានមយសីលមយានព្វា
បច្ចេកំ ភេទនំ នយតោ ទស្សិតន្តិ វេទិតត្តំ។ សាមីតិ វា តិវិជាបីតិ យោជេតត្តំ។

១៣. ជាតិអាទិវសេន អសមាណកោដ្ឋាសតាវិសភាគដ្ឋោ។

ឧក្ខ្វិចាកតាទិវសេន អសទិសកិច្ចតា, អសទិសសភាវតា វាវិសំសដ្ឋោ, ន
អសម្បយោគោ។ យទិ សិយា, ទ្វិវិបរិយាយេន សន្តិកំ ហោតីតិ សំសដ្ឋដ្ឋន
សន្តិកតា អាបដ្ឋតិ, ន ច វេទនាយ វេទនាសម្បយោគោ អត្ថិ។
សន្តិកបទវណ្ណនាយ ច “សភាគដ្ឋន សិក្ខដ្ឋន ចា”តិ វក្ខតីតិ វុត្តនយេនេវ
អត្ថោ វេទិតញ្ចោ។

ន ទ្វរតោ សន្តិកំ ឧទ្ធវិវត្តន្តិ កស្មា វុត្តំ, កី យថា សន្តិកតោ អកុសលតោ
អកុសលា ទ្វរេតិ ឧទ្ធវិយតិ, តថា តតោ ទ្វរតោ កុសលតោ កុសលា
សន្តិកេតិ ឧទ្ធវិវត្តំ ន សក្កាតិ? ន សក្កា។ តថា ហិ សតិ កុសលា កុសលាយ
សន្តិកេតិ កត្វា សន្តិកតោ សន្តិកតា ឯវ ឧទ្ធវិវតា សិយា, តថា ច សតិ
សន្តិកសន្តិកតវតាវចនមេវ អាបដ្ឋតិ, ឧបាទាយុបាទាយ ទ្វរសន្តិកតាវ ឥធ
វុច្ឆតិ, តស្មា ទ្វរតោ ទ្វរទ្វរណំ វិយ សន្តិកតោ សន្តិកុទ្ធវរណញ្ច ន សក្កា កាតុ
ទ្វរទ្វរតវតាយ វិយ សន្តិកសន្តិកតវតាយ ច អនិច្ចតត្ថា។ អថ បន
វេទយ្យ “ន កុសលា កុសលាយ ឯវ សន្តិកេតិ ឧទ្ធវិវតញ្ច, អថ ខោ យតោ សា
ទ្វរេ, តស្ស អកុសលាយា”តិ, តញ្ច នត្ថិ។ ន ហិ អកុសលាយ កុសលា កនាបិ
សន្តិកេ អត្ថិតិ។ អថាបិ វេទយ្យ “យា អកុសលា កុសលាយ សន្តិកេ, សា
តតោ ទ្វរតោ កុសលតោ ឧទ្ធវិវតញ្ច”តិ, តទបិ នត្ថិ។ ន ហិ កុសលេ អកុសលា
អត្ថិ, យា តតោ សន្តិកេតិ ឧទ្ធវិយេយ្យ, តស្មា ឥធ វុត្តស្ស ទ្វរស្ស ទ្វរតោ
អច្ឆន្តិវិសភាគត្ថា ទ្វរេ សន្តិកំ នត្ថិតិ ន សក្កា ទ្វរតោ សន្តិកំ ឧទ្ធវិវតុំ, សន្តិកេ
បនិធ វុត្ត ភិទ្ទេ តត្ថេវ ទ្វរំ លព្ពតីតិ អាហា “សន្តិកតោ បន ទ្វរំ ឧទ្ធវិវតញ្ច”តិ។

ឧបាទាយុបាទាយ ទ្វរតោ ច សន្តិកំ ន សក្កា ឧទ្ធវិវតុំ។ លោកសហគតាយ
នោសសហគតា ទ្វរេ លោកសហគតា សន្តិកេតិ ហិ វុច្ឆមានេ សន្តិកតោវ

សង្កឹកំ ឧទ្ទិរតំ ហោតិ។ តថា ទោសសហគតាយ លោកសហគតា ទូរេ
ទោសសហគតា សង្កិកេតិ ឯត្ថាបិ សភាគតោ សភាគន្តរស្ស ឧទ្ទជត្តា, ន ច
សក្កា “លោកសហគតាយ ទោសសហគតា ទូរេ សា ឯវ ច សង្កិកេ” តិ វត្ថុ
ទោសសហគតាយ សង្កិកភាវស្ស អការណាត្តា, តស្មាវិសភាគតា ភេទំ
អគ្គហេតុន បវត្ថតីតិ សភាគាព្យាបកត្តា ទូរតាយ ទូរតោ សង្កិកុទ្ទរណំ ន
សក្កា កាតុំ។ ន ហិ ទោសសហគតា អកុសលសភាគំ សព្វំ ព្យាបេត្វា
បវត្ថតីតិ។ សភាគតា បន ភេទំ អន្តោគធំ កត្វា បវត្ថតីតិ
វិសភាគព្យាបកត្តា សង្កិកតាយ សង្កិកតោ ទូរុទ្ទរណំ សក្កា កាតុំ។
អកុសលតា ហិ លោកសហគតាទិសព្វវិសភាគព្យាបិកាតិ។ តេនាហ “ន
ទូរតោ សង្កិកំ ឧទ្ទិរតត្ថ” ត្ថិអាទិ។

វេទនាក្ខន្ធនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ក. សញ្ញាក្ខន្ធនិទ្ទេសវណ្ណានា

១៧. ចក្ខុសម្មស្សជា សញ្ញាតិ ឯត្ថ យទិបិ វត្ថុតោ ជស្សស្ស នាមំ ជស្សតោ
ច សញ្ញាយ, វត្ថុវិសិដ្ឋជស្សេន បន វិសិដ្ឋសញ្ញា វត្ថុនា ច វិសិដ្ឋា ហោតិ
ជស្សស្ស វិយ តស្សាបិ តព្ពត្ថកត្តាតិ “វត្ថុតោ នាម” ត្ថិ វត្ថុ។ បដិយសម្មស្សជា
សញ្ញាតិ ឯត្ថាបិ យថា ជស្សា វត្ថាវម្ពណាបដិយដ្ឋនេន ឧប្បន្នោ, តថា តតោ
ជាតសញ្ញាបិ តិ “វត្ថាវម្ពណតោ នាម” ត្ថិ វត្ថុ។ ឯត្ថ ច បដិយដោ សម្មស្សោ,
បដិយវិញ្ញេយ្យោ វា សម្មស្សោ បដិយសម្មស្សោតិ ឧត្តរបទលោបំ កត្វា វត្ថុត្ថិ
វេទិតព្ពំ។

វិញ្ញេយ្យភាវេ វចនំ អធិកិច្ច បវត្ថា, វចនាដីនា វា អរូបក្ខន្ធា, អធិវចនំ វា
ឯតេសំ បកាសនំ អត្ថីតិ “អធិវចនា” តិ វត្ថុត្ថិ, តតោជា សម្មស្សោ

អធិវចនសម្មស្សោ, សម្មស្សោយេវ វា យថាវុត្តហិ អត្ថហិ អធិវចនោ ច
សម្មស្សោ ចាតិ អធិវចនសម្មស្សោ, អធិវចនវិញ្ញេយ្យោ វា សម្មស្សោ
អធិវចនសម្មស្សោ, តតោ តស្មី វា ជាតា អធិវចនសម្មស្សជា។
បញ្ចុទ្ធាវកសម្មស្សេបិ យថាវុត្តោ អត្ថោ សម្ពុត្តិ តេន បរិយាយេន
តតោជាបិ សញ្ញា “អធិវចនសម្មស្សជា” តិ វុត្តា។ យថា បន
អញ្ញប្បការាសម្ពុត្តោ មនោសម្មស្សជា និប្បរិយាយេន
“អធិវចនសម្មស្សជា” តិ វុច្ចតិ, ន ឯវំ អយំ បដិយសម្មស្សជា
អាវេណិកប្បការាន្តរសម្ពុត្តោតិ អធិប្បាយោ។

យទិ ឯវំ ចត្តារោ ខន្ធាបិ យថាវុត្តសម្មស្សតោ ជាតត្តា
“អធិវចនសម្មស្សជា” តិ វុត្តំ យុត្តា, សញ្ញាវ កស្មា ឯវំ វុត្តាតិ? តិណ្ណំ ខន្ធនំ
អត្តវសេន អត្តនោ បត្តម្បិ នាមំ យត្ថ បវត្តមាណោ អធិវចនសម្មស្សជ-សន្នោ
និវុត្តតាយ ធម្មាភិលាចោ ហោតិ, តស្សា សញ្ញាយ ឯវំ អាហេបេត្វា សយំ
និវត្តនំ ហោតិ។ តេនាហ “តយោ ហិ អរូបិនោ ខន្ធា” តិអាទិ។ អថ វា សញ្ញាយ
បដិយសម្មស្សជាតិ អញ្ញម្បិ វិសិដ្ឋំ នាមំ អត្ថតិ អធិវចនសម្មស្សជានាមំ
តិណ្ណំយេវ ខន្ធនំ ភវិតុំ អរហតិ។ តេ បន អត្តនោ នាមំ សញ្ញាយ ទត្វា
និវត្តាតិ ឥមមត្តំ សន្ធាយាហ “តយោ ហិ អរូបិនោ ខន្ធា” តិអាទិ។
បញ្ចុទ្ធាវកសញ្ញា ឌីលោកេត្វាបិ ជានិតុំ សក្កាតិ ឥទំ តេន តេនាធិប្បាយេន
ហត្ថវិការាទិករណោ តទធិប្បាយវិជាននិមិត្តភូតាវិញ្ញត្តិ វិយ រដ្ឋិត្វា
ឌីលោកនាទិសុ រត្តតាទិវិជាននិមិត្តំ ឌីលោកនំ
ចក្ខុវិញ្ញាណាវិសយសមាគមេ ចាកជំ ហោតីតិ តំសម្បយុត្តាយ សញ្ញាយបិ
តថាចាកជការំ សន្ធាយ វុត្តំ។

រដ្ឋត្វា ឱលោកនាធិវសេន ចាកជា ជវនប្បវត្តា ភវិតុំ អរហតីតិ ឯតិស្សា
អាសន្តាយ និវត្តនត្ថំ “បសាទវត្ថុកា ឯវា”តិ អាហា។ អញ្ញំ ចិន្តេន្តន្តិ យំ បុព្វេ តេន
ចិន្តិតំ ញាតំ, តតោ អញ្ញំ ចិន្តេន្តន្តិ អតោ។

សញ្ញាកូន្ននិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. សង្ខារកូន្ននិទ្ទេសវណ្ណានា

២០. ហេដ្ឋិមកោដិយាតិ ឯតុ ភុម្មនិទ្ទេសោវ។ តតុ ហិ បធានំ ទស្សិតន្តិ។
យទិ ឯវំ ឧបរិមកោដិយា តំ ន ទស្សិតន្តិ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ,
ឧបរិមកោដិគតភាវេនវិទា ហេដ្ឋិមកោដិគតភាវាភាវតោ។ ហេដ្ឋិមកោដិ ហិ
សព្វព្យាបិកាតិ។ ទុតិយេ ករណនិទ្ទេសោ, ហេដ្ឋិមកោដិយា អាគតាតិ
សម្ពន្ធា។ បុរិមេបិ វា “ហេដ្ឋិមកោដិយា”តិ យំ វុត្ថំ, តញ្ច
បធានសង្ខារទស្សនវសេនាតិ សម្ពន្ធករណេន ករណនិទ្ទេសោវ។
តំសម្បយុត្តា សង្ខារាតិ ឯកូនបញ្ញាសប្បភេទេ សង្ខារេ អាហា។ គហិតាវ
ហោន្តិ តប្បជិតទុត្តា។

សង្ខារកូន្ននិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បកិណ្ណាកកថាវណ្ណានា

សមុគ្គម-សន្នោ សញ្ញាតិយំ អាទិឧប្បត្តិយំ និរុទ្ធា។
តំតំបច្ចយសមាយោគេ ហិ បុរិមភវសង្ខាតា បុរិមន្តតោ ឧទ្ធផ្តមំ សមុគ្គមោ,
សន្ធិយំ វា បដិសន្ធិយំ ឧគ្គមោ សមុគ្គមោ។ សោ បន យត្ថ បញ្ចក្ខន្ធា បរិបុណ្ណា
សមុគ្គច្ឆន្តិ, តត្ថវ ទស្សិតោ។ ឯតេន នយេន អបរិបុណ្ណាទន្ធសមុគ្គមោ
ឯកវេការាចតុវេការេសុ សក្ការិញ្ញាតុន្តិ។ អថ វា យថាជិតតានំ បញ្ចន្ទម្បិ

ខន្ទានំ សហ ឧត្តមោ ឧប្បត្តិ សមុត្តមោ។ ឯតស្មី អត្ថេ វិកលុប្បត្តិ អសង្កហិតា
ហោតិ។ ហិមវន្តប្បទេសេ ជាតិមន្តឯឡកលោមំ ជាតិឧណ្ណា។
សប្បិមណ្ឌាតិទ្ធីតិ ឯវំ ឯត្តាបិ តិទ្ធី-សន្ថោ យោជេតញ្ចោ។ ឯវំវណ្ណាប្បជិកាគន្ធិ
ឯវំវណ្ណំ ឯវំសណ្ណានញ្ចោ។ បដិភជនំ វា បដិភាគោ, សទិសតាភជនំ
សទិសតាបត្តិតិ អត្ថោ។ ឯវំវិជោ វណ្ណាប្បជិកាគោ ឯតស្សាតិ
ឯវំវណ្ណាប្បជិកាគំ។

សន្តតិសីសានីតិ សន្តតិមូលានិ, សន្តតិកោដ្ឋាសា វា។
អនេកិទ្រុយសមាហារភាវតោ ហិ បធានង្គំ “សីស” ង្គិ វុច្ចតិ, ឯវំ
វត្ថុទសកាធិកោដ្ឋាសា អនេករូបសមុទាយភូតា “សីសានី” តិ វុត្តានីតិ។

បញ្ចក្ខន្ធា បរិបុណ្ណា ហោន្តិតិ គណនាចារិប្បវី សន្ធាយ វុត្តំ, ន តស្ស តស្ស
ខន្ធស្ស បរិបុណ្ណាតំ។ កម្មសមុជ្ជានបវេណីយា វុត្តត្ថា “ឧត្ថចិត្តាហារជបវេណី
ច ឯត្តកំ កាលំ អតិក្កមិត្វា ហោតិ” តិអាធិនា វត្ថុញ្ចា សិយា, តំ បន
“បុញ្ញបរតោ” តិ ឯត្ថ វត្ថុតិ អកថេត្វា កម្មជបវេណី ច ន សញ្ញា វុត្តាតិ អវុត្ថំ
ទស្សេតុំ ឱបចាតិកសមុត្តមោ នាម ទស្សិតោ។ ឯវំ... បេ... បញ្ចក្ខន្ធា បរិបុណ្ណា
ហោន្តិតិ បរិបុណ្ណាយតនានំ វសេន នយោ ទស្សិតោ, អបរិបុណ្ណាយតនានំ
បន កាមាវចរានំ រូចាវចរានំ បរិហីនាយតនស្ស វសេន សន្តតិសីសហានិ
វេទិតញ្ចា។

បុញ្ញបរតោតិ អយំ វិចារណា ន បញ្ចន្ទំ ខន្ទានំ ឧប្បត្តិយំ, អថ ខោ តេសំ
រូបសមុជ្ជាបនេតិ ទដ្ឋញ្ចា។ តំ ទស្សេន្តោ អាហា “ឯវំ បនា” តិអាធិ។ អបច្ឆាអបុរេ
ឧប្បន្នេស្វតិ ឯតេន សំសយការណំ ទស្សេតិ។ សហុប្បន្នេសុ ហិ ឥទមេវ បឋមំ
រូបំ សមុជ្ជាបេតិ, ឥទំ បច្ឆាតិ អទស្សិតំ ន សក្កាវិញ្ញាតុំ។ ឯត្ថ ច
“បុញ្ញបរតោ” តិ ឯតិស្សាវិចារណាយ វត្ថុភាវេន បដិសន្ធិយំ ឧប្បន្នា បវត្តា

បញ្ចក្ខណ្ឌ គហិតា។ តត្ថ ច និទ្ទារណោ ភុម្មនិទ្ទេសោតិ “រូបំ បឋមំ រូបំ
សមុដ្ឋាបេតី”តិ អាហា។ អញ្ញថា ភាវេនភាវលក្ខណោត្ថ ភុម្មនិទ្ទេសេ សតិ
រូបស្ស រូបសមុដ្ឋាបនក្ខណោ កម្មស្សបិ រូបសមុដ្ឋានំ វេទន្តីតិ ឧភយន្តិ វត្ថុពុំ
សិយាតិ។ រូចារូបសន្តតិញ្ច គហិតា អយំ វិចារណា បវត្តាតិ “រូបំ បឋមំ រូបំ
សមុដ្ឋាបេតី”តិ វុត្ថំ។ អញ្ញថា បដិសន្ធិក្ខណោ ឯវវិជ្ជមានេ គហិតា
វិចារណាយ ករិយមានាយ អរូបស្ស រូបសមុដ្ឋាបនមេវ នត្តីតិ
បុញ្ញបរសមុដ្ឋាបនវិចារណាវ ឥធន ឧបបន្នតីតិ វត្ថុពុំ សិយាតិ។ វត្ថុ
ឧប្បាទក្ខណោ ឧត្តលំ ហោតីតិ សព្វរូចានំ ឧប្បាទក្ខណោ ឧត្តលតំ សន្ធាយ វុត្ថំ។
តទា ហិ តំ បច្ឆាជាតបច្ចយវហិតំ អាហារាធិហិ ច អនុបត្តទ្ធន្តិ “ឧត្តល”ន្តិ វុត្ថំ។
កម្មវេកក្ខិតត្តាតិ ឥទំ សតិបិ ភវន្តស្ស កម្មជភាវេ សាយំ វិចាកសន្តតិ
បដិសន្ធិក្ខណោ បុរិមភវន្តសមុដ្ឋាបកតោ អញ្ញេន កម្មនា ឱត្តា វិយ
អប្បតិដ្ឋិតា, តតោ បរញ្ច សមានសន្តតិយំ អនន្តរបច្ចយំ បុរេជាតបច្ចយញ្ច
លភិតា បតិដ្ឋិតាតិ ឥមមត្តំ សន្ធាយ វុត្ថំ។

បវេណី យជិយតីតិ ចក្ខាទិវត្ថុសន្តតិ ឯកស្មី វិជ្ជមានេ ឯវ អញ្ញស្ស
និរោធិប្បត្តិវសេន យជិយតិ, ន ចុតិបដិសន្ធិនិស្សយវត្ថុនំ វិយ វិច្ឆេទប្បវត្តីតិ
អត្ថោ។ អង្គតោតិ ឈានង្គតោ។ ឈានង្គានិ ហិ ចិត្តេន សហ រូបសមុដ្ឋាបកានិ,
តេសំ អនុពលនាយកានិ មគ្គង្គាធិនិ តេសុ វិជ្ជមានេសុ
វិសេសរូបប្បវត្តិទស្សនតោ។ អថ វា យានិ ចិត្តង្គានិ ចេតនាធិនិ ចិត្តស្ស
រូបសមុដ្ឋាបនេ អង្គការំ សហាយការំ គច្ឆន្តិ, តេសំ ពលនាយកេហិ
ឈានង្គាធិហិ អបរិហ័នន្តិ អត្ថោ។ តតោ បរិហ័នត្តា ហិ ចក្ខុវិញ្ញាណាធិនិ រូបំ
ន សមុដ្ឋាបេន្តីតិ។ យោ បន វេធម្យ “បដិសន្ធិចិត្តេន សហជាតវត្ថុ តស្ស
បីតិក្ខណោ ច ភង្គក្ខណោ ច បុរេជាតន្តិ កត្វា បច្ចយវេកល្លាភាវតោ តស្មី
ខណ្ឌទ្វយេ រូបំ សមុដ្ឋាបេតូ”តិ, តំ និវារេន្តោ អាហា “យទិ ហិ ចិត្ត”ន្តិអាទិ។ តត្ថ

បិតិកង្ក្រុលណាសុបិ តេសំ ធម្មានំ វុត្ថុ បុរេជាតំ ន ហោតីតិ ន វុត្ថុព្រមវេតន្តិ
អនុជានិ, តត្ថាបិ ទោសំ ធម្មេតិ។ យទិ តទា រូបំ សមុជ្ជាបេយ្យ, តវ មតេន
បដិសន្ធិចិត្តម្បិ សមុជ្ជាបេយ្យ, តទា បន រូបុប្បាទនមេវ នត្ថិ។ យទា ច
រូបុប្បាទនំ, តទា ឧប្បាទក្ខណោ តវ មតេនបិ បច្ចយវេកល្អមេវ បដិសន្ធិក្ខណោ
បុរេជាតនិស្សយាការតោ, តស្មា បដិសន្ធិចិត្តំ រូបំ ន សមុជ្ជាបេតីតិ អយមេត្ត
អធិប្បាយោ។ ឧប្បាទក្ខណោ អដ្ឋរូចានិ គហេត្វា ឧដ្ឋហតិ។ កស្មា? អរូបធម្មានំ
អនន្តរាទិបច្ចយវសេន សវេគានំ បរិបុណ្ណាពលានមេវ ឧប្បត្តិតោ។

អវិសយតាយាតិ អគតបុព្វស្ស កាមស្ស អាគន្ធកស្ស អវិសយភាវតោ។
អប្បហុតតាយាតិ តត្ថ តស្ស អនិស្សរភាវតោ។ ចិត្តសមុជ្ជាន...បេ.... បិតានីតិ
ឥទំ យេហាការេហិ ចិត្តសមុជ្ជានរូចានំ ចិត្តចេតសិកា បច្ចយា ហោន្តិ, តេហិ
សព្វេហិ បដិសន្ធិយំ ចិត្តចេតសិកា សមតីសកម្មជរូចានំ យថាសម្ភវំ បច្ចយា
ហោន្តីតិ កត្វា វុត្ថំ។

វដ្ឋមូលន្តិ តណ្ហា អវិជ្ជា វុច្ចតិ។ ចុតិចិត្តន ឧប្បជ្ឈមាទំ រូបំ តតោ
បុរិមតវេហិ ឧប្បជ្ឈមាទំ វិយ ន ភវន្តវេ ឧប្បជ្ឈតីតិ វដ្ឋមូលស្ស រូបសន្តត្តា
អនុប្បត្តិ វិចារេតព្វា។

រូបស្ស នត្ថិតាយាតិ រូចានំ និស្សរណត្តា អរូបស្ស, វិរាគវសេន បហ៌ានត្តា
ឧប្បាទេតព្វស្ស អភាវំ សន្ធាយ វុត្ថំ។ រូចាកាសេ វា រូបំ អត្ថីតិ កត្វា
រូបបច្ចយានំ រូបុប្បាទនំ ហោតិ, អរូបំ បន រូបស្ស ឱកាសោ ន ហោតីតិ យស្មី
រូបេ សតិ ចិត្តំ អញ្ញំ រូបំ ឧប្បាទេយ្យ, តទេវ តត្ថ នត្ថីតិ អត្ថោ។ បុរិមរូបស្សបិ
ហិ បច្ចយភារោ អត្ថិ បុត្តស្ស បិតិសទិសតាទស្សនតោតិ។

ឧតុ បន បឋម រូប សមុដ្ឋាបេតិ បដិសន្ធិចិត្តស្ស បីតិក្ខណោ
 សមុដ្ឋាបនតោតិ អធិប្បាយោ។ ឧតុ នាម ចេស ទន្ធនិរោធាតិអាទិ ឧតុស្ស
 ឋានក្ខណោ ឧប្បាទនេ ការណាទស្សនត្ថំ អរូចានំ ឧប្បាទកាលទស្សនត្ថញ្ច
 វុត្ថំ។ ទន្ធនិរោធត្តា ហិ សោ បីតិក្ខណោ ពលវាតិ តទា រូបំ សមុដ្ឋាបេតិ, តស្មី
 ធរន្តេ ឯវ ឱប្បនិរោធត្តា សោឡសសុ ចិត្តសុ ឧប្បន្នេសុ បដិសន្ធិអនន្តរំ ចិត្តំ
 ឧតុនា សមុដ្ឋិតេ រូបេ បុន សមុដ្ឋាបេតីតិ អធិប្បាយោ។ តស្មី ធរន្តេ ឯវ
 សោឡស ចិត្តានិ ឧប្បន្និត្វានិវុជ្ឈន្តីតិ ឯតេន បន វចនេន យទិ
 ឧប្បាទនិរោធក្ខណោ ធរមានក្ខណោ ឯវ គហិតា, “សោឡសចិត្តក្ខណាយុកំ
 រូប”ន្តិ វុត្ថំ ហោតិ, អធិប្បាទក្ខណំ អគ្គហេត្វា និរោធក្ខណោវ គហិតោ,
 “សត្តរសចិត្តក្ខណាយុក”ន្តិ, សចេ និរោធក្ខណំ អគ្គហេត្វា ឧប្បាទក្ខណោ
 គហិតោ, “អធិកសោឡសចិត្តក្ខណាយុក”ន្តិ, យទិ បន ឧប្បាទនិរោធក្ខណោ
 ធរមានក្ខណោ ន គហិតា, “អធិកសត្តរសចិត្តក្ខណាយុក”ន្តិ។ យស្មា បន
 “តេសុ បដិសន្ធិអនន្តរ”ន្តិ បដិសន្ធិបិ តស្ស ធរមានក្ខណោ ឧប្បន្នេសុ គហិតា,
 តស្មា ឧប្បាទក្ខណោ ធរមានក្ខណោ គហិតោតិ និរោធក្ខណោ អគ្គហិតេ
 អធិកសោឡសចិត្តក្ខណាយុកតា វក្ខមាណ, គហិតេ វា
 សោឡសចិត្តក្ខណាយុកតា អធិប្បតាតិ វេទិតញ្ច។

ឱជា ឧភតិ សវត្ថុកំ ឱជំ សន្ធាយាហ។ សភាវតោ សុខុមាយ ហិ ឱជាយ
 វត្ថុវសេន អត្ថិ ឱឡារិកសុខុមតាតិ។

ចិត្តញោវាតិ ចិត្តស្ស បុព្វដ្ឋមតាយ វុត្ថំ, តំសម្បយុត្តកាបិ បន
 រូបសមុដ្ឋាបកា ហោន្តីតិ។ យថាហ “ហេតុ ហេតុសម្បយុត្តកានំ ធម្មានំ
 តំសមុដ្ឋាធានញ្ច រូចានំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិ (បដ្ឋា. ១.១.១)។ ចិត្តន្តិ
 វា ចិត្តប្បាទំ គណ្ណាតិ, ន កម្មចេតនំវិយ ឯកធម្មមេវ អវិជ្ជមានំ។

កម្មសមុជ្ជានព្យា តំសម្បយុត្តេហិបិ សមុជ្ជិតំ ហោត្វតិ ចេ? ន, តេហិ
សមុជ្ជិតការស្ស អវុត្តត្តា, អវចនព្យា តេសំ កេនចិ បច្ចយេន
បច្ចយភាវាការតោ។

អធ្វានបរិច្ឆេទតោតិ កាលបរិច្ឆេទតោ។ តត្ថ “សត្តរស ចិត្តក្ខណា រូបស្ស
អធ្វា, រូបស្ស សត្តរសមោ ភាគោ អរូបស្ស” តិ ឯសោ អធ្វានបរិច្ឆេទោ
អធិប្បតោ។ បដិសន្ធិក្ខណោតិ ឥទំ នយទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ តតោ បរម្មី
រូចារូចានំ សហុប្បត្តិសញ្ញាតោ, ន បនេតំ បដិសន្ធិក្ខណោ អសហុប្បត្តិអភារំ
សន្ធាយ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ, បដិសន្ធិចិត្តស្ស វិតិកដ្ឋក្ខណោសុបិ រូបុប្បត្តិ សយមេវ
វត្តតីតិ។ ជលប្បត្តិនិទស្សនេន ច រូចារូចានំ អសមានកាលតំ និទស្សេតិ, ន
សហុប្បាទំ តទត្ថំ អនាវុត្តា។ សហុប្បាទេន បន អសមានកាលតា
សុខទីបនា ហោតីតិ តំទីបនត្ថមេវ សហុប្បាទគ្គហណំ។

យទិ ឯវំ រូចារូចានំ អសមានវុត្តា អរូបំ ឱហាយ រូបស្ស បរត្ថិ អាបដ្ឋតីតិ
ឯតស្ស វិវារណាត្ថមាហា “តត្ថ កិញ្ចាបី” តិអាទិ។ ឯកប្បមាណាវាតិ និរន្តរំ
បរត្ថមាទេសុ រូចារូបធម្មេសុ និច្ឆិទ្កេសុ អរូបរហិតំ រូបំ, រូបរហិតំ វា អរូបំ នត្ថិតិ
កត្វា វុត្តំ។ អយព្យា កថា បញ្ចវេកាវេ កម្មជរូបប្បវត្តិ
និព្វានបដិភាគនិរោធសមាបត្តិរហិតំ សន្ធាយ កតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បទេ បទន្តិ
អត្តនោ បទេ ឯវំ បទំ និក្ខិបន្តោ វិយ លហំ លហំ អក្កមិត្វាតិ អត្តោ។
អនោហាយាតិ យាវ ចុតិ, តាវ អវិជហិត្វា, ចុតិក្ខណោ បន សហោវ និរុដ្ឋន្តិតិ។
យស្មីព្យាទ្វានេ អញ្ញមញ្ញំ អនោហាយ បរត្ថិ, សោ ច បដិសន្ធិចុតិបរិច្ឆិទ្កោ
ឧក្កំសតោ ឯតេសំ អធ្វាតិ។ ឯវន្តិ ឯតេន បុព្វេ វុត្តំ អវកំសតោ អធ្វាបការំ
តមព្យា សន្តិណ្ណាតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯកុប្បាទនាគាតិរោគតិ ឯតំ ធូយមមិ សហ គហេត្វា រូបាវចានំ
“ឯកុប្បាទនាគាតិរោគតិ”តិ ឯកោ ទដ្ឋញ្ញាការោ វុត្តាតិ ទដ្ឋញ្ញោ។ ឯវំ ឥតោ
បរេសុបិ។ បច្ឆិមកម្មជំ ឋបេត្វាតិ តស្ស ចុតិចិត្តន សហ និរុដ្ឋនតោ
នាគាតិរោគា នត្ថិតិ កត្វា វុត្តន្តិ វេទិតំ។ តស្ស បន ឯកុប្បាទោបិ នត្ថិ ហេដ្ឋា
សោឡសកេ បច្ឆិមស្ស ភង្គក្ខណោ ឧប្បត្តិវចនតោ។ យទិ បន យស្ស
ឯកុប្បាទនាគាតិរោគា ទ្វេបិ ន សន្តិ, តំ ឋបេតតំ។ សព្វម្បី ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណោ
ឧប្បន្នំ ឋបេតតំ សិយា, បច្ឆិមកម្មជស្ស បន ឧប្បត្តិតោ បរេតោ ចិត្តសុ
បរត្តមាទេសុ កម្មជរូបស្ស អនុប្បត្តិតោ វេទិតំ គហេតព្វញ្ច តទា នត្ថិតិ
“បច្ឆិមកម្មជំ ឋបេត្វា”តិ វុត្តន្តិ វេទិតំ។ តតោ បុព្វេ បន
អដ្ឋបត្តាលីសកម្មជរូបបរេណី អត្ថិតិ តត យំ ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ ឧប្បន្នំ,
តំ អញ្ញស្ស ឧប្បាទក្ខណោ និរុដ្ឋតិ តិ “ឯកុប្បាទនាគាតិរោគ”ន្តិ គហេត្វា
បិតិភង្គក្ខណោសុ ឧប្បន្នរូបាទិ វេទិត្វា ឯវំ ឯកុប្បាទនាគាតិរោគតោ
វេទិតញ្ញាតិ យោជនា កតាតិ ទដ្ឋញ្ញោ។ តញ្ញា រូបំ អរូបេន, អរូបញ្ច តេន
ឯកុប្បាទនាគាតិរោគន្តិ។ តត សម្ពុលីកស្ស វិយ សម្ពុន្ទោ បរេណីតិ កត្វា
អដ្ឋបត្តាលីសកម្មជិយវចនំ កតំ, អញ្ញថា ឯក្ខនបញ្ញាសកម្មជិយវចនំ កត្តតំ
សិយា។

នាធិប្បាទ...បេ.... បច្ឆិមកម្មជេន ធិបេតញ្ញាតិ តេន សុធិបនត្តា វុត្តំ។ ឯតេន
ហិ នយេន សក្កា តតោ បុព្វេបិ ឯកស្ស ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណោ ឧប្បន្នរូបំ
អញ្ញស្សបិ ភង្គក្ខណោ ឯវំ និរុដ្ឋតិ តិ តំ អរូបេន, អរូបញ្ច តេន នាធិប្បាទំ
ឯកនិរោធន្តិវិញ្ញាតុន្តិ។ ឧភយត្ថាបិ បន អញ្ញស្ស ចិត្តស្ស បិតិក្ខណោ ឧប្បន្នំ
រូបំ អញ្ញស្ស បិតិក្ខណោ, តស្ស បិតិក្ខណោ ឧប្បន្និត្វា បិតិក្ខណោ ឯវំ និរុដ្ឋនកំ
អរូបញ្ច ន សង្កហិតំ, តំ “នាធិប្បាទតោ នាគាតិរោគតោ”តិ ឯត្ថេវ សង្កហំ
គច្ឆតិ វេទិតំ។ ចតុសន្តតិករូបេន ហិ នាធិប្បាទនាគាតិរោគតាធិបនា ឯត្ត

បិតិក្ខណោ ឧប្បន្នស្ស ទស្សិតត្តា អទស្សិតស្ស វសេន នយទស្សនំ ហោតីតិ។
សមតីសកម្មជន្យបេសុ ឯវ បិតស្សបិ គព្ពេ គតស្ស មរណំ អត្ថិតិ តេសំ ឯវ
វសេន បច្ឆិមកម្មិ យោជិតំ។ **អមរា នាម ភវេយ្យំ**, កស្មា? យថា ធន្នំ វត្ថុនំ បវត្ថិ,
ឯវំ តទុប្បាទកកម្មេនេវ ភវត្តាធិនញ្ច តព្ពត្តកានំ បវត្ថិយា ភវិតព្ពត្តិ។ ន ហិ តំ
ការណំ អត្ថិ, យេន តំ កម្មជេសុ ឯកច្ចំ បវត្ថេយ្យ, ឯកច្ចំ ន បវត្ថេយ្យាតិ។
តស្មា អាយុឧស្សារិញ្ញាណាធិនំ ជីវិតសង្ខារានំ អន្ធនត្តា វុត្ថំ **“អមរា នាម
ភវេយ្យ”**ន្តិ។

“ឧប្បាទក្ខណោ ឧប្បន្នំ អញ្ញស្ស ឧប្បាទក្ខណោ និរុជ្ឈតិ, បិតិក្ខណោ ឧប្បន្នំ
អញ្ញស្ស បិតិក្ខណោ, ភន្តក្ខណោ ឧប្បន្នំ អញ្ញស្ស ភន្តក្ខណោ និរុជ្ឈតិ” តិ ៩ទំ
អដ្ឋកថាយំ អាគតត្តា វុត្ថន្តិ អធិប្បាយោ។ អត្ថនោ បនាធិប្បាយំ ឧប្បាទក្ខណោ
ឧប្បន្នំ និរោធក្ខណោ, បិតិក្ខណោ ឧប្បន្នញ្ច ឧប្បាទក្ខណោ, ភន្តក្ខណោ ឧប្បន្នំ
បិតិក្ខណោ និរុជ្ឈតីតិ ធិបេតិយេវ។ ឯវញ្ច កត្វា អទ្ធានបរិច្ឆេទេ “តំ បន
សត្តរសមេន ចិត្តេន សទ្ធិ និរុជ្ឈតិ” តិ (វិភ. អដ្ឋ. ២៦ បកិណ្ណាកកថា) វុត្ថំ។
ឥមាយ ចាឡិយាវិរុជ្ឈតិ, កស្មា? ចតុសមុដ្ឋានិករូបស្សបិ សមាធាយុកតាយ
ភវិតព្ពត្តាតិ អធិប្បាយោ។ យថា បន ឯតេហិ យោជិតំ, តថា រូបស្ស
ឯកុប្បាទនាធិនិរោធតា នាទុប្បាទេកនិរោធតា ច នត្ថិយេវ។

យា បន ឯតេហិ រូបស្ស សត្តរសចិត្តក្ខណាយុកតា វុត្តា, យា ច
អដ្ឋកថាយំ តតិយភាគាធិកសោឡសចិត្តក្ខណាយុកតា, សា
បដិច្ចសមុប្បាទវិភន្តជ្ជកថាយំ (វិភ. អដ្ឋ. ២២៧) អតីតារម្មណាយ ចុតិយា
អនន្តរា បច្ចុប្បន្នារម្មណំ បដិសទ្ធិ ទស្សេតុំ “ឯត្តាវតា ឯកាទស ចិត្តក្ខណា
អតីតា ហោន្តិ, តថា បញ្ចទស ចិត្តក្ខណា អតីតា ហោន្តិ,
អថាវសេសបញ្ចចិត្តឯកចិត្តក្ខណាយុកេ តស្មី យេវាមុណោ បដិសទ្ធិចិត្តំ

ឧប្បជ្ជតី"តិ ធនស្សិតេន សោធុសចិត្តក្ខណាយុកកាវេនវិរុដ្ឋតិ។ ន ហិ សក្កា
“បិទិត្តក្ខណោ ឯវ រូបំ អាចាជមាគច្ឆតី”តិ វុត្ថំ។ តថា ហិ សតិ ន រូបស្ស ឯកាធន
វា បញ្ចនសេវ វា ចិត្តក្ខណា អតីតា, អថ ខោ
អតិរេកឯកាធនបញ្ចនសចិត្តក្ខណា។ តស្មា យទិបិ បញ្ចន្ធាវេ បិទិត្តប្បត្តមេវ
រូបំ បសាទំ យដ្ឋេតីតិ យុដ្ឋេយ្យ, មនោន្ធាវេ បន ឧប្បាទក្ខណោបិ
អាចាជមាគច្ឆតីតិ ឥច្ឆិតត្ថមេតំ។ ន ហិ មនោន្ធាវេ អតីតាធិសុ កិញ្ចា អាចាជំ
នាគច្ឆតីតិ។ មនោន្ធាវេ ច ឯវំ វុត្ថំ “ឯកាធន ចិត្តក្ខណា អតីតា,
អថាវសេសបញ្ចចិត្តក្ខណាយុកេ”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ២២៧)។

យោ ចេត្ត ចិត្តស្ស បិទិត្តក្ខណោ វុត្តោ, សោ ច អត្ថំ នត្ថិតិ វិចារេតញ្ចោ។
ចិត្តយមកេ (យម. ២.ចិត្តយមក.១០២) ហិ “ឧប្បន្នំ ឧប្បជ្ជមានន្តិ? ភង្គក្ខណោ
ឧប្បន្នំ, នោ ច ឧប្បជ្ជមាន”ន្តិ ឯត្តកមេវ វុត្ថំ, ន វុត្ថំ “បិទិត្តក្ខណោ ភង្គក្ខណោ
ចា”តិ។ តថា “ឧប្បជ្ជមានំ ឧប្បន្នន្តិ? ភង្គក្ខណោ ឧប្បជ្ជមានំ, នោ ច ឧប្បន្ន”ន្តិ
ឯត្តកមេវ វុត្ថំ, ន វុត្ថំ “បិទិត្តក្ខណោ ភង្គក្ខណោ ចា”តិ។ ឯវំ “ន និរុទ្ធិំ ន និរុដ្ឋមានំ,
ន និរុដ្ឋមានំ ន និរុទ្ធ”ន្តិ ឯតេសំ បរិបុណ្ណាវិស្សន្ធនេ “ឧប្បាទក្ខណោ
អនាគតញ្ចា”តិ វុត្ថា “បិទិត្តក្ខណោ”តិ អវចនំ, អតិក្កន្ធកាលវាវេ ច “ភង្គក្ខណោ
ចិត្តំ ឧប្បាទក្ខណំ វិទិត្តក្កន្ធី”ន្តិ វុត្ថា “បិទិត្តក្ខណោ”តិ អវចនំ បិទិត្តក្ខណាការំ
ចិត្តស្ស ធិបេតិ។ សុត្តសុបិ ហិ “បិទិត្តស្ស អញ្ញាជត្តំ បញ្ញាយតី”តិ តស្សេវ (សំ.
និ. ៣.៣៨; អ. និ. ៣.៤៧) ឯកស្ស អញ្ញាជត្តាកាវតោ “យស្ស អញ្ញាជត្តំ
បញ្ញាយតិ, សា សន្តតិបិតី”តិ ន ន សក្កា វុត្ថន្តិ, វិជ្ជមានំ វា ខណ្ឌទ្វយសមដ្ឋី
បិតន្តិ។

យោ ចេត្ត ចិត្តនិរោធក្ខណោ រូបុប្បនោ វុត្តោ, សោ ច វិចារេតញ្ចោ “យស្ស វា
បន សមុទយសច្ចំ និរុដ្ឋតិ, តស្ស ទុក្ខសច្ចំ ឧប្បជ្ជតីតិ? នោតិ វុត្ថ”ន្តិ (យម.

១.សច្ចយមក.១៣៦)។ យោ ច ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ រូបនិរោធា វុត្តោ, សោ ច
វិចារេតញោ “យស្ស កុសលា ធម្មា ឧប្បជ្ឈន្តិ, តស្ស អព្យាកតា ធម្មា និរុដ្ឋន្តិតិ?
នោតិអាទិ (យម. ៣.ធម្មយមក.១៦៣) វុត្ត”ន្តិ។ ន ច ចិត្តសមុជ្ជានរូបមេវ
សន្ធាយ បដិក្ខេចោ កតោតិ សក្កា វត្ថុំ ចិត្តសមុជ្ជានរូបាធិការស្ស អភាវា,
អព្យាកតសទ្ធស្ស ច ចិត្តសមុជ្ជានរូបស្សេវ អប្បវត្តិតោ។ យទិ សង្ខារយមកេ
កាយសង្ខារស្ស ចិត្តសង្ខារេន សហុប្បាទេកនិរោធវេចនតោ អព្យាកត-សទ្ធន
ចិត្តសមុជ្ជានមេវេត គហិតន្តិ ការណំ វេទយ្យ, តម្មិ អការណំ។ ន ហិ តេន
វេចនេន អញ្ញរូចានំ ចិត្តេន សហុប្បាទសហនិរោធបដិក្ខេចោ កតោ, នាបិ
នានុប្បាទនានានិរោធានុជាធនំ, នេវ ចិត្តសមុជ្ជានតោ អញ្ញស្ស
អព្យាកតភាវនិវារណាញោ កតំ, តស្មា តថា
អប្បដិក្ខិត្តានានុញ្ញតានិវារិតាព្យាកតភាវនំ សហុប្បាទសហនិរោធាធិកានំ
កម្មជាធិនំ ឯតេន ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ និរោធា បដិក្ខិត្តោតិ ន សក្កា
កម្មជាធិនំ ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ និរោធំ វត្ថុំ។ យមកថាឱវអនុស្សរណោ ច
សតិ ឧប្បាទានន្តរំ ចិត្តស្ស ភិជ្ជមានតាតិ តស្មី ខណោ ចិត្តំ ន ច រូបំ សមុជ្ជាបេតិ
វិនស្សមានត្តា, នាបិ ច អញ្ញស្ស រូបសមុជ្ជាបកស្ស សហាយភាវំ គច្ឆតីតិ
បដិសន្ធិចិត្តេន សហុប្បន្នោ ឧតុ តទនន្តរស្ស ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ រូបំ
សមុជ្ជាបេយ្យ។ ឯវេញ សតិ រូចារូចានំ អាទិម្ហិ សហ រូបសមុជ្ជាបនតោ
បុញ្ញបរតោតិ ឥទម្មិ នត្ថិ, អតិលហុបវិវត្តញោ ចិត្តន្តិ យេន សហុប្បជ្ឈតិ, តំ
ចិត្តក្ខណោ រូបំ ឧប្បជ្ឈមានមេវាតិ សក្កា វត្ថុំ។ តេនេវ ហិ តំ បដិសន្ធិតោ ឧទ្ធ
អចិត្តសមុជ្ជានានំ អត្តនា សហ ឧប្បជ្ឈមានានំ ន កេនចិ បច្ចយេន បច្ចយោ
ហោតិ, តទនន្តរញោ តំ វិចិត្តប្បត្តន្តិ តទនន្តរំ ចិត្តំ តស្ស បច្ឆាជាតបច្ចយោ
ហោតិ, ន សហជាតបច្ចយោតិ។ យទិ ឯវំ “យស្ស កាយសង្ខារោ ឧប្បជ្ឈតិ,
តស្ស វេសង្ខារោ និរុដ្ឋតីតិ? នោ”តិ (យម. ២.សង្ខារយមក.១២៨), វត្តព្ពន្ធិ ចេ?

ន, ចិត្តនិរោធកូណោ រូបុប្បាទារម្ភាភាវតោតិ។ និប្បវិយាយេន ហិ ចិត្តស្ស
ឧប្បាទកូណោ វេ រូបំ ឧប្បជ្ឈមាណំ ហោតិ, ចិត្តកូណោ បន អវីតិវត្ថុ តំ អត្ថនោ
រូបសមុដ្ឋាបនបុរេជាតបច្ចយ កិច្ចំ ន ករោតិ, អរូបញ្ច តស្ស បច្ឆាជាតបច្ចយោ
ន ហោតីតិ វិចិត្តិប្បត្តិវិសេសាលាភំ សន្ធាយ បរិយាយេន ឥទំ វុត្តន្តិ។

តតោ បរំ បនាតិ ឯតស្ស “ឯត្ថ បន យទេត” ត្ថិអាទិកាយបិ
សង្កហកថាយ និដ្ឋិតាយ បុរិមកថាយ សន្និដ្ឋានតោ “តតោ បដ្ឋាយ
កម្មជរូបបវេណី ន បវត្តតិ” តិ ឯតេន សហ សម្ពន្ធនោតិ ចុតិតោ បរន្តិ អត្តោ។

រូបំ បន រូបេន សហាតិអាទិនា យថា អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ, តថា
ឯកុប្បាទេកនិរោធតា រូចានំ អរូបេហិ, អរូចានំ រូបេហិ ច នត្ថីតិ កត្វា រូចានំ
រូបេហោវ, អរូចានញ្ច អរូបេហិ យោជិតា។

សរីរស្ស រូបំ អវយវកូតន្តិ អត្តោ, យនកូតោ បុញ្ញភារោ យនបុញ្ញភារោ, ន
តិលមុត្តាធិបុញ្ញាវិយ សិចិលសម្ពន្ធនានំ បុញ្ញោតិ អត្តោ។ ឯកុប្បាទាធិតាតិ
យថាវុត្ថុ តយោ បកាវេ អាហា។

ហេដ្ឋាតិ រូបកណ្ណាវណ្ណនាយំ។ បរិនិប្បន្នាវ ហោន្តីតិ វិការរូចាធិនញ្ច
រូបកណ្ណាវណ្ណនាយំ បរិនិប្បន្នតាបរិយាយោ វុត្ថោតិ កត្វា វុត្តំ។
បរិនិប្បន្ននិប្បន្នានំ កោវិសេសោតិ? បុព្ពន្ធាបរន្តបរិនិប្បន្នោ បច្ចយេហិ និច្ឆាធិតោ
តិលកូណាហតោ សភាវធម្មោ បរិនិប្បន្នោ, និប្បន្នោ បន អសភាវធម្មាបិ
ហោតិ នាមគ្គហណសមាបដ្ឋនាធិវសេន និច្ឆាធិយមាណោតិ។ និរោធសមាបត្តិ
បនាតិ ឯតេន សព្ពម្បិ ឧចាទាបញ្ញត្តិ តទេកទេសេន ទស្សេតីតិ វេទិតព្ពំ។

បកិណ្ណកកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

កមាធិវិនិច្ឆ័យកថាវណ្ណានា

ធសុរេនេន បហាតញ្ញាតិអាធិនា បឋមំ បហាតញ្ញា បឋមំ វុត្តា, ធុតិយំ
បហាតញ្ញា ធុតិយន្តិ អយំ បហានក្កមោ។ អនុបុព្វបណ្ឌិតា ភូមិយោ អនុបុព្វេន
វវត្តិតាតិ តាសំ វសេន ទេសនាយ ភូមិក្កមោ។ “ចត្តារោ
សតិបដ្ឋានា”តិអាធិកោ (សំ. និ. ៥.៣៧២, ៣៨២, ៣៨៣; វិភ. ៣៥៥)
ឯកក្ខណេបិ សតិបដ្ឋានាទិសម្ភវតោ ទេសនាក្កមោ។ ទានកថាទយោ
អនុបុព្វក្កំសតោ កថិតា, ឧប្បត្តិអាធិវវត្តានាការតោ បន ទានាទីនំ ឥធ
ទេសនាក្កមវចនំ។ ទេសនាក្កមោតិ ច យថាវុត្តវវត្តានាការតោ អនេកេសំ
វចនានំ សហ បវត្តិយា អសម្ភវតោ យេន កេនចិ បុព្វាបរិយេន ទេសេតព្ពត្តា
តេន តេនាធិប្បាយេន ទេសនាមត្តស្សេវ កមោ វុច្ចតិ។ អភេទេន ហិតិ រូបាទីនំ
ភេទំ អកក្ខា បិណ្ឌាគ្គហាលោនាតិ អត្ថោ។ ចក្កអាទីនម្បិវិសយភូតន្តិ
ឯកទេសេន រូបក្ខន្ធិ សមុទាយភូតំ វទតិ។ ឯវន្តិ ឯត្ថ វុត្តនយេនាតិ
អធិប្បាយោ។ “ធន្វារាធិបតិ រាជា”តិ (ធជ. ប. អដ្ឋ. ២. ឯវកបត្តនាគរាជវត្ថុ)
“មនោបុព្វត្ថមា ធម្មា”តិ (ធជ. ប. ១-២) ច វចនតោ វិញ្ញាណំ អធិបតិ។

រូបក្ខន្ធន្ទ “សាសវំ ឧបាទានិយ”ន្តិ វចនំ អនាសវានំ ធម្មានំ សញ្ញាវតោ
រូបក្ខន្ធស្ស តំសភាវតានិវត្តនត្ថំ, ន អនាសវរូបនិវត្តនត្ថន្តិ។ អនាសវាវ
ខន្ទេសុ វុត្តាតិ ឯត្ថ អដ្ឋានប្បយុត្តោ ឯវ-សន្ទោ ទដ្ឋញ្ញោ, អនាសវា ខន្ទេស្វេវ
វុត្តាតិ អត្ថោ។

សព្ពសដ្ឋតានំ សភាគេន ឯកជ្ឈំ សដ្ឋហោ
សព្ពសដ្ឋតសភាគេកសដ្ឋហោ។ សភាគសភាគេន ហិ សដ្ឋយ្ហមាណ
សព្ពសដ្ឋតា ជស្សទយោ បញ្ចក្ខន្ធា ហោន្តិ។ តត្ថ វុប្បនាទិសាមញ្ញេន
សមានកោដ្ឋាសា “សភាគា”តិ វេទិតញ្ញា។ តេសុ សដ្ឋតាភិសដ្ឋវណកិច្ចំ

អាយុបាណវសាយ ចេតនាយ ពលវន្តិសា “សង្ខារក្ខន្ធន្ត” តិ វុត្តា, អញ្ញោ ច
រុប្បនាធិវិសេសលក្ខណាហិតា ជស្សនាយោ សង្ខតាភិសង្ខរណាសាមញ្ញោនាតិ
នដ្ឋញ្ញា។ ដុសនាធម្មោ បន សភាវាវិសុំ ខន្ធសង្ខរេវចនីយា ន ហោន្តិទិ
ធម្មសភាវិញ្ញា តថាគតេន ជស្សនាយោ ន វុត្តាតិ នដ្ឋញ្ញាតិ។ “យេ កេចិ,
ភិក្ខុវេ, សមណា វា ព្រាហ្មណា វា សស្សតវាទា សស្សតំ លោកញ្ច បញ្ញាបេន្តិ
អត្តានញ្ច, សព្វេ តេ ឥមេយេវ បញ្ចបាទានក្ខន្ធនិស្សាយ បជិច្ឆ, ឯតេសំ វា
អញ្ញាតរ” ត្ថិអាទីនញ្ច សុត្តានំ វេសេន អត្តត្ថនិយតាហាវត្ថុស្ស ឯតបរមតា
នដ្ឋញ្ញា, ឯតេន ច វក្ខមាទសុត្តវេសេន ច ខន្ធបេវ និស្សាយ
បរិត្តារម្មណាធិវេសេន ន វត្ថុញ្ញា ច ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ, ខន្ធនិព្វានវជ្ជស្ស
សភាវធម្មស្ស អភាវតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ អញ្ញោសញ្ច ខន្ធសង្ខរេវចនីយានំ
សីលក្ខន្ធាទីនំ សញ្ញាវតោ ន បញ្ចោវាតិ ឯតំ ចោទនំ និវត្តេតុមាហា “អញ្ញោសញ្ច
តទវរោធតោ” តិ។

ទុក្ខទុក្ខវិបរិណាមទុក្ខសង្ខារទុក្ខតាវេសេន វេទនាយ អាពាធកត្តំ នដ្ឋញ្ញំ។
រាគាទិសម្បយុត្ថស្ស វិបរិណាមាទិទុក្ខស្ស ឥតិបុរិសាទិអាការគ្គាហិតា
តំតំសង្កប្បមូលភូតា សញ្ញា សមុដ្ឋានំ។ រោគស្ស ចិត្តាទីនិវិយ អាសន្នការណំ
សមុដ្ឋានំ, ឧតុភោជនវេសមាទីនិវិយ មូលការណំ និទានំ។ “ចិត្តស្សដ្ឋក្ខតា
ចេតសិកា” តិ ចិត្តំ គិលានុបមំ វុត្តំ, សុខសញ្ញាធិវេសេន វេទនាការណាយ
ហេតុភាវតោ វេទនាភោជនស្ស ធានាបនតោ ច សញ្ញា អបរាជ្ជបមា
ព្យញ្ញនុបមា ច, “បញ្ចវេជកា បច្ចត្តិកាតិ ខោ, ភិក្ខុវេ, បញ្ចន្នេតំ
ឧបាទានក្ខន្ធានំ អធិវេចន” ត្ថិ អាសិវិសូបមេ (សំ. និ. ៤.២៣៨) វេជកាតិ វុត្តា,
“ភារោតិ ខោ, ភិក្ខុវេ, បញ្ចន្នេតំ ឧបាទានក្ខន្ធានំ អធិវេចន” ត្ថិ ភាវសុត្ត (សំ. និ.
៣.២២) ភារាតិ, “អតីតំចាហំ អន្ទានំ រូបេន ខន្ធិ, សេយ្យថាចាហំ ឯតរហិ
បច្ចុប្បន្នេន រូបេន ខន្ធិមិ, អហាញោវ ខោ បន អនាគតំ រូបំ អភិនន្តេយ្យំ,

អនាគតតេជហ៍ រូបេន ខន្ទេយ្យំ។ សេយ្យថាបេតវហ៍ ខន្ទេយ្យំ" តិអាទិនា
ខន្ទេយ្យំបរិយាយេន (សំ. និ. ៣.៧៩) ខាទកាតិ, "សោ អនិច្ចំ រូបំ 'អនិច្ចំ រូប' ន្តិ
យថាភូតំ នប្បជានាតី" តិអាទិនា យមកសុត្ត (សំ. និ. ៣.៨៥) អនិច្ចាទិកាតិ។
យទិបិ ឥមស្មី វិភង្គេ អវិសេសេន ខន្ទា វុត្តា, ពាហុល្លេន បន ឧចាទានក្ខន្ធានំ
តទន្តោគទានំ ទដ្ឋព្ពតា វុត្តាតិ វេទិតព្ពាតិ។

ទេសិតាទិច្ចពន្ធនាតិ ទេសិតំ អាទិច្ចពន្ធនា, ទេសិតានិ វា។ កាថាសុខត្ថំ
អនុនាសិកលោចោ, និការលោចោ វា កតោ។

គហេតុំ ន សក្កាតិ និច្ចាទិវសេន គហេតុំ ន យុត្តន្តិ អត្ថោ។

រូបេន សណ្ឋានេន ជលកសទិសោ ទិស្សមាទោ ខរភាវាភាវា ជលកកិច្ចំ ន
ករោតីតិ "ន សក្កាតំ គហេត្វា ជលកំ វា អាសនំ វា កាតុ" ន្តិ អាហា។ ន តថា
តិជ្ជតីតិ និច្ចាទិកា ន ហោតីតិ អត្ថោ, តណ្ហាទិដ្ឋិហិ វា និច្ចាទិគ្គហណាវសេន
ឧប្បាទាទិអនន្តំ ភិជ្ជនតោ គហិតាការា ហុត្វា ន តិជ្ជតីតិ អត្ថោ។

កោដិសតសហស្សសង្ខ្យាតិ ឥទំ ន គណនបរិច្ឆេទទស្សនំ,
ពហុការវទស្សនមេវ បនេតំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឧទកជល្លកន្តិ ឧទកលសិកំ។ យថា
ឧទកតលេ ពិន្ទុនិចាតជនិតោ វាតោ ឧទកជល្លកំ សង្កឡិក្ខា បុដំ កត្វា បុប្ផឡំ
នាម ករោតិ, ឯវំ វុត្តម្ហិ អារម្មណាចាចគមនជនិតោ ជស្សោ អនុបច្ឆិន្នំ
កិលេសជល្លំ សហការីបច្ឆយន្តរភាវេន សង្កឡិក្ខា វេទនំ នាម ករោតិ។ ឥទព្វា
កិលេសេហិ មូលការណភូតេហិ អារម្មណស្សាទនភូតេហិ ច និព្ពត្តំ
វុត្តកតវេទនំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឧក្កជ្ជបរិច្ឆេទេន វា ចត្តារោ បច្ឆយា វុត្តា,
ឡានេហិបិ បន ឧប្បជ្ជតេវ។

នាពេលក្នុងណាតិ វណ្ណៈកន្លងសង្ស័យដ៏ហ៊ាន នាពេលសភាវៈ។ មាយាយ
នស្សីតំ រូបំ “មាយា”តិ អាហា។ បញ្ចបិ ឧបាទានក្នុងនា អសុភាទិសភាវៈ ឯវ
កិលេសាសុចរិត្តភាវៈទិសភាវៈ អសុភាទិសភាវៈ ទដ្ឋព្វា ឯវ។ តថាបិ កត្តចិ កោចិ
វិសេសោ សុខគ្គហណីយោ ហោតីតិ អាហា “វិសេសតោ ចា”តិអាទិ។ តត្ថ
ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា ចតុវិបល្លាសប្បហានករាតិ តេសំ គោចរភាវេន
រូបក្នុងនាទិសុ អសុភាទិវសេន ទដ្ឋព្វតា វុត្តា។

ខន្ធហិ ឧបាទាន បរិវាសិតសភាវុត្តា។ វិបស្សកោចិ ហិ តេសំ វិបត្តិយំ ន
ឧក្ខមាបដ្ឋតិ, វណ្ណាសវេសុ បន វុត្តព្វមេវ នត្ថិ។ តេ ហិ អាយតិម្បិ ខន្ធហិ ន
ពាជីយន្តីតិ។ កតឡីការាហារំ បរិជានាតីតិ “អាហារសមុទយា
រូបសមុទយោ”តិ (សំ. និ. ៣.៥៦-៥៧) វុត្តត្តា អដ្ឋត្តិករូបេ នន្តរាគំ បដហន្តោ
តស្ស សមុទយភូតេ កតឡីការាហារេបិ នន្តរាគំ បដហតីតិ អត្តោ, អយំ
បហានបរិញ្ញា។ អដ្ឋត្តិករូបំ បន បរិគ្គណ្ឌន្តោ តស្ស បច្ចយភូតំ
កតឡីការាហារម្បិ បរិគ្គណ្ឌាតីតិ ញាតបរិញ្ញា។ តស្ស ច ឧទយវយានុបស្សិ
ហោតីតិ តិរលាបរិញ្ញា ច យោជេតព្វា។ កាមរាគភូតំ អភិជ្ឈំ សន្ទាយ
“អភិជ្ឈាកាយគន្ធន្ត”ន្តិ អាហា។ អសុភានុបស្សនាយ ហិ កាមរាគប្បហានំ
ហោតីតិ។ កាមរាគមុខេន វា សព្វលោកប្បហានំ វេទតិ។ “ជស្សបច្ចយា
វេទនា”តិ វុត្តត្តា អាហារបរិជាននេ វុត្តនយេន ជស្សបរិជាននញ្ច យោជេតព្វំ។

សុខត្ថមេវ ភវបត្តនា ហោតីតិ វេទនាយ តណ្ហំ បដហន្តោ ភវោយំ ឧត្តរតិ។
សព្វំ វេទនំ ឧក្ខតោ បស្សន្តោ អត្តនោ បរេន អបុព្វំ ឧក្ខំ ឧប្បាទិតំ, សុខំ វា
វិជានីតំ ន បស្សតិ, តតោ “អនត្តំ មេ អចរិ”តិអាទិអាយាតវុត្តប្បហានតោ
ព្យាបាទកាយគន្ធន្តភិទ្ធីតិ។ “សុខពហុលេ សុគតិភវេ សុទ្ធិ”តិ គហេត្វា
គោសីលគោវតាទីហិ សុទ្ធិ បរាមសន្តោ សុខបត្តនាវសេនេវ បរាមសតីតិ

វេទនាយ តណ្ហាំ បដហន្តោ សីលព្ពតុចាទានំ ន ឧចាទិយតី។ មនោសញ្ចេតនា
សម្ព័ន្ធកូន្ទោរ, សញ្ញា បន តំសម្បយុត្តាតិ សញ្ញាសម្ព័ន្ធវេ អនត្តតោ បស្សន្តោ
មនោសញ្ចេតនាយ ធន្តរាគំ បដហតិ ឯវ, តញ្ចា បរិគ្គណ្ហាតិ តីវេតិ ចាតិ “សញ្ញា
សម្ព័ន្ធវេ...បេ... បរិជាតាតិ” តិ វុត្តំ។

អវិជ្ជាយ វិញ្ញាណោ យនគ្គហណំ ហោតីតិ យនវិនិញ្ញោគំ កត្វា តំ
អនិច្ចតោ បស្សន្តោ អវិជ្ជាយំ ឧត្តរតិ។ មោហាពលេនេវ សីលព្ពតបរាមាសំ
ហោតីតិ តំ បដហន្តោ សីលព្ពតបរាមាសកាយគន្ធិភិក្ខុតិ។

“យញ្ច ខោ ឯតំ, ភិក្ខុវេ, វុច្ចតិ ចិត្តំ ឥតិបិ មនោ ឥតិបិ វិញ្ញាណំ
ឥតិបិ, តត្រាស្សុតវា បុព្វជ្ឈនោ នាលំ និព្វិន្ទិតុំ, នាលំ វិវឌ្ឍិតុំ, នាលំ
វិមុច្ចិតុំ។ តំ កិស្ស ហេតុ? ធីយវត្ថុហេតុំ, ភិក្ខុវេ, អស្សុតវតោ
បុព្វជ្ឈនស្ស អដ្ឋោសិតំ មមាយិតំ បរាមជ្ឈំ ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ
មេ អត្តា” តិ (សំ. និ. ២.៦០) -

វេទនតោ វិញ្ញាណំ និច្ចតោ បស្សន្តោ ទិដ្ឋចាទានំ ឧចាទិយតីតិ អនិច្ចតោ
បស្សន្តោ តំ ន ឧចាទិយតីតិ។

កមាទិវិនិច្ឆយ កថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា

៣៤. ឯវំ យា ឯកវិធាទិនា វុត្តវេទនានំ ភូមិវសេន ជានិតព្ពតា, តំ វត្វា បុន
សម្បយុត្តតោ ទស្សិតតាទិជានិតព្ពប្បការំ វត្តមាហា “អបិចា” តិ អាទិ។

អង្គវិជេន តត្ថាតិ តត្ថ-សទ្ធស្ស សត្វវិជេនេនេវ យោជនា ធម្មិជេនេន
យោជនាយ សតិ អង្គវិជេនាភាវតោ។

បូរណតមេវ វុត្តាតិ ធនវិជេនាបូរណតមេវ វុត្តា, ន ធនវិជេនេវិយ
នយទានត្ថំ។ កស្មា? តត្ថ នយស្ស ទិន្នត្ថា។ ភិទ្ធិតព្ពស្ស ហិ ភេទនំ នយទានំ,
តញ្ចា តត្ថ កតត្ថិ។ យថា ច កុសលត្ថិកោ, វេ “កាយសម្មស្សជា វេទនា អត្តិ
សុខា, អត្តិ ទុក្ខា” តិ ឥទម្បិ បូរណតមេវាតិ ធិបិតំ ហោតិ អង្គវិជេនេ នយស្ស
ទិន្នត្ថា។

បុព្វេ គហិតតោ អញ្ញស្ស គហណំ វឿនំ គហណាវឿនវសេន, ន
បុរិមគហិតេ ឋិតេ អញ្ញបចយវសេន។ វឿន-សន្តោ វា ធនេនត្ថោ
កេសវឿនាទីសុ វិយាតិ បុព្វេ គហិតស្ស អគ្គហណំ ធិន្ទនំ វឿនំ, ទុកតិកានំ
ឧកយេសំ វឿនំ ឧកយវឿនំ, ឧកយតោ វា បវត្តំ វឿនំ ឧកយវឿនំ, តទេវ
ឧកតោវឿនកំ, តេន នយធិហារណំ ឧកតោវឿនកនីហារោ។ វឿនកនយោ វា
វឿនកនីហារោ, ឧកយតោ បវត្តោ វឿនកនីហារោ ឧកតោវឿនកនីហារោ។
តត្ថ ទុកមូលកតិកមូលកឧកតោវឿនកេសុ ទុវិជេនវិជេនានំយេវ ហិ
វិសេសោ។ អញ្ញោ ភេទា អវិសិដ្ឋា, តថាបិ បញ្ញាប្បភេទជននត្ថំ ធម្មវិតក្កេន
ញាតិវិតក្កាទិនិវត្តកវិតក្កនិវារណត្ថំ ឥមញ្ច ចាឡីវិតក្កេន្តស្ស
ធម្មបសំហិតចាមោជ្ឈជននត្ថំ ឯកេកស្ស វាស្ស គហិតស្ស
និយ្យានមុខភាវតោ ច ទុវិជេនវិជេនេនានត្ថវសេន ឥតរេបិ ភេទា វុត្តាតិ
វេទិតញ្ចា អញ្ញមញ្ញាបេក្ខេសុ ឯកស្ស វិសេសេន ឥតរេសម្បិវិសិដ្ឋភាវតោ។ ន
កេវលំ ឯកវិជោវ, អថ ខោ ទុវិជោ ច។ ន ច ឯកទុវិជោវ, អថ ខោ តិវិជោបិ។
នាបិ ឯក...បេ... ធនវិជោវ, អថ ខោ ធនវិជោបីតិ ហិ វេញ្ច តេ ភេទា
អញ្ញមញ្ញាបេក្ខា, តស្មា ឯកោ ភេទាវិសិដ្ឋា អត្តនា អបេក្ខិយមាទេ,

អត្តានញ អបេក្ខមាណេ អញ្ញកេនេវិសេសេតីតិ តស្ស វសេន តេបិ វត្តព្ពតំ
អរហន្តីតិ វុត្តាតិ ទដ្ឋញ។

សត្តវិវេនាតិអាទយោ អញ្ញប្បភេទនិវបេក្ខា កេវលំ
ពហុប្បការតាទស្សនតំ វុត្តាតិ សព្វេហិ តេហិ បកាវេហិ “ពហុវិវេន
វេទនាក្ខន្ធុ ទស្សេសី” តិ វុត្តំ។ មហាវិសយោ រាជារិយ សវិសយេ ភគវាបិ
មហាវិសយតាយ អប្បដិហតោ យថា យថា ឥន្ទតិ, តថា តថា ទេសេតុំ
សក្កោតិ សព្វញ្ញតាណាវរណញ្ញាណាយោគតោតិ អត្តោ។ ទុកេ វត្វា តិកា
វុត្តាតិ តិកា ទុកេសុ បក្ខិត្តាតិ យុត្តំ, ទុកា បន កបំ តិកេសុ បក្ខិត្តាតិ?
បរតោ វុត្តេបិ តស្មី តស្មី តិកេ អបេក្ខកាបេក្ខិត្តវសេន ទុកានំ យោជិតត្តា។

កិរិយមនោធាតុ អារជ្ជនវសេន លព្ពតីតិ វុត្តំ, អារជ្ជនា បន
ចក្កុសម្មស្សបច្ចយា ន ហោតិ។ ន ហិ សមាធិជ័យំ បច្ឆិមោ ធម្មោ បុរិមស្ស
កោចិ បច្ចយោ ហោតិ។ យេ ច វទន្តិ “អារជ្ជនវេទនាវ ចក្កុសម្មជ្ឈនាយ
ឧប្បន្នត្តា ឯវំ វុត្តា” តិ, តញ្ច ន យុត្តំ។ ន ហិ “ចក្កុវុបបដិយាតោ
ចក្កុសម្មស្សា” តិ កត្តចិ សុត្តេ វា អដ្ឋកថាយំ វា វុត្តំ។ យទិ សោ ច
ចក្កុសម្មស្សា សិយា, ចក្កុវិញ្ញាណាសហជាតាបិ វេទនា
ចក្កុសម្មស្សបច្ចយាតិ សា ឥធ អដ្ឋកថាយំ ន វដ្ឋេតញ្ច សិយា។ ចាឡិយញ្ច
“ចក្កុសម្មស្សបច្ចយា វេទនា អត្ថិ អព្យាកតា” តិ ឯត្ថ សង្កហិតត្តា បុន
“ចក្កុសម្មស្សជា វេទនា” តិ ន វត្តព្ពំ សិយាតិ។ អយំ បនេត្តាធិប្បាយោ -
អារជ្ជនវេទនំ វិទា ចក្កុសម្មស្សស្ស ឧប្បត្តិ នតីតិ តទុប្បាធិកា សា
តប្បយោជនត្តា បរិយាយេន ចក្កុសម្មស្សបច្ចយាតិ វុត្តំ យុត្តាតិ,
និប្បរិយាយេន បន ចក្កុសម្មស្សស្ស បរតោវ វេទនា លព្ពន្តិ។

ចតុត្ថិសចិត្តប្បាទវសេនាតិ ឯត្ថ រូចារូចាវចរានំ អគ្គហាលំ តេសំ
សយមេវ មនោទ្វារភូតត្តា។ សព្វភវន្តមនោ ហិ មនោទ្វារំ, ចុតិបដិសន្ធិយោ ច
តតោ អនញ្ញាតិ។ ឥមស្មី បន ចតុរិសតិវិធកេនេ
ចក្កសម្ពស្សបច្ឆយាធិកុសលាធិនំ សមាណីវិជយំ លព្ពមានតា អដ្ឋកថាយំ វុត្តា,
ចាឡិយំ បន ឯក្កនិសតិចតុរិសតិកា សន្ធិបិទ្វា អាគតាតិ
“ចក្កសម្ពស្សបច្ឆយា វេទនាត្ថន្ទោ អត្ថិ អនុចាធិន្ទអនុចាធិនិយោ
អសំកិលិដ្ឋអសំកិលេសិកោ អវិតក្កអវិចារោ” តិអាធិនា នាណីវិជិតតានំ
លព្ពមានតាយ វុត្តត្តា កុសលត្ថិកស្សបិ នាណីវិជយំ លព្ពមានតា
យោជេតញ្ញា។ អដ្ឋកថាយំ បន សមាណីវិជយំ ចក្កសម្ពស្សបច្ឆយាធិកតា
ឯកត្ថិកាតិ កត្វា ឯត្ថ លព្ពមានតា ធស្សតា, ន បន អសមាណីវិជយំ
លព្ពមានតា បដិក្ខត្តា។ តេនេវ “តានិ សត្តវិធានីសុ យត្ថ កត្ថចិ វត្វា កថេតុ
វដ្ឋន្តិ” តិ អាហា។ ន ហិ សមាណីវិជយំយេវ
ឧបនិស្សយកោជិសមតិក្កមការនាហិ លព្ពមានតា ហោតិ។ តិជាបិ ច
លព្ពមានតំ សន្ធាយ “យត្ថ កត្ថចិ វត្វា កថេតុ វដ្ឋន្តិ” តិ វុច្ឆតិ។

ឯតានិទិ យថាធស្សតានិ កុសលាធិនិ ចិត្តានិ វេទនិ, វេទនានិទ្ទេសេបិ ច
ឯតស្មី បុព្វផ្កមស្ស ចិត្តស្ស វសេន កថេតុ សុខន្តិ ចិត្តសម្ពន្ធា កតោ។ តេនេវ
បន ចិត្តានិ សត្តវិធកេនេ តិកក្ខមិវសេន, ចតុរិសតិវិធកេនេ ទ្វារតិកវសេន,
តីសវិធកេនេ ទ្វារភូមិវសេន, ពហុវិធកេនេ ទ្វារតិកភូមិវសេន ធិបិតានិទិ
“តេសុ យត្ថ កត្ថចិ វត្វា កថេតុ វដ្ឋន្តិ” តិ វុត្តំ។ កុសលាធិនំ ធិបនា
កាមាវចរាធិភូមិវសេន កាតញ្ញា, តា ច ភូមិយោ តីសវិធកេនេ សយមេវាគតា,
ន ច សត្តវិធកេនេ វិយ ទ្វារំ អនាមជ្ជំ, អតិព្យត្តា ច ឯត្ថ សមាណសមាណីវិជយុ
លព្ពមានតាតិ តីសវិធកេនេ... បេ... សុខធិបនានិ ហោន្តិ” តិ វុត្តំ។ កស្មា បន
តីសវិធកេនេយេវ វត្វា ធិបយីសុ, ននុ ទ្វារតិកភូមិនំ អាមជ្ជត្តា ពហុវិធកេនេ

ឋត្វា ធីបេតញ្ញានីតិ? ន, ធីបេតញ្ញាជានាតិក្កមតោ។ សត្តវិធកេនោ ហិ ធូរស្ស
អនាមជ្ឈត្តា ធីបនាយ អជ្ជានំ, ចតុវិសតិវិធកេនេ អាមជ្ឈធូរតិកា ន ភូមិយោ
អបេក្ខិត្វា ឋបិតា, តីសវិធកេនេ អាមជ្ឈធូរភូមិយោ វុត្តា។ យេ ច ឋបិតា, តេ
ចេត្ត តិកា អបេក្ខិតញ្ញាហិតា កេវលំ ភូមិហិ សហ ធីបេតញ្ញាវ។ តេនេនំ
ធីបនាយ ឋានំ, តទតិក្កមេ បន ឋានាតិក្កមោ ហោតីតិ។

ឧបនិស្សយកោដិយាតិ ឯត្ថ “សទ្ធិ ឧបនិស្សយ ទានំ ទេតី” តិអាទិនា (បដ្ឋា.
១.១.៤២៣) នាណវីទីយំ បកតូបនិស្សយោ វុត្តាតិ ឯកវីទីយំ កុសលាធិនំ
ចក្កសម្មស្សនយោ តទកាវេ អភាវតោ ជាតិវិយ ជរាមរណស្ស
ឧបនិស្សយលេសេន បច្ឆយោតិ វត្ថុ យុទ្ធយ្យ, ឥធម បន
“កសិណរូបទស្សនហេតុឧប្បន្នា បរិកម្មាធិវេទនា ចក្កសម្មស្សបច្ឆយា” តិ
វត្ថុតិ, តស្មា នាណវីទីយំ គតានិ ឯតានិ ចិត្តានិ ចក្កសម្មស្សបច្ឆយា
លព្ពមាណីតិ ន ឧបនិស្សយលេសោ ឧបនិស្សយកោដិ, ពលវពលវានំ បន
បរិកម្មាធិនំ ឧបនិស្សយានំ សព្វេសំ អាទិភូតោ ឧបនិស្សយោ
ឧបនិស្សយកោដិ។ “វាលកោដិ ន បញ្ញាយតី” តិអាទិសុ វិយ ហិ អាទិ, អវយវោ
វា កោដិ។ កសិណរូបទស្សនតោ បកុតិ ច កាមាវចរកុសលាធិនំ វេទនានំ
ឧបនិស្សយោ បវុត្តាតិ តំ ទស្សនំ ឧបនិស្សយកោដិ។ បរិកម្មាធិនិវិយ វា ន
ពលវឧបនិស្សយោ ទស្សនន្តិ តស្ស ឧបនិស្សយន្តកាវេន ឧបនិស្សយកោដិតា
វុត្តា។ យានាទិទ្វារេសុ តីសុ ឧបនិស្សយកោដិយា លព្ពមាណត្តាការំ វេទនោ ឥធម
សមាណវីទី ន គហិតាតិ ធីបេតិ។ ទស្សនសវនានិវិយ ហិ កសិណបរិកម្មាធិនំ
យាយនាទីនិ ឧបនិស្សយា ន ហោន្តីតិ តទលាកោ ធីបិតោតិ។ យទិបិ
វាយោកសិណំ ដុសិត្វាបិ គហេតត្ថំ, បុរិមេន បន សវនេនវិនា តំ ដុសនំ
សយមេវ មូលុបនិស្សយោ យេកុយ្យេន ន ហោតីតិ តស្ស ឧបនិស្សយកោដិតា
ន វុត្តា។

អដ្ឋាសយេន សម្បត្តិកតោ អដ្ឋាសយសម្បន្នោ, សម្បន្នដ្ឋាសយោតិ វុត្តំ
ហោតិ។ វត្ថុប្បដិវត្តន្តិ ខុទ្ទកញ្ជោវ មហន្តញ្ចា វត្ថំ, បុព្វេ វា កតំ វត្ថំ, បច្ឆា កតំ
បដិវត្តំ។ ឯវំ ចក្កវិញ្ញាណន្តិ អាទិម្ហិ ឧប្បន្នំ អាហា, តតោ បរំ ឧប្បន្នានិបិ បន
កសិណា រូបឧស្សនកល្យាណមិត្តឧស្សនសំវេគវត្ថុឧស្សនាធិនិ
ឧបនិស្សយបច្ចយា ហោន្តិយេវាតិ។ តេន តទុបនិស្សយំ ចក្កវិញ្ញាណំ
ធស្សេតីតិ វេទិតព្ពំ។

យថាភូតសភាវាឧស្សនំ អសមបេក្ខនា។ “អស្មី”តិ រូចាធិសុ វិនិពន្ធស្ស។
សភាវន្តរាមសនវសេន បរាមជ្ឈស្ស, បរាមជ្ឈវតោតិ អត្ថោ។
អារម្មណាធិគហណាវសេន អនុ អនុ ឧប្បន្ននធម្មតាយ ជីវភាវកិលេសស្ស
ថាមគតស្ស, អប្បហ័នកាមរាគាទិកស្ស វា។ បរិគ្គហេ បិតោតិ វីមសាយ
បិតោ។ ឯត្ថ ច អសមបេក្ខនាយាតិអាទិនា មោហាធិនំ កិច្ចេន ចាកដេន តេសំ
ឧប្បត្តិវសេន វិចារណា ធម្មញ្ញា។ រូបឧស្សនេន ឧប្បន្នកិលេសសមតិក្កមវសេន
បវត្តា រូបឧស្សនហេតុកា ហោតីតិ “ចក្កសម្ពស្សបច្ចយា នាម ជាតា”តិ
អាហា។ ឯត្ថ ច ចក្កសម្ពស្សស្ស ចតុក្កមិកវេទនាយ ឧបនិស្សយភារោ ឯវំ
បការន្តរេន កថិតោ, តថា “ភាវនាវសេនា”តិ ឯត្ថ ច។

កលាបសម្មសនេន តីណិលក្ខណានិ អាហេបេត្វា
ឧទយព្ពយានុបស្សនាធិកាយ វិបស្សនាបដិចាជិយា អាទិម្ហិ
រូចារម្មណាបរិគ្គហេន រូចារម្មណំ សម្មសិទ្ធា, តំមូលកំ វា សព្វំ សម្មសនំ
អាទិភូតេ រូចារម្មណោ បវត្តតីតិ កត្វា អាហា “រូចារម្មណំ សម្មសិទ្ធា”តិ។ ឯត្ថ
ច នាមរូបបរិគ្គហាទិ សព្វំ សម្មសនំ ភាវនាតិ វេទិតព្ពំ។ រូចារម្មណំ
សម្មសិទ្ធាតិ ច យថាវុត្ថចក្កវិញ្ញាណស្ស អារម្មណាភូតំ រូចារម្មណំ វុត្តំ, ន យំ

កិត្តិ។ អារម្មណ៍ន ហិ ចក្ខុសម្ពុស្សំ ទស្សនីតិ។ ឯវំ “រូបារម្មណ៍ ឧប្បន្នំ កិលេស”ន្តិ ឯត្តាបិ វេទិតព្ពំ។

ឥទំ ដោជ្ជព្ពំ កីនិស្សិតន្តិ ចក្ខុទ្វារេ វិយ យោជនាយ យថាសម្ពុរំ
អាចាធាតុយា អញ្ញាមញ្ញាស្ស ច វសេន មហាភូតនិស្សិតតា យោជេតព្ពា។

ជាតិ...ខេ... ពលវបច្ឆយោ ហោតីតិ យថាវុត្តានំ ភយតោ ទិស្សមាធានំ
ជាតិអាធិនំ ពលវបច្ឆយភាវេន តេសំ ភយតោ ទិស្សនេន សហជាតស្ស
មនោសម្ពុស្សស្ស, តស្ស វា ទិស្សនស្ស ទ្វារភូតស្ស កវដ្ឋមនោសម្ពុស្សស្ស
ពលវបច្ឆយភាវំ ទស្សនីតិ។

ធម្មារម្មណ៍តិ ន បុព្វេវុត្ត ជាតិអាធិអារម្មណ៍វ, អថ ខោ សព្ពស្មី
រាគាធិវត្ថុភូតេ ធម្មារម្មណ៍។ វត្ថុនិស្សិតន្តិ ឯត្ថ វេទនាទិស្សតស្ស
ធម្មារម្មណ៍កនេសស្ស បរិគ្គហមុខេន ធម្មារម្មណ៍បរិគ្គហំ ទស្សនីតិ។

មនោសម្ពុស្សតិ វិញ្ញាណំ សម្ពុស្សស្ស ការណភាវេន គហិតំ, តនេវ
អត្តនោ ជលស្សេវ ជលភាវេន វត្ថុំ ន យុត្តំ ការណជលសង្ការភាវេន សោតូនំ
សម្មាហជនកត្តាតិ អាហ “ន ហិ សក្កាវិញ្ញាណំ មនោសម្ពុស្សជន្តិ
និទ្ទិសិតុ”ន្តិ, ន បនវិញ្ញាណស្ស មនោសម្ពុស្សន សហជាតភាវស្ស អភាវា។
យស្មា វា យថា “តិណ្ណំ សង្កតិ ជស្សេវ”តិ (ម. និ. ១.២០៤; ៣.៤២០, ៤២៥-៤២៦;
សំ. និ. ៤.៦០) វចនតោ ឥន្ទ្រិយវិសយាវិយ វិញ្ញាណម្បិ ជស្សស្ស
វិសេសបច្ឆយោ, ន តថា ជស្សេវិញ្ញាណស្ស, តស្មា ឥន្ទ្រិយវិសយាវិយ
វិញ្ញាណម្បិ ចក្ខុសម្ពុស្សជាធិវចនំ ន អរហតីតិ ចក្ខុសម្ពុស្សជាធិភារោ ន
កតោតិ វេទិតព្ពា។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ក. បញ្ចប់ដកវិធាន

១៥០. ចិត្តប្បាធិបរសេន តំ តំ សមុទាយំ ឯកេកំ ធម្មំ កត្វា
 “បញ្ចបណ្ណាស កាមាវចរធម្មេ” តិ អាហា។ រដ្ឋន្តស្សាតិអាធិសុ រាគាធយោ ធនុ
 ទ្វារេសុ សីលាធយោ ច បញ្ច សំវរា យថាសម្ពុរំ យោជេតញ្ញា, សម្មសនំ បន
 មនោទ្វារេ ឯវ។ រូចារូចាវចរធម្មេសុ អភិជ្ឈាទោមនស្សាធិឧប្បត្តិ អត្ថីតិ តតោ
 សតិសំវរោ ញ្ញាណវីរិយសំវរោ ច យថាយោគំ យោជេតញ្ញា។ បរិគ្គហាវចនេន
 សម្មសនបច្ឆវេក្ខណានិ សង្កណ្ឌាតិ។ តេយេវាតិ ចត្តារោ ខន្ធា វុត្តា។

សម្ភារៈនៃសិទ្ធិព្រៃ ទេសនាមត្តស្ស បរិវេណំ បរិវេណ្ឌា។ តិសុបិ បរិវេណ្ឌសុ
កត្តបិ កិញ្ចិ ឱនំ អធិកំ វា នត្ថិតិ កត្វា អាហា “ឯកោវ បរិច្ឆេទោ” តិ។

បញ្ចប់ដងក្រវាណា ឆ្នាំតា។

ខន្ទរិកដ្ឋវណ្ណានា នង្គតា។

២. អាយតនវិភាគ

១. សុត្តន្តបិដកនិយមន័យ

១៥២. វិសេសតោតិ អាយតន-សន្តត្តោវិយ អសាធារណតោ
 ចក្ខុធិសន្តត្តតោតិ អត្តោ។ អស្សាទេតីតិ ចក្ខុតិ-សន្នោ “មង្គំ ចក្ខុតិ ព្យញ្ជនំ
 ចក្ខុតី” តិ រសសាយនត្តោ អត្ថីតិ តស្ស វិសេន អត្ថំ វេទតិ។ “ចក្ខុំ ខោ,
 មាគណ្ណាយ, រូបារាមំ រូបរតំ រូបសម្មុទិត” ន្តិ (ម. និ. ២.២០៩) វេទនតោ ចក្ខុ រូបំ
 អស្សាទេតិ។ សតិបិ សោតាធិនំ សន្តារម្មណាធិរតិភាវេ និរុទ្ធិត្តោ ចក្ខុម្ហិយេវ
 ចក្ខុ-សន្នោ បវត្តតិ បទុមាធិសុ បង្គំជាធិសន្តាវិយាតិ ធន្ទព្រំ។ វិភាវេតិ ចាតិ

សទ្ទលក្ខណសិទ្ធស្ស ចក្ខុវិស័យ-សទ្ទស្ស វសេន អត្ថំ វេទិតិ។ ចក្ខុវិស័យ ហិ
អាចិក្ខុវិស័យ, អភិព្យត្ថំ វេទិតិ អត្ថោ។ នយនស្ស ច វេទន្តស្ស វិយ
សមវិសមវិការវេនមេវ អាចិក្ខុវិស័យ កត្វា អាហា “វិការវេទិតិ ចាតិ អត្ថោ”តិ។
អនេកត្ថត្តា វា ជាត្វនំ វិការវេទិតិ ចក្ខុ-សទ្ទស្ស ទដ្ឋញ្ចា។ វត្ថុទុដ្ឋាធិការលេសុ
កកណ្តាករុបំ វិយ ឧទ្ធករុបំ វិយ ច វណ្ណាវិការំ អាបជ្ជមានំ រុបំ ហធម្មត្ថការំ
រុបយតិ រុបមិវ បកាសំ ករោតិ, សវិគ្គហមិវ កត្វា ធស្សេតិ អត្ថោ។
វិគ្គារណំ វា រុប-សទ្ទស្ស អត្ថោ, វិគ្គារណញ្ច បកាសនមេវាតិ អាហា
“បកាសេតិ”តិ។ អនេកត្ថត្តា វា ជាត្វនំ បកាសនត្ថោយេវ រុប-សទ្ទា ទដ្ឋញ្ចា,
វណ្ណាវាចកស្ស រុប-សទ្ទស្ស រុបយតិ តិ ធិត្ថចនំ, រុបវាចកស្ស រុបយតិ តិ អយំ
វិសេសោ។

ឧទាហរឹយតិ វុច្ឆតិ-អត្ថ វេទនមេវ គហិតំ សិយា, ន ច វេទន-សទ្ទោយេវ
ឯត្ថ សទ្ទោ, អថ ខោ សញ្ញាបិ សោតវិញ្ញេយ្យតិ សប្បតិ សកេហិ បច្ចយេហិ
សប្បយតិ សោតវិញ្ញេយ្យការំ គម្មយតិ អត្ថោ។ សុចយតិ អត្ថនោ វត្ថុ
គន្ធុវសេន អចាកជំ “ឥទំ សុគន្ធិ ទុគ្គន្ធិ”ន្តិ បកាសេតិ, បដិច្ចន្តំ វា បុច្ឆាទិវត្ថុ
“ឯត្ថ បុប្ផំ អត្ថិ ចម្បកាធិ, ជលមត្ថិ អម្ពាធិ”តិ បេសុញ្ញំ ករោន្តំ វិយ ហោតិ តិ
អត្ថោ។ វសគ្គហណាមូលកត្តា អាហាររដ្ឋោហារណស្ស ជីវិតហេតុម្ហិ
អាហាររសេ និន្នតាយ ជីវិតំ អរ្យាយតិ ជីវិតំ វុត្តា និវុត្តិលក្ខណេន។ កុច្ឆិតានំ
សាសវធម្មានំ អាយោតិ វិសេសេន កាយោ វុត្តោ អនុត្តរិយហេតុការំ
អនាគច្ឆន្តេសុ កាមរាគនិទានកម្មជនិតេសុ កាមរាគស្ស ច វិសេសបច្ចយេសុ
យានជីវិតំ កាយេសុ កាយស្ស វិសេសតរសាសវបច្ចយត្តា។ តេន ហិ ដោជ្ជត្ថំ
អស្សាទេន្តា សត្តា មេដុនម្បិ សេវន្តិ។ ឧប្បត្តិទេសោតិ ឧប្បត្តិការណ្ឌន្តិ អត្ថោ។
កាយិជ្រិយវត្ថុកា វា ចត្តារោ ខន្ធា ពលវកាមាសវាធិហេតុការំ តោ វិសេសេន
“សាសវា”តិ វុត្តា, តេសំ ឧប្បជ្ជនជ្ជានន្តិ អត្ថោ។ អត្ថនោ លក្ខណំ ជារយន្តិតិ

យេវីសេសលក្ខណៈន អាយតនសន្តបរាវត្តព្វា, តេ ចក្ខុធម្មោ តថាវុត្តាតិ
អញ្ញេ មនោគោចរភូតា ធម្មាសាមញ្ញលក្ខណៈនេវ ឯកាយតនត្ថំ ឧបនេត្វា
វុត្តា។ ឌីឡារិកវត្តាវម្ពណាមននសម្ព័ន្ធតេហិវិសយវិសយិកាវេហិ បុរិមានិ
ចាកដានីតិ តថាអចាកដា ច អញ្ញេ មនោគោចរា ន អត្ថនោ សភាវំ ន
ធាវេន្តីតិ ឥមស្សត្ថស្ស ធិបនត្ថោ ធម្ម-សន្មាតិ។

វាយមន្តីតិ អត្ថនោ កិច្ចំ ករោន្តិច្ឆេវ អត្ថោ។ ឥមស្មិញ អត្ថោ អាយតន្តិ
ឯត្ថាតិ អាយតន្តិ អធិករណត្ថោ អាយតន-សន្មោ, ធុតិយតតិយេសុ
កត្តអត្ថោ។ តេ ចាតិ ចិត្តចេតសិកធម្មេ។ តេ ហិ តំតំធូរាវម្ពណេសុ អាយតន្តិ
អាគច្ឆន្តិ បវត្តន្តីតិ អាយាតិ។ វិត្តាវេន្តីតិ បុព្វេ អនុប្បន្នត្ថាលីនានិ អចាកដានិ
បុព្វន្តតោ ឧទ្ធចំ បសាវេន្តិ ចាកដានិ ករោន្តិ ឧប្បាទេន្តីតិ អត្ថោ។

វុឡីវីសេន អាយតន-សន្តស្សត្ថំ វត្ថុំ “អបិចា” តិអាទិ អារទ្ធាំ។ តំ
និស្សិតត្ថាតិ ឯត្ថ មនោ មនោវិញ្ញាណាធិនំ ចិត្តចេតសិកានំ និស្សយបច្ចយោ
ន ហោតីតិ តស្ស នេសំ ធូរភាវោ និស្សយភាវោតិ ទដ្ឋញ្ញោ។ អត្ថតោតិ
វេចនត្ថតោ, ន វេចនីយត្ថតោ។ វេចនត្ថោ ហេតុ វុត្តោ “ចក្ខុតី” តិអាទិនា, ន
វេចនីយត្ថោ “យំ ចក្ខុ ចតុន្នំ មហាភូតានំ ឧបាទាយ បសាទោ” តិអាទិនា (ធរ. ស.
៥៩៧) វិយាតិ។

តាវត្ថតោតិ អនុនាធិកភាវំ ទស្សេតិ។ តត្ថ ធូរាសាយតនវិនិមុត្តស្ស
កស្សចិ ធម្មស្ស អភាវា អធិកភាវតោ ចោទនា នត្ថិ, សលក្ខណធារណំ បន
សព្ពេសំ សាមញ្ញលក្ខណ្ឌន្តិ ឡនចោទនា សម្ពវតីតិ ទស្សេត្តោ អាហា
“ចក្ខុធម្មោបិ ហិ” តិអាទិ។ អសាធារណន្តិ ចក្ខុវិញ្ញាណាធិនំ អសាធារណំ។
សតិបិ អសាធារណាវម្ពណាភាវេ ចក្ខុធិនំ ធូរភាវេន គហិតត្ថា ធម្មាយតនេ

អគ្គហឫទ័យ ធម្មត្ថំ។ ធារាវច្ឆណាភាវេហិ វា អសាធារណាតំ សន្ធាយ
“អសាធារណា”ន្តំ វុត្ថំ។

យេតុយ្យសហុប្បត្តិអាទិហិ ឧប្បត្តិក្កមាទិអយុត្តិ យោជេតញ្ចា។
អជ្ឈត្តិកេសុ ហិតិ ឯតេន អជ្ឈត្តិកភាវេន វិសយិភាវេន ច អជ្ឈត្តិកានំ បឋមំ
ទេសេតព្ពតំ ទស្សេតិ។ តេសុ ហិ បឋមំ ទេសេតព្ពេសុ ចាកជត្តា បឋមតរំ
ចក្ខាយតនំ ទេសិតន្តិ។ តតោ យាឆាយតនាទីនីតិ ឯត្ថ ពហូបការត្តាភាវេន
ចក្ខុសោតេហិ បុរិមតរំ អទេសេតញ្ចានិ សហ វុត្ថំ អសក្កុណោយ្យត្តា ឯកេន
កមេន ទេសេតញ្ចានីតិ យាឆាទិក្កមេន ទេសិតានីតិ អធិប្បាយោ។ អញ្ញាថាបិ ហិ
ទេសិតេសុ ន នសក្កា ចោទេតុំ, ន ច សក្កា សោជេតញ្ចានិ ន ទេសេតុន្តិ។
គោចរោ វិសយោ ឯតស្សាតិ គោចរិសយោ, មនោ។ កស្ស បន គោចរោ
ឯតស្ស វិសយោតិ? ចក្ខាទីនំ បញ្ចន្ទម្បិ។ វិញ្ញាណុប្បត្តិការណាវុត្តានតោតិ
ឯតេន ច ចក្ខាទិអនន្តរំ រូចាទិវចនស្ស ការណាមាហា។

បច្ចយភេទោ កម្មាទិភេទោ។ និរយាទិកោ អបទាទិគតិឆានាករណញ្ចា
គតិភេទោ។ ហត្ថិអស្សាទិកោ ខត្តិយាទិកោ ច និកាយភេទោ។
តំតំសត្តសន្តានភេទោ បុគ្គលភេទោ។ យា ច ចក្ខាទីនំ វុត្ថំ អនន្តភេទតា វុត្តា,
សោយេវ ហទយវុត្ថស្ស ច ភេទោ ហោតិ។ តតោ មឆាយតនស្ស
អនន្តប្បភេទតា យោជេតញ្ចា ទុក្ខាបដិបទាទិតោ
អារម្មណាទិបតិអាទិភេទតោ ច។ ឥមស្មី សុត្តន្តភាជនីយេ វិបស្សនា វុត្តាតិ
វិបស្សនុបកមនញ្ចា វិញ្ញាណំ គហេត្វា ឯកាសីតិភេទតា មឆាយតនស្ស វុត្តា
និទ្ទេសវសេន។ នីលំ នីលស្សេវ សភាគំ, អញ្ញំ វិសភាគំ, ឯវំ
កុសលសមុជ្ឈានាទិភេទេសុ យោជេតញ្ចំ។ តេភូមកធម្មារម្មណាវសេនាតិ បុព្វេ
វុត្ថំ ចក្ខាទិវដ្តំ ធម្មារម្មណំ សន្ធាយ វុត្ថំ។

សប្បិប្បន្នកិរិយាវសេន ឿហានំ ឿហា។ ចិន្តនវសេន ព្យាចារករណំ
 ព្យាចារោ។ តត្ថ ព្យាចារំ ទស្សន្តោ អាហា “ន ហិ ចក្កា រូចាទីនំ ឯវំ ហោតិ” តិ។
 ឿហំ ទស្សន្តោ អាហា “ន ច តានី” តិអាទិ។ ឧកយម្បិ បន ឿហា ច ហោតិ
 ព្យាចារោ ចាតិ ឧប្បជិចាជិវចនំ។ ធម្មតាវាតិ សភាវោវ, ការណសមត្ថតា វា។
 ឿហាព្យាចារវហិតានំ ធារាទិភាវោ ធម្មតា។ ឥមស្មិញ អត្ថេ យន្តិ ឯតស្ស
 យស្មាតិ អត្ថោ។ បុរិមស្មី សម្ពុវនវិសេសនំ យំ-សន្នោ។ “សុញ្ញោ គាមោតិ ខោ,
 ភិក្ខុវេ, ធន្នេតំ អជ្ឈត្តិកានំ អាយតនានំ អជិវចន” ត្ថិ (សំ. និ. ៤.២៣៨) វចនតោ
សុញ្ញគាមោវិយ ទដ្ឋព្ពានិ។ អន្ធចានសមោហិតត្ថិ គហិតេ សុញ្ញគាមេ
 យញ្ញនេវ ភាជនំ បរាមសីយតិ, តំ តំ វិត្តកំយេវ បរាមសីយតិ, ឯវំ ធុវាទិភាវេន
 គហិតានិ ឧបបរិក្ខិយមាធានិ វិត្តកានេវ ឯតានិ ទិស្សន្តិ តិ។ ចក្កាទិធាវេសុ
 អភិជ្ឈាទោមនស្សប្បាទកភាវេន រូចាទីនិ ចក្កាទីនំ **អភិយាតកានីតិ** វុត្តានិ។
 អហិសុសុមារបក្ខិកុក្កុរសិដ្ឋាលមក្កជា ធម៌ ចាលាកា។
 វិសមពិលាកាសតាមសុសានវនានិ តេសំ គោចរា។ តត្ថ
 វិសមាទិអជ្ឈាសយេហិ ចក្កាទីហិ
 វិសមភាវពិលាកាសតាមសុសានសន្និស្សិតសទិសុចាទិន្នធម្មវនភាវេហិ
 អភិរមិតត្តា រូចាទីនម្បិ វិសមាទិសទិសតា យោជេតញ្ញា។

ហុត្វា អភាវដ្ឋេនាតិ ឥទំ ឥតវេសំ ចតុន្នំ អាភារានំ សង្កហកត្តា វិសុំ វុត្តំ។
 ហុត្វា អភាវាការោ ឯវំ ហិ ឧប្បាទវយត្តាការាទយោតិ។ តត្ថ ហុត្វាតិ ឯតេន
 បុរិមន្តិវិត្តតាបុព្ពកំ មជ្ឈេវិជ្ជមានតំ ទស្សតិ, តំ វត្វា **អភាវ**វចនេន មជ្ឈេ
 វិជ្ជមានតាបុព្ពកំ, អបរន្តេ អវិជ្ជមានតំ, ឧកយេនបិ សទា អភាវោ
 អនិច្ចលក្ខណ្ឌន្តិ ទស្សតិ។ សភាវវិជហានំ វិបរិណាមោ, ជរាភន្តេហិ វា
 បរិវត្តនំ, សន្តានវិការាបត្តិ វា។ សទា អភាវេបិ ចិវជ្ជានំ សិយាតិ តំនិវារណាត្ថំ

“តាវកាលិកតោ”តិ អាហា។ ឧប្បាទវយញ្ញបត្តវហិតំ និច្ចំ, ន ឥតវថាតិ
និច្ចបដិក្ខេបតោ អនិច្ចំ, និច្ចបដិបក្ខតោតិ អនិច្ចាយោ។

ជាតិធម្មតាធិហិ អនិជ្ជតា បដិបីឡនំ។ បដិបីឡនន្ទេនាតិ ច យស្ស តំ
បវត្ថតិ, តំ បុគ្គលំ បដិបីឡនតោ, សយំ វា ជរាធិហិ បដិបីឡនត្ថាតិ អត្ថោ។
បវត្ថជ្ជិតិកស្សបិ អត្ថនោវិជ្ជមានក្ខណោ ឧប្បាទាធិហិ អភិណ្ណំ
សម្បដិបីឡនត្ថា “អភិណ្ណាសម្បដិបីឡនតោ”តិ បុរិមំ សាមញ្ញលក្ខណំ
វិសេសេត្វាវនតិ, បុគ្គលស្ស បីឡនតោ ទុក្ខមំ។ សុខបដិបក្ខភាវតោ ទុក្ខំ
សុខំ បដិក្ខេបតិ និវារេតិ, ទុក្ខវចនំ វា អត្ថតោ សុខំ បដិក្ខេបតីតិ អាហា
“សុខបដិក្ខេបតោ”តិ។

នត្ថិ ឯតស្ស វសវត្ថនកោ, នាបិ ឥទំ វសវត្ថនកន្តិ អវសវត្ថនកំ, អត្ថនោ
បរស្មី បរស្ស ច អត្ថនិ វសវត្ថនភាវោ វា វសវត្ថនកំ, តំ ឯតស្ស នត្ថិតិ
អវសវត្ថនកំ, អវសវត្ថនកស្ស អវសវត្ថនកោ វា អត្ថោ សភាវោ
អវសវត្ថនកដ្ឋោ, ឥទញ្ច សាមញ្ញលក្ខណំ។ តេនាតិ បរស្ស អត្ថនិ
វសវត្ថនាការេន សុញ្ញំ។ ឥមស្មិញ្ច អត្ថេ សុញ្ញតោតិ ឯតស្សវិសេសនំ
“អស្សមិកតោ”តិ។ អថ វា “យស្មា វា ឯតំ... បេ... មា ចាបុណាតូ”តិ ឯវំ
ចិន្តយមានស្ស កស្សចិ តីសុ ហនេសុ វសវត្ថនភាវោ នត្ថិ, សុញ្ញំ តំ តេន
អត្ថនោយេវ វសវត្ថនាការេនាតិ អត្ថោ។ ន ឥទំ កស្សចិ កាមការិយំ, នាបិ
ឯតស្ស កិញ្ចិ កាមការិយំ អត្ថិតិ អកាមការិយំ។ ឯតេន អវសវត្ថនត្ថំ
វិសេសេត្វា ឧស្សេតិ។

វិភវតតិ វិធាសកមនំ។ សន្តតិយំ ភវន្តុប្បត្តិយេវ ភវសង្កត្តិកមនំ។
សន្តតិយា យថាបវត្តាការិវិជហនំ បកតិភាវិវិជហនំ។ “ចក្ក អនិច្ច”ន្តិ វុត្តេ
ចក្កអនិច្ច-សទ្ធានំ ឯកត្ថត្ថា អនិច្ចានំ សេសធម្មានម្បិ ចក្កភាវោ អាបជ្ជតីតិ

ឯតិស្ស ចោទនាយ និវារណត្ថំ វិសេសសាមញ្ញលក្ខណាវចកានញ្ច សទ្ធានំ
ឯកទេសសមុទាយពោធនវិសេសំ ធិបេតុំ “អបិចា”តិអាទិមាហ។

ក៏ ទស្សីតន្តិវិបស្សនាចារំ កថេន្តេន ក៏ លក្ខណំ ទស្សីតន្តិ អធិប្បាយោ។
“កតមា ចានន្ទ, អនត្តសញ្ញា? ឥធានន្ទ, ភិក្ខុ អរញ្ញគតោ វា រុក្ខមូលគតោ វា
សុញ្ញការគតោ វា ឥតិ បដិសញ្ញាតិ ‘ចក្ក អនត្តា’តិ... បេ... ‘ធម្មា អនត្តា’តិ។
ឥតិ ឥមេសុ ធនុ អជ្ឈត្តិកពាហិវេសុ អាយតនេសុ អនត្តានុបស្សី វិហរតី”តិ
(អ. និ. ១០.៦០) អវិសេសេសុ អាយតនេសុ អនត្តានុបស្សនា វុត្តាតិ
ការណាភូតានំ ចក្ខាធិនំ, ផលភូតានញ្ច ចក្ខុវិញ្ញាណាធិនំ
ការណាផលមត្តតាយ អនត្តតាយ អនត្តលក្ខណាវិការនត្តាយ
អាយតនទេសនាតិ អាហ “ធាទសន្ទ... បេ... អនត្តលក្ខណ”ន្តិ។ យធិបិ
អនិច្ចទុក្ខលក្ខណានិ ឯត្ថ ទស្សីតានិ, តេហិ ច អនត្តលក្ខណាមេវ វិសេសេន
ទស្សីតន្តិ អធិប្បាយោ។ វេតិ ចាតិ ឯត្ថ ឥតិ-សន្តោ សមាបនត្តោ។ ឥច្ចស្សតិ
ឯត្ថ ឥតិ-សន្តោ យថាសមាបិតស្ស អាហេបេតព្ភនោសស្ស និទស្សនត្តោ។ ឯវន្តិ
“ចក្ក អត្តា”តិ ឯវំ វាទេ សតីតិ អត្តោ។ ឥច្ចស្សតិ វា ឥតិ-សន្តោ “ឥតិ
វន្តស្ស”តិ បរវាទិស្ស ទោសលក្ខណាការនិទស្សនត្តោ។ ឯវន្តិ
ទោសគមនប្បការនិទស្សនត្តោ។ រូបេ អត្តនិ “ឯវំ មេ រូបំ ហោត្ថ”តិ អត្តនិយេ
វិយ សាមិនិទ្ទេសាបត្តីតិ ចេ? ន, “មម អត្តា”តិ គហិតត្តា។ “មម អត្តា”តិ ហិ
គហិតំ រូបំ វេសវត្តិតាយ “ឯវំ មេ ហោត្ថ”តិ ឥច្ចិយមានញ្ច តថេវ ភវេយ្យ,
ឥច្ចតោបិ ហិ តស្ស រូបសម្ពាតោ អត្តា អវេសវត្តិ ចាតិ។ អាពាធាយាតិ ឯវំ
ទុក្ខេន។ បញ្ញាបនន្តិ បរេសំ ញាបនំ។ អនត្តលក្ខណាបញ្ញាបនស្ស អញ្ញោសំ
អវិសយត្តា អនត្តលក្ខណាធិបកានំ អនិច្ចទុក្ខលក្ខណានញ្ច បញ្ញាបនស្ស
អវិសយតា ទស្សីតា ហោតិ។

ឯវំ បន ធុប្បញ្ញាបនតា ឯតេសំ ធុរុបដ្ឋានតាយ ហោតីតិ តេសំ
 អនុបដ្ឋានការណំ បុច្ឆន្តោ អាហា “ឥមាធិ បនា” តិអាធិ។ ហំនាធិសុ និរន្តរំ
 បវត្តមានស្ស ហោដ្ឋា វុត្តស្ស អភិណ្ឌាសម្មជីវីឡនស្ស។ ធាតុមត្តតាយ
 ចក្ខាធិនំ សមូហតោ វិនិព្ពន្ធនំ នាធាធាតុវិនិព្ពន្ធតោ។ យនេនាតិ ចត្តាវិបិ
 យនាធិ យនកាវេន ឯកត្តំ ឧបនេត្វា វេទតិ។ បញ្ញាយេវ សន្តតិវិកោបនាតិ
 ធញដ្ឋព្ភំ។ យាថាវសរសតោតិ អវិបរីតសភាវតោ។ សភាវោ ហិ រសិយមាធនោ
 អវិរទូបជីវេនេន អស្សាធិយមាធនោ “រសោ” តិ វុច្ឆតិ។ អនិច្ចាធិហិ
 អនិច្ចលក្ខណាធិនំ អញ្ញត្ត វេចនំ រុប្បនាធិវសេន បវត្តរូចាធិគ្គហណតោ
 វិសិដ្ឋស្ស អនិច្ចាធិគ្គហណស្ស សព្ពាវា។ ន ហិ នាមរូបបរិច្ឆេទមត្តេន កិច្ចសិទ្ធិ
 ហោតិ, អនិច្ចាធិយោ ច រូចាធិនំ អាការា ធញដ្ឋព្ភា។ តេ បនាការា បរមត្តតោ
 អវិជ្ជមាធា រូចាធិនំ អាការាមត្តាយេវាតិ កត្វា អដ្ឋសាលិនិយំ (ធម. ស. អដ្ឋ.
 ៣៥០) លក្ខណារម្មណីករិបស្សនាយ ខន្ធវារម្មណតា វុត្តាតិ អធិប្បាយមត្តេ
 ហំតុំ យុត្តំ, នាតិធាវិតុំ។ “អនិច្ច” តិ ច គណ្ណោ “ធុក្ខំ អនត្តា” តិ ន គណ្ណាតិ,
 តថា ធុក្ខាធិគ្គហណោ ឥតរស្សាគហណំ។ អនិច្ចាធិគ្គហណាធិ ច
 និច្ចសញ្ញាធិនិវត្តនកាធិ សទ្ធាសមាធិបញ្ញាជ្រ្ទិយាធិកាធិ
 តិវិជីវិមោក្ខមុខក្ខតាធិ។ តស្មា ឯតេសំ អាការាធិនំ បរិគ្គយ្ហមាធានំ អញ្ញមញ្ញំ
 វិសេសោ ច អត្ថីតិ តីណិលក្ខណាធិ វុត្តាធិ។

សុត្តន្តកាជនីយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មកាជនីយវណ្ណនា

១៦៧. នាមរូបបរិច្ឆេទកថា អភិធម្មកថាតិ សុត្តន្តេវិយ
 បច្ចយយុគឡវសេន អកថេត្វា អដ្ឋត្តិកពាហិរវសេន អភិញ្ញេយ្យានិ
 អាយតនានិ អព្ពោកាវតោ អភិធម្មកាជនីយេ កថិតានិ។ អាគម្មាតិ

សព្វសង្ខារេហិ និព្វិន្ទស្ស វិសង្ខារនិន្ទស្ស កោត្រគុណាវិវដ្តិតមានសស្ស មគ្គេន
សង្ខិករណោនាតិ អត្ថោ។ សង្ខិកិរិយមានញ៉ា តំ អធិគន្ធា
អារម្មណបច្ចយភូតញ្ច បដិច្ច អធិបតិបច្ចយភូតេ ច តម្កិ បរមស្សាសភាវេន
វិនិមុត្តសង្ខារស្ស ច គតិភាវេន បតិជ្ជានភូតេ បតិជ្ជាយ ខយសង្ខារោ មគ្គោ
រាគាធយោ ខេបេតីតិ តំសង្ខិករណាភាវេ រាគាធិនំ
អនុប្បត្តិនិរោធគមនាភាវា “តំ អាគម្ម រាគាធយោ ឡីយន្តិ” តិ វុត្ថំ។ សុត្តតោ
មុញ្ញាតិ សុត្តបទានិ មុញ្ញាតិ។ អញ្ញោ សុត្តស្ស អត្ថោ “មាតរំ បិតរំ
ហន្ធា” តិ អាទិសុ (ធម្ម. ប. ២៩៤-២៩៥) វិយ អាហារិ តញ្ញោ, នត្តិ សុត្តបទេហោវ នីតោ
អត្ថោតិ អត្ថោ។

ឯកំ នាធន្តិ បុណ្ណិតំ ខុទ្ទកំ វា ករណំ, បុណ្ណិករណន្តិ អពហុមាទេន វេទតិ។
ន ត្វំ ឯកំ នាធនំ ជាធាសីតិ កី ឯត្តកំ តូមេវ ន ជាធាសីតិ អត្ថោ។ ននុ ញ្ញាតេតិ
“យទិបិ បុព្វេ ន ញ្ញាតំ, អធុនាបិ ញ្ញាតេ ននុ សាធុ ហោតិ” តិ អត្ថនោ ជាធនំ
បដិច្ឆាទេត្វាវិក្ខេបំ ករោន្តំ និពន្ធតិ។ វិភជិត្វាតិ អក្ខរត្ថមត្ថ អជ្ជត្វាលីនំ អត្ថំ
វិភជិត្វា ឧទ្ធច្ចិត្វា នីហរិត្វា កថិតន្តិ អត្ថោ។ រាគាធិនំ ខយោ នាម អភាវមត្ថោ, ន
ច អភាវស្ស ពហុភាវោ អត្ថំ អត្ថនោ អភាវត្ថាតិ វេទន្តស្ស វេទនបច្ឆិន្ទនត្ថំ
បុច្ឆតិ “រាគក្ខយោ នាម រាគស្សេវ ខយោ” តិ អាទិ។ យទិ ហិ រាគក្ខយោ
នោសាធិនំ ខយោ ន ហោតិ, នោសក្ខយាធយោ ច រាគាធិនំ ខយា,
អញ្ញមញ្ញាវិសិដ្ឋា ភិដ្ឋា អាបន្នា ហោន្តិតិ ពហុនិព្វានតា អាបន្នា ឯវ ហោតិ,
អញ្ញមញ្ញាវិសេសោ ច នាម និស្សការស្ស នត្តិតិ សសការតា ច និព្វានស្ស។ នវ
តណ្ហាមូលកា “តណ្ហំ បដិច្ច បរិយេសនា” តិ (ធី. និ. ២.១០៣; ៣.៣៥៩; អ. និ.
៩.២៣; វិភ. ៩៦៣) អាធយោ, តេសុ បរិយេសនាធយោ ច
បរិយេសនាធិករកិលេសា ធញដ្ឋញ្ញា។ ទិយឡកិលេសសហស្សំ និទានកថាយំ
វុត្ថំ។

ឡើយកតាយ ការេតព្ពោតិ អតិសុខុមស្ស និព្វានស្ស
ឡើយកភាវនោសាបត្តិយា ពោជេតព្ពោ, និគ្គហេតព្ពោ វា។ វត្ថុន្តិ
ឧបាទិន្នកដោជ្ជតំ មេថុនំ។ អច្ឆាទីនម្បំ និព្វានប្បត្តិ កស្មា វុត្តា, ននុ “កិលេសានំ
អច្ចនំ អនុប្បត្តិនិរោធោ និព្វាន” ន្តិ ឥច្ឆន្តស្ស កិលេសានំ វិនាសោ កញ្ចិ កាលំ
អប្បវត្តិ និព្វានំ ន ហោតីតិ? ន, អភាវសាមញ្ញតោ។ អច្ចន្តាបវត្តិ ហិ កញ្ចិ
កាលញ្ច អប្បវត្តិ អភារោយេវាតិ នត្តិ វិសេសោ។ សវិសេសំ វា វទន្តស្ស
អភាវតា អាបជ្ឈតីតិ។ តិវច្ឆានគតេហិបិ ចាបុណិតព្ពត្តា តេសម្បិ ចាកជំ
បិឡន្ទនំ វិយ ឡើយកំ ដូលំ។ កេវលំ បន កណ្ណោ បិឡន្ទតុំ ន សក្កោតិ,
បិឡន្ទនតោបិ វា ដូលត្តា ន សក្កោតិ ឧប្បណ្ឌោន្តោ វិយ និគ្គណ្ហាតិ។

និព្វានាមម្ពណាករណោគោត្រភុក្ខណោ កិលេសក្ខយប្បត្តិ បនស្ស
អាបន្នាតិ មញ្ញមាធនោ អាហា “**តុំ អឌ្ឍិណោសុយេវា**” តិអាធិ។ ននុ
អារម្មណាករណមត្ថេន កិលេសក្ខយោ អនុប្បត្តាតិ ន សក្កាវត្ថុ។ ចិត្តញ្ញា
អតីតាធាតុតាធិសត្ថំ អាលម្ពេតិ, ន និប្បន្នមេវាតិ គោត្រភុបិ មគ្គេន
កិលេសានំ យា អនុប្បត្តិធម្មតា កាតញ្ញា, តំ អារត្ត បវត្តិស្សតីតិ? ន,
អប្បត្តនិព្វានស្ស និព្វានាមម្ពណាញាណាការតោ។ ន ហិ អញ្ញធម្មាវិយ និព្វានំ,
តំ បន អតិកម្មវត្តា អប្បត្ថេន អាលម្ពិតុំ ន សក្កា។ តស្មា តេន គោត្រភុនា
បត្តព្កេន តិកាលិកសភាវាតិ ក្នុងកម្មវភាវេន ភវិតត្ថំ, កិលេសក្ខយមត្តតំ វា
ឥច្ឆតោ គោត្រភុតោ បុរេតរំ និប្បន្នេន កិលេសក្ខយេន។ តេនាហា “**តុំ
អឌ្ឍិណោសុយេវ កិលេសេសុ កិលេសក្ខយំ និព្វានំ បញ្ញាបេសី**” តិ។
អប្បត្តកិលេសក្ខយារម្ពណាករណោ ហិ សតិ គោត្រភុតោ បុរេតរចិត្តានិបិ
អាលម្ពេយ្យន្តិ។

មគ្គសូត្រ កិលេសក្ខយំ និព្វានន្តិ មគ្គសូត្រ អារម្មណក្ខតំ និព្វានំ កតមន្តិ
អត្ថោ។ មគ្គោតិអាទិនា បុរិមបុច្ឆាទ្ធវយមេវវិវតិ។

ន ច កិញ្ចឹតិ រូបាទីសុ និព្វានំ កិញ្ចឹ ន ហោតិ, ន ច កធាចិ ហោតិ,
អតីតាទិការេន ន វត្តព្ពន្ធិវនន្តិ, តំ អាគម្ម អវិជ្ជាតណ្ហានំ កិញ្ចឹ
ឯកទេសមត្តម្បំ ន ហោតិ, តទេវ តំ អាគម្ម កធាចិ ន ច ហោតីតិ អត្ថោ
យុត្តោ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា

១៦៨. ន...បេ... នវត្តព្ពន្ធជម្ពារម្មណត្តាតិ យថា សារម្មណា បរិត្តាទិការេន
នវត្តព្ពំ កិញ្ចឹ អារម្មណំ ករោន្តិ, ឯវំ កិញ្ចឹ អាលម្ពនតោ ន នវត្តព្ពកោដ្ឋាសំ
ភជតីតិ អត្ថោ។

បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អាយតនវិភង្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. ឆាតុវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណានា

១៧២. យទិបិ ឆាតុសំយុត្តាទីសុ “ឆាតុនានត្ថំ វោ, ភិក្ខុវេ, ទេសេស្សាមិ,
កតមញ្ច, ភិក្ខុវេ, ឆាតុនានត្ថំ? ចក្កឆាតុ...បេ... មនោវិញ្ញាណឆាតុ”តិអាទិនា
(សំ. និ. ២.៨៥) អដ្ឋាវស ឆាតុយោ អាគតា, តា បន អភិធម្មេ ច អាគតាតិ

សាធារណត្តា អគ្គហេតុ សុត្តន្តស្វរ អាគតេ តយោ ឆាតុនក្កេ គហេត្វា
សុត្តន្តកាជនីយំ វិភត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ សព្វា ឆាតុយោតិ អដ្ឋាសបិ។ សុញ្ញោ
សភាវមត្តេ និរុទ្ធិោ ឆាតុ-សន្តោ ទដ្ឋញ្ញោ។ អសម្មជ្ជឆាត្វតិ ចត្វហិ
មហាភូតេហិ អព្យាបិតភារោតិ អត្តោ។

១៧៣. បដវីឆាតុទ្ធយន្តិ អដ្ឋកថាយំ បទុទ្ធារោ កតោ, ចាឡិយំ បន
“ទ្វេយ”ន្តិ អាគច្ឆតិ, អត្តោ បន យថាវុត្តោវ។ ទ្ធយន្តិ បន ចាបេ សតិ អយម្មិ
អត្តោ សម្ពុតិ។ ទ្វេ អវយវា ឯតស្សាតិ ទ្ធយំ, បដវីឆាតុនំ ទ្ធយំ បដវីឆាតុទ្ធយំ,
ទ្ធិន្តំ បដវីឆាតុនំ សមុទាយោតិ អត្តោ។ ទ្វេ ឯវ វា អវយវា សមុទិតា ទ្ធយំ,
បដវីឆាតុទ្ធយន្តិ។ “តត្ថ កតមា បដវីឆាតុ? បដវីឆាតុទ្ធយំ, ឯសា បដវីឆាតុ”តិ
សន្នេបេន វិស្សន្នេតិ។ អត្ថិ អដ្ឋត្ថិកា អត្ថិ ពាហិរាតិ ឯត្ថ អដ្ឋត្ថិកពាហិរ-
សន្តា ន អដ្ឋត្ថិកទុកេ វិយ អដ្ឋត្ថិកពាហិរាយ តនវាចកា, នាបិ អដ្ឋត្ថត្ថិកេ
វុត្តេហិ អដ្ឋត្ថពាហិរា-សន្តេហិ សមាទត្តា, ឥន្ទ្រិយពទ្ធនិ ឥន្ទ្រិយពទ្ធវាចកា បន
ឯតេ។ តេន “សត្តសន្តានបរិយាបន្នា”តិ អាទិ វុត្តំ។ និយកដ្ឋត្តាតិ ច ន បច្ចត្តំ
អត្តនិ ជាតតំ សន្ធាយ វុត្តំ, អថ ខោ សព្វសត្តសន្តានេសុ ជាតតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។
អដ្ឋត្តំ បច្ចត្តន្តិ វេទនេន ហិ សត្តសន្តានបរិយាបន្នតាយ អដ្ឋត្ថិកការំ
ទស្សេតិ, ន ចាដិបុគ្គលិកតាយ។ សភាវាការតោតិ អាចាទិហិ វិសិដ្ឋេន
អត្តនោ ឯវ សភាវភូតេន គហេតញ្ញាការេន។

កេសា កក្ខឡត្តលក្ខណាតិ កក្ខឡតាធិកតាយ វុត្តា។ ចាដិយេក្កោ
កោដ្ឋាសោតិ បដវីកោដ្ឋាសមត្តោ សុញ្ញោតិ អត្តោ។ មត្តលុទ្ធិ
អដ្ឋិមញ្ញក្កហណោន គហិតន្តិ ឥធិវិសុំ ន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

ឥមិនាតិ “សេយ្យជិទំ កេសា”តិ អាទិនា។ កម្មំ កត្វាតិ បយោគំ វីរិយំ
អាយូហនំ វា កត្វាតិ អត្តោ។ ភោគកាមេន កសិយាទីសុ វិយ អវហត្តកាមេន

ច ឥមស្មី មនសិការេ កម្មំ កត្តត្ថន្តិ។ បុព្វបលិពោធាតិ អាវាសាធម្មោ
ធិយកេសាធិកេ ខុទ្ទកបលិពោធរេ អបរបលិពោធាតិ អបេក្ខិត្វា វុត្តា។

វណ្ណាធិនំ បញ្ចន្ធិ វសេន មនសិការេ ធាតុបដិកូលវណ្ណាមនសិការេនំ
សាធារណេ បុព្វភាគោតិ និព្វត្តិតធាតុមនសិការំ ទស្សេតុំ “អវសានេ វវំ
មនសិការេ បវត្តេតញ្ញោ”តិ អាហា។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណាហិតាតិ
ការណស្ស ច ជលស្ស ច អព្យាចារតាយ ធាតុមត្តតំ ទស្សេតិ។
អាភោគបច្ចវេក្ខណាធិនម្បិ វវមេវ អព្យាចារតា ទដ្ឋញ្ញា។ ន ហិ តានិ, តេសញ្ញា
ការណានិ អាភុជិត្វា បច្ចវេក្ខិត្វា ច ឧប្បជ្ឈន្តិ ករោន្តិ ចាតិ។ លក្ខណាវសេនាតិ
“កក្ខដ្ឋំ ខិតត”ន្តិអាធិវចនំ សន្ធាយ វុត្តំ។

វេកន្តកំ វកា លោហជាតិ។ នាគនាសិកលោហំ លោហសធិសំ
លោហវិជាតិ ហលិទ្ធិវិជាតិ វិយ។ តិបុតម្ពាធិហិ មិស្សេត្វា កតំ ករណេន
និព្វត្តត្តា កិត្តិមលោហំ។ មោរក្ខាធិនំ វវនាមាធរេតានិ។ សាមុទ្ធិកមុត្តាតិ
និទស្សនមត្តមេតំ, សញ្ញាបិ បន មុត្តា មុត្តា វវ។

១៧៤. អប្បេតីតិ អាចោ, អាពន្ធនវសេន សេសក្ខតត្ថយំ ចាបុណាតិ
សិលេសតីតិ អត្ថោ។ យូសក្ខតោតិ រសក្ខតោ។ វក្កហធម្មយកនបច្ឆាសានិ
តេមេន្តន្តិ វត្ថុ យកនំ ហេដ្ឋាភាគប្បរណេន, ឥតរាជិ តេសំ ឧបរិ ថោកំ ថោកំ
បក្សរណេន តេមេតិ។ ហេដ្ឋា លេខុខណ្ឌានិ តេមយមាធនេតិ
តេមកតេមិតញ្ញានំ អព្យាចារសាមញ្ញានិទស្សនត្ថាយេវ ឧបមា ទដ្ឋញ្ញា, ន
ហានសាមញ្ញានិទស្សនត្ថាយ។ សន្និចិតលោហិតេន តេមេតញ្ញានំ កេសញ្ញា
ហេដ្ឋា, កស្សចិ ឧបរិ បិតតញ្ញា សតិបដ្ឋានិវិកង្កេ វក្ខតីតិ, យកនស្ស
ហេដ្ឋាភាគោ “បិតំ មយិ លោហិត”ន្តិ ន ជាធាតុ, វក្កាធិនំ “អម្ពេ តេមយមាធនំ
លោហិតំ បិត”ន្តិ ន ជាធិន្តិតិ វវំ យោជនា កាតញ្ញា។ យថា បន

កេសជ្ជៈសិក្ខាបទេ និយមោ អត្ថិ “យេសំ មំសំ កប្បតិ, តេសំ ជីវ”ន្តិ, ឯវមិធនត្ថិ។

១៧៥. តេជនវសេនាតិ និសិតភាវេន តិក្ខុភាវេន។ សរីរស្ស បកតី អតិក្ខមិត្វា ឧណ្ហាភាវោ សន្តាហោ, សរីរឧបាសេន បវត្តោ មហាទាហោ បរិទាហោ។ អយមេតេសំ វិសេសោ។ យេន ជីវយតីតិ ឯកាហិកាធិជវេរោគេន ជីវយតីតិបិ អត្តោ យុជ្ជតិ។ សតវារំ តាបេត្វា ឧទកេ បក្ខិបិត្វា ឧទ្ធជសប្បិ សតោតសប្បិ វេទន្តិ។ រសសោណីតមេធមំសន្តារុអដ្ឋិអដ្ឋិមញ្ញោ រសាទយោ។ កេចិ ម្ពាវុំ អបនេត្វា សុក្កំ សត្តមធាតុំ អវោចុន្តិ។ ចាកតិកោតិ ខោតំ អប្បត្តោ សនាវិជ្ជមាណោ។ បេតត្ថិ មុខតោ ពហិ និគ្គតោវ វេជ គហិតោ។

១៧៦. វាយនវសេនាតិ សវេគគមនវសេន, សមុទីរណាវសេន វា។

១៧៧. ឥមិនា យស្មី អាគាសេ...បេ.... តំ កថិតន្តិ វេទំ កសិណុក្ខាជិមាគាសស្ស អកថិតតំ, អជជាគាសស្ស ច កថិតតំ ទស្សេតុវុត្ថំ។

១៧៨. សុខទុក្ខានំ ជរណាភាវោ សរីរជ្ជកឧតុស្ស ។ សុខទុក្ខោជាដ្ឋត្ថសមុដ្ឋានបច្ចយភាវេន យថាពលំ សរីរេកទេសសកលសរីរជរណាសមត្ថតាយ វុត្តោ, សោមនស្សនោមនស្សានំ ឥដ្ឋានិដ្ឋចិត្តជសមុដ្ឋាបនេន តថេវ ជរណាសមត្ថតាយ។ ឯវំ ឯតេសំ សរីរជរណាតាយ ឯកស្ស ថានំ ឥតវំ បហាវតិ, ឥតវស្ស ច អញ្ញន្តិ អញ្ញមញ្ញេន សប្បជិបក្ខតំ ទស្សេតិ, អញ្ញមញ្ញបជិបក្ខឡិក្ខិកប្បវត្ថិ ឯវំ វា ឯតេសំ ជរណំ។ វត្តាវម្ពណានិ ច បពន្ធនេន បវត្ថិហេតុក្ខតានិ ជរណាដ្ឋានំ ទដ្ឋត្ថំ,

ឧកយវតោ ច បុគ្គលស្ស វសេន អយំ សប្បជីបក្ខតា ទស្សិតា
សុខទស្សនីយត្តា។

១៨១. កិលេសកាមំ សន្ធាយាតិ “សង្កប្បា កាមោ រាគោ កាមោ”តិ
(មហានិ. ១; ចូឡនិ. អធិតមាលាវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨) ឯត្ថ វុត្ថំ សង្កប្បំ សន្ធាយាតិ
អធិប្បាយោ។ សោមិ ហិ វិពាធតិ ឧបតាបេតិ ចាតិ កិលេសសន្តវសម្ភវតោ
កិលេសកាមោវិភត្តោ កិលេសវត្ថុសម្ភវតោ វា។ កាមបដិសំយុត្តាតិ
កាមរាគសង្ខារេន កាមេន សម្បយុត្តា, កាមបដិពន្ធា វា។ អញ្ញេសុ ច
កាមបដិសំយុត្តធម្មេសុ វិជ្ជមានេសុ វិតក្កេយវ កាមោបបទោ ធាតុសន្តោ
និរុឡោ វេទិតញ្ញោ វិតក្កស្ស កាមប្បសង្កប្បវត្តិយា សាតិសយត្តា។ ឯស នយោ
ព្យាបាទធាតុអាទីសុ។ បរស្ស អត្ថនោ ច ទុក្ខាយនំ វិហឹសា។ វិហឹសន្តីតិ ហន្តុំ
ឥច្ឆន្តិ។

១៨២. ឧកយត្ថ ឧប្បន្នោមិ អភិជ្ឈាសំយោគេន កម្មបថជននតោ
អនភិជ្ឈាកម្មបថភិទ្ធនតោ ច កាមវិតក្កោ “កម្មបថភេទោ”តិ វុត្តោ។
ព្យាបាទោ បនាតិ ព្យាបាទវចនេន ព្យាបាទវិតក្កំ ទស្សេតិ។ សោ ហិ
ព្យាបាទធាតុតិ។ តថា វិហឹសាយ វិហឹសាធាតុយា ច ព្យាបាទវសេន
យថាសម្ភវំ ចាលាភិចាតាទិវសេន ច កម្មបថភេទោ យោជេតញ្ញោ។ ឯត្ថាតិ
ទ្វីសុ តិកេសុ។ សព្ពកាមាវចរសព្ពកុសលសង្ខាហកេហិ ឥតវេ ទ្វេ ទ្វេ
សង្កហេត្វា កថនំ សព្ពសង្ខាហិកកថា។ ឯត្ថាតិ បន ឯតស្មី ធក្កេតិ វុច្ឆមានេ
កាមធាតុវចនេន កាមាវចរានំ នេក្ខម្មធាតុអាទីនព្វា គហណំ អាបជ្ឈតិ។

លភាបេតញ្ញាតិ ចក្ខុធាតាទិការំ លភមាធា ធម្មា នីហិវត្វា ទស្សនេន
លភាបេតញ្ញា។ ចរតិ ឯត្ថាតិ ចារោ, កី ចរតិ? សម្មសនំ, សម្មសនស្ស ចារោ
សម្មសនចារោ, តេក្ខមកធម្មានំ អធិវចនំ។

សុត្តន្តកាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មកាជនីយវណ្ណានា

១៨៣. ចក្ខុស្សាតិ វិសេសការណំ អសាធារណសាមិកាវេន និទ្ទិដ្ឋំ។ តញ្ចិ
បុគ្គលន្តរាសាធារណំ នីលាទិសញ្ចបសាធារណញ្ចា។ វិទហតីតិ ឯវំ ឯវញ្ច
តយា បវត្តិតត្ថន្តិវិនិយុជ្ជមាជំវិយ ឧប្បាទេតីតិ អត្តោ។ វិទហតីតិ ច
ធាតុអត្តោ ឯវំ វិសិដ្ឋោ ឧបសគ្គេន ធិបិតោតិ វិនាបិ ឧបសគ្គេន ធាតុតិ ឯសោ
សន្នោ តមត្ថំ វេទតីតិ ទដ្ឋញ្ចោ។ កត្តកម្មការករណាអធិករណេសុ
ធាតុបទសិទ្ធិ ហោតីតិ បញ្ចបិ ឯតេ អត្តា វុត្តោ។ សុវណ្ណាជតាទិធាតុយោ
សុវណ្ណាទីនំ ពិជគ្គតា សេលាទយោ។

អត្តនោ សភាវំ ធាវេន្តិតិ ធាតុយោតិ ឯត្ថាបិ ធាតីតិ ធាតុតិ បទសិទ្ធិ
វេទិតញ្ចា។ ធាតុ-សន្នោ ឯវំ ហិ ធារណត្ថោបិ ហោតីតិ។ កត្តអត្តោបិ ចាយំ
បុរិមេន អសធិសោតិ និស្សត្តសភាវមត្តធារណញ្ច ធាតុ-សទ្ធស្ស បធានោ
អត្តោតិ វិសុំ វុត្តោ។ ធាតុយោវិយ ធាតុយោតិ ឯត្ថ សីហា-សន្នោវិយ កេសវិម្ហិ
និរុទ្ធោ បុរិសេសុ, សេលាវយវេសុ និរុទ្ធោ ធាតុ-សន្នោ ច ចក្ខាទីសុ ឧបចរិតោ
ទដ្ឋញ្ចោ។ ញ្ញាណញ្ច ព្រោយ្យញ្ច ញ្ញាណព្រោយ្យនិ, តេសំ អវយវា
តប្បភេទគ្គតា ធាតុយោ ញ្ញាណព្រោយ្យវយវា។ តត្ថ ញ្ញាណប្បភេទា
ធម្មធាតុឯកទេសោ, ព្រោយ្យប្បភេទា អជ្ឈាសាបីតិ ញ្ញាណព្រោយ្យវយវមត្តា
ធាតុយោ ហោតិ។ អថ វា ញ្ញាណេន ញ្ញាតញ្ចោ សភាវោ ធាតុសន្នេន វុច្ចមាណោ
អវិបរីតតោ ញ្ញាណព្រោយ្យ, ន ទិដ្ឋិអាទិហិ វិបរីតក្តាហាកេហិ ព្រោយ្យោតិ
អត្តោ។ តស្ស ញ្ញាណព្រោយ្យស្ស អវយវា ចក្ខាទយោ។
វិសភាគលក្ខណាវយវេសុ រសាទីសុ និរុទ្ធោ ធាតុ-សន្នោ តាទិសេសុ
អញ្ញាវយវេសុ ចក្ខាទីសុ ឧបចរិតោ ទដ្ឋញ្ចោ, រសាទីសុ វិយ វា ចក្ខាទីសុ

និរុទ្ទ្យាវ។ និរុទ្ទ្យាវមត្តស្សតំ អធិបនន្តិ ឯតេន និរុទ្ទ្យាវមត្តបទតេ ធាតុ-សទ្ធស្ស
និរុទ្ទ្យាវ ទស្សតិ។ ធាតុយោ ឯតស្សតិ ធាតុយោ, យោ លោកេ “បុរិសោ” តិ
ធម្មសមុទាយោ វុច្ចតិ, សោ ធាតុរោ ធម្មំ បថីអាទីនំ និរុទ្ទ្យាវមត្តសភាវានំ
សមុទាយមត្តោ, ន ឯតុ ជីវោ បុរិសោ វា អត្ថិតិ អត្តោ។

ចក្ខុធិនំ កមោ បុព្វេ វុត្តាតិ ឥធម ឯកេកស្មី តិកេ តិណ្ណំ តិណ្ណំ ធាតុនំ
កមំ ទស្សន្តោ អាហ “ហេតុផលនុបុព្វវត្ថានវសេនា” តិ។ ហេតុផលនំ
អនុបុព្វវត្ថានំ ហេតុផលភារោវ។ តត ហេតុតិ បច្ចយោ អធិប្បតោ។ ផលន្តិ
បច្ចយុប្បន្នន្តិ អាហ “ចក្ខុធាតុ” តិអាទិ។ មនោធាតុធម្មធាតុនព្វា
មនោវិញ្ញាណស្ស ហេតុភារោ យថាសម្ពុំ យោជេតព្វោ, ធូរភូតមនោវសេន
វា តស្ស មនោធាតុយា។

សព្វាសំ វសេនាតិ យថាវត្ថានំ អាភាធាតុអាទីនំ បញ្ចតីសាយ ធាតុនំ
វសេន។ អបរមត្តសភាវស្ស បរមត្តសភាវេសុ ន កធាចិ អន្តោគធាតា អត្ថិតិ
អាហ “សភាវតោវិជ្ជមាធាន” តិ។ ចន្ទាភាស្វរិយភាទិកា វណ្ណនិកា ឯវាតិ
អាហ “រូបធាតុយេវ ហិ អាភាធាតុ” តិ។ រូបាទិបដិពទ្ធាតិ រាគវត្ថុភារេន
គហេតព្វាការោ សុភនិមិត្តន្តិ សម្ពាយ “រូបាទយោវា” តិ អវត្វា បដិពទ្ធវចនំ
អាហ។ អសតិបិ រាគវត្ថុភារេ “កុសលវិចារការម្ពណ្ណា សុភា ធាតុ” តិ ទុតិយោ
វិកេប្បា វុត្តោ។ វិហីសាធាតុ ចេតនា, បរិហេថននន្តោ វា។ អវិហីសា ករុណា។

ឧភោមីតិ ធម្មធាតុមនោវិញ្ញាណធាតុយោ។ ហីនាធិសុ បុរិមនយេន
ហិឡិតា ចក្ខុធយោ ហីនា, សម្ពាវិតា បណីតា, នាតិហិឡិតា នាតិសម្ពាវិតា
មជ្ឈិមាតិ ខន្ធវិកន្តេ អាគតហីនទុកតោយេវ នីហិវត្វា មជ្ឈិមា ធាតុ វុត្តាតិ
វេទិតព្វា។ វិញ្ញាណធាតុ យធិបិ ធរិញ្ញាណធាតុវសេនវិកត្តា, តថាបិ
“វិញ្ញាណធាតុគ្គហលោន តស្ស បុរេចារិកបច្ឆាចារិកត្តា មនោធាតុ

គហិតាវ ហោតី" តិ វុត្តត្តា អាហា "វិញ្ញាណធាតុ... បេ....

សត្វវិញ្ញាណសង្ខេបថាយេវា" តិ។ អនេកេសំ ចក្កធាតុអាធិនំ, តាសុ ច
ឯកេកិស្សា នាធម្មការតាយ នាធាតុនំ វសេន
អនេកធាតុនាធាតុលោកោ វុត្តាតិ អាហា
"អដ្ឋាវសធាតុប្បកេធមត្តមេវា" តិ។

"ចក្កសោតយានជីវាកាយមនោមនោវិញ្ញាណធាតុកេធនា" តិ
អដ្ឋកថាយំ លិខិតំ។ តត្ថ ន ចក្កាធិនំ កេវលេន ធាតុ-សន្មេន សម្ពន្ធោ
អធិប្បតោវិជាននសភាវស្ស បកេធវចនតោ។ វិញ្ញាណធាតុ-សន្មេន សម្ពន្ធោ
ករិយមាធនេ ទ្វេ មនោគហណានិន កត្តញ្ញានិ។ ន ហិ ទ្វេ
មនោវិញ្ញាណធាតុយោ អត្ថិតិ។ "ចក្ក... បេ....
កាយមនោវិញ្ញាណមនោធាតុ" តិ វា វុត្តត្តំ អតុល្យយោកេ
ទ្វន្ធសមាសភាវតោ។ អយំ បនេត្ត ចាថា សិយា "ចក្ក... បេ....
កាយវិញ្ញាណមនោមនោវិញ្ញាណធាតុកេធនា" តិ។

ខន្ធយតនទេសនា សង្ខេបទេសនា, ឥន្ទ្រិយទេសនា វិត្តារទេសនា តិ
តទុកយំ អបេក្ខិត្វា នាតិសង្ខេបវិត្តារា ធាតុទេសនា។ អថ វា សុត្តន្តកាជនីយេ
វុត្តធាតុទេសនា អតិសង្ខេបទេសនា, អាភាធាតុអាធិនំ
អនេកធាតុនាធាតុអន្តានំ វសេន ទេសេតញ្ញា អតិវិត្តារទេសនា តទុកយំ
អបេក្ខិត្វា អយំ "នាតិសង្ខេបវិត្តារា" តិ។

កេរីតលំ វិយ ចក្កធាតុ សទ្ធស្ស វិយ វិញ្ញាណស្ស និស្សយភាវតោ។
ឯតាហិ ច ឧបមាហិ និដ្ឋីវានំ កេរីតលទណ្ឌាធិនំ សមាយោកេ និដ្ឋីវានំ សទ្ធាធិនំ
វិយ និដ្ឋីវានំ ចក្ករូបាធិនំ សមាយោកេ និដ្ឋីវានំ ចក្កវិញ្ញាណាធិនំ បវត្ថិតិ
ការណាជលានំ ធាតុមត្តត្តា ការកវេទកភាវិវហំ ទស្សេតិ។

បុរេចរាជនុបរាវិយាតិ និដ្ឋីវស្ស កស្សចិ កេចិ និដ្ឋីវា បុរេចរាជនុបរាវិយាតិ
អត្ថោ។ មនោធាតុយេវ វា អត្ថនោ ខណំ អនតិវត្ថន្តិ អត្ថនោ ខណំ
អនតិវត្ថន្តានំយេវ ចក្កវិញ្ញាណាទីនំ អវិជ្ជមានេបិ បុរេចរាជនុបរាវេ
បុព្ពកាលាបរកាលតាយ បុរេចរាជនុបរាវិយ ទដ្ឋញ្ញាតិ អត្ថោ។ សល្លមិវ
សូលមិវ តិវិធតុក្ខតាសមាយោគតោ ទដ្ឋញ្ញោ។ អាសាយេវ ទុក្ខំ អាសាទុក្ខំ,
អាសាវិយាតំ ទុក្ខំ វា។ សញ្ញា ហិ អភូតំ ទុក្ខទុក្ខម្យិ សុភាទិតោ សញ្ញានន្តិ តំ
អាសំ តស្ស ច វិយាតំ អាសីសិតសុភាទិអសិទ្ធិយា ជនេតីតិ។ កម្មប្បធានា
សង្ខារាតិ “បដិសន្ធិយំ បក្ខិបនតោ” តិអាទិមាហា។ ជាតិទុក្ខានុពន្ធនតោតិ
អត្ថនា និព្វត្តិយមាណេន ជាតិទុក្ខេន អនុពន្ធត្ថោ។ ភវបច្ចយា ជាតិ ហិ
ជាតិទុក្ខន្តិ។ បទុមំវិយ ទិស្សមានំ ខុចក្កំវិយ រូបម្យិ ឥត្តិយាទិការេន
ទិស្សមានំ នាណវិធម្មន្តំ ជនេតិ។ សព្វេ អនត្តា រាគាទយោ ជាតិអាទយោ ច
វិសក្ខតា អសន្តា សប្បដិភយា ចាតិ តប្បដិបក្ខក្ខតត្ថា អមតាទិតោ ទដ្ឋញ្ញោ។

មុញ្ញាត្វាបិ អញ្ញំ គហេត្វាវាតិ ឯតេន មក្កជស្ស គហិតំ សាខំ មុញ្ញាត្វាបិ
អាគាសេ វាតុំ អសមត្ថតាវិយ គហិតារម្មណំ មុញ្ញាត្វាបិ អញ្ញំ អគ្គហេត្វា
បរត្តិតុំ អសមត្ថតាយ មក្កជសមាទតំ ទស្សេតិ។ អដ្ឋវេជិវធាបិ ទមជំ
អនុបកច្ឆន្តោ ទុដ្ឋស្សោ អស្សទឡង្គោ។ រត្តកតោ នដោ រត្តនដោ។

១៨៤. ចក្កញ្ញោ បដិច្ច រូបេ ចាតិអាទិនា ធារាវម្ពណេសុ
ឯកវចនពហុវចននិទ្ទេសា ឯកនាណាសន្តានកតានំ
ឯកសន្តានកតវិញ្ញាណាបច្ចយការតោ ឯកនាណាជាតិកត្តា ច។

សព្វធម្មសូតិ ឯត្ថ សព្វ-សន្តោ អធិការវសេន យថាវត្ថុវិញ្ញាណាសង្ខារេ
អាវម្ពណេសង្ខារេ វា បទេសសព្វស្មី តិដ្ឋតីតិ ទដ្ឋញ្ញោ។
មនោវិញ្ញាណាធាតុនិទ្ទេសេ “ចក្កវិញ្ញាណាធាតុយា ឧប្បជ្ឈិត្វា និរុទ្ធសមនន្តរា

ឧប្បជ្ជតិ មនោធាតុ, មនោធាតុយាបិ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធសមនន្តរា ឧប្បជ្ជតិ ចិត្ត"ន្តិ
ចក្កវិញ្ញាណធាតានន្តរំ មនោធាតុវិយ មនោធាតានន្តរម្យំ ឧប្បជ្ជតិ ចិត្តន្តិ
យាវ អញ្ញា មនោធាតុ ឧប្បជ្ជិស្សតិ, តាវ បវត្តំ សព្វំ ចិត្តំ ឯកត្តេន គហេត្វា
វុត្តន្តិ ឯវម្បិ អត្តោលព្ពតិ។ ឯវញ្ញំ សតិ មនោវិញ្ញាណធាតានន្តរំ ឧប្បន្នាយ
មនោធាតុយា មនោវិញ្ញាណធាតុភាវប្បសន្ន្តោ ន ហោតិយេវ។
បញ្ចវិញ្ញាណធាតុមនោធាតុក្កមនិទស្សនញ្ញំ តត្ថិធុរសភាវេន ឧប្បត្តិដ្ឋានេន
ច បរិច្ឆេទស្ស ចិត្តស្ស មនោវិញ្ញាណធាតុភាវទស្សនត្ថំ, ន
អនន្តរុប្បត្តិមត្តោតិ តត្ថិធុរសភាវេ ឯកត្ថំ ឧបនេត្វា ទស្សនំ យុជ្ជតិ។
អនុបដិទេសិ ឯកត្តេ តត្ថិធុរសភាវេ ឯកស្មី ទស្សិតេ សាមញ្ញវសេន អញ្ញម្បិ
សព្វំ តំ សភាវំ ទស្សិតំ ហោតីតិ ទជ្ជព្ពំ។ បិ-សន្ថេន
មនោវិញ្ញាណធាតុសម្បិណ្ឌានេ ច សតិ "មនោវិញ្ញាណធាតុយាបិ សមនន្តរា
ឧប្បជ្ជតិ ចិត្ត...បេ... តជ្ជា មនោវិញ្ញាណធាតុ"តិ
មនោវិញ្ញាណធាតុគ្គហលោន ភវន្តានន្តរំ ឧប្បន្នំ មនោធាតុចិត្តំ និវត្តិតំ
ហោតីតិ បេ? ន, តស្ស មនោវិញ្ញាណធាតុភាវាសិទ្ធិតោ។ ន ហិ យំ ចោធិយតិ,
តនេវ បរិហារាយ ហោតីតិ។

មនោធាតុយាបិ មនោវិញ្ញាណធាតុយាបិ តិ មនទ្ធិយវចនេន ទ្វិន្នំ
អញ្ញមញ្ញវិធុរសភាវតា ទស្សិតាតិ តេនេវ មនោធាតាវជ្ជនស្ស
មនោវិញ្ញាណធាតុភាវេ និវត្តិតាតិ ទជ្ជព្ពំ។ វុត្តោ ហិ តស្ស
មនោវិញ្ញាណធាតុវិធុរេ មនោធាតុសភាវេ "សព្វធម្មេសុ វា បន
បឋមសមន្នាហារោ ឧប្បជ្ជតី"តិអាទិនា។ សា សញ្ញាបីតិ ឯតំ មុខមត្តនិទស្សនំ។
ន ហិ ជវនបរិយោសានា ឯវ មនោវិញ្ញាណធាតុ, តទារម្មណាធិនិបិ បន
ហោតិយេវាតិ។ ឯវំ បញ្ចវិញ្ញាណធាតុមនោធាតុវិសិដ្ឋសភាវវសេន សព្វំ
មនោវិញ្ញាណធាតុ ទស្សេត្វា បុន មនោទ្វារវសេន សាតិសយំ

ជ័រនមនោវិញ្ញាណធាតុ ទស្សន្តោ “មនព្វា បដិច្ចា” តិអាទិមាហ។ យទិ បន ធន្នំ
ធារានំ វសេន ជ័រនាវសាធានេវ ចិត្តានិ ឥធ “មនោវិញ្ញាណធាតុ” តិ
ទស្សិតានីតិ អយមត្ថោ គយ្ហេយ្យ, ធុតិបដិសន្ធិកវដ្ឋានំ អគ្គហិតត្ថា
សាវសេសា ទេសនា អាបដ្ឋតិ, តស្មា យថាវុត្តន នយេន អត្ថោ វេទិតញ្ចោ។
ធម្មារិកចិត្តេហិ វា សមាណលក្ខណានិ អញ្ញានិបិ “មនោវិញ្ញាណធាតុ” តិ
ទស្សិតានីតិ វេទិតញ្ចានិ។

បដិច្ចាតិ អាគតដ្ឋានេតិ ឯត្ថ “មនោ ច នេសំ គោចរវិសយំ
បច្ឆនុភោតី” តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៤៥៥) វិសុំ កាតុំ យុត្តំ, ឥធ បន “ចក្ខុញ្ចា
បដិច្ចា” តិអាទីសុ ច-សទ្ធន សម្បិល្លោត្វា អារដ្ឋនស្សបិ
ចក្ខាទិសន្និស្សិតតាករណំ វិយ មនព្វា បដិច្ចាតិ អាគតដ្ឋានេ
មនោធារសដ្ឋាតកវដ្ឋសន្និស្សិតមេវ អារដ្ឋនំ កាតព្វន្តិ អធិប្បាយោ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា

បញ្ចបុច្ឆកំ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្ថា ឧត្តានមេវាតិ។

បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ធាតុវិភង្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. សច្ចវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាជនីយំ

ឧទេសវណ្ណា

១៨៩. សាសនក្កមោតិ អរិយសច្ចានិ វុច្ឆន្តិ អរិយសច្ចទេសនា វា។
សកលញ្ញា សាសនំ ភគវតោ វចនំ សច្ចវិនិមុត្តំ នត្ថិតិ សច្ចេសុ កមតិ,
សីលសមាធិបញ្ញាសម្ពាទំ វា សាសនំ ឯតេសុ កមតិ, តស្មា កមតិ ឯត្ថាតិ
កមោ, កី កមតិ? សាសនំ, សាសនស្ស កមោ សាសនក្កមោតិ សច្ចានិ
សាសនបវត្តិជ្ជាជានិ វុច្ឆន្តិ, តំទេសនា ច តព្រោហារេនាតិ។

តថាតិ តំសភាវា។ អវិតថាតិ អមុសាសភាវា។ អនញ្ញថាតិ
អញ្ញាការវហិតា។ ទុក្ខទុក្ខតាតំនិមិត្តតាហិ អនិជ្ជតា បីឡនដ្ឋោ, ទិដាបិ
បរិទហនំ, កិលេសទាហសមាយោតោ វា សន្តាបដ្ឋោតិ អយមេតេសំ
វិសេសោ។ បុគ្គលហីសនំ វា បីឡនំ, អត្ថនោ ឯវ តិទិណភារោ សន្តាបនំ
សន្តាទោតិ។ ឯត្ថ ច បីឡនដ្ឋោ ទុក្ខស្ស សរសេនេវ អារិកវនាការោ, ឥតេ
យថាក្កមំ សមុទយមគ្គនិរោធនស្សនេហិ អារិកវនាការាតិ អយំ ចតុន្ទម្បី
វិសេសោ។ តត្រតត្រាភិនន្ទនវសេន ព្យាបេត្វា ឧហនំ រាសិករណំ ទុក្ខនិព្វត្តនំ
អាយូហនំ, សមុទយតោ អាគច្ឆតិតិ វា អាយំ, ទុក្ខំ។ តស្ស ឧហនំ បវត្តនំ
អាយូហនំ, សរសារិការនាការោ ឯសោ។ និទទាតិ ទុក្ខន្តិ និទានំ, “ឥទំ តំ
ទុក្ខ”ន្តិ សម្បជ្ជិច្ឆាបេន្តំវិយ សមុដ្ឋាបេតិតិ អត្ថោ។ ទុក្ខទស្សនេន ចាយំ
និទានដ្ឋោ អារិ កវតិ។ សំយោគបលិពោធដ្ឋា និរោធមគ្គទស្សនេហិ, តេ ច
សំសារសំយោជនមគ្គនិវារណាការា ទដ្ឋញ្ញា។

និស្សវន្តិ ឯត្ថ សត្តា, សយមេវ វា និស្សជំវិសំយុត្តំ សត្តសម្ពុតេហិ
សត្តបធិបជិនិស្សគ្គការតោតិ និស្សរណំ។ អយមស្ស សភារេន
អារិកវនាការោ។ វិវេកាសម្ពុតាមតដ្ឋា សមុទយមគ្គទុក្ខទស្សនារិកវនាការោ,
សមុទយក្ខយអប្បច្ចយអវិជាសិតា វា។ សំសារតោ និគ្គមនំ និយ្យានំ។

អយមស្ស សរសេន បកាសនាការោ, ឥតវេ សមុទយនិរោធទុក្ខទស្សនេហិ។
តត្ថ បលិពោធិបច្ឆេនវសេន និព្វានាធិគមោវ និព្វាននិមិត្តតា ហេតុដ្ឋោ។
បញ្ញាបធានត្ថា មគ្គស្ស និព្វានទស្សនំ, ចតុសច្ចទស្សនំ វា ទស្សនដ្ឋោ។
ចតុសច្ចទស្សនេ កិលេសទុក្ខសន្តាប្បបសមនេ ច អាធិបច្ចំ ករោន្តិ មគ្គផ្តុំធម្មា
សម្បយុត្តធម្មសូតិ សោ មគ្គស្ស អធិបតេយ្យដ្ឋោតិ។ វិសេសតោ វា
អារម្មណាធិបតិភូតា មគ្គផ្តុំធម្មា ហោន្តិ “មគ្គាធិបតិនោ ធម្មា” តិ វេចនតោតិ
សោ តេសំ អាការោ អធិបតេយ្យដ្ឋោ។ ឯវមាទិ អាហារិ សម្ពុទ្ធោ។ តត្ថ
អភិសមយដ្ឋោតិ អភិសមេតព្ភដ្ឋោ, អភិសមយស្ស វា វិសយភូតោ អត្ថោ
អភិសមយដ្ឋោ, អភិសមយស្សេវ វា បវត្តិអាការោ អភិសមយដ្ឋោ, សោ ចេត្ត
អភិសមេតព្ភេន បិដ្ឋនាធិនា ទស្សិតោតិ ទដ្ឋព្ភោ។

កុច្ឆិតំ ខំ ទុក្ខំ។ “សមាគមោ សមេត” ន្តិអាធិសុ កេវលស្ស អាគម-សទ្ធស្ស
ឯត-សទ្ធស្ស ច បយោគេ សំយោគត្ថស្ស អនុបលព្ភនតោ សំ-សទ្ធស្ស ច
បយោគេ ឧបលព្ភនតោ “សំយោគំ ធិបេតិ” តិ អាហា, ឯវំ “ឧប្បន្នំ ឧទិត” ន្តិ
ឯត្ថាបិ។ អយ-សន្នោ គតិអត្ថសិន្នោ ហេតុ-សន្នោ វិយ ការណំ ធិបេតិ អត្ថនោ
ជលនិច្ឆាទនេន អយតិ បវត្តតិ, ឯតិ វា ឯតស្មា ជលន្តិ អយោតិ, សំយោគេ
ឧប្បត្តិការណំ សមុទយោតិ ឯត្ថវិសុំ បយុដ្ឋមាធាបិ ឧបសគ្គ-សន្នា សធាតុកំ
សំយោគត្ថំ ឧប្បាទត្ថព្វា ធិបេន្តិ កិរិយាវិសេសកត្តាតិ វេទិតព្ភោ។

អភារោ ឯត្ថ រោធស្សាតិ និរោធាតិ ឯតេន និព្វានស្ស ទុក្ខវិវេកការំ
ទស្សេតិ។ សមធិគតេ តស្មី តទធិគមវតោ បុគ្គលស្ស រោធាភារោ
បវត្តិសម្ពាតស្ស រោធស្ស បដិបក្ខភូតាយ និវត្តិយា អធិគតត្ថាតិ ឯតស្មីព្វតេ
អភារោ ឯតស្មី រោធស្សាតិ និរោធាតេ បទសមាសោ។ ទុក្ខាភារោ បនេត្ត
បុគ្គលស្ស, ន និព្វានស្សេវ។ អនុប្បាទោ ឯវំ និរោធា អនុប្បាទនិរោធា។

អាយតិកវាទីសុ អប្បវត្តិ, ន បន ភង្គោតិ ភង្គោតកំ និរោធសទ្ធី និវត្តត្វា
អនុប្បាទវាចកំ គណ្ណាតិ។ ឯតស្មី អត្ថ ការណោ ជលោបចារំ កត្វា
និរោធបច្ឆយោ និរោធាតិ វុត្តោ។ បដិបទា ច ហោតិ បុគ្គលស្ស
ទុក្ខនិរោធប្បត្តិយា។ ននុ សា ឯ ទុក្ខនិរោធប្បត្តិ តស្ស ឯ សា បដិបទាតិ ន
យុជ្ជតីតិ? ន, បុគ្គលាធិគមស្ស យេហិ សោ អធិគច្ឆតិ, តេសំ
ការណាភូតធម្មានញ្ច បត្តិភាវេន បដិបទាភាវេន ច វុត្តត្តា។
សន្និកិរិយាសន្និករណធម្មានំ អញ្ញត្តាភាវេមិ ហិ
បុគ្គលសន្និកិរិយធម្មភាវេហិ នានត្ថំ កត្វា និទ្ទេសោ កតោ។ អថ វា
ទុក្ខនិរោធប្បត្តិយា និដ្ឋានំ ជលន្តិ តស្ស ទុក្ខនិរោធប្បត្តិយា បដិបទតា
ទដ្ឋញ្ច។

ពុទ្ធានយោ អរិយា បដិវជ្ឈន្តិ ឯត្ថ បដិវទ្ធកាលេ បវត្ថំ ពុទ្ធានិវោហារំ
“អគមា រាជគហំ ពុទ្ធា” តិអាទីសុ (សុ. និ. ៤១០) វិយ បុរិមកាលេមិ អាហេបេត្វា
“ពុទ្ធានយោ” តិ វុត្ថំ។ តេ ហិ ពុទ្ធានយោ ចត្វាហិ មគ្គេហិ បដិវជ្ឈន្តិ។
អរិយបដិវជ្ឈតញ្ចានិ សច្ចានិ អរិយសច្ចានីតិ ចេត្ត បុរិមបទេ ឧត្តរបទលោចោ
ទដ្ឋញ្ច។ អរិយា ឥមន្តិ បដិវជ្ឈតញ្ចជ្ជន ឯកត្ថំ ឧបនេត្វា “ឥម” ន្តិ វុត្ថំ។ តស្មាតិ
តថាគតស្ស អរិយត្ថា តស្ស សច្ចានីតិ អរិយសច្ចានីតិ វុច្ឆន្តិ អត្ថោ។
តថាគតេន ហិ សយំ អធិគតត្ថា, តេនេវ បកាសិតត្ថា, តតោ ឯ ច អញ្ញេហិ
អធិគមនីយត្ថា តានិ តស្ស ហោន្តិ តិ។ អរិយភាវសិទ្ធិតោមីតិ ឯត្ថ
អរិយសាធកានិ សច្ចានិ អរិយសច្ចានីតិ បុព្វេវិយ ឧត្តរបទលោចោ ទដ្ឋញ្ច។
អរិយានិ សច្ចានីតិមីតិ ឯត្ថ អរិយភាវេន អរណីយត្ថា អធិគតត្ថា អរិយានិ,
អរិយវោហារោ វា អយំ អរិសំវាទកោ អរិយចរូចោ ទដ្ឋញ្ច។

ពាធនលក្ខណ្ឌន្តិ ឯត្ថ ទុក្ខទុក្ខតន្តិមិត្តភាវោ ពាធនា, ឧទយព្ពយបិដ្ឋិតតា
វា។ ភវាទីសុ ជាតិអាទិវសេន ចក្ករោគាទិវសេន ច អនេកជា ទុក្ខស្ស
បវត្តនមេវ បុគ្គលស្ស សន្តាបនំ, តទស្ស កិច្ចំ រសោ។ បវត្តិនិវត្តិសុ
សំសារមោក្ខសុ បវត្តិ ហុត្វា គយ្ហតីតិ បវត្តិបច្ចុបដ្ឋានំ។ បភវតិ ឯតស្មា ទុក្ខំ
បដិសន្ធិយំ និព្ពត្តតិ បុរិមភវេន បច្ឆិមភវោ យដិតោ សំយុត្តោ ហុត្វា បវត្តតីតិ
បភវោ។ “ឯវម្បី តណ្ហានុសយេ អនូបាតេ និព្ពត្តតិ ទុក្ខមិទំ បុនប្បន” ត្ថិ (ធរ. ប.
៣៣៨) ឯវំ បុនប្បនំ ឧប្បាទនំ អនុបច្ឆេទករណំ។ ភវនិស្សរណានិវារណំ
បលីពោធា។ រាគក្ខយាទិភាវេន សព្ពទុក្ខសន្តតា សន្តិ។ អច្ចុតិវសន្តិ
អច្ចុតិសម្បត្តិកំ។ ចវនំ វា កិច្ចន្តិ តទភាវំ កិច្ចមិវ វោហិក្ខា អច្ចុតិកិច្ចន្តិ
អត្ថោ។ អចវនញ្ច សភាវស្សបរិច្ឆជនំ អវិការតា ទដ្ឋញ្ច។
បញ្ចក្ខន្ធនិមិត្តសុញ្ញតាយ អវិគ្គហំ ហុត្វា គយ្ហតីតិ អនិមិត្តបច្ចុបដ្ឋានំ។
អនុសយុបច្ឆេទនវសេន សំសារចារកតោ និគ្គមនូចាយភាវោ និយ្យានំ។
និមិត្តតោ បវត្តតោ ច ចិត្តស្ស វុដ្ឋានំ ហុត្វា គយ្ហតីតិ វុដ្ឋានបច្ចុបដ្ឋានំ។

អសុវណ្ណាទិ សុវណ្ណាទិ វិយ ទិស្សមានំ មាយាតិ វត្ថុសញ្ញាវា តស្ស
វិបរីតតា វុត្តា។ ឧទកំ វិយ ទិស្សមានា បន មវីចិ ឧបគតានំ តុច្ឆា ហោតិ,
វត្ថុមត្តម្បី តស្ស ន ទិស្សតីតិ វិសំវាទិកា វុត្តា។ មវីចិមាយាអត្តានំ វិបក្ខោ
ភាវោ តច្ឆាវិបរីតភូតភាវោ។ អវិយញ្ញាណស្សតិ អវិតថតាហាកស្ស
ញ្ញាណស្ស, តេន បដិវេធបច្ចវេក្ខណានិ គយ្ហន្តិ, តេសញ្ច គោចរភាវោ
បដិវិជ្ឈិតព្ពតាអារម្មណភាវោ ច ទដ្ឋញ្ច។ អគ្គិលក្ខណំ ឧណ្ហាត្ថំ។ តញ្ជិ កត្តចិ
កដ្ឋាទិឧបាទានកេទេបិ វិសំវាទកំ វិបរីតំ អភូតំ វា កទាចិ ន ហោតិ។
“ព្យាធិធម្មា ជរាធម្មា, អថោ មរណធម្មិនោ” តិ (អ. និ. ៣.៣៩; ៥.៥៧) ឯត្ថ វុត្តា
ជាតិអាទិកា លោកបកតិ។ មនុស្សនំ ឧទ្ធុ ទីយតា, ឯកច្ឆានំ តិវច្ឆានានំ តិវិយំ
ទីយតា, វុទ្ធិនិដ្ឋំ បត្តានំ បុន អវឌ្ឍនំ ឯវមាទិកា ចាតិ វទន្តិ។

តន្ត្រាវិបរិតភូតភាវេសុ បច្ឆិមោ តថតា, បឋមោ អវិតថតា, មជ្ឈិមោ
អនញ្ញថតាតិ អយមេតេសំវិសេសោ។

ទុក្ខា អញ្ចំ ន ពាធកន្តិ កស្មា វុត្ថំ, ននុ តណ្ហាយិ ជាតិ វិយ ទុក្ខនិមិត្តតាយ
ពាធកាតិ? ន, ពាធកបកវភាវេន វិសុំ គហិតត្តា។ ជាតិអាធិនំ វិយ វា ទុក្ខស្ស
អធិដ្ឋានភាវោ ទុក្ខទុក្ខតា ច ពាធកតា, ន ទុក្ខស្ស បកវកតាតិ នត្ថិ
តណ្ហាយ បកវកភាវេន គហិតាយ ពាធកត្ថប្បសង្កោ។ តេនាហ “ទុក្ខា អញ្ចំ
ន ពាធក”ន្តិ។ ពាធកត្ថនិយាមេនាតិ ទុក្ខំ ពាធកមេវ, ទុក្ខមេវ ពាធកន្តិ ឯវំ
ទិដ្ឋាបិ ពាធកត្តាវជារណេនាតិ អត្ថោ។ តំ វិជា នាញ្ញតោតិ សតិបិ
អវសេសកិលេសអវសេសាកុសលសាសវកុសលមូលាវសេសសាសវកុស
លធម្មានំ ទុក្ខហេតុភាវេ ន តណ្ហាយ វិជា តេសំ ទុក្ខហេតុភាវោ អត្ថិ, តេហិ
បនវិនាបិ តណ្ហាយ ទុក្ខហេតុភាវោ អត្ថិ កុសលេហិ វិជា អកុសលេហិ,
រូបាវចរាធិហិ វិជា កាមាវចរាធិហិ ច តណ្ហាយ ទុក្ខនិព្ពត្តកត្តា។
តច្ឆនិយ្យានភាវត្ថាតិ ទិដ្ឋាបិ និយមេន តន្ត្រា និយ្យានភាវោ ឯតស្ស, ន
មិច្ឆាមគ្គស្ស វិយ វិបរិតតាយ, លោកិយមគ្គស្ស វិយ វា អនេកន្តិកតាយ
អតន្តោតិ តច្ឆនិយ្យានភាវោ, មគ្គោ។ តស្ស ភាវោ តច្ឆនិយ្យានភាវត្ថំ, តស្មា
តច្ឆនិយ្យានភាវត្ថា។ សព្ពត្ថ ទិដ្ឋាបិ និយមេន តន្ត្រាវិបរិតភូតភាវោ វុត្ថោតិ
អាហ “ឥតិ តន្ត្រាវិបល្លាសា”តិអាធិ។

សច្ច-សទ្ធស្ស សម្ភវន្តានំ អត្តានំ ឧទ្ធករណំ, សម្ភវន្តោ វា អត្ថោ វត្ថា
អធិប្បេតត្ថស្ស ឧទ្ធករណំ អត្ថទ្វារោ។ វិរតិសច្ចេតិ មុសាវាធិវិរតិយំ។ ន ហិ
អញ្ញាវិរតិសុ សច្ច-សទ្ធនា និរុទ្ធនោតិ។ “ឥទមេវ សច្ចំ, មោយមញ្ញ”ន្តិ គហិតា ទិដ្ឋិ
ទិដ្ឋិសច្ចំ។ “អមោសធម្មំ និព្ពានំ, តទិវិយា សច្ចតោ វិទូ”តិ (សុ. និ. ៧៦៣)
អមោសធម្មត្តា និព្ពានំ បរមត្ថសច្ចំ វុត្ថំ។ តស្ស បន តំសម្មាបកស្ស ច មគ្គស្ស

បដិជនា បដិវេជោ អវិវាទការណ៍និ ធូយម្បិ “ឯកញ្ជី សច្ចំ ន ទុតិយមត្តិ,
យស្មី បដិ នោវិវេទេ បដិជន”ន្តិ (សុ. និ. ៨៩០; មហានិ. ១១៩) មិស្សា គាថាយ
សច្ចន្តិ វុត្តំ។

នេតំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចន្តិ អាគច្ឆេយ្យ, នេតំ ឋានំវិជ្ជតីតិ ឯតេន ជាតិអាទីនំ
ទុក្ខអរិយសច្ចការេ អវិបរីតតំ ទស្សេតិ, អញ្ញំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចន្តិ អាគច្ឆេយ្យ,
នេតំ ឋានំវិជ្ជតីតិ ឥមិនា ទុក្ខអរិយសច្ចការស្ស ជាតិអាទីសុ និយតតំ។
សចេបិ កថញ្ចំ កោចិ ឯវំចិត្តោ អាគច្ឆេយ្យ, បញ្ញាបនេ បន សហធម្មេន
បញ្ញាបនេ អត្តនោ វាទស្ស ច បញ្ញាបនេ សមត្តោ នត្ថិតិ ទស្សេតុ
“អហមេតំ...បេ... បញ្ញាបេស្សមីតិ អាគច្ឆេយ្យ, នេតំ ឋានំវិជ្ជតី”តិ វុត្តំ។
ជាតិអាទីនំ អនញ្ញាបតា អញ្ញាស្ស ច តថាភូតស្ស អភារោយេវេត្ត ឋានាការោ។
សចេបិ កោចិ អាគច្ឆេយ្យ, អាគច្ឆតុ, ឋានំ បន នត្ថិតិ អយមេត្ត សុត្តត្តោ។ ឯស
នយោ ទុតិយសុត្តបិ។ តត្ថ បន សម្មត្តតា បច្ចក្ខតា ច បឋមតា, តំនិមិត្តតា
ទុតិយតា, តទុបសមតា តតិយតា, តំសម្មាបកតា ចតុត្តតាតិ ទដ្ឋញ្ញា។

និព្ពតិកាមេន បរិជាននាទីហិ អញ្ញំ កិញ្ចំ កិច្ចំ កាតព្វំ នត្ថិ,
ធម្មញ្ញាណកិច្ចំ វា ឥតោ អញ្ញំ នត្ថិ, បរិញ្ញេយ្យាទីនិ ច ឯតប្បរមាទេវាតិ
ចត្តារេវ វុត្តានិ។ តណ្ហាយ អាទីនវទស្សវីនំ វសេន “តណ្ហាវត្ថុអាទីនំ
ឯតំបរមតាយា”តិ វុត្តំ។ តថា អាលយេ បញ្ញាកាមគុណសម្ព័ន្ធតេ,
សកលវត្ថុកាមសម្ព័ន្ធតេ, ភវត្តយសម្ព័ន្ធតេ វា ទុក្ខេ នោសទស្សវីនំ វសេន
“អាលយាទីនំ ឯតំបរមតាយា”តិ វុត្តំ។

សហេតុកេន ទុក្ខេនាតិ ឯតេន ទុក្ខស្ស អញ្ញោច្ឆិន្ទតាទស្សនេន
អតិសំវេកវត្ថុតំ ទស្សេតិ។

ន បដិវេធព្យាណំវិយ សកិទេវ ពុជ្ឈតិ, អថ ខោ អនុ អនុ ពុជ្ឈនតោ
អនុពោធា, អនុស្សវាការបរិវិតក្កនិជ្ជនិជ្ឈានក្ខន្ធអនុគតោ វា ពោធា
អនុពោធា។ ន ហិ សោ បច្ចក្ខតោ ពុជ្ឈតិ, អនុស្សវាទិវសេន បន កប្បត្វា
គណ្ហាតីតិ។ កិច្ចតោតិ បរិជាននាទិតោ។ តំកិច្ចករណេនេវ ហិ តានិ តស្ស
ចាកជានិ។ វិវដ្តានុបស្សនាយ ហិ សម្ព័រេហិ បតិលីយមានមានសស្ស
ឧប្បជ្ជមាធំ មគ្គព្យាណំវិសម្ព័រ ឧក្ខនិស្សរណំ អារម្មណំ កត្វា ឧក្ខំ បរិច្ឆិន្ទតិ,
ឧក្ខតតព្វា តណ្ហំ បដហតិ, និរោធព្វា ដុសតិ អាទិទ្វារិយ បកាយ,
សម្មាសង្កប្បាទីហិ សហ ឧប្បន្នំ តំ មគ្គំ ភាវេតិ, ន ច សម្ព័រេ អមុញ្ញត្វា
បវត្តមាទេន ព្យាណេន ឯតំ សត្តំ សក្កា កាតុំ និមិត្តបវត្តហិ អវុដ្ឋិតត្វា, តស្មា
ឯតានិ កិច្ចានិ ករោន្តំ តំ ព្យាណំ ឧក្ខានិវិភាវេតិ តត្ថ សម្មាហនិវត្តនេនាតិ
“ចត្តារិបិ សទ្ធានិ បស្សតិ”តិ វុត្តំ។

ឧក្ខសមុទយម្យិ សោ បស្សតិ កាលន្តរទស្សនំ សទ្ធាយ វុត្តន្តិ ចេ? ន,
“យោ នុ ខោ, អារុសោ, ឧក្ខំ បស្សតិ, ឧក្ខសមុទយម្យិ សោ បស្សតិ”តិអាទិនា
(សំ. និ. ៥.១១០០) ឯកទស្សនោ អញ្ញត្តយទស្សតាវិចារណាយ តស្សា សាធនត្ថំ
គរំបតិវត្តេនេន ឥមស្ស សុត្តស្ស អាហរិតត្វា បច្ឆេកព្វា សច្ឆេសុ ទិស្សមាទេសុ
អញ្ញត្តយទស្សនស្ស យោជិតត្វា។ អញ្ញថា អនុបុញ្ញាភិសមយេ បុរិមទិដ្ឋស្ស
បច្ឆា អទស្សនតោ សមុទយាទិទស្សនោ ឧក្ខានិទស្សនតោ ន យោជេតព្វា
សិយាតិ។ សុទ្ធសម្ព័រេបុញ្ញមត្តទស្សនតោ សក្កាយទិដ្ឋិបរិយុដ្ឋានំ និវារេតិ។
“លោកសមុទយំ ខោ, កច្ឆាន, យថាភូតំ សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតោ យា លោកេ
នត្ថិតា, សា ន ហោតី”តិ វចនតោ សមុទយទស្សនំ
ហេតុផលប្បពន្ធវិច្ឆេទទស្សនវសេន ឧច្ឆេទទិដ្ឋិបរិយុដ្ឋានំ និវារេតិ។
“លោកនិរោធំ ខោ... បេ... បស្សតោ យា លោកេ អត្ថិតា, សា ន ហោតី”តិ (សំ.
និ. ២.១៥) វចនតោ និរោធនទស្សនំ ហេតុនិរោធា ផលនិរោធនទស្សនវសេន

សស្សតទិដ្ឋិបរិយុដ្ឋានំ និវារេតិ។ អត្តការស្ស បច្ចក្ខន្ធស្សនតោ មគ្គន្ធស្សនន
“នត្ថិ អត្តការេ, នត្ថិ បរការេ, នត្ថិ បុរិសការេ” តិអាទិកំ (ធិ. និ. ១.១៦៨)
អភិរិយទិដ្ឋិបរិយុដ្ឋានំ បដហតិ។ “នត្ថិ ហេតុ, នត្ថិ បច្ចយោ សត្តានំ
សំកិលេសាយ, អហេតូ អប្បច្ចយា សត្តា សំកិលិស្សន្តិ។ នត្ថិ ហេតុ... បេ....
វិសុទ្ធិយា, អហេតូ អប្បច្ចយា សត្តា វិសុទ្ធិន្តិ” តិអាទិកា អហេតុកទិដ្ឋិ ច ឥធ
អភិរិយទិដ្ឋិគ្គហណោន គហិតាតិ ទដ្ឋញ្ចា។ សាបិ ហិ វិសុទ្ធិមគ្គន្ធស្សនន
បហាយតីតិ។

ទុក្ខញ្ញាណំ សមុទយជលស្ស ទុក្ខស្ស អដុវាទិការំ បស្សតីតិ ជលេ
វិប្បដិបត្តិ និវត្តេតិ។ “ឥស្សរោ លោកំ បវត្តេតិ និវត្តេតិ ចា” តិ
ឥស្សរការណំ នោវទន្តិ, បធានតោ អាវិភវតិ, តត្ថេវ ច បតិលីយតីតិ
បធានការណំ នោ។ “កាលវសេនេវ បវត្តេតិ និវត្តេតិ ចា” តិ កាលវាទិនោ។
“សភាវេនេវ សម្មោតិ វិភោតិ ចា” តិ សភាវាទិនោ។ អាទិ-សន្ទេន អល្លាហិ
លោកោ បវត្តេតិ, សព្ពំ បុព្វេកតហេតុតិ វេមាទិ អការណាបិគ្គហោ ទដ្ឋញ្ចា។
រាមុទកាឡារាទិនំ វិយ អរូបលោកេ, និគណ្ណាទិនំ វិយ លោកុដ្ឋបិកាយ
អបវត្តោ មោក្ខោតិ គហណំ។ អាទិ-សន្ទេន បធានស្ស អប្បវត្តិ,
គុណវិយុត្តស្ស អត្តនោ សកត្តនិ អវដ្ឋានំ, ព្រហ្មនា សលោកតា,
ទិដ្ឋធម្មនិព្វានវាទាតិ វេមាទិគ្គហណាញោ ទដ្ឋញ្ចំ។ ឯត្ថ គុណវិយុត្តស្សាតិ
ពុទ្ធិសុខទុក្ខឥច្ឆានោសបយត្តធម្មាធម្មសម្ពាវេហិ នវហិ អត្តគុណេហិ
វិប្បយុត្តស្សាតិ កណ្ណានុកក្ខវាទោ។ ឥន្ទ្រិយតប្បនបុត្តមុខនស្សនាទីហិ វិនា
អបវត្តោ នត្ថីតិ គហេតូ តថាបវត្តនំ កាមសុខល្លិកានុយោគោ។

អដ្ឋត្ថិកពាហិវេសុ ធានសសុ អាយតនេសុ កាមភវិភវតណ្ហាវសេន
ធានស តិកា ធន្តិស តណ្ហាវិចរិតានិ។ ខុទ្ទកវត្ថុវិភង្កេ វា អាគតនយេន

កាលវិភាគ អនាមសិទ្ធិ វុត្តានិវរ្ម័នសិទ្ធិបាទានយោ ពោធិបក្ខិយា
កិច្ចនាទត្តន វុត្តា, អត្តតោ ឯកត្តា សម្មាទិដ្ឋិមុខេន តត្ថ អន្តោគធា។ តយោ
នេក្ខម្មវិតក្កាទយោតិ លោកិយក្ខណោ

អលោកមេត្តាករុណាសម្បយោគវសេន ភិក្ខុ មគ្គក្ខណោ
លោកព្យាបាទវិហ័សាសមុប្បន្នវសេន តយោតិ ឯកោបិ វុត្តោ។ ឯស នយោ
សម្មាវាចាទិសុ។ អប្បិច្ឆតាសន្តដ្ឋិតានំ បន ភាវេ សម្មាអាជីវសម្ពុតោ តេន
តេសំ សង្កហោ ទដ្ឋញ្ចោ។ ភវន្តវេបិ ជីវិតហេតុបិ អរិយេហិ អវីតិក្កមនីយត្តា
អរិយកត្តានំ សម្មាវាចាទិសីលានំ គហាលោន យេន សទ្ធាហត្ថន តានិ
បរិគ្គហេតញ្ចានិ, សោ សទ្ធាហត្ថោ គហិតោយេវ ហោតីតិ តតោ អនញ្ញានិ
សទ្ធិន្ទ្រិយសទ្ធាពលានិ តត្ថ អន្តោគធានិ ហោត្តិ។ តេសំ អត្ថិតាយាតិ
សទ្ធិន្ទ្រិយសទ្ធាពលធន្តិទិបាទានំ អត្ថិតាយ សីលស្ស អត្ថិភាវតោ តិវិជេនបិ
សីលេនតេ តយោបិ គហិតាតិ តត្ថ អន្តោគធា។ ចិត្តសមាធិតិ ចិត្តិទិបាទំ
វេទតិ។ “ចិត្តំ បញ្ញាញា ភាវយ” ត្ថិ (សំ. និ. ១.២៣, ១៩២) ហិ ចិត្តមុខេន សមាធិ
វុត្តោតិ សមាធិមុខេន ចិត្តម្យី វត្ថុត្តតំ អរហតិ។ ចិត្តិទិបាទភាវនាយ បន
សមាធិបិ អធិមត្តោ ហោតីតិ វិមសិទ្ធិបាទានិវចនំវិយ ចិត្តិទិបាទវចនំ អវត្ថា
តេ “ចិត្តសមាធិ” តិ វុត្តំ។ “បីតិមនស្ស កាយោ បស្សម្ពតិ, បស្សន្តកាយោ សុខំ
វេទេតិ, សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតី” តិ (ជី. និ. ៣.៣៥៩; សំ. និ. ៥.៣៧៦; អ. និ.
៣.៩៦; ១១.១២) វចនតោ សមាធិឧបកាវា បីតិបស្សន្តិយោ, តស្មា
សមាធិគ្គហលោន គហិតា, ឧបេក្ខា បន សមាធិឧបការកតោ
តំសទិសកិច្ចតោ ច, តស្មា សម្មាសមាធិវសេន ឯតេសំ អន្តោគធា ទដ្ឋញ្ចោ។

ភាពោវិយ វិយាតកត្តា។ ធុត្តិក្ខមិវ ពាធកត្តា។ “និព្វានបរមំ សុខ” ត្ថិ (ម. និ.
២.២១៥, ២១៧; ធរ. ប. ២០៣, ២០៤) សុខភាវតោ សុភិក្ខមិវ។ អនិជ្ជភាវតោ
សាសន្តសប្បដិកយតោ ច ធុត្តំ វេរិវិសុត្តកយឱរមតិរូបមំ។

តថត្ថេនាតិ តថសភាវេន, បរិញ្ញេយ្យភាវេនាតិ អត្តោ។ ឯតេន
អរិយសច្ចទ្ធិយំ សិយា ទុក្ខំ, ន អរិយសច្ចំ, សិយា អរិយសច្ចំ, ន ទុក្ខន្តិ ឥមមត្តំ
នស្សេតិ។ អរិយសច្ច-សទ្ធិបរា ហិ ទុក្ខាទិសន្តា បរិញ្ញេយ្យាទិការំ វេទន្តិ។ តេនេវ
អរិយសច្ច-សទ្ធានបេក្ខំ ទុក្ខ-សទ្ធិំ សន្ធាយ មគ្គសម្បយុត្តសាមញ្ញជលធម្មានំ
អាទិបទសង្គហោ វុត្តោ, តទបេក្ខំ សន្ធាយ ចតុត្ថបទសង្គហោ។ សមុទយាទីសុ
អវសេសកិលេសាទយោ សមុទយោ, ន អរិយសច្ចំ, សង្ខារនិរោធា
និរោធសមាបត្តិ ច និរោធា, ន អរិយសច្ចំ, អរិយមគ្គតោ អញ្ញានិ មគ្គផ្តានិ
មគ្គោ, ន អរិយសច្ចន្តិ ឥមិនា នយេន យោជនា កាតញ្ញា។ ទុក្ខំ វេទនីយម្បិ សន្តំ
វេទករហិតំ, កេវលំ បន តស្មី អត្តនោ បច្ចយេហិ បវត្តមាទេ ទុក្ខំ វេទេតីតិ
វោហារមត្តំ ហោតិ។ ឯវំ ឥតវេសុបិ។

កិរិយាវិជ្ជតីតិ សមុទយមេវ វេទតិ, តស្ស វា ទុក្ខបច្ចយការំ។ មគ្គោ
អត្ថិតិ វត្តព្ពេ “មគ្គមត្ថិ”តិ ឱការស្ស អភាវោ កតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ គមកោតិ
គន្តា។ សាសវតា អសុភតាតិ កត្វា និរោធមគ្គា សុភា ឯវ។ ទុក្ខាទិនំ
បរិយាយេន សមុទយាទិការោ ច អត្ថិ, ន បន និរោធភាវោ, និរោធស្ស វា
ទុក្ខាទិការោតិ ន អញ្ញមញ្ញសមដ្ឋិតាតិ អាហា “និរោធសុញ្ញានិ វា”តិអាទិ។
សមុទយេ ទុក្ខស្សការតោតិ ចោនោត្តរិកាយ តណ្ហាយ បុនត្តវស្ស
អភាវតោ។ យថា វា បកតិវាទិនំវិការាវិការតោ បុព្ពេ បដិប្បលីនា ច
បកតិភាវេនេវ តិដ្ឋន្តិ, ន ឯវំ សមុទយសម្បយុត្តម្បិ ទុក្ខំ សមុទយភាវេន
តិដ្ឋតីតិ អាហា “សមុទយេ ទុក្ខស្សការតោ”តិ។ យថា អវិភត្តេហិ វិការេហិ
មហន្តាវិសេសិទ្ធិយភូតវិសេសេហិ បកតិភាវេនេវ បិតេហិ បកតិ សគត្តា
បកតិវាទិនំ, ឯវំ ន ជលេន សគត្តោ ហេតុតិ អត្តោ។ ទុក្ខសមុទយានំ
និរោធមគ្គានញ្ញា អសមវាយាតិ ឯតំ វិវរន្តោ អាហា “ន ហេតុសមវេតំ
ហេតុជល”ន្តិអាទិ។ តត្ថ ឥធ តន្ត្រសុ បដោ, កថាលេសុ យដោ, ពិវលោសុ

កដោ, ធ្វើសុ អណ្ណាសុ ធ្វើអណ្ណាកន្តិអាទិនា ឥធម៌ ពុទ្ធិវោហារជនកោ អវិសុំ សិទ្ធានំ
សម្ពុត្តោ សមវាយោ, តេន សមវាយេន ការណេសុ ធ្វើសុ អណ្ណាសុ ធ្វើអណ្ណាកំ
ដលំ សមវេតំ ឯកីភូតមិវ សម្ពុត្តំ, តិសុ អណ្ណាសុ តិអណ្ណាកន្តិ ឯវំ
មហាបថវិមហាឧទកមហាអគ្គិមហាវាតក្ខន្ធបរិយន្តំ ដលំ អត្ថនោ
ការណេសុ សមវេតន្តិ សមវាយវាទិនោ វទន្តិ។ ឯវំ បន វទន្តេហិ
អបរិមាណេសុ ការណេសុ មហាបរិមាណំ ឯកំ ដលំ សមវេតំ អត្ថនោ
អន្តោគធម៌ ការណេហិ សគត្តំ អសុញ្ញន្តិ វុត្តំ ហោតិ, ឯវមិធសមវាយាភាវា
ជលេ ហេតុ នត្តិ តិ ហេតុសុញ្ញំ ដលន្តិ អត្ថោ។

បវត្តិការតោតិ សំសារស្ស បវត្តិការតោ។ ចតុអាហារភេទតោតិ ឥមិនា
ចត្តារោ អាហារភេទ តេហិ ភិន្នេ តប្បច្ចយធម្មភេទេ ច សង្ក្ខណ្តាតិ។
រូចាភិន្ននាទិភេទោ រូចាទិខន្ធវសេន, អារម្មណាវសេន វា។ ឧចាទានេហិ
ឧចាទីយតីតិ ឧចាទិ, ឧចាទានក្ខន្ធបញ្ចកំ។ និព្វានញ្ច តំនិស្សរណភូតំ តស្ស
រូបសមោ តំសង្កតិ កត្វា តស្ស យាវ បច្ឆិមំ ចិត្តំ, តាវ សេសតំ, តតោ បរញ្ច
អនវសេសតំ ឧចាទាយ “សឧចាទិសេសនិព្វានធាតុ
អនុចាទិសេសនិព្វានធាតុ” តិ ធ្វើជា វោហារីយតីតិ។ “សម្មាទិដ្ឋិ សម្មាសង្កេប្បា
វិបស្សនា, ឥតវេ សមថោ” តិ វទន្តិ។ សីលម្បិ ហិ សមថស្ស ឧបការកត្តា
សមថគ្គហណេន គយ្ហតីតិ តេសំ អធិប្បាយោ។ អថ វា យានទ្វយវសេនលទ្ធោ
មគ្គោ សមថោវិបស្សនាតិ អាគមនវសេន វុត្តោតិ ទដ្ឋញ្ចោ។ សប្បទេសត្តាតិ
សីលក្ខន្ធានំ ឯកទេសត្តាតិ អត្ថោ។ សីលក្ខន្ធានយោ ហិ
សត្តលោកិយលោកុត្តរសីលាទិសង្គាហកា, អរិយមគ្គោ លោកុត្តរោយេវាតិ
តទេកទេសោ ហោតិ។

ឡែងសហយោវិយ វាយាមោ បគ្គហកិច្ចសាមញ្ញតោ។ អំសក្ខដំ ធនា
បិតសហយោវិយ សតិ អបិលាបនវសេន និច្ចលភាវករណសាមញ្ញតោ។
សជាតិតោតិ សវិតក្កសវិចារាទិកេទេសុ សមាធាយ សមាធិជាតិយាតិ
អត្ថោ។ កិរិយតោតិ សមាធិអនុបកិរិយតោ។ តតោ ឯវ បិ “ចត្តារោ
សតិបដ្ឋានា សមាធិនិមិត្តា, ចត្តារោ សម្មប្បធានា សមាធិបរិក្ខារា”តិ (ម. និ.
១.៤៦២) សតិវាយាមាណំ សមាធិស្ស និមិត្តបរិក្ខារភារោ វុត្តោតិ។

អាគោដេន្តនវិយាតិ “អនិច្ចំ អនិច្ចំ”ន្តិអាទិនា បញ្ញាសទិសេន កិច្ចន
សមន្តតោ អាគោដេន្តនវិយ “អនិច្ចំ ខយជ្ជេន, ទុក្ខំ ភយជ្ជេន”តិអាទិនា
បរិវត្តន្តនវិយ ច អាធាយ ឧបាត្វា ទិន្នមេវ បញ្ញា បដិវិជ្ឈតិ។ ទិដ្ឋំ
សមាណកាលត្ថេបិ បច្ចយភាវេន សង្គប្បស្ស បុរិមកាលស្ស វិយ និទ្ទេសោ
កតោ។ សជាតិតោតិ “ទុក្ខេ ញាណ”ន្តិអាទិសុ សមាធាយ បញ្ញាជាតិយា។
កិរិយតោតិ ឯត្ថ បញ្ញាសទិសកិច្ចំ កិរិយាតិ វុត្តំ, បុព្វេ បន សមាធិឧបការកំ
តទនុបំ កិច្ចន្តិ អយមេត្តវិសេសោ។ “សត្តំ, ភិក្ខុវេ, អភិញ្ញេយ្យ”ន្តិ (សំ. និ.
៤.៤៦) វចនតោ ចត្តារិបិ អភិមុខំ បច្ចក្ខតោ ញាតត្តានិ, អភិវិសិដ្ឋេន វា
ញាណេន ញាតត្តានីតិ អភិញ្ញេយ្យានិ។

ធុរភិសម្ពវតន្តិ អភិសម្ពវិតុំ សាធម៌តុំ អសក្កុណោយ្យតវំ, សត្តិវិយាតេន
ធុរធិគមន្តិ អត្ថោ។ ពាធកបកវសន្តិនិយ្យានលក្ខណេហិ វវត្តានំ
សលក្ខណាវវត្តានំ។ ធុរវគាហត្ថេន គម្ពីរត្តាតិ ឌីឡាវិកា ទុក្ខសមុទយា។
តិវច្ឆានគតានម្បិ បិ ទុក្ខំ អាហារាទិសុ ច អភិលាសោ ចាកដោ,
បីឡនាទិអាយុបាណទិវសេន បន “ឥទំ ទុក្ខំ, ឥទមស្ស ការណ”ន្តិ យាថាវតោ
ឌីកាហិតុំ អសក្កុណោយ្យត្តា គម្ពីរា, សណ្ឋាសុខុមធម្មត្តា និរោធមគ្គា
សភាវតោ ឯវ គម្ពីរត្តា ធុរវគាហា, តេនេវ ឧប្បន្នេ មគ្គេ នត្តិ និរោធមគ្គានំ

យាថាវតោ អនុភាហាតិ។ និព្វានម្បិ មគ្គេន អធិគន្ធពុត្តា តស្ស ជលន្តិ
អបទិស្សតីតិ អាហា “ជលាបទេសតោ”តិ។ វុត្តញ្ញំ “ទុក្ខនិរោធព្រាណំ
អត្ថបដិសម្ពិទា”តិ (វិភ. ៧១៩)។ មគ្គោបិ និរោធស្ស សម្មាបកការវតោ ហេតុតិ
អបទិស្សតីតិ អាហា “ហេតុអបទេសតោ”តិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ
“ទុក្ខនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ ព្រាណំ ធម្មបដិសម្ពិទា”តិ (វិភ. ៧១៩)។ ឥតិ
វិជញ្ញាតិ ឥតិ-សទ្ធនវិជាននក្កមំ ទស្សតិ។ វរំ បកាវេហិតិ វរំ-សទ្ធន
វិជាននការណាភូតេ នយេ។

ឧទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១. ទុក្ខសច្ចនិទ្ទេសោ

ជាតិនិទ្ទេសវណ្ណានា

១៩០. តត្ថ ...បេ.... អយំ មាតិកាតិ និទ្ទេសវារអាទិម្ហំ វុត្ត ជាតិអាទិនិទ្ទេស
តេសំ ជាតិអាទិនំ និទ្ទេសវសេន ទុក្ខស្ស អរិយសច្ចស្ស កថនត្ថាយ, តេសុ វា
ជាតិអាទិសុ តេសញ្ច ទុក្ខដ្ឋ វេទិតព្កេ ជាតិអាទិនំ និទ្ទេសវសេន ទុក្ខស្ស
អរិយសច្ចស្ស កថនត្ថាយ ទុក្ខទុក្ខន្តិអាទិកា ទុក្ខមាតិកា វេទិតព្កាតិ អត្ថោ។
អថ វា តត្ថាតិ តស្មី និទ្ទេសវារេ។ “ជាតិបិ ទុក្ខា...បេ.... សំខិត្តេន
បញ្ចបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខា”តិ អយំ ទុក្ខស្ស អរិយសច្ចស្ស កថនត្ថាយ
មាតិកាតិ យថាទស្សិតស្ស ជាតិអាទិនិទ្ទេសស្ស មាតិកាការំ ធិបេតិ។ តំ
ធិបេត្វា បុន យស្មី បទទ្វយេ វេត្វា ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ កថេតព្កំ, តស្ស និទ្វារណាត្ថំ
សព្វំ ទុក្ខំ សង្កេត្តោ អាហា “ឥទញ្ញំ ទុក្ខំ នាមា”តិអាទិ។

សភាវតោតិ ទុក្ខវេទយិតសភាវតោ។ នាមតោតិ តេនេវ សភាវេន
លទ្ធនាមតោ។ តេន ន អញ្ញេន បរិយាយេន ឥទំ ទុក្ខំ នាម, អថ ខោ

ទុក្ខត្តាយេវាតិ សភាវេន នាមំ វិសេសេតិ។ អថ វា នាមតោតិ
ឧទយព្ពយវន្តតាយ លទ្ធនាមតោ។ យថា អញ្ញេ ឧទយព្ពយវន្តោ ធម្មា ន
សភាវតោ ទុក្ខា, ន ឯវំ ឥទំ, អថ ខោ សភាវតោ ទុក្ខា, ភូតមេវេទំ ទុក្ខន្តិ
បុរិមេន ទុក្ខ-សន្ថេន បច្ឆិមំ វិសេសេតិ។ វិបរិណាមវន្តតាយ សុខំ អនិដ្ឋមេវ
ហោតីតិ ទុក្ខំ នាម ជាតំ។ តេនេវាហ “ទុក្ខប្បត្តិហេតុតោ”តិ។
កណ្តាសូលាធិហិ អភិភូតស្ស និត្តននាធិហិ ទុក្ខាភិភូតតាយ
វិញ្ញាយមាធាយមិ កី តវ វុដ្ឋតីតិ បុច្ឆិត្វាវ កណ្តាសូលាធិទុក្ខំ ជានិតព្ពំ
ហោតីតិ បដិច្ចន្តទុក្ខតា តស្ស វុត្តា។ ឧបក្កមស្ស ច ចាកជភាវតោតិ
ការណាវសេន ទុក្ខវិសេសស្ស ចាកជភាវំ ទស្សេតិ។

សភាវំ មុញ្ញិត្វា បការន្តវេន ទុក្ខន្តិ វុច្ចមានំ បរិយាយទុក្ខំ។ កថេតព្ពត្តា
បដិញ្ញាតំ យថា កថេតព្ពំ, តំបការទស្សនត្ថំ “អរិយសច្ចញ្ញា
នាមេត”ន្តិអាធិមាហា។ សង្ខេបោ សាមញ្ញំ, សាមញ្ញញ្ញាវិសេសេ អន្តោករិត្វា
បវត្ថតីតិ តត្ថ ឧភយថាមិ កថេតុំ វុដ្ឋតិ។ វិត្តារោ បនវិសេសោ ជាតិអាធិកោ,
វិសេសោ ច វិសេសន្តវនិវត្តកោតិ ជាតិអាធិសុ ជរាធិនំ សន្និបនំ ន សក្កា
កាតុន្តិ តត្ថ វិត្តារេនេវ កថេតព្ពំ។

១៩១. “អបរស្ស អបរស្ស”តិ ធិបនំ អបរត្ថធិបនំ។ សាមិអត្ថេបិ ហិ
អបរត្ថ-សន្ថោ សិដ្ឋតីតិ។ តេសំ តេសន្តិ វា សាមិវសេន វុត្ថំ អត្ថំ ភុម្មវសេន
វត្ថុកាមតាយ អាហ “អបរត្ថធិបន”ន្តិ, អបរស្មី អបរស្មី ធិបនន្តិ អត្ថោ។
អបរស្ស អបរស្ស វា ជាតិសន្និវតស្ស អត្ថស្ស ធិបនំ អបរត្ថធិបនំ។
បញ្ចកតិវសេន ឯកេកាយមិ គតិយា
ខត្តិយាធិភុម្មនេវាធិហត្ថិអាធិជាតិវសេន ចាតិ គតិជាតិវសេន។

តិណាការោ តិណាជាតិ, សោ ច ឧបាទាយញ្ញត្ថិតិ “បញ្ញត្តិយ”ន្តិ អាហា។
តទុបាទាយាតិ តំ បឋមវិញ្ញាណំ ឧបាទាយ អយំ ជាតិ, ឆាស្ស កុតោចិ
និក្ខមនំ ឧបាទាយ។ យស្មា ច ឯវំ, តស្មា សាវស្ស ជាតិ
បឋមវិញ្ញាណសម្ពាតាតិ អត្ថោ។ អថ វា តទុបាទាយ សជាតោតិ វុច្ចតីតិ
សាវស្ស ជាតិ បឋមវិញ្ញាណសម្ពាតាតិ អត្ថោ។ វិញ្ញាណមុខេន ច បញ្ចបិ ខន្ធា
វុត្តា ហោន្តិតិ “បដិសន្ធិយ”ន្តិ អាហា។ អរិយភាវករណត្តា អរិយសីលន្តិ
ចាតិមោក្ខសំវារោ វុច្ចតិ។ ជាតិអាធិនិបិ លក្ខណានិ ធម្មានំ អាការវិការាតិ
កត្វា សហុប្បាទកា សហវិការកាតិ វុត្តា។ ជាយនដ្ឋនាតិអាធិ
អាយតនវសេន យោនិវសេន ច ជីវិហិ ជីវិហិ បទេហិ សព្វសត្តេ បរិយាធិយិត្វា
ជាតី ទស្សេតុំ វុត្តំ។ បុរិមនយេ បន ឯកេកេនេវ បទេន សព្វសត្តេ
បរិយាធិយិត្វា ជាតិ ទស្សិតាតិ អយំ វិសេសោ។ កេចិ បន “បុរិមនយេ
កត្តនិទ្ទេសោ, បច្ឆិមនយេ ភាវនិទ្ទេសោ កតោ”តិ វុទន្តិ, “តេសំ តេសំ សត្តានំ
ជាតី”តិ បន កត្តវិ សាមិនិទ្ទេសស្ស កតត្តា ឧភយត្ថាបិ ភាវនិទ្ទេសោវ
យុត្តោ។ សម្មុណ្ណា ជាតិ សញ្ញាតិ។ ចាកជា និព្ពត្តិ អភិនិព្ពត្តិ។ “តេសំ តេសំ
សត្តានំ... បេ.... អភិនិព្ពត្តិ”តិ សត្តវសេន បវត្តត្តា សម្មតិកថា។

តត្រ តត្រាតិ ឯកចតុវេការភវេសុ ទិដ្ឋំ ទិដ្ឋំ, សេសេ រូបធាតុយំ
បដិសន្ធិក្ខណោ ឧប្បជ្ឈមានានំ បញ្ចន្តំ, កាមធាតុយំ វិកលាវិកលិទ្ធិយានំ
វសេន សត្តន្តំ នវន្តំ ទសន្តំ បុន ទសន្តំ ឯកាទសន្តញ្ច អាយតនានំ វសេន
សង្កហោ វេទិតញ្ចោ។ ឯកភវបរិយាបន្នស្ស ខន្ធសន្តានស្ស បឋមាភិនិព្ពត្តិភូតា
បដិសន្ធិក្ខន្ធាតិ អាហា “បឋមាភិនិព្ពត្តិលក្ខណា”តិ។ តមេវ សន្តានំ និយ្យាតេន្តំ
វិយ “ហន្ត គណ្ណាថា”តិ បដិច្ឆាបេន្តំ វិយ បវត្តតីតិ និយ្យាតនរសា។ សន្តតិយា
ឯវ ឧម្ពុជ្ឈនំ ហុត្វា គយ្ហតីតិ ឧម្ពុជ្ឈនបច្ចុបដ្ឋានា។ ទុក្ខរាសិស្ស វិចិត្តតា

ទុក្ខវិចិត្តតា, ទុក្ខវិសេសា វា តទវយវា, តំ បច្ចុប្បដ្ឋាបេតិ ជលតីតិ
ទុក្ខវិចិត្តតាបច្ចុប្បដ្ឋាណ។

បរិយាយនិប្បរិយាយទុក្ខេសុ យំ ទុក្ខំ ជាតិ ហោតិ, តំ ទុក្ខភារោយេវ
តស្ស ទុក្ខដ្ឋោ។ យទិ អក្ខានេន ចាបុណ្ហតត្ថំ សិយា, ភគវា អាចិក្ខេយ្យ។
ភគវតាបិ -

“តំ កី មញ្ញេ, ភិក្ខុវេ, កតមោ នុ ខោ មហន្តតរោ? យោ ចាយំ មយា
បរិក្ខោ ចាណិមត្តោ ចាសាលោ គហិតោ, យោ ច ហិមវា បព្ពតរាជាតិ។
អប្បម... បេ.... គហិតោ, ហិមវន្តំ បព្ពតរាជានំ ឧបនិធាយ សន្និម្បំ ន
ឧបេតិ, កលភាគម្បំ ន ឧបេតិ, ឧបនិធម្បំ ន ឧបេតិ។ វេរមេវ ខោ, ភិក្ខុវេ,
យំ សោ បុរិសោ តីហិ សត្តិសតេហិ ហញ្ញមាណោ តតោនិទានំ ទុក្ខំ
នោមនស្សំ បដិសំវេទេតិ, តំ នេយិកស្ស ទុក្ខស្ស ឧបនិធាយ
សន្និម្បំ... បេ.... ឧបនិធម្បំ ន ឧបេតិ” តិ (ម. និ. ៣. ២៥០) -

ឧបមាវសេន បកាសិតំ អាចាយិកទុក្ខំ។ សុខុប្បត្តិការណានិ សុចីនិ
ឧប្បលាធិនីតិ កត្វា តត្ថ និព្ពត្តិនិវារណេន ជាតិយា ទុក្ខវត្ថុភារំ ទស្សេតិ “អថ
ខោ” តិអាទិនា។ ទុក្ខុប្បត្តិការណេ និព្ពត្តនេន គព្ពបរិហារល្ងាបក្កមេនវិនា
មាតុកុច្ឆិសម្ភវេរមេវ ទុក្ខំ គព្ពោក្កន្តិមូលកំ អញ្ញានបេក្ខត្តា, ឧបក្កមនិព្ពត្តំ បន
បរិហារណមូលកំ ឌីក្កន្តិមត្តានបេក្ខត្តា។ អយមេតេសំវិសេសោ។

អត្ថនោ អភិមុខំ កឡនំ អាកឡនំ, បរិកោ សព្ពតោភារកេន កឡនំ
បរិកឡនំ។ អធា ធុននំ ឌីធុននំ, តិរិយំ, សព្ពតោ វា ធុននំ និធុននំ។ តច្ឆត្វា
ខារបក្ខិបនំ ខារបដិច្ឆកំ។

សកលសរីរដ្ឋាបនំ ដ្ឋាបនំ, ឯកទេសជោវនំ ជោវនំ, សូរិយាភិមុខបវត្តនេន
អាតាបនំ, បញ្ចក្កិតាបេន បរិតាបនំ ទដ្ឋព្ភំ។ សញ្ញាយេវ វា តាថោ ទិដាបិ វុត្តោ។

កុហំ នុ បតិជ្ជំលកេថ, ជាតិយាវិជាន តស្ស ទុក្ខស្ស បតិជ្ជានំ អត្ថិតិ
អត្តោ, ជាតិយា វាវិជាន សោសត្តោ កុហំ នុ បតិជ្ជំ, កត្ត នុ បតិជ្ជន្តោ តំ ទុក្ខំ
លកេថាតិ អត្តោ។ តត្ថ តិវច្ឆានេសុ កបំ ទុក្ខំ ភវេយ្យ តហំ តិវច្ឆានេសុ ជាតិ
វិជាន។ ន ចស្សាតិ ន ច អស្ស។ ននុ នេវត្ថិតិ សម្ពន្ធា កាតត្តោ, ននុ អាហាតិ វា។
យទតោតិ យស្មា នេវត្ថិ, តស្មា អាហាតិ អត្តោ។

ជរាធិទ្ទេសវណ្ណានា

១៩២. ជីវណមេវ ជីវណតា, ជីវណស្ស វា អាគារោ តា-សទ្ទេន វុត្តោ។

យថាបុរេ អសល្លក្ខេន្តតិ ការវករណឧបដ្ឋានាទីនិ អសល្លក្ខេន្ត តំនិមិត្តំ
នោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ អត្តោ។

សតាទីនន្តិ សតិសុតរិយបញ្ញាទីនំ វិប្បវាសនិមិត្តំ អត្តនា
អបសាទេតព្រូហិបិ អត្តនោ បុត្តនារេហិ អបសាទនីយតោ។
អវសវត្ថុផ្គបច្ឆតាយ សុចិអសុចិអាទិវិចារណាវិរហេន ច
ពាលកុមារកកាលោវិយ ជិណ្ឌាកាលោ ហោតីតិ អាហា “ភិយ្យោ
ពាលត្ថប្បត្តិយា”តិ។

មរណធិទ្ទេសវណ្ណានា

១៩៣. “កាលស្ស អន្តកស្ស កិរិយា”តិ យា លោកេ វុច្ឆតិ, សា ចុតិ,
មរណន្តិ អត្តោ។ ចវនកាលាយេវ វា អនតិក្កមនីយត្តា វិសេសេន កាលោតិ
វុត្តោ, តស្ស កិរិយា ចុតិក្ខន្ធានំ ភេទប្បត្តិយេវ។ មច្ច មរណន្តិ ឯត្ថាបិ សមាសំ

អកត្វាយោ មច្ចុវុច្ចតិ កេនោ, យញ្ច មរណំ ចាណាចាតោ, ឥទំ វុច្ចតិ មរណាន្តិ
វិសុំ សម្ពុត្តោ ន ន យុជ្ឈតិ។

យស្ស ខន្ធកេទស្ស បវត្តត្តា “តិស្សោ មតោ, ដុស្សោ មតោ” តិ វោហារោ
ហោតិ, សោ ខន្ធប្បពន្ធស្ស អនុបច្ឆិន្ទតាយ “សម្មតិមរណា” ន្តិ វុត្តោ,
បពន្ធសមុច្ឆេនោ ច “សមុច្ឆេទមរណា” ន្តិ។ មរណាម្បិ ទុក្ខន្តិ ឥមស្មី បនត្ត
ទុក្ខសច្ចកថា វដ្តកថាតិ កត្វា “សម្មតិមរណំ អធិប្បេត” ន្តិ អាហា។ តស្សេវ
នាមន្តិ តញ្ញាវតោ តនេកនេសភាវតោ ច មរណា-សន្តាហុត្ត អសម្មាហត្ត
វុត្តំ។ ចុតិលក្ខណាន្តិ “ចវនតា” តិ និទស្សិតចវនលក្ខណាមេវ វទតិ។
សម្បត្តិកវខន្ធហិ វិយោជេតីតិ វិយោគរសំ, វិយោគកិរិយាភូតតាយ វា
“វិយោគរស” ន្តិ វុត្តំ។ សត្តស្ស បុរិមកវតោ វិប្បវាសោ ហុត្វា ឧបជ្ជាតីតិ
វិប្បវាសបច្ចុបជ្ជានំ។

មរណាន្តិកាតិ មរណាស្ស អាសន្នា។ យទិ មរណំ ន ភវិស្សតិ, យថាវុត្ត
កាយិកំ ចេតសិកញ្ច ទុក្ខំ ន ភវិស្សតីតិ អាហា “ទិន្នម្បិ ទុក្ខានំ
វត្ថុភាវេនា” តិ។

ចាបកម្មាទិនិមិត្តន្តិ ចាបកម្មនិមិត្តំ ចាបគតិនិមិត្តញ្ញាតិ អត្ថោ, កម្មម្បិ
វា ឯត្ថ “និមិត្ត” ន្តិ វុត្តំ ឧបបត្តិនិមិត្តភាវេន ឧបជ្ជានតោ។ តឧបជ្ជានេបិ ហិ
“អកតំ វត មេ កល្យាណា” ន្តិអាទិនា អនប្បកំ ទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតីតិ។
ភទ្ទស្សតិ កល្យាណកម្មស្សតិ អត្ថោ។ អវិសេសតោតិ “សព្ពេស” ន្តិ ឯតេន
យោជេតព្ពំ។ សព្ពេសន្តិ ច យេសំ កាយិកំ ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ, តេយេវ សព្ពេ គហិតា
“វិតុជ្ឈមាទមម្មាន” ន្តិវិសេសិតត្តា។ សន្និទំ ពន្ធនានិ សន្និពន្ធនានិ, តេសំ
ធនេនេន និព្ពត្តំ ទុក្ខំ “សន្និពន្ធនេនេន” ន្តិ វុត្តំ។ អាទិ-សន្នោ វា ការណាត្ថោ,
សន្និពន្ធនេនេនមូលកន្តិ អត្ថោ។

[illegible]

ស្រោកកិនធូសវណ្ណា

១៩៤. សុខការណ៍ ប៉ាត់, តស៊ូ ដល់ សុខ័យ ព្រាតិក្ខយោតិ ភោគាធិបា
ព្រាតិនំ បរិហានិ មរណញ្ចា។ អយំ បនវិសេសោតិ
ភោគព្យសនាធិបទត្តវិសេសំ រោគព្យសនាធិសុ សមាសវិសេសញ្ចា
សន្ធាយាហា។ ព្រាតិភោគា បញ្ញត្តិមត្តា តត្ថិណាសាវាតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន
អបរិនិប្បន្នតំ សន្ធាយ “អនិប្បន្នានី”តិ អាហា។ អបរិនិប្បន្នតំយេវ ហិ សន្ធាយ
វិសុទ្ធិមគ្គេ (វិសុទ្ធិ. ២.៤៤៧ អាទយោ) ច “ទស រូចានិ អនិប្បន្នានី”តិ វុត្តំ។
រូបកល្យាណវណ្ណានាយញ្ចិ (ធរ. ស. អដ្ឋ. ៩៧៥ បកិណ្ណាកកថា) និ “អបរិនិប្បន្នានី”តិ
វុត្តានិ។ ខន្ធវិភង្កេ ច និច្ឆាទេតព្ពស្ស និរោធសមាបត្តិអាទិកស្ស និប្បន្នតា វុត្តាតិ
អសភាវធម្មស្ស ច និប្បន្នតា, និព្វានស្សេវ អនិប្បន្នតាតិ។

ធម្ម-សង្គ្រាហេតុអន្តោតិ អាហា “ធុត្តស្ស ឧប្បត្តិហេតុនា” តិ។ ឈាមន្តិ
នឡំ។ បុព្វេវុត្តលក្ខណាទិកា ទោមនស្សវេទនា សោកោតិ តស្ស បុន
លក្ខណាទយោ នវុត្តញ្ញា សិយំ, តថាបិ ទោមនស្សវិសេសត្តា សោកស្ស ច
វិសិដ្ឋា លក្ខណាទយោ វុត្តញ្ញាតិ “កិញ្ញាបិ” តិអាទិមាហា។ វិសារវហិតំ អន្តោ
ឯវ សន្តិចិតំ ចិន្តំ, សុក្ខំ វា អន្តោនិជ្ឈានំ។ បរិនិជ្ឈាយនំ ធម្មានំ។
ញាតិព្យសនាទិអនុបំ សោចនំ អនុសោចនំ, តំ តំ វា គុណំ ទោសញ្ច អនុគន្ធា
សោចនំ តប្បនំ អនុសោចនំ។

ជវនក្ខណេតិ មនោទ្វារជវនក្ខណោ។ តថា ហិ តំ ឧស្សេន្តោ “ឯត្ថកា
មេ”តិអាធិមាហា។ កាយវិញ្ញាណាធិវិជ័យម្បិ បន ជវនក្ខណេ ឆោមនស្សស្ស
បច្ចយោ ហោតិ ឯវ។ តេនេវ “ជវនក្ខណេ ចា”តិ អាហា។ អញ្ញថា
កាយិកចេតសិកទុក្ខានំ កាយវត្ថុកមនោទ្វារប្បវត្តានមេវ បច្ចយោតិ
គណ្ហោយ្យ តត្ថ វិសេសេន កាយិកចេតសិកសទ្ធិប្បវត្តិតោ។

តុដ្ឋតីតិ “តុទតី”តិ វត្ថុព្រុញត្ថយវសេន វត្ថុន្តិ វេទិតព្ពំ។

បរិទេវនិទ្ទេសវណ្ណានា

១៩៥. អាទេវន្តិ ឯតេនាតិ អាទេវេតិ អាទេវន-សទ្ធី កត្វា
អស្សវិមោចនាធិវិការំ អាបដ្ឋន្តានំ តត្ថិការាបត្តិយា សោ សទ្ធា ករណាការេន
វុត្តោតិ។ វិហិបលាចាធម្មោ វិយ តុន្នំ វេចនំ បលាចោ។ គុណាធាសេ កិត្តតិ
ពោធនីតិ គុណាធាសកិត្តនវសោ លាលប្ប-សទ្ធា។ អត្តានត្ថេ
ហិវិយិតព្ពំនេ ច អវិចារេត្វា បុគ្គលស្ស សម្ពមភារោ ហុត្វា បរិទេវន-សទ្ធា
ឧបជ្ជាតីតិ “សម្ពមបច្ចុបជ្ជានោ”តិ វុត្តោ, សោកវត្ថុអវិយាតេន វា សម្ពមោ, ន
ឧត្តាសសម្ពមោ, សោ ច បរិទេវន-សទ្ធាន ចាកដោ ហោតីតិ បរិទេវេ
“សម្ពមបច្ចុបជ្ជានោ”តិ វុត្តោ។

សោកាកិក្ខតោ បរិទេវននិមិត្តំ មុដ្ឋិចោថនាធិនិ ករោតិ, បរិទេវននិមិត្តមេវ
ច ញាតិអព្ពត្តផ្ដមនាធិនិ ចិន្តេតីតិ បរិទេវស្ស ទុក្ខឆោមនស្សានំ វត្ថុភារោ
វុត្តោ។

ភិយ្យេតិ យេនវិនា ន ហោតិ, តតោ បរិទេវសម្ពជ្ជាបកឆោមនស្សតោ,
បុព្វេវត្ថុទុក្ខតោ វា ភិយ្យេ, កណ្ហោដ្ឋតាលុអាធិសោសជតោបិ វា ភិយ្យេតិ
អញ្ញញ្ច កាយិកំ ចេតសិកំ តំនិធានទុក្ខំ សង្កណ្ហាតិ។

ទុក្ខនោមនស្សនិទ្ទេសវណ្ណានា

១៩៦. កាយិកំ ទុក្ខំ កាយិកស្ស ទុក្ខស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយោតិ
“ទុក្ខិតស្ស ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ”តិ វុត្ថំ។ ឯតេន ទុក្ខេន អភិភូតត្តា នក្ខត្តំ កើឡិ តុំ ន
លភាមីតិ ពលវនោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ ទុក្ខស្ស នោមនស្សវត្ថុតា ហោតិ។

អត្ថនោ បវត្តិកូណំ សន្ធាយ “បីឡេតិ”តិ វុត្ថំ កាយិកទុក្ខំ,
តឧបនិស្សយតោ វា។

អារដ្ឋន្តិ បរិវដ្ឋន្តិ វិវដ្ឋន្តិ បញ្ញាវេ ទិត្តត្ថម្ភាវិយ លុដន្តិ មូលចិន្ទុក្ខោ
វិយ ជិន្នបចាតំ បបតន្តិ, បរិទយ្ហមានចិត្តា បុរិមនោមនស្សបនិស្សយវសេន
ចិន្តន្តិ, វិគតេ នោមនស្សេ តថាចិន្តនំ នត្ថិតិ។

ឧទាយាសនិទ្ទេសវណ្ណានា

១៩៧. សត្តវិសយប្បដិបត្តិនិវរណាវសេន សមន្តតោ សីទនំ សំសីទនំ,
ឧដ្ឋេតុម្បិ អសក្កុណោយ្យតាករណាវសេន អតិពលំ, វិរូបំ វា សីទនំ វិសីទនំ។
អញ្ញំ វិសយំ អគន្ធា ញាតិព្យសនាធិសុ វិរូបោ អាសន្នោ តត្ថេវ អវពន្ធា
ព្យាសត្តិ។ និត្តននករណតោ និត្តននរសោ វិសីទនំ វិសាទោ។

សយំ ន ទុក្ខោ នោសត្តា សន្ធាវក្ខន្ធបរិយាបន្នធម្មន្តវត្តា វា។ យេ បន
នោមនស្សមេវ ឧទាយាសោតិ វេទេយ្យំ, តេ “ឧទាយាសោ តីហិ ខន្ធហិ
ឯកេនាយតនេន ឯកាយ ធាតុយា សម្បយុត្តោ, ឯកេន ខន្ធន
ឯកេនាយតនេន ឯកាយ ធាតុយា កេហិចិ សម្បយុត្តោ”តិ (ធាតុ. ២៤៩)
ឥមាយ ចាឡិយា បដិក្ខិបិតញា។ វិសាទប្បត្តិយា សុខទុក្ខការណំ
អគណាយិត្វា ទុក្ខដ្ឋានាធិនិ ករោន្តានំ ឧទាយាសោ កាយិកទុក្ខស្ស វត្ថុ

ហោតិ, វិសាធនវសេនេ ញាតិវិជានាសាធិនិ ចិន្តេន្តានំ ទោមនស្សស្ស។ អត្ថនោ
បវត្តិក្ខណោយេវ ឧបាយាសោ ទោមនស្សសម្មយោគតោ ចិត្តំ បរិធមហតិ,
អវិច្ឆារិកតាករណាវសេន កាយំ វិសាធនិ, តទុកយ ករណេនេវ តតោ បរិ
តំនិមិត្តំ កាយិកំ ចេតសិកញ្ច អធិមត្តំ ទុក្ខំ ជនយតីតិ ទុក្ខោ វុត្តោ។

អប្បិយសម្មយោគនិទ្ទេសវណ្ណានា

១៩៩. ន អប្បិយន្តិតិ ន គមិយន្តិ, ន បវេសីយន្តិតិ អត្ថោ។ អនត្ថន្តិ ព្យសនំ,
ទុក្ខំ វា។ អហិតន្តិ តស្ស ហេតុ។ ទុតិយេ អត្ថវិកច្ច អត្ថំ ន កាមេន្តិតិ
អនត្ថកាមាតិអាធិ អសមត្ថសមាសោបិ យោជិតោ។ “អស្វរិយបស្សនិ
មុខានិ” តិអាធិសុ វិយ ហិ យេន សមាសោ, ន តស្សាយំ បដិសេធកោ អ-
កាហេតិ។ យស្មី កិស្មិញ្ច និព្វយេ យោគក្ខេម-សន្នោ និរុទ្ធោ ទុក្ខយោគតោ
ខេមត្តា។

សន្តតិអាធិសុ សន្តារវសេន យំ លព្ពតិ, តំ គហេតព្ពំ។ ន ហិ សន្តារាទំ
ហំននិសង្ខារយោ កោជនាធិកិច្ចេសុ វា សហករណំ វិជ្ជតីតិ បច្ឆិមទ្វយំ
តទត្ថវសេន លព្ពតីតិ ន សក្កា វត្ថុន្តិ។ យំ លព្ពតីតិ វា យំ អត្ថជាតំ លព្ពតីតិ
អត្ថោ។ តេន យថា លព្ពតិ សន្តតិអាធិសុ អត្ថោ, តថា យោជេតព្ពោ។ បុគ្គលស្ស
ហិ សន្តតិ គន្ធា សន្តារេហិ សំយោគោ ហោតិ, អាគតេហិ ច តេហិ, បុគ្គលស្ស
ច អត្ថនោ ហំននិសង្ខារេហិ សហការោ ហោតិ, សព្ពកិរិយាសុ ច
មិស្សីការោតិ។ អនត្ថការោ ឧបទ្ទវការោ។

អនិដ្ឋានំ អាចាជគមនមត្តំ តំគហណាមត្តញ្ច អប្បិយសម្មយោគោ, ន បន
បថវិជស្សនយោ វិយ អប្បិយសម្មយោគោ នាម ឯកោ ធម្មោ អត្ថីតិ អាហ

“សោ អត្ថតោ ឯកោ ធម្មោ នាម នត្ថី” តិ។ អនិជ្ជានិ កណ្តាកានីនិ អមិត្តា ច
ឧសុអាទិហិ វិជ្ជនាទិទុក្ខំ ឧប្បាទេន្តិ។

ឥធាតិ ឥមស្មី លោកេ ទុក្ខំ ហោតីតិ វា ឥធ ឥមស្មី ទុក្ខសច្ចនិទ្ទេសេ ទុក្ខោ
វុត្តោតិ វា យោជេតព្ពំ។

បិយវិប្បយោគនិទ្ទេសវណ្ណានា

២០០. មិនន្តីតិ នាឡិយាទីសុ ធម្មំ វិយ អន្តោ បក្ខិបន្តិ, ន ពហិ ករោន្តីតិ
អន្តោ។ អមា-សន្នោ សហការីធិបកោ។ ញាយន្តិ វា អជ្ឈតិ កាតច្វេវ។
ញាតិព្យសនាទិកោ ហុត្វា ឧបជ្ជាតីតិ ព្យសនបច្ចបជ្ជានោ។ សោកុប្បាទនេនេវ
សរីរំ សោសេន្តិ, កិសំ ករោន្តិ, អកិសម្បំ និរោជតាករណេន មិលាបេន្តិ, តតោ
ច កាយិកំ ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតីតិ តទុប្បាទកតា វុត្តា។

សោកសវសមប្បីតាតិ ឯតេន ចេតសិកទុក្ខំ ទស្សេតិ, វិតុន្តន្តីតិ ឯតេន
កាយិកំ ទុក្ខំ។

ឥច្ឆានិទ្ទេសវណ្ណានា

២០១. យស្មី កាលេ ជាតិយា ន អាគន្ធព្ពំ, តំ កាលំ គហេត្វា អាហា
“បរិនិព្វតេសុ ច វិជ្ជមានំ ជាតិយា អនាគមន” ន្តិ។ យម្បីតិ យេនបីតិ អន្តោ
វុត្តោ។ យទាបិ បន យំ-សន្នោ “ឥច្ឆ” ន្តិ ឯតំ អបេក្ខតិ, តទាបិ អលាភវិសិដ្ឋា
ឥច្ឆា វុត្តា ហោតិ។ យទា “នលភតី” តិ ឯតំ អបេក្ខតិ, តទា ឥច្ឆាវិសិដ្ឋា
អលាភោ វុត្តោ ហោតិ។ សោ បនត្ថតោ អញ្ញោ ធម្មោ នត្ថិ, តថាបិ
អលព្ពនេយ្យឥច្ឆាវ វុត្តា ហោតិ។ អចាបុណីតព្ពេសុ បវត្តត្តា ឯវ

“អប្បត្តិបច្ចុប្បដ្ឋានា”តិ វុត្តា។ យត្ថ ហិ សា ឥច្ឆា បវត្តា, តំ វត្ថុំ អចាបុណ្ណំ
ហុត្វា គយ្ហតីតិ។

ជិន្នកិច្ចគណនាតិ និល្លជ្ជេន ធុត្តគណន, កប្បជិកគណន វា។

វិហាតមយន្តិ ចិត្តវិហាតមយំ ឆោមនស្សំ ចិត្តវិហាតតោ ឯវ ឧប្បន្នំ
ឧត្តន្ធនជរាតិសារាទិកាយិ កំ ទុក្ខញ្ច។ ឥន្ទ្រតាលាភន្តិ អលត្តនេយ្យឥន្ទមេវ
វេទតិ។

ឧបាទានក្ខន្ធនិទ្ទេសវណ្ណានា

២០២. វិត្តិណ្ណាស្ស ទុក្ខស្ស ឯត្ថកន្តិ ទស្សនំ ទុក្ខស្ស សង្ខេហោ, តំ កាតុំ ន
សក្កាវិត្តារស្ស អនន្តត្តា។ ទុក្ខវិត្តារគតំ បន ទេសនាវិត្តារំ បហាយ យត្ថ
សញ្ញា ទុក្ខវិត្តារោ សមោធានំ គច្ឆតិ, តត្ថ ទេសនាយ វវត្តានំ សង្ខេហោ, តំ
កាតុំ សក្កា តាទិសស្ស វត្ថុនោ សញ្ញាវា។

ទេសំ ជានន្តោ មគ្គក្ខាយិកបុរិសោ ទេសកោ។ ភគវាបិ ទុក្ខស្ស ទេសកោ។
“ទុក្ខន្តទេសកេនា”តិ វា ចាហេ, ទុក្ខន្តក្ខាយិកោតិ អត្ថោ។

ចាវកាធយោ យថា ឥន្ធនាទីនិ ពាជន្តិ, ឯវំ ពាជយមាណ។

មារណាន្តិកទុក្ខាភិយាតេនាតិ ឥមីនា អតិចាកជេន

ជាតិជរាទុក្ខវិហាតជសោកាធយោ ទស្សេតិ។ តតោតិ បរិទេវតោ ឧទ្ទំ។ កណ្ណា
សោសាទិ សន្និ ពន្ធច្នេននាទិ ជេនក ធាតុក្ខោភ សមាយោគតោ កាយស្ស
អាពាធនទុក្ខំ ទុក្ខំ។ យេសុ កេសុចីតិ តិស្សស្ស វា ដុស្សស្ស វា ឧបាទានក្ខន្ធសុ
សព្វម្បិ ចក្កុរោគាទិទុក្ខំ សព្វសត្តគតំ ឯវំបការមេវាតិ សន្និបិទ្វា ទស្សេន្តោតិ
អត្ថោ។

ទុក្ខសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. សមុទយសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណានា

២០៣. ឧត្តរបទលោបំ កត្វា “បុណព្ភករណំ បុណោព្ភវោ” តិអាហា។
“មនោសម្មស្សោ” តិ ឯត្ថ មនោវិយ ច បុរិមបទស្ស ឱការន្តតា ទដ្ឋញ្ច។ អថ វា
សីលជ្ជន ឥក-សទ្ធន គមិយត្តត្តា កិរិយាវាចកស្ស សទ្ធស្ស អទស្សនំ ទដ្ឋញ្ចំ
យថា “អប្បបកក្ខនសីលោ អាប្បបិកោ” តិ។ “តទ្ធិតា” ឥតិ ពហុវចននិទ្ទេសា
វិចិត្តត្តា វា តទ្ធិតានំ អភិធានលក្ខណត្តា វា “បុណព្ភំ ទេតិ” តិអាធិសុ អត្ថេសុ
ចោនោព្ភវិកសទ្ធិសិទ្ធិ ទដ្ឋញ្ច។ តត្ថ កម្មសហជាតា បុណព្ភំ ទេតិ,
កម្មសហាយត្វតា តទសហជាតា បុណព្ភវាយ សំវត្ថតិ, ធុរិយាបិ បុណប្បនំ ភវេ
និព្វត្ថតិ។ តេនេវាហ “បុណព្ភស្ស ទាយិកាបិ” តិអាធិ។ ចោនោព្ភវិកាយេវាតិ
នាមំ លភតិ តិ បុណព្ភំ ទាយិកាបិ អទាយិកាបិ បុណព្ភំ ទេតិច្ឆេវ
ចោនោព្ភវិកាតិ សមាធិវិចាកាតិ នាមំ លភតិ សមាធិសភាវត្តា
តទានុភាវត្តា ច។ ឯវំ ឥតវេសុ ទដ្ឋញ្ចំ។ តត្ថ ឧបធិម្ហិ យថានិព្វត្ថ អត្ថភាវេ
វិបច្ឆនកម្មំ ឯតិស្សាតិ ឧបធិវេបក្កា។ នន្ទនជ្ជន នន្ទិ, វញ្ញនជ្ជន វាគោ។ យោ ច
នន្ទិវាគោ, យោ ច តណ្ហា, ឧភយមេតំ ឯកត្ថំ, ព្យញ្ញនមេវ នានន្ទិ តណ្ហា
“នន្ទិវាគេន សទ្ធិ អត្ថតោ ឯកត្ថំ គតា” តិ វុត្តា។ វាគសម្ពន្ធន “ឧប្បន្នស្ស” តិ
វុត្តំ។ វុចារូបភវវាគោវិសុំ វត្ថតិ តិ កាមភវេ ឯវ ភវបត្តនាឧប្បត្តិ វុត្តាតិ
វេទិតញ្ច។

តស្មី តស្មី បិយរូបេ បឋមុប្បត្តិវសេន “ឧប្បន្នតិ” តិ វុត្តា, បុណប្បនំ
បវត្តិវសេន “និវិសតិ” តិ, បរិយុដ្ឋានានុសយវសេន វា ឧប្បត្តិនិវេសា
យោជេតញ្ច។ សម្បត្តិយន្តិ មនុស្សសោកគ្គេ ទេវត្តេ ច។ អត្ថនោ ចក្កន្តិ សវត្ថុកំ
ចក្កមាហា, សបសាទំ វា មំសបិណ្ឌំ។ វិប្បសន្នបញ្ចបសាទន្តិ

បរិសុទ្ធនិលបីតលោហិតកណ្តាឡើងទៅក្នុងសាង។ រដតបនាឡើងវិញ ដំបូង
 អព្ពន្ធរ ឡើងទៅក្នុង។ ចាមផ្កាសុត្តវិយ លម្អកណ្តាឡើង។ តុផ្កា ឡើង ធីយា ឆានសិកា
 តុផ្កាឆានសិកា, ឯវំលទ្ធកោហារ អត្តនោ យានំ។ “លទ្ធកោហារ” តិ វា ចាហៅ។
 តស្មី សតិ តុផ្កា ឆានសិកា យេសំ, តេ តុផ្កាឆានសិកា។ ឯវំលទ្ធកោហារ សត្តា
 អត្តនោ យានន្តិ យោជនា កាតព្វា។ ជ្ឈំ... បេ... មញ្ញន្តិ វណ្ណា សណ្ឋានតោ
 កិច្ចតោ ច។ មនំ... បេ... ឧឡារំ មញ្ញន្តិ អតីតាធិអត្តវិចិននសមត្ថំ។ អត្តនា
 បដិលទ្ធនិតិ អដ្ឋត្តព្វា សរីរគន្ធាធិនិពហិទ្ធា ច វិលេបនគន្ធាធិនិ។ ឧប្បជ្ឈមាណ
 ឧប្បជ្ឈតីតិ យនា ឧប្បជ្ឈមាណ ហោតិ, តនា ឯត្ថ ឧប្បជ្ឈតីតិ សាមញ្ញេន គហិតា
 ឧប្បាធិកិរិយា លក្ខណភាវេន វុត្តា, វិសយវិសិដ្ឋា លក្ខិតតព្វភាវេន។ ន ហិ
 សាមញ្ញវិសេសេហិ នានត្តកោហារោ ន ហោតីតិ។ ឧប្បជ្ឈមាណតិ វា អនិច្ចតោ
 ឧប្បាធា ហេតុភាវេន វុត្តោ។ ឧប្បជ្ឈតីតិ និច្ចតោ ជលភាវេន “យនិ ឧប្បជ្ឈមាណ
 ហោតិ, ឯត្ថ ឧប្បជ្ឈតី” តិ។ សោ ហិ តេន ឧបយោជិតោវិយ ហោតិ។

សមុទយសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណានានិដ្ឋិតា។

ក. និរោធសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណាន

២០៤. អនុហតេតិ អនុទ្ធតេ, អប្បហីនេតិ អត្តោ។

សីហោ វេជកេ បដិបជ្ជតិ, ន ឧសុម្ពិ, សុវាណោ លេខុម្ពិ បដិបជ្ជតិ, ន
 បហារកេ។ ខយគមនវសេនវិវជ្ជតិ, អប្បវត្តិគមនវសេន និរុជ្ឈតិ។
 អនបេក្ខតាយ ចជនវសេន ហាវិវសេន ច ចជីយតិ, បុន យថា ន បវត្តតិ,
 តថា ទ្វរទិបនវសេន បដិនិស្សន្ទិយតិ, ពន្ធនក្ខតាយ មោចនវសេន មុច្ចតិ,
 អសំកិលេសវសេន ន អល្លិយតិ។ អាយុហនំ សមុទយោ, តប្បដិបក្ខវសេន
 អនាយុហនំ។

អបញ្ញត្តិន្តិ អបញ្ញាបនំ, “តិវុត្តអលាតុ អត្ថី”តិ វេហារាភារំ វា។
តិវុត្តអលាតុវល្លិយា អប្បវត្តិ ឥច្ឆន្តោ បុរិសោវិយ មគ្គោ ទដ្ឋញ្ញោ, តស្ស តស្សា
អប្បវត្តិនិទ្ទចិត្តស្ស មូលច្ឆេទនំវិយ មគ្គស្ស និព្វានាមុណាស្ស
តណ្ហាបហានំ។ តទាប្បវត្តិវិយ តណ្ហាយ អប្បវត្តិភូតំ និព្វានំ ទដ្ឋព្វំ។
ទុតិយុបមាយ ទក្ខិណាទ្វារំវិយ និព្វានំ, ហោរយាតកាវិយ មគ្គោ ទដ្ឋញ្ញោ,
បុរិមា វា ឧបមា មគ្គន និរុទ្ធាយ បិយរូបសាត្វបេសុ និរុទ្ធាតិ វត្តព្ភតាទស្សនត្ថំ
វុត្តា, បដ្ឋិមា និព្វានំ អាគម្ម និរុទ្ធាយបិ។

និរោធសច្ឆនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. មគ្គសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណានា

២០៥. អញ្ញមគ្គបដិក្ខេបនត្ថន្តិ តិវុត្តិយេហិ កប្បិតស្ស មគ្គស្ស
ទុក្ខនិរោធគាមិនិបដិបទាភារំ បដិក្ខេបេតុន្តិ អត្ថោ, អញ្ញស្ស វា
មគ្គភារំបដិក្ខេបោ អញ្ញមគ្គបដិក្ខេបោ។ បុគ្គលស្ស អរិយភាវករត្តា អរិយំ
ករោតីតិ អរិយោ, អរិយជលបដិលាភករត្តា អរិយំ លភាបេតិ ជនេតីតិ
អរិយោ។ អត្ថនោ កិច្ចវសេន ជលវសេន ច អរិយនាមលាភោ ឯវ វុត្តោតិ
ទដ្ឋញ្ញោ។ អដ្ឋអដ្ឋានិ អស្សាតិ អញ្ញបទត្ថសមាសំ អកត្វា “អដ្ឋដ្ឋានិ អស្ស
សន្តិតិ អដ្ឋដ្ឋិកោ”តិ បទសិទ្ធិ ទដ្ឋញ្ញោ។

ចតុវដ្តសមន្មាគតា វាចា ជនំ សង្កណ្ហាតីតិ តត្ថិបក្ខវិវតិសភាវា
សម្មាវាចា ភេទករមិច្ឆាវាចាបហានេន ជនេ សម្បយុត្តេ ច បរិគ្គណ្ហានកិច្ចវតី
ហោតីតិ “បរិគ្គហលក្ខណា”តិ វុត្តា។ យថា ជីវកម្មាទិកោ កម្មន្តោ ឯកំ
កាតព្វំ សមុដ្ឋាបេតិ និច្ឆាទេតិ, តំតំកិរិយានិច្ឆាទកោ វា ចេតនាសម្ពាសោ
កម្មន្តោ ហត្ថចាទចលនាទិកំ កិរិយំ សមុដ្ឋាបេតិ, ឯវំ

សាវ័ជ្ជកត្តព្ភកិរិយាសមុជ្ជាបកមិច្ឆាកម្មន្តប្បហានេន សម្មាកម្មន្តោ
និវរ័ជ្ជសមុជ្ជាបនកិច្ចវា ហោតិ, សម្បយុត្តធម្មា ច សមុជ្ជាបេន្តោ ឯវ បវត្តតីតិ
“សមុជ្ជាបនលក្ខណោ”តិ វុត្តោ។ កាយវាចានំ ខន្ធសន្តានស្ស ច
សំកិលេសភូតមិច្ឆាអាជីវប្បហានេន សម្មាអាជីវោ “វោទាបនលក្ខណោ”តិ
វុត្តោ។

អត្ថនោ បច្ចនីកកិលេសា ទិដ្ឋកជ្ជា អវិជ្ជាទយោ។ បស្សតីតិ បកាសេតីតិ
អត្ថោ។ តេនេវ ហិ អន្តេន តត្ថ បច្ចវេក្ខណោ បវត្តតីតិ។ តថេវាតិ អត្ថនោ
បច្ចនីកកិលេសេហិ សទ្ធិន្តិ អត្ថោ។

កិច្ចតោតិ បុព្ភភាគេហិ ទុក្ខាទិញ្ញាណេហិ កត្តព្ភកិច្ចស្ស ឥធនិប្បត្តិតោ,
ឥមស្សេវ វា ញ្ញាណាស្ស ទុក្ខាទិប្បកាសនកិច្ចតោ។ តីណិ នាមានិលកតិ
កាមសង្កប្បទិប្បហានកិច្ចនិប្បត្តិតោ។ សិក្ខាបទវិភង្គេ (វិភ. ៧០៣ អាទយោ)
“វិវតិចេតនា សព្វេ សម្បយុត្តធម្មា ច សិក្ខាបទានំ”តិ វុត្តាតិ តត្ថ បធានានំ
វិវតិចេតនានំ វសេន “វិវតិយោបិ ហោន្តិ ចេតនាយោបិ”តិ អាហា។
មុសាវាទាទីហិ វិវមណាកាលេ វា វិវតិយោ សុភាសិតាទិវាចាភាសនាទិកាលេ
ច ចេតនាយោ យោជេតព្ភា, មគ្គក្ខណេវិវតិយោវ ចេតនានំ អមគ្គផ្ដុត្តា
ឯកស្ស ញ្ញាណាស្ស ទុក្ខាទិញ្ញាណាតាវិយ ឯកាយ វិវតិយា
មុសាវាទាទីវិវតិភាវេវិយ ច ឯកាយ ចេតនាយ
សម្មាវាចាទិកិច្ចត្ថយសាធនសភាវាភាវា សម្មាវាចាទិភាវាសិទ្ធិតោ,
តំសិទ្ធិយញ្ញា អង្គត្ថយត្តាសិទ្ធិតោ ច។

បុព្ភភាគេបិ មគ្គក្ខណេបិ សម្មាសមាធិ ឯវាតិ យទិបិ សមាធិឧបការកានំ
អភិនិរោបនាទុមជ្ជនសម្បិយាយនព្រហ្មនសន្តសុខានំ វិតក្កាទីនំ វសេន ចត្វហិ
ឈានេហិ សម្មាសមាធិវិភត្តោ, តថាបិ វាយាមោវិយ

អនុប្បន្នាកុសលានុប្បន្នាទនាទិចតុវាយាមកិច្ចំ, សតិវិយ ច
អនុភាសុខានិច្ចានត្ថេសុ កាយាទីសុ សុភាទិសញ្ញាបហានចតុសតិកិច្ចំ,
ឯកោ សមាធិ ចតុក្កជ្ឈានសមាធិកិច្ចំ ន សាធនីតិ បុព្វភាគេបិ
បឋមជ្ឈានសមាធិចិត្តេ ឈានសមាធិ បឋមជ្ឈានសមាធិ ឯវ មគ្គក្ខណេបិ,
តថា បុព្វភាគេបិ ចតុត្ថជ្ឈានសមាធិចិត្តេ ឈានសមាធិ ចតុត្ថជ្ឈានសមាធិ ឯវ
មគ្គក្ខណេបិតិ អត្ថោ។

វចីភេទស្ស ឧបការកោវិតក្កោ សាវជ្ជានវជ្ជវចីភេទនិវត្តនបវត្តនករាយ
សម្មាវាចាយបិ ឧបការកោ ឯវាតិ “ស្វាយ”ន្តិអាទិមាហ។ វចីភេទនិយាមិកា
វាចា កាយិកកិរិយានិយាមកស្ស សម្មាកម្មន្តស្ស ឧបការិកា។ ឥទំវិរិយន្តិ
ចតុសម្មប្បធានវិរិយំ។ គតិយោតិ និប្បត្តិយោ, កិច្ចាទិសភាវេ វា។
សមនេសិទ្ធាតិ ឧបធាវេទ្វា។

បុរិមានិ ទ្វេ សច្ចានិ ឧត្តន្តិទ្វាតិ សម្ពន្ធា។ ឥដ្ឋំ កន្តន្តិ និរោធមគ្គេសុ
និទ្ទកាវំ ទស្សេតិ, ន អភិនន្តនំ, តន្តិន្តិភាវោយេវ ច តត្ថ កម្មករណំ ទដ្ឋព្ភំ។

កិច្ចតោតិ បរិញ្ញាទិភោ។ អារម្មណបដិវេជោតិ សច្ចិកិរិយាបដិវេធមាហ។
សត្តម្បិ បដិវេធស្វាណំ លោកុត្តរន្តិ កស្មា វុត្ថំ, ននុ ឧត្តហាទិបដិវេជោ ច
បដិវេជោវ, ន ច សោ លោកុត្តរោតិ? ន, កេវលេន បដិវេធសន្តេន
ឧត្តហាទិបដិវេជានំ អវចនិយត្តា, បដិវេធនិមិត្តត្តា វា ឧត្តហាទិវសេន បវត្ថំ
ទុក្ខាទីសុ បុព្វភាគេ ញាណំ “បដិវេជោ”តិ វុត្ថំ, ន បដិវេធត្តា, បដិវេធភូតមេវ
បន ញាណំ សន្ធាយាហ “សត្តម្បិ បដិវេធស្វាណំ លោកុត្តរ”ន្តិ។
ឧត្តហាបរិបុត្តាញាណានិបិ សវនញាណោ ឯវ អវរោធំ គច្ឆន្តិតិ
“សវនធារណសម្មសនញាណំ លោកិយ”ន្តិ តិវិធមេវ ញាណាមាហ។
ឧត្តហាទីហិ សច្ចបរិគ្គណ្ណានំ បរិគ្គហោ។

បយោគោតិ កិរិយា, វាយាមោ វា។ តស្ស មហន្តតវស្ស ឥច្ឆិតព្ពតំ
ទុក្ខរតតញ្ចា ឧបមាហិ ធស្សេតិ “កវគ្គគហណាត្ថ”ន្តិអាទិនា។

បទយាតន្តិ ឯត្ថ គតមគ្គោ “បទ”ន្តិ វុច្ឆតិ។ យេន ចុចាយេន ការណេន
កាមវិតក្កោ ឧប្បជ្ឈតិ, សោ តស្ស គតមគ្គោតិ តស្ស យាតោ បទយាតោ។
ឧស្សក្កាបេត្វាតិ ឧទ្ធុ ឧទ្ធុ សន្តិវិសេសយុត្តំ កត្វា, វឌ្ឍេត្វាតិ អត្តោ។

ចាឡិយំ វិភត្តេស្វតិ កតវចាឡិយំ? ធម្មសង្កហោ តាវ អដ្ឋ កសិណានិ
ទស អសុភា ចត្តារោ ព្រហ្មវិហារា ចត្តារិ អារុប្បានិ វិភត្តានិ, អាគមេសុ ទស
អនុស្សតិយោ អាហារេ បដិកូលសញ្ញា ចតុធាតុវវត្តានន្តិ ឥមានិ ចាតិ តត្ថ
តត្ថ វិភត្តំ។ ឥមេសុ តិស្វតិ កាមាធិសុ តិសុ ហិណេសុ។

មិច្ឆាវាចាសម្ពាសាយាតិ ឯតេន ឯកាយ ចេតនាយ បហាតព្ពឯកត្ថំ
ធស្សេតិ។ ឥធម អរិយសាវកោ សកល្យាណាបុប្ផនកោ សេក្ខោ។
កាយទ្វារវិតិក្កមាតិ អាជីវហេតុកតោ ចាណាតិចាតាធិតោ វិសុំ វិសុំ
វិរមណំ យោជេតព្ពំ។

អយំ បទស្សតិ មគ្គភាវេន ចតុព្ពិធម្មិ ឯកត្តេន គហេត្វា អស្ស មគ្គស្ស
អយំ ឈានវសេន សព្ពសទិសសព្ពាសទិសឯកច្ឆសទិសតាវិសេសោ។
ចាទកដ្ឋាននិយាមេន ហោតិ ឥធម ចាទកដ្ឋាននិយាមំ ធុរំ កត្វា អាហា,
អដ្ឋសាលិនិយំ បទវិបស្សនានិយាមំ តត្ថ សព្ពវាទាវិរោធតោ, ឥធម បទ
សម្មសិទ្ធព្ពានបុគ្គលជ្ឈាសយវាទនិវត្តនតោ ចាទកដ្ឋាននិយាមំ។
វិបស្សនានិយាមោ បទ សាធារណត្តា ឥធាបិ ន បដិក្ខិត្តាតិ ទដ្ឋព្ពោ។ អព្វោ
ចាចរិយវាទា វក្ខមាណា វិភជិតព្ពាតិ យថាវុត្ថមេវ តាវ ចាទកដ្ឋាននិយាមំ
វិភជេត្តោ អាហា “ចាទកដ្ឋាននិយាមេន តាវា”តិ។

អាវុធប្ប ចតុក្កបញ្ចក... បេ... វុត្តំ អដ្ឋសាលិនិយន្តិ អធិប្បាយោ។ ននុ តត្ថ
“អាវុធប្ប តិកចតុក្កជ្ឈានំ ឧប្បជ្ជតិ” តិ វុត្តំ, ន “ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈាន” តិ? សច្ចំ,
យេសុ បន សំសយោ អត្ថិ, តេសំ ឧប្បត្តិនស្សនេន, តេនត្ថតោ
ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានំ ឧប្បជ្ជតិ តិ វុត្តមេវ ហោតិ តិ ឯវមាហាតិ វេទិតព្ពំ។
សមុទាយញ្ច អបេក្ខិត្វា “តញ្ច លោកុត្តរំ, ន លោកិយ” តិ អាហា។
ចតុត្ថជ្ឈានមេវ ហិ លោកិយំ តត្ថ ឧប្បជ្ជតិ, ន ចតុក្កំ បញ្ចកញ្ចាតិ។ ឯត្ថ
កថន្តិ ចាទកជ្ឈានស្ស អភាវា កថំ ទដ្ឋព្ពន្តិ អត្ថោ។ តំឈានិការ តស្ស តត្ថ
តយោ មគ្គា ឧប្បជ្ជន្តិ តជ្ឈានិកំ បឋមជលាទី ចាទកំ កត្វា
ឧបរិមគ្គការ ឆាយាតិ អធិប្បាយោ, តិកចតុក្កជ្ឈានិកំ បន មគ្គំ ភាវេត្វា
តត្ថប្បន្នស្ស អរូបជ្ឈានំ តជ្ឈានិកំ ជលញ្ច ចាទកំ កត្វា ឧបរិមគ្គការ ឆាយ
អញ្ញឈានិកាបិ ឧប្បជ្ជន្តិ តិ ឈានដ្ឋានិនិយាមិកា បុញ្ញាភិសម្ព័ន្ធវាសមាបត្តិ
ចាទកំ, ន សម្មសីតញ្ចាតិ ជលស្សបិ ចាទកតា ទដ្ឋព្ពា។

ទុក្ខញ្ញាណាទីនំ រូចាទិនឡារម្មណត្ថា នេក្ខម្មសង្កប្បាទីនំ
កសិណាទីតំ តំកុសលារម្មណារម្មណត្ថា សម្មាវាចាទីនំ អដ្ឋានំ
តំតំវិរមិតព្ពាទិអារម្មណត្ថា “យថានុរូប” តិ អាហា។ តទនុរូចាតិ
អវិប្បជិសារករសីលំ វាយាមស្ស វិសេសបច្ឆយោតិ សីលានុរូបតា វាយាមស្ស
វុត្តា សម្មយុត្តស្សបិ, សម្មយុត្តស្សេវ ច វេចនតោ “សីលភូមិយំ
បតិជ្ជិតស្ស” តិ អវត្វា “បតិជ្ជមានស្ស” តិ វុត្តំ។ ចេតសោ អសម្មោសោតិ
“ឯការក្ខោ” តិ ឯត្ថ វុត្តន សតារក្ខេន ចេតសោ វត្ថុតតា។ តេនាហ
“ឥតិ... បេ... សុវិហិតចិត្តារក្ខស្ស” តិ។

អាសវក្ខយញ្ញាណស្ស វិជ្ជាភាវោ វុត្តាតិ អាសវក្ខយសម្ព័ន្ធតេ មគ្គេ តីហិ
ខន្ធហិ សង្កហិតេ បញ្ញាក្ខន្ធវាវិជ្ជា, សីលស្ស ចតុន្ទញ្ច ឈានានំ ចរណាភាវោ

វុត្តាតិ ឥតរេ ទ្វេ ខន្ធ ចរណំ។ យន្តិ ឯតេន និព្វានំ គប្បន្តិ យានំ, វិបស្សនាវ
យានំ វិបស្សនាយានំ។ សីលំ សមាធិស្ស វិសេសបច្ឆយោ, សមាធិ
វិបស្សនាយាតិ សមថស្ស ឧបការត្តា សីលក្ខន្ធា ច សមថយានេន
សង្កហិតោ។ វិបស្សនាយានេន កាមេសុ អាទិនំ វិភាវេន្តោ សមថយានេន
និរាមិសំ ឈានសុខំ អបរិច្ឆជន្តោ អន្ធទ្វយ កុម្មត្តំ វិវដ្តេតិ។ បញ្ញាវិយ
មោហាស្ស, សីលសមាធិយោ ច ឆោសលោកានំ ឧដ្ឋវិបច្ឆនិកា
អឆោសាលោភេហិ សាធនតព្ពត្តា។ សីលសមាធិបញ្ញាយោគតោ
អាទិមជ្ឈបរិយោសានកល្យាណំ។ សីលាទីនិ ហិ សាសនស្ស
អាទិមជ្ឈបរិយោសានន្តិ។ យស្មី បិតោ មគ្គដ្ឋោ ជលដ្ឋោ ច អរិយោ ហោតិ, តំ
មគ្គជលសង្ខាតំ ខន្ធត្ថយសង្កហិតំ សាសនំ អរិយភូមិ។

មគ្គសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សុត្តន្តកាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មកាជនីយវណ្ណានា

២០៦-២០៧. អរិយសច្ច-សន្តោ សមុទយេ វត្តមានោ បរិញ្ញេយ្យការវហិតេ
ឯកន្តបហាតព្ពេ តណ្ហាសង្ខាតេ សមុទយេ បវត្តតិ, ន បហាតព្ពបរិញ្ញេយ្យេសុ
អវសេសកិលេសាវសេសាកុសលេសុ អប្បហាតព្ពេសុ ច
សាសវកុសលមូលាវសេសសាសវកុសលេស្វតិ សប្បទេសោ តត្ថ សមុទយោ
ហោតិ, កេវលំ សច្ចសន្តេ និប្បទេសោតិ អាហា “និប្បទេសតោ សមុទយំ
ទស្សេតុ”ន្តិ។ ទុក្ខនិរោធា បន អរិយសច្ចទេសនាយំ ធម្មតោ និប្បទេសា ឯវ។ ន
ហិ តតោ អញ្ញោ ធម្មោ អត្ថិ, យោ សច្ចទេសនាយំ ទុក្ខំ និរោធាតិ ច វត្តព្ពោ
សីយា, មគ្គោបិ អដ្ឋង្គិកបញ្ចង្គិកវាវេសុ អបុព្វោ នត្ថិ, តស្មា សមុទយមេវ

“និប្បទេសតោ ទស្សេតុ”ន្តិ វេទនី តស្ស សព្ពត្ថ តីសុបិ វារេសុ អបុព្វស្ស
ទស្សិតត្តា។ អបុព្វសមុទយទស្សនត្ថាយបិ ហិ សច្ចទេសនាយំ “តត្ថ កតមោ
ទុក្ខសមុទយោ? តណ្ហា”តិ វេទនំ កេវលាយ តណ្ហាយ សច្ច-សទ្ធិស្ស
បវត្តិទស្សនត្ថន្តិ។ ទេសនាវសេន បន តំ តំ សមុទយំ វេបេត្វា ទុក្ខំ តស្ស តស្ស
បហានវសេន និរោធា អដ្ឋង្គិកបញ្ចង្គិកសព្ពលោកុត្តរកុសលវសេន មគ្គោ ច
អរិយសច្ចទេសនាយំ ន វុត្តាតិ ទុក្ខាធិនិ ច តត្ថ សប្បទេសានិ ទស្សិតានិ
ហោន្តិតិ តានិ ច និប្បទេសានិ ទស្សេតុ សច្ចទេសនា វុត្តាតិ វត្ថុ វដ្ឋតិ។
បច្ចយសម្ពាទន្តិ កម្មកិលេសវសេន ជាតិអាទិទុក្ខស្ស មូលភូតន្តិ អត្តោ។

និរោធសច្ចំ...បេ.... បញ្ចហាការេហិ និទ្ធិដ្ឋន្តិ អរិយសច្ចទេសនតោ
សច្ចទេសនាយំ វិសេសំ ទស្សេតិ។ តត្ថ “តិណ្ហាន្តញ្ច កុសលមូលានំ
អវសេសានញ្ច សាសវកុសលានំ បហាន”ន្តិ ឥទំ តេសំ បច្ចយានំ
អវិជ្ជាតណ្ហាឧបាទានានំ បហានវសេន, អវិជ្ជាធិសុ វា បហីនេសុ តេសំ
អប្បវត្តិវសេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ ន ហិ កុសលា បហាតព្ពាតិ។ បហានន្តិ ច
មគ្គកិច្ចវសេន តទទិកមន្តិយំ និរោធិ ទស្សេតិ, និរោធស្សេវ វា តណ្ហាធិនំ
អប្បវត្តិការោ បហានន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

យទិបិ “បុព្វេវ ខោ បនស្ស កាយកម្មំ វេទកម្មំ អាជីវោ សុបរិសុទ្ធា ហោតិ,
ឯវមស្សាយំ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ភាវនាចារិប្បវិ គច្ឆតី”តិ (ម. និ. ៣.៤៣៧)
លោកុត្តរមគ្គកូលោ អដ្ឋង្គិកមគ្គចារិប្បវិយា ឧបនិស្សយទស្សនត្ថំ ឥទំ វុត្ថំ,
តថាបិ “បុព្វេវ ខោ បនា”តិ វេទនំ កាយកម្មាទិសុទ្ធិយា ទូរតរុបនិស្សយតំ,
ចក្ខាធិសុ អសារជ្ជន្តស្ស អសំយុត្តស្ស អសម្មន្តស្ស អាធិនវានុបស្សិនោ
វិហារតោ តាយេវ វុដ្ឋានកាមិនិយាវិបស្សនាយ អាយតី បញ្ចាទានាកូន្តេសុ
អបចយំ គច្ឆន្តេសុ សព្ពសម្ពាទន្តិវេសុ វិវដ្តនវសេន, ចោនោព្ពវិកតណ្ហាយ

បហ័យមាឆាយ កិលេសទ្វីកាវេន,
កាយិកេចតសិកនវេសន្តាបបរិឡាហេសុ បហ័យមាឆេសុ
បស្សន្ធកាយចិត្តវសេន កាយិកេចតសិកសុខេ បដិសំវេទិយមាឆេ “យា
តថាភូតស្ស ទិដ្ឋិ សាស្ស ហោតិ សម្មាទិដ្ឋិ” តិអាទិនា (ម. និ. ៣. ៤៣១) វុត្តានំ
វុដ្ឋានកាមិនិវបស្សនាភូណោ បវុត្តានំ បញ្ចន្ធិំ សម្មាទិដ្ឋាធិនំ អដ្ឋានំ
អាសន្នតរុបនិស្សយតញ្ច ទស្សេតីតិ អាសន្នតរុបនិស្សយវសេន បញ្ចន្ធិកំ
មគ្គំ សុខំ ពុជ្ឈន្តានំ បុគ្គលានំ អដ្ឋាសយវសេន បញ្ចន្ធិកមគ្គទេសនាយ
បវុត្តតំ ធិបេតិ។ តេនាហា “បុព្វេវ ខោ... បេ... សុបរិសុទ្ធា ហោតីតិ
វេចនតោ” តិអាទិ។ ឯវមិទំ វេចនតោតិ និស្សក្កវេចនំ ទេសនុចាយស្ស
ញាបកនិទស្សនំ ហោតិ, វេចនតោតិ វា អត្ថនោ វេចនានុបំ បញ្ចន្ធិកោបិ មគ្គោ
បដិបទា ឯវាតិ ភគវតោ ទេសិតោតិ អត្ថោ។ កត្តាតិ? ទេវបុរេ, តស្មា តំ
ទេសិតនយំ ទស្សេតុំ បញ្ចន្ធិកវារោបិ និទ្ធិដ្ឋោ ធម្មសង្គាហាកេហិ។ អថ វា
“បុព្វេវ ខោ បនស្ស” តិ វេចនេនេវ អដ្ឋាសយវសេសការណនិទស្សកេន
បុគ្គលដ្ឋាសយវសេន បញ្ចន្ធិកោ មគ្គោបិ បដិបទា ឯវាតិ ទេសិតោ ហោតីតិ
អាហា “បុព្វេវ ខោ បន... បេ... វេចនតោ បន... បេ... ទេសិតោ” តិ, តស្មា តំ សុត្តន្តេ
ទេសិតនយំ ទស្សេតុំ បញ្ចន្ធិកវារោបិ និទ្ធិដ្ឋោ ភគវតោ ទេវបុរេតិ អត្ថោ។

ឈានេហិ ទេសនាបវេសោ, ភាវនាបវេសោ វា ឈានាភិនិវេសោ។
ឯកេកស្មី កោដ្ឋាសេ ចតុន្នំ ចតុន្នំ នយសហស្សនំ ទស្សនំ គណនាសុខត្ថន្តិ
វេទិតព្ពំ។ យថា បន ចាឡិ បិតា, តថា ឯកេកស្ស បដិបទាយ សុញ្ញតាធិសុ ច
បញ្ច បញ្ច កោដ្ឋាសេ យោជេត្វា ចាឡិ គមនំ កតត្ថន្តិវិញ្ញាយតិ។ តត្ថ
អដ្ឋន្តិកវារេ ទុតិយដ្ឋានាធិសុ តស្មី សមយេ សត្តន្តិកោ មគ្គោ ហោតីតិ
យោជនា កាតញ្ច, សព្វសង្កាហិកវារេ ច យថា វិជ្ជមានធម្មវសេនាតិ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា

២០៥. ឯវំ បុរិមេសុបិ ធ្វិស្វតិ កស្មា វុត្ថំ, ននុ សុត្តន្តភាជនីយេ
ទុក្ខនិរោធគាមិនិបដិបទានិទ្ទេសេ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកោ មគ្គោ វុត្តោ។
តស្ស ហិ អដ្ឋកថាយំ (វិភ. អដ្ឋ. ២០៥) “ចតុសុ សច្ចេសុ ឧគ្គហានិវសេន
បុព្វភាគញ្ញាណុប្បត្តិ សឆាយ ឥទំ ‘ទុក្ខញ្ញាណ’ន្តិអាទិ វុត្ថំ, បដិវេធក្ខណោ
បន ឯកមេវ ញ្ញាណំ ហោតី”តិ សម្មាទិដ្ឋិយា, តថា សម្មាសង្កប្បាទីនញ្ញា
លោកិយលោកុត្តរមិស្សកតា ទស្សិតា “អបិចេសា សម្មាទិដ្ឋិ នាម បុព្វភាគ
នាណក្ខណា នាណម្ពណា ហោតិ, មគ្គក្ខណោ ឯកក្ខណា
ឯការម្ពណា”តិអាទិនា ចាតិ? សច្ចមេតំ, ឯវំ បន អាគមនវសេន តត្ថាបិ
ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានទស្សនាទិមុខេន អរិយោវ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ទស្សិតោ។ ឯវញ្ញា
កត្វា “បដិវេធក្ខណោ បន ឯកមេវ ញ្ញាណំ ហោតី”តិ មគ្គញ្ញាណស្ស
ឯកស្សេវ ទុក្ខញ្ញាណាទិតា, “មគ្គក្ខណោ បន...បេ... ឯការ កុសលសង្កប្បោ
ឧប្បជ្ជតិ, អយំ សម្មាសង្កប្បោ នាមា”តិអាទិនា មគ្គសង្កប្បាទីនំ
សម្មាសង្កប្បាទិតា ច និទ្ធាវិតា, ចាឡិយញ្ញា អដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ ឧទ្ទិសិត្វា តមេវ
និទ្ទិសិតុំ “ទុក្ខញ្ញាណ”ន្តិអាទិ វុត្ថំ។ តេន សុត្តន្តភាជនីយេបិ ធ្វិទ្ធិំ លោកិយតា,
ធ្វិទ្ធិំ លោកុត្តរតា វុត្តា “ឯវំ បុរិមេសុបិ ធ្វិស្វតិ ឯតេនាតិ។

បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សច្ចវិភង្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. ឥន្ទ្រិយវិភង្គោ

១. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា

២០៩. ចក្ខុទ្វារេ ឥន្ទ្រជ្ជំ ការេតីតិ ចក្ខុទ្វារភារេ តំទ្វារិកេហិ អត្តនោ
ឥន្ទ្រភារំ បរមិស្សរភារំ ការយតីតិ អត្តោ។ តញ្ចិ តេ រូបគ្គហណោ អត្តានំ
អនុវត្តេតិ, តេ ច តំ អនុវត្តន្តីតិ។ ឯស នយោ ឥតវេសុបិ។ យេន
តំសមដ្ឋីបុគ្គលោ តំសម្បយុត្តធម្មា វា អញ្ញាតារិនោ ហោន្តិ, សោ
អញ្ញាតារិភារោ បរិនិដ្ឋិតកិច្ចជាននំ។

កត្តចិ ទ្វេតិ “ទិដ្ឋំ ខោ, ភិក្ខុវេ, ឥន្ទ្រិយានំ ភារិតត្តា ពហុលី កតត្តា
ខីណាសវោ ភិក្ខុ អញ្ញំ ព្យាករេតិ... បេ... អរិយាយ ច បញ្ញាយ អរិយាយ ច
វិមុត្តិយា។ យា ហិស្ស, ភិក្ខុវេ, អរិយា បញ្ញា, តទស្ស បញ្ញិទ្ធិយំ។ យា ហិស្ស
អរិយាវិមុត្តិ, តទស្ស សមាធិទ្ធិយ”ន្តិអាធិសុ (សំ. និ. ៥.៥០៦) ទ្វេ, “តិណ្ណំ ខោ,
ភិក្ខុវេ, ឥន្ទ្រិយានំ ភារិតត្តា ពហុលី កតត្តា បិណ្ណាលភារទ្វាដេន ភិក្ខុនា
អញ្ញា ព្យាកតា... បេ... សតិទ្ធិយស្ស សមាធិទ្ធិយស្ស បញ្ញិទ្ធិយស្ស”តិ (សំ.
និ. ៥.៥០៩), “តិណិមាធិ, ភិក្ខុវេ, ឥន្ទ្រិយានិ។ កតមាធិ តិណិ?
អនញ្ញាតញ្ញស្សមីតិទ្ធិយំ អញ្ញិទ្ធិយំ អញ្ញាតារិទ្ធិយ”ន្តិ (សំ. និ. ៥.៤៩៣),
“តិណិមាធិ... បេ... ឥត្តិទ្ធិយំ បុរិសិទ្ធិយំ ជីវិតិទ្ធិយ”ន្តិ (សំ. និ. ៥.៤៩២) ច
ឯវមាធិសុ តិណិ, “បញ្ចិមាធិ, ព្រាហ្មណ, ឥន្ទ្រិយានិ នាធារិសយានិ... បេ...
ចក្ខុទ្ធិយំ... បេ... កាយិទ្ធិយ”ន្តិ (សំ. និ. ៥.៥០២), “បញ្ចិ... បេ... សុខិទ្ធិយំ... បេ...
ឧបេក្ខិទ្ធិយ”ន្តិ (សំ. និ. ៥.៥០០ អាទយោ), “បញ្ចិ... បេ... សទ្ធិទ្ធិយំ... បេ...
បញ្ញិទ្ធិយ”ន្តិ (សំ. និ. ៥.៤៨៦ អាទយោ) ច ឯវមាធិសុ បញ្ចា។ តត្ថ សុត្តន្ត
ទុកាធិវចនំ និស្សរណុចាយាធិការតោ ទុកាធិនំ។ សញ្ញានិ បន ឥន្ទ្រិយានិ
អភិញ្ញេយ្យានិ, អភិញ្ញេយ្យធម្មទេសនា ច អភិធម្មោតិ ឥធម្ម សញ្ញានិ ឯកតោ
វុត្តានិ។

វិណាសវស្ស ភាវក្ខតោ ហុត្វា ឧប្បត្តិតោ “វិណាសវស្ស
ឧប្បជ្ឈនតោ” តិ វុត្ថំ។

លិដ្ឋតិ កមេតិ ញាបេតិ តិ លិដ្ឋំ, លិដ្ឋយតិ វា ឯតេនាតិ លិដ្ឋំ, កំ លិដ្ឋតិ,
កិញ្ចា វា លិដ្ឋយតិ តិ? ឥន្ទំ ឥន្ទោ វា, ឥន្ទស្ស លិដ្ឋំ ឥន្ទលិដ្ឋំ, ឥន្ទលិដ្ឋស្ស អត្ថោ
តំសភាវោ ឥន្ទលិដ្ឋជ្ជោ, ឥន្ទលិដ្ឋមេវ វា ឥន្ទ្រិយ-សន្ទស្ស អត្ថោ ឥន្ទលិដ្ឋជ្ជោ។
សន្និទំ ឧប្បាទិតន្តិ សិដ្ឋំ, ឥន្ទន សិដ្ឋំ ឥន្ទសិដ្ឋំ។ ជុដ្ឋំ សេវិតំ។ កម្មសម្ពាស្ស
ឥន្ទស្ស លិដ្ឋានិ, តេន ច សិដ្ឋានិ តិ កម្មជានេវ យោជេតញ្ញានិ, ន អញ្ញានិ។ តេ ច
ទ្វេ អត្ថោ កម្មេ ឯវ យោជេតញ្ញា, ឥតេវ ច ភកវតិ ឯវាតិ “យថាយោគ” តិ អាហា។
តេនាតិ ភកវតោ កម្មស្ស ច ឥន្ទត្ថោ។ ឯត្ថាតិ ឯតេសុ ឥន្ទ្រិយេសុ។ ឧល្លិដ្ឋតិ
បកាសេន្តិ ជលសម្បត្តិវិបត្តិហិ ការណាសម្បត្តិវិបត្តិអវពោធតោ។ “សោ តំ
និមិត្តំ អាសេវតិ” តិ អាទិសុ (អ. និ. ៩.៣៥) គោចរករណាម្បិ អាសេវនាតិ វុត្ថាតិ
អាហា “កានិចិ គោចរាសេវនាយា” តិ។ តត្ថ សព្ពេសំ គោចរីកាតព្វត្ថេបិ
“កានិចិ” តិ វចនំ អវិបស្សិតញ្ញានំ ពហុលីមនសិករណោន អនាសេវនីយត្ថោ។
បច្ឆវេក្ខណាមត្តមេវ ហិ តេសុ ហោតិ តិ។ “តស្ស តំ មគ្គំ អាសេវតោ” តិ អាទិសុ
(អ. និ. ៤.១៧០) ភាវនា “អាសេវនា” តិ វុត្ថាតិ ភាវេតញ្ញានិ សន្ធាទីនិ សន្ធាយាហា
“កានិចិ ភាវនាសេវនាយា” តិ។ អាធិបច្ចំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយភាវោ, អសតិ ច
ឥន្ទ្រិយបច្ចយភាវេ ឥតិ បុរិសិឥន្ទ្រិយានំ អត្តនោ បច្ចយវសេន បវត្តមាទេហិ
តំសហិតសន្តានេ អញ្ញាការេន អនុប្បជ្ឈមាទេហិ លិដ្ឋានិ ហិ អនុវត្តនីយភាវោ,
ឥមស្មិញ្ចត្ថេ ឥន្ទន្តិ បរមិស្សរិយំ ករោន្តិច្ឆេវ ឥន្ទ្រិយានិ។ ចក្ខាទីសុ ទស្សិតេន
នយេន អញ្ញោសញ្ច តទនុវត្តិសុ អាធិបច្ចំ យថាវហំ យោជេតព្ពំ។

ហេដ្ឋាតិ អដ្ឋសាលិនិយំ។ អមោហោ ឯវ, នវិសុំ ចត្តារោ ធម្មា, តស្មា
អមោហាស្ស បញ្ញាឥន្ទ្រិយបទេវិភាវិតានិ លក្ខណាទីនិ តេសញ្ច វេទិតញ្ញានិ តិ

អធិប្បាយោ។ សេសានិ អដ្ឋសាលិនិយំ លក្ខណាទីហិ សរូបេនេវ អាគតានិ។
ននុ ច សុខិន្ទ្រិយទុក្ខិន្ទ្រិយានំ តត្ថ លក្ខណាទីនិ ន វុត្តានិទិ? កិញ្ចាបិ ន វុត្តានិ,
សោមនស្សទោមនស្សិន្ទ្រិយានំ បន វុត្តលក្ខណាទីវសេន វិញ្ញេយ្យតោ
ឯតេសម្មី វុត្តានេវ ហោន្តិ។ កេម? ឥដ្ឋដោជ្ជញ្ញានុកវនលក្ខណំ សុខិន្ទ្រិយំ,
ឥដ្ឋាការសម្ភោគរសំ, កាយិកស្សនបច្ចុបដ្ឋានំ, កាយិន្ទ្រិយបទដ្ឋានំ។
អនិដ្ឋដោជ្ជញ្ញានុកវនលក្ខណំ ទុក្ខិន្ទ្រិយំ, អនិដ្ឋាការសម្ភោគរសំ,
កាយិកាពាធបច្ចុបដ្ឋានំ, កាយិន្ទ្រិយបទដ្ឋានន្តិ។ ឯត្ថ ច ឥដ្ឋានិដ្ឋាការានមេវ
អារម្មណានំ សម្ភោគរសតា វេទិតញ្ញា, ន វិបរីតេបិ ឥដ្ឋាការេន អនិដ្ឋាការេន
ច សម្ភោគរសតាទិ។

សត្តានំ អរិយភូមិបដិលោកោ ភកវតោ ទេសនាយ សាធារណំ បធានញ្ច
បយោជនន្តិ អាហា “អដ្ឋត្ថធម្មំ បរិញ្ញាយា” តិអាទិ។ អដ្ឋកថាយំ
ឥត្ថិបុរិសិន្ទ្រិយានន្តរំ ជីវិតិន្ទ្រិយទេសនក្កមោ វុត្តោ, សោ
ឥន្ទ្រិយយមកទេសនាយ សមេតិ។ ឥធម បន ឥន្ទ្រិយវិភង្កេ មនិន្ទ្រិយានន្តរំ
ជីវិតិន្ទ្រិយំ វុត្ថំ, តំ បុរិមបច្ឆិមានំ អដ្ឋត្ថិកពាហិរានំ អនុចាលកត្តេន តេសំ
មជ្ឈេ វុត្ថន្តិ វេទិតព្ពំ។ យញ្ច កិញ្ច វេទយិតំ, សព្ពំ តំ ទុក្ខំ។ យាវ ច
ទុរិយត្ថភារានុចាលកស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស បវត្ថិ, តាវ ទុក្ខភូតានំ ឯតេសំ
វេទយិតានំ អនិវត្ថិតិ ញាបនត្ថំ។ តេន ច ចក្ខាទីនំ ទុក្ខានុពានុតាយ
បរិញ្ញេយ្យតំ ញាបេតិ។ តតោ អនន្តរំ ភាវេតព្ពត្តាទិ ភាវនាមគ្គសម្មយុត្តំ
អញ្ញិន្ទ្រិយំ សន្ធាយ វុត្ថំ។ ទស្សនានន្តរា ហិ ភាវនាទិ។

សតិបិ បុរេជាតាទិបច្ចយភាវេ ឥន្ទ្រិយបច្ចយភាវេន សាធមតព្ពមេវ កិច្ចំ
“កិច្ច” តិ អាហា តស្ស អនញ្ញសាធារណត្តា ឥន្ទ្រិយកថាយ ច បវត្តត្តា។
បុព្ពង្គមភាវេន មនិន្ទ្រិយស្ស វសវត្តាបនំ ហោតិ, នាញោសំ។ តំសម្មយុត្តានិបិ

ហ៊ី ឥន្ទ្រិយានិ សាធនតត្ថក្ខតានេវ អត្ថនោ អត្ថនោ ឥន្ទ្រិយកិច្ចំ សាធន្តិ
 បេតសិកត្តាតិ។ “សព្ពត្ថ ច ឥន្ទ្រិយបច្ចយភាវេន សាធនតត្ថ”ន្តិ អយំ អធិការោ
 អនុវត្តតីតិ ធន្តោ។ អនុប្បាទនេ អនុបត្ថម្ភេ ច តប្បច្ចយានំ តប្បវត្តនេ
 និមិត្តភារោ អនុវិធានំ។ ធានេត្វា ជីវិត្វា ឧប្បជ្ជមាណ សុខទុក្ខវេទនា
 សហជាតេ អភិករិត្វា សយមេវ ចាកជា ហោតិ, សហជាតា ច តព្ពសេន
 សុខទុក្ខភាវប្បត្តា វិយាតិ អាហា “យថាសកំ ឧទ្ធការិកាការាណុចាបន”ន្តិ។
 អសន្តស្ស អបណីតស្សបិ អកុសលតត្ថិចាកាទិសម្បយុត្តស្ស
 មជ្ឈត្តាការាណុចាបនំ យោជេតព្ពំ, សមាទជាតិយំ វា សុខទុក្ខហិ
 សន្តបណីតាការាណុចាបនញ្ច។
 បសន្តបគ្គហិតឧបជ្ជិតសមាហិតធស្សនាការាណុចាបនំ យថាគ្គមំ សន្ធាទីនំ។
 អាទិ-សន្តេន ឧទ្ធម្ភាគិយសំយោជនានិ គហិតានិ, មគ្គសម្បយុត្តស្សេវ ច
 ឥន្ទ្រិយស្ស កិច្ចំ ធស្សិតំ, តេនេវ ជលសម្បយុត្តស្ស តំតំសំយោជនានំយេវ
 បដិប្បស្សនិបហានកិច្ចតា ធស្សិតា ហោតីតិ។ សព្ពកតកិច្ចំ អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ
 អញ្ញស្ស កាតព្វស្ស អភារា អមតាភិមុខមេវ តញ្ញាវបច្ចយោ ច ហោតិ, ន
 ឥតរាជិវិយ កិច្ចន្តរបសុតញ្ច។ តេនាហា “អមតាភិមុខភាវបច្ចយតា ចា”តិ។

២២០. ឯវំ សន្តេបីតិ សតិបិ សព្ពសង្កាហកត្តេ វិវិធីន្ទ្រិយបទាទីហិ
 សង្កហេតញ្ញានិ កុសលាកុសលវិវិធីនិ, ចក្ខុន្ទ្រិយបទាទីហិ សង្កហេតញ្ញានិ
 កាលបុគ្គលបច្ចយាទិភេទេន ភិន្នានិ ចក្ខាទីនិ សង្កណ្ឌានិច្ឆេវ
 សព្ពសង្កាហកានិ, ន យស្ស ភូមិយា យានិ នវិជ្ជន្តិ, តេសំ សង្កាហកត្តាតិ
 អត្ថោ។ តេន ច អវិសេសិតត្តា សព្ពេសំ សព្ពភូមិកត្តកហណាប្បសង្កេ
 តំនិវត្តនេន សព្ពសង្កាហកាវចនំ អវិជ្ជមានស្ស សង្កាហកត្តធិបកំ ន ហោតីតិ
 ធស្សេតិ។

អភិធម្មភាពនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា

២២៣. ឥធម្មនាគជ្ជន្តិ ឯកត្តានាមម្ពណេត្តន ភាសិតំ។ “រូបមិស្សកត្តា
អនាមម្ពណេសុ រូបធម្មេសុ សង្កហិត”ន្តិ កស្មា វុត្ថំ, ននុ មិស្សកត្តា ឯវ
ជីវិតិន្ទ្រិយំ អនាមម្ពណេសុ អសង្កហិតំ។ ន ហិ អដ្ឋិន្ទ្រិយា អនាមម្ពណាតិ
វុត្តាតិ? សច្ចេមេតំ, ជីវិតិន្ទ្រិយឯកទេសស្ស បន អនាមម្ពណេសុ រូបធម្មេសុ
សង្កហិតតំ សន្ធាយេតំ វុត្ថំ, អរូបកោដ្ឋាសេន បរិត្តារម្ពណាធិតា អត្ថិតិ
សិយាបក្ខេ សង្កហិតន្តិ អធិប្បាយោ។ អរូបកោដ្ឋាសេន បន
បរិត្តារម្ពណាធិតា, រូបកោដ្ឋាសេន ច នវត្តព្ភតា អត្ថិតិ មិស្សកស្ស
សមុទាយស្សេវ វសេន សិយាបក្ខេ សង្កហិតំ, ន ឯកទេសវសេនាតិ ទដ្ឋព្ភំ។ ន
ហិ អនាមម្ពណំ បរិត្តារម្ពណាធិតាវេន នវត្តព្ភំ ន ហោតីតិ។ “រូបញ្ច និព្វានញ្ច
អនាមម្ពណា, សត្តិន្ទ្រិយា អនាមម្ពណា”តិអាទិវចនញ្ច
អវិជ្ជមាណាម្ពណាមាម្ពណេសុ នវត្តព្ភេសុ អនាមម្ពណាត្តា នវត្តព្ភតំ ទស្សេតិ,
ន សារម្ពណាស្សេវ នវត្តព្ភតំ, នវត្តព្ភស្ស វា សារម្ពណាតំ។ ន ហិ នវត្តព្ភ-សន្ថោ
សារម្ពណេ និរុឡោ។ យធិបិ សិយា, “តិស្សេវា ច វេទនា រូបញ្ច និព្វានញ្ច ឥមេ
ធម្មា នវត្តព្ភា សុខាយ វេទនាយ សម្មយុត្តា”តិអាទិ ន វុច្ចេយ្យ, អថាបិ
បរិត្តារម្ពណាធិសម្ពន្ធនា នវត្តព្ភ-សន្ថោ សារម្ពណាស្សេវ វុត្តិតិ, “ទ្វាយតនា
សិយា បរិត្តារម្ពណា”តិអាទី អវត្ថា “មនាយតនំ សិយា បរិត្តារម្ពណំ... បេ....
អប្បមាណារម្ពណា”ន្តិបិ, “ធម្មាយតនំ សិយា បរិត្តារម្ពណំ... បេ....
អប្បមាណារម្ពណា”ន្តិបិ, “សិយា អនាមម្ពណា”ន្តិបិ វុត្តព្ភំ សិយា។ ន ហិ
បញ្ចបុច្ឆកេ សាវសេសា ទេសនា អត្ថិតិ។ “អដ្ឋិន្ទ្រិយា សិយា

អង្គការមូលា"តិ ឯត្ថ ច ជីវិតិទ្រ្ទិយស្ស អាភិញ្ញាយតនកាលេ អរូបស្ស
រូបស្ស ច អនាម្បណត្តា នវត្ថុត្ថតា វេទិតញ្ញា។

បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ឥទ្ធិយវិកត្តវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. បដិច្ចសមុប្បាទវិកត្តោ

១. សុត្តន្តភាគដំបូង

ឧទ្ទេសវាវណ្ណានា

២២៥. “កីវាទី ភន្តេ សម្មាសម្ពុទ្ធាតិ? វិកត្តវាទី មហារាជា”តិ (ចារា. អដ្ឋ.
១.តតិយសង្កឹតិកថា) មោគ្គលីបុត្តតិស្សតេវេន វុត្តត្តា សម្មាសម្ពុទ្ធសាវកា
វិកត្តវាទិនោ។ តេ ហិ វេនយិកាធិការំ វិកត្ត វេទន្តិ, ចីវរាទីនំ
សេវិតញ្ញាសេវិតញ្ញាការំ វា សស្សតុច្ឆេទវាទេ វា វិកត្ត វេទន្តិ “សស្សតោ អត្តា ច
លោកោ ចា”តិអាទីនំ ឥឋនីយានំ ឥឋនតោ រាគាធិក្ខយស្ស សស្សតស្ស
រាគាធិកាយទុច្ឆរិតាធិឧច្ឆេទស្ស ច វេចនតោ, ន បន
ឯកំសព្យាករណីយាធយោ តយោ បញ្ញោ អបនេត្វាវិកត្តព្យាករណីយមេវ
វេទន្តិតិ។ វិកត្តវាទីនំ មណ្ឌលំ សមូហោវិកត្តវាទិមណ្ឌលំ, វិកត្តវាទិនោ វា
ភគវតោ បរិសាវិកត្តវាទិមណ្ឌលន្តិបិ វេទន្តិ។ អាចរិយេហិ
វុត្តអរិបរិវត្តទីបនេន តេ អនញ្ញាចិត្តន្តេន។ “អវិជ្ជា បុញ្ញានេញ្ញាភិសន្ធារាទំ
ហេតុបច្ចយោ ហោតី”តិអាទី វេទន្តោ កថាវត្ថុម្ហិ បដិក្ខិតេ បុគ្គលវាទាធិកេ ច
វេទន្តោ សកសមយំ វោក្កមតិ នាម, តថា អវោក្កមន្តេន។ បរសមយំ

នោសារោបនព្យាបារវិរហោន អនាប្បហន្តេន។ “ឥទម្បិ យុត្តំ គហេតត្ថ”ន្តិ
បរសមយំ អសម្បិល្លោន្តេនាតិ កេចិ វទន្តិ។

“តថាហំ ភកវតា ធម្មំ ទេសិតំ អាជានាមិ, យថា តទេវីទំ វិញ្ញាណំ សន្ធាវតិ
សំសរតិ អនញ្ញ”ន្តិអាទី (ម. និ. ១.៣៩៦) វទន្តោ សុត្តំ បដិពាហតិ នាម, តថា
អប្បដិពាហន្តេន។ “តថាហំ ភកវតា ធម្មំ ទេសិតំ អាជានាមិ, យថា យេមេ
អន្តរាយិកា ធម្មា វុត្តា ភកវតា, តេ បដិសេវតោ នាលំ អន្តរាយាយា”តិ (ម. និ.
១.២៣៤; ចា.ចិ. ៤១៨, ៤២៩), “សុបិនន្តេ កតោ វីតិក្កមោ អាបត្តិករោ
ហោតិ”តិ ច ឯវមាទី វទន្តោ វិនយំ បដិលោមេតិ នាម, តត្ថិបរិយាយេន តំ
អនុលោមេន្តេន។ បដិលោមេន្តោ ហិ កម្មន្តំ ភិទ្ធន្តោ ធម្មតញ្ញា វិលោមេតិ។
សុត្តន្តេ វុត្តេ ចត្តារោ មហាបទេសេ, អដ្ឋកថាយញ្ញា វុត្តេ
សុត្តសុត្តានុលោមអាចរិយវាទអត្តនោមតិមហាបទេសេ ឱលោកេន្តេន។
តំឱលោកេនេន ហិ សុត្តេ វិនយេ ច សន្តិជ្ជតិ នាតិជារតិ។ ធម្មន្តិ
បដិច្ចសមុប្បាទចាឡី។ អត្ថន្តិ តទត្ថំ។ ហេតុហេតុដលានិ ឥដ នាធិប្បតានិ។
“ទុក្ខាទីសុ អញ្ញាណំ អវិជ្ជា”តិ វុត្តមត្តំ បរិវត្តិត្វា បុន “បុព្វន្តេ
អញ្ញាណ”ន្តិអាទីហិ អបរេហិមិ បរិយាយេហិ និទ្ទិសន្តេន។ “សម្ពាស ឥមិនា
បរិយាយេន ភវេតិ វុច្ចន្តិ, តណ្ហា ឥមិនា បរិយាយេន ឧបាទាន”ន្តិអាទីនា
និទ្ទិសន្តេនាតិ វទន្តិ។

សត្តោតិ សត្តសុញ្ញតាតិ វទន្តិ, សត្តសុញ្ញេសុ វា សម្ពាសេសុ សត្តវេហារោ។
បច្ចយាការមេវ ចាតិ បច្ចយាការោ ឯវ ច, ម-កា បទសន្តិករោ។

តស្មាតិ វុត្តនយេន អត្តវណ្ណនាយ កាតត្ថត្តា ទុក្ខត្តា ច។

បតិដ្ឋនាធិគន្ធាមីតិ យត្ថ បិតស្ស វណ្ណានា សុករា ហោតិ, តំ នយំ
អត្ថនោយេវ ព្រាណាតលេន នាធិគន្ធាមីតិ អត្ថោ។ និស្សយំ បន អាចិក្ខុន្តោ
អាហា “សាសនំ បទិន”ន្តិអាទិ។ ឥធិ សាសនន្តិ ចាឡិ ធម្មមាហា,
បដិច្ចសមុប្បាទមេវ វា។ សោ ហិ
អនុលោមបដិលោមាធិនាធានេសនានយមណ្ឌិតោ អព្ពោធិន្តោ អជ្ជាបិ
បវត្ថតិ តិ និស្សយោ ហោតិ។ តទដ្ឋកថាសម្ពាតោ ច បុព្វាបរិយមគ្គោតិ។

“តំ សុណាថ សមាហិតា”តិ អាទរជននេ កី បយោជនន្តិ តំ ទស្សន្តោ
អាហា “វុត្ថញ្ញោត”ន្តិអាទិ។ អដ្ឋិកត្វាតិ អត្ថំ កត្វា, យថា វា ន នស្សតិ, ឯវំ
អដ្ឋិកតំ វិយ ករោន្តោ អដ្ឋិ កត្វា។ បុព្វកាលតោ អបរកាលេ ភវំ បុព្វាបរិយំ។
បឋមាម្ពាធិតោ បកុតិ ខណោ ខណោ ព្រាណាវិសេសំ កិលេសក្ខយវិសេសញ្ច
លភតិ តិ អត្ថោ។

កម្មវិចាកកិលេសវដ្ឋានំ មូលការណត្តា អាទិតោ វុត្ថត្តា ច អវិជ្ជា
បដិច្ចសមុប្បាទស្ស មូលំ។ តត្ថ វល្លិយា មូលេ ទិដ្ឋតតោ បកុតិ វល្លិយា
ហារណំវិយ បដិច្ចសមុប្បាទស្ស មូលេ ទិដ្ឋតតោ បកុតិ
បដិច្ចសមុប្បាទនេសនាតិ ឧបមាសំសន្តនា ន កាតព្វា។ ន ហិ ភគវតោ
“ឥនមេវ ទិដ្ឋំ, ឥតវំ អទិដ្ឋ”ន្តិវិភជនីយំ អតិ សព្វស្ស ទិដ្ឋត្តា។ មូលតោ បកុតិ
បន វល្លិយា ហារណំវិយ មូលតោ បកុតិ បដិច្ចសមុប្បាទនេសនា កតាតិ
ឥនមេត្ថ សាមញ្ញមធិប្បតំ, ពោធនេយ្យជ្ឈាសយវសេន វា ពោធតត្ថភារេន
មូលាទិទស្សនសាមញ្ញញ្ច យោជេតព្ពំ។

តស្សាតិ -

“ស ខោ សោ, ភិក្ខុវេ, កុមារោ វុទ្ធិមន្ទាយ ឥន្ទ្រិយានំ បរិចាកមន្ទាយ
បញ្ចហិ កាមគុណោហិ សមប្បិតោ... បេ... វជនីយេហិ, សោ ចក្កុនា រូបំ
ទិស្វា បិយរូបេ រូបេ សារជ្ជតិ, អបិយរូបេ រូបេ ព្យាបជ្ជតិ,
អនុបជ្ជតកាយសតី ច វិហរតិ បរិត្តចេតសោ។ សោ តញ្ច ចេតោវិមុត្តិ
បញ្ញាវិមុត្តិ យថាភូតំ នប្បជាតាតិ។ យត្ថស្ស តេ ឧប្បន្នា ចាបកា
អកុសលា ធម្មា អបរិសេសា និរុជ្ឈន្តិ, សោ វេ អនុរោធិវរោធំ សមាបន្នោ
យំ កិញ្ច វេទនំ វេទេតិ សុខំ វា ទុក្ខំ វា អទុក្ខមសុខំ វា, សោ តំ វេទនំ
អភិនន្តតិ អភិវទេតិ អន្លោសាយ តិជ្ជតិ” តិ (ម. និ. ១.៤០៨) -

វេ វុត្ថស្ស។ វេ សោតទ្វារាទិសុបិ។ អភិវទេតាតិ “អហោ សុខំ, អហោ សុខ” ត្ថិ
វេ ភេទករឫត្តាយ ពលវតណ្ណាយ “អហំ មមា” តិ អភិវទេតា។ តតោ
ពលវតិយា មោចេតុំ អសក្កុណោយ្យភាវេន អន្លោសាយ តិជ្ជតោ។ តតោបិ
ពលវតី ឧចាទានភូតា តណ្ហា នន្ទិ។ ឯត្ថ ច អភិនន្តនាទិនា តណ្ហា វុត្ថា,
នន្ទិវចនេន តប្បច្ចយំ ឧចាទានំ ចតុត្ថិធម្មំ នន្ទិតាតទិវិប្បយោគតាហិ
តណ្ហាទិដ្ឋាភិនន្តនកាវេហិ ចាតិ វេទិតព្ពំ។ “ជាតិបច្ចយា
ជរាមរណ” ត្ថិអាទិកញ្ច តតេវ មហាតណ្ហាសម្ព័យវិមុត្តិសុត្ថេ (ម. និ. ១.៤០២-
៤០៣) វុត្ថំ។

វិចាកវដ្តភូតេ បដិសន្ធិបវត្តិជស្សាទយោ កម្មសមុជ្ជានញ្ច ឌីជំ សន្ទាយ
“ចត្តារោ អាហារា តណ្ហានិទានា” តិអាទិ វុត្ថំ, វដ្តបត្តម្ភកា បន ឥតវេបិ
អាហារា តណ្ហាបកវេ តស្មី អវិជ្ជមាទេ នវិជ្ជន្តិ តិ “តណ្ហានិទានា” តិ វុត្ថំ វដ្តន្តិ។

តតោ តតោតិ ចតុត្ថិធាសុ ទេសនាសុ តតោ តតោ ទេសនាតោ។
ញ្ញាយប្បដិវេធាយ សំវត្ថតីតិ ញ្ញាយោតិ មត្តោ, សោយេវ វា បដិច្ចសមុប្បាទោ
“អរិយោ ចស្ស ញ្ញាយោ បញ្ញាយ សុទិដ្ឋោ ហោតី” តិ (សំ. និ. ២.៤១) វចនតោ។

សយមេវ ហិ សមន្តកប្រកត្តា តថា តថា បដិវិជ្ជិតតត្ថា តាយ តាយ
ទេសនាយ អត្ថនោ បដិវេទាយ សំវត្ថុតីតិ។ សមន្តកប្រកត្ថំ
ទេសនាវិលាសប្បត្តិ ច ចតុន្ទម្បិ ទេសនានំ សមាទំ ការណាទ្តិវិសេសការណំ
វត្ថុកាមោ អាហា “វិសេសតោ” តិ។ អស្ស ភគវតោ ទេសនា, អស្ស វា
បដិច្ចសមុប្បាទស្ស ទេសនាតិ យោជេតព្ពំ។ បវត្ថិការណាវិភាគោ
អវិជ្ជាធិការ, ការណាទ្តិ វា គហិតានំ បកតិអាទិនំ អវិជ្ជាធិនព្វា អ ការណាតា
ការណាតា ច។ តត្ថ សម្ពុទ្ធា កេចិ អ ការណំ “ការណា” ទ្តិ គណ្ហាទ្តិ, កេចិ ន
កិញ្ចិ ការណំ ពុជ្ឈន្តិ តេសំ យថាសកេហិ អនុរូបេហិ ការណេហិ
សង្ខារាធិបវត្ថិសន្ធស្សនត្ថំ អនុលោមទេសនា បវត្តា, ឥតរាសំ
តទត្ថតាសម្ពុវេបិ ន តាសំ តទត្ថមេវ បវត្ថិ អត្ថន្តរសញ្ញាវតោ។ អយំ បន
តទត្ថា ឯវាតិ ឯតិស្សា តទត្ថតា វុត្តា។ បវត្ថិអាទិនំ បដិច្ឆាធិកា អវិជ្ជា អាធិ,
តតោ សង្ខារា ឧប្បជ្ឈន្តិ តតោ វិញ្ញាណាទ្តិ ឯវំ បវត្ថិយា
ឧប្បត្ថិក្កមសន្ធស្សនត្ថព្វា។

អនុវិលោកយតោ យោ សម្ពោធិតោ បុព្វភាគេ តំតំជលបដិវេទោ បវត្តោ,
តទនុសារេន តទនុគមេន ជរាមរណាធិកស្ស ជាតិអាធិការណំ យំ អធិគតំ,
តស្ស សន្ធស្សនត្ថំ អស្ស បដិលោមទេសនា បវត្តា, អនុវិលោកយតោ
បដិលោមទេសនា បវត្តាតិ វា សម្ពុទ្ធា។ ទេសេន្តោបិ ហិ ភគវា កិច្ចាបន្នំ លោកំ
អនុវិលោកេត្វា បុព្វភាគ... បេ... **សន្ធស្សនត្ថំ** ទេសេតីតិ។ អាហារតណ្ហាធយោ
បច្ចុប្បន្នទ្វា, សង្ខារាវិជ្ជា អតីតទ្វាតិ ឥមិនា អធិប្បាយេនាហា “យាវ អតីតំ
អទ្ធានំ អតិហរិត្វា” តិ, អាហារា វា តណ្ហាយ បកាវេតព្វា អនាគតោ អទ្វា,
តណ្ហាធយោ បច្ចុប្បន្នោ, សង្ខារាវិជ្ជា អតីតោតិ។ បច្ចុក្ខំ បន ជលំ ទស្សេត្វា
តំនិទានទស្សនវសេន ជលការណាបរម្បរាយ ទស្សនំ យុជ្ឈតីតិ អាហារា
បុរិមតណ្ហាយ ឧប្បាធិតា បច្ចុប្បន្នោ អទ្វា, តណ្ហាធយោ អតីតោ, សង្ខារាវិជ្ជា

តតោបិ អតីតតរោ សំសារស្ស អនាទិការទស្សនត្ថំ វុត្តោតិ យាវ អតីតំ
អន្ធានន្តិ យាវ អតីតតរំ អន្ធានន្តិ អត្ថោ យុត្តោ។

អាយតី បុណ្ណវាទិនិត្តិអាហារកាវា ចត្តារោ អាហារា -

“អាហារេតីតិ អហំ ន វនាមិ, អាហារេតីតិ ចាហំ វនេយ្យំ, តត្រស្ស
កល្លោ បញ្ញោ ‘កោ នុ ខោ, ភន្តេ, អាហារេតី’តិ។ វេទំ ចាហំ ន វនាមិ, វេទំ
បន អវនន្តំ មំ យោ វេទំ បុច្ឆេយ្យ ‘កិស្ស នុ ខោ, ភន្តេ, វិញ្ញាណាហារោ’តិ។
វេស កល្លោ បញ្ញោ, តត្រ កល្លំ វេយ្យាករណំ, វិញ្ញាណាហារោ អាយតី
បុណ្ណវាទិនិត្តិយា”តិ (សំ. និ. ២.១២) -

វចនតោ តំសម្បយុត្តត្ថា ជស្សចេតនានំ តប្បវត្តិហេតុត្ថា ច
កតឡី ការាហារស្ស។ តេន ហិ ឧបត្ថម្ភិត្រូបកាយស្ស, តញ្ច ឥច្ឆន្តស្ស
កម្មវិញ្ញាណាយុហនំ ហោតិ។ កោជនញ្ញិ សន្ធាជីនំ រាគាជីនញ្ញា
ឧបនិស្សយោតិ វុត្តន្តិ។ តស្មា “តេ កម្មវដ្តសង្កហិតា អាហារា បច្ចប្បន្នោ
អន្ធា”តិ ឥមស្មី បរិយាយេ បុរិមោយេវត្ថោ យុត្តោ។ អតីតទុតោ បតុតិ “ឥតិ
ខោ, ភិក្ខុវេ, អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិអាទិនា (សំ. និ. ២.៣) អតីតេ តតោ បរញ្ច
ហេតុជលបដិចាជី បច្ចក្ខានំ អាហារានំ និទានទស្សនវសេន អាហារាហិតា
ជីវត្តនេន វិនា អពុជ្ឈន្តានំ តំសន្តស្សនត្ថំ សា អយំ ទេសនា បវត្តាតិ អត្ថោ។
អនាគតទុតោ សន្តស្សនត្ថន្តិ អនាគតទុតោ ទុប្បជីវិជ្ឈន្តានំ អបស្សន្តានំ
បច្ចក្ខំ បច្ចប្បន្តំ ហេតុំ ទស្សេត្វា ហេតុជលបរម្បរាយ តស្ស សន្តស្សនត្ថន្តិ
អត្ថោ។

មូលការណសទ្ធិំ អបេក្ខិត្វា “ន អការណ”ន្តិ នបុំសកនិទ្ទេសោ កតោ។
អការណំ យទិ សិយា, សុត្តំ បដិពាហិតំ សិយាតិ ទស្សេត្តោ សុត្តំ អាហារាតិ។

វដ្តកថាយ សីសភាវោ វដ្តហេតុនោ កម្មស្សបិ ហេតុភាវោ។ តត្ថ
កវតណ្ហាយបិ ហេតុក្ខតា អវិជ្ជា, តាយ បដិច្ចាទិតាទីនវេ កវេ
តណ្ហាប្បត្តិតោតិ អវិជ្ជាវិសេសេន សីសក្ខតាតិ “មូលការណ”ន្តិ វុត្តា។
បុរិមាយ កោដិយា អបញ្ញាយមាណាយ ឧប្បាទវិហតោ និច្ចតំ គណ្ហោយ្យាតិ
អាហា “ឯវព្វោតំ, ភិក្ខុវេ, វុច្ចតិ”តិអាទិ។ តេន ឥតោ បុព្វេ ឧប្បន្នបុព្វតា នត្ថិតិ
អបញ្ញាយនតោ បុរិមកោដិអបញ្ញាយនំ វុត្តន្តិ ឥមមត្តំ ផស្សតិ។

អវិជ្ជាតណ្ហាហេតុក្កមេន ជលេសុ វត្ថុព្ពេសុ “សុគតិទុគ្គតិកាមិនោ”តិ
វេចនំ សទ្ធកូលកូណាវិរោធនតំ។ ទ្វេន្ត ហិ បូជិតស្ស បុព្វនិចាតោតិ។ សវរា កិរ
មំសស្ស អដ្ឋិណា អលក្កនតំ បុនប្បនំ តាបេត្វា កោដ្ឋត្វា ឧណ្ហោទកំ ចាយេត្វា
វិវិត្តំ សូនំ អដ្ឋិតោ មុត្តមំសំ ការី មារេន្តិ។ តេនាហា “អគ្គិសន្តាបិ”ច្ចាទិ។ តត្ថ
យថា វដ្ឋា ការី ច អវិជ្ជាភិក្ខុតតាយ យថាវុត្តំ ឧណ្ហោទកចានំ អារភតិ, ឯវំ
បុព្វន្តោ យថាវុត្តំ ទុគ្គតិកាមិកម្មំ។ យថា បន សា ឧណ្ហោទកចានេ អាទីនំ
ទិស្វា តណ្ហាវសេន សីតុទកចានំ អារភតិ, ឯវមយំ អវិជ្ជាយ មន្តត្វា
ទុគ្គតិកាមិកម្ម អាទីនំ ទិស្វា តណ្ហាវសេន សុគតិកាមិកម្មំ អារភតិ។ ទុក្ខេ
ហិ អវិជ្ជំ តណ្ហា អនុវត្តតិ, សុខេ តណ្ហំ អវិជ្ជាតិ។

ឯវន្តិ អវិជ្ជាយ និវុត្តត្តា តណ្ហាយ សំយុត្តត្តា ច។ អយំ កាយោតិ
សិញ្ញាណកកាយោ ខន្ធបញ្ចកំ, “សឡាយតនបច្ចយា ផស្សោ”តិ វេចនតោ
ផស្សការណព្វោតំ វុច្ចតិ អាយតនធក្កំ វា។ សមុទាគតោតិ ឧប្បន្នោ។
ពហិទ្វា ច នាមរូបន្តិ ពហិទ្វា សិញ្ញាណកកាយោ ខន្ធបញ្ចកំ, សឡាយតនានិ
វា។ ឥត្ថតន្តិ ឥត្តំ ឯវំ អត្ថនោ ច បរេសញ្ច បញ្ចក្ខន្ធវា ទ្វាទសាយតនានិ ច
ទ្វារាវមុណាភាវេន វវត្តិតានិ ទ្វយនាមានីតិ អត្ថោ។ “ទ្វយំ បដិច្ច ផស្សាតិ
អញ្ញត្ថ ចក្កុវចាទីនិ ទ្វយានិ បដិច្ច ចក្កុសម្មស្សាទយោ វុត្តា, ឥធ បន

អង្គត្តិកពាហិរាជិ អាយតនានិ។ មហាទ្វយំ នាម កិរេត"ន្តិ (សំ. និ. អដ្ឋ. ២.២.១៩) វុត្ថំ។ អយមេត្ត អធិប្បាយោ - អញ្ញត្ថ "ចក្កញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្កវិញ្ញាណំ, វិណ្ឌំ សង្កតិ ជស្សោ" តិអាទិនា (សំ. និ. ២.៤៣) "ចក្ក ចេវ រូបា ច... បេ... មនោ ចេវ ធម្មា ចា" តិ វុត្តានិ ទ្វយានិ បដិច្ច ចក្កសម្មស្សាទយោ វុត្តា, ឥធម បន "អយព្រោវ កាយោ" តិ ចក្កាទិនិស្សយេ សេសធម្ម ចក្កាទិនិស្សិតេ វេ កត្វា វុត្ថំ, ចក្កាទិកាយំ ឯកត្ថេន "អង្គត្តិកាយតន" តិ គហេត្វា "ពហិទ្វា នាមរូប" តិ វុត្ថំ, រូបាទិអាវម្ពណំ ឯកត្ថេនេវ ពាហិរាយតនន្តិ តានិ អង្គត្តិកពាហិរាជិ អាយតនានិ បដិច្ច ជស្សោ វុត្តោ, តស្មា មហាទ្វយំ នាមេតន្តិ។ វេញ កត្វា "អត្ថនោ ច បរស្ស ច បញ្ចហិ ខន្ធហិ ធម្មាយតនេហិ ចាបិ អយមត្ថោ ទីបេតត្តោវា" តិ (សំ. និ. អដ្ឋ. ២.២.១៩) វុត្ថំ។ "អយំ កាយោ" តិ ហិ វុត្តានិ សនិស្សយានិ ចក្កាទិនិ អត្ថនោ បញ្ចក្ខន្ធា, "ពហិទ្វា នាមរូប" តិ វុត្តានិ រូបាទិនិ បរេសំ។ តថា អយំ កាយោ អត្ថនោវ អង្គត្តិកានិ អាយតនានិ, ពហិទ្វា នាមរូបំ បរេសំ ពាហិរាជិតិ។ អញ្ញថា អង្គត្តិកាយតនមត្ថេ វេ "អយំ កាយោ" តិ វុត្ថេ ន អង្គត្តិកាយតនានេវ អត្ថនោ បញ្ចក្ខន្ធា ហោន្តិតិ អត្ថនោ ច បរេសញ្ច បញ្ចក្ខន្ធហិ ទីបនា ន សម្ពវេយ្យាតិ។ សន្នេវាយតនានិតិ សន្នេវ សម្មស្សការណានិ, យេហិ ការណាភូតេហិ អាយតនេហិ ឧប្បន្នេន ជស្សេន ដុដ្ឋោ ពាលោ សុខុទុក្ខំ បដិសំវេទេតិ។

អាទិ-សន្នេន "ឯតេសំ វា អញ្ញតេនេ អវិជ្ជានីវរណស្ស, ភិក្ខុវេ, បណ្ឌិតស្ស តណ្ហាយ សំយុត្តស្ស" តិអាទិ យោជេតព្ពំ។ តស្មិញ្ញិ សុត្តេ សម្ពារេ អវិជ្ជាតណ្ហានិស្សិតេ វេ កត្វា កាយគ្គហណេន វិញ្ញាណនាមរូបសឡាយតនានិ គហេត្វា ឯតស្មិញ្ញោ កាយេ សឡាយតនានំ ជស្សំ តំនិស្សិតមេវ កត្វា វេទនាយ វិសេសបច្ចយការំ ឧស្សេន្តេន ភកវតា

ពាលបណ្ឌិតានំ អតីតទ្វារីដ្ឋាតណ្ហាមូលកោ វេទនាឆ្មោ បដិច្ចសមុប្បាទោ
ទស្សិតោ។ បុន ច ពាលបណ្ឌិតានំវិសេសំ ទស្សន្តេន -

“យាយ ច, ភិក្ខុវេ, អវិជ្ជាយ និរុត្តស្ស ពាលស្ស យាយ ច តណ្ហាយ
សំយុត្តស្ស អយំ កាយោ សមុទាគតោ, សា ចេវ អវិជ្ជា ពាលស្ស
អប្បហីនា, សា ច តណ្ហា អបរិក្ខណា។ តំ កិស្ស ហេតុ? ន, ភិក្ខុវេ,
ពាលោ អចរិ ព្រហ្មចរិយំ សម្មា ទុក្ខក្ខយាយ, តស្មា ពាលោ កាយស្ស
ភេទា កាយូបកោ ហោតិ, សោ កាយូបកោ សមាទោ ន បរិមុច្ចតិ
ជាតិយា... បេ... ទុក្ខស្មាតិ វទាមី” តិ (សំ. និ. ២.១៩) -

វេទនាបកវំ សាវិជ្ជំ តណ្ហំ ទស្សត្វា ឧបាទានកវេ ច តំនិស្សិតេ កត្វា
“កាយូបកោ ហោតិ” តិ អាទិនា ជាតិអាទិកេ ទស្សន្តេន
បច្ចុប្បន្នហេតុសមុដ្ឋានតោ បកុតិ ឧភយមូលោវ បដិច្ចសមុប្បាទោ វុត្តោ,
តត្ថិបរិយាយេន ច បណ្ឌិតស្ស បច្ចុប្បន្នហេតុបរិក្ខយតោ បកុតិ
ឧភយមូលកោ បដិលោមបដិច្ចសមុប្បាទោតិ។

ទុក្ខតិកាមិកម្មស្ស វិសេសបច្ចយត្តា អវិជ្ជា “អវិជ្ជិយំ វិន្ទតិ” តិ វុត្តោ, តថា
វិសេសបច្ចយោវិជ្ជិយស្ស ន ហោតិ តិ “វិជ្ជិយំ ន វិន្ទតិ” តិ ច។ អត្ថនិ និស្សិតានំ
ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ បវត្ថនំ ឧប្បាទនំ អាយតនំ។ សម្មាហភាវេនេវ
អនភិសមយក្ខតត្តា អវិទិតំ អញ្ញាតំ ករោតិ។ អន្តរិវហិតេ ជវាបេតីតិ ច
វណ្ណាគមរិបរិយាយវិការវិធាសធាតុអត្ថវិសេសយោគហិ បញ្ចវិធស្ស
និរុត្តិលក្ខណស្ស វសេន តីសុបិ បទេសុ អ-ការ វិ-ការ ជ-ការេ គហេត្វា
អញ្ញោសំ វណ្ណានំ លោបំ កត្វា ជ-ការស្ស ច ទុតិយស្ស អាគមំ កត្វា “អវិជ្ជា” តិ
វុត្តោ។ ព្យញ្ញនត្ថំ ទស្សត្វា សភាវត្ថំ ទស្សត្ថំ “អបិចា” តិ អាទិមាហា។
ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ វត្តារម្មណានិ “ឥទំ វត្ថុ, ឥទមារម្មណា” ត្ថិ អវិជ្ជាយ ញាតុំ ន

សក្កាតិ អវិជ្ជា តប្បដិច្ចាទិកា វុត្តា។ វុត្តាវម្ពណសភាវន្តាទនតោ ឯវ
អវិជ្ជាទីនំ បដិច្ចសមុប្បាទភាវស្ស, ជរាមរណាទីនំ បដិច្ចសមុប្បន្នភាវស្ស ច
ធាននតោ បដិច្ចសមុប្បាទបដិច្ចសមុប្បន្នធាននំ វេទិតព្ពំ។

សង្ខារ-សទ្កគ្គហឈាន អាគតា សង្ខារា សង្ខារ-សន្នេន អាគតសង្ខារា។
យទិបិ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារាបិ សង្ខារ-សន្នេន អាគតា, តេ បន ឥមិស្សា
នេសនាយ បធានាតិ វិសុំ វុត្តា។ តស្មា “ធុរិយា” តិ ឯត្ថ អភិសង្ខារណាកសង្ខារំ
សង្ខារ-សន្នេនាគតំ សន្ធាយ តត្ថ វុត្តម្បិ វុត្តេត្វា សង្ខារសន្នេន អាគតសង្ខារា
យោដេតព្ពា។ “សង្ខារ-សន្នេនាគតសង្ខារា” តិ វា សមុទាយោ វុត្តោ,
តនេកនេសោ ច ឥធ វុត្តាតព្ពកាវេន “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា” តិ, តស្មា
វុត្តាតព្ពសព្ពសង្កហឈាវសេន ធុរិយតា វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ បឋមំ និរុដ្ឋតិ
វិចីសង្ខារោតិអាទិនា
វិតក្កវិចារអស្សាសបស្សាសសញ្ញាវេទនាវិចីសង្ខារាទយោ វុត្តា, ន
អវិជ្ជាសង្ខារេសុ វុត្តា កាយសញ្ចេតនាទយោ។

បរិតស្សតីតិ បិចាសតិ។ ភវតីតិ ឧបបត្តិកវំ សន្ធាយ វុត្តំ, ភាវយតីតិ
កម្មករំ។ ចុតិ ខន្ធនំ មរណន្តិ “មរន្តិ ឯតេនា” តិ វុត្តំ។ “ធុត្វា វេទនា
ឧប្បាទធុត្វា បិទិធុត្វា” តិ (ម. និ. ១.៤៦៥) វេទនតោ ទ្វេនា ខណតិ។ អាយាសោតិ
បរិស្សមោ វិសាទោ។ កេវល-សន្នេន អសម្មិស្សវាចកោ ហោតិ “កេវលា
សាលយោ” តិ, និរវេសេសវាចកោ ច “កេវលា អង្គមគតា” តិ, តស្មា ទ្វេនាបិ
អត្ថំ វេទតិ។ តត្ថ អសម្មិស្សស្សាតិ សុខវហិតស្ស។ ន ហិ ឯត្ថ កិញ្ចិ
ឧប្បាទវយវហិតំ អត្ថិតិ។

តំសម្បយុត្តេ, បុគ្គលំ វា សម្មោហាយតីតិ សម្មោហានសា។
អារម្មណសភាវស្ស ធាននំ ហុត្វា គយ្ហតីតិ ធាននបច្ចបដ្ឋានា។

“អាសវសមុទយា អវិជ្ជាសមុទយោ”តិ (ម. និ. ១.១០៣) វចនតោ
អាសវបទដ្ឋាធា។ បដិសន្ធិជននត្ថំ អាយុបាត្តិ ព្យាចារំ ករោត្តិ អាយុបាធនសា,
រាសិករណំ វា អាយុបាធំ។ ឆាមរូបស្ស បុរេចារិកភាវេន បវត្ថតីតិ
បុព្ពង្គមរសំ។ បុរិមភវេន សទ្ធិ យជនំ ហុត្វា គយ្ហតីតិ បដិសន្ធិបច្ចុបដ្ឋានំ។
វិញ្ញាណោន សហ សម្បយុដ្ឋតីតិ សម្បយោគរសំ។ អញ្ញមញ្ញំ
សម្បយោគាភាវតោ រូបំ វិកិរតីតិ វិកិរណារសំ។ ឯវញ្ញ កត្វា បិសិយមាធា
តណ្ហាលាទយោ វិកិរន្តិ ចុណ្ហី ភវន្តិតិ។ ឆាមស្ស កធាចិ កុសលាទិភាវោ ច
អត្ថីតិ តតោ វិសេសនត្ថំ “អព្យាកតបច្ចុបដ្ឋាន”ន្តិ អាហា។ “អចេតនា
អព្យាកតា”តិ ឯត្ថ វិយ អនាម្ពណាតា វា អព្យាកតតា ទដ្ឋញ្ញា។
អាយតនលក្ខណាន្តិ យជនលក្ខណំ, អាយានំ តននលក្ខណំ វា។ ទស្សនាទីនំ
ការណាភាវោ ទស្សនាទិរសតា។ អកុសលវិចារកុបេក្ខាយ អនិជ្ជការវតោ
ទុក្ខេន ឥតរាយ ច ឥជ្ជការវតោ សុខេន សង្កហិតត្វា “សុខទុក្ខបច្ចុបដ្ឋាធា”តិ
អាហា។ ទុក្ខសមុទយត្វា ហេតុលក្ខណា តណ្ហា។ “តត្រតត្រាភិនន្តិន”តិ (ជី.
និ. ២.៤០០; ម. និ. ១.១៣៣, ៤៦០; វិភ. ២០៣) វចនតោ អភិនន្តនរសា។ ចិត្តស្ស,
បុគ្គលស្ស វា រូចាទីសុ អតិវត្តភាវោ ហុត្វា គយ្ហតីតិ អតិវត្តភាវបច្ចុបដ្ឋាធា។
តណ្ហាទឡត្ថំ ហុត្វា កាមុចាធានំ, សេសានិ ទិដ្ឋិ ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិតិ
តណ្ហាទឡត្ថទិដ្ឋិបច្ចុបដ្ឋាធា។ កម្មបបត្តិភវវសេន ភវស្ស លក្ខណាទយោ
យោជេតញ្ញា។

អាទិ-សន្តេន អនុពោធាធិការវគ្គហណំ។ ទុក្ខាទីសុ អញ្ញាណំ អប្បដិបត្តិ,
អសុភាទីសុ សុភាទិវិបល្លាសា មិច្ឆាបដិបត្តិ។ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តា វា អប្បដិបត្តិ,
ទិដ្ឋិសម្បយុត្តា មិច្ឆាបដិបត្តិ។ ន អវិជ្ជាយ ឯវ ធម្មារិកតា ធម្មារម្ពណាតា ច,
អថ ខោ អញ្ញោសុបិ បដិច្ចសមុប្បាទន្តេសុ អរូបធម្មានន្តិ អាហា “សព្វេសុបិ”តិ។
នោកយកោចរន្តិ មនាយតនមាហា។ ន ហិ អរូបធម្មានំ ទេសវសេន អាសន្នតា

ធូរតា ច អត្ថិ អសណ្ណានត្តា, តស្មា មនាយតនស្ស គោចរោ ន មនាយតនំ
សម្មត្តា អសម្មត្តា វាតិ វុច្ចតីតិ។

សោកាធិនំ សញ្ញាវា អង្គពហុត្ថប្បសន្នេ “ឆ្វាទសេវា”តិ អង្គានំ វេត្តានំ
វេទិតតំ។ ន ហិ សោកាធម្មោ អង្គភាវេន វុត្តា, ជលេន បន ការណំ អវិជ្ជំ
មូលន្តំ ធស្សេតុំ តេ វុត្តាតិ។ ជរាមរណាញាហតស្ស ហិ ពាលស្ស តេ សម្ពុវន្តីតិ
សោកាធិនំ ជរាមរណាការណាតា វុត្តា។ “សារីរិកាយ ទុក្ខាយ វេទនាយ
ដុដ្ឋា”តិ (សំ. និ. ៤.២៥២) ច សុត្តេ ជរាមរណានិមិត្តញ ទុក្ខំ សង្កហិតន្តិ
តំតំនិមិត្តានំ សាធកភាវេន វុត្តំ។ យស្មា បន ជរាមរណានេវ សោកាធិនំ
ឯកសន្នេចោ កតោ, តស្មា តេសំ ជាតិបច្ចយតា យុដ្ឋតិ។

ជរាមរណាបច្ចយភាវេ ហិ អវិជ្ជាយ ឯកសន្នេចោ កាតព្វោ សិយា,
ជាតិបច្ចយា បន ជរាមរណំ សោកាធម្មោ ច សម្ពុវន្តីតិ។ តត្ថ ជរាមរណំ
ឯកន្តិកំ អង្គភាវេនេវ គហិតំ, សោកាធម្មោ បន រូបភវាទីសុ អភាវតោ
អនេកន្តិកា កេវលំ ចាកជេន ជលេន អវិជ្ជានិទស្សនត្ថំ គហិតា។ តេន
អនាគតេ ជាតិយា សតិ តតោ បរាយ បដិសន្ធិយា ហេតុហេតុភូតា អវិជ្ជា
ទស្សិតាតិ ភវេចក្កស្ស អវិច្ឆេទោ ទស្សិតោ ហោតីតិ។ សុត្តញ សោកាធិនំ
អវិជ្ជា ការណន្តិ ឯតស្សេវត្ថស្ស សាធកំ ទដ្ឋតំ, ន សោកាធិនំ ពាលស្ស
ជរាមរណានិមិត្តតាមត្ថស្ស។ “អស្សុតវា បុព្វដ្ឋនោ”តិ (សំ. និ. ៤.២៥២) ហិ
វេទនេន អវិជ្ជា សោកាធិនំ ការណន្តិ ទស្សិតា, ន ច ជរាមរណានិមិត្តមេវ ទុក្ខំ
ទុក្ខន្តិ។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អវិជ្ជាបទនិទ្ទេសវណ្ណានា

២២៦. “អវិជ្ជាបច្ចយា ៩២ សង្ខារ” តិ ហិ វុត្តន្តិ ឯតេន អវិជ្ជាយ
វិសេសនភាវេន សង្ខារានញ្ច បធានភាវេន វុត្តត្តា សង្ខារានំ និទ្ទិសិតព្ភការស្ស
ការណំ ទស្សេតិ។ បិតា កថីយតិ “ធីយោ សាមោ, មិត្តោ រសេរោ, ឪនាតោ
ទត្តោ” តិ។

រសិតញ្ចោ បដិវិជ្ជិតញ្ចោ សភារោ រសោ, អត្តនោ រសោ សរសោ, យាថារោ
សរសោ យាថាវសរសោ, សោ ឯវ លក្ខិតព្ភត្តា លក្ខណានិ
យាថាវសរសលក្ខណំ។ “កតមា ច, ភិក្ខុវេ, អវិជ្ជា? ទុក្ខេ អញ្ញាណ” និអាទិនា
(សំ. និ. ២.២; ម. និ. ១.១០៣) សុត្តេ ចត្តាវេ វុត្តានីតិ “សុត្តន្តកបរិយាយេនា” តិ
អាហា។ និក្ខេបកណ្ណោ បនាតិអាទិនា ៩៨ ចតុសុ ឋានេសុ កថិតាយ ឯវ
អវិជ្ជាយ និក្ខេបកណ្ណោ អដ្ឋសុ ឋានេសុ កិច្ចជាតិតោ បញ្ចវិសតិយា បទេហិ
លក្ខណតោ ច កថិតត្តា តទត្ថសំវណ្ណានាវសេនវិការវំ ករោតិ។ អហាបេត្វា
វិភជិតញ្ជិភជនញ្ជិ អភិធម្មបរិយាយោ។

ជាយតិ ឯត្ថាតិ ជាតិ, ឧប្បត្តិដ្ឋានំ។ យទិបិ និរោធមគ្គេ អវិជ្ជា អារម្មណំ ន
ករោតិ, តេ បន ជានិតុកាមស្ស តប្បជីច្ឆាទនវសេន អនិរោធមគ្គេសុ
និរោធមគ្គុបាណាកអារណាវសេន ច បវត្តមាណ តត្ថ ឧប្បជ្ជតីតិ វុច្ចតីតិ
តេសម្បិ អវិជ្ជាយ ឧប្បត្តិដ្ឋានតា ហោតិ, ឥតរេសំ អារម្មណភាវេន ចាតិ។
សង្ឃិកពលទេវគោណាទីនំ សង្ឃាជិនផ្តលាទីនិវិយ អញ្ញសេតាទីនំ អវិជ្ជាយ
ទុក្ខាទិវិសយានំ អនុត្តករានំ លោភាទីនំ និវត្តកោ អញ្ញាណាទិសភារោ
លក្ខណានិ ទដ្ឋព្ភំ។

អត្ថត្ថន្តិ ជលជលំ។ អាមេឌិតវចនញ្ជិ សព្វេសំ អត្ថានំ វិសុំ វិសុំ
ចាកជករណភាវប្បកាសនត្ថំ។ អត្ថោ ឯវ វា អត្ថោ អត្ថត្ថោតិ អត្ថស្ស
អវិបរីតតាទស្សនត្ថំ អត្ថនេវត្ថំ វិសេសយតិ។ ន ហិ ញ្ញាណំ អនត្ថំ អត្ថោតិ

គណ្ណាតីតិ។ ឯវំ ការណាការណាឆ្លុំ ឯត្ថាបិ ឧដ្ឋតំ។ តំ អាការន្តិ
អត្ថត្ថាធិអាការំ។ គហេត្វាតិ ចិត្តេ បវេសេត្វា, ចិត្តេន បុគ្គលេន វា គហិតំ
កត្វា។ បដិវិទូស្ស បុន អវេក្ខណា បច្ចវេក្ខណា។ ទុច្ឆិទ្គិតចិត្តិតាទិលក្ខណាស្ស
ពាលស្ស ភារោ ពាល្យំ។ បជាឆាតីតិ បកាវេហិ ជាឆាតិ។ ពលវមោហានំ
បមោហោ។ សមន្តតោ មោហានំ សម្មោហោ។

ទុក្ខារម្មណាតាតិ ទុក្ខារម្មណាតាយ, យាយ វា អវិជ្ជាយ ឆាទេន្តិយា
ទុក្ខារម្មណា តំសម្បយុត្តធម្មា, សា តេសំ ភារោតិ ទុក្ខារម្មណាតា,
អារម្មណមេវ វា អារម្មណាតា, ទុក្ខំ អារម្មណាតា ឯតិស្សាតិ ទុក្ខារម្មណាតា។

ទុទ្ធសត្តា គម្ពីរា ន សភាវតោ, តស្មា តទារម្មណាតា អវិជ្ជា ឧប្បជ្ឈតិ,
ឥតវេសំ សភាវតោ គម្ពីរត្តា តទារម្មណាតា ទុប្បជ្ឈតិ អធិប្បាយោ។ អបិច
ខោ បឆាតិ មគ្គស្ស សង្ខតសភាវត្តា តតោបិ និរោធស្ស គម្ពីរតរតំ ឧស្សេតិ។

អវិជ្ជាបទនិទ្ទេសវណ្ណាឆា និដ្ឋិតា។

សម្ពារបទនិទ្ទេសវណ្ណាឆា

បុឆាតីតិ សោធនតិ អបុញ្ញជលតោ ទុក្ខសំកិលេសតោ ច,
ហិតសុខដ្ឋាសយេន បុញ្ញំ ករោតីតិ តំនិច្ឆាទនេន ការកស្សដ្ឋាសយំ
បូរេតីតិ បុញ្ញោ, បូរកោ បុជ្ឈនិព្ពត្តកោ ច និរុត្តិលក្ខណេន “បុញ្ញោ”តិ
វេទិតញោ។ សមាធិបច្ចនីកានំ អតិទូរតាយ ន ឥញ្ញតិ ន ចលតីតិ អត្ថោ។
កាយស្សាតិ ធូរស្ស សាមិភាវេន និទ្ទេសោ កតោ។

បុញ្ញបកន្តិ ភវសម្បត្តបកំ។ តត្ថាតិ វិភង្គសុត្ត (សំ. និ. ២.២)។ តញ្ញិ
បធានភាវេន គហិតន្តិ។ សម្មាទិដ្ឋិសុត្ត (ម. និ. ១.១០២) បទ “តយោមេ,

អាវុសោ, សង្ខារ"តិ អាគតន្តិ។ សព្វញ្ញជិនភាសិតោ បន អយំ, ន
បច្ឆេកជិនភាសិតោ, ឥមស្សត្ថស្ស ធិបនត្ថំ ឯតេសំ សុត្តានំ វសេន តេ
គហិតា។ កងំ បនេតេន គហណោនាយមត្តោ ធិបិតោ ហោតីតិ
តំទស្សនត្ថមាហា "អភិធម្មេបិ ហិ សុត្ថេបិ ឯកសទិសាវ តន្តិ និទ្ធិជ្ជា"តិ។
សព្វញ្ញភាសិតោតិ ចាកដេន សុត្តន្តេន សទិសត្តា អយម្បិ សព្វញ្ញភាសិតោតិ
ញ្ញាយតីតិ វុត្ថំ ហោតីតិ។

"តេរសាបី"តិ វុត្ថំ, តត្ថ ញ្ញាណវិប្បយុត្តានំ ន ភាវនាមយតា ចាកជាតិ
"យថា ហី"តិ អាទិមាហា។ បដរី បដរីតិ អាទិភាវនា ច កសិណាបរិកម្មករណំ
មណ្ឌលករណញ្ញ ភាវនំ ភជាបេន្តិ។

ធានវសេន បវត្តា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា ធានំ។ តត្ថ ព្យាចារក្ខតា
អាយុហនចេតនា ធានំ អារត្ត ធានំ អធិកិច្ច ឧប្បជ្ជតីតិ វុច្ចតិ, ឯវំ ឥតវេសុ។
សោមនស្សចិត្តនាតិ អនុមោទនាបវត្តិនិទស្សនមត្តមេតំ ទដ្ឋព្វំ។
ឧបេក្ខាសហគតេនបិ ហិ អនុស្សរតិ ឯវាតិ។

អសវិក្ខកម្បិ សវិក្ខកេន ចតុត្ថជ្ឈានិចាកេន វេហប្បលាធិសុវិនាបិ
អសញ្ញេសុ កជត្តារូបំ។ រូបមេវ សជន្តនត្តា "សឥញ្ញន"ន្តិ វុត្ថំ
ឥញ្ញនករនីវរណាធិនំ អវិក្ខម្ពនតោ, រូបតណ្ហាសង្ខាតស្ស ឥញ្ញនកស្ស
ការណត្តា វា។ តេនេវ រូចារម្ពណំ និមិត្តារម្ពណញ្ញ សព្វម្បិ ចតុត្ថជ្ឈានំ
និប្បវិយាយេន "អនិញ្ញន"ន្តិ ន វុច្ចតីតិ។ មហាតុលាយ ធារយមាធា នាឡិយា
មិនមាធា ច សមុទាយមេវ ធារេតិ មិនតិ ច, ន ឯកេកំ គុញ្ញំ, ឯកេកំ តណ្ហាលំ
វា, ឯវំ ភគវាបិ អបរិមាណា បឋមកុសលចេតនាយោ សមុទាយវសេនេវ
គហេត្វា ឯកជាតិកត្តា ឯកមេវ កត្វា ទស្សេតិ។ ឯវំ ទុតិយាទយោបីតិ។

“កាយទ្វារ បវត្តា” តិ អវត្តា “អាទានគ្គហណោចោបនំ ចាបយមាធា ឧប្បន្នា” តិ បិ វត្តំ វដ្តតីតិ វចនវិសេសមត្តមេវ ទស្សេតិ។ កាយទ្វារ បវត្តិ ឯវ ហិ អាទានាធិចាបនាតិ។ បុរិមេន វា ទ្វារស្ស ឧបលក្ខណាការោ វុត្តោ, បដិមេន ចេតនាយ សវិញ្ញត្តិរូបសមុដ្ឋាបនំ។ តត្ថ អាកឡិក្ខា គហណំ អាទានំ, សម្បយុត្តស្ស គហណំ គហណំ, ជន្ទនំ ចោបនំ។

ឯត្ថាតិ កាយវចិសន្តិវគ្គហណោ, កាយវចិសញ្ចេតនាគហណោ វា។ អដ្ឋកថាយំ អភិញ្ញាចេតនា ន គហិតាវិញ្ញាណស្ស បច្ចយោ ន ហោតីតិ។ កស្មា បន ន ហោតិ, ននុ សាបិ កុសលាវិចាកធម្មា ចាតិ? សច្ចំ, អនុបច្ឆិន្ទតណ្ហាវិជ្ជាមាទេ បន សន្តានេ សព្វាចារប្បវត្តិយា តស្ស កុសលតា វិចាកធម្មតា ច វុត្តា, ន វិចាកុប្បាទនេន, សា បន វិចាកំ ឧប្បាទយន្តិ រូចាវចរមេវ ឧប្បាទេយ្យ។ ន ហិ អញ្ញាភូមិកំ កម្មំ អញ្ញាភូមិកំ វិចាកំ ឧប្បាទេតីតិ។ អត្តនា សទិសារម្ពណាញ តិដ្ឋានិកំ តំ ឧប្បាទេយ្យ ចិត្តុប្បាទកណ្តោ រូចាវចរវិចាកស្ស កម្មសទិសារម្ពណាស្សេវ វុត្តត្ថា, ន ច រូចាវចរវិចាកោ បវត្តាធិអារម្មណោ អត្ថិ, អភិញ្ញាចេតនា ច បវត្តាធិអារម្មណាវ ហោតិ, តស្មាវិចាកំ ន ឧប្បាទេតីតិ វិញ្ញាយតិ។ កសិណោសុ ច ឧប្បាទិតស្ស ចតុត្ថជ្ឈានសមាធិស្ស អានិសំសក្ខតា អភិញ្ញា។ យថាហ “សោ ឯវំ សមាហិតេ ចិត្តេ” តិ អាទិ (ធី. និ. ១.២២៤-២២៥; ម. និ. ១.៣៨៤-៣៨៦)។ តស្មា សមាធិជលសទិសា សា, ន ច ជលំ ទេតីតិ ទានសីលានិសំសោ តស្មី ភវេ បច្ចយលាកោវិយ សាបិ វិចាកំ ន ឧប្បាទេតិ។ យថា ច អភិញ្ញាចេតនា, ឯវំ ឧទ្ធច្ចេចេតនាបិ ន ហោតីតិ ឥទំ ឧទ្ធច្ចេសហគតេ ធម្មេវិសុំ ឧទ្ធវិក្ខា “តេសំ វិចាកេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ពិទា” តិ (វិភ. ៧២៥) វុត្តត្ថា វិចារេតព្វំ។

អយំ បនេត្ត អមតគ្គបថានុគតោវិនិច្ឆយោ - ធស្សនភាវនានំ អភាវេបិ
 យេសំ បុព្វដ្ឋនានំ សេក្ខានញ្ច ធស្សនភាវនាហិ ភវិតញ្ចំ, តេសំ តទុប្បត្តិកាលេ
 តេហិ បហាតុំ សក្កុណោយ្យា អកុសលា “ធស្សនេន បហាតញ្ច ភាវនាយ
 បហាតញ្ច” តិ ច វុច្ឆន្តិ, បុព្វដ្ឋនានំ បន ភាវនាយ អភាវា ភាវនាយ
 បហាតញ្ចចិន្ដា នត្ថិ។ តេន តេសំ បវត្តមាណ តេ ធស្សនេន បហាតុំ
 អសក្កុណោយ្យាបិ “ភាវនាយ បហាតញ្ច” តិ ន វុច្ឆន្តិ។ យទិ វុច្ឆយ្យំ, ធស្សនេន
 បហាតញ្ច ភាវនាយ បហាតញ្ចនំ កេសញ្ចិ កេនិ កនាចិ
 អារម្មណារម្មណាធិបតិឧបនិស្សយបច្ចយេហិ បច្ចយោ ភវេយ្យំ, ន ច បដ្ឋានេ
 “ធស្សនេន បហាតញ្ច ភាវនាយ បហាតញ្ចនំ កេសញ្ចិ កេនិ បច្ចយេន
 បច្ចយោ” តិ វុត្តា។ សេក្ខានំ បន វិជ្ជមាណ ភាវនាយ បហាតុំ សក្កុណោយ្យា
 ភាវនាយ បហាតញ្ច។ តេនេវ សេក្ខានំ ធស្សនេន បហាតញ្ច ចត្តត្តា វន្តត្តា
 មុត្តត្តា បហ័នត្តា បដិទិស្សជ្ជត្តា ឧក្ខេជិតត្តា សមុក្ខេជិតត្តា អស្សទិតត្តា
 អភិនន្តិតត្តា ច ន ហោន្តិ, បហ័នតាយ វេ សោមនស្សហេតុភូតា
 អវិក្ខេបហេតុភូតា ច ន ទោមនស្សំ ឧទ្ធចញ្ច ឧប្បាទេន្តិ តិ ន តេ តេសំ
 អារម្មណារម្មណាធិបតិភាវំ បកត្វបនិស្សយភាវញ្ច គច្ឆន្តិ។ ន ហិ បហ័នេ
 ឧបនិស្សយ អរិយោ រាគាធិកិលេសេ ឧប្បាទេតិ។

វុត្តញ្ច “សោតាបត្តិមគ្គេន យេ កិលេសា បហ័នា, តេ កិលេសេ ន បុនេតិ ន
 បច្ឆេតិ ន បច្ឆាគច្ឆតិ... បេ... អវហត្ថមគ្គេន... បេ... ន បច្ឆាគច្ឆតិ” តិ (មហានិ.
 ៨០; ចូឡនិ. មេត្តក្ខមាណាវបុច្ឆានិទ្ទេស ២៧), ន ច បុព្វដ្ឋនានំ ធស្សនេន បហាតុំ
 សក្កុណោយ្យា ឥតវេសំ ន កេនិ បច្ចយេន បច្ចយោ ហោន្តិ តិ សក្កាវត្ថុំ “ទិដ្ឋិ
 អស្សទេតិ អភិនន្តិ, តំ អារត្ត រាគោ ឧប្បជ្ជតិ, ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆា ឧទ្ធច្ចំ ឧប្បជ្ជតិ។
 វិចិកិច្ចំ អារត្ត វិចិកិច្ឆា ទិដ្ឋិ ឧទ្ធច្ចំ ឧប្បជ្ជតិ” តិ ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆានំ
 ឧទ្ធច្ឆារម្មណាបច្ចយភាវស្ស វុត្តត្តា។ វេត្ត ហិ ឧទ្ធច្ឆន្តិ ឧទ្ធច្ឆសហគតំ ចិត្តប្បាធំ

សន្ទាយ វុត្តំ។ ឯវញ្ញ កត្វា អធិបតិបច្ចយនិទ្ទេសេ “ទិដ្ឋី គរុំ កត្វា អស្សនេតិ
អភិនន្តតិ, តំ គរុំ កត្វា រាគោ ឧប្បជ្ឈតិ, ទិដ្ឋី ឧប្បជ្ឈតី”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤០៩)
ឯត្ថកមេវ វុត្តំ, ន វុត្តំ “ឧទ្ធច្ចំ ឧប្បជ្ឈតី”តិ។ តស្មា ទស្សនភាវនាហិ បហាតញ្ញានំ
អតីតាទិភាវេន នវត្ថុព្ពត្តេបិ យាទិសានំ តាហិ អនុប្បត្តិធម្មតា អាចារេតញ្ញា,
តេសុ បុព្វជ្ឈនេសុ វត្ថុមាណ ទស្សនំ អបេក្ខិត្វា តេន បហាតុំ សក្កុណោយ្យា
ទស្សនេន បហាតញ្ញា, សេក្ខេសុ វត្ថុមាណ ភាវនំ អបេក្ខិត្វា តាយ បហាតុំ
សក្កុណោយ្យា ភាវនាយ បហាតញ្ញា។ តេសុ ភាវនាយ បហាតញ្ញា
សហាយវិហារវិចារកំ ន ជនយន្តិតិ ភាវនាយ បហាតញ្ញាចេតនាយ
នាណក្ខណ្ឌិកកម្មបច្ចយភាវោ ន វុត្តោ, អបេក្ខិតព្ពទស្សនភាវនាហិតានំ
បន បុព្វជ្ឈនេសុ ឧប្បជ្ឈមាណានំ សកកណ្ណោ ធន្តរាគាធិនំ
ឧទ្ធច្ចសហគតចិត្តប្បាទស្ស ច សំយោជនត្ថយតទេកជ្ជកិលេសានំ
អនុបច្ឆិន្ទតាយ អបរិក្ខិណាសហាយានំ វិចារកុប្បាទនំ ន សក្កា បដិក្ខិបិតុន្តិ
ឧទ្ធច្ចសហគតធម្មានំ វិចារកោ វិកង្កេ វុត្តោតិ។

យទិ ឯវំ, អបេក្ខិតព្ពទស្សនភាវនាហិតានំ អកុសលានំ
នេវទស្សនេនភាវនាយបហាតញ្ញតា អាបជ្ឈតីតិ? នាបជ្ឈតិ, អប្បហាតញ្ញានំ
“នេវ ទស្សនេន ន ភាវនាយ បហាតញ្ញា”តិ (ធម. ស. តិកមាតិកា ៨) វុត្តត្ថា,
អប្បហាតញ្ញវិរុទ្ធសភាវត្ថា ច អកុសលានំ។ ឯវម្បិ តេសំ ឥមស្មី តិកេ
នវត្ថុព្ពត្តា អាបជ្ឈតីតិ? នាបជ្ឈតិ ចិត្តប្បាទកណ្ណោ ទស្សិតានំ
ឆ្វាទសអកុសលចិត្តប្បាទានំ ធូហិ បទេហិ សង្កហិតត្ថា។ យថា ហិ ធម្មវសេន
សង្កតធម្មា សព្វេ សង្កហិតាតិ ឧប្បន្នតិកេ កាលវសេន អសង្កហិតាបិ អតីតា
នវត្ថុព្ពតិ ន វុត្តា ចិត្តប្បាទរូបភាវេន គហិតេសុ នវត្ថុព្ពស្ស អភាវា, ឯវមិធាបិ
ចិត្តប្បាទភាវេន គហិតេសុ នវត្ថុព្ពស្ស អភាវា នវត្ថុព្ពតា ន វុត្តាតិ វេទិតញ្ញា។
យត្ថ ហិ ចិត្តប្បាទោ កោចិ និយោគតោ នវត្ថុព្ពា អតី, តត្ថ តេសំ ចតុត្ថោ

កោដ្ឋាសោ អត្ថិតិ យថាវុត្តបទេសុវិយ តត្ថាបិ ភិទ្ធិត្វា ភជាបេតព្ពេ ចិត្តប្បាទេ
ភិទ្ធិត្វា ភជាបេតិ “សិយា នវត្តញ្ញា បរិវារម្មណា” តិអាទិនា។ តទភាវា
ឧប្បន្នតិកេ ឥធម ច តថា ន វុត្តា។

អថ វា យថា សប្បដិយេហិ សមាទសភាវត្តា រូបធាតុយំ តយោ មហាភូតា
“សប្បដិយា” តិ វុត្តា។ យថាហ “អសញ្ញាសត្តានំ អនិទស្សនំ សប្បដិយំ ឯកំ
មហាភូតំ បដិច្ច ទ្វេ មហាភូតា, ទ្វេ មហាភូតេ បដិច្ច ឯកំ មហាភូត” តិ (បដ្ឋា.
២.២២.៩)។ ឯវំ បុព្វដ្ឋនានំ បវត្តមាណា ភាវនាយ បហាតព្ពាសមាទសភាវា
“ភាវនាយ បហាតព្ពា” តិ វុត្តេយ្យន្តិ នត្ថិ នវត្តញ្ញាបសង្កោ។ ឯវញ្ញ សតិ
បុព្វដ្ឋនានំ បវត្តមាណាបិ ភាវនាយ បហាតព្ពា សកកណ្តោ ធន្តរាគាទយោ
បរកណ្តោ ធន្តរាគាទីនំ ឧបនិស្សយេបច្ចយោ, រាគោ ច រាគទីដ្ឋីនំ
អធិបតិបច្ចយោតិ អយមត្តោលទ្វោ ហោតិ។ យថា បន អដោជ្ជញ្ញត្តា
រូបធាតុយំ តយោ មហាភូតា ន បរមត្ថតោ សប្បដិយា, ឯវំ
អបេក្ខិតព្ពាភាវនាហិតា បុព្វដ្ឋនេសុ បវត្តមាណា សកកណ្តោ ធន្តរាគាទយោ ន
បរមត្ថតោ ភាវនាយ បហាតព្ពាតិ ភាវនាយ បហាតព្ពានំ
នាណក្ខណ្ឌិកកម្មបច្ចយតា ន វុត្តា, ន ច “ទស្សនេន បហាតព្ពា ភាវនាយ
បហាតព្ពានំ កេនចិ បច្ចយេន បច្ចយោ” តិ វុត្តា។ យេ ហិ ទស្សនេន
បហាតព្ពបច្ចយា កិលេសា, ន តេ ទស្សនតោ ឧទ្ធិ បវត្តន្តិ, ទស្សនេន
បហាតព្ពបច្ចយស្សបិ បន ឧទ្ធិច្ចសហគតស្ស សហាយវេកល្អមត្តមេវ
ទស្សនេន កតំ, ន តស្ស កោចិ ភាវោ ទស្សនេន អនុប្បត្តិធម្មតំ អាចាទិតោតិ
តស្ស ឯកន្តភាវនាយ បហាតព្ពតា វុត្តា។ តស្មា តស្ស តាទិសស្សេវ សតិ
សហាយេ វិចាគុប្បាទនវចនំ, អសតិ ច វិចាកានុប្បាទនវចនំ ន វិវុដ្ឋតីតិ។

សាមី វិញ្ញាណបច្ច័យភាវេ យទិ អបនេតត្តា, កស្មា “សមីសតិ ចេតនា” តិ
វុត្តន្តិ តស្ស ការណំ ទស្សន្តោ អាហា “អវិជ្ជាបច្ច័យា បន សត្តាបេតា
ហោន្តិ” តិ។ យទិ ឯវំ, អភិញ្ញាចេតនាយ សហ “ឯកវីសតិ” តិ វុត្តព្ពន្ធិ? ន,
អវចនស្ស វុត្តការណាត្តា, តំ បន ឥតរាវចនស្សបិ ការណាត្តិ
សមានចេតនាវចនការណាវចនេន យំ ការណំ អបេក្ខិត្វា ឯកា វុត្តា, តេន
ការណេន ឥតរាយបិ វុត្តព្ពន្ធតំ, យញ្ច ការណំ អបេក្ខិត្វា ឥតរា ន វុត្តា, តេន
ការណេន វុត្តាយបិ អវុត្តព្ពន្ធតំ ទស្សតិ។ អានេញ្ញាភិសម្ពាហេ ចិត្តសម្ពាហេ
ឯវាតិ ភេទាភាវា ចាកដោតិ ន តស្ស សំយោគោ ទស្សិតោ។

សុខសញ្ញាយ គហេត្វាតិ ឯតេន តណ្ហាបវត្តិ ទស្សតិ។ តណ្ហាបវត្តាវេតិ
តណ្ហាយ បរិវារេ, តណ្ហាយ “សុខំ សុភ” តិ អាទិនា សម្ពុតេ វា អលង្កតេតិ
អត្ថោ។ តណ្ហា ហិ ទុក្ខស្ស សមុទយោតិ អជានន្តោ “អហោ វតាហំ កាយស្ស
ភេទា បរំ មរណា ខត្តិយមហាសាលានំ វា សហព្យតំ ឧបបន្នេយ្យ” តិ សម្ពាហេ
បរិក្ខេពេតិ តិ។ អមរណាត្តាតិ គហិតា ទុក្ខរកិរិយា អមរតថោ, ទេវភាវត្តំ
តថោ វា, ទុក្ខត្តា វា មរោ មារកោ តថោ អមរតថោ។ ទិដ្ឋេ អទិដ្ឋេ-សន្នោវិយ
មរេសុ អមរ-សន្នោ ទដ្ឋញ្ចោ។

ជាតិអាទិបចាតទុក្ខជននតោ មរុបចាតសទិសតា បុញ្ញាភិសម្ពាស្ស
វុត្តា។ រមណីយភាវេន ច អស្សាទភាវេន ច គយ្ហមាណំ បុញ្ញដលំ
ទីបសិទ្ធាមធុលិត្តសត្តជារាសទិសំ, តទត្ថោ ច បុញ្ញាភិសម្ពាហេ
តំនិចាតលេហានសទិសោ។

“សុខោ ឥមិស្សា បរិញ្ញាជិកាយ តរុណាយ មុទុកាយ លោមសាយ
ពាហាយ សម្មស្សោ” តិ អាទិនា (ម. និ. ១. ២៦៩) សុខសញ្ញាយ ពាលោវិយ
គូបកីឡនំ កិលេសាភិក្ខុតតាយ កោធារតិអភិក្ខុតោ អសវសោ មរិតុកាមោ

វិយ វិសខាធនំ ករណេសុ ក្ខណេសុ ជិតុច្ឆន្ទិយំ ទុក្ខញ្ច អបុញ្ញាភិសង្ខារំ
អារភតិ។ លោកសហគតស្ស វា គូថកីឡនសទិសតា, ឆោសសហគតស្ស
វិសខាធនសទិសតា យោជេតញ្ច។ កាមគុណាសមិទ្ធិយា សភយស្សបិ
បិសាចនគរស្ស សុខវិបល្លាសហេតុភារោវិយ អរូបវិចាកានំ និរន្តរតាយ
អនុបលក្ខិយមានឧប្បាទវយានំ, ធិយសន្តានតាយ អគយ្ហមានវិបរិណាមាណំ,
សង្ខារវិបរិណាមទុក្ខត្វតានម្បិ និព្វាធិវិបល្លាសហេតុភារោតិ តេសំ
បិសាចនគរសទិសតា, តទភិមុខគមនសទិសតា ច អានេញ្ញាភិសង្ខារស្ស
យោជេតញ្ច។

តារាតិ វុត្តព្ពន្ធហេក្ខោ និចាតោ, តស្មា អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោតិ ឥទំ
តារ សិទ្ធិ, ឥទំ បន អបរំ វុត្តព្ពន្ធិ អត្ថោ។ អវិជ្ជាបច្ចយា បន សញ្ញាបេតា ហោន្តីតិ
វុត្តន្តិ អភិញ្ញាចេតនានំ បច្ចយការំ ទស្សេតិ។
ចេតោបរិយបុព្ពេនិវាសអនាគតំសញ្ញាលោហិ បរេសំ អត្តនោ ច
សមោហាចិត្តជាននកាលេតិ យោជេតញ្ច។

អវិជ្ជាសម្ពុទ្ធុត្តាតិ ភវាទីនវបដិច្ឆាទិកាយ អវិជ្ជាយ សម្ពុទ្ធុត្តា។
រាគាទីនន្តិ រាគទិដ្ឋិវិចិកិច្ចទុច្ចទោមនស្សានំ
អវិជ្ជាសម្បយុត្តរាគាទិអស្សាទនកាលេសុ អវិជ្ជំ អារព្ព ឧប្បត្តិ វេទិតញ្ច។ គរុំ
កត្វា អស្សាទនំ រាគទិដ្ឋិសម្បយុត្តាយ ឯវ អវិជ្ជាយ យោជេតញ្ចំ, អស្សាទនញ្ច
រាគោ, តទិវិប្បយុត្តា ច ទិដ្ឋិតិ អស្សាទនវចនេនេវ យថាវុត្តំ អវិជ្ជំ គរុំ ករោន្តិ
ទិដ្ឋិ ច វុត្តាតិ វេទិតញ្ច។ រាគាទិហិ ច ចាឡិយំ សរូបេន វុត្តេហិ
តំសម្បយុត្តសង្ខារស្ស អវិជ្ជាវម្ពណាទិតំ ទស្សេតិ។ អនិវិជ្ជាវម្ពណាស្ស
បឋមជវនស្ស អារម្មណាទិបតិអនន្តរាទិបច្ចយវចនេសុ អវុត្តស្ស វុត្តស្ស ច

សព្វស្ស សង្គណ្ឌនត្ថំ “យំ កិញ្ចី”តិ អាហា។ វុត្តនយេនាតិ
សមតិក្កមភវបត្តនាវសេន វុត្តនយេន។

ឯកការណាវាទោ អាបជ្ជតីតិ នោសប្បសង្កា វុត្តោ។ អនិដ្ឋា ហិ
ឯកការណាវាទោ សព្វស្ស សព្វកាលេ សម្ពាបត្តិតោ
ឯកសធិសសភាវាបត្តិតោ ច។ យស្មា តីសុ បកាវេសុ អវិជ្ជមានេសុ
ចារិសេសេន ចតុត្ថ ឯវ ចវិជ្ជមានេ ឯកហេតុជលទីបនេ អត្តោ អត្តិ, តស្មា ន
នុបបជ្ជតិ។

យថាជស្សំ វេទនាវុត្តានតោតិ “សុខវេទនីយំ, ភិក្ខុវេ, ជស្សំ បដិច្ច
ឧប្បជ្ជតិ សុខា វេទនា”តិអាទិនា (សំ. និ. ២.៦២), “ចក្កញ្ច បដិច្ច... បេ... តិណ្ណំ
សង្កតិ ជស្សោ, ជស្សបច្ចយា វេទនា”តិអាទិនា (សំ. និ. ២.៤៣) ច
សុខវេទនីយាទិចក្កសម្ពស្សទិអនុរូបេន
សុខវេទនាទិចក្កសម្ពស្សជាវេទនាទីនំ វុត្តានតោ, សមាទេសុ ចក្ករូចាទីសុ
ជស្សវសេន សុខាទិវិបរិយាយាកាវតោ, សមាទេសុ ច រូបមនសិការាទីសុ
ចក្កាទិសង្ឃជ្ជនវសេន ចក្កសម្ពស្សជាទិវិបរិយាយាកាវតោ,
អញ្ញបច្ចយសាមញ្ញេបិ ជស្សវសេន សុខាទិចក្កសម្ពស្សជាទីនំ
ឱឡារិកសុខមាទិសង្ករភាវតោ ចាតិ អត្តោ។ សុខាទីនំ យថាវុត្តសម្ពស្សស្ស
អវិបរិតោ បច្ចយភាវោ ឯវ យថាវេទនំ ជស្សវុត្តានំ, ការណាជលវិសេសេន វា
ជលការណាវិសេសនិច្ឆយោ ហោតីតិ ឧភយត្ថាបិ និច្ឆយោ វុត្តានន្តិ វុត្តោ។
កម្មាទយោតិ កម្មាហារឧតុអាទយោ អចាកជា សេម្ពបដិការេន
ពេករូបសមតោ។

“អស្សាទានុបស្សិនោ តណ្ហា បវុឡតិ”តិ វចនតោតិ “សំយោជនីយេសុ,
ភិក្ខុវេ, ធម្មេសុ អស្សាទានុបស្សិនោវិហារតោ តណ្ហា បវុឡតិ, តណ្ហាបច្ចយា

ឧបាទានំ, ឧបាទានបច្ចយោ ភវេ"តិ (សំ. និ. ២.៥៣-៥៤) ឥមិនា សុត្តន តណ្ហាយ
សម្ពាសនា ការណាភាវស្ស វុត្តត្តាតិ អត្ថោ។ បុន តស្សបិ អវិជ្ជា ការណាត្ថ
ទស្សនត្ថំ "អវិជ្ជាសមុទយា អាសវសមុទយោតិ វចនតោ"តិ អាហា។ តណ្ហា វា
ចតុរុបាទានភូតា កាមភវទិដ្ឋាសវា ច សម្ពាសនា ការណាត្ថ ចាកជាតិ
សុត្តន្ធយេនបិ អវិជ្ជាយ សម្ពាសនា ការណាភាវមេវ ទស្សេតិ។
អស្សនានុបស្សិនោតិ ហិ វចនេន អាទិនវបដិច្ឆាទនកិច្ចា អវិជ្ជា តណ្ហាយ
ការណាត្ថ ទស្សិតា ហោតីតិ។ យស្មា អវិជ្ជា, តស្មា បុញ្ញាភិសម្ពាទនិកេ
អភិសម្ពាទនិកេ អវិជ្ជាយ សម្ពាសនា ការណាភាវស្ស ចាកជត្តា អវិទ្ធសុភារោ
សម្ពាសនា ការណាភាវេន វុត្តោ វិណាសវស្ស សម្ពាសនា ការណាភាវេន អសាធារណត្ថា ច។
បុញ្ញាភិសម្ពាទនិកេ សាធារណានិ វត្តាវម្មណាទីនីតិ
បុញ្ញភវាទិអាទិនវបដិច្ឆាទិកា អវិជ្ជា បុញ្ញាភិសម្ពាទនិកេ អសាធារណំ
ការណាត្ថ វា អត្ថោ ទដ្ឋត្តោ។ ឋានិវុទ្ធាតិ អត្ថិតាវុទ្ធាតិ កេចិ បន
"បដិសន្ធិអាទិន ឋានានី"តិ វទន្តិ, ឯវំ សតិ បុរិមចិត្តំ បច្ឆិមចិត្តស្ស ឋានិវុទ្ធា
បច្ចយោតិ ន ឥទំ ឯកត្ថិកំ សិយា។ ភវត្ថម្បិ ហិ ភវត្ថស្ស អនន្តរបច្ចយោ, ជវនំ
ជវនស្សតិ, ន ច សិប្បាទីនំ បដិសន្ធិអាទិន ឋានំ អត្ថិតិ ន តំ ឥធ អធិប្បេតិ។ កម្មំ
រូបស្ស នមនរុប្បនវិរោធា សារម្មណាធារម្មណវិរោធា ច សភាវិវុទ្ធា បច្ចយោ,
វិរាទិនិ ទទិអាទិនំ មធុរម្ហូលរសាទិសភាវិរោធា។ អវិជាននកិច្ចា អាហោកោ
វិជាននកិច្ចស្ស វិញ្ញាណស្ស, អមទនកិច្ចា ច គុណ្ណទយោ មទនកិច្ចស្ស
អាសវស្ស។

គោលោមាវិលោមាទិ ទព្ពាយ បច្ចយោ, ទទិអាទិនិ ភូតិណកស្ស។ ឯត្ថ ច
អវិតិ វត្តា ឯឡកា វុច្ឆន្តិ។ វិចាកាយេវ តេ ច ន, តស្មា ទុក្ខវិចាកាយបិ
អវិជ្ជាយ តទិវិចាកានំ បុញ្ញានេញ្ញាភិសម្ពាទនំ បច្ចយត្ថំ ន ន យុទ្ធវីតិ អត្ថោ។
តទិវិចាកត្ថេបិ សាវជ្ជតាយ តទិវុទ្ធានំ តំសទិសានញ្ច អបុញ្ញាភិសម្ពាទនមេវ

បច្ចុប្បន្ន, ន ឥតវេសន្តិ ឯតស្ស បសង្ក័ស្ស និវារណាត្ថំ “វិរុទ្ធា ចាវិរុទ្ធា ច,
សទិសាសទិសោ តថា។ ធម្មានំ បច្ចុប្បន្ន សិរុទ្ធា” តិ វុត្ថំ, តស្មា តមត្ថំ ចាកដំ
ករោត្តោ “ឥតិ អយំ អវិជ្ជា” តិ អាទិមាហ។

អន្ធន្ទសុត្តារុត្តាកេដ្ឋមណីនំ វិយ បុព្វាបរិយវរត្ថានំ និយតិ, និយតិយា,
និយតិ វរ វា សង្កតិ សមាគមោ និយតិសង្កតិ, តាយ ភាវេសុ បរិណាតា
មនុស្សនេវិហាជ្ជាទិការំ បត្តា និយតិសង្កតិការបរិណាតា។ និយតិយា
សង្កតិយា ភាវេន ច បរិណាតា នាធម្មការតំ បត្តា
និយតិសង្កតិការបរិណាតាតិ ច អត្ថំ វេទន្តិ។ ឯតេហិ ច វិកប្បនេហិ អវិជ្ជា
អកុសលំ ចិត្តំ កត្វា បុញ្ញាទិសុ យត្ថ កត្ថចិ បវត្ថតិ ឥតិ ឥមមត្ថំ ទស្សន្តោ
អាហ “សោ វរំ អវិជ្ជាយា” តិ អាទិ។

អបរិណាយកោ ពាលោតិ

អរហត្តមគ្គសម្មដិចាទកកល្យាណមិត្តរហិតោតិ អត្តោ។
អរហត្តមគ្គាវសានំ វា ញាណំ សមវិសមំ ទស្សន្ទា និព្វានំ នយតីតិ
បរិណាយកន្តិ វុត្ថំ, តេន វហិតោ អបរិណាយកោ។ ធម្មំ ញាតិ
សប្បវិស្វបនិស្សយេន ចតុសច្ចប្បកាសកសុត្តាទិធម្មំ ញាតា, មគ្គញាណេន
វា សព្វធម្មបវរំ និព្វានំ ញាតា, តំជាននាយត្តត្តា បន សេសសច្ចាភិសមយស្ស
សមាធកាលម្បិ តំ បុរិមកាលំ វិយ កត្វា វុត្ថំ។

សម្ពាទបទនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

វិញ្ញាណបទនិទ្ទេសវណ្ណានា

២២៧. យថាវុត្តសង្ខារបច្ចយា ឧប្បជ្ឈមាណំ តំកម្មនិព្ពត្តមេវ វិញ្ញាណំ ភវិតុំ
អរហត្តិតិ “ពាត្ថីស លោកិយវិចាកវិញ្ញាណានិ សង្កហិតានិ ហោន្តិ” តិ អាហ។
ឆាតុកថាយំ (ឆាតុ. ៤៦៦) បន វិប្បយុត្តនសង្កហិតាសង្កហិតបទនិទ្ទេសេ -

“សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណោ ន យេ ធម្មា... បេ... សន្យាយ តនបច្ចយា
ជស្សន, ជស្សបច្ចយា វេទនាយ យេ ធម្មា វិប្បយុត្តា, តេ ធម្មា កតិហិ
ខន្ធហិ... បេ... សង្កហិតា? តេ ធម្មា អសង្កតំ ខន្ធតោ បេត្វា ឯកេន
ខន្ធន ឯកាទសហាយ តនេហិ ឯកាទសហិ ឆាតុហិ សង្កហិតា។ កតិហិ
អសង្កហិតា? ចតុហិ ខន្ធហិ ឯកេនាយ តនេន សត្តហិ ឆាតុហិ
អសង្កហិតា” តិ -

វេទនតោ សព្វវិញ្ញាណាជស្សវេទនាបរិគ្គហោ កតោ។ យទិ ហិ ឯត្ថ
វិញ្ញាណាជស្សវេទនា សប្បនេសា សិយុំ, “វិចាកា ធម្មា” តិ ឥមស្ស វិយ វិស្សជ្ឈនំ
សិយា, តស្មា តត្ថ អភិធម្មភាជនីយវសេន សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណាទយោ
គហិតាតិ វេទិតញ្ច។ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា ច អភិធម្មភាជនីយេ
ចតុក្កមកកុសលសង្ខារោ អកុសលសង្ខារោ ច វុត្តោតិ សោ ឯវ ឆាតុកថាយំ
គហិតោតិ ទដ្ឋញ្ច។ ភវោ បន ឆាតុកថាយំ កម្មុបបត្តិកវិសេសទស្សនតំ ន
អភិធម្មភាជនីយវសេន គហិតោ។ ឯវញ្ច កត្វា តត្ថ “ឧបាទានបច្ចយា ភវោ” តិ
អនុទ្ធវិត្វា “កម្មភវោ” តិ អាទិនាវ នយេន ភវោ ឧទ្ធអោ។ វិចាកញ្ចោតន្តិ
វិញ្ញាណាស្ស វិចាកត្តា សង្ខារបច្ចយត្ថំ សាធនិ, តស្ស បន សាធនត្ថំ
“ឧបចិតកម្មាភាវេ វិចាកាភាវតោ” តិ វុត្តន្តិ តំ វិវរន្តោ
“វិចាកញ្ច” តិ អាទិមាហ។

យេកុយ្យេន លោកសម្បយុត្តជវនាវសានេតិ ជវនេន តទាវម្ពណានិយមេ
សោមនស្សសហគតានន្តរំ សោមនស្សសហគតតទាវម្ពណាស្ស វុត្តត្តា

សោមនស្សសហគតានេវ សន្ធាយ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ យស្មា បន
តិហេតុកដវនាវសានេ ច កធាចិ អហេតុកំ តទារម្មណំ ហោតិ, តស្មា
“យេកុយ្យនា”តិ អាហា។ សកី វាតិ “ធិរត្តតិរត្តា”ធីសុ វិយ វេទិតព្ពំ។ ទិក្ខុត្ថមេវ
បន ឧប្បជ្ឈន្តិតិ វេទន្តិ។ “ធិរត្តតិរត្ត”ន្តិ ឯត្ថ បន វា-សទ្ធស្ស អភាវា
វេនសិលិដ្ឋតាមត្តេន ធិរត្តគ្គហណំ កតន្តិ យុដ្ឋតិ, “ធិរត្តតិរត្តទស្សនត្ថំ
វា”តិ។ ឥធម បន វា-សទ្ធាវិកប្បនត្តោ វុត្តោតិ សកី ឯវ ច កធាចិ បវត្តិ សន្ធាយ
“សកី វា”តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនេវ ហិ សកី តទារម្មណប្បវត្តិយាវិចារេតព្ពតំ
ទស្សនត្តោ “ចិត្តប្បវត្តិគណនាយំ បនា”តិអាធិមាហា។ តត្ថ
ចិត្តប្បវត្តិគណនាយន្តិវិចាកកថាយំ ពលវរុចាធិកេ អារម្មណេ វុត្តំ
ចិត្តប្បវត្តិគណនំ សន្ធាយាហា។ តត្ថ ហិ ទ្វេវ តទារម្មណប្បវត្តិវាវា អាគតា។
ជវនវិសយានុកវនព្ពិ តទារម្មណំ អាសន្នកេទេ តស្មីវិសយេ
ឯកចិត្តក្ខណារសិដ្ឋាយុកេ ន ឧប្បជ្ឈេយ្យាតិ អធិប្បាយោ។ អនុរូចាយ
បដិសន្ធិយាតិ អកុសលវិចាកស្ស អចាយបដិសន្ធិ,
កាមាវចរាធិកុសលវិចាកានំ កាមរូចារូបសុគតិបដិសន្ធិយោ យថាកម្មំ
អនុរូចា។

បដិសន្ធិកថា មហាវិសយាតិ កត្វា បវត្តិមេវ តាវ ទស្សនត្តោ “បវត្តិយំ
បនា”តិអាធិមាហា។ អហេតុកទ្វយាធីនំ ធារនិយមាទិយមាវេនំ ភវន្ត្រតានំ
សយមេវ ធារត្តា ចុតិបដិសន្ធិភូតានព្ពា ភវន្ត្រសន្ធិតេន អញ្ញេន ច ធារេន
អនុប្បវត្តិតោ និយតំ អនិយតំ វា ធារំ ឯតេសន្តិវត្តំ អសក្កណោយ្យត្តា។
ឯកស្ស សត្តស្ស បវត្តរូចាវចរវិចាកោ បថីកសិណាធីសុ យស្មី អារម្មណេ
បវត្តោ, តតោ អញ្ញស្មី តស្ស បវត្តិ នត្តិតិ រូចាវចរានំ និយតារម្មណតា វុត្តា។
តត្រស្សាតិ បវត្តិយំ ពាត្តិសវិធស្ស។

ឥន្ទ្រិយប្បវត្តិអានុភាវតោ ឯវ ចក្កសោតទ្វារភេទេន, តស្ស ច
វិញ្ញាណវីចិត្រេនាយត្ថត្តាវីចិត្រេនេន ច ភវិតតំ, តស្មិញ សតិ “អារដ្ឋនានន្តរំ
ទស្សនំ សវនំ វា តទនន្តរំ សម្មជីច្ឆន” ត្ថិអាទិនា ចិត្តនិយមេន ភវិតតំ។ តថា ច
សតិ សម្មជីច្ឆនសន្តិរណានម្បិ ភាវោ សិទ្ធា ហោតិ, ន
ឥន្ទ្រិយប្បវត្តិអានុភាវេន ទស្សនសវនមត្តស្សេវ, នាបិ ឥន្ទ្រិយានំ ឯវ
ទស្សនសវនកិច្ចតាតិ ឥមមត្តំ ទស្សន្តោ អាហា “ទ្វារវីចិត្រេនេ ចិត្តនិយមតោ
ចា” តិ។ បឋមកុសលេន ច តទារម្មណស្ស ឧប្បត្តិ ហោតិ, តំ
បឋមកុសលានន្តរំ ឧប្បជ្ជមានំ ជនកំ អនុពន្ធតិ នាម, ទុតិយកុសលាទិអនន្តរំ
ឧប្បជ្ជមានំ ជនកសទិសំ អនុពន្ធតិ នាម, អកុសលានន្តរំ ឧប្បជ្ជមានញា
កាមាវចរតាយ ជនកសទិសន្តិ។

ឯកាទស តទារម្មណចិត្តានិ... បេ.... តទារម្មណំ ន គណ្ណាន្តិ
តទារម្មណភាវតាយ “តទារម្មណ” ត្ថិលទ្ធនាមាទិ តទារម្មណភាវំ ន គណ្ណាន្តិ,
តទារម្មណភាវេន ឧប្បវត្តន្តិ អត្តោ។ អថ វា នាមគោត្តំ អារព្ព ជវេន ជវិតេ
តទារម្មណំ តស្ស ជវេនស្ស អារម្មណំ ន គណ្ណាន្តិ, នាលម្ពន្តិ អត្តោ។
រូចារូបធម្មេតិ រូចារូចាវចរេ ធម្មេ។ ឥទំ បនវត្វា “អភិញ្ញាញាណំ អារព្ពា” តិ
វិសេសនំ បរិត្តាទិអារម្មណតាយ កាមាវចរសទិសេសុ ចេវ
តទារម្មណានុប្បត្តិទស្សនតំ។ មិច្ឆត្តនិយតា ធម្មា មគ្គាវិយ ភាវនាយ សិទ្ធា
មហាពលា ចាតិ តត្ថ ជវេនេន បវត្តមាទេន សានុពន្ធទេនេន ន ភវិតត្ថន្តិ តេសុ
តទារម្មណំ បដិក្ខិត្តំ។ លោកុត្តរធម្មេ អារព្ពាតិ ឯតេនេវ សិទ្ធិ
“សម្មត្តនិយតធម្មេសូ” តិ វិសុំ ឧទ្ធករណំ សម្មត្តមិច្ឆត្តនិយតធម្មានំ
អញ្ញមញ្ញបដិបក្ខាតិ ពលវភាវេន តទារម្មណស្ស អវត្តភាវទស្សនតំ។

ឯវំ បវត្តិយំ វិញ្ញាណប្បវត្តិ ទស្សត្វា បដិសន្ធិយំ ទស្សតុំ “យំ បទ
វុត្ត” ត្តិអាទិមាហា។ កេន កត្តាតិ កេន ចិត្តេន កស្មី ភវេ។ ឯកូនីសតិ
បដិសន្ធិយោ តេន តេន ចិត្តេន បវត្តមាណា បដិសន្ធិកូណោ រូបារូបធម្មាតិ តេន
តេន ចិត្តេន សាសា តត្ថ តត្ថ បដិសន្ធិ ហោតីតិ វុត្តា។ តស្សាតិ ចិត្តស្ស។

អាគន្ធាតិ អាគតំ វិយ ហុត្វា។ គោបកសីវលីតិ រញ្ជោ ហិការកេ
គោបកកុលេ ជាតោ សីវលីនាមកោ។ កម្មាទិអនុស្សរណាព្យាចារវហិតត្តា
“សម្មាសម្ពុទ្ធិកាលកិរិយា” តិ វុត្តា។ អព្យាចារេនេវ ហិ តត្ថ កម្មាទិឧបដ្ឋានំ
ហោតីតិ។ “បិសិយមាឆាយ មក្ខិកាយ បឋមំ កាយទ្វារវដ្ឋនំ ភវង្គំ នាវដ្ឋេតិ
អត្តនា ចិន្ដិយមានស្ស កស្សចិ អត្ថិតាយា” តិ កេចិ ការណំ វទន្ដិ, តទេតំ
អការណំ ភវង្គិសយតោ អញ្ញស្ស ចិន្ដិយមានស្ស អភាវា
អញ្ញចិត្តប្បវត្តកាលេ ច ភវង្គាវដ្ឋនស្សេវ អសម្ភវតោ។ ឥទំ បនេត្ថ ការណំ
សិយា - “តានិស្ស តម្ហិ សមយេ ឱលម្ពន្តិ អដ្ឋោលម្ពន្តិ អភិប្បលម្ពន្តិ” តិ (ម. និ.
៣.២៤៨) វចនតោ តីសុ ជវនវារេសុ អប្បវត្តេស្សេវ កម្មាទិឧបដ្ឋានេន ភវិតតំ។
អនេកជវនវារប្បវត្តិយា ហិ អដ្ឋោលម្ពនំ អភិប្បលម្ពនញ្ច ហោតីតិ។ តស្មា
កាយទ្វារវដ្ឋនំ អនាវដ្ឋេត្វា មនោទ្វារវដ្ឋនមេវ កម្មាទិអាសម្ពាណំ បឋមំ ភវង្គំ
អាវដ្ឋេតិ, តតោ ដោដ្ឋព្ភស្ស ពលវត្តា ទុតិយវារេ កាយវិញ្ញាណវីចិ បច្ចុប្បន្នេ
ដោដ្ឋព្ភេ បវត្តតិ, តតោ បុរិមជវនវារគហិតេស្សេវ កម្មាទីសុ កមេន
មនោទ្វារជវនំ ជវិត្វា មូលភវង្គសម្ពាតំ អាគន្ធកភវង្គសម្ពាតំ វា តទារម្មណំ
ភវង្គំ ឱតរតិ, តទារម្មណភារេ វា ភវង្គមេវ។ ឯតស្មី ហិ ឯកាលំ ករោតីតិ
តទារម្មណានន្តរេន ចុតិចិត្តេន, តទារម្មណភារេ វា ភវង្គសម្ពាតេនេវ
ចុតិចិត្តេន ចរតីតិ អត្តោ។ ភវង្គមេវ ហិ ចុតិចិត្តំ ហុត្វា បវត្តតីតិ ចុតិចិត្តំ ឥធ
“ភវង្គ” ត្តិ វុត្តត្តិ។ មនោទ្វារវិសយោ លហុកោតិ លហុកបច្ចុបដ្ឋានំ សន្ធាយ វុត្តំ
“អរូបធម្មានំ... ខេ... លហុកោ” តិ។ អរូបធម្មស្ស ហិ មនោទ្វារស្ស វិសយោ

លហុកបច្ចុប្បន្ននោះទេ។ ពលរដ្ឋ ច រូបធម្មស្ស កាយធារស្ស វិសយេ
អប្បវត្តិកា មនោធារវិសយេ កម្មាធិម្ហិ បឋមំ ចិត្តប្បវត្តិទស្សនេន អរូបធម្មានំ
វិសយស្ស លហុកតា ធិបិតាទី។ រូបានំ វិសយាការេបិ វា “អរូបធម្មាន” ត្ថិ វចនំ
យេសំ វិសយោ អត្ថិ, តំទស្សនត្ថមេវាទី ទដ្ឋព្វំ។ តេន លហុកម្មាធិសុ
ចិត្តប្បវត្តិតោ លហុកហណ្ឌិយតា វិសយស្ស លហុកតា។

កម្មាធិនំ ភូមិចិត្តចាទាទិវសេន វិត្តារតោ អនន្តោ បកេនោតិ
“សង្ខេបតោ” តិ អាហ។

អវិជ្ជាតណ្ហាធិកិលេសេសុ អនុបច្ឆិន្នេស្វរ កម្មាធិនោ ឧបជ្ជានំ, តញ្ញារព្វ
ចិត្តសន្តានស្ស ភវន្តនិច្ឆេទោណបញ្ញារតា ហោតីតិ អាហ
“អនុបច្ឆិន្នកិលេសពលវិនាមិត” ត្ថិ។ សន្តានេ ហិវិនាមិតេ តទេកទេសភូតំ
បដិសន្ធិចិត្តញ្ញវិនាមិតមេវ ហោតិ, ន ច ឯកទេសវិនាមិតភារេន វិនា
សន្តានវិនាមិតតា អត្ថិតិ។ សព្ពត្ថ បន “ទុក្ខតិបដិសន្ធិនិដ្ឋាយ ចុតិយា
បុរិមជវនានិ អកុសលានិ, ឥតរាយ ច កុសលានី” តិ និច្ឆិន្និ។
“និមិត្តស្សាទគធិតំ វា, ភិក្ខុវេ, វិញ្ញាណំ តិជ្ជមានំ តិជ្ជតិ អនុញ្ញេនស្សាទគធិតំ
វា។ តស្មី ចេ សមយេ កាលំ ករោតិ, ហ្មនមេតំ វិជ្ជតិ, យំ ទ្វិន្នំ គតីនំ អញ្ញាតរំ
គតី ឧបបន្លេយ្យ និរយំ វា តិវច្ឆានយោនី វា” តិ (សំ. និ. ៤.២៣៥) វុត្ថំ។ តស្មា
អាសន្នំ អកុសលំ ទុក្ខតិយំ, កុសលញ្ច សុគតិយំ បដិសន្ធិយា ឧបនិស្សយោ
ហោតីតិ។

រាគាធិហេតុភូតំ ហ្មនមាម្ពណ្ឌន្តិ អកុសលវិចាកស្ស អារម្មណំ ភវិតុំ
យុត្តំ អនិជ្ឈារម្មណំ អាហ។ តម្បិ ហិ សង្ខប្បវសេន រាគស្សបិ ហេតុ ហោតីតិ។
អកុសលវិចាកជនកកម្មសហជាតានំ វា
តំសធិសាសន្តចុតិជវនេចតនាសហជាតានញ្ច រាគាធិនំ ហេតុភារោ ឯវ

ហ៊ានតា។ តញ្ជី បច្ឆានុតាបជនកកម្មានមារម្ពណំ កម្មវសេន អនិដ្ឋំ
អកុសលវិចាកស្ស អារម្មណំ ភវេយ្យ, អញ្ញាថា ច ឥដ្ឋារម្មណោ បវត្ថស្ស
អកុសលកម្មស្ស វិចាកោ កម្មនិមិត្តារម្មណោ ន ភវេយ្យ។ ន ហិ
អកុសលវិចាកោ ឥដ្ឋារម្មណោ ភវិតុមហតីតិ។ បញ្ចាទ្វារេ ច អាចាថមាគច្ឆន្តំ
បច្ចុប្បន្នំ កម្មនិមិត្តំ អាសន្នកតកម្មារម្មណាសន្តតិយំ ឧប្បន្នំ តំសទិសព្វា
ធម្មតំ, អញ្ញាថា តនេវ បដិសន្ធិអារម្មណូបដ្ឋាបកំ តនេវ ច បដិសន្ធិជនកំ
ភវេយ្យ, ន ច បដិសន្ធិយា ឧបចារកូតានិវិយ “ឯតស្មី តយា បវត្ថិតត្ត”ន្តិ
បដិសន្ធិយា អារម្មណំ អនុចាទេន្តានិវិយ ច បវត្ថានិ ចុតិអាសន្នានិ ជវនានិ
បដិសន្ធិជនកានិ ភវេយ្យ។ “កតត្តា ឧបចិតត្តា”តិ (ធម. ស. ៤៣១) ហិ វុត្ថំ។ តនា
ច តំសមាធិវិជយំ វិយ បវត្ថមាធិនិ កមំ កតូបចិតានិ សិយុំ, ន ច អស្សាទិតានិ
តនា, ន ច លោកិយានិ លោកុត្តរានិវិយ សមាធិវិជយានិ ហោន្តិ។

“បុព្វេ វាស្ស តំ កតំ ហោតិ ចាបកម្មំ ទុក្ខវេទនីយំ, បច្ឆា វាស្ស តំ
កតំ ហោតិ ចាបកម្មំ ទុក្ខវេទនីយំ, មរណកាលេ វាស្ស ហោតិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ
សមត្តា សមាទិន្នា, តេន សោ កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា អចាយំ ទុក្ខតី
វិនិចាតំ និរយំ ឧបបន្នតី”តិ (ម. និ. ៣.៣០៣) -

អាទិនា សុត្តេ មរណកាលេ សមត្តាយ សមាទិន្នាយ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា សម្មាទិដ្ឋិយា
ច សហជាតចេតនាយ បដិសន្ធិទានំ វុត្ថំ, ន ច ទុព្ពលេហិ បញ្ចាទ្វារិកជវនេហិ
មិច្ឆាទិដ្ឋិ សម្មាទិដ្ឋិ វា សមត្តា ហោតិ សមាទិន្នា។ វុត្ថតិ ច -

“សព្ពម្បី ហេតំ កុសលាកុសលធម្មបដិវិជាននាទិចវនបរិយោសានំ
កិច្ចំ មនោទ្វារិកចិត្តេនេវ ហោតិ, ន បញ្ចាទ្វារិកេនាតិ សព្ពស្ស បេតស្ស
កិច្ចស្ស ករណេ សហជវនកានិវិជិតត្តានិ បដិក្ខិត្តានិ”តិ (វិភ. អដ្ឋ.
៧៦៦)។

តត្ថ ហិ “ន កិញ្ចា ធម្មំ បដិវិជានាតីតិ ‘មនោបុព្ពត្តមា ធម្មា’តិ (ធម. ប. ១-២) ឯវំ
វុត្ថំ ឯកម្មំ កុសលំ វា អកុសលំ វា ន បដិវិជានាតី”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៧៦៦) ច វុត្ថំ។
យេសំ បដិវិការីនប្បវត្តិយា សុខំ វា ទុក្ខំ វា អន្ធទិ, តេសំ សា បវត្តិ បញ្ចន្ទារេ
បដិក្ខត្តា, កុសលាកុសលកម្មសមាទានញ្ច តាទិសមេវាតិ។ តទារម្មណានន្តរំ
បន ចវនំ, តទនន្តរា ច ឧបបត្តិ មនោទ្វារិកា ឯវំ ហោតិ, ន សហជវនករីចិចិត្ត
បរិយាបន្នាតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន ឥធ បញ្ចន្ទារិកតទារម្មណានន្តរំ ចុតិ,
តទនន្តរំ បដិសន្ធិ ច វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ភំ។ តត្ថ អវសេសបញ្ចចិត្តក្ខណាយុកេ
រូចាទិម្ហំ ឧប្បន្នំ បដិសន្ធិ សន្ធាយេវ “បច្ចុប្បន្នារម្មណំ ឧបបត្តិចិត្តំ
បច្ចុប្បន្នារម្មណាស្ស ភវន្ត្ថស្ស អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ,
អវសេសេកចិត្តក្ខណាយុកេ ច ឧប្បន្នំ សន្ធាយ “បច្ចុប្បន្នារម្មណំ ឧបបត្តិចិត្តំ
អតីតារម្មណាស្ស ភវន្ត្ថស្ស អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋ. ២.១៩.២៨) វុត្តន្តិ
វេទិតព្ភំ។

សុទ្ធាយ វាតិ មហាគ្គតកម្មនិមិត្តារម្មណាយ ជវនរិយា
តទារម្មណាហិតាយាតិ អត្ថោ។ សា បន ជវនរិយា មហាគ្គតវិចាកស្ស ឧបចារោ
រិយ ទដ្ឋព្ភំ។ កេចិ បន តំ វិចិ មហាគ្គតាវសានំ វេទន្តិ។ អតីតារម្មណា
ឯកាទសវិធា, នវត្តញ្ញារម្មណា សត្តវិធា។

ឯតេនានុសារេន អារុប្បចុតិយាបិ អនន្តរា បដិសន្ធិ វេទិតព្ភាតិ ឥទំ កស្មា
វុត្ថំ, ននុ “បថីកសិណាជ្ឈនាទិវសេន បដិលទ្ធមហាគ្គតសុគតិយំ វិចិតស្ស”តិ
ឯវំ មាទិកេ ឯវំ នយេ អយម្បិ បដិសន្ធិ អវុត្តាតិ? ន, តត្ថ
រូចាវចរចុតិអនន្តរាយ ឯវំ បដិសន្ធិយា វុត្តត្តា។ តត្ថ ហិ “បថីកសិណាទិកំ វា
និមិត្តំ មហាគ្គតចិត្តំ វា មនោទ្វារេ អាចាជមាគច្ឆតិ។ ចក្កុសោតានំ
វា”តិ អាទិកេន រូចាវចរចុតិយា ឯវំ អនន្តរា បដិសន្ធិ វុត្តាតិ វិញ្ញាយតិ។ អថាបិ

យថាសម្ភវ័យោជនាយ អយម្មិ បដិសន្ធិ តត្ថេវ អវុទ្ធា, អរូចាវចរចុតិអនន្តរា
បនរូចាវចរបដិសន្ធិ នត្ថិ, អរូចាវចរេ ច ឧបរូបវិចុតិយា ហេដ្ឋិមា ហេដ្ឋិមា
បដិសន្ធិតិ ចតុត្តារុប្បចុតិយា នវត្តញ្ញាវម្ពណា បដិសន្ធិ នត្ថិ។ តេន តត្ថោ
តត្ថេវ អតីតាវម្ពណា កាមាវចរេ ច អតីតបច្ចុប្បន្នាវម្ពណា បដិសន្ធិ ឥតរាហិ
ច យថាសម្ភវំ អតីតនវត្តញ្ញាវម្ពណា អារុប្បបដិសន្ធិ, អតីតបច្ចុប្បន្នាវម្ពណា
ច កាមាវចរបដិសន្ធិ យោជេតញ្ញាតិ ឥមស្សវិសេសស្ស ទស្សនត្ថំវិសុំ ឧទ្ធករណំ
កតំ។

ឯវំ អារម្ពណាវសេន ឯកវិជាយ កាមាវចរសុគតិចុតិយា ធុរិជា
ទុគ្គតិបដិសន្ធិ, ទុគ្គតិចុតិយា ធុរិជា សុគតិបដិសន្ធិ, កាមាវចរសុគតិចុតិយា
ទ្វិឯកទ្វិប្បកាវាទំ កាមរូចារុប្បាទំ វសេន បញ្ចវិជា សុគតិបដិសន្ធិ,
រូចាវចរចុតិយា ច តថេវ បញ្ចវិជា, ធុរិជាយ អារុប្បចុតិយា បច្ចេកំ ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នំ
កាមារុប្បាទំ វសេន អដ្ឋវិជា ច បដិសន្ធិ ទស្សិតា, ទុគ្គតិចុតិយា បន
ឯកវិជាយ ទុគ្គតិបដិសន្ធិ ធុរិជា ន ទស្សិតា, តំ ទស្សេតុំ “ទុគ្គតិយំ វិចិតស្ស
បនា” តិអាទិមាហា។ យថាវុត្តា បន -

ទ្វិទ្វិបញ្ចប្បកាវា ច, បញ្ចាដ្ឋធុរិជាបិ ច;
ចតុវិសតិ សញ្ញាបិ, តា ហោន្តិ បដិសន្ធិយោ។

“កាមាវចរស្ស កុសលស្ស កម្មស្ស កតត្តា” តិអាទិនា (ធរ. ស. ៤៣០, ៤៥៥,
៤៩៨) នាណក្ខណិកកម្មបច្ចយភារោ ទស្សិតប្បកាវោតិ
ឧបនិស្សយបច្ចយភារមេវ ទស្សេន្តោ “វុត្តញ្ញោត” តិអាទិមាហា។

អាទិនា សហាតិអាទិនា វិមិស្សវិញ្ញាណេន សហា។ ឡិមតោ ទ្វេវា តយោ វា
ទសកា ឧប្បជ្ឈន្តិតិ គព្ពសេយ្យកានំ វសេន វុត្តំ។ អញ្ញត្ថ ហិ អនេកេ កលាថា

សហ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ព្រហ្មត្ថភាវេបិ ហិ អនេកគារុតប្បមាណោ អនេកេ កលាចា
សហុប្បជ្ជន្តិតិ តិសតោ អធិកានេវ រូចានិ ហោន្តិ គន្ធសាហារានំ បដិក្ខិត្តត្តា
ចក្កុសោតវត្ថុសត្តកជីវិតនក្កភាវេបិ តេសំ ពហុត្តា។ អដ្ឋកថាយំ បន តត្ថបិ
ចក្កុសោតវត្ថុនិសកានំ ជីវិតនវកស្ស ច ឧប្បត្តិ វុត្តា, ចាឡិយំ បន
“រូបធាតុយា ឧបបត្តិក្ខណោ វេបេត្វា អសញ្ញាសត្តានំ ទេវានំ បញ្ចាយតនានិ
ចាតុភវន្តិ, បញ្ច ធាតុយោ ចាតុភវន្តិ”តិ វុត្តំ, តថា “រូបធាតុយា ន អាយតនានិ
នវ ធាតុយោ”តិ សព្ពសង្គហវសេន តត្ថ វិជ្ជមានាយតនធាតុយោ ទស្សេតុ
វុត្តំ។ កថាវត្ថុម្ហិ ច យានាយតនានីនំ វិយ គន្ធាយតនានីនញ្ច តត្ថ ភាវោ
បដិក្ខិត្តោ “អត្ថិ តត្ថ យានាយតនន្តិ? អាមន្តា, អត្ថិ តត្ថ គន្ធាយតនន្តិ? ន ហោវី
វត្ថុញ្ចោ”តិ អាទិនា (កថា. ៥១៩), ន ច អដោដ្ឋញ្ញាយតនានំ បថីវីធាតុអាទិនាវិយ
អគន្ធសាយតនានំ គន្ធសានំ តត្ថ ភាវោ សក្កាវត្ថុ ដុសិតុ
អសក្កុណោយ្យតាវិនិមុត្តស្ស បថីវីអាទិសភាវស្ស វិយ គន្ធសភាវិនិមុត្តស្ស
គន្ធសសភាវស្ស អភាវា។

យទិ ច យានសម្មស្សនីនំ ការណភាវោ នត្ថិតិ អាយតនានីតិ តេន
វុច្ចយ្យំ, ធាតុ-សន្ថោ បន និស្សត្តនិជ្ជីវាចកោតិ គន្ធាតុរសធាតុតិ អវចនេ
នត្ថិ ការណំ, ធម្មភាវោ ច តេសំ ឯកន្តេន ឥច្ឆិតញ្ចោ
សភាវធារណាទិលក្ខណតោ អញ្ញស្ស អភាវា, ធម្មានញ្ច អាយតនភាវោ
ឯកន្តតោ យមកេ (យម. ១. អាយតនយមក. ១៣) វុត្តោ “ធម្មោ អាយតនន្តិ?
អាមន្តា”តិ។ តស្មា តេសំ គន្ធសាយតនភាវភាវេបិ កោចិ អាយតនសភាវោ
វត្ថុញ្ចោ។ យទិ ច ដោដ្ឋញ្ញភាវតោ អញ្ញោ បថីវីធាតុអាទិនាវិយ
គន្ធសភាវតោ អញ្ញោ តេសំ កោចិ សភាវោ សិយា, តេសំ ធម្មាយតនេ
សង្កហោ។ គន្ធសភាវេ បន អាយតនភាវេ ច សតិ គន្ធា ច សោ អាយតនញ្ច
គន្ធាយតនំ, រសោ ច សោ អាយតនញ្ច រសាយតនន្តិ ឥទមាបន្ថមេវាតិ

គន្ធរសាយតនភារោ ច ន សក្កា និវារេតំ, “តយោ អាហារា”តិ (វិភ. ៩៩៣) ច
វេចនតោ កតឡឺការាហារស្ស តត្ថ អភារោវិញ្ញាយតិ។ តស្មា យថា ចាឡិយា
អវិរោធា ហោតិ, តថា រូបគណនា កាតញ្ញា។ ឯវញ្ញំ ធម្មតា ន វិលោមិតា
ហោតីតិ។

ជាតិឧណ្ហាយាតិ គព្ពំ ជាលេត្វា គហិតឧណ្ហាយាតិបិ វេទន្តិ។ សម្ភវកេនោតិ
អត្ថិតាកេនោ។ និជ្ឈាមតណ្ហិកា កិរ និច្ចំ ទុក្ខាតុរតាយ កាមំ សេវិត្វា គព្ពំ ន
គណ្ហាន្តិ។

រូបីព្រហ្មេសុ តាវ ឱបចាតិកយោនិកេស្វតិ ឱបចាតិកយោនិកេហិ
រូបីព្រហ្មេ និទ្ធាវេតិ។ “សំសេនដោបចាតីសុ អវកំសតោ តីសា”តិ ឯតំ វិវរេន្តោ
អាហា “អវកំសតោ បនា”តិអាទិ, តំ បនេតំ ចាឡិយា ន សមេតិ។ ន ហិ
ចាឡិយំ កាមាវចរានំ សំសេនដោបចាតិកានំ អយានកានំ ឧបបត្តិ វុត្តា។
ធម្មហនយវិកង្កេ (វិភ. ១០០៧) ហិ -

“កាមធាតុយា ឧបបត្តិក្ខណោ កស្សចិ ឯកានសាយតនានិ
ចាតុកវន្តិ, កស្សចិ ទសាយតនានិ, កស្សចិ អបរានិ ទសាយតនានិ,
កស្សចិ នវាយតនានិ, កស្សចិ សត្តាយតនានិ ចាតុកវន្តិ”តិ -

វុត្តំ, ន វុត្តំ “អជ្ឈាយតនានិ ចាតុកវន្តិ”តិ។ តថា “ទសាយតនានិ ចាតុកវន្តិ”តិ
តិក្ខត្តំ វុត្តត្ថំ សិយា, អយានកឧបបត្តិយា វិជ្ជមានាយ តិក្ខត្តញ្ច “នវាយតនានិ
ចាតុកវន្តិ”តិ, ន ច តំ វុត្តំ។ ឯវំ ធាតុចាតុភារាវាទិបញ្ចេសុ យមកេបិ
យានជីវាកាយានំ សហចារិតា វុត្តាតិ។

ចុតិបដិសន្ធិនំ ខន្ធាទីហិ អញ្ញមញ្ញំ សមាទតា អកេនោ, អសមាទតា
កេនោ។ នយមុខមត្តំ ទស្សេត្វា វុត្តំ អវុត្តញ្ច សព្ពំ សង្កណ្ហិត្វា អាហា “អយំ តាវ

អរូបភូមិសុយេវ នយោ"តិ។ រូបារូបាវចរានំ ឧបចារស្ស ពលវតាយ តតោ
ចរិត្វា ទុគ្គតិយំ ឧបបត្តិ នត្ថិតិ "ឯកច្ចសុគតិបុតិយា"តិ អាហា។
ឯកច្ចទុគ្គតិបដិសន្ធិតិ ឯត្ថ ឯកច្ចគ្គហណាស្ស បយោជនំ មគ្គិតព្ពំ។ អយំ
បនេត្តាធិប្បាយោ សិយា - នានត្ថកាយនានត្ថសញ្ញាសុ វុត្តា ឯកច្ច
វិនិចាតិកា តិហេតុកាធិបដិសន្ធិកា, តេសំ តំ បដិសន្ធិវិនិចាតកាវេន
ទុគ្គតិបដិសន្ធិតិ គហេត្វា សព្ពសុគតិបុតិយាវ សា បដិសន្ធិហោតិ, ន
ឯកច្ចសុគតិបុតិយា ឯវាតិ តំនិវត្តនត្ថំ ឯកច្ចទុគ្គតិគ្គហណំ កតំ។
អចាយបដិសន្ធិ ឯវ ហិ ឯកច្ចសុគតិបុតិយា ហោតិ, ន សព្ពសុគតិបុតិយា។
អថ វា ទុគ្គតិបដិសន្ធិ ធុរិយា ឯកច្ចសុគតិបុតិយា អនន្តរា ទុគ្គតិបុតិយា ចាតិ។
តត្ថ បច្ឆិមំ វដ្ឋេត្វា បុរិមំ ឯវ កល្យាណំ អាហា "ឯកច្ចទុគ្គតិបដិសន្ធិ"តិ។
អហេតុកបុតិយា សហេតុកបដិសន្ធិតិ ទុហេតុកា តិហេតុកា ច
យោជេតព្ពា។ មណ្ឌកនេវបុត្តាជីនំវិយ ហិ អហេតុកបុតិយា
តិហេតុកបដិសន្ធិបិ ហោតិតិ។

តស្ស តស្ស វិបរីតតោ ច យថាយោគំ យោជេតព្ពន្ធិ "ឯកច្ចសុគតិបុតិយា
ឯកច្ចទុគ្គតិបដិសន្ធិ"តិអាទិសុ ភេទិវិសេសេសុ "ឯកច្ចទុគ្គតិបុតិយា
ឯកច្ចសុគតិបដិសន្ធិ"តិអាទិនា យំ យំ យុដ្ឋតិ, តំ តំ យោជេតព្ពន្ធិ អត្ថោ។
យុដ្ឋមានមត្តាបេក្ខនវសេន នប្បុសកនិទ្ទេសោ កតោ, យោជេតព្ពន្ធិ វា ភាវត្ថោ
ទដ្ឋព្ពោ។ អមហគ្គតពហិទ្ធាវម្ពណាយ មហគ្គតអដ្ឋត្តាវម្ពណាតិអាទិសុ បន
វិបរីតយោជនា ន កាតព្ពា។ ន ហិ មហគ្គតអដ្ឋត្តាវម្ពណាយ បុតិយា
អរូបភូមិសុ អមហគ្គតពហិទ្ធាវម្ពណា បដិសន្ធិ អត្ថិ។ ចតុក្កន្ទាយ
អរូបបុតិយា បញ្ចក្កន្ទា កាមាវចរបដិសន្ធិតិ ឯតស្ស វិបរិយាយោ សយមេវ
យោជិតោ។ អតីតាវម្ពណាបុតិយា បច្ចុប្បន្នាវម្ពណា បដិសន្ធិតិ ឯតស្ស ច
វិបរិយាយោ នត្ថិ ឯវាតិ។ ភេទិវិសេសោ ឯវ ច ឯវំវិត្តារេន ទស្សិតោ,

អភេទវិសេសោ បន ឯកេកស្មី ភេទេ តត្ថ តត្ថេវ ចុតិបដិសន្ធិយោជនាវសេន
យោជេតញ្ចោ “បញ្ចក្ខន្ធាយ កាមាវចរាយ បញ្ចក្ខន្ធា កាមាវចរា...បេ....
អវិតក្កអវិចារាយ អវិតក្កអវិចារា”តិ, ចតុក្ខន្ធាយ បន ចតុក្ខន្ធា សយមេវ
យោជិតា។ ឯតេនេវ នយេន សក្កា ញាតុន្តិ បញ្ចក្ខន្ធាធីសុ អភេទវិសេសោ ន
ធស្សិតោតិ។ តតោ ហេតុំវិនាតិ តត្ថ ហេតុំវិនា។

អង្គបច្ចុដ្ឋសន្ធិនំ ពន្ធនាទិ អង្គបច្ចុដ្ឋសន្ធិពន្ធនាទិ, តេសំ ធនេកានំ។ និរុទ្ទេសុ
ចក្ខាធីស្វតិ អតិមន្តការ្យបគមនំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។
បញ្ចទ្ធវិកវិញ្ញាណានន្តរម្យំ ហិ បុព្វេ ចុតិ ធស្សិតា។ យមកេ ច (យម.
១.អាយតនយមក.១២០) -

“យស្ស ចក្ខាយតនំ និរុដ្ឋតិ, តស្ស មនាយតនំ និរុដ្ឋតិទិ? អាមន្តា។
យស្ស វា បន មនាយតនំ និរុដ្ឋតិ, តស្ស ចក្ខាយតនំ និរុដ្ឋតិទិ?
សចិត្តកានំ អចក្ខកានំ ចវន្តានំ តេសំ មនាយតនំ និរុដ្ឋតិ, នោ ច តេសំ
ចក្ខាយតនំ និរុដ្ឋតិ។ សចក្ខកានំ ចវន្តានំ តេសំ មនាយតនេវ និរុដ្ឋតិ,
ចក្ខាយតនេវ និរុដ្ឋតិ”តិ -

អាទិនា ចក្ខាយតនាទីនំ ចុតិចិត្តេន សហ និរោជោ វុត្តោតិ។ លទ្ធា អវសេសោ
អវិជ្ជាធិកោវិញ្ញាណាស្ស បច្ចយោ ឯតេនាតិ លទ្ធាវសេសបច្ចយោ, សម្ពាវោ។
អវិជ្ជាបដិច្ឆាទិកាទីនេវ តស្មី កម្មាទិវិសយេ បដិសន្ធិវិញ្ញាណាស្ស
អារម្មណភាវេន ឧប្បត្តិជ្ជានក្ខតេ តល្លាហយ អប្បហ័នត្តា ឯវ បុរិមុប្បន្នាយ ច
សន្តតិយា បរិណតត្តា បដិសន្ធិជ្ជាធាតិមុខំ វិញ្ញាណំ និន្នោទោណាបញ្ចវំ ហុត្វា
បវុត្តតិទិ អាហា “តល្លា ធាមេតី”តិ។ សហជាតសម្ពាវាតិ
ចុតិអាសន្នជវនិវិញ្ញាណាសហជាតចេតនា, សព្វេបិ វា ជស្សនយោ។ តស្មី

បដិសន្ធិដ្ឋានេ កម្មាទិវិសយេ វិញ្ញាណំ ទិបន្តិ, ទិបន្តាវិយ តស្មី វិសយេ
បដិសន្ធិវសេនវិញ្ញាណាបតិដ្ឋានស្ស ហេតុភាវេន បវត្តន្តិតិ អត្ថោ។

តន្តិ តំ វិញ្ញាណំ, ចុតិបដិសន្ធិតទាសន្ធិវិញ្ញាណានំ សន្តតិវសេន
វិញ្ញាណាន្តិ ឧបនីតេកត្តំ។ តណ្ហាយ ឆាមិយមាណំ...បេ... បវត្តន្តិតិ
នមនទិបនបុរិមនិស្សយេជហនាបរនិស្សយេស្សានននិស្សយេហិតបវត្តនានិ
សន្តតិវសេន តស្សេវេកស្ស វិញ្ញាណាស្ស ហោន្តិ, ន អញ្ញាស្សាតិ ទស្សេតិ។
សន្តតិវសេនាតិ ច វេទន្តោ “តទេវីទំ វិញ្ញាណំ សន្ធាវតិ សំសរតិ អនញ្ញា”ន្តិ (ម.
និ. ១.៣៤៦) ឥទញ្ញោ មិច្ឆាគាហំ បដិក្ខបតិ។ សតិ ហិ នានត្ថនយេ សន្តតិវសេន
ឯកត្ថនយោ ហោតីតិ។ ឱរិមតិវរុក្ខវិនិពន្ធជ្ជវិយ បុរិមភវត្តភាវវិនិពន្ធំ
កម្មាទិអារម្មណំ ទដ្ឋព្ពំ, បុរិសោវិយ វិញ្ញាណំ, តស្ស មាតិកាតិក្កមនិច្ឆាវិយ
តណ្ហា, អតិក្កមនបយោគោវិយ ទិបនកសដ្ឋារា។ យថា ច សោ បុរិសោ
បរតីវេ បតិជ្ឈហមាណោ បរតិវរុក្ខវិនិពន្ធំ កិញ្ចិ អស្សាទយមាណោ
អនស្សាទយមាណោ វា កេវលំ បថវិយំ សពលបយោគេហោវ បតិដ្ឋាតិ,
ឯវមិទម្បិ ភវន្តវត្តភាវវិនិពន្ធំ ហទយវត្ថុនិស្សយំ បញ្ចវេការភវេ
អស្សាទយមាណំ ចតុវេការភវេ អនស្សាទយមាណំ វា កេវលំ
អារម្មណាសម្បយុត្តកម្មេហោវ បវត្តន្តិ។ តត្ថ អស្សាទយមាណន្តិ ចាបុណ្ណំ,
បដិលភមាណន្តិ អត្ថោ។

ភវន្តរាទិបដិសន្ធានតោតិ ភវន្តរស្ស អាទិសម្ពន្ធនតោ, ភវន្តរាទយោ វា
ភវយោនិកតិវិញ្ញាណាដ្ឋិតិសត្តាវាសន្តរា, តេសំ បដិសន្ធានតោតិ អត្ថោ។
កម្មន្តិ បដិសន្ធិជនកំ កម្មំ។ សដ្ឋារាតិ ចុតិអាសន្នជវនវិញ្ញាណាសហគតា
ទិបនកសដ្ឋារា។

សទ្ទាធិហេតុកាតិ ឯត្ថ បដិឃោសោ សទ្ទហេតុកោ, បដិចោ
បដិបន្តរាធិហេតុកោ, មុទ្ធាលញ្ញនហេតុកោ, ឆាយា
អាទាសាធិកតមុខាធិហេតុកោ។ អញ្ញាត្រ អគន្ធា ហោន្តិតិ សទ្ទាធិបច្ចយទេសំ
អគន្ធា សទ្ទាធិហេតុកោ ហោន្តិតតោ បុព្វេ អភាវា, ឯវមិទម្បី បដិសន្ធិវិញ្ញាណំ
ន ហេតុទេសំ គន្ធា តំហេតុកំ ហោតិ តតោ បុព្វេ អភាវា, តស្មា ន ឥទំ
ហេតុទេសតោ បុរិមភវតោ អាគតំ បដិឃោសាធឯយោវិយ សទ្ទាធិទេសតោ,
នាបិ តត្ថ ហេតុនាវិនា ឧប្បន្នំ សទ្ទាធិហិវិនា បដិឃោសាធឯយោវិយាតិ អត្ថោ។
អថ វា អញ្ញាត្រ អគន្ធា ហោន្តិតិ បុព្វេ បច្ចយទេសេ សន្និហិតា ហុត្វា តតោ
អញ្ញាត្រ គន្ធា តប្បច្ចយា ន ហោន្តិ ឧប្បត្តិតោ បុព្វេ អភាវា, នាបិ សទ្ទាធិបច្ចយា
ន ហោន្តិ, ឯវមិទម្បីតិ វុត្តនយេន យោជេតព្ពំ។ ឯស នយោតិ ពិជង្គរាធិសុ
សព្វហេតុហេតុសមុប្បន្នេសុ យថាសម្ពុំ យោជនា កាតព្វាតិ ទស្សេតិ។
ឥធាបិ ហិ ហេតុហេតុសមុប្បន្នវិញ្ញាណានំ ឯកន្តមេកត្ថេ សតិ ន
មនុស្សគតិកោ ទេវគតិភូតោ សិយា, ឯកន្តនាទត្ថេ ន កម្មវតោ ជលំ សិយា។
តតោ “រត្តស្ស ពិជំ, រត្តស្ស ជល” ត្ថិអាធិកស្ស វិយ “ភូតបុព្វាហំ, ភន្តេ,
រោហិតស្សោ នាម ឥសី” តិអាធិកស្ស (សំ. និ. ១.១០៧) វោហារស្ស លោចោ
សិយា, តស្មា ឯត្ថ សន្តានពាន្ធសតិ ហេតុហេតុសមុប្បន្នេសុ ន ឯកន្តមេ
ឯកតាវា នាទតាវា ឧបគន្តព្វា។ ឯត្ថ ច ឯកន្តឯកតាបដិសេធន “សយំកតំ
សុខំ ទុក្ខ” ត្ថិ ឥមំ ទិដ្ឋិនិវាវេតិ, ឯកន្តនាទតាបដិសេធន “បរំកតំ សុខំ ទុក្ខ” ត្ថិ,
ហេតុហេតុសមុប្បន្នការវចនេន “អធិច្ចសមុប្បន្ន” ត្ថិ។ ឯត្ថាតិ ឯកសន្តានេ។

ចតុមធ្យរអលត្ថករសាធិការវា អម្ពមាតុលុដ្ឋាធិពិជានំ អភិសម្ពាវោ។ ឯត្ថ
ពិជំវិយ កម្មវា សត្តោ, អភិសម្ពាវោ វិយ កម្មំ, ពិជស្ស អដ្ឋរាធិប្បពន្ធាវិយ
សត្តស្ស បដិសន្ធិវិញ្ញាណាធិប្បពន្ធា, តត្ថប្បន្នស្ស មធ្យស្ស រត្តកេសរស្ស វា
ជលស្ស វា តស្សេវ ពិជស្ស, តតោ ឯវ ច អភិសម្ពាវតោ ភាវោវិយ

កម្មការកស្សែវ សត្វស្ស, តំកម្មតោ ឯវ ច ជលស្ស ភារោ វេទិតញោ។
ពាលសរីរេ កតំវិជ្ជាបរិយាបុណ្ណំ សិប្បសិក្ខនំ ឌីសធម្មយោគោ ច ន
វុឌ្ឍសរីរំ គច្ឆន្តិ។ អថ ច តំនិមិត្តំវិជ្ជាបាជំ សិប្បជានំ អនាមយតា ច
វុឌ្ឍសរីរេ ហោតិ, ន ច តំ អញ្ញស្ស ហោតិ តំសន្តតិបរិយាបន្នេ ឯវ វុឌ្ឍសរីរេ
ឧប្បជ្ឈនតោ, ន ច យថាបយុត្តនវិជ្ជាបរិយាបុណ្ណានាទិនាវិនា អញ្ញតោ ហោតិ
តទភារេ អភារតោ។ ឯវមិធាបិ សន្តានេ យំ ជលំ, ឯវតំ អញ្ញស្ស, ន ច
អញ្ញតោតិ យោជេតព្ពំ។ ន អញ្ញតោតិ ឯតេន ច សង្ខារភារេ ជលភារមេវ
ទស្សេតិ, អញ្ញបច្ចយនិវារណំ ករោតិ។

យម្បិ វុត្ថំ, តត្ថ វេទាមាតិ វេទនសេសោ។ តត្ថ វា ឧបកុញ្ញកេ អសតិ សិទ្ធា
កុញ្ញកសម្មតីតិ សម្ពន្ធោ។ ជលតីតិ សម្មតិ ជលតិសម្មតិ។

ឯវំ សន្តេបីតិ អសង្កត្តិចាតុភារេ, តត្ថ ច យថាវុត្ថនោសបរិហារណោ សតិ
សិទ្ធិតិ អត្ថោ។ បវត្តិតោ បុព្វេតិ កម្មាយុបាទក្ខណតោ បុព្វេ។ បច្ឆា ចាតិ
វិបច្ឆនបវត្តិតោ បច្ឆា ច។ អវិបក្កវិចាកា កតត្តា ចេ បច្ចយា,
វិបក្កវិចាកានម្បិ កតត្តំ សមាទន្តិ តេសម្បិ ជលាវហតា សិយាតិ
អាសង្កានិវត្តនត្ថំ អាហា “ន ច និច្ចំ ជលាវហា”តិ។ នវិជ្ជមានត្តា វា អវិជ្ជមានត្តា
វាតិ ឯតេនវិជ្ជមានត្ថំ អវិជ្ជមានត្តញ្ច និស្សយ វុត្ថនោសេវ បរិហារតិ។

តស្ស ចាជិភោគកិរិយាយ, ភណ្ឌាកិណានកិរិយាយ,
ឥណាគហណាទិកិរិយាយ វា ករណាមត្តំ តំកិរិយាករណាមត្តំ។ តទេវ
តទត្ថនិយ្យតនេ បជិភណ្ឌាននេ ឥណាននេ ច បច្ចយោ ហោតិ,
អដលិតនិយ្យតនាទិជលន្តិ អត្ថោ។

អរិសេសេនាតិ “តិហេតុកោ តិហេតុកស្ស” តិអាទិកំ ភេទំ អកត្វាវ
សាមញ្ញតោ, បិណ្ឌាវសេនាតិ អត្ថោ។ សព្ពត្ថ ឧបនិស្សយបច្ចយោ ពលវកម្មស្ស
វសេន យោជេតញ្ចោ។ “ទុព្ពលញ្ចី ឧបនិស្សយបច្ចយោ ន ហោតី” តិ
វត្តមានមេវេតំ បដ្ឋានវណ្ណនាយន្តិ។ អរិសេសេនាតិ សព្ពបុញ្ញាភិសង្ខារំ សហ
សន្តណ្ហាតិ។ ធានសាកុសលចេតនាភេនោតិ ឯត្ថ ឧទ្ធច្ចសហគតា កស្មា
គហិតាតិ វិចារេតព្ពមេតំ។ ឯកស្ស វិញ្ញាណស្ស តថេវ បច្ចយោ បដិសន្ធិយំ,
នោ បវត្តេតិ ឯកស្សេវ បច្ចយភាវនិយមោ បដិសន្ធិយំ, នោ បវត្តេ។ បវត្តេ ហិ
សត្តន្ធម្យិ បច្ចយោតិ អធិប្បាយោ។ “តថា កាមាវចរនេវលោកេបិ អនិដ្ឋា
រូចានយោ នតី” តិ វុត្តំ, នេវានំ បន បុព្ពនិមិត្តចាតុភាវកាលេ មិលាតមាលានីនំ
អនិដ្ឋតា កថំ ន សិយា។

ស្មេវ ធូសុ ភវេស្វតិ ឯត្ថ ឯក្ខនតីសចេតនាភេនម្យិ ចិត្តសង្ខារំ
ចិត្តសង្ខារភាវេន ឯកត្ថំ ឧបនេត្វា “ស្មេវា” តិ វុត្តំ។ តទេកទេសោ បន
កាមាវចរចិត្តសង្ខារោវ តេរសន្នំ នវន្ទញ្ច បច្ចយោ នដ្ឋញ្ចោ។
ឯកទេសបច្ចយភាវេន ហិ សមុទាយោ វុត្តោតិ។

យត្ថ ច វិគ្គារប្បកាសនំ កតំ, តតោ ភវតោ បដ្ឋាយ មុខមត្តប្បកាសនំ
កាតុកាមោ អាហា “អាទិតោ បដ្ឋាយា” តិ។ តេន “ធូសុ ភវេស្វ” តិអាទិ វុត្តំ។
តតិយជ្ឈានភូមិវសេនាតិ ឯតេន ឯកត្ថកាយឯកត្ថសញ្ញាសាមញ្ញេន
ចតុត្ថជ្ឈានភូមិ ច អសញ្ញារុប្បវដ្ឋា គហិតាតិ វេទិតញ្ចោ។ យថាសម្ពុវន្តិ
ឯកវិសតិយា កាមាវចររូចាវចរកុសលវិចារកេសុ ចុទ្ធសន្នំ បដិសន្ធិយំ បវត្តេ
ច, សត្តន្នំ បវត្តេ ឯវ។ អយំ យថាសម្ពុវោ។

ចតុន្នំ វិញ្ញាណានន្តិ ភវានយោ អបេក្ខិត្វា វុត្តំ, ចតុសុ អន្តោគធានំ បន
តិណ្ឌំ វិញ្ញាណានំ តិសុ វិញ្ញាណាដ្ឋិតិសុ ច បច្ចយភាវោ យោជេតញ្ចោ,

អវិញ្ញាណកេសត្តារាសេសសង្ខារបច្ចយាវិញ្ញាណាអវិជ្ជមានេបិ តស្ស
សង្ខារហេតុកត្តំ ទស្សេតុំ “អបិចា”តិអាទិមាហ។ ឯតស្មិញ្ច
មុខមត្តប្បកាសនេ បុញ្ញភិសង្ខារាទីនំ ទុក្ខតិអាទីសុ បវត្ថិយំ
កុសលវិចារកាធិវិញ្ញាណានំ បច្ចយភារោ ភវេសុ វុត្តនយេនេវវិញ្ញាយតីតិ ន
វុត្តេតិ វេទិតញ្ច។

វិញ្ញាណបទនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

នាមរូបបទនិទ្ទេសវណ្ណនា

២២៨. សុត្តន្តភិក្ខុម្ពេសុ នាមរូបទេសនាវិសេសោ ទេសនាកោដោ។ តយោ
ខន្ធាតិ ឯតំ យទិបិ ចាឡិយំ នត្ថិ, អត្ថតោ បន វុត្តមេវ ហោតីតិ កត្វា វុត្តន្តិ
វេទិតញ្ច។

អណ្ណាជានញ្ច អភាវកានន្តិ យោដេតញ្ចំ។ សន្តតិសីសានីតិ
កលាបសន្តានមូលានិ។ យទិបិ វិការរូចានិ បដិសន្ធិកូលោ ន សន្តិ,
លក្ខណាបរិច្ឆេទរូចានិ បន សន្តតិ តានិ អបរិនិប្បន្នានិ បរមត្ថតោវិវដ្តេន្តោ
អាហា “រូបរូបតោ”តិ។

កាមភវេ បន យស្មា សេសឱបចាតិកានន្តិ ឯតុ កិញ្ចាបិ កាមភវេ
“ឱបចាតិកា”តិ វុត្តា ន សន្តិ, យេន សេសគ្គហធានំ សាត្តកំ ភវេយ្យ,
អណ្ណាជកត្តសេយ្យកេហិ បន ឱបចាតិកសំសេទជា សេសា ហោន្តីតិ
សេសគ្គហធានំ កតន្តិ វេទិតញ្ចំ។ អថ វា ព្រហ្មកាយិកាធិកេហិ ឱបចាតិកេហិ
វុត្តេហិ សេសេ សន្ធាយ “សេសឱបចាតិកាន”ន្តិ អាហា។ តេ បន អរូបិនោបិ
សន្តតិ “កាមភវេ”តិ វុត្តំ, អបរិបុណ្ណាយតនានំ បន នាមរូបំ យថាសម្ពុរំ

រូបមិស្សកវិញ្ញាណនិទ្ទេស វុត្តនយេន សក្កា ធម្មគណនាតោវិញ្ញាតុន្តិន
វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្វំ។

អវកំសតោ ទ្វេ អដ្ឋកាលេ ឧតុចិត្តសមុជ្ជានានិ ហោតីតិ សសន្តកាលំ
សន្លាយ “ឧត្តំសតោ ទិទ្ធនំ នវកាល”ន្តិ វុត្តំ។ បុព្វេតិ ខន្ធវិភង្កេតិ វេទន្តិ។ តត្ថ ហិ
“ឯកេកចិត្តកូលោ តិក្ខត្តំ ឧប្បជ្ជមាន”ន្តិ វុត្តំ។ ឥដេវ វា វុត្តំ សន្តតិទ្ធយានិកំ
សត្តកបរិយោសានំ សន្លាយាហ “បុព្វេ វុត្តំ កម្មសមុជ្ជានំ សត្តតិវិជ”ន្តិ, តំ
បនុប្បជ្ជមានំ ឯកេកចិត្តកូលោ តិក្ខត្តំ ឧប្បជ្ជតីតិ ឥមិនាធិប្បាយេន វុត្តំ
“ឯកេកចិត្តកូលោ តិក្ខត្តំ ឧប្បជ្ជមាន”ន្តិ។ ចតុទ្ទិសា វវត្តាបិតាតិ
អញ្ញមញ្ញសំសជ្ជសីសា មូលេន ចតុសុ ទិសាសុ វវត្តាបិតា អញ្ញមញ្ញំ
អាសិទ្ធីត្វា បិតា ភិន្នាវាហនិការិយ។

បញ្ចវោការកវេ ច បវត្តិយន្តិ រូបាជនកកម្មជំ បញ្ចវិញ្ញាណប្បវត្តិកាលំ
សហជាតវិញ្ញាណបច្ចយញ្ច សន្លាយាហ។ តទា ហិ តតោ នាមមេវ ហោតីតិ,
កម្មវិញ្ញាណបច្ចយា បន សទាបិ ឧភយំ ហោតីតិ សក្កា វុត្តំ,
បច្ឆាជាតវិញ្ញាណបច្ចយា ច រូបំ ឧបត្ថន្ធុ ហោតីតិ។ អសញ្ញេស្វតិអាទិ
កម្មវិញ្ញាណបច្ចយំ សន្លាយ វុត្តំ, បញ្ចវោការកវេ ច បវត្តិយន្តិ
ភវត្តាទិជនកកម្មតោ អញ្ញេន រូបុប្បត្តិកាលំ និរោធសមាបត្តិកាលំ
ភវត្តាទិឧប្បត្តិកាលតោ អញ្ញកាលញ្ច សន្លាយ វុត្តន្តិ យុត្តំ។
ភវត្តាទិឧប្បត្តិកាលេ ហិ តំជនកេនេវ កម្មនា ឧប្បជ្ជមានំ រូបំ, សោ ច វិចារកោ
កម្មវិញ្ញាណបច្ចយោ ហោតីតិ សក្កា វុត្តំ។
សហជាតវិញ្ញាណបច្ចយានបេក្ខម្បិ ហិ បវត្តិយំ កម្មេន បវត្តមានំ រូបំ នាមញ្ច
ន កម្មវិញ្ញាណានបេក្ខំ ហោតីតិ។ សព្វត្ថាតិ បដិសន្ធិយំ បវត្តេ ច។
សហជាតវិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបំ, កម្មវិញ្ញាណបច្ចយា ច នាមរូបញ្ច

យថាសម្ភវំ យោជេតត្ថំ។ នាមញ្ញ រូបញ្ញ នាមរូបញ្ញ នាមរូបន្តិ ឯត្ថ នាមរូប-
សន្នោ អត្តនោ ឯកទេសេន នាម-សន្នេន នាម-សន្នស្ស សរូចោ, រូប-សន្នេន ច
រូប-សន្នស្ស, តស្មា “សរូចានំ ឯកសេសោ” តិ នាមរូប-សន្នស្ស ថានំ ឥតវេសញ្ញ
នាមរូប-សន្នានំ អនិស្សនំ ទដ្ឋត្ថំ។

វិចាកតោ អញ្ញំ អវិចាកំ។ យតោ ទិដ្ឋា មតំ, តតោ យុត្តមេវ ឥទន្តិ
យោជេតត្ថំ។ កុសលាទិចិត្តក្ខណោតិ អាទិ-សន្នេន អកុសល កិរិយចិត្តក្ខណោ
វិយ វិចាកចិត្តក្ខណោបិ វិចាកាជនកកម្មសមុជ្ជានំ សង្កហិតន្តិ វេទិតត្ថំ។
វិចាកចិត្តក្ខណោ បន អភិសម្ពាវិញ្ញាណាបច្ចយា បុព្វេ វុត្តនយេន ឧភយញ្ញ
ឧបលព្ពតីតិ តាទិសវិចាកចិត្តក្ខណាវជ្ជនត្ថំ “កុសលាទិចិត្តក្ខណោ” តិ វុត្តំ។

សុត្តន្តិកបរិយាយេនាតិ បដ្ឋានេ រូចានំ ឧបនិស្សយបច្ចយស្ស អវុត្តត្តា វុត្តំ,
សុត្តន្តេ បន “យស្មី សតិ យំ ហោតិ, អសតិ ច ន ហោតិ, សោ តស្ស
ឧបនិស្សយោ និទានំ ហេតុ បភវេ” តិ កត្វា “វិញ្ញាណាបនិសំ នាមរូប” ន្តិ រូបស្ស
ច វិញ្ញាណាបនិស្សយតា វុត្តា។ វេនបត្តបរិយាយេ ច
វេនសណ្ឋាតាមនិកមនករជនបទបុគ្គលរូបនិស្សយោ ឥវិយាបថវិហារោ, តតោ
ច ចីវរាទីនំ ជីវិតបរិក្ខារានំ កសិវេន ច អប្បកសិវេន ច សមុទាគមនំ វុត្តំ, ន ច
វេនសណ្ឋាទយោ អារម្មណរូបនិស្សយាទិការំ ឥវិយាបថានំ
ចីវរាទិសមុទាគមនស្ស ច ភជន្តិ, តស្មា វិជា អភារោ ឯវ ច សុត្តន្តបរិយាយតោ
ឧបនិស្សយភារោ ទដ្ឋព្ពោ។ នាមស្ស អភិសម្ពាវិញ្ញាណំ
កម្មារម្មណាបនិសន្និអាទិកាលេ អារម្មណាបច្ចយោវ ហោតីតិ វុត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ
រូបស្សេវ សុត្តន្តិកបរិយាយតោ ឯកធា បច្ចយភារោ វុត្តា។ សសំសយស្ស ហិ
រូបស្ស តំបច្ចយោ ហោតីតិ វុត្តេ នាមស្ស ហោតីតិ វុត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ។

បវត្តស្ស ចាកជត្តា អចាកដំ បដិសន្ធិ គហេត្វា បុច្ឆតិ “កថំ
បនេត”ន្តិអាទិនា។ សុត្តតោ នាមំ, យុត្តិតោ រូបំ វិញ្ញាណបច្ចយា ហោតីតិ
ជានិតព្ពំ។ យុត្តិតោ សាដេត្វា សុត្តន តំ ទន្ធាំ ករោន្តោ “កម្មសមុជ្ឈានស្សបិ
បី”តិអាទិមាហ។ ចិត្តសមុជ្ឈានស្សវាតិ ចិត្តសមុជ្ឈានស្ស វិយ។ យស្មា
នាមរូបមេវ បវត្តមាណំ ទិស្សតិ, តស្មា តនេវ វេទន្តន អនុត្តរំ ធម្មចក្កំ បវត្តិតំ។
សុញ្ញតាបកាសនញ្ចិ ធម្មចក្កប្បវត្តនន្តិ អធិប្បាយោ។
នាមរូបមត្តតាវចនេនេវ វា បវត្តិយា ទុក្ខសច្ចមត្តតា វុត្តា,
ទុក្ខសច្ចប្បកាសនេន ច តស្ស សមុទយោ, តស្ស ច និរោធា, និរោធគាមី ច
មគ្គោ បកាសិតោ ឯវ ហោតិ។ អហេតុកស្ស ទុក្ខស្ស ហេតុនិរោធា,
អនិរុដ្ឋនកស្ស ច អភាវា, និរោធស្ស ច ឧបាយេន វិនា អនធិគន្តព្ពត្តាតិ
ចតុសច្ចប្បកាសនំ ធម្មចក្កប្បវត្តនំ យោជេតព្ពំ។

នាមរូបបទនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សឡាយតនបទនិទ្ទេសវណ្ណានា

២២៩. និយមតោតិ ច ឥទំ ចតុន្នំ ភូតានំ, ធន្នំ វត្ថុនំ, ជីវិតស្ស ច យថាសម្ភវំ
សហជាតនិស្សយបុរេជាតត្រ្រិយាទិនា ឯកន្តេន សឡាយតនស្ស
បវត្តមាណស្ស បច្ចយការំ សន្ធាយ វុត្តំ។ រូចាយតនាទីនំ បន
សហជាតនិស្សយានុចាលនភារោ នត្ថិតិ អគ្គហណំ វេទិតព្ពំ។
អារម្មណារម្មណបុរេជាតាទិភារោ ច តេសំ ន សន្តតិបរិយាបដ្ឋានមេវ, ន ច
ចក្ខាទីនំ វិយ ឯកប្បការេនេវាតិ អនិយមតោ បច្ចយការោ។ និយមតោ...បេ....
ជីវិតត្រ្រិយន្តិ ឯវត្ថុ ឯត្ថ ឯវំ-សន្តេន វា រូចាយតនាទីនម្បិ សន្តហោ វេទិតព្ពោ។
ធរដ្ឋាយតនញ្ច សឡាយតនញ្ច សឡាយតនន្តិ ឯត្ថ យទិបិ
ធរដ្ឋាយតនសឡាយតន-សន្ធានំ សន្តតោ សរូបតា នត្ថិ, អត្តតោ បន

សឡាយតនេកនេសោ ធម្មាយតនន្តិ ឯកនេសសរូបតា អត្ថិតិ
ឯកនេសសរូបេកសេសោ កតោតិ វេទិតញោ។ អត្ថតោបិ ហិ សរូចានំ
ឯកនេសសរូបេកសេសំ ឥច្ឆន្តិ “វង្គោ ច កុដិលោ ច កុដិលា”តិ, តស្មា អត្ថតោ
ឯកនេសសរូចានញោ ឯកសេសេន ភវិតព្ពន្ធិ។

អថ វា ធម្មាយតនញោ មនាយតនញោ ធម្មាយតនន្តិ វា, មនាយតនន្តិ វា,
ធម្មាយតនញោ ធម្មាយតនញោ ធម្មាយតនន្តិ វា, មនាយតនញោ មនាយតនញោ
មនាយតនន្តិ វា ឯកសេសំ កត្វា ចក្ខាធិហិ សហ “សឡាយតន”ន្តិ វុត្ថន្តិ
តមេវ ឯកសេសំ នាមមត្តបច្ចយស្ស, នាមរូបបច្ចយស្ស ច មនាយតនស្ស
វសេន កតំ អត្ថតោ ទស្សន្តោ អាហ “ធម្មាយតនញោ សឡាយតនញោ
សឡាយតនន្តិ ឯកតេកសេសស្ស”តិ។ យថាវុត្ថោបិ ហិ ឯកសេសោ
អត្ថតោ ធម្មាយតនញោ សឡាយតនញោតិ ឯកតោ នាម ហោតីតិ។ សព្ពត្ថ ច
ឯកសេសេ កតេ ឯកវចននិទ្ទេសោ កតេកសេសានំ
សឡាយតនាធិសឡវចនីយតាសាមញ្ញវសេន កតោតិ ទដ្ឋញោ។ អព្យាកតវារេ
វក្ខតីតិ កិញ្ចាបិ អកុសលវារេ កុសលវារេ ច “នាមបច្ចយា ធម្មាយតន”ន្តិ វុត្ថំ,
សុត្តន្តភាជនីយេ បន វិចាកធម្មាយតនមេវ គហិតន្តិ អធិប្បាយេន
អព្យាកតវារមេវ សាធកកាវេន ឧទាហជន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ បច្ចយនយេ បន “ធម្មា
ហោតិ តំ អវកំសតោ”តិ អាធិនា អវិចាកស្សបិ បច្ចយោ ឧទ្ធដោ, សោ
និវសេសំ វត្ថុកាមតាយ ឧទ្ធដោតិ វេទិតញោ។ ឥធម សង្កហិតន្តិ ឥធម
ឯកសេសនយេន សង្កហិតំ, តត្ថ អព្យាកតវារេ លោកិយវិចាកភាជនីយេ
វិភត្តន្តិ វេទិតព្ពន្ធិ អធិប្បាយោ។

នេយ្យន្តិ ព្រាយ្យំ។ ឧក្កំសាវកំសោតិ ឯត្ថ សត្តជា បច្ចយភាវតោ ឧក្កំសោ
អជ្ជជា បច្ចយភាវោ, តតោ បន នវជា តតោ វា ទសជាតិ អយំ ឧក្កំសោ,

អវកំសោ បន ឧសធា បច្ចយភាវតោ នវធា បច្ចយភាវោ, តតោ អដ្ឋធា, តតោ
សត្តធាតិ វរំ វេទិតញ្ចោ, ន បន សត្តធា បច្ចយភាវតោ វរំ ទ្វេបិ ឧក្កំសាវកំសា
យោជេតញ្ចោ តតោ អវកំសាភាវតោតិ។

បាធយវត្ថុនោ សហាយំ ហុត្វាតិ ឯតេន អរូបេ វិយ អសហាយំ នាមំ ន
ហោតិ, បាធយវត្ថុ ច នាមេន សហ ធម្មាយតនស្ស បច្ចយោ ហោតីតិ
ឯត្ថកមេវ ធស្សេតិ, ន បន យថា បាធយវត្ថុ បច្ចយោ ហោតិ, តថា នាមម្បីតិ
អយមត្ថោ អធិប្បតោ។ វត្ថុ ហិ វិប្បយុត្តបច្ចយោ ហោតិ, ន នាមំ, នាមញ្ច
វិចាកហោតាធិបច្ចយោ ហោតិ, ន វត្ថុតិ។ បរត្ថេ អរូបធម្មា កម្មជរូបស្ស
បីតិប្បត្តស្សេវ បច្ចយោ ហោតិ, ន ឧប្បជ្ជមានស្សាតិ វិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតា ច
បច្ឆាជាតវិប្បយុត្តាធយោ វរំ ចក្ខាធិនំ យោជេតញ្ចោ។

អវសេសមនាយតនស្សាតិ ឯត្ថ “បញ្ចក្ខន្ធកវេ បនា”តិ ឯតស្ស
អនុវត្តមានត្តា បញ្ចវោការកវេ វរំ បរត្ថមានំ បញ្ចវិញ្ញាណេហិ
អវសេសមនាយតនំ វុត្តន្តិ ធម្មញ្ញំ។ នាមរូបស្ស
សហជាតាធិសាធារណបច្ចយភាវោ សម្បយុត្តាធិអសាធារណបច្ចយភាវោ
ច យថាសម្ពរំ យោជេតញ្ចោ។

សឡាយតនបទនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ជស្សបទនិទ្ទេសវណ្ណានា

២៣០. “ធម្មាយតនបច្ចយោ ជស្សេវ”តិ អភិធម្មភាជនីយចាឡិ អារុប្បំ
សន្ធាយ វុត្តាតិ “ធម្មាយតនបច្ចយោ ជស្សេវតិ ចាឡិអនុសារតោ”តិ អាហា។
អជ្ឈត្តន្តិ សសន្តតិបរិយាបន្នមេវ គណ្ណាតិ។ តញ្ចិ
សសន្តតិបរិយាបន្នកម្មនិព្ពត្តំ តាធិសស្ស ជស្សស្ស បច្ចយោ ហោតិ, រូចាធិនំ

បន ពហិទ្ធា អនុចាទិន្នានិ ច ជស្សស្ស អារម្មណំ ហោន្តិ, ន តានិ ចក្ខាទីនិ វិយ
សសន្តតិបរិយាបន្នកម្មកិលេសនិមិត្តបវត្តិការេន ជស្សស្ស បច្ចយោតិ
បឋមាចរិយវាទេ ន គហិតានិ, ទុតិយាចរិយវាទេ បន យថា តថា វា
បច្ចយការេ សតិ ន សក្កា វដ្ឋេតុន្តិ គហិតានីតិ។

យទិ សញ្ញាយតនេហិ ឯកោ ជស្សោ សម្ពវេយ្យ, “សឡាយតនបច្ចយា
ជស្សោ”តិ ឯកស្ស វចនំ យុទ្ធអយ្យ។ អថាបិ ឯកម្ហា អាយតនា សព្វេ ជស្សា
សម្ពវេយ្យំ, តថាបិ សញ្ញាយតនេហិ សព្វជស្សសម្ពវតោ អាយតនកេទេន
ជស្សកេទោ នត្ថិតិ តទកេទវសេន ឯកស្ស វចនំ យុទ្ធអយ្យ, តថា បន
អសម្ពវតោ ន យុត្តន្តិ ចោទេតិ “ន សញ្ញាយតនេហិ”តិ អាទិនា។ អញ្ញស្សបិ វា
អសម្ពវន្តស្ស វិធានស្ស ពោធនត្ថមេវ “នាបិ ឯកម្ហា អាយតនា សព្វេ ជស្សា”តិ
វុត្ថំ, “ន សញ្ញាយតនេហិ ឯកោ ជស្សោ សម្ពោតិ”តិ ឥទមេវ បន
ឯកជស្សវចនស្ស អយុត្តធិបកំ ការណាត្ថិ វេទិតព្ពំ។ និទស្សនវសេន វា ឯតំ
វុត្ថំ, នាបិ ឯកម្ហា អាយតនា សព្វេ ជស្សា សម្ពោត្ថិ, ឯវំ ន សញ្ញាយតនេហិ ឯកោ
ជស្សោ សម្ពោតិ, តស្មា ឯកស្ស វចនំ អយុត្តន្តិ។ បរិហារំ បន
អនេកាយតនេហិ ឯកជស្សស្ស សម្ពវតោតិ ទស្សន្តោ “តត្រិទំ
វិស្សជ្ជន”តិ អាទិមាហា។ ឯកោបិ អនេកាយតនប្បករោ
ឯកោបនេកាយតនប្បករោ។ ធជាបច្ចយត្ថេ បញ្ចវិការយេតិ ឯវំ សេសេសុបិ
យោជនា។ តថា ចាតិ បច្ចប្បន្នានិ រូចាទីនិ បច្ចប្បន្នញ្ច ធម្មាយតនបរិយាបន្នំ
រូបរូបំ សន្ធាយ វុត្ថំ។ អារម្មណាបច្ចយមត្តេនាតិ តំ សព្ពំ អបច្ចប្បន្នំ អញ្ញញ្ច
ធម្មាយតនំ សន្ធាយ វុត្ថំ។

ជស្សបទនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

វេទនាបទនិទ្ទេសវណ្ណានា

២៣១. “សេសាន”ន្តិ ឯត្ថ សម្បជីដ្ឋនស្ស ចក្កសម្ពស្សនយោ បញ្ច យទិបិ
អនន្តរាទីហិបិ បច្ចយា ហោតិ, អនន្តរាទីនំ បន ឧបនិស្សយេ អន្តោគធគ្នា
សន្តិរណាតទារម្មណានញ្ច សាធារណស្ស តស្ស វសេន “ឯកធា”តិ វុត្ថំ។

តេភូមកិវិចាកវេទនានម្បិ សហជាតមនោសម្ពស្សសម្ព័ន្ធាតោ សោ ជស្សោ
អដ្ឋជា បច្ចយោ ហោតិ តិ យោ ជេតព្ពំ។ បច្ចយំ អនុចាទិន្នម្បិ កេចិ ឥច្ឆន្តិ តិ “យា
បនា”តិ អាទិនា មនោទ្វារាវជ្ជនជស្សស្ស បច្ចយភាវោ វុត្ថោ, តញ្ច
មុខមត្តនស្សនត្ថំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯតេន នយេន សព្ពស្ស អនន្តរស្ស អនានន្តរស្ស ច
ជស្សស្ស តស្ស តស្ស វិចាកវេទនាយ ឧបនិស្សយតា យោ ជេតព្ពា តិ។

វេទនាបទនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

តណ្ហាបទនិទ្ទេសវណ្ណានា

២៣២. មមត្តេនាតិ សម្បិយាយមាណេន, អស្សននតណ្ហាយាតិ វុត្ថំ
ហោតិ។ តត្ថ បុត្តោវិយ វេទនា ទដ្ឋព្ពា, ជីវាទយោវិយ វេទនាយ បច្ចយភូតា
រូចាទយោ, ជីវាទិទាយិកា ធាតិ វិយ រូចាទិធន្យារម្មណាទាយកា
ចិត្តកាវាទយោ ធឯ។ តត្ថ វេជ្ជោ វសាយនោជាវសេន តទុបត្ថម្ភិតជីវិតវសេន ច
ធម្មារម្មណស្ស ទាយកោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ អារម្មណាបច្ចយោ ឧប្បជ្ជមានស្ស
អារម្មណាមត្តមេវ ហោតិ, ន ឧបនិស្សយោវិយ ឧប្បាទកោតិ ឧប្បាទកស្ស
ឧបនិស្សយស្សេវ វសេន “ឯកធាវា”តិ វុត្ថំ។ ឧបនិស្សយេន វា
អារម្មណាបនិស្សយោ សម្ព័ន្ធហិកោ, តេន ច អារម្មណាភាវេន តំសភាវោ អញ្ញោបិ
អារម្មណាភាវោ ទិបិតោ ហោតិ តិ ឧបនិស្សយវសេនេវ បច្ចយភាវោ វុត្ថោតិ
វេទិតព្ពោ។

យស្មា វាតិអាទិនា ន កេវលំ វិចាកសុខវេទនា ឯវ, តិស្សោបិ បន វេទនា
វិចាកាវិសេសេន តណ្ហាយ ឧបនិស្សយេបច្ចយោ, អវិសេសេន ឥតរា ចាតិ
នស្សេតិ។ ឧបេក្ខា បន សន្តត្តា, សុខមិច្ឆេវ ភាសិតាតិ តស្មា សាបិ ភិយ្យោ
ឥច្ឆនវេសេន តណ្ហាយ ឧបនិស្សយោតិ អធិប្បាយោ។ ឧបេក្ខា បន
អកុសលវិចាកក្ខតា អនិជ្ជត្តា ទុក្ខេ អវរោធនត្តា, ឥតរា ឥជ្ជត្តា សុខេតិ សា
ទុក្ខំវិយ សុខំវិយ ច ឧបនិស្សយោ ហោតីតិ សក្កា វត្ថុន្តិ។ “វេទនាបច្ចយា
តណ្ហា”តិ វេទនេន សព្វស្ស វេទនាវតោ បច្ចយស្ស អត្ថិតាយ
តណ្ហាប្បត្តិប្បសង្កេតំនិវរណាត្ថមាហា “វេទនាបច្ចយា ចាបី”តិអាទិ។

ននុ “អនុសយសហាយា វេទនា តណ្ហាយ បច្ចយោ ហោតី”តិ វេទនស្ស
អភាវា អតិប្បសង្កេតំវត្ថុនំ ន សក្កា កាតុន្តិ? ន, វេជ្ជកថាយ បវត្ថត្តា។ វេជ្ជស្ស
ហិ អនុសយវិរហោ អភាវតោ អនុសយសហិតាយេវ បច្ចយោតិ អត្ថតោ
វុត្ថមេតំ ហោតីតិ។ អថ វា “អវិជ្ជាបច្ចយា”តិ អនុវត្តមានត្តា
អនុសយសហិតាវ បច្ចយោតិ វិញ្ញាយតិ។ “វេទនាបច្ចយា តណ្ហា”តិ ច ឯត្ថ
វេទនាបច្ចយា ឯវ តណ្ហា, ន វេទនាយ វិនាតិ អយំ និយមោ វិញ្ញាយតិ, ន
វេទនាបច្ចយា តណ្ហា ហោតិ ឯវាតិ, តស្មា អតិប្បសង្កេតំ នត្ថិ ឯវាតិ។

វុសីមតោតិ វុសិតវតោ, វុសិតព្រហ្មចរិយវាសស្សាតិ អត្ថោ។ វុស្សតីតិ វា
“វុសី”តិ មត្តោ វុច្ឆតិ, សោ ឯតស្ស វុត្តោ អត្ថិតិ វុសីមា។ អគ្គជលំ វា
បរិនិដ្ឋិតវាសត្តា “វុសី”តិ វុច្ឆតិ, តំ ឯតស្ស អត្ថិតិ វុសីមា។

តណ្ហាបទនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ឧបាទានបទនិទ្ទេសវណ្ណានា

២៣៣. សស្សតោ អត្តាតិ ឥទំ បុរិមទិដ្ឋិ ឧបាទិយមាណំ ឧត្តរទិដ្ឋិ និទស្សេតុ
វុត្តំ។ យថា ហិ ឯសា ទិដ្ឋិ ទទ្ទិ ករណាវសេន បុរិមំ ឧត្តរា ឧបាទិយតិ, ឯវំ “នត្ថិ
ទិន្ន”ន្តិអាទិកាបីតិ។ អត្តគ្គហណំ បន អត្តវាធុបាទានន្តិ ន ឥទំ
ទិដ្ឋបាទាននស្សនន្តិ ទទ្ទតំ។ លោកោ ចាតិ វា អត្តគ្គហណាវិទិមុត្តំ គហណំ
ទិដ្ឋបាទានភូតំ ឥទ បុរិមទិដ្ឋិឧត្តរទិដ្ឋិវចនេហិ វុត្តន្តិ វេទិតតំ។
“ធម្មសង្ខេបវិត្តារេ បន សង្ខេបតោ តណ្ហាទទ្ទត្ថំ, សង្ខេបតោ ទិដ្ឋិមត្តមេវ,
វិត្តារតោ បនា”តិ ឯវំ ធម្មសង្ខេបវិត្តារតោ សង្ខេបំ វិត្តារញ្ចា និទ្ធាវេតីតិ។
ធម្មសង្ខេបវិត្តារេតិ និទ្ធាវណោ ភុម្មំ ទទ្ទតំ។

បកតិអណុអាទិនំ សស្សតោ ហិ បុព្វត្ថមោ, សវីរស្ស ឧប្បទគ្គាហបុព្វត្ថមោ
ច តេសំ សាមិក្ខតោ កោចិ សស្សតោ ឧប្បទដ្ឋមាទោ វា អត្តា អត្ថីតិ អត្តគ្គាហោ
កទាចិ ហោតីតិ “យេកុយ្យេនា”តិ វុត្តំ។ យេកុយ្យេន បឋមំ
អត្តវាធុបាទានន្តិអាទិនា វា សម្ពុទ្ធោ។

យទិចិ ភវរាគជវនីចិ សព្វបឋមំ បវត្តតិ គហិតប្បជិសន្តិកស្ស
ភវនិកន្តិយា បវត្តិតព្ពត្តា, សោ បន ភវរាគោ តណ្ហាទទ្ទត្ថំ ន ហោតីតិ
មញ្ញមាទោ ន កាមុបាទានស្ស បឋមុប្បត្តិមាហា។ តណ្ហា កាមុបាទានន្តិ បន
វិភាគស្ស អករណោ សព្វាចិ តណ្ហា កាមុបាទានន្តិ, ករណេចិ កាមរាគតោ
អញ្ញាចិ តណ្ហា ទទ្ទភាវំ បត្តា កាមុបាទានន្តិ តស្ស អរហត្តមគ្គវដ្ឋតា វុត្តា។

ឧប្បត្តិដ្ឋានភូតា ចិត្តប្បាទាវិសយោ។ បញ្ចបាទានក្ខន្ធា អាសយោ, តត្ថ
រមតីតិ អាសយរាមា, បជា។ តេនេវ សា អាសយរាមតា ច សកសន្តានេ
បរសន្តានេ ច ចាកជា ហោតីតិ។ ឧបនិស្សយវចនេន
អារម្មណានន្តរបកត្វបនិស្សយា វុត្តាតិ អនន្តរបច្ចយាទិនម្បិ សង្កហោ កតោ
ហោតិ។

ឧបាសានបទនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កវបទនិទ្ទេសវណ្ណានា

២៣៤. ផលវេហារេន កម្មករោ ភវេតិ វុត្តោតិ ឧបបត្តិកវនិព្វធនមេវ
ទ្វយស្សបិ សាធារណំ កត្វា វនន្តោ អាហា “**កវតីតិ ភវេ**”តិ។ កវំ កច្ឆតីតិ
និច្ឆាននផលវសេន អត្តនោ បវត្តិកាលេ ភវាភិមុខំ ហុត្វា បវត្តតីតិ អត្តោ,
និព្វត្តនមេវ វា ឯត្ថ កមនំ អធិប្បតំ។

សញ្ញាវតំ ភវេ សញ្ញាភវេតិ ឯត្ថ វន្តុ-សទ្ធស្ស លោចោ ទដ្ឋញ្ចោ, តស្ស វា
អត្ត អការំ កត្វា “សញ្ញាភវេ”តិបិ ចាថោ។ វោកិរិយតិ បសារីយតិ
វិត្តារីយតីតិ វោកាវោ, វោកិរណំ វា វោកាវោ, សោ ឯកស្មី បវត្តត្តា ឯកោ
វោកាវោតិ វុត្តោ, បទេសបសដុប្បត្តិតិ អត្តោ។

ចេតនាសម្មយុត្តា វា...បេ.... សង្កហិតាតិ អាចយកាមិតាយ កម្មសង្ខាតតំ
នស្សេត្វា កម្មករេ សង្កហិតការំ បរិយាយេន វនតិ, និប្បរិយាយេន បន
ចេតនាវ កម្មករោ។ វុត្តញ្ចិ “កម្មករោ តីហិ ខន្ទេហិ ឯកេនាយតនេន ឯកាយ
ធាតុយា សម្មយុត្តោ, ឯកេន ខន្ទេន ឯកេនាយតនេន ឯកាយ ធាតុយា
កេហិចិ សម្មយុត្តោ”តិ (ធាតុ. ២៤៤)។ ឧបបត្តិករោ តីហិបិ តិកេហិ វុត្តា
ឧបបត្តិក្ខន្ធាវ។ យថាហា “ឧបបត្តិករោ កាមករោ សញ្ញាភវោ បញ្ចវោការភវោ
បញ្ចហិ ខន្ទេហិ ឯកាទសហាយតនេហិ សត្តរសហិ ធាតុហិ
សង្កហិតោ”តិអាទិ (ធាតុ. ៦៧)។ យទិ ហិ អនុចាទិន្នកានម្យិ គហណំ សិយា,
“ទ្វាទសហាយតនេហិ អជ្ឈារសហិ ធាតុហិ”តិ វុត្តត្ថំ សិយាតិ។

សង្ខារភវានំ ធម្មភេទតោ ន សង្ខារា វេ បុន វុត្តាតិ “**សាត្តកមេវិទំ
បុនវចន**”ន្តិ ឯតំ ន យុត្តន្តិ ចេ? ន, ភវេកេនេសភាវេន សង្ខារានំ ភវេតិ បុន

វុត្តត្តា។ បរេន វា ធម្មវិសេសំ អគណោត្វា បុនវចនំ ចោទិតន្តិ
ចោទកាកិលាសវសេន “សាត្តកមេវិទំ បុនវចន”ន្តិ វុត្តំ។

កាមភវាទិនិព្ពត្តនកស្ស កម្មស្ស កាមភវាទិភារោ ជលវោហារេន
អដ្ឋកថាយំ វុត្តោ។ អន្តោគធម៌វិសុំ អគណោត្វា អព្ពន្ធរគតេ ឯវ កត្វា
កាមភវាទិកេ កម្មបបត្តិភវវសេន ទុគ្គណោ កត្វា អាហា “ធម៌ភវា”តិ។

អវិសេសេនាតិ ឧបាទានភេទំ អកត្វាតិ អត្ថោ។
ឧបាទានភេទាករណេនេវ ច ធានសប្បភេទស្ស សង្គហវសេន សង្គហតោ “ធម៌
ភវា”តិ វុត្តំ។

គោសីលេន កុក្ករសីលេន ច សមត្ថេន សមាទិន្នេន គុន្នំ កុក្ករានញ្ច
សហព្យតា វុត្តាតិ សីលព្ពតុចាទានវតោ ឈានភាវនា ន ឥដ្ឋីតីតិ មញ្ញមាណា
តេន រូចារូបភវា ន ហោន្តិតិ កេចិ វទន្តិ, វគ្គមាណេន បន បកាវេន
បច្ចយភាវតោ “តំ ន គហោតព្ព”ន្តិ អាហា។ អសុទ្ធិមគ្គេ ច សុទ្ធិមគ្គបរាមសនំ
សីលព្ពតុចាទានន្តិ សុទ្ធិមគ្គបរាមសនេន រូចារូចាវចរជ្ឈានំ និព្ពត្តនំ ន
យុដ្ឋីតីតិ។ បុរាណភារតសីតាហារណាបសុពន្ធវិធិអាទិសវនំ អសទ្ធិម្មសវនំ។
អាទិ-សទ្ធនេន អសប្បវិស្វបនិស្សយំ បុព្វេ ច អកតបុញ្ញតំ អត្ថមិច្ឆាបណិធិតញ្ច
សង្គណ្ហាតិ។ តទន្តោគធា ឯវាតិ តស្មី ទុច្ឆរិតនិព្ពត្តេ សុចរិតនិព្ពត្តេ ច កាមភវេ
អន្តោគធា ឯវាតិ អត្ថោ។

អន្តោគធាតិ ច សញ្ញាភវបញ្ចវោការភវានំ ឯកទេសេន អន្តោគធាត្តា វុត្តំ។
ន ហិ តេ និវវសេសា កាមភវេ អន្តោគធាតិ។ សប្បភេទស្សាតិ
សុគតិទុគ្គតិមនុស្សាទិប្បភេទវតោ។ កមេន ច អវត្វា សីលព្ពតុចាទានស្ស

អន្តេ ភវបច្ចយការវចនំ អត្តវាទុចាទានំ វិយ អភិល្គំ អសមុទាចរណតោ
អត្តវាទុចាទាននិមិត្តត្តា ច។

ហេតុបច្ចយប្បភេទេហិតិ វត្ថុ មគ្គបច្ចយោ ច វត្ថុញ្ចោ។ ទិដ្ឋចាទានាទិនិ ហិ
មគ្គបច្ចយោ ហោន្តិតិ។

ភវបទនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ជាតិជរាមរណាទិបទនិទ្ទេសវណ្ណានា

២៣៥. ឧបបត្តិកវុប្បត្តិយេវ ជាតីតិ អាហា “ន ឧបបត្តិកវោ”តិ។
ជាយមានស្ស បន ជាតិ ជាតីតិ ឧបបត្តិកវោបិ អសតិ អភាវា ជាតិយា
បច្ចយោតិ សក្កាវត្ថុ។ ជាយមានរូបបទដ្ឋានតាបិ ហិ រូបជាតិយា វុត្តា
“ឧបចិត្តរូបបទដ្ឋានោ (ធរ. ស. អដ្ឋ. ៦៤១) ឧបចយោ, អនុប្បពន្ធរូបបទដ្ឋានា
សន្តតិ”តិ។

ខន្ធនំ ជាតានំ ឧញ្ញាតតានុញ្ញាតតាច ហីនបណ្ឌិតតា។ អាទិ-សទ្ទេន
សុវណ្ណាទុព្ពល្លាទិវិសេសំ សង្ក្ខណ្ហាតិ។ អដ្ឋត្ថសន្តានគតតោ អញ្ញាស្ស
វិសេសការកស្ស ការណាស្ស អភាវា “អដ្ឋត្ថសន្តានេ”តិ អាហា។

តេន តេនាតិ ញាតិព្យសនាទិនា ជរាមរណតោ អញ្ញេន ទុក្ខធម្មេន។
ឧបនិស្សយកោជិយាតិ ឧបនិស្សយំសេន, ឧបនិស្សយលេសេនាតិ អត្តោ។ យោ
ហិ បដ្ឋានេ អនាគតោ សតិ ភាវា អសតិ ច អភាវា សុត្តន្តិកបរិយាយេន
ឧបនិស្សយោ, សោ “ឧបនិស្សយកោជី”តិ វុច្ចតិ។

ជាតិជរាមរណាទិបទនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កវចក្កកថាវណ្ណានា

២២២. សមិតន្តិ សង្កតំ, អញ្ញោច្ឆន្តិ អត្ថោ។ កាមយានស្សាតិ
កាមយមានស្ស, កាមោ យានំ ឯតស្សាតិ វា កាមយានោ, តស្ស
កាមយានស្ស។ រុប្បតីតិ សោកេន រុប្បតិ។

បរិយុដ្ឋានតាយ តិដ្ឋនសីលោ បរិយុដ្ឋានដ្ឋាយី។ “បរិយុដ្ឋាយីនោ” តិ វា
ចាហោ, តត្ថ បរិយុដ្ឋាតីតិ បរិយុដ្ឋំ, ទិដ្ឋិបរិយុដ្ឋំ, តេន តិដ្ឋតីតិ បរិយុដ្ឋាយីតិ
អត្ថោ ទដ្ឋញ្ញោ។ បញ្ចា បុព្វនិមិត្តានីតិ “មាលា មិលាយន្តិ, វុត្តានិ កិលិស្សន្តិ,
កច្ចេហិ សេនា មុច្ឆន្តិ, កាយេ វេវណ្ណិយំ ឱក្កមតិ, ទេវោ ទេវាសនេ នាភិរមតី” តិ
(ឥតិវុ. ៨៣) វុត្តានិ បញ្ចា មរណបុព្វនិមិត្តានីតិ អត្ថោ។ តានិ ហិ ទិស្វា
កម្មនិព្វត្តក្ខន្ធសម្ពាទេ ឧបបត្តិកវេ ភវនន្ទពលេន ទេវានំ ពលវសោកោ
ឧប្បជ្ឈតីតិ។ ពាលោតិ អវិជ្ជា។ តេន អវិជ្ជាយ ការណភាវំ ទស្សេតិ។ តិវិជន្តិ
តស្សរុប្បកថាសវនកម្មការណាទស្សនមរណកាលកម្មាបដ្ឋាននិទានំ
សោកាទិទុក្ខំ។ អាសវេ សាធន្តិ អាសវេ គមេន្តិ ពោធន្តិ អត្ថោ។

ឯវំ សតីតិ អវិទិតាទិតាយ អនាទិភាវេ សតិ។ អាទិមត្តកថនន្តិអាទិ
ឯតស្ស អត្ថីតិ អាទិមំ, កវចក្កំ។ តស្ស ភាវោ អាទិមត្តំ, តស្ស កថនំ
អាទិមត្តកថនំ។ វិសេសនិវត្តិអត្ថោ វា មត្ត-សន្នោ, សតិ អនាទិភាវេ អវិជ្ជា
អាទិម្ហំ មជ្ឈេ បរិយោសានេ ច សព្ពត្ត សិយាតិ អាទិមត្តាយ អវិជ្ជាយ កថនំ
វិរុជ្ឈតីតិ អត្ថោ។ អវិជ្ជាគ្គហណោនាតិ អវិជ្ជាយ ឧប្បាទនេន កថនេន,
អប្បហានេន វា, អត្តនោ សន្តានេ សន្និហិតភាវករណោនាតិ អត្ថោ។
កម្មាទីនីតិ កម្មវិចារកវដ្ឋានិ។ វដ្ឋការណភាវេន បធានត្តា “បធានធម្មោ” តិ
អវិជ្ជា កថិតា។ វទតីតិ វនោ។ វេទេតិ, វេទិយតីតិ វា វេទេយ្យោ, សុខាទី
អនុភវតិ, សព្វវិសយេ វា ជាតាតិ, “សុខិតោ” តិអាទិនា អត្តនា បរេហិ ច

ជាជាតិ ញាយតិ ចាតិ អត្ថោ។ ព្រហ្មាធិនា វា អត្ថនា វាតិ វា-សន្តោ ច-សន្តត្ថោ។
តេជោហ “ការកវេនកវហិត”ន្តិ ច-សន្តត្ថសមាសំ។

ទ្វាទសវិធសុញ្ញតាសុញ្ញន្តិ អវិជ្ជាធិនំ ទ្វាទសវិធានំ សុញ្ញតាយ សុញ្ញំ,
ចតុត្ថិធម្មំ វា សុញ្ញតំ ឯកំ កត្វា ទ្វាទសផ្កតាយ ទ្វាទសវិធាតិ តាយ
ទ្វាទសវិធាយ សុញ្ញតាយ សុញ្ញន្តិ អត្ថោ។

បុព្វន្តាហារណតោតិ បុព្វន្តតោ បច្ចុប្បន្នវិចាកស្ស អាហារណតោ
បរិច្ឆិន្នវេទនាវសានំ ឯតំ ភវចក្កន្តិ អត្ថោ។ ភវចក្កកនេសោបិ ហិ ភវចក្កន្តិ
វុត្ថតិ។ វេទនា វា តណ្ហាសហាយាយ អវិជ្ជាយ បច្ចយោ ហោតីតិ វេទនាតោ
អវិជ្ជា, តតោ សង្ខារាតិ សម្ពុជ្ឈនតោ វេទនាវសានំ ភវចក្កន្តិ យុត្តមេតំ, ឯវំ
តណ្ហាមូលកេ ច យោជេតព្ពំ។ ទិន្នម្បិ ហិ អញ្ញមញ្ញំ អនុប្បវេសោ ហោតីតិ។
អវិជ្ជា ធម្មសភារំ បដិច្ចាទេត្វា វិបរីតាភិណ្ឌេសំ ករោន្តិ ទិដ្ឋិចរិតេ សំសារេ
នយតិ, តេសំ វា សំសារំ សង្ខារាធិបវត្តិ នយតិ បវត្តតីតិ “សំសារនាយិកា”តិ
វុត្ថោ។ ផលុប្បត្តិយាតិ កត្តនិទ្ទេសោ។ វិញ្ញាណាធិបច្ចុប្បន្នផលុប្បត្តិ ហិ ឥដ
ទិដ្ឋា, អទិដ្ឋានញា បុរិមភវេ អត្ថនោ ហេតុនំ អវិជ្ជាសង្ខារានំ ផលំ អជនេត្វា
អនុបច្ឆិដ្ឋនំ បកាសេតិ។ អថ វា បុរិមភវចក្កំ ទុតិយេន សម្ពុទ្ធុ វុត្ថន្តិ
វេទនាសង្ខារស្ស ផលស្ស ឧប្បត្តិយា តណ្ហាធិនំ ហេតុនំ អនុបច្ឆេទំ
បកាសេតិ, តស្មា ផលុប្បត្តិយា ការណភូតាយ បឋមស្ស ភវចក្កស្ស ហេតុនំ
អនុបច្ឆេទប្បកាសនតោតិ អត្ថោ។ សង្ខារាធិនមេវ វា ផលានំ ឧប្បត្តិយា
អវិជ្ជាធិនំ ហេតុនំ ផលំ អជនេត្វា អនុបច្ឆេទមេវ, វិញ្ញាណាធិហេតុនំ វា
សង្ខារាធិនំ អនុពន្ធនមេវ បកាសេតិ បឋមំ ភវចក្កំ, ន ទុតិយំ វិយ
បរិយោសានម្បិ តិ “ផលុប្បត្តិយា ហេតុនំ អនុបច្ឆេទប្បកាសនតោ”តិ វុត្ថំ។
“វិញ្ញាណាបច្ចយា នាមរូប”ន្តិ ឯតុ អបរិបុណ្ណាយតនកលលរូបំ វត្វា តតោ ឧទ្ធ

“នាមរូបបច្ចយា សឡាយតន”ន្តិ សឡាយតនប្បវត្តិ វុត្តាតិ អាហា
“អនុបុព្វបវត្តិទីបនតោ”តិ។ “ភវបច្ចយា ជាតី”តិ ឯត្ថ ន អាយតនានំ កមេន
ឧប្បត្តិ វុត្តាតិ អាហា “សហុប្បត្តិទីបនតោ”តិ។

ហេតុអាទិបុព្វកា តយោ សន្និ ឯតស្សាតិ ហេតុផលហេតុបុព្វកតិសន្និ,
ភវចក្កំ។ ហេតុផលហេតុផលវសេន ចតុប្បភេទោ អដ្ឋានំ សង្កហោ ឯតស្សាតិ
ចតុភេទសង្កហំ។ សរូបតោ អវុត្តាបិ តស្មី តស្មី សង្កហោ អាកិរិយន្តិ
អវិជ្ជាសង្ខារាទិគ្គហណោហិ បកាសីយន្តិតិ អាគារា, អតីតហេតុអាទិនំ វា
បការា អាគារា។ កិលេសកម្មវិចារកា វិចារកកិលេសកម្មហិ សម្ពន្ធា ហុត្វា
បុនប្បនំ បរិវត្តន្តិតិ តេសុ វដ្តនាមំ អាហេបេត្វា “តិវដ្ត”ន្តិ វុត្តំ, វដ្តេកទេសត្តា វា
“វដ្តានី”តិ វុត្តានិ។

សន្និទំ អាទិបរិយោសានវវត្តិតាតិ សន្និទំ បុព្វាបរវវត្តិតាតិ អត្ថោ។

“យា កាចិ វា បន ចេតនា ភវោ, ចេតនាសម្បយុត្តា អាយុហានសង្ខារា”តិ
ឥទំ ឥមិស្សា ធម្មជ្ជិតិញ្ញាណភាជនីយេ វុត្តាយ បដិសម្ពិទាចាឡិយា (បដិ. ម.
១.៤៧) វសេន វុត្តំ។ ឯត្ថ ហិ “ចេតនា ភវោ”តិ អាគតាតិ។ ភវនិទ្ទេសេ បន
“សាត្តតោ”តិ ឯត្ថ “ចេតនាវ សង្ខារា, ភវោ បន ចេតនាសម្បយុត្តាបី”តិ
វិភង្គចាឡិយា វសេន ទស្សីតំ។ “តត្ថ កតមោ បុញ្ញាភិសង្ខារោ? កុសលា
ចេតនា កាមាវចរា”តិអាទិនា ហិ សង្ខារានំ ចេតនាភាវោ វិភង្គចាឡិយំ (វិភ.
២២៦) វុត្តាតិ។ តត្ថ បដិសម្ពិទាចាឡិយំ “ចេតនាសម្បយុត្តា វិចារកធម្មត្តា
សវិចារកេន អាយុហានសង្ខារេន សង្ខតាភិសង្ខរណកិច្ចេន សង្ខារា”តិ វុត្តា។
វិភង្គចាឡិយំ (វិភ. ២៣៤) “សព្ពម្បិ ភវតាមិកម្ពំ កម្មភវោ”តិ ភវស្ស
បច្ចយភាវេន ភវតាមិការតោ កម្មសំសជ្ឈសហាយតាយ កម្មភាវតោ ច
ឧបបត្តិភវំ ភាវេន្តិតិ ភវោតិ វុត្តា, ឧបបត្តិភវភាវនកិច្ចំ បន ចេតនាយ

សាតិសយន្តិ បដិសម្ពិទ្ធាចារិយំ ចេតនា “ភវេ” តិ វុត្តា, ភវាភិសម្ពិទ្ធវណកិច្ចំ
ចេតនាយ សាតិសយន្តិវិភង្គចារិយំ “កុសលា ចេតនា” តិ អាទិនា ចេតនា
“សម្ពាទ” តិ វុត្តា, តស្មា តេន តេន បរិយាយេន ឧភយំ ឧភយត្ថ វុត្ថំ យុត្តន្តិ
នត្ថត្ថ វិរោធា។ គហណាន្តិ កាមុចាទានំ កិច្ចនាហ។ បរាមសន្តិ ឥតរាទិ។
អាយុបាណាវសានេតិ តិសុបិ អត្ថវិកប្បេសុ វុត្តស្ស អាយុបាណស្ស អវសានេ។

ធូសុ អត្ថវិកប្បេសុ វុត្ត អាយុបាណសម្ពាទ “តស្ស បុព្វភាគា” តិ អាហ,
តតិយេ វុត្ត “តំសម្បយុត្តា” តិ។ ធម្មាស្ស ចិត្តប្បវត្តិ ភវង្គពហុលា
យេកុយ្យេន ភវង្គរជនកកម្មាយុបាណសមត្ថា ន ហោតិ តិ “ឥធម្ម បរិបក្កត្តា
អាយតនាន” តិ វុត្តំ។ កម្មករណាកាលេ សម្មោហោតិ ឯតេន កម្មស្ស
បច្ចយភូតំ សម្មោហំ ធស្សេតិ, ន កម្មសម្បយុត្តមេវ។

កម្មានេវ វិចាកំ សម្ពរន្តិ វឌ្ឍន្តិ តិ កម្មសម្ពាទ, កម្មំ វា សម្ពាទភវា,
តទុបការកានិ អវិជ្ជាតណ្ហាចាទានានិ កម្មសម្ពាទ, បដិសន្ធិនាយកោ វា ភវេ
កម្មំ, តទុបការកាយថាវុត្តអាយុបាណសម្ពាទ អវិជ្ជាធម្មោ ច កម្មសម្ពាទតិ
កម្មញ្ច កម្មសម្ពាទ ច កម្មសម្ពាទតិ ឯកសេសំ កត្វា “កម្មសម្ពាទ” តិ អាហ។
ធស ធម្មា កម្មន្តិ អវិជ្ជាធម្មោបិ កម្មសហាយតាយ កម្មសវិក្ខកា
តទុបការកា ចាតិ “កម្ម” តិ វុត្តា។

សន្ធិប្បន្តិ ឯត្ថ អវិជ្ជាធម្មោ វិញ្ញាណាធម្មោ ចាតិ សន្ធិចោ, កម្មំ វិចាកោ
ច។ កម្មំ វិចាកោតិ ឯវំ សន្ធិប័យតិ តិ វា សន្ធិចោ, អវិជ្ជាធម្មោ វិញ្ញាណាធម្មោ
ច។ សន្ធិបការវសាមញ្ញេន បន ឯកវចនំ កតន្តិ ធម្មតំ។ សន្ធិបសន្ធា វា
ភាគាធិវចនន្តិ កម្មភាគោ កម្មសន្ធិចោ។

ឯវំ សមុប្បន្នន្តិ កម្មតោវិចារកោ។ តត្ថាបិ អវិជ្ជាតោ សង្ខារាតិ ឯវំ
សមុប្បន្នំ, តិសន្តិអាទិវសេន វា សមុប្បន្នំ ឥទំ ភវចក្កន្តិ អត្ថោ។ ឥត្តវន្តិ
គមនធម្មំ, វិនស្សធម្មន្តិ អត្ថោ។ តេន ឧប្បាទវយវន្តតាធិបកេន អនិច្ច-សន្នេន
វិការាបត្តិធិបកេន ចល-សន្នេន ច អធិបិទំ កាលន្តរដ្ឋាយិតាបដិក្ខេបំ ធិបេតិ,
អនុវន្តិ ឯតេន ជីវការវបដិក្ខេបំ និស្សាវតំ។ ហេតុ ឯវំ សម្ភារា ហេតុសម្ភារា។
“ហានសោ ហេតុសោ”តិ ឯត្ថ ឯវំ វុត្ថំ វា ហានំ, អញ្ញម្បិ តស្ស តស្ស សាធារណំ
ការណំ សម្ភារោ, អសាធារណំ ហេតុ។ ឯវន្តិ ឯវំ ហេតុតោ ធម្មមត្តសម្ភវេ
ហេតុនិរោធា ច វុដ្ឋបច្ឆេទេ ធម្មេ ច ទំនិរោធាយ ទេសិតេ សតីតិ អត្ថោ។
ព្រហ្មចរិយំ ឥធម ព្រហ្មចរិយិធម។ សត្តេ ចាតិ ឯត្ថ ច-សន្នោ ឯវំ ព្រហ្មចរិយញ្ច
វិជ្ជតិ, សស្សតុច្ឆេទា ច ន ហោន្តិទិ សមុច្ចយត្ថោ។ ឯវញ្ច ហេតុអាយត្តេ
ធម្មមត្តសម្ភវេ សត្តោ នុបលព្ពតិ, តស្មិញ្ច ឧបលព្ពន្តេ សស្សតោ ឧច្ឆេទោ វា
សិយា, នុបលព្ពន្តេ តស្មី នេវុច្ឆេទោ ន សស្សតន្តិ វុត្ថំ ហោតិ។

សច្ចប្បភវតោតិ សច្ចតោ, សច្ចានំ វា បភវតោ។ កុសលាកុសលំ កម្មន្តិ
វុដ្ឋកថាយ វត្ថុមានត្តា សាសវន្តិវិញ្ញាយតិ។ អវិសេសេនាតិ ចេតនា
ចេតនាសម្បយុត្តកាតិ វិសេសំ អកត្វា សព្ពម្បិ ទំ កុសលាកុសលំ កម្មំ
“សមុទយសច្ច”ន្តិ វុត្ថន្តិ អត្ថោ។ “តណ្ហា ច...បេ... អវិសេសា ច សាសវា
កុសលា ធម្មា”តិ ហិ ចេតនាចេតនាសម្បយុត្តវិសេសំ អកត្វា វុត្ថន្តិ,
អរិយសច្ចវិសេសំ វា អកត្វា សមុទយសច្ចន្តិ វុត្ថន្តិ អត្ថោ។

វត្ថុស្វតិ អារម្មណេសុ, ចក្ខុធិសុ វា បដិច្ចាទេតព្ភេសុ វត្ថុសុ។ សោកាធិនំ
អធិជ្ជានត្តាតិ តេសំ ការណត្តា, តេហិ សិទ្ធាយ អវិជ្ជាយ សហិតេហិ
សង្ខារេហិ បច្ចយោ ច ហោតិ ភវន្តរចាតុភាវាយាតិ អធិប្បាយោ។ ចុតិចិត្តំ វា
បដិសន្ធិវិញ្ញាណស្ស អនន្តរបច្ចយោ ហោតីតិ “បច្ចយោ ច ហោតិ

កវន្តរចាតុកាវាយា"តិ វុត្តំ។ តំ បន ធុតិចិត្តំ អវិជ្ជាសង្ខារាហិតំ កវន្តរស្ស
បច្ចយោ ន ហោតីតិ តស្ស សហាយនស្សនត្តមាហា "សោកាធិនំ
អធិជ្ជានត្តា"តិ។ ទិដាតិ អត្តនោយេវ សរសេន ធម្មន្តរបច្ចយភាវេន ចាតិ
ទិដា។

អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារាតិ ឯតេន សង្ខារានំ បច្ចយុប្បន្នតាទស្សនេន "កោ នុ
ខោ អភិសង្ខារេតីតិ ឯស នោ កល្លោ បញ្ញោ"តិ ទស្សេតិ។ តេនេតំ
ការកទស្សននិវារណានិ ឯវមាធិទស្សននិវារណានិ ឯតេន "សោចតិ បរិទេវតិ
ទុក្ខិតោ"តិ អាធិទស្សននិវារណាមាហា។ សោកាធិយោបិ ហិ បច្ចយាយត្តា
អវសវត្តិនោតិ "ជាតិបច្ចយា ជរាមរណំ សោក... បេ... សម្ពវន្តិ"តិ ឯតេន
វុត្តនិ។

គណ្ហាភេទបីឡកាវិយាតិ គណ្ហាភេទនត្ថំ បច្ចមាទេ គណ្ហា តស្សបិ ឧបរិ
ជាយមានឧទ្ធកបីឡកាវិយ, គណ្ហាស្ស វា អនេកធាតេទេ បីឡកាវិយ។
គណ្ហាវិការា សូនតាសរាគបុព្វគហណាទយោ។

បដលាភិក្ខុតចក្កកោ រូចានិ ន បស្សតិ, កិញ្ចិបិ បស្សន្តោ ច វិបរីតំ
បស្សតិ, ឯវំ អវិជ្ជាភិក្ខុតោ ទុក្ខាធិនំ ន បដិបដ្ឋតិ ន បស្សតិ, មិច្ឆា វា
បដិបដ្ឋតីតិ បដលំវិយ អវិជ្ជា, កិមិនាវិយ អត្តនា កតត្តា វដ្តស្ស
អត្តនោយេវ បរិព្ពមនការណត្តា ច កោសប្បទេសាវិយ សង្ខារ,
សង្ខារបរិគ្គហំវិនា បតិជ្ឈំ អលភមាទំវិញ្ញាណំ បរិណាយកបរិគ្គហំវិនា
បតិជ្ឈំ អលភមាទោ រាជកុមារោវិយាតិ បរិគ្គហេនវិនា បតិជ្ឈាលភោ ឯត្ត
សាមញ្ញំ។ ឧបបត្តិនិមិត្តន្តិ កម្មាធិអារម្មណាមាហា។ បរិកប្បនតោតិ
អារម្មណាករណតោ, សម្បយុត្តេន វា វិតក្កេន វិតក្កេនតោ។
ទេវមនុស្សមិគវិហង្គាធិវិវិធម្បការតាយ មាយាវិយ នាមរូបំ,

បតិជ្ជាវិសេសេន វុឡិវិសេសាបត្តិតោ វនប្បគុម្ភាវិយ សឡាយតនំ។
អាយតនានំវិសយិវិសយភូតានំ អញ្ញមញ្ញាភិមុខការតោ
អាយតនយដ្ឋនតោ។ ឯត្ថ ច សង្ខារាទីនំ កោសប្បទេសបរិណាយ កាធិហិ
ធ្វិហិ ធ្វិហិ សទិសតាយ ទ្វេ ទ្វេ ឧបមា វុត្តាតិ ទដ្ឋញ្ញា។

គម្ពីរោ វេ ហុត្វា ឱកាសតិ បកាសតិ ទិស្សតីតិ គម្ពីរាវកាសោ។
ជាតិបច្ចយសម្ពុតសមុទាគតដ្ឋោតិ ជាតិបច្ចយា សម្ពុតំ ហុត្វា សហិតស្ស
អត្តនោ បច្ចយានុរូបស្ស ឧទ្ធិ ឧទ្ធិ អាគតភារោ, អនុប្បពន្លោតិ អត្តោ។ អថ វា
សម្ពុតដ្ឋោ ច សមុទាគតដ្ឋោ ច សម្ពុតសមុទាគតដ្ឋោ។ “ន ជាតិតោ ជរាមរណំ
ន ហោតិ, ន ច ជាតី វិនា អញ្ញតោ ហោតិ” តិ ហិ ជាតិបច្ចយសម្ពុតដ្ឋោ វុត្តោ។
ឥត្តញ្ញា ជាតិតោ សមុទាគត្នតីតិ បច្ចយសមុទាគតដ្ឋោ, យា យា ជាតិ យថា
យថា បច្ចយោ ហោតិ, តទនុរូបចាតុភារោតិ អត្តោ។

អនុលោមបដិលោមតោតិ ឥធម បន បច្ចយុប្បាទា បច្ចយុប្បន្ទប្បាទសង្ខាតំ
អនុលោមំ, និរោធា និរោធសង្ខាតំ បដិលោមញ្ញាហិ។ អាទិតោ បន អន្តគមនំ
អនុលោមំ, អន្តតោ ច អាទិគមនំ បដិលោមមាហាតិ។ “ឥមេ ចត្តារោ អាហារា
កីនិទានា” តិ អាទិកាយ (សំ. និ. ២.១១) វេមជ្ឈតោ បដ្ឋាយ
បដិលោមទេសនាយ, “ចក្កំ បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ឈតិ ចក្កវិញ្ញាណំ, តិណ្ណំ សង្កតិ
ជស្សោ, ជស្សបច្ចយា វេទនា” តិ អាទិកាយ (សំ. និ. ២.៤៣-៤៤; ២.៤.៦០)
អនុលោមទេសនាយ ច ធ្វិសធ្វិសិសង្ខេបំ, “សំយោជនីយេសុ, ភិក្ខុវេ, ធម្មេសុ
អស្សាទានុបស្សិនោ វិហារតោ តណ្ហា បវឡតិ, តណ្ហាបច្ចយា
ឧបាទាន” តិ អាទិសុ (សំ. និ. ២.៥៣-៥៤) ឯកសធ្វិសិសង្ខេបំ។

អវិជ្ជាទីនំ សភារោ បដិវិជ្ជិយតីតិ បដិវេជោ។ វុត្តញ្ញា “តេសំ តេសំ វា តត្ថ
តត្ថ វុត្តធម្មានំ បដិវិជ្ជិតញ្ញា សលក្ខណសង្ខតោ អវិបរីតសភារោ

បដិវេជ្ជា"តិ (ធន. ស. អដ្ឋ. និទានកថា)។ អបុញ្ញាភិសង្ខារេកទេសោ សរាគោ,
អញ្ញាវិរាគោ, រាគស្ស វា អបដិបក្ខការតោ រាគប្បវឌ្ឍកោ សញ្ញាបិ
អបុញ្ញាភិសង្ខារោ សរាគោ, ឥតរោ បដិបក្ខការតោវិរាគោ។ "ធីយវត្ថុញ្ញោតំ,
ភិក្ខុវេ, អស្សុតវតោ បុព្វជ្ជនស្ស អដ្ឋោសីតំ មមាយិតំ បរាមជ្ជំ វេតំ មម,
ឯសោហាមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា"តិ (សំ. និ. ២.៦២) អត្ថបរាមាសស្ស វិញ្ញាណំ
វិសិដ្ឋំវត្ថុ វុត្ថុន្តិវិញ្ញាណស្ស សុញ្ញតដ្ឋោ គម្ពីរោ, អត្តាវិជានាតិ សំសរតីតិ
សព្វាចារតាសង្កត្តិអភិធិវេសពលវតាយ

អព្យាចារជ្ជអសង្កត្តិបដិសន្ធិចាតុការដ្ឋោ ច គម្ពីរោ, នាមស្ស រូបេន, រូបស្ស ច
នាមេន អសម្បយោគតោវិនិញ្ញោតោ, នាមស្ស នាមេន អវិនិញ្ញោតោ
យោជេតញ្ញោ។ ឯកុប្បទេកនិរោធបិ អវិនិញ្ញោគេ អធិប្បតេ រូបស្ស ច រូបេន
លព្ពតិ។ អថ វា ឯកចតុវេការកវេសុ នាមរូបានំ អសហវត្ថនតោ
អញ្ញាមញ្ញាវិនិញ្ញោតោ, បញ្ចវេការកវេសុ អសហវត្ថនតោ អវិនិញ្ញោតោ ច
វេទិតញ្ញោ។

អធិបតិយដ្ឋោ នាម ឥន្ទ្រិយបច្ចយភាវោ។ "លោកោបេសោ ធូរាបេសា
ខេត្តម្បត"ន្តិ (ធន. ស. ៥៩៨-៥៩៩) វុត្តា លោកាធិអត្តា ចក្ខាធិសុ បញ្ចាសុ
យោជេតញ្ញោ។ មនាយតនស្សបិ លុដ្ឋនតោ មនោសម្មស្សធិនំ ធូរាខេត្តការតោ
ច ឯតេ អត្តា សម្ពុវន្តោ។ អាចាចគតានំ រូបាធិនំ បកាសនយោគ្យតាលក្ខណំ
ឱកាសនំ ចក្ខាធិនំ វិសយិភាវោ, មនាយតនស្ស វិជាននំ។ សង្ឃដ្ឋនដ្ឋោ
វិសេសេន ចក្ខុសម្មស្សធិនំ បញ្ចន្តំ, ឥតវេ ធនុម្បិ យោជេតញ្ញោ។ ដុសនញ្ច
ជស្សស្ស សភាវោ, សង្ឃដ្ឋនំ រសោ, ឥតវេ ឧបដ្ឋានាការា។

អារម្មណាសាទុកវនដ្ឋោ រសវសេន វុត្តោ, វេទយិតដ្ឋោ លក្ខណាវសេន។ អត្តា
វេទយតីតិ អភិធិវេសស្ស ពលវតាយ និដ្ឋិវដ្ឋោ វេទនាយ គម្ពីរោ។ និដ្ឋិវាយ
វេទនាយ វេទយិតំ និដ្ឋិវេទយិតំ, និដ្ឋិវេទយិតមេវ អត្តោ និដ្ឋិវេទយិតដ្ឋោ។

អាធានដ្ឋោ ចតុន្ទម្បិ ឧបាធានានំ សមាសោ, គហលាដ្ឋោ កាមុបាធានស្ស,
ឥតវេសំ តិណ្ណំ អភិនិវេសាធិអត្ថោ។ “ទិដ្ឋិកត្តារោ”តិ ហិ វចនតោ ទិដ្ឋំ
ធុរតិក្កមនដ្ឋោបីតិ។ ទទ្ធិ គហលាត្ថា វា ចតុន្ទម្បិ ធុរតិក្កមនដ្ឋោ
យោជេតញ្ចោ។ យោនិគតិបីតិនិវាសេសុខិបនន្តិ សមាសេ ភុម្មវចនស្ស
អលោចោ ទដ្ឋញ្ចោ, តស្មា តេន អាយុហនាភិសន្ត្រវណាបធានំ សមាសោ ហោតិ។
ជរាមរណាផ្គំ មរណប្បធានន្តិ មរណដ្ឋោ ឯវ ខយាទយោ គម្ពិរា ទស្សិតា។
នវនវានញ្ចិ បរិក្ខយេន ខណ្ឌិទ្ធាធិបរិបក្កប្បវត្តិ ជរាតិ, ខយដ្ឋោ វា ជរាយ
វុត្តាតិ ទដ្ឋញ្ចោ។ នវភាវាបគមោ ហិ ខយោតិ វត្ថុំ យុត្តាតិ។ វិបរិណាមដ្ឋោ
ទិដ្ឋម្បិ។ សន្តតិវសេន វា ជរាយ ខយវយភាវោ, សម្មតិខណិកវសេន
មរណស្ស ភេទវិបរិណាមតា យោជេតញ្ចោ។

អត្ថនយាតិ អត្ថានំ នយា។ អវិជ្ជាធិអត្ថហិ ឯកត្តាធិ សេន ភាវេន នីយន្តិ
គម្មន្តិតិ ឯកត្តាទយោ តេសំ នយាតិ វុត្តា។ នីយន្តិតិ ហិ នយាតិ។ អត្ថា ឯវ វា
ឯកត្តាធិភាវេន នីយមាណា ញាយមាណា “អត្ថនយា”តិ វុត្តា។ នីយន្តិ ឯតេហិតិ
វា នយា, ឯកត្តាធិហិ ច អត្ថា “ឯក”ន្តិអាធិនា នីយន្តិ, តស្មា ឯកត្តាទយោ
អត្ថានំ នយាតិ អត្ថនយា។ សន្តានានុបច្ឆេទេន ពំជំ វុត្តភាវំ បត្តំ វុត្តភាវេន
បវត្តន្តិ ឯកត្ថេន វុច្ឆតីតិ សន្តានានុបច្ឆេទោ ឯកត្ថំ, ឯវមិធាបិ អវិជ្ជាធិនំ
សន្តានានុបច្ឆេទោ ឯកត្ថន្តិ ទស្សេតិ។

ភិន្នសន្តានស្សេវាតិ សម្ពន្ធហិតស្ស នានត្ថស្ស គហលាតោ សត្តន្តរោ
ឧប្បិដ្ឋោ សត្តន្តរោ ឧប្បន្នោតិ កណ្ណោន្តោ ឧប្បេទទិដ្ឋិមុបាធិយតិ។

យតោ កុតោបីតិ យទិ អញ្ញាស្មា អញ្ញាស្សប្បត្តិ សិយា, វាលីកតោ
តេលស្ស, ឧប្បតោ ខីវស្ស កស្មា ឧប្បត្តិ ន សិយា, តស្មា ន កោចិ កស្សចិ ហេតុ
អត្ថិតិ អហេតុកទិដ្ឋិ, អវិជ្ជមាណេបិ ហេតុម្ហិ និយតតាយ

តិលគារីសុក្កសោណីតាធិបាំ តេលឡីសរីរាធិនំ បវត្តន្តិតិ និយតិវាទព្យា
ឧបាទិយតីតិវិញ្ញាតតំ យថាវហំ។

កស្មា? យស្មា ឥន្ទញ្ញំ ភវចក្កំ អបទាលេត្វា សំសារភយមតីតោ នកោចិ
សុបិនន្តរេបិ អត្ថិតិ សម្ពុត្តោ។ ធុរភិយានន្តិ ធុរតិក្កមំ។ អសនិវចក្កមិវាតិ
អសនិមណ្ឌលមិវា។ តញ្ញំ និម្មជនមេវ, នានិម្មជនំ បវត្តមាណំ អត្ថិ, វេរំ ភវចក្កម្យិ
ឯកន្តំ ធុក្ខប្បាទនតោ “និច្ចនិម្មជន”ន្តិ វុត្ថំ។

ញ្ញាណាសិនា អបទាលេត្វា សំសារភយំ អតីតោ នត្ថិតិ ឯតស្ស សាធកំ
នស្សន្តោ អាហា “វុត្តម្យិ ចេត”ន្តិអាធិ។ តន្តំ អាគុលកំ តន្តាគុលកំ,
តន្តាគុលកមិវ ជាតា តន្តាគុលកជាតា, កិលេសកម្មវិចារកេហិ អតីវ
ជដិតាតិ អត្ថោ។ គុណាយ សកុណិយា នីខំ គុណាគុណ្ឌិកំ។ វឡិអភាវតោ
អចាយំ ធុក្ខតតិភាវតោ ធុគ្គតី សុខសមុស្សយតោ វិនិចាតត្តា វិនិចាតព្យា
ចតុត្ថំ អចាយំ, “ខន្ធនព្យា បដិចាជី”តិអាធិនា វុត្ថំ សំសារព្យា នាតិវត្តតិ។
សំសារោ វេរំ វា សញ្ញោ ឥធ វឡិអបគមាធិបាំ អត្ថេហិ អចាយាធិនាមកោ វុត្តោ
កេវលំ ធុក្ខក្ខន្ធភាវតោ។

ភវចក្កកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា

២៤៣. បថវីអាកាសាវិយ បដិច្ចសមុប្បាទោ មហាបត្តដិវិត្តាវតានំ អត្តានំ
បរិកប្បវសេន កថិតោ។ តញ្ញំ អបត្តដំ អវិត្តតព្យា បថវី អាកាសព្យា បត្តរន្តោ
វិត្តរយន្តោវិយ ច ឯកេកចិត្តាវុទ្ធី អកត្វា

សព្វសត្វសព្វចិត្តសាធារណវសេន បត្តជីវិតតំ កត្វា សុត្តន្តភាជនីយេន
ភគវា ធស្សេតិ។ តត្ថ នាធិបត្តវសេនាតិ អសហជាតានំ សហជាតានញ្ច
បច្ចយបច្ចយុប្បន្នានំ នាធិបត្តកតានំ ធស្សិតភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ នវ
មូលបទានិ ឯតេសន្តិ នវមូលបទា, នយា។ “ឯកេកេន នយេន ចតុន្នំ ចតុន្នំ
វារានំ សង្កហិតត្តា”តិ វុត្តំ, ឯត្ថ “ឯកេកេន ចតុក្កេនា”តិ វុត្តព្ធុំ។ នយចតុក្កវារា
ហិ ឯត្ថ វវត្តិតា ធស្សិតានំ ចតុក្កានំ នយភាវាតិ។

១. បច្ចយចតុក្កវណ្ណានា

អវិជ្ជំ អង្គំ អគ្គហេត្វា តតោ បរំ “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារោ”តិអាធិនិ
បច្ចយសហិតានិ បច្ចយុប្បន្នានិ អង្គភាវេន វុត្តានីតិ អាហា “ន, តស្ស
អនង្គត្តា”តិ។ ឯវញ្ច កត្វា និទ្ទេសេ (វិភ. ២២២) “តត្ថ កតមា អវិជ្ជា”តិ អវិជ្ជំ
វិសុំវិស្សន្នេត្វា “តត្ថ កតមា អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារោ”តិអាធិនា
តំតំបច្ចយវន្តោ សង្ខារាធយោវិស្សន្និតាតិ។ តីសុ បការេសុ បឋមបឋមវារោ
ទុតិយវារាធិសុ បរិសន្តោ បច្ចយវិសេសាធិសព្វនានត្តសាធារណត្តា តេ
វារិសេសេ គណ្ណាតីតិ “សព្វសង្ខារោ”តិ វុត្តោ។ បឋមវារោ ឯវ ហិ ន
កេវលំ ធរដ្ឋាយតនមេវ, អថ ខោ នាមញ្ច ជស្សស្ស បច្ចយោ, នាមំ វា ន កេវលំ
ធរដ្ឋាយតនស្សេវ, អថ ខោ ជស្សស្សបីតិ បច្ចយវិសេសធស្សនត្ថំ, យេន
អត្ថវិសេសេន មហានិទានសុត្តទេសនា បវត្តា, តំធស្សនត្តញ្ច ធរដ្ឋាយតនន្តំ
បរិហាបេត្វា វុត្តោតិ តស្ស ទុតិយវារេ ច បវេសោ វុត្តោ, ន
សព្វន្តសមោរោធតោ។

យត្ថាតិ វារចតុក្កេ ឯកេកវារេ ច។ អញ្ញថាតិ សុត្តន្តភាជនីយតោ អញ្ញថា
សង្ខារោតិ វុត្តំ។ អវុត្តន្តិ “រូបំ សឡាយតន”ន្តិ, តេសុបិ ច វារេសុ ចតុសុបិ

សោកាធម្មោ អវុត្តា សុត្តន្តកាជនីយេសុ វុត្តា។ តត្ថ ច វុត្តមេវ ឥធ
“ធម្មាយតន”ន្តិ អញ្ញោថា វុត្តន្តិ ធម្មតំ។

សព្វដ្ឋានសាធារណតោតិ វុត្តនយេន សព្វវាសាធារណតោ,
សព្វវិញ្ញាណបវត្តិដ្ឋានភវសាធារណតោ វា។ វិនា អភាវេន វិញ្ញាណស្ស
ខន្ធត្ថយម្បិ សមាទំ ជលំ បច្ឆយោ ចាតិ អាហា “អវិសេសេនា”តិ។ “តិណ្ណំ សង្កតិ
ជស្សោ”តិ (ម. និ. ១.២០៤; សំ. និ. ២.៤៣) វចនតោ បន វិញ្ញាណំ ជស្សស្ស
វិសេសបច្ឆយោតិ តស្ស ជស្សោ វិសិដ្ឋំ ជលំ, សតិបិ បច្ឆយសម្មយុត្តានំ
អាហារបច្ឆយភាវេ មនោសញ្ចេតនាយ វិញ្ញាណាហារណំ វិសិដ្ឋំ កិច្ចន្តិ
សម្ពាទេ ចស្ស វិសិដ្ឋោ បច្ឆយោ។ អចិត្តក្ខណាមត្តានីតិ
ចិត្តក្ខណាប្បមាណាហិតានិ។ តស្សត្ថោតិ តស្ស វុត្តស្ស អវិជ្ជាទិកស្ស អត្ថោ
សុត្តន្តកាជនីយវណ្ណនាយំ វុត្តនយេនេវ វេទិតញោ។

ហេតុកាធិនីតិ ឯត្ថ យស្មី ចតុក្កេ ហេតុក-សន្នោ វុត្តោ, តំ ហេតុក-
សន្និសហចរិតត្តា “ហេតុក”ន្តិ វុត្តន្តិ វេទិតតំ។ ហេតុ-សន្នោ គតិសូចកោ
អវិគតតា ច វិគតតានិវារណាវសេន គតិ ឯវ ហោតីតិ ហេតុកចតុក្កំ
អវិគតបច្ឆយវសេន វុត្តន្តិ វុត្តំ។

តិទា ចតុទា បញ្ចាទា វាតិ វា-សន្នោ “ធនា វា”តិបិ វិកប្បេតីតិ ធម្មញោ។
សមាធិ ហិ សាធារណេហិ តីហិ ឈានិទ្រ្ទិយមគ្គបច្ឆយេហិ ច បច្ឆយោតិ។
ឧបាទានំ ភវស្ស មគ្គបច្ឆយេន ចាតិ សត្តធាតិ កាមុបាទានវដ្ឋានំ វសេន
វេទិតិ។ កាមុបាទានំ បន យថា ភវស្ស បច្ឆយោ ហោតិ, សោ បកាវោ តណ្ហាយំ
វុត្តោ ឯវាតិ ន វុត្តោ។

ឥមស្មី ចតុក្កោសបាជាតបច្ចយេន បច្ចយា ហោតីតិ វចនវសេនាតិ
អធិប្បាយោ។ អត្ថោ ហិ ន កត្តចិ អត្ថនោ បច្ចយុប្បន្នស្ស យថាសកេហិ
បច្ចយោ ន ហោតិ, សហជាតបច្ចយវសេនេវ បន ឥមស្ស ចតុក្កោស្ស វុត្តត្តា
សោយេវេត្ត ហោតីតិ វទន្តិ។ បឋមវារោតិ បឋមចតុក្កោតិ ឯវំ វុត្តព្ភំ។ ភវាទីនំ
តថា អភាវុទ្ធិ យទិ សហជាតបច្ចយវសេនេវ បឋមចតុក្កោ វុត្តោ, ភវា
ជាតិយា, ជាតិ ច មរណស្ស សហជាតបច្ចយោ ន ហោតីតិ យថា
អវិគតចតុក្កោទីសុ “ភវបច្ចយា ជាតិ ភវហេតុកា” តិអាទិ ន វុត្តំ ភវាទីនំ
អវិគតាទិបច្ចយតាយ អភាវតោ, ឯវមិធាបិ “ភវបច្ចយា ជាតី” តិអាទិ ន វុត្តព្ភំ
សិយា។ បច្ចយវចនមេវ ហិ តេសំ សហជាតសូចកំ អាបន្នំ អវិគតចតុក្កោទីសុ
វិយ ឥធ បច្ចយវិសេសសូចកស្ស វចនន្តវស្ស អភាវា, ន ច តំ ន វុត្តំ, ន ច
ភវាទយោ សហជាតបច្ចយា ហោតិ, តស្មា ន សហជាតបច្ចយវសេនេវាយំ
ចតុក្កោ វុត្តោ។ សេសបច្ចយានព្វា សម្ពុវុទ្ធិ ឥទំ “ភវាទីន” ទ្ធិ ឯតេន សហ
អយោជេត្វា សាមញ្ញេន អវិជ្ជាទីនំ សហជាតេន សហ សេសបច្ចយភាវានព្វា
សម្ពុវំ សន្វាយ វុត្តំ។ អយញ្ញេត្ត អត្ថោ - បច្ចយវិសេសសូចកស្ស វចនន្តវស្ស
អភាវា សហជាតតោ អញ្ញោ បច្ចយភាវា អវិជ្ជាទីនំ ន សម្ពុវុទ្ធិតិ
សហជាតបច្ចយវសេនេវាយំ ចតុក្កោ អារទ្វោតិ វុច្ឆយ្យ, ន ច តេ ន សម្ពុវុទ្ធិ,
តស្មា នាយំ តថា អារទ្វោតិ។

“មហានិទានសុត្តន្តេ ឯកាទសន្តិកោ បដិច្ចសមុប្បាទោ វុត្តោ” តិ វុត្តំ, តត្ថ
បន “នាមរូបបច្ចយា វិញ្ញាណំ, វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបំ, នាមបច្ចយា
ជស្សោ” តិអាទិនា (ធី. និ. ២.៩៧) ទ្វិក្ខត្ថំ អាគតេ នាមរូបេ ឯកជា គហិតេ
នវុទ្ធិកោ, ទ្វិជា គហិតេ ទសន្តិកោ វុត្តោ, អញ្ញត្ថ បន វុត្តេសុ អវិជ្ជាសម្ពាវេសុ
អទ្ធក្ខយទស្សនត្ថំ យោជិយមាទេសុ ឯកាទសន្តិកោ ហោតីតិ កត្វា ឯវំ វុត្តន្តិ
ទដ្ឋព្ភំ។ មហានិទានសុត្តន្តទេសនាយ បរិគ្គហត្តន្តិ តត្ថ ហិ ចក្ខាយតនាទីនិ

វិយ រូបេ ធម្មាយតនញ្ច នាមេ អន្តោគដំ កត្វា ជស្សស្ស និវេសេសរូបបច្ចយំ
វិយ និវេសេសនាមបច្ចយញ្ច ទស្សេតុំ “នាមរូបបច្ចយា ជស្សេ”តិ វុត្ថំ,
ឯវមិធាបិ តត្ថ ទស្សិតវិសេសទស្សនេន តំទេសនាបរិគ្គហត្ថំ
ឯកចិត្តក្ខណំកេ បដិច្ចសមុប្បាទេ ធម្មាយតនំ នាមន្តោគដំ កត្វា
“នាមបច្ចយា ជស្សេ”តិ វុត្ថន្តិ អត្ថោ។

រូបប្បវត្តិទេសំ សន្ធាយ ទេសិតត្ថា “ឥមស្ស”តិ វេទនសេសោ, ន បុរិមានន្តិ,
តេនេវ “អយញ្ញំ”តិ អាទិមាហ។

យោនិវេសេន ឱបចាតិកានន្តិ ចេត្ត សំសេទជយោនិកាបិ
បរិបុណ្ណាយតនភាវេន ឱបចាតិកសន្តីហំ កត្វា វុត្ថាតិ ទដ្ឋញ្ច។ បធានាយ វា
យោនិយា សត្តបរិបុណ្ណាយតនយោនិ ទស្សេតុំ “ឱបចាតិកាន”ន្តិ វុត្ថំ។ ឯវំ
សន្តីហនិទស្សនវេសេនេវ ហិ ធម្មហទយវិកង្កេបិ (វិភ. ១០០៩) “ឱបចាតិកានំ
បេតាន”ន្តិ អាទិនា ឱបចាតិកក្កហណាមេវ កតំ, ន សំសេទជក្កហណាន្តិ។
ឯកចិត្តក្ខណោ ធម្មាយតនេហិ ជស្សស្ស បវត្តិ នត្ថិ, ន ចេកស្ស
អកុសលជស្សស្ស ធម្មាយតនវដ្ឋំ អាយតនំ សមាទក្ខណោ បវត្តមាទំ
បច្ចយភូតំ អត្ថិ, អារម្មណបច្ចយោ ចេត្ត បវត្តកោ ន ហោតីតិ ន គយ្ហតិ, តស្មា
“សឡាយតនបច្ចយា ជស្សេ”តិ ន សក្កា វុត្ថន្តិ ទស្សនត្ថំ “យស្មា
បនេសោ”តិ អាទិមាហ។

បុរិមយោនិទ្ធកយេ សម្ពុវន្តម្បិ កេសញ្ចិ សឡាយតនំ កលលាទិកាលេ ន
សម្ពុវតីតិ “សទា អសម្ពុវតោ”តិ អាហ។ បច្ឆិមយោនិទ្ធកយេ បន យេសំ សម្ពុវតិ,
តេសំ សទា សម្ពុវតីតិ។ ឥតោតិ ឥមស្មា ចតុក្កតោ, នយតោ វា, យោ
វិសេសោ។

បច្ច័យចតុក្កវល្លាណា និដ្ឋិតា។

២. ហេតុចតុក្កវល្លាណា

២២២. ជាតិក្ខណាមត្តេ ឯវ អភាវតោតិ តតោ ឧទ្ធុំ ភាវតោតិ អត្តោ។
អវិគតបច្ច័យនិយមាភាវតោ ភវេ ឧបាទានហេតុកក្កហណំ ន កតំ,
អភាវតោ អវិគតបច្ច័យស្ស ជាតិអាទីសុ ភវហេតុកាធិក្កហណំ ន កតន្តិ
យោជេតព្ពំ។ យថា បន យាវ វត្ថុ, តាវ អនុបលព្ពមានស្ស វិញ្ញាណស្ស វត្ថុ
អវិគតបច្ច័យោ ហោតិ វិញ្ញាណតោ ឧទ្ធុំ បវត្ថនកម្មិ, ឯវ ឧបាទានំ
ភវសង្កហិតានំ ជាតិអាទីនំ, ភវោ ច ជាតិយា អវិគតបច្ច័យោ សិយា។ អថ ន
សិយា, សង្ខារក្ខន្ធន្តេ ជាតិអាទីនំ សង្កហិតត្តា វិញ្ញាណំ នាមស្ស, នាមញ្ច
អតក្ខណិកសម្ពា ធម្មាយតនស្ស អវិគតបច្ច័យោ ន សិយាតិ ឥធម៌វិយ
តត្ថាបិ ហេតុកក្កហណំ ន កត្តព្ពំ សិយា, តស្មា យាវ ឧបាទានំ, តាវ
ជាតិអាទីនំ អនុបលព្ពោ, ជាតិក្ខណាមត្តេ ឯវ ភវស្ស អភាវោ ច ការណាន្តិ ន
សក្កា កាតុំ។ សង្ខតលក្ខណានំ បន ជាតិអាទីនំ អសភាវធម្មានំ ភវេន
សង្កហិតត្តា អសភាវធម្មស្ស ច បរមត្ថតោ ភវន្តរស្ស អភាវតោ
ហេតុអាទិបច្ច័យា ន សន្តីតិ ភវស្ស ឧបាទានំ ន និយមេន អវិគតបច្ច័យោ, ភវោ
បន ជាតិយា, ជាតិ ជរាមរណស្ស នេវ អវិគតបច្ច័យោតិ
អវិគតបច្ច័យនិយមាភាវតោ អភាវតោ ច អវិគតបច្ច័យស្ស ភវាទីសុ
ហេតុកក្កហណំ ន កតន្តិ យុត្តំ។

ននុ ឯវ “នាមំ វិញ្ញាណហេតុកំ ធម្មាយតនំ នាមហេតុក”ន្តិ វចនំ ន វត្ថព្ពំ។
ន ហិ នាមសង្កហិតានំ ជាតិអាទីនំ អវិគតបច្ច័យោ អញ្ញស្ស
អវិគតបច្ច័យភាវោ ច អត្ថិ អសភាវធម្មត្ថាតិ? ន, តេសំ នាមេន
អសង្កហិតត្តា។ នមនកិច្ចបរិច្ឆិន្ទញ្ចំ នាមំ, តញ្ច កិច្ចំ សភាវធម្មានមេវ

ហោតីតិ សភាវធម្មភូតា ឯវ តយោ ខន្ធ “នាម”ន្តំ វុត្តា, តស្មា តត្ថ
ហេតុកក្កហណំ យុត្តំ, ឥធម៌ បន ភវតីតិ ភវេ, ន ច ជាតិអាទិនិ ន ភវន្តិ
“ភវបច្ចយា ជាតិ សម្ពុតិ, ជាតិបច្ចយា ជរាមរណំ សម្ពុតិ”តិ យោជនតោ,
តស្មា សង្ខារោតោ សង្ខារេ វិយ ភវនតោ ភវេ ជាតិអាទិនិ សង្ខហិតានីតិ
និយមាភាវកាវេហិ យថាវុត្តហិ ហេតុកក្កហណំ ន កតន្តិ។

កេចិ បនាតិអាទិនា វេតត្ថេមតំ វេទតិ។ អរូបក្ខន្ធហិ ឥធម៌ ភវេតិ
អាគតា។ វុត្តញ្ញំ “តត្ថ កតមោ ឧបាទានបច្ចយា ភវេ, ឋេបេត្វា ឧបាទានំ
វេទនាក្ខន្ធន្តោ... បេ... វិញ្ញាណក្ខន្ធន្តោ”តិ (វិភ. ២៤៩)។

“វុត្តព្ពបទេសភាវតោ”តិ វុត្តំ, សតិបិ បន បទេសេ ឧបាទានំ វិយ សភាវានិ
ជាតិអាទិនិ ន ហោតីតិ ឋេបេតព្ពស្ស ភាវន្តស្ស អភាវតោ ឯវ ឋេបនំ ន
កាតព្ពន្តិ យុត្តំ។ ជាយមាណំ បន ជាតិ, ជាតានព្វា ជរាមរណាន្តិ “ភវបច្ចយា
ជាតិ, ជាតិបច្ចយា ជរាមរណា”ន្តិ (វិភ. ២៤៥) វុត្តំ។ យថា បន “នាមបច្ចយា
ជស្សោតិ តត្ថ កតមំ នាមំ? ឋេបេត្វា ជស្សំ វេទនាក្ខន្ធន្តោ... បេ... វិញ្ញាណក្ខន្ធន្តោ។
ឥទំ វុច្ចតិ នាម”ន្តិ (វិភ. ២៤៩), “នាមរូបបច្ចយា សឡាយតនន្តិ អត្ថិ នាមំ អត្ថិ
រូបំ។ តត្ថ កតមំ នាមំ? វេទនាក្ខន្ធន្តោ សញ្ញាក្ខន្ធន្តោ សង្ខារក្ខន្ធន្តោ។ ឥទំ វុច្ចតិ
នាមំ។ តត្ថ កតមំ រូបំ? ចត្តារោ មហាភូតា យញ្ញ រូបំ និស្សាយ មនោធាតុ
មនោវិញ្ញាណធាតុ វុត្តតិ, ឥទំ វុច្ចតិ រូប”ន្តិ (វិភ. ២៦១) ច យំ នាមរូបញ្ច
ជស្សស្ស សឡាយតនស្ស បច្ចយោ, តស្ស វុត្តព្ពបទេសោ និទ្ទិដ្ឋោ, ឯវំ យោ ភវេ
ជាតិយា បច្ចយោ, តស្សបិ ឋេបេតព្ពកហេតព្ពវិសេសេ សតិ ន សក្កា
វុត្តព្ពបទេសោ នត្ថិតិ វុត្តន្តិ។

ហេតុចតុក្កវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. អញ្ញាមញ្ញបច្ចុក្កវណ្ណានា

២៤៦. និប្បទេសត្តា កវេន ឧបាទានំ សង្កហិតន្តិ បច្ចយុប្បន្នស្ស
ឧបាទានស្ស វិសុំ បិតស្ស អភារា “កវេបច្ចយាបិ ឧបាទាន”ន្តិ ន សក្កា វុត្តន្តិ
ធស្សេតុំ “យស្មា បន កវោ និប្បទេសោ”តិ អាទិមាហ។ ឯវំ សតិ “នាមបច្ចយាបិ
វិញ្ញាណ”ន្តិ ន វុត្តត្ថំ សិយា, នាមំ បន បច្ចយុប្បន្នភូតំ បច្ចយភូតញ្ច
សប្បទេសមេវ គហិតន្តិ អធិប្បាយោ។ យថា បន “នាមបច្ចយា ធរដ្ឋាយតនំ,
នាមបច្ចយា ធស្សេតុំ”តិ អាទីសុ (វិភ. ១៥០-១៥៤) បច្ចយុប្បន្នំ ឋបេត្វា នាមំ
គហិតំ, ឯវំ “កវេបច្ចយាបិ ឧបាទាន”ន្តិ ឥធាបិ បច្ចយុប្បន្នំ ឋបេត្វា កវេស្ស
គហណំ ន ន សក្កា កាតុំ, តស្មា ឧបាទានស្ស អវិគតបច្ចយនិយមាភារោ វិយ
អញ្ញាមញ្ញបច្ចយនិយមាភារោ កវេ បុព្វេ វុត្តនយេន អត្ថិតិ “កវេបច្ចយាបិ
ឧបាទាន”ន្តិ ន វុត្តន្តិ វេទិតត្ថំ។

អញ្ញាមញ្ញបច្ចយោតិ ចេត្ត សម្បយុត្តវិប្បយុត្តអត្ថិបច្ចយោ អធិប្បតោ
សិយា។ “នាមរូបបច្ចយាបិ វិញ្ញាណ”ន្តិ ហិ វុត្តំ, ន ច វុត្ត អកុសលវិញ្ញាណស្ស
អញ្ញាមញ្ញបច្ចយោ ហោតិ, បុរេជាតវិប្បយុត្តោ បន ហោតីតិ។ តថា
“ធរដ្ឋាយតនបច្ចយាបិ នាមរូប”ន្តិ វុត្តំ, ន ច ធរដ្ឋាយតនំ ចក្ខាយតនុបបយាទីនំ
ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច អញ្ញាមញ្ញបច្ចយោ ហោតិ, បច្ឆាជាតវិប្បយុត្តោ បន
ហោតីតិ។

អញ្ញាមញ្ញបច្ចុក្កវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សម្ពាទិមូលកនយមាតិការណ្ណានា

២៤៧. “អបុព្វស្ស អញ្ញស្ស អវិជ្ជាបច្ចយស្ស វុត្តស្ស អភារតោ
កវេមូលកនយោ ន វុត្តោ”តិ វុត្តំ, ឯវំ សតិ “ធរដ្ឋាយតនបច្ចយា

អវិជ្ជា”តិអាទិកា ធម្មាយតនាទិមូលកា ច ន វត្តញ្ញា សិយុំ។ “នាមបច្ចយា
អវិជ្ជា”តិ ឯត្ត ហិ អវិជ្ជាបច្ចយា សព្វេ ចត្តារោ ខន្ធនាមន្តិ វុត្តាតិ។ តត្ថាយំ
អធិប្បាយោ សិយា - នាមវិសេសានំ ធម្មាយតនាទិនំ អវិជ្ជាយ បច្ចយកាវោ
វត្តញ្ញាតិ ធម្មាយតនាទិមូលកា វុត្តា។ យនេវ បន នាមំ អវិជ្ជាយ បច្ចយោ,
តនេវ ភវបច្ចយា អវិជ្ជាតិ ឯត្តាបិ វុច្ចយ្យ, ន វត្តញ្ញវិសេសោ កោចិ, តស្មា
អបុញ្ញភាវតោ ន វុត្តាតិ។ ភវគ្គហណោន ច ឥធម អវិជ្ជាយ បច្ចយភូតា
សភាវធម្មា គណ្ណោយ្យំឧ, ន ជាតិអាទិនីតិ អបុញ្ញភាវតោ ន វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពោ។
“អវិជ្ជាបច្ចយា អវិជ្ជាតិបិ វុត្តំ សិយា”តិ វុត្តំ, យថា បន “នាមបច្ចយា ជសេវា”តិ
វុត្ត “ជស្សបច្ចយា ជសេវា”តិ វុត្តំ ន ហោតិ បច្ចយុប្បន្នំ វេបេត្វា បច្ចយស្ស
គហណតោ, ឯវមិធាបិ ន សិយា, តស្មា ភវនវសេន សភាវធម្មា សភាវធម្មេសុ
សាមញ្ញេន បវត្តោ ភវ-សន្នោតិ ន សោ អវិជ្ជាយ បច្ចយោតិ សក្កា វុត្តំ។ តេន
ភវមូលកនយោ ន វុត្តាតិ វេទិតព្ពោ។

“ឧបាទានបច្ចយា ភវោ”តិ ឯត្ត វិយ ភវេកេនេសេវិសុំ បុព្វេ អគ្គហិតេ ភវ-
សន្នោ បច្ចយសោធនត្ថំ អាទិតោ វុច្ចមាណោ និវសេសពោធកោ ហោតិ, ន
នាម-សន្នោ។ ឯវសភាវា ហិ ឯតា និវុត្តិយោតិ ឥមិនាវា អធិប្បាយេន
“អវិជ្ជាបច្ចយា អវិជ្ជាតិបិ វុត្តំ សិយា”តិ អាហាតិ ទដ្ឋព្ពំ, ឥមិនាវ អធិប្បាយេន
“ភវស្ស និប្បទេសត្តា ភវបច្ចយាបិ ឧបាទានន្តិ ន វុត្ត”ន្តិ អយមត្ថោ
អញ្ញមញ្ញបច្ចយវាវេ វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពោ។ តត្ថ បច្ឆិន្ទត្តាតិ ឯតេន
ជាតិជរាមរណានំ អវិជ្ជាយ បច្ចយកាវោ អនុញ្ញាតោវិយ ហោតិ។
ជាយមាណំ បន ជាតិ, ន ជាតិយា ជាយមាណា, ជីយមាណមីយមាណញ្ច
ជរាមរណំ, ន ជរាមរណស្ស ជីយមាណមីយមាណាតិ ជាតិអាទិនិ ឯកចិត្តក្ខណោ
ន អវិជ្ជាយ បច្ចយោ ហោន្តិ, តស្មា អសម្ភវតោ ឯវ តម្កលកា នយា ន គហិតា,

បច្ចេកទេស បទ អត្ថីតិ “តត្ថ បច្ឆិទ្ធត្ថា” តិ វុត្ថន្តិ ទដ្ឋព្វំ។ តេនេវ
“អបិចា” តិ អាទិមាហ។

មាតិការណ៍នា និដ្ឋិតា។

អកុសលនិទ្ទេសវណ្ណនា

២៤៨-២៤៩. ឧបាទានស្ស ឧបាទានបច្ចយត្ថំ អាបដ្ឋេយ្យាតិ ននុ នាយំ
នោសោ។ កាមុចាទានស្ស ទិដ្ឋចាទានស្ស, តព្វា ឥតវស្ស បច្ចយោ ហោតីតិ?
សច្ចំ, កាមុចាទានស្ស បទ តណ្ហាកហលោន គហិតត្ថា នាមេវិយ
វិសេសបច្ចយត្ថាភាវា ច ឧបាទានគហលោន តណ្ហាបច្ចយា ភវស្ស ច
បច្ចយត្ថតា ទិដ្ឋិ ឯវ គហិតាតិ អយំ នោសោ វុត្ថេតិ ទដ្ឋព្វំ។ យស្មា ច
ឧបាទានជ្ជានេ បច្ចយុប្បន្នំ បច្ចយោ ច ឯកមេវ, តស្មា “នាមបច្ចយា ជស្សោ,
នាមរូបបច្ចយា សឡាយតន” ត្ថិ ឯតេសំ និទ្ទេសេសុ វិយ “ឧបាទានបច្ចយា
ភវេ” តិ ឯតស្ស និទ្ទេសេ បច្ចយោ វិសុំ នវិគត្តោ។ សតិបិ វា ភវស្ស
បច្ចយភាវេន កាមុចាទានស្សបិ គហលោ “វេបេត្វា ឧបាទាន” ត្ថិ អវុច្ឆមាទេ
កាមុចាទានំ កាមុចាទានស្ស, ទិដ្ឋិ ច ទិដ្ឋិយា បច្ចយោតិ អាបដ្ឋេយ្យាតិ
បច្ចយបច្ចយុប្បន្នតានិវារណត្ថំ “វេបេត្វា ឧបាទាន” ត្ថិ វុត្ថន្តិ ទស្សេតិ។

២៥២. ចក្ខាយតនាទិឧបត្ថម្ភកស្ស ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ជនកំ វិញ្ញាណំ
ចក្ខាយតនុបបយាទីនំ បច្ចយោតិ វុត្ថំ តទជនកម្មីតិ អធិប្បាយេន “យស្ស
ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស” តិ អាទិមាហ។ តាសម្មិ ហីតិ ឧតុអាហារជសន្តតីនម្បិ ហិ
ឧបត្ថម្ភកសមុដ្ឋាបនបច្ឆាជាតបច្ចយវសេន វិញ្ញាណំ បច្ចយោ ហោតិ ឯវាតិ
អត្ថោ។

២៥៤. យថាធុរ្យបន្តិ មហាក្ខតសង្ខាតំ បញ្ចន្តំ សហជាតាធិបច្ចយោ,
វត្ថុសង្ខាតំ ធម្មស្ស បុរេជាតាធិបច្ចយោ, នាមំ បញ្ចន្តំ បច្ឆាជាតាធិបច្ចយោ,
ធម្មស្ស សហជាតាធិបច្ចយោតិ ឯសា យថាធុរ្យបតា។

២៥៥. យស្សតិ យស្ស បច្ចយុប្បន្នស្ស នាមស្ស វិញ្ញាណស្ស
សម្បយុត្តបច្ចយភារោ ហោតីតិ យោជេតព្ពំ។

២៥៦. “ធម្មបច្ចយាមិ នាម”ន្តិ ធម្មបច្ចយភារេន វត្ថុព្រស្សេវ នាមស្ស
អត្តនោ បច្ចយុប្បន្នេន បវត្តិ ធម្មតាតិ “ឋបេត្វា ធម្ម”ន្តិ បុន វេចនេ កោចិ
អត្តោ អត្ថីតិ ន វុត្តន្តិ ធម្មេន្តោ “តថាមី”តិអាធិមាហ។

២៥៧. យស្មា អធិមោក្ខាមិ នត្ថិ, តស្មា ឧបាទានដ្ឋានំ បរិហ័នមេវាតិ
សម្ពន្ធោ។ ពលវកិលេសេន បន បទប្បវណ្ណស្ស ការណំ តណ្ហាយ អភារោ
នោមនស្សសហគតេសុ វុត្តោ ឯវាតិ តស្ស តេន សម្ពន្ធោ យោជេតព្ពំ។
សព្ពត្ថាតិ តតិយចិត្តាធិសុ “តណ្ហាបច្ចយា អធិមោក្ខា”តិអាធិម្ហិ វិស្សជ្ជនមេវ
វិសេសំ ធម្មេត្វា ចាឡិ សំខិត្តា។ ហេដ្ឋាតិ ចិត្តប្បាទកណ្ហាធិសុ។

អកុសលនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កុសលាព្យាកតនិទ្ទេសវណ្ណានា

២៥៨. បសានោតិ សន្ធា។

៣០៦. “អលោភា និទានំ កម្មានំ សមុទយាយា”តិអាធិវេចនតោ (អ. និ.
៣.៣៤) សព្វាចារាជិ កុសលមូលានិ សង្ខារានំ និទានានិ ហោន្តិ, ន
កម្មវេគក្ខិត្តេសុ វិចារកេសុ អលោភាធិសហគតកម្មបដិពិម្ពក្ខតាវិយ
បវត្តមាណា អលោភាធម្មោតិ បញ្ចវិញ្ញាណេសុ វិយ និទានវហិតតា

សោតបតិភតាតិ ទដ្ឋព្ភា។ កិរិយធម្មា កិរិយមត្តត្តា កម្មនិទានវហិតាស្រែវ
បរិហីនាវិជ្ជាជ្ជានា វេទិតព្ភា។

តតិយចតុត្ថវាវា អសម្ពុតោ ឯវាតិ កស្មា វុត្ថំ, កី ចក្ខុវិញ្ញាណាទិនិ
ចក្ខាយ តនុបចយាទិនំ បច្ឆាជាតបច្ចយា ន ហោន្តិតិ? ហោន្តិ, តនុបត្តម្ភកស្ស
បន ចិត្តសមុជ្ជានស្ស អសមុជ្ជាបនំ សន្ធាយ “អសម្ពុតោ”តិ វុត្ថន្តិ ទដ្ឋព្ភំ។
សហជាតបច្ឆាជាតវិញ្ញាណាស្ស បន វសេន តទាបិ វិញ្ញាណាបច្ចយា នាមរូបំ,
បច្ឆាជាតសហជាតនាមស្ស សហជាតបុរេជាតក្ខតចក្ខាទិរូបស្ស ច វសេន
នាមរូបបច្ចយា សឡាយ តនហ្គោលព្ភតីតិ តតិយចតុត្ថវាវា ន ន សម្ពុតិ។

កុសលាព្យាកតនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អវិជ្ជាមូលកកុសលនិទ្ទេសវណ្ណានា

៣៣២. សម្មោហវសេនាតិ កុសលដលេ អនិច្ចាទិតាយ សកយេ
សាទុរសវិសុក្ខតីជសទិសេ តំនិព្ពត្តកកុសលេ ច អនាទីនវទស្សិតាវសេន។
សមតិក្កមត្ថំ ភាវនា សមតិក្កមភាវនា, តទន្ធិវិក្ខម្ភនវសេន សមតិក្កមភូតា
វា ភាវនា សមតិក្កមភាវនា។

តថា ឥធន លព្ភន្តិតិ អវិជ្ជាយ ឯវ សង្ខារានំ អវិគតាទិបច្ចយត្តាភាវំ
សន្ធាយ វុត្ថំ, វិញ្ញាណាទិនំ បន សង្ខារាធយោ អវិគតាទិបច្ចយា ហោន្តិតិ
អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារោ, សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ សង្ខារហេតុកន្តិអាទិនា
យោជនា ន ន សក្កា កាតុន្តិ អវិគតចតុក្កាទិនិបិ ន ឥធន លព្ភន្តិ។
វិញ្ញាណាបច្ចយា នាមរូបំ វិញ្ញាណាសម្បយុត្តំ នាមន្តិអាទិនា ហិ
យថាលាភយោជនាយ នយោ ទស្សិតោតិ។

អវិជ្ជាមូលកកុសលនិទ្ទេសវណ្ណានិដ្ឋិតា។

កុសលមូលកវិចាកនិទ្ទេសវណ្ណាន

៣៤៣. “នាតាក្ខណ៍កកម្មបច្ចយេ បន វត្ថុតមេវ នត្ថី” តិ វុត្ថំ, កី
កុសលមូលំ អកុសលមូលញ្ច កម្មបច្ចយោ ហោតីតិ? ន ហោតិ,
កម្មបច្ចយក្ខតាយ បន ចេតនាយ សំសជ្ជំ កម្មំ វិយ បច្ចយោ ហោតិ។ តេន
ឯកីការមីវ គតត្តាតិ ឯវំ វុត្ថន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ យថា កុសលាកុសលមូលេហិ វិចា
កម្មំ វិចាកំ ន ជនេតីតិ តានិ វិចាកស្ស បរិយាយេន ឧបនិស្សយោតិ វុត្តានិ, ឯវំ
កម្មេន ឯកីក្ខតានិ សំសជ្ជានិ ហុត្វា កម្មជានំ បច្ចយោ ហោតីតិ បរិយាយេន
តេសំ កម្មបច្ចយតា វុត្តា។ ឯសាតិ ឯស កុសលមូលបច្ចយោ
អកុសលមូលបច្ចយោ ចាតិ យោជេតព្ពំ។

កុសលាកុសលវិចាកានំ វិយ កិរិយានំ ឧប្បាទកានិ
អវិជ្ជាកុសលាកុសលមូលានិ ច ន ហោតីតិ អាហា “ឧបនិស្សយតំ ន
លកន្តី” តិ។ មនសិការោបិ ជវនីវិចិបជិចាទកមត្តត្តា កុសលាកុសលានិ វិយ
អវិជ្ជំ ឧបនិស្សយំ ន ករោតិ, អវិជ្ជូបនិស្សយានំ បន បវត្ថិអត្ថំ ភវជ្ឈាវដ្ឋនមត្ថំ
ហោតិ, បហីនាវិជ្ជានញ្ច កិរិយានំ អវិជ្ជា នេវុប្បាទិកា, អារម្មណមត្តមេវ បន
ហោតិ។ ឯវញ្ច កត្វា “កុសលោ ធម្មោ អព្យាកតស្ស ធម្មស្ស
ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤២៣), “វិចាកធម្មធម្មោ
នេវិចាកនិវិចាកធម្មធម្មស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ (បដ្ឋា.
១.៣.១០៣) ច ឯវមាធិសុ កិរិយានំ អកុសលា ឧបនិស្សយបច្ចយភាវេន ន
ឧទ្ធាតិ។ អបិច “អវិជ្ជាបច្ចយា សម្ពាវា” តិ ឯតស្ស វសេន អវិជ្ជាមូលកោ
កុសលនយោ វុត្តោ, “សម្ពាវបច្ចយា វិញ្ញាណ” តិ ឯតស្ស វសេន
កុសលាកុសលមូលកោ វិចាកនយោ, កិរិយានំ បន នេវ សម្ពាវគ្គហណោន, ន

ចរិយាណគ្គហឈាន គហវាំ គច្ឆតីតិ តំមូលកោ កិរិយានយោ ន លត្តតីតិ
ន វុត្តាតិ ធម្មតោ។

អនេកភេទតោតិ អវិជ្ជាធិនំ មូលបទានំ ឯកចិត្តកូលិកានំ កិរិយន្តេ
បឋមនយេ សហជាតាធិអនេកបច្ចយភាវេន គហិតត្តា តេសំ បច្ចយានំ
វសេន នវាធិមូលបទានំ នយានំ វសេន, អនេកប្បការតោ ចតុន្នំ ចតុក្កានំ
វសេនាតិ វា អធិប្បាយោ។ កុសលាកុសលានំ បនវិចារកេ ចាតិ ឯត្ត
កុសលាកុសលេសុ កុសលាកុសលានំ វិចារកេ ចាតិ វត្តព្ពំ។ បុរិមបច្ឆិមេសុ ហិ
នយេសុ យថា បច្ចយាការោ វុត្តា, តំនស្សនត្ថំ “អនេកភេទតោ ឯកធាវា” តិ
វុត្តំ, ន ច បច្ឆិមនយេ កុសលេ អនេកភេទតោ បច្ចយាការោ វុត្តា, អថ ខោ
“ឯកធាវា” តិ។ ឯកធាវាតិ ច មូលបទេកបច្ចយតាវសេន, ឯកស្សេវ វា
នយស្ស វសេន ឯកប្បការេនាតិ អត្ថោ, បឋមចតុក្កស្សេវ វសេនាតិ វា
អធិប្បាយោ។ ធម្មបច្ចយភេទេតិ អវិជ្ជាធិនំ ធម្មានំ បច្ចយភាវភេទេ
ជរាមរណាធិនំ ធម្មានំ ជាតិអាធិបច្ចយភេទេ, តំតំចិត្តប្បាទសមយបរិច្ឆិដ្ឋានំ វា
ជស្សាធិនំ ធម្មានំ ឯកកូលិកាវិជ្ជាធិបច្ចយភេទេ។ បរិយត្តិអាធិនំ កមោ
បរិយត្តិ... បេ... បដិបត្តិក្កមោ។ បច្ចយាការេ ហិ
ចាឡិបរិយាបុណានតទត្ថសវនចាឡិអត្ថចិន្តនាធិ “ជរាមរណំ អនិច្ចំ
សង្ខតំ... បេ... និរោធគធម្ម” ត្ថិអាធិនា ភាវនាបដិបត្តិ ច កមេន កាតព្វាតិ កម-
គ្គហវាំ ករោតិ។ តតោតិ ព្យាណប្បភេទជនកតោ កមតោ។ អញ្ចំ
ករណីយតវំ នត្ថិ។ តនាយត្តា ហិ ទុក្ខន្តកិរិយាតិ។

កុសលមូលកិចារកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បដិច្ចសមុប្បាទវិភង្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. សតិបដ្ឋានវិភង្គា

១. សុត្តន្តកាជនីយំ

ឧទ្ទេសវាវណ្ណានា

៣៥៥. តយោ សតិបដ្ឋានាតិ សតិបដ្ឋាន-សទ្ធស្ស អត្តទ្វារំ ករោតិ, ន ឥធាឡិយំ វុត្តស្ស សតិបដ្ឋាន-សទ្ធស្ស អត្តទស្សនំ។ អាទិសុ ហិ សតិកោចរោតិ អាទិ-សទ្ធន “ជស្សសមុទយា វេទនានំ សមុទយោ, នាមរូបសមុទយា ចិត្តស្ស សមុទយោ, មនសិការសមុទយា ធម្មានំ សមុទយោ”តិ (សំ. និ. ៥.៤០៨)
សតិបដ្ឋានន្តិ វុត្តានំ សតិកោចរាជំ ធិបកេ សុត្តប្បនេសេ សង្កណ្ឌាតិ។ ឯវំ បដិសម្ពិទាចាឡិយម្បិ អវសេសចាឡិប្បនេសទស្សនត្ថោ អាទិ-សទ្ធា ទដ្ឋញ្ចោ។ ធានាធីនិច្ចិ ករោន្តស្ស រូចាធីនិ កសិណាធីនិ ច សតិយា ហំនំ ហោតីតិ តំនិវារណត្ថមាហា “បធានំ ហំន”ន្តិ។ ប-សទ្ធា ហិ បធានត្ថធិបកោតិ អធិប្បាយោ។

អរិយោតិ អរិយំ សេដ្ឋំ សម្មាសម្ពុទ្ធមាហា។ ឯត្ថាតិ ឯតស្មី
សឡាយតនវិភង្គសុត្តតិ អត្ថោ។ សុត្តកនេសេន ហិ សុត្តំ ទស្សេតិ។ តត្ថ ហិ

-

“តយោ សតិបដ្ឋានា យទិរិយោ...បេ.... អវហតីតិ ឥតិ ខោ បនេតំ វុត្តំ,
កិញ្ចោតំ បដិច្ច វុត្តំ? ឥធា, ភិក្ខុវេ, សត្តា សាវកានំ ធម្មំ នេសេតិ
អនុកម្មកោ ហិ តេសី អនុកម្មំ ឧចាទាយ ‘ឥទំ វោ ហិតាយ ឥទំ វោ
សុខាយា’តិ។ តស្ស សាវកា ន សុស្សសន្តិ, ន សោតំ ឱទហន្តិ, ន អញ្ញា

ចិត្តំ ឧបជ្ជាបេន្តិ, វោក្កម្ម ច សត្តសាសនា វត្តន្តិ។ តច្រ, ភិក្ខុវេ, តថាគតោ
ន ចេវ អនត្តមនោ ហោតិ, ន ច អនត្តមនតំ បដិសំវេទេតិ, អនវស្សតោ
ច វិហារតិ សតោ សម្មជាតោ។ ឥទំ, ភិក្ខុវេ, បឋមំ សតិបដ្ឋានំ។
យទិវយោ... បេ... អរហតិ។

“បុន ចបរំ ភិក្ខុវេ សត្តា... បេ... ឥទំ វោ សុខាយាតិ។ តស្ស ឯកច្ចេ
សាវកា ន សុស្សសន្តិ... បេ... វត្តន្តិ។ ឯកច្ចេ សាវកា សុស្សសន្តិ... បេ... ន
ច វោក្កម្ម សត្តសាសនា វត្តន្តិ។ តច្រ, ភិក្ខុវេ, តថាគតោ ន ចេវ
អត្តមនោ ហោតិ, ន ច អត្តមនតំ បដិសំវេទេតិ។ ន ចេវ អនត្តមនោ
ហោតិ, ន ច អនត្តមនតំ បដិសំវេទេតិ។ អត្តមនតញ្ច អនត្តមនតញ្ច
តទុកយំ អភិនិវដ្ឋេត្វា ឧបេក្ខកោ ច វិហារតិ សតោ សម្មជាតោ។ ឥទំ,
ភិក្ខុវេ, ទុតិយំ... បេ... ។

“បុន ចបរំ... បេ... សុខាយាតិ។ តស្ស សាវកា សុស្សសន្តិ... បេ...
វត្តន្តិ។ តច្រ, ភិក្ខុវេ, តថាគតោ អត្តមនោ ចេវ ហោតិ, អត្តមនតញ្ច
បដិសំវេទេតិ, អនវស្សតោ ច វិហារតិ សតោ សម្មជាតោ។ ឥទំ, ភិក្ខុវេ,
តតិយ”ន្តិ (ម. និ. ៣.៣០០) -

ឯវំ បដិយានុនយេហិ អនវស្សតតា, និច្ចំ ឧបជ្ជិតសតិតា, តទុកយវីតិវត្តតា
សតិបដ្ឋានន្តិ វុត្តា។ ពុទ្ធានមេវ កិវ និច្ចំ ឧបជ្ជិតសតិតា ហោតិ, ន
បច្ចេកពុទ្ធាធិនន្តិ។

ប-សន្នោ អារម្ភំ ជោតេតិ, អារម្ភោ ច បវត្តិតិ កត្វា អាហា
“បវត្តយិតព្ពតោតិ អត្តោ”តិ។ សតិយា ករណាភូតាយ បដ្ឋានំ បដ្ឋាបេតព្ពំ
សតិបដ្ឋានំ។ អន-សទ្ធព្វិ ពហុលំ-វចនេន កម្មត្ថំ ឥច្ឆន្តិ សទ្ធវិទ្ធិ, តថេវ

កត្តាអត្ថប្បវត្តិ ឥន្ទ្រតិ បុន តតិយនយេ “បតិជ្ជាតិ បដ្ឋាន” ឆ្លុះ វុត្តំ។ តត្ថ ប-
សន្នោ ភុសត្ថំ បក្ខន្ធនំ ធិបេតិ តិ “ឌីក្កន្ទិក្ខា បក្ខន្ទិក្ខា វត្ថុតិ អត្ថោ” តិ អាហ។
បុន ភាវត្ថេ សតិ-សន្និ បដ្ឋាន-សន្និ វល្លោន្តោ “អថ វា” តិ អាទិមាហ។ តេន
បុរិមត្ថេ សតិ-សន្នោ បដ្ឋាន-សន្នោ ច កត្តាអត្ថោ តិ វិញ្ញាយ តិ។

វិសេសេន កាយោ ច វេទនា ច អស្សនស្ស ការណាត្តិ តប្បហានត្ថំ តេសំ
តណ្ហាវត្ថុនំ ឌីក្ការិកសុខុមាណំ អសុភទុក្ខតាទស្សនាធិ មន្តតិក្ខបញ្ញេហិ
តណ្ហាចរិតេហិ សុករាធិតិ តាធិ តេសំ វិសុទ្ធិមគ្គោតិ វុត្តានិ, វេទនំ ធិដ្ឋិយា
វិសេសការណេសុ ចិត្តធម្មេសុ អនិច្ចានត្ថតាទស្សនាធិ
នាតិបកេនាតិបកេនកតេសុ តេសុ តប្បហានត្ថំ មន្តតិក្ខានំ ធិដ្ឋិចរិតានំ
សុករាធិតិ តេសំ តាធិ វិសុទ្ធិមគ្គោតិ។ តិក្ខោ សមថយានិកោ ឌីក្ការិការម្ពណំ
បរិក្កណ្ឌោ តត្ថ អដ្ឋត្វា ឈានំ សមាបដ្ឋិត្វា វុដ្ឋាយ វេទនំ បរិក្កណ្ឌាតិ តិ
អាហ “ឌីក្ការិការម្ពណោ អសណ្ឌាហានតោ” តិ។ វិបស្សនាយានិកស្ស សុខុមេ
ចិត្តេ ធម្មេសុ ច ចិត្តំ បក្ខន្ធិតិ តទនុបស្សនានំ តវិសុទ្ធិមគ្គតា វុត្តា។

តេសំ តត្ថាតិ វត្ថុ តត្ថ-សន្នស្ស បហានត្ថន្តិ ឯតេន យោជនា។ បញ្ច
កាមគុណា សវិសេសា កាយេ លព្ពន្ធិតិ វិសេសេន កាយោ កាមោយស្ស វត្ថុ,
ភវេ សុខគ្គហណាវសេន ភវស្សនោ ហោតិ តិ ភវោយស្ស វេទនា,
សន្តតិយនគ្គហណាវសេន ចិត្តេ អត្តាភិធិវេសោ ហោតិ តិ ធិដ្ឋាយស្ស ចិត្តំ,
ធម្មវិនិព្វោគស្ស ធម្មានំ ធម្មមត្តតាយ ច ទុប្បដិវិជ្ឈត្តា សម្មោហោ ហោតិ តិ
អវិជ្ជោយស្ស ធម្មា, តស្មា តេសុ តេសំ បហានត្ថំ ចត្តារោវ វុត្តា, ទុក្ខាយ
វេទនាយ បដិយានុសយោ អនុសេតិ តិ ទុក្ខទុក្ខវិបរិណាមទុក្ខសម្ព័ន្ធវា ទុក្ខភូតា
វេទនាវិសេសេន ព្យាបាទកាយគន្ធស្ស វត្ថុ, ចិត្តេ ធិដ្ឋគ្គហណាវសេន
សស្សតស្ស អត្តនោ សីលេន សុទ្ធិតិ អាទិបរាមសនំ ហោតិ តិ

សីលព្ពតបរាមាសស្ស ចិត្តំ, នាមរូបបរិច្ឆេទេន ភូតំ ភូតតោ អបស្សន្តស្ស
កវីវិកវទិដ្ឋិសម្ពាតោ ឥទំសច្ចាភិនិវេសោ ហោតីតិ តស្ស ធម្មា...បេ....
សុខវេទនាស្សនវសេន បរលោកនិវេក្ខោ “នត្ថិ ទិន្ន”ន្តិអាទិបរាមាសំ
ឧប្បាទេតីតិ ទិដ្ឋចាទានស្ស វេទនា។ សន្តតិយនគ្គហណាវសេន សរាគាទិចិត្ត
សម្មោហោ ហោតីតិ មោហាគតិយា ចិត្តំ, ធម្មសភាវានវពោធន ភយំ
ហោតីតិ ភយាគតិយា ធម្មា...បេ.... អវុត្តានំ វុត្តនយេន វុត្តភាវោ យោជេតព្ពោ។

“អាហារសមុទយា កាយសមុទយោ, ជស្សសមុទយា វេទនាសមុទយោ
(សំ. និ. ៥.៤០៨), សម្ពាទបច្ចយា វិញ្ញាណំ, វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូប”ន្តិ (ម. និ.
៣.១២៦; សំ. និ. ២.១; ឧទា. ១) វចនតោ កាយាទីនំ សមុទយភូតា
កតឡី ការាហារជស្សមនោសញ្ចេតនាវិញ្ញាណាហារា កាយាទិបរិដាននេន
បរិញ្ញាតា ហោតីតិ អាហា “ចតុត្ថិជាហារបរិញ្ញត្ត”ន្តិ។ បករណនយោតិ
តម្កបណ្ឌិតាសាយ វណ្ណាននយោ។ នេត្តិបេដកប្បករណេ ធម្មកថិកានំ
យោជនានយោតិបិ វទន្តិ។

សរណាវសេនាតិ កាយាទីនំ កុសលាទិធម្មានព្វា ជារណាតាវសេន។ សរន្តិ
គច្ឆន្តិ ឯតាយាតិ សតីតិ ឥមស្មី អត្ថេ ឯកត្ថេ និព្វានេ សមាគមោ
ឯកត្ថសមោសរណំ។ ឯតទេវ ហិ ទស្សេតុំ “យថា ហិ”តិអាទិមាហា។
ឯកនិព្វានប្បវេសហេតុភូតោ វា សមាទតាយ ឯកោ សតិបដ្ឋានសភាវោ
ឯកត្ថំ, តត្ថ សមោសរណំ តំសភាគតា ឯកត្ថសមោសរណំ។
ឯកនិព្វានប្បវេសហេតុការំ បន ទស្សេតុំ “យថា ហិ”តិអាទិមាហា។ ឯតស្មី
អត្ថេ សរណេកត្ថសមោសរណានិ សហ សតិបដ្ឋានេកការស្ស ការណាត្ថេន
វុត្តានីតិ ទដ្ឋព្ពានិ, បុរិមស្មីវិសុំ។ សរណាវសេនាតិ វា គមនវសេនាតិ អត្ថេ សតិ
តទេវ គមនំ សមោសរណាន្តិ សមោសរណោ វា សតិ-សទ្ធត្ថវសេន អវុច្ឆមាទេ

ធារណតាវ សតីតិ សតិ-សទ្ធត្ថន្តរភាវា បុរិមំ សតិការស្ស ការណំ, បច្ឆិមំ
ឯកការស្សតិ និព្វានសមោសរណេយិ សហិតានេវ តានិ
សតិបដ្ឋានេកការស្ស ការណានិ។

ចុទ្ធសវិជេនាតិ ៩ទំ មហាសតិបដ្ឋានសុត្ត (ជី. និ. ២.៣៧២ អាទយោ; ម. និ.
១.១០៥ អាទយោ) វុត្តានំ អាណាចានបញ្ញាទីនំ វសេន។ តថា បញ្ចវិជេន
ធម្មានុបស្សនន្តិ ឯត្ថាបិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯត្ថ ច ឧដ្ឋានកកណ្តាសទិសតា
តំតំសតិបដ្ឋានការណានុការស្ស ទដ្ឋព្ពា។ ភិក្ខុគោចរា ហិ ឯតេ។ វុត្តព្ពំ
“គោចរេ, ភិក្ខុវេ, ចរេ សកេ បេត្តិកេ វិសយេ” តិអាទិ (សំ. និ. ៥.៣៧២; ជី. និ.
៣.៨០)។

កាយានុបស្សនាទិបដិបត្តិយា ភិក្ខុ ហោតីតិ ភិក្ខុ “កាយានុបស្ស
វិហរតី” តិអាទិនា ទស្សេតិ ភិក្ខុម្ហំ តំនិយមតោ។ តេនាហ “បដិបត្តិយា វា
ភិក្ខុការទស្សនតោ” តិ។

សមំ ចរេយ្យតិ កាយាទិវិសមចរិយំ បហាយ កាយាទិហិ សមំ ចរេយ្យ។
រាគាទិវុបសមេន សន្តោ, ឥន្ទ្រិយទមនេន ទន្តោ, ចតុមគ្គនិយមេន និយតោ,
សេដ្ឋចារិតាយ ព្រហ្មចារី។ កាយទណ្ឌាទិឌីរោបនេន និធាយ ទណ្ឌំ។ សោ
ឯវុចោ ពាហិតចាបសមិតចាបភិន្ទកិលេសតាហិ ព្រាហ្មណាទិសមញ្ញោ
វេទិតញោ។

កាយានុបស្សនាឧទ្ទេសវណ្ណានា

អសម្មិស្សតោតិ វេទនាទយោបិ ឯត្ថ សីតា, ឯត្ថ បដិពទ្ធាតិ កាយេ
វេទនាទិអនុបស្សនាបសង្កេបិ អាបន្នេ តទមិស្សតោតិ អត្ថោ។
អវយវីតាហសមញ្ញាតិធាវនសារាទានាភិនិវេសនិសេធនត្ថំ កាយំ

អង្គបច្ចុដ្ឋេហិ, តានិ ច កេសាធិហិ, កេសាធិកេ ច ភូតុចាធាយរូបេហិ
វិនិព្ពន្ធន្តោ “តថា ន កាយេ” តិអាធិមាហ។ ចាសាធាធិនគរាវយវសមូហេ
អវយវីវាធិនោបិ អវយវីតាហំ ន ករោន្តិ។ នគរំ នាម កោចិ អត្ថោ អត្ថិតិ បន
កេសញ្ចិ សមញ្ញាតិធាវនំ សិយាតិ ឥត្ថិបុរិសាធិសមញ្ញាតិធាវនេ
នគរនិទស្សនំ វុត្ថំ។

យំ បស្សតិ ឥត្ថិ វា បុរិសំ វា, ននុ ចក្កនា ឥត្ថិបុរិសនិទស្សនំ នត្ថិតិ? សច្ចំ នត្ថិ,
“ឥត្ថិ បស្សមិ, បុរិសំ បស្សមិ” តិ បន បវត្តសញ្ញាយ វសេន “យំ បស្សតិ” តិ
វុត្ថំ។ មិច្ឆានិទស្សនេ វា ធិដ្ឋិយា យំ បស្សតិ, ន តំ ធិដ្ឋំ, តំ រូចាយតនំ ន ហោតិ,
រូចាយតនំ វា តំ ន ហោតិតិ អត្ថោ។ អថ វា តំ
កេសាធិភូតុចាធាយសមូហសម្ពាសនំ ធិដ្ឋំ ន ហោតិ, ធិដ្ឋំ វា យថាវុត្ថំ ន ហោតិតិ
អត្ថោ។ យំ ធិដ្ឋំ តំ ន បស្សតិតិ យំ រូចាយតនំ,
កេសាធិភូតុចាធាយសមូហសម្ពាសនំ វា ធិដ្ឋំ, តំ បញ្ញាចក្កនា ភូតតោ ន
បស្សតិតិ អត្ថោ។

ន អញ្ញធម្មានុបស្សីតិ ន អញ្ញាសភាវានុបស្សី, អសុភាធិតោ
អញ្ញាការានុបស្សី ន ហោតិតិ វុត្ថំ ហោតិ។ បថវីកាយន្តិ កេសាធិបថវី
ធម្មសមូហត្ថា កាយោតិ វេទតិ, លក្ខណាបថវីមេវ វា
អនេកប្បភេទសកលសរីរគតំ បុញ្ញាបរិយកាវេន បវត្តមាទំ សមូហាវសេន
គហោត្វា កាយោតិ វេទតិ, វេទំ អញ្ញត្ថាបិ។

អជ្ឈត្តពហិទ្ធាតិ អជ្ឈត្តពហិទ្ធាធម្មានំ យជិតារម្មណំ ឯកតោ
អារម្មណភាវោ នត្ថិតិ អត្ថោ, អជ្ឈត្តពហិទ្ធា ធម្មា វា យជិតារម្មណំ ឥទំ នត្ថិតិ
អត្ថោ។ តិសុ ភវេសុ កិលេសានន្តិ ភវត្តយវិសយានំ កិលេសានន្តិ អត្ថោ។

សព្វត្ថិតកន្លិ សព្វត្ថត ភវំ។ សព្វស្មី លីនេ ឧទ្ធដេ ច ចិត្ត ឥច្ឆិតព្ពត្តា, សព្វេ វា
លីនេ ឧទ្ធដេ ច ភាវេតព្ពា ពោជ្ឈង្គា អត្ថិកា ឯតាយាតិ សព្វត្ថិតិកា។
អន្តោសង្ខេហតិ អន្តោឡីលីយនា កោសជ្ឈន្តិ អត្តោ។

អវិសេសេន ធូហិបិ នីវរណាប្បហានំ វុត្តន្តិ កត្វា បុន ឯកេកេន
វុត្តប្បហានវិសេសំ ទស្សេតុំ “វិសេសេនា”តិ អាហា, “វិនេយ្យ នីវរណានី”តិ
អវត្វា អភិជ្ឈាទោមនស្សវិនយស្ស វា បយោជនំ ទស្សេន្តោ
“វិសេសេនា”តិ អាទិមាហា។ កាយានុបស្សនាភាវនាយ ឧដ្ឋវិបច្ចនីកានំ
អនុរោធិវិរោធាធិនំ បហានទស្សនញ្ញំ ឯតស្ស បយោជនន្តិ។ កាយភាវនាយាតិ
កាយានុបស្សនាភាវនា អធិប្បតា។ តេនាតិ អនុរោធាធិប្បហានវចនេន។

សព្វត្ថិតកកម្មជ្ជានំ ពុទ្ធានុស្សតិ មេត្តា មរណាស្សតិ អសុភភាវនា ច។
សតិសម្បជញ្ញេន ឯតេន យោគិនា បរិហារិយមានំ តំ សព្វត្ថិតកកម្មជ្ជានំ វុត្តំ
សតិសម្បជញ្ញេពលេន អវិច្ឆិទ្ធស្ស តស្ស បរិហារិតព្ពត្តា, សតិយា វា សមថោ
វុត្តោ សមាធិក្ខន្ធសង្កហិតត្តា។

កាយានុបស្សនាឧទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

វេទនានុបស្សនាឧទ្ទេសវណ្ណានា

កោវលំ បនិធាតិអាទិនា ឥធ ឯត្តកំ វេទិតព្ពត្តិ វេទិតព្ពំ បរិច្ឆេទំ ទស្សេតិ។
អន្ទមទក្ខិតិ ទ្វេបិ ឯកត្តា។ សម្មទ្ធសោតិ សម្មា បស្សកោ។

សុខទុក្ខតោបិ ចាតិ សុខាធិនំ វិតិវិបរិណាមញ្ញាណសុខតាយ,
វិបរិណាមជ្ជិតិអញ្ញាណទុក្ខតាយ ច វុត្តត្តា តិស្សោបិ ច សុខតោ តិស្សោបិ ច
ទុក្ខតោ អនុបស្សិតព្ពាតិ អត្តោ។

រូបាទិអារម្មណធន្ទាទិអធិបតិញ្ញាណាទិសហជាតកាមាវចរាទិភូមិនានត្ថ
 ភេទានំ កុសលាកុសលតត្ថិចាកកិរិយានានត្ថភេទស្ស ច អាទិ-សង្កេន
 សសង្ខារិកាសង្ខារិកសវត្ថុការវត្ថុកាទិនានត្ថភេទានញ្ច វសេនាទិ
 យោជេតព្ពំ។ សុញ្ញតាធម្មស្សាទិ “ធម្មា ហោន្តិ, ខន្ធា ហោន្តិ” ទិអាទិនា (ធរ. ស.
 ១២១) សុញ្ញតាវារេ អាគតសុញ្ញតាសភាវស្ស វសេន។ កាមញ្ញត្ថាទិអាទិនា
 បុព្វេ បហីនត្ថា បុន បហានំ ន វត្ថព្ពន្ធិ ចោទនំ ទស្សេទិ, មគ្គចិត្តក្ខណេ វា
 ឯកត្ថ បហីនំ សព្ពត្ថ បហីនំ ហោន្តិទិ វិសុំវិសុំ ន វត្ថព្ពន្ធិ។ តត្ថ
 បុរិមចោទនាយ នាធាបុគ្គលបរិហារោ, បដិមាយ
 នាធាចិត្តក្ខណ៍កបរិហារោ។ លោកិយភាវនាយ ហិ កាយេ បហីនំ ន
 វេទនាទិសុ វិក្ខម្ពិទំ ហោន្តិ។ យទិបិ ន បវត្តេយ្យ, ន បដិបក្ខភាវនាយ តត្ថ សា
 អភិជ្ឈាទោមនស្សស្ស អប្បវត្តិ ហោន្តិទិ បុន តប្បហានំ វត្ថព្ពមេវាទិ។
 ឧភយត្ថ វា ឧភយំ សម្ពវតោ យោជេតព្ពំ។ ឯកត្ថ បហីនំ សេសេសុបិ បហីនំ
 ហោន្តិទិ មគ្គសតិបដ្ឋានភាវនំ, លោកិយភាវនាយ វា សព្ពត្ថ អប្បវត្តិមត្តំ
 សន្ធាយ វុត្តំ។ “បញ្ចបិ ខន្ធា លោកោ” ទិ ហិ ចត្វសុបិ វុត្តន្តិ។

វេទនានុបស្សនាទិឧទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

កាយានុបស្សនាទិឧទ្ទេសវណ្ណនា

៣៥៦. សព្ពប្បការវចនេន ឧទ្ទេសេ ទស្សីតា អដ្ឋត្ថាទិអនុបស្សនា បកាវា
 ច គហិតា។ តត្ថ អន្តោគធា ចុទ្ទេស បកាវា, កាយគតាសតិសុត្តេ វុត្តា
 កេសាទិវណ្ណកសិណារម្មណាចតុក្កដ្ឋានប្បកាវា, លោកិយាទិប្បកាវា ចាទិ

តេបី គហិតា ឯវៗ និទ្ទេសេ ហិ ឯកប្បការនិទ្ទេសេន និទស្សនមត្តំ កតត្ថិ,
សត្តប្បការគ្គហណាញា ពាហិវេសុបិ ឯកទេសសម្ពុតោ កតត្ថិ ទដ្ឋព្ពំ។

តិរិយំ តចបរិច្ឆិន្ទន្តិ ឯត្ថ ននុ កេសលោមនខានំ អតចបរិច្ឆិន្ទតា តចស្ស ច
អត្ថិតិ? យទិបិ អត្ថិ, តចបរិច្ឆិន្ទពហុលតាយ បន តចបរិច្ឆិន្ទតា ន នហោតិ
កាយស្សតិ ឯវំ វុត្ថំ។ តថោ បរិយន្តោ អស្សតិ តចបរិយន្តោតិ វុត្តោតិ ឯតេន
បន វេចនេន កាយេ កេសត្វតោ តថោ គហិតា ឯវៗ តប្បដិពទ្ធា ច
កេសាទយោ តទនុបរិជ្ជមូលា តចបរិយន្តាវ ហោន្តិតិ ទុត្តិសាការសមូហោ
សព្ពោបិ កាយោ តចបរិយន្តោតិ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។

“បូរំ ឆានប្បការស្ស”តិ វុត្ថំ, កេ បន តេ បកាវា? យេហិ ឆានប្បការំ
អសុបិ វុត្ថន្តិ កេសា លោមាតិអាទិ វុត្ថន្តិ ឥមមត្តំ ធិបេន្តោ អាហា “ឯតេ
កេសាទយោ អាការា”តិ។ អាការា បកាវាតិ ហិ ឯកោ អត្តោ។

និសិន្ទស្ស យាវ អបរិប្បន្ទនិសង្ខាមូលកំ ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ, យាវតា ឧដ្ឋាតិ វា,
តាវ ឯកោ និសង្ខវារោ។ យេន វិធិនា ឧត្តហេ កុសលោ ហោតិ, សោ សត្តវិជោ
វិធិ “ឧត្តហាកោសល្ល”ន្តិ វុច្ឆតិ, តំនិព្ពត្ថំ វា ញាណំ។

បថវិជានុពហុលការតោ មត្តលុដ្ឋស្ស ករិសាវសានេ តត្ថិអាហេបនមាហា។
ឯត្ថ បន មំសំ...បេ... វុត្ថំ...បេ... កេសាតិ ឯវំ វុត្ថបញ្ចកាទីសុ
អនុលោមសង្ខាយំ វុត្វា បដិលោមសង្ខាយោ បុរិមេហិ សម្ពុតោ វុត្តោ។ ស្វាយំ
យេ បរតោ វិសុំ តិបញ្ចាហំ, បុរិមេហិ ឯកតោ តិបញ្ចាហន្តិ ធនបញ្ចាហំ
សង្ខាយា វុត្តមាណា, តេសុ អាទិអន្តទស្សនវេសេន វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពោ។
អនុលោមបដិលោមសង្ខាយេបិ ហិ បដិលោមសង្ខាយោ អន្តិមោតិ។
សង្ខាយប្បការន្តំ វា ឯតម្បីតិ វេទិតព្ពំ។ ហត្ថសង្ខលីកា អង្គុលីបន្តិ។

លក្ខណបដិវេធស្សតិ អសុភលក្ខណបដិវេធស្ស, ឆាតុលក្ខណបដិវេធស្ស
វា។

អត្ថនោ ភាគោ សភាគោ, សភាគេន បរិច្ឆេទោ សភាគបរិច្ឆេទោ,
ហេដ្ឋបរិច្ឆេទិយន្តេហិ សកកោដ្ឋាសិកកេសន្តរាទីហិ ច បរិច្ឆេទោតិ អត្ថោ។

ឆាតុរិកដ្ឋោ (ម. និ. ៣.៣៤២ អាទយោ) បុគ្គសាតិសុត្តំ។
សាធារណវសេនាតិ ឯត្ថកេនេវ សិទ្ធិ សព្វ-គ្គហណំ វណ្ណកសិណវសេន
ចតុក្កជ្ឈានិកសមថសាធារណាត្ថស្ស ច ទស្សនត្ថំ។

ឱក្កមនិស្សន្ននិ បដិបទ្ធិតព្វវន្តេតព្វេ មគ្គតិ អត្ថោ។ ពហិទ្ធា
បុព្វត្ថាវម្មណេតិ ឯត្ថ កាយានុបស្សនំ ហិទ្ធា សុភាទិវសេន គយ្ហមាណ
កេសាទយោបិ ពហិទ្ធា បុព្វត្ថាវម្មណានេវាតិ វេទិតព្វា។ ឱក្កដ្ឋក្កដ្ឋដ្ឋានេយេវ
ឧដ្ឋហិទ្ធាតិ បុព្វេវិយ ឯកត្ថ កតាយ ឧក្កដ្ឋិយា កមេន សព្វតាលេសុ បតិទ្ធា
ឧដ្ឋហិទ្ធា បរិយន្តតាលំ អាទិតាលព្វា អគន្ធា តតោ តតោ តត្ថ តត្ថេវ កតាយ
ឧក្កដ្ឋិយា ឧដ្ឋហិទ្ធាតិ អត្ថោ។

អធិចិត្តនិ សមថវិបស្សនាចិត្តំ។ អនុយុត្តេនាតិ យុត្តបយុត្តេន,
ភាវេន្តេនាតិ អត្ថោ។ សមាធិនិមិត្តំ ឧបលក្ខណាការោ សមាធិយេវ។ មនសិ
កាតព្វនិ ចិត្ត កាតព្វំ, ឧប្បាទេតព្វនិ អត្ថោ។ សមាធិការណំ វា អារម្មណំ
សមាធិនិមិត្តំ អារម្មិតព្វនិ អត្ថោ។ ហំនំ អត្ថិតិ វចនសេសោ, តំ ចិត្តំ
កោសជ្ឈាយ សំវត្ថេយ្យ, ឯតស្ស សំវត្ថនស្ស ការណំ អត្ថិតិ អត្ថោ។ តំ វា
មនសិការណំ ចិត្តំ កោសជ្ឈាយ សំវត្ថេយ្យាតិ ឯតស្ស ហំនំ ការណានិ អត្ថោ។
ន ច បកដ្ឋតិ កម្មនិយការ្យបគមនេន ច បកិជ្ជនសភាវន្តិ អត្ថោ។

អាស៊ីម្បតិ៍ អាទីបេតិ ជាលេតិ។ តញ្ញាតិ តំ បិណ្ឌន្ទនិកតិសង្ខាតំ អត្ថំ
បយោជនំ។ អស្សតិ សុវណ្ណាការស្ស អនុភោតិ សម្ពោតិ សាធនិ។ អស្ស វា
សុវណ្ណាស្ស តំ អត្ថំ សុវណ្ណាការោ អនុភោតិ ចាបុណាតិ។

អភិញ្ញាយ ឥទ្ធិវិធានិញ្ញាលោន សង្ខិករណីយស្ស
ឥទ្ធិវិធបច្ឆនុភវនាទិកស្ស អភិញ្ញាសង្ខិករណីយស្ស។ បច្ឆក្ខំ យស្ស អត្ថិ, សោ
សក្ខិ, សក្ខិនោ ភព្ពតា សក្ខិភព្ពតា, សក្ខិភវនតាតិ វុត្ថំ ហោតិ។ សក្ខិ ច សោ
ភព្ពោ ចាតិ វា សក្ខិភព្ពោ។ អយញ្ញំ ឥទ្ធិវិធានំ ភព្ពោ, តត្ថ ច សក្ខិតិ
សក្ខិភព្ពោ, តស្ស ភារោ សក្ខិភព្ពតា, តំ ចាបុណាតិ។ អាយតនេតិ
បុព្វហេតាទិកេ ការណេ សតិ។

សីតិភាវន្តំ និព្វានំ, កិលេសទរយ្យបសមំ វា។ សម្មហំសេតិ ឥសមបវត្ថំ
ចិត្តំ តថាបវត្តិយា បញ្ញាយ តោសេតិ ឧត្តរេតិ។ យទា វា និរស្សនំ ចិត្តំ
ភាវនាយ ន បក្ខន្ធិតិ, តទា ជាតិអាទិនិ សំវេកវត្ថុនិ បច្ឆវេក្ខិត្វា សម្មហំសេតិ
សមុត្តរេតិ។

តិរិយំ អញ្ញមញ្ញេន បរិច្ឆិទ្ធា, កចំ? ទ្វេ កេសា ឯកតោ នត្ថិតិ។ អាសយោតិ
និស្សយោ, បច្ឆយោតិ អត្តោ។

នខា តិរិយំ អញ្ញមញ្ញេន បរិច្ឆិទ្ធាតិ វិសុំ វវត្ថិតតំ សន្ធាយ វុត្ថំ។ តមេវ ហិ
អត្ថំ ធស្សេតុំ “ទ្វេ នខា ឯកតោ នត្ថិ”តិ អាហាតិ។

សុខុមម្បីតិ យថាវុត្ថុធិឡារិកចម្មតោ សុខុមំ អន្តោមុខចម្មាទិ។
កោដ្ឋាសេសុ វា តថេន បរិច្ឆិទ្ធាត្ថាយំ ធុរុបលក្ខណីយំ, តំ “សុខុម”ន្តំ វុត្ថំ។ តញ្ញិ
វុត្ថនយេន តចំ វិវិត្វា បស្សន្តស្ស ចាកជំ ហោតិ។

តាលគុឡបដលំ នាម បក្កតាលដលលសិកំ តាលបដ្ឋិកាយ លិម្បិទ្វា
សុក្ខាបេទ្វា ឧទ្ធវិទ្វា គហិតបដលំ។

ឯវំ តិមត្តានីតិ ឯវំ-មត្ត-សន្តេហិ គោប្បកដ្ឋិកាធិនិ អវុត្តានិបិ ធស្សេតីតិ
វេទិតព្ពំ។ កិឡាគោឡកានិ សុត្តន ពន្ធិទ្វា អញ្ញាមញ្ញំ យដ្ឋេទ្វា
កិឡនគោឡកានិ។

តត្ថ ជង្គជ្ជិកស្ស បតិជ្ជិតដ្ឋានន្តិ ជណ្ឌកដ្ឋិម្ហិ បរិសិទ្ធា បិតដ្ឋានន្តិ
អធិប្បាយោ។ តេន អដ្ឋិណ បតិជ្ជិតដ្ឋានំ យំ កដិដ្ឋិនោ, តំ
អគ្គនិទ្ទមហាបុន្នាគដលសទិសំ។ សីសកបដ្ឋវេបកំ វេបេទ្វា បបិតសីសមយំ
បដ្ឋកំ។ សុត្តកន្តនសលាការិទ្ធា គោឡកា វដ្ឋនាតិ វុច្ឆន្តិ, វដ្ឋនានំ អារលិ
វដ្ឋនាវលិ។ អវលេខនសត្ថកំ ឧច្ឆតចារលេខនសត្ថកំ។

វក្កភាគេន បរិច្ឆិន្នន្តិ វក្កបរិយន្តភាគេន បរិច្ឆិន្នំ។

សក្ខរសុដាវណ្ណន្តិ មរុម្បេហិ កតសុដាវណ្ណំ។ “សេតសក្ខរសុដាវណ្ណ”ន្តិ
ច ចាបំ វេទន្តិ, សេតសក្ខរាវណ្ណំ សុដាវណ្ណញ្ចាតិ អត្ថោ។

យត្ថ អន្ធចានំ និបតិទ្វា តិដ្ឋតីតិ សម្ពន្ធា។

វិសមច្ឆិន្នកលាចោ វិសមំ ឧទកំ បក្សរតិ, ឯវមេវ សរីរំ
កេសក្ខចាទិវិវេហិ ឧបរិ ហេដ្ឋា តិរិយញ្ចាវិសមំ បក្សរតីតិ ធស្សេតុំ
វិសមច្ឆិន្ន-គ្គហណំ ករោតិ។

អតិកដុកអច្ចុល្លាធិកោ វិសភាគាហារោ ឧល្លាភាលេ បវត្តមាធានំ
ធាត្វនំវិសភាគត្តា។

ឯកត្តារម្មណ៍ពលលេវ វាតិវិក្ខម្ពិតនីវរណ៍ន សុសមាហិតចិត្តន
ឧបជ្ជិតស្ស នាធារម្មណវិប្បន្ននវិរហេន ឯកសភាវស្ស អារម្មណស្ស វសេន។
តញ្ញា ឯកត្តារម្មណំ ឧបជ្ជហមាណមេវ អត្តនិ អភិរតី, សាតិសយំ ជរណាបីតី,
ឥដ្ឋាការាណុកវនញ្ច សោមនស្សំ ឧប្បាទេតិ។ ន ហិ អភិរតិសោមនស្សហិវិនា
អនតិក្កន្តបីតិសុខស្ស ឯកត្តបដ្ឋានំ អត្ថិតិ។

អវិសេសតោ បន សាធារណវសេនាតិ បដិកូលធាតុវណ្ណាវិសេសំ អកត្វា
សមថវិបស្សនាសាធារណវសេនាតិ អត្តោ។ តិវិជេនាតិ អនុលោមាធិនា
វក្ខមាណេន។ ធម៌សេតិ អន្ធមាសេ ឡនេបិ មាសបរិច្ឆេទេន បរិច្ឆិដ្ឋមាណ
សដ្ឋាយេ ធម៌សា បរិច្ឆេទកា ហោន្តិតិ កត្វា វុត្តន្តិ វេទិតព្ធុំ។ បរិច្ឆិដ្ឋមាណស្ស
មាសន្តរគមននិវរណញ្ញា ធម៌សគ្គហណំ, ន សកលធម៌សេ
បរិវត្តនស្សនត្ថំ។ អាចរិយាតិ អដ្ឋកថាចរិយា។

លក្ខណាន្តិ ធាតុបដិកូលលក្ខណំ។ ជនំ ន អវហាន្តិតិ អជញ្ញា, ជនេ
បវេសេតុំ អយុត្តា ជិតុច្ឆន្ទិយាតិ វុត្តំ ហោតិ។

បដិចាជិយា អដ្ឋិនិតិ បដិចាជិយា អដ្ឋិនិ កោជិយា បីតានិ។ ន ឯត្ថ កោចិ
អត្តា នាម អត្ថិ, អដ្ឋិនិ វេវ អដ្ឋិបុញ្ញមត្តោ ឯវាយំ សដ្ឋាជោតិ ទស្សេតិ។
អនេកសន្ធិយមិតោតិ អនេកេហិ សន្ធិហិ យមិតោ សម្ពុទ្ធា សោ អដ្ឋិបុញ្ញោតិ
ទស្សេតិ។ ន កេហិចីតិ យមេន្តំ អត្តានំ បដិសេដេតិ។ ចោធិតោ ជរាយ
មរណាភិមុខគមនេន ចោធិតោ។

មហាក្ខតំ ឧបាទារូបេន បរិច្ឆិដ្ឋំ “នីលំ បីតំ សុគន្ធិំ ទុក្ខន្ធិំ” ត្ថិអាធិនា។
ឧបាទារូបំ មហាក្ខតេន តន្តិស្សិតស្ស តស្ស តតោ ពហិ អភាវា។ នាយាតចានំ
អាតបបច្ឆយនាយុប្បាទកកាវោ អញ្ញមញ្ញបរិច្ឆេទកតា។ រូបក្ខន្ធស្ស

បរិគ្គហិតត្តា តទន្តោគធានំ ចក្ខុវិស័យតទន្ធារាជំ វសេន តំតំធារិកា
អរូបិនោ ខន្ធា ចាកដា ហោត្តិ, អាយតនានិ ច ធារាជំ ច អាយតនធារាជិតិ វា
អត្តោ។ តេន វុចាយតនាជីនញ្ច វសេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។

សប្បច្ចយាតិ សប្បច្ចយភាវា, បច្ចយាយត្តំ ហុត្វា និព្ពត្តន្តិ វុត្តំ ហោតិ។
សមាធាវា សទិសោ យុត្តោ បច្ចយោ សប្បច្ចយោ, តស្មា សប្បច្ចយា។

ឯត្ថកោតិ យថាវុត្តេន អាគារេន បគុណោ កោដ្ឋាសោ។ ឧត្តហោវ
ឧត្តហសន្ធិ។ វណ្ណាធិមុខេន ហិ ឧបជ្ជានំ ឯត្ថ សន្ធិយតិ សម្ពុជ្ជតីតិ “សន្ធិ”តិ
វុច្ឆតិ។

ឧបជ្ជាតីតិ វណ្ណាធិវសេន ឧបជ្ជាតីតិ អត្តោ។ បញ្ចន្ត្រសមន្មាគតេតិ
នាតិទូរនាធាសន្នកមនាគមនសម្បន្នន្តិ ឯកង្គំ, ធិវា អញ្ជោកិណ្ណំ វត្តិ អប្បសន្នំ
អប្បនិក្ខ្យាសន្តិ ឯកំ, អប្បខំសមកសវាតាតបសវីសបសម្មស្សន្តិ ឯកំ, តស្មី
ខោ បន សេនាសនេ វិហរន្តស្ស អប្បកសិវេន ឧប្បជ្ជតិ ចីវរ... បេ... បរិក្ខារោតិ
ឯកំ, តស្មី បន សេនាសនេ បេរា ភិក្ខុវិហរន្តិ ពហុស្សតាតិ ឯកំ (អ. ន.
១០.១១)។ បញ្ចន្ត្រសមន្មាគតេនាតិ អប្បាពាធាសាបេយ្យសទ្ធាបញ្ញាវីរិយេហិ
បធានិយដ្ឋេហិ សមន្មាគតេន។

ឧដ្ឋានកទាយន្តិ តេហិ ខេត្តហិ ឧដ្ឋានកំ, តេហិ ធាតព្ពធិញ្ញន្តិ អត្តោ។ ឯត្ថ
ច អដ្ឋកុម្មទាយកខេត្តំ វិយ មុខធាវនកិច្ចំ, សោឡសកុម្មទាយកំ វិយ
ខាននកុញ្ញនកិច្ចំ ឧដ្ឋព្ពំ លហុកគរុកភាវតោ។ តតោ បន យំ ធុក្ខំ និព្ពត្តតិ, តំ
អញ្ញញ្ច ទុត្តិសាការមនសិការេន ច និវត្តតីតិ អាហា “ឯត្ថវ កម្មំ កាតព្វ”ន្តិ។
ឯត្ថាវតាតិ ឯកធិវសំ តីស វាវេ មនសិការជ្ឈបនេន។

សហស្សឆ្នាំ សាងត្រាតិ សហស្សវឌ្ឍន៍ ៩៧ យោជន៍។ ឧទ្ទិសត្រាតិ
ឧទ្ទាហតិ ហិ វឌ្ឍន៍ វុច្ឆតិ។ សុទ្ធិចិត្តនាតិ វិក្ខេបាទិកិលេសវិហិតចិត្តន។
កេសាទិសុ តចេ រជ្ជន្តា សុច្ឆវិចម្ពំ តចោតិ គហេត្វា “សុវណ្ណាទិវណ្ណា មេ
តចោ” តិអាទិនា រជ្ជន្តិ។

តេសុ ទ្វេ ឯកមគ្គំ បដិបទ្ធិមាណា ឆាម ន ហោន្តិ តិ យថា តថា វា បលាយន្តិ តិ
អត្តោ។ តត្ថ វា កាធិវត្ថុកាវេន ទ្វត្តិសាការាវនំ ចោរសទិសតា អនត្តាវហតា
នដ្ឋញ្ច។

កម្មមេវ វិសេសាទិកមស្ស ហនន្តិ កម្មជ្ជានំ ការាវនា វុច្ឆតិ។ តេនាហ
“មនសិករោទ្តស្ស អប្បនំ ចាបុណាតិ” តិ។ កម្មស្ស វា ការាយ ហនំ
អារម្មណំ អប្បនាវម្មណាភាវុបកមនេន អប្បនំ ចាបុណាតិ តិ វុត្តំ។

មានជាតិកោតិ ឯតេន លង្គ្រនសមត្ថតាយោគេន ឧបសមរហិតតំ
នស្សេតិ។ ចិត្តម្បិ ហិ តថា ឆាឆាវម្មណេសុ វឌ្ឍន៍ ឧបសមរហិតតិ
នស្សេតព្ពន្តិ។

ហត្ថេ គហិតបញ្ញាវត្ថុ ចាកតិកមេវាតិ វិសុទ្ធិមគ្គេ វុត្តតំ សន្ធាយាហ។
តត្ថ ហិ វុត្តំ -

“មាលកត្ថេរោ កិរ ធិយភាណាកអភយត្ថេវ ហត្ថេ គហេត្វា
‘អារុសោ អភយ, ឥមំ តាវ’ បញ្ចំ ឧត្តណ្ណាហី’ តិ វត្វា អាហ ‘មាលកត្ថេរោ
ទ្វត្តិសកោជ្ជាសេសុ ទ្វត្តិសបបមជ្ឈានលាភី, សចេ វត្តិ ឯកំ, ធិវា ឯកំ
សមាបជ្ជតិ, អតិរេកឧមាសេន បុន សម្បជ្ជតិ។ សចេ បន ទេវសិកំ
ឯកមេវ សមាបជ្ជតិ, អតិរេកមាសេន បុន សម្បជ្ជតិ” តិ។

ឥត បន ឯកំ មនសិករោទ្តស្ស ឯកំ ចាដិយេក្កំ មនសិករោទ្តស្ស ទ្វត្តិសាតិ
ឯតស្ស សាធនតំ និទស្សនវសេន អាទិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

អនុចាទិន្នកបក្ខេ បិភាជិតិ ឯតេន ចេតិយបញ្ចតវាសី មហាតិស្សត្ថេរោ
វិយ, សង្ឃវត្តិតត្ថេរុបជ្ជាកសាមណោរោវិយ ច អនុចាទិន្នកបក្ខេ ឋបេត្វា
គហេតុំ សក្កោទ្តស្ស ទសវិធាសុភវសេន ជីវមានកសវីរបិ ឧបដ្ឋិតេ
ឧបចារប្បត្តិ ទស្សតា ហោតិតិ វេទិតព្ពំ។ “អត្ថិស្ស កាយេ” តិ បន សត្តវសេន
កេសាទិសុ គយ្ហមានេសុ យថា “ឥមស្មី កាយេ” តិ សត្ត-គ្គហធារហិត
អហំការវត្ថុម្ហិ វិទូស្តាហំការេ សទា សន្និហិត ចាកដេ ច អត្តនោ កាយេ
ឧបជ្ជានំ ហោតិ, ន តថា តត្ថាតិ អប្បនំ អប្បត្តា អាទិនវានុបស្សនាវ តត្ថ
ហោតិតិ អធិប្បាយេនាហ “អនុបស្សនាសម្ពាសា បនវិបស្សនាភាវនា
ហោតិតិ វេទិតព្ពំ” តិ។

៣៥៧. អាទិម្ហិ សេវនា អាសេវនា, វឌ្ឍនំ ភាវនា, បុនប្បនំ ករណំ
ពហុលីកម្មន្តិ អយមេតេសំ វិសេសោ។

៣៦២. វត្ថុបរិញ្ញាយាតិ អភិជ្ឈោទោមនស្សនំ វត្ថុក្ខតស្ស កាយស្ស
បរិជាននេន។ អប្បិភាតិ គមិតា, សា ច វិនាសិតតាតិ អាហ “វិនាសិតា” តិ។
អប្បវត្តិយំ ឋបិតាតិបិ អប្បិភាតិ អយមត្ថោ និរុត្តិសិទ្ធិយា វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ។
វិគតន្តា កតាតិ ឥទានិ កាតព្ពោ អន្តោ ឯតេសំ នត្ថិតិ វិគតន្តា, ឯវំភូតា
កតាតិ អត្តោ។ កម្មមេវ វិសេសាធិគមស្ស ហំនំ កម្មជ្ជានំ, កម្មេ វា ហំនំ
ភាវនាវម្ពោ កម្មជ្ជានំ, តព្វា អនុបស្សនាតិ អាហ “អនុបស្សនាយ កម្មជ្ជាន” តិ,
អនុបស្សនាយ វុត្តន្តិ អធិប្បាយោ។

កាយានុបស្សនានិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

វេទនាបុស្សនាធិទ្ទេសវណ្ណា

៣៦៣. សម្បជានស្ស វេទិយនំ សម្បជានវេទិយនំ។ វុត្តន្តិ សុខាទីនំ
អារម្មណមាហា, តេន វុត្ត អារម្មណំ ឯតិស្សាតិ វុត្តអារម្មណាតិ សមាសោ
ទដ្ឋញ្ញោ។ វោហារមត្តំ ហោតីតិ ឯតេន “សុខំ វេទនំ វេទយាមី”តិ ឥទំ
វោហារមត្តេន វុត្តន្តិ ទស្សេតិ។

វិរិយសមាធិ យោជេត្វាតិ អធិវាសនវិរិយស្ស អធិមត្តតាយ តស្ស
សមតាយ ឧភយំ សហ យោជេត្វា។ សហ បដិសម្ពិទាហិតិ
លោកុត្តរបដិសម្ពិទាហិតិ សហ។ លោកិយានម្យំ វា សតិ ឧប្បត្តិកាលេ តត្ថ
សមត្ថតំ សន្ទាយ “សហ បដិសម្ពិទាហិតិ”តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋញ្ញំ។ សមសីសីតិ
វាសមសីសី ហុត្វា បច្ចវេក្ខណាវាស្ស អនន្តរវា បរិនិព្វាយីតិ អត្ថោ។
សន្នេបមនសិការវសេន មហាសតិបដ្ឋានេ, វិត្តារមនសិការវសេន
រាហុលោវាទនាតុវិកដ្ឋាទីសុ។

ជស្សបញ្ចមកេយេវាតិ ឯវ-សន្នេន វុត្តេសុ តីសុបិ មុខេសុ បរិគ្គហស្ស
សមាទតំ ទស្សេតិ។ នាមរូបវុត្តានស្ស អធិប្បេតត្តា និរវសេសរូបបរិគ្គហស្ស
ទស្សនត្តំ “វុត្ត នាម ករជកាយោ”តិ អាហា, ន ចក្ខាទីនិ ជវុត្តនីតិ។
ករជកាយស្ស បន វុត្តការវសាទនត្តំ “ឥទញ្ច បន មេ វិញ្ញាណំ ឯត្ថ សីតំ, ឯត្ថ
បដិពទ្ធ”ន្តិ (ធិ. និ. ១.២៣៥; ម. និ. ២.២៥២) សុត្តំ អានតំ។

ជស្សវិញ្ញាណានំ ចាកជតា កេសញ្ចិ ហោតីតិ យេសំ ន ហោតិ, តេ
សន្ទាយាហ “ជស្សវសេន វា ហិ...បេ... ន ចាកជំ ហោតី”តិ។ តេសំ បន
អញ្ញោសញ្ចា សញ្ញេសំ វេនេយ្យានំ វេទនា ចាកជាតិ អាហា “វេទនាវសេន បន

បាកដំហោតី"តិ។ សតឆោតសប្បិ នាម សតវារំវិលាបេត្វាវិលាបេត្វា
ឧទកេ បក្ខិបិត្វា ឧទ្ធវិត្វា គហិតសប្បិ។

វិនិវត្តត្វាតិ ចតុក្កន្ធសមុទាយតោវិសុំ ឧទ្ធវិត្វា។
មហាសតិបជ្ជានសុត្តាន្តិសុ កត្តចិ បឋមំ រូបកម្មជ្ជានំ វត្វា បច្ឆា អរូបកម្មជ្ជានំ
វេទនាវសេន វិនិវត្តត្វា ធស្សិតំ។ កត្តចិ អរូបកម្មជ្ជានំ វេទនាវសេន
អរូបរាសិតោ, ញាតបរិញ្ញាយ បរិញ្ញាតតោ វា រូបារូបរាសិតោ វាវិនិវត្តត្វា
ធស្សិតំ។ តត្ថាបិ យេសុ បឋមំ ញាតបរិញ្ញា វុត្តា, តេសុ តទន្លោគធំ។ យេសុ ន
វុត្តា, តេសុ ច វេទនាយ អារម្មណមត្តំ សំខិត្តំ ចាឡិអនាវុត្តំ រូបកម្មជ្ជានំ
សន្ធាយ រូបកម្មជ្ជានស្ស បឋមំ កថិតតា វុត្តាតិ វេទិតញា។

“មនោវិញ្ញេយ្យានំ ធម្មានំ ឥដ្ឋានំ កន្តាន”ន្តិអាទិនា (ម. និ. ៣.៣០៦) នយេន
វុត្តំ ធកេហស្សិតសោមនស្សំ បញ្ចកាមគុណោសុ អស្សនានុបស្សិនោ វេ
ហោតីតិ អាហា “បញ្ចកាមគុណាមិសនិស្សិតា ធកេហស្សិតសោមនស្សវេទនា”តិ។

វេទនានុបស្សនានិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ចិត្តានុបស្សនានិទ្ទេសវណ្ណានា

៣៦៥. កិលេសសម្បយុត្តានំ ធម្មានំ កេហិចិ កិលេសេហិវិប្បយោគេហិ
សតិ យេហិ សម្បយុត្តា, តេហិ សំកិលេសភាវេន សទិសេហិ សំកិលិដ្ឋត្តា
ឥតវេហិចិ នវិសុទ្ធតា ហោតីតិ អាហា “ន បច្ឆិមបទំ ភជន្តិ”តិ។ ធុរិធន្តិវិសុ
វេចនំ សរាគសនោសេហិវិសិដ្ឋគ្គហណាត្ថំ។ អរិបស្សនុបកត្តា “ឥធ ឱកាសោវ
នត្ថិ”តិ វុត្តំ។

ចិត្តានុបស្សនានិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ធម្មានុបស្សនានិទ្ទេសោ

ក. នីវរណបញ្ចវណ្ណនា

៣៦៧. កល្យាណសុត្តានំ យុគនទ្ធា នត្ថិតិ បជាននកាលេ អភារា
“អភិក្កាសមុទាចារវសេនា”តិ អាហា។

សុតម្បីតិ កាមច្ឆន្ទោបិ។ សោ ហិ អត្តនោ គហណាការេន “សុត”ន្តិ វុច្ឆតិ,
តេនាការេន បវត្តមានកស្ស អញ្ញស្ស កាមច្ឆន្ទស្ស និមិត្តត្តា “និមិត្ត”ន្តិ
ចាតិ។ អាកម្ពីតស្ស ហិតសុខស្ស អនុចាយភូតោ មនសិការោ
អនុចាយមនសិការោ។ តត្ថាតិ និច្ឆាទេតព្ពេ អារម្មណភូតេ ច ធុរិយេបិ
សុតនិមិត្តេ។

អសុតម្បីតិ អសុតជ្ឈានម្បី។ តំ បន ទសសុ អសុភេសុ កេសាទីសុ ច បវត្តំ
ទដ្ឋព្ពំ។ កេសាទីសុ ហិ សញ្ញា អសុតសញ្ញាតិ គិរីមានន្ទសុត្តេ វុត្តាតិ។ ឯត្ថ
ចតុត្ថិធស្សបិ អយោនិសោមនសិការស្ស យោនិសោមនសិការស្ស ច ទស្សនំ
និវរសេសទស្សនត្ថំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ តេសុ បន អសុភេ សុតន្តិ អសុតន្តិ ច
មនសិការោ ឥធាធិប្បតោ, តទនុកុលត្តា វា ឥតវេបីតិ។

កោជនេ មត្តញ្ញនោ ជិនមិទ្ធាភិក្ខវាភារា ឌីតារំ អលភមាណោ កាមរាគោ
បហាយតីតិ វេទន្តិ។ កោជននិស្សិតំ បន អាហារេបជិក្ខុលសញ្ញំ,
តត្ថិបរិណាមស្ស តទាធារស្ស តស្ស ច ឧបនិស្សយភូតស្ស
អសុតតាទិទស្សនំ, កាយស្ស ច អាហារាដ្ឋិតិកតាទិទស្សនំ សោ ឧប្បាទេតីតិ

តស៊ូ កាមច្ឆន្ទោ បហ័យតេវ, អភិធម្មបរិយាយេន សញ្ញេបិ លោកោ
កាមច្ឆន្ទន្តីវរណាន្តិ អាហា “អរហត្តមគ្គេនា”តិ។

ឱទិស្សកាណោទិស្សកធិសាដរណានន្តិ

អត្តគរុអតិប្បិយសហាយមជ្ឈត្តវសេន ឱទិស្សកតា, សីមាភេទេ កតេ
អនោទិស្សកតា, ឯកធិសាដរណាវសេន ធិសាដរណតា មេត្តាយ ឧគ្គហណោ
វេទិតញ្ញា។ វិហារវច្ឆាតាមាទិវសេន វា ឱទិស្សកធិសាដរណំ,
វិហារាទិឧទ្ទេសវហិតំ បុរត្តិមាទិធិសាវសេន អនោទិស្សកធិសាដរណាន្តិ ឯវំ វា
ទិដ្ឋា ឧគ្គហំ សន្ធាយ “ឱទិស្សកាណោទិស្សកធិសាដរណាន”ន្តិ វុត្តំ។ ឧគ្គហោ ច
យាវ ឧបចារា ធន្នញ្ញោ, ឧគ្គហិតាយ អាសេវនា ភាវនា។ តត្ថ “សញ្ញេ សត្តា
ចាលា ភូតា បុគ្គលា អត្តភាវបរិយាបន្នា”តិ ឯតេសំ វសេន បញ្ចវិដា,
ឯកេកស្មី “អវេរា ហោន្តុ, អព្យាបជ្ជា, អនិយា, សុខំ អត្តានំ បរិហារន្ធ”តិ ចតុដា
បរត្តិតោ វីសតិវិដា វា អនោធិសោដរណា មេត្តា, “សញ្ញា ឥត្តិយោ បុរិសា
អរិយា អនរិយា ទេវា មនុស្សា វិនិចាតិកា”តិ សត្តាធិករណាវសេន បរត្តា
សត្តវិដា, អជ្ជវីសតិវិដា វា ឱធិសោដរណា មេត្តា, ធនបិ ធិសាហិ
ធិសោធិករណាវសេន បរត្តា ធនវិដា ច ធិសាដរណា មេត្តា, ឯកេកាយ វា
ធិសាយ សត្តាធិឥត្តិអាទិអវេរាទិយោគេន អសីតាធិកចតុសតប្បភេទា
អនោធិសោធិសោដរណា វេទិតញ្ញា។

កាយវិនាមនាតិ កាយស្ស វិវិធន អាគារេន នាមនា។

អតិភោជនេ និមិត្តក្តាហោតិ អតិភោជនេ ជិនមិទ្ធស្ស និមិត្តក្តាហោ,
“ឯត្តកេ ភុត្តេ ជិនមិទ្ធស្ស ការណំ ហោតិ, ឯត្តកេ ន ហោតី”តិ ជិនមិទ្ធស្ស
ការណាការណក្តាហោតិ អត្តោ។ ធុតផ្កានំ វិរិយនិស្សិតត្តា អាហា
“ធុតផ្កនិស្សិតសប្បាយកថាយបី”តិ។

កុក្កុដ្ឋម្យី កតាកតានុសោចនវសេន បវត្តមាណំ ឧទ្ធច្ឆន សមាណលក្ខណំ
អរូបសមសភាវមេវាតិ ចេតសោ អរូបសមោ “ឧទ្ធច្ឆកុក្កុដ្ឋមេវា”តិ វុត្តោ។

ពហុស្សុតស្ស គន្ថតោ ច អត្ថតោ ច អត្ថាធិនីវិចិន្តស្ស ចេតសោវិក្ខេបោ
ន ហោតិ យថាវិធិបដិបត្តិយា យថានុរូបបតិការប្បវត្តិយា
កតាកតានុសោចនញ្ញាតិ “ពហុសច្ឆេនបិ ឧទ្ធច្ឆកុក្កុដ្ឋំ បហ័យតិ”តិ អាហា។
វុឡស្រវិតា ច វុឡសីលិតំ អារហតីតិ ចេតោរូបសមករត្តា
ឧទ្ធច្ឆកុក្កុដ្ឋប្បហានការិតា វុត្តោ។ វុឡតំ បន អនបេក្ខិត្វាវិនយធរា
កុក្កុដ្ឋវិនោទកា កល្យាណមិត្តា វុត្តាតិ ទដ្ឋញ្ញា។

តិដ្ឋតិ ឯត្ថាតិ ហ័នីយា, វិចិកិច្ឆាយ ហ័នីយា វិចិកិច្ឆាហ័នីយា។ ហ័តញ្ញាតិ វា
ហ័នីយា, វិចិកិច្ឆា ហ័នីយា ឯតេស្វតិ វិចិកិច្ឆាហ័នីយា។

កាមំ ពហុស្សុតតាបវិបុលកតាហិ អជ្ឈវត្ថុកាបិ វិចិកិច្ឆា បហ័យតិ,
តថាបិ រតនត្ថយវិចិកិច្ឆាមូលិកា សេសវិចិកិច្ឆាតិ កត្វា អាហា “តីណិ
រតនានិ អារញ្ញា”តិ។ វិនយេ បកតញ្ញតា “សិក្ខាយ កដ្ឋតិ”តិ (ធរ. ស. ១០០៨; វិភ.
៩១៥) វុត្តាយ វិចិកិច្ឆាយ បហាណំ ករោតីតិ អាហា “វិនយេ
ចិន្ដាវសីភាវស្សបិ”តិ។ ឱកប្បនិយសទ្វាសម្ពាតអធិមោក្ខពហុលស្សតិ
អនុបវិសនសទ្វាសម្ពាតអធិមោក្ខេន អធិមុច្ឆនពហុលស្ស។ អធិមុច្ឆនញ្ញា
អធិមោក្ខប្បាទនមេវាតិ ទដ្ឋញ្ញំ។ សទ្វាយ វា និន្ទតា អធិមុត្តិ។

នីវរណបញ្ចវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១. ពោជ្ឈង្គបញ្ចវណ្ណានា

ខន្ធចិនាឡិយា អត្តោ ខន្ធចិនំ អត្តោតិ កត្វា អាហា “ខន្ធន្ត...បេ...
វិបស្សនានំ អត្តសន្និស្សិតបរិបុច្ឆាពហុលតា”តិ។ តេន ចាឡិមុត្តកបុច្ឆា ន
តថា បញ្ញាសំវត្ថុនិកា, យថា អត្តបដិបុច្ឆាតិ ទស្សេតិ។

មន្តត្តា អគ្គិជាលាធិសុ អាចោធាតុអាធិនំ វិយ វីរិយាធិនំ សកិច្ច
អសមត្ថតា វុត្តា។

បត្តំ និហរន្តោវ តំ សុត្វាតិ ឯត្ថ បញ្ញាភិញ្ញត្តា ទិព្វសោតេន អស្សោសីតិ
វទន្តិ។

បសាទសីនេហាភាវេនាតិ បសាទសម្ពាតស្ស សីនេហស្ស អភាវេន។
គប្បកបិដ្ឋេល្ងខរដោល្ងខតរោ ហុត្វា ទិស្សតីតិ អតិល្ងខតាយ តំសទិសេ។

សំវេជនបសាទនេហិ តេជនំ តោសនញ្ច សម្មហំសនាតិ។

ពោជ្ឈង្គបញ្ចវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សមថវិបស្សនាសុទ្ធិវិបស្សនាវសេន បឋមស្ស ឥតវេសញ្ច កថិតត្តាតិ
អត្តោ។ មគ្គសម្មយុត្តា សតិ កាយានុបស្សនា នាមាតិ អាគមនវសេន វុត្តំ។
ឯវំ តាវ ទេសនា បុគ្គលេ តិដ្ឋតីតិ កាយានុបស្សីអាធិនំ អាគមនវសេន
វិសេសេត្វា វុត្តា សតិបដ្ឋានទេសនា បុគ្គលេ តិដ្ឋតីតិ អត្តោ។ ន ហិ សក្កា
ឯកស្ស អនេកសមដ្ឋិតា វុត្តំ ឯកក្ខណោ អនេកសតិសម្ពាវពោធបសដ្ឋា,
បុគ្គលំ បន អាមសិក្ខា សកិច្ចបរិច្ឆិទ្ធនេ ធម្មេ វុច្ឆមានេ កិច្ចភេទេន ឯកិស្សបិ
សតិយា អនេកនាមតា ហោតីតិ ទស្សេន្តោ “កាយេ បនា”តិអាធិមាហា។ យថា
ហិ បុគ្គលកិច្ចំ ធម្មា ឯវាតិ ធម្មភេទេន កាយានុបស្សីអាធិបុគ្គលភេទោវ
ហោតិ, ន ឯវំ ធម្មស្ស ធម្មា កិច្ចន្តិ ន ធម្មភេទេន តស្ស ភេទោ, តស្មា ឯការ

សតិ ចតុវិបល្លាសប្បហានក្ខតា មគ្គេ សមិទ្ធា អនត្តន្តរេន
តប្បហានកិច្ចកេនេន ចត្តាវិ នាមាធិលភតីតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ។

សុត្តន្តភាគនីយវណ្ណានិដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មភាគនីយវណ្ណានិដ្ឋិតា

៣៧៤. អភិធម្មភាគនីយេ “កថញ្ចា ភិក្ខុ កាយេ កាយានុបស្សី វិហរតិ? ឥធម្ម
ភិក្ខុ យស្មី សមយេ...បេ... ធម្មាភិញ្ញំ កាយេ កាយានុបស្សី, យា តស្មី សមយេ
សតី” តិអាធិនា អាគមនវិសេនវិសេសិតានិ សតិបដ្ឋានានិ បុគ្គលេ បេបេត្វា
នេសេត្វា បុន “តត្ថ កតមំ សតិបដ្ឋានំ? ឥធម្ម ភិក្ខុ យស្មី សមយេ...បេ...
ធម្មាភិញ្ញំ...បេ... យា តស្មី សមយេ សតី” តិអាធិនា បុគ្គលំ អនាមសិត្វា
អាគមវិសេសនញ្ច អកត្វា ចតុកិច្ចសាធកេកសតិវិសេន
សុទ្ធិកសតិបដ្ឋាននយោ វុត្តាតិ អយមេត្ថ នយទ្វយេ វិសេសោ។

អភិធម្មភាគនីយវណ្ណានិដ្ឋិតា។

សតិបដ្ឋានវិភង្គវណ្ណានិដ្ឋិតា។

៨. សម្មប្បធានវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាគនីយវណ្ណានិដ្ឋិតា

៣៨០. ការណាប្បធានាតិ “អនុប្បន្នចាបកានុប្បាទាធិអត្ថា” តិ គហិតា
តថេវ តេ ហោន្តិតិ តំ អត្ថំ សាធន្តិយេវាតិ ឯតស្ស អត្ថស្ស ធិបកោ សម្មា-
សន្នោតិ យថាធិប្បេតត្ថស្ស អនុប្បន្នចាបកានុប្បាទាធិនោ ការណក្ខតា,
បធានការណក្ខតាតិ អត្ថោ។ សម្មាសទ្ធស្ស ឧចាយយោធិសោអត្ថធិបកតំ

សន្ទាយ “ឧបាយប្បធានា យោនិសោបធានា” តិ វុត្តំ។ បដិបន្នកោតិ
ភាវនមនុយុត្តោ។ ភុសំ យោគោ បយោគោ, បយោគោវ បរក្កមោ
បយោគបរក្កមោ។ ឯតានីតិ “វាយមតី” តិ អាទិនិ “អាសេវមាណោ
វាយមតី” តិ អាទិនា យោជេតព្វានិ។

អនុប្បន្នាតិ អវត្តព្ពតំ អាបន្នានន្តិ
ភូមិលទ្ធារម្ពណាធិគ្គហិតាវិក្ខម្ពតាសមុគ្គាតិ តុប្បន្នានំ។

៣៩០. ធម្មច្ឆន្ទោតិ តណ្ហាទិដ្ឋីវិយច្ឆន្ទាវិយ ន អញ្ញោ ធម្មោ, អថ ខោ
ធន្តិនិយសភារោ ឯវាតិ ធស្សន្តោ អាហា “សភាវច្ឆន្ទោ” តិ។ តត្ថ “យោ កាមេសុ
កាមច្ឆន្ទោ” តិ អាទិសុ (ធម. ស. ១១០៣) តណ្ហា ធម្មោតិ វុត្តាតិ វេទិតញ្ញោ, “សញ្ញេវ
នុខោ, មារិស, សមណព្រាហ្មណា ឯកន្តវាទា ឯកន្តសីលា ឯកន្តធន្ទា
ឯកន្តអន្លោសាធា” តិ (ធិ. និ. ២.៣៦៦) ឯត្ថ ទិដ្ឋិ, បមាទនិទ្ទេសេ “និក្ខិត្តធន្តតា
និក្ខិត្តធុរតា” តិ វិវិយន្តិ វណ្ណោតិ។

៣៩៤. វាយមតិ វិវិយំ អារកតីតិ បទទ្វយស្សបិ និទ្ទេសោ
វិវិយនិទ្ទេសោយេវាតិ អធិប្បាយេនាហា “វិវិយនិទ្ទេសេ” តិ។

៤០៦. សព្ពបុព្ពភាគេតិ សព្ពមគ្គានំ បុព្ពភាគេ។ បុរិមស្មិន្តិ “អនុប្បន្នា មេ
កុសលា ធម្មា អនុប្បន្នមាណា អនត្ថាយ សំវត្ថេយ្យ” ន្តិ ឯត្ថាបិ
“សមថិបស្សនាវ គហេតព្វា” តិ វុត្តំ អជ្ឈកថាយំ, តំ បន មគ្គានុប្បន្នតាយ
ភាវតោ អនុប្បន្នមាណេ ច តស្មី វជ្ជានត្ថសំវត្ថនតោ ន យុត្តន្តិ បដិក្ខិបតិ។

មហន្តំ ការំ ហោតិ, តស្មា “សង្ឃការវេន យថារុចិ វិន្ទិតុំ ន សក្កា” តិ
សង្ឃេន សហ ន និក្ខមិ។ អតិមន្ទានិ នោតិ ននុ អតិមន្ទានិ តិ អត្ថោ។
សន្តសមាបត្តិតោ អញ្ញំ សន្តម្ពនការណំ ពលំ នត្ថិតិ “តតោ បរិហីនា

សន្តម្ភីតុំ ន សក្កោន្តី" តិ អាហា។ ន ហិ មហាវដ្តម្ភិ ធិន្នេ សុត្តតន្ត្រី សន្ធាវេតុំ
សក្កោន្តីតិ។ សមថេ វត្ថុំ ធិស្សេត្វា តេន សមាធនតិកា វិបស្សនា ចាតិ ឥមិធា
អធិប្បាយេនាហា "ឯវំ ឧប្បន្នា សមថវិបស្សនា... បេ... សំវត្តន្តី" តិ។

តត្ថ អនុប្បន្នានន្តិ ឯត្ថ តត្ថ ធុរិយាយ សម្មប្បធានកថាយ, តត្ថ វា ចាឡិយំ
"អនុប្បន្នាន" ន្តិ ឯតស្ស អយំ វិនិច្ឆយោតិ អធិប្បាយោ។ ឯតេយេវាតិ
អនមតត្ថេ សំសារេ ឧប្បន្នាយេវ។

ចុទ្ធស មហាវត្ថានិ ខន្ធកេ វុត្ថានិ អាគន្ធកអាវាសិកកមិកអនុមោទន
ភត្តគ្គ បិណ្ឌាចារិក អារញ្ញិក សេនាសន ជន្មាយវវច្ឆកុជិ
អាចរិយឧបជ្ឈាយសធុរិហារិកអន្តេវាសិកវត្ថានិ ចុទ្ធស។ តតោ អញ្ញានិ បន
កទាចិ តជ្ជនីយកម្មកតាធិកាលេ ចារិវាសិកាធិកាលេ ច ចរិតញ្ញានិ ធាសីតិ
ខុទ្ទកវត្ថានីតិ កថិតានិ ធន្តញ្ញានិ។ ន ហិ តានិ សព្វាសុ អវត្ថាសុ ចរិតញ្ញានិ,
តស្មា មហាវត្ថេ អគណិតានិ។ តត្ថ "ចារិវាសិកានំ ភិក្ខុនំ វត្ថុំ
បញ្ញាបេស្សមី" តិ អារភិក្ខា "ន ឧបសម្មាទេតព្ធុំ... បេ... ន ធមាយំ ចង្គ្គមន្តេ
ចង្គ្គមេ ចង្គ្គមិតព្ធុ" តិ (ចូឡវ. ៧៦) វុត្ថានិ បកតត្ថេ ចរិតញ្ញវត្ថាវសានានិ ធនសដ្ឋិ,
តតោ បរំ "ន, ភិក្ខុវេ, ចារិវាសិកេន ភិក្ខុនា ចារិវាសិកវុឡ្យតវេន ភិក្ខុនា សធុរិ,
មូលាយបដិកស្សនាវហេន, មាធត្តាវហេន, មាធត្ថចារិកេន, អញ្ញាវហេន
ភិក្ខុនា សធុរិ ឯកច្ឆន្នេ អាវាសេ វត្ថព្វ" តិ (ចូឡវ. ៨២) បកតត្ថេ ចរិតញ្ញេហិ
អនញ្ញត្ថាវិសុំ វិសុំ អគណេត្វា ចារិវាសិកវុឡ្យតវាធិសុ បុគ្គលន្តវេសុ
ចរិតញ្ញត្ថា តេសំ វសេន សម្មិណ្ឌេត្វា ឯកេកំ កត្វា គណេតញ្ញានិ បញ្ញាតិ
ឯកសត្តតិ វត្ថានិ, ឧក្ខេបនីយកម្មកតវត្ថេសុ វត្ថុបញ្ញាបនវសេន វត្ថុំ "ន
បកតត្ថស្ស ភិក្ខុនោ អភិវាទនំ បច្ឆដ្ឋានំ... បេ... នហានេ បិដ្ឋិបរិកម្មំ
សាធិតព្វ" តិ (ចូឡវ. ៧៥) ឥទំ អភិវាទនាធិនំ អស្សាធិយនំ ឯកំ, "ន បកតត្ថោ

ភិក្ខុ សីលវិបត្តិយា អនុទ្ទិសេតញ្ចេវ"តិអាជីនិ (ចូឡវ. ៥១) ច ទសាតិ ឯវំ ធារសីតិ
ហោន្តិ។ ឯតេស្វេវ កាណិចិ តជ្ជនីយកម្មកតាទិវត្តានិ, កាណិចិ
ចារិវាសិកាទិវត្តានិ តិ អគ្គហិកគ្គហណោន ធារសីតិវត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឥធវិចាកានុកវនវសេន តទារម្មណំ, អវិបក្កវិចាកស្ស សព្វថា
អវិគតត្តា ភវិទ្ធវាវិគតមត្តវសេន កម្មញ្ច "ភុត្វាវិគតុប្បន្ន"ន្តិ វុត្ថំ, ន
អដ្ឋសាលិនិយំ (ធរ. ស. អដ្ឋ. ១) វិយ រដ្ឋនាទិវសេន អនុភុត្វាបគតំ ជវនំ,
ឧប្បជ្ជិត្វា និវុទ្ធតារវសេន ភូតាបគតសម្ពាតំ សេសសម្ពុតញ្ច
"ភូតាបគតុប្បន្ន"ន្តិ, តស្មា ឥធវ ឱកាសកតុប្បន្នំវិចាកមេវ វទតិ, ន តត្ថ វិយ
កម្មម្បីតិ។ អនុសយិតកិលេសាតិ អប្បហីនា មគ្គេន បហាតញ្ចា អធិប្បតា។
តេនាហ "អតីតាវា...បេ... ន វត្តញ្ចា"តិ។ តេសញ្ចិ អម្ពតរុណោបមាយ
វត្តមាណាទិតា ន វត្តញ្ចាតិ។

អាហាតទីវរុក្ខោវិយ និមិត្តក្តាហាវសេន អធិគតំ អារម្មណំ,
អនាហាតទីវរុក្ខោវិយ អវិក្ខម្ពិតតាយ អន្តោគធកិលេសំ អារម្មណំ ទដ្ឋព្ពំ,
និមិត្តក្តាហាកាវិក្ខម្ពិតកិលេសា វា បុគ្គលា អាហាតាណាហាតទីវរុក្ខសទិសា។
បុរិមនយេនេវាតិ អវិក្ខម្ពិតុប្បន្នេវិយ "ឥមស្មី នាម ហីនេ នុប្បជ្ជិស្សន្តិ តិ ន
វត្តញ្ចា អសមុគ្គាជិតត្តា"តិ យោដេត្វាវិត្តាវេតព្ពំ។

ចាឡិយន្តិ បដិសម្ពិទាចាឡិយំ (បដិ. ម. ៣.២១)។ មគ្គេន
បហីនកិលេសានមេវ តិធា នវត្តព្ពតំ អចាកជំ ចាកជំ កាតុំ អជាតជលរុក្ខោ
អាភតោ, អតីតាទីនំ អប្បហីនតាទស្សនត្ថម្បី "ជាតជលរុក្ខេន ទីបេតព្ព"ន្តិ
អាហា។ តត្ថ យថា អច្ឆិន្នេ រុក្ខេ និព្ពត្តិវហានិ ជលានិ និទ្ទេ អនុប្បជ្ជមាណានិ ន
កទាចិ សសភាវានិ អហោសុំ ហោន្តិ ភវិស្សន្តិ ចាតិ អតីតាទិកាវេន ន វត្តព្ពានិ,
ឯវំ មគ្គេន បហីនកិលេសា ច ទដ្ឋព្ពំ។ យថា ច នេនេ អសតិ ជលានិ

ឧប្បជ្ឈិស្សន្តិ, សតិ ច ធុប្បជ្ឈិស្សន្តិទិ ធនេស្ស សាត្តកតា, ឯវំ មគ្គការវនាយ ច សាត្តកតា យោជេតញ្ច។

សុត្តន្តភាគនិយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា

៤២៧. បញ្ចបុច្ឆកេ យំ វុត្ថំ “វិរិយជេដ្ឋិកាយ បន អញ្ញស្ស វិរិយស្ស អភាវា ន វត្ថុញ្ចានិ មគ្គាធិបតីនីតិ វា ន មគ្គាធិបតីនីតិ វា” តិ, ឯត្ថ “មគ្គាធិបតីនី” តិ ន វត្ថុញ្ចតាយ ឯវ អញ្ញស្ស វិរិយស្ស អភាវោ ការណាន្តិ ទដ្ឋព្វំ។ ធនេស្ស បន ចិត្តស្ស វា នមគ្គភូតស្ស អធិបតីនោ តទា អភាវា “ន មគ្គាធិបតីនី” តិ ន វត្ថុញ្ចានីតិ វុត្ថំ។ ធនេស្ស ចិត្តានំ វិយ នមគ្គភូតស្ស អញ្ញស្ស វិរិយាធិបតីនោ អភាវាតិ វា អធិប្បាយោ។ សម្មប្បធានានំ តទា មគ្គសម្មាសមធិបតីភាវតោ វា “ន មគ្គាធិបតីនី” តិ ន វត្ថុញ្ចតា វុត្ថានិ វេទិតញ្ច។

បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សម្មប្បធានវិភង្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. ឥទ្ធិចាទវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាគនិយវណ្ណានា

៤៣១. ឥទ្ធិ-សទ្ធស្ស បឋមោ កត្តុអត្ថោ, ធុតិយោ ករណាត្ថោ វុត្ថោ, ចាទ-សទ្ធស្ស ឯកោ ករណមេវត្ថោ វុត្ថោ។ បដ្ឋិតញ្ចវ ឥទ្ធិ វុត្ថោ, ន ច ឥដ្ឋន្តិ បដ្ឋិតញ្ច ច ឥទ្ធិ បដ្ឋនករណេន ចាទេន សមាណិករណា ហោតីតិ “បឋមេនត្ថេន ឥទ្ធិ ឯវ ចាទោ ឥទ្ធិចាទោ” តិ ន សក្កា វុត្ថំ, តថា ឥទ្ធិកិរិយាករណេន សាធនញ្ច ច

វុទ្ធិសម្ពាទា ឥន្ទ្រ បន្ទូលកិរិយាករណ៍ន បន្ទូលតញ្ជាតិ ទិដ្ឋំ ករណ៍នំ ន
អសមាធិករណ៍នា សម្បវត្តិ “ធុតិយេនត្ថេន ឥន្ទ្រិយា ចាទោ ឥន្ទ្រិចាទោ” តិ
ច ន សក្កា វត្ថុ, តស្មា បឋមេនត្ថេន ឥន្ទ្រិយា ចាទោ ឥន្ទ្រិចាទោ, ធុតិយេនត្ថេន
ឥន្ទ្រ ឯវ ចាទោ ឥន្ទ្រិចាទោតិ ឯវ យោជនា យុទ្ធិតិ។

“ធុន្ទ្រ ច... ច... អយំ វុទ្ធិតិ ធុន្ទ្រសមាធិ” តិ ឥមាយ ចាឡិយា ធុន្ទ្រាធិបតិ
សមាធិ ធុន្ទ្រសមាធិតិ អធិបតិ-សន្ទុលោបំ កត្វា សមាសោ វុត្តោតិ វិញ្ញាយតិ,
អធិបតិ-សន្ទុត្ថនស្សនវសេន បន “ធុន្ទ្រហេតុកោ ធុន្ទ្រាធិកោ វា សមាធិ
ធុន្ទ្រសមាធិ” តិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តន្តិ វេទិតញ្ច។ បធានភូតាតិ វិរិយភូតាតិ កេចិ
វេទន្តិ។ សម្ពុតសម្ពាទាទិនិវត្តនត្ថញ្ច បធានគ្គហណ្ឌន្តិ។ អថ វា តំ តំ វិសេសំ
សម្ពុតេតិ សម្ពាទោ, សព្វំ វិរិយំ។ តត្ថ ចតុកិច្ចសាធកតោ អញ្ញាស្ស និវត្តនត្ថំ
បធានគ្គហណ្ឌន្តិ បធានភូតា សេដ្ឋភូតាតិ អត្តោ។ ចតុត្ថិធស្ស បន វិរិយស្ស
អធិប្បតត្តា ពហុវេននិទ្ទេសោ កតោ។ អធិដ្ឋានដ្ឋេនាតិ ធុរិយត្ថាយបិ ឥន្ទ្រិយា
អធិដ្ឋានត្ថេន។ ចាទភូតន្តិ ឥមនាវិសុំ សមាសយោជនាវសេន បន យោ បុព្វេ
ឥន្ទ្រិចាទត្តោ ចាទ-សន្ទុស្ស ធុចាយត្ថតំ គហេត្វា យថាយុត្តោ វុត្តោ, សោ
វក្ខមាធានំ បដិលាភបុព្វភាគានំ កត្តករណិទ្ធិការំ, ធុត្តវច្ឆន្ទភាជនិយេ វា
វុត្តហិ ធុន្ទ្រាធិហិ ឥន្ទ្រិចាទហិ សាធមតញ្ចាយ ឥន្ទ្រិយា កត្តិទ្ធិការំ, ធុន្ទ្រាធិនព្វា
ករណិទ្ធិការំ សន្ទាយ វុត្តោតិ វេទិតញ្ច។

វិរិយិទ្ធិចាទនិទ្ទេសេ “វិរិយសមាធិបធានសម្ពាទាសមន្នាគត” តិ ធុត្តត្ថំ វិរិយំ
អាគតំ។ តត្ថ បុរិមំ សមាធិវិសេសនំ “វិរិយាធិបតិ សមាធិ វិរិយសមាធិ” តិ,
ធុតិយំ សមន្នាគមន្តនស្សនំ។ ទ្វេយេវ ហិ សព្វត្ថ សមន្នាគមន្តានិ សមាធិ
បធានសម្ពាទោ ច, ធុន្ទ្រាធិយោ សមាធិវិសេសនានិ, បធានសម្ពាទោ បន
បធានវេននេវ វិសេសិតោ, ន ធុន្ទ្រាធិហិតិ ន ឥធុ វិរិយាធិបតិតា

បធានសង្ខារស្ស វុត្តា ហោតិ។ វិរិយញ្ច សមាធិវិសេសេត្វា បិតមេវ
 សមន្នាគមន្តវសេន បធានសង្ខារវចនេន វុត្តន្តិ នាបិ ធ្វើហិវិរិយេហិ
 សមន្នាគមេវ វុត្តា ហោតិ តិ។ យស្មា បន ធន្នាធិហិ វិសិដ្ឋោ សមាធិ, តថា
 វិសិដ្ឋនេវ ច តេន សម្បយុត្តោ បធានសង្ខារោ សេសធម្មា ច, តស្មា
 សមាធិវិសេសនាមំ វសេន ចត្តារោ ឥទ្ធិចាទា វុត្តា។ វិសេសនភារោ ច ធន្នាធិនំ
 តំតំអវស្សយនវសេន ហោតិ តិ “ធន្នសមាធិ... បេ... ឥទ្ធិចាទា” ត្ថិ ឯត្ថ
 និស្សយត្ថេបិ ចាទ-សទ្ធេ ឧបាយត្ថេន ធន្នាធិនំ ឥទ្ធិចាទតា វុត្តា ហោតិ។ តេនេវ
 ឧត្តរច្ចឡភាជនីយេ “ចត្តារោ ឥទ្ធិចាទា ធន្និទ្ធិចាទោ” តិ អាទិនា ធន្នាធិនមេវ
 ឥទ្ធិចាទតា វុត្តា។ បញ្ចបុច្ឆកេ ច “ចត្តារោ ឥទ្ធិចាទា ឥធនិក្ខុ
 ធន្នសមាធិ” តិ អាទិនាវ (វិភ. ៤៦២) ឧទ្ទេសំ កត្វាបិ បុន ធន្នាធិនំយេវ
 កុសលាទិភារោ វិភត្តោតិ។ ឧបាយិទ្ធិចាទទស្សនត្ថមេវ ហិ
 និស្សយិទ្ធិចាទទស្សនំ កតំ, អញ្ញថា ចតុត្ថជតា ន ហោតិ តិ អយមេត្ថ
 ចាឡិវសេន អត្ថវិនិច្ឆយោ វេទិតញ្ចោ។

៤៣៣. រថធុរេតិ រថស្ស បុរតោ។ ហីនជាតិកោ ចណ្ណាលោ
 ឧបដ្ឋានាទិគុណាយោគេបិ សេនាបតិដ្ឋានាទិនិ នលភតីតិ អាហា “ជាតិ
 សោធនត្វា... បេ... ជាតិ អវស្សយតី” តិ។ អមន្តជ័យោតិ ហិតាហិតមន្តនេ ន
 អរហោ។

រដ្ឋចាលត្ថេរោ ធន្នេ សតិ កថំ នាទុជាទិស្សន្តិ តិ សត្តបិ ភត្តានិ អភុញ្ញាត្វា
 មាតាបិតារោ អនុជាតាបេត្វា បព្ពជិត្វា ធន្នមេវ អវស្សយ លោកុត្តរធម្មំ
 និព្ពត្ថសីតិ អាហា “រដ្ឋចាលត្ថេរោ វិយា” តិ។

មោឃរាជត្ថេរោ វីមំសំ អវស្សយីតិ តស្ស ភគវា “សុញ្ញតោ លោកំ
 អវេក្ខស្ស” តិ (សុ. និ. ១១២៥) សុញ្ញតាកថំ កថេសិ,

បញ្ញាជិស្សិតមានជិត្តហត្ថញ្ចា ធ្វើក្នុងតុំ បុដ្ឋិតោ បញ្ញំ ន កថេសី។ តត្ថ បុណ្យុនំ
ធនុប្បាទនំ តោសនំវិយ ហោតីតិ ធនុស្ស ឧបជ្ជានសទិសតា វុត្តា,
ថាមការតោ វិរិយស្ស សូរត្ថសទិសតា, “ធន្វាវាធិបតិ វាជា”តិ (ធម. ប. អដ្ឋ.
២.១៨១ វរកបត្តនាគរាជវត្ថុ) វចនតោ បុព្ពង្គមត្តា ចិត្តស្ស
វិសិដ្ឋជាតិសទិសតា។

អភេទតោតិ ធន្វាធិកេ តយោ តយោ ធម្មេ សម្ម័យោត្វា, ឥទ្ធិឥទ្ធិចាទេ
អមិស្សេត្វា វា កថនន្តិ អត្តោ។ តត្ថ ធន្វីវិយាទយោ វិសេសេន ឥជ្ឈន្តិ
ឯតាយាតិ ឥទ្ធិតិ វុច្ឆន្តិ, ឥជ្ឈតីតិ ឥទ្ធិតិ អវិសេសេន សមាធិបធានសម្ពាវាបីតិ។

ធន្វិទ្ធិចាទសមាធិទ្ធិចាទាទយោ វិសិដ្ឋា, ចាទោ សព្វិទ្ធិនំ សាធារណត្តា
អវិសិដ្ឋា, តស្មា វិសិដ្ឋេស្សេ បវេសំ អវត្វា អវិសិដ្ឋេ ច បវេសំ វត្ថុ យុត្តន្តិ
ទស្សេតុំ សព្វត្ថ “ចាទេ បតិជ្ជាតិបិ វត្ថុ វដ្ដតិ”តិ អាហា។ តត្ថវាតិ
ធនុសមាធិបធានសម្ពាវាឥទ្ធិចាទេសុ, ចតុសុ ធន្វាធិកេស្សេវាតិ អត្តោ។
“ធន្វេតោ កោ សមាធិ ន ឥជ្ឈិស្សតី”តិ សមាធិការវាមុខេន ភាវិតា
សមាធិភាវិតា។

ឯត្ថ បនាតិ ភេទកថាយំ អភេទកថនតោ អភិនវំ នត្ថិតិ អត្តោ។ យេ ហិ
តយោ ធម្មា អភេទកថាយំ ឥទ្ធិឥទ្ធិចាទោត្វេ វុត្តា, តេ វេ ភេទកថាយំ ឥទ្ធិបិ
ហោន្តិ ឥទ្ធិចាទាបិ, សេសា ឥទ្ធិចាទា ឯវាតិ ឯវំ អភិនវាភាវំ ទស្សេន្តោ “ធន្វោ
សមាធិ”តិ អាធិមាហា។ ឥមេ ហិ តយោ... បេ... នវិធា, តស្មា សេសា
សម្មយុត្តកា ចត្តារោ ខន្ធា តេសំ តិណ្ណំ ឥជ្ឈនេន ឥទ្ធិ ធាម ភវេយ្យំ, ន អត្តនោ
សភាវេនាតិ តេ ឥទ្ធិចាទា ឯវ ហោន្តិ, ន ឥទ្ធិតិ ឯវមិទំ បុរិមស្ស ការណភាវេន
វុត្តន្តិ វេទិតព្វំ។ អថ វា តិណ្ណំ ឥទ្ធិតា ឥទ្ធិចាទតា ច វុត្តា, សេសានញ្ចា
ឥទ្ធិចាទតាវ, តំ សព្វំ សាធម្មតំ “ឥមេ ហិ តយោ... បេ... នវិធា”តិ អាហា។ តេន

យស្មា ឥដ្ឋន្តិ, តស្មា ឥទ្ធិ។ ឥដ្ឋមាណា ច យស្មា សម្បយុត្តកេហិ សហោវ ឥដ្ឋន្តិ,
នវីនា, តស្មា សម្បយុត្តកា ឥទ្ធិចាទា, តទន្លោគធនា បនតេ តយោ ធម្មា
ឥទ្ធិចាទាបិ ហោន្តិតិ ទស្សេតិ។ សម្បយុត្តកានម្បិ បន ខន្ធនំ
ឥទ្ធិការបរិយាយោ អត្ថិតិ ទស្សេតុំ “សម្បយុត្តកា បនា” តិអាទិមាហា។ ចតុសុ
ខន្ធសុ ឯកទេសស្ស ឥទ្ធិតា, ចតុន្នម្បិ “ឥទ្ធិយា ចាទោ ឥទ្ធិចាទោ” តិ ឥមីនា
អត្ថន ឥទ្ធិចាទតា, បុនបិ ចតុន្ន ខន្ធនំ “ឥទ្ធិ ឯវ ចាទោ ឥទ្ធិចាទោ” តិ ឥមីនា
អត្ថន ឥទ្ធិចាទតា ច ទស្សិតា, ន អញ្ញាស្សាតិ កត្វា អាហា “ន អញ្ញាស្ស កស្សច
អធិវចន” តិ។ ឥមីនា “ឥទ្ធិ នាម អនិប្បន្នា” តិ ឥទំ វាទំ បដិសេធនតិ។

បដិលាភបុព្វភាគានំ បដិលាភស្សេវ ច ឥទ្ធិឥទ្ធិចាទតាវចនំ អបុព្វន្តិ កត្វា
បុច្ឆតិ “កេនជ្ជន ឥទ្ធិ, កេនជ្ជន ចាទោ” តិ។ បដិលាភោ បុព្វភាគោ ចាតិ
វចនសេសោ។ ឧចាយោ ច ឧចាយភាវេនេវ អត្ថនោ ជលស្ស បតិជ្ជា ហោតីតិ
អាហា “បតិជ្ជានជ្ជនេវ ចាទោ” តិ។ ធន្នោយេវ... បេ... វីមសាវ វីមសិទ្ធិចាទោតិ
កថិតំ, តស្មា ន ចត្តារោ ខន្ធនំ ឥទ្ធិយា សមានកាលិកា នាណក្ខណិកា វា
ឥទ្ធិចាទា, ជេដ្ឋកត្វតា បន ធន្នាទយោ ឯវ សព្ពត្ត ឥទ្ធិចាទាតិ អយមេវ តេសំ
អដ្ឋកថាចរិយានំ អធិប្បាយោ។ សុត្តន្តភាជនីយេ ហិ អភិធម្មភាជនីយេ ច
សមាធិវិសេសនវសេន ទស្សិតានំ ឧចាយភូតានំ ឥទ្ធិចាទានំ ចាកជករណាត្ថំ
ឧត្តរច្ចឡភាជនីយំ វុត្តន្តិ។ កេចីតិ ឧត្តរវិហារវាសិថេវា កិរ។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា

២២២. អភិធម្មភាជនីយេ “ឥទ្ធិចាទោតិ តថាភូតស្ស ជស្សោ... បេ...
បក្កាហោ អវិក្ខេចា” តិ (វិភ. ២២៧) ឥទ្ធិឥទ្ធិចាទតុទស្សនត្ថំ បក្កាហាវិក្ខេចា

វុត្តា, ចិត្តបញ្ញា ច សង្ខិចិត្តាតិ។ ចត្តារិ នយសហស្សនិវិភត្តានីតិ ៩៨
សាធិបតិវារាជំ បរិបុណ្ណានំ អភារាវិចារេតព្ពំ។ ន ហិ អធិបតីនំ អធិបតយោ
វិជ្ជន្តិ, ឯកេកស្មី បន ឥទ្ធិចាទនិទ្ទេសេ ឯកេកោ អធិបតិវារោលព្ពតីតិ
សោឡស សោឡស នយសតានិ លព្ពន្តិ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា

ននុ ច ចត្តារោមិ អធិបតយោ ឯកក្ខណោ លព្ពន្តិ, អញ្ញមញ្ញស្ស បន
អធិបតយោ ន ភវន្តិ “ចត្តារោ ឥទ្ធិចាទា ន មគ្គាធិបតិនោ” តិ វុត្តត្តា។
រាជបុត្តោបមាមិ ហិ ឯតមត្តំ ធីបេតីតិ? ន, ឯកក្ខណោ ទុតិយស្ស អធិបតិនោ
អភារតោ ឯវ, “ន មគ្គាធិបតិនោ” តិ វុត្តត្តា រាជបុត្តោបមា អធិបតី ន ករោន្តីតិ
ឥមមេវត្តំ ធីបេតិ, ន អធិបតីនំ សហការី។ តំ កថំ ជានិតព្ពន្តិ? បដិក្ខិត្តត្តា។
អធិបតិបច្ចយនិទ្ទេសេ ហិ អដ្ឋកថាយំ (បដ្ឋា. អដ្ឋ. ១.៣) វុត្តា “កស្មា បន យថា
ហេតុបច្ចយនិទ្ទេសេ ‘ហេតុ ហេតុសម្បយុត្តកាន’ ន្តិ វុត្តំ, ឯវមិធន ‘អធិបតី
អធិបតិសម្បយុត្តកាន’ ន្តិ អវត្ថា ‘ធន្ទាធិបតិ ធន្ទសម្បយុត្តកាន’ ន្តិ អាទិនា
នយេន ទេសនា កតាតិ? ឯកក្ខណោ អភារតោ” តិ។ សតិ ច ចតុន្តំ អធិបតីនំ
សហការី “អរិយមគ្គសមន្តីស្ស វីមំសាធិបតេយ្យំ មគ្គំ ភារេន្តស្ស” តិ
វិសេសនំ ន កត្តព្ពំ សិយា អរិមំសាធិបតិកស្ស មគ្គស្ស អភារា។ ធន្ទាធិនំ
អញ្ញមញ្ញាធិបតិករណភារេ ច “វីមំសំ វេបេត្វា តំសម្បយុត្តោ” តិ អាទិនា
ធន្ទាធិនំ វីមំសាធិបតិកត្តវចនំ ន វត្តព្ពំ សិយា។ តថា “ចត្តារោ អរិយមគ្គា
សិយា មគ្គាធិបតិនោ, សិយា ន វត្តព្ពំ មគ្គាធិបតិនោ” តិ (ធជ. ស. ១៤២៩)
ឯវមាធិហិមិ អធិបតីនំ សហការី បដិក្ខិត្តោ ឯវាតិ។

បញ្ចុប្បករណ៍នា និងដ្ឋាន។

ឥទ្ធិពលនៃកម្មវិធីនា និងដ្ឋាន។

១០. ពោជ្ឈន្តរិកដ្ឋាន

១. សុត្តន្តកាជនីយំ

បឋមនយវណ្ណានា

៤៦៦. បតិជ្ជានាយុបាណា ឱយតរណសុត្តវណ្ណានាយំ (សំ. និង. អដ្ឋ. ១.១.១) -

“កិលេសវសេន បតិជ្ជានំ, អភិសង្ការវសេន អាយុបាណា។ តថា
តណ្ហាទិដ្ឋិហិ បតិជ្ជានំ, អវសេសកិលេសាភិសង្ការេហិ អាយុបាណា។
តណ្ហាវសេន បតិជ្ជានំ, ទិដ្ឋិវសេន អាយុបាណា។ សស្សតទិដ្ឋិយា បតិជ្ជានំ,
ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយា អាយុបាណា។ លីនវសេន បតិជ្ជានំ, ឧទ្ធច្ចវសេន អាយុបាណា។
កាមសុខានុយោគវសេន បតិជ្ជានំ, អត្តកិលេសថានុយោគវសេន
អាយុបាណា។ សព្វាកុសលាភិសង្ការវសេន បតិជ្ជានំ,
សព្វលោកិយកុសលាភិសង្ការវសេន អាយុបាណា”តិ -

វុត្តសុ បកាវេសុ ឥធម៌ អវុត្តានំ វសេន វេទិតញ្ញា។

សម្មប្បវត្ត ធម្មេ បដិសញ្ញាក្ខតិ, ឧបបត្តិតោ ឥត្តតិ, តនាគារោ ហុត្វា
បវត្តតិ បដិសង្កានលក្ខណោ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈន្តរិក្ខា។ ឯវញ្ញោ កត្វា “បដិសង្កា
សន្តិជ្ជនា គហលោ មជ្ឈត្តតា”តិ ឧបេក្ខាកិច្ចាធិមត្តតាយ សង្ការុបេក្ខា វុត្តា។
អនុក្កមនិក្ខេបេ បយោជនំ បុរិមស្ស បុរិមស្ស បដិមបដិមការណភារោ។

៤២៧. ពលវតី ឯវ សតិ សតិសម្ពោជ្ឈន្តោតិ កត្វា ពលវការីធិបនត្ថំ បញ្ញា
 គហិតា, នយស្ស កស្សចិ សម្មធារណាសតិ, កុសលុប្បត្តិការណាស្ស បន
 សរណំ សតីតិ ធស្សន្តោ “វត្ថុ វា” តិអាទិមាហា។ វត្ថុសីសេ ឋត្វាតិ “អហោ វត
 មេ ធម្មំ សុណោយ្យំ, សុត្វា ច ធម្មំ បសីនេយ្យំ, បសន្នា ច មេ បសន្នាការំ
 ករេយ្យ” ត្ថិ ឯវចិត្តោ អហុត្វា “ស្វាភ្លាតោ ភគវតោ ធម្មោ... បេ... វិញ្ញហិ, អហោ
 វត មេ ធម្មំ សុណោយ្យំ, សុត្វា ច ធម្មំ អាជានេយ្យំ, អាជានិត្វា ច បន តថត្ថាយ
 បជិបន្នេយ្យ” ត្ថិ ធម្មសុធម្មតំ បជិច្ច ការុញ្ញំ អនុទ្ទយំ អនុកម្មំ ឧបាទាយ
 មហាកស្សបត្ថេវេនវិយ ភាសិតត្ថិ អត្ថោ។ វិមុត្តាយតនសីសេតិ “ន ហោវ ខោ
 សត្តា, អបិច ខោ យថាសុតំ យថាបរិយត្ថំ ធម្មំ វិត្តាវេន បវេសំ នេសេស្សមី” តិ
 ឯវវិមុត្តិការណាបធានភាវេ ឋត្វា។ ចិរកតវត្តាធិវសេន តំសមុជ្ឈាបកោ
 អរូបកោដ្ឋាសោ វុត្តោ, ភាវត្តត្តា ឯវ វា កតភាសិត-សន្តា កិរិយាភូតស្ស
 អរូបកោដ្ឋាសស្ស វាចកាតិ កត្វា អាហា “កាយវិញ្ញត្តិ... បេ... កោដ្ឋាស” ត្ថិ។

ពោជ្ឈន្តសមុជ្ឈាបកតា បុរិមានំ ធន្នំ អត្តនោ អត្តនោ អនន្តរិកស្ស, បវេសំ
 សព្វេសំ វា តំតំបរិយាយេន សមុជ្ឈាបនវសេន យោជេតព្វា។
 កាមលោកវដ្ឋាមិសាតិ តណ្ហា តទារម្មណា ខន្ធាតិ វទន្តិ, បញ្ចកាមគុណិកោ
 ច រាគោ តទារម្មណាញ កាមាមិសំ, “សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា” តិអាទិនា
 លោកគ្គហណាវសេន បវត្តោ សស្សតុច្ឆេទសហគតោ រាគោ តទារម្មណាញ
 លោកាមិសំ, លោកធម្មា វា, វដ្ឋស្សាធិវសេន ឧប្បន្នោ សំសារជនកោ រាគោ
 តទារម្មណាញ វដ្ឋាមិសំ។ មគ្គស្ស បុព្វភាគត្តា បុព្វភាគា។

បឋមនយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ទុតិយនយវណ្ណានា

២៦៨-២៦៩. អភិញ្ញេយ្យា ធម្មា នាម “សព្វេ សត្តា អាហារាដ្ឋិតិកា, ទ្វេ
ធាតុយោ, តិស្សោ ធាតុយោ, ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ, បញ្ចវិមុត្តាយតនានិ, ធន
អនុត្តរិយានិ, សត្ត និទ្ទសវត្ថុនិ, អដ្ឋាភិកាយតនានិ, នវានុបុព្វវិហារា, ទស
និជ្ឈវត្ថុនិ” តិ ឯវំបភេទា ធម្មា, “សព្វំ, ភិក្ខុវេ, អភិញ្ញេយ្យ” តិ (សំ. និ. ២.២៦)
ទស្សីតា ខន្ធាទយោ ច។ វានន្តិ វិនន្តនំ ភវនីនំ, ភមនំ វា បិយរូបសាត្រូបេសុ។

ចន្ទីមំ អធិជ្ជហន្តស្ស ឧប្បន្នវិរិយំ វិបស្សនាសហគតន្តិ វេទិតព្វំ។
ឯត្ថកេនាតិ “លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា កថិតា” តិ ឯត្តាវតា។ លោកិយន្តិ
វេទន្តោ ន កិលមតីតិ កាយវិញ្ញាតិសមុដ្ឋាបកស្ស លោកិយត្តា
អចោទនីយោតិ អត្ថោ។ អលព្ព... បេ... បដិក្ខិត្តាតិ រូចាវចរេ អលព្ពមានកំ
បីតិសម្ពោជ្ឈន្តំ ឧបាទាយ លព្ពមានាបិ អវិតក្កអវិចារា បីតិ បដិក្ខិត្តា,
“បីតិសម្ពោជ្ឈន្តោ” តិ ន វុត្តោតិ អត្ថោ។ កាមាវចរេ វា អលព្ពមានកំ
អវិតក្កអវិចារំ បីតី ឧបាទាយ លព្ពមានការំ បីតិពោជ្ឈន្តភូតា បដិក្ខិត្តា,
អវិតក្កអវិចារោ បីតិសម្ពោជ្ឈន្តោ ន វុត្តោតិ អត្ថោ។

អជ្ឈត្តវិមោក្ខន្តិ អជ្ឈត្តធម្ម អភិនិវិសិទ្ធា តតោ វុដ្ឋិតមគ្គោ
“អជ្ឈត្តវិមោក្ខោ” តិ ឥធន វុត្តោតិ អធិប្បាយោ។ ន វាវេតព្ពោតិ
វិបស្សនាចាកេសុ កសិណាទិណានេសុ សតិអាទីនំ និព្វេជភាគិយត្តា ន
បដិក្ខិបីតព្ពោតិ អត្ថោ។ អនុទ្ធរន្តា បនវិបស្សនាវិយ ពោធិយា មគ្គស្ស
អាសន្នការណំ ឈានំ ន ហោតិ, ន ច តថា ឯកន្តិកំ ការណំ, ន ច
វិបស្សនាកិច្ចស្ស វិយ ឈានកិច្ចស្ស និដ្ឋានំ មគ្គោតិ កត្វា ន ឧទ្ធរន្តិ។ តត្ថ
កសិណាជ្ឈានគ្គហឈាន តទាយត្តានិ អារុប្បានិបិ គហិតានីតិ ទដ្ឋព្វានិ។
អសុភជ្ឈានានំ អវចនំ អវិតក្កាវិចារស្ស អធិប្បេតត្តា។

ទុតិយនយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

តតិយនយវណ្ណានា

៤៧០-៤៧១. តទង្គសមុប្បេននិស្សរណវិវេកនិស្សិតតំ វត្តា
បដិប្បស្សន្តិវិវេកនិស្សិតត្ថស្ស អវចនំ “សតិសម្ពោជ្ឈន្តំ ភាវេតី” តិអាទិនា (សំ.
និ. ៥.១៨២; វិភ. ៤៧១) ឥធម៌ ភាវេតញ្ចានំ ពោជ្ឈន្តានំ វុត្តត្តា។ ភាវិតពោជ្ឈន្តស្ស
ហិ សច្ចិកាតញ្ចា ជលពោជ្ឈន្តា អភិធម្មភាជនីយេ វុត្តាតិ។ វោស្សគ្គ-សន្តោ
បរិច្ចាគតោ បក្ខន្ធនតោ ចាតិ វោស្សគ្គស្ស ធុរិយតា វុត្តា។ យថាវុត្តនាតិ
តទង្គសមុប្បេនប្បការេន តន្តិន្តការាវម្មណាករណាប្បការេន ច។ បរិណាមេន្តំ
វិបស្សនាក្ខណោ, បរិណាតំ មគ្គក្ខណោ។

តតិយនយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា

៤៧២. ឧបេក្ខនវសេនាតិ សភាវនិទ្ទេសតំ ទស្សេតិ, ហាបនវឡនេសុ
ព្យាចារំ អកត្វា ឧបបត្តិតោ ឥក្ខនវសេនាតិ អត្ថោ។ លោកិយឧបេក្ខនាយ
អធិកា ឧបេក្ខនា អជ្ឈបេក្ខនាតិ អយមត្ថោ ឥធម៌ លោកុត្តរា វេ អធិប្បតាតិ
យុត្តាតិ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ពោជ្ឈន្តវិភង្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១១. មគ្គជ្ជវិភង្គោ

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណាធា

៤៩០. អភិធម្ម លោកុត្តរចិត្តភាជនីយេបិ “តស្មី ខោ បន សមយេ ចត្តារោ ខន្ធា ហោន្តិ... បេ... អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ហោតិ” តិ (ធជ. ស. ៣៣៧) វុត្តត្តា ឥនាបិ អភិធម្មភាជនីយេ អភិធម្មានុរូបំ ទេសនំ ករោន្តោ “អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ” តិ អរិយោបបទតំ ន ករោតិ។

៤៩៣. តស្មី សមយេតិ លោកិយកាលេន ឯតេសំ អតិវេកកិច្ចំ ទស្សេតិ។ វិរតិឧប្បាទនេន មិច្ឆាវាចាធិនិ បុគ្គលំ បដហាបេន្តិ តិ សម្មាទិដ្ឋាធិនិ បញ្ច “ការាបកដ្ឋានី” តិ វុត្តានិ។ សម្មាវាចាធិកិរិយា ហិ វិរតិ, តញ្ច ឯតានិ ការាបេន្តិ តិ។ វិរតិវសេនាតិ វិរមណកិរិយាវសេន, ន ការាបកការវេន កត្តការវេន ចាតិ អត្តោ។ ឥមំ... បេ... កិច្ចាតិវេកតំ ទស្សេតុន្តិ លោកុត្តរក្ខណេបិ ឥមាទេវ បញ្ច សម្មាវាចាធិត្តយស្ស ឯកក្ខណេ ការាបកានីតិ ទស្សេតុន្តិ អត្តោ។ មិច្ឆាទិដ្ឋាធិកា ទស, តប្បច្ចយា អកុសលា ច ទសាតិ វីសតិ អកុសលបក្ខិយា, សម្មាទិដ្ឋាធិកា ទស, តប្បច្ចយា ច កុសលា ទសាតិ វីសតិ កុសលបក្ខិយា ច មហាចត្តាវីសកសុត្ត (ម. និ. ៣.១៣៦) វុត្តាតិ តស្ស ឯតំ នាមំ។

បុញ្ញភាគិយាតិ បុញ្ញកោដ្ឋាសេ ភវា, បុញ្ញភិសដ្ឋាវេកទេសក្ខតាតិ អត្តោ។ ខន្ធាបដិ វិបច្ចតិ, តត្ថ វា វិបច្ចតិ តិ ឧបទិវេបក្កា។

បញ្ចង្គិកមគ្គំ ឧទ្ទិសិត្វា តត្ថ ឯកេកំ បុច្ឆិត្វា តស្ស តស្សេវ សមយវវត្ថានំ កត្វាវិស្សជ្ជនំ “ចាជិយេក្កំ បុច្ឆិត្វា ចាជិយេក្កំ វិស្សជ្ជន” តិ វុត្តំ។ សហ បន បុច្ឆិត្វា បញ្ចន្ទម្បិ សមយវវត្ថានំ កត្វាវិស្សជ្ជនេ “តត្ថ កតមា សម្មាទិដ្ឋិយា បញ្ញា” តិ អាទិកោ បដិជិទ្កេសោ ឯកតោវិស្សជ្ជនបដិជិទ្កេសត្តា ន ចាជិយេក្កំ

បុព្វាវិស្សន្ទៈនំ នាម ហោតីតិ។ តត្ថ បព្វាវិស្សន្ទៈកវាវេ ឯវ ចាដិយេ ក្កំ បុព្វាវិស្សន្ទៈនំ
សម្មាទិដ្ឋាទិសុ ការាបកត្ថេសុ ឯកេកមុខាយ ភាវនាយ មគ្គប្បត្តិ សន្ធាយ
កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ វាចាទីនិ ហិ បុព្វសុទ្ធិយា សិដ្ឋន្តិ, ន មគ្គស្ស ឧបចារេនាតិ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

មគ្គផ្តិវកផ្តិវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១២. ឈានវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាជនីយំ

មាតិការវណ្ណានា

៥០៨. ឈានស្ស បុព្វភាគករណីយសម្មទា ចាតិមោក្ខសំវរាទិ។
អសុភានុស្សតិយោ លោកុត្តរជ្ឈានានិ ច ឥតោ ពហិទ្ធា នត្ថិតិ សព្វប្បការ-
គ្គហណំ ករោតិ, សុញ្ញា បរប្បវាទា សមណោភីតិ (ម. និ. ១.១៣៩; អ. និ.
៤.២៤១) វេចនេន សមណភាវករបុព្វភាគករណីយសម្មទាសម្មន្ទស្សបិ
អភារំ ទស្សេតិ។ សិក្ខាបទេសុ នាមកាយាទិវសេន វុត្ថេសុ
វេចនានតិក្កមវសេន សិក្ខិតព្ពេសុ, អវីតិក្កមនវិវតិចេតនាសម្ពាតេសុ វា
សិក្ខាកោដ្ឋាសេសុ បរិបូរណវសេន សិក្ខិតព្ពេសុ សាសាភិក្ខុសិក្ខាទិកា
សិក្ខាបទេកទេសភូតា សិក្ខិតព្ពាតិ អាហា “សិក្ខាបទេស្សតិ ឥទមស្ស
សិក្ខិតព្ពធម្មបរិទីបន”ន្តិ។

សន្តោសាទិវសេន ឥតវីតរសន្តោសំ, តស្ស ច វណ្ណាវាទិតំ, អលទ្ធា ច
អបរិតស្សនំ, លទ្ធា ច អគធិតបរិភោគន្តិ ឯតេ គុណេ ទស្សេតិ។

ឈានការងារ ការកោតិ បរិធិបនំ ការកកាវបរិធិបនំ។ អរញ្ញាតិអាទិនា
សេនាសនស្ស បកេធំ, អប្បសទ្ធីត្តិអាទិនា និរាទិនវតំ, បដិសល្លាសារុប្បត្តិ
អាទិសំសំ ទីបេតីតិ អាហា “សេនាសនប្បកេទេ...បេ... បរិធិបន”ត្តិ។

មាតិការណ្ណានា និដ្ឋិតា។

និទ្ទេសវណ្ណានា

៥០៩. កម្មត្ថេហិ ទិដ្ឋិ-សទ្ធាទីហិ សាសនំ វុត្តត្តិ “ទិដ្ឋត្តា ទិដ្ឋិ”តិអាទិ វុត្តំ។
សភាវជ្ជេនាតិ អវិបរីតជ្ជេន។ សិក្ខុយមាធា កាយាទីនិវិនេតិ, ន អញ្ញាថាតិ
អាហា “សិក្ខិតតព្ភជ្ជេនវិនយោ”តិ, វិនយោ វា សិក្ខិតតព្ភានិ សិក្ខាបទានិ, ខន្ធត្ថយំ
សិក្ខិតតព្ភន្តិ វិនយោ វិយាតិ វិនយោតិ ទស្សេតិ។ សត្តុ អនុសាសនទានក្ខតំ
សិក្ខត្ថយន្តិ អាហា “អនុសិដ្ឋិទានវសេនា”តិ។

សម្មាទិដ្ឋិបច្ចយត្តាតិ សម្មាទិដ្ឋិយា បច្ចយត្តា។ តិស្សេវា ហិ សិក្ខា
សិក្ខន្តស្ស សម្មាទិដ្ឋិ បរិបូរតីតិ។ “តស្មាតិហ ភំ ភិក្ខុ អាទិមេវ វិសោធបិ
កុសលេសុ ធម្មេសុ, កោ ចាទិ កុសលានំ ធម្មានំ? សីលញ្ច សុវិសុទ្ធិ ទិដ្ឋិ ប
ឧដុកា”តិ (សំ. និ. ៥.៣៦៩) វចនតោ សម្មាទិដ្ឋិបុព្វត្ថមំ សិក្ខត្ថយំ។ ឯតស្មញ្ច
អត្ថទ្វយេ ផលការណោបចារេហិ សិក្ខត្ថយំ “ទិដ្ឋិ”តិ វុត្តំ, កុសលធម្មេហិ វា
អត្ថនោ ឯកទេសក្ខតេហិតិ អធិប្បាយោ។ ភគវតោ វិនយនកិរិយត្តា វិនយោ
សិក្ខត្ថយំ, តំ បនវិនយនំ ធម្មេនេវ អវិសមសភាវេន, ទេសនាធម្មេន វា បវត្តំ,
ន ទណ្ឌាទិនាតិ “ធម្មវិនយោ”តិ វុត្តំ។

អនវជ្ជធម្មត្ថន្តិ បរមានវជ្ជនិព្វានត្ថំ, អកុប្បចេតោវិមុត្តិអត្ថំ វា។ ធម្មេសុ
អភិញ្ញេយ្យាទីសុ អភិជាននាទិការណំ សិក្ខត្ថយន្តិ តំ “ធម្មវិនយោ”តិ វុត្តំ។

“ឥមិស្ស ឥមស្មី”ន្តិ បុនប្បុរំ វុច្ចមាមំ និយមករណំ ហោតិ, ឯវ-សទ្ធុលោចោ វា
កតោតិ អធិប្បយេនាហ “និយមោ កតោ”តិ។

៥១០. ភិក្ខុកោតិ អនញ្ញត្ថន ក-ការេន បទំ វុឡ្ហិតន្តិ “ភិក្ខុនធម្មតាយា”តិ
អត្ថមាហា។ ភិក្ខុកោតិ បន ចាបេ ភិក្ខុតីតិ ភិក្ខុកោតិ អត្ថោ។ ជល្លិកំ
រជមិស្សំ មលំ, អមិស្សំ មលមេវ។ ភិន្ទបជជរោតិ និព្វចនំ ភិន្ទបជជរេ ភិក្ខុ-
សទ្ធុស្ស និវុឡ្ហត្តា វុត្តំ។

យស្ស ភាវេតញ្ចោ បហាតញ្ចោ ច ឡិដិ អវសិដ្ឋោ អត្ថិ, សោ ឡិដិសោ, អរហា
បន តទភាវា ឡិដិវហិតោតិ “អនោធិសោ កិលេសានំ បហាតា ភិក្ខុ”តិ វុត្តោ។
ឡិដិ-សទ្ធា វា ឯកទេសេ និវុឡ្ហតិ សព្ពមគ្គា សព្ពកិលេសា ច អរហតា ភាវិតា
បហិតា ច “ឡិដិ”តិ ន វុច្ចន្តិ។ បហាតាតិ ឥទញ្ច និព្វចនំ ភេទនបរិយាយវសេន
វុត្តន្តិ វេទិតព្ធំ។

សេក្ខោតិអាទិនា ភិក្ខុ-សទ្ធាន វុច្ចមាមំ អត្ថំ គុណវសេន ទស្សេតិ, ហេដ្ឋា
បន “សមញ្ញាយ បជិញ្ញាយា”តិ បញ្ញាយនវសេន, “ភិក្ខុតី”តិអាទិនា
និព្វចនវសេន ទស្សិតោ។

សេក្ខោ ភិក្ខុតិ សត្ត សេក្ខោ កថិតា, ភិន្ទត្តា ចាបកានំ...បេ.... ភិក្ខុតិ
ឡិណាសវោវ កថិតោតិ ឥទំ ទ្វយំ “សេក្ខោតិ បុប្ផដ្ឋនកល្យាណាកេន សទ្ធិ សត្ត
អរិយា, ភិន្ទត្តាតិ ឥមិនា បន ចត្តារោ ជលដ្ឋា”តិ ឥមិនា ទ្វយេន ន សមេតិ,
តទិទំ និប្បរិយាយទស្សនំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ធំ។ “សេសដ្ឋានេសុ
បុប្ផដ្ឋនកល្យាណកាធយោ កថិតា”តិ វុត្តំ, ននុ បជិញ្ញាយ ភិក្ខុសីលោបិ
វុត្តោតិ? វុត្តោ, ន បន ឥធាធិប្បតោ សព្ពប្បការជ្ឈាននិព្វត្ត កស្ស
អធិប្បតត្តា។

កគវតោ វចនំ ឧបសម្បទាកម្មករណស្ស ការណត្តា ហំនំ, តទន្ទុបំ
ហំនារហំ, អន្ទនញ្ញត្តិអនុស្សវនំ ឧប្បជិចាជិយា ច អវុត្តន្តិ អត្ថោ។

៥០០. និប្បិយាយតោ សីលំ សមាធានវិវតិអវីតិក្កមនវិវតិការតោតិ
អធិប្បាយោ។ អនភិជ្ឈាទីនិ សន្ទាយ ចេតសិកសីលស្ស បរិយាយសីលតា
វុត្តោ។ នគរវឌ្ឍកី វត្ថុវិជ្ជាចរិយោតិ វទន្តិ។ ចតុត្ថិដោ អាហារោ អសីតាទីនិ,
កក្ខិតតុត្ថុត្ថិតត្ថលេហិតតុត្ថុតត្ថានិ វា។

ចាតិមោក្ខសំវរេន ឧបេតោ បិហិតិទ្រិយោ ហោតិ តិណ្ណំ សុចរិតានំ
ឥន្ទ្រិយសំវរាហារត្តា, ចាតិមោក្ខសំវរោ វា ឥន្ទ្រិយសំវរស្ស ឧបនិស្សយោ
ហោតិ។ ឥតិ ចាតិមោក្ខសំវរេន បិហិតិទ្រិយោ “ចាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ” តិ
វុត្តោ។ ឥមិណ អធិប្បាយេន “សំវុតោ” តិ ឯតស្ស បិហិតិទ្រិយោតិ អត្ថមាហា។
ចាតិមោក្ខេន ច សំវរេន ចាតិ ឥទំ ចាតិមោក្ខតោ អញ្ចំ សីលំ
កាយិកអវីតិក្កមាទិគ្គហណោន គហិតន្តិ ឥមិណ អធិប្បាយេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋត្ថំ។
ទុតិយោ បនត្ថោ ទ្វិន្ទម្បិ ឯកត្ថតំ សន្ទាយ វុត្តោ។

៥០១. សត្តម្បិ ទុស្សីល្យន្តិ ឥមិណ អភិជ្ឈាទយោ ច គហិតាតិ សន្ទាយាហ
“មនសាបិ អាចរតិ ឯវ, តស្មា តំ ទស្សេតុ” ត្ថិ។ តត្ថាតិ
កាយិកវីតិក្កមាទិវសេន វុត្តេសុ អនាចារេសុ។ គរុកណ្ណាវិស្សជ្ជនមាបជ្ជតីតិ
មុល្លច្ចយំ អាបជ្ជតីតិ អត្ថោ។

អរោបិមោតិ សង្ឃិកក្ខមិយំ ឧដ្ឋិតោ វុត្តោ។ ជាតិកម្មន្តិ គរុកណ្ណាន្តរក្ខតំ
កម្មំ។ ទណ្ឌកម្មន្តិ យថាវុត្តំ ហត្ថកម្មមាហា។ សិទាយន្តិ ឯតេនាតិ សិទានំ,
ចុណ្ណាទិ។

សទ្ទាល័យកេន បិយវង្គី “ចាដូ” តិ វុច្ឆតិ, ចាដុំ អត្តានំ ឥច្ឆតិ ចាដុកាមោ,
តស្ស ភាវោ ចាដុកម្យតា។ មុគ្គសូបស្ស អប្បវិសនជ្ជានំ នាម នត្តិ
សព្វាហារេហិ អវិវុទ្ធត្តាតិ អធិប្បាយោ។ បរិកជតិ ជារតិ, ចោសេតិ វាតិ
បរិកដោ, អថ វា បរិវារក្ខតោ ភដោ សេវកោ បរិកដោ។

កណ្តាភារិកកម្មំ គិហ្មំ ករិយមាណំ វុត្តំ។ បិណ្ឌាត្ថំ បដិបិណ្ឌានំ, បិណ្ឌំ
នត្វា បដិបិណ្ឌាគ្គហណំ វា បិណ្ឌាបដិបិណ្ឌំ។ សង្ឃកោគចេតិយកោគានំ
អយោនិសោវិចារណំ សង្ឃប្បាទចេតិយុប្បាទបដ្ឋបនំ, អត្តនោ សន្តកេវិយ
បដិបដ្ឋនន្តិ កេចិ។

៥០៤. គាវោ ចរន្តិ ឯត្តាតិ គោចរោ, គោចរោវិយាតិ គោចរោ, អភិណ្ឌំ
ចរិតព្ពជ្ជានំ។ គាវោ វា ចក្ខាធិនំ ឥន្ទ្រិយានិ, តេហិ ចរិតព្ពជ្ជានំ គោចរោ។
អយុត្តោ គោចរោ អគោចរោតិ តទញ្ញោ យុត្តោ “គោចរោ” តិ វុត្តោ។

វា-សន្តោវិជ្ជននត្តោបិ ហោតីតិ កត្វា អាហា “វិនិទ្ទតកិព្ពិសានិ វា” តិ។

៥០៥. អវរោ បច្ឆិមា មត្តា ឯតេសន្តិ ឡិមត្តកានិ។ សំយមករណីយានិ តិ
កាយវាចាសំយមមត្តេន កត្តព្ពបដិកម្មានិ, វិក្ខិបិតព្ពានិ វា។ “បុន ន ឯវំ
ករោមី” តិ ចិត្តេន សំវរមត្តេន, ឥន្ទ្រិយសំវរេនេវ វា ករណីយានិ
សំវរករណីយានិ។ ធិរិវិហារជនបទវាសី ធិរិវិហារវាសី។ មនស្ស អធិជ្ជានមេវ
អធិជ្ជានាវិកម្មំ។ ទេសនា ឥធ “វុដ្ឋានាវិកម្ម” តិ អធិប្បតា។ តត្ថ
“ចិត្តប្បាទករណីយានិ មនសិការបដិពាទ្ធានី” តិ វេចនតោ
ចាតិមោក្ខសំវរវិសុទ្ធត្ថំ អនតិក្កមនីយានិ អនាបត្តិគមនីយានិ វុដ្ឋានិ វុត្តានិ តិ
អាចរិយស្ស អធិប្បាយោ។ ចតុព្ពិជស្សាតិ
អត្តានុវាទបរាណុវាទនណ្ឌានុក្កតិភយស្ស។

៥១៦. “ឥធិកិក្ខុ”តិកិក្ខុ ឯវ អធិប្បតោតិ សន្ធាយ “សេសសិក្ខា បន
អត្តទ្វារវសេន សិក្ខា-សទ្ធស្ស អត្តទស្សនតំ វុត្តា”តិ អាហា។ កិក្ខុគ្គហណំ បន
អគ្គបរិសាមុខេន សព្ពជ្ឈាននិព្ពត្តកានំ ចតុន្ទម្បិ បរិសានំ ទស្សនតំ កតំ។
គុណតោ វា កិក្ខុ អធិប្បតោតិ សព្ពាបិ សិក្ខា ឥធិប្បតោតិ ទដ្ឋព្វា។ សព្វេន
សិក្ខាសមាទានេនាតិ ឯត្ថ យេន សមាទានេន សព្ពាបិ សិក្ខា សមាទិន្នា ហោន្តិ,
តំ ឯកម្បិ សព្ពសមាទានកិច្ចករត្តា សព្ពសមាទានំ នាម ហោតិ, អនេកេសុ
បន វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ សព្វេន សិក្ខិតព្វាការេនាតិ
អរិកិក្ខមទេសនាវុជ្ជានវត្តចរណាទិអាការេន។ រិកិក្ខមនវសេន សេសស្សបិ
និស្សេសតាករណំ សន្ធាយ “កិច្ចស្សបិ”តិ អាទិមាហា។

៥១៨. អាវរណីយេហិ ចិត្តបរិសោធនភាវនា ជាគរិយានុយោគោតិ កត្វា
អាហា “ការវន”ន្តិ។ សុប្បបរិក្កាហកន្តិ “សុប្បបរិក្កាហកំ នាម ឥទំ ឥតោ បុព្វ
ឥតោ បរព្វា នត្ថិ, អយមេតស្ស បច្ចយោ”តិ អាទិនា បរិក្កាហកំ។

៥២០-៥២១. យុត្តោតិ អារម្មណេវ។ សាតច្ចំ នេបក្កព្វា បវត្តយមាទោ
ជាគរិយានុយោគំ អនុយុត្តោ ហោតីតិ សម្ពន្ធ�ំ ទស្សេតិ។

៥២២. លោកិយាយបិ...បេ.... អាហាតិ ឥទំ វិបស្សនាភាវនាយ
សតិបដ្ឋានាទយោ ឯកស្មី អារម្មណេ សហ នប្បវត្តន្តិ, បវត្តមាទានិបិ
ឥន្ទ្រិយពលានិ ពោជ្ឈន្ត្រេស្វរ អន្តោគធានិ ហោន្តិ។ បីតិសម្ពោជ្ឈន្ត្រេគ្គហណេន
ហិ តទុបនិស្សយេត្តតំ សទ្ធិន្ទ្រិយំ សទ្ធាពលព្វា គហិតមេវ ហោតិ “សទ្ធិបនិសំ
ចាមោជ្ឈ”ន្តិ (សំ. និ. ២.២៣) វុត្តត្តា។ មគ្គផ្តានិ បញ្ចោវ វិបស្សនាគ្គុណោ បវត្តន្តិ
ឥមមត្តំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្វំ។

៥២៣. សមន្តតោ, សម្មា, សមំ វា សាត្តកាទិបជាននំ សម្មជានំ, តទេវ
សម្មជញ្ញំ។ តេជានិ សតិសម្មយុត្តត្តា ឯវ ឧទ្ទេសេ អវុត្តាបិ សតិ និទ្ទេសេ
“សតោ”តិ ឥមិនា វុត្តាតិ អធិប្បាយោ។

សាត្តកានំ អភិក្កមាទីនំ សម្មជាននំ សាត្តកសម្មជញ្ញំ។ ឯវំ
សប្បាយសម្មជញ្ញំ។ អភិក្កមាទីសុ បន ភិក្ខាចារគោចរេ អញ្ញត្តាបិ ច
បវត្តេសុ អវិជហិតេ កម្មជ្ជានសង្ខារេ គោចរេ សម្មជញ្ញំ គោចរសម្មជញ្ញំ។
អភិក្កមាទីសុ អសម្មយ្ហនមេវ សម្មជញ្ញំ អសម្មាហសម្មជញ្ញំ។

ទ្វេ កថាតិ វចនករណាករណកថា ន កថិតបុញ្ញា។ វចនំ ករោមិ ឯវ,
តស្មា សុព្ពចត្តា បជីវចនំ ទេមីតិ អត្ថោ។

កម្មជ្ជានសីសេនេវាតិ កម្មជ្ជានគ្គេនេវ, កម្មជ្ជានំ បដានំ កត្វា ឯវាតិ
អត្ថោ។ តេន “បត្តម្មិ អចេតន”ន្តិអាទិនា វក្ខមានំ កម្មជ្ជានំ,
យថាបរិហរិយមានំ វា អវិជហិតាតិ ទស្សេតិ។ “តស្មា”តិ ឯតស្ស “ធម្មកថា
កថេតញ្ញាយេវាតិ វទន្តី”តិ ឯតេន សម្ពន្ធា។ ភយេតិ បរចក្កាទិភយេ។

អវសេសជ្ជានេតិ យាគុអគ្គហិតជ្ជានេ។ ហ្មនចម្ព័នមេវាតិ
អធិជ្ជាតត្តិវិយាបថវសេន វុត្តំ, ន ភោជនាទិកាលេ អវស្សំ កត្តព្ពនិសង្ខាយបិ
បដិក្ខេបវសេន។

ថេរោ នារុចិរិយោ -

“តស្មាតិហ តេ, ពាហិយ, ឯវំ សិក្ខិតតព្ពំ។ ទិដ្ឋេ ទិដ្ឋមត្តំ ភវិស្សតិ,
សុតេ មុតេ វិញ្ញាតេ។ យតោ ខោ តេ, ពាហិយ, ទិដ្ឋេ ទិដ្ឋមត្តំ ភវិស្សតិ,
សុតេ មុតេ វិញ្ញាតេ វិញ្ញាតមត្តំ ភវិស្សតិ, តតោ ត្វំ, ពាហិយ, ន តេន,

យតោ ភ្នំ, ពាហិយ, ន តេន។ តតោ ភ្នំ, ពាហិយ, ន តត្ថ, យតោ ភ្នំ,
ពាហិយ, ន តត្ថ។ តតោ ភ្នំ, ពាហិយ, នេវិធន ហុរំ ន ឧភយមន្តរេន។
ឯសេវន្តោ ធុក្ខស្សា"តិ (ឧទា. ១០) -

ឯត្ថកេន អរហត្ថំ សច្ចាកាសិ។

ខាល្យាអាធិបរិហារណាត្ថំ, បតិជ្ជិតចាធិបរិហារណាត្ថំ វា បស្សេន ហារណំ
វីតិហារណាត្ថំ វេទន្តិ។ យាវ បតិជ្ជិតចាធា, តាវ អាហារណំ អតិហារណំ, តតោ
បរិហារណំ វីតិហារណាត្ថំ អយំ វា ឯតេសំ វិសេសោ។ អវិច្ឆិទ្ធិនិរន្តរំ។

បឋមជវេនេបិ... បេ... ន ហោតីតិ ឥទំ បញ្ចវិញ្ញាណាវិជ្ជិយំ ឥត្ថិបុរិសោតិ
វជ្ជនាធិនំ អភាវំ សន្ធាយ វុត្ថំ។ តត្ថ ហិ អាវជ្ជនវេជ្ជព្ពនានំ អយោនិសោ
អាវជ្ជនវេជ្ជព្ពនវសេន ឥដ្ឋ ឥត្ថិវចាធិម្ហិ លោភោ, អនិដ្ឋេ ច បដិយោ ឧប្បជ្ជតិ។
មនោធារេ បន ឥត្ថិបុរិសោតិ វជ្ជនាធិ ហោតិ, តស្ស បញ្ចាធារជវនំ មូលំ,
យថាវុត្ថំ វា សព្វំ កវុត្តាធិ។ ឯវំ មនោធារជវនស្ស មូលវសេន មូលបរិញ្ញា វុត្តា។
អាគន្ធកតាវកាលិកតា បន បញ្ចាធារជវនស្ស អបុព្វតិត្តរតាវសេន។
មណីសប្បោ សីហឡធិបេ វិជ្ជមានា ឯកា សប្បជាតីតិ វេទន្តិ។ ចលនន្តិ
កម្សំ។

អតិហារតីតិ យាវ មុខា អាហារតិ។ វីតិហារតីតិ តតោ យាវ កុច្ឆិ, តាវ
ហារតិ, កុច្ឆិកតំ វា បស្សតោ ហារតិ។ អល្លត្តញ្ច អនុចាលេតីតិ វាយុអាធិហិ
អតិវិសោសនំ យថា ន ហោតិ, តថា ចាលេតិ។ អាកុជតីតិ
បរិយេសនន្ត្រាហារណាធិណ្ណាធិណ្ណតាធិ អាវជ្ជតិ, វិជានាតីតិ អត្ថោ។
តំតំវិជានននិច្ឆាធកាយេវ ហិ បយោគោ "សម្មាបយោគោ"តិ វុត្តាតិ។ អថ វា

“សម្មាបដិបត្តិមាគម្ព អព្ពន្ធវេ អត្តា នាម កោចិ ភុជនកោ នត្ថី” តិអាទិនា
វិជាននំ អាភុជនំ។

អដ្ឋានេតិ មនុស្សមនុស្សបរិគ្គហិតេ អយុត្តេ ហ្មានេ
ខេត្តនេវាយតនាទិកេ។ តុម្ពតោ វេជ្ជនាធឿអាទិឧទកភាជនតោ។ តន្តិ ធម្មិតំ
ឧទកំ។

គតេតិ គមនេតិ បុព្វេ អភិក្កមបដិក្កមគ្គហណោន គមនេបិ បុរតោ
បច្ឆតោ ច កាយស្ស អតិហរណំ វុត្តន្តិ ឥធ គមនមេវ គហិតន្តិ វេទិតព្ពំ,
វគ្គមាណោ វា វេតសំ វិសេសោ។

ឯត្ថកេនាតិ កម្មជ្ជានំ អវិស្សជ្ជេត្វា ចតុន្នំ ភិយាបថានំ បវត្តនវចនមត្តេន
គោចរសម្បជញ្ញំ ន ចាកជំ ហោតីតិ អត្តោ។ ឯវំ បនសុត្តេ កម្មជ្ជានំ អវិភូតំ
ហោតីតិ ចម្ពីមនជ្ជាននិសង្ខាសុ ឯវំ បវត្តេ បរិគ្គណ្ណាន្តស្ស សុត្តេ បវត្តា
អចាកជា ហោន្តីតិ អត្តោ។

កាយាទិកិរិយាមយត្តា អារជ្ជនកិរិយាសមុដ្ឋិតត្តា ច ជវនំ, សព្ពម្បី វា
ធម្មារប្បវត្តំ កិរិយាមយបវត្តំ នាម, ធុតិយជ្ឈានំ វចីសផ្លាវិរហា
“តុណ្ហីភារោ” តិ វុច្ចតិ។

៥២៦. ឧចាសនជ្ជានន្តិ ឥស្សាសានំ វិយ ឧចាសនស្ស
សិក្ខាយោគករណស្ស កម្មជ្ជានឧចាសនស្ស ហ្មានន្តិ អត្តោ។ តមេវ ហិ អត្តំ
ធស្សេតុំ “យោគបថ” ន្តិ អាហាតិ។ សីសំ ជោវតីតិ ឥច្ឆាទាសព្យា ភុជិស្សតំ
ញាបយតិ, មិច្ឆាបដិបន្នេហិ វា បក្ខិត្តំ អយសរជំ ជោវតិ។

៥២៩. វិនយបរិយាយេន អធិន្ទានានាវាជិកេ អាគតំ។ សុត្តន្តបរិយាយេន
អារញ្ញកសិក្ខាបទេ “បញ្ចជនុសតិកំ បដិម”ន្តិ អាគតំ អារញ្ញកំ ភិក្ខុំ សន្ធាយ។
ន ហិ សោ វិនយបរិយាយិកេ អរញ្ញេ វសនតោ “អារញ្ញកោ
បន្តសេនាសនោ”តិ សុត្តេ វុត្តោតិ។

៥៣០. “និគុម្ព”ន្តិបិ “នទីកុញ្ញ”ន្តិបិ យំ វទន្តិ, តំ កន្ធវន្តិ អបព្ពតបទេសេបិ
វិទុគ្គនទីនិវត្តនបទេសំ កន្ធវន្តិ ទស្សេតិ។

៥៣១. ភាជេត្វា ទស្សិតន្តិ ឯតេន ភាជេតព្ពតំ អន្តេ និទ្ទេសស្ស ការណំ
ទស្សេតិ។

៥៣២. រហស្ស កិរិយា រហស្សំ, តំ អរហតិ តស្ស យោគ្គន្តិ
រហស្សេយ្យកំ។ វិចិត្តា ហិ តទ្ធិតាតិ។ រហសិ វា សាធុ រហស្សំ, តស្ស យោគ្គ
រហស្សេយ្យកំ។

៥៣៣. បណិហិតោតិ សុដ្ឋ បបិតោ។

៥៣៤. បរិគ្គហិតនិយ្យានន្តិ បរិគ្គហិតនិយ្យានសភាវំ, កាយាទីសុ សុដ្ឋ
បរិគ្គិយា និយ្យានសភាវយុត្តន្តិ អត្ថោ។ កាយាទិបរិគ្គហណំ ញ្ញាណំ វា
បរិគ្គហោ, តំ-សម្មយុត្តតាយ បរិគ្គហិតំ និយ្យានភូតំ ឧបដ្ឋានំ កត្វាតិ អត្ថោ។

៥៣៥-៥៣៦. វិការប្បត្តិយាតិ ចិត្តស្ស វិការាបត្តិការេនាតិ អត្ថោ។
សត្តសង្កាហិការេសេនាតិ សត្តសង្ការភតសត្តកោដសង្កាហិការេសេន។
សត្តសង្កហណាញា សមុច្ឆេទប្បហានស្សបិ អធិប្បេតត្តា កតន្តិ វេទិតព្ពំ។

៥៣៧. ឥទំ សន្ធាយាតិ “ទ្វេ ធម្មា”តិ សន្ធាយ។ ឯកវចនេន “ជិនមិទ្ធ”ន្តិ
ឧទ្ទិសិត្វាបិ និទ្ទេសេ “សន្តា”តិ វចនភេទោ, ពហុវចនំ កតន្តិ អត្ថោ។

និរោធសន្តតាយាតិ វេចនំ អង្គសន្តតាយ, សភាវសន្តតាយ វា
សន្តតានិវារណាត្ថំ។

៥៥០. បិណមិទ្ធវិការវិហា តប្បជិបក្ខសញ្ញា អាលោកសញ្ញា នាម ហោតិ។
តេនេវ វុត្ថំ “អយំ សញ្ញា អាលោកា ហោតី”តិ។

៥៥៣. “វុត្ថត្ថា មុត្ថត្ថា”តិអាទិនិ, “អាលោកា ហោតី”តិអាទិនិ ច
“ចត្ថត្ថាតិអាទិនិ”តិ វុត្ថានិ។ អាទិ-សន្តេន វា ទិដ្ឋម្បិ និទ្ទេសបទានិ សង្គហេត្វា
តត្ថ យានិ យេសំ វេវចនានិ, តានេវ សន្ធាយ “អញ្ញមញ្ញវេវចនានិ”តិ វុត្ថន្តិ
ធន្តំ។ បដិមុញ្ញតោតិ ឯតេន សារម្ហំ អភិករំ ធស្សេតិ។ និវារណា ហុត្វា
អាកុជតិ សម្បជានាតីតិ និវារណាកោតា, តំសភាវត្ថាវិវជា។

៥៥៦. “វិកាលោ នុ ខោ, ន នុ ខោ”តិ អនិច្ចយតាយ
កតវត្ថុជ្ឈាចារមូលកោ វិប្បជិសារោ វត្ថុជ្ឈាចារោ ការណាវោហារេន វុត្ថោតិ
ធន្តំ។

៥៦២. កិលិស្សន្តិកិ កិលេសេន្តិកិ អត្ថំ វេទន្តិ, សនរថភាវេន សយមេវ វា
កិលិស្សន្តិ។ ន ហិ តេ ឧប្បជ្ជមានា កិលេសវហិតា ឧប្បជ្ជន្តិកិ។

៥៦៤. ឥធរេ ច វិភង្កេ “ឧបេតោ ហោតី”តិអាទិ តត្ថ តត្ថ វុត្ថមេវ។

៥៨៨. និទ្ទេសវសេនាតិ “តត្ថ កតមា ឧបេក្ខា? យា
ឧបេក្ខា”តិអាទិនិទ្ទេសវសេន។ “ឥមាយ ឧបេក្ខាយ ឧបេតោ ហោតី”តិអាទិ
បដិនិទ្ទេសវសេនាតិ វេទន្តិ។ “តត្ថ កតមា...បេ... ឥមាយ ឧបេក្ខាយ ឧបេតោ
ហោតី”តិ ឯតេន បុគ្គលោ និទ្ធិដ្ឋោ ហោតិ, “សមុបេតោ”តិអាទិនា បដិនិទ្ធិដ្ឋោ។
យាវ វា “សមន្នាគតោ”តិ បទំ, តាវ និទ្ធិដ្ឋោ, “តេន វុច្ចតិ ឧបេក្ខកោ”តិ ឥមិនា

បដិជ្ជាធិដ្ឋាតិ តេសំ វសេន និទ្ទេសបដិជ្ជនិទ្ទេសា យោជេតញ្ច។ បការេនាតិ
ឧបេក្ខាយ “ឧបេក្ខនា”តិអាទិធម្មប្បការេន “ឧបេតោ
សមុបេតោ”តិអាទិបុគ្គលប្បការេន ច ឧបេក្ខកសទ្ធស្ស អត្ថំ បេបេន្តោ
បដ្ឋបេន្តិ។ “ឧបេក្ខា”តិ ឯតស្ស អត្ថស្ស “ឧបេក្ខនា”តិ ការណំ។
ឧបេក្ខនាវសេន ហិ ឧបេក្ខាតិ។ តថា “ឧបេតោ សមុបេតោ”តិ ឯតេសំ
“ឧចាគតោ សមុចាគតោ”តិ ការណាន្តិ ឯវំ ធម្មបុគ្គលវសេន តស្ស
តស្សត្ថស្ស ការណំ ទស្សន្តាវិវរុទ្ធិ, “ឧបេក្ខកោ”តិ ឥមស្សេវ វា អត្ថស្ស
“ឥមាយ ឧបេក្ខាយ ឧបេតោ ហោតិ”តិអាទិនា ការណំ ទស្សន្តា។ “ឧបេក្ខនា
អដ្ឋុបេក្ខនា សមុបេតោ”តិអាទិនា ព្យញ្ញនាមំ វិភាគំ ទស្សន្តាវិភជន្តិ។
ឧបេក្ខក-សទ្ធន្តោគធាយ វា ឧបេក្ខាយ តស្សេវ ច ឧបេក្ខក-សទ្ធស្ស វិសុំ
អត្ថវចនំ “យា ឧបេក្ខា ឧបេក្ខនា”តិអាទិនា, “ឥមាយ ឧបេក្ខាយ ឧបេតោ
ហោតិ”តិអាទិនា ច ព្យញ្ញនិភាគោ។ សព្វថា អញ្ញាតតា និកុដ្ឋ័តភារោ,
កេនចិ បការេន វិញ្ញាតេបិ និវសេសបរិច្ឆេទនាភារោ គម្ពីរភារោ។

៦០២. ឧបរិក្ខមិប្បត្តិយាតិ ឥទំ “រូបសញ្ញានំ សមតិក្កមា”តិ ឯត្ថេវ
យោជេតញ្ចំ។ វិញ្ញាណញ្ចាយតនាធិនិបិ វា អាកាសានញ្ចាយតនាធិនំ
ឧបរិក្ខមិយោតិ សព្វត្ថាបិ ន ន យុដ្ឋតិ។

៦០០. វិញ្ញាណញ្ចាយតននិទ្ទេសេ “អនន្តំ វិញ្ញាណាន្តិ តំយេវ អាកាសំ
វិញ្ញាណេន ដុដំ មនសិ ករោតិ អនន្តំ ជរតិ, តេន វុច្ឆតិ អនន្តំ វិញ្ញាណា”ន្តិ ឯត្ថ
វិញ្ញាណេនាតិ ឯតំ ឧបយោគត្ថេ ករណាវចនំ, តំយេវ អាកាសំ ដុដំ វិញ្ញាណំ
មនសិ ករោតីតិ កិវ អដ្ឋកថាយំ វុត្ថំ។ អយំ វា ឯតស្ស អត្ថោ - តំយេវ
អាកាសំ ដុដំ វិញ្ញាណំ វិញ្ញាណញ្ចាយតនវិញ្ញាណេន មនសិ ករោតីតិ។ អយំ
បនត្ថោ យុត្ថោ - តំយេវ អាកាសំ វិញ្ញាណេន ដុដំ តេន គហិតាការំ មនសិ

ករោតិ, ឯវំ តំ វិញ្ញាណំ អនន្តំ ជរតិតិ។ យញ្ញិ អាកាសំ បឋមារុប្បសមន្តី
វិញ្ញាណោន អនន្តំ ជរតិ, តំ ជរណាការសហិតមេវ វិញ្ញាណំ មនសិករោន្តោ
ទុតិយារុប្បសមន្តី អនន្តំ ជរតិតិ វុច្ចតិតិ។

៦១៥. តំយេវ វិញ្ញាណំ អភាវេតិតិ យំ បុព្វេ “អនន្តវិញ្ញាណ”ន្តិ មនសិ
កតំ, តំយេវាតិ អត្តោ។ តស្សេវ ហិ អារម្មណភូតំ បឋមេន វិយ រូបនិមិត្តំ
តតិយេនារុប្បន អភាវេតិតិ។

និទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា

៦២៣. អភិធម្មភាជនីយេ បញ្ចកនយទស្សនេ “បញ្ច ឈានានី”តិ ច, “តត្ថ
កតមំ បឋមំ ឈាន”ន្តិ ច អាទិនា ឧទ្ធជំ។ ឧទ្ធជានំយេវ ចតុន្តំ
បឋមតតិយចតុត្ថបញ្ចមជ្ឈាននំ ទស្សនតោ, ទុតិយស្សេវ វិសេសទស្សនតោ
ច។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា

៦៤០. លោកុត្តរាបនេត្តាតិ ឯតេសុ តីសុឈានេសុ “លោកុត្តរា សិយា
អប្បមាណារម្មណា”តិ ឯវំ កោដ្ឋាសិកា បន មគ្គកាលេ, ជលកាលេ វា
លោកុត្តរភូតា ឯវាតិ អធិប្បាយោ។

បរិច្ឆេទកាសកសិណាលោកកសិណានាថានព្រហ្មវិហារចតុត្ថានិ
សព្វត្ថបាទកចតុត្ថ សង្កហិតានីតិ ទដ្ឋព្ពានិ។

ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធខីណាសវា មគ្គំ ការយីសុ, ផលំ សង្ឃិករិស្សន្តិ, ភាវេស្សន្តិ
សង្ឃិករិស្សន្តិ ច ហេដ្ឋិមមគ្គដលានំ វសេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ កុសលតោ
តេរសសុ ហិ ចតុត្ថេសុ អយំ កថា បវត្តា, ន ច កុសលចតុត្ថេន
អរហត្តមគ្គដលានិ ទដ្ឋសក្កោតិ។

“កិរិយតោ តេរសន្ន”ន្តិ ឯត្ថ លោកុត្តរចតុត្ថំ កិរិយំ នត្ថិតិ “ទ្វាទសន្ន”ន្តិ
វុត្តព្ពំ, កុសលតោ វា តេរសសុ សេក្ខដលចតុត្ថំ អន្តោគធំ កត្វា “កិរិយតោ
តេរសន្ន”ន្តិ អសេក្ខចតុត្ថេន សហ វេទិតិ វេទិតព្ពំ។ សព្វត្ថបាទកញ្ចេត្ត
ខីណាសវានំ យានិ អភិញ្ញាធិនិ សន្តិ, តេសំ សព្វេសំ បាទកត្តា សព្វត្ថបាទកន្តិ
ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ តេសំ វុត្តំ អត្ថិតិ។ បរិច្ឆេទកាសកសិណាចតុត្ថានីវិយ វា
នវុត្តព្ពតាយ សព្វត្ថបាទកសមាទត្តា សព្វត្ថបាទកតា ទដ្ឋព្ពា។

មនោសង្ខារា នាម សញ្ញាវេទនា, ចត្តារោបិ វា ខន្ធា។ និមិត្តំ អារព្ពានិ ឯត្ថ
“និមិត្តំ និព្ពានព្ពា”តិ វុត្តព្ពំ។

“អដ្ឋត្ថោ ធម្មោ អដ្ឋត្ថស្ស ធម្មស្ស អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា.
២.២០.២៨) ឯត្ថ “អដ្ឋត្ថោ ខន្ធា ឥទ្ធវិជញ្ញាណស្ស
បុព្វេនិវាសានុស្សតិញ្ញាណស្ស យថាកម្មបកញ្ញាណស្ស
អនាគតំសញ្ញាណស្ស អារម្មណយ អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ វុត្តត្ថា ន
ចេតោបរិយញ្ញាណំ វិយ យថាកម្មបកញ្ញាណំ បរសន្តានគតមេវ ជានាតិ,
សសន្តានគតម្បិ បន អចាកជំ រូបំ ទិព្ពចក្កុវិយ អចាកជំ កម្មំ វិភាវេតិ។
តេនាហ “អត្ថនោ កម្មជាននកាលេ”តិ។

បញ្ចប់បុព្វករណីនា និងដ្ឋាន។

ឈានវិភាគនូវលទ្ធផលនា និងដ្ឋាន។

១៣. អប្បបរមាវិភាគផ្ទៃ

១. សុវត្ថិភាពនៃជនរងគ្រោះ

៦៤២. សព្វដំបូង គឺសាងសង់នូវអនាមិកសាងសង់រណី រុំត្រូវ, សព្វត្រូវតាម
សញ្ញាវត្ថុនៃ សង្គ្រាមនា។ តេជោ “អនាមិកសា ទស្សនត្រូវ” ត្រូវ សង្គ្រាម ៩៩-
សង្គ្រាម ១១ រុំត្រូវ “មេត្តាសហគមន៍ ប្រកាស” ត្រូវ ឯកសារ អនុវត្តកំ តំ ទ្វយ័
តស្ស ជនរងគ្រោះនៃជនរងគ្រោះ អនុវត្ត កត្រា ន រុំត្រូវ, បុរ “មេត្តាសហគមន៍
ប្រកាស” ត្រូវ រុំត្រូវ អត្ថា។

៦៤៣. បរិយាកាសនៃបុគ្គលិកមេត្តា ន បរិយាកាស អាសន្នសប្បុរស
ភាពស្នូល សីលធម៌ស្នូល ប វិបត្តិយា អនុវត្តត្រូវតាម អនុវត្តយោ។

៦៤៤. អនុវត្តត្រូវតាម សុដ្ឋប្បវត្តត្រូវតាម អត្ថា។ តំ ទស្សនត្រូវ
“អនុវត្តត្រូវតាម” ត្រូវ អនុវត្តតាម, ពលរដ្ឋ រុំ អនុវត្តត្រូវតាម អនុវត្តត្រូវតាម។

៦៤៥. ប្រយោជន៍ រុំត្រូវយោ ត្រូវ “សព្វន សព្វ សព្វថា សព្វ” ត្រូវ ឯកសារ “សព្វន
សិក្ខាសមាទាននៃ សព្វ សិក្ខា, សព្វន សិក្ខាត្រូវតាមនៃ សព្វ សិក្ខា” ត្រូវ ប
ឈានវិភាគ (វិភា. អដ្ឋ. ៥១៦) អត្ថា រុំត្រូវ។ ៩៩ បន សព្វន អនុវត្ត
អត្ថសមតាម សព្វសត្វយុត្តតាម ប សព្វ លោក,
សញ្ញាវត្ថុនៃសាមីនៃជនរងគ្រោះ រុំត្រូវ លោក ត្រូវ ប អត្ថា យុត្តតាម។

៦៥០. បច្ចុត្តិកវិយាតវសេនាតិ មេត្តាធីនំ អាសន្ននូវបច្ចុត្តិកានំ
រាគព្យាទាធីនំវិយាតវសេន។ យំ អប្បមាណំ, សោ អវេរោតិ សោ
អវេរោតិ អយំ វា តស្ស អត្ថោតិ។

៦៥៣. និរយាទិ គតិ, ចណ្ណាលាទិ កុលំ, អន្ធាធីនំ អលាភិតា កោតោ។ អាទិ-
សធូន ទុព្ពណ្ណតាទិ គហិតំ។

សុត្តន្តកាជនីយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណនា

៦៩៩. ឥមស្មី បន...បេ.... កថិតាតិ ឥមនា ឥមស្មី វិភង្គេ កថិតានំ
លោកិយភាវមេវ ធស្សេន្តោ ខន្ធវិភង្គាធិហិ វិសេសេតីតិ ន អញ្ញត្ត
លោកុត្តរានំ អប្បមញ្ញានំ កថិតតា អនុញ្ញតា ហោតិ។

បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អប្បមញ្ញាវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. សិក្ខាបទវិភង្គោ

១. អភិធម្មកាជនីយវណ្ណនា

៧០៣. បតិដ្ឋានដ្ឋេនាតិ សម្មយោគវសេន ឧបនិស្សយវសេន ច
ឡិកាសភាវេន។ បិដ្ឋប្បវឌ្ឍនកិណ្ឌនាសម្ភារេ បក្ខិបិទ្វា មទ្គិទ្វា កតា សុរា
នាម។ មគ្គកាធិបុប្ផបនសាទិជលឧប្បមុទ្ធិកាធិនាសម្ភារានំ រសា
ចិរបរិវាសិតា មេរយំ នាម, អាសវោតិ អត្ថោ។

៧០៤. តំសម្បយុត្តត្តាតិ វិរតិសម្បយុត្តត្តា, វិរតិចេតនាសម្បយុត្តត្តា វា។

កម្មបថា ឯវាតិ អសព្ពសាធារណេសុ ឈានាធិកោដ្ឋាសេសុ
កម្មបថកោដ្ឋាសិកា ឯវាតិ អត្ថោ។ សុរាចានម្បិ “សុរាចានំ, ភិក្ខុវេ,
អាសេវិតំ... បេ... និរយសំវត្ថុនិក” ត្ថិ (អ. និ. ៨.៤០) វិសុំ កម្មបថភាវេន អាគតត្ថិ
វេទន្តិ។ ឯវំ សតិ ឯកាទស កម្មបថា សិយុំ, តស្មាស្ស យថាវុត្តស្វេវ កម្មបថេសុ
ឧបការកត្តសភាគត្តវសេន អនុបវេសោ ទដ្ឋព្ពោ។

សត្តត្ថិបុរិសារម្មណតា តថាគហិតសម្ពាវាម្មណតាយ ទដ្ឋព្ពោ។ “បញ្ច
សិក្ខាបទា បរិក្ការម្មណា” តិ ហិ វុត្ថំ។ “សញ្ញាបិ ហិ ឯតាវីតិក្កមិតព្ពវត្ថុ
អារម្មណំ កត្វា វេរេចេតនាហិ ឯវំ វិរមន្តិ” តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៧០៤) ច វត្ថុតីតិ។

គោរូបសីលកោ បកតិកន្នោ។ កាកណិកមត្តស្ស អត្តាយាតិអាទិ
លោភវសេន មុសាកថនេ វុត្ថំ។ ទោសវសេន មុសាកថនេ ច និដ្ឋប្បត្តោ
សង្ឃតេនោ គហិតោ។ ទោសវសេន បរស្ស ព្យសនត្ថាយ មុសាកថនេ បន
តស្ស តស្ស គុណវសេន អប្បសាវជ្ជមហាសាវជ្ជតា យោជេតព្ពា,
មន្ទាធិមត្តព្យសនិច្ឆាវសេន ច។ និស្សគ្គិយថាវវិជ្ជាមយិទ្ធិមយា
សាហត្ថិកាណត្ថិកេស្វេវ បរិសន្និតិ ទ្វេ ឯវ គហិតា។

បញ្ចាបិ កម្មបថា ឯវាតិ ចេតនាសម្ពាតំ បរិយាយសីលំ សន្ទាយ វុត្ថំ,
វិរតិសីលំ បន មគ្គកោដ្ឋាសិកត្ថិ។ តេសំ បនាតិ សេសសីលានំ។

៧០៥. “កោដ្ឋាសភាវេនា” តិ វុត្ថំ, “បតិដ្ឋានភាវេនា” តិ បន វត្ថុត្ថំ។ ឯត្ថ បន
សិក្ខាបទវាវេ បហីនបញ្ចកព្ពដ្ឋានស្ស អរហតោ វិរមិតព្ពវេស្ស សព្ពថា
អភាវា កិរិយេសុ វិរតិយោ ន សន្និតិ ន ឧទ្ធដា, សេក្ខានំ បន
បហីនបញ្ចវេរេត្ថេបិ តំសភាគតាយ វេរេភូតានំ អកុសលានំ វេរេនិទានានំ

លោកាធិនញ្ច សញ្ញាវាវិរតីនំ ឧប្បត្តិ ន នភវិស្សតិ។ អកុសលសមុដ្ឋិតានិ ច
កាយកម្មាធិនំ តេសំ កាយទុច្ចរិតាធិនំ វេរាទេវ, តេហិ ច តេសំ វិរតិយោ
ហោន្តេវ, យេតោ ន ជលភូតស្សបិ ឧបរិមគ្គត្ថយស្ស អដ្ឋង្គិកតា ហោតិ។
សិក្ខាវាវេ ច អភាវេតព្ពតាយ ជលធម្មាបិ ន សិក្ខិតព្ពា, នាបិ សិក្ខិតសិក្ខស្ស
ឧប្បជ្ជមានា កិរិយធម្មាតិ ន កេចិ អព្យាកតា សិក្ខាតិ ឧទ្ធជា។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា

៧១៤. សម្មត្តវិរតិវសេនាតិ សម្មត្ថេ បច្ចុប្បន្នេ អារម្មណេ
យថាវិរមិតព្ពតោវិរតិវសេនាតិ អត្ថោ។

បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សិក្ខាបទវិកង្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បដិសម្ពិទាវិកង្កោ

១. សុត្តន្តភាជនីយំ

១. សង្កហាវាវណ្ណានា

៧១៨. ឯសេវ នយោតិ សន្និបេន ទស្សេត្វា តមេវ នយំ វិត្តារតោ ទស្សេត្តំ
“ធម្មប្បកេទស្ស ហី” តិ អាធិមាហា។ និរុត្តិបដិភានប្បកេទា តព្ពិសយានំ អត្តាធិនំ
បច្ចុប្បន្នាធិកេទេហិ ភិន្និត្វា វេទិតព្ពា។

“យំ កិត្តិ បច្ចុយសមុប្បន្ន”ន្តិ ឯតេន សច្ចហេតុធម្មបច្ចុយាការវារេសុ
អាគតានិ ធុត្តាធីនិ គហិតានិ។ សច្ចបច្ចុយាការវារេសុ និព្វានំ, បរិយត្តិវារេ
ភាសិតត្ថោ, អភិធម្មកាជនីយេ វិចារកោ កិរិយញ្ញាតិ ឯវំ ចាឡិយំ វុត្តានមេវ
វសេន បញ្ច អត្តា វេទិតញ្ញា, តថា ធម្មា ច។

វិទហតីតិ និព្វត្តកហេតុអាជីនំ សាធារណំ និព្វចនំ, តទត្ថំ បន
វិភាវេតុមាហ “បវត្តតិ ចេវ ចាបេតិ ចា”តិ។ តេសុ បុរិមោ អត្តោ មគ្គវដ្ឋេសុ
ធម្មញ្ញោ។ ភាសិតម្យំ ហិ អវពោធនវសេន អត្ថំ បវត្តតីតិ។ មគ្គោ បន និព្វានំ
ចាបេតីតិ តស្មី បច្ឆិមោ។

ធម្មនិវុត្តាភិលាបេតិ ឯត្ថ ធម្ម-សន្តោ សភាវវាចកោតិ កត្វា អាហ “យា
សភាវនិវុត្តិ”តិ, អវិបរីតនិវុត្តិ អត្តោ។ តស្ស អភិលាបេតិ តស្ស និវុត្តិយា
អវចនក្ខតាយ បញ្ញត្តិយា អភិលាបេតិ កេចិ វណ្ណាយន្តិ។ ឯវំ សតិ បញ្ញត្តិ
អភិលបិតញ្ញា, ន វចនន្តិ អាបជ្ជតិ, ន ច វចនតោ អញ្ញំ អភិលបិតញ្ញំ ឧទ្ធារេតញ្ញំ
អត្ថិ, អថាបិ ជស្សនិវចនេហិ ពោធនតញ្ញំ អភិលបិតញ្ញំ សិយា, ឯវំ សតិ
អត្ថធម្មវដ្ឋំ តេហិ ពោធនតញ្ញំ នវិជ្ជតីតិ តេសំ និវុត្តិភារោ អាបជ្ជតិ។ “ជស្សាតិ
ច សភាវនិវុត្តិ, ជស្សំ ជស្សាតិ ន សភាវនិវុត្តិ”តិ ធស្សិតោវាយមត្តោ, ន ច
អវចនំ ឯវំបកាវ អត្ថិ, តស្មា វចនក្ខតាយ ឯវំ តស្ស សភាវនិវុត្តិយា
អភិលាបេ ឧទ្ធារណេតិ អត្តោ ធម្មញ្ញោ។

តំ សភាវនិវុត្តិ សទ្ធិ អារម្មណំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្ធស្ស តស្មី
សភាវនិវុត្តាភិលាបេ បភេទគតំ ញ្ញាណំ និវុត្តិបដិសម្ពិទាតិ វុត្តត្តា
និវុត្តិសន្តារម្មណាយ សោតវិញ្ញាណវិជីយា បរតោ មនោទ្វារេ និវុត្តិបដិសម្ពិទា
បវត្តតីតិ វេទន្តិ។ “និវុត្តិបដិសម្ពិទា បច្ចុប្បន្នារម្មណា”តិ ច វចនំ សទ្ធិ គហេត្វា
បច្ឆា ជាននំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ។ ឯវំ បន អញ្ញស្មី បច្ចុប្បន្នារម្មណោ អញ្ញំ

បច្ចុប្បន្ននូវមូលាន្តិវុត្តន្តិ អាបជ្ជតិ។ យថា បន ទិព្វសោតញ្ញាណំ
មនុស្សមនុស្សនិសទ្ធិប្បភេទនិច្ឆយស្ស បច្ចយភូតំ តំ តំ សទ្ធិវិការកំ, ឯវំ
សភាវាសភាវនិវុត្តិនិច្ឆយស្ស បច្ចយភូតំ បច្ចុប្បន្នសភាវនិវុត្តិសទ្ធារម្មណំ
តំវិការកញ្ញាណំ និវុត្តិបដិសម្ពិទាតិ វុច្ចមានេ ន ចាឡិវិរោធា ហោតិ។ តំ
សភាវនិវុត្តិ សទ្ធិ អាបម្មណំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្ធស្សាតិ ច បច្ចុប្បន្នសទ្ធារម្មណំ
បច្ចវេក្ខណំ បវត្តយន្តស្សាតិ ន ន សក្កាវត្ថុ។ តម្បី ហិ ញ្ញាណំ សភាវនិវុត្តិ
វិការវេន្តិយេវ តំតំសទ្ធិបច្ចវេក្ខណានន្តរំ តំតំបភេទនិច្ឆយហេតុត្តា និវុត្តិ ភិទ្ធីន្តំ
បដិវជ្ឈន្តមេវ ឧប្បជ្ឈតីតិ ច បភេទគតម្បី ហោតីតិ។ សភាវនិវុត្តិ
មាគធភាសា អធិប្បតាតិ តតោ អញ្ញំ សក្កជនាមាទិសទ្ធិ សន្ទាយ “អញ្ញំ
បនា”តិ អាហា។ ព្យញ្ញនន្តិ និចាតបទមាហា។

កថិតំ អដ្ឋកថាយំ។ ពោធិមណ្ឌ-សន្នោ បឋមាភិសម្ពុទ្ធជ្នានេ ឯវ ទដ្ឋព្រោ, ន
យត្ថ កត្ថចិ ពោធិវុត្តស្ស បតិដ្ឋិតជ្នានេ។ សុវណ្ណសលាកន្តិ សេដ្ឋសលាកំ,
ធម្មទេសនត្ថំ សលាកំ គហេត្វាតិ អត្ថោ, ន បដិសម្ពិទាយំ ឋិតេន បវាវតំ,
តស្មា បដិសម្ពិទាតោ អញ្ញោនេវ បកាវេន ជានិតព្ពតោ ន សក្កជភាសាជាននំ
បដិសម្ពិទាកិច្ចន្តិ អធិប្បាយោ។

ឥទំ កថិតន្តិ មាគធភាសាយ សភាវនិវុត្តិតាញ្ញាបនត្ថំ ឥទំ ឥទានិ វត្ថុព្ពំ
កថិតន្តិ អត្ថោ។ ធម្មន្តវារណ (ជា. ១.១៦.៩៧ អាទយោ) -តិវត្តិវជាតកាទីសុ (ជា.
១.៤.៧៣ អាទយោ) តិវច្ឆានេសុ ច មាគធភាសា ឧស្សន្នា, ន ឌីដ្ឋកាទិភាសា
សក្កជំវា។

តត្ថាតិ មាគធសេសភាសាសុ។ សេសា បរិវត្តន្តិ ឯកន្តេន កាលន្តេវ
អញ្ញថា ហោន្តិវិនស្សន្តិ ច។ មាគធា បន កត្ថចិ កទាចិ បរិវត្តន្តិបិ ន សព្ពត្ថ
សព្ពទា សព្ពថា ច បរិវត្តតិ, កប្បវិធាសេបិ តិដ្ឋតិយេវាតិ “អយមេវេកា ន

បរិវត្តតិ"តិ អាហា។ បបព្រោតិ ជិរាយនន្តិ អត្ថោ។ ពុទ្ធវចនមេវ ចេតស្ស
វិសយោ, តេនេវ "នេលង្គោ សេតបច្ឆាទោ"តិ កាចំ បុច្ឆិតោ ចិត្តោ គហបតិ "កី
នុខោ ឯតំ, ភន្តេ, ភគវតា ភាសិត'ន្តិ? ឯវំ គហបតិ'តិ។ 'តេន ហិ, ភន្តេ, មុហុត្ថំ
អាគមេថ, យាវស្ស អត្ថំ បេក្ខាមី'"តិ (សំ. និ. ៤.៣៤៧) អាហាតិ វទន្តិ។

សព្ពត្ថកញ្ញាណន្តិ អត្ថាធិសុ ញ្ញាណំ។ តញ្ញិ សព្ពេសុ តេសុ តីសុ ចតុសុបិ
វា បវត្តត្តា, កុសលកិរិយភូតាយ បដិភានបដិសម្ពិទាយ ធម្មត្ថការតោ តីសុ
ឯវំ វា បវត្តត្តា "សព្ពត្ថកញ្ញាណ"ន្តិ វុត្ថំ។ ឥមាធិញ្ញាណានិ
ឥនមត្តជោតកាធិតិ សាត្តកានំ បច្ឆវេក្ខិតព្ពត្តា សព្ពោ អត្ថោ ឯតស្សាតិបិ
សព្ពត្ថកំ, សព្ពស្មី ឱត្តន្តិ វា។ សេកេ បវត្តា អរហត្តប្បត្តិយា វិសទា ហោន្តិតិ
វទន្តិ។ បុព្វយោគោវិយ បន អរហត្តប្បត្តិ អរហតោបិ បដិសម្ពិទាវិសទតាយ
បច្ឆយោ នន ហោតិ បញ្ចន្ធម្មិ យថាយោគំ
សេក្ខាសេក្ខបដិសម្ពិទាវិសទត្ថការណាតា យោជេតព្ពា។

បុច្ឆាយ បរតោ បវត្តា កថាតិ កត្វា អដ្ឋកថា "បរិបុច្ឆា"តិ វុត្តា។ បដិបត្តិ
បូរេតព្ពំ មញ្ញិស្សន្តិតិ បដិបត្តិករុតាយ លាភំ ហិឡេន្តេន
សតសហស្សគ្បនកម្មិ កម្ពលំ វាសិយា កោដ្ឋេត្វា បរិកណ្ណាករណំ មយា
កតំ អារជ្ជិត្វា លាភករុនោ បរិយត្តិធរា ធម្មកថិការ ភវិតុំ ន មញ្ញិស្សន្តិតិ វុត្តំ
ហោតិ។ ឯតុ ច ថេរស្ស កម្ពុប្បត្តិយា បុព្វេ អវិសទតំ ទស្សេត្វា
អរហត្តប្បត្តិស្ស បញ្ញាវិស្សជ្ឈនេន អរហត្តប្បត្តិយា វិសទតា ទស្សិតា។
តិស្សត្ថេរោ អនន្តរំ វុត្តោ តិស្សត្ថេរោ ឯវាតិ វទន្តិ។

បភេទោ នាម មគ្គេហិ អធិកតានំ បដិសម្ពិទានំ បភេទកមនំ។ អធិកមោ
តេហិ បដិលាភោ, តស្មា សោ លោកុត្តរោ, បភេទោ កាមាវចរោ ទដ្ឋព្ពោ។ ន បន
តថាតិ យថា អធិកមស្ស ពលវបច្ឆយោ ហោតិ, ន តថា បភេទស្សាតិ អត្ថោ។

ឥឡូវនេះ បរិយត្តិយាទីនេះ អធិបតីស្ស ពលវប្បធម៌ត្ថាភារី, បុព្វយោគស្ស ច
ពលវប្បធម៌ត្ថំ ធម្មស្សន្តា “បរិយត្តិសវនបរិបុណ្ណាហិ” តិអាទិមាហ។ តត
បដិសម្ពិទ្ធានាម នត្ថិតិ បដិសម្ពិទ្ធានិគមោ នត្ថិតិ អធិប្បាយោ។ ឥឡូវនេះ យំ វុត្ថ
ហោតិ, តំ ធម្មស្សន្តា “ឥមេ បដា” តិអាទិមាហ។ បុព្វយោគាធិកមា ហិ ទ្វេបិ
វិសទការណាតិ “បុព្វយោគោ បកេទស្ស ពលវប្បធម៌ ហោតិ” តិ វុត្ថន្តិ។

សង្គហវាវរណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. សង្គហវាវរណ្ណានា

៧១៩. ហេតុវារេ កាលត្ថយេបិ ហេតុផលធម្មា “អត្តា” តិ វុត្ថា, តេសញ្ច
ហេតុធម្មា “ធម្មា” តិ, ធម្មវារេ វេនេយ្យវសេន អតីតានញ្ច សង្កហិតត្តា “ឧប្បជ្ជា
សមុប្បជ្ជា” តិអាទិ ន វុត្ថន្តិ អតីតបច្ចុប្បជ្ជា “អត្តា” តិ វុត្ថា, តំនិព្ពត្តកា ច
“ធម្មា” តិ ឥទមេតេសំ ទិដ្ឋម្បិ វារាជំ នានត្ថំ។

សង្គហវាវរណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សុត្តន្តភាជនីយវរណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មភាជនីយវរណ្ណានា

៧២៥. អវុត្តត្តាតិ “តេសំ វិចាកេ ញាណ” ត្ថិ សាមញ្ញេន វត្ថា វិសេសេន
អវុត្តត្តាតិ អធិប្បាយោ។ ឯត្ថ ច កិរិយានំ អវិចាកត្តា ធម្មភារោ ន វុត្តាតិ។
យទិ ឯវិចាកា ន ហោតិ តិ អត្តភារោ ច ន វុត្តត្តាតិ? ន, បច្ចុប្បជ្ជន្តា។
ឯវញ្ចេ កុសលាកុសលានម្បិ អត្តភារោ អាបជ្ជតីតិ។ នប្បដិសិទ្ធា, វិចាកស្ស
បន បដានហេតុតាយ ចាកជត្តា ធម្មភារោ តេសំ វុត្តាតិ។ កិរិយានំ បច្ចុប្ប
ធម្មភារោ អាបជ្ជតីតិ ចេ? នាយំ ទោសោ អប្បដិសិទ្ធា, កម្មផលសម្ពន្ធស្ស

បន អហេតុត្តា ធម្មភារោ ន វុត្តោ។ អបិច “អយំ ឥមស្ស បច្ចយោ, ឥទំ
បច្ចយុប្បន្ន”ន្តិ ឯវំ ភេទំ អកត្វា កេវលំ កុសលាកុសលេ វិចាកកិរិយធម្មេ ច
សភាវតោ បច្ចវេក្ខន្តស្ស ធម្មបដិសម្ពិទា អត្ថបដិសម្ពិទា ច ហោតីតិបិ តេសំ
អត្ថធម្មតា ន វុត្តាតិ វេទិតញ្ញា។ កុសលាកុសលវាវេសុ ច ធម្មបដិសម្ពិទា
កុសលាកុសលានំ បច្ចយភារំ សត្តិវិសេសំ សនិច្ឆាទេតព្ពតំ បស្សន្តិ
និច្ឆាទេតព្ពាបេក្ខា ហោតីតិ តំសម្ពន្ធនេវ “តេសំ វិចាកេ ញ្ញាណំ
អត្ថបដិសម្ពិទា”តិ វុត្តំ។ សភាវទស្សនមត្តមេវ បន អត្ថបដិសម្ពិទាយ កិច្ចំ
និប្បន្នជលមត្តទស្សនតោតិ តស្ស និច្ឆាទកានបេក្ខត្តាវិចាកវាវេ “តេសំ
វិបច្ឆនកេ ញ្ញាណំ ធម្មបដិសម្ពិទា”តិ ន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

សភាវបញ្ញត្តិយាតិ ន សត្តាធិបញ្ញត្តិយា, អវិបរីតបញ្ញត្តិយា វា។
ខោភេត្វាតិ លោមហំសជននសាធុការធានាធិបិ ខោភេត្វា។ បុន ធម្មស្សវនេ
ជាតិស្សថាតិ អប្បស្សតត្តា ទុតិយវារំ កថេន្តោ តទេវ កថេស្សតីតិ
អធិប្បាយោ។

៧៤៦. ភូមិទស្សនត្ថន្តិ ឯត្ថ កាមាវចរា លោកុត្តរា ច ភូមិ “ភូមិ”តិ វេទិតព្ពា,
ចិត្តប្បាទា វាតិ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ញបុច្ឆកវណ្ណានា

៧៤៧. បច្ចយសមុប្បន្នញ្ញា អត្ថំ បច្ចយធម្មញ្ញាតិ វចនេហិ
ហេតាធិបច្ចយសមុប្បន្នានំ កុសលាកុសលរូចានម្បិ អត្ថបរិយាយំ,
ហេតាធិបច្ចយភូតានំ វិចាកកិរិយរូចានម្បិ ធម្មបរិយាយញ្ញា ទស្សេតិ។
បដិកានបដិសម្ពិទាយ កាមាវចរវិចាការម្ពណតា មហាគ្គតារម្ពណតា ច

បដិសម្ពិទ្ធាញ្ញាណារម្មណាត្ថេ ន យុជ្ជតិ បដិសម្ពិទ្ធាញ្ញាណានំ
កាមាវចរលោកុត្តរកុសលេសុ កាមាវចរកិរិយាលោកុត្តរវិចាកេសុ ច
ឧប្បត្តិតោ។ សព្វញ្ញាណារម្មណាតាយ សតិ យុជ្ជយ្យ, “យេន ញ្ញាណេន តានិ
ញ្ញាណានិ ជានាតី”តិ (វិភ. ៧២៦) វចនតោ បន ន សព្វញ្ញាណារម្មណាតាតិ
កថយន្តិ។ សុត្តន្តភាជនីយេ បន “ញ្ញាណេសុ ញ្ញាណំ បដិភានបដិសម្ពិទ្ធា”តិ
អវិសេសេន វុត្តត្តា សព្វញ្ញាណារម្មណាតា សិយា។ អភិធម្មភាជនីយេបិ
ចិត្តប្បាទវសេន កថនំ និវរសេសកថនន្តិ យថាទស្សិតវិសយវចនវសេន
“យេន ញ្ញាណេន តានិ ញ្ញាណានិ ជានាតី”តិ យំ វុត្តំ, តំ អញ្ញារម្មណាតំ ន
បដិសេធនីតិ។ យថា ច អត្ថបដិសម្ពិទ្ធាវិសយានំ ន និវរសេសេន កថនំ
អភិធម្មភាជនីយេ, វេរំ បដិភានបដិសម្ពិទ្ធាវិសយស្សបីតិ។ វេរំ
បដិភានបដិសម្ពិទ្ធាយ សព្វញ្ញាណាវិសយត្ថា “តិស្សេវា បដិសម្ពិទ្ធា សិយា
បរិគ្គារម្មណា សិយា មហាគ្គតារម្មណា សិយា អប្បមាណារម្មណា”តិ (វិភ.
៧៤៩) វុត្តា។

យទិបិ “សិយា អត្ថបដិសម្ពិទ្ធា ន មគ្គារម្មណា”តិ (វិភ. ៧៤៩) វចនតោ
អភិធម្មភាជនីយេ វុត្តបដិសម្ពិទ្ធាស្សេវ បញ្ញាបុច្ឆកនយោ បរត្ថោ។ ន ហិ មគ្គោ
បច្ចុប្បន្នោ ន ហោតិ, អភិធម្មភាជនីយេ ច បដិសម្ពិទ្ធាញ្ញាណាវិសយា វេរំ
បដិភានបដិសម្ពិទ្ធា វុត្តាតិ ន តស្សា មហាគ្គតារម្មណាតាតិ។ វេរំមបិ ទ្វេបិ វេតា
ចាឡិយោវិវុជ្ជន្តិ, តាសុ ពលវត្ថរាយ វេតា វត្ថរាយ អធិប្បាយោ មគ្គិតព្វោ។
កុសលាកុសលានំ បន បច្ចុប្បន្នត្ថបដិវេជោបិ
កុសលាកុសលភាវបដិវេជវិនិមុត្តោ នត្ថិតិ និប្បរិយាយា តត្ថ ធម្មបដិសម្ពិទ្ធា
វេកន្តធម្មវិសយត្ថា, តថាវិចាកកិរិយានំ បច្ចុប្បភាវបដិវេជោបិ
វិចាកកិរិយភាវបដិវេជវិនិមុត្តោ នត្ថិតិ និប្បរិយាយា តត្ថ អត្ថបដិសម្ពិទ្ធា
វេកន្តិកអត្ថវិសយត្ថា។ កិញ្ចិ បន ញ្ញាណំ អប្បដិភានភូតំ នត្ថិ

ព្រួយប្បកាសនតោតិ សព្វស្ម័យ្យំ ព្រាណេ និប្បរិយាយា បដិកានបដិសម្ពិទា
ភវិតុំ អរហតិ។ និប្បរិយាយបដិសម្ពិទាសុ បញ្ចបុច្ឆកស្ស បវត្ថិយំ ទ្វេបិ
ចាឡិយោ នវិរុដ្ឋន្តិ។

សទ្ធារម្មណត្តា ពហិទ្ធារម្មណាតិ ឯត្ថ បរស្ស អភិលាបសទ្ធារម្មណត្តាតិ
ភវិតព្ធិ។ ន ហិ សទ្ធារម្មណតា ពហិទ្ធារម្មណតាយ ការណំ សទ្ធស្ស
អដ្ឋត្ថស្ស ច សញ្ញាវាតិ។ អនុវត្តមាណោ ច សោ ឯវ សន្នេតិ វិសេសនំ ន កតន្តិ
ទដ្ឋព្ធិ។

បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បដិសម្ពិទាវិភង្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១៦. ព្រាណាវិភង្គោ

១. ឯកកមាតិកាធិវណ្ណានា

៧៥១. ឱកាសដ្ឋេន សម្មយុត្តា ធម្មា អារម្មណញ្ញាបិ ព្រាណាស្ស វត្ថុ។
យាថាវកវត្ថុវិការវាតិ នហេតាធិអវិតថេកប្បការវត្ថុវិការវា។ យថា ឯកំ
នហេតុ, តថា ឯកំ អញ្ញាម្បីតិ ហិ គហេតព្ធិ អវិតថសាមញ្ញយុត្តំ
ព្រាណារម្មណំ យាថាវកវត្ថុ។ យាថាវកេន វា អវិតថសាមញ្ញេន វត្ថុវិការវា
យាថាវកវត្ថុវិការវា។

ទុកានុរូបេហិតិ ទុកមាតិកានុរូបេហិតិ វទន្តិ។ ឱសានទុកស្ស បន
ទុកមាតិកំ អនិស្សយ វុត្តត្តា ទុកភាវានុរូបេហិតិ វត្ថព្ធិ។ ឯវ តិកានុរូបេហិតិ
ឯត្ថាបិ ទដ្ឋព្ធិ។ ឱសានទុកេ បន អត្ថោតិ ដលំ, អនេកត្ថត្តា ធាតុសទ្ធានំ តំ

ជនេតីតិ អត្តជាបិកា, ការណាគតា បញ្ញា។ ជាបិកោ ជនិកោ អត្តោ
ឯតិស្សាតិ ជាបិកត្តា, ការណាបញ្ញាសធិសី ជលប្បកាសនក្ខតា
ជលសម្មយុត្តា បញ្ញា។

១០. ធនកមាតិការវណ្ណា

៧៦០. “ចតស្សោ ខោ ឥមា, សារិបុត្ត, យោនិយោ។ កតមា... បេ... យោ ខោ មំ,
សារិបុត្ត, ឯវំ ជាន”ន្តិ (ម. និ. ១.១៥២) វេនេន ចតុយោនិបរិច្ឆេទកញ្ញាណំ វុត្តំ,
“និរយញ្ញាហំ, សារិបុត្ត, បជាធាមី”តិអាធិនា (ម. និ. ១.១៥៣)
បញ្ចកតិបរិច្ឆេទកំ។ “សំយុត្តកេ អាគតានិ តេសត្តតិ ញ្ញាណានិ, សត្តសត្តតិ
ញ្ញាណានី”តិ វុត្តំ, តត្ថ បន ជិនានវគ្គេ សត្តសត្តតិ អាគតានិ ចតុចត្តារិសញ្ញា,
តេសត្តតិ បន បដិសម្ពិទ្ធាមគ្គេ សុតមយាធិនំ អាគតានិ ធិស្សន្តិ, ន
សំយុត្តកេតិ។ អញ្ញានិប័តិ ឯតេន ឥធ ឯកកាធិវសេន វុត្តំ, អញ្ញាត្ថ ច “បុព្វន្ត
ញ្ញាណា”ន្តិអាធិនា, ព្រហ្មជាលាធិសុ ច “តយិធំ តថាគតោ បជាធាតិ ‘ឥមាជិ
ធិដ្ឋជ្ជានានិ ឯវំ កហិតានី’តិ”អាធិនា វុត្តំ អនេកញ្ញាណាប្បភេទំ សង្គណ្ហាតិ។
យាថាវបដិវេធតោ សយញ្ញា អកម្មិយំ បុគ្គលញ្ញា តំសមម្ពី ព្រៀយ្យេសុ អធិពលំ
ករោតីតិ អាហា “អកម្មិយជ្ជេន ឧបត្ថម្ភកជ្ជេន ចា”តិ។

សេដ្ឋជ្ជានំ សព្វញ្ញាតំ។ បដិជាននវសេន សព្វញ្ញាតំ អភិមុខំ កច្ឆន្តិ, អដ្ឋវា
បរិសា ឧបសង្កមន្តិតិ អាសភា, ពុទ្ធា។ ឥធំ បធាតិ ពុទ្ធានំ ហំនំ សព្វញ្ញាតមេវ
វេនតិ។ តិដ្ឋមាធាវាតិ អវនន្តោបិ តិដ្ឋមាធាវ បដិជាធាតិ ធាមាតិ អត្តោ។
អដ្ឋសុ បរិសាសុ “អភិជាធាមហំ, សារិបុត្ត, អនេកសតំ ខត្តិយបរិសំ... បេ...
តត្រ វត មំ ភយំ វា សារជ្ជំ វា ឌីក្កមិស្សតីតិ ជិមិត្តមេតំ, សារិបុត្ត, ន
សមនុបស្សាមី”តិ (ម. និ. ១.១៥១) វេនេន ធិស្សិតអកម្មិយញ្ញាណាយុត្តោ
ធនពាលោហាន្តិ អភិកតានំ ននតិ។ សីហនាធិសុត្តេន ខន្ធកវគ្គេ អាគតេន។

“ទេវមនុស្សានំ ចតុចក្កំ វុត្តតី” តិ (អ. និ. ៤.៣១) សុត្តសេសន
សប្បុរិស្វបស្សយានីនំ ជលសម្មត្តិ បវត្តិ, បុរិមសប្បុរិស្វបស្សយានី
ឧបនិស្សាយ បច្ឆិមសប្បុរិស្វបស្សយានីនំ សម្មត្តិ បវត្តិ វា វុត្តាតិ អាទិ-សន្តេន
តត្ថ ច ចក្ក-សន្តស្ស គហណំ វេទិតព្ពំ។ បដិវេជនិជ្ជត្តា អរហត្តមគ្គញ្ញាណំ
បដិវេជោតិ “ជលកូលោ ឧប្បន្នំ នាមា” តិ វុត្តំ។ តេន បដិលទ្ធស្សបិ
ទេសនាញ្ញាណស្ស កិច្ចនិប្បត្តិបរស្ស ពុជ្ឈនមត្តេន ហោតីតិ
“អញ្ញាសិកោណ្ណញ្ញាស្ស សោតាបត្តិជលកូលោ បវត្តំ នាមា” តិ វុត្តំ។ តតោ បរំ
បន យាវ បរិនិព្វានា ទេសនាញ្ញាណប្បវត្តិ តស្សេវ បវត្តិតស្ស ធម្មចក្កស្ស
ឋានន្តិ វេទិតព្ពំ, បវត្តិតចក្កស្ស ចក្កវត្តិនោ ចក្ករតនដ្ឋានំ វិយ។

សមាទីយន្តីតិ សមាទានានិ, តានិ បន សមាទិយិត្វា កតានិ ហោន្តីតិ អាហ
“សមាទិយិត្វា កតាន” ន្តិ។ កម្មមេវ វា កម្មសមាទានន្តិ ឯតេន សមាទាន-
សន្តស្ស អបុព្វត្ថាការំ ទស្សេតិ មុត្តកត-សន្តេ កត-សន្តស្ស វិយ។

អគតិកាមិនិទ្ធិ និព្វានកាមិនី។ វុត្តញ្ញំ “និព្វានញ្ញាហំ, សារិបុត្ត, បដានាមិ
និព្វានកាមិនិញ្ញា បដិបទ” ន្តិ (ម. និ. ១.១៥៣)។

ហានភាគិយធម្មន្តិ ហានភាគិយសភារំ, កាមសហគតសញ្ញាទិធម្មំ វា។
តំ ការណន្តិ បុព្វេវ កតាភិសន្តារាទី។

“ឥទានី” តិ ឯតស្ស “ឥមិនា អនុក្កមេន វុត្តានីតិ វេទិតព្ពានី” តិ ឥមិនា សហ
យោជនា កាតញ្ញា។ កិលេសាវរណំ តទការញ្ញាតិ កិលេសាវរណាការំ។
កិលេសក្ខយានិកមស្ស ហិ កិលេសាវរណំ អដ្ឋានំ, តទការោ ឋានំ។
អននិកមស្ស កិលេសាវរណំ ឋានំ, តទការោ អដ្ឋានន្តិ។ តត្ថ
តទការវគ្គហណេន គហិតំ “អត្ថិ ទិន្ន” ត្ថិអាទិកាយ សម្មាទិដ្ឋិយា បិតី

តត្ថិបរីតាយ ឋានាការព្វា អធិគមស្ស ឋានំ បស្សន្តេន ឥមីនា ញាណេន
អធិគមនធិគមនំ ឋានាជ្ជានក្ខតេ កិលេសាវរណាតទកាវេ បស្សតិ ភគវាតិ
ឥមមត្តំ សាធន្តោ អាហា “លោកិយសម្មាទិដ្ឋវិចិត្តទស្សនតោ
និយតមិច្ឆាទិដ្ឋឋានាការទស្សនតោ ចា”តិ។ ឯត្ថ ច អធិគមជ្ជានទស្សនមេវ
អធិប្បតំ ឧបរិ ភព្វបុគ្គលវសេនេវ វិចាការវណាការទស្សនាទិកស្ស
វក្ខមានត្តា។ ឥមីនា បន ញាណេន សិដ្ឋនតោ បសង្កេន ឥតរម្មិ វុត្តន្តិ
វេទិតព្ពំ។ ធាតុវេមត្តទស្សនតោតិ រាគាទីនំ អធិមត្តតាទិវសេន តំសហិតានំ
ធាតុនំ វេមត្តតាទស្សនតោ, “អយំ ឥមិស្ស ធាតុយា អធិមត្តត្តា
រាគចរិតោ”តិអាទិនា ចរិយាហេតុនំ វា, រាគាទយោ ឯវ វា បកតិការតោ
ធាតុតិ រាគាទិវេមត្តទស្សនតោតិ អត្ថោ។ បយោគំ អនាទិយិត្វាតិ
សន្តតិមហាមត្តអដ្ឋលិមាលាទីនំ វិយ កាមរាគព្យាបាទាទិវសេន បយោគំ
អនាទិយិត្វា។

(១.) ឯកកន្លែងសវណ្ណានា

៧៦១. ន ហេតុមេវាតិ ឯត្ថ ច ន ហេតុ ឯវាតិ អត្ថោ,
ព្យញ្ញនសិលិដ្ឋតាវសេន បន រស្សត្តំ ម-កាវេ ច កតោ “អទុក្ខមសុខា”តិ ឯត្ថ
វិយ។ ឥមីនាបិ នយេនាតិ ឯត្ថ បុរិមនយេន ហេតុភាវាទិបដិក្ខេចា,
បច្ឆិមនយេន នហេតុធម្មាទិកោដ្ឋាសសង្កហោតិ អយំ វិសេសោ វេទិតព្ពោ។
ចុតិគ្គហណេន ចុតិបរិច្ឆិទ្ធាយ ឯកាយ ជាតិយា គហណំ ទដ្ឋព្ពំ, ភវគ្គហណេន
នវធា វុត្តភវស្ស។ តទន្តោគធតាយ តត្ថ តត្ថ បរិយាបន្នតា វុត្តា។ ឧប្បន្នំ
មនោវិញ្ញាណាវិញ្ញេយ្យមេវាតិ “ន រូបំ វិយ ឧប្បន្នា ធរិញ្ញាណាវិញ្ញេយ្យា”តិ
រូបតោ ឯតេសំ វិសេសនំ ករោតិ។

៧៦២. កប្បតោ កប្បំ គន្ធាបិ ន ឧប្បជ្ជតីតិ ន កទាចិ តថា ឧប្បជ្ជតិ។ ន ហិ
ចិរាទីនំវិយ ឯតេសំ យថាវុត្តលក្ខណាវិលក្ខណតា អត្ថីតិ ទស្សេតិ។

៧៦៣. សមោធានេត្វាតិ លោកេវិជ្ជមាទំ សព្វំ រូបំ សមោធានេត្វា។ ឯតេន
មហាត្ថេបិ អវិភាវកត្តំ ទស្សេន្តោ សុខុមត្តា នវិភាវេស្សតីតិ វាទបបំ ជិន្នតិ។
ចក្កបសានេ មម វត្ថុម្ពីតិ អត្តោ។ វិសយោតិ ឥស្សរិយជ្ជានន្តិ អធិប្បាយោ។

៧៦៤. អញ្ចោកិល្លាភិ អព្យវហិតា, អនន្តរតាតិ អត្តោ។ វវត្ថុតានម្បិ
បដិចាជិនិយមោ តេន បដិក្ខិត្តាតិ អត្តោ។ អនន្តរតាតិ អនន្តរបច្ចយតា
ឯតេន បដិក្ខិត្តាតិ អត្តោ។

៧៦៥. សមនន្តរតាតិ ច សមនន្តរបច្ចយតា។

៧៦៦. អាកុជនតោតិ អាកុគ្គករណតោ, និវត្តនតោ ឥច្ឆេវ អត្តោ។ ឯត្ថ ច
“បញ្ចវិញ្ញាណា អនាភោតា”តិ អាភោតសភាវា ន ហោត្ថិតិ អត្តោ, “បញ្ចន្ទំ
វិញ្ញាណាទំ នត្ថិ អារជ្ជនា វា”តិ អាទីសុបិ អារជ្ជនភាវោ វាតិ អាទិនា អត្តោ
ទដ្ឋញ្ចោ។

ន កញ្ចំ ធម្មំ បដិវិជានាតីតិ ឯត្ថ ន សញ្ញេ រូចាទិធម្មា ធម្មគ្គហណោន
គហិតាតិ យថាធិប្បេតធម្មទស្សនត្ថំ “មនោបុព្ពង្គមា ធម្មាតិ ឯវំ វុត្ថ”ន្តិ អាហា។

រូចាទីសុ អភិនិបតទំ តេហិ សមាគមោ តេសន្តិបិ វត្ថុំ យុជ្ជតីតិ អាហា
“រូចាទីនំ អភិនិចាតមត្ត”ន្តិ។ កម្មតេ វា សាមីវចនំ។ វិញ្ញាណោហិ
អភិនិបតិតញ្ញានិ ហិ រូចាទីនីតិ។ ឥទំ វុត្ថំ ហោតីតិ អាទីសុ ហិ អយំ អធិប្បាយោ
- អារម្មណាករណោន បដិវិជានិតញ្ញានិ រូចាទីនិ វេបេត្វា
កុសលាកុសលចេតនាយ តំសម្បយុត្តានញ្ច យថាវុត្តានំ

សហជបុត្តង្គមធម្មន បដិវាជិតត្តានំ បដិវាជនំ ឯតេសំ នត្ថិតិ។ ឯវញ្ច កត្វា
“ធិស្សនាធិមត្តតោ បន មុត្តា អញ្ញា ឯតេសំ កុសលាធិបដិវញ្ញត្តិ នាម នត្ថិ”តិ
កិច្ចន្តរំ បដិសេធនតិ។

អវិចាកកាវេន អញ្ញំ អញ្ញាកតសាមញ្ញំ អនិវារេន្តោ
កុសលាកុសលគ្គហណាញ ករោតីតិ ចវនបរិយោសានញ កិច្ចំ។ បិ-សន្នេន
សហជវនកានិវីចិត្តានិ សម្ប័ណ្ឌាត្វា បញ្ចាទ្វារេ បដិសេធនេ អយំ
អធិប្បាយោ សិយា - “មនសា ចេ បទុដ្ឋេន... បេ... បសន្នេន ភាសតិ វា ករោតិ
វា”តិ (ធម. ប. ១-២) ឯវំ វុត្តា ភាសនករណាករា, តំសទិសា ច សុខទុក្ខប្បាទកា
ពលវេន្តោ ធម្មទ្វារិកា ឯវំ ធម្មគ្គហណេន គហិតាតិ ន តេសំ បញ្ចាទ្វារិកជវនេន
បដិវាជនំ អត្ថិ, ទុព្ពលានំ បន បុត្តង្គមបដិវាជនំ តត្ថ ន បដិសិទ្ធិ “ន
កាយកម្មំ ន វចីកម្មំ បដ្ឋបេតី”តិ វិញ្ញត្តិទ្វយជនកស្សេវ បដ្ឋបនបដិក្ខេបេន
ទុព្ពលស្ស មនោកម្មស្ស អនុញ្ញាតត្វា។ តថា កាយសុចរិតាធិកុសលកម្មំ
ករោមីតិ, តត្ថិបរីតំ អកុសលំ កម្មំ ករោមីតិ ច កុសលាកុសលសមាធានំ
បញ្ចាទ្វារិកជវនេន ន ហោតិ។ តថា បដិច្ចសមុប្បាទវណ្ណនាយំ វុត្តា
“បញ្ចាទ្វារិកបុតិ ច ន បញ្ចាទ្វារិកចិត្តេហិ ហោតិ បុតិចិត្តស្ស
អតំទ្វារិកត្វា”តិ។ យា បនាយំ ចាឡិ “បញ្ចាហិវិញ្ញាណេហិ ន កញ្ចិ ធម្មំ
បដិវាជនាតិ អញ្ញាត្រ អភិនិចាតមត្តា”តិ, តស្ស រូចាធិនំ អាចាបមត្តំ មុញ្ជិត្វា
អញ្ញំ កញ្ចិ ធម្មសភារំ ន បដិវាជនាតីតិ អយមត្តោ ធិស្សតិ។ ន ហិ រូបំ
បដិគ្គណ្ឌន្តម្បិ ចក្កុវិញ្ញាណំ រូបន្តិ ច គណ្ណាតីតិ។ សម្បជិច្ឆនស្សបិ
រូបនីលាធិអាការបដិវាជនំ នត្ថិតិ កញ្ចិ ធម្មស្ស បដិវាជនំ បដិក្ខត្តំ, បញ្ចាហិ
បនវិញ្ញាណេហិ សាតិសយំ តស្ស វិជាននន្តិ “អញ្ញាត្រ អភិនិចាតមត្តា”តិ ន
វុត្តំ។ យស្ស ចាឡិយំ ពហិទ្វាបច្ចប្បដ្ឋារម្មណតា វុត្តា, តតោ អញ្ញំ

និរុត្តិបដិសម្ពិទ្ធិ ឥន្ទ្រេហិ បញ្ចាទ្វារជវនេន បដិសម្ពិទ្ធាញ្ញាណស្ស សហុប្បត្តិ
បដិសិទ្ធា។ រូចារូបធម្មតិ រូចារូចាវចរធម្មតិ អត្ថោ។

បញ្ចាទ្វារិកចិត្តេន ន បដិពុជ្ឈតីតិ កស្មា វុត្ថំ, ននុ រូចាទីនំ អាចាថគមនេ
និទ្ទាបដិពោធា ហោតីតិ? ន, បឋមំ មនោទ្វារិកជវនស្ស ឧប្បត្តិតោតិ
នស្សេន្តោ អាហា “និទ្ទាយន្តស្ស ហិ”តិអាទិ។ បលោកេត្វា សច្ចសុបិនេន។

អព្យាកតោយេវ អារជ្ជនមត្តស្សេវ ឧប្បជ្ជនតោតិ វនន្តិ។ ឯវំ វនន្តេហិ
មនោទ្វារេហិ អារជ្ជនំ ទូតិកូត្តំ ឧប្បជ្ជិត្វា ជវនជ្ជានេ ឋត្វា ភវន្តំ ឌីតវតីតិ
អធិប្បតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

តស្ស ឯវំ វសេនាតិ តស្ស វសេន ឯកវិជេន ញ្ញាណវត្ថុ ហោតីតិ ច,
វេទិតព្ពន្ធិ ច យោជនា កាតព្ពា។

ឯកកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

(២.) ទុកកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៧៦៧. អត្ត-សន្នោ អញ្ញាត្រ សភាវំ គហេត្វា អធិករណេសុ បវត្តមនោ
អធិករណវសេន លិង្គបរិវត្តិ គច្ឆតីតិ អធិប្បាយេន ជាបិតា ច សា អត្តា ចាតិ
ជាបិតត្តាតិ អយមត្ថោ វិភាវិតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។

ទុកកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

(៣.) តិកកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៧៦៨. បញ្ញាបរិណាមិតេសូតិ បញ្ញាយ បរិចាចិតេសុ។ “យោគវិហិតេសូតិ
ឥន្ទញ្ញាវិសយវិសេសនមត្តមេវ, តស្មា យានិ បញ្ញាយ វិហិតានិ អហេសុំ ហោន្តិ

ភរិស្សន្តិ ប, សព្វានិ តានិ យោគវិហិតានីតិ ទដ្ឋព្វានិ។ សិក្ខិត្វា កាតព្វំ សិប្បំ,
ឥតវំ កម្មំ។ អយមេតេសំ វិសេសោ។ វឌ្ឍកីកម្មន្តិ ប អសិក្ខិត្វាបិ កាតព្វំ
ជូលកម្មំ “កម្ម”ន្តិ ទដ្ឋព្វំ, បញ្ញា ឯវ វា តត្ថ តត្ថ “កម្មំ សិប្ប”ន្តិ ប វេទិតព្វា។
នាគមណ្ឌលំ នាម មណ្ឌលំ កត្វា សឃ្មេ វិជ្ជាយ បក្កោសិត្វា ពលី ទត្វា
វិសាបនយនំ។ បរិត្តំ វក្ខា, យេន “ជូ”តិ មុខវាតំ ទត្វា វិសំ អបនយន្តិ, សោ
ឧណ្ណានិភិអាទិមន្តោ ដុធមនកមន្តោ។ “អ អា”តិអាទិកា មាតិកា “ក
កា”តិអាទិកា តប្បកេនោ ប លេខា។

កុសលំ ធម្មំ សកំ, ឥតវំ នោសកំ។ បតុន្តំ សច្ចានំ បដិវិជ្ជិតព្វានំ
តប្បដិវេធបច្ចយភាវេន អនុលោមនំ ទដ្ឋព្វំ។ បុព្វេ “យោគវិហិតេសុ វា
កម្មាយតនេសូ”តិអាទិនា បញ្ញា វុត្តា, បុន តស្ស វេវចនវសេន “អនុលោមិកំ
ខន្តិ”ន្តិអាទិ វុត្តន្តិ អធិប្បាយេន “អនុ...បេ.... បញ្ញាវេវចនានី”តិ អាហា។ ឯត្ថ ប
ឯវរូបិន្តិ យថាវុត្តកម្មាយតនាទិវិសយំ កម្មស្សកតសច្ចានុលោមិកសភាវំ
អនិច្ចាទិបវត្តិអាការញាតិ អត្ថោ។ យថាវុត្តា ប
ភូមិសភាវបវត្តិអាការនិទ្ទេសា ខន្តិអាទិហិ យោជេតព្វា។ យស្ស បញ្ញាយ ធម្មា
និជ្ឈានបដាននកិច្ចសម្ពាទំ ឱលោកនំ ខមន្តិ អវិបរីតសភាវត្តា, សា បញ្ញា
ធម្មានំ និជ្ឈានកូមនំ ឯតិស្ស អត្ថិតិ ធម្មនិជ្ឈានកូន្តិតិ អត្ថោ។

៧៦៩. អសំវំ មុញ្ចតីតិ សមាទានសម្បត្តិវិវតិសម្បយុត្តចេតនា “សីលំ
បូរេន្តស្ស មុញ្ចចេតនា”តិ វុត្តា។ បុញ្ចបរបញ្ញាយ ប ទានសីលមយតាវចនតោ
មុញ្ចអបរបេតនាវសេន “អារញ្ញា”តិ, បុញ្ចចេតនាវសេន “អធិកិច្ចា”តិ ប វត្តំ
យុត្តន្តិ “អធិកិច្ចា”តិបិ ចាហោ យុទ្ធន្តិ។

៧៧០. បញ្ចសីលទសសីលានិ វិញ្ញាណស្ស ជាតិយា ប បច្ចយភូតេសុ
សន្តារភវេសុ អន្តោគធានីតិ “ឧប្បាទា វា”តិអាទិកាយ ធម្មជ្ជិតិចាឡិយា

សង្គហិតានិ។ កវនិព្ពត្តកសីលស្ស បញ្ញាបនំ សតិបិ សវនេ ន
តថាគតទេសនាយត្ថន្តិ ភិក្ខុអាទិនម្បិ តំ វុត្ថំ។

អធិបញ្ញាយ បញ្ញាតិ អធិបញ្ញាយ អន្តោគធា បញ្ញា។ អថ វា
អធិបញ្ញានិព្ពត្តសុ, តទទិដ្ឋានេសុ វា ធម្មេសុ អធិបញ្ញា-សន្តោ ទដ្ឋព្ពោ, តត្ថ
បញ្ញា អធិបញ្ញាយ បញ្ញា។

៧៧១. អថាយុប្បាទនកុសលតា អថាយកោសល្លំ សិយាតិ មញ្ញមាណោ
បុច្ឆតិ “អថាយកោសល្លំ កថំ បញ្ញា នាម ជាតា”តិ។ តំ បទ បរស្ស អធិប្បាយំ
និវត្តេន្តោ “បញ្ញាវាយេវ ហិ”តិអាទិមាហ។ តត្រុចាយាតិ តត្រ តត្រ
ឧចាយភូតា។ ឋានេ ឧប្បត្តិ ឯតស្សាតិ ឋានុប្បត្តិយំ។ កី តំ? ការណាជានំ,
ភយាទិនំ ឧប្បត្តិក្ខណោ តស្មីយេវ ឋានេ លហុឧប្បជ្ឈនកន្តិ វុត្ថំ ហោតិ។

តិកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

(៤.) បតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណានា

៧៨៣. ន បរិវតស្សតីតិ “អបិ នាម មេ តណ្ហាលាទិនិ សិយុ”ន្តិ ន បត្តេតិ,
តទភារេន វា ន ឧត្តសតិ។

៧៨៦. អបរប្បច្ចយេតិ បរេន នបត្តិយាយិតព្ពោ។ ធម្មេ ញាណានិ សច្ចវិសយំ
ញាណំ។ អរិយសច្ចេសុ ហិ ធម្ម-សន្តោ តេសំ អរិបរិវតសភាវត្តាតិ។
សង្ខតបរវោ វា អរិយមគ្គោ តស្ស ច ជលំ ធម្មោ, តត្ថ បញ្ញា តំសហគតា ធម្មេ
ញាណំ។ ន អញ្ញញាណុប្បាទនំ នយនយនំ, ញាណស្សេវ បទ បវត្តិវិសេសោតិ
អធិប្បាយេនាហ “បច្ចវេក្ខណញាណាស្ស កិច្ច”ន្តិ។ ឯត្ថ ច ឥមិនា ធម្មេនាតិ
មគ្គញាណោនាតិ វុត្ថំ, ធុរិយម្បិ បទ មគ្គជលញាណំ បច្ចវេក្ខណាយ ច មូលំ,

ការណាញា នយនយនស្សាតិ ធុរិយេនបិ តេន ធម្មេនាតិ ន ន យុជ្ជតិ, តថា
ចតុស្កង្គស្ស ញាតត្តា, មគ្គជលសម្ពាស្ស ច ធម្មស្ស
សង្ខបដិវេធសម្បយោកំ គតត្តា នយនំ ហោតីតិ តេន ឥមិនា ធម្មេន
ញាណាវិសយភាវេន, ញាណាសម្បយោគេន វា ញាតេនាតិ ច អត្តោ ន ន
យុជ្ជតិ។

យទិបិ សព្វេន សព្វំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នំ ធុក្ខំ អភិជានន្តិ, តថាបិ
បច្ចុប្បន្នេ សសន្តតិបរិយាបន្នេ សវិសេសេ អភិនិវេសោ ហោតីតិ អាហា “ន
តញ្ជោវ ឥម”ន្តិ។ ទិដ្ឋេន អទិដ្ឋេន នយតោ នយនញ្ជាណំ, អទិដ្ឋស្ស ទិដ្ឋតាយ
ការណាភូតត្តា ការណាញាណំ, អនុបត្តវាចកោ វា ការណា-សន្មាតិ ធម្មេ
ញាណាស្ស អនុបញ្ជាណន្តិ អត្តោ។

សម្មតិម្ហិញ្ញាណន្តិ ធម្មេ ញាណាទិនំ វិយ សាតិសយស្ស បដិវេធកិច្ចស្ស
អភាវា វិសយោភាសនមត្តជាននសាមញ្ញេន ញាណន្តិ សម្មតេសុ អន្តោគជន្តិ
អត្តោ។ សម្មតិវសេន វា បវត្តំ សម្មតិម្ហិញ្ញាណំ, អវសេសំ បន
ឥតរញ្ជាណាត្តយវិសភាគំ ញាណំ តព្វិសភាគសាមញ្ញេន សម្មតិញ្ញាណម្ហិ
បរិជ្ជត្តា សម្មតិញ្ញាណំ នាម ហោតីតិ។

៧៩៧. កិលេសមូលកេ ចាតិ នីវរណមូលកេ ច កាមភវធម្មេ។

៧៩៨. សា ហិស្សាតិ ឯត្ថ អស្សាតិ យោ “កាមេសុ វីតរាគោ ហោតី”តិ ឯវំ
វុត្តោ, អស្ស បឋមជ្ឈានសមធិ្ហស្សាតិ អត្តោ។ ស្សេវាតិ ឯតេន កាមេសុ
វីតរាគការវាវត្ថុស្សេវ បឋមជ្ឈានសមធិ្ហស្ស គហាលោ បវត្តេ តស្ស តតោ បរំ
អវត្តំ ទស្សេតុំ “កាមេសុ វីតរាគោ សមាធនោ”តិ វុត្តំ។ ចតុត្ថមគ្គបញ្ញា
ធម្មាភិញ្ញាភាវប្បត្តិយា តំ បដិវិជ្ឈតិ នាម, ឥតរា តទុបនិស្សយត្តា។ យថានុបំ

វា អាសវក្ខយការតោ, ដលេ វា អាសវក្ខយេ សតិ យថានុរូបំ តំនិព្ពត្តនតោ
ចតុសុបិ មគ្គេសុ បញ្ញា ធម្មំ អភិញ្ញំ បដិវិជ្ឈតីតិ ទដ្ឋញ្ញា។

៧៩៩. កាមសហគតាតិ វត្ថុកាមារម្មណា។ ចោទេន្តីតិ កាមាភិមុខំ តន្តីន្តំ
ករោន្តីតិ អត្ថោ។ តទនុជម្ពតាតិ តទនុជម្ពា ឥច្ឆេវ វត្ថំ ហោតិ។ តា-សទ្ធស្ស
អបុព្ពត្តាការតោតិ អធិប្បាយេនាហ “តទនុរូបសភាវា” តិ។ និកន្តី,
និកន្តីសហគតចិត្តប្បាធំ វា “មិច្ឆាសតី” តិ វទតិ។ “អហោ វត មេ អវិតក្កំ
ឧប្បជ្ឈេយ្យ” តិ អវិតក្ការម្មណា អវិតក្កសហគតា។

៨០០. អធិគមភាវេន អភិមុខំ ជានន្តស្ស អភិជានន្តស្ស, អភិវិសិដ្ឋេន វា
ញាណេន ជានន្តស្ស, អនារម្មណភូតញ្ចា តំ ហំ ចាកដំ ករោន្តស្សាតិ អត្ថោ។

៨០២. វសិតាបញ្ចករហិតំ ឈានំ អប្បគុណំ។ ឯត្ថ ចតស្សោ បដិបទា
ចត្តារិ អារម្មណានីតិ បញ្ញាយ បដិបទារម្មណុទ្កេសេន បញ្ញា ឯវ ឧទ្ទិដ្ឋាតិ សា
ឯវ វិភត្តាតិ។

ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

(៥.) បញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨០៤. បញ្ចន្តិកោ សម្មាសមាធិតិ សមាធិអង្គភាវេន បញ្ញា ឧទ្ទិដ្ឋាតិ។
បីតិជរណតាធិវចនេន ហិ តមេវ វិភជតិ, “សោ ឥមមេវ កាយំ វិវេកដេន
បីតិសុខេន អភិសន្នេតី” តិអាធិនា (ធិ. និ. ១.២២៦; ម. និ. ១.៤២៧) នយេន
បីតិយា សុខស្ស ច ជរណំ វេទិតញ្ញំ។ បីតិជរណតាសុខជរណតាហិ អារម្មណេ
ឋត្វា ចតុត្ថជ្ឈានស្ស ឧប្បាទនតោ “ចាទាវិយា” តិ តា វត្ថោ។

ទុតិយបញ្ចកេ ច “បញ្ចញ្ញាណិកោ”តិ សមាធិមុខេន បញ្ចញ្ញាណានេវ
 ឧទ្ទិដ្ឋានិ និទ្ទិដ្ឋានិ ចាតិ ទដ្ឋព្វានិ។ លោកិយសមាធិស្ស បច្ចនីកានិ
 នីវរណបឋមដ្ឋាននិកកន្តិអាទិនិ និគ្គហេតព្វានិ។ អញ្ញោ កិលេសា វារេតព្វា,
 ឥមស្ស បន អរហត្តសមាធិស្ស បដិប្បស្សន្ធសព្ពកិលេសត្តា ន និគ្គហេតព្វំ
 វារេតព្វញ្ច អត្ថីតិ មគ្គានន្តរំ សមាបត្តិក្ខណោ ច អប្បយោគេនេវ អធិគតត្តា ច
 ឋបិតត្តា ច, អបរិហានិវសេន ឋបិតត្តា វា ន សសម្ព័ន្ធនិគ្គយ្ហវារិតគតោ។
 សតិវេបុល្លប្បត្តត្ថាតិ ឯតេន អប្បវត្តមានាយបិ សតិយា សតិពហុលតាយ
 សតោ ឯវ នាមាតិ ទស្សេតិ។ យថាបរិច្ឆន្នកាលវសេនាតិ ឯតេន
 បរិច្ឆន្ននសតិយា សតោតិ។

បញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

(៦.) ឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨០៥. វិសុទ្ធិការំ ទស្សេន្តោ “ទូរ...បេ... វម្មណាយា”តិ អាហា។
 សោតធាតុវិសុទ្ធិតិ ច ចិត្តចេតសិកា ធម្មា វុត្តាតិ តត្ថ ញ្ញាណំ
 សោតធាតុវិសុទ្ធិយា ញ្ញាណំ។ “ចេតោបរិយញ្ញាណា”ន្តិ ឥទមេវ អត្តវសេន
 “បរិចេត្ត ញ្ញាណា”ន្តិ ឧទ្ធទន្តិ ទដ្ឋព្វំ។ ចុត្វបចាតញ្ញាណាស្ស
 ទិព្វចក្ខុញ្ញាណោកទេសត្តា “វណ្ណធាតុអារម្មណា”តិ វុត្តំ។ មុទុប្បត្តេន
 ចុត្វបចាតញ្ញាណាសម្ព័ន្ធតេន ទិព្វចក្ខុញ្ញាណេន សព្វំ ទិព្វចក្ខុញ្ញាណាន្តិ វុត្តន្តិ
 ទដ្ឋព្វំ។

ឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

(៧.) សត្តកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨០៦. តទៅ ព្រាណ្ឌន្ត្រី ធម្មិយ្យិ បច្ចវេត្តណាព្រាណ្ឌំ វិបស្សនាវម្ពណាការេន
សហ គហេត្វា វុត្តន្ត្រី អធិប្បាយោ។ ធម្មដ្ឋិតិព្រាណេនាតិ ធម៌ ព្រាណានិ
សន្តិបិទ្វា វុត្តន ព្រាណេន។ ខយធម្មន្ត្រីអាទិនា ហិ បការេន បវត្តព្រាណាស្ស
ទស្សនំ, ព្រាណាវិបស្សនាទស្សនតោ វិបស្សនាបដិវិបស្សនាទស្សនមត្តមេវាតិ
ន តំ អន្ត្រី អធិប្បាយោ។ ចាឡិយំ បន សព្វត្ថ ព្រាណាវចនេន អន្ត្រីនំ វុត្តត្តា
និរោធធម្មន្ត្រី ព្រាណាន្ត្រី ឥតិ-សន្តេន បកាសេត្វា វុត្តំ វិបស្សនាព្រាណំ សត្តមំ
ព្រាណាន្ត្រី អយមត្ថោ ទិស្សតិ។ ន ហិ យម្បិ តំ ធម្មដ្ឋិតិព្រាណំ, តម្បិ ព្រាណាន្ត្រី
សម្ពន្ធា ហោតិ តំព្រាណគ្គហណោ ឯតស្មី ព្រាណាការទស្សនស្ស
អនធិប្បតត្តា, “ខយធម្ម...បេ.... និរោធធម្ម”ន្ត្រី ឯតេសំ សម្ពន្ធាការប្បសន្តតោ
ចាតិ។

សត្តកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

(៨.) អដ្ឋកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨០៨. វិហារិតត្ថជ្ជនាតិ បច្ចនីកធម្មេ, ទុក្ខំ វា វិច្ឆិន្តិទ្វា បវត្តតត្ថជ្ជន។

អដ្ឋកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

(១០.) ទសកនិទ្ទេសោ

បឋមពលនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨០៩. អវិជ្ជមានំ ហំនំ អដ្ឋានំ, នត្តិ ហំនន្តិ វា អដ្ឋានំ។ ឯស “អនវកាសោ”តិ
ឯត្ថាបិ នយោ។ តទត្តនិគមនមត្តមេវ ហិ “នេតំ ហំនំវិជ្ជតី”តិ វចនន្តិ។ អសុខេ
សុខន្តិ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោវ ឥធសុខតោ ឧបគមនស្ស ហំនន្តិ អធិប្បតត្តិ ទស្សន្តោ

“ឯកន្ត...បេ.... អត្តទិដ្ឋិវសេនា” តិ បដានទិដ្ឋិមាហា។ ភេទានុរូបស្ស សាវនំ
អនុស្សាវនំ, ភេទានុរូបេន វា វចនេន វិញ្ញាបនំ។

លិដ្ឋេ បរិវត្តេ ច សោ ឯវ ឯកកម្មនិព្ពត្តិតោ ភវន្តប្បពន្ធា
ជីវិតិន្ទ្រិយប្បពន្ធា ច, នាញ្ញោតិ អាហា “អបិ បរិវត្តលិដ្ឋ” ត្ថិ។ អយំ បញ្ញោតិ
ញាបនិច្ឆានិព្ពត្តា កថា។

សង្គាមចតុក្កំ សបត្តវសេន យោជេតព្ពំ។ សព្ពត្ត ច បុរិមំ អភិសន្និចិត្តំ
អប្បមាណំ, វេទកចិត្តំ បន តទាវម្ពណាញា ជីវិតិន្ទ្រិយំ
អាណន្តិយានានន្តិយភាវេ បមាណានិ ទដ្ឋព្ពំ។ បុព្វជ្ជនស្សេវ តំ ទិន្នំ ហោតិ។
កស្មា? យថា វេទកចិត្តំ បច្ចុប្បន្នាវម្ពណាម្បិ ជីវិតិន្ទ្រិយប្បពន្ធវិច្ឆេទនវសេន
អាវម្ពណំ កត្វា បវត្តតិ, ន ឯវំ ចាគចេតនា។ សា ហិ ចជិតព្ពំ អាវម្ពណំ កត្វា
ចជនមត្តមេវ ហោតិ, អញ្ញាសកករណាញា តស្ស ចជនំ, តស្មា យស្ស តំ សកំ
កតំ, តស្សេវ ទិន្នំ ហោតីតិ។

សណ្ណា...បេ.... កប្បវិនាសេយេវ មុច្ចតីតិ វេទំ កប្បជ្ឈកថាយ ន សមេតិ។
តត្ថ ហិ អដ្ឋកថាយំ (កថា. អដ្ឋ. ៦៥៤-៦៥៧) វុត្តំ “អាចាយិកោតិ វេទំ សុត្តំ យំ
សោ ឯកំ កប្បំ អសីតិភាគេ កត្វា តតោ ឯកភាគមត្តំ កាលំ តិដ្ឋេយ្យ, តំ
អាយុកប្បំ សន្ធាយ វុត្ត” ត្ថិ។ កប្បវិនាសេយេវាតិ បន
អាយុកប្បវិនាសេយេវាតិ អត្ថេ សតិ នត្តិ វិរោធា។ ឯត្ថ ច សណ្ណាហាន្តេតិ វេទំ
ស្មេវិនស្សីស្សីតីតិវិយ អក្ខតបរិកប្បវសេន វុត្តំ។ ឯកទិវសមេវ បច្ចតិ តតោ
បរំ កប្បាភាវេន អាយុកប្បស្សបិ អភាវតោតិ អវិរោធតោ អត្ថយោជនា
ទដ្ឋព្ពំ។

បកតត្ថោតិ អនុត្តត្ថោ។ សមាទសំវាសកោតិ អចារាជិកោ។

ក៏ បន តន្ត្រី យោ សោ “និយតោ” តិ វុត្តោ, តំ ក៏ និយមេតីតិ អត្ថោ។ តស្សេវ
បន យថាបុច្ឆិតស្ស និយតស្ស មិច្ឆត្តសម្មត្តនិយតធម្មានំវិយ សភាវតោ
វិជ្ជមានតំ យថាបុច្ឆិតញ្ច និយាមកហេតុំ បដិសេដេត្វា យេន “និយតោ” តិ
“សត្តក្ខត្តបរមាធិកោ” តិ ច វុច្ចតិ, តំ យថាធិប្បតការណំ ធស្សេតុំ
“សម្មាសម្ពុទ្ធន ហិ” តិ អាធិមាហា។ ជាតស្ស កុមារស្ស វិយ អរិយាយ ជាតិយា
ជាតស្ស នាមមត្តមេតំ និយតសត្តក្ខត្តបរមាធិកំ, និយតានិយតភេទំ នាមន្តិ
អត្ថោ។ យទិ បុព្វហេតុ និយាមកោ, សោតាបន្នោ ច និយតោតិ
សោតាបត្តិមគ្គតោ ឧទ្ធុំ តិណ្ណំ មគ្គានំ ឧបនិស្សយភាវតោ បុព្វហេតុកិច្ចំ,
តតោ បុព្វេ បន បុព្វហេតុកិច្ចំ នត្ថីតិ សោតាបត្តិមគ្គស្ស ឧបនិស្សយាភាវោ
អាបជ្ជតិ។ យទិ ហិ តស្សបិ បុព្វហេតុ ឧបនិស្សយោ សិយា, សោ ច
និយាមកោតិ សោតាបត្តិមគ្គប្បត្តិតោ បុព្វេ ឯវ និយតោ សិយា, តញ្ច អនិច្ចំ,
តស្មាស្ស បុព្វហេតុនា អហេតុកតា អាបន្នាតិ ឥមមត្តំ សន្ធាយាហ “ឥច្ចស្ស
អហេតុ អប្បច្ចយា និព្វត្តិ ចាបុណាតិ” តិ។

បដិលទ្ធមគ្គោ សោតាបត្តិមគ្គោ, តេនេវ សត្តក្ខត្តបរមាធិនិយមេ សតិ
សត្តមកវាធិតោ ឧទ្ធុំ បវត្តនកស្ស ធុក្ខស្ស មូលភូតា កិលេសា តេនេវ
ខ័ណាតិ ឧបរិ តយោ មគ្គា អកិច្ចកា ហោន្តីតិ អត្ថោ។ យទិ ឧបរិ តយោ មគ្គា
សត្តក្ខត្តបរមាធិកំ និយមេន្តិ, តតោ ច អញ្ញោ សោតាបន្នោ នត្ថីតិ
សោតាបត្តិមគ្គស្ស អកិច្ចកតា និប្បយោជនតា អាបជ្ជតីតិ អត្ថោ។ អថ
សក្កាយទិដ្ឋាធិប្បហានំ ធស្សនកិច្ចំ, តេសំ បហានេន សត្តក្ខត្តបរមាធិតាយ
ភវិតព្ពំ។ សា ធុបរិមគ្គេហិ ឯវ ហោតីតិ សត្តមកវាធិតោ ឧទ្ធុំ បវត្តិតោ តេន
វិនា វុដ្ឋានេ សក្កាយទិដ្ឋាធិប្បហានេន ច តេនវិនា ភវិតព្ពន្តិ អាហ
“បឋមមគ្គេន ច អនុប្បជ្ជិត្វាវ កិលេសា ខេបេតញ្ច ហោន្តី” តិ។ ន អញ្ញោ កោចិ
និយមេតីតិ នាមករណានិមិត្តតោ វិបស្សនាតោ អញ្ញោ កោចិ និយាមកោ

នាម នត្តិតិ អត្ថោវិបស្សនាវ និយមេតីតិ ធនាមករណនិមិត្តតំយេវ
សន្វាយ វុត្តំ។ តេនេវាហ “ឥតិ សម្មាសម្ពុទ្ធន ភហិតនាមមត្តមេវ ត” ត្ថិ។

ន ឧប្បជ្ឈន្តិតិ បន អត្ថិតិ “ន មេ អាចរិយោ អត្ថិ, សធិសោ មេ នវិជ្ជតិ” តិ អាធិ
(ម. និ. ១.២៨៥; ២.៣៤១; មហាវ. ១១; កថា. ៤០៥) ឥមិស្ស លោកធាតុយា ឋត្វា
វទន្តេន ភកវតា “កី បនាវុសោ សាវិបុត្ត, អត្ថតរហិ អញ្ញោ សមណា វា
ព្រាហ្មណា វា ភកវតា សមសមា សម្ពោធិយន្តិ វរំ បុជ្ជាហំ, ភន្តេ, នោតិ
វទេយ្យ” ត្ថិ (ធិ. និ. ៣.១៦១) វត្វា តស្ស ការណំ ទស្សេតុ “អជ្ឈានមេតំ
អនវកាសោ, យំ ឯកិស្ស លោកធាតុយា ទ្វេ អវហន្តោ សម្មាសម្ពុទ្ធា” តិ (ម. និ.
៣.១២៩) ឥមំ សុត្តំ ទស្សេន្តេន ធម្មសេនាបតិនា ធព ពុទ្ធកេតុត្ថក្ខតំ ឥមំ
លោកធាតុ ឋបេត្វា អញ្ញត្ថ អនុប្បត្តិ វុត្តា ហោតីតិ អធិប្បាយោ។

“យោ បន ភិក្ខុ” តិ អាធិនា វុត្តានិ សិក្ខាបទានិ មាតិកា, តាយ
អន្តរហិតាយ និទានុទ្ទេសសម្ព័ន្ធតេ ចាតិមោក្ខេ បព្ពដ្ឋបសម្បទាកម្មេសុ ធព
សាសនំ តិជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ចាតិមោក្ខេ វា អន្តោគធា បព្ពដ្ឋា ឧបសម្បទា ធព
តទុកយាភាវេ ចាតិមោក្ខាភាវតោ, តស្មា ចាតិមោក្ខេ, តាសុ ធព សាសនំ
តិជ្ជតីតិ វុត្តំ។ ឱសក្កិតំ នាមាតិ បដ្ឋិមបដិវេជសីលភេទទ្វយំ ឯកតោ កត្វា
តតោ បរំ វិនជ្ជំ នាម ហោតីតិ អត្ថោ។

តាតិ វស្មិយោ។ ការុញ្ញន្តិ បរិទេវនការុញ្ញំ។

អនច្ឆរិយត្តាតិ ទ្វីសុ ឧប្បជ្ឈមាទេសុ អច្ឆរិយត្តាភាវនោសតោតិ អត្ថោ។
វិវាទភាវតោតិ វិវាទាភាវតំ ទ្វេ ន ឧប្បជ្ឈន្តិតិ អត្ថោ។

ឯកំ ពុទ្ធិ ធារេតីតិ ឯកពុទ្ធជារណី។ ឯតេន វរំសភាវា ឯតេ ពុទ្ធកុណា,
យេន ទុតិយពុទ្ធកុណោ ធារេតុំ អសមត្តា អយំ លោកធាតុតិ ទស្សេតិ។

បច្ចុប្បន្នវិសេសនិប្បដ្ឋានញ៉ា ធម្មានំ សភាវិសេសោ ន សក្កា ធារេតុន្តិ។ សមំ ឧទ្ធុ
បដ្ឋតីតិ សមុចាទិកា, ឧទកស្សោបិ សមំ គាមិនីតិ អត្ថោ។ ទិដ្ឋម្បីតិ ទ្វេបិ,
ទិដ្ឋម្បី វា សរីរការំ។ ធានេន្តន្តិ រោចយមានំ។ សកី ភុត្តោវាតិ ឯកម្បី អាលោបំ
អន្លោហរិក្ខាវ មរេយ្យាតិ អត្ថោ។

អតិធម្មភារេនាតិ ធម្មេន នាម បថី តិដ្ឋេយ្យ, សា កី តេនេវ ចលតីតិ
អធិប្បាយោ។ បុន ថេរោ “រតនំ នាម លោកេ កុដ្ឋម្ពំ សន្ធាវេន្តំ អភិមតញ្ច
លោកេន អត្ថនោ គរុសភាវតាយ សកជភដ្ឋស្ស ការណំ អតិភារក្ខតំ ទិដ្ឋំ។
ឯវំ ធម្មោ ច ហិតសុខវិសេសេហិ តំសមដ្ឋិនំ ធារេន្តោ អភិមតោ ច វិញ្ញហិ
គម្ពីរាប្បមេយ្យភារេន គរុសភាវត្តា អតិភារក្ខតោ បថីវិចលនស្ស ការណំ
ហោតី”តិ ទស្សេន្តោ “ឥធម, មហារាជ, ទ្វេ សកជា”តិ អាទិមាហ។ ឯកស្សាតិ
ឯកស្សា, ឯកស្ស វា សកជស្ស រតនំ, តស្មា សកជតោ គហេត្វាតិ អត្ថោ។
ឱសារីតន្តិ បវេសិតំ អាហជំ វុត្តន្តិ អត្ថោ។

សភាវបកតិកាតិ អ កិត្តិមបកតិកាតិ អត្ថោ។ ការណមហន្តត្តាតិ
មហាន្តេហិ ចារមិតាការណេហិ ពុទ្ធកុណានំ និព្វត្តិតោតិ វុត្តំ ហោតិ។
បថីវិអាទយោ មហន្តា អត្ថនោ អត្ថនោវិសយេ ឯកេការ, ឯវំ សម្មាសម្ពុទ្ធាបិ
មហាន្តោ អត្ថនោវិសយេ ឯកោ ឯវ។ កោ ច តស្សវិសយោ? យាវតកំ ព្រោយ្យំ,
ឯវំ អាកាសោវិយ អនន្តវិសយោ ភគវា ឯកោ ឯវ ហោតីតិ វេទន្តោ
លោកធាត្វន្តរេសុបិ ទុតិយស្ស អភាវំ ទស្សេតិ។

បុព្វភាគេ អាយុហនវសេន អាយុហនសមដ្ឋិតា សន្និដ្ឋានចេតនាវសេន
ចេតនាសមដ្ឋិតា ច វេទិតញ្ចា, សន្តតិខណាវសេន វា។ វិចាការហន្តិ
ទុតិយភវាទីសុ វិបច្ឆនបកតិកំ សន្ធាយ វេទតិ។ ចលតីតិ បរិវត្តតិ។ សុនខេហិ
វេទនសីលោ សុនខវាជីកោ។

បឋមពលនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ទុតិយពលនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨១០. ភតិកោ អញ្ញោ ភតិសម្មត្តិ នាម នត្ថិតិ ទស្សន្តោ “សម្មត្តា ភតិ”តិ អាហា។ មហាសុទ្ធស្សនាទិសុរាជកាលោ បឋមកប្បិកាទិសុមនុស្សកាលោ ច កាលសម្មត្តិ។

ឯកន្តំ កុសលស្សេវ ឱកាសោតិ វេទំ យទិបិ កោចិ កាយសុចរិតាទិបយោគសម្មត្តិយំ បីតំ ពាធយ្យ, តំ បន ពាធនំ ពាធកស្សេវ ឥស្សាទិនិមិត្តនវិបរិតក្តាហោន ជាតំ។ សា បយោគសម្មត្តិ សភាវតោ សុខវិចាកស្សេវ បច្ចយោ, ន ទុក្ខវិចាកស្សាតិ ឥមមត្តំ សន្ទាយ វុត្តំ។ មក្កជា ភត្តបុជំ ពន្ធដ្ឋានេ មុញ្ញាត្វា ភុញ្ញតុំ ន ជាតាតិ, យត្ថ វា ភត្ត វា ភិទ្ធិត្វា វិនាសេតិ, ឯវំ អនុចាយញ្ញបិ កោតេ។ សុសានេ ធម្មត្វាតិអាទិនា យាតេត្វា ធម្មតស្ស វុដ្ឋានាការោវិយ អចាយតោ វុដ្ឋានាការោតិ ទស្សេតិ។

“បច្ចរី”តិបិ ឧឡ្ហម្បស្ស នាម, តេន ឯត្ថ កតា “មហាបច្ចរី”តិ វុច្ចតិ។ ឧទកេ មរណំ ថលេ មរណញ្ច ឯកមេវាតិ កស្មា វុត្តំ, ននុ សក្កេន “សមុទ្ធាវក្ខំ ករិស្សាមី”តិ វុត្តន្តិ? សច្ចំ វុត្តំ, ជីវិតស្ស លហុបរិវត្តិតំ បកាសេន្តេហិ ថេរេហិ ឯវំ វុត្តំ, លហុបរិវត្តិតាយ ជីវិតហេតុ ន គមិស្សាមាតិ អធិប្បាយោ។ អថ វា ឧទកេតិ នាគធិបំ សន្ទាយ វុត្តំ, ថលេតិ ជម្ពុធិបំ។

ថេរេន ទេតីតិ កថមហំ ឯតេន ញ្ញាតោ, កេនចិ កិញ្ចិ អាចិក្ខិតំ សិយាតិ សញ្ញាយ ន អនាសិ។ តេនេវ “មយម្បិ ន ជាតាមា”តិ វុត្តំ។ អបរស្សាតិ អបរស្ស ភិក្ខុនោ បត្តំ អាទាយ...ថេ... ថេរស្ស ហត្ថេ ឋេថេសីតិ យោជនា។ អនាយតនេតិ និក្ការណោ, អយុត្ថេ វា នស្សនដ្ឋានេ។ តុវំ អត្តានំ រក្ខេយ្យាសិ,

មយំ បន មហាល្លកត្តា កី រក្ខិត្វា ករិស្សម, មហាល្លកត្តា ឯ ច រក្ខិត្វំ ន
សក្ខិស្សមាតិ អធិប្បយោ។ អនាគាមិត្តា វា ថេរោ អត្តនា វត្តតំ ជានិត្វា
ឡីវទតិ។

សម្មាបយោកស្ស កតមគ្គោតិ សម្មាបយោគេន និច្ចាទិតត្តា តស្ស
សញ្ញាននការណាន្តិ អត្តោ។

ភូតមត្តំ កត្វា អភូតោបមំ កថយិស្សតីតិ អធិប្បយោ។ មនុស្សតិ
ភណ្ឌាការិកាទិនិយុត្តា មនុស្ស មហន្តត្តា សម្បជីដ្ឋិតំ នាសក្ខិសុ។

ទុតិយពលនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

តតិយពលនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨០០. អញ្ចីតាតិ កតា។ បេច្ឆាតិ បុន, មរិត្វាតិ វា អត្តោ។ ឧស្សន្ទត្តាតិ
វិតក្កពហុលតាយ ឧស្សន្ទត្តាតិ វទន្តិ, សូរតាទីហិ វា ឧស្សន្ទត្តា។ ទិព្វន្តិ
កីឡន្តិ។

សញ្ញីវកាឡសុត្តសង្ឃាតពេរុវមហាពេរុវតាបនមហាតាបនអរិយោ
អដ្ឋ មហានិរយា។ ឯកេកស្ស ចត្តាវិ ទ្វារាទិ, ឯកេកស្មី ទ្វារេ ចត្តារោ ចត្តារោ
គូថនិរយាទយោតិ ឯវំ សោឡស ឧស្សនិរយេ វណ្ណាយន្តិ។

សក្កសុយាមាទយោ វិយ ជេដ្ឋកនេវរាជា។ បជាបតិវុណ្ណៀសាធាទយោ
វិយ ទុតិយាទិដ្ឋានន្តរការកោ បរិចារកោ ហុត្វា។

តតិយពលនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ចតុត្ថពលនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨១២. កប្បាទិ ទ្វេធាតុតត្តោ។ ឯត្ថ ច ពីជាទិធាតុនានត្តវសេន
ខន្ធទិធាតុនានត្តំ វេទិតព្ពំ។

ចតុត្ថពលនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បញ្ចមពលនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨១៣. អដ្ឋាសយធាតុតិ អដ្ឋាសយសភារោ។ យថា គូថាទីនំ
ធាតុសភារោ ឯសោ, យំ គូថាទីហោវ សំសន្នតិ, ឯវំ បុគ្គលានំ
អដ្ឋាសយស្សេវេស សភារោ, យំ ទុស្សីលាទយោ ទុស្សីលាទិកេហោវ
សំសន្នតិ វុត្ថំ ហោតិ។ ភិក្ខុបិ អាហំសូតិ អញ្ញមញ្ញំ អាហំសុ។ អារុសោ ឥមេ
មនុស្សា “យថាសភារោន បរិកុញ្ញថា” តិ វទន្តា អម្ពេ សភាភាសភារោ វិទិត្វា
ហីនដ្ឋាសយបណីតដ្ឋាសយតំ បរិច្ឆិន្និត្វា ធាតុសំយុត្តកម្មេ ឧបនេន្និ តស្ស
បយោគំ ធម្មកាមាតិ អត្តោ, ឯវំ សភាគវសេនេវ អដ្ឋាសយធាតុបរិច្ឆិន្ននតោ
អដ្ឋាសយធាតុសភាគវសេន និយមេតីតិ អធិប្បាយោ។

បញ្ចមពលនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ធម្មពលនិទ្ទេសវណ្ណានា

ចរិតន្និ ឥធម ទុច្ឆរិតំ សុចរិតន្និ វុត្ថំ។ អប្បរជំ អក្ខំ ឯតេសន្និ អប្បរជក្ខាតិ
អត្តោវិភាវិតោ, អប្បរជំ អក្ខិម្ហំ ឯតេសន្និ អប្បរជក្ខាតិបិ សន្នតោ សម្ពុតិ។
ឯត្ថ ច អាសយជាននាទិនា យេហិ ឥន្ទ្រិយេហិ បរោបរេហិ សត្តា
កល្យាណាចាសយាទិកា ហោន្តិ, តេសំ ជាននំ វិភាវេតីតិ វេទិតព្ពំ។ ឯវញ្ញ
កត្វា ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តអាសយាទុសយញ្ញាណានំ វិសុំ អសាធារណតា,
ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តនាទិមុត្តិកតាញាណានំ វិសុំ ពលតា ច សិទ្ធា ហោតិ។

៨១៥. យទិយាតិ យេ អរិយា។ អារសីសូតិ និស្សយ វសីសុ។ កេ បន តេ?
“ឥធន, ភិក្ខុវេ, ភិក្ខុ បញ្ចង្គិវិប្បហីនោ ហោតិ ធម្មង្គសមន្មាគតោ ឯការក្ខោ
ចតុរាបស្សនោ បនុណ្ណាបច្ចេកសង្ខារា សមវយសដ្ឋេសនោ អនាវិលសង្គហ្មោ
បស្សនុកាយសង្ខារោ សុវិមុត្តចិត្តោ សុវិមុត្តបញ្ញោ”តិ (ធិ. និ. ៣.៣៤៨; អ. និ.
១០.១៩) ឯវំ វុត្តា។ ឯតេសុ
បញ្ចង្គិវិប្បហីនបច្ចេកសង្ខារាបនោទនឯសនាសមវយសដ្ឋេសនា “សង្ខារយេ កំ
បដិសេវតិ អធិវាសេតិ បរិវេជ្ជតិ វិនោទេតី”តិ (ម. និ. ២.១៦៨) វុត្តេសុ
អបស្សនេសុ វិនោទនញ្ច មគ្គកិច្ចានេវ, ឥតវេ ច មគ្គានេវ សមិជ្ឈន្តិ។ តេនាហ
“ឯតញ្ច សុត្តំ... បេ... ធិបេតី”តិ។

៨១៦. អារម្មណសន្តាណានុសយនេសុ ឥដ្ឋារម្មណោ អារម្មណានុសយនេន
អនុសេតិ។ អាចិណ្ណាសមាចិណ្ណាតិ ឯតេន សមន្តតោ វេ បេត្វា វិយ បិតកាវេន
អនុសយិតតំ ទស្សេតិ។ ភវស្សបិ វត្ថុកាមត្តា, រាគវសេន វា សមាទត្តា
“ភវរាគានុសយោ... បេ... សង្កហិតោ”តិ អាហា។

៨១៨. “បណីតាធិមុត្តិកា តិក្ខិទ្រិយា, ឥតវេ មុទិទ្រិយា”តិ ឯវំ
ឥទ្រិយវិសេសទស្សនត្ថមេវ អធិមុត្តិគ្គហណន្តិ អាហា
“តិក្ខិទ្រិយមុទិទ្រិយភាវទស្សនត្ថ”ន្តិ។

៨១៩. បហានក្កមវសេនាតិ ឯត្ថ បហាតព្ពបជហានក្កមោ បហានក្កមោតិ
ទដ្ឋញ្ចោ, យស្ស បហានេន ភវិតព្ពំ, តំ តេនេវ បហានេន បឋមំ វុច្ចតិ, តតោ
អប្បហាតព្ពន្តិ អយំ វា បហានក្កមោ។

៨២០. មគ្គស្ស ឧបនិស្សយភូតានិ ឥទ្រិយានិ ឧបនិស្សយឥទ្រិយានិ។

៨២៦. និព្វតិធន្តរហិតត្តា អធិដ្ឋានំ បរិដ្ឋា។ យស្មី កវេន្ត្រំ បវត្តមាទេ
តំសន្តតិយំ លោកុត្តរំ និព្វត្តតិ, តំ តស្ស ចាទកំ។

ធម្មពលនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សត្តមពលនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨២៨. និទ្ទាយិត្វាតិ កម្មជ្ជានំ មនសិ ករោន្តោ និទ្ធីំ ឌីក្កមិត្វា បដិពុទ្ធា
សមាបត្តិ សមាបន្នោម្ហិតិ អត្តោ។ នីវរណាទីហិ វិសុទ្ធិចិត្តសន្តតិ ឯវ
ចិត្តមញ្ញុសា, សមាធិ វា, កម្មជ្ជានំ វា។ ចិត្តំ បេបេតុន្តិ សមាបត្តិចិត្តំ បេបេតុ។
សញ្ញាវេទយិតានំ អបគមោ ឯវ អបគមរិមោក្ខោ។

សញ្ញាមនសិការាណំ កាមាទិទុតិយជ្ឈានាទិបក្ខន្ធនាទិ
“ហានភាគិយវិសេសភាគិយធម្មា”តិ ទស្សីតានិ, តេហិ បន ឈានានំ
តំសភាវតា ធម្ម-សន្តេន វុត្តា។ បគុណភាវវោទានំ បគុណវោទានំ។ តទេវ
បឋមជ្ឈានាទីហិ វុដ្ឋហិត្វា ទុតិយជ្ឈានាទិអធិគមស្ស បច្ចយត្តា “វុដ្ឋានំ
នាមា”តិ វុត្តំ។ “វោទានម្បិ វុដ្ឋានំ, តម្ហា តម្ហា សមាធិម្ហា វុដ្ឋានម្បិ វុដ្ឋាន”ន្តិ
ឥមាយ វុដ្ឋានចាឡិយា អសង្កហិតត្តា និរោធសមាបត្តិយា វុដ្ឋានំ
“ចាឡិមុត្តកវុដ្ឋានំ នាមា”តិ វុត្តំ។ យេ បន “និរោធតោ ជលសមាបត្តិយា
វុដ្ឋាន”ន្តិ ចាឡិ នត្ថិតិ វេទយ្យំ, តេ “និរោធា វុដ្ឋហន្តស្ស
នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតានំ ជលសមាបត្តិយា អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ
(បដ្ឋា. ១.១.៤១៧) ឥមាយ ចាឡិយា បដិសេធតត្តា។

សត្តមពលនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ទសមពលនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨៣១. រាគាធិបា ចេតសោវិមុត្តិក្ខតោ សមាធិ ចេតោវិមុត្តិ។ បញ្ញាវិមុត្តិ បញ្ញាវិមុត្តិ។ កម្មន្តរិចាកន្តរមេវាតិ កម្មន្តរស្ស វិចាកន្តរមេវាតិ អត្ថោ។ ចេតនាចេតនាសម្បយុត្តកធម្មេ និរយាទិនិព្វានកាមិនិបដិបទាភូតេ កម្មន្តិ គហេត្វា អាហា “កម្មបរិច្ឆេទមេវា” តិ។ អប្បេតុំ ន សក្កោតិ អដ្ឋមនវមពលានិ វិយ, តំសទិសំ ឥទ្ធិវិធចញ្ញាណំ វិយ វិកុត្តិតុំ។ ឯតេន ទសពលសទិសតញ្ច វារេតិ, ឈានាទិញ្ញាណំ វិយ វា អប្បេតុំ វិកុត្តិតុំ។ យទិបិ បា ឈានាទិបច្ចវេក្ខណញ្ញាណំ សត្តមពលន្តិ តស្ស សវិតក្កសវិចារតា វុត្តា, តថាបិ ឈានាធិបា វិនា បច្ចវេក្ខណា នត្តិ តិ ឈានាទិសហគតំ ញ្ញាណំ តទន្តោគធំ កត្វា ឯវំ វុត្តន្តិ វេទិតព្វំ។ អថ វា សព្វញ្ញតញ្ញាណំ ឈានាទិកិច្ចំ វិយ ន សព្វំ ពលកិច្ចំ កាតុំ សក្កោតិ ទស្សេតុំ “តញ្ញាឈានំ ហុត្វា អប្បេតុំ ឥទ្ធិ ហុត្វា វិកុត្តិតុំ ន សក្កោតិ” តិ វុត្តំ, ន បន កស្សចិ ពលស្ស ឈានឥទ្ធិការតោតិ ទដ្ឋព្វំ។

ទសមពលនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ញ្ញាណវិកត្តវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១៧. ខុទ្ទកវត្ថុវិកង្កោ

១. ឯកកមាតិកាទិវណ្ណានា

៨៣២. “តេត្ថីសតិ តិកា” តិ វុត្តំ, តេ បន បញ្ចតីស។ តថា “បុរិសមលាទយោ អដ្ឋនវកា” តិ វុត្តំ, តេ បន អាយាតវត្ថុអាទយោ នវ។ យេ “ទ្វេ អជ្ឈាវសកា” តិ អាទិម្ហិ វុត្តា, តេ ឯវ “ឥតិ អតីតានិ ធនីសា” តិ អាទិនា

តយោ ធន្ត្រីសកា កតាតិ អាហា “ធម្មជ្ជាសកា”តិ, ធូរាសដ្ឋី បន ធិដ្ឋិតតានិ
អញ្ញត្ថ វុត្តភារេនេវ ឥធម៌ ធិត្ថិត្តានិ ធិតិ ធិតាតានិ ធិត្ថិត្តានិ។

ឯកកមាតិកាធិវណ្ណានា ធិដ្ឋិតា។

(១.) ឯកកន្ត្រៃសវណ្ណានា

៨៤៣-៨៤៤. អត្ថិ បដិច្ចំ ធាមាតិ យថា “ចក្កញ្ច បដិច្ចា”តិ អាធិសុ
និស្សយាធិបច្ចយភារេន បដិច្ចាតិ វុត្តំ, ន តថា ឥធម៌ ឧត្តិយាធិជាតិ បរមត្ថតោ
អវិជ្ជាមាធានំ និស្សយាធិបច្ចយត្ថស្ស អភាវា។ យេសុ បន ឧន្ទេសុ សន្តេសុ
ឧត្តិយាធិសម្មតិ ហោតិ, តេសំ អញ្ញោច្ឆន្ទតាវ ឧត្តិយាធិជាតិយា អត្ថិតា, សា
ឥធម៌ បដិច្ច-សន្តេន វិភាវិតាតិ អត្ថោ។ ឯកិស្ស ឧសេណិយាតិ អសម្ពិជ្ជាយាតិ
អត្ថោ។

បញ្ញាវិស្សជ្ជនាធិកិរិយាសុ បុរតោ ករណំ បុរេក្ខារោ។ ធិក្ខេបរាសីតិ
និធានរាសី។ បត្តជាតិក្ខិត្តនោតិ វិត្តិល្អាតិក្ខិត្តនោ។ រត្តញ្ញមនោតិ
បុរាណញ្ញតាមនោតិ វន្តិ។ ចិរត្តិជាតេន, ចិរត្តិបព្វជិតេន វា ជាតិតត្ថស្ស,
រត្តិនមេវ វា ជាធនមនោ។ ឧបជ្ជាបកមាធាតិ អាណាករណាមាធា។
អាណាករណាញ្ញាវិចារណំ ឥធម៌ “យសោ”តិ វុត្តន្តិ។ បរិមណ្ឌលត្ថភាវនិស្សិតោ
មាធា បរិណាហមនោ។ សរីរសម្បត្តិចារិប្បិយា មនោ ចារិប្បិមនោ។

៨៤៥. វត្ថុនាវិនាបិ វត្ថុពុតាយ អវត្ថុកំ, ន វត្ថុនោ អភាវា។

៨៤៦. ចិត្តស្ស វោស្សជ្ជនន្តិ ចិត្តស្ស សតិតោ មុច្ចនំ, កាយទុច្ចរិតាធិសុ
បក្ខន្ធនំ វា វោស្សត្ថោ។ បតិជ្ជាភារោតិ កុសលករណោ អជ្ជានំ, អនុជ្ជានន្តិ
អត្ថោ។ បមាទសម្ពាតស្ស អត្ថស្ស កាយទុច្ចរិតេ ចិត្តស្ស វោស្សត្ថោ

ចាលាភតិចាតេ មិច្ឆាទិដ្ឋិយំ កោដេ ឧបនាហេតិ ឯវមាទិកោ បរិយាយោ
អបរិយន្តោ, តទត្ថតប្បរិយាយប្បកាសកោ វេស្សគ្គនិស្សគ្គាទិកោ
ព្យញ្ញនបរិយាយោ ចាតិ សព្វំ តំ សន្និបិទ្វា ឯវរូចោតិ ឥទំ អាការនិទស្សនំ
សព្វបរិយាយស្ស វុត្តំ អសក្កុណោយ្យត្វា កតន្តិ ទស្សន្តោ អាហា
“បរិយន្តាភាវតោ”តិ។ វិស្សជ្ជាភារោតិ សតិយា បច្ចនីកក្ខតេ ចត្តារោ ខន្ធ
ទស្សតិ។

៨៤៧. ចិត្តស្ស ថទ្ធតា តថាបវត្ថចិត្តមេវាតិ វុទន្តិ, មានវិសេសោ វា ទដ្ឋព្ពោ។
ឧបសម្ព័នេ វុទ្ធតព្វំ ហោតីតិ បរិយន្តនេវ ចរតិ។

៨៤៨. “អាបត្តិ អាបន្នោសី”តិ វុត្តេ “អាវុសោ, ត្វំ អាបន្នោសី”តិអាទិនា តេន
វុត្តំ តស្សេវ ឧបរិ ឱបនវសេន “បដិច្ចរិទ្ធា”តិ វុទន្តិ។ “តស្មី នាម ទលិទ្កេ,
អកុសលេ វា ឥទំ ករោន្តេ អហំ កស្មា ន ករោមី”តិ ឯវំ ឥទ បដិច្ចរណំ យុត្តំ។
ករណស្ស ឧត្តរកិរិយា ករណុត្ថរិយំ។ អកុសលបក្ខោ ឯសាតិ សារម្ភោតិ
អធិប្បាយោ។

៨៤៩. អតិច្ច ឥច្ចតីតិ អតិច្ចិច្ឆោ, តស្ស ភារោ អតិច្ចិច្ចតាតិ វុត្តព្ពេ ច្និ-
ការលោបំ កត្វា “អតិច្ចតា”តិ វុត្តំ។ អត្រិច្ចតាតិ ច សា ឯវ វុច្ចតីតិ។ តត្រាបិ
នេវុត្តិកវិធានេន បទសិទ្ធិ វេទិតញ្ញា។ យថាលទ្ធី វា អតិក្កមិទ្ធា អត្រ អត្រ
ឥច្ចនំ អត្រិច្ចតា, សា ឯវ រ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា “អតិច្ចតា”តិ វុត្តា។

អត្រិច្ចន្តិ អតិច្ចំ, អត្រ វា ឥច្ចន្តោ។ កេន? អតិលោភេន
អតិលោភមិច្ឆាសម្ពាតេន អតិលោភមទេន ច។ អត្តនោ ហិតំ អត្តាតិ វុត្តំ។
ហាយតិ ជីវតិ, អាទិណ្ណោ វា អត្តា, បត្តោ វា អត្តា, នំ ជីវតិ ចន្ទកិណ្ឌី បត្តយិទ្ធា
អសីតាភូទេវិយាវិហីនោវិយ។

ឥច្ឆាហតស្សតិ ឥច្ឆាយ ឧបទុតស្ស, មុទុតស្ស វា។

អតិហិឡាយានោតិ អវមញ្ញមាណោ។ មលកន្តិ ឯវំនាមកំ ជនបទំ,
អញ្ញោកាសំ វា។ កោទណ្ណាកេនាតិ កុទណ្ណាកេន វស្សទណ្ណាកេន។ គទុលេនាតិ
ច វទន្តិ។ វុហិវមក្ខិតត្ថោតិ វុហិវសិន្នគត្ថោ។

៨៥០. ជានន្តស្សវ ភិយ្យោ ភិយ្យោ ចោទេន្តាវិយ សម្ពាវេតុកាមោ ហោតិ។
បច្ចយេតិ ឧបាទានាធិបច្ចយេ។

៨៥១. យេ បតិវុបេន វញ្ញន្តិ, តេ គណ្ឌិកា, ទុរាចារេន វា គណ្ឌិកូតា។
គណ្ឌិកបុត្តា នាម គណ្ឌិកា ឯវ ហោន្តិ, តេន សទ្ធិវិហារិកា គណ្ឌិកភារេន
“បេរោ...បេ.... ធិយចង្គមេ វិហារតី”តិ វទន្តិ។

វដ្តតិ កន្តេតិ អយម្យំ ឯកោ បកាវោ, លាភិនា ឯវ បន សក្កាញាតុន្តិ
អត្តនោ សមាបត្តិលាភិតំ សូចេតីតិ អត្ថោ។ បញ្ចត្តយំ នាម ឧបវិបណ្ណាសកេ
ទុតិយសុត្តំ (ម. និ. ៣.២១ អាទយោ)។ តស្ស គម្ពីរត្ថា វទតិ “បញ្ចត្តយំ
ឌីលោកេន្តស្ស”តិ។

៨៥២. សិដ្ឋន្តិ សិដ្ឋារំ។ តញ្ចិ កុសលស្ស វិជ្ជនតោ សមាសេវិតតាយ សីសេ
បរិក្ខតំ សុនិខតំ វិសាលំ វិយ, ជីវត្តា ច សិដ្ឋំ វិយាតិ សិដ្ឋំ, តំ បនត្តតោ វាគោ។

៨៥៣. តេមនករណត្ថ តិណ្ឌណ-សន្នោ ទដ្ឋញ្ញោ។ ជ័យនន្តិ ច យេន លោកេន
បរំ មមន្តិ វទន្តំ ជ័យតិ, សោ វុត្ថោ។ ជ័យនំ កណ្ណានន្តិ ច វទន្តិ។ តិណ្ឌណន្តិ វា
លោលុប្បមិច្ឆេវ វុត្តំ ហោតិ។ សញ្ញា-សន្នោ ហិ ឯសោ លោលុប្បវាចកោតិ។

៨៥៤. ឡុប្បមាណាបីតិ ឯតេន មហាន្តយនភារេន អប្បតិកំ ទស្សេតិ។
អថវាតិអាធិនា ជីវមណ្ឌានាធិនំ វិសេសនាធិ “ឥមស្ស វា បូតិកាយស្ស

ពាហិរាជំ វា បរិក្ខារាជំ មណ្ឌានា"តិអាជីនីតិ ទស្សេតិ។ ចីវរេន ហិ មណ្ឌានា
ចីវរមណ្ឌានា, ចីវរស្ស វា មណ្ឌានា ចីវរមណ្ឌានា, វរំ បត្តមណ្ឌានា
សេនាសនមណ្ឌានា ទាតិ អធិប្បាយោ។ ឡនដ្ឋានបូរណំ
ឆរិរាគសុសណ្ណានាទិករណញ្ច ចីវរាទិសុ កាយេ ច យថាយោគំ យោជេតត្ថំ។
តទហុជាតនារកោវិយ ហោតីតិ ទារកចាបល្យំ ន មុញ្ចតីតិ អត្ថោ។

៨៥៥. សទិសា អនុរូទា ភត្តិ សភាគោ, ន សភាគោ អសភាគោ,
មានជទូតា, វិរោធា វា។ តេនស្ស មាតាទិសុ វត្ថនំ អសភាគវុត្តិតា។ វរំវិជានំ
មាតាទិកានំ អកុសលានមិទំ នាមំ។

៨៥៦. បរិតស្សិតាតិ សង្កម្មនា, ឧក្កល្លិតស្ស វា តស្ស តស្ស
តណ្ហាយនា។

៨៥៧. កុសលករណោ កាយស្ស អវិច្ឆារិកតាលីនតា ជាតិអាលស្សំ, ន
រោគឧតុភោជនាទិហិ កាយគេលញ្ញំ តន្តិ នាម, អថ ខោ បកតិអាលស្សន្តិ
អត្ថោ។ កាយាលសិយន្តិ នាមកាយស្ស អាលសិយំ, តទេវ រូបកាយស្សបីតិ
ទដ្ឋត្ថំ។

៨៥៨. អច្ចសនាទិហិ ឧប្បន្នធាតុក្ខោភនិមិត្តំ អាលសិយំ វិជម្ពិតា។

៨៥៩. ភត្តនិមិត្តេន ឧប្បន្នំ អាលស្សំ ភត្តសម្មទោ។

៨៦០. ឥមេហិ បនាតិ ចិត្តស្ស អកល្យតាទិហិ។ សព្ពត្ថ កិលេសវសេនាតិ
បិនមិទ្ធការណានំ រាគាទិនំ វសេនាតិ ទដ្ឋត្ថំ។

៨៦១. សម្មាអាជីវតោ អបេតោ កតោតិ អបកតោ។ សោ អាជីវុបទ្ធកេន
ឧបទ្កតោតិ កត្វា អាហា "ឧបទ្កតស្សាតិ អត្ថោ"តិ។

តិវិធម្មី តំ តត្ថ អាគតំ តស្ស និស្សយក្ខតាយ ឥមាយ ចាឡិយា
ធស្សេតុន្តិ វេមត្តោ ធម្មត្តោ។

ចាបណិកានីតិ អាបណាតោ ធម្មតានិ។ នន្តកានីតិ អន្តរបិកានិ, បិរានិ វា។
គិលានស្ស បច្ចយក្ខតា ភេសជ្ជសម្ពាតា ជីវិតបរិក្ខារា
គិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារា។ បូតិមុត្តន្តិ បុរាណស្ស អបុរាណស្ស ច សព្វស្ស
គោមុត្តស្សេតំ នាមំ។ បូតិភាវេន ធម្មតោសធម្មិបិ កេចិ។

អគត្តិកា ឯកទ្វារា ធីយសាលា កិរ ឧទ្ធអោរា។ កុច្ឆិតរជក្ខតាយ
ចាបិច្ឆតាយ និរត្តកកាយវិចីប្បន្ននិគ្គហណំ កោរជំ, តំ ឯតស្ស អត្ថីតិ
កោរជិកោ, អតិវិយ កោរជិកោ កោរជិកកោរជិកោ។ អតិបរិសន្តិកោតិ
កេចិ។ មុខសម្ភារីតោតិ កោរជិកកោរជិកានិភាវេន បវត្តវចនេហិ អត្តនោ
មុខមត្តេន អញ្ញេហិ សម្ភារីតោ។ សោ ឯវុចោ ឯវុចតាយ ឯវ អត្តានំ បរិវិយ
កត្វា “អយំ សមណោ” តិអាធិ កថេតិ។

បណិឆាយាតិ “អរហាតិ មំ ជានន្ត” តិ ចិត្តំ វេបេត្វា, បត្តេត្វា វា។
អាចាជកជ្ឈាយីតិ មនុស្សានំ អាចាជជ្ឈានេ សមាធិ សមាបន្នោវិយ និសីទន្តោ
អាចាជកេ ជនស្ស ចាកជជ្ឈានេ ឈាយី។

អញ្ញំវិយ កត្វា អត្តនោ សមីបេ ភណានំ សាមន្តជប្បិតំ។ អាការស្ស
រស្សត្ថំ កត្វា “អបបនា” តិ វុត្ថំ។ កុហានំ កុហោ, តស្ស អយនា បវត្ថិ
កុហាយនា, កុហស្ស វា បុគ្គលស្ស អយនា គតិកិរិយា កុហាយនា។

៨៦២. បុជ្ជស្សាតិ “កោ តិស្សោ, កោ រាជបូជិតោ” តិ បុជ្ជស្ស។ នហនាតិ
ពានុនា បរិវេឋនា។

៨៦៣. និមិត្តន ចរន្តោ ជីវន្តោ និមិត្តការកោ នេមិត្តិកោ, តស្ស ភារោ
នេមិត្តិកតា។ អត្ថនោ ឥច្ឆាយ បកាសនំ ឱភាសោ។ កោ បន សោតិ? “អដ្ឋ
ភិក្ខុនំ បច្ឆយា ទុល្លភា ជាតា” តិអាទិកា បច្ឆយបដិសំយុត្តកថា។ ឥច្ឆិតវត្ថុស្ស
សមីបេ កថនំ សាមន្តជប្បា។

៨៦៤. ពហិ ធខន្ធនំ ឧក្ខេបនា។ បរិច្ឆិមំសខាទនសីលោ បរិច្ឆិមំសិកោ,
តស្ស ភារោ បរិច្ឆិមំសិកតា។

៨៦៥. និកត្តំ អប្បេន លាភេន ពហុកំ វព្វោត្វា គហេតុំ ឥច្ឆនំ និជិតីសនំ,
តស្ស ភារោ និជិតីសនតា។ តស្សេវ ឥច្ឆនស្ស បវត្តិអាភារោ, តំសហជាតំ វា
គវេសនកម្មំ។

៨៦៦. វណ្ណាសម្មន្នំ ចោក្ខវំ វណ្ណាចោក្ខវន្តិ ឧត្តរបទលោចោ បុព្វបទស្ស
ទដ្ឋព្ពោ, វណ្ណាចារិប្បវី វា វណ្ណាចោក្ខវតា។ “អត្ថជាបិកា” តិ ឯត្ថ វិយ ជប-សន្ថោ
ឧប្បត្តិវាចកោតិ អាហ “បវត្តេតិ” តិ។

៨៦៧. សេយ្យសទិសមាណា ឧន្ទតិវសេន បវត្តាតិ ឧភយត្ថាបិ “មាណំ
ជប្បេតិ” តិ វុត្តំ។

៨៦៨. ហីនមាណោ បន ឱនតិវសេន បវត្តិតោ កេវលេន មាណសន្ទេន និទ្ទេសំ
នារហាតីតិ តំនិទ្ទេសេ “ឱមាណំ ជប្បេតិ” តិ (វិភ. ៨៧៤) វុត្តំ។

៨៧២. រាជភោគេន វជ្ជកុញ្ញនកោ រាជនិស្សិតោ វជ្ជិយោ។

៨៧៩. បុគ្គលំ អនាមសិទ្ធាតិ យថា សេយ្យស្ស សេយ្យមាណានិទ្ទេសេសុ
“បរេហិ សេយ្យំ អត្តានំ ទហាតី” តិ សេយ្យាធិបុគ្គលោ មាណុប្បាទកោ អាមជ្ឈោ,
ឯវមេតស្ស សេយ្យមាណភាវេបិ មាណុប្បាទកបុគ្គលវិសេសំ អនាមសិទ្ធា “បរេ

អតិមញ្ញតិ" ឆ្លៀត វត្ថុន្តិ អត្ថោ។ បរេ អតិក្កមិត្វា មញ្ញនញ្ញា យស្ស កស្សនិ
អតិមាណាតិ។

៨៨០. បុរិមមានស្ស ឧបរិមាណោ មាណាតិមាណោ, អតិ-សន្តោ ឧបរិ-សន្តស្ស
អត្ថំ វេទតីតិ ទដ្ឋញ្ញោ។ បុរិមមាណំ វា អតិក្កន្តោ មាណោ មាណាតិមាណោ។

៨៨១. បក្ខិជាតិសុ វាយសោ អន្តោលាមកោតិ កត្វា "កាកជាតិ វិយា" តិ
វត្ថុំ។

៨៨២. យេវោ កិរ ទោសចរិតោ អហោសិ, តស្មា អាទិតោវ "តុម្ពេ
អធិណាសវា" តិ អវត្វា ឧទាយេន កថេសីតិ វេទន្តិ, ទោសចរិតត្វា វា ឱប្បំ
តតិយបទវារេ វិរាគំ ឧប្បាទេសីតិ អធិប្បាយោ។

៨៨៣. មាណំ អនុគតច្ឆន្ទោតិ មាណសម្មយុត្តនន្ទោ, មាណសភាវំ អនុគតោ
មាណច្ឆន្ទោ វា។

៨៨៤. "វិលម្ពន" ន្តិ ច ឥត្ថិ បុរិសសម្មាណនាទិកិរិយាទិវិលម្ពនបដិសំយុត្តំ
កត្តត្ថំ ទដ្ឋត្ថំ។ តត្ថ យុត្តមុត្តសិលីដ្ឋំ បដិភាណំ វិលម្ពនបដិភាណំ។

៨៨៥. អមរវាទបដិសំយុត្តោវិតក្កោ, អត្ថនោ អមរណត្ថាយ
នេវភាវត្ថាយ វាវិតក្កោ អមរវិតក្កោ។

៨៨៦. បរេសុ អនុទ្ទយា រាគវសេន អនុទ្ទយ ករណំ ឯតស្សាតិ បរាទុទ្ទយោ,
តស្ស ភាវោ បរាទុទ្ទយតា, បរេសុ វា អនុទ្ទយស្សេវ សហនន្តិភាទិកស្ស ភាវោ
បរាទុទ្ទយតា, តាទិសោ រាគោ។ តត្ថាតិ បរាទុទ្ទយតាយ សំសជ្ជិហារេន
ទស្សិតាយាតិ អត្ថោ យុដ្ឋតិ។

៨៩០. អនុញ្ញាតិ បត្តេន្តោ អនុញ្ញាតតមេវ កាមគុណោ ច បត្តតីតិ អាហា
“បញ្ចកាម...បេ.... និស្សិតោ ហុត្វា”តិ។

ឯកកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

(២.) ទុកកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨៩១. ឧបនយ្ហតីតិ ពន្ធិតិ។ អ-កាហោ អនន្តរត្ថវាចកោ, មរិយាទវាចកស្ស វា
អាការស្ស រស្សត្ថំ កត្វា “អជ្ឈបនា”តិ វុត្ថន្តិ “អនន្តរជ្ឈបនា”តិអាទិមាហា។ តត្ថ
បឋមុប្បន្នស្ស បវត្តាកាហោ មរិយាទា, តំ អនតិក្កមិត្វា តស្សេវ
ទន្ធិករណាវសេន ឋបនា មរិយាទជ្ឈបនា។ បកតិជ្ឈបនាមត្តមេវ,
វិសេសនវហិតាតិ អត្តោ។

៨៩២. និដ្ឋវយំ ខេទ្ធិចាតនំ, និដ្ឋវយំ វិយ និដ្ឋវយំ។ ទស្សេត្វាតិ ទន្ធិហិ
និដ្ឋិតា។ តេន បន ទស្សនំ បឡាសោតិ ទស្សេតិ។ បឡាសស្ស អាយនាតិ
យុគក្កាហាប្បវត្តិ។ សមភាវទហនំ ជយោ, តស្ស អាហារណតោ អាហារោ។ ធុរំ
នទេតីតិ ចាមោក្ខំ នទេតិ។

៨៩២. កាយេន ចេតិយផ្កណាទិវត្ថំ ករោតិ “ឯវំ វត្ថុសម្បន្នោ សទ្ធោ កថំ
កាយទុច្ឆរិតាទីនិ ករិស្សតិ”តិ បរេសំ ញាបនត្ថំ។ អតិច្ឆាតិ អច្ចយំ កត្វា។
អាសវន្តីតិ អាគច្ឆន្តិ, បុន បដិច្ឆាទនេ បវត្ថន្តីតិ អត្តោ។ កោនាមេវំ ករោតីតិ
វោច្ឆន្តនច្ឆាទនា វា វោច្ឆាទនា។

ន សម្មា ភាសិតាតិ យោ ន សម្មា ភាសតិ, សោ សហេតិ ទស្សេតិ។ កុច្ឆិ វា
បិដ្ឋិ វា ជានិតុំ ន សក្កាតិ អសន្តគុណាសម្ភារំនេនេវ ចិត្តានុបកិរិយាវិរហតោ
“ឯវំចិត្តោ ឯវំកិរិយោ”តិ ជានិតុំ ន សក្កាតិ អត្តោ។

អដោ ឯវ អដាមិតោ។ លោកោតិ តុណ្ហាវន្តោ។ យថា សោ យក្ខោ តាទិសំ
រូបំ ឧស្សេត្វា “អដា”តិ សញ្ញាយ អាគតាគតេ ខាទតិ, ឯវមយម្បិ
តំតំសទិសគុណសម្ភារំនេន តេ តេ វព្វេតិ។ តេនេតំ សាឃេយ្យំ មាយាតោ
ពលវត្ថរា វព្វេនាតិ ឧដ្ឋតំ។ តេនេវ “បរិក្ខត្តតា”តិ វុត្តំ។

៩០៨. សក្កាយទិដ្ឋាធិនំ អភាវេមិ យំ សំយោជនំ ហោតិ, តំ ពហិទ្វា
សំយោជនតោ ពហិទ្វាសំយោជនស្ស បុគ្គលស្ស វិសេសនក្ខតំ
ពហិទ្វាសំយោជនំ នាម។

ទុកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

(៣.) តិកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៩០៩. អកុសលមូលានេវ វដ្ឋមូលានីតិ តេហិ កមិ តេហិ
វដ្ឋមូលសមុទាទារោ កមិតោ ហោតីតិ អាហា “តីហិ...បេ... កមិតោ”តិ។

៩១៩. សស្សតោ លោកោតិអាទិទស្សនមេវ ព្រហ្មចរិយំ មោក្ខសម្មាបកំ
ឧត្តមចរិយន្តិ ទិដ្ឋិតតិកេហិ សម្មតន្តិ អាហា “ទិដ្ឋិតតិកសម្មតស្សា”តិ។
រូចារូចាវចរិវិចាកេសុ សាតិសយោ កវរាគោតិ អធិប្បាយេន វុត្តំ
“មហាព្រហ្មាន”ន្តិ។

៩២០. កមីវិធន្តិកេនាការេន សណ្ឌិតន្តិ អត្ថោតិ កត្វា អាហា
“អាការសណ្ឌាន”ន្តិ។ មានឋបនាតិ សេយ្យាទិវសេន មាណេន ឋបនា,
មានសម្ពាតា វា ឋបនា។

៩២១. ចេតសោ ឧត្រាសោ ទោមនស្សំ, ទោសោ វា, តំសម្បយុត្តា វា
ចេតនាធម្មោ។

៩២២. ទេសនាសុខតាយាតិ តិណ្ណំ អន្ធានំ វសេន វិចិត្តិក្ខាយ ទេសនា សុខា
“កង្ខតិ វិចិត្តិក្ខតិ” តិ, ន បន តថា មោហនាតិ អធិប្បាយោ។ វណ្ណាធិភេទំ
សុត្វាតិ កេចិ កិវ វន្តិ “ខត្តិយជីវោ បណ្ណាវណ្ណា។ កស្មា? សោ ហិ បុព្វល្លោ
រមតិ, បុព្វល្លោ ច ឆាយា បណ្ណាវណ្ណា។ ព្រាហ្មណាវេស្សសុទ្ធីវា
ឌីនាតបីតកាឡវណ្ណា។ តេ ហិ មជ្ឈន្តសាយន្តវត្ថុសុ ឌីនាតបីតកាឡឆាយា
កាឡតមកាលេសុ រមន្តិ” តិ តេសំ វណ្ណាភេទំ, “ព្យាបី បរិមណ្ឌលោ” តិ អាទិនា
កថេន្តានំ សណ្ឋានភេទញ្ច សុត្វា។

៩២៣. បុរិសបុគ្គលោតិ បទទ្ធយំ ឯកបទំ កត្វា ជានន្តានំ វសេនាយំ
សម្មតិកថា បវត្តា, បទន្តរមេវ វា ឥទំ បុគ្គលវាចកន្តិ ទស្សន្តោ “អយំ
បនា” តិ អាទិមាហា។ អថ វា បុរិសោតិ វុត្តោ ច បុគ្គលោ ឯវ, ន
បុរិសិន្រ្ទិយយុត្តោវាតិ ទស្សនត្ថម្បិ “បុរិសបុគ្គលោ” តិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ អដ្ឋសុ
អាពាធសូតិ
បិត្តសេម្ហវាតសមុជ្ជានធុតុវិបរិណាមជឌីបក្កមិកវិសមបរិហារជសន្និចាតជ
កម្មសមុជ្ជានេសុ។ បុព្វេ កតន្តិ បុរាណាតរកម្មំ ឥច្ឆន្តិ ឧបបន្នវេទនីយញ្ច កិវ
បដិក្ខិបន្តិ។ អាណត្តិមូលកេន វាតិ យោបិ អាណាបេត្វា វធាន្តាធិទុក្ខំ
ឧប្បាទេតិ, តម្បិ តំមូលកំ ន ហោតិ, ឥស្សរនិម្មានមូលមេវាតិ អធិប្បាយោ។

៩២៤. មោហាស្ស អនុទហនំ ធាហការណតាយ វុត្តំ, សភាវតោបិ បន
អសម្បជីវេធា សម្បជីវេធសុខស្ស បច្ឆនិកក្ខតោ ទុក្ខោ ឯវាតិ អនុទហនតា
វេទិតញ្ច។ ឯវញ្ច កត្វា “ឧបេក្ខា វេទនា ញ្ញាណសុខា អញ្ញាណទុក្ខា” តិ (ម. និ.
១.២៦៥) វុត្តា។

៩២៦. បុព្វនិមិត្តាវម្ពណេសូតិ សុភនិមិត្តាធិវសេន បុព្វនិមិត្តសភាវេសុ
អាវម្ពណេសុ, បុព្វសភាវេសុ វា សុភនិមិត្តាធិអាវម្ពណេសុ។

កោសដ្ឋបមាធនិទ្ទេសានំ សមាធត្ថេបិ អវិច្ឆារិកតាសម្ពាតា លីនុវុត្តិតា
កោសដ្ឋំ, សតិវោស្សគ្គសម្ពាតំ បមជ្ជនំ បមាធាតិ អយំ វិសេសោតិ។

៩៣០. សគរុវាសន្តិ សឡិត្តប្បវាសមាហ, សដេជ្ជកវាសន្តិ សហិរិវាសំ។
អនាធិយនា អនន្ទា ឡិវាធអគ្គហណំ, អចិត្តិកាវេតិ អត្ថោ។ សុក្ខកជ្ជស្ស វិយ
អនល្លតា, អមុទុតា វា អនន្ទា។ អសីល្យន្តិ អសុខសីលតា អមុទុតា វា។

៩៣៤. ឧចារម្ពោ ទោសសម្បយុត្តចិត្តប្បាទោ សិយា។

៩៣៦. “ឥធម ចាសាណំ ករោតី” តិអាធិនា ឋបនត្ថេបិ ករោតិ-សន្នោ
យុជ្ជតីតិ អាហ “ករោតីតិ ឋបេតី” តិ។ ឯត្ថ ចាយំ អារជ្ជនា អកុសលានំ
អាសន្នការណត្ថា ខុទ្ទកវុត្ថុសុ វុត្ថាតិ វេទិតញ្ញា, តទនុកូល កិច្ចត្ថា វា។

តិកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(៤.) ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩៣៩. ឥតីតិ និទស្សនេ និចាតោតិ ឯវំ-សន្នេន សមាធត្ថោតិ ទស្សេតិ។
ភវាភវហេតូតិបីតិ ឯត្ថ ភវន្តិ ជាយន្តិ ឯតេនាតិ ភវោ, សប្បិអាធិភេសដ្ឋំ។ ភវោ
ឯវ បណីតតរោ អភិវុទ្ធា អភវោ។ ភាវនាវាមតាអរិយំសប្បហេយ្យត្ថា វា
បុរិមតណ្ហាត្ថយវជ្ជា សញ្ញា តណ្ហា “ភវាភវហេតុ ឧប្បជ្ជតី” តិ វុត្ថាតិ វេទិតញ្ញា។

ឯតាយាតិ ធន្ទាធិអគតិយា។ ន គច្ឆន្តីតិ ន បវត្តន្តិ, តំ តំ កិរិយំ ន ករោន្តីតិ
អត្ថោ។ ឥមិនាតិ ធន្ទាធិនា អគតិគមនេន។ ធន្ទាធិសុ យេន និរោ, តេន គមនំ
យថានិទ្ទកមនំ។

“រាជា”តិអាទិនា រាជាទិនិមិត្តោវិយ ឧមិអាទិនិមិត្តោ ចិត្តត្រាសោ
ឧមិអាទិកយំ, “ឧមិកយន្តិខោ, ភិក្ខុវេ, កោដុចាយាសស្សេតំ
អធិវចន”ន្តិអាទិវចនតោ (ម. និ. ២.១៦២; អ. និ. ២.១៦២; ឥតិវុ. ១០៩)
កោដុចាយាសឌីទិកត្ថបញ្ចកាមគុណាមាតុតាមា វា។ តត្ថ
បញ្ចកាមគុណាមាតុតាមគ្គហឈោន តន្តិស្សិតនន្ទរាគគ្គហឈំ វេទិតព្ពំ,
ឌីទិកត្ថញ្ច លោភោវ។ ឧក្ខេបនីយាទិកម្មំ វិនយទណ្ឌំ។

“អថ ខោ តិម្ពរុកោ បរិព្ពាជកោ យេន ភគវា...ថេ... ឯតទវោច ‘កី នុ ខោ,
កោ គោតម, សយំកតំ សុខទុក្ខំ? មា ហេវំ តិម្ពរុកាតិ ភគវា
អវោចា”តិអាទិនា និទានវគ្គេ (សំ. និ. ២.១៨) អាគតត្ថា “តិម្ពរុកទិដ្ឋី”តិ វុត្តា។

ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

(៥.) បញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៩៤០. អាគន្ធី បន ន ទេន្តិទិ អាគមនស្ស បច្ចយា ន ហោន្តិទិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

៩៤១. អវទេហានតោតិ បូរណោន មំសូបចយហេតុតាយ ច ឧបចយនតោ។
គិម្ពកាលេ គុញ្ញិទ្វា សយន្តស្ស សុខំ ហោតីតិ តំ ឧតុសុខំ “សេយ្យសុខ”ន្តិ វុត្តំ,
សយនិរិយាបថសុខន្តិ អត្ថោ។ វតន្តិ ធុតត្ថានិ។ តថោតិ ខន្ធកវត្តានិ, វីរិយំ វា។
សីលគ្គហឈោន ខន្ធកវត្តមេដុនិវតីនំ គហិតត្ថា តបព្រហ្មចរិយគ្គហឈំ ន
កត្តព្ពន្ធិ ថេ? ន, អញ្ញសីលតោវិសេសេត្វា តបព្រហ្មចរិយានំ
ទេវត្តការណាត្តគ្គហឈាស្ស ទស្សនតោ, ពាហិរាទញ្ចស្ស វិនិពន្ធស្ស
បវត្តិទស្សនតោ វា។ តេសញ្ញា
អវិហីសាទិគោវតាទិទុក្ករការិកាមេដុនិវតីយោ យថាគ្គមំ សីលាទីនិ, តានិ
ច តេ ទេវនិកាយំ បណិជាយ ចវន្តិទិ។ អញ្ញថា ច សទ្ធារុចិអាទិហិ “យតោ ខោ

កោ អយំ អត្ថា រូបំ ចាតុមហាភូតិកោ មាតាបេត្តិកសម្ពុរោ កាយស្ស ភេទា
ឧប្បិជ្ជតី”តិអាទិនា(ធិ. និ. ១.៨៥)វិកល្យត្វា។

៩២២. ព្យសនេសុ ញាតិភោគរោគព្យសនគ្គហណោន តំនិមិត្តា
សោកាធម្មោ គហិតាតិ ទដ្ឋញ្ចា។ ទស្សនសវនេសុ បដិកូលតា
ទស្សនសវនបដិកូលតា។ ឯត្ថ ច អាទិនវេហិ បញ្ចហិ តេសំ ការណភូតា
អក្ខន្តិយេវ ភិក្ខុត្វា កថិតាតិ វេទិតញ្ចា, អក្ខន្តិមូលកា វា
អប្បិយតាធិហេតុភូតា ទុក្ខជទុញ្ញាសិតតាធិនោសា។

មិច្ឆាជីវនិមិត្តំ មរណកាលេ ឧប្បន្នភយំ “អាជីវកកយ”ន្តិ វុត្តំ។
“អាជីវកកយ”ន្តិ បន ចាបេ បច្ចយានុប្បត្តិ បស្សតោ អាជីវកនិមិត្តោ
ចិត្តត្រាសោតិ អត្តោ ទដ្ឋញ្ចា។ កិត្តិសន្នោ សិលោកន្តិ តប្បជិបក្ខា អសិលោកំ
អកិត្តិ។ តេនាហ “គរហកយ”ន្តិ។

៩២៣. ឧប្បិលាវិតន្តិ ឧទគ្គតាសន្ន្តោតោ អរូបសមភារោ,
អរូបសមហេតុភូតោ វា បីតិយា អាការោ។

បញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

(២.) ឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណានា

៩២៤. “កោធនោ ហោតិ ឧបនាហិ”តិអាទិនា កោធាធិហេតុកា
ឧបនាហាធម្មោ កោធាធិនំ សហាយការណភាវេន សុត្តន្តេ វុត្តាតិ
កោធាធម្មោ ឯវ វិវាទមូលានិ, តេនេត្ថ តេ ឯវ វុត្តា។ សន្និដ្ឋិបរាមសិតា អត្តនោ
និដ្ឋិយំ អភិនិវដ្ឋតា។

៩៤៥. អប្បតិស្សយោតិ បតិស្សយក្ខតេហិ គរូហិវិហិតោ។
អប្បមាទលក្ខណាន្តិ សតិអវិប្បវាសំ កុសលានុយោគសាតច្ចំ វា។

យុត្តបយុត្តតាតិ តន្តិន្ទតាវសេន សុដ្ឋយុត្តតា។ គណសង្គណិកា
កិលេសវសេន បវត្តា សង្គណិកា។ ឥត្ថិបដិសំយុត្តកថាសវនេ ឥត្ថិសទ្ធសវនេ
ច អស្សនោ សវនសំសគ្គោ។ ឥត្ថិយា កស្សចិ ធានគ្គហណាស្សនោ
បរិភោគសំសគ្គោ។

៩៤៦. សោមនស្សេន សទ្ធិ ឧបវិចរន្តិតិ សោមនស្សបរិចារាតិ
អកុសលសោមនស្សសហគតា រូបវិចារាទយោ ឥធាធិប្បតាតិ វេទិតញ្ចា,
តថា ឧបេក្ខបរិចារា ច។ តំសម្បយុត្តោ វាតិ ឯតេនវិចារគ្គហណេនវិតក្កោបិ
គហិតោតិ វិតក្កប្បវត្តនេន “ឧបវិតក្កតិ”តិ ឥទម្បិ វុត្តំ ហោតីតិ ទស្សេតិ។

៩៤៧. អញ្ញាណសម្បយុត្តាតិ វិចិត្តិច្ឆន្ទសហគតចិត្តេសុ ឧបេក្ខា
មោហោតិ វេទន្តិ, លោកសម្បយុត្តុបេក្ខាបិ បន គេហស្សិតា នន ហោតិ។

៩៤៨. អធិច្ចសមុប្បន្និកោ “អធិច្ច សមុប្បន្នោ អត្តា ឧប្បន្នោ ភវិស្សតី”តិ
គណ្ណន្នោ សស្សតទិដ្ឋិកោ ហោតីតិ ឯវរូបស្ស ទិដ្ឋិវិយាតិ ទស្សេន្នោ
“អធិច្ចសមុប្បន្និកស្សេវា”តិ អាហា។ ន សោ ជាតោតិ ឯត្ថ “ជាតូ”តិ អយំ
និចារោ ឧ-ការស្ស ឌី-ការំ កត្វា ជាតោតិ វុត្តោ, តេន វា សមាទត្តំ និចាតន្តរំ
ឯតំ ទដ្ឋព្ភំ។ សញ្ញាសវទិដ្ឋិតិ សញ្ញាសវបរិយាយេន អាគតា ទិដ្ឋិ។

ឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

(៧.) សត្តកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៩៥១. ឆ្ងាសដ្ឋិយា ទិដ្ឋិសុ សត្តកស្ស អញ្ញស្ស អភាវា សត្ត ឧប្បទវាទា ឯវ
តេជ តថា អវត្ថា “សត្ត ទិដ្ឋិ”តិ វុត្ថា។

សត្តកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

(៨.) អដ្ឋកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៩៥២. “កម្មំ ខោ មេ កត្តព្ភំ ភវិស្សតិ”តិ អាទិនា ឌីសីទនា ការេន
បវត្តចិត្តប្បាទា កោសជ្ឈការណានិ, កោសជ្ឈមេវ វា
កោសជ្ឈន្តរការណតាយ កោសជ្ឈការណានិ ទដ្ឋញ្ញានិ។ មាសាចិតំ មញ្ញេតិ
ឯត្ថ អាចិត-សន្នោ តិទ្គ-សទ្ធស្ស, មញ្ញេ-សន្នោ ច វិយ-សទ្ធស្ស អត្ថំ វទតីតិ
អធិប្បាយេន “តិទ្គមាសោ វិយា”តិ អយមត្ថោ វិភាវិតោ, មាសចយោ វិយាតិ វា
អត្ថោ។

៩៥៣. ជរតីតិ ដុសតិ, យដ្ឋេតីតិ អត្ថោ។ អញ្ញេន ការណេនាតិ “អដ្ឋ តយា
វិកាលេ ភុត្ថំ, តេន ភូ អាបត្តិ អាបន្នោសី”តិ វុត្ថោ “ហិយ្យោ មយា កាលេ ភុត្ថំ,
តេនាហំ អនាបន្នោ”តិ អាទិនា អញ្ញេន អយុត្តេន ការណេន អញ្ញំ យុត្តំ
ការណំ បដិច្ឆាទេតីតិ អត្ថោ។ បុច្ឆិតត្ថតោ ពហិទ្ធា យថា តំ ន អល្លិយតិ, តថា
កថាយ អបនយនំ វិក្ខិបនំ ពហិទ្ធា អបនាមនា។

៩៥៤. អសញ្ញិវាទាតិ បុគ្គលេហិ ទិដ្ឋិយោ ទស្សេតិ។ យេហិ វា អភិនិវេសេហិ
អសញ្ញិ អត្តានំ វទន្តិ, តេ អសញ្ញិវាទា។ អរូបសមាបត្តិនិមិត្តន្តិ អាកាសាទី។

អដ្ឋកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

(៩.) នវកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៩៦០. ធនបស្ស អវុត្តត្តា “សត្តេសុ ឧប្បត្តិវសេនេវ កថិតានី”តិ វុត្តំ។

៩៦៣. សុខវិនិច្ឆយន្តិ សេវិតព្ពាសេវិតព្ពសុខសន្និដ្ឋានន្តិ អត្តោ។ អជ្ឈត្តំ
សុខន្តិ សេវិតព្ពំ នេក្ខម្មសុខំ។ វិនិច្ឆយាតិ ទ្វេវិនិច្ឆយាតិ វេទំ -

“សាតំ អសាតន្តិ យមាហុ លោកេ,
តម្កបនិស្សាយ បហោតិ ធនោ;
រូបេសុ ទិស្វាវិករំ កវញ្ច,
វិនិច្ឆយំ កុព្ពតិ ជន្តុលោកេ”តិ។ (សុ. និ. ៨៧៣; មហានិ. ១០២) -

ឯតស្ស និទ្ទេសេ វុត្តំ។

ឥធិវិនិច្ឆយោតិ វុត្តោតិ ឥមិស្សាវិកឌ្ឍចាឡិយា យោ ធន្តរាគស្ស
បច្ចយសភាវេនវិនិច្ឆយ-សន្នេន វុត្តោ, សក្កបញ្ចេបិ (ជី. និ. ២.៣៥៧) ធន្តស្ស
និទានភាវេនវិកក្ក-សន្នេន សោ ឯវ អាគតោតិ ឯវវិកក្កស្ស វិនិច្ឆយភាវំ
តស្សេវ ឥធិ គហិតតញ្ច ធនេស្សតិ។ ពលវសន្និដ្ឋានន្តិ ពលវតិយា តណ្ហាយ
អារម្មណស្ស និដ្ឋបេត្វា គហណំ។

៩៦៤. សតិបិ អញ្ញោសញ្ច សន្នតភាវេ អហាន្តិ អស្មីតិ ច សាតិសយា
មាណស្ស សន្នតតាតិ កត្វា “សន្នត”ន្តិ មាណោ វុត្តោ។ សេយ្យាទិវសេន
“អហាមស្មី”តិ អត្តនោ សន្នវណំ វា សន្នតំ។ ឯត្ថ “ភវិស្សន្តិ”តិអាទិកា បវត្តិ
តណ្ហាទិដ្ឋនំវិសេសវតីតិ តាសម្បី ឥញ្ញតាទិភាវោ វុត្តោ។

នវកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

(១០.) ធនកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៩៧០. ជាលក្ខិបសំវិធានាធិកុសលតាសង្គ័យនំ ឧបាយចិន្តា, តស្សា
មិច្ឆាការបដិច្ចាទនកាវេន បវត្តោ តទាការោ មោហោ ឧបាយចិន្តាវសេន
ឧប្បន្នោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ យថាកតេ បន ចាបេ អនាទីនវទស្សនវសេន បវត្តា
សញ្ញា, សង្គ្រេហោ វា បច្ចវេក្ខណា, តស្សាបិ មិច្ឆាការបដិច្ចាទកំ តទាការំ,
អនាទីនវទស្សនំ វា បច្ចវេក្ខណាការេន ឧប្បន្នោ មោហោតិ។ វិមុត្តសញ្ញាតាតិ
អធិមានសម្បយុត្តំ, តិត្តិយានំ វា អត្ថនោ ទិដ្ឋិយា វិមុត្តតាសញ្ញានំ។
“វិមុត្តោម្ហី”តិ ឯវំ បវត្តោ អកុសលចិត្តប្បនោ មិច្ឆាវិមុត្តិតិ កេចិ វទន្តិ។ ដលំ
វិយ វិមុត្តន្តិ គហិតេ បន ទិដ្ឋិសម្បយុត្តចិត្តេ ទិដ្ឋិ មិច្ឆាញាណំ, សមាធិ ច
មិច្ឆាវិមុត្តិតិ យុត្តំ សិយា។

ទសកនិទ្ទេសវណ្ណានា ទិដ្ឋិតា។

តណ្ហាវិចិត្តនិទ្ទេសវណ្ណានា

៩៧៣. សម្មហតាហតោតិ តណ្ហាមានទិដ្ឋនំ សាធារណគ្គហណាតោតិ
វទន្តិ។ “ឥត្តំ ឯវំ អញ្ញថា”តិ បនវិសេសំ អកត្វា គហណំ សម្មហតាហោតិ
ទដ្ឋព្ពោ។ អញ្ញំ អាការន្តិ បរសន្តានគតំ អាការំ។ អត្ថិតិ សទា សំវិជ្ជតិតិ
អត្ថោ។ សីទតិតិ វិនស្សតិ។ សំសយបរិវិតក្កវសេនាតិ “កី នុ ខោ អហំ សិយំ,
ន សិយ”ន្តិ ឯវំ បរិវិតក្កវសេន។ បត្តនាកប្បនវសេនាតិ “អបិ នាម សាធុ
បនាហំ សិយ”ន្តិ ឯវំ បត្តនាយ កប្បនវសេន។

សុទ្ធសីសាតិ តណ្ហាមានទិដ្ឋនំ សាធារណសីសាវិសេសស្ស អនិស្សិតត្តា
“សុទ្ធសីសា”តិ វុត្តា។ តត្ថ ទិដ្ឋិសីសេហិ ទិដ្ឋិយា តណ្ហា ទស្សិតា,
សីសសីសមូលកេហិ មានទិដ្ឋិហិ សយមេវ ចាតិ អាហា “ឯវមេតេ...បេ....
តណ្ហាវិចិត្តធម្មា វេទិតញ្ញា”តិ។ ទិដ្ឋិមានេសុបិ “តណ្ហាវិចិត្តានី”តិ វចនញ្ញា

អញ្ជូនបញ្ជីវិប្បយោគីនំ ទិដ្ឋិមានានំ តណ្ហាយ អវិប្បយោគីនំ តំមូលកត្តាវ
តប្បធានតាយ កតត្ថិវេទិតតំ។

៩៧៤. អវក្ករីតិ និចាតោ នាណភាវេ វត្ថុតីតិ អនាណករណំ អនវក្ករិ, តំ
កត្វា, អវក្ករិ វា អកត្វា អនវក្ករិ កត្វាតិ ឯវំ ទស្សន្តោ អាហា “អវិនិព្វោគំ
កត្វា” តិ។ “អនវកាវី កវិត្វា” តិ វា ចាហេ, តត្ថ អវកិរណំ វិក្ខេបនំ សមូហស្ស
ឯកទេសានំ វិនិព្វន្ធនំ អវកាវិ, តំ អវកាវី វិនិព្វោគំ អកត្វា, បញ្ចបិ ខន្ធ
សមូហតោ ឯកត្តនេវ គហេត្វា អត្តតោ អវិនិព្វន្ធិត្វា អស្មីតិ ធន្ធានទិដ្ឋិយោ
បដិលភតីតិ អត្តោ។ អសិទ្ធព្យាភន្តីតាយាតិ ទាត្តន កាដេន ចាតិ ឯតេន
បរិក្ខារេន, អសិទ្ធព្យាភន្តីហិ លវនវហនកិរិយា វា “អសិទ្ធព្យាភន្តី” តិ វុត្តា។

៩៧៥. អវកាវី កវិត្វាតិ រូចាទិនិ អត្តតោ វិនិព្វន្ធិត្វា ឥមិនា រូបេន... បេ...
ឥមិនា វិញ្ញាណេន អស្មីតិ ធន្ធាន បដិលភតីតិ ឯវំ សព្ពត្ថ ឥមិនាតិ ឯតស្ស
អត្តតោ អវិនិព្វត្តន រូចាទិនាតិ អត្តោ ទដ្ឋញ្ចោ។ អត្តតោ ហិ អវិនិព្វត្តានិ
អពហិកតានិ អហមិច្ឆេវ គហិតានិ រូចាទិនិ ឧបាទាយ ឧបកន្ធា បវត្តា តណ្ហា
“អដ្ឋត្តិកស្ស ឧបាទាយា” តិ វុត្តា, អត្តតោ ច វិនិព្វត្តានិ ពហិកតានិ ឧបកន្ធា
បវត្តា “ពាហិរស្ស ឧបាទាយា” តិ។ ខត្តេន វា ធម្មតេន វា អហំ និព្វោតិ
អភិមជ្ឈលសម្មតេន ខត្តាទិនា មម វិនាសោ នត្ថីតិ មញ្ញតីតិ អត្តោ។
ឯកេកស្សាតិ ឥទំ អនាទិម្ហិ អនន្តេ ច សំសារេ ឯកេកស្ស អតីតានាគតេសុ
ធន្តីសាយបិ សម្ពុវទស្សនត្ថំ វុត្ថំ, ឯកេកស្ស វា បុគ្គលស្ស
យថាលាភវសេនាតិ ឥទម្បិ អនិស្សិតតណ្ហាមានទិដ្ឋិ កត្វា បុប្ផនស្ស
អធ្វាបច្ចុប្បន្នេ កស្សចិ សម្ពុវទស្សនត្ថំ។

តណ្ហាវិចរិតនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ខុទ្ទកថាវគ្គវិភាគវិទ្យាសាស្ត្រ និងជីវិត។

១៨. ធម្មបទយវិកដ្ឋោ

១. សព្វសង្កាហិកវាវរណ្ណោ

៩៧៨. “បញ្ចក្ខន្ធា”តិអាទិនា ខន្ធធានំ ធាតុសម្ពុបបរិយាបន្នចាតុភាវ
ភូមន្តរតីសុ ធាតុសុឧប្បាទកនាណិកុសល
កម្មតត្ថិចាកអភិញ្ញេយ្យាទិអារម្មណាទុកទ្វយទិដ្ឋាទិកុសលត្ថិ កាទិតិកបញ្ច
ក្របលោកិយទុកទ្វយភេទទិដ្ឋានំ និវសេសតោ សង្កហិតត្ថា
ទុតិយវារាទិនព្វា ឯត្ថ អនុប្បវេសតោ សព្វសាមញ្ញេន វុត្ថោ បឋមោ
សព្វសង្កាហិកវារោ នាម, ទុតិយោ ឧប្បត្តានុប្បត្តិទស្សនវារោ នាមាទិ វុត្តំ។
តត្ថ បន “កាមធាតុយា កតិ ខន្ធា កតិ អាយតនានំ”តិអាទិនា (វិភ. ៩៩១)
តេសំ អត្ថិតា ឯវ វុត្តា, កិរិយាវិសេសស្ស អប្បយោគោ “អត្ថិ ភវតិ សិរិដ្ឋតិ”តិ
សាមញ្ញកិរិយាយ វិញ្ញេយ្យភាវតោ, តេនាយំ “សម្ពុបសម្ពុទស្សនវារោ”តិ វុត្តំ
យុត្ថោ, ចតុត្ថោ ច ឧបបត្តិក្ខណោ ឧប្បត្តានុប្បត្តិទស្សនវារោទិ តត្ថ
ចាតុភាវាចាតុភាវវេចនតោ។

៩៧៩. យថាបុច្ឆន្តិ បុច្ឆានុរូបំ អវិតចព្យាករណំ បរេហិ កតម្មិ សព្វញ្ញវេចនំ
វិញ្ញាយ កតត្ថា សព្វញ្ញព្យាករណមេវ នាម ហោទិ, កោ បន វាទោ សព្វញ្ញោ
ឯវ កតេទិ អធិប្បាយោ។

២. ឧប្បត្តានុប្បត្តិវាវរណ្ណោ

៩៩១. កាមធាតុសម្ពុតានញ្ញាទិ ឥទ្ធិយា រូបធាតុគតានំ
កាមាវចរសត្តានញ្ញាទិ អត្ថោ។ យាធាយតនាទិនំ អភាវេនាទិ ឯត្ថ យទិ

តទកាវេន គន្ធាយតនាធីនិ អាយតនាធិកិច្ចំ ន ករោត្តិ, អសញ្ញាសត្តេសុ
 ចក្ខាយតនស្ស អភាវេន រូបាយតនំ អាយតនាធិកិច្ចំ ន ករេយ្យ។ តតោ
 “អសញ្ញាសត្តានំ ទេវានំ ឧបបត្តិក្ខណោ ធាយតនានិ ចាតុភវន្តី” តិអាធិវចនំ ន
 វត្ថុពុំ សីយា។ កាមាវចរាធិឱកាសា តត ឧប្បជ្ឈមានសត្តានំ, តត
 បរិយាបន្នធម្មានំ វា អធិដ្ឋានភាវេន “ធាតូ” តិ វុច្ចន្តិ, តថា យេសុ
 កាមាវចរាធិសត្តនិកាយេសុ កាមាវចរាធិសត្តា ឧប្បជ្ឈន្តិ, តេសំ សត្តានំ
 ឧប្បត្តិ ឯត្តាតិ សត្តុប្បត្តិ តិ វុច្ចមានា តេ សត្តនិកាយា ច, ន បនេត្ត
 អបរិយាបន្នោកាសោ អបរិយាបន្នសត្តនិកាយោ ច អត្ថិ, យោ “ធាតូ” តិ
 វុច្ចេយ្យាតិ ឥមមត្តំ ទស្សន្តោ “ឱកាសវសេន វា សត្តុប្បត្តិវសេន វា
 អបរិយាបន្នធាតុ នាម នត្ថិ” តិ អាហា។ សត្តុប្បត្តិវសេនាតិ ឥមីនា វា
 ឱកាសសត្តលោកទ្វយំ សហ គហេត្វា តាធិសាយ អបរិយាបន្នធាតុយា
 អភារំ ទស្សេតិ, សត្តភាវេន វា ឧប្បត្តិ សត្តុប្បត្តិ, សត្តាវាសវសេន
 តំតំភវវសេន ឧប្បជ្ឈមានា ឧបាធិន្នកក្ខន្ធា តំតំបរិយាបន្នានំ
 សធិសាធិដ្ឋានភាវេន ធាតូ តិ វុច្ចន្តិ តិ ឯវំ អបរិយាបន្នធាតុ នត្ថិ តិ អត្ថោ។

៣. បរិយាបន្នាបរិយាបន្នវាវវណ្ណានា

៩៩៩. ភវវសេន ឱកាសវសេន ច បរិច្ឆិន្នាតិ តត អញ្ញត្ត ច ឧប្បជ្ឈមានា
 ឧបាធិន្នកក្ខន្ធា តំតំបរិយាបន្នា សព្វេ ទដ្ឋព្វា។

៦. ឧប្បាទកកម្មអាយុប្បមាណវារោ

(១.) ឧប្បាទកកម្មវណ្ណានា

១០២១. ខន្ធាធីនំ ធាតុសម្ពុវាធិវសេន បភេទំ វត្វា យេ សត្តា
 ធាតុប្បភេទវន្តោ, យញ្ច តេសំ ឧប្បាទកកម្មំ, យោ ច តស្ស វិចារកោ, តេសំ

វសេន បកេទំ ធស្សេតុំ “តយោ ទេវា” តិអាទិកោ ធម្មវារោ អារទ្ធោ។ ខន្ធទាយោ
ឯវ ហិ ធាតុត្ថយភូតទេវវសេន ធានាទិកម្មវសេន
តំតំអាយុប្បមាណាបរិច្ឆេទទាទិន្នកក្ខន្ធវសេន ច ភិជ្ជាតិ។ ចតុទោណំ
អម្ពណំ, ធនោណាដ្ឋិ ឯកេ។

ឧប្បាទកកម្មវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

(២.) អាយុប្បមាណាវណ្ណានា

១០២៤. តយោមិ ជនាតិ តយោ ជនសម្មហាតិ អធិប្បាយោ។

១០២៥. អាកាតិ សោភនា បភា។

១០២៦. កញ្ចនបិណ្ណោវិយ សស្សិរិកា កញ្ចនបិណ្ណាសស្សិរិកា។ តត្ថ បន
សោភនបភាយ កិណ្ណា សុភាកិណ្ណាតិ វត្ថុញ្ច អា-ការស្ស វស្សត្ថំ អន្តិមណា-
ការស្ស ហ-ការញ្ច កត្វា “សុភកិណ្ណា” តិ វុត្ថា, អថ បន សុភេន កិណ្ណា
សុភកិណ្ណា។ បុរិមបទេសុបិ បរិត្ថំ សុភំ ឯតេសន្តិ បរិត្ថសុភា, អប្បមាណំ សុភំ
ឯតេសន្តិ អប្បមាណាសុភាតិ សុភ-សន្នេន សមាសោ យោជេតញ្ចោ ហោតិ។

១០២៧. អារម្មណមនសិការា បុព្វភាគេន កថិតាតិ ឈានក្ខណោ តតោ
បច្ឆា វា បរិត្តាទិកសិលាវារម្មណភាវនាយ អារជ្ជនេន ច ឈានស្ស
អារម្មណមនសិការាធានត្ថតា ន ហោតិ, បុព្វភាគភាវនាយ បន
បុព្វភាគាវជ្ជនេន ច ហោតីតិ អត្ថោ។ បុព្វភាគភាវនាយ វសេន ហិ ឈានំ
បរិត្ថបថវីកសិលាធិសុ តំតទារម្ពណំ ហោតិ, បុព្វភាគេន
តំតំកសិលាវជ្ជនេន តំតំមនសិការាដ្ឋិ។ ធន្ទាទាយោ បន អប្បនាគ្ខណោបិ
វិជ្ជន្តិ។ តត្ថ បណីដីតិ ន តណ្ហាបត្ថនា, អថ ខោ ធន្ទបត្ថនាវ ធន្ទញ្ច។

អធិមោក្ខានិច្ចយោ។ អភិជីហារោ ចិត្តប្បវត្តិយេវ។ យទិ បន
កវនន្តកវបត្តនាធម្មោ តំតំកវវិសេសនិយាមកា អធិប្បតា។ “អប្បនាយបិ
វដ្តន្តិ”តិ ឯតស្ស អប្បនាយ បវត្តាយ តតោ បន្ទាបិ វដ្តន្តិ អត្តោ ទដ្ឋព្ពោ។
សញ្ញាវិរាគាធិហិ បនវិសេសិយមាណំ អារម្មណំ តថា តថា តត្ថ បវត្តោ
មនសិការោ ច កវវិសេសនិយាមកោ បុព្វភាគោវ វដ្តន្តិ
“អារម្មណមនសិការា បុព្វភាគេន កថិតា”តិ វុត្ថំ។

វិបុលា ផលាតិ វិបុលសន្តសុខាយុវណ្ណាធិផលា។ សុដ្ឋ បស្សន្តិ បញ្ញាចក្កុនា
មំសទិត្តចក្កុហិ ច។

១០២៨. “យាវ ន តំ ចាបកម្មំ ព្យង្គិ ហោតី”តិ (ម. និ. ៣.២៥០) វេទនតោ
“កម្មមេវ បមាណ”ន្តិ អាហា, អព្ពនាធិអាយុប្បមាណាបរិច្ឆេទោ បន
កម្មវសេនេវ កតោតិ អធិប្បាយោ។

និលីយនោកាសស្ស អភាវាតិ សមាទជាតិកេន អច្ឆរាគណេន សព្ពនា
បរិវារិយមាទស្ស កាមគុណាកិណ្ឌាស្ស តត្ថិវហិតជ្ជានស្ស អភាវាតិ អត្តោ។

កី និយមេតីតិ កី ឈានំ ឧបបត្តី និយមេតីតិ អត្តោ។ នវ ព្រហ្មលោកេតិ
ព្រហ្មចារិសង្ខាធម្មោ នវបិ សោដេត្វា។ មត្តកេតិ វេហប្បលេសូតិ អត្តោ។
សេដ្ឋកវា នាមាតិ តតោ បរំ អគមនតោ ឧត្តមកវាតិ អធិប្បាយោ។ តេនេវ
កវសីសានីតិ គហិតា។ ឥមេសុ តីសុ ហិណេសូតិ វេហប្បលាធិជ្ជានានិ ឯវ
សន្ធាយ វុត្ថំ។ វេហប្បលតោ បន បុរិមេសុ នវសុ និព្ពត្តអនាគាមី អរូបធាតុំ
ឧបបជ្ជន្តីតិ កត្វា “រូបធាតុយា ចុតស្ស អរូបធាតុំ ឧបបជ្ជន្តស្ស កស្សចិ សត្ត
អនុសយា អនុសេន្តិ, កស្សចិ បញ្ច, កស្សចិ តយោ អនុសេន្តិ”តិ (យម.
២.អនុសយយមក.៣១១) ឥទំ វុត្ថំ, ន វេហប្បលាធិសុ ឧបបជ្ជន្តសន្ធាយាតិ

អយមេត្ត អធិប្បាយោ សិយា។ យំ បន វុត្តំ “នវសុ ព្រហ្មលោកេសុ
និព្ពត្តអរិយសាវកានំ តត្រូបបត្តិយេវ ហោតិ, ន ហេដ្ឋបបត្តិ” តិ, ឯតេន
ហេដ្ឋបបត្តិ ឯវ និវាទិកា, ន តេស្វេវ ឧបរូបរិ វេហប្បលេ ច ឧបបត្តិ
អរូបធាតូបបត្តិ ច។ “បឋមជ្ឈានភូមិយំ និព្ពត្តោ អនាគាមី នវ ព្រហ្មលោកេ
សោធនត្វា មត្តកេ ឋិតោ បរិនិព្វាតី” តិ ឥទ្ធម្មិ អនុបុព្វេន អាហេហន្តំ សន្ទាយ
វុត្តន្តំ ន តេន តស្ស មត្តកំ អប្បត្តស្ស អរូបធាតុំ ឧបបត្តិ និវាទិកាតិ ទដ្ឋញ្ច។

យោ វា អញ្ញត្ត តត្ថ វា មគ្គំ ភាវេត្វា ចរិត្វា តត្ថ ឧបបន្នោ
អវិក្ខម្ពិតរូបរាគោ អរិយសាវកោ, តំ សន្ទាយ អយំ អដ្ឋកថា វុត្តា។ តេនេវ
“នវសុ ព្រហ្មលោកេសុ និព្ពត្តអរិយសាវកាន” តិ, “បឋមជ្ឈានភូមិយំ និព្ពត្តោ
អនាគាមី” តិ, “ឥមេសុ តីសុ ឋានេសុ និព្ពត្តអនាគាមិនោ” តិ ច សព្ពត្ត
និព្ពត្តគ្គហណំ កតំ។ តស្ស បន យេន តត្ថ ឧបបន្នោ, តស្មី រូបរាគេវិក្ខម្ពិតេ
បុន ភវាភិលាសោ ន ភវិស្សតីតិ អរូបរាគុបច្ឆេនោ ច ភវិស្សតិយេវ។ យោ បន
បុព្វជ្ជនោ តត្ថ និព្ពត្តោ អរិយមគ្គំ ភាវេត្វា អរូបេហិវិក្ខម្ពិតរូបរាគោ ឧប្បន្នោ
មគ្គេ និព្ពត្តភវាជីនវទស្សនវសេន អនិវត្តិតភវាភិលាសោ, តស្ស វសេន
យមកថាធឿ បវត្តាតិ វា អយមត្តោ អធិប្បេតោ សិយា។

អាយុប្បមាណាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. អភិញ្ញេយ្យទិវាវណ្ណានា

១០៣០. “វុប្បនលក្ខណំ រូបំ, ធុសនលក្ខណោ ជសេវា” តិ អាទិនា
សាមញ្ញវិសេសលក្ខណាបរិក្កាហិកា សលក្ខណាបរិក្កាហិកា
ទិដ្ឋកម្ពីវិវរណាវិសុទ្ធិយោ ញាតបរិញ្ញា, តតោ បរំ យាវ អនុលោមា
តិវរណាបរិញ្ញា, ឧទយព្ពយានុបស្សនតោ បដ្ឋាយ យាវ មគ្គា បហានបរិញ្ញា។

តត្ថ តត្ថាតិ ខន្ធជីនំ តាវ ខន្ធវិភង្គាទីសុ បញ្ញាបុច្ឆកវារេ វត្ថុពុំ វត្ថុ,
ហេតុអាទីនញ្ច ខន្ធជីសុ អន្តោគធាត្ថា តត្ថ តត្ថ បញ្ញាបុច្ឆកវារេ វត្ថុពុំ
វត្ថុមេវាតិ ទដ្ឋពុំ។

អភិញ្ញេយ្យាទិវារវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ធម្មហធម្មវិភង្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ឥតិ សម្មាហវិទោទនិយា លីនតុបទវណ្ណានា

វិភង្គ-មូលដីកា សមត្ថា។

។ នមោ តស្ស ភកវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អភិធម្មបិដកេ

វិភង្គ-អនុដីកា

១. ខន្ធវិភង្គា

១. សុត្តន្តកាជនីយវណ្ណានា

ចតុសច្ចន្តោគធាត្ថា ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ កាថាយំ “ចតុសច្ចនសោ”តិ
និប្បនេសតោ សច្ចានិ គហិតានីតិ និប្បនេសតោ វេ តទត្ថំ វិភាវេន្តោ “ចត្តាវិ
សច្ចានី”តិអាទិមាហ។ តត្ថ សមាហជានីតិ សមាជីតានិ, ចិត្តេន ឯកតោ
គហិតានីតិ អធិប្បាយោ។ “សមាហជានី”តិ ច ឯតេន សមាហារេ អយំ

សមាសោតិ ទស្សេតិ។ តេនេវស្ស កតេកត្តស្ស ចតុសច្ចន្តិ នបំសកនិទ្ទេសោ
“តិវុត្ត”ន្តិអាទិសុ រិយ។ បត្តាធិបក្ខេបេន ហិស្ស ន ឥត្តិលីដ្ឋតា យថា បញ្ចបត្តំ,
ចតុយុគំ, តិកុវនន្តិ, តំ ចតុសច្ចំ បស្សិ អនក្ខិ,
បរិញ្ញាបហានសច្ចិកិរិយាការំនាភិសមយវសេន បដិវិជ្ជីតិ អត្ថោ។ កស្មា
បនេត្ត អនន្តាបរិមាណេសុ អនញ្ញាសាធារណេសុ
មហាករុណាសព្ពញ្ញតញ្ញាណាទិសុ ពុទ្ធកុណេសុ សិរិជ្ជមាណេសុ សាវកេហិ,
បច្ចេកពុទ្ធមហិ ច សាធារណេន ចតុសច្ចនស្សនេន ភគវន្តំ ថោមេតីតិ ចោទនំ
មនសិ កត្វា អាហា “សតិបិ សាវកាន”ន្តិអាទិ។ តត្ថ “អនញ្ញបុព្ពកត្តា”តិ ឥមិនា
សាវកេហិ, “តត្ថ ចា”តិអាទិនា បច្ចេកពុទ្ធមហិ ច ភគវតោ ចតុសច្ចនស្សនស្ស
អសាធារណាតំ, និរតិសយតញ្ច ទស្សេតិ។ បរសន្តានេសុ បសាវិតភាវេន
សុចាកជត្តាតិ ទេសនានុភាវេន វេនេយ្យសន្តានេសុ ចតុសច្ចនស្សនស្ស
វិត្តាវិតភាវេន យាវ ទេវមនុស្សេសុ សុប្បកាសិតត្តា។ នាថសទ្ធិំ លោកេ
យាចនុបតាបិស្សរិយាសីសាសុ បឋន្តីតិ តមត្តំ ទស្សេតុំ “នាថតីតិ
នាថោ”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យស្មា ភគវា ចតុសច្ចនស្សនភាវេនេវ អត្តនោ
ហិតសុខាសីសាយ កិលេសព្យសនុបតាបនស្ស, ហិតបដិបត្តិយាចនស្ស ច
មត្តកំ បត្តោ, តស្មា តំ តេនេវ បកាសិតន្តិ អត្តទ្វារំ អនាមសិក្ខា
បទុទ្ធាវសេន នាថសទ្ធិស្ស អត្តំ ទស្សេន្តោ “វេនេយ្យានំ ហិតសុខំ
អាសីសតី”តិអាទិមាហា។ “ចតុសច្ចនសោ”តិ វា ឥមិនា អនញ្ញាសាធារណោ
ភគវតោ ញ្ញាណានុភាវោ បកាសិតោតិ “នាថោ”តិ ឥមិនា អនញ្ញាសាធារណំ
ករុណានុភាវំ វិភាវេតុំ “វេនេយ្យាន”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ បរមេន ចិត្តិស្សរិយេន
សមន្នាគតោ ភគវា នាថោតិ វុច្ចតីតិ យោជនា។ តថា បរមេន ចិត្តិស្សរិយេន
សមន្នាគតោ សព្ពសត្តេ គុណេហិ វ្យាសតីតិ យោជេតព្ពំ។ ចិត្តិស្សរិយេនាតិ
អរិយិទ្ធិអាទិនា ចិត្តេ វសីភាវេន។ គុណេហិ វ្យាសតីតិ បរមុក្កំសគតេហិ

អត្តនោ សីលាទិគុណោហិ ធម្មេន ឥស្សរិយំ វត្ថុតីតិ អត្តោ។ ឯវំភូតោ យស្មា
សព្វាភិក្ខុ នាម ហោតិ, តេន វុត្ថំ “អភិក្ខុវតី” តិ។ តថា ចាហ “សនេវកេ, ភិក្ខុវេ,
លោកេ... បេ... អភិក្ខុ អនភិក្ខុតោ, តស្មា ‘តថាគតោ’ តិ វុច្ចតី” តិ (អ. និ. ៤.២៣;
ធិ. និ. ១.១៨៨)។ ធុរិយេនាបិ ឥស្សរិយត្ថំ នាថសទ្ធិំ ធស្សេតិ។

អជ្ឈាវសប្បកេទាយ ទេសនាយ ថោមនមេវាតិ យោជនា។
សមាធកណ្ឌនគុណោហិ តិ សមាធកណ្ឌនេហិ គុណោហិ ករណាភូតេហិ។
យថាវុត្ថេន និវតិសយេន ចតុសច្ចទស្សនេនាតិ សព្វញ្ញតញ្ញាណស្ស,
ធនពលេសុ វសីការស្ស ច បទដ្ឋានភូតេន។ សច្ចាភិសម្ពោធនេហិ
អភិនិហោរាទុប្បំ រូចារូបធម្មេសុ ធនីសកោដិសតសហស្សមុខប្បវត្ថេន
សាតិសយំ សន្តតិសមូហាកិច្ចារម្មណយនប្បកេទេន
មហាវជិរញ្ញាណសម្ពោតេន ពុទ្ធាវេណីកេន សម្មសនេន សម្ពុតេន ភគវា
សម្មាសម្ពោធិយំ បតិដ្ឋិតោវ កុសលាទិកេទេន, ជស្សាទិកេទេន ច ធម្ម
វិភជន្តោ ចិត្តប្បាទកណ្ឌាទិវសេន ធម្មសង្កបំ ចតុតា ទេសេតុំ សមត្ថោ
អហោសិ។ តថា អតីតំសេ អប្បជិហតញ្ញាណតាទិពុទ្ធជម្ពសមន្មាគតោ
ភគវា អតីតាទិកេទតោ ខន្ធាទិកេ វិភជិត្វា ទេសេតុំ សមត្ថោ អហោសិ។ តេន
វុត្ថំ “យថាវុត្ថេន... បេ... វិភជ្ជ” តិ។ “សព្វញ្ញភាសិតត្តា” តិ វត្វា បុន “អសព្វញ្ញនា
ទេសេតុំ អសក្កណោយ្យតំ ធស្សេន្តោ” តិ ឯតេន ធម្មសង្កណីវិភជ្ជានំ
អន្ធយតោ ព្យតិវេកតោ ច សម្មាសម្ពុទ្ធប្បវេទិតតញ្ញោវ វិភាវេតិ។
សម្មាសម្ពុទ្ធតាទិគុណោតិ ពុទ្ធវតនស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធតា, ធម្មសង្ឃវតនានំ
ស្វាភ្លាតតា, សុប្បជិបន្នតាតិ ឯវមាទិគុណោ បកាសេតិ។

ននុ ច “ចតុសច្ចទសោ” តិអាទិនា ភគវតោវ គុណាវិភាវិតាតិ? សច្ចំ,
តេនេវ ធម្មសង្ឃានម្បិ គុណាវិភាវិតា ហោន្តិ តប្បភវស្ស អនញ្ញថាភាវតោ,

តទបទេសេន វា ធម្មា, តទាធារោ ច សង្ខេព វុត្តោវ ហោតីតិ វុត្តំ
“ពុទ្ធាធិនំ...បេ...វិភាវេតី”តិ។

អតីតំសេតិ អតីតកោដ្ឋាសេ, បុព្វន្តេតិ អត្ថោ។ អប្បដិហតន្តិ នប្បដិហតំ,
ញាណាស្ស បដិយាតោ នាម អញ្ញាណំ, សព្វម្បី វា កិលេសជាតំ។ តំ យស្មា
ភគវតោ សហ វាសនាយ បហីនំ, តស្មាស្ស អតីតំសេ សព្វត្ថកមេវ
ញោយ្យវរណាប្បហានេន ញាណំ អប្បដិហតន្តិ វុត្តតិ។ ឯស នយោ
សេសេសុបិ។ កី បនេតានិ ចាដិយេក្កំ វិសុំ ញាណានិ, ឧទាហុ អតីតាធិសុ
បវត្ថនកញ្ញាណានិ ឯវ? តីសុ កាលេសុ អប្បដិហតញ្ញាណានិ នាម
ចាដិយេក្កំ ភគវតោ តីណិ ញាណានេវាតិ វុត្តន្តិ។ ឯកំយេវ ហុត្វា តីសុ
កាលេសុ អប្បដិហតញ្ញាណំ នាម សព្វញ្ញតញ្ញាណាមេវ។ សព្វំ កាយកម្មន្តិ
យំ កិញ្ចិ ភគវតោ កត្តត្ថំ កាយកម្មំ។ ញាណាបុព្វដ្ឋមន្តិ ញាណាបុរេចារិកំ។
ញាណានុបរិវត្តន្តិ ញាណាស្ស អនុបរិវត្តនកំ, សព្វំ កាយបយោគំ បវត្តេន្តោ
ភគវា ញាណាន បរិច្ឆិន្ទិត្វា ញាណាសហិតមេវ បវត្តេតីតិ អត្ថោ។
សេសបទទ្ធយេបិ ឯសេវ នយោ។ ធន្ទស្សតិ កត្តកម្មតាយ,
មហាករុណាសមាយោគតោ សត្តានំ ឯកន្តហិតេសិតាយ
ហិតកិរិយាធន្ទស្សតិ អត្ថោ។ ធម្មទេសនាយាតិ ធម្មកថាយ។
អបរិក្ខយាបរិមេយ្យបដិភានតាយ ហិ ភគវតោ ករណាសម្បត្តិយា ច
ធម្មទេសនា និរន្តរំ បវត្តិយមាណាបិ ន កទាចិបិ បរិក្ខយំ គច្ឆតិ, អញ្ញាតត្ថ
ឧបរូបរិ វុត្តេតេវ។ វិរិយស្សតិ បរហិតបដិបត្តិយំ ឧស្សហស្ស។ វិមុត្តិយាតិ
ជលវិមុត្តិយា។ ឯត្ថ ច សមាធិអាធិនំ អហានិ តំតំបដិបក្ខស្ស
សវាសនបហីនត្តា អនញ្ញសាធារណតាយ វេទិតញ្ញា។ ធន្ទាធិនំ បន
មហាករុណាសមាយោគតោបិ។ សេសំ សុវិញ្ញោយ្យមេវ។

១. តេ ឯវ ធម្មតិ តេ ឯវ កុសលាទិកេ តិកេតុកេហិ សង្កហិតេ ធម្មេ។
សុត្តន្តេ ខន្ធាទិវសេន វុត្តេ ខន្ធាទិវសេន វិភជិតុន្តិ យោជនា។ ននុ សុត្តន្តេ
បដិសម្ពិទ្ធាវសេន តេ ន វុត្តាតិ? យទិបិ សរូបតោ ន វុត្តា, “ជរាមរណោ ញាណំ,
ជរាមរណាសមុទយេ ញាណា”ន្តិអាទិនា (សំ. និ. ២.៣៣) បន
ហេតុហេតុដលាទីសុ ញាណាវិភាគស្ស វុត្តត្តា អត្ថតោ វុត្តា ឯវ ហោន្តិ,
បដិសម្ពិទ្ធាមគ្គេ (បដិ. ម. ២.៣០) វា បដិសម្ពិទ្ធានំ អាគតត្តា សុត្តន្តេ
បដិសម្ពិទ្ធាវសេនបិ តេ ធម្មា វុត្តា ឯវ។ តត្ថាតិ តស្មី សុត្តន្តេ។ សង្ខេបនាតិ
សមាសេន។ ឧទ្ទេសនិទ្ទេសមត្តេនេវ ហិ សុត្តន្តេ ខន្ធាទយោ ទេសិតា, ន
បដិនិទ្ទេសាទិនាតិ សង្ខេបេន តេ តត្ថ វុត្តាតិ វុត្តា។ តត្ថាតិ វា ធម្មសង្កហេ។
តត្ថាបិ ហិ “តស្មី ខោ បន សមយេ ចត្តារោ ខន្ធា ហោន្តិ”ន្តិអាទិនា (ធរ. ស. ៥៨)
ខន្ធាទយោ សង្ខេបេន វុត្តាតិ។ វិភជីយន្តិ ឯត្ថ, ឯតេន វា ខន្ធាទយោតិ វិភដ្ឋោ, តេ
ឯវ បកិរីយន្តិ បដ្ឋបីយន្តិ ឯត្ថ, ឯតេន វាតិ បករណំ, វិភដ្ឋោ ច សោ
បករណញ្ចាតិ វិភដ្ឋប្បករណំ។ អាទិសទ្ធីត្ថជោតកេនាតិ “ឥតិ វា, ឥតិ ឯវ រូបា
នច្ចគីតវាទិតវិសូកទស្សនា បដិវិរតោ”ន្តិអាទិសុ (ធិ. និ. ១.១៣) វិយ
អាទិសទ្ធីស្ស អត្ថទីបកេន។ បកាវត្ថជោតកេនាតិ “ឥតិ ខោ, ភិក្ខុវេ,
សប្បជិកយោ ពាលោ, អប្បជិកយោ បណ្ឌិតោ”ន្តិអាទិសុ (អ. និ. ៣.១) វិយ
បកាវត្ថវិការកេន។ “ឯកទេសេន សមុទាយំ និទស្សេតិ”ន្តិ ឯតេន
“រូបក្ខន្ធនោ... ខេ... វិញ្ញាណក្ខន្ធនោ”ន្តិ ឯត្ថ ឥតិសទ្ធីស្ស និទស្សនត្ថតំ និទស្សេតិ។
និទស្សនត្ថាបិ ហិ ឥតិ-សន្តោ ទិដ្ឋាយថា “អត្ថិតិ ខោ, កច្ចាន, អយមេកោ
អន្តោ”ន្តិអាទិសុ (សំ. និ. ២.១៥; ៣.៩០)។ បរិសមាបនត្ថោ វា “តស្មាតិហ មេ,
ភិក្ខុវេ, ធម្មទាយាទា ភវេថ, នោ អាមិសទាយាទា។ អត្ថិ មេ តុម្ភេសុ អនុកម្មា
‘កិច្ចិ មេ សាវកា ធម្មទាយាទា ភវេយ្យំ, នោ អាមិសទាយាទា’តិ” (ម. និ. ១.២៩)
ឯវ អាទិសុ វិយ។ បរិសមាបនញ្ចេតំ សុត្តន្តកាជនីយស្ស ឯកទេសទស្សនេន

យទីធំ “បញ្ចក្ខន្ធរូបក្ខន្ធន្ត...បេ...វិញ្ញាណក្ខន្ធន្ត” តិ តាវ តទត្ថស្ស
សង្កហិតត្ថា។ តត្ថាតិ វិភង្គប្បករណេ។ “និព្វានវដ្ឋាន” ត្ថិ ឯត្ថ យទី
និព្វានវដ្ឋានំ...បេ... អប្បកតរបទត្ថា ខន្ធនំ ខន្ធវិភង្គោ អាទិម្ហិ វុត្តោ, ននុ សហ
និព្វានេន សព្ពធម្មសង្កាហិតត្ថា, សព្ពធម្មសង្កាហិតត្ថា ច អាយតនាធិហិ
ខន្ធហិ ច អប្បកតរបទត្ថា សច្ចវិភង្គោ អាទិម្ហិ វុត្តោតិ? ន, តត្ថាបិ
ទុក្ខសច្ចវិភង្គោ ឯកទេសេន ខន្ធនំ ឯវ វិភង្គិតត្ថោ។ យថាហ “តត្ថ កតមំ
ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ? ជាតិបិ ទុក្ខា...បេ... សំខិត្តេន បញ្ចបាទានក្ខន្ធរូប ទុក្ខា” តិ (វិភ.
១៩០; ធិ. និ. ២.៣៨៧; ម. និ. ១.១២០; ៣.៣៧៣)។ ឥធម បន អនវសេសតោវ ខន្ធរ
វិភង្គិយន្តិ តិ និព្វានវដ្ឋានំ...បេ... អប្បកតរបទត្ថា ខន្ធនំ ខន្ធវិភង្គោ អាទិម្ហិ
វុត្តោ។

អបិច រូបសម្ពុទ្ធា អរូបសម្ពុទ្ធា ឧភយសម្ពុទ្ធាតិ តិវិទា
ពោធនេយ្យបុគ្គលា, តថា សំខិត្តរុចិ នោវិត្តារុចិ នោ
នាតិសង្ខេបវិត្តារុចិ នោ, តិក្ខុទ្រិយា មុទិទ្រិយា មជ្ឈិមិទ្រិយាតិ ច។ តេសុ
អរូបសម្ពុទ្ធានំ ឧបកាវាយ ខន្ធតេសនា, រូបសម្ពុទ្ធានំ អាយតនេសនា,
ឧភយសម្ពុទ្ធានំ ធាតុទេសនា។ តថា សំខិត្តរុចិ នំ ខន្ធតេសនា,
នាតិសង្ខេបវិត្តារុចិ នំ អាយតនេសនា, វិត្តារុចិ នំ ធាតុទេសនា។
តិក្ខុទ្រិយានំ ខន្ធតេសនា, មជ្ឈិមិទ្រិយានំ អាយតនេសនា, មុទិទ្រិយានំ
ធាតុទេសនាតិ ឥមិនា បយោជនេន អនុក្កមេន ច
ខន្ធរាយតនធាតុវិភង្គានំ ទេសនាគ្គមោវ វេទិតញ្ចោ។ តំ បនេតំ
ខន្ធធិត្តយំ បវត្តិនិវត្តិតទុក្ខយហេតុមុខេនេវ ញ្ញាយមា
យថាភូតាវពោធាយ ហោតិ, នាញ្ញថាតិ ទស្សនត្ថំ សច្ចវិភង្គទេសនា
បវត្តា។ សោ ច យថាភូតាវពោធាវិសេសតោ ឥន្ទ្រិយសន្និស្សយេនាតិ
ឥន្ទ្រិយវិភង្គទេសនា។ ឥន្ទ្រិយានញ្ច ឥន្ទ្រដ្ឋោ តំតំបច្ចយធម្មភូតានំ

យថាសកំ បច្ចុប្បប្បន្នេសុ បច្ចុយការវិសេសេនេវាតិ
 បច្ចុយបច្ចុប្បប្បន្និភាគសន្តស្សនិ បច្ចុយាការវិភង្គនេសនា។
 បច្ចុយាការស្ស ខន្ធជិនញ្ចា អវិបរឹតសភាវាវពោធា សតិបជ្ជានាធិសុ
 សម្មាមនសិការេនាតិ
 សតិបជ្ជានសម្មប្បធានេវទិចាទពោជ្ឈង្គមគ្គង្គិភង្គនេសនា។ ស្វាយំ
 សតិបជ្ជានាធិសុ សម្មាមនសិការេ ឥមាយ បដិបត្តិយា ហោតីតិ
 ឈានអប្បមញ្ញាវិភង្គនេសនា, សា សម្មាបដិបត្តិ វត្ថុកេ សីលេ
 បតិជ្ជិតស្ស សម្ពុរតីតិ សិក្ខាបទវិភង្គនេសនា, យថាវុត្តាយ ច
 សម្មាបដិបត្តិយា ឥមេ អានិសំសាតិ បដិសម្មិទាញ្ញាណាវិភង្គនេសនា, តេ
 ចិមេ ញ្ញាណាវិសេសា ឥមេសុ កិលេសេសុ បហីយន្តេសុ ច សម្ពុរត្តិ,
 នាញ្ញាថាតិ កិលេសវិភង្គនេសនា, វរំវិត្តារតោ ទេសិតេ ខន្ធជិនកេ
 សន្តេបតោបិ ជានន្តស្ស អត្ថសិទ្ធិ ហោតិ វាតិ ទស្សនត្ថំ បរិយោសានេ
 ធម្មហធយវិភង្គនេសនា បវត្តាតិ វរមេតេសំ អជ្ឈារសន្នំ មហាវិភង្គានំ
 ទេសនាក្កមការណំ វេទិតញ្ចំ។

រូបាធិនន្តិ រូបវេទនាសញ្ញាសង្ខារវិញ្ញាណានំ។
 វេទយិតាធិសភាវត្តាភាវាតិ យថាគ្គមំ
 អនុភវនសញ្ញាននាភិសង្ខរណាធិសភាវត្តាភាវា។ ន ហិ រូបំ
 វេទយិតាធិសភាវំ, វេទនាធិ វា រុប្បនាធិសភាវំ។ យតោ រូបាធិនំ
 វេទនាសមរោធនេន “ចត្តារោ ខន្ធ” តិអាធិនា សង្ខិបិត្វា ខន្ធើ ០៦ ទេសេតញ្ញា
 សិយុំ។ រុប្បនាធិតោ អញ្ញាស្សរភាវាតិ រុប្បនាអនុភវនាធិសភាវតោ អញ្ញាស្ស
 អតីតាធិកេ គហេត្វា រាសីវសេន វត្តព្ពស្ស សំខិត្តស្ស សភាវស្ស អភាវា។ ន
 ហិ ចេតសិកាធិភាវោ វេទនាធិនំ សភាវោ។ ហេដ្ឋា គណនេស្វតិ បញ្ចតោ
 ហេដ្ឋា គណនេសុ។ អនិដ្ឋានន្តិ អបរិយោសានំ។ រូបាធិស្វ ហិ កតិបយេ, ឯកម្ម្យ

វា អគ្គហេតុ វុច្ចមានា ខន្ធរសេន ទេសនា អនុរសេសសង្ខតធម្មសង្កាហិ ន
សម្ពុត្តិ។ ខន្ធសម្ពុត្តិ រាសជ្ជស្ស ខន្ធស្ស។ តេនេវាហ “ន ហិ” តិអាទិ។
សវិភាគធម្មហិ តិ សប្បកេធធម្មហិ។

“សទ្ធកុសហិតំ ខន្ធសទ្ធស្ស វិសយំ ទស្សេតិ” តិ ឯតេន រាសិសទ្ធស្ស វិយ
រាសជ្ជ ខន្ធសទ្ធស្ស វាចកកាវេន បវត្តិ ទស្សេតិ បរិយាយន្តរការតោ។
គុណាទិសុ បន កេវលំ តត្ថិសយបយោគកាវេនេវ បវត្តិ, ន វាចកកាវេនាតិ
អាហ “គុណា... បេ... ន សទ្ធកុ” ត្ថិ។ ខន្ធសទ្ធាតិ សីលាទិសទ្ធិ សន្និធាបិតោ
ខន្ធសទ្ធា។ តេនេវាហ “សីលាទិគុណាវិសិដ្ឋំ រាសជ្ជំ ទិបេតិ” តិ។ កេធិតិ
ធម្មសិរត្តេវ សម្ពាយ វេទិតិ។ ឯត្ថាតិ “សីលក្ខន្ធា សមាធិក្ខន្ធា” តិ (ធិ. និ.
៣.៣៥៥) ឯត្ថ។ ន កេវលញ្ច សោ ឯវ, អដ្ឋកថាចរិយេហិបិ ឯត្ថ គុណត្ថតា
ឥច្ឆិតា ឯវ។ តថា ហិ អដ្ឋសាលិនិយំ “សីលក្ខន្ធា សមាធិក្ខន្ធាតិអាទិសុ
គុណាជ្ជនា” តិ (ធជ. ស. អដ្ឋ. ៥) វុត្តំ។ ននុ ច កេវលោបិ ខន្ធសទ្ធា “តិណ្ណំ ខោ,
មាណវ, ខន្ធនំ វណ្ណាវាទិ, ន ខោ, អារុសោ វិសាខ, តិហិ ខន្ធហិ អរិយោ
អដ្ឋន្តិកោ មគ្គោ សង្កហិតោ” តិ (ម. និ. ១.៤៦២) ច អាទិសុ សីលាទិវាចកោ
ទិដ្ឋាតិ? ន, តត្ថាបិ អធិការាទិវច្ឆេទកវសេនេវស្ស សីលាទិសុ
បវត្តិទស្សនតោ។ ន ខន្ធសទ្ធា បញ្ញត្តិសទ្ធស្ស អត្ថេ វត្ថតិ តិ
និរុត្តិវេហារាទិសទ្ធាវិយ បញ្ញត្តិបរិយាយោ ន ហោតិ តិ អត្ថោ។ ធារុក្ខន្ធាតិ
បញ្ញត្តិ ហោតិ តិ តស្ស ខន្ធសទ្ធស្ស បញ្ញត្តិវិសេសប្បវត្តិ ទស្សេតិ។
វិញ្ញាណក្ខន្ធាតិ ខន្ធសទ្ធាតិ “វិញ្ញាណំ វិញ្ញាណក្ខន្ធា” តិ (យម.
១.ខន្ធយមក.៣២) ឯត្ថ វុត្តោ ខន្ធសទ្ធា។ សមុទាយេ និរុទ្ធាតិ
អតីតាទិកេធិកិច្ចស្ស បញ្ញាយ អភិសំយូហានេន រាសិកតេ វិញ្ញាណាសមូហោ
និរុទ្ធា។ តាយ ឯវ វុត្តិយា បវត្តតិ តិ តាយ សមុទាយេ និរុទ្ធា តាយ តទវយវេ
ឯកស្មិម្បិ វិញ្ញាណោ បវត្តតិ តិ។ ឯត្ថ ច ញ្ញាណាសម្បយុត្តេ និរុទ្ធា

កោសល្យសម្ពុតជ្ជន កុសលភារវិយ ញាណវិប្បយុត្ត វិញ្ញាណសមុទាយេ
និរុឡោ តទេកទេសេបិ រុទ្ធិយា បវត្តតីតិ វេទិតព្ពំ។ អថ វា កិញ្ចំ និមិត្តំ
គហេត្វា សតិបិ អញ្ញាស្មី តន្ត្រិមិត្តយុត្ត កិស្មិញ្ចានេវ វិសយេ សម្ពុតិយា
ចិរកាលតាវសេន និមិត្តវិរហេបិ បវត្តិ រុទ្ធិ នាម, យថា មហិយំ សេតីតិ
មហីសោ, គន្ធន្តីតិ គារោតិ, ឯវំ ខន្ធសន្ធស្យាបិ រុទ្ធិភារោ វេទិតព្ពំ។

រាសីតោ គុណតោតិ សព្ពត្ត ភុម្មត្ថោ វា និស្សក្កវចនំ ទដ្ឋព្ពំ។ និយមេត្វាតិ
វវត្តបេត្វា។ បិណ្ឌាដ្ឋាតិ សង្ឃាតត្ថោ។ តស្មាតិ យស្មា បញ្ចោវ ខន្ធា វុត្តា,
កោដ្ឋាសដ្ឋេ ច ខន្ធដ្ឋេ និព្ពានស្ស វសេន ធរដ្ឋនាបិ ខន្ធន ភវិតព្ពំ, តស្មា ខន្ធដ្ឋោ
នាម រាសដ្ឋាតិ យុត្តំ។ “យេសំ វា អតីតាទិវសេន ភេទោ អត្ថី” តិអាទិនា
អតីតាទិវភាគភិទ្ទេសុ រុប្បនាទិសភាវធម្មេសុ វិសុំ វិសុំ កោដ្ឋាសភាវេន
គយ្ហមានេសុ តត្ថិភាគរហិតស្ស ឯកស្ស និព្ពានស្ស រាសដ្ឋតាវិយ
កោដ្ឋាសដ្ឋតាបិ ន សម្ពវតីតិ ទស្សេតិ។ ឯតេន បញ្ញត្តិយាបិ ខន្ធសុ
អគ្គហណោ ការណំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

កស្មា បនេត្ត ជស្សនិកេវិយ សម្ព័រក្ខន្ធអនវរោធចត្វា
វេទនាសញ្ញាវិសុំ ខន្ធភាវេន គហិតាតិ?
វិវាទមូលតាទិវិសេសទស្សនត្ថំ។ គហដ្ឋានព្ពំ វិវាទការណំ
កាមជ្ឈោសានំ។ វុត្តព្យោតំ “បុន ចបរំ, ភិក្ខុវេ, កាមហេតុ កាមនិទានំ
កាមាធិករណំ កាមានមេវ ហេតុ មាតាបិ បុត្រន វិវេទតិ, បុត្រាបិ
មាតរាវិវេទតី” តិអាទិ (ម. និ. ១.១៦៨, ១៧៨)។ បព្ពដិតានំ ទិដ្ឋាភិទិវេសោ។
វុត្តម្បិ ចេតំ “យេ ទិដ្ឋិមុក្ខយ្ហ វិវាទយន្តិ, ‘ឥទមេវ សច្ច’ តិ (សុ. និ. ៨៣៨;
មហានិ. ៦៧) ច វាទយន្តី” តិអាទិ។ តេសុ កាមជ្ឈោសានំ វេទនស្សាទេន
ហោតិ, ទិដ្ឋាភិទិវេសោ សញ្ញាវិបល្លាសេន។ សញ្ញាវិបល្លាសេន ហិ

ចិត្តវិបល្លាសោ, ចិត្តវិបល្លាសេន ទិដ្ឋិមានតណ្ហាបបញ្ចានំ វិបល្លាសោតិ។
តថា វេទនានុគិទ្ធោ វិបល្លត្ថសញ្ញោ ច សំសរតិ។ វេទនានុគិទ្ធស្ស ហិ
វេទនាបច្ចយា តណ្ហា សិទ្ធា ហោតិ, តតោ ច តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទានន្តិ
អារដ្ឋតិ ភវចក្កំ។ វិបល្លត្ថសញ្ញាស្ស ច “សញ្ញានិទានា ហិ បបញ្ចសម្មា” តិ
(សុ. និ. ៨៨០) វចនតោ ទិដ្ឋិមានតណ្ហាបបញ្ចានំ អនុបច្ឆេទតោ
សំសារស្ស អនុបច្ឆេទោ។ ឥតិ វិវាទការណានំ
កាមវេទនាសានទិដ្ឋាភិទិវេសានំ ការណភារោ សំសារហេតុភារោតិ
ឥមស្ស វិវាទមូលតាទិវិសេសស្ស ទស្សនត្ថំ សម្មារក្ខន្ធអនវរោធឯត្វា
វេទនាសញ្ញាវិសុំ ខន្ធភារេន គហិតាតិ វេទិតព្ពំ។

ឱកាសេស្សតិ វិភជនកិរិយាយ បវត្តិដ្ឋានភាវតោ អតីតាទយោ ឱកាសាតិ
វុត្តា។ ឥតិសន្នេនាតិ “ឧបាទាយរូប” ន្តិ ឯវំ អដ្ឋកថាយំ វុត្តឥតិសន្នេន។
និទស្សនត្ថេនាតិ ឧបាហរណត្ថេន។ សញ្ញេតិ សកលោ ឯកាទសសុ
ឱកាសេស្ស វិភត្តាវិភជននយោ។ ឥទញ្ចវិភជនន្តិ “ចត្តារោ ច
មហាភូតា... បេ... ឧបាទាយរូប” ន្តិ ឯវំ វិភត្តំ ឥទញ្ចវិភជនំ។ ឱឡារិកាទីស្សតិ
ឱឡារិកសុខមហីនបណីតទ្ធរសន្តិកេសុ។ ចក្ខាយតនន្តិអាទិវិភជនញ្ចាតិ
“ចក្ខាយតនំ... បេ... ដោជ្ជញ្ចាយតនំ ឥត្តិន្ទ្រិយំ... បេ... កតឡីការោ អាហារោ
រូចា សន្ធា គន្ធា រសា ដោជ្ជញ្ចាតិ ឯវំ បវត្តំ វិភជនញ្ចា។ យថាសម្ពុវន្តិ យថាវហំ។
ឯកាទសសុ ឱកាសេស្ស យំ យត្ថវិភជនំ យុត្តំ, តំ តត្ថ យោជេតព្ពំ។ ឯវំ
វេទនាក្ខន្ធាទីស្សបីតិ យថា រូបក្ខន្ធយថាសម្ពុវ ឯកាទសសុ ឱកាសេស្ស
វិភជនំ យោជេតព្ពន្តិ វុត្តំ, ឯវំ វេទនាក្ខន្ធាទីស្សបី យថាសម្ពុវ ឯកាទសសុ
ឱកាសេស្ស វិភជនំ យោជេតព្ពន្តិ អត្ថោ។

តត្ថ វេទនាកូន្មោ តាវ បុរិមេ ឡិកាសបញ្ចកេ សុខាធិវេទនាត្ថិកវសេន
វិភត្តោ, ឥតវស្មី កុសលត្ថិកវេទនាត្ថិកសមាបន្នុកុសាសវទុកវសេន។
សញ្ញាកូន្មោ បន បុរិមេ ឡិកាសបញ្ចកេ ជជស្សន្ទាវសេន, ឥតវស្មី
ឡិកាវិកទុកេ បជិយសម្មស្សន្ទុកវសេន ចេវ យថាវុត្តកុសលត្ថិកាធិវសេន ច
វិភត្តោ។ សេសេសុ កុសលត្ថិកាធិវសេនេវ។ តថា សម្ព័ន្ធកូន្មោ។
បជិយសម្មស្សន្ទុកេ បនេត្ថ នត្ថេវ។ ចេតនាយ ឯវ ចេត្ត និទ្ទេសោ
សម្ព័ន្ធកូន្ធដម្កានំ ចេតនាប្បធានការទស្សនត្ថំ។ តថា ហិ សា “សម្ព័ន្ធកូន្មោ” តិ
វុត្តា។ តត្ថាតិ តស្មី វិញ្ញាណកូន្ធស្ស វិភជនេ បជិនិទ្ទេសេ។ តំ បន ទ្វយន្តិ
មនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតុទ្វយំ។ យញ្ញិ សត្តវិញ្ញាណធាតុទេសនាយំ
“មនោធាតុ, មនោវិញ្ញាណធាតុ” តិ ទ្វយំ ទេសិតំ, តំ
ធរិញ្ញាណកាយទេសនាយំ “មនោវិញ្ញាណ” ឆ្លៀវ វុច្ឆតីតិ។

ចាឡិនយេនាតិ ខន្ធវិភត្តចាឡិនយេន។ អញ្ញេន បកាវេនាតិ ជម្ពុសង្កហេ,
តទដ្ឋកថាយញ្ច អាគតេន បការន្តវេន។

១. រូបកូន្ធនិទ្ទេសវណ្ណនា

២. “កិញ្ញិ” តិ បទំ “ឯកច្ច” តិ ឥមិនា សមាទត្តន្តិ អាហា “កិញ្ញិតិ
បការន្តវេន អាមសិទ្ធា អនិយមនិទស្សន” តិ។ ឧកយេនាតិ បការកេនំ
អនាមសិទ្ធា អាមសិទ្ធា ច អនិយមនិទស្សនវសេន បវត្តេន “យំ កិញ្ញិ” តិ
បទទ្វយេន។ អធិប្បតត្តន្តិ រូបំ។ អតិច្ឆាតិ អតិក្កមិទ្ធា។ បវត្តិតាតិ
បវត្តនតោ។ និយមនត្តន្តិ និវត្តនត្ថំ។

“កិញ្ញា” តិ ឯត្ថ កី-សន្នោ បុច្ឆាយំ ហេតុអត្ថធិបកោ, ករណេ ចេតំ
បច្ចត្តវចនំ, ច-សន្នោ វចនាលង្ការេតិ អាហា “កេន ការណេន វេទថា” តិ។

ធុតិយវិកល្យ បន វុត្តនយេនេវ ការណាត្ត បវត្តំ កី-សង្កំ “វិទេថា” តិ
កិរិយាបទសម្ពន្ធនេន ឧបយោគវសេន បរិណាមេត្វា វទតិ “តំ ការណំ
វិទេថា” តិ។

បុរិមសន្តានសូរ ភេទន្តិ បុរិមសន្តានសូរ វិទាសំ, វិទាសាបទេសេន ចេត្ត
សន្តានេ វិសទិសុប្បន្នមេវ ទស្សេតិ។ តេនេវាហ
“វិសទិសសន្តានុប្បន្នទស្សនតោ” តិ។ ននុ ច អរូបធម្មានម្ប
វិរោធិបច្ចយសមវាយេ វិសទិសុប្បន្ន អត្ថិតិ? សច្ចំ អត្ថិ, សា បន ន ចាកជតរា,
ចាកជតរា ច ឥធាធិប្បតា។ តេនេវាហ “សីតាទិសន្តិចាតេ” តិ។ តថា ចាហ
ភគវា “សីតេនបិ រុប្បតិ, ឧណ្ហេនបិ រុប្បតិ” តិអាទិ (សំ. និ. ៣.៧៩)។ ឥធានិ ភេទ-
សន្តោ ឧដុកមេវ វិការាបត្ថិ វទតីតិ ទស្សេន្តោ “ភេទោ ចា” តិអាទិមាហ។
វិសទិសុប្បន្នយេវ, ន ឧប្បន្នសូរ អញ្ញាថាភាវោតិ អធិប្បាយោ។ តេន
កាបិលីយំ បរិណាមវាទំ បដិក្ខបតិ។ យទិ បុរិមសន្តានតោ ភេទោ
វិសទិសុប្បន្ន រុប្បនំ, វេរំ សន្តេលក្ខណសូរ អតិប្បសន្តោ សិយាតិ ចោទនំ
មនសិ កត្វា អាហ “អរូបក្ខន្ធាន” តិអាទិ។ ឯត្ថ សីតាទិហិតិ អាទិ-សន្តេន យថា
ឧណ្ហាជិយច្ឆាទយោ សង្កយ្ហន្តិ, វេរំ អាហារាទិនម្បិ សង្កហោ ទដ្ឋញ្ចោ។ យេនាតិ
យេន សីតាទិហិ សមាគមេន។ តត្ថាតិ តេសុ រូបធម្មេសុ។ អាហារាទិកសូរ វា
បិតិប្បត្តស្សាតិ សម្ពន្ធា។ យថា រូបធម្មានំ បិតិក្ខណេ សីតាទិហិ សមាគមោ
ហោតិ, វេរំ អរូបក្ខន្ធានំ អញ្ញេហិ សមាគមោ នត្ថិ អតិលហុបវិវត្តិតោ, តស្មា
អរូបធម្មា រូបធម្មានំ វិយ ចាកជស្សវិការសូរ អភាវតោ “រុប្បន្ត” តិ,
“រុប្បនលក្ខណា” តិ ច ន វុច្ចន្តិតិ សម្ពន្ធា។ “រុប្បតិ” តិ បទសូរ
កត្តកម្មសាធានំ វសេន អត្ថំ ទស្សេតុំ អដ្ឋកថាយំ “កុប្បតិ យដ្ឋិយតិ
បីដ្ឋិយតិ ភិដ្ឋតិ” តិ វុត្តន្តិ តទត្ថំ វិវរេន្តោ “កុប្បតិ ឯតេនា” តិអាទិមាហ។
កោថាទិកិរិយាតិ កោបសង្ឃដ្ឋនបីឡនកិរិយា។ កោប-សន្តោ ចេត្ត

ខោតបរិយាយោ វេទិតញោ។ កត្តក្ខតោ កម្មក្ខតោ ច អត្ថោតិ
កត្តកម្មសាធានំ វសេន វុច្ចមាណោ ភូតុចាធាយ រូបសម្ពាតោ អត្ថោ។
កម្មកត្តត្ថេន ភិជ្ជតិ-សន្នេនាតិ យទា កម្មកត្តត្ថោ រុប្បតិ-សន្នោ, តទា ភិជ្ជតិ-
សន្នោបិ តទត្ថោ ឯវ វេទិតញោតិ អត្ថោ។ តត្ថ យទា កម្មត្ថេ “រុប្បតិ”តិ បទំ,
តទា “សីតេនា”តិ អាទីសុ កត្តអត្ថេ ករណាវចនំ។ យទា បទ “រុប្បតិ”តិ បទំ
កត្តអត្ថេ កម្មកត្តអត្ថេ វា, តទា ហេតុម្ហិ ករណាវចនំ វេទិតញោ។ “យំ បទ
រុប្បតិ”តិ អាទិនា “កុប្បតិ”តិ អាទិនំ កត្តកម្មត្ថានម្បិ អត្ថវចនានំ វចនេ
ការណំ ធស្សេតិ។ យទិបិ អត្ថ-សន្នោ “បិដ្ឋនដ្ឋោ”តិ អាទីសុ (បដិ. ម. ១.១៧;
២.៨) សភាវបរិយាយោបិ ហោតិ, “កេនដ្ឋេនា”តិ បទេត្ថ អភិធម្មបរិយាយោ
អធិប្បតោតិ អាហា “កេនដ្ឋេនាតិ បុច្ឆាសភាគវសេន រុប្បនដ្ឋេនា”តិ,
រុប្បនសន្នាភិធម្មភាវេនាតិ អត្ថោ។ តេនេវាហ “ន កេវលំ សន្នត្ថោយេវ
រុប្បន”តិ។ តស្ស អត្ថស្សាតិ តស្ស ភូតុចាធាយ ប្បភេទស្ស សភាវធម្មស្ស។
រុប្បនលក្ខណញោ នាមេតំ អនិច្ចតាទិវិយ កក្កឡត្ថាទិតោ អញ្ញន្តិ ន
គហោតញោ។ បញ្ញតិវិសេសោ ហិ តន្តិ, កក្កឡត្ថាទិនំយេវ បទ អរូបធម្មវិបុលោ
សភាវវិសេសោតិ វេទិតញោ។

មុច្ឆាបត្តិយាតិ មុច្ឆាយ មោហស្ស អាបដ្ឋនេន។ កប្បសណ្ឋានំ ឧទកន្តិ
កប្បសណ្ឋាបកមហាមេយវុដ្ឋំ ឧទកំ។ តថាតិ តប្បការតាយ ខារកាវេ សតិ
ឧទកេន កប្បវុដ្ឋានកាលេ វិយ បថវីវិលីយេយ្យ។ លោកន្តិយសត្តានំ បទ
ចាបកម្មពលេន អខារេបិ ខារេ វិយ សរីរស្ស វិលីយនា វេទិតញោ។ តេនេវាតិ
សឧស្សនិស្សយនិរយស្ស វុត្តត្ថោ ឯវ។ ន ហិ អវីចិម្ហិ
បញ្ចវិធពន្ធនាទិកម្មការណំ ករោត្តិ។

៣. បករណ៍ប្បត្តិ រូប បក្ខិបិដ្ឋា មាតិកា បិដ្ឋតាតិ អាណេត្វា សម្ពុដ្ឋោ។
មហាក្ខត្ត...បេ... អាបជ្ជតិ តប្បការភារេន អតីតំសេ គណនំ គតន្តិ វុត្តត្តាតិ
អធិប្បាយោ។ “ន ហី”តិ អាទិនា ធម្មន្តរនិវត្តនត្ថតា បការន្តរនិវត្តនត្ថតា ច
ក្ខត្តចាធាយ គហណាស្ស នត្ថិតិ ធស្សេតិ។ តំនស្សនេតិ គណនន្តរនស្សនេ។
តំសភាវត្តាតិ ក្ខត្តចាធាយសភាវត្តា។ “ន ចា”តិ អាទិនា ក្ខត្តចាធាយសភារោ
អតីតំសគណិតតាយ តំសភាវស្សបិ អញ្ញថា គណិតត្តា, អតំសភាវស្ស ច
តថា គណិតត្តា អការណន្តិ ធស្សេតិ។ “អជ្ឈត្ត...បេ... លព្ពតិ”តិ ឯតេន
ទុតិយនយេ ន កេវលំ យថាវុត្តោវ ទោសោ, អថ ខោ អព្យាបិតោបិ ទោសោតិ
ធស្សេតិ។ តទេតំ បន អការណំ ការណភាវស្សេវ អនិប្បតត្តា។ ន ហេតុ
ក្ខត្តចាធាយរូបភារោ អតីតំសេ គណនស្ស ការណន្តិ អធិប្បត្ត, យតោ
យថាវុត្តទោសាបត្តិ សិយា។

“កិដ្ឋ”តិ ឯត្ថ “កិ”ត្ថិ បុព្វេ យំ “រូប”ត្ថិ សាមញ្ញតោ គហិតំ, តស្ស
សរូបបុព្វា។ ឥតិ-សន្តោ និទស្សនត្ថោ, ន ការណត្ថោ។ តេនស្ស យំ រូបំ អតីតំ
និវុទ្ធុ...បេ... អតីតំសេន សង្កហិតំ អតីតកោដ្ឋាសេ គណនំ គតំ, តំ កិដ្ឋិ ចេ?
“ចត្តារោ ច...បេ... រូប”ត្ថិ ក្ខត្តចាធាយវិភាគនស្សនមុខេន វិសេសំ និទស្សេតិ។
យត្ថកា ហិ ឥធិវិសេសា និទ្ធិដ្ឋា ចក្ខាយតនាធម្មោ, តេសមិទំ និទស្សនត្ថិ។ ន
ចេត្ត បុរិមនយតោ អវិសេសោ។ តត្ថ ហិ រូបស្ស
ក្ខត្តចាធាយតាមត្ថសភាវនស្សនតា វុត្តា។ តេនាហា អជ្ឈកថាយំ
“អតីតរូបម្បិ ក្ខតានិ ចេវ”តិ អាទិ។ ឥធិ បន ក្ខត្តចាធាយេន និទស្សនក្ខតេន
រូបស្ស សព្វវិសេសវិភាវនតា នស្សិតា។ ឯវញ្ច កត្វា អព្យាបិតទោសោបិ ចេត្ត
អនោកាសោវ, យំ រូបំ អជ្ឈត្ត...បេ... ឧបាទិដ្ឋំ, កិដ្ឋិ? ចត្តារោ ច...បេ... រូបត្ថិ
តទញ្ញវិសេសនិទស្សនស្ស អធិប្បតត្តា។ តថា ចាហា “ឯវំ សព្វត្ថ អត្ថោ
វេទិតញ្ចោ”តិ។

បរិយាយទេសនត្តាតិ សភាវតោ បរិយាយនំ បរិវត្តនំ បរិយាយោ, ឧដុកំ
អប្បវត្តិតិ អត្ថោ។ បរិយាយេន, បរិយាយភូតា វា ទេសនា ឯត្តាតិ
បរិយាយទេសនំ, សុត្តន្តំ។ សុត្តន្តញ្ញំ វេនេយ្យជ្ឈាសយវសេន ទេសេតព្ពដម្ម
លេសតោ លព្ពមានភាវកថនំ, ន ឧដុនិប្បទេសភាវកថនន្តិ បរិយាយទេសនំ
នាម។ តេនេវ តំ “យថានុលោមសាសន”ន្តិ វុច្ចតិ។ អភិធម្មោ បន ទេសេតព្ពដម្ម
ឧដុនិប្បទេសកថនន្តិ និប្បរិយាយទេសនំ នាម, យតោ “យថាធម្មសាសន”ន្តិ
វុច្ចតិ។ និច្ចយេន ទេសោតិ វវត្តានតោ កថនំ។ តថា កទ្កេកវត្តសុត្តាធិសុ (ម. និ.
៣.២៧២ អាទយោ) វិយ អតីតាធិការោ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នភាវោ
អធ្វាវសេន ឥធាបិ ខន្ធវិភង្កេ សុត្តន្តភាជនីយត្តា និទ្ទិសិតញោ សិយាតិ
យោជនា។

សន្និបតិកន្តិ សមាគតំ។ សន្តានវសេនាតិ បុព្វាបវសេន។ បុព្វេនាបវស្ស
សមប្បមាណតាយ អន្ធនំ អនធិកំ, តតោ ឯវ ឯកាការំ។ បវត្តិកាលវសេន វា
អន្ធនំ អនធិកំ, សមាសភាវតាយ ឯកាការំ។ តេន វិសភាគឧតុនា
អនន្តវតតំ ទស្សេតិ។ ឯវំ អាហារេបីតិ ឯត្ត វិសភាគាហារេន អនន្តវតោ
អនេកវារំ អនេកធិរសម្មិ ភុត្តោ សភាគេកាហារំ នាម។ “តតោ បុព្វ
វិសភាគឧតុអាហារសមុជ្ជានំ អតីតំ, បច្ឆា អនាគត”ន្តិ ហិ វុត្តន្តិ។
“ឯកាហារសមុជ្ជាន”ន្តិ បន វុត្តត្តា ឯកស្សេវ អាហារស្ស យោជនា យុត្តរូបាតិ
អបរេ។ បញ្ចាទ្វាវសេនាតិ ឯត្ត បញ្ចាទ្វាវវជ្ជនតោ បដ្ឋាយ យាវ តទាវម្ពណំ,
យាវ ជវនំ, យាវ វា វោជ្ជព្ពនំ, តាវ បវត្តា ចិត្តសន្តតិ ឯកវីចិ។
ឯកជវនសមុជ្ជានន្តិ ឯកជវនវាវសមុជ្ជានំ។ ឯត្ត ច សមយំ អនាមសិទ្ធាវ
សន្តតិវសេន, សន្តតិញ្ច អនាមសិទ្ធាវ សមយវសេន អតីតាធិវិភាគោ
គហេតញោ។

តេស្តិ៍ ហេតុបច្ចយានំ។ កលាបស្សាតិ រូបកលាបស្ស។ កម្មានន្តរាទីតិ
កម្មាទិ, អនន្តរាទីតិ បច្ចេកំ អាទិ-សន្តោ យោជេតត្តោ។ តត្ថ បឋមេន
អាទិសន្តេន ឧបនិស្សយបច្ចយស្ស អាហារាទិនោ ច ទុតិយេន
សមនន្តរានន្តរូបនិស្សយាទិនោ សង្កហោ វេទិតត្តោ។ ចិត្តប្បាទស្ស ចេត្ត
កម្មានន្តរាទិបច្ចយវសេន, ឥតវស្ស កម្មាទិវសេនេវ ជនកកាវេ យោជេនា
ទដ្ឋត្តោ។ តថា ចិត្តប្បាទស្ស បុរេជាតវសេន, ឥតវស្ស បច្ឆាជាតវសេន,
ឧកយេសម្បិ សហជាតវសេន ឧបត្ថម្ភំ វេទិតត្តំ។ តេនេវាហ “យថាសម្បំ
យោជេតត្ត” ត្ថិ។ ឧប្បាទក្ខណោតិ ហេតុកិច្ចក្ខណោ។ ហេតុកិច្ចំ នាម តស្ស
តស្ស ឧប្បាទេតត្ថស្ស ឧប្បត្តិករណំ, តញ្ច តស្មី ខណោ ឧប្បន្នជលត្តា តតោ
បរំ កត្តញ្ញាភាវតោ និដ្ឋិតញ្ញាតិ ទដ្ឋត្តំ។ ឥតវំ បន តិសុបិ ខណោសុ បច្ចយ កិច្ចំ
ទដ្ឋត្តន្តិ យោជេនា។

៦. អនិជ្ឈនាមនិវត្តនស្សាតិ អនិជ្ឈនាមនិវត្តិយា អការណាភាវទស្សនេន
ឥជ្ឈនាមលាភាបនស្ស អការណាភាវំ ទស្សេតិ។

ទេវមនុស្សសម្បត្តិកវេតិ សម្បត្តិយុត្តេ សម្បន្នេ ទេវមនុស្សកវេ។
សមិទ្ធសោភនតាតិ អភិវុទ្ធសោភនតា។ តតោ ឯវាតិ សម្បត្តិវិវហតោ ឯវ,
អសម្បន្នត្តា ឯវាតិ អត្តោ។ តេសំយេវ ហត្ថិអាទិនំ សុខស្ស ហេតុភាវំ ន កច្ចន្តិ
សារណាទិវសេន ទុក្ខបច្ចយត្តា។ តេស្តិ៍ ហត្ថិវុទ្ធាទិនំ។ “តស្ស
តស្សេវា” តិអាទិនា យថាវុត្តមត្តំ វិវតិ។ អកុសលេន អត្តនា កតេន និព្វត្តំ
ទុក្ខស្ស បច្ចយោ ហោតីតិ យោជេនា។ តស្មាតិ យស្មា កម្មំ យស្មី សន្តានេ និព្វត្តំ,
តត្ថេវ សុខទុក្ខានំ បច្ចយោ ហោតិ, ន អញ្ញត្ថ, តស្មា។ អជ្ជកថាយំ បនាតិ
ឯកច្ចមតទស្សនំ។ តត្ថ “អនិជ្ឈនាម នត្ថិ” តិ យស្មា បដិសេធទ្វយេន
កុសលកម្មជស្ស ឥជ្ឈកាវោ និយតោ, តស្មា “កុសលកម្មជមេវ ឥជ្ឈ” ត្ថិ ឯវ

អនិយមេត្វា “កុសលកម្មជំនឿ” តិ ឯវមេត្ត និយមោ គហេតញ្ញោតិ
ធស្សេន្តោ “អកុសលកម្មជម្ងី” តិអាទិមាហ។ កិច្ច អកុសលកម្មជំ សោភនំ,
យំ បរេសំ ឥដ្ឋំ នាម សិយា? យទិ ទុក្ខតិយំ កេសញ្ញា តិវច្ឆានានំ
សណ្ឋានាទិសម្បត្តិ សុគតិយំ សត្តានំ អកុសលនិស្សន្ទេន វិរូបរូបតាវិយ
កុសលនិស្សន្ទេន, កថំ តស្សា អកុសលកម្មជតា។ អថ បន យំ កេសញ្ញា
អមនាបម្បិ សមាទំ រូបំ មនាបំ ហុត្វា ឧបជ្ឈាតិ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ, ឯវម្បិ យថា
កេសញ្ញា តិវច្ឆានាទីនំ កុសលកម្មជំ មនុស្សាទិរូបំ អមនាបតោ ឧបជ្ឈហន្តម្បិ
កុសលវិចាកស្សេវ អារម្មណភាវតោ អត្ថតោ ឥដ្ឋមេវ នាម ហោតិ, ឯវំ
អកុសលកម្មជំ កេសញ្ញា មនាបំ ហុត្វា ឧបជ្ឈហន្តម្បិ អកុសលវិចាកស្សេវ
អារម្មណភាវតោ អត្ថតោ អនិដ្ឋមេវ នាម ហោតិ, ឯវញ្ញោតំ សម្បជិដ្ឋិតព្វំ។
អញ្ញថា “អដ្ឋានមេតំ អនវកាសោ, យំ កាយទុច្ឆរិតស្ស ឥដ្ឋោ កន្តោ មនាថោ
វិចាកោ ឧប្បន្នេយ្យ” តិអាទិអដ្ឋានចាឡិយា (ម. និ. ៣.១៣១) វិរោធា សិយា។
តេនេវាហ “កុសលកម្មជស្ស បនា” តិអាទិ។ សព្វេសន្តិ អត្ថនោ, បរេសញ្ញា។
ឥដ្ឋស្ស អភារោ វត្ថុញ្ញោតិ យថា “កុសលកម្មជំ អនិដ្ឋំ នាម នត្ថិ” តិ វុត្តំ, ឯវំ
កិញ្ញាបិ “អកុសលកម្មជំ ឥដ្ឋំ នាម នត្ថិ” តិ អដ្ឋកថាយំ ន វុត្តំ, តេន បន
នយទស្សនេន អកុសលកម្មជស្ស អភារោ វុត្តោ ឯវំ ហោតិ តិ សោ
សំវណ្ណានាវសេន និទ្ធារេត្វា វត្ថុញ្ញោតិ អធិប្បាយោ។ ឯតេន កុសលកម្មជមេវ
ឥដ្ឋន្តិ បុរិមបទាវធារណស្ស គហេតព្ពតំ ធស្សេតិ។

ឥទានិ “ហត្ថិអាទិនម្បិ” តិអាទិនា តមេវត្ថំ វិវរតិ។ កុសលវិចាកស្សាតិ
ឯត្ថាបិ កុសលវិចាកស្សេវ អារម្មណន្តិ អត្ថោ។ មនុស្សានន្តិ ច និទស្សនមត្តំ
ទដ្ឋព្វំ។ ឥតរេសម្បិ ច អកុសលកម្មជំ អកុសលវិចាកស្សេវ, កុសលកម្មជញ្ញា
កុសលវិចាកស្សេវ អារម្មណន្តិ ទស្សតោវាយំ នយោតិ។ កស្មា បន
ឥដ្ឋានិដ្ឋមិស្សិតេ វត្ថុម្ហិ មនាបតាវ សណ្ឋាតិ តិ អាហ “ឥដ្ឋារម្មណេន... បេ....

សក្ការៈវត្ថុ"និង សុដ្ឋវត្ថុនិង "ឥដ្ឋានិដ្ឋំ ឯកន្តតោ វិចារកេនេវ បរិច្ឆិដ្ឋតិ" តិ វេទន្តេហិ
ឥដ្ឋានិដ្ឋារម្មណាវវត្ថានំ សម្មនេវ វុត្ថំ។ តំ អនុគន្ធាតិ វិចារកវសេន
ឥដ្ឋានិដ្ឋារម្មណាវវត្ថានំ អនុគន្ធា។ សព្វត្ថាតិ សុគតិទុគ្គតិសុ, សព្វេសុ វា
អារម្មណេសុ។

“អនិដ្ឋា” តិ វេទនេនេវ តេសំ ឥដ្ឋតា និវត្តិតាតិ អាហា “សទិសតា ច
រូចាទិភាវោយេវា” តិ។ ឥដ្ឋានេវ រូចាទិនិ កាមគុណាតិ សុត្ថេ វុត្ថានិទិ
មិត្តបដិបក្ខោ អមិត្តាវិយ ឥដ្ឋបដិបក្ខោ អនិដ្ឋាតិ អធិប្បតាតិ វុត្ថំ
“អនិដ្ឋាតិ... បេ... វោហារោវិយា” តិ។ សព្វានិ វាតិ ឯត្ថ “បិយរូបំ សាតរូប” និ (ធិ.
និ. ២.៤០០; ម. និ. ១.១៣៣; វិភ. ២០៣) វេទនតោ កមំ អនិដ្ឋានំ រូចាទិនំ
កាមគុណភាវាបត្តិតិ បេ? តេសម្បិ វិបល្លាសវសេន តណ្ហាវត្ថុភាវតោ
បិយរូបភាវស្ស អធិប្បតត្ថា។ យទិ ឯវំ កមំ “ចក្កុវិញ្ញេយ្យានិ រូចានិ
ឥដ្ឋានិ” តិ អាទិសុត្ថបទំ (ម. និ. ១.១៦៦; ២.១៥៥; ៣.៥៧; សំ. និ. ៥.៣០) និយតិ
អាហា “អតិសយេនា” តិ អាទិ។

ឥន្ទ្រិយពន្ធរូបវសេន ចាឡិយំ ហីនទុកនិទ្ទេសោ បវត្តោតិ ទស្សេតុំ “ទ្វិសុបិ
ហីនបណ្ឌិតបទេសូ” តិ អាទិមាហា។ អវយវយោគេ សាមិវចនំ, ន កត្តវីតិ
អធិប្បាយោ។ “តេសំ តេសំ សត្តាន” និ ឥន្ទ្រិយពន្ធរូបេ និទ្ទិដ្ឋេ កស្មា
កម្មជវសេន អត្តោ វុត្តោ, ន ចតុសន្តតិវសេនាតិ អាហា “សត្តសន្តាន... បេ...
វុត្ថុ” និ។ បធានត្តា ហិ កម្មជវសេន អត្តំ វត្ថា សេសេសុ “ឯវំ
ឧតុសមុដ្ឋានាទិសុបិ” តិ អដ្ឋកថាយំ អតិទេសោ កតោ។ “តេហិ តេហិតិ
ឯតស្មី អត្តេ” តិ ឥមិនា “តេសំ តេស” និ កត្តវិ សាមិវចនំ អាសង្កតិ។ តថា សតិ
វិសយេ វា សាមិវចនេ លទ្ធកុណំ ទស្សេតិ “ន កម្មជវសេនេវា” តិ អាទិនា,
កម្មជគ្គហណាញោត្ត ឧបលក្ខណំ ទដ្ឋព្ភំ។

មរិយាធាតុត្ថន្តិ ឧត្តមមរិយាធាតុតំ។ តេនេវាហ “យស្ស យេវ មនាថា,
តស្ស តេវ បរមា”តិ។ តេសន្តិ កាមគុណានំ។ សភាវតោតិ លក្ខណតោ។

“ឯកស្មីយេវ អស្សាទនកុដ្ឋនតោ”តិអាទិនា “យស្មា តេយេវ រូបាទយោ
ឯកោ អស្សាទេតី”តិអាទិកំ សុត្តន្តវិវរណំ ឥដ្ឋានិដ្ឋកាវេ ហេតុកាវេន វុត្តន្តិ
នស្សេតិ។ ឥដ្ឋានិដ្ឋក្កហណំ ហោតីតិ និព្វានេ វិយ អនិដ្ឋក្កហណំ
សញ្ញាវិបល្លាសេន អញ្ញេសុបិ អារម្មណេសុ ឥដ្ឋានិដ្ឋាភិនិវេសោ ហោតីតិ
អធិប្បាយោ។

វិភាគោ នាម អសង្ករោ, វិត្ថាហេ ចាតិ “វិភត្ត”ន្តិ បទស្ស “វវត្ថតំ,
បកាសិត”ន្តិ ច អត្ថមាហា។ អញ្ញេសន្តិ អតិអឱ្យនលិទ្ធានំ។ ឥទំ ឥដ្ឋំ, អនិដ្ឋញ្ច
ហោតីតិ ឯត្ថ ច-សន្នេន អនិដ្ឋំ, ឥដ្ឋញ្ច ហោតីតិ អយម្បិ អត្ថោ វុត្ថោតិ
វេទិតព្ពំ។ អនិដ្ឋំ ឥដ្ឋន្តិ ឥដ្ឋស្ស “អនិដ្ឋ”ន្តិ, អនិដ្ឋស្ស “ឥដ្ឋ”ន្តិ គហណោ យថាសង្ខ័
យោជនា។ ឥន្ទ្រិយវិការាបត្តិអាទិនាតិ ឯត្ថ អាទិ-សន្នេន បុព្វាភិសង្ខារាទី
សង្កណ្ណាតិ។ បុរេតរំ បវត្តចិត្តាភិសង្ខារវេសេនាបិ ហិវិជារ សញ្ញាវិបល្លាសំ ឥដ្ឋំ
“អនិដ្ឋ”ន្តិ, អនិដ្ឋញ្ច “ឥដ្ឋ”ន្តិ កយ្ហតីតិ។

តេនវិចារកេនាតិ តេន កុសលាកុសលវិចារកេន។ អារម្មណស្ស
ឥដ្ឋានិដ្ឋតន្តិ យត្ថ តំ ឧប្បជ្ឈតិ, តស្ស ពុទ្ធវចារិកស្ស គូថាទិកស្ស ច
អារម្មណស្ស យថាក្កមំ ឥដ្ឋតំ អនិដ្ឋតញ្ច និទស្សេតិ។ វិជ្ជមានេបិ
សញ្ញាវិបល្លាសេ អារម្មណេនវិចារកនិយមទស្សនន្តិ ឥដ្ឋារម្មណោ
កុសលវិចារកោវ ឧប្បជ្ឈតិ, អនិដ្ឋារម្មណោ អកុសលវិចារកោវាតិ ឯវំ
អារម្មណេនវិចារកនិយមទស្សនំ។ អារម្មណានិយមទស្សនត្ថន្តិ យំ
កុសលវិចារកស្ស អារម្មណំ, តំ ឥដ្ឋំ នាម។ យំ អកុសលវិចារកស្ស អារម្មណំ,

តំ អធិដ្ឋំ នាមាតិ ទស្សនត្ថំ។ អារម្មណេន និយាមិតោ ហិ វិចារកោ អត្ថនោ
ឧបការកស្ស អារម្មណស្ស និយាមកោ ហោតីតិ។

ទ្វារន្តរេ ទុក្ខស្ស បច្ចយភូតស្ស អារម្មណស្ស ទ្វារន្តរេ
សុខវិចារកុប្បាទនតោ, ទ្វារន្តរេ សុខស្ស បច្ចយភូតស្ស អារម្មណស្ស ទ្វារន្តរេ
ទុក្ខវិចារកុប្បាទនតោ វិចារកេន អារម្មណនិយមទស្សនេន វិចារកវសេន
ឥដ្ឋានិដ្ឋតា ទស្សិតាតិ យោជនា។

៧. ទុប្បវិគ្គហដ្ឋេន ការណាភូតេន លក្ខណស្ស ឥន្ទ្រិយាទិសភាវស្ស
ទុប្បដិវិជ្ឈតា, វេរំ សុបវិគ្គហដ្ឋេន លក្ខណសុប្បដិវិជ្ឈតា វេទិតញ្ចា។ “ទ្វរេ”តិ
អវុត្ថស្សាតិ លក្ខណតោ “ទ្វរេ”តិ អកថិតស្ស។ វុត្ថម្បីតិ លក្ខណតោ “ទ្វរេ”តិ
វុត្ថម្បី សុខម្បបំ។

“ភិន្ទុមាណោ”តិ សម្ពិទ្ធមាណោតិ វុត្ថំ ហោតីតិ អាហា “មិស្សកំ ករោត្តោ”តិ។
យស្មា បន ភេទនំ វិភាគករណម្បី ហោតិ, តស្មា ទុតិយវិកហ្មេ “ភិន្ទុមាណោ”តិ
បទស្ស “វិសុំ ករោត្តោ”តិ អត្ថមាហា។ តតិយវិកហ្មេ បន ភិន្ទុមាណោតិ
វិជានេស្តោតិ អត្ថោ។ តេនាហា “សន្តិកការំ ភិន្ទុត្វា ទ្វរការំ, ទ្វរការញ្ច ភិន្ទុត្វា
សន្តិកការំ ករោត្តោ”តិ។ ន ហិ សក្កា សន្តិកស្ស តញ្ចាវំ អវិជានេស្តា ទ្វរការំ
កាតុំ, តថា ឥតវស្សាបិ។ សន្តិកការំ ករណេន ន ភិន្ទុតិ ន វិជានេស្តិ, ន ប
ឱកាសទ្វរេតោ លក្ខណតោ ទ្វរំ វិសុំ ករណេន ភិន្ទុតិ វិភាគំ ករោតិ, នាបិ
ឱកាសទ្វរេន លក្ខណតោ ទ្វរំ វេមិស្សកករណេន ភិន្ទុតិ សម្ពិទ្ធិតិ
យោជនា។ “តិដា អត្ថោ ទដ្ឋញ្ចោ”តិ សង្ខេបេន វុត្ថមត្ថំ “ន ហិ”តិ អាទិនា វិវរតិ។
វិសុំ ករោតិ, វេមិស្សកំ ករោតីតិ ករោតិ-សទ្ធី អាទេត្វា សម្ពុត្តោ។
“ឯត្ថាបី”តិ អាទិនា យថា “ឱកាសតោ ទ្វរេមេវ ភិន្ទុតិ”តិ ឯត្ថ ឱកាសតោ ទ្វរស្ស
ឱកាសតោ សន្តិកការំ ករណំ អធិប្បេតន្តិវិជានសំ ភេទនំ, វេរំ “ន

លក្ខណៈតោ ទូរំ ភិក្ខុតី” តិ ឯត្តាបិ លក្ខណៈតោ ទូរស្ស លក្ខណៈតោ
សន្តិកភាវាករណំ អភេទនំ អវិជាសនន្តិ ឥមមត្តំ ទស្សេតិ។
វោមិស្សកករណាវិភាគករណាត្ថតំ សន្ធាយាហ “ភិក្ខុមាណោតិ ឯត្ថ ច អញ្ញថា
ភេទនំ វុត្ថ” ន្តិ។ បច្ឆិមនយេ វិជាសនត្ថមេវ សន្ធាយ “ភេទនំ ឥធ ច អញ្ញថា
វុត្ថ” ន្តិ អវោច។

រូបក្ខន្ធនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. វេទនាក្ខន្ធនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨. ចក្ខុធម្មោ បសាទាតិ ឌីឡាវិកត្តការាបរិយាបន្នា

ចក្ខុសោតឃានជីវាបសាទា, មនោមយត្តការាបរិយាបន្នា ចក្ខុសោតប្បសាទា
ច។ កាយវោហារំ អរហន្តិ កាយន្តោគធន្តា កាយេកទេសត្តា ច កាយោតិ
វុត្ថព្ភតំ អរហន្តិ។ កាយោតិ ហិ អត្តភាវោបិ វុច្ចតិ “សក្កាយទិដ្ឋ” តិអាទីសុ (សំ.
និ. ១.២១; ៣.១៥៥), ករជកាយោបិ “សោ ឥមម្ហា កាយា អញ្ចំ កាយំ
អភិទិម្មនាតី” តិអាទីសុ (បដិ. ម. ៣.១២)។ តព្ភត្តកាតិ ចក្ខុធនិស្សិតា
កាយិកាតិ បរិយាយេន វុត្តា, និប្បរិយាយេន បន ចេតសិការ។ យថាហ “យំ
តស្មី សមយេ តជ្ជាចក្ខុវិញ្ញាណធាតុសម្មស្សជំ ចេតសិកំ នេវ សាតំ នាសាតំ
ចេតោសម្មស្សជំ អទុក្ខមសុខំ វេទយិត” ន្តិអាទិ (ធរ. ស. ១៥២)។ “ន ហិ
ចក្ខុធម្មោ កាយប្បសាទា ហោន្តិ” តិ ឥមិនា កាយបសាទនិស្សិតា វេទនា
និប្បរិយាយេន កាយិកាតិ ទស្សេតិ។ កាយិកចេតសិកាទិភាវេនាតិ អាទិ-
សន្តេន កុសលាកុសលាព្យាកតាទិភាវា សង្កយន្តិ។ តេនាតិ
សុខាទិវេទនេកទេសស្ស អន្ធាសមយវសេន អតីតាទិភាវាភាវេន។ កេចិ
បនេត្ថ “ហោជ្ជា ទស្សិតនយត្តា ចាកជត្តា អន្ធាវសេន,
ឯកមុហុត្តាទិបុព្ពណ្ណាទីសុ ឧតុអាទិនា រូបស្ស រិយ វេទនាយ វិភាគោ ន

គយ្ហតីតិ សមយវសេន ច អតីតាទិកេនោ ន ទស្សិតោ"តិ វេទន្តិ។ សន្តានវសេន
បវត្តានម្បិ វេទនានំ ចិត្តេន សមូហតោ គហេតព្ពតំ សន្ធាយាហ
“វេទនាសមុទាយោ”តិ។ តេហិតិ អទ្ធាសមយវសេន អតីតាទិកាវេហិ។ ឯត្ថាតិ
ឯតស្មីវិភង្គេ។ តេតិ “វេទនេកទេសា”តិ វុត្តា កាយិកេចតសិកាទិកាវេន
ភិជ្ជា សុខាទិវេទនាវិសេសា។ យទិ វេទនេកទេសា ឯត្ថ គហិតា, ខណបរិច្ឆិជ្ជាវ
តេ គហេតព្ពា, ន សន្តតិបរិច្ឆិជ្ជាតិ អាហ “ឯកសន្តតិយំ បដា”តិអាទិ។ តេស្វតិ
សុខាទិកេទេសុ។ កេនោតិ វិសេសោ។ តស្សាតិ សុខាទិវិសេសស្ស។ យថា ចេត្ថ,
ឯ “តំសហិតតទុប្បាទកា”តិ ឯត្ថាបិ តំ-សទ្ទេន សុខាទិវិសេសោ បច្ឆាមដ្ឋាតិ
វេទិតព្ពោ។ សន្តតិ បរិច្ឆេទិកា ភវិតុំ អវហិតីតិ សម្ពុន្នោ។ សន្តតិខណវសេនេ
បរិច្ឆេទោ វុត្តោ, ន អទ្ធាសមយវសេនាតិ អធិប្បាយោ។

“បុព្ពន្ធាបរន្តមជ្ឈគតា”តិ និដ្ឋិតហេតុកិច្ចា អនិដ្ឋិតបច្ចយកិច្ចាតិ វុត្តា, តំ
បន អតិក្កន្តហេតុបច្ចយកិច្ចន្តិ ឯវំ វុត្តស្ស នយស្ស ឧបលក្ខណាន្តិ អាហ
“បុព្ពន្ធាបរន្តមជ្ឈគតាតិ ឯតេន ហេតុបច្ចយកិច្ចវសេន វុត្តនយំ ទស្សេតី”តិ។
ឯត្ថ កុសលាកុសលកិរិយវេទនានំ រូបស្ស វិយ, វិចាកានំវិយ ច អយំ នាម
ជនកហេតូតិ និប្បវិយាយេន ន សក្កា វុត្តុំ, បរិយាយេន បន
អនន្តរបច្ចយភូតោ ហេតូតិ វុត្តព្ពោ។

១១. សន្តាបនកិច្ចន្តិ បរិឧបាទកិច្ចំ។ ជាតិអាទិសង្ករន្តិ
ជាតិសភាវបុគ្គលលោកិយលោកុត្តរតោ សង្កំ សម្ពេទំ អកត្វា។
សមាទជាតិយន្តិ ឯកជាតិយំ។ សុខតោ តជ្ជាតិយា អទុក្ខមសុខា បណីតាតិ
យោជេតព្ពាតិ សម្ពុន្នោ។ សមាទភេទេតិ ភូមន្តរាទិសមាទវិភាគេ។
ឧបព្រហ្មតានំ ឆាតុន្តិ ឧឡារូបសមុជ្ជាបនេន បណីតានំ រូបធម្មានំ។
វិពាធិតានន្តិ និប្បវិឡីតានំ មិលាបិតានំ។ ឧភយន្តិ សុខាទិទ្វយំ។ ឯត្ថ ច ខោភនា,

អាណុញ្ញនា ច កាយិកសុខស្ស វសេន វេទិតញ្ច។ អភិសន្ននា ឈានសុខស្ស។
មនយនា កាមសុខស្ស។ តថា ធាននា។ អាសិញ្ចនា សព្វស្ស។ ធាននា
អាសិញ្ចនា វា សព្វស្ស វសេន វេទិតញ្ច។

សភាវាទិកេនេន ចាតិ សភាវបុគ្គលលោកិយាទិកេនេន ច។
ឯកន្តបណ្ឌិតេ លោកុត្តវេ ហ័នបណ្ឌិតានំ បដិបទានំ វសេន ហ័នបណ្ឌិតតា។
ឯកន្តហ័នេ អកុសលេ ធន្ទានិវសេន ហ័នបណ្ឌិតតា, ឡឡិកសុខុមតា ច។
តថា ហិ វុត្តំ អដ្ឋកថាយំ “យា ឡឡិកា, សា ហ័នា។ យា សុខុមា, សា
បណ្ឌិតា” តិ (វិភ. អដ្ឋ. ១១)។ អកុសលាទីសុ ទោសសហគតាទិអន្តរកេនវសេន
ឧបាទាយុបាទាយ ឡឡិកសុខុមតា តំតំវាបនវសេន វុច្ឆតិ, ន
កុសលាកុសលាទីវសេនាតិ អាហា “តំតំវាបនវសេន កថនេបិ បរិវត្តនំ
នត្ថិ” តិ។ ទោសុស្សន្នតាយាតិ កិលេសាធិកតាយ។ តថាតិ ទោសុស្សន្នតាយ។
កថំ បន កុសលេសុ ទោសុស្សន្នតា? ឧបនិស្សយវសេន, កិលេសាធិកេហិ
សន្តានេ បវត្តមានា កុសលា ធម្មា កិលេសេហិ សម្ពាធម្មត្ថិយា តិណាទីហិ
សម្ពាធម្មត្ថានិវិយ សស្សានិវិបុលជលឡឡាវជលា ន ហោន្តីតិ។ តថាតិ
មន្ទទោសតាយ។ កុសលានំ មន្ទទោសតាបិ វុត្តនយានុសារេន វេទិតញ្ច។
ឡឡិកសុខុមនិកន្តីតិ ឯត្ថ អន្តោគជវិសេសំ និកន្តិយា
ឡឡិកសុខុមតាសាមញ្ញំ វុត្តំ។ យថា ហេតុ ឡឡិកសាមញ្ញេន
ឡឡិកកោឡឡិកតរោឡឡិកតមា និកន្តិយោ គយ្ហន្តិ, តថា
សុខុមសុខុមតវសុខុមតមា សុខុមតាសាមញ្ញេន គយ្ហន្តីតិ។
សុខុមតមនិកន្តីវត្ថុន្តិ ចេត្ត យាវ ភវក្កំ វិបស្សនាញ្ញាណញ្ច វេទិតញ្ចំ។

១៣. យទិ សិយាតិ យទិ អសម្បយោកោវិសំសដ្ឋោ សិយា។

សន្តិកតោ អកុសលតោតិ អកុសលភារេន សន្តិកតោ
លោកសហគតាធិអកុសលវេទយិតតោ។ អកុសលាតិ
នោសសហគតាធិអកុសលវេទនា ទូរេតិ យថា ឧទ្ធវិយតិ។ តតោ ទូរតោ
កុសលតោតិ តតោ អកុសលតោ ទូរតោ កាមាវចរាធិកុសលវេទយិតតោ
កុសលា កាមាវចរាធិកុសលវេទនា។ “ន សក្កា”តិ វុត្តំ ឧទ្ធវិតុំ
អសក្កុណោយ្យតំ “តថា ហិ សតិ”តិ អាធិនា វិវរតិ។ តស្មាតិ យស្មា ទូរតោ
សន្តិកុទ្ធវណំ វុត្តនយេន សន្តិកតោ សន្តិកុទ្ធវណមេវ ហោតិ, តថា សតិ
អត្ថវិសេសោ ន ហោតិ, ឧចាទាយុចាទាយ ទូរសន្តិកតា ឥធម៌ វុច្ចតិ។ តស្មា
សន្តិកតោ សន្តិកុទ្ធវណញ្ច ន សក្កា កាតុំ អត្ថវិសេសភារតោ,
អនធិប្បតត្តា ចាតិ អធិប្បាយោ។

ននុ ច អតិសយវចនិច្ឆាវសេន អត្ថេវ អត្ថវិសេសោតិ ចោទនំ មនសិ កត្វា
អាហា “ទូរទូរតរតាយ វិយ សន្តិកសន្តិកតរតាយ ច អនធិប្បតត្តា”តិ។ យាតិ
អកុសលវេទនា។ តតោតិ កុសលវេទយិតតោ។ ឥធម៌ វុត្តស្ស ទូរស្សតិ ឥមស្មី
វេទនាក្ខន្ធវិភង្កេ “អកុសលា វេទនា កុសលាញាកតាហិ វេទនាហិ
ទូរេ”តិ អាធិនា (វិភ. ១៣) វុត្តស្ស ទូរស្ស។ ទូរតោ អច្ចន្តវិសភាគត្តាតិ យតោ យំ
“ទូរេ”តិ វុត្តំ, តតោ អច្ចន្តវិសធិសត្តា តស្ស វសេន ទូរេ សន្តិកំ នត្តិ តិ ន សក្កា
ទូរតោ សន្តិកំ ឧទ្ធវិតុំ។ អយញ្ញេត្ថ អធិប្បាយោ - ហេដ្ឋា យា វេទនា យាយ
វេទនាយ ទូរេតិ វុត្តា, សា ឯវ តស្ស កេនចិចិ បរិយាយេន សន្តិកេតិ ន
ឧទ្ធវិតញ្ញាតិ។ សន្តិកេតិ វុត្តវេទនំយេវ សន្ធាយ វេទតិ។ ភិទ្ទេតិ
លោកសហគតាធិវសេន វិភត្តេ។ តត្ថេវាតិ “សន្តិកេ”តិ វុត្តអត្ថេ ឯវ។ ឥទំ វុត្តំ
ហោតិ - “អកុសលា វេទនា អកុសលាយ វេទនាយ សន្តិកេ”តិ ឯវ
វុត្តអកុសលាយ វេទនាយមេវ លោកសហគតាធិវសេន វិភត្តាយ ទូរភារោបិ
លញ្ញតិ។ ឯវំ សេសេសុប្បតិ។

យទិ សន្តិកតោ ទ្វរំលព្ពតិ, យទិ គុណ ទ្វរំលព្ពតិ, តទិ គុណ ទ្វរតោ សន្តិកំ
 ឧទ្ធវិយេយ្យាតិ ចោទនំ មនសិ កត្វា អាហា “ឧបាទាយុបាទាយ ទ្វរតោ ច
 សន្តិកំ ន សក្កា ឧទ្ធវិតុ” តិអាទិ។ តស្សតោ - យំ សន្តិកតោ ទ្វរំលព្ពតិ, យទិ បិ
 តំ វិសភាគដ្ឋេន លព្ពតិ, តថា បិ យំ តត្ថ សន្តិកំ លព្ពតិ, តំ សភាគដ្ឋេន
 លព្ពតីតិ សន្តិកតោវ សន្តិកំ ឧទ្ធវំ សិយាតិ។ តស្មាតិ យស្មា វិសភាគដ្ឋេន
 ទ្វរតា, សភាគដ្ឋេន ច សន្តិកតា ឥដ្ឋិតា, តស្មា។ លោភសហគតាយ
 ទោសសហគតា វិសភាគតាយ ទ្វរេ សមាទា កជំ សន្តិកេ ភវេយ្យាតិ
 អធិប្បាយោ។ ននុ តាសំ អកុសលសភាគតា លព្ពតេវាតិ តត្ថ ឧត្តរមាហា
 “វិសភាគតា” តិអាទិ។ តត្ថ ភេទំ អគ្គហេត្វា ន បវត្តតីតិ ភេទំ វិសេសំ
 អសទិសតំ គហេត្វា ឯវ បវត្តតិ វិសភាគតា។ ទ្វរតាយាតិ ឥធាធិប្បតាយ
 ទ្វរតាយ សភាគស្ស អព្យាបកត្តា ទ្វរតោ សន្តិកុទ្ធវរំ ន សក្កា កាតុំ។ សតិ
 ហិ សភាគព្យាបកត្ថេ សិយា សន្តិកតាតិ ទ្វរតោ សន្តិកុទ្ធវរំ សក្កា កាតុន្តិ
 អធិប្បាយោ។ “ន ហិ” តិអាទិនា តមេវត្ថំ ចាកជំ ករោតិ។ សភាគតាតិ
 សាមញ្ញំ។ ភេទន្តិ វិសេសំ។ អន្តោគធំ កត្វាវាតិ អភិព្យាបេត្វា។
 វិសភាគព្យាបកត្តា សន្តិកតាយាតិ ឥធាធិប្បតវិសភាគំ ព្យាបេត្វា
 បវត្តនតោ ហេត្វា វុត្តសន្តិកតាយ សន្តិកតោ ទ្វរទ្វរំ សក្កា កាតុំ។
 តមេវត្ថំ “អកុសលតា ហិ” តិអាទិនា ចាកជំ ករោតិ។

វេទនាក្ខន្ធនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. សញ្ញាក្ខន្ធនិទ្ទេសវណ្ណានា

១៧. តស្សបីតិ សញ្ញាយបិ។ តព្ពត្តកត្តាតិ ចក្កវត្ថុកត្តា។
 បដិយវិញ្ញេយ្យាតិ យថាវុត្តបដិយតោ វិជានិតត្តោ បដិយវសេន គហេតត្តោ។
 ឧត្តរបទលោបំ កត្វាតិ បុរិមបទេ ឧត្តរបទលោបំ កត្វា។

វិញ្ញេយ្យភាវេ, ន ឧប្បត្តិយន្តិ អធិប្បាយោ។ វេទនន្តិ សន្នោ, នាមន្តិ អត្តោ។
វេទនាជីនាតិ គហោតព្ពតំ បតិ សន្នាជីនា, នាមាយត្តគហណាតិ អត្តោ។
យទេត្ថ វុត្តម្ហំ, តំ នាមរូបឧកេ (ធរ. ស. មូលជី. ១០១-១០៨) វុត្តមេវ។ អធិវេទនំ
បញ្ញត្តិបកាសកំ ព្រាបកំ ឯតេសំ អត្ថិតិ អធិវេទនា យថា អរិសសោតិ។
តតោជាតិ អធិវេទនសម្ពាតតោ អរូបក្ខន្ធតោ ជាតោ។
អរូបក្ខន្ធបរិយាបន្នត្តា ជស្សេបិ យថាវុត្តោ អត្តោ សម្ពុវត្ថិតិ ទស្សេតុំ
“សម្ពុស្សោយេវ វា” តិអាទិមាហា។ ន កេវលំ មនោទ្វារិកជស្សេ ឯវ, អថ ខោ
បញ្ចទ្វារិកជស្សេបិ “វិញ្ញេយ្យភាវេ វេទនំ អធិកិច្ច បវត្តា
អធិវេទនា” តិអាទិវុត្តប្បកាវោ អត្តោ សម្ពុវត្ថិ។ ៩តីតិ តស្មា។ តេន
បរិយាយេនាតិ មនោសម្ពុស្សជបរិយាយេន។ តតោជាបីតិ
បញ្ចទ្វារិកជស្សជាតាបិ។ អញ្ញប្បកាវោសម្ពុវត្តោតិ
បដិយសម្ពុស្សជបរិយាយស្ស អសម្ពុវត្តោ។ អាវេណីកំ បដិយសម្ពុស្សជតា។
បការន្តរំ អធិវេទនសម្ពុស្សជតា។

យទិ ឯវន្តិ យទិ បញ្ចទ្វារិកជស្សេហិ ឧប្បន្នសញ្ញា បរិយាយតោ
និប្បរិយាយតោ ថ “អធិវេទនសម្ពុស្សជា” តិ វុច្ឆន្តិ, ឯវ ចត្តារោបិ អរូបិនោ ខន្ធ
ឯវ វុត្តំ យុត្តា។ ឯវ សន្តេ សញ្ញាវ កស្មា “អធិវេទនសម្ពុស្សជា” តិ វុត្តាតិ អាហ
“តិណ្ណំ ខន្ធន” តិអាទិ។ តត តិណ្ណំ ខន្ធនន្តិ វេទនាសម្ពាវិញ្ញាណក្ខន្ធនំ។
អត្តវសេនាតិ “វេទនំ អធិកិច្ច បវត្តា អធិវេទនា” តិអាទិនា វុត្តអត្តវសេន
អនុត្តតាវសេន។ អត្តនោ បត្តម្បិ នាមន្តិ “អធិវេទនសម្ពុស្សជា” តិ ឯវ អត្តនោ
អនុប្បត្តម្បិ នាមំ។ ធម្មាភិលាហោតិ សភាវនិវុត្តិ។ បុព្វេ ចតុន្នំ អរូបក្ខន្ធនំ
សាធារណោបិ អធិវេទនសម្ពុស្សជវេហាវោ វុច្ឆិវសេន សញ្ញាយ ឯវ បវត្តោតិ
វត្វា ៩នាទិ សោ តទញ្ញារូបក្ខន្ធសាធារណោ សញ្ញាយ និវេសិតោតិ ទស្សេតុំ
“អថ វា” តិអាទិមាហា។ វុច្ឆិវា ឱលោកនាទិស្វតិ ឯវត្ត អាទិ-សន្នេន កុដ្ឋិវា

ឡើងលោកនាធិវិយ រដ្ឋត្វា សវនាធិបិ សង្គយ្ហតីតិ វេទិតតំ,
តថាសោតាវនាធិនោបិ រត្តតាធិវិជានននិមិត្តតាសម្ពុរតោ។
ចក្ខុសម្ពុស្សជាសញ្ញាយ បន ចាកជការំ និទស្សនវសេន ទស្សតុំ “ឡើងលោកនំ
ចក្ខុវិញ្ញាណវិសយសមាគមេ” តិអាធិមាហ។

ឡើងលោកនស្ស អចាកជការេ រត្តតាធិវិជាននំ ន ហោតិ, ចាកជការេ ច
ហោតីតិ អាហ “បសាទវត្ថុកា ឯវា” តិ។ “អញ្ចំ ចិន្តេន្ត” តិ យំ បុព្វេ តេន កថិតំ,
កាយេន វា បកាសិតំ, តតោ អញ្ចំ កិញ្ចិ អត្ថំ ចិន្តេន្តំ។ តេនេវាហ “ញាត” តិ។

សញ្ញាក្ខន្ធនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. សង្ខារក្ខន្ធនិទ្ទេសវណ្ណានា

២០. “ហេដ្ឋិមកោជិយាតិ ឯត្ថា” តិ ឥទំ បឋមំ “ហេដ្ឋិមកោជិយា” តិ វេចនំ
សន្ធាយ វុត្តំ។ តស្ស បិ ភុម្មវសេន អត្ថោ គហេតញ្ចោ។ តេនាហ “តត្ថ បិ
បធានំ ទស្សិត” តិ។ ហេដ្ឋិមកោជិយាវ បធានំ ទស្សិតតិ ឥមមត្តំ គហេត្វា “យទិ
ឯវ” តិអាធិនា ចោទេតិ។ ឥតរោ “ហេដ្ឋិមកោជិយា បធានមេវ ទស្សិត” តិ
ឯវមេត្ត និយមោ គហេតញ្ចោតិ ទស្សេន្តោ “ឧបរិមកោជិតតភាវេនា” តិអាធិនា
តំ បរិហារតិ។ បធានស្សេវ ទស្សនំ។ បធានេ បិ ទស្សិតេ អប្បធានម្បិ អត្ថតោ
ទស្សិតមេវ ហោតីតិ។ តេនាហ អដ្ឋកថាយំ “តំសម្បយុត្តសង្ខារា បន តាយ
គហិតាយ គហិតាវ ហោតី” តិ។ យំ ហេដ្ឋិមកោជិយំ លព្ពតិ, តំ
ឧបរិមកោជិយម្បិ លព្ពតិ ឯវាតិ អាហ “ហេដ្ឋិមកោជិ បិ សព្វព្យាបិកា” តិ។
ទុតិយេ ករណានិទ្ទេសតំ ទស្សតុំ “អាគតាតិ សម្ពុន្នោ” តិ អាហ។
អាគមនកិរិយា បិ ហេដ្ឋិមកោជិយា ករណភាវេន តត្ថ វុត្តាតិ។ យថា ច
អាគមនកិរិយាយ, ឯវំ វេចនកិរិយាយបិ ហេដ្ឋិមកោជិយា ករណភាវោ

សម្បត្តិទី ៣ ស្បែក “បុរិមបិ វា” គឺអាទិមាហ។ “ឯកូនបញ្ញាសប្បកេនេ” គឺ ៩៨
លោកិយចិត្តប្បាទ ចាឡិអាគតានំ សង្ខារកូន្ធខណំ ឧបរិមកោដិសន្ធាយ
វុត្តំ។ យេវាបនកធម្មហិ សទ្ធិ ឧបរិមកោដិយា គយ្ហមាធាយ “តេបញ្ញាសា” គឺ
វុត្តព្ភំ សិយា, លោកុត្តរចិត្តប្បាទវសេន បន “សត្តបញ្ញាសា” គឺ។

សង្ខារកូន្ធនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បកិណ្ណកកថាវណ្ណានា

សមុគ្គម-បទស្ស តត្វតោ បរិយាយតោ ច អត្ថំ ទស្សតិ “សញ្ញាតិយំ
អាទិឧប្បត្តិយ” ឆ្លឹះ ភេទតោ បន សមាយោគេ ឧគ្គមនន្តិ។ តត្ថ កេន
សមាយោគេ, កុតោ, កថញ្ច ឧគ្គមនន្តិវិចារណាយំ អាហ
“តំតំបច្ឆយសមាយោគេ” គឺអាទិ។ តត្ថេវាតិ បញ្ចវេការកវេ ឯវ។ តត្ថ ហិ
បញ្ចកូន្ធា បរិបុណ្ណា សមុគ្គច្ឆន្តិ។ យថាធិកតានំ អធិកតប្បការានំ,
បដិសន្ធិកានន្តិ អត្ថោ។ ឱបចាតិកសមុគ្គមេនេវ ចេត្ត សំសេទជសមុគ្គមោបិ
គហិតោតិ ទដ្ឋញ្ចេ បញ្ចកូន្ធបរិយាបន្នានំ តទា ឧប្បជ្ឈនារហានំ ឧប្បជ្ឈនតោ។
តត្ថ សំសេទជា ឧប្បជ្ឈិត្វា វុឡ្លន្តិ, ឥតវេ ន វុឡ្លន្តិ ឥត ឥទមេតេសំ នាណាករណំ។
សុខុមជាតិយលោមា ឯវ កិរ កេចិ ឯឡកា ហិមវន្តេវិជ្ជន្តិ, តេសំ លោមំ
សន្ធាយ “ជាតិមន្តឯឡកលោម” ឆ្លឹះ វុត្តំ អតិសុខុមត្តា តេសំ លោមានំ។ កេចិ
បន “អជចាកតិកេឡ កាធិហិ សង្ការហិតានំ តេសំ ឯឡ កវិសេសានំ
និព្វត្តឡកស្ស លោមំ ជាតិឧណ្ណា, តម្បិ តន្ត្រណានិព្វត្តស្ស” គឺ វុឡ្លន្តិ។ គព្ធំ
ជាលេត្វា គហិតស្សតិ អបវេ។ ឯវសណ្ណានន្តិ ជាតិឧណ្ណំសុនោ បគ្បវិត្វា អត្ថេ
បិតតេលតិទ្ធិសណ្ណានំ។ វណ្ណាប្បជិកាកោតិ រូបបដិច្ចន្នោ សណ្ណានបដិច្ចន្នោ ច។

សន្តតិមូលានីតិ តស្មី ភវេ រូបសន្តតិយា មូលភូតានិ។
អនេកិន្ទ្រិយសមាហរការតោតិ យថាវហំ
ចក្ខាធិអនេកិន្ទ្រិយសង្ឃាតការតោ។ បធានផ្គន្តិ ឧត្តមផ្គន្តិ សិរោ។

ន តស្ស តស្ស ខន្ធស្ស បរិបុណ្ណតំ, តំតំខន្ធកេសស្សេវ វុត្តត្តាតិ
អធិប្បាយោ។ កាមាវចរានន្តិ កាមាវចរសត្តានំ។ បរិហីនាយតនស្សាតិ
បរិហីនស្ស ចក្ខាធិអាយតនស្ស វសេន។ តត្ថ ធុគ្គតិយំ អន្ធស្ស
ចក្ខុទសកវសេន, ពធិរស្ស សោតទសកវសេន, អន្ធពធិរស្ស ឧភយវសេន
សន្តតិសីសហានិ វេទិតញ្ចា។ នប្បុសកស្ស បន ការហានិ វុត្តា ឯវ។ តថា
អន្ធពធិរាយានកស្ស ចក្ខុសោតយានវសេន។ តំ បន ធម្មបាធយវិភង្គទាធិយា
វិវុឌ្ឍតិ។ តំ បរតោ អារិ ភវិស្សតិ។ រូចាវចរានំ បន ចក្ខុសោតវត្ថុជីវិតវសេន
ចត្តារិ សន្តតិសីសានីតិ ឥតរេសំ វសេន សន្តតិសីសហានិ វេទិតញ្ចា។

តេសន្តិ បញ្ចន្តិ ខន្ធានំ។ វុត្តភាវេនាតិ វិចារណាយ អធិដ្ឋានភាវេន។
បដិសន្ធិយំ ឧប្បន្នា បវត្តា បញ្ចក្ខន្ធាតិ បដិសន្ធិក្ខណោ បវត្តិក្ខណោ ច
បញ្ចក្ខន្ធន្ធនស្សេតិ។ ភុម្មនិទ្ទេសោតិ “បញ្ចសុ ខន្ធស្ស”តិ អយំ ភុម្មនិទ្ទេសោ។
អញ្ញថាតិ និទ្ធារណោ អនធិប្បតេ។ “ភាវេនការលក្ខណត្ថេ”តិ ឥទំ
វិសយាធិអត្តានំ ឥធាសម្ភវតោ វុត្តំ។ ឧភយន្តិ រូចារូបំ។ រូចារូបសន្តតិន្តិ
រូបសមុដ្ឋាបកំ រូបសន្តតិ អរូបសន្តតិញ្ចា។ “វុត្ត ឧប្បាទក្ខណោ ធុព្ពលំ ហោតិ”តិ
ឥទំ ន បដិសន្ធិក្ខណំ ឯវ, នាបិ វុត្តរូបំ ឯវ សន្ធាយ វុត្តន្តិ ធនស្សន្តោ អាហា
“សព្វរូចានំ ឧប្បាទក្ខណោ ធុព្ពលតំ សន្ធាយ វុត្ត”ន្តិ។ “តទា ហី”តិ អាធិ
យថាវុត្តស្ស អត្ថស្ស ការណាវចនំ។ តត្ថ តន្តិ រូបំ។ “កម្មក្ខិត្តត្តា”តិ ឥទំ ន
កម្មជតាមត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ, អថ ខោ កម្មជស្ស បឋមុប្បត្តិយំ អបតិដ្ឋិតតំ
សន្ធាយាតិ ធនស្សន្តោ “សតិប័”តិ អាធិមាហា។ តតោ បរន្តិ តតោ បដិសន្ធិតោ

បរិវាសនិសសន្តានេយថា បតិដ្ឋិតំ, ន តថាវិសនិសសន្តានេតិ អាហា
“សមាទសន្តតិយ”ន្តិ។

អង្គការ្និ ការណាការំ។ តេនេវាហា “សហាយការ”ន្តិ។ តេសំ ធម្មានន្តិ
យេហិ សន្ធិ ឧប្បន្នំ, តេសំ បដិសន្ធិយំ ចិត្តចេតសិកធម្មានំ។ តនាតិ បិទិត្តក្ខណ
ភន្តក្ខណោ ច រូបុប្បាទនមេវ នត្ថិ។ អនន្តរាទិបច្ចយលាភេន ឧប្បាទក្ខណោ ឯវ
ចិត្តស្ស ពលវកាវោ, ន ឥតរត្រ។ តេនាហា “យនា ច រូបុប្បាទនំ, តនា
ឧប្បាទក្ខណោ”តិ។

យេហាការេហិតិ អាហារិទ្រិយបច្ចយាទិអាការេហិ។ យថាសម្ពុំ បច្ចយា
ហោន្តិទិ ជស្សាទយោ អាហារាទិវសេន យថាវហំ បច្ចយា ហោន្តិ។ វុត្តញ្ញោតំ
បដ្ឋានេ “បដិសន្ធិក្ខណោ វិចាកាព្យាកតា អាហារា សម្បយុត្តកានំ ខន្ធនំ,
កជត្តា ច រូចានំ អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិ (បដ្ឋា. ១.១.៤២៩)។

ចុតិចិត្តេន សន្ធិ ឧប្បន្នមាទំ, ចុតិចិត្តេន វា ការណាភូតេន ឧប្បន្នមាទំ។
តតោ បុរិមតេហិ ឧប្បន្នមាទំវិយាតិ យថា ចុតិចិត្តតោ អាសន្នេហិ
បុរិមតេហិ ឧប្បន្នមាទំ រូបំ ភវន្តេវ ន ឧប្បន្នតិ, ឯវ ចុតិចិត្តេន ឧប្បន្នមាទម្បិ
អនុបច្ឆិន្នេបិ វដ្ឋមូលេតិ អ ការណំ វដ្ឋមូលាវុបសមោ ចុតិចិត្តស្ស
រូបុប្បាទនេតិ ទស្សេតិ។

អរូបស្សាតិ អារុប្បស្ស។

ឧតុនាតិ បដិសន្ធិចិត្តស្ស បិទិត្តក្ខណោ ឧប្បន្នេន ឧតុនា។ សមុដ្ឋិតេ រូបេតិ
បដិសន្ធិចិត្តស្ស ភន្តក្ខណោ រូបេ សមុដ្ឋិតេ បដិសន្ធិអនន្តំ បឋមភវន្តិចិត្តំ រូបំ
សមុដ្ឋាបេតិ។ ឧប្បាទនិរោធក្ខណាតិ យថាវុត្តសុ សោឡសសុ ចិត្តសុ

អាទិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ, សោឡសមចិត្តស្ស និរោធក្ខណោ ចាតិ វុទ្ធន្តិ,
រូបស្សេវ បន ឧប្បាទនិរោធក្ខណោ វេទិតត្តា។

ធរមានក្ខណោ ឯវាតិ តស្ស ឧតុនោ វិជ្ជមានក្ខណោ ឯវ យទិ គហិតា,
“សោឡសចិត្តក្ខណាយុកំ រូប”ន្តិ វុត្ថំ ហោតិ សោឡសហេវ ចិត្តហិ តស្ស
ធរមានតាយ បរិច្ឆេទត្តា។ ឧប្បាទក្ខណំ អគ្គហេត្វាតិ ឧតុនោ ធរមានក្ខណោ
ឧប្បាទក្ខណំ អគ្គហេត្វា និរោធក្ខណោ អថ គហិតោ,
“សត្តរសចិត្តក្ខណាយុកំ រូប”ន្តិ វុត្ថំ ហោតិ ឧប្បាទក្ខណាសហិតេន ថ
ឯកស្ស ចិត្តក្ខណាស្ស គហិតត្តា។ “អធិកសោឡសចិត្តក្ខណាយុក”ន្តិ វុត្ថំ
ហោតិ និរោធក្ខណាស្ស ពហិកតត្តា។

ឯវំ ឧប្បាទនិរោធក្ខណោសុ គហិតេសុ អគ្គហិតេសុ ថ
សោឡសសត្តរសចិត្តក្ខណាយុកតា, តតោ អធិកចិត្តក្ខណាយុកតា ថ
សិយាតិ ទស្សេត្វា ឥនាទិ តត្ថ បិតបក្ខំ ទស្សេត្តោ “យស្មា បនា”តិ អាទិមាហ។
តត្ថ តស្ស ធរមានក្ខណោ ឧប្បន្នេស្វតិ តស្ស ឧតុនោ ធរមានក្ខណោ ឧប្បន្នេសុ
សោឡសសុ ចិត្តេសុ បដិសន្ធិបិ យស្មា គហិតា, តស្មា ឧតុនោ ឧប្បាទក្ខណោ
ធរមានក្ខណោ គហិតោតិ និរោធក្ខណោ អគ្គហិតេ “រូបេ ធរន្តេយេវ សោឡស
ចិត្តានិ ឧប្បន្និ ឆានិវុត្តន្តិ, តំ បន សត្តរសមេន ចិត្តេន សន្ធិនិវុត្តន្តិ”តិ (វិភ.
អដ្ឋ. ២៦ បកិណ្ណាកកថា) ឯវំ អដ្ឋកថាយំ វក្ខមាណ
អធិកសោឡសចិត្តក្ខណាយុកតា អធិប្បេតា។ គហិតេ វា និរោធក្ខណោ
សោឡសចិត្តក្ខណាយុកតា អធិប្បេតាតិ សម្ពន្ធា។ ឯត្ថ ថ
“អធិកសោឡសចិត្តក្ខណាយុកតា”តិ ឥទំ បដិសន្ធិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ
គហិតោតិ កត្វា វុត្ថំ។ យស្មា បន បដិច្ចសមុប្បាទវិកត្តវណ្ណនាយំ “ទេ ភវន្តានិ,
អាវុត្តនំ, ទស្សនំ, សម្មជិច្ឆនំ, សន្តិវណំ, វេជ្ជព្ភនំ, បញ្ច ជវនានិ, ទេ

តនាម្បណាមិ, ឯកំ បុតិចិត្តន្តិ បញ្ចានស ចិត្តក្ខណា អតីតា ហោត្តិ,
អថាវសេសឯកចិត្តក្ខណាយុកេ"តិ (វិភ. អដ្ឋ. ២២៧), តថា
តនាម្បណាបរិយោសានាមិ, "ឯកំ បុតិចិត្តំ, តនាសានេ តស្មិញ្ញាវ
ឯកចិត្តក្ខណាដ្ឋិតិកេ អារម្មណេ បដិសន្ធិចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ"តិ (វិភ. អដ្ឋ. ២២៧) ច
វក្ខតិ។ តស្មា រូបស្ស សោឡសចិត្តក្ខណាយុកតាយបិ អត្ថសិទ្ធិ ហោតិយេវ។
តេនាហ "សោឡសចិត្តក្ខណាយុកតា អធិប្បតា"តិ។ តថាបិ ឧប្បជ្ជិត្វា
កវុត្តិចលនស្ស បច្ចយោ ហោតិ, ន ឧប្បជ្ជមានមេវាតិ
សត្វសចិត្តក្ខណាយុកតា វេទិតញ្ច។

ឱជាយ សភាវសុខុមតា ឧបាទារូបភាវតោ។ ឯត្ថ ច មាតរា អដ្ឋោហជា
ឱជា ពាហិរព្ភញ្ញនំវិយ គត្តមល្លិនា តស្មី សន្តានេ ឱជជ្ជមករូបុប្បត្តិយា បច្ចយោ
ហោតិ។ អាហារសមុជ្ជានរូបបវេណីយា ឱជាយ វិយ សេសតិសន្តតិឱជាយ
រូបុប្បាននន្តិ ឧទរិយេ ឱជារូបំ ន សមុជ្ជាបេតិ ឧតុសមុជ្ជានភាវតោ,
ឧបាទិន្នកដ្ឋានេ ឯវ បន សមុជ្ជាបេតិ, រសហរណីហិ គន្ធា កាយានុសដន្តិ
វេទិតញ្ច។

ចិត្តញ្ញោវាតិ ឯត្ថ ច-សន្តេន បដិយោគីនំ កម្មមេវ សមុច្ឆិនោតិ, ន ចិត្តេន
សម្បយុត្តជម្មេតិ កត្វា អាហ "ចិត្តស្ស បុព្វង្គមតាយ វុត្ត"ន្តិ។ "ចិត្តប្បាទំ
គណ្ណាតិ 'ចិត្តំ ឧប្បជ្ជំ ហោតិ'តិ អាទីសុ (ធរ. ស. ១) វិយ, ន កម្មចេតនំវិយ
ឯកជម្មមេវ"តិ វុត្តេ "យថា ចិត្តសមុជ្ជានរូបស្ស ហេតុអាទយោ
ចិត្តសម្បយុត្តជម្មាបិ សមុជ្ជាបការ, ឯវំ កម្មសមុជ្ជានរូបស្ស
កម្មសម្បយុត្តាបិ"តិ ចោទនំ សមុជ្ជាបេត្វា តស្ស បរិហារំ វុត្តំ
"កម្មសមុជ្ជានញ្ច"តិ អាទិមាហ។

រូបស្ស្សតិ រូបក្ខណស្ស, រូបស្ស វា អនុនោ។ នយទស្សនមត្តំ ទដ្ឋតំ
បដិសន្ធិក្ខណោ ឯវ រូចារូបធម្មានំ ឯកក្ខណោ ចាតុកាវោតិ ឥមស្ស អត្ថស្ស
អនធិប្បតត្តា។ តេនេវាហ “តតោ បរម្មិ រូចារូចានំ សហុប្បត្តិសញ្ញាវតោ” តិ។
យថា ច “បដិសន្ធិក្ខណោ ឯវា” តិ និយមោ ន គហេតញ្ញោ, ឯវ “ឯកក្ខណោ ឯវ
ចាតុកាវោ” តិបិ និយមោ ន គហេតញ្ញោតិ ទស្សន្តោ “ន បនេត” ត្ថិអាទិមាហ។
តំធិបនត្ថមេវាតិ អសមានកាលតាធិបនត្ថមេវ, ន សហុប្បាធិបនត្ថំ។
អន្ធានបរិច្ឆេទកថា ហិ អយន្តិ។

យទិ ឯវន្តិ យថា ជលបត្តានិ, ឯវ រូចារូបធម្មា យទិ ទន្ធលហុបរិវត្តិនោ។
អសមានទុត្តាតិ អតុល្យកាលត្តា។ និច្ឆិទ្កេស្វតិ និព្វិវេសុ។ តេន និវន្តរប្បវត្តិ
ឯវ វិកាវេតិ។ អយន្តិ អន្ធានបរិច្ឆេទកថា។ ចិត្តជ្រូចាធិនំ ន តថា និវន្តរកាវេន
បរវត្តិ, យថា កម្មជ្រូចានន្តិ អាហ “កម្មជ្រូបប្បវត្តិ សន្ធាយា” តិ។ កម្មជ្រូចានំ វា
ឥតវេសំ មូលភាវតោ បធានន្តិ “កម្មជ្រូបប្បវត្តិ សន្ធាយា” តិ វុត្តំ។
អចិត្តប្បាទកត្តា អព្យាពជ្ឈតាយ និរោធសមាបត្តិយា និព្វានបដិភាគតា
វេទិតញ្ញា។ បទេ បទំ អក្កមិទ្ធាតិ លកុណ្ណាកថាទតាយ អត្ថនោ
អក្កន្តបទសមីបេ បទំ និក្ខិបិទ្ធា។ យោ ហិ សីយបទិវក្កមោ លកុណ្ណាកថានោ,
សោ ឥធាធិប្បតោតិ អាហ “លហំ លហំ អក្កមិទ្ធាតិ អត្ថោ” តិ។ សហោ
និវុជ្ឈន្តិ រូបំ កម្មជមិធាធិប្បតត្តិ កត្វា វុត្តំ។ ឧតុជំ បន ចុតិតោ ឧទ្ទម្មិ
បរវត្តតិ ឯវ។ បុព្វេ វុត្តន្តិ “រូបស្ស សត្វសចិត្តក្ខណា, អរូបស្ស តតោ
ឯកភាគោ” តិ (វិភ. មូលដី. ២០ បកិណ្ណាកកថាវណ្ណានា) ឯវ វុត្តំ អន្ធានប្បការ។

ឯកុប្បាទតោតិ សមាទុប្បាទតោ។ សមាទត្ថោ ហិ អយំ ឯក-សន្តោ។ ឯកោ
ទដ្ឋញ្ញាការោតិ ឯកោ ញ្ញាតបរិញ្ញាយ បស្សិតញ្ញាការោ។ ឯវត្ថិ
សោឡសាការា សិយុំ, ឥតវថា វីសតិ, តតោ អធិកា វា ឯតេ អាការា ភវេយ្យំ។

តស៊ូរតិ បង្ខំកម្មជស្ស។ ហេតុណា សោធន៍សកេតិ បរិយោសានសោធន៍សកេតិ
អនន្តរាតិ តសោធន៍សកេតិ។ បង្ខំកម្មតិ តត្ថ បង្ខំកម្មតិ តត្ថ បង្ខំកម្មតិ តត្ថ បង្ខំកម្មតិ តត្ថ
វិយ ឯកុប្បាទការម្យី បង្ខំកម្មជស្ស បេសេ ការណំ អនិច្ចន្តោ “យទិ បនា” តិ
សាសន្តំ វេទិតិ។ “សត្ថម្យី” តិ អាទិនា តត្ថ អតិប្បសន្តំ ទស្សតិ។ វេទិតត្ថំ
នាមុប្បាទំ ឯកនិរោធំ។ គហេតត្ថំ ឯកុប្បាទនាមនិរោធំ។ ឧភយម្យី តនា នត្តិ
អនុប្បន្ននតោ។ តេនេវាហ “កម្មជ្រូបស្ស អនុប្បត្តិតោ” តិ។ តតោ បុព្វេតិ
បង្ខំកម្មជ្រូបស្ស អនុប្បត្តិតោ ឡើយ។ អញ្ញស្សាតិ យស្ស ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ
ឧប្បន្នំ, តតោ អញ្ញស្ស ចិត្តស្ស។ ឋិតិក្ខណោ ឧប្បន្នស្ស ឯកុប្បាទតា,
កត្តក្ខណោ ឧប្បន្នស្ស នាមនិរោធតា ច នត្តិ តិ អាហ “ឋិតិកត្តក្ខណោសុ
ឧប្បន្នចានិ វេទិតា” តិ។ តេនាតិ រូបេន។ “សង្ខលិកស្ស វិយ សម្ពន្ធោ” តិ ឯតេន
អវិច្ឆិទ្ធសម្ពន្ធោ ឥធ “បវេណី” តិ អធិប្បតោតិ ទស្សតិ។ អញ្ញថាតិ
វិច្ឆិទ្ធិមានម្យី គហេតា “បវេណី” តិ វុច្ចមានេ។ ន ហិ រូបធម្មានំ អរូបធម្មានំ វិយ
អនន្តរ បច្ចយកាវោ អត្ថិតិ រូបធម្មានំ កត្តក្ខណោ ឧប្បន្នរូបធម្មេ អគ្គហេតា
“អដ្ឋបត្តាលីសា” តិ វុត្ថំ។ តេសំ បន គហោណោ ឯកុប្បាទសាវ សិយាតិ អាហ
“ឯកុប្បាទសកម្មជិយវេចនំ កត្តត្ថំ សិយា” តិ។

សុទ្ធិបនត្តាតិ សុខទិបនត្តា, នយទស្សនភាវេន វា សុទ្ធិបនត្តា។
តេនេវាហ “ឯតេន ហិ នយេនា” តិ អាទិ។ តត្ថ តន្តិ រូបំ។ តេនាតិ រូបេន។
ឧភយត្តាតិ បង្ខំកម្មជ្រូបស្ស វត្ថុយំ, តតោ បុព្វេ ច។ អញ្ញស្សាតិ ឯកស្ស
ចិត្តស្ស ឋិតិក្ខណោ ឧប្បន្និតា តតោ អញ្ញស្ស ចិត្តស្ស។ តស្សាតិ រូបស្ស។ ឯត្ថ
ច បង្ខំកម្មជ្រូបស្ស វត្ថុយំ និរុជ្ឈនកត្តិ វុត្ថំ តតោ បុរេតរ ប្បវត្តំ រូបំ វេទិតត្ថំ។
ចតុសន្តតិករូបេនាតិ អាទិ យថាវុត្ថុសង្កហាគមនទស្សនំ។ ឯត្តាតិ ឯតស្មី
នាមុប្បាទេកនិរោធតាទិបនេ។ ឋិតិក្ខណោតិ អរូបស្ស រូបស្ស ច ឋិតិក្ខណោ
ឧប្បន្នស្ស រូបស្ស ច អរូបស្ស ច ទស្សិតត្តា។ អទស្សិតស្សាតិ យថា ឯវ ឯត្ថ,

ឯវ៉ូតត្ត វិភជិត្វា អនុស្សិតស្ស។ កស្មា បនេត្ត បន្ទិមកម្មដេន ធីបនាយំ
សមតីសកម្មជ្រូបគ្គហណំ កតត្ថិ អាហា “សមតីស...បេ.... យោជិត”ត្ថិ។ តតោ
កម្មតោ ជាតា តំកម្មជា, តេសុ។ សង្ខារេតីតិ សង្ខារេ, ជីវិតញ្ច តំ សង្ខារេ
ចាតិ ជីវិតសង្ខារេ, អាហុ។ ជីវិតេន សង្ខារេយន្តិតិ ជីវិតសង្ខារេ, ឧស្មាទយោ។

អញ្ញស្ស ឧប្បាទក្ខណោតិ យស្ស ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ ឧប្បន្នំ រូបំ អញ្ញស្ស
តតោ សត្តរសមស្ស ឧប្បាទក្ខណោ, បិតិក្ខណោ ឧប្បន្នំ អញ្ញស្ស បិតិក្ខណោតិ
សម្ពុត្តោ។ “វុត្តន្តិ អធិប្បាយោ”តិ ឥទំ ចាឡិយាវិរុដ្ឋន្តម្យំ អដ្ឋកថាយំ
អាគតភាវនស្សនត្ថំ វុត្តន្តិ អយមេត្ត អធិប្បាយោតិ អត្ថោ។ កស្មាតិ
ចិត្តសមុដ្ឋានរូបំ សន្ធាយ ចាឡិ បវត្តា, អដ្ឋកថាយំ បន កម្មជ្រូបន្តិ សា តាយ
កេន ការណោនវិរុដ្ឋន្តិ អាហា “ចតុ...បេ.... ភវិតព្ពត្តា”តិ, និប្បន្នស្សាតិ
អធិប្បាយោ។ តេនាហា អដ្ឋកថាយំ “យោ ចាយំ ចិត្តសមុដ្ឋានស្ស...បេ....
កម្មាទិសមុដ្ឋានស្សាបិ អយមេវ ខណ្ឌនិយមោ”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ២៦
បកិណ្ណាកកថា)។ ឯតេហិតិ យថាជិតោ យមកថាថោ, “កាយសង្ខារេ
ចិត្តសមុដ្ឋានោ”តិអាទិកោ អដ្ឋកថាបទេសោតិ ឯតេហិ។ នត្ថិយេវ
ឯកុប្បាទឯកនិរោធនិបនតោតិ អធិប្បាយោ។ តេន ហិ វុត្តំ “យេន ចិត្តេន សន្ធិ
ឧប្បជ្ជតិ, តតោ បដ្ឋាយ សត្តរសមេន សន្ធិ និរុដ្ឋតិ”តិអាទិ។

បុន “ឯតេហិ”តិ ឥមិនា

ឯកុប្បាទនាធានិរោធនាឧប្បាទឯកនិរោធនិបនវសេន បវត្តា
អដ្ឋកថាបទេសា គហិតាតិ វេទិតព្ពំ, ឧភយត្ថាបិ វា ឯតេហិ អាចរិយេហិតិ
អត្ថោ។ តតិយោ ភាគោ, តេន អធិកា សោឡសចិត្តក្ខណាយុកតា
តតិយ...បេ.... យុកតា វុត្តាតិ សម្ពុត្តោ។ តតិយ ភាគោតិ ច ឧប្បាទជ្ជិតិក្ខណោ
ឧបាទាយ ភត្តក្ខណោ អធិប្បតោ។ យស្មី ឯកាទស ចិត្តក្ខណោ អតីតា,

អវសេសបញ្ចចិត្តក្ខណាយុកេ, យស្មី បញ្ចទស ចិត្តក្ខណា អតីតា,
អវសេសឯកចិត្តក្ខណាយុកេ តស្មីយេវ អារម្មណេតិ យោជេតព្ពំ។
ឧភយព្រោតំ យថាគ្គមំ មនោទ្វារេ បញ្ចទ្វារេ ច អាចាជគតំ វេទិតព្ពំ។ ន ខោ
បនេវ សក្កាវិញ្ញាតុំ ឯកចិត្តក្ខណាតីតំ អារម្មណំ សន្ធាយ
បដិច្ចសមុប្បាទវិក័ដ្ឋកថាយំ (វិភ. អដ្ឋ. ២២៧) តថា វុត្តន្តិ ឧស្សេន្តោ “ន ហិ
សក្កា” តិអាទិមាហ។ បញ្ចទសាតិ អតិវេកបញ្ចទស ចិត្តក្ខណា អតីតាតិ
សម្ពុន្តោ។ “តស្មា” តិអាទិនា យត្ថ ខណោកេទេសំ អគ្គហិតន្តិ ន សក្កា វត្ថុ,
តមេវ ឧស្សេតិ។ ឯវំ តាវ ន រូបំ សត្តវសចិត្តក្ខណាយុកំ, នាបិ
តតិយភាគាធិកសោឡសចិត្តក្ខណាយុកំ, អថ ខោ
សោឡសចិត្តក្ខណាយុកមេវាតិ ឧស្សិតំ ហោតិ។

កស្មា បនេត្ថ រូបមេវ សមាទេបិ អនិច្ចសដ្ឋតាទិការេ ចិរាយុកំ
ជាតន្តិ? ធនូបវិវត្តិការតោ។ អរូបធម្មា ហិ សារម្មណា ចិត្តបុព្ពដ្ឋមា, តេ
យថាពលំ អត្តនោ អារម្មណាវិការេវសេន បវត្តន្តិ
តទត្ថនិប្បត្តិសមនន្តរមេវ និរុដ្ឋនតោ លហុបវិវត្តិនោ។ តេនាហ ភកវា,
“នាហំ, ភិក្ខុវេ, អញ្ញំ ឯកធម្មម្យិ សមនុបស្សមិ ឯវំ លហុបវិវត្តំ, យទិទំ,
ភិក្ខុវេ, ចិត្ត” ន្តិ (អ. និ. ១. ៤៨)។ រូបធម្មា បន អនារម្មណា, តេ
អារម្មណាវសេន អរូបធម្មហិ វិការេតព្ពា។ សា ច នេសំ វេហារាទុគុណា
វិការេតព្ពតា អត្តនោ ធនូបវិវត្តិតាយ, តេសញ្ច លហុបវិវត្តិតាយ
សោឡសហិ សត្តវសហិ វា ចិត្តក្ខណេហិ និប្បជ្ជតីតិ រូបមេវេត្ថ
ចិរាយុកំ ជាតំ។ កិញ្ច - លហុវិញ្ញាណាវិសយសន្តតិមត្តាជនវុត្តិតាយ
តិណ្ណំ ខន្ធនំ, អារម្មណូបលទ្ធិមត្តការតោវិញ្ញាណាស្ស ច
លហុបវិវត្តិតា, ធនូមហាភូតប្បជ្ជយតាយ បន រូបស្ស ធនូបវិវត្តិតា។
នាណាតត្ថសុ តថាគតស្សេវ យថាភូតញ្ញាណំ, តេន ច រូបមេវ

បុរេជាតបច្ចយោ វុត្តោ, បច្ចាជាតបច្ចយោ ច តស្សេវាតិ ន ឯត្ថ
អនិច្ចសង្ខតាទិការសាមញ្ញេន រូបារូបំ សមាធាយុកំ បរិកល្បតត្ថំ។
វុត្តនយេន រូបមេវ ចិរាយុកន្តិ និដ្ឋមេត្ថ កន្តត្ថំ។

យថា ច រូបស្ស សត្វសចិក្ខុក្ខណាយុកតា,
តតិយភាគាធិកសោឡសចិក្ខុក្ខណាយុកតា វា ន ហោតិ, តំ ទស្សេត្វា
យាយំ អដ្ឋកថាយំ ចិត្តស្ស បិក្ខុក្ខណោ រូបុប្បាទោ វុត្តោ, តត្ថ បិក្ខុក្ខណាមេវ
តាវ ចិត្តស្ស អននុជាធនោ “យោ ចេត្ត... បេ... វិចារេតញ្ញោ” តិ វត្ថោ យមកេ
ឧប្បន្នឧប្បជ្ឈមានវាវាទិចាឡិ អាហារេន្តោ “ចិត្តយមកេ” តិ អាទិមាហា។ តត្ថ
បរិបុណ្ណាវិស្សន្ននេតិ ឧភយម្យិ យមកបទំ អហាបេត្វា កតវិស្សន្ននេ។
ឧប្បាទក្ខណោ អនាគតញ្ចាតិ ឧប្បាទក្ខណោ ច ចិត្តំ, អនាគតញ្ចា ចិត្តំ ន និរុទ្ធំ,
និរុជ្ឈមានន្តិ អត្តោ។ បិក្ខុក្ខណាកាវ ចិត្តស្ស ធិបេតិ តិ
ឧប្បន្នឧប្បជ្ឈមានវាវាទិសុ “បិក្ខុក្ខណោ” តិ អវចនំ ចិត្តស្ស បិក្ខុក្ខណំ នាម
នត្ថិតិ ឥមមត្តំ ធិបេតិ ពោធនិ។ ន ហិ យថាធម្មសាសនេ អភិធម្ម
លព្ពមានស្ស អវចនេ ការណំ ទិស្សតីតិ អធិប្បាយោ។ ន កេវលមភិធម្ម
អវចនមេវ ចិត្តស្ស បិក្ខុក្ខណាកាវ ជោតកំ, អបិច ខោ សុត្តន្តចាឡិ បិក្ខុ
ទស្សេន្តោ “សុត្តសុបិ” តិ អាទិមាហា។ តត្ថ អញ្ញបត្តំ នាម បុព្វាបរិសេសោ។
ខណ្ឌទ្វយសមន្តី បិក្ខុន្តិ បច្ចុប្បន្នស្ស បិក្ខុការមាហា។ អញ្ញបត្តំ បន សន្តានេយេវ
វេទិតត្ថំ។

ឯត្ថ ច កេចិ “យថាភូតោ ធម្មោ ឧប្បជ្ឈតិ, កី តថាភូតោវ ភិជ្ឈតិ, ឧទាហុ
អញ្ញថាភូតោ? យទិ តថាភូតោវ ភិជ្ឈតិ, ន ជវតាយ សម្ពវោ។ អថ
អញ្ញថាភូតោ, អញ្ញោ ឯវ សោតិ សព្ពថាបិ បិក្ខុក្ខណស្ស អភាវោយេវា” តិ
វេទិតត្ថំ។ តត្ថ ឯកធម្មាធារភាវេបិ ឧប្បាទនិរោធនំ អញ្ញោវ ឧប្បាទក្ខណោ,

អញ្ជើញនិរោធកូលោក។ ឧប្បាទាវត្តញ្ញា ឧបាទាយ ឧប្បាទកូលោក, និរោធាវត្ត
ឧបាទាយ និរោធកូលោក។ ឧប្បាទាវត្តាយ ច ភិក្ខុ និរោធាវត្តាតិ ឯកស្មីយេវ
សភាវជេម្ម យថា ឥច្ឆិតញ្ញា, អញ្ជើញថា អញ្ជើញវ ជេម្ម ឧប្បជ្ជតិ, អញ្ជើញ ជេម្ម
និរុជ្ឈតិ អាបន្នេយ្យ, ឯវំ និរោធាវត្តាយ វិយ និរោធាភិមុខាវត្តាយ បិ ភវិតព្ពំ។
សា បិតិ, ជេតា ចាតិ សម្បជ្ជិតញ្ញមេតំ។ យទិ ឯវំ កស្មា ចាឡិយំ បិតិកូលោក
ន វុត្តាតិ? វិនេយ្យជ្ឈាសយានុរោធន នយទស្សនវសេន ចាឡិ គតាតិ
វេទិតញ្ញា។ អភិជម្មទេសនាបិ ហិ កនាចិ វិនេយ្យជ្ឈាសយានុរោធន បវត្តតិ។
តថា ហិ រូបស្ស ឧប្បាទោ “ឧបចយោ, សន្តតិ” តិ ភិក្ខុត្វា ទេសិតោ។
ហេតុសម្បយុត្តទុកាធិទេសនា ចេត្ត និទស្សិតញ្ញា។

“យស្ស វា បនា” តិ អាទិ បុច្ឆាវចនំ។ តស្ស “នោ” តិ វិស្សជ្ជនំ។ សមុទយសច្ចំ
និរុជ្ឈតិ ចិត្តប្បាទស្ស និរោធកូលោក វុត្តោ។ អយមេត្ត អធិប្បាយោ - យទិ
ចិត្តស្ស ភក្កកូលោក រូបំ ឧប្បន្នេយ្យ, តំ ទុក្ខសច្ចន្តិ កត្វា “នោ” តិ វត្តំ ន សក្កា,
វុត្តញ្ញោតំ។ តស្មា វិញ្ញាយតិ “ចិត្តស្ស និរោធកូលោក រូបុប្បាទោ នត្ថិ” តិ។
តយិទមការណំ។ អរូបលោកញ្ញា សន្ធាយ, ចិត្តសមុជ្ជានរូបំ វា “នោ” តិ សក្កា
វត្តន្តិ។ អយញ្ញា យមកទេសនាយ បកតិ, យទិទំ យថាសម្ភវយោជនា។ ឯតេន
“ន ច ចិត្តសមុជ្ជានរូបមេវា” តិ អាទិវចនំ បដិក្ខត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ វា
បច្ឆាសត្តិញ្ញាយេន យំ សមុទយសច្ចំ និរុជ្ឈតិ, តេន យំ ទុក្ខសច្ចំ ឧប្បាទេតព្ពំ
ចិត្តចេតសិកតប្បដិពទ្ធរូបសម្ពាតំ, តស្ស តទា ឧប្បត្តិ នត្ថិតិ “នោ” តិ
វិស្សជ្ជនំ, ន សព្ពស្ស។

សហុប្បាទេកនិរោធាវចនតោតិ “យស្ស កាយសម្ពាហេ និរុជ្ឈតិ, តស្ស
ចិត្តសម្ពាហេ និរុជ្ឈតិ តិ? អាមន្តា” តិ (យម. ២. សម្ពាហយមក. ៧៩) ឯវំ
សហុប្បាទសហនិរោធាវចនតោ។ តេន វចនេនាតិ “យស្ស

កាយសង្ខារោ"តិអាទិវចនេន។ អញ្ញាចានន្តិ កម្មឧតុអាហារជរាចានំ។
សហុប្បាទសហនិរោធិកានន្តិ ឯត្តាយំ យោជនា -

អប្បជិត្តិវត្តសហុប្បាទសហនិរោធអនុញ្ញាតនាឧប្បាទនានានិរោធអនិវាវិត
អព្យាកតភារាវំ កម្មជាដីនន្តិ។ ឯតេនាតិ "យស្ស កុសលា ធម្មា

ឧប្បជ្ជន្តិ"តិអាទិកេន (យម. ៣. ធម្មយមក. ១៦៣) ថាថេន, "ន

ចិត្តសមុដ្ឋានរូបមេវា"តិ យុត្តិវចនេន ថ។ យមកថាឡិអនុស្សរណោតិ
យថាទស្សិតចិត្តយមកថាឡិយា យថារុតវសេនេវ អនុស្សរណោវិជ្ជមានេ។

ភិជ្ជមានតាតិ ចិត្តស្ស ភិជ្ជមានតា នាម និរុជ្ឈមានតា វិភិយា អភារតោ។

សហាយភារំ នាបិ គច្ឆតិ និស្សយត្តិភារាវំនិ នា បច្ចយភារាវតោ។

ឧប្បាទក្ខណោ ឯវ ហិ អនន្តរាទិបច្ចយលាភេន ចិត្តស្ស ពលវតោ។ ឯវញ្ច សតីតិ

ឯវញ្ច ឧតុនាបិ ភវន្តិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោយេវ រូបសមុដ្ឋាបនេ សតិ។

តំចិត្តក្ខណោតិ តស្ស ចិត្តស្ស ខណោ, ខណាទ្វយេបីតិ អត្តោ។ តេនេវាតិ

អតិលហុបវិវត្តិភារេនេវ។ អថ វា តេនេវាតិ ទន្ធហវិវត្តិកតាយ រូបស្ស សកលំ

ឯកចិត្តក្ខណំ ឧប្បជ្ជមានភារេនេវ។ តន្តិ ចិត្តំ។ បដិសន្ធិចិត្តំ សម្បយុត្តធម្មានំ

វិយ សហជាតរូបធម្មានម្បិ សហជាតាទិបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតីតិ អាហា

"បដិសន្ធិតោ ឧទ្ធ"ន្តិ។ ចិត្តសមុដ្ឋានានំ ចិត្តំ សហជាតាទិបច្ចយោ

ហោតិយេវាតិ វុត្តំ "អចិត្តសមុដ្ឋានាន"ន្តិ។ តទនន្តរន្តិ យេន ចិត្តេន សហុប្បន្តំ,

តស្ស ចិត្តស្ស អនន្តរំ។ តន្តិ រូបំ។ តទនន្តរំ ចិត្តន្តិ សហុប្បន្តចិត្តានន្តរំ ចិត្តំ។

យទិ ឯវន្តិ យទិ សកលំ ចិត្តក្ខណំ រូបំ ឧប្បជ្ជមានមេវ ហោតិ, ចិត្តស្ស

ឧប្បាទក្ខណោ ឯវ រូបស្ស ឧប្បាទារម្ភោតិ អាហា "ន, ចិត្តនិរោធក្ខណោ

រូបុប្បាទារម្ភាភារតោ"តិ។ ចិត្តក្ខណោតិ អត្តនា សហុប្បន្តចិត្តស្ស ខណោ។ តន្តិ

រូបំ។ រូបសមុដ្ឋាបនបុរេជាតបច្ចយកិច្ចន្តិ រូបសមុដ្ឋាបនកិច្ចញ្ច

បុរេជាតបច្ចយកិច្ចញ្ច។ វិភិប្បត្តិវិសេសាលាភន្តិ វិភិប្បត្តិយា លទ្ធព្ពោ យោ

វិសេសោ, តស្ស អលាភំ។ ឥទំ វុត្តន្តិ “យេន សហុប្បជ្ជតិ, តំចិត្តក្ខណោ រូបំ
ឧប្បជ្ជមានមេវា” តិ ឥទំ បរិយាយេន វុត្តំ។

យំ យស្ស សម្ពុទ្ធិការេន វុត្តំ, តំ ទូរេ បិតម្មិ តេន សម្ពុទ្ធនិយន្តិ អាហា
“តតោ បរំ... បេ... ឯតេន សហ សម្ពុទ្ធនោ” តិ។ តស្មា “តតោ” តិ ឯត្ថ តំសឌ្ឍេន
ចុតី បច្ឆាមសតីតិ វុត្តំ “ចុតិតោ បរន្តិ អត្តោ” តិ។

នត្ថិតិ កត្វាតិ យទិចិ យថា អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ, តថា ឯកុប្បាទេកនិរោធតា
រូចានំ អរូបេហិ, អរូចានញ្ច រូបេហិ នត្ថិ។ យថា ច អម្ពេហិ វុត្តំ, តថា អត្តេវាតិ
អធិប្បាយោ។

ចតុត្ថស្ស បការស្ស វុច្ឆមានត្ថា “តយោ បការេ អាហា” តិ វុត្តំ។

“តេសំយេវ រូចានំ កាយវិការោ” តិ អាទិនា បរិនិប្បន្នានំ វិការាទិការំ
នស្សេត្វា “សត្តំ បរិនិប្បន្នំ សង្ខតមេវា” តិ វេទន្តេន បរិនិប្បន្នតាបរិយាយោ
នស្សិតោ។ បុព្ពត្តាបរន្តបរិច្ឆិន្នោតិ ចាតុការិវិទ្ធិសភាវបរិច្ឆិន្នោ,
ឧទយព្ពយបរិច្ឆិន្នោ វា។ “អយំ ធម្មោ នាម ហោតូ” តិ អាទិនា នាមករណំ
នាមគ្គហណំ។ សមាបជ្ជនំ និរោធសមាបត្តិយា សមថវិបស្សនានុក្កមេន
នាមកាយស្ស និរោធមេវ។ អាទិ-សឌ្ឍេន សត្តកសិណាទិបញ្ញត្តិយា បញ្ញាបនំ
សង្កណ្ណាតិ។ និច្ចាទិយមាណោតិ សាធិយមាណោ។

បកិណ្ណាកកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កមាទិវិនិច្ឆយកថាវណ្ណានា

ឧប្បត្តិក្កមាទីសុ ទេសនាគ្គមោចិ លព្ពតេវាតិ “ចត្តារោ
សតិបដ្ឋានាតិ អាទិកោ ទេសនាគ្គមោវា” តិ វុត្តំ។ អនុបុព្ពក្កំសតោតិ

ធានសីលកាមាធិនវាទិទស្សននេក្ខម្មកថានំ អនុក្កមេនឧក្កជ្ជការតោ កថានំ
អនុបុត្តក្កំសតាវុត្តា។ តេនឧក្កសក្កមោ នាមាយំ វិសុំ កមោតិ ទស្សតិ។
តថាបិ ធានាធិនំ ទេសនាក្កមារោធនេ ការណាមាហ

“ឧប្បត្តិអាទិវត្ថានាការតោ”តិ។ តត្ថ អាទិ-សន្នេន បហានបដិបត្តិភូមិក្កមេ
សន្និល្អាតិ។ “ចក្កអាទិនម្បិ វិសយភូត”ន្តិ ឥមិនា បញ្ចវិប្បិទ្ធិយគោចរតា
អធិប្បតាតិ អាហ “ឯកទេសេនា”តិអាទិ។ ឯកទេសេនាតិ
ពាហិរោឡាវិកាយតនេហិ។ ឯត្ថាតិ “យំ វេទយតិ, តំ សញ្ញានាតិ”តិ ឯតស្មី
បទេ វុត្តនយេន។

តំសភាវតានិវត្តនត្ថន្តិ អនាសវធម្មសភាវតានិវត្តនត្ថំ។ អនាសវា
ខន្ធស្វេវ វុត្តាតិ អត្តោ សាសវានម្បិ ខន្ធសុ វុត្តត្តា។ ននុ ច អនាសវធម្មោ
ខន្ធសុ អវុត្តាបិ អត្ថិតិ? សច្ចំ អត្ថិ, ខន្ធជិកាវេ ខន្ធបរិយាបន្នា ឯវ អនាសវា
គយ្ហន្តិតិ នាយំ ទោសោ។

យថា ជស្សាទយោ វិសេសតោ តទនុគុណវុត្តិតាយ
សន្និតាភិសន្និរណសភាវាតិ សន្និវក្កន្ធសមវុត្តា, ន ឯវ
វេទនាសញ្ញាវិញ្ញាណានីតិ រូបធម្មាវិយ តានិវិសុំ ខន្ធកាវេន វុត្តានិ។ ឯតេន
ជស្សាធិនំ វិសុំ ខន្ធសន្និវេនិយតាភាវោ វុត្តាតិ វេទិតញោ។ តេន វុត្តំ
“ដុសនាទយោ បនា”តិអាទិ។ ឥតិអាទិនញោ សុត្តានន្តិ ឯត្ថ អាទិ-សន្នេន “រូបេ
ខោ, ភិក្ខុវេ, សតិ រូបំ ឧបាទាយ រូបំ អភិនិវិស្ស ឧប្បជ្ជន្តិ
សំយោជនាភិនិវេសវិនិត្តា។ វេទនាយ... បេ... សញ្ញាយ... សន្និវេសុ... វិញ្ញាណោ
សតិ វិញ្ញាណំ ឧបាទាយ វិញ្ញាណំ អភិនិវិស្ស ឧប្បជ្ជន្តិ
សំយោជនាភិនិវេសវិនិត្តា”តិ (សំ. និ. ៣.១៥៨), តថា “អហំ រូបំ, មម រូបន្តិ
បរិយុដ្ឋដាយី ហោតិ”តិ (សំ. និ. ៣.១) ច ឯវមាធិនំ សុត្តបទានំ សន្និហោ

ធម្មញ្ញា។ ឯតេជានតិ អត្តនា ធស្សិតសុត្តន្ត។ វគ្គមានសុត្តវសេន ចាតិ “រូបេ ខោ, ភិក្ខុវេ, សតី” តិអាទិកស្ស អដ្ឋកថាយំ (វិភ. អដ្ឋ. ២៦ បកិណ្ណាកកថា) វគ្គមានស្ស សុត្តស្ស វសេន។ “បរិក្ការម្ពណាទិវសេន ន វត្ថុញ្ញា” តិ ឯតេន នវត្ថុញ្ញាម្ពណាបិ ធិដ្ឋិ ខន្ធេ ឯវ និស្សាយ ឧប្បជ្ឈតិ, បកេវ ខន្ធវាម្ពណាតិ ធស្សេតិ។

វេទនាការណាយាតិ វេទនាយាតនាយ។ នាទាបនតោតិ រោចាបនតោ។ ពាហុល្លេនាតិ ពហុលភាវេន។ ឧទាទានក្ខន្ធា ហិ ពាហុល្លប្បវត្តិកា, ន ឥតវេ។

បុជំ កត្វាតិ ច ធន្តសទិសំ បុជំ ពន្ធុំ កត្វា។ វត្ថុម្ពីតិ ចក្ខាទិវត្ថុម្ពី។ វដ្ឋកតវេទនំ សន្ធាយ វុត្តំ។ សា ហិ ឥធ ធម្មត្ថភាវេ បិតា។ ឡនេហិ វត្ថុនា, កិលេសេហិ ច ឡនេហិ។

មាយាយាតិ ឥន្ទជាលាទិមាយាយ បយោគោ មាយាតិ អធិប្បាយេនាហា “មាយាយ ធស្សិតំ រូបំ ‘មាយា’ តិ អាហា” តិ។ វត្ថុភាវាទិតោតិ អាទិ-សន្ទេន អាវម្ពណសម្បយុត្តាទិកេ សង្កណ្ឌាតិ។ កត្ថមីតិ រូបក្ខន្ធាទិកេ។ កោចិ វិសេសោតិ អសុភាទិកោវ។

តស្សាតិ អជ្ឈត្តិករូបស្ស។ យស្ស កាមរាគប្បហានមុខេន សត្តរាគប្បហានំ សម្ពុតិ, តំ សន្ធាយាហា “កាមរាគមុខេន វា សត្តលោកប្បហានំ វទតី” តិ។ យោជេតព្ពន្ធិ វេទនាយ ធន្ទរាគំ បជហន្តោ តស្សា សមុទយភូតេ ជស្សេបិ ធន្ទរាគំ បជហតីតិ យោជេតព្ពន្ធិ។ បរិញ្ញត្តយស្ស យោជនា ចាកជា ឯវ។

តតោតិ ទុក្ខប្បាទនសុខវិនាសនានំ អធស្សនតោ។ ភិន្ទតីតិ វិនាសេតិ។ តន្តិ មនោសញ្ចេតនាហារំ ញាតតីវណាបរិញ្ញាហិ បរិគ្គណាតិ តីវេតិ។

តំ បដហន្តោតិ អវិជ្ជំ បដហន្តោ។ បរាមជ្ឈន្តិ បរាមាសសដ្ឋាតាយ ទិដ្ឋិយា
និច្ឆាទិវសេន គហិតំ។ វិញ្ញាណំ និច្ចតោ បស្សន្តោ ទិដ្ឋចាទានំ ឧចាទិយតីតិ
អយមត្ថោ “តទេវីទំ វិញ្ញាណំ សន្ធាវតិ សំសរតិ, អនញ្ញ” ត្ថិអាទិសុត្តបទេហិ
(ម. និ. ១.៣៩៦) ទីបេតព្រោះ។

កមាទិវិនិច្ឆយ កថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សុត្តន្តកាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មកាជនីយវណ្ណានា

៣៤. តំ វត្ថាតិ តំ ភូមិវសេន ជានិតព្ពតំ “សព្វាបិ
ចតុភូមិកវេទនា” តិអាទិនា វត្ថា។ សម្មយុត្តតោ ទស្សិតតាទីតិ វត្ថ អាទិ-
សន្តេន ហេតុជាតិភូមិស្រ្ទិយវត្ថុសម្មស្សជកេនតោ ទស្សិតតំ អនវសេសតោ
សន្តណ្តាតិ។

យទិបិ តំ-សន្តោ បុព្វេ វុត្តស្ស សាមញ្ញតោ បដិនិទ្ទេសោ, តថាបិ អនន្តរមេវ
បច្ឆាមសិតុំ យុត្តោ ឥតវត្ថ អសម្ពវតោតិ អាហា “អដ្ឋ...បេ... យោជនា” តិ។
“អដ្ឋវិធគ្តាការតោ” តិ ឥមិនា តំ អសម្ពវំ ទស្សេតិ។

បូរណាត្ថមេវ វុត្តោ, អបុព្វតាការតោតិ អត្ថោ។

គហណាវឡនវសេនាតិ គហណាស្ស វឡនវសេន។ គហណាន្តិ ចេត្ត កថនំ
ទដ្ឋព្ពំ, តស្ស វឡនំ តស្មី តស្មី ហ្នានេ អវុត្តស្ស កថនំ។ តេនាហា “បុព្វេ
គហិតតោ អញ្ញស្ស គហណំ វឡន” ត្ថិ, តតោ ឯវ ច “បុរិមគហិតេ
អញ្ញបចយវសេនា” តិ វុត្តំ។ “វឡនសន្តោ ធននត្ថោ” តិ ឥទំ យថា អសិវា
“សិវា” តិ, ទិដ្ឋញ្ច “អទិដ្ឋ” ត្ថិ វុច្ចតិ, ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ។ នយនីហារណាន្តិ នីយតីតិ នយោ,

ទេសនា, តស៊ូ ដ៏ហ្មត់ចត់ បរវត្តន៍។ វឌ្ឍនករណ៍យោធិ យថាវុត្តវឌ្ឍនករសេន
បរវត្តន៍ ទេសនានយោ។ អញ្ញោ ភេទាតិ ឯកវិជចតុត្ថិធានយោ ភេទា។ យទិ
អវិសិដ្ឋា, កស្មា វុត្តាតិ អាហា “តថាបី” តិអាទិ។ តត្ថ បញ្ញាប្បភេទជននត្ថន្តិ
ធម្មវិសយាយ បភេទគតាយ បញ្ញាយ វិនេយ្យានំ និព្វត្តនត្ថំ, វិជ្ជាជ្ជានាទិវសេន
វិនេយ្យានំ ធម្មបដិសម្ពិទាយ ឧប្បាទនត្ថន្តិ អត្តោ។ អភិញ្ញោយ្យធម្មវិភាគតាយ
សម្មសនវាស្ស វិសយភាវតោ វុត្តំ “ឯកេកស្ស វាស្ស គហិតស្ស
និយ្យានមុខភាវតោ” តិ។ ឥតវេបិ ភេទា វុត្តាតិ ទុវិជតិវិជភេទានំ យំ នានត្ថំ,
តស្ស វសេន ឥតវេ ភេទា អនានត្ថាបិ យថាវុត្តការណតោ វុត្តា។ “ន
កេវល” ត្ថិអាទិនា ភេទានំ អញ្ញាមញ្ញាបេក្ខតំ ទស្សេត្វា “តស្មា” តិអាទិនា តេសំ
វិសិដ្ឋតំ ទស្សេតិ។

យថា ទុកមូលកាធិសុ ភេទា គណនានុបុត្តិយា បរវត្តា បភេទន្តរាបេក្ខា, ន
ឯវេមេតេ។ ឯតេ បន សត្តវិធានិភេទា បភេទន្តរនិវេក្ខា កេវលំ
ពហុវិជភាវសាមញ្ញេនេវ វុត្តាតិ ទស្សេតិ “អញ្ញាប្បភេទនិវេក្ខា” តិអាទិនា។
ទុកតិកបទត្ថានំ យថាវហំ អបេក្ខិតញ្ញាបេក្ខកភាវេន វុត្តត្ថា យថា ទុកេ
ឯវេត្វា វុត្តា តិកា តត្ថ បក្ខិត្តា នាម ជាតា, ឯវំ តិកទុកបទត្ថានំ
អបេក្ខិតញ្ញាបេក្ខកភាវេន វុត្តត្ថា ទុកេ វត្វា វុត្តេសុបិ តិកេសុ តេ បក្ខិត្តា
នាម ហោត្ថិតិ អាហា “បរតោ... បេ.... យោជិតត្ថា” តិ។

សមាធិវិជយន្តិ ឯកវិជយំ។ ចក្ខុសង្ឃដ្ឋនាយាតិ ចក្ខុរូបបដិយាតេន។
សោតិ ចក្ខុរូបបដិយាតោ។ តទុប្បាទិកាតិ តស្ស ចក្ខុសម្ពុស្សស្ស ឧប្បាទិកា។
សាតិ អាវជ្ជនវេទនា។ ននុ ច វេទនាបច្ចយោ ជស្សេត្វា វុត្តោ, ន ជស្សបច្ចយោ
វេទនាតិ? ន, វេទនាសីសេន ចិត្តប្បាទស្ស គហិតត្ថាតិ។ តប្បយោជនត្ថាតិ
ចក្ខុសម្ពុស្សបយោជនត្ថា។ បយោជយតីតិ បយោជនំ, ជលំ។

រូបាវចររូបាវចរានំវិចាកានន្តិ អធិប្បាយោ។ តេ ហិ ឥធម អគ្គហិតា។
តេនេវាហ “តេសំ សយមេវ មនោទ្វារភូតត្តា” តិអាធិ។ តតោតិ ភវន្ត្តតោ។
ចក្កុសម្ពស្សបច្ចយាធិកុសលាធិនន្តិ ឯត្ថ បុរិមេន អាធិ-សន្តេន
“សោតសម្ពស្សបច្ចយា” តិ ឯវមាទយោ សង្កហិតា, ធុតិយេន
អកុសលាទយោ។ “កាមាវចរអដ្ឋកុសលចិត្តវសេនា” តិអាធិនា
កុសលាព្យាកតានម្បិ កាមាវចរានំយេវ យោធិតត្តា វុត្តំ “សមាធិវីចិយំ
លព្ពមានតា អដ្ឋកថាយំ វុត្តា” តិ។ វេទនាបីតិសនិទស្សនត្តិកវជ្ជានំ
ឯក្ខន្ធវីសតិយា តិកានំ វសេន ឯក្ខន្ធវីសតិចតុវីសតិកា។ យធិ
អសមាធិវីចិយម្បិ កុសលាធិនំលព្ពមានតា យោជេតព្ពា, អថ កស្មា
សមាធិវីចិយំយេវ យោធិតាតិ អាហ “អដ្ឋកថាយំ បនា” តិអាធិ។ តេនេវាតិ
អសមាធិវីចិយំ អប្បជិត្តិត្តត្តាយេវ។

ចិត្តសម្ពុទ្ធាតិ ចិត្តន សម្ពុទ្ធា ចិត្តសម្ពុទ្ធំ កត្វា ចិត្តសីសេន វេទនាយ
កថំ។ តិកក្ខមិវសេនាតិ កុសលត្តិកាធិតិកវសេន, កាមាវចរាធិក្ខមិវសេន
ច។ ធារតិកវសេនាតិ ចក្ខាធិឧប្បត្តិធារវសេន, កុសលត្តិកាធិតិកវសេន ច។
យត្ថ កត្ថចិត្តិ ធីបេតព្ភស្ស អត្ថស្ស វិសេសាកាវតោ សត្តវិធកេនាធិសុ យត្ថ
កត្ថចិ។ ន ច ធារំ អនាមជ្ឈន្តិ យោជនា។ តេន សត្តវិធកេនតោ តីសវិធកេនេ
វិសេសំ ធស្សេតិ។ យធិបិ ឧភយត្ថ ក្ខមិយោ អាគតា, រូចាវចរាធិក្ខមិអាមសនេន
បន អសមាជីយំ លព្ភមានតា ធស្សិតាតិ អាហា "អតិព្យត្តា ច ឯត្ថ
សមាធាសមាជីយំសុ លព្ភមានតា"តិ។ សុខធិបនាធិ ហោន្តិ
ធារក្ខមិអាមសនមុខេន វេទនាក្ខន្ធស្ស វិភត្តត្តា។ ន ក្ខមិយោ អបេក្ខិត្វា
ឋបិតាតិ កថេតព្ភកាវេន ក្ខមិយោ អបេក្ខិត្វា ន ឋបិតា, ក្ខមិវិភាគេន ន
កថិតាតិ អត្តោ។ អបេក្ខិតព្ភហិតាតិ ធារក្ខមីនំ អត្ថហិតត្តា
អាកន្ធិតព្ភធារាធិវិសេសវហិតា។

“ឧបនិស្សយកោជិយា” តិ ឯត្ថ និប្បវិយាយតោ បរិយាយតោ ច
ឧបនិស្សយកោជិនិស្សនមុខេន ឥន្ទាធិប្បតឧបនិស្សយកោជី ទស្សេតុំ “សទ្ធា
ឧបនិស្សយា” តិ អាទិ វុត្ថំ។ តត្ថ ឧបនិស្សយានន្តិ វេទនាយ ឧបនិស្សយក្ខតានំ។
ទស្សនន្តិ ចក្កវិញ្ញាណំ, ទិស្វា វា គហណំ។ ឧបនិស្សយន្តភាវេនាតិ
លាមក្ខបនិស្សយភាវេន។ យទិ ឃាយនាទីនិ ឧបនិស្សយោ ភវេយ្យំ,
បកត្ថបនិស្សយានេវ សិយ្យំ។ បកត្ថបនិស្សយោ ច នាធាវីចិយំយេវាតិ
តទលាភវចនំ ឥធ នាធាវីចិជាតកន្តិ ទស្សេតិ “ហានាទិទ្វារេសូ” តិ អាទិនា។
កសិណាបរិកម្មាទីនន្តិ កសិណាបរិកម្មសមាបត្តិនិព្ពត្តនិបស្សនាវឡនាទីនំ។
តទលាកោតិ ឧបនិស្សយាលាកោ, សោ ច ឃាយនាទីហិ បរេសំ បដិបត្តិយា
ជានិតុំ អសក្កណោយ្យត្តា។ អន្តមភវិកពោទិសត្តាទីនំ សវនេនវិនា តំដុសនំ
សិយា មូលូបនិស្សយោតិ “យេភុយ្យេនា” តិ វុត្ថំ។

សម្បទ្ធគ្រិយសយោតិ វិវដ្តបនិស្សយសម្បត្តិយា សម្បទ្ធគ្រិយសយោ។ តេនាតិ
“ឯវំ ចក្កវិញ្ញាណ” ន្តិ វចនេន។ តធុបនិស្សយន្តិ តតោ បរិ
ឧប្បន្នកសិណារូបទស្សនាទីនំ ឧបនិស្សយក្ខតំ។

ថាមគមនំ នាម កាមរាគាទីនំយេវ អាវេណិកោ សភាវោតិ អាហា
“អប្បហ័នកាមរាគាទិកស្ស វា” តិ។ “រាគោ ឧប្បន្នោ” តិ អាទិនា
ឥដ្ឋានិដ្ឋារម្មណោ រាគបដិយានំ ឧប្បត្តិវិចារណាវ វុត្តា, ន នេសំ កិច្ចវិសេសោតិ
កិច្ចវិសេសេន វុត្តេ ទស្សេន្តោ “អសមបេក្ខនាយា” តិ អាទិមាហា។ បវត្តា
វេទនាតិ អត្តោ។ បការន្តវេនាតិ ចក្កសម្ពស្សបច្ចយា ឧប្បន្នកិលេសានំ
សមតិក្កមនសម្ព័ន្ធតេន បការន្តវេន។ តថា ភាវនាវសេនាតិ ឯត្ថ តថា-សទ្ធនេ
ចក្កសម្ពស្សស្ស ចតុក្ខមិកវេទនាយ ឧបនិស្សយភាវោ ឯវំ បការន្តវេន
កថិតោតិ ឥមមេវត្ថំ អាកខ្សតិ។ ភាវនាយេវេត្ថ បការន្តវំ។

សព្វសម្មាសនំ ភាវនាតិ វេទិតញ្ញា, ន នីវរណាប្បហានបរិញ្ញាវ។

អញ្ញមញ្ញស្ស ចាតិ ជាដុត្តមហាគូតេសុ ឥតវីតរស្ស, អាហោជាតុយា ច
វសេន។

តេសន្តិ ជាតិអាទិនំ, កម្មត្ថេ ចេតំ សាមីវចនំ។ សហជាតស្ស
មនោសម្មស្សស្ស ពលវបច្ឆយការំ ទស្សេតីតិ សម្ពន្ធោ។ តស្ស វា
ទស្សនស្សាតិ តស្ស វា ជាតិអាទិកេ ភយតោ ទស្សនវសេន បវត្តស្ស
កាមាវចរញ្ញាណស្ស។

តទេវ អត្តនោ ជលស្សេវ ជលភាវេនាតិ “មនោសម្មស្សា”តិ ជស្សស្ស
ការណភាវេន យំ វុត្តំ, តទេវ វិញ្ញាណំ អត្តនោ ជលស្ស ជលភាវេន វុត្តស្ស
ជស្សស្ស “ចក្ខុសម្មស្សជ”តិ អាទិនា ជលភាវេន វុត្តំ ន យុត្តំ។
“មនោសម្មស្សា”តិ អាទិនា លព្ពមាណេបិ វិញ្ញាណំ បដិច្ច ជស្សស្ស
បច្ឆយភាវោ ហេតុជលសង្ករបរិហរណាត្ថំ ន វុត្តាតិ វត្ថោ យទិបិ ជស្សា
វិញ្ញាណស្ស បច្ឆយោ ហោតិ, ន បន ជស្សស្ស វិយ វិញ្ញាណំ សោ តស្ស
វិសេសបច្ឆយោ ហោតីតិ វិញ្ញាណស្ស ចក្ខុសម្មស្សជាទិកា ន វុត្តាតិ ទស្សេតុ
“យស្មា វា”តិ អាទិ វុត្តំ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា

១៥០. តំ តំ សមុទាយន្តិ តំ តំ ចិត្តប្បាទសម្ពាតធម្មសមុទាយំ,
អនវសេស្សបធម្មសមុទាយញ្ច។ យថាសម្ពុវន្តិ ចោបនំ បត្តោ សំវេរោ ធម្មទ្វារេ,

ឥតរោ ធនុប័តិ ឯវំ យថាសម្ភវំ។ តតោតិ អភិជ្ឈាទោមនស្សាទិតោ។
យថាយោគន្តិ យោ សំរិកតញ្ចោ, តទន្ធរូបំ។

កត្តប័តិ តេ ឯវំ បរិវដ្តេ សាមញ្ញេន វទតិ។ កត្តប័តិ វា តេសុ បរិវដ្តេសុ
កិស្សិញ្ចិបិ បទេសេ។ កិញ្ចិបិ អប្បកម្មិ។ ឯកោវ បរិច្ឆេទោ, ន
អាយតនវិកត្តាទីសុ វិយ នាគាតិ អធិប្បាយោ។

បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ខន្ធវិកត្តវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អាយតនវិកត្តោ

១. សុត្តន្តកាជនីយវណ្ណានា

១៥២. អសាធារណតោតិ អាវេណិកតោ។ តំ នេសំ អសាធារណភាវំ
វិបក្ខវសេន បតិដ្ឋាបេតុំ សាធារណំ ឧទាហរណាវសេន ទស្សេតិ
“អាយតនសទ្ធត្ថោវិយា”តិ។ អថ វា ចក្ខាធិអត្ថោ ឯវំ ចក្ខាធិសទ្ធិវិសេសិតោ
អាយតនត្ថោតិ តំ តាធិសំ អាយតនត្ថំ សន្ធាយាហ “អាយតនសទ្ធត្ថោវិយ
អសាធារណតោ”តិ។

យទិវិសយស្សាទនត្ថោ ចក្ខុ-សន្នោ, សោតាធិនម្បិ អយំ សមញ្ញា សិយាតិ
អតិប្បសន្តំ បរិហារញ្ចោ “សតិប័”តិអាធិមាហ។ ទុតិយេ អត្ថវិកល្យេ ចក្ខុតីតិ
វិញ្ញាណាធិដ្ឋិតំ សមវិសមំ អាធិក្ខតិ, អាធិក្ខន្ធវិយ, វិភាវេន្តវិយ វា ហោតីតិ
អត្ថោ។ រូបមិវ ចក្ខុវិញ្ញេយ្យំ វិយ សវិគ្គហមិវ សតិម្ពកំ វិយ វណ្ណាវាចកោ រូប-
សន្នោ អធិប្បតោតិ អាហ “វិត្តារណំ វា រូបសទ្ធស្ស អត្ថោ”តិ។

វចនមេរ័ត្ន សិរីញត្ថិកសន្តមេវ។ គម្ពីយតីតិ ឧបនិយតិ។

អន្លោបារណាស្ស រសគ្គហណាមូលតាវចនេន រសស្ស បរម្បរាយ
ជីវិតហេតុតំ ទស្សតិ។ រសនិមិត្តញ្ញំ រសគ្គហណំ, រសគ្គហណានិមិត្តំ
អន្លោបារណំ, តំនិមិត្តំ ជីវិតន្តិ។ រសគ្គហណាមូលតា ច អន្លោបារណាស្ស
យេកុយ្យតោ វេទិតញ្ញា។ ទិស្សតិ អបទិស្សតិ ឯតេន ជលន្តិ ទេសោ, ហេតុតិ
អាហា “ឧប្បត្តិទេសោតិ ឧប្បត្តិការណា”ន្តិ។ តថាតិ ចក្ខាយតនាធិប្បការេន។
មនោគោចរក្ខតាតិ មនសោ ឯវ គោចរក្ខតា។ សាមញ្ញលក្ខណេវាតិ
អនុកវនាធិវិសេសលក្ខណំ អគ្គហេតុ
ធម្មការសម្មាសាធារណលក្ខណេវា។ ឯកាយតនត្ថំ ឧបនេត្វា វុត្តា
ធ្វាទស ឯកសភាវត្តា ភិទ្ធិត្វា វចនេ បយោជនាភាវា។
ធ្វារាលម្ពនិភាគទស្សនត្តា ហិ អាយតនទេសនាតិ។

បុព្វន្តតោតិ បុរិមភាគតោ ចាកការតោ។ ចាកភាវោ ហិ សភាវធម្មានំ
បុព្វន្តោ, វិទ្ធិសាភាវោ អបរន្តោ។

និវាសជ្ជានាទីសុ អាយតន-សន្តោ ន អាយតនត្តានីសុ វិយ
បទត្តវិវរណាមុខេន បវត្តោ, អថ ខោ តស្មី តស្មី ទេវយរាទិកេ និរុទ្ធិតាយ
ឯវមត្តោតិ អាហា “វុទ្ធិវសេន អាយតនសទ្ធស្សត្ថំ វត្ថុ”ន្តិ។ មនោតិ
ធ្វារក្ខតមនោ។ និស្សយភាវោតិ ឯត្ថ និស្សយសទិសោ និស្សយោ, សទិសតា ច
ជលស្ស តប្បដិពទ្ធវុត្តិតាយ ទដ្ឋញ្ញា។ វចនីយត្ថោ ភាវត្ថោ។

តាវត្ថតោតិ តត្ថកតោ។ ឧបហោទនាតិ ធ្វាទសតោ ឧនាទិ កស្មា ន
វុត្តានីតិ ហោទនា។ យទិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ អសាធារណំ ធម្មជាតំ ធម្មាយតនំ,
ឯវសន្តេ ចក្ខាទីនម្បិ ធម្មាយតនភាវោ សិយាតិ ហោទនំ សន្ធាយាហ

“សតិប័”តិអាទិ។ ធារាវម្ពណភាវេហិ តិ ន អាវម្ពណភាវេនេវ អសាធារណំ,
អថ ខោ ធារាវម្ពណភាវេហិ អសាធារណំ សម្ពុត្តិ វចនសេសោ។

យេតុយ្យសហុប្បត្តិអាទិហិ តិ យេតុយ្យេន ចក្ខាយតនាទីនិ កស្សបិ
កនាទិ ឯកតោ ឧប្បជ្ឈន្តិ។ “កាមធាតុយា ឧបបត្តិក្ខណោ កស្សបិ
ឯកានសាយតនាទិ ឧប្បជ្ឈន្តិ”តិ ហិ វុត្តំ។ តស្មា អាយតនានំ ឧប្បត្តិក្ខមោ តាវ
ន យុជ្ជតិ, ន បហានក្ខមោ កុសលាព្យាកតានំ អប្បហាតព្ពតោ, ន
បដិបត្តិក្ខមោ អកុសលានំ, ឯកច្ចអព្យាកតានព្វា អប្បដិបជ្ឈនីយតោ, ន
ភូមិក្ខមោ អឡេកានសន្នំ អាយតនានំ ឯកន្តកាមាវចរត្ថា, ឥតវេសំ
ចតុភូមិបរិយាបន្នត្ថា, ឯកច្ចស្ស លោកុត្តរភាវតោ ច។ ឯវំ
ឧប្បត្តិក្ខមាទិអយុត្តិយោជនា វេទិតព្វា។ យេសុ វិជ្ជមានេសុ អត្តភាវស្ស
បញ្ញាបនា, តេ “មយ្ហំ ចក្ខុ”ន្តិអាទិនា អធិកសិនេហាវត្ថុភូតា ចក្ខានយោ យថា
អជ្ឈត្តិកតាយ, ឯវំ ទស្សនាទិកិច្ចករឥន្ទ្រិយតា ច បធានាតិ អាហ
“អជ្ឈត្តិកភាវេន, វិសយិភាវេន ចា”តិ។ ឃានាទិក្ខមេនាតិ ឃានំ ជិវ្ហា
កាយោតិ ឥមិនា កមេន។

បច្ចុប្បន្នាវម្ពណត្ថា វា ចក្ខាទីនិ បឋមំ វុត្តានិ, មនោ បន កិញ្ចិ
បច្ចុប្បន្នាវម្ពណំ, កិញ្ចិ យាវនវត្តញ្ញាវម្ពណន្តិ បច្ឆា វុត្តំ។ បច្ចុប្បន្នាវម្ពណសុបិ
ឧបាទារូចាវម្ពណានិ ចត្តារិ បឋមំ វុត្តានិ, តតោ ភូតរូចាវម្ពណំ។
ឧបាទារូចាវម្ពណសុបិ ទូរតវេ ទូរេ, សីយតវំ សីយព្វា
អាវម្ពណសម្បជ្ជន្តិបនត្ថំ ចក្ខាទីនំ ទេសនាក្ខមោ។ ចក្ខុសោតទ្វយញ្ចិ
ទូរគោចរន្តិ បឋមំ វុត្តំ។ តត្រាបិ ចក្ខុ ទូរតវេគោចរន្តិ សព្វបឋមំ វុត្តំ។
បស្សន្តោបិ ហិ ទូរតវេ នទិសោតំ ន តស្ស សន្និ សុណាតិ។ ឃានជិវ្ហាសុបិ ឃានំ
សីយតវុត្តិ តិ បឋមំ វុត្តំ។ បុរតោ ឋបិតមត្តស្ស ហិ ភោជនស្ស គន្ធា

គយ្ហតីតិ។ យថាហំ វា តេសំ ទេសនាគ្គមោ។ ឥមស្មិញ្ញិ សរីរេ សត្តបរិ ចក្ខុស្ស
អធិជ្ជានំ, តស្ស អដោ សោតស្ស, តស្ស អដោ យានស្ស, តស្ស អដោ ជីវាយ,
តថា កាយស្ស យេតុយ្យេន, មនោ បន អរូបីការតោ សត្តបច្ឆា វុត្តោ។
តំតំគោចរត្តា តស្ស តស្សនន្តរំ ពាហិរាយតនានិ វុត្តានីតិ វុត្តោវាយមត្តោតិ
ឯវម្មិ ឥមេសំ កមោ វេទិតញ្ចោ។

តតោតិ បាទយវត្ថុភេទតោ។ យញ្ញិ បាទយវត្ថុ និស្សាយ ឯកំ
មនោវិញ្ញាណំ បវត្ថតិ, ន តទេវ និស្សាយ អញ្ញំ បវត្ថតិ។ និទ្ទេសវសេនាតិ
សន្នេបវិត្តានិទ្ទេសវសេន។ យោជេតញ្ចំ “កុសលសមុជ្ជានំ
កុសលសមុជ្ជានស្ស សភាគ”ន្តិអាទិនា។

សភាវោតិ វិសយិវិសយភាវោ, តទភិនិត្តិយញ្ច យោគ្យតា។
ការណសមត្ថតាតិ ការណភូតា សមត្ថតា បច្ចយភាវោ។ ធារាទិភាវោតិ
ធារាវម្ពណោ ធារវុត្តិភាវោ។ ឥមស្មី អត្ថោតិ អនន្តរំ វុត្តអត្ថោ។ យស្មាតិ យាយ
ធម្មតាយ យេន ធារាទិភាវេន ការណភូតេន។ សម្ពុវនវិសេសនន្តិ កិរិយាយ
បរាមសនមាហា។ យំ សម្ពុវនំ, ធម្មតាវេសាតិ អត្ថោ។ វិត្តកាណេវាតិ
ធុវាទិការវិត្តកាណេវ។ វិសមាទិសុ អជ្ឈាសយោ ឯតេសន្តិ
វិសមាទិអជ្ឈាសយានិ, វិសមាទិអជ្ឈាសយានិវិយ ហោន្តិតិ
វិសមាទិអជ្ឈាសយានិ, ចក្ខាទីនិ។ វិសមការ... បេ... វេនភាវេហិតិ
វិសមការវាទិសន្តិស្សិតអហិអាទិសទិសុចាទិន្នធម្មហិ ចក្ខាទីហិ,
វេនសន្តិស្សិតមក្កជសទិសេន ចិត្តេន ច អភិរមិតត្តោ។ វេនភាវោតិ ហិ
វេនជ្ឈាសយោតិ អត្ថោ។

បុរិមន្តវិត្តតាតិ បុព្វភាគវិរហោ។ ឧប្បាទតោ បុរិមកោដ្ឋាសោ ហិ ឥធុ
បុរិមត្ថោ។ អបរត្ថោតិ អបរភាគេ, ភន្តតោ ឧទ្ធព្ពិតិ អត្ថោ។ ឧទយព្ពយបរិច្ឆិដ្ឋោ ហិ

សភាវធម្មា។ យំ សន្ធាយ វុត្ថំ “អនិធានគតា ភគ្គា, បុព្វេនា នត្ថិ អនាគតេ” តិ
(មហានិ. ១០)។ សទា អភារោតិ ន សទា អភាវបតិជ្ជាបនំ សព្វកាលម្បិ នត្ថិតិ,
អថ ខោ ឧទយព្ពយបរិច្ឆិទ្ធព្ពត្តា សទាភាវបដិក្ខេហោតិ អាហា “អនិច្ចលក្ខណា” ឆ្លឹ។
សភាវិវិជហនន្តិ ភគ្គប្បត្តិមាហា។ វិបរិវត្តនំ ឧប្បាទជរាវត្តាហិ សន្ធានំ វិនា ន
វិការាបត្តិតិ អាហា “សន្ធានវិការាបត្តិ វា” តិ។

ជាតិធម្មតាធិប៉ាតិ ជាតិជរាព្យាធិមរណាធិសភាវតាហិ។ អនិជ្ជតាតិ ន
ឥជ្ជតា, ឧក្ខតាតិ អត្តោ។ បុរិមំ សាមញ្ញលក្ខណាឆ្លឹ “បដិប័ធុនន្ទេនា” តិ បុព្វេ
សាមញ្ញតោ វុត្ថំ ឧក្ខលក្ខណំ។ បច្ចយវសេន ឧក្ខនាការេន បវត្តមាណំ
សភាវធម្មានំ ឧក្ខនំ បុគ្គលស្សេវ វសេន ឧក្ខមតាតិ អាហា “បុគ្គលស្ស
ប័ធុនតោ ឧក្ខម” ឆ្លឹ។ ឧក្ខវចនឆ្លឹ “ឧក្ខ” ឆ្លឹ សត្ត វចនំ។

“នត្ថិ ឯតស្ស វសវត្តកោ” តិ ឥមិនា នត្ថិ ឯតស្ស អត្តាតិ អនត្តាតិ ឥមមត្តំ
នស្សេតិ, “នាបិ ឥទំ វសវត្តក” ឆ្លឹ ឥមិនា បន ន អត្តាតិ អនត្តាតិ។ អត្តនោតិ
និយកជ្ឈត្តំ សន្ធាយ វទតិ។ បរស្មិន្តិ តតោ អញ្ញាស្មី។ បរស្ស ច អត្តនីតិ ឯត្តាបិ
ឯសេវ នយោ។ តំ ឯតស្ស នត្ថិតិ តំ យថាវុត្តបរិកប្បិតំ វសវត្តកំ ឯតស្ស
ចក្ខាធិនោ នត្ថិ, ឯតេន ចតុកោដិកសុញ្ញតាយ សង្គហោ ធម្មញ្ញោ។ “សុញ្ញំ តំ
តេន វសវត្តនាការេនា” តិ ឥមិនា ឧភយថាបិ អវសវត្តនន្ទេ ធម្មិតព្ពេ តត្ថ
តាវ ឯកំ នស្សេតុ “បរស្ស” តិអាធិ វត្វា បុន “អថ វា” តិអាធិនា ឥតវំ នស្សេតិ។
សាមិ ឯវ សាមិកោ, ន សាមិកោ អស្សមិកោតិ ឯវ អត្តេ គយ្ហមាទេ
“អស្សមិកតោ” តិ បទស្ស សុញ្ញវិសេសនតាយ បយោជនំ នត្ថិ។
កាមការិយន្តិ យថាកាមករណីយំ។ អវសវត្តនត្តំ វិសេសេត្វា នស្សេតិ
សមាសទ្វយត្ថសង្គហតោ។

សសន្តានេ ធម្មានំវិសទិសុប្បត្តិ ឥធម ភាវសង្កត្តិកមនំនាមាតិ អាហ
“សន្តតិយំ ភាវន្តុប្បត្តិយេវ”តិ។ តថាវិសទិសុប្បត្តិយំ បុរិមាការិគមោ
បកតិភាវិវិជហនន្តិ អាហ “សន្តតិយា យថាបវត្តាការិវិជហន”ន្តិ។ ភវតីតិ វា
ភារោ, អវត្តាវិសេសោ, តស្ស សង្កមនំ ភាវសង្កត្តិ។ សភាវធម្មោ ហិ
ឧប្បាទកូណំ ឋិតិកូណញ្ច បត្វា ភិជ្ជតីតិ ឧប្បាទាវត្តាយ ជវាវត្ថំ, តតោ
ភជ្ជាវត្ថំ សង្កមតីតិ វុច្ចតិ។ តថា សង្កមតោ ច អត្តលាភកូណតោ ឧទ្ធ្ធ
ជវាមរណេហិ តំសភាវបរិច្ចាគោ បកតិភាវិវិជហនន្តិ ខណាវសេន ចេតំ
យោជេតព្ពំ។ បុព្វាបវសេនាតិ ច ខណានំ បុព្វាបវសេនាតិ អត្តោ សម្ពវតិ។
ឯកត្ថត្ថាតិ សមាធាធិករណត្ថា, ន បនវិសេសនវិសេសិតព្ពភាវានំ ឯកត្ថា។
“ចក្កំ អនិច្ច”ន្តិ វុត្ថ “អនិច្ចំ ចក្ក”ន្តិបិ វុត្ថមេវ ហោតីតិ “យំ ចក្កំ, តំ អនិច្ចំ, យំ
អនិច្ចំ, តំ ចក្ក”ន្តិ អាបន្នមេវាតិ អាហ “អនិច្ចានំ សេសធម្មានម្បិ ចក្កភារោ
អាបន្នតី”តិ។

តេហិ ច អនិច្ចទុក្ខលក្ខណេហិ ច អនត្តលក្ខណមេវវិសេសេន ទស្សិតំ
“យទនិច្ចំ, តំ ទុក្កំ, យំ ទុក្កំ, តទនត្ថា”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៣.១៥, ៤៥, ៧៦, ៨៥;
២.៤.១, ២; បដិ. ម. ២.១០) វិយ។ ទោសលក្ខណាការនិទស្សនត្ថោតិ ទោសស្ស
លក្ខិតតព្ពាការនិទស្សនត្ថោ។ ឯវំ ទុក្ខេនាតិ ឯវំ នានប្បការេន
អក្ខិរោគាទិទុក្ខេន អាពាធតាយ។ អនត្តលក្ខណាទីបកានន្តិ
អនត្តតាបញ្ញាបនស្ស ជោតកានំ ឧបាយភូតានំ។ ន ហិ
យជភេទកណ្តាកវេនាទិវសេន លព្ពមាណា អនិច្ចទុក្ខតា សត្តានំ ឯកន្តតោ
អនត្តតាធិគមហេតុ ហោន្តិ។ បច្ចយបដិពទ្ធតាអភិណ្ឌាសម្បជីបិឡនាទិវសេន
បនលព្ពមាណា ហោន្តិ។ តថា ហិ ចក្ខាទិនិ
កម្មាទិមហាភូតាទិបច្ចយបដិពទ្ធពុត្តិនិ, តតោ ឯវំ អហុត្វា សម្ពវត្តិ, ហុត្វា
បដិវេន្តិតិ អនិច្ចានិ, អភិណ្ឌាសម្បជីបិឡិតត្ថា ទុក្ខានិ, ឯវំភូតានិ ច

អវស្សត្ថនតោ អនត្តកាជីតិ បរិគ្គហេ បីតេហិ សមុបចិតញ្ញាណសម្ភារេហិ
បស្សិតុំ សក្កា។

កង់ បនេតេសំ ហុត្វា អភារោ ជានិតញ្ញាតិ? ខណោ ខណោ
អញ្ញាបត្តនស្សនតោ។ តំ កង់ ញាយតីតិ? យុត្តិតោ។ កា បនេត្ត យុត្តិតិ?
វិសេសគ្គហណំ។ យទិ ចក្ខាជីនំ ខណោ ខណោ អញ្ញាបត្តំ ន សិយា,
ពហិបច្ចយភេទេ យទិទំ បច្ឆាវិសេសគ្គហណំ, តំ ន សិយា។ យស្ស ហិ
តាធិសំ ខណោ ខណោ អញ្ញាបត្តំ នត្តិ, តស្ស អសតិ ពហិបច្ចយវិសេសេ
កង់ បច្ឆាវិសេសគ្គហណំ ភវេយ្យ, ភវតិ ច វិសេសគ្គហណំ។ តស្មា អត្តិ
នេសំ ខណោ ខណោ អញ្ញាបត្តំ យំ សណីកំ សណីកំ វង្សេន្តំ បច្ឆា
ចាកជតរំ ជាយតីតិ។ តថា ហិ សរីរស្ស តាវ អាណាចាណំ
អនវត្តានតោ បរិស្សមតោ ច វិសេសគ្គហណំ។ អនវត្តិតា ហិ
អស្សាសបស្សាសា វាតា វាវេន វាវេន បវត្តនតោ។ យទិ ហិ អស្សសិតេ វា
បស្សស្សិតេ វា សរីរស្ស កោចិ បច្ឆាវិសេសោ ន សិយា, ន នេសំ កោចិ
ភេទោ សិយា, ធិដ្ឋោ ច សោ។ តស្មា អស្សសិតំ សរីរំ អញ្ញាថា ហោន្តំ
កមេន តាធិសំ អវត្តំ ចាបុណាតិ។ យា បស្សាសស្ស បច្ចយោ ហោតិ,
បស្សសិតេ ច បុន តថេវ អស្សាសស្ស បច្ចយោ ហោតីតិ អាណាចាណំ
អនវត្តានតោបិ សរីរស្ស វិសេសគ្គហណំ អញ្ញាបត្តសិទ្ធិ។ តថា
បរិស្សមាបិ អសតិ វិសេសេ បច្ឆា សរីរស្ស ន សិយា, យេនាយំ
ភិយាបចន្តរាជីនិ សេវនេន បរិស្សមវិនោទនំ ករោតិ។

អថ វា រូចាធិភេទតោបិ វិសេសគ្គហណំ។ រូបគន្ធរសជស្សាធិនញ្ញា
វិសេសេន យោ សរីរេ អនិជ្រៀយពាទ្ទេសុ ច
ឡិទ្ធកវត្តបុប្ផជលោសធិធសញ្ញាធិនំ បច្ឆាវិសេសោ គយ្ហតិ, សោ អសតិ

ពហិបច្ចយវិសេសេ នេសំ ជរាទិអវត្តាសុ វណ្ណាពលាទិកេនា,
រសវីរិយវិចាកានុភាវកេនា ច ខណោ ខណោ អញ្ញាចត្ថំ វិរា
កថមុបលព្ពេយ្យ។ យំ បន តំ ធម្មតារូបំ សិលាទិ, តត្ថ កថន្តិ? តស្សាបិ
សីតុណ្ហាសម្មស្សកេនតោ អត្ថវវិសេសគ្គហណំ។ តំ ខណោ ខណោ
អញ្ញាចត្ថំ វិរា ន យុជ្ឈតីតិ។ សតិ ច រូចាទិកេនេ សិទ្ធាវ
តំនិស្សយមហាក្ខតកេនាបិ។ ន ហិ និស្សយមហាក្ខតកេនេន វិរា
និស្សិតកេនោ សម្ពុវតីតិ។ វេរំ តាវ រូបធម្មានំ វិសេសគ្គហណាតោ ខណោ
ខណោ អញ្ញាចត្ថំ, តតោ ច ហុត្វា អភាវសិទ្ធិ។

អរូបធម្មានំ បន អារម្មណាទិកេនេន វិសេសគ្គហណំ។ យត្ថ យត្ថ ហិ
អារម្មណោ អរូបធម្មា ឧប្បជ្ឈន្តិ, តត្ថ តត្ថវ តេ ភិជ្ឈន្តិ, ន អញ្ញំ សង្កមន្តិ,
អារម្មណធម្មា ច យថាសកំ ខណាតោ ឧទ្ធី ន តិជ្ឈន្តិតិ។ ស្វាយមត្តោ
បទីចាទិឧទាហរណេន វេទិតញ្ញោ។ អញ្ញោ វេរំ ហិ ខណោ ខណោ រូចាទយោ
បទីបជាលាយ, តថា ឡីរាជានីសុ បតន្តីសុ, វាយុម្ពិ ច បហរន្តេ
សម្មស្សានិ។ យថា ចេតេសំ ខណោ ខណោ អញ្ញាចត្ថំ, កិមង្គំ បន
ចិត្តចេតសិកានំ។ កិញ្ច សទ្ធកេនតោ, សទ្ធិវិសេសតោបិ តន្តិមិត្តានំ
ចិត្តចេតសិកានំ ខណោ ខណោ អញ្ញាចត្ថំ, តតោ វិសេសគ្គហណំ។
បគុណាញ្ញំ គន្ធី សីហំ បរិវត្តន្តស្ស ចិត្តសមុដ្ឋានានំ សទ្ធានំ កេនោ ទិដ្ឋោ។
ន ហិ ការណាកេនេន វិរា ជលកេនោ អត្ថិ។ យថា តំ វាទិតសទ្ធានំ, វេរំ
អារម្មណាកេនេន អរូបធម្មានំ វិសេសគ្គហណំ។ តេនេវ នេសំ ខណោ
ខណោ អញ្ញាចត្ថំ វេទិតញ្ញំ។ ជាតិភូមិសម្បយុត្តធម្មកេនេន
វិសេសគ្គហណោបិ វេសេវ នយោ។ វេរំ រូចារូបធម្មានំ វិសេសគ្គហណាតោ
ខណោ ខណោ អញ្ញាចត្ថសិទ្ធិ។ យតោ ហុត្វា អភាវតោ ចក្ខាទីនិ
អនិច្ចានីតិ សិទ្ធានិ, អនិច្ចត្តា វេរំ អភិណ្ឌាសម្បជីបិឡនតោ ទុក្ខានិ,

តតោ ច អវសវត្តនតោ អនត្តកានិ។ តេនាហា ភគវា “យទនិច្ចំ, តំ ទុក្ខំ,
យំ ទុក្ខំ, តទនត្តា” តិ (សំ. និ. ៣.១៥, ៤៥, ៧៦, ៨៥; ២.៤.១, ២; បដិ. ម.
២.១០)។

និរន្តរំ បវត្តមានស្សតិ អភិណ្ឌាសទ្ធីត្ថំ វិសេសេត្វា វទតិ។

ធាតុមត្តតាយាតិ ធាតុមត្តភាវេន។ សមូហតោតិ សសម្ពារចក្ខាធិបិណ្ឌាតោ។
“ចក្ខាធិន” ន្តិ ឥទំ “សមូហតោ” តិ បទំ អបេក្ខិត្វា សម្ពន្ធសាមីវចនំ,
“វិនិព្ពជន” ន្តិ បទំ អបេក្ខិត្វា កម្មត្ថេតិ វេទិតព្ពំ។ ចត្តាវិបិ យនានីតិ
សន្តតិសមូហកិច្ចារម្មណយនានិ។ បវត្តរូចាធិគ្គហណតោតិ រុប្បនាធិវសេន
បវត្តញ្ច តំ រូចាធិគ្គហណញ្ចាតិ បវត្តរូចាធិគ្គហណំ, តតោតិ យោជេតព្ពំ។
អនិច្ចាធិគ្គហណស្ស សញ្ញាវាតិ រូបវេទនាធិញ្ញាណតោ ភិន្នស្ស
អនិច្ចាធិញ្ញាណស្ស លព្ពមានត្តា។ តេន សតិបិ រូចាធិអត្តានំ អនិច្ចាធិភាវេ
រុប្បនាធិភាវតោ អនិច្ចាធិភាវស្ស ភេទមាហា។ ឥនានិ តមេវ ភេទំ
ញាតតីរណាបរិញ្ញាវិសយតាយ ចាកដំ កាតុំ “ន ហិ” តិ អាធិមាហា។
នាតិធាវិត្តន្តិ ឥធលក្ខណាលក្ខណាវន្តា ភិន្នា វុត្តា។ តត
លក្ខណារម្មណិករិបស្សនាយ ខន្ធវារម្មណតាវចនេន អភិន្នាតិ
អញ្ញមញ្ញវិរោធាចាទនេន អតិធាវិត្តំ ន យុត្តំ។ កស្មាតិ ចេ? វុត្តំ “តេ
បនាការា” តិ អាធិ។ អធិប្បាយោបិ ចេត្ត លក្ខណានំ
រូចាធិអាការមត្តតាវិការនន្តិ ទដ្ឋញ្ចេ។ “អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា” តិ ហិ សម្ពារេ
សភាវតោ សល្លក្ខេត្តោយេវ លក្ខណានិ ច សល្លក្ខេត្តីតិ។ យថា អនិច្ចាធិតោ
អនិច្ចតាធិនំ វុត្តនយេន ភេទោ, ឯវំ អនិច្ចតាធិនម្បិ សតិបិ
លក្ខណាភាវសាមញ្ញេ នាធាញ្ញាណគោចរតាយ, នាធាបដិបក្ខតាយ,
នានិទ្រ្ទិយាធិកតាយ ច វិមោក្ខមុខត្ថយភូតានំ អញ្ញមញ្ញភេទោតិ ទស្សន្តោ
“អនិច្ចន្តិ ច គណ្ហាត្តោ” តិ អាធិមាហា។ តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

សុត្តន្តកាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មកាជនីយវណ្ណានា

១៥៥. បច្ចយយុកឡូវសេនាតិ អជ្ឈត្តិកពាហិរាបច្ចយទ្វយវសេន។
អជ្ឈត្តិកពាហិរាវសេន អញ្ជោការតោតិ អជ្ឈត្តិកវសេន ចេវ ពាហិរាវសេន ច
អសន្ត្រតោ។

១៦៧. វិសង្ខារនិទ្ទស្សតិ និព្វានចោណាស្ស។ វិនិមុត្តសង្ខារស្សតិ
សមុច្ឆេទបដិបស្សន្តិវិមុត្តិហិ សមុខេន, តប្បដិពទ្ធនន្តរាគប្បហានេន ច សុដ្ឋុ
វិនិមុត្តសង្ខារស្ស បរមស្សាសភាវេន, គតិភាវេន ច បតិដ្ឋានភូតេ។ “និព្វានំ
អរហតោ គតី”តិ (បដិ. ៣៣៩) ហិ វុត្តំ។ វិនិកាវេនាតិ ច ចាហោ។
តំសច្ចិករណាភាវេតិ តស្ស និព្វានស្ស សច្ចិករណាភាវេ។ នីតោតិ ចាបិតោ,
បកាសិតោតិ អត្ថោ។

ចុណ្ហិតន្តិ ភេទិតំ។ តូមេវ កី ន ជាធាសីតិ កី តូ ន ជាធាសីយេវាតិ អត្ថោ។
“កី តូ ឯកំ ធានំ ជាធាសី, កី តូ ន ជាធាសី ឯវា”តិ ឯវំវិក្ខេបំ ករោន្តំ បរវាទី
“ននុញ្ញាតេ”តិ អាទិនា សកវាទី និពន្ធតិ។ វិភជិត្វាតិ “រាគាទីនំ ខីណន្តេ
ឧប្បន្នត្វា”តិ ភាវត្តំ វិភជិត្វា។ រាគាទីនំ ខយា ន ហោន្តីតិ យោជនា។
សសភាវតា ច និព្វានស្ស អាបន្នា ហោតីតិ សម្ពុទ្ធា។

និព្វានាវម្ពណាករណេន ការណាភូតេន។ ហេតុអត្ថេ ហិ ឥទំ ករណាវចនំ។
កិលេសក្ខយមត្តតំ វា និព្វានស្ស ឥច្ឆតោ កិលេសក្ខយេន ភវិតព្ពន្ធិ យោជនា។

ឯវំ កិលេសក្ខយមត្ថេ និព្វានេ ខេបេតព្ពា កិលេសា ពហុវិទា នានប្បការា,
មគ្គោ ច ឌីដិសោ កិលេសេ ខេបេតិ។ ស្វាយំ “កតមំ កិលេសក្ខយំ និព្វានំ

អារម្មណ៍ កត្វា កតមេ កិលេសេ ខេបេតី”តិ បុរិមបុច្ឆាទ្ទយមេវ វេទតិ។
តនេវាតិ យំ “អវិជ្ជាតណ្ហានំ កិញ្ចិ ឯកទេសមត្ថម្មី”តិ វុត្ថំ, តនេវ។

ឯត្ថ ច យាយំ “កិលេសក្ខយោវ និព្ពាន”ន្តិនិព្ពានស្ស
អភាវតាចោទនា, តត្រាយំ អាគមតោ យុត្តិតោ ចស្ស
ភាវាភាវិការាវា។ តញ្ចិ ភគវតា -

“អត្ថិ, ភិក្ខុវេ, អជាតំ អភូតំ អកតំ អសង្ខត”ន្តិ (ឧទា. ៧៣; ឥតិវុ.
៤៣)។

“អត្ថិ, ភិក្ខុវេ, តទាយតនំ, យត្ថ នេវ បថវី ន អាចោ នតេជោ ន
វាយោ”តិ (ឧទា. ៧៤) -

ច អាទិនា, តថា -

“តម្ពីរោ ទុទ្ទសោ ទុរុតោរោ សន្តោ បណីតោ អតក្កាវចរោ
និបុណោ បណ្ឌិតវេទនីយោ”តិ (ម. និ. ២.៣៣៧; សំ. និ. ១.១៧២; មហាវ.
៧-៨) -

“អសង្ខតញ្ច វោ, ភិក្ខុវេ, ទេសេស្សមិ អសង្ខតកាមិនិញ្ច បដិបទំ,
អនតំ, អនាសវំ, សច្ចំ, ចារំ, និបុណំ, សុទុទ្ធសំ, អជ្ឈំ, ធុរំ, អបលោកិតំ,
អនិទស្សនំ, និប្បបញ្ចំ, សន្តំ, អមតំ, បណីតំ, សិរំ, ខេមំ, តណ្ហាក្ខយំ,
អច្ឆរិយំ, អព្ពតំ, អនីតិកំ, អនីតិកធម្មំ, និព្ពានំ, អព្យាពជ្ឈំ, វិរាគំ, សុទ្ធិ,
មុត្តិ, អនាលយំ, ធិបំ, លេណំ, តាណំ, សរណំ, បរាយណាញ វោ, ភិក្ខុវេ,
ទេសេស្សមិ បរាយណាកាមិនិញ្ច បដិបទ”ន្តិ (សំ. និ. ២.៣៧៧) -

ឯវាមាធិបាចន សុត្តបទេហិ “អប្បច្ចយា ធម្មា, អសម្ពុតា ធម្មា (ធម. ស. ទុក្ខមាតិកា ៧), សព្ពញ្ញា រូបំ អសម្ពុតា ច ធាតុ” តិអាធិបាចន (ធម. ស. ១១៩២, ១១៩៨, ១២០០) អភិធម្មបទេសេហិ ច បរមត្ថភារេនេវ ទេសិតំ។ ន ហិ សភាវវិរហិតស្ស អភាវមត្ថស្ស គម្ពីរាសម្ពុតាធិភារោ អព្យាកតធម្មាធិភារោ ច យុត្តោ, វុត្តោ ច សោ។ តស្មា ន អភាវមត្ថំ និព្វានំ។

អបិ ចាយំ អភាវវាធិ ឯវំ បុច្ឆិតញ្ចោ - យទិ កិលេសភារោ និព្វានំ, ស្វាយមភារោ ឯកោ វា សិយា អនេកោ វា? យទិ ឯកោ, ឯកេនេវ មគ្គេន កតោ សច្ចិកតោ ច ហោតីតិ ឧបរិមាណំ មគ្គានំ និវត្តកតា អាបជ្ឈតិ។ ន ហិ ឯកំ អនេកេហិ កម្មប្បវត្តេហិ សាធនតព្វំ ទិដ្ឋំ។ អថ សិយា ឯកោវ សោ កិលេសភារោ, ន បន មគ្គេហិ កាតញ្ចោ, អថ ខោ សច្ចិកាតញ្ចោតិ។ ឯវំ សតិ សុដ្ឋតរំ មគ្គស្ស និវត្តកតា អាបជ្ឈតិ កិលេសានំ អប្បហានតោ។ អករោត្តោ ច មគ្គោ កិលេសភាវំ តស្ស សច្ចិកិរិយាយ កមត្ថំ សាធម្ម្យ, អថ មគ្គានំ សំយោជនត្ថយប្បហានាធិបដិធិយតកិច្ចតាយ បហាយកិរិភាគេន កិលេសភាវតេនោ, ឯវំ សតិ វិជា សភាវតេនំ ពហុភារោ នត្ថិតិ ពហុភាវតាបទេសេនស្ស សសភាវតា អាបជ្ឈា។ អថាបិ សិយា “យេសំ អភារោ, តេសំ ពហុភារេន ពហុភារោបចារោ” តិ, ឯវំ សតិ យេសំ អភារោ, តេសំ សភាវតាយ សសភារោបចារោបិ សិយា។ តថា តេសំ កិលេសសម្ពុតាធិតាយ កិលេសសម្ពុតាធិភារោ ច សិយុំ, ន ចេតំ យុត្តន្តំ ន តេសំ ពហុភារោបចារោ យុត្តោ។ ឯកភារោបិ ចស្ស អសភាវតាយ ឯវំ វត្ថុំ ន សក្កាតិ ចេ? ន, អភាវសាមញ្ញតោ, អភាវសាមញ្ញេន

អភេទសមញ្ញាយ ឯកត្តនិទ្ទេសោ។ សតិ ច ឯកត្តេ បុព្វេ
វុត្តនោសានតិវត្ថុ។

ពហុភារេ ច សសភាវតា សិទ្ធា។ យទិបិ សិយា យថា ពហុភារេ
សសភាវតំ, ឯវំ សាមញ្ញេន សសភាវតា ពហុភារំ ន ព្យកិច្ចវេយ្យាតិ
សសភាវបក្ខេបិ និព្វានស្ស ពហុភារេ អាបជ្ជតីតិ? តំ ន, កស្មា? តថា
សាមញ្ញភេទតោ។ ន ហិ ឯវំ វត្ថុលញ្ញាយថា ខរភារេ សសភាវតំ ន
ព្យកិច្ចវតិ, ឯវំ សសភាវតាបិ ខរភារំ ន ព្យកិច្ចវេយ្យាតិ។ ឯវញ្ញំ សតិ
តទញ្ញសព្ទធម្មភាវប្បសង្ក្កា សិយា, តស្មា ពហុភារេ
សសភាវតាបេក្ខោ, ន សសភាវតា ពហុភារាបេក្ខាតិ ន សសភាវស្ស
និព្វានស្ស ពហុភារាបត្ថិ។ “ឯកញ្ញំ សច្ចំ ន ទុតិយមត្ថិ (សុ. និ. ៨៩០;
មហានិ. ១១៩), ឯកា និជ្ជា ន បុព្វនិជ្ជា” តិអាទិវចនតោ។

អបិ ចេត្ត កិលេសភារេ នាម រាគាទីនំ សមុច្ឆេទោ អច្ចន្តប្បហានំ
អនុប្បាទនិរោធា។ តស្ស ច ឯកត្តេ ឯកេនេវ មគ្គេន សាធនតព្ពតា
កិច្ចវិសេសភាវតោតិ ទស្សនាទិមគ្គវិភាគោ ន សិយា។ ឥន្ទ្រតោ ច សោ
ឱធិសោវ កិលេសានំ បហាតព្ពត្តា។ សោ ច មគ្គវិភាគោ សទ្ធាទីនំ
ឥន្ទ្រិយានំ នាតិ តិក្ខតិក្ខតិក្ខតិក្ខតិក្ខតមភារេន ឯកស្មិម្បិ
សមុច្ឆេទប្បហានយោគ្យភារេ សច្ចិកិរិយាវិសេសេន ហោតីតិ និព្វានស្ស
សសភាវតាយយេវ យុត្តោ។ អភារេ បន កិលេសានំ មគ្គេន កាតព្វោ
សិយា “មា មគ្គស្ស និវត្តកតា អហោសី” តិ, ន សច្ចិកាតព្វោ។ កោ ហិ
តស្ស សភារេ, យោ តេន សច្ចិកិរិយេយ្យ។ សោ ច កិលេសភារេ
ឯកេនេវ មគ្គេន សាធនតព្ពោ សិយា, ន ចត្វហិ “មា

ចតុការៈនិព្វានតាបត្តិ, និព្វានវិសេសាបត្តិ ច អហោសី" តិ។ តតោ
ធស្សនាធិមគ្គិវិភាគោ ន សិយាតិ សព្វំ អារត្តតិ។

យទិ ច អភារោ ការស្ស សិយាតិ តស្ស ការធម្មតា ឥន្ទ្រតា, ឯវំ សតិ
យថា សង្ខតធម្មស្ស តស្ស ជរាមរណាធិនំវិយ សង្ខតធម្មតាបិ អាបន្នា,
ឯវំ ពហុនំ កិលេសានំ ធម្មស្ស តស្ស ពហុការាធិប្បសង្កាបិ ទុន្ទិវារោតិ
អតំសការស្ស អសង្ខតស្សេកស្ស សសការស្ស និព្វានការោ
វេទិតញោ។

យទិ ឯវំ កស្មា “រាគក្ខយោ ទោសក្ខយោ មោហក្ខយោ” តិ (សំ. និ.
៤.៣១៥, ៣៣០) វុត្តន្តិ? ខយេន អធិគន្ធាត្ថា។ ខយោ ហិ អរិយមគ្គោ។
យថាហ “ខយេ ញាណំ, អនុប្បាទេ ញាណ” តិ (ធម. ស. ទុកមាតិកា
១៤២)។ តេន រាគាធិក្ខយបរិយាយេន អរិយមគ្គេន អធិគន្ធាតោ
“បរមត្ថំ គម្ពីរំ និបុណំ ទុទ្ទសំ ទុរុពោធំ និព្វានំ រាគាធិក្ខយោ” តិ វុត្តំ។
រាគាធិប្បហានមុខេន វា តថា បត្តព្ពតោ, យថា អញ្ញត្ថាបិ វុត្តំ
“មទនិម្ពទ្ធនោ បិចាសវិនយោ” តិ អាទិ (អ. និ. ៤.៣៤; ឥតិវុ. ៩០)។

អបិច យថា បរិញ្ញាយ្យតាយ សឧត្តរានំ កាមានំ រូចានញា
បដិបក្ខក្ខតំ តត្ថិធុរសភារំ និស្សរណំ បញ្ញាយតិ, ឯវំ សសភារានំ
សព្វេសម្បិ សង្ខតធម្មានំ បដិបក្ខក្ខតេន តត្ថិធុរសភារេន និស្សរណេន
ភវិតព្ពំ។ យញ្ច តន្តិស្សរណំ, សា អសង្ខតា ធាតុ។ កិញ្ច ភិយ្យោ -
សង្ខតធម្មារម្មណំ វិបស្សនាញាណំ អបិ អនុលោមញាណំ កិលេសេ
តទន្ទ្រវេសេន បដហតិ, ន សមុច្ឆេទវេសេន បដហិតុំ សក្កោតិ។ តថា
សម្មតិសច្ចារម្មណំ បឋមដ្ឋានាធិសុ ញាណំ វិក្ខម្ពនវេសេនេវ កិលេសេ
បដហតិ, ន សមុច្ឆេទវេសេន។ ឥតិ សង្ខតធម្មារម្មណស្ស,

សម្មតិសច្ចាវម្ពណស្ស ច ញ្ញាណស្ស កិលេសានំ សមុច្ឆេទប្បហានេ
អសមត្ថការតោ តេសំ សមុច្ឆេទប្បហានករស្ស អរិយមគ្គញ្ញាណស្ស
តទុកយវិបរីតសភាវេន អារម្មណេន ភវិតព្ធំ, សា អសម្ព័ត្តា ធាតុ។ តថា
“អត្ថិ, ភិក្ខុវេ, អជាតំ អភូតំ អកតំ អសម្ព័ត្ត” ថ្កិ (ឧទា. ៧៣; ឥតិវុ. ៤៣)
ឥទំ និព្វានស្ស បរមត្ថតោ អត្ថិការវោជាតកំ វចនំ អរិបរីតត្ថំ ភកវតា
ភាសិតត្ថា។ យញ្ញិ ភកវតា ភាសិតំ, តំ អរិបរីតត្ថំ យថា តំ “សព្ពេ
សម្ពាវា អនិច្ចា, សព្ពេ សម្ពាវា ទុក្ខា, សព្ពេ ធម្មា អនត្តា” តិ (ធម. ប. ២៧៧-
២៧៩; បេរគា. ៦៧៦-៦៧៨; នេត្តិ. ៥), តថា និព្វាន-សន្នោ កត្តចិ វិសយេ
យថាភូតបរមត្ថវិសយោ ឧបចារុត្តិសញ្ញាវតោ សេយ្យថាបិ សីហា-
សន្នោ។ អថ វា អត្ថេវ បរមត្ថតោ អសម្ព័ត្តា ធាតុ
ឥតវតត្ថិបរីតវិមុត្តិសភាវត្តា សេយ្យថាបិ “បថវីធាតុ វេទនា ចា” តិ
ឯវមាធិហិ នយេហិ យុត្តិតោបិ អសម្ព័ត្តាយ ធាតុយា បរមត្ថតោ
អត្ថិការវោ វេទិតព្ពោ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា

១៦៨. កិញ្ចីតិ កិញ្ចី អារម្មណំ។ អាលម្ពនតោតិ អារម្មណករណតោ។

បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អាយតនវិភង្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. ធាតុវិភង្គោ

១. សុត្តន្តកាជនីយវណ្ណនា

១៧២. អភិធម្មេ ច អាកតាតិ ឥមស្មី ធាតុវិភង្គេ

អភិធម្មកាជនីយបញ្ញាបុច្ឆកេសុ, និក្ខេបកណ្ណាធម្មហធម្មវិភង្គាធិសុ ច
ទេសនារុដ្ឋា។ យថា បន សុត្តន្តេ អភិធម្មេ ច អាកតា ខន្ធទាយោ សុត្តន្តេ
ទេសិតនិយាមេន ខន្ធវិភង្គាធិសុ សុត្តន្តកាជនីយវសេនវិភត្តា, វេមិធាបិ
ចក្កុធាតាទាយោ សុត្តន្តកាជនីយវសេនវិភត្តញ្ចា សិយុំ។ តត្ថ ខន្ធធិនំ
សព្វសង្កាហកោ អភិធម្មទេសនាវិសិដ្ឋោ សុត្តន្តេ អាកតោ អញ្ញោ
ទេសេតញ្ញាការោ នត្ថិតិ តេ រូបក្ខន្ធាធិវសេនេវ សុត្តន្តកាជនីយេ ទេសិតា,
ធាតុនំ បន សោ អត្ថិតិ តេ តិណ្ណំ ធាតុធក្កានំ វសេនឥធម៌ ទេសិតាតិ ទស្សន្តោ
អាហា “សុត្តន្តស្សេវ... បេ... វិភត្តន្តិ វេទិតញ្ច” ត្ថិ។ តេធាហា អដ្ឋកថាយំ “សព្វា
ធាតុយោ ធម៌ា ធម៌ា ធាតុហិ សន្និបិទ្វា” តិ។

កថំ បន ធនុ ធនុ ធាតុសុ អដ្ឋាសន្នំ ធាតុនំ សមវរោធាតិ?
សភាវនិស្សយទ្វារាវម្ពណាសម្បយោគសាមញ្ញតោ។ តត្ថ បឋមធក្កេ តាវ
បថវីតេជោវាយោធាតុយោ សភាវតោ ដោជ្ជញ្ចធាតុ។
អាថោធាតុអាកាសធាតុយោ ធម្មធាតុឯកទេសោវិញ្ញាណធាតុ
សត្តវិញ្ញាណធាតុយោ។ ចតុធាតុគ្គហលោន ចេត្ត តទាយត្តវុត្តិកា
និស្សយាបទេសេន, វិញ្ញាណធាតុយា ទ្វារាវម្ពណាការេន វា អវសិដ្ឋា
រូបធាតុយោ សមវរុទ្ធា, វិញ្ញាណធាតុគ្គហលោន តំសម្បយោគតោ
ធម្មធាតុឯកទេសោតិ វេ សព្វធាតុសមវរោធា ទដ្ឋញ្ចា។ ទុតិយេ ធម៌
ធាតុយោ សភាវតោ, ធម្មាយតនេកទេសោ, តំសម្បយោគតោ
សត្តវិញ្ញាណធាតុយោ, យថាវហំ តេសំ និស្សយទ្វារាវម្ពណាភាវតោ
អវសិដ្ឋធាតុយោ សមវរុទ្ធា។ តតិយធក្កេបិ វសេវ នយោ។ វេមេត្ត ធនុ ធនុ

ធាតុសុ អដ្ឋាសន្នំ ធាតុនំ សមវរោធា ធម្មញ្ញោ។ តេន វុត្ថំ “សញ្ញា ធាតុយោ
ធម៌ា ធម៌ា ធាតុហិ សន្និបិទ្វា”តិ។

សុញ្ញាតិ អត្ថសុញ្ញា, តេន សសភាវតាយ ច ឥធម៌ ធាតុវេហាហេតិ អាហា
“សុញ្ញោ សភាវមត្តេ និរុទ្ឋោ ធាតុសន្នោ”តិ។ តំតំភូតវិវិត្តតា រូបបរិយន្តោវ
អាគាសោតិ យេហិ វិវិត្តោ, យេសញ្ច បរិច្ឆេទោ, តេហិ អសម្ពដ្ឋតា តេសំ
ព្យាបកភាវេ សតិ ន ហោតីតិ អាហា “ចតុហិ មហាភូតេហិ
អព្យាបិកភាវោ”តិ។ បរិច្ឆិន្នវុត្ថិនិ ហិ ភូតានីតិ។

១៧៣. អវយវីនិមុត្តោ សមុទាយោ នាម កោចិ នត្ថិតិ បុរិមត្ថំ
អសម្ពាវេន្តោ “ទ្វេ ឯវ វា”តិអាទិនា សមុទាយេន វិនា ធុតិយត្ថមាហា។ បច្ចុត្ថំ
អត្ថនិ ជាតតន្តិ ចាដិបុគ្គលិកតំ។

ចាដិយេក្តោ កោដ្ឋាសោតិ វា លោមាទិឥតរកោដ្ឋាសេហិ អសម្ពិស្សោ វិសុំ
ឯកោ បថីរកោដ្ឋាសោតិ អត្ថោ។

បយោគន្តិ ភាវនាបយោគំ។ វិរិយន្តិ ភាវនានិច្ឆាទកំ ឧស្សហំ។ អាហូហានន្តិ
តាទិសំ ចេតនំ។

ធាតុបដិក្កលវណ្ណមនសិការាទន្តិ
ធាតុមនសិការបដិក្កលមនសិការវណ្ណមនសិការាទន្តិ។ អព្យាចារតាយាតិ
“អហមេតំ និច្ឆាទេមិ, មម ឯសា និច្ឆាទនា”តិ ចេតនាវហិតតាយ។ ករោន្តីតិ
អាភោគបច្ចវេក្ខណានិ ឧប្បាទេន្តិ។

លក្ខណាវសេនាតិ សភាវសេន។ សោ បន យស្មា បថីរធាតុយា
កក្ខន្ធារតា ហោតីតិ អាហា “កក្ខន្ធារ ខរិតតន្តិអាទិវចនំ សន្ធាយ វុត្ថំ”ន្តិ។

វេកន្តកំ នាម សព្វលោហាធូននសមត្ថំ លោហាំ។ តថា ហិ តំ វិកន្តតិ
ធិន្តតិ វិកន្តំ, វិកន្តមេវ វេកន្តកន្តិ វុច្ចតិ។ លោហាសទិសន្តិ លោហាការំ
លោហាមលំ វិយ យនសហិតំ ហុត្វា តិដ្ឋតិ។ តាបេត្វា តាឡិ តំ បន ធិន្តំ ធិន្តំ
ហុត្វា វិសរតិ, មុទុ មជ្ឈំ កម្មនិយំ វា ន ហោតិ, តេន “លោហាវិជាតិ” តិ វុច្ចតិ តិ។
តិបុតម្ពាធិហិតិ តិបុតម្ពេ មិស្សេត្វា កតំ កំសលោហាំ, សីសតម្ពេ មិស្សេត្វា
កតំ វុដ្ឋលោហាំ, ជសទតម្ពេ មិស្សេត្វា កតំ អារក្ខជំ។ យំ បន កេវលំ
ជសទធាតុវិនិគ្គតំ, យំ “បិត្តល” ន្តិបិ វទន្តិ, តំ ឥធនាធិប្បតំ,
យថាវុត្តមិស្សកមេវ បន គហេត្វា “កិត្តិម” ន្តិ វុត្តំ។

និទស្សនមត្តន្តិ មុត្តានំ ជាតិតោ អនេកភេទត្តា វុត្តំ។ តថា ហិ ហត្ថិកុម្ភំ
វរាហនាមំ ភុជង្គសីសំ វលាហក្ខជំ វេណុបត្ថំ មច្ឆសិរោ សង្ខារំ សិប្បីតិ អជ្ជ
មុត្តាយោនិយោ។ តត្ថ ហត្ថិកុម្ភជា បីតវណ្ណា បភាវីហីនា។ វរាហនាមំ ជា
វរាហនាមវណ្ណាវ។ ភុជង្គសីសជា នីលានិវណ្ណា សុវិសុទ្ធា, វុដ្ឋលា ច។
វលាហកជា ភាសុរា ទុព្ភិភាគរូចា វត្តិភាគ អន្ធការំ វិធមន្តា តិដ្ឋន្តិ,
ទេវុបកោតា ឯវ ហោន្តិ។ វេណុបត្ថជា ការជលសមាទវណ្ណា, ន ភាសុរា, តេ ច
វេឡិវោ អមនុស្សគោចរេ ឯវ បទេសេ ជាយន្តិ។ មច្ឆសីសជា
ចាបីនបិដ្ឋិសមាទវណ្ណា, វុដ្ឋលា, លយវោ ច ហោន្តិ បភាវីហីនា, តេ ច មច្ឆា
សមុទ្ធមជ្ឈេយេវ ជាយន្តិ។ សង្ខជា សង្ខារច្ចរិវណ្ណា, កោលប្បមាណាបិ ហោន្តិ
បភាវីហីនាវ។ សិប្បិជា បន បភាវីសេសយុត្តាវ ហោន្តិ នាទាសណ្ណានា។ ឯវំ
ជាតិតោ អជ្ជិវិធាសុ មុត្តាសុ យា មច្ឆសង្ខសិប្បិជា, តា សាមុទ្ធិកា។ ភុជង្គជាបិ
កាចិ សាមុទ្ធិកាតិ វទន្តិ, ឥតរា អសាមុទ្ធិកា។ តេន វុត្តំ “សាមុទ្ធិកមុត្តាតិ
និទស្សនមត្តមេតំ, សព្វាបិ បន មុត្តា មុត្តា ឯវ” តិ។ ពហុលតោ វា អជ្ជកថាយំ
ឯតំ វុត្តំ “មុត្តាតិ សាមុទ្ធិកមុត្តា” តិ។ ពហុលញ្ចិ លោកេ សាមុទ្ធិការំ មុត្តា
ទិស្សន្តិ។ តត្ថាបិ សិប្បិជារ, ឥតរា កធាចិ កាចិតិ។

១៧៤. ឥធនត្ថិនិយមោកេវលំ ទ្រវការស្សេវ អធិប្បតត្តា។

១៧៥. និសិតកាវេនាតិ សន្តាបនាទិវសប្បវត្តន តិខិណាកាវេន។

ឧស្មាការញ្ចំ និសានំ ឥធននិសិតកាវេ។ ចាកតិកោតិ សាការិកោ កាយុស្មាតិ
អធិប្បតោ។ សនាតិ សព្វកាលំ យាវ ជីវិតិន្ទ្រិយំ បវត្តតិ។ បេតត្ថិ
និជ្ឈាមតណ្ហិកបេតត្ថិ។ ឥនាតិ ពាហិរតេជោធាតុកថាយំ។

១៧៦. វាយនំ ពីជនំ, តំ បន ថាមសា បវត្តតិ អាហា

“សវេគកមនវសេនា”តិ។ សមុទីរណំ អល្លបរិសោសនំ, ភូតសង្ឃាតស្ស
នេសន្តវុប្បត្តិហេតុកាវេ វា។

១៧៧. ភិត្តិន្ទ្រាទិវសេន លព្ពមនំ អជជាកាសំ និស្សាយេវ

បរិច្ឆេទាកាសស្ស បរិកម្មករណាត្ថិ អាហា “អជជាកាសស្ស ច កថិតត”ត្ថិ។

១៧៨. សុខទុក្ខោដោជ្ជព្វសមុដ្ឋាបនបច្ចយភាវេនាតិ ឥដ្ឋានិដ្ឋោដោជ្ជព្វានំ

និព្ពត្តកភូតេន បច្ចយភាវេន។ កស្ស បន សោ បច្ចយភាវេតិ អាហា
“សរីរជ្ជកឧតុស្ស”តិ។ បច្ចយភាវេនាតិ ច ហេតុម្ហិ ករណាវចនំ។ តេន ហិ
ការណភូតេន សុខទុក្ខោដោជ្ជព្វានំ យថាវុត្តសមត្ថតា ហោតីតិ។ “តថេវា”តិ
ឥមំនា “យថាពលំ សរីរេកនេសសកលសរីរ”ត្ថិ ឥទំ អនុកឱតិ។ ឯវត្ថុ អត្តនោ
ជលូបចារសិទ្ធន ជរណាប្បការេន។ ឯតេសន្តិ សុខាទីនំ។ “ឱឡារិកប្បវត្តិ ឯវ
វា ជរណា”ត្ថិ ឥមំនា និរុបចារំ ឯតេសំ ជរណាជ្ជំ ទស្សេតិ។ ឧភយវតោតិ
សុខទុក្ខវតោ, សោមនស្សនោមនស្សវតោ ច, ជរណាជរណាជ្ជានវតោ វា។

១៨១. ឯត្ថ វុត្ថំ សង្កប្បន្តិ ឯតស្មី “សង្កប្បា កាមោ”តិអាទិកេ (មហានិ. ១;

ចូឡនិ. អធិតមាណាវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨) និទ្ទេសបទេសេ វុត្ថំ សង្កប្បំ។ តត្ថ ហិ
កិលេសកាមោវ “សង្កប្បរកោ បុរិសស្ស កាមោ”តិអាទីសុ (អ. និ. ៦.៦៣;

កថា. ៥០៣) វិយ។ វត្ថុកាមស្ស តថា តថា សង្កប្បនតោ បរិកប្បនតោ
“សង្កប្បា”តិ វុត្ថោ, នវិតក្កោតិ អយមេត្ថ អត្ថោ វុត្ថោ។ ដីកាយំ បន
វិតក្កវសេន អត្ថំ ទស្សេត្តំ “សោមិ ហី”តិ អាទិ វុត្ថំ។ តត្រាបិ បុរិមោ ឯវត្ថោ
អធិប្បតោតិ ច, សម្មិណ្ឌនត្ថោ មិ-សន្នោ និវត្តកោ សិយា,
“កិលេសសន្តវសម្ពវតោ”តិ ច ន វត្ថុពុំ សិយា, បរតោ ច “ព្យាបាទវចនេន
ព្យាបាទវិតក្កំ ទស្សេត្តិ”តិ វត្ថុតិ។ កិលេសកាមោវិកត្ថោ
កិលេសសម្មយុត្តត្ថាតិ អធិប្បាយោ។ កាមបដិពន្ធាតិ ឯត្ថ កាម-សន្នេន
វត្ថុកាមាមិ សង្កហិតាតិ ទដ្ឋព្វា។

១៨២. ឧភយត្ថ ឧប្បន្នោតិ សត្តសុ, សម្ពារេសូតិ ឧភយត្ថ ឧប្បន្នោ,
សត្តាការោ, សម្ពារការោតិ វា អារម្មណស្ស ឧភយាការគ្គហណាវសេន
ឧប្បន្នោ។ កម្មបថវិសេសោ, កម្មបថវិនាសកោ ច កម្មបថភេនាតិ ទស្សេត្តំ
“អភិជ្ឈាសំយោគេនា”តិ អាទិ វុត្ថំ។ តថា វិហីសាយ វិហីសាវិតក្កំ ទស្សេត្តិ តិ
យោជនា។ វិហីសាយាតិ ច វិហីសាវចនេនាតិ អត្ថោ។ យថាសម្ពរំ
ចាណាតិចាតាទិវសេនាតិ អាទិ-សន្នេន
អធិន្នាទានមុសាវាទបេសុញ្ញជុសវាចាសម្មប្បលាបេ សង្កណ្ឌាតិ។ សព្វ...ចេ....
សង្កាហកេហិ កាមនេក្ខម្មធាតុហិ។ ទ្វេ ទ្វេតិ ព្យាបាទវិហីសាធាតុយោ,
អព្យាបាទអវិហីសាធាតុយោ ច។ “ឯត្ថាតិ បនា”តិ អាទិនា
សំកិលេសវោទានាទំ សង្ការាវស្ស អនិជ្ជាបដ្ឋនស្ស ច ទស្សនេន បុរិមំយេវ
អត្ថំ ព្យតិវេកមុខេន សម្មាទេតិ។

សុត្តន្តកាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មកាជនីយវណ្ណានា

១៨៣. អាវេណិកត្ថោ អតិសយត្ថោ ច វិសេសសន្នោ ហោតីតិ តទុកយំ
ធស្សេតុំ “បុគ្គលន្តរាសាធារណំ, នីលាទិសញ្ញបសាធារណញ្ញា”តិ វុត្ថំ។
អសាធារណការណោនាបិ ហិ និទ្ទេសោ ហោតិ យថា “ភេរិសន្នោ,
យវុត្តរោ”តិ។ អតិសយការណោនាបិ យថា “អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នានំ
កម្មសមាទានានំ ហ៊ានសោ ហេតុសោ វិចាកំ យថាភូតំ បជាធាតី”តិ (កថា.
៣៥៥; បដិ. ម. ២.៤៤)។ ធាតុអត្ថោ ឯវាតិ “ធាតុ”ឥតិ ឥមស្ស ធាតុសទ្ធស្សេវ
អត្ថោ។ ធាតុវចនីយោ ហិ អត្ថោ ឧបសគ្គន ជោតីយតិ។

បុរិមេន អសទិសោ វិជានធារណត្ថានំ ចាកដោ ភេនោតិ។
វិសភាគលក្ខណា វិសទិសសភាវា អវយវា ភាគា, តេសុ។

យថាសម្ពុវុត្តិ កិរិយាមនោធាតុ ឧបនិស្សយកោដិយា, វិចាកមនោធាតុ
វិចាកមនោវិញ្ញាណស្ស អនន្តរាទិនាបិ, ឥតរស្ស សញ្ញាបិ
ឧបនិស្សយកោដិយាវ។ ធម្មធាតុ បន វេទនាទិកា សហជាតា
សហជាតាទិនា, អសហជាតា អនន្តរាទិនា, ឧបនិស្សយេន អារម្មណាទិនា ច
មនោវិញ្ញាណស្ស បច្ចយោតិ ឯវំ មនោធាតុធម្មធាតុនំ មនោវិញ្ញាណស្ស
ហេតុភារោ យថាសម្ពុវំ យោជេតញ្ញោ។ ធារភូតមនោបិ សុត្ថេ “មនោធាតុ”តិ
វុត្ថតីតិ អាហ “ធារភូតមនោវសេន វា”តិ។ តស្ស មនោធាតុយា
មនោវិញ្ញាណស្ស ហេតុភារោ យថាសម្ពុវំ យោជេតញ្ញោតិ សម្ពុន្នោ។

បុរិមេនយេនាតិ វិសេសនំ ទុតិយនយស្ស ហីនត្ថិកវសេនេវ វិភត្តត្ថា។
នាធាធាតុនញ្ញា ចក្កធាតុអាទិនន្តិ សម្ពុន្នោ។

ន ហិ ទ្វេ មនោវិញ្ញាណធាតុយោ សន្តិ អដ្ឋាវសធាតុវិភាគទស្សនេតិ
អធិប្បាយោ។ ខន្ធយាតនធាតិ ទ្រិយានំយេវ វសេន សង្ខេបាទិវិភាគទស្សនំ

តែសំ ពហុលំ បរិញ្ញេយ្យធម្មសង្គណ្ណានតោ។ សច្ចទេសនា បន
អតិសំខិត្តការតោយេវេត្ថ ពហិកតា។

និដ្ឋវស្សាតិអាទិវិសេសតោ សត្តសុញ្ញតាធិបនត្តា ធាតុទេសនាតិ កត្វា
វុត្ថំ។ បុរិមនយោ អញ្ញេសម្បិ កមវុត្ថិនំ ធាតុនំ សម្ពវត្ថិតិ អធិប្បាយេន វុត្តោតិ
“មនោធាតុយេវ វា”តិអាទិនា ធុតិយនយោ វុត្តោ។ តត្ថ អវិជ្ជមានេបិ
បុរេចរាជុចរកាវេតិ បុរេចរាជុចរកិសន្ធិយា អភាវេបិ កេវលំ
អនន្តរបុព្វកាលអនន្តរាបរកាលតាយ មនោធាតុ បុរេចរាជុចរាវិយ ធន្នញ្ញាតិ
វុត្តោ។

“អញ្ញំ អគ្គហេតុា បវត្ថិតុំ អសមត្ថតាយា”តិ ឯតេនវិញ្ញាណាស្ស
ឯកន្តសារម្មណាតាទស្សនេន “អារម្មណេនវិនា សយមេវ នីលាទិអាកាសំ ចិត្តំ
បវត្ថិតិ”តិ ឯវំ បវត្ថិតុំ វិញ្ញាណាវាធំ បដិសេធនិ។

១៨៤. ឯកនាធាសម្ពាធកតានន្តិ ឯកសម្ពាធកតានំ អភិន្នសម្ពាធកតានំ
ធារាវនំ, នាធាសម្ពាធកតានំ ភិន្នសម្ពាធកតានំ អារម្មណានន្តិ យោជនា។
ឯកនាធាជាតិកត្តាតិ ចក្ខុធិឯកេកជាតិកត្តា ធារាវនំ,
នីលាទិអនេកជាតិកត្តា អារម្មណាវនំ។

ចក្ខុធិ ឯកម្បិវិញ្ញាណាស្ស បច្ចយោ ហោតិ, រូចាធិ បន អនេកមេវ
សំហតន្តិ ឥមស្ស វា អត្ថវិសេសស្ស ទស្សនត្ថំ ចក្ខុរូចាធិសុ វេចនភេទោ
កតោ។ កី បន ការណំ ចក្ខុធិ ឯកម្បិវិញ្ញាណាស្ស បច្ចយោ ហោតិ,
រូចាធិ បន អនេកមេវាតិ? បច្ចយភាវវិសេសតោ។ ចក្ខុ ហិ
ចក្ខុវិញ្ញាណាស្ស និស្សយបុរេជាតត្រ្រិយវិប្បយុត្តបច្ចយេហិ បច្ចយោ
ហោន្តំ អត្ថិភាវេនេវ ហោតិ តស្មី សតិ តស្ស ភាវតោ, អសតិ

អភារតោ, យតោ តំ អត្ថិអវិគតបច្ឆយេហិស្ស បច្ឆយោ ហោតីតិ
វុច្ឆតីតិ។ តំនិស្សយតា ចស្ស ន ឯកទេសេន អល្លិយនវសេន ឥច្ឆិតញ្ចា
អរូបភារតោ, អថ ខោ គរុរាជាទីសុ សិស្សរាជបុរិសាទីនំវិយ
តប្បដិពទ្ធុត្ថិតាយ។ ឥតវេ ច បច្ឆយោ តេន តេន វិសេសេន វេទិតញ្ចា។
ស្វាយំ បច្ឆយភារោ ន ឯកស្មី ន សម្ភវតីតិ ឯកម្មិ ចក្ខុ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស
បច្ឆយោ ហោតីតិ ទស្សេតុំ ចាឡិយំ “ចក្ខុញ បដិច្ចា”តិ
ឯកវចននិទ្ទេសោ កតោ។

រូបំ បន យទិមិ ចក្ខុវិយ បុរេជាតអត្ថិអវិគតបច្ឆយេហិ បច្ឆយោ
ហោតិ បុរេតំ ឧប្បន្នំ ហុត្វាវិជ្ជមានក្ខណោយេវ ឧបការកត្តា, តថាបិ
អនេកមេវ សំហតំ ហុត្វា បច្ឆយោ ហោតិ អារម្មណភារតោ។ យញ្ញិ
បច្ឆយធម្មំ សភាវភូតំ, បរិកប្បិតាការមត្តំ វាវិញ្ញាណំ វិភាវេន្តំ បវត្ថតិ,
តទញ្ញោសញ្ចា សតិមិ បច្ឆយភារេ សោ តស្ស សារម្មណសភាវតោ យំ
កិញ្ចិ អនាលម្ហិត្វា បវត្ថិតុំ អសមត្ថស្ស ឱលុព្ព បវត្ថិការណាតាយ
អាលម្ហនីយតោ អារម្មណំ នាម។ តស្ស យស្មា យថា យថា សភាវូបលទ្ធិ
វិញ្ញាណស្ស អារម្មណបច្ឆយលាភោ, តស្មា ចក្ខុវិញ្ញាណំ រូបំ អារព្ព
បវត្ថមាធំ តស្ស សភាវំ វិភាវេន្តមេវ បវត្ថតិ។ សា ចស្ស
ឥន្ទ្រិយាជីនវុត្ថិកស្ស អារម្មណសភាវូបលទ្ធិ ន
ឯកទ្ធិកលាបគតវណ្ណាវសេនេវ ហោតិ, នាបិ
កតិបយកលាបវណ្ណាវសេន, អថ ខោ អាភោគានុរូបំ
អាចាបគតវណ្ណាវសេនាតិ អនេកមេវ រូបំ សំហច្ចការិតាយ
វិញ្ញាណស្ស បច្ឆយោ ហោតីតិ ទស្សេន្តោ ភគវា “រូបេ ចា”តិ ពហុវចនេន
និទ្ទិសិ។

យំ បន “រូបាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយា, តំសម្បយុត្តកានញា
ធម្មានំ អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ (បដ្ឋា. ១.១.១) វុត្ថំ, តំ កថន្តិ? តម្បី
យាទិសំ រូបាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស អារម្មណបច្ចយោ, តាទិសមេវ
សន្ធាយ វុត្ថំ។ កិទិសំ បន តន្តិ? សមុទិតន្តិ ចាកដោយមត្តោ។ ឯវញ្ច
កត្វា យទេកេ វទន្តិ “អាយតនសល្លក្ខណាវសេន ចក្ខុវិញ្ញាណាទយោ
សល្លក្ខណារម្មណា, ន ទព្យសល្លក្ខណាវសេនា” តិ, តំ យុត្តមេវ ហោតិ។
ន ចេត្ត សមុទាយារម្មណតា អាសន្តិតញ្ច សមុទាយាកោគស្សេវ
អភាវតោ, សមុទិតា បន វណ្ណធម្មា អារម្មណបច្ចយោ ហោន្តិ។ កថំ បន
បច្ចេកំ អសមត្តា សមុទិតា អារម្មណា ហោន្តិ, ន ហិ បច្ចេកំ ទដ្ឋំ
អសក្កោន្តា អន្ធា សមុទិតា បស្សន្តិទិ? នយិទមេកន្តិកំ វិសុំ អសមត្តានំ
សិរិការាបាធាទីសុ សមត្តតាយ ទស្សនតោ។ កេសាទីនញ្ច យស្មី ហំនេ
បិតានំ បច្ចេកំ វណ្ណំ គហេតុំ ន សក្កា, តស្មីយេវ ហំនេ សមុទិតានំ តំ
គហេតុំ សក្កាតិ ភិយ្យេបិ តេសំ សំហច្ចការិតា បរិព្យត្តា។ ឯតេន កិ
ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស បរមាណុរូបំ អារម្មណំ, ឧទាហ
តំសមុទាយោតិអាទិកា ចោទនា បដិក្ខិត្តា វេទិតញ្ច។ “សោតញ្ច បដិច្ច
សន្ថេ ចា” តិអាទីសុបិ អយមេវ នយោ។

ឯវម្បី អត្តោលព្ពតីតិ “មនោធាតុយាបី” តិ បិ-សន្ថេន ន កេវលំ
ជវេនបរិយោសាធា មនោវិញ្ញាណធាតុយេវ សម្បិណ្ឌិយតិ, អថ ខោ
តទារម្មណភវន្ត្ថសម្ពាតាបិ សម្បិណ្ឌិយតីតិ ឯវម្បី អត្តោលព្ពតិ, សម្ពវតីតិ
អត្តោ។ ឯវំ សតីតិ ឯវំ អញ្ញាមនោធាតុប្បវត្តិយា ឱវំ បវត្តចិត្តានំ
មនោវិញ្ញាណធាតុតាទស្សនេ សតិ។ សតិបិ មនសោ សម្ពុតភាវេ
មនោធាតុយា មនោវិញ្ញាណធាតុភាវប្បសន្នោ ន ហោតិយេវ តំសភាវស្សេវ
មនោវិញ្ញាណធាតុភាវេន និទ្ទិដ្ឋត្តា។ ឥទានិ តមេវត្ថំ

“បញ្ចវិញ្ញាណធាតុមនោធាតុ”តិអាទិនា ចាកជតរំ ករោតិ។

តត្ថិធុរសភារេនាតិ បញ្ចវិញ្ញាណធាតុហិវិសទិសសភារេន។ ឧប្បត្តិដ្ឋានេន
ចាតិ មនោធាតុកិរិយមនោវិញ្ញាណធាតុអាទីហិ បរិច្ឆិទ្ទេន ឧប្បជ្ឈនដ្ឋានេន ច។
ឥនានិ ឯកត្តក្កហណំវិនាបិ យថាវុត្តស្ស អត្តស្ស សម្ពុំ ទស្សេតុំ
“អនុបដិភេតី”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ សាមញ្ញវសេនាតិ សទិសភាវសេន។ តស្សាតិ
ភវជ្ជានន្តរំ ឧប្បន្នចិត្តស្ស។ អមនោវិញ្ញាណធាតុភាវាសិទ្ធិតោតិ
មនោធាតុភាវាសិទ្ធិតោ។ ន ហិ “មនោវិញ្ញាណធាតុយាបិ ឧប្បជ្ឈិត្វា
និរុទ្ធសមនន្តរំ ឧប្បជ្ឈតិ ចិត្តំ...បេ... តដ្ឋា មនោវិញ្ញាណធាតុ”តិ ឥទំ វចនំ
ភវជ្ជានន្តរំ ឧប្បន្នចិត្តស្ស មនោធាតុភាវំ សាដេតិ។ សិទ្ធិ ហិ មនោធាតុភាវេ
តំ តស្ស និវត្តកំ សិយាតិ អធិប្បាយោ។ មនោវិញ្ញាណធាតុយា បន ឧប្បន្នស្ស
ចិត្តស្ស មនោវិញ្ញាណធាតុភាវធិបកំ វចនំ តាទិសាយ មនោធាតុយាបិ
មនោវិញ្ញាណធាតុភាវមេវ ធិបេយ្យាតិ កចំ តស្ស និវត្តកំ សិយាតិ អាហា “ន
ហិ យំ ចោទីយតិ, តនេវ បរិហារាយ ហោតិ”តិ។

យទិ ឯវំ បញ្ចាទ្វារវជ្ឈនស្ស មនោវិញ្ញាណធាតុភាវាបត្តិ ឯវាតិ ចោទនំ
មនសិ កត្វា អាហា “មនោធាតុយាបិ”តិអាទិ។ បញ្ចវិញ្ញាណេហិ មនោធាតុហិ
ចវិសិដ្ឋោ សភារោ បញ្ចវិញ្ញាណ...បេ... សភារោ, តស្ស វសេន។
ចុតិបដិសន្ធិភវជ្ជានន្ត តទារម្មណាម្បិ ភវជ្ជន្តោគធំ កត្វា វុត្តំ។ ជវនាវសាធានីតិ
វា ជវនាវម្មណត្តា តទារម្មណាម្បិ គហិតំ ទដ្ឋព្វំ។ តេនេវាហា “ធម្មាវិកចិត្តេហិ
វា”តិអាទិ។

វិសុំ កាតុំ យុត្តន្តិ អាវជ្ឈនម្បិ យទិបិ រូចាទិវិសយំ ហោតិ, ជវនំវិយ
អាវម្មណសាទុភវនំ បន ន ហោតិ ឥ ឯទិសេ ហ្នានេវិសុំ កាតត្ថមេវ។ មនោ

ចាត់ ច-សន្តោ “មនព្វា បដិច្ចា” តិអាទីសុ វិយ ន សម្បជ្ឈណ្ឌនត្ថោ, អថ ខោ
ព្យតិវេកត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា

ហេដ្ឋា វុត្តនយត្ថាតិ ធម្មធាតុមនោវិញ្ញាណាត្វនំ “បញ្ចបណ្ណាស
កាមាវចរធម្ម អារព្ភ រដ្ឋន្តស្ស” តិអាទិនា (វិភ. អដ្ឋ. ១៥០; ១៦៨)
បរិត្តារម្មណាទិការេ ទស្សិយមាណេ “ចិត្តប្បាទ្ធរូបវសេន តំ តំ សមុទាយំ
ឯកេកំ ធម្មំ កត្វា” តិអាទិនា (វិភ. មូលដ្ឋ. ១៥០) តទត្ថស្ស ខន្ធវិភត្តវណ្ណានាទីសុ
វុត្តនយត្ថា។

បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ធាតុវិភត្តវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. សច្ចវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណានា

ឧទ្ទេសវណ្ណានា

១៨៩. សច្ចវិនិមុត្តំ នត្ថិ បវត្តិនិវត្តិតទុកយហេតុសន្មស្សនវសេន
បវត្តនតោ។ សច្ចេសុ កមតីតិ សច្ចេសុ វិសយភូតេសុ បវត្តតិ។
ទេសេតព្ពត្តវិសយា ហិ ទេសនាតិ។ ឯតេសុ កមតីតិ ឯតេសុ អរិយសច្ចេសុ
បរិញ្ញាទិកិច្ចសាធនវសេន បវត្តតិ។ “សីលសមាធិបញ្ញាសម្ពាត” ត្ថិ វុត្តំ

អត្ថសភាវ៍ កមនកិរិយាយ កត្តភាវេន គហិតន្តិ ចាកជតរំ កត្វា ទស្សេតុំ
“កី កមតី”តិ បុច្ឆតិ។ តញ្ជោហារេនាតិ តទុបចារេន។ ឯតេន និប្បវិយាយេន
អត្ថសភាវ៍ សាសនំ, បរិយាយេន វេទនសភាវន្តិ ទស្សេតិ។

តំសភាវាតិ ទុក្ខាទិសភាវា។ អមុសាសភាវាតិ ពាធនាទិភាវេន
ភូតសភាវា។ អញ្ញាការវហិតាតិ អពាធនាទិអាការវិវិត្តា។ ទិដ្ឋាតិ
ទុក្ខទុក្ខតាតន្តិមិត្តតាហិ។ រាគាទិកិលេសបរិឡាហោ កិលេសនាហោ។
សន្តានស្ស អវិច្ឆារិកតាករណំ បុគ្គលហ័សនំ។ អត្ថនោ ឯវ តិទិណភារោតិ
សង្ខតធម្មស្ស អត្ថនោ សភាវេនេវ រុដាវហិតិក្ខភាវោ។ សរសេនេវាតិ
សភាវេនេវ។ សម្មិណ្ឌាកស្ស សមុទយស្ស, កិលេសសន្តាបរហិតស្ស មគ្គស្ស,
អវិបរិណាមស្ស និរោធស្ស ទស្សនេន យថាសង្ខំ ទុក្ខស្ស
សង្ខតសន្តាបរិបរិណាមដ្ឋា អារិ ភវន្តិ អាហ “ឥតវេ យថាក្ខមំ
សមុទយមគ្គនិរោធនស្សនេហិ អារិភវនាការា”តិ។ ព្យាបេត្វាតិ ភវាទីសុ
នាធារម្មណេសុ ច វិសជា ហុត្វា។ អនេកត្ថត្តា ធាតុនំ “ឧបាទំ រាសិករណា”ន្តិ
វត្វា បុន តទត្ថំ វិវតិ “ទុក្ខនិព្ពត្តន”ន្តិ។ ឯកវោការភវេបិ ហិ រាសិភូតមេវ ទុក្ខំ
និព្ពត្តតិ អនេកធម្មសមូហតោ, បគេវ ចតុបញ្ចវោការភវេសុ។ ឯត្ថ ច
ព្យាបនត្ថំ អាការំ, តស្ស ច យ-ការាភមំ កត្វា សម្មិណ្ឌានត្ថំ អាយុហានន្តិ បទំ
វេទិតព្ពំ។ និទនាតីតិ ទុក្ខស្ស ឯកន្តការណាត្តា តំ និទស្សេន្តំ វិយ ជនេតីតិ
ទស្សេន្តោ “ឥទំ តំ ទុក្ខ”ន្តិអាទិមាហ។ ទុក្ខ...បេ... អារិ ភវតិ រោគទស្សនេន វិយ
រោគនិទានំ។ សំយោគ...បេ... ទស្សនេហិតិ សំយោគដ្ឋោ វិសំយោគសភាវស្ស
និរោធស្ស, បលិពោធដ្ឋោ និយ្យានសភាវស្ស មគ្គស្ស ទស្សនេន អារិ ភវតីតិ
អត្ថោ។ តេតិ សំយោគបលិពោធដ្ឋា។

ឯត្ថាតិ ឯតស្មី អារម្មណភូតេ សតិ។ សមុទយតោវិវេកោវិវេកដ្ឋោ។
និរោធនា ច តណ្ហាក្ខយភារតោ សមុទយតោវិវេត្ថោ, តស្មា អវិវេកក្ខតស្ស
សមុទយស្ស ទស្សនេន និរោធស្សវិវេកដ្ឋោ អារិ ភវតិ,
និព្វានាធិគមហេតុក្ខតស្សបិ មគ្គស្ស សប្បច្ចយតាយ សង្ខតការំ បស្សតោ
អប្បច្ចយស្ស និរោធស្ស អសង្ខតដ្ឋោ អារិ ភវតិ, តថា មរណាធម្មតាយ ទុក្ខំ
វិនស្សន្តំ បស្សតោ អមរណាធម្មស្ស និរោធស្ស អមតដ្ឋោ អារិ ភវតីតិ ឥមមត្តំ
ទស្សេតិ “វិវេកា” តិអាទិនា។ ឥតវេ សមុទយនិរោធនុក្ខទស្សនេហិតិ ឯត្ថ
សមុទយទស្សនេន “នាយំ ហេតុ និព្វានាធិគមាយ, អយំ បន ហេតុ” តិ
ហេតុដ្ឋោ អារិ ភវតិ។ តថា បរមគម្ពីរស្ស និបុណាតរស្ស ទុទ្ទសស្ស និរោធស្ស
ទស្សនេន ទស្សនដ្ឋោ សុខុម្បបទស្សនេន ចក្កុនាវិយ, ទុក្ខទស្សនេន បន
អនេករោគាតុរកបណាជនទស្សនេន ឥស្សរជនស្ស ឧទ្យារភារោវិយ មគ្គស្ស
អាធិបតេយ្យដ្ឋោ អារិ ភវតិ។

តេ បនេតេ ហេតុដ្ឋាធិកេ ស្សបតោ ទស្សេតុ “តត្ថ
បលីពោធិបច្ឆេនវសេនា” តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ បលីពោធិបច្ឆេនវសេនាតិ
សមុទយប្បហានវសេន។ “មគ្គាធិបតិនោ ធម្មា” តិ វចនតោតិ យស្មា សតិបិ
ឈានាធិនំ អារម្មណាធិបតិភារេ “ឈានាធិបតិនោ ធម្មា” តិ វេមាទិ ន វុត្តំ,
“មគ្គាធិបតិនោ ធម្មា” ឥច្ឆេវ បន វុត្តំ។ តស្មា សាតិសយោ មគ្គផ្ដធម្មានំ
អារម្មណាធិបតិភារោ។ តេនាហ “វិសេសតោ វា អារម្មណាធិបតិក្ខតា
មគ្គផ្ដធម្មា ហោន្តី” តិ។ សោ តេសំ អាគារោតិ យោ មគ្គផ្ដានំ គរុំ កត្វា
បច្ឆវេក្ខណាវសេន បវត្តធម្មានំ អារម្មណាធិបតិបច្ចយតាសង្ខតោ អាគារោ,
សោ មគ្គស្ស អាធិបតេយ្យដ្ឋោ។ បុរិមោ បន អាធិបតេយ្យដ្ឋោ
សហជាតាធិបតិវសេន វុត្តោ។ អភិសមេតត្ថដ្ឋោតិ យថាវុត្តបិធុនាធិអត្ថមេវ
បដិវិជ្ជិតត្ថតាយ ឯកជ្ឈំ កត្វា វេទិតិ។ តេន អភិសមយសទ្ធិំ កម្មត្តំ ទស្សេតិ។

អភិសមយស្សាតិ ញាណស្ស។ បវត្តិអាគារោតិ បរិជាននាទិវិសេសាការោ។
សោ ហិ មគ្គត្ថុណោ អសម្មោហតោ សិទ្ធោ, បច្ឆា បច្ឆវេក្ខណាទិនា ចាកដោ
ហោតិ។ អាគារោបិ ញាណោន អរណីយតោ អត្តោតិ វុច្ចតីតិ កត្វា
តតិយនយោ ទស្សិតោ។ បិដ្ឋនាទិនា ទស្សិតោ វិសយិវិភាគេនបិ
វិសយិវិភាគោ ហោតិ យថា “រូបសញ្ញា, សទ្ធសញ្ញា”តិ (សំ. និ. ៣.៥៧)។

កុដ្ឋិតំ ខន្តិ គរហិតំ ហុត្វា អសារំ។ “សមាគមោ”តិអាទិនា អន្ទយតោ
ព្យតិរេកតោ ច សំ-សទ្ធស្ស សំយោគត្ថដោតកត្តមាហា។ “ឧប្បន្នំ
ឧទិត”តិអាទិសុ កេវលស្ស បន្ទ-សទ្ធស្ស, ឥត-សទ្ធស្ស ច បយោគេ
ឧប្បត្តិអត្ថស្ស អនុបលព្ពនតោ, ឧ-សទ្ធស្ស ច បយោគេ ឧបលព្ពនតោ សោ
ឧប្បត្តិអត្ថំ ធិបេតីតិ អាហា “ឯវំ ឧប្បន្នំ ឧទិតន្តិ ឯត្ថាបី”តិ។ វិសុំ បយុជ្ជមាណាតិ
អាគម-ឥត-បទេហិវិនា បយុជ្ជមាណា។ សធាតុកន្តិ អន្តោនីតេន ធាតុនា
សធាតុកំ។ តេនេវ តេ “ឧបសគ្គា”តិ ច វុត្តា។

ទុក្ខវិវេកភាវន្តិ ទុក្ខវិវិត្តតំ។ និវត្តិយាតិ និព្វានស្ស។ និវត្តេត្វាតិ
អនុប្បាទសន្តោនវិសេសនវសេន និវត្តេត្វា។ និរោធបច្ចយតា និរោធស្ស
មគ្គស្ស អារម្មណបច្ចយតា។ បុគ្គលសន្និកិរិយាធម្មភាវេហិតិ
បុគ្គលធម្មភាវេន សន្និករណធម្មភាវេន ច។ ជលន្តិ អរិយជលំ។ តស្សាតិ
និដ្ឋានភូតាយ ជលសម្ពាតាយ ទុក្ខនិរោធប្បត្តិយា អភិសមយភូតាយ
ទុក្ខនិរោធប្បត្តិយា បដិបទតា ទដ្ឋញ្ច។

បដិវិជ្ឈនកាលេ និប្បវិយាយេន ពុទ្ធាទិសមញ្ញាតិ អាហា “បដិវិទូកាលេ
បវត្ត”តិ។ តតោ ឯវាតិ តេន បកាសិតត្ថា ឯវ។

តន្ត្រីមិត្តភាពជាតិ ជាតិអាធិវិយ អធិដ្ឋានភាវេន ទុក្ខស្ស ការណភាវេ, ន
សមុទយសង្ខារិយ បកវភាវេន។ ឧទយព្ពយបីឡើតភាវេ សង្ខារទុក្ខតា។
បវត្តនមេវាតិ បវត្តិ ឯវ។ កិច្ចំ រសោតិ រសស្ស កិច្ចត្ថតំ ទស្សេតិ។
បវត្តិនិវត្តិស្សតិ និទ្ទារណោ ភុម្មំ។ អវិការតាវិការភាវេ និច្ចតា។

មរិចិមាយាអត្តានន្តិ មរិចិយា មាយាយ អត្តនោ ច អរិយញ្ញាណស្សតិ
អរិយានំ ញ្ញាណស្ស។ តេន អរិយានំ មគ្គញ្ញាណានុសារេន
បវត្តនកញ្ញាណាម្បិ សង្កហិតំ ហោតិ។ តេនាហ “អវិតថតាហកស្ស” តិអាធិ។
តេសន្តិ បដិវេធបច្ចវេក្ខណញ្ញាណានំ។ តត្ថ បដិវេធសញ្ញាណស្ស
បដិវិជ្ជិតត្ថតា គោចរភាវេ, ឥតរស្ស អារម្មណភាវេ។ បដិវិជ្ជិតត្ថតា,
អារម្មណភាវេ វា បដិវេធសញ្ញាណស្ស គោចរភាវេ, ឥតរស្ស អារម្មណភាវេ។

ពោធិកប្បកវភាវេនាតិ ពោធិកស្ស ឧប្បាទកភាវេនវិសុំ គហិតត្ថា ន
តណ្ហា ពោធិកភាវេន គហិតា បវត្តិបវត្តិហេតុនំ អសង្ករវសេន ពោធិនតោ។
ឯវញ្ញា កត្វា អភិធម្មភាជនីយេបិ អយមត្ថវណ្ណោ យុជ្ឈតេវ។ យធិបិ ឯវំ
“ទុក្ខមេវ ពោធិក” ន្តិ និយមានុបបត្តិ, សមុទយភាវប្បសង្កោ ចាតិ ចោទនំ
សន្ធាយាហ “ជាតិអាធិនំវិយ វា” តិអាធិ។ ពោធិកត្ថស្ស ពោធិកត្ថេ ច និយមោតិ
អាហ “ទិដាបិ ពោធិកត្តាវជារណោនា” តិ។ យថា ហិ ពោធិកត្ថស្ស ទុក្ខេ
និយតតា, ឯវំ ទុក្ខស្ស ច ពោធិកត្ថេ និយតតាតិ។ សុត្តន្តភាជនីយេ តណ្ហាយ
ឯវ សមុទយភាវស្ស ទស្សិតត្ថា តណ្ហាវសេន និយមំ ទស្សេន្តោ “ន តណ្ហាយ
វិធា” តិអាធិមាហ។ សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណោ ហោសាតិ។ “កុសលេហិ
វិធា” តិអាធិនា ទុក្ខហេតុតាយ តណ្ហាយ បធានភាវមាហ។ តថា ហិ សា
កម្មវិចិត្តតាយ ហេតុការំ គន្ធន្តិវិសេសេន កម្មស្ស សហការិការណំ

ហោតីតិ។ ទ្វិជាបិ និយមេនាតិ មគ្គោ ជិយ្យានំ, ជិយ្យានមេវ ច មគ្គោតិ
ទ្វិប្បការេន និយមេន។

វេសិសច្ចំ សច្ចវាចា, តំសមុជ្ជាបិកា ចេតនា ចាតិ អាហា “វិវតិសច្ចេតិ
មុសាវាទវិវតិយ”ន្តិ។ កេចិ បន “វិវតិសច្ចំ សមាទានវិវតិ”តិ វេទន្តិ, តេសម្បិ ន
សមាទានមត្តំ វិវតិសច្ចំ, អថ ខោ សមាទានាវិសំវាទនំ។ តំ បន បដិញ្ញាសច្ចត្តា
មុសាវាទវិវតិយេវ ហោតិ។ តេនាហា “ន ហិ អញ្ញាវិវតិសុ សច្ចសន្នោ
និរុទ្ឋោ”តិ។ សតិបិ ទុក្ខសមុទយាវពោធនេ យាវនេវ និរោធមគ្គាធិគមត្តា
បញ្ញាការីនាតិ បដិមទ្វយស្សេវ សច្ចត្ថំ សាតិសយំ, តទធិគមស្ស ច
អវិវាទហេតុកំ សុត្តេ វិការីតំ ទស្សន្តោ “តស្ស បនា”តិអាទិមាហ។

ហំនំ នត្ថិតិ អត្តនោ វាទបតិជ្ជាបនការណំ នត្ថិតិ អត្តោ។
អត្តការបដិលាភេនេវ សត្តានំ ជាតិអាទិនំ បត្តិ សម្មុទ្ធិការោ ច ជាយតីតិ អាហ
“សម្មត្តតា, បច្ចក្ខតា ច បឋមតា”តិ។ ភគវតោ ទេសនាគ្គមេនេវ វា
បឋមាទិតា ទដ្ឋព្វា។

បរិជននាទីហិតិ បរិញ្ញាប្បហានសច្ចិកិរិយាការីនាហិ, និស្សក្កវចនញោតំ
អញ្ញាសន្តបេក្ខាយ។ ធម្មញ្ញាណកិច្ចន្តិ សភាវធម្មាវពោធនិច្ចំ។ បរិញ្ញេយ្យាទិនិ
ឯតប្បរមាទេវាតិ ឥតោ បរំ នេយ្យំ នត្ថិតិ ទស្សតិ។

ទុក្ខាទិនំ អរិយសច្ចការស្ស អនុរូបំ យុត្តំ, អាចរិយបរម្បរាគតំ វា សវនំ
អនុស្សវោ។ សុតានុសារេន, អញ្ញថា វា
កក្ខន្ធយុសនាទិអនិច្ចាទិសភាវសាមញ្ញាការបរិគ្គណ្ឌានំ អាការបរិវិតក្តោ។
យថាវិតក្កិតាការស្ស ទិដ្ឋិសម្ពាតាយ ទស្សនក្ខតាយ បញ្ញាយ និដ្ឋានក្ខមនំ
រោចនំ ទិដ្ឋិនិដ្ឋានក្ខន្តិ។ អាទិន្នាវិយ បកាយ និរោធំ ផុសតិ សច្ចិករោតិ

កិលេសនូវការវិវត្តិសេតិ។ ចត្តាវិបិ សច្ចានិ បស្សតីតិ វុត្តំ “យោ, ភិក្ខុវេ, ទុក្ខំ
បស្សតី” តិអាទិនា។

កាលន្តរទស្សនន្តិ នាគាភិសមយំ វទតិ។ ឯកទស្សនោតិ
ឯកសច្ចទស្សនោ។ ន យោជេតញ្ញា សិយាតិ យោជនាយញ្ញា សព្វទស្សនំ
ទស្សនន្តរបរមន្តិ ទស្សនានុបរមោ អាបជ្ជេយ្យ, សច្ចានញ្ញា នាគាភិសមយេ
ទុក្ខទស្សនាទីហិ បឋមមគ្គាទិប្បហេយ្យានំ សំយោជនត្តយាទីនំ
ឯកទេសប្បហានំ អាបជ្ជតិ។ តថា ច សតិ ឯកទេសសោតាបន្នតា,
តទនន្តរញ្ញា បត្តព្ពេន ជលេន ឯកទេសសោតាបន្នតា ច អាបជ្ជតិ, តស្មា ន
សច្ចានំ នាគាភិសមយោ យុត្តោ។ យថា ច នាគាភិសមយោ ន យុត្តោ, វរំ
អារម្មណភិសមយោបិ។ យទិ ហិ អារម្មណករណេន ចតុសច្ចាភិសមយោ
ឥច្ឆិតោ, ន មគ្គោ សយមេវ អត្តានំ អារម្មណំ ករោតីតិ អបរិបុណ្ណោ
សច្ចាភិសមយោ សិយា។ អញ្ញេន មគ្គេន មគ្គោ អាលម្ពិយតីតិ បរិបុណ្ណោវាតិ
ចេវ វរំ សតិ យេន មគ្គេន មគ្គោ អាលម្ពិតោ, សោបិ អញ្ញេន, សោបិ អញ្ញេនាតិ
អនវដ្ឋានំ សិយា, តស្មា ន អារម្មណបដិវេធតោ ចតុសច្ចាភិសមយោ យុត្តោ,
វុត្តនយេនេវ បន យុត្តោ។ កិញ្ញា បរិច្ឆិន្ទិតព្ពំ សមុច្ឆិន្ទិតព្ពញ្ញា អាលម្ពិតា
បរិច្ឆេទសមុច្ឆេទភាវនា មគ្គញ្ញាណស្ស ន យុត្តោ តតោ អនិស្សជភាវតោ,
សព្វសង្ខតវិនិស្សជំ និព្វានមេវ បន អារម្មណតា យុត្តោ។ អហេតុកទិដ្ឋិ
អកិរិយទិដ្ឋិគ្គហណេន គហិតា ហេតុព្យាបាវោ បរមត្ថតោ កិរិយាតិ កត្វា។

បរត្ថេតីតិ សដ្ឋតិ, បរត្ថិយា វា ហេតុ ហោតិ។ និរត្ថេតីតិ សំហារតិ បលយំ
គមេតិ, បលោកតាទិវសេន វា មោក្ខហេតុ ហោតិ។ បធានតោតិ បកតិតោ,
យំ “អព្យត្ត” ទ្គិបិ វុច្ចតិ។

“កាលោ ករោតិ ភូតានិ, កាលោ សំហារតី បជា;

កាលេ សុត្ត ជាតរតិ, កាលេ ហិ ធុរតិក្កមេ"តិ។ -

ឯវំវាទា កាលវាទិនោ។ "កណ្ហាកស្ស តិឱណតា, កបិដ្ឋជលាទីនំ
បរិមណ្ឌលតា, មិគបក្ខិសរីសចាទីនំវិចិត្តភារោតិ ឯវំវាទាយោ កេន ការីតា?
សភារេនេវ សិទ្ធា, ឯវំ សព្វម្បិ, ន ឯត្ថ កស្សចិ កាមការោ"តិ ឯវំវាទា
សភារវាទិនោ។ "លោកោ និយតោ អប្បេន្ឋសុត្តារុតោភេន្ឋមណីសទិសោ, ន ឯត្ថ
កស្សចិ បុរិសការោ"តិ ឯវំបវត្តវាទា និយតិវាទិនោ, -

"យទិច្ឆាយ បវត្តន្តិ, យទិច្ឆាយ និវត្តវេ;
យទិច្ឆាយ សុខទុក្ខំ, តស្មា យទិច្ឆតី បជា"តិ។ -

ឯវំបវត្តវាទា យទិច្ឆាវាទិសម្ពាតា អធិច្ចសមុប្បត្តិវាទិនោ ច ឯត្ថ សភារវាទេ
ឯវំ អន្តោគធាតិ ធន្ឋញ្ច។ អណ្ឌាហិ លោកោ បវត្តតីតិ អាជីវកវាទំ
សន្ធាយាហា។ សោ ហិ អការណាបរិគ្គហោ។ កណ្ហាទវាទោ បន
តស្សវិច្ឆារសេន អណ្ឌានំ សំយោគវិយោគតោ លោកស្ស បវត្តិនិវត្តិ វេទតិ។
បធានស្ស អប្បវត្តិតិ មហាតាទិភារេន អបរិណាមោ, អនភិព្យត្តិ វា។
"អហមញ្ញោ, បកតិ អញ្ញោ"តិ ឯវំ បវត្តបកតិបុរិសន្តរជាននេន
អត្ថសុខទុក្ខមោហេសុ អវិភាគគ្គហណេ និវត្តិតេ កិវ វុត្តនយេន បធានំ
នប្បវត្តិតិ, សោវិមោក្ខាតិ កាបិលា។ ឯវំវាទីតិ អាទិ-សន្តេន មហាព្រហ្មនោ
សមីបតា, សំយោគោតិ ឯវំវាទីនម្បិ សង្កហោ វេទិតញ្ចោ។

ឯកត្តាតិ ឯកភារតោ ឯកោបិ វុត្តោ។ តយោតិ កិច្ចវិភាគេន។ តានីតិ
សម្មាវាចាទិសីលានិ។ ធន្ឋស្ស សទ្ធិហនានុកូលាបិ ធន្ឋនវសេន បវត្តិ ហោតីតិ
សទ្ធិន្ទ្រិយសទ្ធាពលេហិ សទ្ធិ ធន្ឋិទ្ធិចានោ វុត្តោ។ តាទិសេ កាលេ

ឧបេក្ខានិមិត្តានុព្រហ្មនេន ឧបកាវា សមាធិស្ស សមវាហិតាវសេន
តាធិសកិច្ចាវ ឧបេក្ខា វេទិតញ្ញា។

វិយាតកត្តាតិ សំហារណីយវសេនវិហន្តការតោ។

អរិយសច្ចទ្វយន្តិ សមុទយមគ្គសច្ចទ្វយំ។ តេនេវាតិ
យថាវុត្តុក្ខានិសទ្ធានំ បរិញ្ញេយ្យាទិវាចកត្តា វេ។ អាធិបទសង្គហោតិ “ធុក្កំ,
ន អរិយសច្ច”ន្តិ ឥមិនា ចតុក្កេ អាធិបទេ សង្គហោ។ តទបេក្ខន្តិ
អរិយសច្ចសទ្ធាបេក្ខំ ធុក្កសទ្ធាំ។ ចតុត្ថបទសង្គហោតិ “នេវ ធុក្កំ, ន
អរិយសច្ច”ន្តិ ឥមិនា បទេន សង្គហោ។ អវសេសកិលេសាធម្មោតិ
តណ្ហាវុដ្ឋកិលេសា អវសេសាកុសលា, សាសវាទិ កុសលមូលានិ, សាសវា ច
កុសលធម្មា។ តេ ហិ អភិធម្មភាជនីយេ សមុទយភាវេន វុត្តា, ន
អរិយសច្ចភាវេនាតិ អាហា “សមុទយោ, ន អរិយសច្ច”ន្តិ។ អញ្ញានិ មគ្គផ្កានីតិ
ជលសម្មាធិដ្ឋិអាធម្មោ។ ឥមិនា នយេនាតិ ឯត្ថាយំ យោជនា - អត្ថិ សមុទយោ,
ន អរិយសច្ចំ, អត្ថិ អរិយសច្ចំ, ន សមុទយោ, អត្ថិ សមុទយោ ចេវ អរិយសច្ចញ្ញា,
អត្ថិ នេវ សមុទយោ, ន អរិយសច្ចំ។ តត្ថ បឋមបទំ វុត្តត្ថំ។ និរោធា អរិយសច្ចំ,
ន សមុទយោ, តណ្ហា សមុទយោ ចេវ អរិយសច្ចញ្ញា, មគ្គសម្បយុត្តា ធម្មា
សាមញ្ញជលានិ ច យស្ស បហាឆាយ ភគវតិ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ, តទការតោ
នេវ សមុទយោ, ន អរិយសច្ចំ។ ឥតវសច្ចទ្វយំ អរិយសច្ចំ តស្ស តស្ស
បការកេដ្ឋន សិយា សមុទយោ, ន បន យស្ស បហាឆាយ ភគវតិ ព្រហ្មចរិយំ
វុស្សតិ តថត្ថេន។ ឥតវចតុក្កេទ្វយេបិ អាធិបទំ វុត្តត្ថមេវ។ សេសេសុ
សមុទយោ អរិយសច្ចំ, ន និរោធា, អសម្ពុតធាតុ និរោធា ចេវ អរិយសច្ចញ្ញា,
មគ្គសម្បយុត្តា ធម្មា, សាមញ្ញជលានិ ច យស្ស សច្ចិកិរិយាយ ភគវតិ
ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ តថត្ថេន នេវ និរោធា, ន អរិយសច្ចំ។ ឥតវសច្ចទ្វយំ

អរិយសង្ខំ, និរោធដម្កតាយ សិយា និរោធា, ន បន យស្ស សង្ខិកិរិយាយ
ភគវតិ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ តថត្ថេន។ តថា និរោធា អរិយសង្ខំ, ន មគ្គោ,
អរិយមគ្គោ មគ្គោ ចេវ អរិយសង្ខារោ, មគ្គសម្បយុត្តា ធម្មា, សាមញ្ញជលានិ ច
យស្ស ការវនាយ ភគវតិ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ តថត្ថេន នេវ មគ្គោ, ន
អរិយសង្ខំ។ ឥតរសង្ខារំ សិយា មគ្គោ ឧបបត្តិមគ្គការវតោ, ន បន យស្ស
ការវនាយ ភគវតិ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ តថត្ថេន។

សន្តន្តិ សមាណំ។ ឯវំ ឥតវេសុប័តិ កាតញ្ចបិ កិរិយា ការករហិតា កេវលំ
អត្តនោ បច្ចយេហិ តាយ បវត្តមាណាយ បច្ចយសាមគ្គី កិរិយំ ករោតីតិ
វោហារមត្តំ ហោតិ។ និព្វតិគមកេសុបិ ឯសេវ នយោ។

សាសវតា អសុភតា កិលេសាសុចិបក្សរណតោ។ ទុក្ខាធិនន្តិ
ទុក្ខសមុទយមគ្គានំ។ សមុទយាធិការោតិ ទុក្ខស្ស សមុទយមគ្គការោ,
សមុទយស្ស មគ្គទុក្ខការោ, មគ្គស្ស ទុក្ខសមុទយការោ ច, ន បន និរោធការោ
ទុក្ខាធិនន្តិ សម្ពន្ធោ។ អញ្ញមញ្ញសមដ្ឋិតាតិ ទុក្ខាធិនំ ឥតវីតរសការវយោតោ។
តណ្ហាយាតិ អាធាវេ ភុម្មំ។ បុនព្វវស្សាតិ បុនភវសង្ខាតស្ស អាយតិទុក្ខស្ស។
បកតិវាធិនន្តិ កាបិលានំ។ វិការាតិ មហាតាធម្មោ ព្យត្តា។ វិការតោតិ
អភិព្យត្តិតោ, បរិណាមតោ វា បុព្វេ។ បដិប្បលីនា ចាតិ បច្ឆា បកតិយំ បលយំ
គតា វេសម្ពំ មុញ្ញិត្វា សត្តាធិសមភាវេន អន្តោ សមោរុទ្ធោ។ តេនាហ
“បកតិការវេនេវ តិដ្ឋន្តី”តិ។ បកតិការវេនេវាតិ អព្យត្តការវេនេវ។
សមុទយការវេនាតិ តណ្ហាសង្ខាតបកវការវេន។ អញ្ញថា
តំសម្បយុត្តអវិជ្ជាធិនម្បិ សមុទយការោ លព្ពតេវាតិ។ អវិភត្តេហិតិ
វេសម្បវិរហេន បកតិការំ គតេហិ។ “វិការេហី”តិ សាមញ្ញតោ វុត្ត
“មហាញ្ញា”តិអាធិនា សរូបតោ ធស្សេតិ។ តត្ថ មហាញ្ញាតិ មហាពុទ្ធិ។ តព្វ

កាបិលា “មហាអដ្ឋាសយោ” តិ ច វេហារន្តិ។ រូបតម្កត្តាធម្មោ បញ្ច តម្កត្តា,
អហំកាវោ ចាតិ ធម្មិសេសា។ ចក្កសោតំ យានំ ជិញ្ញា កាយោ វាចា ចាណិ
ចានោ ចាយុ ឧបត្ថំ មនោតិ ឯកាធសិទ្ធិយានិ។ បថីវី អាចោ តេជោ វាយោ
អាកាសន្តិ បញ្ច ភូតវិសេសា, តេហិ។ “បកតិការេនេវ បិតេហិ” តិ ឥមិនា
“អវិភត្តេហិ” តិ បទស្ស អត្ថំ វេទតិ។ សគញ្ញាតិ សព្វីជា អសុញ្ញតា។ តន្ត្រសូតិ
សុត្តសុ សមវាយិ ការណាភូតេសុ។ តថា កថាលេសុ។ តិវិធម្មំ តេ ការណំ
វេទន្តិ ឧបាធានការណំ និមិត្តការណំ សមវាយិ ការណាន្តិ។ តត្ថ
តុវិវេមសលាកាធម្មោ ឧបាធានការណំ។ តន្តវាយោ និមិត្តការណំ។ តន្តវោ
សមវាយិ ការណាន្តិ។ ធួសុ អណ្ណាសូតិ បថីវីភូតេសុ វា
អាចោតេជោវាយោភូតេសុ វា ធួសុ បរមាណូសុ។ ឥធម្មត្ថិវេហារាជនកោតិ
“ឥធម តន្តសុ បដោ, ឥធម កថាលេសុ យដោ, ឥធម ពិរលោសុ យដោ” តិអាទិនា
នយេន ហេតុផលានំ សម្ពន្ធកូតេន សត្តានំ ឥធម្មត្ថិវេហារា ជាយន្តិ។ សោ
គោវិសាលានំ វិយ អវិសុំ សហសិទ្ធានំ សម្ពន្ធនោ សមវាយោ។ ខាលុសេនានំ
វិយ បនវិសុំសិទ្ធានំ សម្ពន្ធនោ សំយោគោ។ តិសុ អណ្ណាសុ តិអណ្ណកំ ផលំ
សមវេតំ ឯកីភូតមិវ សម្ពន្ធន្តិ យោជនា។ “សមវេត” ន្តិ ឯតស្ស “ឯកីភូតមិវ
សម្ពន្ធន្តិ” តិ ឥទំ អត្ថវិវរណំ។ មហាបរិមាណាន្តិ មហានុបរិមាណំ
មហាបថីវីអាទិកំ ឯកំ ផលំ, យំ តេ “ការិយំ ប្រព្យ” ន្តិ វេទន្តិ។ យេហិ
ការណេហិ អារទ្ធិ ការិយប្រព្យំ, តទន្តោគធានិ ឯវ តានិ ការណានិ មញ្ញន្តិ តិ
អាហា “អត្តនោ អន្តោគធមហិ ការណេហិ” តិ។ សតិ សមវាយេ ហេតុម្ហិ ផលំ
សមវេតន្តិ ផលេ ហេតុ សិយា, តំ នត្តិ តិ ធស្សន្តោ អាហា “សមវាយាកាវា ផលេ
ហេតុ នត្តិ តិ ហេតុសុញ្ញំ ផល” តិ។

អាហារភេទេតិ កតត្ថិ ការាទិអាហារវិសេសេ។ តប្បច្ចយធម្មភេទេតិ
អដ្ឋោហរណីយវត្ថុសឡាយតនអវិជ្ជាអភិសង្ការសង្ការេ តេសំ

បច្ចុប្បន្នធម្មវិសេសេ, ឌីជីថ្លមក្សបវេទនាបដិសន្ធិវិញ្ញាណនាមរូបសង្ខារេត វា
តន្ត្រីត្ថធម្មវិសេសេ, តេ បច្ចុយា ឯតេសំ ធម្មវិសេសានន្តិ តប្បប្បដិវេទនា។
រូបាទិអារម្មណវសេន វាតិ យោជនា។ យានទ្វយវសេនាតិ
សមថវិបស្សនាយានទ្វយវសេន។ កិញ្ញាបិ មគ្គក្ខណេ សមថវិបស្សនា
យុគនទ្ធាវ, យថា បន សុញ្ញតាទិសមញ្ញា, ឯវំ សមថវិបស្សនាសមញ្ញាបិ
អាគមនតោ មគ្គស្ស សិយុន្តិ អាហា “អាគមនវសេន វុត្តោ” តិ។ យស្ស វា
បញ្ញាទ្រិយំ អធិកំ, តស្ស មគ្គោ វិបស្សនា, ឥតវស្ស សមថោតិ ឯវមេត្ត អត្ថោ
ទដ្ឋព្រោ។

សមាធិជាតិ សមាធានដ្ឋោវ។ តតោ ឯវាតិ សមាធិអនុគុណកិរិយត្ថោវ។

អាទាយ ឧបាត្វាតិ គហេត្វាវិយ តក្កេត្វាវិតក្កេត្វា។ ទិដ្ឋន្តិ
សម្មាទិដ្ឋិសម្មាសង្កប្បនំ។ បុរិមកាលស្ស វិយ និទ្ទេសោ យថា “ឯកំ ខន្ធិ បដិច្ច
តយោ ខន្ធា” តិ, “ឯកំ មហាភូតំ បដិច្ច តយោ មហាភូតា” តិ ច។

ឌីកាហិវតុន្តិ ញាណេន បដិវិជ្ជិតុំ។ គហេតុំ អសក្កុណោយ្យតាយ
សណ្ឋាតុំ។ សុខុមាយ បញ្ញាយ គហេតត្ថតាយ សុខុមត្ថុំ។ ឥតីតិ ឥមិនា
កមេនាតិ អយមត្ថោតិ អធិប្បាយេនាហា “ឥតិសន្ទេន វិជាននក្កមំ
ទស្សេតី” តិ។ ឯវំ បកាវេហីតិ ឯវំ-សន្ទេន ជោតិយមាដោ ឯវ អត្ថោ បកាវ-
សន្ទេន វុច្ចតីតិ “ឯវំ-សន្ទេន វិជាននកាវណាភូតេ នយេ ទស្សេតី” តិ វុត្តុំ។ ឥតីតិ
វា និទស្សនត្ថោ។ តេន វុត្តប្បភេទេ បច្ឆាមសនវសេន និទស្សេតិ។ ឯវំ-សន្ទោ
ឥទមត្ថោ។ តេន ឯវំ បកាវេហីតិ ឥទំបកាវេហី, ព្យាទិសេហីតិ អត្ថោ។

ឧទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១. ទុក្ខសច្ចនិទ្ទេសោ

ជាតិនិទ្ទេសវណ្ណា

១៩០. “ជាតិអាទិនិទ្ទេស” តិ ឥមិនា “តត្ថា” តិ បទស្ស អត្ថំ វេទតិ។
ទុក្ខមាតិកាតិ ទុក្ខទុក្ខាធិនំ ទុក្ខវិសេសានំ ឧទ្ទេសោ។ បទទ្វយេតិ
“បរិយាយទុក្ខំ, និប្បរិយាយទុក្ខ” ឆ្លំ ឯតស្មី បទទ្វយេ។

ទុក្ខត្ថាយេវាតិ និប្បរិយាយទុក្ខតំ វេទតិ។ សភាវេន នាមំ វិសេសេតីតិ
អនុត្តសញ្ញតំ ទស្សតិ។ បុរិមេន សភាវទុក្ខវាចកេន ទុក្ខសន្នេន។ សោ ហិ
វិសេសនំ អវច្ឆេទកភាវតោ បច្ឆិមំ សង្ខារទុក្ខដ្ឋំ វិសេសេតិ។ សោ ហិ
និវត្តេតព្ពគហេតព្ពសាធារណត្ថា អវច្ឆិទ្ធិតព្ពោ។ តេនាតិ
វិបរិណាមអធិដ្ឋានាទិបការវិសេសេន។

ទេសេតព្ពស្ស អត្ថស្ស សន្ធិបនំ ឥធ សង្ខេហោ, សោ ច តព្ពិភាគានំ
សាធារណភាវេតិ អាហ “សង្ខេហោ សាមញ្ញ” ឆ្លំ។ អន្តោកិរិទ្ធាតិ អន្តោគយេ
កត្វា, សង្ខេហេត្វា វា។ ឧភយថាបីតិ សង្ខេបតោបិ វិត្តារតោបិ។
សាធារណភាគានំ វិភជនំ វិភាគោ, វិត្តារោតិ អាហ “វិត្តារោ បនវិសេសោ” តិ។
វិសេសន្តរិនិវត្តកោតិ វិភាគន្តរាសង្ខាហកោ។

១៩១. អបរត្ថាតិ ភុម្មវេចនំ សាមិអត្ថេ យថា “សព្ពត្ថ ចាទក” ឆ្លំ អាហ
“សាមិអត្ថេបិ ហិ អបរត្ថសន្នោ សិជ្ឈតី” តិ។ សិទ្ធិ បន “ឥតរាហិបិ ទិស្សតី” តិ
ឥមិនា វេទិតព្ពា។ យស្មា ច ឯវំ សន្នោ សម្ពវតិ, តស្មា ចាឡិយំ សាមិវេសេន វុត្តំ
អជ្ជកថាយំ ភុម្មវេសេន ទស្សិតន្តិ ធីបេន្តោ “តេសំ តេសន្តិ វា” តិអាទិមាហ។
អបរស្សាតិ អបរស្ស សត្តស្ស។ មនុស្សាទិភេនោ ឧបបត្តិកវោ គតិ,
តព្ពិសេសភូតា ខត្តិយាទិសាមញ្ញាធិដ្ឋានា ខន្ធា ជាតីតិ ទស្សន្តោ
“បញ្ចកតិវេសេនា” តិអាទិមាហ។

តិណាការោតិ តិណាវិកប្បោ, តិណាវិសេសោតិ អត្ថោ។ ឯវន្តំ និទស្សនេ។
តេន វុត្តប្បការំ បឋមំ វិញ្ញាណាចាតុការំ បច្ឆាមសតិ។ តទុច្ចាធាយាតិ តតោ
បដ្ឋាយ។ អរិយភាវករណត្ថាតិ អរិយភាវករណត្ថា។ ករោតីតិ ហិ ករណំ។
អរិយសទិសត្ថា វា អរិយសីលំ។ បុព្វជ្ជនកល្យាណកានម្បិ ហិ
ចតុចារិសុទ្ធិសីលំ អរិយសីលសទិសំ។ អាការវិការាតិ
ឧប្បជ្ឈនាធិអាការវិកតិយោ។ សហុប្បាទកាតិ ឧប្បាទសហិតា ឧប្បាទាវត្ថា
ខន្ធា។ អាយតនវសេនាតិ បរិបុណ្ណាបរិបុណ្ណាយតនវសេន។ យោនិវសេនាតិ
អណ្ណាជាធិយោនិវសេន។ ឯកេកេនេវ បទេនាតិ យថា ទុតិយនយេ
ជាតិអាធិបទេសុ ធ្វើហិ ធ្វើហិ បទេហិ បរិបុណ្ណាបរិបុណ្ណាយតនយោនិវិភាគេន
សព្ពសត្តេ បរិយាធិយិត្វា ជាតិ ទស្សិតា, ន ឯវមិធិ។ ឥធិ បនេតេសុ
ឯកេកេនេវ បទេន អវិភាគតោ សព្ពសត្តេ បរិយាធិយិត្វា។ ឧភយត្ថាតិ
បុរិមបច្ឆិមនយេសុ ភាវនិទ្កេសោវ យុត្តោ។ អនភិហិតេ វិភត្តិវិធានំ,
នាភិហិតេតិ។ ចាកជា និព្វត្តិ អភិព្យត្តា និព្វត្តិ។

ទិដ្ឋំ ទិដ្ឋន្តិ ឯកវេការភវេ រូបាយតនធម្មាយតនវសេន ទិដ្ឋំ,
ចតុវេការភវេ មនាយតនធម្មាយតនវសេន ទិដ្ឋំ។ សេសេតិ បញ្ចវេការភវេ។
បញ្ចន្តិ ចក្កុសោតមនោរូបធម្មាយតនវសេន បញ្ចន្តិ។ តានិ ហិ រូបភវេ
បញ្ចវេការេ ឧបបត្តិក្ខណោ ឧប្បជ្ឈន្តិ។ កាមធាតុយំ បដិសន្ធិក្ខណោ
ឧប្បជ្ឈមាធនន្តិ យោជនា។ វិកលាវិកលីន្ទ្រិយានន្តិ
អបរិបុណ្ណាបរិបុណ្ណាយតនានំ សត្តានំ។ ឥន្ទ្រិយវសេនេវ ហិ អាយតនានំ
វេកល្លំ ឥន្ទ្រិតព្វំ។ តត្ថ វិកលីន្ទ្រិយស្ស សត្តន្តំ នវន្តំ ទសន្តំ បុនបិ ទសន្តំ,
ឥតរស្ស ឯកាទសន្តំ អាយតនានំ វសេន សង្កហោ វេទិតញោ។ សត្តន្តិ
កាយមនោរូបគន្ធរសជាដ្ឋព្វធម្មាយតនវសេន សត្តន្តិ។ គព្ពសេយ្យកញ្ចិ
សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ នវន្តិ ចក្កុសោតសន្ធាយតនវជ្ជានំ នវន្តិ។ អន្តពធិវសេន

ហ៊ាន វុត្តំ។ ធនន្ទន្តិ ចក្ខុសន្ទវដ្ឋានំ។ បុន ធនន្ទន្តិ សោតសន្ទវដ្ឋានំ។ អន្ទវសេន,
ពធិវសេន ចេតំ ទ្វយំ វុត្តំ។ ឯកាធនន្ទន្តិ សន្ទវដ្ឋានំ។

តំទុក្ខភារោតិ បរិយាយទុក្ខភារោ។ តត្ថ និព្ពត្តិនិវារណោនាតិ
ឧប្បលបទុមាធិសុ ឧប្បត្តិបដិក្ខេបេន អភាវកថនេន។ ទុក្ខប្បត្តិការណោតិ
ទុក្ខប្បត្តិយា ហេតុភូតេ ទុក្ខប្បត្តិដ្ឋានេ។

មរណានិទ្ទេសវណ្ណានា

១៩៣. ខន្ធភេទស្សាតិ ខន្ធវិធាសស្ស។ សោតិ ខន្ធភេទោ។
បពន្ធសមុច្ឆេទោតិ បពន្ធស្ស អច្ឆន្តសមុច្ឆេទោ។ តញ្ញាវតោតិ
សម្មតិមរណាភាវតោ។ តទេកទេសភាវតោតិ តទវយវភាវតោ។ តស្សេវ
នាមន្តិអសម្មោហតំ វុត្តំ សព្វស្សបិ
ឯកកម្មនិព្ពត្តជីវិតិន្ទ្រិយប្បពន្ធវិច្ឆេទភាវតោ។ សម្មតិមរណាមេវ ហិ
ជាតិក្ខយមរណំ, តំ បន ជាតិក្ខយមរណំ ឧបក្កមមរណំ, សរសមរណាន្តិ
ទុរិធំ។ តត្ថ សរសមរណាម្បិ អាយុក្ខយមរណំ, បុញ្ញក្ខយមរណាន្តិ ទុរិធំ។
ឯវមេតេសំ តទេកទេសតា វេទិតញ្ញា។ យញ្ញេត្ថ ឧបក្កមមរណំ, តំ
អកាលមរណំ។ សរសមរណំ កាលមរណំ។ មរណេន សត្តា
យថាលទ្ធអត្តភារេន វិយុដ្ឋន្តិតិ អាហា “សម្បត្តិកវក្ខន្ធហិវិយោជេតី”តិ។

ការណាត្តោតិ មូលត្តោ។ មូលញ្ញា “អាធិ”តិ វុច្ចតិ “កោ ចាធិ កុសលានំ
ធម្មានំ? សីលញ្ញា សុរិសុទ្ធី, ធិដ្ឋិ ច ឧដុកា”តិអាធិសុ (សំ. ធិ. ៥.៣៦៩)។ តេនាហា
“សន្ធិពន្ធនច្ឆេទមូលកន្តិអត្តោ”តិ។

ផលកិរិយាគត្តា ឡើងសី ហេតុកិរិយាតិ កត្វា វុត្ថំ “អន្តោគណា”តិ។
ព្យសនស្ស ហិ អាចាទកេហិ អាចាទនំ អាចាទេតព្ពអាបត្តិយា សហោ
សិដ្ឋតីតិ។

សោកនិទ្ទេសវណ្ណា

១៩៤. សុខំ ហិ នោតិ បវត្ថតិ ឯតេនាតិ សុខការណំ ហិតំ។
កោគព្យសនាធិបទត្ថវិសេសន្តិ កោគព្យសនំ, សីលព្យសនន្តិ វេ
កោគសីលបទានំ វសេន អត្ថវិសេសំ។ សមាសវិសេសន្តិ “រោគោយេវ ព្យសនំ,
ធិដ្ឋិ វេ ព្យសន”ន្តិ សមាធាធិករណាវសេន សមាសវិសេសំ។
អន្ធមានវត្ថុយាធាធិ បរិភុត្តិព្ពតតោ កោគោតិ អធិប្បតោ, សោ ច
ធម្មសមូហភាវេន។ តព្ពនាសាតិ ញាតិកោគព្យសនាធិ វុត្ថានីតិ តេ
វិការភាវេន បញ្ញាបេតព្ពត្តា បណ្ណាត្តិមត្តា។ បរិនិប្បន្នំ នាម ខន្ធបញ្ចកំ។
អតំសភាវត្តា បណ្ណាត្តិ អបរិនិប្បន្នា, អនិប្បន្នា ច ហោតីតិ វុត្ថំ “អបរិនិប្បន្នតំ
សន្ធាយ អនិប្បន្នានីតិ អាហា”តិ។ ន ហិ បណ្ណាត្តិ កេនចិ និច្ឆាធិយតិ។ អញ្ញត្ថាបិ
អបរិនិប្បន្នេ អនិប្បន្នេវេហារោ អាគតោតិ ទស្សេតុ
“អបរិនិប្បន្នតំយេវ”តិអាធិមាហ។ កាមព្យោត្ត អបរិនិប្បន្នំ “អនិប្បន្ន”ន្តិ វុត្ថំ,
“និប្បន្ន”ន្តិ បន ន បរិនិប្បន្នមេវ វុច្ចតិ, នាបិ សញ្ញា សភាវធម្មោតិ ទស្សេន្តោ
“ខន្ធវិភត្តេ ចា”តិអាធិមាហ។ និប្បន្នតា វុត្ថាតិ សម្ពន្ធា។ អនិប្បន្នតា
សភាវធម្មត្ថេបិ កេនចិ ន និច្ឆាធិយតីតិ កត្វា។

សង្កបិតំ ចិន្តនន្តិ បីតិសោមនស្សបដិបក្ខតោ, ទោសសម្បយោគតោ ច
អារម្មណោ អនភិវត្តិប្បវត្តិមាហ។ អន្តោ អត្តនោ និស្សយស្ស និទ្ធុហានវសេន វា
ឈានំ ចិន្តនំ អន្តោនិដ្ឋានំ។ សតិបិ អនុសោចនភាវេ អត្តនោ

កតាកតកុសលាកុសលវិសយោ មនោវិលេខត្វតោវិប្បជិសារោ កុក្កុដ្ឋំ,
យថាវុត្តអន្តោនិជ្ឈានំ សោកោតិ ឧភិន្នំវិសេសោ វេទិតញ្ចោ។

“មនោទ្វារជវនក្ខណោ”តិ បរិព្យត្តមន្តោនិជ្ឈានំ សន្ធាយាហ, ឥតវំ បន
បញ្ចាទ្វារជវនេសុបិ លព្ពតេវ។ តេនាហ “កាយវិញ្ញាណាធិ”តិអាទិ។
នោមនស្សស្សតិ អសោចនាការស្ស នោមនស្សស្ស, សោចនាការស្សបិ វា
នាជារីដិកស្ស។ តម្បី ហិ ទុក្ខមេវាតិ។ អញ្ញថាតិ មនោទ្វារជវនេ ឯវ គហិតេ។
តត្ថាតិ កាយវុត្តកមនោទ្វារិកេសុ។

បរិទេវនិទ្ទេសវណ្ណានា

១៩៥. អាទេវនសទ្ធិ កត្វាតិ អាទេវិត្វា, វិលបិត្វាតិ អត្ថោ។ បុគ្គលស្ស
សម្ពមភារោតិ យស្ស សត្តស្ស ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស អនវដ្ឋានភារោ។ សម្ពមំ វា
អព្ពន្ធុរគតំ តស្ស បច្ចុប្បជ្ជាបេតិ ចាកជការករណោនាតិ សម្ពមបច្ចុប្បជ្ជានោ។

មុដ្ឋិហិ ចោជនាធិនិ មុដ្ឋិចោជនាធិនិ។

យេន នោមនស្សេន។ បុព្វេ វុត្តទុក្ខតោតិ “អត្ថនោ ខន្ធំ មុដ្ឋិហិ
ចោជេតី”តិអាទិនា វុត្តទុក្ខតោ។ តំនិទានន្តិ បរិទេវនិទានំ។

ទុក្ខនោមនស្សនិទ្ទេសវណ្ណានា

១៩៦-៧. កាយទុក្ខាភិក្ខុតស្ស បតិការាភិលាសាយ
តាធិសទុក្ខាវហបយោគកាលាធិសុ កាយិ កទុក្ខស្ស តទុបនិស្សយតា
វេទិតញ្ចោ។ ឯតេន ទុក្ខនាតិ អនាថតាហត្ថចាទន្នេននាធិទុក្ខេន។

ឧបាយាសនិទ្ទេសវណ្ណានា

១៩៨. ឧក្ខត្តជ្ជាននិសង្ខាជីនិ ឧក្ខត្តជ្ជានាជីនិ។ ឆោមនស្សស្ស វត្ថុ ហោតិ
ឧបាយាសោតិ សម្ពន្ធោ។

អប្បយសម្បយោគនិទ្ទេសវណ្ណានា

១៩៩. អញ្ញាសាបេក្ខសន្តោ អសមត្ថសមាសោតិ តំ ទស្សេតិ “យេន
សមាសោ, ន តស្សយំ បដិសេធកោ អ-កាវេ”តិ។

បច្ឆិមទ្វយន្តិ “សមោធានំ មិស្សីកាវេ”តិ ឥទំ បទទ្វយំ។ តទត្ថវសេនាតិ
សមោធានត្ថស្ស, មិស្សីការត្ថស្ស ច វសេន សង្ខារេសុ លព្ពតិ។ អាគតេហិ ច
តេហិ សង្ខារេហិ បុគ្គលស្ស សំយោគោ ហោតីតិ យោជនា។

តំគហឈាមត្ថន្តិ អាចាថគតាវម្មណគ្គហឈាមត្ថំ។

ឥច្ឆានិទ្ទេសវណ្ណានា

២០០. តំ កាលន្តិ ចុតិចិត្តនិរោធតោ ឧទ្ធុំ កាលំ។ “យម្បី”តិ យំ-សន្តោ
ករណត្ថេ បច្ឆត្តន្តិ យេនបីតិ អត្ថោ វុត្តោ។ “យំ ឥច្ឆ”ន្តិ យំ-សន្តោ យទា
ឥច្ឆាបេក្ខោ, តទា “នលភតី”តិ វត្ថុ អលាភបធានាភាវតោ ឥច្ឆា
វិសេសីយតីតិ អាហា “អលាភវិសិដ្ឋា ឥច្ឆា វុត្តា ហោតី”តិ។ “ឥច្ឆំ នលភតិ
យ”ន្តិ វុត្ថំ កិរិយាបរាមសនក្ខតោ យំ-សន្តោ យទា “នលភតី”តិ វត្ថំ អបេក្ខតិ,
តត្ថ គុណក្ខតា ឥច្ឆា, បធានក្ខតោ អលាភោតិ អាហា “តទា ឥច្ឆាវិសិដ្ឋា
អលាភោ វុត្តោ ហោតី”តិ។

ហិរេត្ថប្បវហិតា ជិន្និកា, ធុត្តិកាតិ វុច្ឆន្តីតិ អាហា “ជិន្នភិន្នកណោនាតិ
និល្លជ្ជេន ធុត្តកណោនា”តិ។ កប្បជីកា សិព្ពិតបិលោតិកធាវិនោ។

អលត្តនេយ្យឥច្ឆន្តិ អលត្តនេយ្យវត្ថុស្មី ឥច្ឆំ។

ឧបាទានក្ខន្ធនិទ្ទេសវណ្ណានា

២០២. តាធិសស្ស វត្ថុនោ សញ្ញាវាតិ សាមញ្ញតោ អនវសេសគ្គហាលំ
សន្ធាយាហ។

អតិចាកជេន អតិវិយ បកាសេន ទុក្ខនាតិ អត្ថោ។

ទុក្ខសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. សមុទយសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណានា

២០៣. មនោវិយាតិ មនោ-សទ្ធស្ស វិយ។ ឥក-សទ្ធនាតិ “ចោនោភវិកា”តិ
ឯត្ថ ឥក-សទ្ធន។ គមិយត្ថត្ថាតិ ញាបិតត្ថត្ថា។ ករណសីលតា ហិ ឥធ
សីលត្ថោ, សោ ច ឥក-សទ្ធន វុច្ចតីតិ កិរិយាវាចកស្ស ករណសទ្ធស្ស
អទស្សនំ អប្បយោគោ។ វុត្ថត្ថានញ្ចា អប្បយោគោ។ សតិ បច្ចយន្តរសមវាយេ
បុនព្ភវស្ស ឆាយិកា, តទភាវេ អឆាយិកាតិ វុត្ថាតិ អាហ “អឆាយិកាបិ
បុនព្ភវំ ទេតិច្ឆេវា”តិ តំសភាវានតិវត្ថនតោ។ តេនេវាហ “សមាទសភាវត្ថា,
តទានុភាវត្ថា ចា”តិ។ តត្ថ សភាវោ តណ្ហាយនំ។ អានុភាវោ បច្ចយសមវាយេ
ជលនិច្ឆាទនសមត្ថតា។ ឥតវេស្វតិ អវសិដ្ឋកិលេសាទីសុ។
បវត្ថិវិចាកឆាយិនោ កម្មស្ស សហាយភូតា តណ្ហា “ឧបធិវេបក្កា”តិ
អធិប្បតាតិ អាហ “ឧបធិម្ហិ យថានិព្ពត្ថេ”តិអាទិ។ យថានិព្ពត្ថេតិ អត្ថនោ
បច្ចយេហិ និព្ពត្តប្បកាវេ។ នន្ទនំ សំឧប្បិលាវនំ អតិសស្សនំ។ រញ្ជនំ វត្ថស្ស វិយ
រដ្ឋជាតេន ចិត្តស្ស វិបរិណាមនំ, រមាបនំ វា។ វាគសម្ពន្ធនាតិ វាគបទសម្ពន្ធន

“ឧប្បជ្ឈស្ស” តិ បុល្លិដ្ឋវសេន វុត្តំ។ រូបារូបភវរាគោវិសុំ វក្ខតិ តិ ឯត្ថ វក្ខតិ-
កិរិយាបទំ កម្មត្ថេ វេទិតព្ពំ។

“សវត្ថុកំ ចក្ខុ” តិ ឥមិនា សកលំ ចក្ខុនិសកមាហា, ធុតិយេន
សសម្ភារចក្ខុំ។ ធិន្ទន្ទិ កណ្តាស្ស ធិន្ទបទេសំ។ កណ្តាពន្ទន្ទិ កណ្តាចាឡិ។
វណ្ណាសណ្ឋានតោ វត្ថុកម្ពលបដលំ វិយ, កិច្ចតោ មុនុសិនិទ្ធមធុររសទំ មញ្ញន្ទិ។
សាមញ្ញេន គហិតាតិ វិសយេន អវិសេសេត្វា គហិតា។ វិសយវិសិដ្ឋាតិ
ចក្ខាធិវិសយវិសិដ្ឋា។ ឯត្ថ ឧប្បជ្ឈតិ តិ សមុទាយាវយវេហិ វិយ
សាមញ្ញវិសេសេហិ ន នានត្ថវេហារោ ន ហោតិ យថា “រុក្ខោ សីសចា” តិ។ ន
ហិ សញ្ញោ រុក្ខោ សីសចា។ តស្មា កិរិយាភេទសញ្ញាវតោ “សយាធា ភុញ្ញន្ទិ
សធានា” តិ អាទិសុ វិយ “ឧប្បជ្ឈមាធា” តិ ឯត្ថ កិរិយាយ លក្ខណតា, ឥតវត្ថុ
លក្ខិតព្ពតា ច វុត្តា។ យធិ ឧប្បជ្ឈមាធា ហោតិ តិ អនិច្ចិតត្ថា សាសន្តំ
ឧប្បាទកិរិយាយ អត្ថិការមាហា។ តេន ឧប្បាទេ សតិ តិ អយមេតស្ស អត្ថោតិ
“ឧប្បជ្ឈមាធា” តិ ឯត្ថ ឧប្បាទោ ហេតុភាវេន វុត្តោ, ឥតរោ ច តស្ស
ជលភាវេនាតិ អាហា “សោ ហិ តេន ឧបយោជិតោ វិយ ហោតិ” តិ។
ឧប្បជ្ឈមាធាតិ វា តណ្ហាយ តត្ថ ឧប្បជ្ឈនសីលតា ឧប្បជ្ឈនសភាវោ,
ឧប្បជ្ឈនសមត្ថតា វា វុត្តា។ តត្ថេវ ចស្ស ឧប្បជ្ឈនសីលតា សក្កាយតោ អញ្ញាស្មី
វិសយេ បវត្តិយា អភាវតោ, សមត្ថតា បច្ចយសមវាយេន, អញ្ញថា
អសមត្ថតា, យតោ កណិច ន ឧប្បជ្ឈតិ។ និវិសមាធា និវិសតិ តិ ឯត្ថាបិ ឥមិនា
នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

សមុទយសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណាធា និដ្ឋិតា។

ក. និរោធសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណាធា

២០៤. តណ្ហាយ វិវដ្តនំ ហលិទ្ធិរាគស្ស វិយ បលុដ្ឋនន្តិ កត្វា អាហា
“ឧយគមនវសេនា”តិ។ វិច្ឆិទ្ធិ និរុដ្ឋនន្តិ វុត្ថំ “អប្បវត្តិគមនវសេនា”តិ។ ចជនំ
ធម្មំ, ហាបនំ វាតិ អាហា “អនបេក្ខតាយ ចជនវសេន, ហានិវសេន ចា”តិ។

តទប្បវត្តិ វិយាតិ តស្ស តិក្កអលាតុវល្លិយា អប្បវត្តិ វិយ។
អប្បវត្តិហេតុក្ខតម្បិ និព្វានំ តណ្ហាយ អប្បវត្តិ វិយ គយ្ហតីតិ អាហា
“តទប្បវត្តិ វិយា”តិ យថា “រាគក្ខយោ”តិ (សំ. និ. ៤.៣១៥, ៣៣០)។
អប្បវត្តិក្ខតន្តិ តណ្ហាយ អប្បវត្តិយា បត្តំ, បត្តព្ពន្តិ អត្ថោ។ និព្វានំ អាគម្ម
និរុទ្ធាយមិ តណ្ហាយ មិយរូបសាត្វបេសុ និរុទ្ធាតិ វត្តព្ពតាទស្សនត្ថំ វុត្តាតិ
យោជនា។ ឯត្ថ ច យស្មា មត្តោ, និព្វានញា តណ្ហាយ សមុច្ឆេទសាធនំ, តស្មា
“បុរិមា វា ឧបមា”តិអាទិនា ឧបមាទ្វយំ ឧកយត្ថ យថាក្កមំ យោជិតំ,
ឧកយដ្ឋានិយំ បន ឧកយត្ថាបិ លព្ពតេវ។

និរោធសច្ឆនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. មគ្គសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណានា

២០៥. តិត្ថិយេហិ កប្បិតស្ស មគ្គស្ស បកតិបុរិសន្តវញ្ញាណាទិកស្ស។
អរិយំ លភាបេតីតិ អរិយំ សាមញ្ញដលំ លភាបេតិ។

តត្ថិបក្ខវិវតិសភាវាតិ តស្ស សម្មាវាចាយ វិបក្ខតោ មិច្ឆាវាចាយ
វិវតិសភាវា។ ភេទករមិច្ឆាវាចា មិសុណាវាចា, សព្វាបិ វា មិច្ឆាវាចា
វិសំវាទនាទិវសេន ភេទករីតិ អាហា “ភេទករមិច្ឆាវាចាបហានេនា”តិ។
វិសំវាទនាទិកិច្ចតាយ ហិ លូខានំ អបរិក្កាហាកានំ មុសាវាទានំ បដិបក្ខក្ខតា
សិនិទ្ធការេន បរិក្កាហាកសភាវា សម្មាវាចា
តប្បច្ចយសុភាសិតសម្បជីក្កាហាកេ ជនេ, សម្បយុត្តជម្មេ ច បរិក្កល្លាន្តិ

បរវត្តតីតិ បរិគ្គហលក្ខណៈ។ តេជានា “ជនេ, សម្បយុត្តេ ច
បរិគ្គណ្ឌនកិច្ចវតី” តិ។ បរិកម្មាទិកោ តាទិសោ បយោគោ។ កាតតំ
បរិវរជនាទិកំ។ និវរជ្ជសមុជ្ជាបនកិច្ចវាតិ និវរជ្ជស្ស កត្តព្ភស្ស, និវរជ្ជាការេន
វា សមុជ្ជាបនកិច្ចវា។ សម្បយុត្តេ ច សមុជ្ជាបេន្តោតិ ឯត្ថ សមុជ្ជាបនំ
មិច្ឆាកម្មន្តបដិបក្ខក្ខតស្ស អត្តនោ កិច្ចស្ស អនុគុណភារេន សម្បយុត្តានំ
បរវត្តនមេវ, ឧក្ខិបនំ វា នេសំ កាយិកកិរិយាយ ភារុក្ខិបនំ វិយ។
សម្បយុត្តេ ធម្មានំ, អាជីវស្សេវ វាវិសោធនំ វេទាបនំ។

ទិដ្ឋកដ្ឋាតិ ទិដ្ឋិយា សហជបហានេកដ្ឋា, បឋមមគ្គសម្មាទិដ្ឋិវសេនេវ តំ
វេទិតតំ។ “ទិដ្ឋកដ្ឋអវិជ្ជាទយោ” តិបិ ចាហោ។ ឯតស្មី បក្ខេ
ចតុមគ្គសម្មាទិដ្ឋិយា សង្កហោ កតោ ហោតិ។ ឧបរិមគ្គសម្មាទិដ្ឋិយា បន
ទិដ្ឋិដ្ឋានេ តំតំមគ្គវដ្ឋោ មាណោ គហោតព្វោ។ សោ ហិ “អហ” ត្ថិ បរវត្តិអាការតោ
ទិដ្ឋិដ្ឋានិយោ។ បកាសេតីតិ កិច្ចបដិវេជនេ បដិវដ្ឋតិ។ តេនេវ ហិ អង្កេនាតិ
តេនេវ សម្មាទិដ្ឋិសម្ពាទេន មគ្គង្កេន។ តថាបរវត្តិតេន ករណាភូតេន, តេន វា
ការណេន។ អង្ក-សន្តោ ហិ ការណត្ថោបិ ហោតីតិ។ តត្ថាតិ មគ្គេ,
មគ្គចិត្តប្បាទេ វា។

ឥមស្សេវាតិ អរិយមគ្គបរិយាបន្នស្សេវ។ យទិបិ វិរមិតព្ពតោ វិរមន្តស្ស
ចេតនាបិ លព្ពតេវ, វិរតិយា ឯវ បន តទា បធានភាវោតិ អាហ
“វិរមណាកាលេ វាវិរតិយោ” តិ។ សុភាសិតាទីតិ អសម្ពប្បលាទាទិ។ អាទិ-
សន្តេន អបិសុណាទិ សង្កហិតា។ ភាសនាទីតិ ឯត្ថ បន កាយសុចរិតាទិ។
អមគ្គង្កត្ថាតិ អមគ្គសភាវត្ថា។ តមេវ ចេតនាយ អមគ្គសភាវតំ ទស្សេតុ
“ឯកស្ស ញាណស្ស” តិអាទិ វុត្ថំ។ តត្ថ សម្មាវាទាទិកិច្ចត្ថយំ នាម
មិច្ឆាវាទាទិនំ តិណ្ណំ ចាបធម្មានំ សមុច្ឆិន្ទនំ, មគ្គចេតនា ច តំសភាវា ន

ហោតីតិ ន តស្ស មគ្គកូលោ សម្មាវាចាទិការវសិទ្ធិ។ តំសិទ្ធិយន្តិ
កិច្ចត្ថយសិទ្ធិយំ។ យថា បនស្ស បុព្វភាគេ សុភាសិតវាចាទិការោ, ឯវំ
មគ្គកូលោបិ សិយា។ ឯវំ សន្តេ យថា តត្ថ ឯកស្ស សម្មាសង្កប្បស្ស តិកិច្ចតា,
សម្មាទិដ្ឋិអាទិនព្វា ឯកេកានំ ចតុកិច្ចតា, ឯវំ ឯកា មគ្គចេតនា
សម្មាវាចាទិកិច្ចត្ថយស្ស សាធិកា ភវេយ្យ, តថា ច សតិ មគ្គេ សម្មាវាចាទីនិ
តីណិ អដ្ឋានំ ន ភវេយ្យំ, ធន្យន្តិកោ ច អរិយមគ្គោ សិយាតិ តយិទមាហ
“ឯកាយ ចេតនាយា”តិអាទិនា។ យស្មា បនេតំ នត្ថិ, តស្មា
មគ្គបច្ចយតាវចនតោ ច ន ចេតនាយ មគ្គភាវោតិ មគ្គកូលោវិវតិយោវ
សម្មាវាចាទយោ។

ព្រហ្មណំ សុខំ។ សន្តសុខំ ឧបេក្ខា។ សា ហិ “ឧបេក្ខា បន សន្តត្តា, សុខមិច្ឆេវ
ភាសិតា”តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៦៤៤; វិភ. អដ្ឋ. ២៣២) វុត្តា។ វិតក្កាទិនន្តិ តេយេវ
អភិនិរោបនាទយោ ចាកជបរិយាយេន វុត្តា។

វចីសម្ពាវការតោ វចីភេទស្ស ឧបការកោវិតក្កោ។ “សាវដ្ឋា...បេ...
ឧបការកោ ឯវា”តិ ឥមិនា វចីភេទតំ សមុជ្ឈាបកេចេតនានំវិយ វិវតិយាបិ
វិសេសបច្ចយោវិតក្កោតិ ទស្សេតិ។ វចីភេទនិយាមិកា វាចាតិ
វចីទុច្ចរិតវិវតិមាហ។ សា ហិ សម្មាវាចាភូតា មិច្ឆាវាចាសុ សំយមិនី។ តត្ថ
យថាវិសំវាទនាទិមិច្ឆាវាចតោ អវិរតោ មិច្ឆាកម្មន្តតោបិ ន វិវមតេវ។ យថាហ
- “ឯកំ ធម្មំ...បេ... អការិយ”ន្តិ (ធម. ប. ១៧៦)។ តថា អវិសំវាទនាទិនា
សម្មាវាចាយ បិតោ សម្មាកម្មន្តម្យិ បូរេតិយេវាតិ អាហ “វចីភេទ...បេ...
ឧបការិកា”តិ។ ធម្មានំ បវត្តិនិដ្ឋាការតោ យថា គតីតិ និព្ពត្តិ វុច្ចតិ, ឯវំ
បវត្តិការតោ វសលក្ខណានិប័តិ អាហ “កិច្ចាទិសភាវេ វា”តិ។

អភិនន្តន្តិ តណ្ហាទិវសេន អភិនន្តនំ។

វាចុកគូកករណ៍ ឧត្តហោ, អត្ថបរិបុច្ឆន្នំ បរិបុច្ឆាតិ តទុកយំ សវនាជីនន្តិ
អាហា “សវនញ្ញាលោ ឯវ អវរោធំ គច្ឆន្តិ” តិ។ ញ្ញាលោន បរិច្ឆិន្ទិត្វា គហាលំ
បរិគ្គណ្ឌានំ។

តស្ស្សាតិ បយោគស្ស។

សោតិ កាមវិតក្កប្បវត្តិយា ការណាភូតោ សុភនិមិត្ត
អយោនិសោមនសិកាវោ។ តស្ស្សាតិ កាមវិតក្កស្ស។ គតំ គមនំ បវត្តិ, តស្ស
ឧបាយោតិ គតមគ្គោ។

បហាតព្ពឯកត្ថន្តិ បហាតព្ពតាសាមញ្ញំ។

មគ្គភាវេន ចតុព្ពិធម្មិ ឯកត្ថេនាតិ សោតាបត្តិមគ្គាធិវសេន ចតុព្ពិធម្មិ
មគ្គភាវេន ឯកត្ថេន សាមញ្ញតោ គហេត្វា “អស្ស” តិ ឯកវចនេន វុត្តន្តិ
អត្ថោ។ សព្ពស្ស មគ្គស្ស អញ្ញមញ្ញំ សទិសតា, តថា អសទិសតា ច
ឯកច្ចសទិសតា ច ឈានផ្កវសេន សព្ពសទិសសព្ពសទិសឯកច្ចសទិសតា,
សោ ឯវវិសេសោតិ យោជេតព្ពំ។ វិបស្សនានិយាមំ ធុរំ កត្វា អាហាតិ សម្ពុត្តោ។
ឥធម បនាតិ ឥមិស្សា សម្មាហារីនោធនិយំ។ សម្មសិ... បេ... និវត្តនតោតិ
បឋមត្ថេរវាធំ វេទន្តោ តទដ្ឋាសយំ បុរក្ខត្វា វេទតីតិ អធិប្បាយេន វុត្តំ។ ឥតរថា
ឥតរវាទាបេត្ថ ទស្សិតា ឯវាតិ។ ចាទកដ្ឋាននិយាមន្តិ ចាទកដ្ឋាននិយាមំ ធុរំ
កត្វា អាហាតិ យោជនា។ “វិបស្សនា ... បេ... ទដ្ឋញ្ញោ” តិ កស្មា វុត្តំ។ ន ហិ
តស្ស ឥធម បដិក្ខេបតា អត្ថិ។ តថា ហិ វុត្តំ “កេចិ វុដ្ឋានកាមិនិវិបស្សនា
និយាមេតីតិ វេទន្តិ” តិ? នយិទមេរំ។ ឥធម ឥធម ចាទកដ្ឋាននិយាមេបិ
វិបស្សនានិយាមោ ន បដិក្ខេត្តោតិ អយញ្ញេត្ត អត្ថោ។ តេនេវាហ
“សាធារណត្តា” តិ។ “ឥធម បនា” តិ ឥមិនាបិ បឋមត្ថេរវាទោ សង្កហិតោតិ

វេទិតព្រោះ យេធិ ឯវំ កស្មាវិបស្សនានិយាមោវិសុំ គហិតោតិ?
វាទត្តយាវិធុរតាទស្សនត្ថំ។ អញ្ញោ ចាចរិយវាទាតិ
សម្មសិតជ្ឈានបុគ្គលជ្ឈានសយវាទា។

“អារុហ្មេ តិកចតុក្កជ្ឈានំ... បេ... ន លោកិយ” ឆ្លំ ឥទំ ថេរវាទេ អាគតំ
ចោរាណជ្ជកថាយំ តន្តិ កត្វា បឋិតន្តិ អជ្ឈសាលិនិយំ សង្កហេត្វា វុត្តន្តិ អាហា
“វុត្តំ អជ្ឈសាលិនិយន្តិ អធិប្បាយោ” តិ។ យេសូតិ បច្ឆិមជ្ឈានវដ្ឋានិ សន្ធាយ
វេទិតិ។ តត្ថ ហិ អរូបុប្បត្តិយំ សំសយោ, ន ឥតរស្មី។ “ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈាន” ឆ្លំ
វុត្តេ អវិសេសតោ សាសវាទាសវំ អបេក្ខិយតិ,
និវត្តេតព្ពគហោតព្ពសាធារណវចនេនេត្ត សាសវតោ អវច្ឆិន្ទនត្ថំ “តព្វា
លោកុត្តរ” ឆ្លំ វត្វា និវត្តិតធម្មទស្សនត្ថំ “ន លោកិយ” ឆ្លំ វុត្តន្តិ ទស្សន្តោ អាហា
“សមុទាយព្វា... បេ... អាហា” តិ។ ឥតរថា ព្យកិចារាភាវតោ “លោកុត្តរ” ឆ្លំ
វិសេសនំ និវត្តកំ សិយា។ តយោ មគ្គាតិ ទុតិយមគ្គាទយោ។ តជ្ឈានិកន្តិ
តិកចតុក្កជ្ឈានិកំ សោតាបត្តិដលាធិ។ អញ្ញាយានិកាបីតិ
តិកចតុក្កជ្ឈានតោ អញ្ញាយានិកាបិ ចតុក្កជ្ឈានិកាបិ មគ្គា ឧប្បជ្ឈន្តិ។ បិ-
សន្នេន តជ្ឈានិកាបិ តិកចតុក្កជ្ឈានិកាតិ អត្តោ។ យេធិ ឯវំ ចតុវេការភវេបិ
បញ្ចវេការភវេវិយ មគ្គស្ស តិកចតុក្កជ្ឈានិកភាវេ កេនស្ស
ឈានផ្កាធិនិយាមោតិ អាហា “ឈានផ្កាធិនិយាមិកា
បុព្វាភិសម្ពាសមាបត្តិ” តិ។ បុព្វាភិសម្ពាសមាបត្តិ ច ចាទកក្ខតា អត្តនា
អតិក្កន្តធម្មវិរាគភាវេន វិបស្សនាយ បុព្វាភិសម្ពាសការី អរូបសមាបត្តិ,
ដលសមាបត្តិ វា។ តេនាហា “ចាទក” ឆ្លំ។ ន សម្មសិតព្វាតិ ន សម្មសិតព្វា
សមាបត្តិ ឈានផ្កាធិនិយាមិកា សម្មសិតព្វានំ តិកចតុក្កជ្ឈានំ តត្ថ
អនុប្បជ្ឈនតោ, ឥតរត្ថ ច វិសេសាភាវតោ។ ដលស្សបីតិ
ចតុត្ថបញ្ចមជ្ឈានិកដលស្សបី។

ទុក្ខញ្ញាណាជីនន្តិ ទុក្ខសមុទយញ្ញាណានំ។

តំតំកុសលារម្មណារម្មណត្តាតិ កាមាវចរាជីសុ យេន យេន កុសលេន សន្តិ
នេក្ខម្មសង្កប្បាធយោ ឧប្បជ្ឈន្តិ, តស្ស តស្ស កុសលស្ស អារម្មណំ អារម្មណំ
ឯតេសន្តិ តំតំកុសលារម្មណារម្មណា, តញ្ញាវតោ។

តំតំវិរមិតញ្ញាធិអារម្មណត្តាតិ វិសំវាទនវត្ថុអាធិអារម្មណត្តា។ វីតិក្កមិតញ្ញតោ
ឯវ ហិវិរតីតិ។ “អង្គាន”ន្តិ ឥទំ “នេក្ខម្មសង្កប្បាធិន”ន្តិ ឯត្ថាបិ យោជេតព្វំ
អវយវេន វិជា សមុទាយាកាវតោ។ វិសេសបច្ឆយោតិ ភិន្នសីលស្ស,
អបរិសុទ្ធសីលស្ស វា សម្មប្បធានាសម្ភវតោ សមាធានស្ស វិយ វាយាមស្ស
សីលំ វិសេសបច្ឆយោ។ អយញ្ច អត្ថោ យទិមិ បុរិមសិទ្ធសីលវសេន យុត្តោ,
សហជាតវសេនាបិ បនលព្ពតេវាតិ ទស្សេន្តោ “សម្មយុត្តស្សបិ”តិ អាហា។
សហជមេវ ចេត្ត អធិប្បេតន្តិ អាហា “សម្មយុត្តស្សវ ចា”តិអាធិ។ សម្មោសោ
បមាធនា, តប្បដិបក្ខោ អសម្មោសោ អប្បមាធនា, សោ ចិត្តស្ស អារក្ខាតិ អាហា
“ចេតសោ វក្ខិតតា”តិ។

សីលក្ខន្ធា ចាតិ ច-សទ្ធន សមាធិក្ខន្ធា ច។ ឧត្តប្បធានត្តា សីលស្ស
អនោសសាធនតា, ជីវរណាជេដ្ឋកស្ស កាមច្ឆន្ទស្ស ឧប្បិបច្ឆនីកការតោ
សមាធិស្ស អលោកសាធនតា ទដ្ឋញ្ញា។ សាសនន្តិ បដិវេធសាសនំ,
“សាសនព្រាហ្មចរិយ”ន្តិ ច វទន្តិ។

មគ្គសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សុត្តន្តកាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មកាជនីយវណ្ណានា

២០៦-២០៧. “បរិញ្ញេយ្យការវហិតេ ឯកន្តបហាតព្ពេ” តិ កស្មា វុត្ថំ, ននុ
តណ្ហាយបិ ចក្ខាធីនំ វិយ តណ្ហាវត្ថុតាវចនេន បរិញ្ញេយ្យតា វុត្ថា។ យថាហ
“រូបតណ្ហា លោកេ បិយរូបំ សាត្រូបំ, ឯត្ថេសា តណ្ហា ឧប្បជ្ជមាណា ឧប្បជ្ជតិ,
ឯត្ថ និវិសមាណា និវិសតិ” តិ អាធិ (ធី. និ. ២.៤០០; ម. និ. ១.១៣៣; វិភ. ២០៣)។
តប្បដិពទ្ធសំ កិលេសប្បហានវសេន សមតិក្កមិតព្ពតា ហិ បរិញ្ញេយ្យតា។
ឯកន្តបហាតព្ពតា ច ន តណ្ហាយ ឯវ, អថ ខោ អវសេសានំ
សំកិលេសធម្មានម្បិ។ តថា ហិ តេសំ សព្ពេសោ អច្ចន្តប្បហាយិ កា
នស្សនការវនាតិ? សច្ចមេតំ, តថាបិ យថា “ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ បរិញ្ញេយ្យ” ត្ថិ (សំ.
និ. ៥.១០៩៩) តណ្ហាវន្លេ ឧបាទានក្ខន្ធបញ្ចកេ បរិញ្ញេយ្យការវេ និរុទ្ធោ, ន តថា
តណ្ហាយ, តណ្ហាយ បន “យាយំ តណ្ហា ចោនោភវិកា” តិ អាធិនា (វិភ. ២០៣;
ធី. និ. ២.៤០០; ម. និ. ១.៩១, ៤៦០; សំ. និ. ៥.១០៨១; មហាវ. ១៤; បដិ. ម. ១.៣៤)
សមុទយភារវេ វិយ សាតិសយំ បហាតព្ពតាវេ និរុទ្ធោតិ ធស្សេតុ
“បរិញ្ញេយ្យការវហិតេ ឯកន្តប្បហាតព្ពេ” តិ វុត្ថំ។ យស្ស អសង្កហិតោ
បទេសោ អត្ថិ, សោ សប្បទេសោ, ឯកទេសោតិ អត្ថោ។ តត្ថាតិ
អរិយសច្ចសន្តោ។ សមុទយោតិ សមុទយត្ថោ។ “និប្បទេសតោ សមុទយំ
ធស្សេតុ” ត្ថិ សមុទយស្សវេត្ថ គហាលោ ការណំ ធស្សេតុ “ទុក្ខនិរោធា
បដិ” តិ អាធិ វុត្ថំ។ តត្ថ ទុក្ខនិរោធាតិ ទុក្ខំ, និរោធា ច។ អរិយសច្ចទេសនាយត្ថិ
អរិយសច្ចទេសនាយម្បិ សច្ចទេសនាយំ វិយ។ ធម្មតោតិ ទេសេតព្ពធម្មតោ
និប្បទេសា ឯវ។ “អវសេសា ច កិលេសា” តិ អាធិនា ទេសនាភេនោ ឯវ ហិ តត្ថ
វិសេសោ។ តេនាហ “ន ហិ តតោ អញ្ញោ” តិ អាធិ។ អបុញ្ញោ នត្ថិតិ ធម្មតោ
អបុញ្ញោ នត្ថិតិ អត្ថោ។ តស្សាតិ សមុទយស្ស។ សព្ពត្ថ តិសុបិ វាវេស្សតិ
អជ្ជន្តិកបញ្ចន្តិកសព្ពសង្គាហិកភេទេសុ មហាវាវេសុ, តទន្តោគទេសុ ច
បញ្ចសុ កោដ្ឋាសេសុ។ អបុព្វស្សាតិ “អវសេសា ច កិលេសា” តិ អាធិនា

តណ្ហាយ អបុព្វស្ស។ អវសិជ្ជកិលេសាទីនញ្ចិ សមុទយតាវចនំ ឥធន
អបុព្វទស្សនំ។ តស្ស យទិមិ ទុតិយតតិយវាសេសុវិសេសោ នត្ថិ, បញ្ចាសុ បន
កោដ្ឋាសេសុ ឧបរូបរិ អបុព្វំ ទស្សិតន្តិ កត្វា វេរុត្តំ។ តញ្ចិ
សមុទយវិសេសទស្សនំ, ឥតរំ បន មគ្គវិសេសទស្សនំ។ តស្ស ច ធម្មតោ
អបុព្វភារោ ទស្សិតោយេវ។ យទិ វេរុ ទុតិយាទិកោដ្ឋាសេសុ,
បឋមកោដ្ឋាសេសិ វា កស្មា តណ្ហា គហិតាតិ អាហ

“អបុព្វសមុទយទស្សនត្ថាយមិ ហិ”តិអាទិ។ កេវលាយាតិ
តទញ្ញកិលេសាទិនិវេក្ខាយ។ ទេសនាវសេន ន វុត្តោតិ ន ធម្មវសេនាតិ
អធិប្បាយោ។ តស្មា ទុក្ខាទីនិ តត្ថ អរិយសច្ចទេសនាយំ សប្បទេសានិ
ទស្សិតានិ ហោត្តិ បរិយាយេនាតិ ទដ្ឋព្វំ។ អភិធម្មទេសនា បន
និប្បរិយាយកថាតិ កត្វា អដ្ឋកថាយំ “និប្បទេសតោ សមុទយំ
ទស្សេតុ”ឥច្ឆេវ វុត្តំ។ បច្ចយសង្ខាតន្តិ បច្ចយាភិមតំ បច្ចយភូតំ,
បច្ចយកោដ្ឋាសំ វា។

តេសន្តិ កុសលធម្មានំ។ បច្ចយានំ បហានវសេនាតិ ហេតុនិរោធន
ជលនិរោធំ ទស្សេតិ, តប្បដិពទ្ធកិលេសប្បហានេន វា កុសលានំ បហានំ វុត្តំ។
យថា “ធម្មាមិ វោ, ភិក្ខុវេ, បហាតញ្ញា”តិ (ម. និ. ១.២៤០)។ ឥតិ បរិយាយតោ
កុសលានំ បហានំ វុត្តំ, ន និប្បរិយាយតោ តទភាវតោតិ អាហ “ន ហិ កុសលា
បហាតញ្ញា”តិ។ យថា ច កុសលធម្មេសុ, អព្យាកតធម្មេសុមិ វិសេវ នយោ។
និរោធន្តិ អសង្ខតធាតុ។ អប្បវត្តិភារោតិ យោ និរោធស្ស និព្វានស្ស
តណ្ហាទិអប្បវត្តិហេតុភារោ, តំ បហានន្តិ វុត្តន្តិ អត្ថោ។

កាយកម្មាទិសុទ្ធិយាតិ បុព្វភាគកាយកម្មវចីកម្មអាជីវសុទ្ធិយា
ទ្វរត្រូបនិស្សយតំ អរិយមគ្គស្ស ទស្សេតិ តិ សម្ពុទ្ធា។ បញ្ចដ្ឋកំ...បេ.... បវត្តតំ

ដីបេតិ, ន បន អរិយមគ្គស្ស បញ្ចុក្កតត្ថាតិ អធិប្បាយោ។ ញាបកនិទស្សនន្តិ
ញាបកការនិទស្សនំ, ឯតេន “វចនតោ”តិ ឥទំ ហេតុអត្ថេ និស្សក្កវចនន្តិ
នស្សេតិ។ វចនតោតិ វា ព្យៀនិសស្ស វចនស្ស សញ្ញាវតោ។ បដិបទាយ
ឯកទេសោបិ បដិបទា ឯវាតិ អត្ថោ។ និទ្ទិដ្ឋោ ធម្មសង្គាហកេហិ
សង្គាយនវសេន។

ឈានេហិ ទេសនាបវេសោ “លោកុត្តរំ ឈានំ ភាវេតី”តិ (ធរ. ស. ២៧៧)
ឈានសីសេន ទេសនាវ។ តថា ភាវនាបវេសោ។ ចាឡិកមនន្តិ ចាឡិបវត្ថុ
ចាបទេសនា។ យថាវិជ្ជមានធម្មវសេនាតិ តស្មី ចិត្តប្បទេ
លត្ថមានវិតក្កាធិធម្មវសេន។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា

២៧៥. តស្សាតិ សុត្តន្តភាជនីយស្ស។ ឯវំ បនាតិ “អបិចេសា សម្មាទិដ្ឋិ នាម
បុព្វភាគេ នាណក្ខណា នាណាម្ពណា”តិ អាទិប្បការេន។ ឯវញ្ច កត្វាតិ
លោកុត្តរមគ្គស្សេវ មគ្គសច្ចការស្ស អធិប្បេតត្ថា។ តេនាតិ តេន ការណេន,
អរិយមគ្គស្សេវ ឧទ្ទិសិត្វា និទ្ទិដ្ឋត្ថាតិ អត្ថោ។

បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សច្ចវិភង្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. ឥន្ទ្រិយវិភង្គោ

១. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា

២០៩. ចក្ខុទ្វារភាវេតិ ចក្ខុទ្វារភាវហេតុ។ តំទ្វារិកេហិតិ តស្មី ទ្វារ
 បរត្ថនកេហិ ចិត្តចេតសិកេហិ។ តេ ហិ “តំ ទ្វារំ បរត្ថិឌីកាសភូតំ ឯតេសំ
 អត្ថិ”តិ តំទ្វារិកា។ ននុ ច តត្ថត្ថកេហិបិ តំ ឥន្ទជ្ជំ ការេតិ។ តេនាហ
 អដ្ឋកថាយំ “តិក្ខុ តិក្ខុត្តា, មន្តេ ច មន្តត្តា”តិ? សច្ចំ ការេតិ, តត្ថត្ថកាបិ បន
 ឥធ “តំទ្វារិកា”ឥច្ឆេវ វុត្តា។ អបរិច្ឆត្តទ្វារភាវំយេវ ហិ ចក្ខុ និស្សយជ្ជន
 “វត្ថុ”តិ វុច្ឆតិ។ អថ វា តំទ្វារិកេសុ តស្ស ឥន្ទជ្ជោ ចាកដោតិ “តំទ្វារិកេហិ”តិ
 វុត្ថំ។ ឥន្ទជ្ជោ បរេហិ អនុវត្តនីយតា បរមិស្សរភាវេតិ ធស្សន្តោ “តញ្ញា...បេ....
 អនុវត្តន្តិ”តិ អាហា។ តត្ថ តត្ថ ចក្ខុ។ តេតិ តំទ្វារិកេ។ កិរិយានិជ្ជានវាចី អាវិ-
 សន្នោ “វិជិតាវិ”តិអាធិសុ (ធិ. និ. ១.២៥៨; ២.៣៣; ៣.១៩៩) វិយាតិ អាហ
 “បរិនិជ្ជិតកិច្ចជានន”តិ។

“ធិ ឥមាធិ, ភិក្ខុវេ, ឥន្ទ្រិយានិ។ កតមាធិ ធិ? ចក្ខុន្ទ្រិយំ...បេ.... មនិច្ឆ័យ”តិ
 (សំ. និ. ៥.៤៩៥-៤៩៩) ឯវំ កត្តចិ ធិបិន្ទ្រិយានិ អាគតានិ, កស្មា បន សុត្តន្ត
 ខន្ធជាយោវិយ ឥន្ទ្រិយានិ ឯកជ្ឈំ ន វុត្តានិ, អភិធម្មេ ច វុត្តានិ តិ អាហ “តត្ថ
 សុត្តន្ត”តិអាធិ។ និស្សរណ្ណាចាយាធិការតោតិ ឯត្ថ លោកុត្តរេសុ
 មគ្គបរិយាបន្នានិ និស្សរណំ, ឥតរាធិ និស្សរណាជលំ, វិវដ្តសន្និស្សិតេន
 និព្ពត្តិតានិ សទ្ធិន្ទ្រិយាធិនិ និស្សរណ្ណាចាយោ, ឥតរេសុ កាធិចិ បរត្ថិភូតានិ,
 កាធិចិ បរត្ថិឌីកាចាយោតិ វេទិតញ្ញានិ។

ខីណាសវស្ស ភាវភូតោតិ ធម្មុត្ថបក្ខាវិយ ខីណាសវស្សេវ ធម្មភូតោ។

ទ្វេ អត្តាតិ ឥន្ទលិដ្ឋឥន្ទសិដ្ឋជ្ជា។ អត្តនោ បច្ចយវសេនាតិ យថាសកំ
 កម្មាធិបច្ចយវសេន។ តំសហិតសន្តានេតិ ឥត្ថិន្ទ្រិយសហិតេ,
 បុរិសិន្ទ្រិយសហិតេ ច សន្តានេ។ អញ្ញាការេនាតិ ឥត្ថិអាធិតោ អញ្ញេន

អាណាវេន។ អនុវត្តន៍យកវា ឥតបុរិសិទ្ធិយានំ អាធិបច្ចន្តិ យោជនា។
ឥមស្មិញត្ថេតិ អាធិបច្ចត្ថេ។

តេសន្តិ អនញ្ញាតញ្ញាស្សាមីតិទ្រិយាធិនំ តិណ្ណំ។ យា សុខទុក្ខិទ្រិយានំ
ឥដ្ឋានិដ្ឋាការសម្ភោគរសតា វុត្តា, សា អារម្មណសភាវេនេវ វេទិតញ្ញា, ន
ឯកច្ចសោមនស្សិទ្រិយាធិនំវិយ បរិកប្បវសេនាតិ ទស្សន្តោ “ឯត្ថ
ចា”តិអាធិមាហា។

យទិចិ បុរិសិទ្ធិយានន្តរំ ជីវិតិទ្រិយំ រូបកណ្តោបិ (ធរ. ស. ៥៨៤) ទេសិតំ, តំ
បន រូបជីវិតិទ្រិយំ, ន ច តត្ថ មនិទ្រិយំ វត្ថា ឥតិបុរិសិទ្ធិយានិ វុត្តានិ។ ឥធម បន
អដ្ឋកថាយំ ឥទ្រិយានុក្កមោ វុត្តោ សញ្ញាការេន យមកទេសនាយ សំសន្នតីតិ
ទស្សន្តោ អាហា “សោ ឥទ្រិយយមកទេសនាយ សមេតី”តិ។ បុរិមបច្ចិមានំ
អដ្ឋត្ថិកពាហិរាធិនំ ចក្ខាធិនំ បុរិមានំ អដ្ឋត្ថិកានំ, ឥតិទ្រិយាធិនំ បច្ចិមានំ
ពាហិរានំ។ តេសំ មជ្ឈេ វុត្តំ ឧភយេសំ ឧបការកតាធិបនត្តន្តិ អធិប្បាយោ។
តេន ឯវម្មិ ទេសនន្តរាណុរោធន ជីវិតិទ្រិយស្ស អនុក្កមំ វុត្តំ វដ្ឋតីតិ ទស្សតិ។
កាមញ្ញោត្ថ ឯវំ វុត្តំ, បរតោ បន កិច្ចវិនិច្ឆយេ ឥធម ចាឡិយំ អាគតនិយាមេនេវ
មនិទ្រិយានន្តរំ ជីវិតិទ្រិយស្ស, តទនន្តរញ្ញា ឥតិបុរិសិទ្ធិយានំ កិច្ចវិនិច្ឆយំ
ទស្សស្សតិ។ សព្វំ តំ ទុក្ខំ សម្ពារទុក្ខភាវេន, យថាវហំ វា
ទុក្ខទុក្ខតាធិភាវេន។ ទុរិយត្ថភាវានុបាលកស្សាតិ រូចារូបវសេន ទុរិយស្ស
អត្ថភាវស្ស អនុបាលកស្ស។ រូចារូបវសេន ទុរិយស្ស ហិ ជីវិតិទ្រិយំ ឥធម
គហិតំ។ “បវត្តី”តិ ឯតេន សហជាតធម្មានំ បវត្តនវសេន ជីវិតិទ្រិយេន
វេទយិតានំ បវត្តតព្ពតំ ធិបេតិ។ “ការាមគ្គសម្មយុត្ត”ន្តិ ឥមីនា ជលភូតំ
អញ្ញិទ្រិយំ និវត្តតិ។ ការាគហណាញោត្ថ សក្កា អវត្តំ។ “ភាវេតព្ពត្តា”តិ

វុត្តត្តា ការណាភារៈ ចាកដោយ។ ធម្មនាមន្តរាតិ សមាណជាតិភូមិកេន
អព្យវហិតតំ សន្ធាយាហ, ន អនន្តរបច្ចយំ។

តស្សតិ ឥន្ទ្រិយបច្ចយការស្ស។ អនញ្ញសាធារណត្តាតិ អញ្ញេហិ
អនិទ្ទ្រិយេហិ អសាធារណត្តា។ ឯវំ សាមត្តិយតោ កិច្ចវិសេសំ វុត្តបេត្វា
បករណតោបិ តំ ធម្មេតិ “ឥន្ទ្រិយកថាយ ច បវុត្តត្តា”តិ។ អញ្ញេសន្តិ
អញ្ញេសំ ឥន្ទ្រិយសភាវានម្បិ សហជាតធម្មានំ។ យេហិ តេ ឥន្ទ្រជ្ជំ កាវេន្តិ, តេសំ
វសវត្តាបនំ នត្ថិ, យថា មនិទ្ទ្រិយស្ស បុព្វត្ថមសភាវាការតោ សយញ្ច តេ
អញ្ញេត្ថ មនិទ្ទ្រិយស្សេវ វសេ វុត្តន្តិ។ តេនាហ “តំសម្បយុត្តានិបិ ហិ”តិអាទិ។
យទិ ឯវំ កថំ តេសំ ឥន្ទ្រជ្ជាតិ? “សុខនាទិលក្ខណោ សម្បយុត្តានំ
អត្តាការាទុវិធាបនមត្ត”ន្តិ វុត្តោវាយមត្តោ។ “ចេតសិកត្តា”តិ ឥមិនា
សម្បយុត្តធម្មានំ ចិត្តស្ស បធានតំ ធម្មេតិ។ តតោ ហិ “ចេតសិកា”តិ វុច្ឆន្តិ។
សព្វត្តាតិ វសវត្តាបនំ សហជាតធម្មានុចាលនន្តិ ឯវំ យាវ
អមតាភិមុខការបច្ចយតា ច សម្បយុត្តានន្តិ តំកិច្ចនិទ្ទេសេ។ “អនុប្បាទនេ,
អនុបត្ថម្ភេ ច សតិ”តិ បទំ អាហារិទ្ធា សម្ពន្ធិតព្វំ។ ន ហិ បទត្តោ សញ្ញាវំ
ព្យភិចរតីតិ ជនកុបត្ថម្ភកត្តាភារេបីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តប្បច្ចយានន្តិ
ឥត្ថិបុរិសនិមិត្តាទិបច្ចយានំ កម្មាទីនំ។ តប្បវត្តនេ និមិត្តភារោតិ
ឥត្ថិនិមិត្តាទិអាការ្យបនិព្វត្តនេ ការណាភារៈ។ ស្វាយំ ឥត្ថិន្ទ្រិយាទីនំ តត្ថ
អត្ថិភារោយេវាតិ ទដ្ឋព្វំ។ យស្មិញ្ចិ សតិ យំ ហោតិ, អសតិ ច ន ហោតិ, តំ
តស្ស ការណន្តិ។ “និមិត្តភារោ អនុវិធាន”ន្តិ ឥមិនា អនុវិធានសទ្ធស្ស
កម្មត្ថតំ ធម្មេតិ។ សុខទុក្ខភាវប្បត្តាវិយាតិ សយំ សុខទុក្ខសភាវប្បត្តា
វិយ, សុខន្តា ទុក្ខន្តា ច វិយាតិ អត្តោ។ អសន្តស្ស...បេ.... មជ្ឈត្តាការាទុចាបនំ
អញ្ញាណុបេក្ខនាទិវសេន វេទិតព្វំ។ សមាណជាតិយន្តិ អកុសលេហិ
សុខទុក្ខេហិ អកុសលូបេក្ខាយ, អព្យាកតេហិ អព្យាកតូបេក្ខាយ,

កុសលសុខតោ កុសលូបេក្ខាយ។ តត្ថាបិ ភូមិវិភាគេនាយមត្តោ ភិក្ខុត្វា
យោជេតញ្ចោ។ តំ សត្វំ ខន្ធវិភង្កេ វុត្តឌីឡាវិកសុខុមវិភាគេន ជីបេតត្ថំ។
អាទិសទ្ទេនាតិ “កាមរាគព្យាបាទាទី”តិ ឯត្ថ វុត្តអាទិសទ្ទេន។
សំយោជនសមុច្ឆិទ្ធនតទុបនិស្សយតា ឯវ សន្ទាយ អញ្ញាតាវិន្ទិយស្ស
កិច្ចន្តរាបសុតតា វុត្តា, តស្សាបិ
ឧទ្ធក្ខាតិយសំយោជនបដិប្បស្សន្តិប្បហានកិច្ចតា លព្ភតេវ។ អព្យាបីភាវតោ
វា អញ្ញាតាវិន្ទិយស្ស បដិប្បស្សន្តិប្បហានកិច្ចំ ន វុត្តត្ថំ, តតោ
អញ្ញាវិន្ទិយស្សាបិ តំ អដ្ឋកថាយំ អនុទ្ធឯ។ មគ្គានន្តរញ្ញំ ផលំ “តាយ សន្ទាយ
អវុបសន្តាយា”តិអាទិវចនតោ (ធរ. ស. អដ្ឋ. ៥០៥) កិលេសានំ
បដិប្បស្សម្ពនវសេន បវុត្តតិ, ន ឥតវំ។ អញ្ញថា អរិយា សត្តកាលំ
អប្បដិប្បស្សន្តិកិលេសនវថា សិយុំ។ ឥតវស្ស បន និច្ចន្តរាគេសុ សត្តវេហារោ
វិយ វុត្តិវសេន បដិប្បស្សន្តិកិច្ចតា វេទិតញ្ចា។

ឯត្ថាហា - កស្មា បនឯត្ថកាលេវ ឥន្ទ្រិយានិ វុត្តានិ, ឯតានិ ឯវ ច
វុត្តានីតិ? អាទិបច្ចត្ថសម្ភវតោតិ ចេ។ អាទិបច្ចំ នាម ឥស្សរិយន្តិ
វុត្តមេតំ។ តយិទំ អាទិបច្ចំ អត្ថនោ កិច្ចេ ពលវន្តិ អញ្ញេសម្មិ
សភាវធម្មានំ លព្ភតេវ។ បច្ចយាជីនវុត្តិកា ហិ បច្ចយុប្បន្នា។ តស្មា តេ
តេហិ អនុវត្តិយន្តិ, តេ ច តេ អនុវត្តនីតិ? សច្ចមេតំ, តថាបិ អត្ថិ តេសំ
វិសេសោ។ ស្វាយំ វិសេសោ “ចក្កវិញ្ញាណាទិប្បវត្តិយញ្ញំ ចក្ខាទីនំ
សិទ្ធិមាទិបច្ច”ន្តិអាទិនា (វិភ. អដ្ឋ. ២០៩) អដ្ឋកថាយំ ធន្សិតោយេវ។

អបិច ខន្ធបញ្ចកេ យាយំ សត្តបញ្ញត្តិ, តស្សាវិសេសនិស្សយោ ធរ
អដ្ឋត្តិកានិ អាយតនានីតិ តានិ តាវ អាទិបច្ចត្ថំ ឧបាទាយ
“ចក្កុន្ទ្រិយំ...បេ.... មនិន្ទ្រិយ”ន្តិអាទិតោ វុត្តានិ។ តានិ បន យេន ធម្មេន

បវត្តន្តិ, អយំ សោ ធម្មា តេសំ បិវតិហេតុតិ ទស្សនត្ថំ ជីវិតំ។ តយិមេ
សង្ក្ខិយបដិពទ្ធា ធម្មា ឥមេសំ វសេន “ឥត្ថិ, បុរិសោ” តិ វេហវីយន្តិតិ
ទស្សនត្ថំ ភាវទ្ធយំ។ ស្វាយំ សត្តសញ្ញិតោ ធម្មបុញ្ញោ បពន្ធវសេន
បវត្តមាធា ឥមាហិ វេទនាហិ សំកិលិស្សតិ ទស្សនត្ថំ វេទនាបញ្ចកំ។
តតោ វិសុទ្ធត្ថិកានំ វេទានសម្ភារទស្សនត្ថំ សទ្ធាធិបញ្ចកំ។ តតោ
វេទានសម្ភារា ឥមេហិ វិសុជ្ឈត្ថិ, វិសុទ្ធិប្បត្តា, និដ្ឋិតកិច្ចា ច ហោត្ថិ
ទស្សនត្ថំ អន្តេ អនញ្ញាតញ្ញាស្សមីតិ ទ្រិយាធិនិ តិណិ វុត្តានិ។ សព្ពត្ថ
“អាធិបច្ឆត្ថំ ឧបាទាយា” តិ បទំ យោជេតព្ពំ។ ឯត្តាវតា អធិប្បត្តសិទ្ធិតិ
អញ្ជេសំ អគ្គហណំ។

អថ វា បវត្តនិវត្តិនំ និស្សយាធិទស្សនត្ថម្បិ ឯតានិ ឯវ វុត្តានិ។
បវត្តិយា ហិ វិសេសតោ មូលនិស្សយភូតានិ ធម្មន្ទត្ថិកានិ
អាយតនានិ។ យថាហ “ធម្ម លោកោ សមុប្បន្នោ” តិ អាធិ (សុ. និ. ១៧១)។
តស្ស ឧប្បត្តិ ឥត្ថិបុរិសិទ្ធិយេហិ។ វិសភាគវត្ថុសរាគនិមិត្តា ហិ
យេភុយ្យេន សត្តកាយស្ស អភិនិព្វត្តិ។ វុត្តញ្ជោតំ “តិណ្ឌំ ខោ បន,
មហារាជ, សន្និចាតា គព្ពស្សវក្កន្តិ ហោតិ, ឥធម មាតាបិតរោ ច
សន្និបតិកា ហោតិ, មាតា ច ឧត្តនំ ហោតិ, គព្ពោ ច បច្ចុបដ្ឋិតោ
ហោតិ” តិ (ម. និ. ១.៤០៨; ២.៤១១; មិ. ប. ៤.១.៦)។ អវជ្ជានំ ជីវិតិទ្រិយេន
តេន អនុចាលេតព្ពតោ។ តេនាហ “អាយុ បិវតិ យបនា យាបនា” តិ អាធិ។
ឧបកោកោ វេទនាហិ។ វេទនាវសេន ហិ ឥដ្ឋាធិសព្ពវិសយុបកោកោ។
យថាហ - “វេទយតិ វេទយតិ តិ ខោ, ភិក្ខុវេ, តស្មា វេទនាតិ វុច្ឆតិ” តិ (សំ.
និ. ៣.៧៩)។ ឯវំ បវត្តិយា និស្សយសមុប្បន្ននិសម្ភោគទស្សនត្ថំ
ចក្ខុទ្រិយំ យាវ ឧបេក្ខិទ្រិយន្តិ ចុទ្ធសិទ្ធិយានិ ទេសិតានិ។ យថា ចេតានិ
បវត្តិយា, ឯវំ ឥតរាជិនិវត្តិយា។ វិវដ្តសន្និស្សតេន ហិ និព្វត្តិតានិ

សទ្ធាធីនិ បញ្ចា ឥន្ទ្រិយានិ និវត្តិយា និស្សយោ។ ឧប្បាទោ
អនញ្ញាតញ្ញាស្សមីតិ ឥន្ទ្រិយេន តស្ស បឋមំ ឧប្បជ្ឈនតោ។ អវជ្ជានំ
អញ្ញាឥន្ទ្រិយេន។ ឧបកោតោ អញ្ញាតាវិឥន្ទ្រិយេន អគ្គដលសមុបកោតតោ។
ឯវម្មិ ឯតានិ ឯវ ឥន្ទ្រិយានិ ទេសិតានិ។ ឯត្តាវតា
យថាធិប្បតត្តសិទ្ធិតោ អញ្ញោសំ អគ្គហណំ។ ឯតេនាបិ នេសំ
ទេសនានុក្កមោបិ សំវណ្ណិតោ វេទិតញោ។

២២០. កុសលាកុសលវីរិយាធីនីតិ ឯត្ថ អាទិ-សទ្ធន កុសលសមាធិអាទិនំ,
អព្យាកតវីរិយាធីនញ្ច សង្កហោ ទដ្ឋញ្ចោ។ បច្ចយាធីតិ អាទិ-សទ្ធន
ទេសារម្មណាទយោ គហិតា, យថាវុត្តវីរិយាធីនិ, ចក្ខុធីនិ ច សង្កណ្ឌាតិ។
ឥច្ឆេវំ សត្តសង្កាហិតានិ វីរិយិឥន្ទ្រិយាទិបទានិ, ចក្ខុឥន្ទ្រិយាទិបទានិ ច។ តេនាតិ
“ឯវំ សន្តេបី” តិអាទិនា ភូមិវិភាគកថនេន។ តន្តិវត្តនេនាតិ សព្វេសំ
សត្តភូមិកត្តនិវត្តនេន។ អវិជ្ជមានសង្កាហិតត្តន្តិ តស្សំ តស្សំ ភូមិយំ
អនុបលព្ពមានស្ស ឥន្ទ្រិយស្ស សង្កាហិតតា។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា

ឥធន ឥមស្មី “សត្តិឥន្ទ្រិយា អនារម្មណា” តិ ឯវំ ឯកន្តានារម្មណាត្ថ វុច្ចមានេ ន
អាភជ្ជំ ជីវិតិឥន្ទ្រិយំ ន ភាសិតំ។ ជីកាយំ បន អនាភជ្ជន្តិ កតសមាសំ កត្វា វុត្តំ។
រូបធម្មេសុ សង្កហិតតត្តន្តិ “រូប” ត្តិ គណិតតំ។ អរូបកោដ្ឋាសេន អរូបការេន
សិយាបក្ខេ សង្កហិតំ។ កស្មា? តស្ស បរិត្តារម្មណាទិតា អត្ថិតិ។ យស្មា បន
រូបារូបមិស្សកស្សេវ វសេន សិយាបក្ខេសង្កហោ យុត្តោ, ន ឯកទេសស្ស,
តស្មា ឯកទេសស្ស តំ អនិច្ចន្តោ អាហា “អធិប្បាយោ” តិ។ ឥទានិ តមត្ថំ

បកាសេតុំ “អរូបកោដ្ឋាសេន បនា” តិអាទិ វុត្តំ។ នវត្តព្ពតាតិ
បរិគ្គារម្មណាទិកាវេន នវត្តព្ពតា។ កថំ បន រូបកោដ្ឋាសេនស្សនាមម្មណាស្ស
នវត្តព្ពតាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “ន ហិ អនាមម្មណា” តិអាទិ។
“អវិជ្ជាមាណាមម្មណាស្ស” តិ ឥមិនា “អនាមម្មណា” តិ
ពាហិរត្ថសមាសោ អយន្តិ ទស្សេតិ។ នវត្តព្ពេស្ស តិ សារម្មណាកាវេន
នវត្តព្ពេស្ស។ អនាមម្មណាត្ថាតិ អារម្មណាហិតត្ថា។ “នវិន្ទិយា សិយា
បរិគ្គារម្មណា, សិយា មហគ្គតារម្មណា, សិយា អប្បមាណាមម្មណា, សិយា ន
វត្តព្ពា ‘បរិគ្គារម្មណា’ តិបិ ‘មហគ្គតារម្មណា’ តិបិ
‘អប្បមាណាមម្មណា’ តិបិ” តិអាទិសុ (វិភ. ២២៣) វិយ ន សារម្មណាស្សេវ
នវត្តព្ពតំ ទស្សេតិ។ យថា ច ន សារម្មណាស្សេវ នវត្តព្ពតាបរិយាយោ, អថ ខោ
អនាមម្មណាស្សបិ តិ សារម្មណេ និយមាកាវោ។ ឯវំ នវត្តព្ពំ សារម្មណាមេវា តិ
អយម្បិ និយមោ នត្ថិតិ ទស្សេន្តោ “នវត្តព្ពេស្ស វា សារម្មណាត” តិ អាហា។ តស្ស
ន ទស្សេតិ តិ សម្ពន្ធា។ “ន ហិ” តិអាទិនា តមេវត្ថំ វិវេតិ។

តត្ថ រូបនិព្វានានំ សុខាទិសម្បយុត្តកាវេន នវត្តព្ពតា, ន
បរិគ្គារម្មណាទិកាវេនាតិ ចោទនំ មនសិ កត្វា អាហ “អថាបិ” តិអាទិ។ តត្ថ
អថាបិ វត្តតីតិ សម្ពន្ធា។ សិយា អនាមម្មណាត្ថបិ វត្តព្ពំ សិយាតិ អនាមម្មណំ
ធម្មាយតនំ សារម្មណាហិ វិសុំ កត្វា ឯវំ វត្តព្ពំ សិយា។ នវត្តព្ព-សន្ធា យទិ
សារម្មណាស្សេវ វត្ថេយ្យ, ន ចេវំ វុត្តំ, អវចនេ ច អញ្ចំ ការណំ នត្ថិតិ ទស្សេន្តោ
អាហ “ន ហិ បញ្ញបុច្ឆកេ សាវសេសា ទេសនា អត្ថិ” តិ។ តស្មា នវត្តព្ព-សន្ធា
អនាមម្មណាសុបិ វត្តតេវាតិ អធិប្បាយោ។ យាបិ “អជ្ជិន្ទិយា សិយា
អជ្ជត្តារម្មណា” តិ អជ្ជត្តារម្មណាទិកាវេន នវត្តព្ពតា វុត្តា, សា
ជីវិតិន្ទិយស្ស អាកិញ្ចញ្ញាយតនកាលេ
បឋមារុប្បវិញ្ញាណាការមត្តារម្មណាតំ សន្ធាយ វុត្តា, ន សារម្មណាស្សេវ

នវត្តព្ពតាទស្សនត្ថំ, នាបិ អនាវម្ពណស្ស បរិវត្តាវម្ពណាទិកាវេន
នវត្តព្ពតាការទស្សនត្ថន្តិ ទស្សនោ “អដ្ឋិទ្រិយា សិយា អដ្ឋត្តាវម្ពណាទិ ឯត្ត
ចា”តិអាទិមាហ។ តត្ថ សិយា អដ្ឋត្តាវម្ពណាទិទិ ឥតិ-សន្តោ អាទិអត្តោ។
តេន អវសិដ្ឋចាឡិសង្កណ្ឌេន “សិយា នវត្តព្ពតា ‘អដ្ឋត្តាវម្ពណា’តិបិ
‘ពហិទ្ធាវម្ពណា’តិបិ ‘អដ្ឋត្តពហិទ្ធាវម្ពណា’តិបិ”តិ ឥមាយ ចាឡិយា វុត្តមត្ថំ
ជីវិតិទ្រិយស្ស ទស្សនោ “ជីវិតិទ្រិយស្ស...បេ... នវត្តព្ពតា វេទិតព្ពតា”តិ អាហ,
តំ វុត្តត្ថមេវ។

បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ឥទ្ធិយវិភង្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. បដិច្ចសមុប្បាទវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាជនីយំ

ឧទ្ទេសវាវណ្ណានា

២២៥. “វុត្តត្តា”តិ ឥទំ និស្សក្កំ កី លក្ខណំ? ហេតុលក្ខណំ។ យទិ ឯវំ
តំហេតុកោ វិភង្គវាទិកាវោ អាបជ្ជតិ។ ន ហិ មោគ្គលិបុត្តតិស្សត្ថេវេន វុត្តត្តា
ពុទ្ធសាវកាវិភង្គវាទិនោ អហេសុន្តិ? នយិទមេវ។ តិវិដោ ហិ ហេតុ ព្រាបកោ,
ការកោ, សម្មាបកោតិ។ តេសុ ព្រាបកហេតុ ឥធាធិប្បតោ, តស្មា តេន
មហាថេវេន “កី វាទី, ភន្តេ, សម្មាសម្ពុទ្ធា”តិ បុដ្ឋេន “វិភង្គវាទី, មហារាជ”តិ
តទា វុត្តវេនេន ព្រាយតិ “សម្មាសម្ពុទ្ធសាវកាវិភង្គវាទិនោ”តិ ឥមមត្ថំ
ទស្សតិ កី...បេ... វុត្តត្តា...បេ... វិភង្គវាទិនោ”តិ។ “អហព្វិ, ព្រាហ្មណ,
វិនយាយ ធម្មំ ទេសេមិ រាគស្សា”តិអាទី វត្ថា “នោ ច ខោ យំ តុំ សន្ធាយ

វេនសី"តិអាទិនា (ចារ. ៥-៩) វេរញ្ញាព្រាហ្មណស្ស ភកវតា វេនយិកាទិកាវោ
វិកន្ន វុត្តាតិ តំ អនុវទន្តា សាវកាបិ តថា វទន្តិ អាហា "តេ ហិ
វេនយិកាទិកាវំ វិកន្ន វទន្តិ" តិ។ ចីវរាទិនន្តិ អាទិ-សន្នេន សោមនស្សាទីនំ
សង្កហោ ទន្ធពញ្ញោ។ តានិបិ ហិ សេវិតញ្ញាសេវិតត្ថភាវេន វិកន្ន វុត្តានិ។
វិកន្នវាទិបរិសា វិកន្នវាទិមណ្ឌលន្តិ ឯតស្មី អត្ថេ យថា តំ ឌុតិណ្ណោ នាម
ហោតិ, តំទស្សនត្ថំ "អាចរិយេ អនព្ពាចិត្តន្តេនា" តិអាទិ វុត្តំ។
សកសមយាវោក្កមាទិ ហិ បរមត្ថតោ តទោតារោ។ "អសំគិលិដ្ឋាបិ អវិជ្ជា
អត្ថិ អមគ្គវដ្ឋោ, យាយ និវុតា ឌីណាសវាបិ នាមគោត្តាទីសុ ឯកច្ចំ ន ជានន្តិ,
សា កុសលចិត្តប្បាទេសុបិ បវត្តតិ" តិ និកាយន្តរិយា។ តំ សន្ធាយាហា "អវិជ្ជា
បុញ្ញានព្វាកិសង្ខារានំ ហេតុបច្ចយោ ហោតិ តិអាទិ វទន្តោ" តិ។
ឧបលក្ខណញ្ញោតំ សហជាតកោជិយា។ អាទិ-សន្នេន អកុសលចិត្តនបិ
ញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, យា សំគិលិដ្ឋា បញ្ញាតិ, អចេតសិកំ សីលំ, អវិញ្ញត្តិសង្ខាតំ
រូបការំ ទុស្សិល្បន្តិ ឯវមាទី សង្កណ្ណាតិ។ បរសមយាយូហានំ បរសមយេ
ព្យាចារាបត្តិយា។ យោ តត្ថ សកសមយេន វិវុទ្ធោ អត្តោ, តស្ស វា ទីបនេន
សិយា, បរសមយេ វាទារាបនេន វា។ តេសុ បុរិមំ "អាចរិយេ
អនព្ពាចិត្តន្តេនា" តិ ឥមិនា អបនិតន្តិ ឥតវំ ទស្សេតិ "បរសមយំ... បេ....
អនាយូហាន្តេនា" តិ។ អសម្បិណ្ឌាន្តេនាតិ ឧបចយត្ថំ សន្ធាយ វទន្តិ។ អាយូហាន-
សន្នោ បន ឧបចយត្តោ ន ហោតិ តិ កេចិវាទោ ន សារតោ គហេតព្វោ។

តត្ថិបរិយាយេនាតិ យថាវិនយំ អវជ្ជានេន។ សាវជ្ជស្ស
អនវជ្ជតាទីបនាទិនា កម្មន្តំ ភិទ្ធន្តោ វិនាសេន្តោ, អាណេន្តោ វា ធម្មតំ
ធម្មសភារំ វិលោមេតិ វិបរីតតោ ទហាតិ។ មហាបទេសេតិ មហាអបទេសេ,
ពុទ្ធាទយោ មហាន្តេ មហាន្តេ អបទិសិត្វា វុត្តានិ មហាការណានិ។
មហាបទេសេតិ វា មហាឌុកាសេ, មហាន្តានិ ធម្មស្ស បតិដ្ឋានដ្ឋានានិ វុត្តំ

ហោតិ។ តត្រាយំ វេទនត្ថោ - អបទិសីយតីតិ អបទេសោ, ពុទ្ធា អបទេសោ
ឯតស្សតិ ពុទ្ធាបទេសោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ អត្ថតោ ចាយំ
មហាបទេសោ “សម្មា មេតំ ភគវតោ សុត”ន្តិអាទិនា កេនចិ អភតស្ស
“ធម្មោ”តិ វា “អធម្មោ”តិ វាវិនិច្ឆយនេ ការណំ។ កី បន តន្តិ? តស្ស
យថាភតស្ស សុត្តោតរណាទិ ឯវ។ យទិ ឯវំ កេនំ ចត្តារោតិ? ធម្មស្ស ទ្វេ
សម្មទាយោ ភគវា, សាវកា ច។ តេសុ សាវកា សង្ឃគណបុគ្គលវសេន
តិវិធា។ ឯវំ “អមុម្ហា មយា អយំ ធម្មោ បដិគ្គហិតោ”តិ អបទិសិតញ្ចនំ កេនេន
ចត្តារោ។ តេនាហ “សម្មា មេតំ ភគវតោ សុត”ន្តិអាទិ។ នេត្តិយម្បិ វុត្តំ
“ពុទ្ធាបទេសោ សង្ឃាបទេសោ សម្ពហុលត្ថេរាបទេសោ ឯកត្ថេរាបទេសោ”តិ។

សុត្តសុត្តានុលោមអាចរិយវាទអត្ថនោមតិមហាបទេសេតិ ឯត្ថ តិស្សោ
សង្កតិយោ អារុទ្ធានិ តីណិ បិដកានិ អត្ថសូចនាទិអត្ថន សុត្តំ។ យថាវុត្តស្ស
សុត្តស្ស អនុលោមតោ យថាវុត្តា ឯវ ចត្តារោ មហាបទេសោ សុត្តានុលោមំ។
ចាឡិយា អត្ថតាហាលោន ធម្មតាយំ បតិជ្ជាបនតោ អដ្ឋកថា អាចរិយវាទោ។
នយគ្គាហេន អនុពុទ្ធិយា អត្ថនោ បដិកានំ អត្ថនោមតិ។ ឯត្ថ ច
សុត្តអាចរិយវាទអត្ថនោមតិនម្បិ កេនចិ អភតស្ស ធម្មាធម្មាទិការវិនិច្ឆយនេ
ការណភាវសភាវតោ មហាបទេសតា វុត្តាតិ វេទិតញ្ច។ សន្តិជ្ជតិ
អប្បដិពាហន្តោ, អវិលោមេន្តោ ច។ តត្ថិបរិយាយេន អតិដាវតិ។ ឯកស្ស
បទស្ស ឯកេន បកាវេន អត្ថំ វត្វា តស្សេវ បុន បការន្តវេន អត្ថំ វេនន្តោ វា
អបវេហិ បរិយាយេហិ និទ្ទិសតិ នាម យថា “អវិជ្ជា ទុក្ខសច្ចស្ស
យាថាវសរសលក្ខណំ បដិវិជ្ជិតំ ន ទេតី”តិអាទី វត្វា បុន “អយំ អវិជ្ជា
ទុក្ខាទីសុ អញ្ញាណ”ន្តិវុត្តាបិ “ទុក្ខសច្ចស្ស ឯកទេសោ ហោតិ”តិអាទិវេទនំ។
អថ វា ហេតុភាវេន វុត្តស្ស អត្ថស្ស បុន ផលភាវេន វេទនំ តមេវត្ថំ
បុនរាវត្តត្វា និទ្ទិសនំ យថា “វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូប”ន្តិវត្វា បុន

“នាមរូបបច្ចយា សឡាយតន”ន្តិវចនំ។ អថ វា “សព្វមេតំ ភវចក្កំ កម្មញ្ញោវ
វិចាកោ ច។ កិលេសកម្មវិចាកវសេន តិវិជ”ន្តិ ច អាទិនា វុត្តស្សេវត្ថស្ស
ធុវិជតិវិជានិវិភាគទស្សនំ តមេវត្ថំ បុណវត្ថេត្វា និទ្ទិសនន្តិ ឯវមេត្ត អត្ថោ
វេទិតញ្ញោ។

សត្តវេហារោតិ “សត្តោ”តិ សមញ្ញា។ យេ ហិ ធម្មេ សម្មហភូតេ
សន្តានវសេន វុត្តមានេ ឧបាទាយ សត្តបញ្ញត្តិ, តស្សា តតោ
អញ្ញថាណញ្ញថាអច្ឆន្តាកាវសន្និទេ អន្តេ អនុបកម្ម យាថាវតោ សន្តបាលាំ,
ពោធនញ្ច ធម្មតាយំ អកុសលស្ស ធុក្កវំ ធុរភិសម្ពវន្តិ។ អវិជ្ជាទិកស្ស
បច្ចយធម្មស្ស សន្និរាទិបច្ចយុប្បន្នធម្មំ បតិ ហេតុអាទិនា បច្ចយេន
បច្ចយភារោ បច្ចយាការោ, បដិច្ចសមុប្បាទោតិ អត្ថោ។

វុត្តនយេនាតិ “អាចរិយេ អនត្តាចិត្តន្តោនា”តិអាទិនា វុត្តនយេន។
កាមញ្ញេត្ថ សញ្ញបិ អត្តវណ្ណានា ឥមីនាវ នយេន កាតញ្ញា,
បដិច្ចសមុប្បាទវណ្ណនាយ បន គរុតរការំ ទស្សន្តោ ឯវំ វទតិ។

ចាឡិធម្មន្តិ តេបិជកពុទ្ធវចនំ។ បដិច្ចសមុប្បាទន្តិ បដិច្ចសមុប្បាទចាឡិ។

អត្ថំ កត្វាតិ ហិតំ កត្វា។ យថាយំ ហិតាវហោ ហោតិ, ឯវំ កត្វា។ អន្លិ
កត្វាតិ វា អត្តានំ អត្ថិកំ កត្វា។ សុតចិន្តាមយាទី ញ្ញាណវិសេសំ។
តទន្តិវិក្ខម្ពនាទិនា កិលេសក្ខយវិសេសំ។

ភវាទីសុ អាទិនវប្បដិច្ឆាទនតោ, ពលវុបនិស្សយតោ, កម្មស្ស
វិសេសហេតុការតោ ច វុត្តស្ស មូលការណំ អវិជ្ជា។ វិចាកវុត្តនិមិត្តស្ស
កម្មវុត្តស្ស ការណភូតម្បិ កិលេសវុត្តំ អវិជ្ជាមូលកន្តិ ទស្សនត្ថំ អវិជ្ជា
អាទិតោ វុត្តោ។ តណ្ហាបិ ហិ អវិជ្ជាយ បដិច្ឆាទិតាទីនវេ ឯវំ វិសយេ

អស្សុទានុបស្សនោ បវត្តតិ, ន អញ្ញាថា។ មូលាទិទស្សនសាមញ្ញញ្ញាតិ វល្លិយា
មូលមជ្ឈបរិយោសានស្ស ទស្សនេន បដិច្ចសមុប្បាទស្ស តំទស្សនសាមញ្ញញ្ញា
យោជេតព្ពំ, សមន្តចក្កនា សព្វស្ស ទិដ្ឋត្ថេបិ ទេសនាកាលេ
ទេសនាញ្ញាណចក្កនា ពោធិតត្ថតារសេន ឯកទេសទស្សនស្ស
អធិប្បតត្តា។

ទិដ្ឋិសហិតាយ មានសហិតាយ វា តណ្ហាយ “អហ”ន្តិ, ឥតរាយ “មម”ន្តិ
អភិវទតោ។ “អភិនន្តនតោ”តិ ហិ ឥមិនា សប្ប័តិកាយ តណ្ហាយ បវត្តិ
ទស្សតា។ “អភិវទតោ”តិ ឥមិនា តតោ ពលវតរាយ ទិដ្ឋិសហិតាយ
មានសហិតាយ វា។ “អដ្ឋោសាយ តិដ្ឋតោ”តិ ឥមិនា បន តតោបិ
ពលវតមាយ ទិដ្ឋិសហិតាយ, កេវលាយ វា តណ្ហាយ បវត្តិ ទស្សតា។ គិលីត្វា
បរិនិដ្ឋាបេត្វា ហានព្ពំ អដ្ឋោសានំ។ តប្បច្ចយន្តិ តណ្ហាបច្ចយំ។ កថំ បន
នន្តិវចនេន ចតុព្ពិជម្បិ ឧបាទានំ វុត្តន្តិ អាហ “នន្តិតា”តិ អាទិ។ តត្ថ
នន្តិតាតទវិប្បយោគតាហិតំ នន្តិការេន សភាវតោ តណ្ហាបាទានំ, តាយ
នន្តិយា តណ្ហាយ អវិប្បយោគេន អវិនាការេន ទិដ្ឋបាទានំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។
“ទិដ្ឋាភិនន្តនការេនា”តិ ឥមិនា ទិដ្ឋិយាបិ នន្តិការមាហា។

បដិសន្ធិបវត្តិជស្សនយោតិ បដិសន្ធិយំ បវត្តេ ច
ឧប្បន្នជស្សមនោសញ្ចេតនាវិញ្ញាណានិ។ “វិចាកវដ្ឋភូតេ”តិ ច ឥទំ
បវត្តិវិសេសនំ ទដ្ឋព្ពំ។ វដ្ឋបត្តម្ភកាតិ វដ្ឋត្ថយុបនិស្សយា។ ឥតវេតិ អកម្មជា។
តស្មិន្តិយថាវុត្តេ អាហារចតុក្កេ។ វត្ថុំ វដ្ឋន្តិ តណ្ហានិទានុបនិស្សយតោ
“តណ្ហានិទានា”តិ វត្ថុំ យុដ្ឋន្តិ។

យថា អរិយមគ្គោ អន្តទ្វយវដ្ឋិតមជ្ឈិមបដិបទាការតោ “ញ្ញាយោ”តិ
វុច្ចតិ, វរំ បដិច្ចសមុប្បាទោបីតិ អាហ “ញ្ញាយោតិ មគ្គោ, សោយេវ វា

បដិច្ចសមុប្បាទោ"តិ។ អត្ថនោ បដិវេធាយ សំវត្ថុតិ អសម្មាហបដិវេជន
បដិវិជ្ឈិតត្ថត្តា។ សំវត្ថុតិ ច និមិត្តស្ស កត្តបចារវសេនេតំ វុត្ថំ យថា
“អរិយការករានិ សច្ចានិ អរិយសច្ចានី”តិ។ បកតិអាទយោ ហោជ្ជា សច្ចវិភង្គ
ហេតុវិប្បដិបត្តិកថាយំ ធស្សតា ឯវ។ អការណំ “ការណ”ន្តិ គណ្ណាន្តិ យថា
កាបិលាទយោ។ ន កិញ្ចិ ការណំ ពុជ្ឈន្តិ យថា តំ អញ្ញោ ពាលបុដ្ឋនា។
ឥតរាសន្តិ មជ្ឈតោ បដ្ឋាយ យាវ បរិយោសានា ទេសនាទីនំ តិស្សន្តិ។
តទត្ថតាសម្ភវេបីតិ យថាសកេហិ ការណេហិ បវត្តិធស្សនត្ថតាសម្ភវេបី។
អត្ថន្តរសញ្ញាវតោតិ បយោជនន្តរសញ្ញាវតោ។ វុត្ថានិ ហិ អដ្ឋកថាយំ (វិភ. អដ្ឋ.
២២៥) “ជរាមរណាទិកស្ស ទុក្ខស្ស អត្ថនា អធិគតការណាសន្តស្សនត្ថំ។
អាហារនិទានវត្ថាបនានុសារេន យាវ អតីតំ អន្ទានំ អតិហិវិទ្យា បុន
អតីតទូតោ បកុតិ ហេតុផលបដិចាជិសន្តស្សនត្ថំ។
អនាគតទូហេតុសមុជ្ឈានតោ បកុតិ អនាគតទូសន្តស្សនត្ថំ”ន្តិ តិស្សន្តិ
យថាក្កមំ តីណិ បយោជនានិ។

តំតំផលបដិវេជានតិ ជាតិអាទីនំ ជរាមរណាទិតំតំផលាវគមោ។
អនុវិលោកយតោតិ បុរិមេ វិកល្យេ វិបស្សនានិមិត្តំ អនុវិលោកនំ, ទុតិយេ
ទេសនានិមិត្តំ។ កាមុចាទានភូតា តណ្ហា មនោសញ្ចេតនាហារសម្ព័ន្ធតស្ស
ភវស្ស, តំសម្មយុត្តានំ, តន្តិមិត្តានព្វ សេសាហារានំវិសេសបច្ឆយោ ហោតីតិ
អាហា “អាហារតណ្ហាទយោ បច្ចុប្បន្នទ្វា”តិ។ អាទិ-សន្តេន យាវវិញ្ញាណំ
គហេតត្ថំ។ អាហារតណ្ហាទយោតិ ឯត្ថ បច្ចុប្បន្នកម្មវដ្តបរិយាបន្នេ អាហារេ
គហេត្វា អន្ធយោជនំ កត្វា អនាគតវិចាកវដ្តបរិយាបន្នេ គហេត្វា យោជេត្ថំ
វុត្ថំ “អាហារាវា តណ្ហាយ បកាវេតញ្ចា អនាគតោ អន្ទា”តិ។ បកាវេតញ្ចាតិ
អាយតី ឧប្បាទេតញ្ចា។ យុជ្ឈតីតិ ផលភូតេ អាហារេ បច្ចុប្បន្នេ បច្ចុក្ខតោ
ធស្សេត្វា “តំនិទានំ តណ្ហំ តស្សា និទាន”ន្តិអាទិនា ផលបរម្មរាយ

ការណាបម្បយ ច ធន្យនំ តថាពុជ្ឈនកានំ បុគ្គលានំ
អន្លាសយានុលោមតោ, ធម្មសភាវីលោមនតោ ច យុត្តិយា សង្កយ្ហតិ។ យទិ
តណ្ហាធម្មោ អតីតោ អន្ទា, តណ្ហាគ្គហលោនេវ សង្ខារវិជ្ជា គហិតាតិ កិមត្ថំ
បុនតេ គហិតាតិ អាហា “សង្ខារវិជ្ជា តតោបិ អតីតតរោ អន្ទា វុត្តោ
សំសារស្ស អនាធិការ៍ធន្យនត្ថ”ន្តិ។ អតីតន្តិ វា អតីតតាសាមញ្ញេន
អតីតតរម្បិ សង្កហិតំ ធន្យតំ។

បុនព្រាហ្មណ៍កិច្ចត្ថិអាហារកាតិ បុនព្រាហ្មណ៍បត្តិបច្ចយា។ ឥតិ វេចនតោតិ វេ
វុត្តវេចនសញ្ញាវតោ។ វិញ្ញាណាហារោ តាវ បុនព្រាហ្មណ៍កិច្ចត្ថិយា ហេតុ, ឥតវេ បុន
កថន្តិ អាហា “តំសម្បយុត្តត្ថា...បេ.... កតធើរិកាហារស្ស”តិ។ តស្ស អាយតិ
បុនព្រាហ្មណ៍កិច្ចត្ថិអាហារកា ចត្តារោ អាហារាតិ សម្ពន្ធា។ សន្ទាធិនំ
ឧបនិស្សយតា បរិច្ចាគាធិកាលេ, រាគាធិនំ គធិតស្ស ភោជនាធិកាលេ។ តេន
យថាគ្គមំ កុសលាកុសល កម្មវិញ្ញាណាយុហនំ ធន្យតំ។ តស្មាតិ យស្មា
អាយតិ បុនព្រាហ្មណ៍កិច្ចត្ថិអាហារកា ចត្តារោ អាហារា គយ្ហន្តិ, តស្មា។
បុរិមោយេវត្ថោតិ “អាហារតណ្ហាធម្មោ បច្ចប្បន្នន្ទា”តិអាធិនា វុត្តអត្ថោ។
អតីតេតិ អតីតេ អន្ទនិ។ តតោ បរន្តិ តតោ អតីតន្ទតោ បរំ បច្ចប្បន្នេ
អនាគតេ ច អន្ទនិ “សង្ខារបច្ចយាវិញ្ញាណា”ន្តិអាធិនា។ បច្ចក្ខានន្តិ
បច្ចប្បន្នភវបរិយាបន្នតាយ បច្ចក្ខត្វតានំ។ បច្ចប្បន្នំ ហេតុន្តិ ឯតរហិ វត្ថុមាណំ
តណ្ហាធិកំ អាហារាធិនំ ហេតុំ។

សុត្តំ អាហារតិ “អាសវសមុធយា អវិជ្ជាសមុធយោ”តិ (ម. និ. ១.១០៣)។
វដ្ឋហេតុនោតិ វិចាកវដ្ឋហេតុនោ, សកលវដ្ឋហេតុនោ វា។ អកុសលញ្ញំ កម្មំ
កម្មវដ្ឋស្ស កិលេសវដ្ឋស្ស ច បច្ចយោ ហោតិយេវ។ “ភវតណ្ហាយបិ
ហេតុភូតា”តិ ឥមិនា កិលេសវដ្ឋស្សបិ អវិជ្ជាយ បច្ចយការមាហា។ ឯវព្យោតំ,

ភិក្ខុវេ, វុត្ថុតិ"តិអាទិនា វដ្តសីសានម្បិ អវិជ្ជាតណ្ហានំ
សប្បច្ចយតាទស្សនាបទេសេន សព្វេសម្បិ សង្ខតធម្មានំ
ហេតុផលបរម្មវារីច្ឆេទវុត្ថិយា បុរិមាយ កោដិយា អបញ្ញាយនំ វិភាវេតិ។

អវិជ្ជំ តណ្ហា អនុវត្តតិ តិ ទុក្ខេ តណ្ហំ អភិកវិទ្យា បវត្ថិយា តតោ អវិជ្ជាយ
ពលវការមាហា។ អវិជ្ជាភិក្ខុតា ហិ សត្តា សតិបិ តណ្ហាបរិកស្សិតេ
ឯកន្តានត្ថសញ្ញាតំ អត្ថកិលមថានុយោគទុក្ខមនុយុញ្ញន្តិ។ តណ្ហំ អវិជ្ជា
អនុវត្តតិ តិ សុខេ អវិជ្ជំ អភិកវិទ្យា បវត្ថិយា តតោ តណ្ហាយ ពលវការមាហា។
យទិបិ សាវជ្ជសុខានុកវេ ពលវតីយេវ អវិជ្ជាវិជ្ជមានអាទិនំ បដិច្ចាទេន្តិ តិដ្ឋតិ,
តណ្ហា បន តតោបិ ពលវតរតាយ សត្តេ វិបុលានត្ថសញ្ញាតេ អនិរិយេ សុខេ
និយោជេតិ តិ អវិជ្ជាយ តទនុវត្តនំ វុត្ថំ។

អាយតននក្កំ វា កាយោតិ សម្ពុទ្ធា។ ចក្ខាទិនិស្សយេ សេសធម្មតិ
ចក្ខាទិនិស្សយភូតេ, តប្បដិពទ្ធេ ច សសន្តានបរិយាបន្នេ ធម្មេ។
ចក្ខាទិនិស្សិតេ ឯវ កត្វាតិ ចក្ខាទិគ្គហណោនេវ គហិតេ កត្វា។
ចក្ខាទិកាយន្តិ ចក្ខាទិធម្មសម្មហំ បរេសំ បញ្ចក្ខន្ធុ។ ជស្សេន ដុដ្ឋាតិ
អារម្មណំ ដុសន្តេនវិយ ឧប្បន្នេន សុខវេទនិយេន, ទុក្ខវេទនិយេន ច ជស្សេន
ដុដ្ឋា។ ជស្សេ ហិ តថា ឧប្បន្នេ តំសមន្តីបុគ្គលោ ដុដ្ឋាតិ វោហារោ ហោតិ តិ។

យថា សឡាយតនានិ ជស្សស្ស វិសេសបច្ចយោ, ឯវំ វេទនាយបីតិ
ទស្សេន្តោ "សឡាយតនានំ វេទនាយវិសេសបច្ចយការ"ន្តិ អាហា។ តន្តិស្សិតន្តិ
សឡាយតនានិស្សិតំ។ អតីតទ្វាវិជ្ជាតណ្ហាមូលកោតិ
អតីតទុក្ខតអវិជ្ជាតណ្ហាមូលកោ។ កាយស្ស ភេទា កាយបកោតិ
ឧភយត្ថាបិ កាយសន្នេន ឧបាទិន្នក្ខន្ធបញ្ចកោ គហិតោ។ តទុបគតា
ឧបបជ្ជនំ បដិសន្ធិគ្គហណំ។ ឧភយមូលោតិ អវិជ្ជាតណ្ហាមូលោ។

អនកិសមយក្ខតត្ថាតិ អនិសមយស្ស បដិបក្ខក្ខតត្ថា។ អវិជ្ជាយាតិ
អវិជ្ជាយ សតិ។

គហណាន្តិ គហេតព្ពតំ។ តស្មាតិ យស្មា សតិ សង្ខារសន្តោ
អាគតសង្ខារត្ថេបិ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា បដានតាយ វិសុំ វុត្ថា
គោតលីពទ្ធក្យាយេន, តស្មា។ តត្ថ វុត្ថម្បីតិ សង្ខារសន្តោ អាគតសង្ខារេសុ
វុត្ថម្បី អនិសង្ខរណកសង្ខារំ វុដ្ឋេត្វា អគ្គហេត្វា ឥតវេ សង្ខារា យោជេតព្ពា។
ឯវញ្ញំ អត្ថស្ស ឧទ្ធករណាទ្ធវិគត្តតាទ្ធិយំ អសង្ករតោ ទស្សីតំ ហោតិ។ “ឥធ
វុដ្ឋោតព្ពកាវេនា”តិ ឥមិនា អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា នំ សតិបិ សង្ខារសន្តោ
អាគតសង្ខារកាវេ យថាវុត្ថមេវ បដានការំ ឧល្លិដ្ឋេតិ។ “អវិជ្ជាបច្ចយា
សង្ខារា”តិ តទេកទេសោ វុត្ថោតិ សម្ពន្ធា។ ឥមស្មី អត្ថវិកល្យ
សង្កណ្ឌានវសេន សង្ខារសន្តោ អាគតសង្ខារេហិ សង្កហិតាបិ អវិជ្ជាបច្ចយា
សង្ខារា ឥធ វុដ្ឋោតព្ពកាវេន បដានាតិ វិសុំ គហិតា, បុរិមស្មី តេ វុដ្ឋេត្វាតិ
អយំ វិសេសោ។ តេនាហ “វុដ្ឋោតព្ពសព្ពសង្កហណាវសេន ធុរិយតា វុត្ថា”តិ។
សាមញ្ញតោ សង្កយ្ហមានម្បី បដានការំ ជាតនត្ថំ វិសុំ គយ្ហតិ យថា តំ
“បុញ្ញញ្ញាណសម្ភារា”តិ។

យេន កុសលាកុសលធម្មា “វិចាកធម្មា”តិ វុច្ឆន្តិ, តំ អាយូហានំ, កី បន
តន្តិ? អនុបច្ឆិន្ទតណ្ហាវិជ្ជាមាទេ សន្តានេ សព្វាចារតា។ តេនាហ
“បដិសន្ធិ... បេ.... អាយូហានវសា”តិ។ បេតនាបដានត្ថា បន តស្ស បេតនាកិច្ចំ
កត្វា វុត្ថំ។ វាសិករណំ, អាយូហានន្តិ ប វាសិក្ខតស្ស រូចារូបសង្ខាតស្ស
ជលស្ស និព្ពត្តនតោ វុត្ថំ។ “អនាវម្ពណតា អព្យាកតតា”តិ ឥទំ
អព្យាកតស្សេវ អនាវម្ពណតា អព្យាកតសម្ពន្ធិនី អនាវម្ពណតាតិ កត្វា
វុត្ថំ។ អាយតនំ, យជនន្តិ ប តំ តំ ធារិកធម្មប្បវត្តនមេវ ទដ្ឋព្ពំ។

អនុពោធាធម្មោ អវិជ្ជាបទនិទ្ទេសេ អាគតា។ អវិជ្ជាបទសម្ពុទ្ធន
ធិដ្ឋិប្បយុត្តាតិ ឥត្តិលីដ្ឋនិទ្ទេសោ។ អសណ្ណានត្តាតិ អវិគ្គហត្តា។

សោកាធិនំ សញ្ញាវាតិ “ជាតិបច្ចយា ជរាមរណា”ន្តិ អនិដ្ឋាបេត្វា តទនន្តរំ
សោកាធិនម្បិ វុត្តានំ វិជ្ជមានត្តា តេសំ វសេន អង្គពហុត្ថប្បសង្កេ
បដិច្ចសមុប្បាទផ្កានំ ពហុកាវេ អាបន្នេ។ ឆ្វាទសេវាតិ កថំ ឆ្វាទសេវ, ននុ
សោកាធម្មោបិ ធម្មន្តរក្ខតា បដិច្ចសមុប្បាទទេសនាយំ វុត្តាតិ? សច្ចំ វុត្តា, ន
បន អង្គន្តរកាវេនាតិ ទស្សន្តោ “ន បី” តិអាធិមាហា។ តត្ថ ផលេនាតិ
ផលក្ខតេន ជរាមរណាផ្កសង្កហិតេន សោកាធិនា។ មូលដ្ឋំ ទស្សតុន្តិ ឥមាយ
បដិច្ចសមុប្បាទទេសនាយ មូលក្ខតំ អវិជ្ជដ្ឋំ សោចនាធិហិ
សម្មាហាបត្តិកថនេន ទស្សតុ តេ សោកាធម្មោ វុត្តា កវចក្កស្ស
អវិច្ឆេទទស្សនត្ថំ។ ជរាមរណំ ការណំ ឯតេសន្តិ ជរាមរណាការណា,
សោកាធម្មោ, តញ្ញាវោ ជរាមរណាការណាតា។ ជរាមរណំ និមិត្តំ ឯតស្សាតិ
ជរាមរណានិមិត្តំ។ តំ តន្តិមិត្តានន្តិ ឯត្ថ តន្តិ សុត្ថំ។ តន្តិមិត្តានំ ទុក្ខនិមិត្តានំ
សោកាធិនំ។ តតោ បរាយាតិ អនាគតេ ទុតិយត្ថការតោ បរាយ
តតិយត្ថការាធិសុ បដិសន្ធិយា។ ហេតុហេតុក្ខតាតិ ការណាស្ស
ការណាក្ខតា។ បដិសន្ធិយា ហិ សង្ខារ ការណំ, តេសំ អវិជ្ជា។ សុត្តន្តិ
“អស្សុតវា បុព្វដ្ឋនោ” តិ (ម. និ. ១.២, ១៧; សំ. និ. ២.៦១; ធរ. ស. ១០០៧) ឥមំ សុត្តំ
សន្ធាយ វទតិ។ អវិជ្ជា សោកាធិនំ ការណាន្តិ ទស្សិតា អស្សុតវតាយ
អវិជ្ជាភិកវនធិបនិយា តទុប្បត្តិវចនតោ។ “ន សោកាធិនំ ពាលស្ស
ជរាមរណានិមិត្តតាមត្ថស្ស សាធកំ សុត្ថ” ន្តិ វុត្តមត្តំ ចាកជំ កាតុំ “ន
ចា” តិអាធិ វុត្តំ។ តេន ន ច ជរាមរណានិមិត្តមេវ ទុក្ខំ ទុក្ខំ, អថ ខោ
អវិជ្ជានិមិត្តម្យេត្ថ វុត្តនយេន យោជេតព្ពន្ធិ ទស្សតិ។ ឯវំ ជរាមរណាន
សោកាធិនំ ឯកសង្ខេបំ កត្វា ឆ្វាទសេវ បដិច្ចសមុប្បាទផ្កានិ វេទិតញ្ញានិ។

កស្មា បនេត្ត ជរាមរណាឆ្លា ឯវ ទេសនា កតា, ក៏ តតោ បរា បវត្ថុ
នត្ថិតិ? នោ នត្ថិ, អប្បហ័នកិលេសស្ស ហិ កម្មតោ,
វិញ្ញាណាធិបរិយោសានភូតាយ ច ចុតិយា បដិសន្ធិចាតុភាវោតិ
បវត្ថិតទុបរមភូតំ ជរាមរណំ បុណព្ភវាភិនិព្វត្តិនិមិត្តំ។ តំ បន
កម្មបបត្តិភវតោ ជាតិយា ទស្សិតត្តា “ភវបច្ចយា ជាតី” តិ ឥមិនាវ
បកាសិតន្តិ ន បុណ វុច្ឆតិ, ន តតោ បរំ បវត្ថិយា អភាវតោ។
ឯកកម្មនិព្វត្តស្ស ច សន្តានស្ស ជរាមរណំ បរិយោសានំ។ សតិ
កិលេសវដ្តេ កម្មនា តតោ បុណព្ភវបបត្ថិ, អសតិ បន តស្មី “ឯសេវត្តោ
ទុក្ខស្ស” តិ ជរាមរណាបរិយោសានាវ ទេសនា កតា។ យស្មា បន ន
អមរណា ជរា អត្ថិ សព្វេសំ ឧប្បត្តិមន្តានំ ចាកានន្តរភេទតោ, ន ចាជំ
មរណំ អចាកភេទភាវា, តស្មា តទុកយមេកមដ្ឋំ កតំ, ន នាមរូបំ វិយ
ឧកយជ្ជានេ ឯកជ្ឈំ ឧប្បត្តិយា, សឡាយតនំ វិយ វា អាយតនភាវេន
កិច្ចសមតាយ។ យា បនាយំ ឱសានំ គតា បុណព្ភវាភិនិព្វត្តិ ធិបិតា, តាយ
“វិញ្ញាណាបច្ចយា នាមរូប” ត្ថិអាធិ, កិលេសកម្មាភាវេ តទភាវតោ
“អវិជ្ជាបច្ចយា សម្ពាទ” តិ ឯវមាធិ ឯវ វា អត្ថតោ បកាសិតោ ហោតីតិ
វដ្តត្ថយស្ស អនវជ្ជានេន បរិព្ពមនំ ទស្សិតំ ហោតិ។ អថ វា ជរាគហណេន
បរិបក្កបរិបក្កតរាធិក្កមេន វត្ថុមាណំ នាមរូបាធិ, សោកាធិ ច គយ្ហតិ,
តថាស្ស បរិចាកកាលវត្ថិនិ អវិជ្ជា ច។ យថាហា -

“ស ខោ សោ, ភិក្ខុវេ, កុមារោ វុទ្ធិមន្ទាយ ឥន្ទ្រិយានំ បរិចាកមន្ទាយ
បញ្ចហិ កាមគុណេហិ សមប្បិតោ សមដ្ឋិតតោ បរិចារេតិ
ចក្កវិញ្ញោយ្យេហិ រូបេហិ... បេ... កាយវិញ្ញោយ្យេហិ ដោជ្ឈត្ថេហិ... បេ...
រជនីយេហិ។ សោ ចក្កនា រូបំ ទិស្វា បិយរូបេ រូបេ សារជ្ជតិ, អប្បិយរូបេ
រូបេ ព្យាបជ្ជតិ, អនុបជ្ជិតកាយសតិ ច វិហរតិ បរិត្តេចតសោ, តព្វា

ចេតោវិមុត្តិ បញ្ញាវិមុត្តិ យថាភូតំ នប្បជាធាតិ, យត្ថស្ស តេ ចាបកា
អកុសលា ធម្មា អបរិសេសា និរុដ្ឋន្តិ” តិអាធិ (ម. និ. ១.៤០៨)។

ឯត្ថ ហិ បរិបក្ខិន្តិយស្ស ធនុ ធារេសុ សរាគាធិគ្គហឈាន
តទវិជាការីតាយ វិមុត្តិយា អប្បជាននេ ច សោកាធិនំ បច្ចយភូតា
អវិជ្ជា បកាសិតា។ អបិច “បិយប្បកវា
សោកបរិទេវទុក្ខទោមនស្សចាយាសា” តិ វចនតោ
កាមាសវកវាសវេហិ, “តស្ស ‘អហំ រូបំ, មម រូបន្តិ
បរិយុដ្ឋដាយិនោ... បេ... រូបវិបរិណាមញ្ញាថាភាវា ឧប្បជ្ជន្តិ
សោកបរិទេវទុក្ខទោមនស្សចាយាសា” តិ (សំ. និ. ៣.១) វចនតោ
ធិដ្ឋាសវតោ, “អស្សុតវា” តិអាធិវចនតោ អវិជ្ជាសវតោ សោកាធិនំ
បរិត្តិ ធិបិតាតិ តេសំ ហេតុតាយ តគ្គហឈាន គហិតា អាសវា។ តេសំ
សយញ្ចា ជរាសភាវតាយ ជរាគហឈាន គយ្ហន្តិ, តតោ ច
“អាសវសមុទយា អវិជ្ជាសមុទយោ” តិ វចនតោ អាសវនិមិត្តាយ ច
អវិជ្ជាយ ជរាគហឈាន គហឈំ។ តតោ ច “អវិជ្ជាបច្ចយា សម្ពាទា” តិ
អារដ្ឋតិ កវចក្កំ។ អបិច “សម្ពារបច្ចយាវិញ្ញាណា” តិវត្ថា “កវចច្ចយា
ជាតិ” តិ វទន្តេនបិ កវចក្កស្ស អនវជ្ជានតោ បរិព្ពមនំ ធន្សិតំ។ ឯត្ថ ហិ
វិញ្ញាណាន អវិជ្ជានិរុត្ថស្ស បុនព្ពវោ ធន្សិតោ, ជាតិយា តណ្ហាយ
សម្បយុត្តស្ស, ឧភយត្ថ ឧភិន្នំ អនុវត្តមានត្តាតិ អវិជ្ជាតណ្ហានិមិត្តំ
កវចក្កំ អនវជ្ជានតោ បរិព្ពមតីតិ អយមត្ថោ ធិបិតោតិ ជរាមរណាន្តាបិ
ទេសនា ន តតោ បរំ បរិត្តិយា អភាវំ សូចេតិ អតទត្ថត្ថា, ន ច
បច្ចយន្តរធន្សនត្ថមេវ បុន វចនន្តិ សក្កាវិញ្ញាតុំ ឯកច្រេវ
តទុកយទេសនាយ តស្ស សិទ្ធត្ថា។ តថា យំ កម្មំ អវិជ្ជាហេតុកំ, តំ
តណ្ហាហេតុកម្មិ។ យំ តណ្ហាហេតុកំ, តំ អវិជ្ជាហេតុកម្មិ វេទិតព្ពំ។

កស្មា? ទ្វិន្នំ ភវមូលានំ អញ្ញមញ្ញវិវហតោ។ យថា ហិ តណ្ហាបច្ចយា
កាមុចាទានហេតុកំ កម្មភវសង្ខារំ វេទន្តោ ន វិនា ភវតណ្ហាយ អវិជ្ជា
សង្ខារានំ បច្ចយោតិ ទស្សេតិ។ តថា តមេវ អវិជ្ជាបច្ចយំ ទេសេន្តោ ន
អន្តរេន អវិជ្ជាយ ភវតណ្ហា កម្មភវស្ស បច្ចយោតិ។ តតោ ច បុព្វ
បវត្តា អវិជ្ជាធិបច្ចយា សង្ខារាទយោ, តណ្ហាចាទានាធិបច្ចយា ភវាទយោ
ច, តថា តណ្ហាហេតុឧចាទានបច្ចយា ភវោ, អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារ,
ភវបច្ចយា ជាតិ, សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ, ជាតិបច្ចយា ជរាមរណំ,
វិញ្ញាណាធិបច្ចយាឆាមរុចាទីតិ វេមេតេសំ អដ្ឋានំ បុព្វាបរសម្ពន្ធោ
ទស្សិតោ ហោតីតិ វេទិតត្ថំ។

ឧទ្ទេសវាវវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អវិជ្ជាបទនិទ្ទេសវណ្ណានា

២២៦. បិតា កង្វិយតីតិ អសុកោ អសុកស្ស បិតាតិ បិតុភាវេន
កង្វិយតិ។ កង្វិយមាណោ ច អសន្តេហត្ថំ អញ្ញេហិ មិត្តទត្តេហិ វិសេសេត្វា
កង្វិយតីតិ តំ ទស្សេន្តោ អាហា “ធីយោ...បេ.... ទត្តោ” តិ។

យាថាវោតិ អវិបរីតោ។ កិច្ចជាតិតោតិ បដិច្ចាទនកិច្ចតោ,
ឧប្បជ្ឈនជ្ជានតោ ច។

គហលាការណាវសេនាតិ គហលាស្ស ការណាការវសេន។
អញ្ញសេតាទីនំ និវត្តកានីតិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។

នាទេន្តិយាតិ នាទនាការេន បវត្តន្តិយា។ តថា បវត្តនហេតុ តំសម្បយុត្តា
អវិជ្ជាសម្បយុត្តា ទុក្ខាវម្ពណា ហោតិ។

តស៊ូតិ សភាវតោ អគម្ពីរត្ថា តេសំ ទុទ្ទសភាវករណី តទាវម្ពណតា
អវិជ្ជា ឧប្បជ្ជតិ។ ឥតវេសន្តិ និរោធមគ្គានំ។ សមាលេបិ
បណីតអសំកិលេសិកាធិការេ សប្បច្ចយតោ អប្បច្ចយស្ស វិសេសំ ទស្សេតុ
“មគ្គស្ស”តិអាទិ វុត្តំ។

អវិជ្ជាបទនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សង្ខារបទនិទ្ទេសវណ្ណានា

“សោធនតិ អបុញ្ញជលតោ”តិ ឥមិនា បុញ្ញស្ស វិចាកទុក្ខវិវិត្តតំ អាហា,
“ទុក្ខតោ”តិ ឥមិនា ចេតោទុក្ខវិវិត្តតំ, “សំកិលេសតោ”តិ ឥមិនា
កិលេសទុក្ខវិវិត្តតំ។ “អបុញ្ញជលតោ”តិ វា ឥមិនា បុញ្ញស្ស អាយតី ហិតតំ
ទស្សេតិ។ “ទុក្ខសំកិលេសតោ”តិ ឥមិនា បវត្តិហិតតំ បវត្តិសុខតញ្ច
ទស្សេតិ។ តំនិច្ឆាទនេនាតិ ហិតសុខនិព្ពត្តនេន។ បុដ្ឋកវនិព្ពត្តកោ
បុដ្ឋនិព្ពត្តកោ។

“ឯវមិទំ បុញ្ញំ បវឡតី”តិអាទិសុ បុញ្ញជលម្មិ បុញ្ញន្តិ វុច្ចតីតិ អាហា
“បុញ្ញបគន្ធិ ភវសម្មត្ថបគ”ន្តិ។

អាទិភាវនាតិ “បដី បដី”តិអាទិនា កសិណេសុ បវត្តភាវនា។ បដី
បដីតិ វា ឯត្ថ ឥតិ-សន្នោ អាទិអត្ថោ, បការត្ថោ វា។ តេន ឥតរកសិណានំ
គហណំ។ អាទិភាវនាតិអាទិភូតា ភាវនា។ សា ហិ “បរិកម្ម”ន្តិ វុច្ចតិ។
មណ្ឌលករណំ កសិណាមណ្ឌលករណំ។

ទានវសេនាតិ ទេយ្យធម្មបរិច្ឆាគវសេន។ ចិត្តចេតសិកា ធម្មា ទានំ
ទិយ្យតិ ឯតេនាតិ។ តត្ថាតិ តេសុ ចិត្តចេតសិកេសុ។ ទានំ អារព្ភាតិ តេហិ

និព្វត្តិយមាណំ បរិច្ចាគំ ឧទ្ទិស្ស។ យថា វា សោ និប្បជ្ជតិ, តថា វេ បេត្វា។
អធិកិច្ចាតិ តស្សេវ វេវចនំ។ យថា វា សម្មយុត្តហិ និព្វត្តិយមាណំ ធានកិរិយា
និប្បត្តិវសេន អធិកតំ ចាបុណាតិ, តថា កត្វា។ ចេតនាវសេនេវ ហិ
ធានាទិកម្មនិប្បត្តិ។ ឥតវេស្វតិ “សីលំ អារព្ពា” តិ អាទិសុ។

អសវិក្ខកម្មីតិ អត្តនា អសទិសម្មី កជត្តារូបន្តិ សម្ពន្ធោ។ វិនាបិ
ចតុត្ថជ្ឈានិចារកេន។ រូបតណ្ហាសម្ពាស្សតិ “រូបតណ្ហា” តិ ឯត្ថ
វុត្តរូបតណ្ហាមាហា។ គុញ្ញន្តិ គុញ្ញជលបរិមាណំ ជារណីយវត្ថុ។ តថា តណ្ហាលំ។

“វេចនិវេសសមត្ថមេវា” តិ អត្តវិវេសសាភារោ វុត្តោតិ
អត្តវិវេសសាភារមាហា “កាយទ្វារេ បវត្ថុ ឯវ ហិ អាធានាទិចាបនា” តិ។
បុរិមេនាតិ “កាយទ្វារេ បវត្តា” តិ ឥមិនា។ តញ្ញិ បវត្ថុមត្តកថនតោ
ទ្វារូបលក្ខណំ ហោតិ។ បច្ឆិមេនាតិ “អាធានា” ទិវចនេន។

កាយវេសីសម្ពាស្សតិ ឧទ្ទេសំ សន្ធាយាហា។
កាយវេសីសញ្ញេតនាគហលោតិ និទ្ទេសំ។ វិញ្ញាណាស្សតិ
បដិសន្ធិវិញ្ញាណាស្ស។ សហជាតស្ស បន អនន្តរស្ស ច បច្ចយោ ហោតិយេវ។
“កុសលាវិចាកធម្មា ចា” តិ ឥទំ សេក្ខបុព្វជ្ជនសន្តានេ អភិញ្ញាចេតនា
ឥធាធិប្បតា, ន ឥតរាតិ កត្វា វុត្ថុ។ តេន យថាវុត្តអភិញ្ញាចេតនាបិ
បដិសន្ធិវិញ្ញាណាស្ស បច្ចយោ សិយា កុសលសភាវត្តា, វិចាកធម្មត្ថា វា
តទញ្ញកុសលាកុសលចេតនាវិយាតិ ឧស្សេតិ។ តយិទំ លោកុត្តរកុសលាយ
អនេកន្តិកំ។ ន ហិ សា បដិសន្ធិវិញ្ញាណាស្ស បច្ចយោ។ អថវិចាកនាយិជ្ជតិ
វុច្ឆយ្យ, ឯវម្មី អហោសិកម្មេន អនេកន្តិកំ។ ន ហិ តស្សវិចាកុប្បាទនំ
អត្ថីតិ អាហា “នវិចាកុប្បាទនេន កុសលតាវិចាកធម្មតា ចា” តិ។ កេវលញ្ញិ
យា អញ្ញេសំ វិចាកធម្មានំ សព្វាចារា សឧស្សហា បវត្ថុ, តទាការាវស្សា

អប្បហ័នកិលេសេ សន្តានេ បរតីតិវិចាកធម្មតា, អនវដ្ឋដ្ឋេន កុសលតា ច
វុត្តា។ ឯវម្បិយទិវិចាកធម្មា អភិញ្ញាចេតនា, កេចំ អវិចាកាតិ? អសម្ពុរតោតិ
តំ អសម្ពុរំ ទស្សេតុំ “សា បដា”តិអាទិ វុត្តំ។ អភិញ្ញាចេតនា ហិ យទិវិចាកំ
ឧប្បាទេយ្យ, សត្វមិកំ វា ឧប្បាទេយ្យ អញ្ញត្វមិកំ វា។ តត្ថ អញ្ញត្វមិកស្ស តាវ
ឧប្បាទនំ អយុត្តំ បច្ចយាកាវតោ, តថា អទស្សនតោ ច។ តេនាហ “ន
ហី”តិអាទិ។ សត្វមិកំ នវត្តញ្ញាម្មណំ វា ឧប្បាទេយ្យ បរិត្តាទិអារម្មណំ វា, តេសុ
អត្តនោ កម្មសមាធារម្មណតាយ រូចាវចរវិចាកស្ស ទស្សិតត្តា,
បរិត្តាទិអារម្មណតា ច អភិញ្ញាចេតនាយ នវត្តញ្ញាម្មណំ ន ឧប្បាទេយ្យ។ តថា
ឯកន្តនវត្តញ្ញាម្មណតា រូចាវចរវិចាកស្ស បរិត្តាទិអារម្មណញ្ច ន
ឧប្បាទេយ្យាតិ អយមសម្ពុរោ។ តេនាហ “អត្តនា សទិសារម្មណញ្ញា”តិអាទិ។
តត្ថ តិជ្ជានិកន្តិ បដិសន្ធិភវន្តិចុតិវសេន ហ៊ានត្ថយវន្តំ។ “បថីកសិណំ
អាចាកសិណា”ន្តិអាទិនា កុសលេន អភិន្នំ កត្វាវិចាកស្ស អារម្មណំ
ទេសិតន្តិ អាហ “ចិត្តប្បាទកណ្តោ...បេ... វុត្តត្តា”តិ។
“រូចាវចរតិកចតុក្កជ្ឈានានិ កុសលតោ ច វិចាកតោ ច កិរិយតោ ច
ចតុត្ថស្ស ឈានស្ស វិចាកោ អាកាសានញ្ញាយ តនំ អាកិញ្ញញ្ញាយ តនំ ឥមេ
ធម្មា នវត្តញ្ញា “បរិត្តារម្មណា”តិបិ ‘មហគ្គតារម្មណា’តិបិ
‘អប្បមាណារម្មណា’តិបិ”តិ វេចនតោ រូចាវចរវិចាកោ
ឯកន្តនវត្តញ្ញាម្មណាតិ អាហ “ន ច រូចាវចរវិចាកោ បរិត្តាទិអារម្មណោ
អត្ថី”តិ។ ស្វាយមសម្ពុរោ បរិត្តាទិអារម្មណាយ អភិញ្ញាចេតនាយ វិចាកាកាវ
សាធនិ, ន នវត្តញ្ញាម្មណាយ។ នវត្តញ្ញាម្មណាបិ ហិ សា អត្ថីតិ ន ព្យាបីតិ
វិចាកានុប្បាទនេ តស្ស អញ្ញំ ការណំ ទស្សេតុំ “កសិណោសុ
ចា”តិអាទិមាហ។ សមាធិវិជម្ពនភូតា អភិញ្ញា សមាធិស្ស អាទិសំសមត្តន្តិ
“សមាធិជលសទិសា”តិ វុត្តំ។ តស្ស តស្ស

អធិដ្ឋានវិកុញ្ញនិព្វានធម្មសុខវននិកស្ស យទិច្ឆិតស្ស កិច្ចស្ស និច្ឆាននមត្តំ បន
អភិញ្ញាចតនា, ន កាលន្តរជលា, ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ វិយ នាបិ វិចាកដលា, អថ
ខោ យថាវុត្តអានិសំសដលា ទដ្ឋញ្ច។

កេចិ បន “សមាធក្ខមិកតោ អាសេវនលាភេន ពលវន្តានិ
ឈានានីតិ តានិវិចាកំ ទេន្តិ សមាបត្តិការតោ, អភិញ្ញា បន សតិបិ
ឈានការេ តទការតោ តស្មី តស្មី អារម្មណេ អាគន្ធការាតិ ទុព្ពលា,
តស្មាវិចាកំ ន ទេតី”តិ វេទន្តិ។ តំ អការណំ បុនប្បនំ បរិកម្មវសេន
អភិញ្ញាយបិ វសីការសញ្ញាវតោ។ យំ បន វេទន្តិ “ចាទកដ្ឋានេ អត្តនា
សមាធសភារេហិ ជវេហិ លទ្ធាសេវនេ សម្មនេ វសីការប្បត្ត
បរិសុទ្ធតាទិអដ្ឋង្គសមន្នាគមេន សាតិសយេ ជាតេ អភិញ្ញា និព្វត្តន្តិ,
តាសញ្ច ចតុត្ថជ្ឈានិកត្តា ចតុត្ថជ្ឈានក្ខមិកោ ឯវិចាកោ និព្វត្តយ្យ,
សោ ច យថាវុត្តគុណេន ពលវតោ ចាទកដ្ឋានេនេវ កតោកាសេន
សិដ្ឋតីតិ អនោកាសតាយ អភិញ្ញា នវិចាកំ ទេតី”តិ។ តម្បី អការណំ
អវិចាកការតោ តាសំ។ សតិ ហិវិចាកនាយិការេវិចាកស្ស
អនោកាសចោទនា យុត្តា, អវិចាកតា ច តាសំ វុត្តនយា ឯវ។

ន ហោតីតិ វិញ្ញាណស្ស បច្ចយោ ន ហោតីតិ។ ឧទ្ធច្ចេចតនាបិ
អភិញ្ញាចតនាតោ និព្វិសេសេន វុត្តាតិ មញ្ញមាណោ “វិចាកេ”តិ ច វេទនំ ន
វិចាការហតាមត្តវាចកោ, អថ ខោវិចាកសញ្ញាវាចកោតិ អាហ
“វិចារេតព្ព”ន្តិ។ តថា ច វុត្តំ “ន ហិ វិចាកេ”តិ វេទនំវិចាកធម្មវេទនំវិយ
វិចាការហតំ វេទនី”តិ។ តត្ថ យំ វិចារេតព្ពំ, តំ ហោដ្ឋា វុត្តមេវ។ ឥទំ បនេត្ត
សន្និដ្ឋានំ - យស្មា ឧទ្ធច្ចេចតនា បរិវត្តិវិចាកមេវ ទេតិ, ន បដិសន្ធិវិចាកំ, តស្មា
តស្ស បរិវត្តិវិចាកស្ស វសេន វិភង្កេវិចាកោ ឧទ្ធជោ។

ឧកយវិចាកនាយកាយ បនចេតនាយ នាណក្ខណ៍កកម្មបច្ចយោ វុច្ចតីតិ
តទការតោ បដ្ឋានេ តស្សន សោ ន វុត្តោ។ យំ បន អដ្ឋកថាយំ “វិញ្ញាណស្ស
បច្ចយភាវេ អបនេតញ្ញា”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ២២៦ សម្ពាសបទនិទ្ទេស) វុត្តំ, តំ
បដិសន្ធិវិញ្ញាណមេវ សន្ធាយ វុត្តំ។ “ឯវំ ឧទ្ធច្ចេចតនាបិ ន ហោតី”តិ ឥទម្បី
វិញ្ញាណស្ស បច្ចយតាការមត្តំ គហេត្វា វុត្តំ។ ឯវញ្ញេត្ត អញ្ញមញ្ញំ ចាឡិយា
អដ្ឋកថាយ ច អវិរោធា ទដ្ឋញ្ញោ។

ឯត្ថាតិ ឧទ្ធច្ចេចតនាយ វិចាកនាលេ។ អមតគ្គបថេតិ ឯវំនាមកេ
បករណេ។ “បុប្ផន្តសន្ធានេ អកុសលា ទស្សនេន បហាតញ្ញា, សេក្ខសន្ធានេ
ការនាយ បហាតញ្ញា”តិ ឥមស្ស អត្ថស្ស វុត្តត្ថា “បុប្ផន្តានំ បនា”តិ អាទិ វុត្តំ។
“ន វុច្ចន្តី”តិ ឥមនា បុប្ផន្តេ បវត្តពហិទ្ធាសំយោជនាទីនំ ការនាយ
បហាតញ្ញបរិយាយាការំ ទស្សេតិ។ “យទិ វុច្ចេយ្យ”ន្តិ អាទិនា តមេវត្តំ យុត្តិតោ
ច អាគមតោ ច វិភាវេតិ។ តត្ថ កេសញ្ញិតិ សកកណ្ណោ ធន្ទរកាទីនំ។ កេបិតិ
សក្កាយទិដ្ឋិអាទយោ។ កនាបិតិ អតីតាទិកេ កិស្សិញ្ចិ កាលេ។ ចត្តត្ថាតិ អាទិ
បរិយាយវេចនំ។ ឧបនិស្សយាតិ ឧបនិស្សយបច្ចយេ កត្វា។

ឥតវេសន្តិ នទស្សនេនបហាតញ្ញានំ។ ន ច ន ហោន្តីតិ សម្ពុត្តោ។ ឯវញ្ញា
កត្វាតិ យថាវុត្តចាឡិយំ ឧទ្ធច្ចគ្គហណេន ឧទ្ធច្ចសហគតចិត្តប្បាទោ
គហិតោ, ន យត្ថ កត្ថចិ ឧទ្ធច្ចន្តិ ឯវមត្ថេ សតិ។ តន្តិ ទិដ្ឋិ។ “អតីតាទិការេន
នវត្តព្ពត្តេ”តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ អនាគតា ឯវ បហាតញ្ញាតិ? ន, ឧប្បជ្ឈនារហា
និប្បរិយាយេន អនាគតា នាម, បហាតញ្ញា បន ន ឧប្បជ្ឈនារហាតិ តេសំ
អតីតាទិការេន នវត្តព្ពត្តា វុត្តា។ ទស្សនំ អបេក្ខិត្វាតិ ភាវិតំ ទស្សនមគ្គំ
ឧបនិធាយ។ សហាយវិហាតិ
ទស្សនបហាតញ្ញសម្ពាសសហការិការណាការតោ។ វិចាកំ ន ជនយន្តីតិ

សកលកិលេសបរិក្ខេបវិយ ឯកជ្ជបរិក្ខេបវិ តន្ត្រិមិត្តំ តំ ឯកជ្ជំ កម្មំ ន
វិបជ្ជតីតិ អធិប្បាយោ វិចារកាវិកង្កេតុត្តោតិ បដិសន្ធិបវត្តិភេទំ ធុរិធម្មិ
វិចារកំ សន្ធាយាហា។

អកុសលានន្តិ យថាវុត្តវិសេសានំ បុប្ផន្តសន្ធានេ អកុសលានំ។
អប្បហាតព្ពានន្តិ អប្បហាតព្ពសភាវានំ កុសលានំ។
អប្បហាតព្ពវិរុទ្ធសភាវតា សាវដ្ឋតា។ “ឯវម្បី”តិអាទិ នោសន្តរទស្សនំ។ តេន
យទិបិ តេសំ អកុសលានំ ឥមស្មី តិកេ តតិយបទសង្គហោ ន សិយា,
នវត្តព្ពតា បន អាបដ្ឋតីតិ ធិបេតិ។ សព្វេន សព្វំ ធម្មវសេន អសង្កហិតស្ស
តិកេទុកេសុ នវត្តព្ពតាបត្តិ អាហា “នាបដ្ឋតី”តិ។ ឥទានិ តំ នវត្តព្ពតានាបដ្ឋនំ
“ចិត្តប្បាទកណ្តោ”តិអាទិនា ការណតោ, និទស្សនតោ ច វិភាវេតិ។ យត្តាតិ
យស្មី តិកេ។ និយោគតោតិ និយមតោ ឯកន្តតោ។ តេសន្តិ
បទត្តយសង្កហិតធម្មានំ។ យថាវុត្តបទេសុវិយាតិ យថាវុត្តសុ បឋមាធិសុ
តីសុ បទេសុ។ យថា ភិក្ខុតព្ពា ចិត្តប្បាទា, ឥតវេ ច យថាវបំ វាសិត្តយវសេន
ភិក្ខុតា ភជាបិតា តំតំកោដ្ឋាសតោ កតា, ឯវំ។ តតាបីតិ ចតុត្តកោដ្ឋាសេបិ។
ភជាបេតព្ពតិ នវត្តព្ពការំ ភជាបេតព្ពេ។ តទភាវាតិ តស្ស ចតុត្តកោដ្ឋាសស្ស
អភាវា។ តថាតិ នវត្តព្ពការេន។

ឧប្បន្នតិកេ អតីតា, ឥធម យថាវុត្តអកុសលា ន វុត្តា,
អបេក្ខិតព្ពតាវេនាវហិតាបិ តំសភាវានតិវត្តនតោ តថា វុត្តន្តិ
នវត្តព្ពតាបត្តិនោសំ បរិហារន្តោ តស្ស ឧទាហរណំ តាវ ទស្សេតុំ “អថ វាយថា
សប្បដិយេហី”តិអាទិមាហា។ តំសភាវេ ចេត្ត សាវដ្ឋតាវិសិដ្ឋោ
ទស្សនបហាតព្ពតាវាភាវេ។ “ឯវព្វា សតី”តិអាទិនា ឥមស្មី បក្ខេ លទ្ធកុណំ
ទស្សេតិ។ ការវនាយ បហាតព្ពានន្តិ បរិយាយេន និប្បវិយាយេន ច ការវនាយ

បហាតព្វានំ, តត្ថ បុរិមានំ អមុឡសភាវត្តា, បដ្ឋិមានំ អវិចាកត្តា
នាណក្ខណ៌កកម្មបច្ចយតា ន វុត្តាតិ អធិប្បាយោ។ យថា ច ភាវនាយ
បហាតព្វានំ នាណក្ខណ៌កកម្មបច្ចយតាវោ នត្ថិ, ឯវំ ទស្សនេន បហាតព្វានំ
វសេន តេសំ បច្ចយលាភោមិ នត្ថិ ទស្សនោ “ន ច... បេ... វុត្តា” តិ វត្ថា តត្ថ
ការណាមាហ “យេ ហិ... បេ... បវត្តន្តិ” តិ។ តត្ថ ន តេ ទស្សនតោ ឧទ្ធចំ បវត្តន្តិ តិ
យេ ទស្សនេន បហាតព្វបច្ចយា កិលេសា, តេ ទស្សនេន បហាតព្វបក្ខិកា
ឯវាតិ តេសំ ភាវនាយ បហាតព្វបរិយាយោ ឯវំ នត្ថិ, កថំ តេសំ វសេន
ទស្សនេន បហាតព្វា ភាវនាយ បហាតព្វានំ កេនចិ បច្ចយេន បច្ចយោតិ
វុច្ឆយ្យាតិ អត្ថោ។ អថ វា យេ បុព្វដ្ឋនសន្តានេ ន ទស្សនេន បហាតព្វា, ន តេ
បរមត្ថតោ ភាវនាយ បហាតព្វា។ យេ បន តេ សេក្ខសន្តានេ, ន តេសំ
បច្ចយភូតា ទស្សនេន បហាតព្វា អត្ថិ ឯវំ ទស្សនេន បហាតព្វា
ភាវនាយ បហាតព្វានំ កេនចិ បច្ចយេន បច្ចយោតិ ន វុត្តាតិ វេទិតព្ពំ។ យទិ
ទស្សនេន បហាតព្វបច្ចយា កិលេសា ទស្សនបក្ខិកា, តប្បច្ចយំ
ឧទ្ធច្ចសហគតំ ទស្សនេន បហាតព្វំ សិយាតិ កថំ តស្ស ឯកន្តភាវនាយ
បហាតព្វតា វុត្តាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “ទស្សនេន
បហាតព្វបច្ចយស្ស” តិ អាទិ។ តស្មា តិ យស្មា សរាគរី តរាគសន្តានេសុ
សហាយវេកល្លេន កម្មស្ស វិចាកាវិចាកធម្មតា វិយ បុព្វដ្ឋនសេក្ខសន្តានេសុ
ឧទ្ធច្ចសហគតស្ស វុត្តនយេន សវិចាកាវិចាកតា សិទ្ធា, តស្មា។ តស្ស តិ
ឧទ្ធច្ចសហគតស្ស។ តាទិសស្សេវា តិ ឧទ្ធច្ចសហគតតាវេន ឯកសភាវស្ស។

ឯត្ថ ច យំ “ន ភាវនាយ បហាតព្វម្បី អត្ថិ ឧទ្ធច្ចសហគត” ត្ថិ អាទិ
អមតគ្គបថេ វុត្តំ, តំ អការណំ, កស្មា? តស្ស ឯកន្តេន ភាវនាយ
បហាតព្វត្ថា។ យថាហ “កតមេ ធម្មា ភាវនាយ បហាតព្វា?
ឧទ្ធច្ចសហគតោ ចិត្តប្បដោ” តិ (ធរ. ស. ១៥៨៣)។ យទិ ហិ ឧទ្ធច្ចសហគតំ

ន ការវាយ បហាតព្រម អភិវឌ្ឍ, យថា អតីតារម្មណ៍ត្តិកេ “និយោគា
អនាគតារម្មណ៍ ទី” វត្ថុ “ការវាយ បហាតព្រម វិចារកតោ ទស
ចិត្តប្បាទា” តិអាទិនា បុន វិភជិត្តា វុត្ថំ, ឯវមិធាបិ “កតមេ ធម្មា
ការវាយ បហាតព្រម? និយោគា ការវាយ បហាតព្រម ទី” វត្ថុ
“ឧទ្ធច្ចសហគតោ ចិត្តប្បាទោ សិយា ការវាយ បហាតព្រម, សិយា ន
វត្ថុព្រម ‘ទស្សនេន បហាតព្រម’ តិបិ ‘ការវាយ បហាតព្រម’ តិបិ” តិអាទិ
វត្ថុព្រម សិយា, ន ច តថា វុត្ថំ។ យា ច តមត្ថំ បដិចារទន្ថេន “យទិ
វុច្ឆយ្យ” តិអាទិនា យុត្តិ វុត្តា, សាបិ អយុត្តិ។ កស្មា? ទស្សនេន
បហាតព្រម រម្មណ៍ រាគទិដ្ឋិវិចិត្តិច្ចទ្ធានំ ទស្សនេន
បហាតព្រម វស្សេវ ឥច្ឆិតត្តា។

យព្វា “ឧទ្ធច្ច ឧប្បជ្ជតិ” តិ ឧទ្ធច្ចសហគតចិត្តប្បាទោ វុត្តាតិ ទស្សេតុ
អធិបតិបច្ចយនិទ្ទេសេ ឧទ្ធច្ចស្ស អនុទ្ធវណំ ការណាភាវេន វុត្ថំ, តម្បិ
អការណំ អញ្ញាថាបិ សាវសេសថាបទស្សនតោ។ តថា ហិ “អតីតោ
ធម្មា បច្ចប្បន្នស្ស ធម្មស្ស, អនាគតោ ធម្មា បច្ចប្បន្នស្ស ធម្មស្ស
អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ (បដ្ឋា. ២.១៨.២) ឯតេសំ វិភដ្ឋេ
ចេតោបរិយញ្ញាណគ្គហណំ កត្វា “បច្ចប្បន្នោ ធម្មា បច្ចប្បន្នស្ស
ធម្មស្ស” តិ ឥមស្ស វិភដ្ឋេ លព្វមានម្បិ ចេតោបរិយញ្ញាណគ្គហណំ ន
កតំ។

សហាយភាវោ ច ទស្សនេន បហាតព្រម ការវាយ បហាតព្រម
វិចារកនាមំ បតិ វិចារេតព្រម។ កិ អវិជ្ជាទិវិយ ទានាទីនំ ឧប្បត្តិយា ឯវ
វិកុប្បាទនសមត្ថតាថាទនេន ទស្សនេន បហាតព្រម ការវាយ
បហាតព្រម សហការិការណំ ហោន្តិ, ឧទាហុ កិលេសោវិយ កម្មស្ស

បដិសន្ធិទានេ សតីតិ, កិញ្ចេត្ត - យទិ បុរិមនយោ,
សោតាបន្នាទិសេក្ខុសន្តានេ ភាវនាយ បហាតព្ពស្ស កិរិយភារោ
អាបជ្ជតិ, សហាយវេកល្លេន អវិចាកសភាវតាយ អាចាទិតត្តា
ទីណាតណ្ហាវិជ្ជាមាណេ សន្តានេ ធានាទិរិយ។ អថ ទុតិយោ, ភាវនាយ
បហាតព្ពភិមតស្សបិ ទស្សនេន បហាតព្ពភារោ អាបជ្ជតិ,
បដិសន្ធិទានេ សតិ អចាយគមនីយសភាវានតិវត្ថនតោ។ យំ បនេត្ត
វត្ថុតំ, តំ ហេជ្ជា វុត្ថមេវ, តស្មា ចាឡិយា អដ្ឋកថាយ ថ
អវិវុជ្ឈនវសេនេត្ត អត្ថវិនិច្ឆយោ វុត្ថនយេនេវ វេទិតញោ។

សាតិ ឧទ្ធច្ចេតនា។ វិញ្ញាណបច្ចយភារេតិ

សម្មុណ្ណាវិចាកវិញ្ញាណបច្ចយភារេ។ ការណំ ទស្សន្តោតិ
អវិកលដលុប្បទនាធិការេ តទភាវតោ យទិបិ ឧទ្ធច្ចេតនាវិញ្ញាណស្ស
បច្ចយភារេ អបនេតព្ពា, អវិជ្ជាយ បន បច្ចយុប្បន្នភារេ គហេតព្ពាតិ ឥមំ
ការណំ ទស្សន្តោ។ សញ្ញាបីតិ វិសតិបិ។ តេនាហា “ឯកវិសតីតិ វត្ថុតំ”ន្តិ។ តន្តិ
យេន ការណេន សន្តិវគ្គហណេន អភិញ្ញាចេតនាយ អគ្គហណំ, តំ
ការណំ។ ឥតរាវចនស្សបីតិ ឧទ្ធច្ចេតនាវចនស្សបិ។ កី បន តំ?
វិញ្ញាណស្ស បច្ចយភារភារោ ឯវ។ ភេទាភាវាតិ កាយវចីសន្តិវសេន
វិភាគាភាវតោ។ សំយោគោតិ តិកន្តបទវសេន សំយោជនំ, តថា សន្តិហោតិ
អត្តោ។

សុខសញ្ញាយ គហណំ អស្សនទន្តិ អធិប្បាយេនាហា “សុខសញ្ញាយ...ខេ...
ទស្សតិ”តិ។ “សុខសញ្ញាយា”តិ ថ ឥទំ ករណេត្ថ ករណាវចនំ។ វិបល្លាសោ ហិ
ទុក្ខេ សុខសញ្ញា។ យំ បន អដ្ឋកថាយំ “អញ្ញាណោ”តិ វុត្ថំ, តំ ហេតុម្ហិ
ករណាវចនំ វិបល្លាសស្សនទនានំ អវិជ្ជាយ ហេតុភាវទស្សនតោ។ “រថោ

សេតបរិក្ខារោ"តិអាធិសុ (សំ. និ. ៥.៤) បរិវារត្ថោបិ បរិក្ខារសន្តោ ហោតីតិ វុត្ថំ
"តណ្ហាយ បរិវារេ"តិ។ តណ្ហាបរិវារេតិ ច តណ្ហាយ កិច្ចសាធនេន សង្ខារានំ
សហការីការណភារំ សន្ធាយ វុត្ថំ។ បរិក្ខារដ្ឋោ សង្ខារដ្ឋោវិយ ភូសនដ្ឋោ
ហោតីតិ ធស្សន្តោ "សង្ខតេ អលង្កតេ"តិ អាហា។ បរិក្ខារោតិ យថា
ជលទានសមត្ថា ហោន្តិ, តថា សង្ខារោតិ។ អមរណត្ថាតិ អមតត្ថា, និព្វានត្ថាតិ
អត្ថោ។ ទុក្ខរកិរិយាតិ បញ្ចាតបតប្បនាទិទុក្ខរចរិយា។ ទេវភាវាយ តថោ
ទេវភាវត្ថំ តថោ។ មារេតីតិ មរោ ហេតុអត្ថំ អន្លោនីតំ កត្វា។ អមង្គលម្បិ
មង្គលបរិយាយេន វោហរន្តិ មង្គលិកាតិ វុត្ថំ "ធិដ្ឋេ អធិដ្ឋសន្តោវិយា"តិ យថា
"អសិវេ សិវា"តិ។

បចាតំ បតនទុក្ខសទិសន្តិ កត្វា វុត្ថំ "ជាតិអាទិបចាតទុក្ខ"ន្តិ។
ឥន្ទទុទ្ធព្រហ្មកូជសញ្ញិតបព្ពតសិខរប្បចាតោ មរុបចាតោ។ តំ បុញ្ញជលំ
អត្ថោ បយោជនំ ឯតស្សាតិ តទត្ថោ។

បរិញ្ញាជីកាយ តរុណិយា។ អសវសោ អសេរិវិហារី។
កិលេសាសុចិបក្សរណេន បណ្ឌិតេហិ ជិតុច្ឆន្ទិយំ។ រាគាទិបរិឡាហេន,
កដុករិចាកតាយ ច ទុក្ខំ។ អារភតិ ករោតិ។ សភយស្សាបិ បិសាចនករស្ស
កាមគុណាសមិទ្ធិយា សុខិបល្លាសហេតុភាវោវិយាតិ យោជនា។
ភិន្នជាតិយេន អវោមិស្សតា និរន្តរតា។ ជរាយ មរណេន ច អញ្ញាចត្ថំ
វិបរិណាមោ។

"ន តាវាហំ ចាបិម បរិនិព្វាយិស្សមី"តិ វចនតោ "តាត ឯហិ, តាវ ឥទំ វដ្ឋំ
បដិបជ្ជាហិ"តិអាធិសុ យទិបិ បរិមាណនិយមនកមបទប្បរណាមត្តាធិសុបិ
តាវ-សន្តោ ធិស្សតិ, ឥធ បន វក្ខមានត្តាបេក្ខោ អធិប្បតោតិ វុត្ថំ "តាវាតិ

វត្តពុទ្ធភាគីកោនិកាតា"តិ។ អវិជ្ជាបច្ចយា បន...បេ... ទស្សតីតិ បុព្វេនាបរំ
អដ្ឋកថាយំ អវិវុដ្ឋនមាហា។

រាគាទិអស្សននកាលេសូតិ រាគាទិនំ អស្សននកាលេសុ។
“រាគទិដ្ឋិសម្បយុត្តាយា”តិ ឯត្ថ រាគសម្បយុត្តាយ តាវ អវិជ្ជាយ យោជនា
ហោតុ រាគស្ស អស្សននកាវតោ, ទិដ្ឋិសម្បយុត្តាយ បន កថន្តិ អាហា
“តទិប្បយុត្តា ច ទិដ្ឋិ...បេ... វេទិតញ្ច”តិ។ តំសម្បយុត្តសម្ពាស្សតិ
រាគាទិសម្បយុត្តសម្ពាស្ស។ អវិជ្ជាវម្ពណាទិតន្តិ អវិជ្ជាយ អារម្មណាទិតំ។
អាទិ-សន្តេន អារម្មណាទិបតិអារម្មណាបនិស្សយបកត្ថបនិស្សយេ,
អនន្តរាទិកេ ច បច្ចយេ សង្កណ្ឌាតិ។ អនវិជ្ជាវម្ពណាស្សតិ ន អវិជ្ជាវម្ពណាស្ស
អវិជ្ជំ អនាវត្ត បវត្តស្ស។ អារម្មណាទិបតិអនន្តរាទិបច្ចយវចនេសូតិ
អារម្មណាទិបតិអារម្មណាបនិស្សយបច្ចយវចនេសុ អវុត្តស្ស
អនវិជ្ជាវម្ពណាស្ស, អនន្តរាទិបច្ចយវចនេសុ អវុត្តស្ស បឋមជវនេស្ស, ទីសុបិ
វុត្តស្ស អវិជ្ជាវម្ពណាស្ស ទុតិយាទិជវនេស្សតិ យោជេតព្ពំ។
អនន្តរបច្ចយលាភិនោ អនន្តរាទិនា, សហជាតស្ស ហោតុអាទិនា,
អសហជាតស្ស ឧបនិស្សយាទិនា សម្ពាស្ស អវិជ្ជា បច្ចយោ ហោតីតិ
អយមត្ថោ “យំ កិញ្ចី”តិអាទិនា ទស្សិតោតិ វេទិតព្ពំ។
សមតិក្កមភវបត្តនាវសេនាតិ អវិជ្ជាសមតិក្កមត្តាយ អរូចាវចរជ្ឈនានិ
ឧប្បាទេន្តស្ស, អវិជ្ជាសម្ពុត្តា អរូបភវសម្បត្តិយោ បត្តេត្វា តានេវ ឈានានិ
និព្ពេត្តន្តស្សតិ បុញ្ញាភិសម្ពាវេ វុត្តេន នយេន, វុត្តេនយានុសារេនាតិ អត្ថោ។

ឯកការណាវាទោ អាបដ្ឋតិ យថា
បកតិស្សរបជាបតិបុរិសកាលាទិវាទា។ ឯកស្មីយេវ លោកស្ស
ការណាភូតេ សតិ តតោ សកលាយ បវត្តិយា អនវសេសតោ, សព្វនា ច

បវត្តិតតំ អបេក្ខិតត្ថស្ស ការណាន្តរស្ស អភារតោ។ ន ចេតំ អត្ថិ កមេនេ
បវត្តិយា ធន្សនតោ។ ការណាន្តរាបេក្ខតាយ បន ឯកការណាវាទោ
អបហតោ សិយា ឯកស្ស ច អនេកសភាវតាភាវា។ យត្ថកា តតោ និព្ពត្តន្តិ,
សព្វេហិ តេហិ សមាធនភាវេហោវ ភវិតតំ, នវិសទិសេហិ, ឥតរថា តស្ស
ឯកភាវោ ឯវ ន សិយាតិ ឥមមត្ថមាហ “សត្ថស្ស...បេ... បត្តិតោ ចា”តិ។
ចារិសេសេនាតិ ឯកតោ ឯកំ, ឯកតោ អនេកំ, អនេកតោ ឯកន្តិ ឥមេសុ
តិសុ បកាវេសុ អវិជ្ជមានេសុ អនុបលព្ពមានេសុ ចារិសេសព្វាយេន។
អនេកតោ អនេកន្តិ ឯកស្មី ចតុត្ថ ឯវ ច បកាវ វិជ្ជមានេ។ យទិទំ
“អវិជ្ជាបច្ចយា សម្ពាវា, ជស្សបច្ចយា វេទនា”តិអាទិនា ឯកហេតុជលទីបនំ, តំ
ឯត្ថ ទេសនាវិលាសេន, វិនេយ្យជ្ឈាសយវសេន វា ធម្មានំ
បធានចាកជាសាធារណភាវិការវនត្ថន្តិ ឯកហេតុជលទីបនំ ន ធម្មបដ្ឋតិ
ឧបបដ្ឋតិយេវាតិ ធស្សេតិ “យស្មា”តិអាទិនា។

យថាជស្សន្តិ សុខវេទនីយាទិចក្ខុសម្មស្សនទិទំ តំ ជស្សន្តបន្តិ វុត្ថំ ហោតិ តិ
ធស្សេត្តោ “សុខវេទនីយ”តិអាទិ វុត្ថា “វេទនាវត្ថានតោ”តិ បទស្ស អត្ថំ
ធស្សេតុំ “សមាធនេស្វ”តិអាទិ វុត្ថំ។ តត្ថ សមាធនេស្វតិ អវិសិដ្ឋេសុ។
ជស្សវសេនាតិ សុខវេទនីយាទិជស្សវសេន។ វិបរិយាយាភាវតោតិ
ព្យត្តយាភាវតោ។ ន ហិ កទាចិ សុខវេទនីយំ ជស្សំ បដិច្ច ទុក្ខវេទនា,
ទុក្ខាទិវេទនីយំ វា ជស្សំ បដិច្ច សុខវេទនា ឧប្បដ្ឋតិ។
សុខាទិចក្ខុសម្មស្សជាទីនន្តិ សុខាទីនំ, ចក្ខុសម្មស្សជាទីនព្វា វេទនានំ។
ឌីឡារិកសុខុមាទិទិ អាទិ-សទ្ទេន ហីនបណ្ឌិតាទិសង្គហោ ធន្តោ។ តត្ថ យំ
ឧទាទាយ យា វេទនា “ឌីឡារិកា, ហីនា”តិ វា វុច្ចតិ, ន តំយេវ ឧទាទាយ តស្ស
កទាចិបិ សុខុមតា បណ្ឌិតតា វា អត្ថិតិ វុត្ថំ
“ឌីឡារិកសុខុមាទិសង្គរាភាវតោ”តិ។ យថាវុត្ថសម្មស្សស្សតិ

សុខវេទនីយាទិជស្សស្ស។ សុខវេទនីយជស្សតោយេវ សុខវេទនា, ន
ឥតរជស្សតោ។ សុខវេទនីយជស្សតោ សុខវេទនាវ, ន ឥតរវេទនា។ តថា
សេសេសុប័តិ ឧកយបទនិយមវសេន យថាជស្សំ វេទនាវវត្ថានំ, យថាវេទនំ
ជស្សវវត្ថានន្តិ បទទ្ធយេន ការណាន្តរាសម្មិស្សតា ជលស្ស,
ជលន្តរាសម្មិស្សតា ច ការណាស្ស ទស្សិតា បឋមបក្ខេ
អសំកិណ្ឌាតាវវត្ថានន្តិ កត្វា។ ទុតិយបក្ខេ បន បច្ចយភេទភិទ្ទេន
ការណាវិសេសេន ជលវិសេសោ, ជលវិសេសេន ច ការណាវិសេសោ
និច្ឆយតីតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ សន្និដ្ឋានំ វវត្ថានន្តិ កត្វា។ បុរិមស្មិញ្ច បក្ខេ
ធម្មានំ អសង្ករេតោ វវត្ថានំ វុត្ថំ, ទុតិយស្មិញ្ច យថាវវត្ថិតការជាជនន្តិ
អយមេតេសំ វិសេសោ។ ឧត្តអាទយោតិ អាទិ-សទ្ទេន ចិត្តវិសមាចារា
ចិត្តវាតាទយោចិ សង្កយ្ហន្តិ។ ឯកស្មី ទោសេ កុបិតេ ឥតរេចិ ខោកំ កច្ឆន្តិ។
សន្តេសុបិ តេសុ សេម្ហបដិការេន រោគរូបសមតោ សេម្ហោ ចាកដោតិ អត្ថោ។

“ភវោ”តិ វុត្ថានំ សម្ពាវានំ ការណាស្ស បការណំ, ការណាមេវ វា តណ្ហាតិ
អាហា “តណ្ហាយ សម្ពាវការណាភាវស្ស វុត្ថត្ថា”តិ។ តស្សប័តិ តណ្ហាយចិ។
តណ្ហា ហិ កាមាសវោ ភវាសវោ ច។ កាមាសវភវាសវា កាមុចាទានំ,
ទិដ្ឋាសវោ ឥតរុចាទានន្តិ អាហា “ចតុរុចាទានភូតា កាមភវទិដ្ឋាសវា”តិ។ តេ ច
“ឧចាទានបច្ចយា ភវោ”តិ វេចនេតោ ឧចាទានញ្ច, “តណ្ហាបច្ចយា ឧចាទាន”ន្តិ
វេចនេតោ តណ្ហា ច សម្ពាវស្ស ការណាន្តិ ចាកជា។ អនស្សាទនីយេសុ
អនេកាទិនវោកិណ្ឌេសុ សម្ពាវេសុ អស្សាទានុបស្សនា អវិជ្ជាយ វិនា ន
ហោតីតិ ទស្សន្តោ អាហា “អស្សាទានុបស្សិនោ... បេ.... ទស្សិតា ហោតី”តិ។
ចំណាសវស្ស សម្ពាវភាវតោតិ ព្យតិរេកេនចិ អវិជ្ជាយ សម្ពាវការណាភាវ
វិភាវេតិ។ ឯកន្តេន ហិ ចំណាសវាវវិទ្ធសុ។ ឯតេន ពាលានំ ឯវ សម្ពរេតោ
អវិជ្ជាយ អសាធារណតា វុត្ថាតិ ទស្សេតិ។ វត្ថាវម្មណាទិនិ ហិ ឥតរេសម្មិ

សាធារណានិ។ វត្តារម្មណាតណ្ណាចាតាជនីវិយ អវិជ្ជាបិ បុញ្ញាភិសន្តារាជនំ
សាធារណាការណាត្តិ ចោទនំ មនសិ កត្វា អាហា “បុញ្ញភវាទី”តិអាទិ។ តត្ថ
អាទិ-សន្តេន អបុញ្ញានេញ្ញភវា គហេតញ្ញា។ បុញ្ញភវាតិ
បុញ្ញាភិសន្តារហេតុកោ ឧបបត្តិភវា។ ឯស នយោ សេសេសុ។ ឯត្ថ ច
កិច្ចករណាជ្ជានភេនេន កិច្ចវតី អវិជ្ជា ភិទ្ធិត្វា ទស្សិតា។ ន ហិ យទវត្តា អវិជ្ជា
បុញ្ញាភិសន្តារាជំ ឧបនិស្សយោ, តទវត្តា ឯវ ឥតរេសំ ឧបនិស្សយោតិ សក្កា
វិញ្ញាតុ។ ឯត្ថ ច ភវាទីនវប្បជិដ្ឋាននន្តិ អត្ថតោ បុញ្ញាភិសន្តារាជនំ
តំតំភវសន្តាតទុក្ខហេតុសភាវានភិសមយនិមិត្តតា។

ឋានន្តិ ធរមានតា អធិប្បតាតិ វុត្ថំ “ឋានវិរុទ្ធាតិ អត្ថិតាវិរុទ្ធា”តិ។
ឋានវិរុទ្ធា ចក្ករុចាទយោ។ “បុរិមចិត្តញ្ញី”តិអាទិនា ឋានវិរុទ្ធា ច ឧទាហដោតិ
អាហា “ន ឥទំ ឯកន្តិកំ សិយា”តិ។ “ចក្ករុចាទយោ”តិអាទិនា ហិ បរតោ
ឋានវិរុទ្ធា ឧទាហរីយន្តិតិ។ បុរិមសិប្បាទិសិក្ខា ហិ បដ្ឋា
បវត្តមានសិប្បាទិកិរិយានំ សមោធានាសម្ភវា ឋានវិរោធាតិ យថាវុត្តមត្តំ
សមត្ថតុ “ន ច សិប្បាទិន”ន្តិអាទិ វុត្ថំ។ តត្ថ តន្តិ បដិសន្ធិអាទិឋានំ។ ឥធាតិ
ឋានសភាវកិច្ចាទិគ្គហលោ។ អាទិ-សន្តេន អារម្មណាភូមិសន្តាតាទិវិរុទ្ធា
គហេតញ្ញា, តេ ច អនុលោមតោ គោត្រភុស្ស, គោត្រភុតោ មគ្គស្ស
លិដ្ឋបវិវត្តនាទិវសេន ច បវត្តិយំ វេទិតញ្ញា។ នមនុប្បនវិរោធា សភាវិរុទ្ធា
បច្ឆយោតិ យោជនា។ តត្ថ នមនុប្បនន្តិ អរូបរូបភាវមេវ ទស្សេតិ។ កម្មំ
ចេតនាសភាវំ, រូបំ រូប្បនសភាវន្តិ សភាវិវិរុទ្ធិ។ មធុរម្ហិលរសាធិតិ ឪរំ មធុររសំ
បិត្តបសមនំ មធុរវិចាកសភាវំ, ទទិ អម្ហិលរសំ បិត្តព្រហ្មានំ
កដុកិវិចាកសភាវន្តិ អតោ សភាវិរោធា។

ធនិអាធិន័តិ ធនិបលាលាធិ។ ភូតិណកស្សតិ ភូតិណកនាមកស្ស
ឌីសធិវិសេសស្ស។ អវី នាម ឯឡកា, តា បន យេតុយៀន រត្តលោមកា
ហោន្តីតិ វុត្ថំ “រត្តា ឯឡកា”តិ។ វិចាកានម្បិ បច្ចយការតោ, អវិចាកានម្បិ
បច្ចយុប្បន្នការតោ នវិចាកធម្មវិចាកាបេក្ខា បច្ចយបច្ចយុប្បន្នតាតិ វុត្ថំ
“វិចាកាយេវ តេ ច នា”តិ។ តេនាហ “តស្មា”តិអាធិ។ តធិវិចាកានន្តិ តស្ស
អវិជ្ជាយ អវិចាកភូតានំ។ ន នយុជ្ជតិ យុជ្ជតិ ឯវ បច្ចយុប្បន្នតាមត្ថស្ស
អធិប្បេតត្តា។ តធិវុទ្ធានន្តិ តាយ អវិជ្ជាយ អវិវុទ្ធានំ។

បុព្វាបរិយវវត្តានន្តិ កាយបវត្ថុតតិជាតិអាធិនំ យថាវហំ បុព្វាបរកាវេន
បវត្ថិ, សា បន កេនចិ អកជា អកជីវិជា បដិនិយតសភាវាតិ ធស្សេតុំ
និយតិវាទិនា វុត្ថនិទស្សនំ អាហារន្តោ “អប្បេជ្ជសុត្តាវុត្តាកេដ្ឋមណ្ឌនំវិយា”តិ
អាហា។ ធុតិយវិកេប្ប សង្កតីតិ អធិច្ចសមុប្បាទោ យាទិច្ឆិកតា, យំ សន្ធាយ
“យទិច្ឆាយ បវត្តនំ និវត្តនំ យទិច្ឆាយា”តិអាធិ វុច្ចតិ។ ភាវោតិ ធម្មានំ
សភាវសិទ្ធិតា, យំ សន្ធាយ វទន្តិ “កណ្តាកស្ស កោដិតិទិណាការំ,
កបិជ្ជជលស្ស វដ្តការំ, មិគបក្ខីនំ វាវិចិត្តវណ្ណសណ្ឋានាទិតំ កោ
អភិសង្ខរោតិ, កេវលំ សភាវសិទ្ធាវាយំ វិសេសោ”តិ។ តេនាហ “សព្វេ សត្តា,
សព្វេ ចាលា, សព្វេ ភូតា, សព្វេ ជីវា អវសា អពលា អវីរិយា
និយតិសង្កតិការបរិណាតា”តិ (ធិ. និ. ១.១៦៨)។ ឯតេហិវិកប្បនេហិតិ
ចុតិអាធិសុ សម្ពុទ្ធិតាយ “សត្តោ មរតី”តិអាធិវិកប្បនេហិ ការណភូតេហិ។
អកុសលំ ចិត្តំ កត្វាតិ អយោនិសោមនសិការបរិព្រូហានេន ចិត្តំ អកុសលំ
កត្វា។

សុត្តាន្តិយបិដក សុត្តន្តបិដក ឧបសម្ព័ន្ធ បិដក ឧបសម្ព័ន្ធ សម្ពុទ្ធរ ជានន្តោ
បដិបត្តិធម្មំ បរិបូរេត្វា បដិវេទនម្ពេ បតិជ្ឈហតិ។ តន្តិ តំ ជាននំ,
និព្វានាភិសមយោតិ អត្ថោ។

សង្ខារបទនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

វិញ្ញាណបទនិទ្ទេសវណ្ណានា

២២៧. យថាវុត្តសង្ខារបច្ចយាតិ

បុញ្ញាភិសង្ខារាធិវុត្តប្បការសង្ខារបច្ចយា។ វិញ្ញាណាធយោ
វេទនាបរិយោសានា ឯតរហិ វិចាកវដ្តក្ខតា ឥធាធិប្បតាតិ អាហា
“តំកម្មនិព្វត្តមេវ វិញ្ញាណំ ភវិតុំ អរហតី”តិ។ អយញ្ច អត្តវណ្ណានា
ធាតុកថាថាឡិយា ន សមេតីតិ ធស្សេន្តោ “ធាតុកថាយំ បដា”តិ អាធិមាហា។
តត្ថ ធាតុកថាយំ វេទនតោ សញ្ញវិញ្ញាណាជស្សវេទនាបរិគ្គហោ កតោ
ធាតុកថាយន្តិ យោជនា។ សប្បទេសាតិ សាវសេសា, វិចាកា ឯវាតិ
អធិប្បាយោ។ វិញ្ញាណាធិសុ ហិ វិចាកេសុយេវ អធិប្បតេសុ យថា -

“វិចាកេហិ ធម្មហិ យេ ធម្មា វិប្បយុត្តា, តេ ធម្មា អសង្កតំ ខន្ធតោ
បេបេត្វា បញ្ចហិ ខន្ធមហិ ធាតុសហាយតនេហិ តេសហិ ធាតុហិ
សង្កហិតា។ កតិហិ អសង្កហិតា? ន កេហិចិ ខន្ធមហិ ន កេហិចិ
អាយតនេហិ បញ្ចហិ ធាតុហិ អសង្កហិតា”តិ (ធាតុ. ៤៧៧) -

វិចាកវិប្បយុត្តានំ សង្កហាសង្កហា វិស្សន្តិតា, ឯវមិធាបិ វិស្សន្តិតត្ថំ សិយា។
តេនាហា “វិចាកា ធម្មាតិ ឥមស្ស វិយ វិស្សន្តនំ សិយា”តិ។ តស្មាតិ យស្មា
វិប្បយុត្តេន សង្កហិតាសង្កហិតបទនិទ្ទេសេ និប្បទេសាវ វិញ្ញាណាជស្សវេទនា
គហិតា, តស្មា។ តត្ថាតិ ធាតុកថាយំ។ អភិធម្មភាជនីយវសេនាតិ ឥមស្មី

បដិច្ចសមុប្បាទវិភង្គ អភិធម្មភាជនីយវសេន។ តេនាហ “អវិជ្ជាបច្ចយា
សង្ខារាចា” តិអាទិ។ តេន យថាវុត្តអត្ថវណ្ណានា សុត្តន្តភាជនីយវសេន វុត្តាតិ
យថាទស្សិតំ វិរោធំ បរិហារតិ។ យទិ អភិធម្មភាជនីយវសេន ធាតុកថាថាឡិ
បវត្តា, អថ កស្មា “កាមភវោ បញ្ចហិ ខន្ធហិ ឯកាទសហាយតនេហិ
សត្វសហិ ធាតុហិ សង្កហិតោ។ រូបភវោ បញ្ចហិ ខន្ធហិ បញ្ចហាយតនេហិ
អដ្ឋហិ ធាតុហិ សង្កហិតោ” តិអាទិនា (ធាតុ. ៦៧-៦៨) ឧទាទិន្ទក្ខន្ធវសេន ភវោ
វិស្សជ្ជិតោតិ ចោទនំ មនសិ កត្វា អាហ “ភវោ បន... បេ... ន
អភិធម្មភាជនីយវសេន គហិតោ” តិ។ ឯវញ្ច កត្វាតិ អភិធម្មភាជនីយវសេន
អគ្គហិតត្តា ឯវ។ តត្ថាតិ ធាតុកថាយំ។ វិចាកញ្ចេតន្តិ ហិ-សន្ថោ
ហេតុអត្ថោ។ យស្មា យថាវុត្តពាត្តិសិរិជវិញ្ញាណំ វិចាកំ, តស្មា តំ
សង្ខារបច្ចយន្តិ ឥមមត្តំ ទស្សន្តោ “វិញ្ញាណស្ស វិចាកត្តា” តិអាទិមាហ។

“សោមនស្សសហគតានេវ សន្ធាយ វុត្ត” ន្តិ ឥទំ វិចារេតព្ធំ
ឧបេក្ខាសហគតកុសលាកុសលជវនានន្តរម្បិ
សោមនស្សសហគតតទារម្មណស្ស ឥច្ឆិតត្តា។ តថា ហិ អដ្ឋកថាយំ “ចតុន្នំ
បន ទុហេតុកកុសលចិត្តានំ អញ្ញាតវជវនស្ស បរិយោសានេ អហេតុកចិត្តំ
តទារម្មណភាវេន បតិជ្ជាតី” តិ (ធជ. ស. អដ្ឋ. ៤៩៨ វិចាកុទ្ធារកថា) វត្វា
“ឥដ្ឋារម្មណោ បន សន្តិវណម្បិ តទារម្មណម្បិ សោមនស្សសហគតមេវ” តិ
វុត្តំ។ កុសលាកុសលញ្ចិ អភិឥដ្ឋម្បិ អារម្មណំ តថាភិសង្ខរណេន កទាចិ ន
មជ្ឈត្តំ កត្វា ន បវត្តតិ, វិចាកំ បន យថាសភាវតោវ អារម្មណាសំ អនុភវតិ។
តេនាហ “ន សក្កាវិចាកំ វញ្ចេតុ” ន្តិ។ កិរិយជវនានំ បន
វិសយាភិសង្ខរណស្ស ពលវភាវតោ តទនន្តរានំ តទារម្មណានំ យថាវិសយំ
វេទនាវសេន តទនុគុណតា ឥច្ឆិតា។ យេ បន កិរិយជវនានន្តរំ តទារម្មណំ ន
ឥច្ឆន្តិ, តេសំ វត្តព្ពមេវ នត្តិ។ យំ បន “ជវនេន តទារម្មណំ និយមេតព្ព” ន្តិ វុត្តំ, តំ

កុសលំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ ច វុត្តំ។ តស្មា យថាវុត្តោវិចារេតព្ពោ។
តិហេតុកកដវនាវសានេ ច ធុហេតុកកដវនាវសានេ ចាតិ សមុច្ចយត្ថោ ច-
សន្នោ។ កេចិ បនវិភាគំ អកត្វា “កុសលដវនាវសានេបិ
អហេតុកតទារម្មណំ ហោតីតិ ‘យេតុយ្យេនា’តិ វុត្ត”ន្តិ វេទន្តិ។ លោកចិត្តស្ស វា
សត្តានំ ពហុលំ ឧប្បជ្ឈនតោ “យេតុយ្យេនា”តិ វុត្តំ។ “សកី វា”តិ
វេទនសិលីដ្ឋតាវសេន វុត្តំ យថា “អដ្ឋ វា ទស វា”តិ ទស្សេតុ “ធិរត្តតិវត្តាទីសុ
វិយ វេទិតព្ព”ន្តិ អាហា។ វា-សទ្ធស្ស អភាវាតិ សុយ្យមានស្ស វា-សទ្ធស្ស
អភាវេន វុត្តំ។ អត្ថតោ បន តត្ថាបិ វា-សន្នោលព្ពតេវ។ តិវត្តំ បន វាសាទិកេ
លព្ពមានេ ធិរត្ត វុត្តព្ពមេវ នត្ថិតិ ធិរត្តគ្គហណំវិសុំ ន យោជេតីតិ
អធិប្បាយេន “វេទនសិលីដ្ឋតាមត្ថេនា”តិ វុត្តំ។ កេវលំ “តិវត្ត”ន្តិ វុត្តេ អញ្ញត្ត
វាសាទិនា អន្តរិតម្បិ តិវត្តំ គណ្ណោយ្យ, ធិរត្តវិសិដ្ឋំ បន តិវត្តំ វុច្ចមានំ តេន
អនន្តរិតមេវ តិវត្តំ ជីបេតីតិ អាហា “និវន្តរតិវត្តទស្សនត្ថំ វា”តិ។
ពលវ្យាទាទិកេ អារម្មណេតិ អតិមហាតិ វ្យាទិអារម្មណេ។ “អធិប្បាយោ”តិ
ឯតេន ឯកចិត្តកូណាយុកេបិ វិសយេ កទាចិ តទារម្មណំ ឧប្បជ្ឈេយ្យាតិ
“សកី ឯវា”តិ អាទិនា វុត្តមត្តំ ឧល្លិដ្ឋេតិ។ “សព្ពទ្វារេសុ តទារម្មណោ ទ្វេ ឯវ
ចិត្តវាវា អាគតា”តិ វុត្តត្តា អយម្បិ អត្ថោវិចារេត្វា គហេតព្ពោ។ អនុរូចាយ
បដិសន្ធិយាតិ អត្ថនោ អត្ថនោ អនុច្ឆិកេន បដិសន្ធានកិច្ចេន។

“កតិ បដិសន្ធិយោ, កតិ បដិសន្ធិចិត្តានី”តិ អាទិនា បដិសន្ធិវិចារោ បរតោ
វិត្តារតោ កដិយតីតិ អាហា “បដិសន្ធិកថា មហាវិសយាតិ កត្វា បវត្តិមេវ
តាវ ទស្សេន្តោ”តិ។ អហេតុកទ្វយាទីនន្តិ អាទិ-សន្នេន
មហាវិចាកមហាគ្គតវិចាកេ សង្កណ្ណាតិ។ ទ្វារនិយមាទិយមាវេនន្តិ ទ្វារស្ស
និយតានិយតាវេនំ, និយតទ្វារំ អនិយតទ្វារន្តិ វា អវេនន្តិ អត្ថោ។
អនុប្បត្តិតោតិ ន ឧប្បជ្ឈនតោ។ យទិបិ “អនុរូចាយ បដិសន្ធិយា”តិ បដិសន្ធិបិ

ហេដ្ឋា គហិតា, “បវត្តិយំ បនា” តិ អធិកតត្តា បន បវត្តិយេវ បច្ឆាមដ្ឋា។
បច្ឆយុប្បន្នភាវេន បឋមុទ្ទិដ្ឋានិ សញ្ញានិបិ លោកិយវិចាកចិត្តានិ អន្ធានេសំ
អរហន្តីតិ អាហា “តត្រស្សាតិ បវត្តិយំ ពាត្តិសវិធស្សា” តិ។

យថា កាមាវចរបដិសន្ធិវិញ្ញាណសម្ពាតស្ស ពិជស្ស អភាវេបិ រូបភវេ
ចក្កុសោតិព្រ័យបវត្តិអនុការតោ ចក្កុសោតវិញ្ញាណានំ សម្ពុវោ, ឯវំ តេនេវ
ការណេន សម្បជីវនាជីនម្បិ តត្ថ សម្ពុវោតិ ធស្សេន្តោ
“ឥព្រ័យបវត្តិអនុការតោ ឯវា” តិ អាទិមាហា។ តត្ថ ចក្កុសោតទ្វារភេទេនាតិ
ចក្កុសោតទ្វារវិសេសេន ភវិតព្ពន្ធិ សម្ពុវោ។ តស្សាតិ ចក្កុសោតទ្វារស្ស។
ទ្វារវន្តាបេក្ខោ ទ្វារភាវោតិ អាហា “វិញ្ញាណវិចិត្រោយត្ថត្តា” តិ។ តស្មីព្វា
សតីតិ តស្មី ទ្វារភេទេវិចិត្រេន ច សតិ។ ភាវោតិ ឧប្បត្តិ។ ជនកំ អនុពន្ធិតិ
នាមាតិ តំសធិសេ តព្ពោហារំ កត្វា វុត្តំ។

ឥទំ បន វត្វាតិ រូចារូចាវចរធម្មេ អារព្ព តនាវម្ពណានុប្បត្តិ វត្វា។
ការណាយាតិ អកុសលការណាយ សំកិលេសវឌ្ឍនេន,
សំកិលិដ្ឋសមាធានេនាតិ អត្ថោ។ តថា ហិ លោភនោសសហគតចិត្តប្បាទេបិ
សមាធិ “អវដ្ឋិតិ អវិសាហារោ អវិក្ខេបោ អវិសាហាជមានសតា” តិ អាទិនា (ធរ.
ស. ១១) និទ្ទិដ្ឋោ។ អវត្ថុការណស្សនត្ថន្តិ អដ្ឋានការណស្សនត្ថំ,
អនាវម្ពណាការណស្សនត្ថន្តិ អត្ថោ។

“កេន កត្តា” តិ បទស្ស “កេន ចិត្តេន កស្មី ភវេ” តិ សង្ខេបេន វុត្តមត្តំ
វិត្តារតោ ធស្សេតុំ “ឯក្កនវីសតី” តិ អាទិ វុត្តំ។ តត្ថ តេន តេន ចិត្តេនាតិ តេន
តេន អហេតុកទ្វយាធិចិត្តេន សន្ធិ បវត្តមាធា បដិសន្ធិក្ខណោ រូចារូបធម្មា
ឯក្កនវីសតិ បដិសន្ធិយោតិ យោជនា។ តេន តេន ចិត្តេន
សហជាតាធិបច្ឆយតាយ ហេតុក្ខតេន, ករណក្ខតេន វា។ តត្ថ តត្ថ ភវេ។

អនុស្សរណត្ថោ ព្យាបាវោ អនុស្សរណព្យាបាវោ។ កេចីតិ ធម្មសិរិត្តរំ
សន្ធាយ វេទិតិ។ តិសុ ជវេនវាវេសុ...បេ... ភវិតត្ថន្តិ កម្មាធិឧបដ្ឋានស្ស បរតោ
តិហិ ជវេនវាវេហិ បវត្តិតត្ថន្តិ អត្ថោ។ តេនាហា “អនេក...បេ... អភិប្បលម្ពនព្វា
ហោតិ” តិ។ តស្មាតិ យស្មា ឯកជវេនវាវេស្ស កម្មាធិឧបដ្ឋានេន មរណំ ន
សម្ភវតិ, តស្មា។ ដោជ្ជត្ថស្សាតិ បហារដោជ្ជត្ថស្ស។ ភវត្ថ្ថិចិត្ត វត្តមាទេ,
អន្តរន្តរា បញ្ចាទ្វារីយិយា វា វត្តមាទាយ ដោជ្ជត្ថសមាយោគេ បឋមំ
កាយទ្វារវដ្ឋនុប្បត្តិ យុត្តា, តថាបិ កិស្មិញ្ចិ ចិន្តិយមាទេ តមេវាវត្ថុ ឯកស្មី
ជវេនវាវេ បវត្តេ បច្ឆា កាយទ្វារវដ្ឋនុប្បត្តិ សិយា ចិត្តស្ស
លហុបវិវត្តិភាវតោតិ កេចិវាទស្ស អធិប្បាយោ។ យថា និទ្ទាយន្តស្ស
ដោជ្ជត្ថសមាយោគេន បពុជ្ឈនកាលេ មនោទ្វារវដ្ឋនមេវ អារវដ្ឋេតិ, ន
កាយទ្វារវដ្ឋនំ។ “បញ្ចាហិ វិញ្ញាណោហិ ន បដិពុជ្ឈតិ” តិ (វិភ. ៧៥០) ហិ វុត្ថំ។
ឯវសម្បទំ វា ឯតំ ធន្តំ។ លហុកបច្ចុបដ្ឋានន្តិ លហុឧបដ្ឋានំ។ មនោទ្វារស្ស
វិសយោ កម្មាធិកោ។ លហុកតាតិ លហុបដ្ឋានតា។ រូបានន្តិ
ចក្ខាធិរូបធម្មានំ។ វិសយភាវេបីតិ រូបាយតនាធិវិសយសញ្ញាវេបិ។ យេសំ
វិសយោ អត្ថិតិ យេសំ និប្បវិយាយេន វិសយោ អត្ថិ។ តំទស្សនត្ថមេវាតិ តេសំ
សារម្មណានំយេវ ទស្សនត្ថំ។ តេនាតិ តស្មា។

“ភូមិចិត្តប្បាទាធិវសេនា” តិ ឥទំ កម្មំ សន្ធាយ វុត្ថំ, កម្មនិមិត្តស្សបិ វសេន
លត្ថតេវ តស្ស ធន្តរម្មណាភាវតោ។ គតិនិមិត្តស្ស បន បកេនោ
នីលាធិកោយេវ។

អនុបច្ឆិន្នេសុ មគ្គេន អប្បហិទេសុ។ តញ្ច កម្មាធិ។ ភវន្តនិវ្វាធិតា
ចិត្តសន្តានស្ស ភវបត្តនាយ តថាភិសដ្ឋុតត្តា។ យស្មិញ្ចិ ចិត្តសន្តានេ
បុញ្ញាធិចេតនាយ វិយ ភវបត្តនាយ បរិភាវនា អនុបច្ឆិន្នា, តត្ថេវ

កវន្តរបរិយាបន្នចិត្តប្បត្តិ។ តំ បន ចិត្តំ តថា ឧប្បជ្ឈមាណំ តាយ វិនាមិតំ វិយ
ហោតីតិ វុត្តំ “អនុបច្ឆិន្ទកិលេសពលវិនាមិត”ន្តិ។ សព្ពត្តាតិ សុគតិទុគ្គតិសុ។
ឥតរាយាតិ សុគតិបដិសន្ធិនិដ្ឋាយ ចុតិយា។ “និច្ឆិន្ទ”តិ វុត្តស្ស និច្ឆយស្ស
និពន្ធនំ អាគមំ ឧស្សេន្តោ “និមិត្តស្សន្ទកដិតំ វា”តិអាទិមាហា។

អកុសលេ ហិ ទុគ្គតូបនិស្សយេ និយមិតេ កុសលំ សុគតូបនិស្សយោតិ
និយមិតមេវ ហោតីតិ។

អនិជ្ជំ អារម្មណំ អាហ យតោ ទុគ្គតិបដិសន្ធិ ឧស្សីយតីតិ អធិប្បាយោ។
យទិ ឯវំ “រាគាធិហេតុភូត”ន្តិ កស្មា វុត្តន្តិ អាហ “តម្បី ហិ...បេ... ហោតី”តិ។
តម្បីតិ អនិជ្ជារម្មណាម្បី។ យស្មា បន ហីនំ អារម្មណាន្តិ អារម្មណាភូតកម្មនិមិត្តំ
អធិប្បេតំ, តស្មា “អកុសលវិចាកជនកកម្មសហជាតានំ វា”តិអាទិ វុត្តំ។
កម្មនិមិត្តភូតញ្ចិ អារម្មណំ យំ វិចាកស្ស ជនកំ កម្មំ, តេន សហជាតានំ,
តស្ស កម្មស្ស សទិសាសន្នជវនសហជាតានញ្ច រាគាធិនំ
អារម្មណាបច្ឆយសម្ពាតោ ហេតុ ហោតិ, សោ ឯវ ចស្ស ហីនភារោតិ ឧស្សេតុ
“តញ្ចី”តិអាទិ វុត្តំ។ កម្មវសេន អនិជ្ជន្តិ ហីនស្ស អកុសលកម្មស្ស
អារម្មណតោ អារម្មណាតាវសេន ហីនន្តិ កត្វា អនិជ្ជំ, សភាវេន ឥដ្ឋម្បីតិ
អធិប្បាយោ។ “អញ្ញថា ចា”តិអាទិនា កម្មនិមិត្តារម្មណស្ស
អកុសលវិចាកស្ស ន សម្ពវោតិ ឧស្សេតិ។ អាសន្នកតកម្មារម្មណាសន្នតិយន្តិ
អាសន្នកតស្ស កម្មស្ស អារម្មណាសន្តានេ។ តំសទិសន្តិ
យថាវុត្តកម្មារម្មណាសទិសំ។ បដិសន្ធិអារម្មណាបដ្ឋាបកន្តិ បដិសន្ធិយា
អារម្មណស្ស ឧបដ្ឋាបកំ។ ចុតិអាសន្នជវនានំ បដិសន្ធិជនកត្តេ អយមត្ថោ
លព្រៀយ្យាតិ ចោទនំ មនសិ កត្វា អាហ “ន ច បដិសន្ធិយា”តិអាទិ។

តំសមាធិវិជ្ជាយន្ត តាយ បដិសន្ធិយា ឯកវិជ្ជយំ។ ន អស្សុទ្ធិតានីតិ
អស្សុទ្ធនក្ខតាយ តណ្ហាយ ន អាមជ្ជានិ។

សមត្ថាតិ បរិបុណ្ណា, បរិយត្ថា វា។ “មរណាកាលេ...បេ.... សមាធិន្ទា”តិ
វេទនតោ យថាវុត្តចុតិអាសន្នជវនានំ បដិសន្ធិនានំ សិទ្ធិន្តិ ចោទនំ សន្ទាយាហ
“ន ច ទុព្ភលេហិ”តិអាទិ។ “វក្ខតិ ចា”តិអាទិនា វុត្តមេវត្ថំ ឧបបយេន ចាកជតវ
ករោតិ។ ញាណវត្ថុវិភង្គវណ្ណនាយញ្ច “បញ្ចហិ វិញ្ញាណេហិ ន កញ្ចិ ធម្មំ
បដិវិជានាតី”តិ បទានំ អត្ថំ វិវរន្តោ វក្ខតិ “សព្ពម្មិ...បេ.... បដិក្ខត្តានី”តិ។ តត្ថ
បដិវិជាននាធិតិ អាទិ-សន្ទេន

តវិយាបថកប្បនកាយវេកម្មបដ្ឋាបនកុសលាកុសលធម្មសមាទានសមាប
ជ្ជនវុដ្ឋានានិ សង្កណ្ឌាតិ។ ឧបបជ្ជនសុបិននស្សនាធិនំ មនោទ្វារកចិត្តេនេវ
បវត្តិ ចាកជាតិ តានិ ពហិ ករោន្តោ “ចវនបរិយោសានំ កិច្ច”ន្តិ អាហ។
សហជវនកានីតិ ជវនសហិតានិ, បញ្ចាទ្វារកជវនេហិ សិទ្ធិន្តិ អត្តោ។

តត្ថាតិ “បញ្ចហិ វិញ្ញាណេហិ ន កញ្ចិ ធម្មំ បដិវិជានាតី”តិ
ចាឡិវណ្ណនាយំ។ ន កញ្ចិ ធម្មំ បដិវិជានាតីតិ ឯត្ថ ន សព្ពេ រូចាធិធម្មា
ធម្មគ្គហណោន គហិតាតិ យថាធិប្បេតធម្មទស្សនត្ថំ “មនោបុព្ពត្ថមា ធម្មាតិ
(ធរ. ប. ១-២) ឯវំ វុត្ថំ ឯកម្មិ កុសលំ វា អកុសលំ វា ន បដិវិជានាតី”តិ
អជ្ជកថាយំ វុត្ថន្តិ ទស្សេត្វា តស្ស អត្ថំ វិវរន្តោ “យេស”ន្តិអាទិមាហ។
តស្សត្តោ - យេសំ កុសលាកុសលធម្មានំ បដិវិការនប្បវត្តិយា សិទ្ធា
វិចាកធម្មតា យោនិសោមនសិការអយោនិសោមនសិការសមុដ្ឋានា, យាយ
សុខំ វា ទុក្ខំ វា តំសន្តានេ អន្ទេតិ អនុគច្ឆតិ, បញ្ចវិញ្ញាណានំ សាវិចាកធម្មតា
បដិក្ខត្តា បដិសេធិតាតិ។ តានិសមេវាតិ
កុសលាកុសលធម្មបដិវិជាននសនិសមេវ។ យទិ បញ្ចាទ្វារេ យថាវុត្តកិច្ចស្ស

ករណី សហជីវនកានិវ័ជិត្តានិ បដិគ្គត្តានិ, កង តត្ថ ចរុបបដ្ឋនានិ
សម្ពុវន្តិតិ ចោទនំ សន្យាយាហ “តទារម្មណានន្តំ បនា”តិអាទិ។ និប្បវិយាយេន
មនោទ្វារិកភារោ មនោទ្វារវដ្ឋនុប្បត្តិបុព្វកោតិ តទភារេនាហ “ឥមិនា
អធិប្បាយេនា”តិ។ អវសេសេកចិត្តកូណាយុកេ រូចាទិម្ពិតិ យោជនា។

ឧបចារោវិយ ទដ្ឋព្វា សមាធារម្មណត្តា, ឧបបត្តិនិមិត្តត្តា ច។ កេចិតិ
ធម្មសិរត្តំ សន្យាយ វទតិ។ មហគ្គតាវសានំ វទន្តិតិ យថាបច្ចយំ
មហគ្គតសមាបត្តិ សមាបដ្ឋិត្វា វុដ្ឋិតស្ស សាវីចិ ឧប្បដ្ឋិតិ, តតោ បុតិចិត្តំ
ហោតិតិ វទន្តិ។ អតីតារម្មណា ឯកាទសវិជាតិ នវ កាមាវចរសុគតិបុតិយោ,
ទ្វេវិញ្ញាណញ្ញាយ តននេវសញ្ញានាសញ្ញាយ តនអារុប្បបុតិយោតិ វវំ
អតីតារម្មណា ឯកាទសវិជា សុគតិបុតិយោ។ បញ្ច រូចាវចរា, វុត្តាវសេសា ទ្វេ
អរូចាវចរាតិ នវត្តព្វារម្មណា សត្តវិជា បុតិយោ។ ទុគ្គតិបុតិ បន បរតោ
វុច្ឆតិតិ ឥន ឯ គហិតា។ តថា ហិ វក្ខតិ “ទុគ្គតិបុតិយា បន...បេ... ន
ទស្សិតា”តិ។

ឯវមាទិកេតិ អាទិ-សទ្ទេន “សុទ្ធាយ វា ជវនវីចិយា”តិអាទិវចនំ
សន្តណ្តាតិ។ តថា ហិ វុត្តំ “សុទ្ធាយ វាតិ មហគ្គតកម្មនិមិត្តារម្មណាយ
ជវនវីចិយា”តិ។ “វិញ្ញាយតិ”តិ ឥមិនា យទិមិ “បថវីកសិណាទិ”តិអាទិសទ្ទេន
អរូចាវចរជ្ឈានារម្មណស្សបិ សន្តិហោ សម្ពុវតិ, “ចក្កសោតានំ វា”តិ បន
ទ្វារទ្វយស្សេវ វសេនវិកប្បន្តរករណំ យថាធិប្បេតស្ស អត្ថស្ស ញាបកន្តិ
ទស្សេតិ។ ញាបកញ្ច នាម អគតិកា គតិតិ យថាវុត្តំ ញាបកំ អសម្ពាវេន្តោ
“អថាបី”តិអាទិមាហ។ យោ យត្ថ សម្ពុវតិ, តស្ស យោជនា
យថាសម្ពុវយោជនា, តាយ។ អយម្បិ បដិសន្ធិតិ អារុប្បបុតិយា អនន្តំ បដិសន្ធិ
វទតិ។ តត្ថេវាតិ “បថវីកសិណាទិកំ វា និមិត្ត”តិ វុត្តេ បថមេវិកប្បេ ឯវ។

ហេដ្ឋីមា ហេដ្ឋីមា បដិសន្ធិ នត្តិតិ យោជនា។ តេជានតិ តស្មា។ តតោតិ
ចតុត្ថារុប្បបុតិតោ។ តត្ថេវាតិ ចតុត្ថារុប្ប វេ។ អតីតារម្មណា បដិសន្ធិ,
តតោ ចតុត្ថារុប្បបុតិតោ កាមាវចរេ អតីតបច្ចុប្បន្នារម្មណា បដិសន្ធិ។
ឥតរាហីតិ អារុប្បបុតិហិ។ ធុតិយា អារុប្បបដិសន្ធិ អតីតារម្មណា, ឥតរា
នវត្តញ្ញារម្មណាតិ អាហា “យថាសម្ប” ត្ថិ។ អតីតបច្ចុប្បន្នារម្មណា ច
កាមាវចរបដិសន្ធិតិ ឯត្ថាបិ ឥតរាហីតិ សម្ពន្ធា។ សព្ពត្ថ ច “យោជេតញ្ញា” តិ
សម្ពន្ធិតញ្ញំ។ ឥមស្សវិសេសស្សាតិ “តេជាន” តិអាធិនា យថាវត្ថុស្សវិសេសស្ស។
វិសុំ ឧទ្ធករណំ កតំ អធិកវចនមញ្ញមត្តំ ពោជេតិតិ។

អារម្មណាវសេន ឯកវិជាយាតិ អតីតារម្មណាតាវសេន ឯកវិជាយ។
ធុរិជានតិ អតីតារម្មណា, បច្ចុប្បន្នារម្មណា ចាតិ ធុរិយកាវា។ ធុគ្គតិបុតិយា
អារម្មណាវសេន “ឯកវិជាយា” តិ បទំ អានេត្វា យោជេតញ្ញំ។
អតីតបច្ចុប្បន្នារម្មណាតាយ ធុរិយកាវា កាមាវចរបដិសន្ធិ,
នវត្តញ្ញារម្មណាតាយ ឯកប្បកាវា រូចាវចរបដិសន្ធិ, នវត្តញ្ញាតីតារម្មណាតាយ
ធុរិយកាវា អារុប្បបដិសន្ធិតិ អាហា “ធុរិយកធុរិយកាវានំ កាមរូចារុប្បានំ
វសេនា” តិ។ “តថេវា” តិ ឥមិនា “ធុរិយកធុរិយកាវានំ កាមរូចារុប្បានំ វសេនា” តិ
បទទ្ធយំ អាកឡតិ។ ធុរិយាយាតិ នវត្តញ្ញាតីតារម្មណាតាវសេន ធុរិយាយ។
បច្ចេកត្ថិវិសុំវិសុំ។ ធុរិយធុរិយ កាមារុប្បានត្ថិ ឯត្ថាយំ យោជនា -
នវត្តញ្ញារម្មណាយ អារុប្បបុតិយា អនន្តរា អតីតារម្មណា បច្ចុប្បន្នារម្មណា ច
ទ្វេ កាមបដិសន្ធិ, នវត្តញ្ញារម្មណា អតីតារម្មណា ច ទ្វេ អារុប្បបដិសន្ធិ, តថា
អតីតារម្មណាយបីតិ ឥមាសំ វសេន អជ្ឈិយា។

“ធុរិយ” តិ កាថាយ វុត្តមេវត្ថំ សុខគ្គហណត្ថំ សង្កហេត្វា ទស្សេតិ។ យទិបិ
“កម្មស្ស កតត្ថា” តិអាធិនាបិ កម្មស្សវិចាកានំ ឧបនិស្សយបច្ចយកាវោ

គហិតោយេវ ហោតិ, “កុសលាកុសលំ កម្ម”ន្តិអាទិនា បនវិសុំ
ឧបនិស្សយបច្ចយភារោ ធស្សីយតីតិ “កាមាវចរស្ស... បេ... អាទិនា
នាណក្ខណ៍កកម្មបច្ចយភារោ ធស្សិតប្បកាវោ”តិ អាហ។

អាទិនាវិមិស្សវិញ្ញាណោនាតិ ឯកស្ស ភវស្ស អាទិត្យតេន រូបវិមិស្សេន
បដិសន្ធិវិញ្ញាណោន។ អញ្ញត្ថាតិ សំសេទជឡិបចាតិកយោនិយំ។ អវចនំ
បដិក្ខេបំ មញ្ញមាណោ “គន្ធរសាហារាណំ បដិក្ខត្ថត្ថា”តិ វត្វា សញ្ញេន សព្វំ រូបភវេ
តេ នត្ថិតិ អធិប្បាយេនាហ “ចក្កុសោតវត្ថុសត្តកជីវិតនក្កភារេបី”តិ។
ចាឡិយន្តិ ធម្មហធនយវិភង្គចាឡិយំ។ បញ្ចាយតនានីតិ
ចក្កុសោតមនរូបធម្មាយតនានិ។ បញ្ច ធាតុយោតិ តា ឯវ បញ្ច ធាតុយោ។
វុត្ថញ្ញា - “រូបធាតុយា ឧបបត្តិក្ខណោ កតមាណិ បញ្ចាយតនានិ ចាតុភវន្តិ?
ចក្កាយតនំ រូបាយតនំ សោតាយតនំ មនាយតនំ ធម្មាយតនំ។ ឥមាណិ
បញ្ចាយតនានិ ចាតុភវន្តិ។ កតមា បញ្ច ធាតុយោ ចាតុភវន្តិ? ចក្កុធាតុ... បេ...
ធម្មធាតុ។ ឥមា បញ្ច ធាតុយោ ចាតុភវន្តិ”តិ (វិភ. ១០១៦)។ ធម អាយតនានិ
សន្ធាយតនេន សន្ធិ តានិយេវ។ នវ ធាតុយោតិ
ចក្កុរូបចក្កុវិញ្ញាណសោតសន្ធិសោតវិញ្ញាណមនោធម្មមនោវិញ្ញាណធាតុ
យោ។ សព្វសង្កហវសេនាតិ អនវសេសបរិក្កហវសេន។ តត្ថាតិ រូបធាតុយំ។
“កថាវត្ថុម្ហិ ចា”តិអាទិនា ន កេវលំ ធម្មហធនយវិភង្គចាឡិយំយេវ, អថ ខោ
បករណន្តរេបិ គន្ធានយោ បដិក្ខត្ថាតិ ធស្សេតិ។ តត្ថ ឃានាយតនាជីនំ
វិយាតិ សទិស្សធាហរណធស្សនំ។ យថា ឃានាយតនាជីនំ តត្ថ រូបភវេ ភារោ
អត្ថិ, តា បដិក្ខត្ថា, ឯវំ គន្ធាយតនាជីនញ្ញាតិ។ អត្ថិ តត្ថ ឃានាយតនន្តិ បុប្ផា
សកវាទិស្ស។ យញ្ញា តត្ថ អាយតនំ នត្ថិ, តស្ស វសេនាយំ ចោទនា។ តតោ
បរវាទី យំ តត្ថ អជ្ឈត្តិកានំ តិណ្ណំ អាយតនានំ ឃានាទិកំ សណ្ឋាននិមិត្តំ,
តនេវ អាយតនន្តិ លទ្ធិយា “អាមន្តា”តិ បដិជាតាតិ។ ពាហិរាណំ គន្ធាយតនាជីនំ

វសេន បុដ្ឋោ យស្មា ឃានប្បសាទាទយោ តត្ថ ន ឥច្ឆតិ, តស្មា តេសំ កោចរំ
បដិសេធគេត្តោ “ន ហេវំ វត្ថុត្តេ” តិ បដិក្ខិបតិ។ អាទិ-សន្នេន “អត្ថិ តត្ថ
ជីវ្ហាយ តនន្តិ? អាមន្តា។ អត្ថិ តត្ថ វសាយ តនន្តិ? ន ហេវំ
វត្ថុត្តេ” តិ អាទិនយប្បវត្តានំ អនុលោមបដិលោមសំសន្ននបញ្ញាជិនំ សង្កហោ
ទដ្ឋញ្ញោ។ អដោជ្ជញ្ញាយ តនានន្តិ ដោជ្ជញ្ញាយ តនការវហិតានំ,
អដោជ្ជញ្ញសភាវានន្តិ អត្ថោ។

ឥទានិ អនាយ តនសភាវេ គន្ធរសេ បដិជានិត្យាបិ នោសំ វទន្តោ “យទិ
ចា” តិ អាទិមាហា។ អវចនេ នត្ថិ ការណំ យថា ធម្មសាសនេ អភិធម្មេ, តេសំ វា
និសត្តនិជ្ជីវសភាវត្តាតិ អធិប្បាយោ។ យថា ច ធាតុភារោ, ឯវំ ធម្មភារោ ច
តេសំ ឯកន្តិកោ, តថា អាយ តនភារោ ចាតិ សព្វថាបិ តត្ថ វិជ្ជមានានំ
គន្ធរសានំ អាយ តនេសុ អវចនេ ការណំ នត្ថិ តិ ទស្សន្តោ “ធម្មភារោ
ចា” តិ អាទិមាហា។ អញ្ញស្ស បរមត្ថស្ស អភាវា។ កោចិ អាយ តនសភារោ តិ
ធម្មាយ តនមេវ សន្ធាយ វទតិ។ តេន យទិ រូបភវេ គន្ធរសាវិជ្ជន្តិ,
យថាវុត្ថ ការណតោ គន្ធរសាយ តនភារេន អវុច្ឆមានាបិ ធម្មាយ តនភារេន
វត្ថុញ្ញា សិយុំ, ន ច វុត្តា។ តស្មា និជ្ជមេត្ត គន្ធាតំ “នត្ថេវ រូបភវេ គន្ធរសា” តិ
ទស្សតិ។ កិញ្ច រូបធាតុយំ គន្ធរសភារេន អវុត្តានំ, កាមធាតុយំ វុត្តានំ តេសំ
កី គន្ធរសភាវតោ អញ្ញេន សភារេន រូបធាតុយំ អត្ថិភារោ, ឧទាហុ
គន្ធរសភារេន។ យទិ បុរិមោ បក្ខោ ធម្មាយ តនេ តេសំ សង្កហោ សិយា
អនាយ តនសភាវស្ស សភាវធម្មស្ស អភាវា, អថ ទុតិយោ តេនេវ ការណេន
នេសំ គន្ធរសាយ តនភារោ សិទ្ធាតិ ឥមមត្តំ ទស្សន្តោ “យទិ
ចា” តិ អាទិមាហា។ តស្មា តិ យស្មា គន្ធរសា ធម្មបាទយវិភង្កេ ន វុត្តា, កថាវត្ថុម្ហិ
ច តេសំ ភារោ បដិក្ខិត្តោ, ដុសិតុំ អសក្កុណោយ្យា បថវិអាទយោវិយ ឃាយិតុំ
សាយិតុញ្ច អសក្កុណោយ្យា តេ នត្ថិ, ធាតុសន្នេន ច តេ គហិតា, ធម្មភារោ ច

តេសំ ឯកន្តិកោ, តស្មីញា សតិ សិទ្ធា អាយតនភារោ, តស្មា។ តថាតិ ចាឡិយំ
អវុត្តធម្មេ ហាបេត្វា ចក្កុសត្តកាធិវសេន។ ឯវន្តិ ចក្កុសត្តកាធិវសេន
រូបគណនាយ ករិយមនាយ។ ធម្មតាតិ ចាឡិយំ ធម្មា, រូបភវេ វា
បវុត្តនករូបធម្មតា។ “នវិលោមិតា”តិ ឥមិនា យថាបដិញ្ញាតំ ធម្មំ ធិបិតំ
ឧល្លិដ្ឋេតិ។

ឯត្ថ ច រូបាវចរសត្តានំ យានជ្ជិវាយតនាភាវតោវិជ្ជមានាបិ គន្ធសា
អាយតនកិច្ចំ ន ករោន្តិតិ តេ អនាមសិក្ខា ចាឡិយំ “បញ្ចាយតនានិ
ចាតុកវន្តិ, ធម្ម អាយតនានិ”តិ អាធិវុត្តំ។ “តយោ អាហារា”តិ ច
អន្លោហវិតត្ថស្ស អាហារស្ស អភារេន ឌីជជ្ជមករូបសមុដ្ឋាបនសម្ពាស្ស
អាហារកិច្ចស្ស អករណតោ, ន សព្វេន សព្វំ គន្ធសានំ ឌីជាយ ច អភាវតោ។
ឥតិ វិសយីនោ កិច្ចស្ស ច អភារេន វិសយោ, កិច្ចវា ច ធម្មា ន វុត្តោ។ យស្មីញា
ភវេ វិសយី នត្ថិ, តស្មី តំហេតុកោ និប្បវិយាយេន វិសយស្ស អាយតនភារោ
នត្ថិតិ វិជ្ជមានស្សបិ អវចនំ, យថា រូបភវេ បថវិតោជោវាយោធាតុនំ
ដោជ្ជញ្ចាយតនភារេន។ យស្ស បនយត្ថ វចនំ, តស្ស តត្ថ
វិសយីសញ្ញាវហេតុកោ និប្បវិយាយេន អាយតនភារោ វុត្តោ ធិដ្ឋាយថា
តត្ថេវ រូបាយតនស្ស។ យធិវិសយីសញ្ញាវហេតុកោ វិសយស្ស និប្បវិយាយេន
អាយតនភារោ, កថំ អសញ្ញាសត្តានំ ទេវានំ ទ្វេ អាយតនានិ ចាតុកវន្តិតិ។
អសញ្ញាសត្តានញ្ញំ ចក្ខាយតនំ នត្ថិ, អចក្ខាយតនភារេន ច នេសំ រូបាយតនំ
អញ្ញេសំ អវិសយោតិ? នាយំ វិរោដោ។ យេន អធិប្បាយេន រូបធាតុយំ សញ្ញានំ
គន្ធាយតនាធិនំ អវចនំ, តេន រូបាយតនស្សបិ អវចនត្ថិ អសញ្ញានំ ឯកំ
អាយតនំ វុត្តញ្ញំ។ យថាសកញ្ញំ ឥន្ទ្រិយគោចរភាវាបេក្ខាយ យេសំ
និប្បវិយាយេន អាយតនភារោ អត្ថិ, តេសុ និទ្ទិសិយមាទេសុ តនភាវតោ
រូបធាតុយំ សញ្ញានំ គន្ធាធិកេ វិសុំ អាយតនភារេន អវត្វា

ធម្មសភាវាទតិវត្តនតោ, មនោវិញ្ញាណស្ស ច វិសយភាវូបកមនតោ
ធម្មាយតននន្តោគដេ កត្វា “បញ្ចាយតនានី”តិ ចាឡិយំ វុត្ថំ។ ឯតទត្ថញ្ញិ
“ធម្មាយតន”ន្តិ សាមញ្ញតោ នាមករណំ, បិដ្ឋិវដ្តកានិ វា តានិ កត្វា
“បញ្ចាយតនានី”តិ វុត្ថំ។ យេន ច បន អធិប្បាយេន អសញ្ញីនំ រូចាយតនំ វុត្ថំ,
តេន សញ្ញីនម្បិ គន្ធាធិនំ វិសុំ គហណំ កាតព្វន្តិ ឥមស្ស នយស្ស ទស្សនត្ថំ
“អសញ្ញសត្តានំ ទេវានំ ទ្វេ អាយតនានិ ចាតុភវន្តិ”តិ (វិភ. ១០១៧) វុត្ថំ។
អសតិបិ ហិ អត្ថនោ ឥន្ទ្រិយេ រូបស្ស វណ្ណាយតនសភាវាតិក្កមោ នត្ថេវាតិ តំ
រូចាយតនន្ទ្រ វុច្ឆតិ។ ឥមិនា ច នយទស្សនេន គន្ធាធិនិ តីណិ បក្ខិបិទ្វា
សញ្ញីនំ អដ្ឋ អាយតនានិ, អសញ្ញីនំ បញ្ចាតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ ហោតិ។
ឯវព្វោតំ សម្បជ្ជិតតំ។ អញ្ញថា រូបលោកេ ដុសិតុមសក្កុណោយ្យតាយ
បថវីអាធិនំ វជីយោសោ ឯវ ន សិយា។ ន ហិ បជិយដ្ឋនានិ ឯសមន្តរេន
សទ្ធិប្បវត្តិ អត្ថិ, ន ច ដុសនសភាវានំ កត្ថចិ អដុសនសភាវតា សក្កាវិញ្ញាតុំ។
ដោជ្ជញ្ញាយតនសម្ពាស្ស ច ភូតត្ថយស្ស អភាវេ រូបភវេ រូចាយតនានីនម្បិ
សម្ពរោ ឯវ ន សិយា, តស្មា ដុសិតុំ សក្កុណោយ្យតាយបិ បថវីអាធិនំ តត្ថ
កាយិទ្ធិយាភាវេន តេសំ ដោជ្ជញ្ញភាវោ ន វុត្ថោ។ ឯវព្វា កត្វា រូបធាតុយំ តេសំ
សម្បជ្ជិយវចនញ្ច សមត្ថិតំ ហោតិ។ វុត្ថញ្ញិ “អសញ្ញសត្តានំ
អនិទស្សនសម្បជ្ជិយំ ឯកំ មហាភូតំ បដិច្ច ទ្វេ មហាភូតា”តិអាធិ (បដ្ឋា.
២.២២.១៧)។ បដិយោ ហេតុ ភូតត្ថយស្ស កាយប្បសាទំ បតិ
តំនិស្សយភូតយដ្ឋនទ្វារេន អភិមុខភាវោ, សោ ច ដុសិតុំ
អសក្កុណោយ្យសភាវស្ស យដ្ឋនាយ អភាវតោ នត្ថិ។ ននុ “ទ្វេ អាយតនានី”តិ
ឯត្ថ បរិយាយាយតនំ អធិប្បតំ, អថ កស្មា គន្ធាយតនានីនិបិ គហេត្វា
“បញ្ចាយតនានី”តិ ន វុត្ថន្តិ? “នយទស្សនវសេន ទេសនា បវត្តា”តិ
វុត្ថោវាយមត្ថោ។ អថ វា តត្ថ រូចាយតនស្សេវ វចនំ កធាចិ អញ្ញភូមិកានំ

បសាទស្សវិសយភារំ សន្ទាយ, ន បន ឥតវេសំ អភារតោ។ ឆាបិ បរិយាយេន
គន្ទាយតនាធិនំ អាយតនសភារាភារតោ។ អសញ្ញិនញ្ញំ រូចាយតនំ
សមាធក្ខមិកានំ វេហប្បលានំ, ឧបរិក្ខមិកានញ្ច សុទ្ធាសានំ បសាទស្ស
វិសយភារំ គច្ឆតិ, ន បន គន្ធវសាតិ តេសំយេវ តត្ថាវចនំ យុត្តំ។ កថាវត្ថុម្ហិ ច
និប្បវិយាយេន គន្ទាយតនាធិនំ អត្ថិភារំ បដិជានន្តំ សន្ទាយ បដិសេដោ
កតោ។ យធិបិ ចេតំ វចនំ តត្ថ គន្ទាយតនាធិនំ អភារវិភារនំ ន ហោតិ,
អត្ថិភារធិបនម្បិ បន អញ្ញាវចនំ នត្ថេវាតិ? នយិទមេវ អដ្ឋកថាសុ តត្ថ នេសំ
អត្ថិភារស្ស និទ្ធាវេត្វា វុត្តត្តា។ យញ្ញំ អដ្ឋកថាវចនំ ចាឡិយា នវិវុដ្ឋតិ, តំ
ចាឡិវិយ បមាណក្ខតំ អគរហិតាយ អាចរិយបរម្បរាយ យាវជ្ជតនា
អាគតត្តា។ តត្ថ សិយា - យំ ចាឡិយា នវិវុដ្ឋតិ អដ្ឋកថាវចនំ, តំ បមាណំ។
ឥនំ បន វិវុដ្ឋតិ? នយិទមេវ យថា នវិវុដ្ឋតិ, តថា បដិចាទិតត្តា។ ចក្ខាធិនំ
អាយតនានំ, តន្ថិស្សយានញ្ចវិញ្ញាណានំ សត្តសុញ្ញតាសន្ធស្សនត្ថំ ភគវតោ
ធាតុទេសនាតិ អាយតនភារេន វុត្តានំយេវ ធាតុភារធិបនតោ
ធាតុភារស្សបិ នេសំ អវចនំ យុដ្ឋតិ វេ, តស្មា យថា ចាឡិយា អវិរោដោ
ហោតិ, តថា ចក្ខុទសកាធិវសេន អដ្ឋកថាយំ រូបគណនា កតាតិ ន ឯត្ថ
ធម្មតាវិលោមនាសង្គាយ ឱកាសោតិ វេទិតព្ធា។

ឯឡកស្ស ជាតកាលេ ឧណ្ណា ជាតិឧណ្ណាតិ បឋមោ អត្តោ។ តតោ
សុខុមតរតំ សន្ទាយ “គព្ពំ...បេ.... ឥតិបិ វទន្តិ”តិ វុត្តំ។ សម្ពុវនស្ស ភេនោ វា
សម្ពុវភេនោ, បវត្តិភេនោតិ អត្តោ។

រូបីព្រហ្មសូតិ អធិករណេ ភុម្ពំ, ឱបចាតិកយោនិកេសូតិ និទ្ធាវណោតិ
នស្សេន្តោ “ឱបចាតិកយោនិកេហិ រូបីព្រហ្ម និទ្ធាវេតី”តិ អាហា។ តេន
“ឱបចាតិកយោនិកេសូ”តិ សាមញ្ញតោ វុត្តរាសិតោ “រូបីព្រហ្មសូ”តិ វិសេសំ

និទ្ទារេតិ។ ន សមេតីតិ ន សំសន្តតិ, វិវុដ្ឋតិ អត្ថោ។ យាយ ចាឡិយា ន
សមេតិ, តំ ធស្សន្តោ “ធម្មបាធិយវិកង្កេហី” តិ អាទិមាហ។

ឯកាធសាតិ បរិបុណ្ណាយតនស្ស សធាយតនវដ្ឋានិ ឯកាធសាយតនានិ។
កស្សចិ ធនាយតនានីតិ អន្ធស្ស ចក្ខុយតនវដ្ឋានិ។ កស្សចិ អបរាទិ
ធនាយតនានីតិ ពធិរស្ស សោតាយតនវដ្ឋានិ។ កស្សចិ នវាយតនានីតិ
អន្ធពធិរស្ស ចក្ខុសោតាយតនវដ្ឋានិ។ កស្សចិ សត្តាយតនានីតិ
គព្ពសេយ្យកស្ស រូបកន្ធវសកាយដោជ្ជព្រមនោធម្មាយតនវសេន វុត្តំ។

“ន វុត្តំ អដ្ឋាយតនានិ ចាតុកវន្តី” តិ ឥទំ “ន ហិ ចាឡិយំ... បេ... វុត្តា” តិ
ឯកស្ស អត្ថវិវរណំ។ ចក្ខុសោតយានិកលស្ស ហិ ឧបបន្ន្នមានស្ស អដ្ឋេវ
អាយតនានិ សិយុន្តិ។ សតិ ច អយានកុបបត្តិយំ បុនបិ “កស្សចិ អបរាទិ
ធនាយតនានិ ចាតុកវន្តី” តិ វត្តព្វំ សិយា។ តថា ច សតិ យថា អន្ធពធិរស្ស
វសេន “កស្សចិ នវាយតនានិ ចាតុកវន្តី” តិ (វិភ. ១០០៧) ឯកវាវ វុត្តំ, ឯវំ
អន្ធរាយានកស្ស, ពធិរាយានកស្ស ច វសេន “កស្សចិ អបរាទិ នវាយតនានិ,
កស្សចិ អបរាទិ នវាយតនានិ ចាតុកវន្តី” តិ វត្តព្វំ សិយា, ឯវំ ន វុត្តន្តិ ឥមមត្តំ
ធស្សេតិ “តថា... បេ... ន ច តំ វុត្ត” តិ ឯវំ ធាតុចាតុភាវាទិបញ្ចេស្វតិ “កស្សចិ
ឯកាធស ធាតុយោ ចាតុកវន្តី, កស្សចិ ធន ធាតុយោ, កស្សចិ អបរា ធន
ធាតុយោ, កស្សចិ នវ ធាតុយោ, កស្សចិ សត្ត ធាតុយោ ចាតុកវន្តី” តិ (វិភ.
១០០៧) ឯវំ ធាតុចាតុភាវបញ្ចេក វេទិតញោ។ អាទិ-សន្នេន “កស្សចិ
បុទ្ទសិទ្ធិយានិ ចាតុកវន្តី” តិ អាទិ (វិភ. ១០០៧) នយប្បវត្តា ឥន្ទ្រិយបញ្ចេកយោ
សង្កហិតា។

ឯត្ថ ច យថា “សត្តតិ ឧក្កំសតោ ច រូបានី” តិ បទំ “សំសេនដោបចាតីស្វ” តិ
ឯត្ថ យោនិទ្ធិយវសេន យោជីយតិ, ន ឯវំ “អវកំសតោ តីសា” តិ ឥទំ, ឥទំ បទ

សំសេនជយោនិវសេនេវ យោជេតត្ថំ, ឯកយោគនិទ្ទិដ្ឋស្សាបិ ឯកទេសោ សម្ពុទ្ធំ
លភតីតិ។ សំសេនជស្សេវ ច ជច្ឆន្ទពាធិរអយានកនបុសកស្ស
ជីវ្ហាកាយវត្ថុទសកានំ វសេន តីស រូបាទិ ឧប្បជ្ឈន្តីតិ វុត្ថំ, ន ឱបចាតិកស្សាតិ
អយមេត្ថ អដ្ឋកថាយ អធិប្បាយោ។ យេ បន “ឱបចាតិកស្ស ជច្ឆន្ទ... បេ....
ឧប្បជ្ឈន្តីតិ មហាអដ្ឋកថាយំ វុត្ថ” ត្ថំ វេទន្តិ, តំ ន គហោតត្ថំ។ សោ ហិ
បមាទចាថោ។ ឯវញ្ច កត្វា អាយតនយមកវណ្ណោនាយ “កាមធាតុយំ បន
អយានកោ ឱបចាតិកោ នត្ថិ។ យទិ ភវេយ្យ, ‘កស្សចិ អដ្ឋាយតនានិ
ចាតុភវន្តី’ តិ វេទេយ្យ” តិ (យម. អដ្ឋ. អាយតនយមក ១៨-២១) វុត្ថតិ។ អបរេ
បនាហុ “កស្សចិ ឯកាទសាយតនានិ ចាតុភវន្តិ, យាវ ‘កស្សចិ
នវាយតនានិ’ តិ ចាឡិ ឱបចាតិកេ សន្ធាយ វុត្តា។ តស្មា បុព្វេនាបរំ
អដ្ឋកថាយំ អវិរោធនា សិទ្ធា ហោតិ, តថា ច យថាវុត្ថចាឡិយា
អយមត្ថវណ្ណោនា អញ្ញទត្ថុ សំសន្នតិ សមេតិយេវ” តិ។ យំ បនេកេ វេទន្តិ
“ឱបចាតិកក្កហណោន សំសេនជាបិ សង្កយ្ហន្តិ។ តថា ហិ ធម្មហានយវិកង្ក
‘កាមធាតុយា ឧបបត្តិក្ខណោ កស្សចិ ឯកាទសាយតនានិ ចាតុភវន្តី’ តិ អាទិនំ
(វិក. ១០០៧) ឧទ្ទេសេ ‘ឱបចាតិកានំ បេតាន’ ត្ថិ អាទិនា ឱបចាតិកក្កហណាមេវ
កតំ, ន សំសេនជក្កហណា” ត្ថិ, តំ បរិបុណ្ណាយតនានំ យេវ សំសេនជានំ
ឱបចាតិកេសុ សង្កហណាវសេន វុត្ថន្តិ វេទិតត្ថំ។ តថា ហិ វុត្ថតិ
“សំសេនជយោនិកា បរិបុណ្ណាយតនាបរិបុណ្ណាយតនភាវេន
ឱបចាតិកសង្កហំ កត្វា វុត្តា” តិ “បធានាយ វា យោនិយា សត្ថំ
បរិបុណ្ណាយតនយោនី ទស្សេតុ ‘ឱបចាតិកាន’ ត្ថិ វុត្ថ” ត្ថិ ច។ អដ្ឋកថាយំ បន
យោនិទ្ធយំ សរូបេនេវ បកាសេតុំ, សំសេនជយោនិវសេនេវ ច អវកំសតោ
បវត្តិ ទស្សេតុ ឱបចាតិកយោនិយា ឥតវំ អសង្កហេត្វា
“សំសេនជោបចាតិសូ” តិ វុត្ថន្តិ។ សត្ថំ តំ វិមំសិត្វា គហោតត្ថំ។

ចុតិបដិសន្ធិន្តិ អនន្តរាតីតចុតិយា, តទនន្តរាយ មិស្សមិស្សកេនាយ
បដិសន្ធិយា។ ខន្ធជីហ៊ីតិ ខន្ធវាម្ពណាគតិហេតុវេទនាបីតិវិតក្កវិចារហ៊ី។
មហាគ្គតអដ្ឋត្តារម្ពណាយ មហាគ្គតអដ្ឋត្តារម្ពណា,
អមហាគ្គតហិម្ពន្ធវាម្ពណាយ អមហាគ្គតហិម្ពន្ធវាម្ពណាតិ ឯវមាទិនោ
អរូបភូមិសុយេវ ចុតិបដិសន្ធិន្តិ កេនាកេនាសេសស្ស សម្ពុតោ “នយមុខមត្តំ
ទស្សេត្វា”តិ វុត្តំ។ ឯកច្ឆសុគតីតិ មហាគ្គតវដ្ឋសុគតិ អធិប្បតាតិ អាហា
“រូចារូចាវចរាទ”តិអាទិ។ កេចិ បទ “យថា មហាគ្គតាវជ្ជា, ឯវំ
ឧត្តរកុរុកវជ្ជា”តិបិ វទន្តិ។ ឯកច្ឆសុគតិចុតិយាតិ វុត្តសុគតិចុតិយា។ យទិបិ
“អយំ នាម ទុក្ខតិបដិសន្ធិន ហោតី”តិ និយមោ នត្ថិ, ទេសនា បទ
សោតបតីតា គតាតិ វទន្តិ។ និយតពោធិសត្តាបេក្ខាយ វា ឯវំ វុត្តំ។ តេសញ្ញា
ឯកច្ឆទុក្ខតិបដិសន្ធិនត្ថិ អវិចារាទិសុ អនុបបជ្ជនតោ។
“ឯកច្ឆទុក្ខតិចុតិយា”តិ ឯត្តាបិ ឥមិនា នយេន អត្តោ វេទិតញ្ចា។

ឯកច្ឆសុគតិបដិសន្ធិតិ បទ កាមាវចរសុគតិបដិសន្ធិ វេទិតញ្ចា។
សយមេវាតិ អត្តនា ឯវំ។ “កេនាសេសោ ឯវ ច ឯវំវិត្តារេន ទស្សិតោ”តិ ឥទំ
“អមហាគ្គតហិម្ពន្ធវាម្ពណាយ”តិអាទិ សន្ធាយ វុត្តំ។ “ចតុក្កន្ធាយ...បេ....
បដិសន្ធិហោតី”តិ ឥទំ បទ អកេនាសេសទស្សនមេវាតិ។ ឯកេកស្មី កេនេតិ
“អមហាគ្គតហិម្ពន្ធវាម្ពណាយ”តិ ឯវមាទិកេ ឯកេកស្មី ភាគេ។ តត្ថ
តត្ថេវាតិ “អមហាគ្គតហិម្ពន្ធវាម្ពណាយ មហាគ្គតហិម្ពន្ធវាម្ពណា,
អមហាគ្គតដ្ឋត្តារម្ពណាយ មហាគ្គតដ្ឋត្តារម្ពណា”តិអាទិនា តស្មី តស្មី
កេនេ, តត្ថ តត្ថេវ វា ភវាទិកេ ចរិត្វា ឧបបជ្ជន្តស្ស វសេន ចុតិបដិសន្ធិយោជនា
វេទិតញ្ចា។ ភុម្មតេ អយំ តោ-សន្នោតិ ទស្សេត្តោ “តតោ ហេតុវិជានិ តត្ថ
ហេតុវិជាន”តិ អាហា។ តស្សត្តោ - តស្មី បុរិមភវេ និប្បន្នំ អវិជ្ជាសម្ពាទិកំ
ការណំវិជាន ហោតីតិ។

អតិមន្តការប្រគល់សកិភ័យសមត្ថភាព។ បញ្ចេញវិញ្ញាណវេសន ចុះពី
បដិសិទ្ធា, ន តទនន្តវិញ្ញាណវេសន។ ស្វាយមត្តោ “បញ្ចេញវិញ្ញាណ”ន្តិអាទិនា
ហេដ្ឋា អដ្ឋកថាយមាគតោតិ អាហា “បញ្ចេញវិញ្ញាណានន្តរម្បិ ហិ បុព្វេ
ចុតិ ធស្សិតា”តិ។ តត្ថ យំ វុត្តង្គំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ ចុតិចិត្តន សទ្ធិ
ចក្ខុយតនាធិនំ និរោធា ហោតីតិ ធស្សិតុំ “យមកេ ចា”តិអាទិ វុត្តំ។
បរិណាតត្ថាតិ បរិចាកវេសន បរិយោសានំ គតត្ថាតិ អធិប្បាយោ។
ជស្សនយោ យថាវុត្តចេតនាសហជាតជស្សនយោ។ យថាឧបដ្ឋិតេ
កម្មាទិការម្មណោ អនេកវារំ ឧប្បត្តិយា សន្តានស្ស អភិសង្ខរណំ តត្ថ
បដិសន្ធិវិញ្ញាណាបតិដ្ឋានស្ស ហេតុភារោ។

សន្តានវេសន និប្បជ្ជមានានំ នមនាទិកិរិយានំ ឯកស្មី
បដិសន្ធិវិញ្ញាណាយេវ អត្ថសិទ្ធិតិ ធស្សិត្តោ អាហា “នមន...បេ.... ធស្សិតី”តិ។
បដិវិយំ សពលបយោគេហិតិ បដិវិយា អាជារណាភូតាយ អត្ថនោ ពលេន
បយោគេន ច ករណាភូតេន។

សទ្ធិហេតុកោតិ សទ្ធស្ស បធានាទិការំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តាទិសោ
បព្ពតកុច្ឆិអាទិបទេសោបិ តស្ស ហេតុយេវ។ បទីបន្តរាទីតិ អាទិ-សទ្ធន
តេលវដ្ឋិអាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។ តតោ សទ្ធាទិប្បវត្តិតោ បុព្វេ អភារា។
បដិយោសាទីនញ្ចិ សទ្ធាទិប្បវត្តិតោ សតិ បុរិមសិទ្ធិយំ តេ សទ្ធាទិបច្ចយទេសំ
គច្ឆេយ្យំ, ន បន តេ អត្ថិតិ វុត្តំ “តតោ បុព្វេ អភារា”តិ។ ឧបមេយ្យេបិ ឯវមេវ
អត្តោ យោជេតព្ពោ។ យថា ច ហេតុទេសំ ន គច្ឆតិ ហេតុសមុប្បន្នំ, ឯវំ តតោ
នាគច្ឆតីតិ អាហា “តស្មា ន...បេ.... អាគត”ន្តិ។ តេ សទ្ធានយោ បច្ចយា ឯតេសន្តិ
តប្បច្ចយា។ វុត្តនយេនាតិ ឧបមាយំ វុត្តនយេនេវ។ បុរិមភវហេតុទេសេ
សន្និហិតំ ហុត្វា បដិសន្ធិវិញ្ញាណំ តតោ អញ្ញាត្រ កវន្តេវ តំ ឧបគន្ធា តប្បច្ចយំ

ន ហោតីតិ អត្ថោ។ បច្ចយតោ និព្ពត្តមានំ បច្ចយុប្បន្នំ អញ្ញាត្រ អគន្ធា
បច្ចយទេសំ អនុបគតមេវ ហុត្វា និព្ពត្តតីតិ បឋមោ អត្ថោ។ បឋមំ បច្ចយេន
សមោធានគតំ ហុត្វា តតោ អញ្ញាត្រ គន្ធា បច្ចយុប្បន្នំ ត្ថការំ នាបជ្ជតីតិ
ទុតិយោ អត្ថោ។ យថាសម្ពុវន្តិ យាយ “ន ឡីតោ ទទិ សម្ពុតំ សិយា, ន
ឡីសាមិនោ ទទិ សិយា” តិ ច ឡីទទិសុ ឯកន្តំ ឯកតាយ នានតាយ ច
នោសយោជនា កតា។ ឥមិនា នយេន ពិជាទិសុ សត្តហេតុសុ, អង្គរាទិសុ
សត្តហេតុសមុប្បន្នេសុ យថាសម្ពុវ ហេតុអនុរូបំ, ហេតុសមុបន្នានុរូបញ្ច
នោសយោជនា កាតញ្ញា។ សន្តានពទ្ធេសុ ធម្មេសុ ឯកន្តឯកតាបដិសេធន
សស្សតកាហស្ស បដិសេធិតត្តា វុត្តំ “សយំកតំ សុខំ ទុក្ខន្តិ ឥមំ ទិដ្ឋិ
និវារេតី” តិ។ តថា ឯកន្តនានតាបដិសេធន ឧច្ឆេទកាហោ បដិសេធិតោ
ហោតីតិ អាហ “បរំកតំ សុខំ ទុក្ខំ អញ្ញោ ករោតិ, អញ្ញោ បដិសំវេទតីតិ ឥមំ
ទិដ្ឋិ និវារេតី” តិ។ តេន កតនាសោ, អកតាគមោ ច និវត្តិតោ ហោតីតិ
អធិច្ចសមុប្បន្នទិដ្ឋិនិវារណោនេវ និយតិសភាវវាទបដិសេធាបិ កតោតិ
ទដ្ឋព្ភំ។

តត្ថាតិ អង្គរាទិប្បពន្ធសម្ពុវតេ ភូតុចាធារូបសន្តានេ។ តន្តិវិជ្ជាចាដវាទិ។
អញ្ញាស្សាតិ ពាលកាលេ កតវិជ្ជាបរិយាបុណនាទិតោ អញ្ញាស្ស។ សម្ពុវតោ
អញ្ញោ តណ្ហាទិកោ អញ្ញបច្ចយោ។

និយ្យាតនាទិ ឯវ ដលំ និយ្យាតនាទិដលំ, អដលីតំ និយ្យាតនាទិដលំ
ឯតស្សាតិ អដលី... បេ... ដលំ, យថាវុត្តកិរិយាករណំ។

បិណ្ឌវសេនាតិ អកតាវយវិភាគស្ស សមុទាយស្ស វសេន។ សត្តត្ថាតិ
បុញ្ញាភិសម្ពុវាទិកេ សត្តស្មី បច្ចយធម្មេ, បដិសន្ធិតេទេ វា បច្ចយុប្បន្នធម្មេ។
ពាលវកម្មស្ស វសេន យោជេតញ្ញោ។ គុសោ និស្សយោ ហិ ឧបនិស្សយោ។

“អវិសេសេនា” តិ វុត្តបិ កាមាវចរុញ្ញាភិសង្ខារោ ចក្កុវិញ្ញាណាធិនំ បញ្ចន្តំ
បវត្តេ, ឥតរោ បឋមជ្ឈានវិចាកាធិនំ បវត្តេ ច បដិសន្ធិយញ្ច បច្ចយោ ហោតីតិ
ចាកដោយមត្តោតិ តំ អវិភជិត្វា “សត្តបុញ្ញាភិសង្ខារំ សហ សង្កណ្ហាតិ” ច្នៃវ
វុត្តំ។ ធានសាកុសលចេតនាភេទោតិ នយិទំ សមាសបទំ, សន្ធិវសេន បនេតំ
វុត្តំ។ ធានសាតិ ច ភុម្មត្ថេ បច្ចត្តវចនំ, ធានសសុ អកុសលចេតនាសុ។
អកុសលចេតនាភេទោតិ ឯកានសាកុសលចេតនាបភេទោ,
ធានសាកុសលចេតនាបភេទោ ចាតិ អត្តោ វេទិតញ្ចោ។ ឯវញ្ញិ សតិ ន ឯត្ថ
កិត្យវិចារេតត្ថំ ហេដ្ឋាវិត្តាវិតត្តា។ កេចិ បន
“ធានសាកុសលចេតនាភេទោតិ ឥទំ ‘ធន្តំ បវត្តេ’ តិអាទិនា យោជេតត្ថ” ត្ថិ វទន្តិ,
តេសំ មតេន ឧទ្ធច្ចេចេតនាយ គហាលោ បយោជនំ វិចារេតត្ថមេវ បដិសន្ធិយាបិ
បច្ចយភាវស្ស វុត្តត្តា។ ឯកស្សាតិ ឯត្ថ ឯវ-សន្តោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋាតិ អាហ
“ឯកស្សវ បច្ចយភាវនិយមោ” តិ។ មិលាតមាលាធិនន្តិ
មិលាតមាលកិលិដ្ឋវត្តាធិនំ។ មនោបនោសិកានំ តទញ្ញវត្ថនម្បិ អនិដ្ឋតា កបំ
នសិយា, សិយា ឯវាតិ អធិប្បាយោ។ អដ្ឋកថាយំ (វិភ. អដ្ឋ. ២២៧) បន
បច្ចុតាភាវតោ តំ អនាមសិត្វា “តថា កាមាវចរនេវលោកេបី” តិ វុត្តំ។ កេចិ
បន “នេវលោកេ អនិដ្ឋំ នាម បរិកប្បនវសេន, សភាវតោ បន តត្ថប្បន្នំ
ឥដ្ឋមេវា” តិ វទន្តិ។

“ឯកុនតីសចេតនាភេទម្បី” តិ ឥមិនា ឧទ្ធច្ចេចេតនាយបិ
បវត្តិវិចាកនាយិទំ អនុជានាតិ, អដ្ឋកថាអធិប្បាយវសេន វា ឯវមាហា។
បញ្ចនសន្តំ អហេតុកវិចាកវិញ្ញាណានំ បញ្ចដ្ឋានានិ ទ្វេ អបនេត្វា
អវសេសានំ តេវសន្តំ។ ទ្វេ ទ្វេ ចក្កុសោតសម្បជិច្ឆនវិញ្ញាណានិ, តីណិ
សន្តិវណានីតិ នវន្តំ។ ឯកទេសបច្ចយភាវេនាតិ ឯកទេសស្ស
វីសតិចេតនាភេទស្ស កាមាវចរចិត្តសង្ខារស្ស បច្ចយភាវេន

ឯកូនតិសចេតនាកេនោ សមុទាយោ វុត្តោ។ ស្វេរាតិ អវយវគតេនាបិ
វិសេសេន សមុទាយោ វោហរីយតិ យថា “អលង្កតោ រាជគុមារោ” តិ។

យត្តាតិ បញ្ចវេការកវំ សន្ធាយាហា។ តត្ថ ហិ “កាមាវចរសុគតិយំ តាវ
បិតស្ស” តិអាទិនា (វិភ. អដ្ឋ. ២២៧) បដិសន្ធិយំ បវត្តិយញ្ចវិចាកស្ស
វិត្តារប្បកាសនំ កតំ។ ចតុត្ថជ្ឈានភូមីតិ វេហប្បលភូមី វេទតិ។ តេនាហ
“អសញ្ញារុប្បវដ្ឋា” តិ។ ចតុត្ថជ្ឈានមេវ ហិ ភាវនាវិសេសប្បវត្តំ អសញ្ញភូមី
អារុប្បភូមិញ្ច និច្ឆានេតិ, ចតុក្កនយវសេន វា សំវណ្ណានា វុត្តាតិ វេទិតញ្ចា។ អដ្ឋ
មហាវិចាកា, បរិត្តវិចាកេសុ បដិមោ, បញ្ច រូចាវចរវិចាកាតិ ឯវំ ចុទ្ធសន្នំ។
សត្តន្នន្និ សេសានំ បរិត្តវិចាកានំយេវ សត្តន្នំ។

ភវានយោតិ ភវយោនិគតិសត្តាវាសេ។ តិណ្ណំ វិញ្ញាណានន្និ បុរិមានំ តិណ្ណំ
អារុប្បវិចាកវិញ្ញាណានំ។ តិស្វតិ បញ្ចមាធិសុ តិសុ វិញ្ញាណាដ្ឋិតិសុ។
វុត្តនយេនាតិ “កាមភវេ បន ទុគ្គតិយំ អដ្ឋន្នម្បិ បរិត្តវិចាកវិញ្ញាណានំ តថេវ
បច្ចយោ បវត្តេ, នោ បដិសន្ធិយ” តិអាទិនា (វិភ. អដ្ឋ. ២២៧) វុត្តនយេនេវ។

វិញ្ញាណាបទនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

នាមរូបបទនិទ្ទេសវណ្ណានា

២២៨. យទិបិ សុត្តន្តេ អភិធម្មេ ច បដិច្ចសមុប្បាទនិទ្ទេសេ រូបបទស្ស
ទេសនាកេនោ នត្ថិ, អភិធម្មេ បន “សត្តំ រូបំ ន ហេតុ” តិអាទិនា (ធរ. ស. ៥៨៤)
សុត្តន្តតោ តស្ស ទេសនាកេនោ អត្ថេវាតិ អាហ “សុត្តន្តា... បេ... កេនោ” តិ។
សង្ឃ្យាយេសុ បរិច្ឆេទតោ គហិតេសុ អត្តសិទ្ធា តត្ថ សង្ឃ្យាបរិច្ឆេទោតិ វុត្តំ
“អត្តតោ បន វុត្តមេវ ហោតិ” តិ។

ឡើងទៅកាន់សត្វស្ងួត វា សាមញ្ញតោ សព្វឡើងទៅកាន់ វុត្តា។ តេសុ
ព្រហ្មកាយិ កាធិគ្គហណោន រូចាវចរាវ វុត្តាតិ តទញ្ញេ សន្ទាយ
សេសឡើងទៅកាន់ន្ទិ សេសគ្គហណំ សាត្តកមេវ។ វុត្តនយេនាតិ “ទ្វេ វា
តយោ វា ធនកា, ឡើងតោ អាធិនា សហា” តិអាធិនា (វិភ. អដ្ឋ. ២២៧)
រូបមិស្សកវិញ្ញាណោ វុត្តនយេន។

“ទ្វេ សន្ទតិសីសានី” តិ អារត្តយាវ “សត្ត សន្ទតិសីសានី” តិ (វិភ. អដ្ឋ. ២២៨)
ឯត្ថកំ អដ្ឋកថាថាបំ សន្ទាយ វុត្តំ “សត្តកបរិយោសាន” តិ។ ឯកេកចិត្តក្ខណោ
តិក្ខត្តំ រូបុប្បត្តិ អនុជានន្តោ អាហា “ឥមិនាធិប្បាយេនា” តិ។ ចិត្តស្ស
ឧប្បាទក្ខណោយេវ សត្តំ រូបំ ឧប្បជ្ជតិ តិ ហិ អត្តនោ អធិប្បាយោ។

“រូចាជនកកម្មជ” តិ ឥទំ ភូតកថនមត្តំ ធន្ទំ បញ្ចវិញ្ញាណានំ
អតំសភាវតាភាវា។ រូចាជនកកម្មជ តិ វា ចុតិចិត្តំ សន្ទាយ វុត្តំ។ បដិសន្ធិចិត្តំ
បន “បរត្តិយ” តិ ឥមិនាវ និវត្តិតំ។ “សព្វេសម្បិ ចុតិចិត្តំ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេតិ” តិ
(ធរ. ស. មូលដី. ៦៣៦) អដ្ឋសាលីនីដីកាយំ វុត្តោវាយមត្តោ។
បញ្ចវិញ្ញាណាក្ខណោ តប្បច្ចយា រូបុប្បត្តិយា អភាវេន វុត្តំ
“បញ្ចវិញ្ញាណាប្បវត្តិកាលំ សន្ទាយា” តិ។ តត្ថាបិ អសហជាតវិញ្ញាណាបច្ចយា
អត្ថេវ រូបុប្បត្តិ តិ អាហា “សហជាតវិញ្ញាណាបច្ចយេព្វា” តិ។ ភវន្តាធិតិ
ភវន្តសម្បជ្ជនសន្តិរណាតទារម្មណានិ។ អញ្ញេនាតិ
យថាវុត្តកម្មវិញ្ញាណាតោ អញ្ញេន អភិសន្តិវិញ្ញាណោន។ រូបមេវ ហិ
កុសលាកុសលកិរិយចិត្តប្បវត្តិក្ខណោ អភិសន្តិវិញ្ញាណាបច្ចយា ឧប្បជ្ជតិ,
ន នាមំ ភវន្តំ។ តំជនកេនាតិ ភវន្តាធិជនកេន។ កម្មវិញ្ញាណាប្បច្ចយា
វិចាកចិត្តប្បវត្តិកាលេ វិចាកនាមស្ស កម្មសមុដ្ឋានរូបស្ស ច វសេន។
សហជាតវិញ្ញាណាបច្ចយា បន ឥតវចិត្តប្បវត្តិកាលេបិ វិចាកោ

វិចារកនាមវសេន, ចិត្តសមុជ្ជានរូបវសេន ច នាមរូបស្ស សម្ពោ
នស្សេតញ្ញាតិ អាហា “សហជាត...បេ.... យោជេតព្ព”ន្តិ។ រូបសន្ទេន ច អត្តនោ
ឯកនេសេនាតិ សម្ពន្ធា។ “សរូចានំ ឯកនេសោ ឯកវិកត្តិយ”ន្តិ (ចាលីនី
១.២.៦៤) សន្ទលក្ខណំ សន្ធាយាហា “សរូចានំ ឯកនេសោ”តិ។ ឥច្ឆិតោ បិ
ឯកនេសរូចានម្បិ ឯកនេសោ យថា “និទស្សិតវិបក្ខេបិ”តិ។ និទស្សិតោ ច
និទស្សិតវិបក្ខោ ច និទស្សិតវិបក្ខោតិ អយញ្ញេត្ត អត្ថោ។ “ហំន”ន្តិ ឥមីនា
សេសសន្ទស្ស អត្ថំ វេទតិ។ សរូបេន បេបនញ្ញំ ឥធសេសនំ។

យំ-តំ-សន្ទានំ អព្យកិចារិតសម្ពន្ធត្ថា អវុត្តម្បិ តតោ-សន្ទំ អានេត្ថា អាហា
“តតោ យុត្តមេវ ឥនន្តិ យោជេតព្ព”ន្តិ។ វិចារកស្ស អជនកំ វិចារកាជនកំ,
និស្សន្ទជលមត្តនាយកកម្មំ, តំ សមុជ្ជានំ ឯតស្សាតិ
វិចារកាជនកកម្មសមុជ្ជានំ។ វុត្តនយេនាតិ “វុត្តកាយវសេន រូបតោ ទ្វេ
សន្តតិសីសានិ, តយោ ច អរូបិនោ ខន្ធា”តិអាទិនា (វិក. អដ្ឋ. ២២៨) វុត្តេន
នយេន។ ឧភយន្តិ នាមំ រូបញ្ច។

កម្មារម្មណាបជិសន្តិអាទិកាលេតិ ឯត្ត អាទិ-សន្ទេន
សម្មសនាទិកាលសន្តិហោ ទដ្ឋញ្ញោ។ តន្តិ អភិសន្តិវិញ្ញាណំ។

យទិបិ “អត្តិ រូបំ ចិត្តសមុជ្ជាន”ន្តិអាទិវេចនតោ (ធរ. ស. ៥៨៤) រូបស្សបិ
វិញ្ញាណាបច្ចយតា សុត្តតោ ជានិតព្ព, វិញ្ញាណាសន្និស្សិតា ឥដ្ឋានុកវនាទយោ
តស្មី សតិ សញ្ញាវតោ, អសតិ ច អភាវតោ យថា សន្ទេយ្យទិវត្តម្ហិ
សន្ទានយោតិ នាមស្សបិ យុត្តិតោ វិញ្ញាណាបច្ចយតា សិទ្ធា, អដ្ឋកថាយំ បន
វុត្តមត្តំ ទស្សេន្តោ “សុត្តតោ នាមំ...បេ.... ជានិតព្ព”ន្តិ អាហា។ យាវនេវ
បច្ចយបច្ចយុប្បន្នធម្មមត្តតាវិការវនមុខេន អវិបរីតតោ បវត្តិនិវត្តិសន្ទស្សនំ
បជិត្តសមុប្បាទនេសនា, តាវនេវ ច ធម្មចក្កប្បវត្តនន្តិ ទស្សេន្តោ

“យស្មា”តិអាធិមាហ។ យស្មា បន បវត្តិនវត្តិវិការនតោ សច្ចទេសនាវ
បច្ចយាការទេសនា, សច្ចទេសនា ច ធម្មចក្កប្បវត្តនំ។ យថាហ “ឥទំ ទុក្ខន្តិ មេ
ភិក្ខុវេ...មេ... ពារាណសិយំ ឥសិបតនេ មិគទាយេ អនុត្តរំ ធម្មចក្កំ
បវត្តិត”ន្តិអាធិ, តស្មា “វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូប”ន្តិ បទស្ស
សច្ចទេសនាការីធិបនេន ធម្មចក្កប្បវត្តនការំ ទស្សេតុំ
“នាមរូបមត្តតាវចនេនេវ វា”តិអាធិ វុត្តំ។

នាមរូបបទនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សឡាយតនបទនិទ្ទេសវណ្ណានា

២២៩. យថាសម្ពុវន្តិ សម្ពុវន្តុបំ។ តេន ចតុន្នំ តាវ ភូតានំ
សហជាតនិស្សយអត្តិអវិគតវសេន ចក្ខាយតនាធិនំ បញ្ចន្នំ បច្ចយភាវោ,
វត្ថុសុ បន ហទយវត្ថុនោ ធម្មាយតនស្ស បដិសន្ធិយំ
សហជាតនិស្សយអញ្ញមញ្ញវិប្បយុត្តអត្តិអវិគតវសេន, បវត្តិយំ យស្មា
អនន្តរចិត្តេន សទ្ធិ ឧប្បន្នមេវ វត្ថុ ឋិតិប្បត្តិយា ពលវភាវេន តស្ស និស្សយោ
ភវិតុំ សក្កោតិ, ន សហជាតំ, តស្មា
បុរេជាតនិស្សយវិប្បយុត្តអត្តិអវិគតវសេន។ ឥតវវត្ថុនំ
បញ្ចវិញ្ញាណសង្ខាតស្ស ធម្មាយតនស្ស ឥន្ទ្រិយបច្ចយវសេន ច, ជីវិតស្ស
ឥន្ទ្រិយអត្តិអវិគតវសេន បច្ចយភាវោ វុត្តោតិ ទដ្ឋញ្ចោ។ ឯកប្បការេនេវាតិ
យថា ចក្ខាធិនំ មនាយតនស្ស បដិសិយតនស្សនាធិកិច្ចានុវិធានតោ និយតោ
ឯកប្បការេនេវ បច្ចយភាវោ, ន ឯវំ រូបាយតនាធិនំ, តេសំ បន
រូបារម្មណាធិនា បការន្តរេន តស្ស បច្ចយភាវោតិ “អនិយមតោ”តិ វុត្តំ។
កេចិ បន “និយមតោ”តិ បទំ “សសន្តតិបរិយាបន្ន”ន្តិ ឥមីនា សម្ពុន្ទិស្វា អត្ត
វទន្តិ “ឯកន្តេន សសន្តតិបរិយាបន្ន”ន្តិ។

“ឆដ្ឋាយតនញ្ច មនាយតនញ្ច ឆដ្ឋាយតន”ន្តិ ឥមិនាវិគ្គហន អត្ថតោ,
ឥតវេហិ ធ្វិហិ សទ្ធតោបិ អត្ថតោបិ សរូបតំ ទស្សេតិ។ “ចក្ខាធិហិ សហ
‘សឡាយតន’ន្តិ វុត្ថ”ន្តិ វុត្ថនយេន ឯកសេសំ កត្វា មនាយតនំ ចក្ខាធិហិ សទ្ធិ
“សឡាយតន”ន្តិ ចាឡិយំ វុត្ថំ “នាមរូបបច្ចយា សឡាយតន”ន្តិ។ យថាវុត្តោតិ
“ឆដ្ឋាយតនញ្ច មនាយតនញ្ច”តិ អាធិនា អត្ថនា វុត្ថប្បកាពោ។ សព្ពត្តាតិ
នាមរូបសទ្ធន សឡាយតនសទ្ធន ច សទ្ធសរូបតាសុ, អត្ថសរូបតាសុ វា។
យទិ សុត្តន្តភាជនីយេ វិចាកឆដ្ឋាយតនមេវ អធិប្បេតំ, អថ កស្មា “ឥតវំ
បនា”តិ អាធិ វុត្ថំ។ អវិចាកញ្ច តត្ថ ឥតវន្តិ អធិប្បេតន្តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ
“បច្ចយនយេ បនា”តិ អាធិ។

សហជាតាធិសុ ហេតុអាហារិទ្ធិយបច្ចយេ បក្ខិបិទ្វា ទសនា, តតោ ឯកំ
អបនេត្វា នវនា, តតោ ឯកំ អបនេត្វា អដ្ឋនា បច្ចយកាពោ វេទិតញ្ចោ។
ឯវមេត្ថ សាធារណវសេន អវកំសោ, ហេតុអាធិអសាធារណវសេន
ឧក្កំសោតិ លាធាធិនម្បិ វសេន វេទិតញ្ចោ។

បដិសន្ធិយំ អរូបធម្មា កម្មជរូបស្ស ឧប្បាទក្ខណោ បច្ចយា ហោន្តិ តិ
“បវត្ថេ”តិ វិសេសេតិ។ “បច្ឆាជាតវិប្បយុត្តាទយោ ឯវា”តិ និយមេន
សហជាតបុរេជាតវិប្បយុត្តាទយោ និវត្តេតិ។

“អវសេសមនាយតនស្ស”តិ អវសេសគ្គហណម្បិ បករណតោ
វិសិដ្ឋវិសយមេវាតិ ទស្សេតុំ “បញ្ចក្ខន្ធកវេ”តិ អាធិមាហ, យតោ អដ្ឋកថាយំ
“វត្ថុរូប”ន្តិ អាធិ វុត្ថំ។ យថាសម្ភវំ យោជេតញ្ចោតិ នាមរូបស្ស បដិសន្ធិយំ
សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយអត្ថិ អវិគតាធិបច្ចយកាពោ
សហជាតាធិសាធារណបច្ចយកាពោ,
សម្បយុត្តវិចាកហេតុអាហារិទ្ធិយាធិបច្ចយកាពោ

សម្បយុត្តាធិអសាធារណបច្ច័យភារោ នាមស្ស, រូបស្ស បទ
វិប្បយុត្តបច្ច័យភារោ យោជេតញ្ចេ។

សឡាយតនបទនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ជស្សបទនិទ្ទេសវណ្ណានា

២៣០. តទកេនវសេនាតិ តស្ស ជស្សស្ស អកេនវសេន,
ជស្សភាវសាមញ្ញេនាតិ អត្ថោ។ នយុត្តំ ឯកស្សេវ វចនំ។ អញ្ញាស្សបីតិ
យថាវុត្តតោ អញ្ញាស្សបី។ សញ្ញាយតនតោ ហិ ឯកស្ស ជស្សស្ស
អសម្ពុវចោទនាយំ តប្បសង្កេន ឯកាយតនតោ អនេកស្សបី សម្ពុវោ នត្ថិតិ
ចោទនា “ឦទិសំ ធម្មតា នត្ថិតិ” តិ ញាបនត្ថាតិ ទស្សេតិ
“អញ្ញាស្សបី” តិ អាទិនា។ និទស្សនវសេនាតិ ឧទាហរណានស្សនវសេន។
ឯកជស្សស្ស សម្ពុវតោតិ ការណាបទេសោ។ ឯកជស្សសម្ពុវស្ស
លព្ពមានត្ថា “សឡាយតនបច្ច័យា ជស្សេវ” តិ ភគវតា វុត្តន្តិ បរិហារំ
ទស្សេន្តោតិ យោជេនា។ សេសេស្វតិ ឯកន្តិអាទីសុ។ នវេនា បច្ច័យត្ថេ ឯកំ
វិចាកមនាយតនំ វិការយេ។ តថា ចាតិ អារម្មណបុរេជាតអត្ថិអវិគតវសេន។
យាយំ បច្ច័យភារោ យាទិសានំ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ “បច្ចុប្បន្នានិ... បេ.... សន្ធាយ
វុត្ត” តិ អាហា។ អតីតានាគតកាលវិមុត្តានម្បិ អារម្មណមត្តតាយ សម្ពុវតោ
អាហា “អារម្មណ... បេ.... សន្ធាយ វុត្ត” តិ។ តត្ថ តន្តិ រូបាយតនាទី។

ជស្សបទនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

វេទនាបទនិទ្ទេសវណ្ណានា

២៣១. អនន្តរាធិប្បាតិ អនន្តរសមនន្តរបនិស្សយនត្ថិវិគតបច្ឆយេហិ។
ឧបនិស្សយេតិ អនន្តរបនិស្សយេ។ អនន្តរសមនន្តរបច្ឆយា ហិ
អនន្តរតាវសេនេវ អនន្តរបនិស្សយេ អន្តោគដា។ នត្ថិវិគតបច្ឆយា បន
អនន្តរសមនន្តរបច្ឆយធម្មានំយេវ តថាភាវតោ តទន្តោគដា។ តស្ស្សតិ
ឧបនិស្សយស្ស។

សព្វស្ស្សតិ វិចាកស្ស, អវិចាកស្ស ច។
បដិសន្ធិភវន្ត្ថតិចិត្តសម្មយុត្តាយ ហិ វេទនាយ សហជាតមនោសម្មស្សោ
វុត្តនយេន អដ្ឋជា បច្ឆយោ ហោតិ។ អនន្តរោ អនន្តរាធិនា, អនានន្តរោ
ឧបនិស្សយវសេនេវ បច្ឆយោ ហោតិ។ សម្ពុវទស្សនញ្ចេតំ, ន តាសំ
មនោធាវិកភាវទស្សនន្តិ ទដ្ឋព្វំ។

វេទនាបទនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

តណ្ហាបទនិទ្ទេសវណ្ណានា

២៣២. យថា ច វសាយនជានិ ឌីជាជីវិតានិ, វរំ តំនិមិត្តំ សុខំ, តទបនេយ្យំ
ជរាទិទុក្ខញ្ច ធម្មារម្មណភាវេន យោជេតព្វំ។

កម្មជលាភិបត្តនាវសេន សត្តា កម្មានិបិ អាយុហន្តិទិ សាតិសយំ
តណ្ហាយ វិចាកវេទនា ឧបនិស្សយោ, ន តថា ឥតរាតិ អាហា “វិចាកា
វិសេសេន...បេ.... អវិសេសេន ឥតរា ចា”តិ។ ឥតរាតិ អវិចាកាតិ អត្ថោ។
“សុខមិច្ឆេវ ភាសិតា”តិ ឥទំ ឥដ្ឋសភាវំយេវ ឧបេក្ខំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន
អនិដ្ឋសភាវំ។ តេនាហា “ឧបេក្ខា បនា”តិអាទិ។ សព្វស្ស្សតិ អវិតរាគស្ស
វិតរាគស្ស ច វេទនាវតោ បុគ្គលស្ស។

វេទនាបច្ចយា ឯវាតិ អយំ និយមោ និយមន្តរនិវត្តនបរោតិ នាស្ស
បច្ចយន្តរនិវត្តនត្ថតា ទដ្ឋញ្ច។ ឯតេន បច្ចយុប្បន្នន្តរបដិក្ខុចោបិ និវត្តិតោ
ហោតិ។

តណ្ហាបទនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឧបាទានបទនិទ្ទេសវណ្ណនា

២៣៣. បុរិមទិដ្ឋិន្តិ “សស្សតោ អត្តា”តិ (ធី. និ. ១.៣១) បកេវ អភិនិវ័ដ្ឋំ
សស្សតកាហំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តេនាហ “អត្តគ្គហណំ...បេ... ទដ្ឋញ្ច”ន្តិ។
ឧបាទិយមានន្តិ គណ្ណន្តិ។ លោកោតិ វា គហណន្តិ យំ “លោកោ សស្សតោ”តិ
គហណំ, សា ទិដ្ឋិតិ អត្តោ។ តេនាហ “ទិដ្ឋុបាទានភូត”ន្តិ។ “ធម្មសង្ខេប...បេ...
ទិដ្ឋិមត្តមេវា”តិ ឥទំ ព្យវហិតានំ បទានំ សម្ពន្ធនស្សនំ។ តត្ថ សង្ខេបតោ
តណ្ហាទន្ទ្រតំ, សង្ខេបតោ ទិដ្ឋិមត្តមេវ ចត្តារិ ឧបាទានានីតិ អធិប្បាយោ។
ធម្មសង្ខេបវិគ្គារតោតិ សមុទាយភូតតោ ធម្មសង្ខេបវិគ្គារតោ តទវយវភូតំ
សង្ខេបំ វិគ្គារញ្ច និទ្ធារេតិ។

សស្សតកាហបុព្វង្គមោ, ឧប្បទកាហបុព្វង្គមោ ច អត្តកាហោតិ យោជនា។
តេសន្តិ យថាវុត្តសស្សតុប្បទកាហានំ មូលភាវេនវិធាយកត្តា សាមិភូតោ។
អាទិនា វាតិ “បឋមំ អត្តវាឧបាទាន”ន្តិអាទិនា វា វាក្យេន។

យេន ភវស្សាទេន គធិតចិត្តោ ភវនិព្ពត្តកំ កម្ពំ កត្វា ឧបបន្នោ, សា
ភវនិកន្តិ សន្តានេ ចិរានុពន្ធា អភិណ្ឌប្បត្តិកា ឧបបន្នមត្តស្ស ឧប្បជ្ជតីតិ អាហ
“យទិបិ...បេ... បវត្តិតព្ពត្តា”តិ។ អវហត្ថមគ្គវជ្ជត្តា ភវរាគស្សបិ
កាមុបាទានភារោ អត្តោវាតិ អាហ “តណ្ហាទន្ទ្រតំ ន ហោតីតិ មញ្ញមាណោ”តិ។

កវរាគោបិ ហិ សវិសយេ ធន្នំ បវត្តតីតិ។ សព្វាបិ តណ្ហា កាមុចានានន្តិ
ឯត្ថាបិ តស្ស អរហត្តមគ្គវដ្ឋតាវុត្តាតិ អានេត្វា យោជេតព្ពំ។

ឧប្បត្តិដ្ឋានភូតា ន អារម្មណភូតាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាតិ ខន្ធនំ
អាលយភាវេន។ អារម្មណានន្តរបកតូបនិស្សយាតិ
អារម្មណូបនិស្សយអនន្តរូបនិស្សយបកតូបនិស្សយា។ អនន្តរបច្ចយាធិនន្តិ
អនន្តរសមនន្តរអារម្មណបច្ចយាធិនំ។

ឧចានានបទនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កវបទនិទ្ទេសវណ្ណានា

២៣៤. “កវតី”តិ ឥទំ ឧបបត្តិកវនិព្វចនំ។ ទ្វយស្សាតិ
កម្មបបត្តិកវទ្វយស្ស។ និច្ឆាទនជលំ ជលស្ស ឧប្បាទនសមត្ថតា។ និព្វត្តនំ
និច្ឆាទនំ។

“ភកវំមូលកា”តិ (អ. និ. ៨.៨៣; ៩.១; ១០.៥៨; ១១.១៩) វិយ “សញ្ញាវំភវោ”តិ
វត្តព្តេ អត្ថិ-អត្ថេ វា វំ-សន្នោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋាតិ អាហា “សញ្ញាភវោ”តិ។ តស្ស វា
អត្ថេតិ តស្ស វន្តសទ្ធស្ស អត្ថេ, អត្ថិ-អត្ថេតិ អត្ថោ។ អការំ កត្វាតិ យថា
“បីតិសុខំ អស្ស អត្ថី”តិ អត្ថេ អការំ កត្វា ឧប្បាទេត្វា ឈានំ បីតិសុខន្តិ វុច្ចតិ,
ឯវំ សញ្ញា អស្ស អត្ថីតិ សញ្ញា, ភវោ, សោវ សញ្ញាភវោ។ ឯកស្មិន្តិ រូបក្ខន្ធន្តេ ឯវំ។
បវត្តត្ថាតិ បវត្តកបវត្តនដ្ឋានានំ អភេទេបិ ឧបចារវសេន ភិន្នំ វិយ កត្វា
ទស្សេតិ។

កម្មសម្ពាទតន្តិ “កម្ម”ន្តិ វត្តព្ពតំ, កម្មកោដ្ឋាសតំ វា។ “ចេតនាបំ, ភិក្ខុវេ,
កម្មំ វទាមី”តិអាទិនា (អ. និ. ៦.៦៣) សុត្តេបិ ចេតនាយ កម្មភាវោ អាគតោវ។

និប្បវិយាយេន បន ចេតនាវ កម្មភវេតិ វុត្តមត្ថំ អភិធម្មចាឡិយាវ សាធនោ
“វុត្តញ្ញី” តិអាទិមាហ។ ឥមាយ ហិ វេទនាសញ្ញាវិញ្ញាណក្ខន្ធហិ,
មនាយ តនមនោវិញ្ញាណក្ខត្វហិ, សង្ខារ ក្ខន្ធខន្ធម្មាយ តនធម្មធាតុឯកទេសេន
ច កម្មភវស្ស សម្មយុត្តតំ វេទនិយា ធាតុកថាចាឡិយា តស្ស ចេតនាភាវោ
ធិបិតោតិ។

ធម្មភេទតោតិ ចេតនាចេតនាសម្មយុត្តភាវេន,
កុសលាកុសលាព្យាកតភាវេន ច ធម្មវិភាកតោ។ “បុនវចន” ង្គិ ឥមិនាវ
បុនវុត្តិនោសាបត្តិ បដិញ្ញាតោតិ បរស្ស អាសង្គំ ទស្សនោ “សាត្តកមេវិទំ
បុនវចនង្គិ ឯតំ ន យុត្តង្គិ ចេ” តិ អាហ។ ភវេកទេសភាវេនាតិ កម្មភវស្ស
ឯកទេសត្តា សង្ខារានំ។ តេន យេសំ ធម្មានំ សមុទាយោ ភវោ វុត្តោ,
តទេកទេសា សង្ខារា, សមុទាយេកទេសា ច អត្តតោ ភិដ្ឋា ឯវាតិ វុត្តមេវេតង្គិ
ទស្សេតិ។ បុន យថាវុត្តមេវ ភេទំ មនសិ កត្វា អត្តតោ បុនវចនាភាវំ
ទស្សនោ “បរេនវា” តិអាទិមាហ។

អន្តោគធម៌តិ កាមភវាទិអន្តោគធម សញ្ញាភវាទិកេ។ កាមភវាទិកេតិ
កាមរូបារូបភវេ។

ឧបាទានភេទង្គិ កាមុបាទានាទិឧបាទានវិសេសំ។

តេនាតិ សីលព្ពតុបាទានេន។ វគ្គមាណេនាតិ “ឥទំ សីលព្ពតំ
នាមា” តិអាទិនា (វិភ. អដ្ឋ. ២៣២) អដ្ឋកថាយំ វគ្គមាណេន បកាវេន។ បុរាណំ
ព្រហ្មណ្ណាលិដ្ឋឧទ្ទបុរាណាទិ។ “សេតវជយដ្ឋំ អារភតេ ភូតិកាមោ” តិអាទិនា
(វិសុទ្ធិ. មហាដ. ២.៦៥០) បសុមារណាវិជានយុត្តោ យញ្ញវិធិ បសុពន្ធវិធិ។

អត្ថនោ សុទ្ធិមគ្គបរាមាសមត្ថត្តា សីលព្ពតុចាទានស្ស
អត្ថវាទុចាទាននិមិត្តំ វុត្ថំ។

មគ្គបច្ចយា ហោន្តិ មិច្ឆានិយ្យានសភាវត្តា។ អនន្តរស្ស បន
កាមកម្មកវស្ស អនន្តរសមនន្តរអនន្តរបនិស្សយនត្ថិវិគតាសេវនបច្ចយេហិ
ឧចាទានស្ស បច្ចយភារោ ចាកដោយេវាតិ ន វុត្តោ។

កវបទនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ជាតិជរាមរណាទិបទនិទ្ទេសវណ្ណានា

២៣៥. ឧបបត្តិកវុប្បត្តិតិ ឧបបត្តិកវេ, ឧបបត្តិកវភារេន វា ឧចាទិន្នក្ខន្ធានំ
ឧប្បត្តិ។ ជាយមានស្ស ខន្ធស្ស។ ជាតិ និព្ពត្តិវិការោ។ ឧបបត្តិកវេហិ ជាតិយា
បច្ចយោ។ កស្មា? ឧបបត្តិកវេ អសតិ ជាតិយា អភាវាតិ យោជនា។
“ជាយមាទ្ធរូបបទដ្ឋានតា”តិអាទិនាហិ តស្ស ជាតិយា បច្ចយភារំយេវ
វិភារេតិ។

សតិហិ សុក្កសោណីតាទិកេ បិតុគតវិសេសាទិការណោ ពាហិវេ បច្ចយេ
តស្ស បន អនិយតត្តា, ហីនបណីតាទិវិសេសស្ស ច អធិប្បេតត្តា វុត្ថំ
“អជ្ឈត្ត...បេ.... អភាវា”តិ។

ជាតិជរាមរណាទិបទនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កវចក្កកថាវណ្ណានា

២៤២. សម្ពុទ្ធុំ ឥតំ គតត្ថិ សមិតំ។ តេនាហា “សង្កត”ត្ថិ។

កវច្ឆន្តោ កវរាគោ។ តស្សវុប្បកថាសវនន្តិ តស្ស ពាលការស្ស
អយុត្តការតាយ អនុច្ឆរិកកថាសវនំ។ ឯតេន បរុបវាធមោតុកាធិទុក្ខំ
ធស្សេតិ, “កម្មការណាទស្សន”ន្តិ ឥមិនា ទណ្ឌាហេតុកំ, ឥតវេន
ទុក្ខតិធិត្ថត្ថិហេតុកំ។ គមេន្តិទិ ព្រាហ្មណ៍ ដលេនាបិ ហិ អព្យកិចារិណា ហេតុ
ព្រាយតិ, វុដ្ឋិនិមិត្តេន វិយ មហោយេន ឧបរិទេសេ វុដ្ឋិនិចាតោ។ តេន វុត្ថំ
“ពោធន្តិ”តិ។

វិសេសនិវត្តិអត្តោ មត្តសន្តោ “អវិតក្កវិចារមត្តា”តិអាទិសុ (ធរ. ស.
តិកមាតិកា ៦) វិយ។ អប្បហិណាវិជ្ជា ការណាលាភេ ឧប្បត្តិអរហតាយ
សមិបេយេវាតិ អាហា “សន្និហិតការករណេនា”តិ។ វេទេតិទិ វេទយតិ។ តស្ស
អត្តវចនំ អនុកវតីតិ។ វេទំ វា ព្រាណំ ករោតិ ឧប្បាទេតិទិ វេទេតិ។ តស្ស
អត្តវចនំ ជាតាតិទិ។ វេទិយតិទិ បន កម្មកត្តកម្មានំ វិសេន និទ្ទេសោតិ
តស្សបិ អត្ថំ ធស្សេន្តោ “ជាតាតិ, ព្រាយតិ ចា”តិ អាហា។ ច-សទ្ធីត្តោតិ
សមុច្ឆយត្តោ, ព្រហ្មាធិនា ច ការកេន, អត្តនា ច វេទកេន វហិតន្តិ អត្តោ។ ច-
សទ្ធីត្តសមាសន្តិ ទ្វិន្ទសមាសមាហា។

ចតុត្ថិធម្មិ វា សុញ្ញតន្តិ ធុវភាវាទិសុញ្ញតំ, អត្តាទិសុញ្ញតញ្ច សន្ធាយ
វេទតិ។

បុព្វន្តតោតិ អតីតកោដ្ឋាសតោ។ វេទនាវសានម្បិ កវចក្កំ បរិបុណ្ណាមេវាតិ
ធស្សេតុំ “វេទនា វា”តិអាទិ វុត្ថំ។ អវិជ្ជាគហលោន វា តណ្ហាចាធានាធិ,
សម្ពាវគ្គហលោន ភវេ, វិញ្ញាណាធិគ្គហលោន ជាតិជរាមរណាធិ
សោកាធមោ ច គហិតាតិ ឯវម្បិ វេទនាវសានំ កវចក្កន្តិ យុត្តមេវេតំ។
តណ្ហាមូលកេ ចាតិ តណ្ហាចាធានគ្គហលោន អវិជ្ជា គហិតាតិអាទិនា
យោជេតត្ថំ។ តេនាហា “ទិន្នំ...បេ... ហោតី”តិ។ តត្ថ ទិន្នន្តិ បុរិមបដិមាធិ ឧភិន្នំ

ហេតុផលវដ្តានំ។ វិបរីតាភិទ្ទិវេសំ ករោន្តីតិ និមិត្តំ កត្តុបបាវេន វេទតិ។
អនុបច្ឆេទមេវ បកាសេតីតិ យោជនា។

ហេតុផលសន្ធិ, ផលហេតុសន្ធិ, បុនបិ ហេតុផលសន្ធិតិ វេ
ហេតុអាទិបុព្វកា ហេតុផលហេតុបុព្វកា។ ហេតុផលហេតុផលវសេនាតិ
អវិជ្ជាទិហេតុ, វិញ្ញាណាទិផល, តណ្ហាទិហេតុ, ជាតិផលវសេន។
ឧបសគ្គវិសេសេន អត្ថវិសេសោ ហោតីតិ “អាភិរិយន្តី”តិ បទស្ស
បកាសីយន្តីតិ អត្ថោ វុត្តោ។ កិលេសកម្មវិចាកាតិ អវិជ្ជាទិកេ
វេទនាបរិយោសានេ វេទតិ។ វិចាកកិលេសកម្មេហិតិ វិញ្ញាណាទិហិ
ភវបរិយោសានេហិ។ បុន កម្មស្ស វិចាកសម្ពន្ធា វុត្តនយត្តា ន គហិតោ។
“វដ្តានំ”តិ ច ៩ទំ “តីណិ វដ្តានំ”តិ វិគ្គហវសេនលព្ពមាទំ គហិតោ វុត្តំ។

“បុរិមកម្មភវស្មី មោហោ”តិអាទិនា (វិភ. អដ្ឋ. ២២២) អដ្ឋកថាយ
អាគតត្តា អាសន្នបច្ចក្ខតំ សន្ធាយ វុត្តំ “ឥមិស្សា”តិ។ វិភជ្ជទាឡិយា វសេន
ទស្សីតំ, តស្មា ន អដ្ឋកថាយ បុព្វាបរិវោដោយថាថាបំ អត្ថស្ស
បកាសិតត្តាតិ អធិប្បាយោ។ តត្ថ ចេតនាសម្បយុត្តានព្វា ចេតនាយ ច
សម្ពាវភាវេន កម្មភវភាវេន ច វុត្តព្វមេវាតិ ទាឡិទ្ធិយាធិប្បាយវិវរណាវសេន
ទស្សីតំ “តត្ថា”តិអាទិ វុត្តំ។ ភវស្សាតិ ឧបបត្តិភវស្ស។ “ភវោ”តិ វុត្តា
ចេតនាសម្បយុត្តាតិ សម្ពន្ធា។ គហណាន្តិ និកាមនវសេន អារម្មណស្ស
គហណំ។ តេនាហ “កាមុចាទានំ កិច្ចេនាហា”តិ។ ឥតរាទិ កិច្ចេនាហាតិ
យោជនា។ តីសុ អត្ថវិកល្យេស្វតិ “តំ កម្ពំ ករោតោ បុរិមា
ចេតនាយោ”តិអាទិនា វុត្តេសុ តីសុ អាយុបានចេតនានំ អត្ថវិកល្យេសុ។ ននុ ច
តតិយេ អត្ថវិកល្យេ អាយុបានស្ស អវសានេ ចេតនា ន វុត្តាតិ? យធិបិ
ស្សបតោ ន វុត្តា, “តំសម្បយុត្តា”តិ បន សន្តតោ បធានភាវេន វុត្តស្ស

អាយុបាទស្ស អប្បធានការីន វុត្តា អវសានេ បច្ឆតោ វុត្តា វិយ ហោតីតិ ឥមំ
បរិយាយំ សន្ធាយ “តិសុបិ...បេ... អវសានេ” តិ វុត្តំ។

និប្បវិយាយេន បន យេសុ អាយុបាទស្ស អវសានេ ចេតនា វុត្តា, តេ
ទស្សេតុំ “ធូសុ...បេ... អាហា” តិ វុត្តំ។ តតិយេ អត្ថវិកហ្មេ វុត្តេ
អាយុបាទសន្ធាវេ តំសម្បយុត្តាតិ អាហាតិ យោជនា។ កម្មស្ស បច្ចយភូតន្តិ
សន្ធាវេបច្ចយំ។ តេន “កម្មករណាកាលេ” តិ ឯត្ថ កម្ម-សន្តេន សព្វស្សបិ
សន្ធាវេស្ស គហិតតំ ទស្សេតិ។ តេនាហ “ន កម្មសម្បយុត្តមេវា” តិ។

កម្មានេវាតិ កម្មានិយេវ។ វិចាកធម្មតាយ កម្មសិក្ខកា។
សហជាតកោដិយា, ឧបនិស្សយកោដិយា ច តស្ស កម្មស្ស ឧបការកាតិ
តទុបការកា។ សំទិប្បន្តិ តិ សំទិប្បន្តិ សំយូហិយន្តិ។ “សំទិប្បន្តិ ឯត្ថា” តិ
អធិករណសាធនវសេន សន្តេបសន្តស្ស អត្ថំ វត្ថា បុន កម្មសាធនវសេន វត្ថំ
“សំទិប្បន្តិ” តិ អាទិ វុត្តំ។

តត្ថាបីតិ “កម្ម” ន្តិ វុត្ត កម្មសម្ភារេបិ។ គមនធម្មន្តិ ភក្កុបគមនធម្មំ។ តេន
ឥត្តវន្តិ ភក្កុបវន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ តេនាតិ វិនស្សនធម្មតាធិបកេន ឥត្តវសន្តេន។
និស្សាវតំ អត្តសារាភារំ ធិបេតិ។ ឯវំ “ឥត្តវ” ន្តិ អាទិនា អនិច្ចំ ចលំ ឥត្តវំ អនុវន្តិ
ចតុន្តំ បទានំ អត្ថវិសេសវាចិតំ ទស្សេតិ។ ហានសោតិ ឯត្ថ វុត្តជ្ជានំ នាម
បច្ចយោ។ អញ្ញាម្បីតិ អញ្ញាត្ថ វុត្តំ។ តស្ស តស្ស ជលស្ស។ ធម្មមត្តសម្ភវេ សតិ
វដ្តុបច្ឆេទេ សតីតិ យោជនា។ ឯវន្តិ វុត្តប្បការេន សមុច្ចយត្ថេ ច-សន្តេ សតិ។

សន្ធានិយេវ បករោតិ សមាធាធិករណបក្ខំ សន្ធាយាហ
“សច្ចប្បកវតោតិ សច្ចតោ” តិ។ “យស្ស បហានត្ថំ ភក្កវតិ ព្រហ្មចរិយំ
វុស្សតី” តិ ឯវំភូតំ អរិយសច្ចំ វិសេសំ អកត្វា។

តេហ៊ី សោកាធីហ៊ី។ “សោកនោមនស្សនាយាសា អវិជ្ជាយ
អវិយោគិនោ” តិអាធិនា បុព្វេវុត្តនយេន សិទ្ធាយ អវិជ្ជាយ។ អត្ថនោយេវាតិ
បច្ចយុប្បន្នំ អនបេក្ខិត្វា អត្ថនោយេវ បវត្ថសម្ពាតកិច្ចតោ។

សោកាធយោចិ ហ៊ីតិ ឯត្ថ ហ៊ី-សន្តោ ហេតុអត្ថោ។ យស្មា “សោកាធយោ
បច្ចយាយត្តា អវសវត្តិនោ” តិ ឥទំ “ជាតិបច្ចយា... បេ... សម្ពវន្តិ” តិ ឯតេន
វេចនេន សិទ្ធិ, តស្មា តំ “អត្តា សោចតី” តិអាធិនស្សននិវរណានិ អត្ថោ។

សតិ ច បរិគ្គហេ វជ្ជវិយ គតិយោ អនេកានត្ថានុពន្ធនា, តាហិ ច
វិញ្ញាណស្ស ឧបទ្ទតតាតិ ទស្សេតុំ “សម្ពវបរិគ្គហិតំ... បេ... វជ្ជេ” តិ វុត្តន្តិ ឯវំ វា
ឯត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ យថាឧបដ្ឋិតានិ កម្មាធិនិ ចុតិអាសន្នជវេនេហិ បរិកប្បត្វា
វិយ គហិតានិ បដិសន្ធិវិញ្ញាណេនបិ បរិកប្បិតានិ វិយ ហោន្តិ, តំ បនស្ស
បរិកប្បនំ អត្ថតោ អារម្មណករណមេវាតិ វុត្តំ “បរិ... បេ... តោ” តិ។ សង្កប្បនំ
វា បរិកប្បនន្តិ វុត្តំ “វិតក្កេន វិតក្កេនតោ” តិ។ សសម្ពារចក្កអាធយោ
សឡាយតនស្ស បតិជ្ជាវិសេសោ។

យទាការាយ ជាតិយា យទាការំ ជរាមរណំ សម្ពវតិ, សម្ពវន្តញ្ច
យថានុបុព្វំ បវត្តំ, សោ អត្ថោ ជាតិបច្ចយសម្ពុតសមុទាគតដ្ឋោ, សហិតស្ស
សមុទិតស្ស បុគ្គលស្ស ជីវណភិដ្ឋនាវត្តា ធម្មា ជរាមរណាបទេសេន វុត្តា, សា
ច នេសំ អវត្តា ជាតិបុព្វិកា, តេ ច សមុទិតា ឯវ បវត្តន្តិ ឯវំ ជាតិតោ
ជរាមរណស្ស សម្ពុតសមុទាគតដ្ឋោ វេទិតព្ពោ។ ជាតិតោ ជរាមរណំ ន ទ
ហោតិ ហោតិយេវ ឯកន្តេន ជាតស្ស ជរាមរណសម្ពវតោ, ន ច ជាតីវិនា
ហោតិ អជាតស្ស តទភាវតោតិ ជរាមរណស្ស ជាតិបច្ចយតំ
អន្ទយព្យតិរេកេហិ វិភាវេតិ “ន ជាតិតោ” តិអាធិនា។ ឥត្តន្តិ ជាតិបច្ចយា
ជរាមរណស្ស និព្ពត្តាការំ វេទតិ។

និរោធនិរោធសម្ពាសន៍ បច្ចុប្បន្ននិរោធបច្ចុប្បន្ននិរោធសម្ពាសន៍។
អនុលោមទេសនាយ ច វេមជ្ឈតោ បដ្ឋាយាតិ យោជនា។

អបុញ្ញាភិសម្ពាសន៍កេសោ សរាគោ រាគេន សហជេកដ្ឋាតិ កត្វា។
សព្វោបិ អបុញ្ញាភិសម្ពាសន៍សរាគោ បហានេកដ្ឋការតោ។ យស្មា បន
អកុសលធម្មា អកុសលធម្មស្ស សភាគោ, អនកុសលធម្មាវិសភាគោ,
យថាវហំ បច្ចយោ ច ហោតិ, តស្មា “អបដិបក្ខការតោ, រាគប្បវឌ្ឍកោ” តិ ច
វុត្តំ។ “តទេវវិញ្ញាណំ សន្ធាវតិ សំសរតី” តិ មិច្ឆាភិនិវេសសញ្ញាវតោ
សំសរណាកិរិយាយបិ សព្វាចារតាវិញ្ញាណស្ស វុត្តា។
សព្វាចារតាភិនិវេសពលវតាយ, សង្កត្តិអភិនិវេសពលវតាយាតិ បច្ចេកំ
យោជេតព្ពំ។ “អសហវត្ថនតោ, សហវត្ថនតោ” តិ ឯតេន អសហវត្ថុ
វិនិព្វោគោ, សហវត្ថុ អវិនិព្វោគោតិ ទស្សេតិ។

សភាវាធិគមនិមិត្តតា ឱភាសនំ។ ចក្ខាទិសន្ទិស្សយេន ហិ
បញ្ចវិញ្ញាណានិ រូបាទិសការំ ឧបលក្ខន្តិ។ ឥតវេ ជុសនសង្កតិសន្ទិចាតជ្ជា។
ធន្ទន្តិ ធន្ទម្បិ សម្មស្សនំ។

អាធានន្តិ ឧបសន្នេនវិនាបិ ទន្ទ្យតាហោ អធិប្បតោតិ អាហា “អាធានដ្ឋោ
ចតុន្ទម្បិ ឧបាធានានំ សមាធា” តិ។ គហណាន្តិ និកាមនវសេនវិសយស្ស
បដិច្ចន្ទន្តិ វុត្តំ “គហណាដ្ឋោ កាមុបាធានស្ស” តិ។ ឥតវេសន្តិ ទិដ្ឋចាធានានំ។
តស្មាតិ វិភត្តិយា អលុត្តការតោ។ តេនាតិ ឱបនសន្នេន។ ហានិ វា ឪណាភាវោ
ឧយោតិ “ឧយដ្ឋោ វា” តិអាទិ វុត្តំ។ ទិដ្ឋន្តិ ជរាមរណានំ។ មរណូបនយនវសត្តា
វា ជរាយបិ មរណាដ្ឋោ ឯវ ទស្សេតោ។

ន័យន្ត កមេន្តិតិ នយា, ឯកត្តាធម្មោ។ កេហិ ន័យន្ត? អវិជ្ជាធិអត្ថហិតិ
ឥមមត្តមាហា “អវិជ្ជាធិ” តិអាធិនា។ សេន ភាវេនាតិ សកេន អវិជ្ជាធិភាវេន, តំ
អមុញ្ចាត្វា ឯវ។ ន ហិ អវិជ្ជាធិវិនិមុត្តំ ឯកត្តំ នាម កិញ្ចិ បរមត្ថតោ អត្ថិ។ សេន
ភាវេនាតិ វា សកេន ឯកត្តាធិភាវេន។ អវិជ្ជាធិសុវិញ្ញាយមាណោ
ហេតុផលធម្មានំ ឯកសន្តតិបតិសាធិសម្ពាតោ ឯកត្តាធិភាវេន តេនេវ
សភាវេន ញាយតិ, ន អវិជ្ជាធិភាវេនាតិ។ តេ ហិ នេតញ្ចាតិ តេសំ នយា។ អត្តា
ឯវ វា អវិជ្ជាធម្មោ។ អនេកេបិ សមាណា ធម្មា យេន សន្តានានុបច្ឆេនេន “ឯក” ន្ត
ញាយន្ត វេហរីយន្ត, សោ តត្ថ ករណាភាវេន វត្ថុត្ថតំ អរហតិ, តថា ឥតវេបីតិ
អាហា “ឯកត្តាធិហិ ច អត្តា ‘ឯក’ ធិអាធិនា ន័យន្ត” តិ។ តត្ថ ន័យន្តតិ ញាយន្ត,
បញ្ញាប័យន្ត ច។ បុរិមបច្ឆិមានំ ធម្មានំ និរោធិប្បាទនិវន្តតាយ នាមកាយស្ស,
សម្ពន្ធវុត្តិតាយ រូបកាយស្ស, ឧភយស្ស ច អញ្ញមញ្ញសន្និស្សិតតាយ
ធុរិញ្ញេយ្យនានតោ ឯកីក្ខតស្ស វិយ យនភាវប្បពន្លោ ហេតុផលភាវេន
សម្ពន្ធនោ សម្មា តានោតិ សន្តានោ, តស្ស អនុបច្ឆេនោ តថាបវុត្តិ ឯកត្តន្តិ អាហា
“សន្តានានុបច្ឆេនោ ឯកត្ត” ន្តិ។

សម្ពន្ធវហិតស្សាតិ ហេតុផលភាវេន អញ្ញមញ្ញសម្ពន្ធកាវវហិតស្ស។
សត្តន្តរោតិ អញ្ញោ សត្តោ។ ឧប្បេទទិដ្ឋិមុចាទិយតិ យថានុរូបការណតោ
ផលប្បវុត្តិ អសមនុបស្សន្តោ នាណសន្តានេ វិយ អសម្ពន្ធនានត្តធស្សនតោ
ហេតុភាវវហិតានំ និប្បយោជនានំ បុរិមប្បន្នានំ ធម្មានំ និរោធវេ
ហេតុនិយមភាវតោ ឯកន្តេន ឧប្បត្តិ ន យុត្តា, តថា សន្តានេន ឧប្បត្តិ,
សធិសភាវេន ឧប្បត្តិ, សមាណជាតិទេសបរិណាមវយរូបពលសណ្ឋានានំ
ឧប្បត្តិ ន យុត្តាតិអាធិនិវិកេប្បន្តោ ឧប្បេទទិដ្ឋិ គណ្ហាតិ។

កស្មា ឧប្បត្តិ ន សិយាតិ វាលិកាហិរិយ តិលេហិមិ តេលស្ស, ឧប្បតោរិយ
 តារិតោមិ ឌីរស្ស អញ្ញាភារតោ កេន ការណេន តេហិ តេសំ ឧប្បត្តិ ន សិយា,
 ឥតវេហិ ឯវ ច នេសំ ឧប្បត្តិ ហោតីតិ។ តស្មាតិ អញ្ញាស្ស អញ្ញតោ ឧប្បត្តិយំ
 សត្តស្ស សត្តសោ ឧប្បត្តិយា ភវិតតំ, ន ចេតំ អត្ថិ, តស្មា។ យស្មា និយតិវាធិ
 អនុរូចា ហេតុតោ ជលុប្បត្តិ ន ឥច្ឆតិ, សភាវសិទ្ធមេវ ច ធម្មប្បវត្តិ ឥច្ឆតិ,
 តស្មា “អវិជ្ជមានេហិ ហេតុម្ហី” តិ វុត្តំ។ សភាវសិទ្ធា ឯវ ហិ
 អប្បេជ្ជសុត្តារុតោ ភេជ្ជមណិរិយ កមលជ្ឈនវហិតា តថា តថា
 សរិរុទ្ធិយសុខាធិការបរិណាមាយ និយតិយាវ កាយា សមាគម្មន្តិ, យតោ
 គតិជាតិពន្លា, អបវត្តោ ច ហោតីតិ និយតិវាទោ។ តេនាហ
 “និយតតាយ... បេ... បវត្តន្តិ” តិ។ និយតិអត្តោ វុត្តោយេវ។

ឯតស្ស អត្ថស្ស សាធកំ សុត្តំ។ អាគុលមេវ, អាគុលភារោ វា អាគុលកំ។
 ជដិតាតិ ហេជ្ជបរិយវសេន បវត្តមាទេហិ កិលេសកម្មវិចាកេហិ ជាតជជា។
 និធិន្តិ កុលាវកំ។ សំសារន្តិ ឥធម សម្មត្តិភវប្បពន្ធមាហ អចាយាធិបទេហិ
 ទុក្ខតិប្បពន្ធស្ស វុត្តត្តា។

កវចក្កកថាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា

២៤៣. តំ បដិច្ចសមុប្បាទំ។ ឯកេកចិត្តាវុទ្ធន្តិ អភិធម្មភាជនីយេ រិយ
 ឯកេកស្មី ចិត្ត អវុទ្ធី អន្តោគធំ អកត្វា។ អសហជាតានញ្ច “អសហជាតានំ,
 សហជាតានញ្ច” តិ ឯវ បឋមបទេ ឯកសេសនិទ្ទេសោ ទដ្ឋញ្ចេ។
 “សន្តិវបច្ចយាវិញ្ញាណ” តិ អសហជាតាយេវ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នា ទស្សិតា

វិចារកវិញ្ញាណស្បែក អធិប្បតត្តា។ “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារ, វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូប” ឆ្លើ (វិភ. ២២៥) ច ឯវមាធិសុ អសហជាតា, សហជាតា ច។ “ឯកេកេន នយេនា” តិ បុរាតនោ ចាហោ, ឯតវហិ បន “ឯកេកេន ចតុក្កេន” ឥច្ឆេវ ពហូសុ ចោត្តកេសុ ចាហោ។ នយចតុក្ការាវតិ នយេសុ ចតុក្កានំ វារា, អវិជ្ជាមូលកាធិសុ នវសុ នយេសុ បច្ចេកំ បច្ចយចតុក្កាធិនំ ចតុន្នំ ចតុក្កានំ “នាមបច្ចយា ធម្មាយតន” ឆ្លើអាធិវិសេសភិដ្ឋា ចត្តារោ វារាវតិ អត្ថោ។ វវត្ថិតាតិ យថាវុត្ថវិសេសេន អសំកិល្លោ។ ចតុក្កានន្តិ វាចតុក្កានំ វាសោឡសកស្ស នយភាវតោតិ អធិប្បាយោ។

១. បច្ចយចតុក្ការវណ្ណា

បច្ចយសហិតបច្ចយុប្បន្នានិ អង្គការេន វុត្តានិ, ន កេវលំ បច្ចយា។ តស្មា “ធម្មាយតនបច្ចយា ជស្សោ” តិ ឯត្ថ ន ធម្មាយតនស្ស អង្គតា។ តេន វុត្ថំ “ន, តស្ស អនង្គតា” តិ។ ឯវញ្ច កត្វាតិ បច្ចយសហិតស្ស បច្ចយុប្បន្នស្ស អង្គការេតោ។ តីសុ បកាវេស្វតិ “បឋមោ សព្វសង្ខាហិកដ្ឋេនា” តិអាធិនា (វិភ. អដ្ឋ. ២៤៣) អដ្ឋកថាយំ វុត្តេសុ តីសុបិ បកាវេសុ។ បច្ចយវិសេសាធិតិ ឯត្ថ នាមំ, ធម្មាយតនញ្ច បច្ចយវិសេសោ។ អាធិ-សន្ទេន យោនិវិសេសោ, អាយតនានំ អចារិប្បិចារិប្បិកវិសេសោ ច គហិតោ។ តេ ហិ ធុតិយវារាធិនំ នានត្ថករា។ អត្ថវិសេសេនាតិ យធិបិ អញ្ញត្ថ “សឡាយតនបច្ចយា ជស្សោ” តិ សឡាយតនបច្ចយោ វុត្តោ, តថាបិ សហជាតាធិនាមសន្និស្សយេន បវត្តនតោ នាមមត្តបច្ចយាបិ សោ ហោតីតិ បដិច្ចសមុប្បាទស្ស នាធានយវិចិត្តតានុមិតស្ស គម្ពីរភាវស្ស វិភាវនសង្ខាតេន, អនវសេសនាមបច្ចយទស្សនសង្ខាតេន ច អត្ថវិសេសេន។ តថា ហិ “យេហិ, អានន្ត, អាការេហិ យេហិ លិដ្ឋេហិ យេហិ និមិត្តេហិ យេហិ ឧទ្ទេសេហិ

នាមកាយស្ប បញ្ញត្តិ ហោតិ, តេសុ អាភារេសុ...បេ.... ឧទ្ទេសេសុ អសតិ អបិ
នុ ខោ រូបកាយេ អធិវចនសម្មស្សោ បញ្ញាយេថា”តិ (ធិ. និ. ២.១១២) ជស្សស្ស
នាមបច្ចយតាវិការវនវសេន មហានិទានទេសនា បវត្តា។ តថា
“នាមរូបបច្ចយា ជស្សោតិ ឥច្ចស្ស វចនីយ”ន្តិ (ធិ. និ. ២.៩៧) “នាមរូបបច្ចយា”តិ
វទន្តេន “នាមបច្ចយា”តិបិ វុត្តមេវ ហោតីតិ។

វាវចតុក្កេ “សម្ព័រោ”តិ វុត្តំ, សោកាទយោ ន វុត្តា, បុរិមស្មី វាវទ្ធយេ រូបំ ន
វុត្តំ, វាវត្តយេ សឡាយតនំ ន វុត្តន្តិ យោជេតព្ពំ។

សព្ព...បេ.... រណតោតិ សព្ពស្ស វិញ្ញាណស្ស
បវត្តិជ្ជានក្ខតសព្ពកវសាធារណតោ, វិញ្ញាណស្ស វា
បវត្តិជ្ជានក្ខតសព្ពកវសាធារណតោ។ សមាទំ ជលំ សមាទោ បច្ចយោ
សហជាតាទិបច្ចយេហិ ឧបកត្តព្ពតោ, ឧបការកតោ ច។ តស្ស វិញ្ញាណស្ស។
វិញ្ញាណាហារណាន្តិ វិចាកវិញ្ញាណានិព្ពត្តនំ។ អស្ស វិញ្ញាណស្ស។

គតិសូចកោតិ ហិ-សទ្ធិ លោកេ គតិអត្ថំ វទន្តីតិ កត្វា វុត្តំ។ “វិគត”ន្តិ ឯត្ថ
វិ-សទ្ធា បដិសេធដីបកោតិ ទ្វេ បដិសេធា បកតី ញាបេន្តីតិ អាហ
“វិគតតានិវារណាវសេន គតិ ឯវ ហោតី”តិ។

តិទា ចតុទា បញ្ចទា វាតិ ឯត្ថ សញ្ញាមនសិការាទយោ
សហជាតនិស្សយអត្ថិបច្ចយវសេន តិទា, ជស្សចេតនាទយោ តេសព្ពោវ
អាហារាទីនញា វសេន ចតុទា, វេទនាវិតក្កាទយោ តេសព្ពោវ
ឈានិទ្រ្ទិយាទីនញា វសេន បញ្ចទា។ យថា សមាធិ, ឯវំ វិរិយម្បិ ទដ្ឋព្ពំ។ តម្បិ ហិ
អធិបតិទ្រ្ទិយមគ្គបច្ចយេហិ ធនា បច្ចយោ ហោតិ។

“វេទនវសេនា” តិ ឥមិនា ឥមស្មី ចតុក្កេ សហជាតបច្ចយំ ធុរំ កត្វា ទេសនា
បវត្តាតិ តេសំ អធិប្បាយោតិ ទស្សេតិ។ អត្ថោតិ បច្ចយធម្មោ។ កត្តបីតិ
កិស្សិញ្ចំ វារេ អត្ថនោ បច្ចយុប្បន្នស្ស យថាសកេហិ បច្ចយោ ន ន ហោតិ។
“អត្ថតោ” តិ ច ចាហោ។ “ភវបច្ចយា ជាតី” តិ អាទិន វត្ថុតំ សិយា, វុត្តញ្ច តំ។
តស្មា សហជាតបច្ចយវសេនេវ បឋមចតុក្កោ វុត្តោតិ ន គហោតព្វន្តិ
ទស្សេតិ។ តេនាហ “ន ច តំ ន វុត្ថ” តិ អាទិ។ ឥមស្ស ច “ភវបច្ចយា ជាតី តិ អាទិ
ន វត្ថុតំ សិយា” តិ ឥមិនា សម្ពុត្តោ វេទិតញ្ចោ។ បច្ចយវេទនមេវាតិ
“អវិជ្ជាបច្ចយា” តិ អាទិសុ វុត្ថបច្ចយវេទនមេវ ច។ តេសន្តិ តេសំ អាចរិយានំ។
អយោដេត្វា វុត្តន្តិ សម្ពុត្តោ។ កថំ បន វុត្តន្តិ អាហ “សាមញ្ញេន... បេ... សន្ធាយ
វុត្ថ” តិ។ ឯត្ថ ច “សហជាតស្វចក” តិ អាទិនា យថាជិប្បតស្ស អត្ថស្ស
វេទនតោ អសិទ្ធិមាហ, “សហជាតតោ” តិ អាទិនា បន អត្ថាបត្តិតោ។ អសម្ពុត្ត
ហិ អញ្ញស្ស អត្ថតោ សិដ្ឋេយ្យ វេទនតោ វា អត្ថតោ វា អធិប្បតត្ថសាធនាតិ។

អញ្ញត្ថាតិ អញ្ញស្មី សុត្តោ។ អតីតទំ និទ្ទារេត្វា បច្ចុប្បន្នានាគតេហិ សទ្ធិ
អទ្ធក្ខយទស្សនត្ថំ។ តំទេសនាបរិគ្គហត្ថន្តិ មហានិទានទេសនាបរិគ្គហត្ថំ។
សោ ច ឱទិន្នំ ទេសនានំ អញ្ញមញ្ញំ សំសន្ននការទស្សនត្ថំ។ ឯវំ
សព្ពញ្ញពុទ្ធភាសិតា ទេសនា អញ្ញទត្ថ សំសន្នតីតិ។

ឥមស្សាតិ ឥមស្ស តតិយវាស្ស។

អបរាបេក្ខតាយ, អបរិកិលីដ្ឋបបត្តិតាយ, អសុចិអមក្ខិតតាយ
កាមាវចរទេវានំ, សព្ពេសញ្ច ព្រាហ្មានំ តថា ឧបបជ្ជនតោ ច
ឱបចាតិកយោនិយា បធានតា វេទិតញ្ចោ។ សង្កហនិទស្សនវសេនាតិ
ឱបចាតិកយោនិយា ឯវំ សំសេទជយោនិយា សង្កហស្ស និទស្សនវសេន
ឧទាហរណវសេន។ អារម្មណបច្ចយស្សាបិ ជស្សស្ស សតិបិ បវត្តិហោតុកាវេ

សោ បន សហជាតាធិបច្ចយភូតស្ស អដ្ឋត្ថិកស្ស ធម្មាយតនស្ស វិយ ន
សាតិសយោតិ វុត្ថំ “អារម្មណបច្ចយោ ចេត្ត បវត្តកោ ន ហោតិ”តិ។

កេសញ្ចីតិ បរិបុណ្ណាយតនានំ គព្ពសេយ្យកានំ។ “បដ្ឋិម...បេ... សទា
សម្ពវត្ថិ”តិ ឥទំ គព្ពសេយ្យកានំ វិយ ឥតរយោនិកានំ កមេន អាយតនុប្បត្តិ
នត្ថិតិ វុត្ថំ។ តថា ចាហា អដ្ឋកថាយំ “សហុប្បត្តិធិបនតោ”តិ។

បច្ចយចតុក្កវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. ហេតុចតុក្កវណ្ណានា

២២២. អភាវតោតិ ភាវភាវតោ។ យញ្ញិ ជាតិក្ខណាមត្តយេវ ភវតិ, ន
តតោ បរំ, តំ ជាតិយា អវិគតបច្ចយោ សិយា អវិគតបច្ចយនិយមសញ្ញាវតោ។
ភវេ បន យស្មា ជាតិក្ខណតោ បរម្មិ ភវតិ, តស្មា ន សោ តស្សា
អវិគតបច្ចយោ ហោតិ។ តេន វុត្ថំ “តតោ ឧទ្ធុ ភាវតោតិ អត្ថោ”តិ។ ភវេតិ
ភវបទេ, ភវេ វា និច្ឆាទេតព្វេ។ ឯស នយោ ជាតិអាទិស្វតិ ឯត្ថាបិ។ “យថា
បនា”តិអាទិនា “អវិគតបច្ចយស្ស អភាវតោ, និយមាភាវតោ ចា”តិ វុត្ថានំ
ហេតុនំ វុត្ថនយេន អព្យាបិការិការីនេន អការណាតំ ទស្សេតិ អយាវការីនោ
បច្ចយុប្បន្នស្ស, បច្ចយធម្មស្ស ច អវិគតបច្ចយការីទស្សនតោ។
សង្ខារក្ខន្ធតិអាទិ មគ្គសោធនវសេន វុត្ថំ។ តស្ស បរិហារំ សយមេវ វទតិ។
សោ ខណោ ឯតស្ស អត្ថិតិ តទ្ធវិណិកោ, ន តទ្ធវិណិកោ អតទ្ធវិណិកោ, តស្ស
សញ្ញាវា, អយាវការីកសញ្ញាវាតិ អត្ថោ។ យថា បន ហេតុ ហោន្តិ, តំ ទស្សេតុំ
“សង្ខតលក្ខណានំ បនា”តិអាទិមាហ។

ឯវង្គិ ឯវំ យថាវុត្តនយេ សតិ, ឯវំ សន្តេតិ អត្ថោ។ “នហិ...បេ... អត្ថី”តិ
ឥមំនា ជាតិអាទិនំ អវិគតបច្ចយវសេន បច្ចយុប្បន្នភារោវិយ បច្ចយភារោបិ
នត្ថិតិ ទស្សេតិ។ តត្ថ ការណាមាហា “អសភាវធម្មត្តា”តិ។

កេមំ បន អសភាវធម្មានំ ជាតិអាទិនំ បច្ចយុប្បន្នតា, បច្ចយតា ចាតិ អាហា
“ជាយមាធានំ បនា”តិអាទិ។ តស្សាតិ ជាតិជរាមរណាស្ស។ វុត្តព្ពបទេសោតិ
“ឋេបេត្វា”តិ វុត្តព្ពបទេសោ។ កោ បន សោតិ? យថាវុត្តំ នាមំ, នាមវុបញ្ច
សន្ធាវក្ខន្ធន រូបក្ខន្ធន ច ជរាមរណានំ សន្តិហិតត្តា។ “យោ ភវោ ជាតិយា
បច្ចយោ”តិ ឯតេន ភវសន្តិហិតានិបិ ជាតិអាទិនិ ជាតិយា អប្បច្ចយត្តា ឯវ
“ឋេបេត្វា”តិ ន វុត្តានិច្ចិ ទស្សេតិ, បច្ចយភារាសន្តា ឯវ នេសំ តស្សា នត្ថិតិ
អធិប្បាយោ។ តេនេវ ឋេបេតត្ថកហេតព្វវិសេសេ សតីតិ សាសន្តំ វទតិ។

ហេតុចតុក្កវល្លាណា និដ្ឋិតា។

៤. អញ្ញមញ្ញចតុក្កវល្លាណា

២២៦. បច្ចយុប្បន្នស្សាតិ បច្ចយុប្បន្នភារិនោ។ វិសុំ វិភស្សាតិ កវេន
អសន្តិហិតស្ស។ សប្បទេសមេវ គហិតំ ឥធិ វេទនាទិក្ខន្ធត្ថយស្សេវ
អធិប្បេតត្តា និរុទ្ធព្ពត្តា ច។ បច្ចយុប្បន្នំ ឋេបេត្វា បច្ចយភូតំយេវ នាមំ គហិតំ,
អវិគតបច្ចយនិយមាភារោវិយ ភវេ ឧបាទានស្ស
អញ្ញមញ្ញបច្ចយនិយមាភារោតិ យោជនា។ វុត្តនយេនាតិ “សន្តិកលក្ខណានំ
បនា”តិអាទិនា វុត្តនយេន។

អញ្ញមញ្ញបច្ចយោវិយ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោតិ អយមត្ថោ ឥធិធិប្បេតោតិ
ទស្សេន្តោ “អញ្ញមញ្ញ...បេ... អធិប្បេតោ សិយា”តិ អាហា។ តថា ច វទន្តិ
“អញ្ញមញ្ញព្វោត្ថ ន បដ្ឋានេ អាគតអញ្ញមញ្ញវសេន គហេតព្វ”ន្តិ។

ចក្ខុវិស័យតន្ត្រីបច្ចេកទេសនិង ឧបករណ៍ ចំពោះវិស័យ ឧបករណ៍ចក្ខុវិស័យតន្ត្រី,
ចក្ខុវិស័យតន្ត្រីនៃ វា ឧបករណ៍កាត់ ចក្ខុវិស័យតន្ត្រីបច្ចេកទេស។

អញ្ញាមញ្ញចតុក្កវណ្ណានិដ្ឋិតា។

សង្ខារធម្មតាធម្មតាធម្មតា

២៤៧. យទិច្ចិ សាមញ្ញតោ គតវិសេសោ, តថាមិ សាមញ្ញគ្គហឈាន
នយគតោវិសេសោ សរូបតោ ធម្មតោ ហោតីតិ “នាមបច្ចយា អវិជ្ជា”តិ
វត្ថាមិ នាមវិសេសានំ តស្ស បច្ចយភារោ ធម្មតោតិ អាហ
“នាមវិសេសានំ...បេ... វុត្តា”តិ។ “យទេវ បន នាម”តិ អាទិ កស្មា វុត្តំ, ននុ
នាមគ្គហឈាន អគ្គហិតោមិ ជាតិអាទិ កវគ្គហឈាន គហិតោតិ
ធម្មតោវាយមត្តោតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “កវគ្គហឈាន ចា”តិ អាទិ។
ឥធាមិ តិ “កវបច្ចយា អវិជ្ជា”តិ ឥធាមិ។ ន សិយាតិ “អវិជ្ជាបច្ចយា អវិជ្ជា”តិ
វុត្តំ ន សិយា។ តស្មាតិ យស្មា សាមញ្ញចោទិតំ វិសេសចោទិតមេវ ន ហោតិ,
តស្មា។ សោតិ កវោ។ តេនាតិ សភាវាសភាវធម្មសង្គហឈាន។

ឧបាទានស្សបិ កវេកេនេសត្តា វុត្តំ “ឧបាទានបច្ចយា...បេ... អគ្គហិតោ”តិ។
“កវបច្ចយា ជាតិ”តិ ឥទំ វចនំ សន្ធាយាហ “កវសន្នោ...បេ... វុត្តមាធា”តិ។
“នាមបច្ចយា អវិជ្ជា”តិ ឯត្ថ បច្ចយុប្បន្នំ បេត្វា បច្ចយស្ស គហឈានោ
អវិជ្ជាវិនិមុត្តា ឯវ ចត្តារោ ខន្ធនាមសន្នោ វុត្តន្តិ អាហ “ន នាមសន្នោ
និវេសសពោធិកោ”តិ។ ន ចេត្ត ឯកំសតោ ការណំ មគ្គិតត្ថំ។ យេន កវ-
សន្នោ និវេសសពោធិកោ, ន នាម-សន្នោតិ អាហ “ឯវសភាវា ហិ ឯតា
និវុត្តិយោ”តិ។ ឥមិនា អធិប្បាយនាតិ កវសន្នោ និវេសសពោធិកោ
ឧបាទិន្នចតុក្កវណ្ណវិសយត្តាតិ ឥមិនា អធិប្បាយន។

ជាយមាណាទិធម្មវិការការតោ ជាយមាណាទិក្ខន្ធបដិពន្ធា ជាតិអាទយោ
វុច្ឆយ្យំ, ន បន ជាតិអាទិបដិពន្ធា ជាយមាណាទិក្ខន្ធាតិ ន ឯកចិត្តក្ខណោ
ជាតិអាទីនំ អវិជ្ជាយ បច្ចយភារោ សម្ភវតីតិ ឥមមត្តមាហ “ជាយមាណនំ
បនា”តិអាទិនា។ ឆានាចិត្តក្ខណោ បន ជាតិអាទយោ អវិជ្ជាយ
ឧបនិស្សយបច្ចយោ ហោន្តីតិ “ឯកចិត្តក្ខណោ”តិ វិសេសិតំ។ តេនេវាតិ
អសម្ពុរេនេវ។

មាតិការណ្ឌានា និដ្ឋិតា។

អកុសលនិទ្ទេសវណ្ណានា

២៤៨-៩. តន្តិទិដ្ឋចាទានំ។ ឥតវស្សាតិ កាមុចាទានស្ស។
តណ្ហាគហលោនាតិ “តណ្ហាបច្ចយា”តិ ឯត្ថ តណ្ហាគហលោន គហិតត្តា។
យទិ ឯវំ នាមគ្គហលោន គហិតា តណ្ហា កស្មា បុន វុត្តាតិ អាហ “នាមេវិយ
វិសេសបច្ចយត្តាភាវា”តិ។ “នាមបច្ចយា ធម្មាយតន”ន្តិ ឯត្ថ ហិ កាមតណ្ហាបិ
នាមេ សង្កហិតាតិ នាមស្ស យថាវហំ ធម្មាយតនស្ស បច្ចយភារោ វុត្តាតិ អត្ថិ
តត្ថ វិសេសបច្ចយត្ថំ, ឧចាទានស្ស បន ភវសង្កហាបិ អត្ថីតិ “តណ្ហាបច្ចយា
ឧចាទាន”ន្តិ ឯតេន “កាមុចាទានបច្ចយា ភារោ”តិ ឯតស្ស នត្ថេវវិសេសោតិ
វុត្ថំ “នាមេវិយ វិសេសបច្ចយត្តាភាវា”តិ។ តណ្ហា ឯតិស្ស បច្ចយោតិ
តណ្ហាបច្ចយា, ទិដ្ឋិ។ ភវស្ស បច្ចយភូតាតិ ធុរិធស្សបិ ភវស្ស ការណភូតា។
ឧកយេនបិ ឧចាទានស្ស ភវនិទ្ទេសេ វេបេតត្ថតំយេវវិភាវេតិ។ បច្ចយុប្បន្នំ
បច្ចយោ ច ឯកមេវាតិ “តណ្ហាបច្ចយា ឧចាទាន”ន្តិ ឯត្ថ វុត្ថបច្ចយុប្បន្នំ,
“ឧចាទានបច្ចយា ភារោ”តិ ឯត្ថ វុត្ថបច្ចយោ ច ឯកោ ឯវុត្តោ, តស្មា បច្ចយោវិសុំ
បច្ចយុប្បន្នតោ ភិទ្ធិ កត្វា នវិភត្តោ។

២៥២. ឧបត្ថម្ភកុសមុជ្ជាបនបច្ឆាជាតបច្ចយវសេនាតិ ឧបត្ថម្ភកស្ស
ចិត្តសមុជ្ជានុបស្ស សមុជ្ជាបនវសេន, បច្ឆាជាតបច្ចយវសេន ច។

២៥៤. បញ្ចន្តិ ចក្ខាយតនាទិនំ បញ្ចន្តិ។ សហជាតាទិបច្ចយោតិ
សហជាតនិស្សយអត្តិអវិគតាទិបច្ចយោ។ វត្ថុសម្ពាទំ រូបំ។
បុរេជាតាទិបច្ចយោតិ បុរេជាតនិស្សយវិប្បយុត្តអត្តិអវិគតបច្ចយោ។
បច្ឆាជាតាទិបច្ចយោតិ បច្ឆាជាតវិប្បយុត្តអត្តិអវិគតបច្ចយោ។ ធម្មស្ស
សហជាតាទិ អាទិ-សន្នេន អញ្ញមញ្ញនិស្សយសម្បយុត្តអត្តិអវិគតាទិយោ
កហិតា។

២៦៤. យស្សាតិ “យស្ស ច ហោតី”តិ ឯត្ថ វុត្ថំ “យស្ស”តិ បទំ សន្ធាយ
វុត្ថំ។ តេនាហ “ហោតីតិ យោជេតព្ព”ន្តិ។

២៨០. តស្សាតិ “ពលវកិលេសភូតាយ វិចិត្តិច្ឆាយា”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ២៨០)
បទស្ស។ តេនាតិ “តណ្ហាដ្ឋានេ”តិ បទេន។ ចិត្តប្បាទកណ្ហាទិស្វតិ អាទិ-
សន្នេន ឥមស្មី បដិច្ចសមុប្បាទវិភង្គេ សុត្តន្តកាជនីយាទី សង្កណ្ហាតិ។

អកុសលនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កុសលាព្យាកតនិទ្ទេសវណ្ណានា

៣០៦. សព្វាចារាជីតិ សឧស្សហានិ, វិចាកធម្មានីតិ អត្តោ។ បរិហ័នំ
អវិជ្ជាជ្ជានំ ឯតេសន្តិ បរិហ័នាវិជ្ជាជ្ជានា។

សន្ធាយាតិ អធិប្បាយំ វិភាវេន្តោ វិយ វទតិ, សរូបេនេវ បទ “ន ច
ចក្ខុវិញ្ញាណាទិនិ រូបំ សមុជ្ជាបេន្តី”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៣០៦) អដ្ឋកថាយំ វុត្ថំ។
នាមរូបំ ន នលព្ពតីតិ យោជនា។

កុសលាព្យាករកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អវិជ្ជាមូលកកុសលនិទ្ទេសវណ្ណានា

៣៣២. កុសលដលេតិ កុសលវិចាកបដិសន្ធិវិញ្ញាណស្ស គហិតត្តា
តស្ស សាធុរសវិសរុក្ខតីជសទិសតា វុត្តា។

យទិបិ “សង្ខារហេតុក”ន្តិអាទិនា យោជនា លព្ពតិ, អវិគតចតុក្កាជីនិ បន
នលព្ពន្តិ យថាលាភយោជនាយ ទស្សីតត្តា។

អវិជ្ជាមូលកកុសលនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កុសលមូលកវិចាកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៣២៣. កម្មំវិយ បច្ចយោ ហោតិ វិចាកភាវតោតិ អធិប្បាយោ។
វិចាកស្ស កម្មំ បច្ចយោ ហោន្តំ សាតិសយំ ហោតីតិ តស្ស និប្បវិយាយតា,
តំសម្បយុត្តានំ បរិយាយតា សិយាតិ អធិប្បាយេន “បរិយាយេន
ឧបនិស្សយបច្ចយោតិ វុត្តានី”តិ អាហា។ “កុសលោ ធម្មោ អព្យាកតស្ស
ធម្មស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ (បដ្ឋា. ១.១.៤២៣), អកុសលោ ធម្មោ
អព្យាកតស្ស ធម្មស្ស (បដ្ឋា. ១.១.៤២៣), វិចាកធម្មធម្មោ
នេវវិចាកនិវិចាកធម្មធម្មស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា.
១.៣.១០៣) បន វចនតោ និប្បវិយាយេន សព្វេបិ កុសលាកុសលា ធម្មា
វិចាកស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយោ ហោតីតិ អយមត្ថោ ទិស្សតិ។ “កុសលមូលំ
អកុសលមូល”ន្តិ ឥមេសំ អន្ធាទេសោបិ បច្ចយសន្ធាបេក្ខាយ “ឯសា”តិ
បុល្លិដ្ឋវសេន វុត្តោតិ ទស្សន្តោ អាហា “ឯសាតិ...បេ.... យោជេតព្ព”ន្តិ។

“មនសិកាវេបី” តិអាទិនា អប្បហំនាវិជ្ជានម្បិ កិរិយាយ
កុសលាកុសលមូលានិ, អវិជ្ជា ច ឧបនិស្សយា ន ហោន្តិតិ ទស្សេតិ។
កម្មវដ្តវិចាកវដ្តកូតានិយេវ សម្ពាវិញ្ញាណានិ បច្ឆិមនយេ អធិប្បតានីតិ វុត្ថំ
“កិរិយានិ បន... បេ... ភច្ឆន្តិ” តិ។ តេសំ បច្ឆយានំ វសេន អនេកប្បការតោតិ
អធិប្បាយោតិ យោជនា។

នវាទិភេទានន្តិ នវអដ្ឋសត្តនាតិ ឯវំបភេទានំ។ ចតុន្នំ ចតុក្កានន្តិ
បុរិមនយេ បច្ឆិមនយេ ច អាគតានំ យថាលោកំ ចតុន្នំ ចតុន្នំ ចតុក្កានំ។
“កុសលាកុសលានំ បនវិចាកេ ចា” តិ ច-សន្នេន កុសលាកុសលេ ចាតិ
សមុច្ឆេតញ្ញាតិ អាហា “កុសល... បេ... វត្តត្ថ” តិ។ មូលបទេកបច្ឆយតាវសេនាតិ
មូលបទស្ស ឯកបច្ឆយតាវសេន ឧបនិស្សយបច្ឆយតាវសេន។ ឯកស្សេវ
នយស្សាតិ កុសលាកុសលេសុ អវិជ្ជាមូលកស្ស, វិចាកេសុ
កុសលាកុសលមូលកស្សាតិ ឯវំ ឯកស្សេវ នយស្ស វសេន។
ធម្មបច្ឆយភេទេតិ ធម្មស្ស បច្ឆយភូតស្ស, បច្ឆយុប្បន្នស្ស វា បច្ឆយភាវេន
ភេទេតិ ឥមមត្តំ ទស្សេន្តា “អវិជ្ជាជីន” តិអាទី វត្វា បុន តមេវ
“តំតំចិត្តប្បាទា” តិអាទិនា បការន្តរេនវិភាវេតិ។

កុសលមូលកវិចាកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បដិច្ចសមុប្បាទវិភង្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. សតិបដ្ឋានវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាជនីយំ

ឧទ្ទេសវាវរណ្ណានា

៣៥៥. សមាទសន្តវចនីយានំ អត្តានំ ឧទ្ធករណំ អត្តន្ទារោ។ សោយស្មា
សន្តត្ថវិចារោ ន ហោតិ, តស្មា វុត្ថំ “ន ឥធ... បេ... អត្តទស្សន” ត្ថិ។ ប-សន្នោ
បធានត្ថធិបកោ “បណ្ឌិតា ធម្មា” តិ អាទីសុ (ធរ. ស. តិកមាតិកា ១៤) វិយ។

អនុវស្សតតា អនុបកិលិដ្ឋតា។ តេនាហ “តទុកយវីតិវត្តតា” តិ។

ភុសត្ថំ បក្ខន្ធនន្តិ ភុសត្ថវិសិដ្ឋំ បក្ខន្ធនំ អនុបវិសនំ។

អស្សនស្សតិ តណ្ហាយ។ “និច្ចំ អត្តា” តិ អភិទិវេសវត្តតាយ ទិដ្ឋិយា
វិសេសការណានំ ចិត្តធម្មានំ តណ្ហាយ បិ វត្តការតោ វិសេសគ្គហណំ, តថា
កាយវេទនានំ ទិដ្ឋិយា បិ វត្តការសម្ភវតោ “វិសេសេនា” តិ វុត្ថំ។
សរាគវីតរាគាទិវិភាគទ្វយវសេនេវ ចិត្តានុបស្សនាយ វុត្តត្ថា តំ
“នាតិបភេទគត” ត្ថិ វុត្ថំ។ ធម្មាតិ ឥធ សញ្ញាសម្ព័ន្ធវត្តន្ទា អធិប្បតា,
សម្ព័ន្ធវត្តន្ទោ ច ជស្សនិវសេន អនេកភេទោតិ ធម្មានុបស្សនា
“អតិបភេទគតា” តិ វុត្តា។ សរាគាទិវិភាគវសេន សោឡសភេទត្ថា វា
ចិត្តានុបស្សនា នាតិបភេទគតា វុត្តា, សុត្តេ អាគតនយេន នីវរណាទិវសេន
អនេកភេទត្ថា ធម្មានុបស្សនា អតិបភេទគតា វុត្តា។ “វិសុទ្ធិមគ្គោតិ វុត្តានី” តិ
អាទេត្វា យោជេតព្ពំ។ តា អនុបស្សនា ឯតេសន្តិ តទនុបស្សនា,
ចិត្តធម្មានុបស្សនោ បុគ្គលា, តេសំ។

តត្ថ “អសុភការទស្សនេនា” តិ យថាបិតវសេនា បិ យោជនា លព្ពតេវ។
ភវោយស្ស វេទនា វត្ត ភវស្សនការតោ។ និច្ចគ្គហណាវសេនាតិ
អត្តាភិទិវេសវិសិដ្ឋស្ស និច្ចគ្គហណាស្ស វសេន។ តថា បិ វុត្ថំ “សស្សតស្ស
អត្តនោ” តិ។ ឱយេសុ វុត្តនយា ឯវ យោគាសវេសុបិ យោជនា អត្តតោ

អភិជនត្ថាតិ តេ ន គហិតា។ និច្ចគ្គហណាវសេនាតិ អត្តាភិវិសេសិសិដ្ឋស្ស
និច្ចគ្គហណាស្ស វសេន។ បឋមោយតតិយេចតុត្ថគន្ថយោជនាយំ វុត្ថនយេនេវ
កាយចិត្តធម្មានំ ឥតរុចាទានវត្ថុតា គហិតញ្ចាតិ វេទនាយ ទិដ្ឋចាទានវត្ថុតា
ទស្សិតា។ តថា កាយវេទនានំ ធន្តនោសាគតិវត្ថុតា
កាមោយព្យាបាទកាយគន្ថវត្ថុតាវចនេន វុត្ថាតិ។ តេនាហ “អវុត្ថានំ
វុត្ថនយេន វត្ថុភារោ យោជេតញ្ចា”តិ។

ធារណតា អសម្មស្សនតា, អនុស្សរណមេវ វា។ ឯកត្ថេតិ ឯកសភារេ
និស្សរណាទិវសេន។ សមាគមោ សង្ខិកិរិយា។ សតិបដ្ឋានសភារោ
សម្មាសតិតា និយ្យនសតិតា សមាណភាគតា ឯកជាតិតា សភាគតា។
បុរិមស្មិន្ទ “ឯកត្ថេ និព្វានេ សមាគមោ ឯកត្ថសមោសរណា”ន្ទិ ឯតស្មី អត្ថេ។
វិសុទ្ធិនាវាអត្ថទ្វយភារេន។ តទេវ គមនំ សមោសរណាន្ទិ
សតិសទ្ធត្ថន្តរភារាវ...បេ... ឯកភាវស្សាតិ យោជេតញ្ចំ។ សតិសទ្ធត្ថវសេន
អវុច្ឆមាទេតិ “ឯកោ សតិបដ្ឋានសភារោ ឯកត្ថ”ន្ទិអាទិនា អវុច្ឆមាទេ, “ឯកត្ថេ
និព្វានេ សមាគមោ ឯកត្ថសមោសរណា”ន្ទិ ឯវំ វុច្ឆមាទេតិ អត្ថោ។ ធារណតាវ
សតីតិ “សរណតា”តិ (ធម.ស. ១៤) វុត្ថធារណតា វេ សតីតិ កត្វា។
សតិសទ្ធត្ថន្តរភារាវតិ សតិសម្ពាទស្ស សរណាកត្ថសមោសរណាសទ្ធត្ថតោ
អញ្ញស្ស អត្ថស្ស អភារាវ។ បុរិមន្ទិ សរណាបទំ។ និព្វានសមោសរណាបីតិ
យថាវុត្ថេ ទុតិយេ អត្ថេ សរណាកត្ថសមោសរណាបទានិ សហិតានេវ
សតិបដ្ឋានេកភាវស្ស ញាបកានិ, ឯវំ និព្វានសមោសរណាបី “ឯកត្ថេ និព្វានេ
សមាគមោ ឯកត្ថសមោសរណា”ន្ទិ ឯតស្មីម្យិ អត្ថេ សតិ...បេ... ការណានិ។

អាធាចានបញ្ចទីនន្ទិ អាធាចានបញ្ចវិយាបថចតុសម្មជញ្ញ កោដ្ឋាស
ធាតុមនសិការនវសិវិកបញ្ចនីតិ ឯតេសំ។ ឥមេសុ បន យស្មា កេសុចិ

ទេវានំ កម្មជ្ជានំ ន ឥន្ទ្រតិ, តស្មា តានិ អនាមសិក្ខា យទិបិ
កោដ្ឋាសធាតុមនសិការវសេនេវេត្ថ ទេសនា បវត្តា, ទេសនន្តរេ បន អាគតំ
អនវសេសំ កាយានុបស្សនាវិភាគំ ទស្សេតុំ “បុទ្ទសវិជេន កាយានុបស្សនំ
ភាវេត្វា”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៣៥៥) វុត្តំ។ តេនាហ “មហាសតិបដ្ឋានសុត្ត វុត្តាន”ន្តិ។
“តថា”តិ ឥមិនា “មហាសតិបដ្ឋានសុត្ត (ជី. និ. ២.៣៨២) វុត្តាន”ន្តិ ឥមមេវ
ឧបសំហរតិ។ បញ្ចវិជេនាតិ នីវរណាឧបាទានកុន្ធាយ តនពោជ្ឈង្គអរិយសច្ចានំ
វសេន បញ្ចជា។ ភាវនានុភារោ អរិយមគ្គគ្គហណាសមត្ថតា។

តំនិយមតោតិ តស្ស កាយានុបស្សនាទិបជិបត្តិយា និយមតោ។ តស្ស
ភិក្ខុភាវេ និយតេ សាបិ ភិក្ខុភាវេ និយតាយេវ នាម ហោតិ។

កាយានុបស្សនាឧទ្ទេសវណ្ណនា

ឯត្ថាតិ កាយេ។ អវយវា អស្ស អត្ថិតិ អវយវី, សមុទាយោ, សមូហោតិ
អត្ថោ, សោ បន អវយវីនិមុត្តំ ទ្រព្យន្តរន្តិ កាយោលទ្ធិ អវយវីកាយោ។
ហត្ថចាទានិអង្គលិនខានិអង្គបច្ចង្គេ សន្និវេសវិសិដ្ឋេ ឧបាទាយ យាយំ
អង្គបច្ចង្គសមញ្ញា ចេវ កាយសមញ្ញា ច, តំ អតិក្កមិត្វា
ឥត្ថិបុរិសវថយជាទិទ្រព្យន្តិបរិកប្បនំ សមញ្ញាតិទាវនំ។ អថ វា
យថាវុត្តសមញ្ញំ អតិក្កមិត្វា
បកតិអាទិទ្រព្យាទិជីវាទិកាយាទិបទត្ថន្តរបរិកប្បនំ សមញ្ញាតិទាវនំ។
និច្ចសារាទិកាហត្ថតោ អភិនិវេសោ សារាទានាភិនិវេសោ។

ន តំ ទិដ្ឋន្តិ តំ ឥត្ថិបុរិសាទិ ទិដ្ឋំ ន ហោតិ។ ទិដ្ឋំ វា ឥត្ថិបុរិសាទិ ន ហោតិ
យោជនា។ យថាវុត្តន្តិ កេសាទិក្ខតុបាទាយសមូហាសម្ពាសនំ។

កេសាធិបថវិន្តិ កេសាធិសញ្ញាតំ សសម្ភារបថវិ។ បុព្វាបរិយកាវេនាតិ
សន្តានវសេន។ អញ្ញត្ថាតិ “អាចាកាយ”ន្តិ វេរមាធិសុ។

អជ្ឈត្ថពហិទ្ធាតិ សបរសន្តានេ កាយោ វុត្តាតិ។ “កាយោ”តិ ចេត្ត
សម្មសនុបការូបធម្មា អធិប្បតាតិ អាហា “អជ្ឈត្ថពហិទ្ធាធម្មាន”ន្តិ។ យជិតំ
ឯកាពទ្ធិំ អារម្មណំ យជិតារម្មណំ, ឯការម្មណាភូតន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ
“ឯកតោ អារម្មណាការោ នត្ថិ”តិ។

អន្តោឡីលីយនា អន្តោសង្កោចោ អន្តរាវេសានំ។

ទ្វីបាតិ អភិជ្ឈាវិនយទោមនស្សវិនយេហិ។

សតិ ច សម្មជញ្ញញ្ច សតិសម្មជញ្ញំ, តេន។ ឯតេន ករណាភូតេន។
វិបក្ខធម្មហិ អនន្តរិតត្តា អវិច្ឆិន្ធស្ស។ តស្ស សព្ពត្ថិកកម្មជ្ជានស្ស។

កាយានុបស្សនាឧទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

វេទនានុបស្សនាធិឧទ្ទេសវណ្ណានា

សុខាធិនន្តិ សុខទុក្ខាទុក្ខមសុខានំ។

រូចាធិអារម្មណានត្ថកេទានំ វសេន យោជេតព្ពន្ធិ សម្ពន្ធា។ តថា ច
សេសេសុបិ។ សវត្ថុការវត្ថុកាធិតិ អាធិ-សន្ទេន ហីនាធិយោធិអាធិកេទំ
សន្តណ្ហាតិ។ វិសុំ វិសុំ ន វត្ថព្ពន្ធិ ចោទនំ ទស្សេតីតិ យោជនា។ ឯកត្ថាតិ
កាយាធិសុ ឯកស្មី។ បុរិមចោទនាយាតិ “បុព្វេ បហីនត្តា បុន បហានំ ន
វត្ថព្ព”ន្តិ ចោទនាយ។ បហីនន្តិវិក្ខម្ពិតំ។ បដិបក្ខការវនាយាតិ មគ្គការវនាយ។
ឧភយត្ថាតិ ឧភយចោទនាយ។ ឧភយន្តិ បរិហារទ្វយំ។ យស្មា បុរិមចោទនាយ

នាងបុគ្គលបរិហារ, នាងចិត្តកូណិកបរិហារ ច សម្បត្តិ,
ទុតិយចោទនាយ បន នាងចិត្តកូណិកបរិហារយេវ, តស្មា វុត្តំ “សម្បត្តិ
យោជិតព្ភ”ន្តិ។ មគ្គសតិបដ្ឋានការៈនំ សន្ធាយ វុត្តំ។ សព្វត្ថាតិ សព្វេសុ
កាយាធិសុ។

វេទនានុបស្សនាធិឧទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ឧទ្ទេសវាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កាយានុបស្សនាធិឧទ្ទេសវណ្ណានា

៣៥៦. អដ្ឋត្ថាធិតិ អាទិ-សទ្ទេន ឥធ វុត្តា

ពហិទ្ធាអដ្ឋត្ថពហិទ្ធាអនុបស្សនប្បការាវិយ មហាសតិបដ្ឋានសុត្ត វុត្តា
សមុទយធម្មានុបស្សិអាទិអនុបស្សនប្បការាបិ កាយានុបស្សនាការតោ
គហិតា ឥច្ឆេវ វេទិតព្ភំ។ តត្ថាតិ អដ្ឋត្ថាធិអនុបស្សនាយំ។ ចុទ្ទស បការា
មហាសតិបដ្ឋានសុត្ត អាគតចុទ្ទសប្បការាធិកេ អបេក្ខិត្វា ឥធ វុត្តា។
អដ្ឋត្ថាធិប្បការា ឯកោ បការាតិ អាហ “ឯកប្បការនិទ្ទេសេនា”តិ។
ពហិវេស្វតិ ឯកច្ឆេសុ អញ្ញាតិតិយេសុ។ តេសម្បិ ហិ អាណាចាធិវេសេន
សមថបក្ខិកា កាយានុបស្សនា សម្បត្តិ។ តេនាហ “ឯកទេសសម្បត្តិ”តិ។

តចស្ស ច អតចបរិច្ឆិទ្ធតា តចេន អបរិច្ឆិទ្ធតា អត្ថិតិ យោជនា។
“ធីយពាហុ នច្ចត្ថ”តិអាធិសុ វិយ អញ្ញាបទត្ថេបិ សមាសេ
អវយវបទត្ថសង្កហោ លព្ភតេវាតិ វុត្តំ “កាយេកទេសក្ខតោ តថា គហិតោ
ឯវា”តិ។ តចបដិពទ្ធានំ នឧទន្ទន្តារុមសានំ, តចបដិពទ្ធានំ តទនុប្បវិជ្ជមូលានំ
កេសលោមានំ, តប្បដិពទ្ធបដិពទ្ធានំ ឥតវេសំ សមូហក្ខតោ សញ្ញោ កាយោ
“តចបរិយន្តោ”ត្វេវ វុត្តាតិ ទស្សន្តោ “តប្បដិពទ្ធា”តិអាធិមាហា។ អត្ថិ កេសា,

អត្ថិ លោមាតិ សម្ពុត្តោ។ តត្ថ អត្ថិ បុព្វត្ថវាចី ឯកំ និចាតបទំ, ន កិរិយាបទំ។
កិរិយាបទត្ថ ហិ សន្តិ វត្ថុតំ សិយា, វេនវិបល្លាសេន វា វុត្ថន្តិ។

កម្មជ្ជានស្ស វាបុគ្គតករណាទិនា ឧគ្គណ្ណំ ឧគ្គហោ។ កោដ្ឋាសចាឡិយា
ហិ វាបុគ្គតករណំ, មនសិកិរិយាយ កេសាទីនំ វណ្ណាទិតោ ឧបដារណាស្ស ច
បគុណភាវាទានំ ឥធ ឧគ្គហោ។ យេន បន នយេន យោគាវចរោ តត្ថ
កុសលោ ហោតិ, សោវិធីតិ វុត្ថោ។

បុរិមេហិ បុរិមបុរិមេហិ បញ្ចកធក្លេហិ សម្ពុត្តោ វុត្ថោ។ “មំសំ...បេ...
វក្ក”ន្តិ ហិ អនុលោមតោ វក្កបញ្ចកស្ស បុន “វក្ក...បេ... កេសា”តិ
វក្កបញ្ចកស្ស, តចបញ្ចកស្ស ច បដិលោមតោ សជ្ឈាយក្កមោ សម្ពុត្តោ
ធស្សិតោ។ ស្វាយំ សជ្ឈាយោតិ សម្ពុត្តោ។ វិសុំ តិបញ្ចហន្តិ អនុលោមតោ
បញ្ចហំ, បដិលោមតោ បញ្ចហំ, អនុលោមបដិលោមតោ បញ្ចហន្តិ ឯវំ
បញ្ចកធក្លេសុ បច្ឆេកំ តិបញ្ចហំ។ បុរិមេហិ ឯកតោ តិបញ្ចហន្តិ
តចបញ្ចកាទីហិ សទ្ធិ អនុលោមតោ វក្កបញ្ចកាទីនិ ឯកជ្ឈំ កត្វា
វុត្ថនយេនេវ តិបញ្ចហំ។ អាទិអន្តធស្សនវសេនាតិអាទិភូតស្ស អនុលោមតោ
សជ្ឈាយស្ស, អនុលោមបដិលោមតោ សជ្ឈាយេ អន្តភូតស្ស បដិលោមតោ
សជ្ឈាយស្ស ធស្សនវសេន។ តេនាហា “អនុលោម...បេ... អន្តិមោ”តិ។ ឯតម្បីតិ
យទិទំ បុរិមេហិ សទ្ធិ បច្ឆិមស្ស បញ្ចកាទិនោ ឯកតោ សជ្ឈាយករណំ,
បញ្ចកាទីនំ បច្ឆេកំ អនុលោមាទិនា សជ្ឈាយប្បការតោ អញ្ញោ
សជ្ឈាយប្បការោ ឯសោតិ អត្ថោ។ ទ្ធិន្តំ ហត្ថានំ ឯកមុខា អញ្ញាមញ្ញាសម្ពុត្តា
ឋបិតា អង្គុលិយោ ឥធ ហត្ថសង្ខតិកាតិ អធិប្បតាតិ អាហា “អង្គុលិបន្តិ”តិ។
អសុភលក្ខណំ កេសាទីនំ បដិក្ខលភារោ។ ជន្ទាទិភារោ ឆាតុលក្ខណំ។

អត្តនោកោដ្ឋាសោ, សមាណោវា កោដ្ឋាសោ សកោដ្ឋាសោ, តត្ថ ភវេ
សកោដ្ឋាសិកោ, កម្មជ្ជានំ។

កាយានុបស្សនំ ហិក្ខាតិ អសុភតោ វា ធាតុតោ អនុបស្សនំ មនសិការំ
អកត្វា។ បុព្វេវិយ បរិយន្តតាលញ្ច អាទិតាលញ្ច អគន្ធា។

សមាធានាធិវិសេសយោគេន អធិកំ ចិត្តន្តិ អធិចិត្តំ។ តេន វុត្ថំ
“សមថវិបស្សនាចិត្ត”ន្តិ។ មនសិការណំ ចិត្តន្តិ ឯកន្តំ សមាធិនិមិត្តស្សេវ
សមន្តាហារកំ ចិត្តំ។ វិក្ខេបវសេន ចិត្តស្ស នាធារម្មណោវិសជប្បវត្តិ ឥដ
បកញ្ចនំ, សមាធានេន តទការតោ ន ច បកញ្ចនសការំ។

សក្ខិកវនតា បច្ចក្ខកាវតា។ បុព្វហេតាធិកេតិ អាទិ-សន្តេន
តទន្ទបមនសិការានុយោកាធិ សន្តណ្ហាតិ។

សមប្បវត្តន្តិ លីនុទ្ធច្នវហិតំ។ តថាបវត្តិយាតិ មជ្ឈិមសមថនិមិត្តំ
បដិបត្តិយា, តត្ថ ច បក្ខន្ធនេន សិទ្ធាយ យថាវុត្តសមប្បវត្តិយា។ បញ្ញាយ
តោសេតីតិ យាយំ តត្ថ ជាតានំ ធម្មានំ អនតិវត្តនា, ឥន្ទ្រិយានំ ឯករសតា,
តទុបគវីរិយវាហនា, អាសេវនាតិ ឥមាសំ សាធិកា ការនាបញ្ញា, តាយ
អធិចិត្តំ តោសេតិ បហជ្ជំ ករោតិ។ យថាវុត្តវិសេសសិទ្ធិយាវ ហិ តំសាធិកាយ
បញ្ញាយ តំ ចិត្តំ សម្បហំសិតំ នាម ហោតិ។ ឯវំ សម្បហំសន្តោ ច យស្មា
សត្តសោ បរិពន្ធវិសោធនេន បញ្ញាយ ចិត្តំ វោធាបេតីតិ ច វុច្ចតិ, តស្មា
“សមុត្តេជេតិ ចា”តិ វុត្តំ។ និរស្សាទន្តិ បុព្វេនាបរំ វិសេសាលាកេន
ការនាសរិវហិតំ។ សម្បហំសេតីតិ ការនាយ ចិត្តំ សម្មា បហាសេតិ
បមោទេតិ។ សមុត្តេជេតីតិ សម្មា តត្ថ ឧត្តេជេតិ។

អាសយោ បវត្តិជ្ជានំ។

វត្តតតន្ត្រី អស់កិណ្ឌាតំ។

អន្តោតិ អព្ពន្ធរ កោដ្ឋាសេ។ សុខុមន្តិ សុខុមន្តារុអាទី សន្ធាយ វេទតិ។

តាលបដ្ឋិកា តាលបត្តវិលីវេហិ កតកជសារកោ។

គណនាយ មត្តា-សន្តោ កតិបយេហិ ឧនការវេទបនតំ វុច្ចតិ។ ទន្តដ្ឋិវដ្ឋិតានិ
តីហិ ឧនានិ តីណិ អដ្ឋិសតានិ។ តស្មា “តិមត្តានី”តិ វុត្តំ។ យំ បនវិសុទ្ធិមគ្គ
“អតិរេកតិសតអដ្ឋិកសមុស្សយ”ន្តិ (វិសុទ្ធិ. ១.១២២) វុត្តំ, តំ ទន្តដ្ឋិនិប
គហេត្វា សព្ពសន្តាហិកនយេន វុត្តំ។ “គោប្បកដ្ឋិកានី អវុត្តានី”តិ ន វុត្តព្វំ
“ឯកេកស្មី ចាទេ ទ្វេ គោប្បកដ្ឋិនី”តិ វុត្តត្តា, “អាទិសទដ្ឋិអាទិនី”តិ បន វុត្តព្វំ។

តេន អដ្ឋិនាតិ ឡុដ្ឋិនា។

មរុម្បេហិតិ មរុម្បបុណ្ណេហិ។

សុសមាហិតចិត្តេន ហេតុភូតេន។ នាណាម្មណាវិប្បន្ននវិរហេនាតិ
នាណាម្មណាការេន វិប្បន្ននំ នាណាម្មណាវិប្បន្ននំ, តេន វិរហេន។
អនតិក្កន្តបីតិសុខស្ស ឈានចិត្តស្ស។ តំសមដ្ឋីបុគ្គលស្ស វា។

បដិក្កុលធាតុវណ្ណាវិសេសន្តិ បដិក្កុលវិសេសំ, ធាតុវិសេសំ,
វណ្ណាកសិណាវិសេសំ។ វក្កបញ្ចកានីសុ បញ្ចសុ វិសុំ, ហេដ្ឋិមេហិ ឯកតោ ច
សដ្ឋាយេ ធន្នំ ធន្នំ បញ្ចាហានំ វិសេន បញ្ច មាសា បរិបុណ្ណា លព្ពន្ធិ,
តចបញ្ចកេ បនវិសុំ តិបញ្ចាហមេវាតិ អាហា “អទ្ធិមាសេ ឧនេបី”តិ។
មាសន្តរគមនំ សដ្ឋាយស្ស សត្តមាទិមាសគមនំ។

យមេន្តន្តិ ពាន្តន្តំ។

“ដំលំ ប័ត”ន្តិអាទិនា សង្ឃាដេ ដំលាទិវវត្តានំ តំនិស្សយត្តា មហាក្សតេ
ឧបាទាយាតិ អាហា “មហាក្សតំ...បេ.... ឧត្តន្តិអាទិនា”តិ។ ឧបាទាយរូបំ
មហាក្សតេន បរិច្ឆិទ្ធន្តិ យោជនា។ តស្សាតិ ឧបាទារូបស្ស។ តតោតិ
មហាក្សតតោ។ ឆាយាយ អាតបបច្ចយភាវោ អាតចោ បច្ចយោ ឯតិស្សាតិ,
អាតបស្ស ឆាយាយ ឧប្បាទកកាវោ ឆាយាតចានំ
អាតបបច្ចយឆាយុប្បាទកកាវោ។ តេន ឧប្បាទេតត្ថឧប្បាទកកាវោ
អញ្ញមញ្ញបរិច្ឆេទកតាតិ ទស្សេតិ។ អាយតនានិ ច ធូរាវនិ ចាតិ
ធូរាសាយតនានិ, តទេកទេសក្ខតានិ ធូរាវនិ ច។

សប្បច្ចយភាវាតិ សប្បច្ចយត្តា។

យថាវុត្តេន អាការេនាតិ “ឥតិ ឥទំ សត្តវិធំ ឧត្តហកោសល្លំ សុត្តហិតំ
កត្វា”តិអាទិនា (វិភ. អដ្ឋ. ៣៥៦), “ឥមំ បន កម្មជ្ជានំ ភាវេត្វា អរហត្តំ
ចាបុណីតុកាមេនា”តិអាទិនា (វិភ. អដ្ឋ. ៣៥៦) វា វុត្តប្បការេនវិធីនា។
“អវិសេសតោ បន សាធារណវសេន ឯវំ វេទិតព្វា”តិ, “ឥតោ បដ្ឋាយា”តិ ច
វេទិន្តិ។ វណ្ណាទិមុខេនាតិ វណ្ណបដិក្ខុលសុញ្ញតាមុខេន។ ឧបជ្ជានន្តិ កម្មជ្ជានស្ស
ឧបជ្ជានំ, យោ ឧត្តហោតិ វុត្តោ។ ឯត្តាតិ
ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានបឋមជ្ឈានវិបស្សនាសុ ឯកស្មី សន្និយតិ។ កេន?
កម្មជ្ជានមនសិការេនេវ, តស្មា ឧត្តហោវ សន្និ ឧត្តហសន្និតិ វេទិតព្វំ។

ឧជ្ជានកំ ឧប្បជ្ជនកំ។ សាតិវេកានិ ធម៌ អម្ពណានិ កុម្ភំ។ តតោតិ
មុខេនាវេនខាទនភោជនកិច្ចតោ។ និវត្តតិ អរហត្តាធិគមេន
អច្ចន្តនិវត្តិវសេន និវត្តតិ។

កម្មមេវាតិ មនសិការកម្មមេវ។ អារម្មណន្តិ បុព្វភាគភាវនាម្ពណំ។

តថាតិ វនមក្កដាវិយ។

ឯកន្តិ ឯកំ កោដ្ឋាសំ។

សត្តគហឈារហិតេតិ សត្តបញ្ញត្តិម្យំ អនាមសិក្ខាទេសិតត្តាវុត្តំ។
សសន្តានតាយ អហំការវត្ថុម្ពំ អប្បហ័នមានស្ស បហីនាការំ សន្ធាយាហ
“វិទូស្តាហំការេ”តិ។ តត្ថាតិ បរស្ស កាយេ។

៣៥៧. អាទិម្ពិ សេវនា មនសិការស្ស ឧប្បាទនា អារម្ភេ។

៣៦២. គមិតាតិ វិគមិតា។

កាយានុបស្សនានិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

វេទនានុបស្សនានិទ្ទេសវណ្ណានា

៣៦៣. សម្មជានស្សាតិ សម្មា បកាវេហិ ជានន្តស្ស, វត្តារម្មណេហិ សន្និ
សុខសាមិសាធិប្បកាវេហិ អវិបរីតំ វេទនំ ជានន្តស្សាតិ អត្ថោ។
បុព្វភាគការវនា វោហារាទុសារេនេវ បវត្ថតីតិ អាហា “វោហារមត្តេនា”តិ។
វេទយាមីតិ “អហំ វេទយាមី”តិ អត្តបនាយិកា វុត្តាតិ, បរិញ្ញាតវេទនោបិ វា
ឧប្បន្នាយ សុខវេទនាយ លោកវោហារេន “សុខំ វេទនំ វេទយាមី”តិ ជានាតិ,
វោហារតិ ច, បគេវ ឥតរោ។ តេនាហា “វោហារមត្តេន វុត្ថ”ន្តិ។

ឧភយន្តិ វិយសមាធិ។ សហ យោជេត្វាតិ សមធុរកិច្ចតោ អន្ធនាធិកំ
កត្វា។ អត្ថធម្មាធិសុ សម្មាហាវិទ្ធិសនវសេន បវត្តា មគ្គបញ្ញា ឯវ
លោកុត្តរបដិសម្ពិទ្ធា។

វណ្ណាមុខាធិសុ តិសុបិ មុខេសុ។ បរិគ្គហស្សាតិ អរូបបរិគ្គហស្ស។ “វត្ថុ នាម
ករជកាយោ”តិ វចនេន និវត្តិតំ ទស្សនោ “ន ចក្ខាធិនិ ធិ វត្ថុនី”តិ អាហា។
អញ្ញាមញ្ញាបត្តម្កេន ឋិតេសុ ធូសុ នឡ កលាបេសុ ឯកស្ស ឥតរបដិពទ្ធជ្ជិតតា
វិយ នាមកាយស្ស រូបកាយបដិពទ្ធវត្តិតាទស្សនញ្ញោតំ
និស្សយបច្ចយវិសេសទស្សនន្តិ។

តេសន្តិ យេសំ ជស្សវិញ្ញាណានិ ចាកជានិ, តេសំ។ អញ្ញេសន្តិ តតោ
អញ្ញេសំ, យេសំ ជស្សវិញ្ញាណានិ ន ចាកជានិ។ សុខទុក្ខវេទនានំ
សុវិភូតវត្ថុតាយ វត្ថុ “សញ្ញេសំ វិនេយ្យានំ វេទនា ចាកជា”តិ។ វិលាបេត្វា
វិលាបេត្វាតិ សុវិសុទ្ធិំ នវនីតំ វិលាបេត្វា សីតិភូតំ អតិសីតលេ ឧទកេ
បក្ខិបិត្វា បត្តិន្នំ ឋិតំ មត្តត្វា បរិបិណ្ឌាត្វា បុន វិលាបេត្វាតិ សតវារំ ឯវំ
កត្វា។

តត្ថាបីតិ យត្ថ អរូបកម្មជ្ជានំ ឯវ...បេ.... ទស្សិតំ, តត្ថាបិ។ យេសុ សុត្តេសុ
តទន្តោកធំ រូបកម្មជ្ជានន្តិ យោជនា។

វេទនានុបស្សនានិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ចិត្តានុបស្សនានិទ្ទេសវណ្ណានា

៣៦៥. កិលេសសម្មយុត្តានំ នវិសុទ្ធតា ហោតីតិ សម្ពន្ធា។ ឥតវេហិបីតិ
អត្តនា សម្មយុត្តកិលេសតោ ឥតវេហិបិ អសម្មយុត្តេហិ។ វិសុំ វចនន្តិ
អញ្ញាកុសលតោវិសុំ កត្វា វចនំ។ វិសិដ្ឋគ្គហណន្តិ វិសិដ្ឋតាគហណំ,
អាវេណិកសមោហតាទស្សនន្តិ អត្តោ, យតោ តទុកយំ មោម្ហាចិត្តន្តិ វុច្ចតិ។

ចិត្តានុបស្សនានិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ធម្មានុបស្សនានិទ្ទេសោ

ក. នីវរណបញ្ចវណ្ណានា

៣៦៧. ឯកស្មី យុគេ ពទ្ធកោណានំវិយ ឯកតោ បវត្តិ យុគនទ្ធតា។

គហឈារកាវេនាតិ អសុភេបិ អារម្មណេ “សុភ”ន្តិ គហឈារកាវេន។
និមិត្តន្តិ បាតិ សុភនិមិត្តន្តិ ច វុច្ចតីតិ យោជនា។ ឯកំសេន សត្តា អត្តនោ
អត្តនោ ហិតសុខមេវ អាសីសន្តិតិ កត្វា វុត្តំ “អាកន្ធិតស្ស ហិតសុខស្ស”តិ។
អនុចាយោ ឯវ ច ហិតវិសិដ្ឋស្ស សុខស្ស អយោនិសោមនសិការោ,
អាកន្ធិតស្ស វា យថាធិប្បតស្ស ហិតសុខស្ស អនុចាយភូតោ។ អវិជ្ជា ហិ
តាធិសេបិ បវត្តន្តិតិ។ និច្ឆាទេតព្ពេតិ អយោនិសោមនសិការោ និព្ពត្តេតព្ពេ
កាមច្ឆន្ទេតិ អត្ថោ។

តទនុកូលត្តាតិ តេសំ អសុភេ “សុភ”ន្តិ, “អសុភ”ន្តិ ច បវត្តានំ
អយោនិសោមនសិការយោនិសោមនសិការានំ អនុកូលត្តា។ រូបាធិសុ
អនិច្ឆាធិអភិនិវេសស្ស, អនិច្ឆសញ្ញាធិនព្វោ យថាវុត្តមនសិការូបនិស្សយតា
តទនុកូលតា។

អាហារេ បដិក្កលសញ្ញំ សោ ឧប្បាទេតីតិ សម្ពុទ្ធា។ តត្ថិបរិណាមស្សាតិ
កោជនបរិណាមស្ស និស្សន្ទាធិកស្ស។ តទាធារស្សាតិ ឧទរស្ស, កាយស្សេវ
វា។ សោតិ កោជនេមត្តញ្ញោ។ សុត្តន្តបរិយាយេន កាមរកោ
“កាមច្ឆន្ទនីវរណ”ន្តិ វុច្ចតីតិ អាហ “អភិធម្មបរិយាយេនា”តិ។ អភិធម្ម ហិ
“នីវរណំ ធម្មំ បដិច្ច នីវរណោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ នបុរេជាតបច្ចយា”តិ (បដ្ឋា.
៣.៨.៨) ឯតស្ស វិភង្កេ “អរូបេ កាមច្ឆន្ទនីវរណំ បដិច្ច បិនមិទ្ធនីវរណំ
ឧទ្ធច្ឆនីវរណំ អវិជ្ជានីវរណំ ឧប្បជ្ជតី”តិ អាធិវចនតោ ភវរកោបិ

កាមច្ន័ន្ទនីវរណំ វុត្តន្តិវិញ្ញាយតិ។ តេនាហា “សញ្ញាបិ លោកោ
កាមច្ន័ន្ទនីវរណា”ន្តិ។

សីមាភេទេ កតេតិ អត្តាធិមរិយាធាយ ភិដ្ឋាយ, អត្តាធិសុ សព្ពត្ថ
ឯករូបាយ មេត្តាភាវនាយាតិ អត្តោ។ វិហារាធិឧទ្ទេសរហិតន្តិ
វិហារាធិបទេសបរិច្ឆេទរហិតំ។ ឧត្តហិតាយ មេត្តាយ។ អដ្ឋវីសតិវិធាតិ
ឥត្តិអាធិវសេន សត្តវិធា បច្ចេកំ អវេរាធិហិ យោជនាវសេន អដ្ឋវីសតិវិធា។
សត្តាធិឥត្តិអាធិអវេរាធិយោគេនាតិ ឯត្ថ សត្តាធិអវេរាធិយោគេន វីសតិ,
ឥត្តិអាធិអវេរាធិយោគេន អដ្ឋវីសតិ អដ្ឋចត្តាវីសំ ឯកិស្សា ធិសាយ។ តថា
សេសធិសាសុប័តិ សញ្ញា សង្គហេត្វា អាហា “អសីតាធិកចតុសតប្បកេនា”តិ។

កតាកតានុសោចនញ្ច ន ហោតីតិ យោជនា។ “ពហុកំ សុតំ ហោតិ សុត្តំ
គេយ្យ”ន្តិអាធិវចនតោ (អ. និ. ៤.៦) ពហុស្សុតតា នវដ្ឋស្ស សាសនស្ស វសេន
វេទិតញ្ញា, នវីនយមត្តស្សេវាតិ វុឡ្យតំ បន អនបេក្ខិត្វា ឥច្ឆេវ វុត្តំ, ន
ពហុស្សុតតញ្ញាតិ។

តិដ្ឋតិ អនុប្បន្នាវិចិកិច្ឆា ឯត្ថ ឯតេសុ “អហោសី នុខោ
អហាមតីតមទ្វាន”ន្តិអាធិកាយ (ម. និ. ១.១៨; ស. និ. ២.២០) បវត្តិយា
អនេកភេទេសុ បុរិមុប្បន្នេសុ វិចិកិច្ឆាធម្មសូតិ តេ ហ្នានីយា វុត្តា។

អដ្ឋវត្ថុកាបីតិ ន កេវលំ សោឡសវត្ថុកា, នាបិ រតនត្ថយវត្ថុកា ច, អថ
ខោ អដ្ឋវត្ថុកាបី។ រតនត្ថយេ សំសយាបន្នស្ស សិក្ខាធិសុ កម្លាំងសម្បត្តោ, តត្ថ
និព្វេមតិកស្ស តទភាវតោ ច សេសវិចិកិច្ឆានំ រតនត្ថយវិចិកិច្ឆាមូលិកតា
ធនញ្ញា។ អនុបរិសនំ “ឯវមេត”ន្តិ សទ្ធិហានវសេន អារម្មណស្ស បក្ខន្ធនំ។

នីវរណាបញ្ចវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១. ពោជ្ឈង្គបព្វវណ្ណានា

តេជានិ អត្ថសង្ឃិស្សិតគ្គហណោន។

បច្ឆយវសេន ធុត្ថលកាវោ មន្ទតា។

បព្ពតបទេសវនគហនន្តរតោបិ គាមោ ន ទូរេ, បព្ពតំ បរិក្ខិបិត្វា
គន្ធព្ពតាយ អាវាសោ អវញ្ញាលក្ខណ្ឌាបេតោ, តស្មា មំសសោតេនេវ
អស្សោសីតិ វុទ្ធន្តិ។

សម្បត្តិហេតុតាយ បសាទោ សិនេហាបរិយាយេន វុត្តោ។

ឥន្ទ្រិយានំ តិក្ខុភាវាចានំ តេជនំ។ តោសនំ បមោទនំ។

ពោជ្ឈង្គបព្វវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សមថវិបស្សនាវសេន បឋមស្ស សតិបដ្ឋានស្ស, សុទ្ធវិបស្សនាវសេន
ឥតវេសំ។ អាគមនវសេន វុត្តំ អញ្ញថា មគ្គសម្មាសតិយា កងំ កាយាវម្មណតា
សិយាតិ អធិប្បាយោ។ កាយានុបស្សិអាទីនំ ចតុត្ថិជានំ បុគ្គលានំ វុត្តានំ។
តេជាហ “ន ហិ សក្កា ឯកស្ស... បេ... វុត្ត” ត្ថិ។
អនេកសតិសម្ពាវពោធបសង្កាតិ ឯកចិត្តុប្បាទេន អនេកិស្សា សតិយា
សម្ពវស្ស, សតិ ច តស្មី អនេការពោធស្ស ច អាបជ្ជនតោ។ សកិច្ចបរិច្ឆិទ្ធនតិ
អត្ថនោ កិច្ចវិសេសវិសិដ្ឋេ។ ធម្មភេទេនាតិ អាវម្មណភេទវិសិដ្ឋេន
ធម្មវិសេសេន។ ន ធម្មស្ស ធម្មា កិច្ចត្ថិ ឯកស្ស ធម្មស្ស អញ្ញធម្មា កិច្ចំ នាម ន
ហោតិ តទភាវតោ។ ធម្មភេទេន ធម្មស្ស វិភាគេន។ តស្ស ភេទេនាតិ តស្ស
កិច្ចស្ស ភេទោ នត្ថិ។ តស្មាតិ យស្មា នយិធ ធម្មស្ស វិភាគេន កិច្ចភេទោ

ឥន្ទ្រិតា, កិច្ចកេរ្តិ៍នាម បន ធម្មវិភាគា ឥន្ទ្រិតា, តស្មា។ តេជ វុត្តំ
“ឯការា”តិអាទិ។

សុត្តន្តកាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មកាជនីយវណ្ណានា

៣៧៤. “កាយេ កាយានុបស្សី”តិ ឥទំ បុគ្គលាធិដ្ឋានេន
សតិបដ្ឋានវិសេសនំ, តញ្ច អាកមនសិទ្ធិ, អញ្ញថា តស្ស អសម្ពុរោតិ អាហ
“អាកមនវិសេន...បេ... ធនេសត្វា”តិ។ បុគ្គលំ អនាមសិត្វាតិ “កាយេ
កាយានុបស្សី”តិ ឯវំ បុគ្គលំ អគ្គហេត្វា។ តថា អនាមសនតោ ឯវ
អាកមនវិសេសនំ អកត្វា។ នយទ្ធិយេតិ អនុបស្សនានយោ, សុទ្ធិកនយោតិ
ឯតស្មី នយទ្ធិយេ។

អភិធម្មកាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សតិបដ្ឋានវិភង្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. សម្មប្បធានវិភង្គោ

១. សុត្តន្តកាជនីយវណ្ណានា

៣៨០. ការណាសន្តោ យុត្តិវាចកោ “សត្តមេតំ អការណំ វេទតី”តិអាទិសុ
រិយ, តស្មា ការណប្បធានាតិ យុត្តិប្បធានា,
អនុប្បន្នចាបកានុប្បន្ននាទិកិរិយាយ អនុប្បធានាតិ ឯវំ វា ឯត្ថ អត្ថោ
ទដ្ឋញ្ចោ។ អនុប្បន្នចាបកាធិនំ អនុប្បន្ននាទិ អនុប្បន្នចាបកានុប្បន្ននាទិ។

៣៩០. “ន អញ្ជ្រា ធម្មាតិ យថា តណ្ហាយនមិច្ឆាភិទិវេសវាយមនសភាវ៉ានំ
តណ្ហាទីនំ ធន្តបរិយាយោ អញ្ជ្រាធម្មា នាម ហោតិ កត្តកម្មតាសង្ខាតស្ស
ធន្តនិយស្ស តេសុ អភាវ៉ា, ធម្មច្ឆន្ទោ បន តំសភាវ៉ត្តា អញ្ជ្រាធម្មា ន ហោតិ។
តេនាហា “ធម្មច្ឆន្ទាតិ សភាវ៉ច្ឆន្ទា” តិ។

៤០៦. អដ្ឋកថាយន្តិ ចោរាណាដ្ឋកថាយំ។ វដ្ឋានត្ថសំវត្ថនតោតិ
សំសារទុក្ខសម្ភវតោ។

ន សក្កោន្តិ អាហា “សន្តាយ សមាបត្តិយា បរិហីនា ព្រហ្មចរិយវាសេ
សន្តម្ពិទំ ន សក្កោន្តិ” តិ។

តត្ថ ធុរិយាយាតិ យោជេតព្ពំ។ ឧប្បន្នាយេវាតិ ឧប្បន្នបុព្វា វេ ឧប្បន្នន្តិ
សមុទាចារាទិវេសេន។

សព្វាសុ អវត្ថាស្វតិ បកតត្ថាទិអវត្ថាសុ។ បកតត្ថាវត្ថេន ហិ សព្វេន សព្ពំ
តានិ ន ចរិតព្វានិ។ ឥតរាវត្ថេន ច តទវត្ថាយ តានិ តានិយេវ ចរិតព្វានិ។
វត្ថព្ពន្ធអាទីនិ អាទិ-សន្នេន “ន ឯកច្ឆន្នេ អនាវាសេ វត្ថព្ពំ, ន ឯកច្ឆន្នេ អាវាសេ
វា អនាវាសេ វា វត្ថព្ពំ, ន ឯកាសនេ និសីទិតព្ពំ, ន នីចេ អាសនេ និសីន្នេ ឧច្ឆេ
អាសនេ និសីទិតព្ពំ, ន ធមាយំ និសីន្នេ អាសនេ និសីទិតព្ពំ, ន ឯកចង្គមេ
ចង្គមិតព្ពំ, ន នីចេ ចង្គមេ ចង្គមន្តេ ឧច្ឆេ ចង្គមេ ចង្គមិតព្ពំ, ន ធមាយំ ចង្គមន្តេ
ចង្គមេ ចង្គមិតព្ពំ” តិ ឥមា និ សង្កណ្ហាតិ។ តេសន្តិ ចារិវាសិកវុឡ្យតរាទីនំ វេសេន។
សម្បិណ្ឌោត្វាតិ សង្កឡិក្វា។ ឯកេកំ កត្វាតិ នវាបិ ឯកមេកំ កត្វា។
“អភិវាទនបច្ឆដ្ឋានញ្ចលិកម្មសាមីចិកម្មំ ន សាទិតព្ពំ, អាសនាភិហារំ,
សេយ្យភិហារំ, ចាទោទកំ, ចាទបីបំ, ចាទកថលិកំ, បត្តចីវរបដិគ្គហាលំ ន
សាទិតព្ពំ” តិ ឥទំ សព្ពម្បិ អសាទិយនសាមញ្ញេន ឯកំ។ ទសាតិ “ន

សីលវិបត្តិយា, ន អាចារិបត្តិយា, ន ទិដ្ឋិវិបត្តិយា, ន អាជីវិបត្តិយា, ន ភិក្ខុ
ភិក្ខុហិ ភេទេតញ្ញា, ន ភិហិទ្ធដោ ជារេតញ្ញា, ន តិត្តិយទ្ធដោ ជារេតញ្ញា, ន
តិត្តិយា សេវិតញ្ញា, ភិក្ខុ សេវិតញ្ញា, ភិក្ខុសិក្ខាយ សិក្ខិតញ្ញា"ន្តិ (បូជ្ឈវ. ៦០)
ឯវមាគតា ធន។

“កម្មញ្ញា”តិ បច្ចត្តវសេន វុត្តំ កម្មំ “អវិបក្កវិចាកស្ស”តិ ឯត្ថ
“កម្មស្ស”តិ សាមីវចនវសេន បរិណាមេត្វា យោជេតព្ពំ។ ភូតាបកតុប្បន្នន្តិ
វុត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ ឥធាតិ ឥមិស្ស សម្មាហវិនោទនិយា។ “ឯវំ កតេ ឱកាសេ
វិចាកោ...បេ... ឧប្បន្នោតិ វុច្ចតិ”តិ វនន្តោ វិចាកមេវ វនតិ។ តត្ថាតិ
អដ្ឋសាលិនិយំ។ មគ្គេន សមុច្ឆិដ្ឋា ថាមគតា កាមរាគាធយោ “អនុសយា”តិ
វុច្ចន្តិ អាហ “អនុសយិត...បេ... មគ្គេន បហាតញ្ញា”តិ។

អាហតទ័រុក្ខោវិយ អារម្មណំ, កបំ? និមិត្តត្ថាហវសេន។ តមេវត្ថំ វិវតិ
“អធិគត”ន្តិអាទិនា។ តត្ថ និមិត្តត្ថាហវសេន អារម្មណស្ស អធិគ្គហិតត្ថា តំ
អារម្មណំ អនុស្សវិតានុស្សវិតក្ខណោ កិលេសុប្បត្តិហេតុភាវេន
ឧប្បត្តិដ្ឋានតោ អធិគតមេវ នាម ហោតីតិ អាហ “អធិគតំ
និមិត្តត្ថាហវសេនា”តិ, តំ អារម្មណំ ចាតុភូតកិលេសន្តិ អធិប្បាយោ។
កិលេសុប្បត្តិនិមិត្តតាយ ឧប្បត្តិវហំ កិលេសំ “អារម្មណំ
អន្តោគធកិលេស”ន្តិ វុត្តំ។ តញ្ច ខោ តាហកេ លព្ពមាធំ គហេតព្ពេ ឧបចរិត្វា,
យថា និស្សិតេ លព្ពមាធំ និស្សយេ ឧបចរិត្វា “មញ្ញា ឧក្កដ្ឋិ ករោន្តិ”តិ។ ឥធានិ
ឧបចារំ មុញ្ញាត្វា និប្បវិយាយេនេវ អត្ថំ ទស្សន្តោ “និមិត្តត្ថាហ...បេ...
សទិសា”តិ អាហ។ វិត្តារេតព្ពន្តិ “យថា កី? សចេ ទ័រុក្ខ”ន្តិអាទិនា វិត្តារេតព្ពំ។

ឥធាតិ អតីតាទិវសេន ឥធា។ អាកតោ ឧបមាវសេន។
អប្បហ័នតាទស្សនត្ថម្បីតិ បិ-សន្នេន “ឥធា នវត្តព្ពតាទស្សនត្ថម្បី”តិ វុត្តមេវ

សម្បជ្ឈន្តាតិ។ ឯវំ មគ្គេន បហំនកិលេសា ទដ្ឋញ្ចា មគ្គេ អនុប្បន្នេ
ឧប្បត្តិវហានម្បិ ឧប្បន្នេ សព្វេន សព្វំ អភារតោ។

សុត្តន្តកាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា

៤២៧. វិរិយេជ្ជិកាយ បន មគ្គភាវនាយ ន វត្តញ្ចានិ សម្មប្បធានានិ
“មគ្គាធិបតីនី”តិ វា “នមគ្គាធិបតីនី”តិ វាតិ វាតិ ឯត្ថ បឋមស្ស វិរិយន្តរាគារោ,
ឥតរស្ស ឥតរាធិបតីនោ, នមគ្គភូតវិរិយាធិបតីនោ ច អភារោ នវត្តញ្ចតាយ
ការណាន្តិ ឥមមត្តមាហា “មគ្គាធិបតីនី”តិអាទិនា។ តទាតិ
វិរិយេជ្ជិកមគ្គភាវនាកាលេ។

បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សម្មប្បធានវិកដ្ឋវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. ឥទ្ធិចាទវិកដ្ឋោ

១. សុត្តន្តកាជនីយវណ្ណានា

៤៣១. បឋមោ កត្តអត្ថោ “ឥជ្ឈតីតិ ឥទ្ធិ”តិ។ ទុតិយោ ករណត្ថោ “ឥជ្ឈន្តិ
ឯតាយា”តិ។ បដ្ឋិតញ្ចា ឥទ្ធិ វុត្តា “ឥទ្ធិ បដ្ឋន្តិ ចាបុណ្ណន្តិ”តិ កត្តសាធនស្ស
ឥទ្ធិសទ្ធស្ស ករណសាធនេន ចាទសន្នេន សមាធាធិករណតាយ អសម្ពវតោ,
ឥជ្ឈនកស្ស ច អត្ថស្ស ករណភូតេន ចាទេន បដ្ឋិតញ្ចា “ឥទ្ធិ ឯវ ចាទោ”តិ
សទ្ធយោជនា ន សម្ពវតីតិ ឥមមត្តមាហា “ន ច... បេ... វត្ថុ”ន្តិ។
ឥទ្ធិកិរិយាករណេនាតិ ឥជ្ឈនកិរិយាយ ករណភូតេន អត្ថេន សាធនញ្ចា ច

ឥឡូវ បង្ខំតណ្ហាតិ យោជនា។ ឡើង ករណានន្ត ឥឡូវនបន្តនកិរិយាករណានំ
 ឥឡូវចានត្តានំ។ ន អសមាជិករណាតា សម្បត្តិ បដិសេធទ្វយំ បកតិយំ
 បឋេតីតិ។ តស្មាតិ យស្មា បឋមេនត្ថេន សមាជិករណាសមាសោ, ធុតិយេន
 សាមីវេនសមាសោ ឥឡូវចានសន្តានំ ន យុជ្ជតិ, តស្មា។ យថាវុត្តា វា
 បឋមេនត្ថេន សមាជិករណាសមាសវសេនេវ យោជនា យុជ្ជតិ ចានស្ស
 បន្តមានកោដ្ឋាសភាវតោ។ ធុតិយេនត្ថេន ឥតវសមាសេនេវ យោជនា យុជ្ជតិ
 ចានស្ស ឥឡូវករណាចាយភាវតោ។

កេចតិ ធម្មសិរត្តរំ សន្ធាយ វេទតិ។ ធុរិយត្ថាយាតិ និព្វត្តិអត្ថាយ,
វុទ្ធិអត្ថាយ ច។ វិសុទ្ធិ “ឥទ្ធិ ឯវ ចាទោ ឥទ្ធិចាទោ”តិ ឥមស្មា វិសុំ។
សមាសយោជនាវសេនាតិ “ឥទ្ធិយា ចាទោ ឥទ្ធិចាទោ”តិ ឯវំ
សមាសយោជនាវសេន។ យថាយុត្តោតិ កត្តករណាត្ថសុ យោ យោ យុត្តោ។
បដិលាភបុព្វភាគានន្តិវិសេសាធិកមតំបុព្វភាគានំ យថាក្ខមំ
កត្តិទ្ធិករណិទ្ធិការំ សន្ធាយ វុត្តោតិ យោជនា។ ឧត្តរច្ចឡភាជនីយេ
“ធន្នោយេវ ធន្តិទ្ធិចាទោ, ចិត្តមេវ, វីរិយមេវ, វីរមសាវ វីរមសិទ្ធិចាទោ”តិ វុត្តត្តា
អាហា “ឧត្តរច្ចឡភាជនីយេ វា វុត្តេហិ ធន្នាធិហិ ឥទ្ធិចាទេហិ”តិអាធិ។

ឆន្ទៈចិត្តរឹមសិទ្ធិចាទេសុ តាវ យុត្តំ បដានសម្ព័ន្ធក្នុងហឡា អបុព្វត្ថា,
 វិរិយិទ្ធិចាទេ បន កេន្តិ ចោទនំ សន្យាយាហ “វិរិយិទ្ធិចាទនិទ្ទេសេ” តិអាទិ។ យទិ
 ទ្វេយេវ សមន្នាគមជ្ឈានិ, ឆន្ទាទយោ កិមត្ថិយាតិ អាហ
 “សមាធិវិសេសនានិ” តិ។ ន ឥធឯ... បេ.... វុត្តា ហោតិ អតត្ថិសេសនត្ថា។ យទិបិ
 សមាធិវិសេសនសមន្នាគមជ្ឈនស្សនត្ថំ ទិក្ខុត្ថំ វិរិយំ អាគតន្តិ វុត្ថំ, តំ បន
 “វិរិយសមាធិសមន្នាគត” ន្តិ ឯត្តាវតាបិ សិទ្ធិ ហោតិ។ ឯវំ សិទ្ធិ សតិ បុន វចនំ
 វិរិយន្តវសញ្ញាវំ នុ ខោ ធិបេតិ កធាចិ អាសន្តេយ្យាតិ តធាសម្ព័ន្ធវត្ថនត្ថំ

“វិរិយញ្ចា” តិអាធិមាហ។ ធន្ទាធិហិវិសិដ្ឋោតិ ធន្ទាធិនំ
 អធិបតិបច្ចយតាវិសេសេនវិសិដ្ឋោ។ តេនេវ ហិ ធន្ទាធិមុខេនេវ ឥទ្ធិចាទា
 ទេសិតា។ តថា ច វុត្ថំ “ធន្ទំ ចេ ភិក្ខុ អធិបតី កវិទ្យាលភតិ សមាធិ” ត្ថិអាធិ។
 តំតំអវស្សយនវសេនាតិ តស្ស តស្ស ធន្ទស្ស សមាធិនោ អវស្សយតាវសេន,
 បច្ចយវិសេសតាយាតិ អត្ថោ។ ឧចាយត្ថេន... បេ... វុត្ថា ហោតិ
 អធិកម្មចាយតាបិ និស្សយភារោយេវាតិ។ “តេនេវា” តិអាធិនា យថាវុត្ថំ
 ធន្ទាធិនំ ឥទ្ធិចាទតំ ចាឡិយាយេវ វិភាវេតិ។ តត្ថ តេនេវាតិ ធន្ទាធិនំយេវ
 ឧចាយត្ថភារេនេវ ឥទ្ធិចាទភាវស្ស អធិប្បតត្តា។
 ឧចាយិទ្ធិចាទធន្ទនត្ថមេវាតិ ធន្ទាធិកេ ធុរេ ជេដ្ឋកេ បុព្ពង្គមេ កត្វា
 និព្ពត្តិតសមាធិ ធន្ទាធិនំ ឥទ្ធិយា អធិកម្មចាយតាទស្សនំ ឧចាយិទ្ធិចាទធន្ទនំ,
 តទត្ថមេវ “តថាភូតស្ស វេទនាភូតន្ទោ... បេ... វិញ្ញាណភូតន្ទោ” តិ តត្ថ តត្ថ
 ចាឡិយំ និស្សយិទ្ធិចាទធន្ទនំ កតំ ធន្ទាធិវិសិដ្ឋានំយេវ វេទនាភូតន្ទាធិនំ
 អធិប្បតត្តា។ ឯវព្វេតំ សម្មជិដ្ឋិតតំ។ អញ្ញថា កេវលំ ឥទ្ធិសម្មយុត្តានំយេវ
 ខន្ទានំ វសេន ឥទ្ធិចាទភារេ កយ្ហមាទេ ចតុត្ថិជតា ន ហោតិ
 វិសេសការណភាវតោតិ អធិប្បាយោ។

៤៣៣. តោសនំ សត្ត អារាជនំ, សិក្ខាយ វា។ ថាមភាវតោតិ ជីវភាវតោ។
 កុលាបទេសេ ជាតិមា បុរិស្សរោ ហោតីតិ “បុព្ពង្គមត្តា ចិត្តស្ស
 វិសិដ្ឋជាតិសទិសតា” តិ វុត្ថំ។ វិចារណាបញ្ញាហេតុកត្តា មន្តស្ស
 វីមំសាសទិសតា សុវិញ្ញេយ្យវាតិ ន ឧទ្ធជា។

ធន្ទាធិកេតិ ធន្ទសមាធិបធានសម្ពាទ,
 វិរិយចិត្តវីមំសាសមាធិបធានសម្ពាទតិ ឥមេ តយោ តយោ ធម្មេ។ អភេទតោ
 ភេទំ អកត្វា អភិទ្ធិត្វា ឥទ្ធិភាវសាមញ្ញេន, ឥទ្ធិចាទភាវសាមញ្ញេន ច

សង្គណ្ឌាត្វា។ តេជានាហ “សម្បជ្ឈណ្ឌាត្វា” តិ។ ភេទនំ វា សម្ពេទនំ មិស្សីករណាត្តិ
អាហ “អមិស្សត្វា” តិ។ តថា ហិ “សេសា បន សម្បយុត្តកា ចត្តារោ ខន្ធ
ឥទ្ធិចាទាយេវា” តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៤៣៣) ឥទ្ធិឥទ្ធិចាទេ អមិស្សត្វាបិ កជិតំ។
វិសេសេនាតិ ភេទេន ចត្វសុ ឥទ្ធិចាទេសុ អសម្មិស្សភាវេន អាវេណិកត្តា។
អាវេណិកា ហិ ធន្ទាទយោ តស្ស តស្ស ឥទ្ធិចាទស្ស។ អវិសេសេនាតិ
អភេទេន, ចតុវិទ្ធិចាទសាធារណភាវេនាតិ អត្ថោ។

ធន្ទិទ្ធិចាទសមាធិទ្ធិចាទាយោតិ អាទិ-សន្ទេន បធានសម្ព័រំ,
វិរិយចិត្តវិមំសា ច សង្គណ្ឌាតិ។ ចាទោតិ តេហិ សម្បយុត្តំ ចតុក្កន្ធមាហ។
“ធន្ទិទ្ធិចាទេ បរិសន្តិ” តិ អាទិនា វិសិដ្ឋេស្សេវ បវេសំ អវត្វា។ ចត្វស្វតិ ធន្ទោ,
សមាធិ, បធានសម្ព័រា, តំសម្បយុត្តា ខន្ធតិ វរំ ចត្វសុ។ ធន្ទហេតុកោ,
ធន្ទាធិកោ វា សមាធិ អធិប្បតោតិ អាហ “ធន្ទវតោ កោ សមាធិ ន
ឥន្ទ្រិស្សតិ” តិ។ ឥតិ វរំ អនេន បកាវេន, យំ សមាធិការវនាមុខំ
សមាធិការវនានុយោគេន ភាវិតា ខន្ធ សមាធិភាវិតា។

“យេ ហិ” តិ អាទិនា “អភិនំ នត្ថិ” តិ សន្ទេបតោ វុត្តំ វិវរតិ។ តិណ្ឌាត្តិ
ធន្ទសមាធិបធានសម្ព័រាវនំ។ ឥន្ទ “ឥមេ ហិ តយោ” តិ អាទិវចនំ។ បុរិមស្សតិ
“ធន្ទោ សមាធិ” តិ អាទិវចនស្ស។ ការណភាវេនាតិ សាធនភាវេន។ តេនាតិ
“ឥមេ ហិ តយោ ធម្មា” តិ អាទិវចនេន។ យស្មា ធន្ទាទយោ តយោ ធម្មា អញ្ញមញ្ញំ,
សម្បយុត្តកានញ្ច និស្សយភាវេន បវត្តន្តិ, តស្មា តេសម្បិ ឥទ្ធិចាទភាវេ
វុត្តោ។ សោ បន និស្សយភាវេ សម្បយោភាវិតាភាវិតិ អាហ
“តទន្តោគធត្តា” តិ, សម្បយុត្តកន្តោគធត្តាតិ អត្ថោ។ ធន្ទាទិនំ វិយ
សម្បយុត្តក្ខន្ធនំ សភាវតោ ឥទ្ធិភាវេ នត្ថិតិ អាហ “ឥទ្ធិភាវបរិយាយោ
អត្ថិ” តិ។ តេន វុត្តំ “សេសា សម្បយុត្តកា... បេ... ន អត្ថនោ សភាវេនា” តិ។

ឯកទេសស្សាតិ ធន្ទាធីនំ។ ចតុន្ទ្រ្យ្យិ ខន្ទានំ, ធន្ទាធីនំ វា ចតុន្ទ្រ្យ្យ បុនបីតិ
“សម្បយុត្តកា បនា”តិអាធិ សន្ទាយាហ។ ឥមិនា ចតុក្កន្ទតទេកទេសានំ
ឥទ្ធិការវធិបនេន។

បុព្វេ វុត្តតោ វចនក្កមេន អញ្ញន្តិ អាហ “អបុព្វន្តិ កត្វា”តិ។ កេនជ្ជេន ឥទ្ធិ
បដិលាភោ, កេនជ្ជេន ចាទោ បុព្វភាគោតិ យថាក្កមំ យោជនា។ យទិ
បតិជ្ជានជ្ជេន ចាទោ, និស្សយិទ្ធិចាទោយេវ វុត្តោ សិយា, ន ឧចាយិទ្ធិចាទោតិ
អាហ “ឧចាយោ ចា”តិអាធិ។ សព្វត្ថាតិ សុត្តន្តភាជនីយេ, អភិធម្មភាជនីយេ
ច។ តេនាហ “សុត្តន្តភាជនីយេ ហី”តិអាធិ។ សមាធិវិសេសនភាវេនាតិ
“ធន្ទាធិបតិ, ធន្ទហេតុកោ, ធន្ទាធិកោ វា សមាធិ ធន្ទសមាធិ”តិអាធិនា
សមាធិស្ស វិសេសនភាវេន។ “សមាធិសេវនវសេនា”តិ ច ចាហោ។ តត្ថ
សមាធិសេវនវសេនាតិ ធន្ទាធិកេ អធិបតី កវិក្វា សមាធិស្ស អាសេវនវសេន។
ឧចាយក្វតានន្តិ “ធន្ទវតោ ច សមាធិ ឥជ្ឈតិ, មយ្ហេវ ឥជ្ឈតិ”តិ
សមាធិអាសេវនាយ ឧចាយក្វតានំ។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា

២២២. សាធិបតិវារាធិ អជ្ជសតានិ, តេសុ បច្ឆេកំ ចត្តារោ ឥទ្ធិចាទា ន
សម្ពុវន្តិ អាហ “សាធិបតិវារាធិ បរិបុណ្ណានំ អភារា”តិ។ តត្ថ ការណាមាហ
“ន ហិ អធិបតីនំ អធិបតយោ វិជ្ជន្តិ”តិ។ យទិ ហិ អធិបតី សិយុំ សាធិបតីតិ
ឥទ្ធិចាទាភេទេន ទ្វត្តិស នយសតានិ, សុទ្ធិកានិ អជ្ជាតិ ចត្តារិ នយសហស្សានិ
កវេយ្យំ, តំ បន នត្តិ អធិប្បាយោ។ យត្តកា បន នយា ឥធលព្ពន្ធិ, តំ ទស្សេតុ

“ឯកេកស្មី បណា” តិអាទិ វុត្តំ។ សុទ្ធិកានិ អដ្ឋ នយសតានិ សាធិបតិកានិបិ
អដ្ឋេវាតិ ចតុន្នំ មគ្គានំ វសេន សោឡស នយសតានិ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា

សយំ ជេដ្ឋកកាវេន បវត្តនតោ ចត្តារោ អធិបតយោ អញ្ញមញ្ញំ គរុំ ន
ករោន្តិ។ តស្មា “ចត្តារោ ឥទ្ធិចាទាន ន មគ្គាធិបតិនោ” តិ វុត្តា។ តេនាហ
“អញ្ញមញ្ញស្ស បន អធិបតយោ ន កវន្តិ” តិ។ ឯតមត្តន្តិ “អធិបតយោ
អញ្ញមញ្ញស្ស អធិបតី ន កវន្តិ” តិ ឯតមត្តំ។ អធិបតិនោតិ អធិបតិ ភវិតុំ
សមត្ថស្ស។ អធិបតី ន ករោន្តិ តិ អធិបតី កត្វា គរុំ កត្វា នប្បវត្តន្តិ។
អធិបតីនំ សហភាវេតិ អធិបតិកិច្ចករណេន សហបវត្តិយំ។
“អរីមសាធិបតិកស្ស មគ្គស្ស អភាវា” តិ ឥទ្ធិ “អធិបតិតាសមត្តា ធម្មា
អធិបតិកាវេនេវ បវត្តយ្យ” តិ នោសារោបនវសេនាហ, ន យថាធិកតវសេន។
អធិបតិធម្មានញ្ញំ បុញ្ញាភិសន្នាវេ សតិ អធិបតិកាវេន បវត្តិ, ន អញ្ញថាតិ
សហភាវេបិ តទការំ សន្ធាយ វិសេសនំ ន កត្តត្ថំ សិយាតិ សក្កា វត្ថុ។
អញ្ញមញ្ញាធិបតិករណភាវេតិ អញ្ញមញ្ញំ អធិបតី កត្វា បវត្តិយំ។
រីមសាធិបតិកត្តវចនន្តិ រីមសាធិបតិកការស្ស វចនំ។ ន វត្តត្ថំ សិយា
សព្ពេសម្បិ អធិបតីនំ សាធិបតិកត្តាតិ អធិប្បាយោ។ សហភាវោ បដិក្ខិត្តោ
ឯវ សាធិបតិការស្ស អនេកំសិកតាវចនតោ។

បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ឥទ្ធិចាទានិកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១០. ពោជ្ឈង្គវិភង្គា

១. សុត្តន្តកាណ៌យំ

បឋមនយវណ្ណានា

៤៦៦. បតិជ្ជានំ ឥធសំសារេ អវជ្ជានំ, តស្ស មូលំ កិលេសាតិ អាហា
“កិលេសវសេន បតិជ្ជាន”ន្តិ។ បតិជ្ជានាយ បន ព្យាចារាបត្តិ កម្មន្តំ វុត្តំ
“អភិសង្ខារវសេន អាយូហនា”តិ។ យស្មា កិលេសេសុ តណ្ហាទិដ្ឋិយោ
តណ្ហាទិដ្ឋិចរិតានំ វិសេសតោ សំសារនាយិកា, កិលេសសហិតមេវ ច កម្មំ
បតិជ្ជានាយ ហោតិ, ន កេវលំ, តស្មា វុត្តំ “តណ្ហាទិដ្ឋិហិ... បេ... អាយូហនា”តិ។
តថា តណ្ហាយ ភវស្សនកាវតោ, ទិដ្ឋិយា វិភវាភិនន្ទនក្ខតាយ
វិភវាភិសង្ខារណាកាវតោ “តណ្ហាវសេន បតិជ្ជានំ, ទិដ្ឋិវសេន អាយូហនា”តិ
វុត្តំ។ ទិដ្ឋិសុបិ អន្តោមុខប្បវត្តាយ ភវទិដ្ឋិយា វិសេសតោ សំសារេ អវជ្ជានំ,
យតោ ឱលីយនាតិ វុច្ចតីតិ អាហា “សស្សតទិដ្ឋិយា បតិជ្ជាន”ន្តិ។
ពហិមុខប្បវត្តាបិ វិភវទិដ្ឋិ ភវាភិសង្ខារណំ នាតិវុត្តតីតិ វុត្តំ “ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយា
អាយូហនា”តិ។ លយាបត្តិ យថាវទូស្ស អារម្ភស្ស អនិជ្ជានំ
អន្តោសង្គោចការតោតិ អាហា “លីនវសេន បតិជ្ជាន”ន្តិ។ ឧទ្ធតាបត្តិ
អនុចាយក្ខតា ព្យាចារាបត្តិ អសង្គោចការតោតិ វុត្តំ “ឧទ្ធច្ឆវសេន
អាយូហនា”តិ។ តថា កោសជ្ជបក្ខិកត្តា ច កាមសុខានុយោគស្ស
ឧទ្ធច្ឆបក្ខិកត្តា ច អត្តកិលមថានុយោគស្ស តទុកយវសេន បតិជ្ជានាយូហនា
វុត្តា, ឥតវំ វុត្តនយានុសារេន វេទិតត្ថំ។ ឥធាតិ ឥមិស្សា សម្មាហវិនោទនិយា។
អវុត្តានន្តិ “កិលេសវសេន បតិជ្ជាន”ន្តិអាទីនំ វសេន វេទិតព្ពា
បតិជ្ជានាយូហនាតិ យោជនា។

សមប្បវត្ត ធម្មតិ លីនុទ្ធច្បវហោន សមប្បវត្ត សម្បយុត្តធម្ម។
បដិសញ្ញាក្ខតិ បតិរុបំ សង្កលេតិ គណេតិ តុលេតិ។ តេនាហ “ឧបបត្តិតោ
ឥក្ខតិ” តិ។ តណាការោតិ បដិសម្ពាណាការោ ឧបបត្តិតោ ឥក្ខណាការោ។ ឯវញ្ញ
កត្វាតិ បដិសម្ពាណសភាវត្តា ឯវ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈន្តស្ស។
បច្ឆិមបច្ឆិមការណភារោតិ បច្ឆិមស្ស បច្ឆិមស្ស ការណភារោ។ បុរិមំ បុរិមញ្ញំ
បច្ឆិមស្ស បច្ឆិមស្ស វិសេសបច្ឆយោតិ។

៤៦៧. អវិបរីតកាយាធិសភាវគ្គហណាសមត្ថតាយ ពលវតី ឯវ សតិ។
បញ្ញា គហិតា សតិនេបក្កេនាតិ អត្តោ។ ឯវចិត្តោតិ ឯវ
លាភសក្ការសិលោកសន្និស្សិតចិត្តោ។ ចិរកតវត្តាធិវសេនាតិ
ចិរកតវត្តាធិសីសេន។ “វុត្តោ” តិ ឥមីនាបិ “កត្វា អាហា កាយវិញ្ញត្តិ... បេ...
កោដ្ឋាស” តិ យោជនា។

បរេសន្តិ ន អនន្តរានំ។ សព្វេសំ... បេ... យោជេតញ្ញា “សព្វេ ពោជ្ឈន្ត្តា សព្វេសំ
បច្ឆយវិសេសា ហោន្តិយេវា” តិ។ កាមេតីតិ កាមោ, អស្សាធនវសេន
អាមសតីតិ អាមិសំ, កាមោវ អាមិសន្តិ កាមាមិសំ, កិលេសកាមោ។
វត្ថុកាមោ បន អាមសីយតីតិ អាមិសំ។ ឯវ សេសទ្វយម្បិ។ តេសុ លោកីយន្តិ
ឯវត្ថុ សុខវិសេសាតិ លោកោ, ឧបបត្តិវិសេសោ។ វន្តំ សំសារោ។
កាមស្សាធនវសេន បវត្តោ លោកោ កាមាមិសំ។ ភវិសេសបត្តនាវសេន
បវត្តោ លោកាមិសំ។ វិភវោ នាម កិមត្តិយោ, កោ វា តំ អភិបត្តេយ្យាតិ
វដ្ឋានុគេធខតោ លោកោ វដ្ឋាមិសន្តិ ប វន្តិ។ តទារម្មណន្តិ តស្ស តណ្ហាយ
អារម្មណំ, រូបាធិ។ លោកធម្មា លាភាធម្មោ។ វុត្តាវសេសា សញ្ញាវ តណ្ហា
សំសារជនកោ រាគោ។

បឋមនយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ទុតិយនយវណ្ណា

៤៦៨-៩. សព្វេសត្តាតិ កាមភវាទីសុ, សញ្ញាភវាទីសុ, ឯកវេកាភវាទីសុ ធម្មតវេសុ សព្វេសត្តា។ អាហារតោ បិទិ ឯតេសន្តិ អាហារដ្ឋិតិកា, បច្ចយដ្ឋិតិកា។ យេន បច្ចយេន តេ តិដ្ឋន្តិ, សោ ឯកោវ ធម្មោ ញាតបរិញ្ញាសដ្ឋាតាយ “អាហារដ្ឋិតិកា” តិ អភិញ្ញាយ អភិញ្ញោយោ។ ទេ ធាតុយោតិ សង្ខតាសង្ខតធាតុយោ។ តិស្សោ ធាតុយោតិ កាមធាតុរូបធាតុអរូបធាតុយោ។ បញ្ចវិមុត្តាយតនាទិទិ “ឥធ, ភិក្ខុវេ, ភិក្ខុនោ សត្តា ធម្មំ ទេសេតិ អញ្ញាតោ វា គរុដ្ឋានិយោ” តិ អាទិនា (ធី. និ. ៣.៣២២, ៣២៥; អ. និ. ៥.២៦) អាគតានិ វិមុច្ចនការណានិ។ អនុត្តរិយានិទិទិ ទស្សនាទុត្តរិយានិទិទិ ធម្ម អនុត្តរិយានិ។ និទ្ទសវត្ថុនិទិទិ យេហិ ការណេហិ និទ្ទសោ ហោតិ, តានិ និទ្ទសវត្ថុនិ នាម។ ទេសនាមត្តព្វោតំ។ ឱណាសវោ ហិ ទសវស្សោ ហុត្វា បរិនិព្វតោ បុន ទសវស្សោ ន ហោតិ។ ន កេវលញ្ច ទសវស្សោ, នវវស្សោបិ... បេ... ឯកមុហុត្តិកោបិ ន ហោតិយេវ បុន បដិសន្ធិយា អភាវា, អដ្ឋប្បត្តិវសេន បនេវ វុត្តំ។ តានិ បន “ឥធ, ភិក្ខុ, សិក្ខាសមាទានេ តិព្ពច្ឆន្ទោ ហោតិ” តិ អាទិនា (ធី. និ. ៣.៣៣១) សុត្ត អាគតានិយេវ។ “សម្មាទិដ្ឋិស្ស បុរិសបុគ្គលស្ស មិច្ឆាទិដ្ឋិនិដ្ឋិណ្ណា ហោតិ” តិ អាទិនិ (ធី. និ. ៣.៣៦០; អ. និ. ១០.១០៦) ទស និដ្ឋវត្ថុនិ។ ខន្ទាទយោតិ ខន្ទាយតនធាតាទយោ។ វិនន្ទនន្តិ “ភវាទិវិនន្ទនជ្ជេន វានំ វុច្ចតិ តណ្ហា” តិ ទស្សេតិ។ គមនន្តិ អស្សាទនវសេន អាវម្មណោ បវត្តិមាហា។ តេន វុត្តំ “បិយរូបសាតរូបេសូ” តិ។

វិបស្សនាសហគតន្តិវេទិតព្វំវិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបកត្តា។ “មគ្គំ អប្បត្ថំ
កាយិកំ វិរិយ”ន្តិវិសេសេត្វា វុត្តត្តា បនលោកុត្តរវិរិយម្សិ បរិយាយេន
កាយិកំ នាម អត្ថិតិ ធិបិតំ ហោតិ។

រូចាវចរេ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គាតិ ន វុច្ចតីតិ អាហា “រូចាវចរេ...បេ...
បដិក្ខត្តា”តិ។ យថាវិបស្សនាសហគតា បីតិ បរិយាយេន
“បីតិសម្ពោជ្ឈង្គា”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ រូចាវចរេ បីតិ និព្វេជភាគិយា វុត្តព្វា សិយា។
ឯវំ លព្ពមាណបិ អលព្ពមាណំ ឧទាធាយេន វុត្តា។ “អវិតក្កអវិចារា”តិ វិសេសនំ
សន្តបណ្ឌិតាយ បីតិយា ធស្សនត្ថំ។ ពោជ្ឈង្គតាតិ បរិយាយពោជ្ឈង្គតា។
អវិតក្កអវិចារា បីតិ...បេ... ន វុត្តា សវិតក្កសវិចារត្តា តស្ស។ ន ហិ
កាមាវចរា អវិតក្កអវិចារា បីតិ អត្ថិ។

ឥធន វុត្តា បរិយាយេនាតិ អត្ថោ។ មគ្គបដិវេទានុលោមនតោ វិបស្សនាយ
វិយ ចាទកជ្ឈានេសុបិ សតិអាទយោ “ពោជ្ឈង្គា”ត្រូវ វុច្ចន្តីតិ អាហា
“និព្វេជភាគិយត្តា ន បដិក្ខបិតតព្វោ”តិ។ ឯវំ កសិណាជ្ឈនាធិសុ ពោជ្ឈង្គ
ឧទ្ធករនំ អធិប្បាយំ វត្វា អនុទ្ធករនំ អធិប្បាយំ វត្ថុ “អនុទ្ធករ
បនា”តិអាទិមាហា។ តេ ហិ អាសន្នេកន្តកិច្ចនិព្វត្តិហិ វិបស្សនាក្ខណោ
ពោជ្ឈង្គ ឧទ្ធករន្តិ, ន ឈានក្ខណោ តទការតោ។ តេនាហា “វិបស្សនាកិច្ចស្ស
វិយ...បេ... ន ឧទ្ធករន្តិ”តិ។ កសិណាធិស្សនោ អរូចានីតិ អាហា “តទាយត្តានី”តិ។

ទុតិយនយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

តតិយនយវណ្ណានា

៤៧០-១. វោស្សជ្ជនំ បហានំ វោស្សត្ថោ, វោស្សជ្ជនំ វា វិស្សជ្ជកាវោ
និរាសត្ថានុប្បវេសោតិ អាហា “វោស្សគ្គសន្នោ...បេ... ទុវិជតា វុត្តា”តិ។

វិបស្សនាក្ខណៈ តទង្គតន្ត្រប្បការេន, មគ្គក្ខណៈ
សមុប្បទតទាវម្ពណករណប្បការេន។

តតិយនយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា

៤៧២. ឧបេក្ខនមុបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គស្ស សភាវោ, សោ ច
សមាធិរិយសម្ពោជ្ឈង្គោរិយ សម្មយុត្តានំ ឧនាធិកភាវព្យាវដោ អហុត្វា
តេសំ អន្ធនានធិកភាវេ មជ្ឈត្តាការប្បវត្តិតិ ឥមមត្តំ អាហ
“ឧបេក្ខនវសេនា”តិអាធិនា។ តត្ថ ឧបបត្តិតោ ឥក្ខនន្តិ បដិសម្ពាទមាហ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ពោជ្ឈង្គវិកង្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១១. មគ្គផ្តិវកង្កោ

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា

៤៩០. អភិធម្មតិ ធម្មសង្កហោ។ សោ ហិ និព្ពត្តិតាភិធម្មទេសនា, ន
វិកង្កទេសនាវិយ សុត្តន្តនយវិមិស្សា។ អរិយោបបទតំ ន ករោតិវិនាបិ
តេនស្ស អរិយភាវសិទ្ធិតោ។ តេនាហ អជ្ជកថាយំ “យថា ហិ”តិអាធិ។

៤៩៣. “លោកិយកាលេនា”តិ ឥទំ បុព្ពភាគភាវនានុភាវេន
កិច្ចាតិវេកសិទ្ធិតិ ទស្សនត្តំ វុត្តំ។ ឯតេសន្តិ សម្មាធិដ្ឋិអាធិនំ។ អប្បហានេ,

បហានេ ច អាទិនវានិសំសវិការវនាទិនាវិសេសប្បច្ចយត្តា សម្មាទិដ្ឋិអាទិនិ
មិច្ឆាវាចាទិនិ បដហាបេន្តិតិ វុត្តានិ។ មិច្ឆាវាចាទិតោ និវត្តិ
សម្មាវាចាទិកិរិយាទិ វុត្តំ “សម្មាវាចាទិកិរិយា ហិវិត្តិ” តិ។ សម្មាទិដ្ឋិអាទិយោ
វិយ ន ការាបកកាវេន, តំសមដ្ឋីបុគ្គលោវិយ ន កត្តកាវេន។
លោកុត្តរក្ខណោបីតិ ន កេវលំ លោកិយក្ខណោយេវ, អថ ខោ
លោកុត្តរក្ខណោបី។

ខន្ទោបដិវិបច្ឆតីតិ បដិសន្ធិនាយិកំ សន្ធាយាហា។ តត្ថវិបច្ឆតីតិ
បវត្តិវិចាកនាយិកំ។

ឯកេកន្តិ “តត្ថ កតមា សម្មាទិដ្ឋិ” តិអាទិនា ឯកេកំ អដ្ឋំ បុច្ឆិត្វា។ តស្ស
តស្សេវាទិ ឯកេកអដ្ឋស្សេវ, ន អដ្ឋសមុទាយស្ស។ សហ បន បុច្ឆិត្វាទិ “តត្ថ
កតមា បញ្ចន្តិកោ មគ្គោ” តិ បុច្ឆិត្វា។ ឯកតោវិស្សជ្ជនបដិនិទ្ទេសត្តាទិ
យទិបិ “តត្ថ កតមា សម្មាទិដ្ឋិ? យា បញ្ញា” តិអាទិនា (វិភ. ៤៩៥) វិស្សជ្ជនំ កតំ,
“តត្ថ កតមា បញ្ចន្តិកោ មគ្គោ” តិ (វិភ. ៤៩៦) បន ឯកតោ កតាយ បុច្ឆាយ
វិស្សជ្ជនវសេន បដិនិទ្ទេសការតោ ន ចាដិយេក្កំ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនំ នាម ហោតិ។
កស្មា បនេត្ថ បញ្ចន្តិកវាវេ ឯវ ចាដិយេក្កំ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនំ កតំ, ន អដ្ឋន្តិកវាវេ តិ
ចោទនំ សន្ធាយាហា “តត្ថា” តិអាទិ។ ឯកេកមុខាយាទិ សម្មាទិដ្ឋិអាទិមុខាយ។
តេន វុត្តំ “អរិយំ វោ, ភិក្ខុវេ, សម្មាទិដ្ឋិទេសេស្សាមិ សឧបនិសំ
សបរិក្ខារ” តិអាទិ (សំ. និ. ៥.២៨)។ បុព្វសុទ្ធិយា សិជ្ឈន្តិ។ តថា ហិ វុត្តំ “បុព្វេវ ខោ
បនស្ស កាយកម្មំ វីចីកម្មំ អាជីវោ សុបរិសុទ្ធា ហោតី” តិ (ម. និ. ៣.៤៣០),
តស្មា សម្មាវាចាទិមុខា ការវនា នត្តិ តិ អធិប្បាយោ។ តេនាហា “ន មគ្គស្ស
ឧបចារេនា” តិ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១២. ឈានវិកង្គោ

១. សុត្តន្តកាជនីយំ

មាតិការណ្ឌនា

៥០៨. ចាតិមោក្ខសំវរាធិតិ អាធិ-សន្ថេន ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតា, ភោជនេ មត្តញ្ញតា, សតិសម្មជញ្ញំ, ជាតិយានុយោគោតិ ឯវមាធិកេ សង្កណ្ឌាតិ។ អសុភានុស្សតិយោតិ អសុភឈានានិ, អនុស្សតិឈានានិ ច។ សតិ សមណការកេបុព្វភាគករណីយសម្មត្ថិយំ សមណភារោបិ សិទ្ធាយេវ ហោតីតិ អាហា “សុញ្ញា...បេ.... ធស្សេតិ” តិ។ ការណេ ហិ សិទ្ធធេ ជលម្បិ សិទ្ធមេវ ហោតីតិ។ សិក្ខាបទានំ សរូបំ, សិក្ខិតតញ្ញាការំ, សង្ខេបតោ វិភាគញ្ញា ធស្សេតុំ “សិក្ខាបទេសូ” តិអាធិ វុត្តំ។ តត្ថ ឆាមកាយាធិវសេនាតិ ឆាមកាយបទកាយព្យញ្ញនកាយវសេន វុត្តេសុ។ ឥមីនា សិក្ខាបទានំ សិក្ខាយ អធិគម្មចាយភូតបញ្ញត្តិសភាវតំ ធស្សេតិ។ តេសុ សិក្ខិតតញ្ញាការោ សត្តអាណានតិក្កមោយេវាតិ អាហា “វច...បេ.... តព្ពេសូ” តិ។ សិក្ខាកោដ្ឋាសេសូតិ វុត្តប្បភេទេសុ អធិសីលសិក្ខាភាគេសុ។ តេសុ សមាទានមេវ សិក្ខិតតញ្ញាការោតិ វុត្តំ “បរិបូរណាវសេន សិក្ខិតតព្ពេសូ” តិ។ សិក្ខាបទេកទេសភូតាតិ សិក្ខាបទសមុទាយស្ស អវយវភូតា។ ភិក្ខុសិក្ខា ហិ ឥធាធិប្បតា “ឥធិភិក្ខុ” តិ វុត្តត្ថា។ តថា ហិ វត្ថុតិ “សេសសិក្ខា បទ អត្តទ្វារវសេន សិក្ខាសន្មស្ស អត្តនស្សនត្ថំ វុត្តា” តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៥១៦)។

និទ្ទេសវណ្ណានា

៥០៩. ទិដ្ឋត្តាតិ សយម្ពុញ្ញាលោន សង្ខិកតត្តា។ ខន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ
នយោ។ សយម្ពុញ្ញាលោន សង្ខិករណាវសេនេវ ហិ ភកវតោ ខមនុច្ឆនាធយោ,
ន អញ្ញោសំរិយ អនុស្សវាការបរិវិតក្កាទិមុខេន។ អវិបរីតដ្ឋោ
ឯកន្តនិយ្យានដ្ឋេន វេទិតត្តោ។ សិក្ខិយមាណាតិ សិក្ខាយ បដិបដ្ឋិយមាណា។
សិក្ខិតព្ពានិ សិក្ខាបទានីតិ សិក្ខាបទបាឡី វេទិតិ។ ខន្តត្ថយន្តិ
សីលាទិក្ខន្ធត្ថយំ។ “សព្ពចាបស្ស...បេ... ពុទ្ធាន សាសន”ន្តិ (ធម្ម. ប. ១៨៣; ជី. និ.
១.៩០; នេត្តិ. ៣០) វេទនតោ អាហា “អនុសាសនទានភូតំ សិក្ខត្ថយ”ន្តិ។

សម្មាទិដ្ឋិយា បច្ចយត្តាតិ មគ្គសម្មាទិដ្ឋិយា ឯកន្តហេតុភាវតោ។ ឯត្ថ ច
សម្មាទិដ្ឋិតិ កម្មស្សកតាសម្មាទិដ្ឋិ, កម្មបថសម្មាទិដ្ឋិ ច។
ផលការណោបចារេហិតិ ផលូបចារេន សម្មាទិដ្ឋិបច្ចយត្តា, ការណ្ឌោបចារេន
សម្មាទិដ្ឋិបុព្ពង្គមត្តា។ កុសលធម្មេហិ អត្តនោ ឯកទេសក្ខតេហិតិ
សម្មាទិដ្ឋិធម្មេ សន្ធាយាហា។ កុសលបញ្ញាវិញ្ញាណានំ វា បដាននិដាននវសេន
ទស្សនំ ទិដ្ឋិតិ។ តេន អវយវធម្មេន សមុទាយស្ស ឧបចរិតតំ ទស្សេតិ។
វិនយនកិរិយត្តាតិ ទេសនាភូតំ សិក្ខត្ថយមាហា។ ធម្មេនាតិ ធម្មតោ
អនបេតេន។ អវិសមសភាវេនាតិ អវិសមេន សភាវេន, សមេនាតិ អត្តោ។

៥១០. អនញ្ញត្ថេនាតិ គហាទិអញ្ញត្ថវហិតេន សកត្ថេន។ ភិន្ទបដជវេតិ
ភិក្ខុសារុប្បវសេន បញ្ចខណ្ឌាទិនា ធរេនេន ជិន្ទបីវជវេ។

ភេទនបរិយាយវសេន វុត្ថំ, តស្មា កិលេសានំ បហានា កិលេសានំ ភេទា
ភិក្ខុតិ វុត្ថំ ហោតិ។

គុណវសេនាតិ សេក្ខធម្មាទិគុណានំ វសេន។ តេន ភាវត្ថតោ ភិក្ខុសង្ការោ
ទស្សិតោ ហោតិ។

ឥទំ ទ្វយន្តិ “ឯត្ថ ចា”តិអាទិនា បរតោ សង្កហទស្សនវសេន វុត្ថំ
“សេក្ខោ”តិអាទិកំ វចនទ្វយំ។ ឥមិនាតិ “សេក្ខោ ភិក្ខុ ភិក្ខុត្តា ចាបកាន”ន្តិ
បទានំ អត្ថទស្សនេន។ ន សមេតិ សេក្ខអសេក្ខបុព្វដ្ឋនាសេក្ខដីបនតោ។
តទិនន្តិ បឋមទ្វយំ។ និប្បវិយាយទស្សនំ អវិយានំ, អសេក្ខានំយេវ ច
សេក្ខភិក្ខុកិលេសភាវទីបនតោ។ វុត្ថោតិ បដិញ្ញាវចនំ, សច្ចំ វុត្ថោតិ អត្ថោ។ ន
បន ឥធាធិប្បតោ អត្ថទ្វារវសេន ទស្សិតត្តា។

ភកវតោ វចនន្តិ ឧបសម្បទាកម្មវាចមាហា។ តទន្ទ្របន្តិ តទន្ទ្រវិកំ,
យថាវុត្ថន្តិ អត្ថោ។ បរិសាវត្ថុសីមាសម្បត្តិយោ “សមគ្គេន សង្ខេន
អកុប្បេន”តិ (វិភ. ៥១០) ឥមិនា បកាសិតាតិ “ហិរោហ”ន្តិ បទស្ស
“អន្ទន...បេ.... អវុត្ថ”ន្តិ ឯត្ថកមេវ អត្ថមាហា។

៥១១. អវីតិក្កមនវិវតិភាវតោតិ អវីតិក្កមសមាទានភូតាវិវតីតិ កត្វា
វិវត្តសីលំ បត្វាវិវតិ ឯវ បធានន្តិ ចេតនាសីលស្សបិ បរិយាយតា វុត្តា។
“នកវវឌ្ឍកី វត្ថុវិជ្ជាចរិយោ”តិ ឥទំ ឥធាធិប្បតនកវវឌ្ឍកីទស្សនំ។ វត្ថុវិជ្ជា,
ចាសាទវិជ្ជាតិ ធុរិយា ហិ វឌ្ឍកីវិជ្ជា។ លេហិតព្ពន្ធិ សាយិតព្ពំ។ ចុពិតព្ពន្ធិ
ចាតព្ពំ។

ឥន្ទ្រិយសំវរាហារត្តាតិ ឥន្ទ្រិយសំវរហេតុកត្តា។ ចាតិមោក្ខសីលំ
សិក្ខាបទសីលំ ន បកតិសីលាទិកេន គយ្ហតីតិ អាហា “ចាតិមោក្ខតោ អញ្ចំ
សីលំ កាយិកអវីតិក្កមាទិគ្គហណេន គហិត”ន្តិ។ តំ បន ចាតិមោក្ខសីលេន

ន សង្គ្រោះ តីតិ ន សក្ការៈ វត្ត, កាយិកាវចនសិកសាវិស័យ តត្ថិមុត្តស្ស
អភារតោតិ ធស្សន្តោ “ឥមិនា អធិប្បាយន វុត្ត” ត្ថិ អាហា។

តត្ថ ចាតិមោក្ខសទ្ធស្ស ឯវ អត្ថោ វេទិតញ្ចោ - កិលេសានំ
ពលវភាវតោ, ចាបកិរិយាយ សុករភាវតោ, បុញ្ញកិរិយាយ ច
ទុក្ខភាវតោ ពហុក្ខត្តំ អចាយេសុ បតនសីលោតិ ចាតិ, បុព្វដ្ឋនោ,
អនិច្ចតាយ វា ភវាទីសុ កម្មវេកក្ខិត្តោ យជិយន្តិវិយ អនវដ្ឋានេន
បរិព្ពមនតោ គមនសីលោតិ ចាតិ, មរណាវសេន វា តម្កិ តម្កិ
សត្តនិកាយេ អត្តភាវស្ស ចាតនសីលោតិ ចាតិ, សត្តសន្តានោ, ចិត្តមេវ
វា។ តំ ចាតិនំ សំសារទុក្ខតោ មោក្ខតីតិ ចាតិមោក្ខំ។ ចិត្តស្ស ហិ
វិមោក្ខន សត្តាបិ “វិមុត្តោ” តិ វុច្ចតិ។ វុត្តញ្ចិ “ចិត្តវោទានាវិសុជ្ឈន្តិ” តិ
(សំ. និ. ៣.១០០), “អនុចាទាយ អាសវេហិ ចិត្តំ វិមុត្ត” ត្ថិ (មហាវ. ២៨) ច។
អថ វា អវិជ្ជាទិនា ហេតុនា សំសារេ បតតិ គច្ចតិ បវត្តតីតិ ចាតិ។
“អវិជ្ជានីវរណានំ សត្តានំ តណ្ហាសំយោជនានំ សន្ធាវតំ សំសរត” ត្ថិ (សំ.
និ. ២.១២៤; ៣.៨៩; ៥.៥២០; កថា. ៧៥) ហិ វុត្តំ។ តស្ស ចាតិនោ សត្តស្ស
តណ្ហាទិសំកិលេសត្តយតោ មោក្ខោ ឯតេនាតិ ចាតិមោក្ខំ។
“កណ្ណោកាឡោ” តិ អាទីនំវិយ តស្ស សមាសសិទ្ធិ វេទិតញ្ចោ។

អថ វា ចាតេតិ វិនិច្ឆាតេតិ ទុក្ខតិ ចាតិ, ចិត្តំ។ វុត្តញ្ចិ “ចិត្តេន និយតិ
លោកោ, ចិត្តេន បរិកស្សតី” តិ (សំ. និ. ១.៦២)។ តស្ស ចាតិនោ មោក្ខោ
ឯតេនាតិ ចាតិមោក្ខំ។ បតតិ វា ឯតេន អចាយទុក្ខ វា សំសារទុក្ខ វា តិ
ចាតិ, តណ្ហាទិសំកិលេសោ។ វុត្តញ្ចិ “តណ្ហា ជនេតិ បុរិសំ (សំ. និ. ១.៥៥-
៥៧), តណ្ហាទុតិយោ បុរិសោ” តិ (ឥតិវុ. ១៥; មហានិ. ១៨១; ចូឡនិ.

ចារាយនាមុគ្គីតិកាថា និទ្ទេស ១០៧) ច អាទិ។ តតោ មោក្ខាតិ
ចាតិមោក្ខំ។

អថ វា បតតិ ឯត្ថាតិ ចាតិនិ, ធរ អជ្ឈត្តិកពាហិរាទិ អាយតនានិ។
វុត្តញ្ញី “ធរសុ លោកោ សមុប្បន្នោ, ធរសុ កុព្ពតិ សន្តវ” ត្ថិ (សំ. និ. ១.៧០; សុ.
និ. ១៧១)។ តតោ ធរអជ្ឈត្តិកពាហិរាយតនសម្ព័ន្ធតតោ ចាតិតោ
មោក្ខាតិ ចាតិមោក្ខំ។

អថ វា ចាតោ វិនិចាតោ អស្ស អត្ថីតិ ចាតិ, សំសារោ, តតោ
មោក្ខាតិ ចាតិមោក្ខំ។

អថ វា សព្វលោកាធិបតិការតោ ធម្មិស្សរោ ភគវា “បតី” តិ វុច្ចតិ,
មុច្ចតិ ឯតេនាតិ មោក្ខោ, បតិនោ មោក្ខោ តេន បញ្ញត្តត្ថាតិ
បតិមោក្ខោ, បតិមោក្ខោ ឯវ ចាតិមោក្ខំ។ សព្វគុណានំ វា មូលការតោ
ឧត្តមជ្ឈេន បតិ ច សោយថាវុត្តនត្ថេន មោក្ខោ ចាតិ បតិមោក្ខោ,
បតិមោក្ខោ ឯវ ចាតិមោក្ខំ។ តថា ហិ វុត្តំ “ចាតិមោក្ខន្តិ មុខមេតំ
បមុខមេត” ត្ថិ (មហាវ. ១៣៥) វិគ្គារោ។

អថ វា ប-តតិ បការេ, អតីតិ អច្ឆន្តត្ថេ និចាតោ, តស្មា បការេហិ
អច្ឆន្តំ មោក្ខតីតិ ចាតិមោក្ខំ។ ឥទញ្ញី សីលំ សយំ តទង្គវសេន,
សមាធិសហិតំ បញ្ញាសហិតញ្ញវិក្ខម្ពនវសេន សមុច្ឆេនវសេន ច អច្ឆន្តំ
មោក្ខតិ មោចេតីតិ ចាតិមោក្ខំ។ បតិ បតិ មោក្ខាតិ វា បតិមោក្ខោ,
តម្លា តម្លា វីតិក្កមទោសតោ បច្ឆេកំ មោក្ខាតិ អត្ថោ, បតិមោក្ខាយេវ
ចាតិមោក្ខំ។ មោក្ខោ វា និព្វានំ, តស្ស មោក្ខស្ស បដិពិម្ពត្តតោតិ
បតិមោក្ខំ។ សីលសំវារោ ហិ និព្វេជភាគិយោ សូរិយស្ស អរុណុគ្គមនំ វិយ

និព្វានស្ស ឧទយត្ថតោ តប្បដិកាកោវិយ ហោតិ យថាវហំ
កិលេសនិព្វាបនតោតិ បតិមោក្ខំ, បតិមោក្ខំយេវ ចាតិមោក្ខំ។

អថ វា មោក្ខំ បតិវុត្តតិ, មោក្ខាភិមុខន្តិ វា បតិមោក្ខំ,
បតិមោក្ខំយេវ ចាតិមោក្ខន្តិ។ ឥធម្មិ ចាតិមោក្ខសទ្ធស្ស
មុខមត្តនស្សនមេវ។ សញ្ញាការោបន ជិនចាតិមោក្ខោ ភគវាវ
អនុវដ្ឋបតិមោក្ខំ ចាតិមោក្ខំ សំវណ្ណោយ្យ។

៥០៣. គរុកណ្ណាវិស្សជ្ជនករណាភូតំ ឯតស្ស អត្ថីតិ គរុកណ្ណាវិស្សជ្ជនំ។
គរុកណ្ណាន្តរភូតំ ថាវរាទិ។ ឧនកំ នវុដ្ឋតីតិ ជាតិកម្មំ វុត្តំ។ អតិរេកក្សនកំ,
តទក្សនកមេវ វាវុដ្ឋតីតិ។ យថាវុត្តន្តិ ចោក្ខរណីតោ
បំសុឧទ្ធករណាទិថាវរកម្មំ។

ធារេតិ, ចោសេតិ វា បរេសំ ធារកេ។

គិហ្មំនំ ករិយមាណំ វុត្តំ, ន សង្ឃស្ស, គណស្ស វាតិ អត្តោ។
បិណ្ឌបដិបិណ្ឌន្តិ ឧត្តរេនលោបំ, បុរិមេន ឧត្តរេនលោបញ្ច កត្វា និទ្ទេសោតិ
អាហា “បិណ្ឌត្ថ”ន្តិអាទិ។ អយោនិសោវិចារណំ អយាថាវបដិបត្តិ។

៥០៤. គច្ឆន្តិ យថាសកំ វិសយេ បវុត្តន្តីតិ កាវោ, ចក្ខាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ។

វិជុននំ បច្ឆោជនំ, បវាហនន្តិ អត្តោ។

៥០៥. យថា ករណត្ថោ ករណីយសន្នោ, ឯវំវិកិរណត្ថោបិ ហោតីតិ
អាហា “វិក្ខិបិតញ្ញានី”តិ, វិទ្ធិសិតញ្ញានីតិ អត្តោ។ សំយមនីយានិ វា
សំយមករណីយានិ, “ន បុន ឯវំ ករោមី”តិ អត្តនោ ធិហនំ មនសា អធិដ្ឋានំ
សំយមនំ, សំយមនករណីយានិ សំវរករណីយានីតិ ចិត្តមត្តាយត្តា ឯវំ

សំយមសំវរា អាចរិយេន អធិប្បតោតិ អាហា “អនាបត្តិកមនីយានី”តិ។
អន្តេវាសិកត្តេរោ បន ទេសនាបិ ចិត្តប្បាទមនសិការេហិវិនា ន ហោតីតិ
ទេសនាវិសុទ្ធិ និស្សរណំ វទតិ។

៥០៦. “អលង្គតោ ចេបិ... បេ... ស ភិក្ខុ” តិ អាទីសុ (ធម្ម. ប. ១៤២) វិយ ឥធាបិ
គុណតោ ភិក្ខុ អធិប្បតោ។ តថា ច វុត្ថំ “ឥធម ភិក្ខុតិ បដិបត្តិយា
ភិក្ខុការទស្សនតោ ឯវមាហា” តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៣៥៥)។ យត្ថកំ ឯកេន បុគ្គលេន
អសេសេត្វា សមាទាតុំ សក្កា, តំ សន្ធាយាហា “យេន សមាទានេន សញ្ញាបិ
សិក្ខា សមាទិន្នា ហោន្តី” តិ យថា ឧបសម្បទាចារិបូរិយា អសេសំ
ឧបសម្បទន្នសិក្ខាសមាទានំ។ តន្តិ សមាទានំ។ អនេកេស្វតិ វិសុំ វិសុំ
សមាទានេសុ។ យថា សមាទិន្នាយ សិក្ខាយ សព្វេន សព្វំ អវីតិក្កមនំ
សិក្ខិតញ្ញាការោ, ឯវំ សតិ វីតិក្កមេ ទេសនាគាមិនិយា ទេសនា,
វុដ្ឋានគាមិនិយា វុដ្ឋានំ តទុចាយភូតំ ចារិវាសិកវត្ថុចរណាទីតិ វុត្ថំ
“អវីតិ... បេ... អាគារេនា” តិ។ យំ សិក្ខាបទំ បមាទេន វីតិក្កន្តំ, តំ សិក្ខិយមាទំ
ន ហោតីតិ សេសិតំ នាម ហោតីតិ អាហា “វីតិក្កមនវសេន សេសស្ស” តិ។

៥០៧. ចិត្តបរិសោធនការវនាតិ ចិត្តស្ស បរិសោធនភូតា
អាវរណីយធម្មវិក្ខម្ហិកា សមាធិវិបស្សនាការវនា ចិត្តបរិសោធនការវនា។
សុប្បបរិក្កាហកន្តិ និទ្ទាបរិក្កាហកំ។ ឥទន្តិ ឥទំ
អញ្ជោកិណ្ណាភវន្តោត្តរណសម្ពាតំ កិរិយមយចិត្តានំ អប្បវត្តនំ សុប្បំ នាម។
ឥតោ ភវន្តោត្តរណតោ។ បុព្វេ ឥតោ កិរិយមយចិត្តប្បវត្តិតោ បរញ្ច នត្តិ។
អយំ កាយកិលមថោ, ជិនមិទ្ធព្វា ឯតស្ស ភុត្តស្ស បច្ចយោ។

៥២២. សតិបដ្ឋានាយោតិ សតិបដ្ឋានសម្មប្បធានឥទ្ធិចាទា, ឯកេច្ឆេ ច
មគ្គធម្មា សហ ន បវត្តន្តិ, តស្មា ចាឡិយំ ន វុត្តាតិ អធិប្បាយោ។ ឯតេ តាវ

ឯកស្តី អារម្មណ៍ សហ ន បវត្តន្តីតិ ន គណ្ណោយ្យំ, ឥន្ទ្រិយពលានិ កស្មា ន
គហិតានីតិ អាហា “បវត្ត...បេ... ហោន្តី” តិ។ ឯវម្បី សន្ធិន្ទ្រិយពលានិ
ពោជ្ឈង្គេហិ ន សន្តិយ្យន្តីតិ កង់ តេសំ តទន្តោគធាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហា
“បីតិ...បេ... វុត្តត្ថា” តិ។

៥២៣. សមន្តតោតិ សព្ពភាគេសុ សព្ពេសុ អភិក្កមាធិសុ, សព្ពភាគតោ វា
តេសុ ឯវ អភិក្កមាធិសុ អត្តានត្ថាធិសព្ពភាគតោ សព្ពាការតោ។ សម្មាតិ
អវិបរីតំ យោនិសោ។ សមន្តិ អវិសមំ, ឥដ្ឋាធិអារម្មណ៍ រាគាធិវិសមវហិតំ
កត្វាតិ អត្ថោ។

ភិក្ខុ ចរិយតិ ឯត្ថាតិ ភិក្ខុចារោ, ភិក្ខុយ ចរណជ្ជានំ, សោ ឯវ គោចរោ,
ភិក្ខុយ ចរណមេវ វា សម្បជញ្ញស្ស វិសយភាវតោ គោចរោ, តស្មី
ភិក្ខុចារគោចរេ។ សោ បន អភិក្កមាធិភេទភិទ្ធន្តិ វិសេសនវសេន វុត្តំ
“អភិក្កមាធិសុ បធា” តិ។ កម្មជ្ជានសម្ពាតេតិ យោគកម្មស្ស ភាវនាយ
បវត្តិជ្ជានសម្ពាតេ អារម្មណ៍, ភាវនាកម្មយេវ វា, យោគិនោ
សុខវិសេសហេតុតាយ វា កម្មជ្ជានសម្ពាតេ សម្បជញ្ញស្ស វិសយភាវេន
គោចរេ។ អភិក្កមាធិសូតិ អភិក្កមបដិក្កមាធិសុ ចេវ ចីវរចារុបធាធិសុ ច។
អសម្មយ្ហនំ ចិត្តកិរិយាវាយោធាតុវិច្ឆារវសេនេវ តេសំ បវត្តិ, ន អញ្ញថាតិ
យាថាវតោ ជាននំ។

កម្មជ្ជានំ បធានំ កត្វាតិ ចីវរចារុបធាធិសវីរបរិហរណកិច្ចកាលេបិ
កម្មជ្ជានមនសិការមេវ បធានំ កត្វា។

តស្មាតិ យស្មា ឧស្សុក្កជាតោ ហុត្វា អតិរិយ មំ យាចសិ, យស្មា ច
ជីវិតន្តរាយានំ ទុដ្ឋានតំ វេទសិ, ឥន្ទ្រិយានិ ច តេ បរិចាកំ គតានិ, តស្មា។

តិហាតិ និហាតមត្តំ។ តេ តយា។ ឯវន្តិ ឥនាទិ វត្តញ្ញាការំ វទតិ។ សិក្ខិតព្ពន្ធិ
អធិសីលសិក្ខាធិនំ តិស្សន្ទម្បិ សិក្ខានំ វសេន សិក្ខនំ កាតព្វំ។ យថា បន
សិក្ខិតព្ពន្ធិ, តំ ឧស្សេន្តោ “ធិដ្ឋេ ធិដ្ឋមត្តំ ភវិស្សតិ” តិអាទិមាហ។

តត្ថ ធិដ្ឋេ ធិដ្ឋមត្តន្តិ រូបាយតនេ ចក្កវិញ្ញាណោន ធិដ្ឋមត្តំ។ យថា ហិ
ចក្កវិញ្ញាណំ រូបេ រូបមត្តមេវ បស្សតិ, ន និច្ចាទិសភារំ, ឯវ
សេសតំធូរិកវិញ្ញាណោហិមិ មេ ឯត្ថ ធិដ្ឋមត្តមេវ ភវិស្សតិ តិ សិក្ខិតព្ពន្ធិ
អត្ថោ។ អថ វា ធិដ្ឋេ ធិដ្ឋំ នាម ចក្កវិញ្ញាណំ, រូបេ រូបវិជាននន្តិ អត្ថោ។ មត្តាតិ
បមាណំ។ ធិដ្ឋំ មត្តា ឯត្ថស្សតិ ធិដ្ឋមត្តំ, ចក្កវិញ្ញាណាមត្តមេវ មេ ចិត្តំ
ភវិស្សតិ តិ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ - យថា អាចាចកតេ រូបេ ចក្កវិញ្ញាណំ ន
រដ្ឋតិ ន ទុស្សតិ ន មុយ្ហតិ, ឯវ វាគាទិវិរហោន ចក្កវិញ្ញាណាមត្តមេវ មេ ជវនំ
ភវិស្សតិ, ចក្កវិញ្ញាណាប្បមាណោនេវ នំ វេបេស្សមីតិ។ អថ វា ធិដ្ឋំ នាម
ចក្កវិញ្ញាណោន ធិដ្ឋរូបំ។ ធិដ្ឋេ ធិដ្ឋំ នាម តត្ថេវ ឧប្បន្នំ
សម្បជ្ជិច្ឆនសន្តិរណាវោជ្ជព្ពនសម្ពាតំ ចិត្តត្ថយំ។ យថា តំ ន រដ្ឋតិ ន ទុស្សតិ ន
មុយ្ហតិ, ឯវ អាចាចកតេ រូបេ តេនេវ សម្បជ្ជិច្ឆនាទិប្បមាណោន ជវនំ
ឧប្បាទេស្សមិ, នាស្ស តំ បមាណំ អតិក្កមិត្វា រដ្ឋនាទិវសេន ឧប្បន្និតុំ
ទស្សមីតិ ឯវមេត្ត អត្ថោ ធិដ្ឋញ្ចោ។ ឯស នយោ សុតមុតេសុ។ មុតន្តិ ច
តទារម្មណាវិញ្ញាណោហិ សទ្ធិ គន្ធរសដោជ្ជញ្ញាយតនំ វេទិតព្ពំ។ វិញ្ញាតេ
វិញ្ញាតមត្តន្តិ ឯត្ថ បនវិញ្ញាតំ នាម មនោទ្វារវដ្ឋនេន វិញ្ញាតារម្មណំ, តស្មី
វិញ្ញាតេ។ វិញ្ញាតមត្តន្តិ អាវដ្ឋនប្បមាណំ។ យថា អាវដ្ឋនំ ន រដ្ឋតិ ន ទុស្សតិ ន
មុយ្ហតិ, ឯវ រដ្ឋនាទិវសេន ឧប្បន្និតុំ អទិត្វា អាវដ្ឋនប្បមាណោនេវ ចិត្តំ
វេបេស្សមីតិ អយមេត្ត អត្ថោ។ ឯវញ្ញោ តេ ពាហិយ សិក្ខិតព្ពន្ធិ ឯវ ឥមាយ
បដិបទាយ តយា ពាហិយ តិស្សន្ទំ សិក្ខានំ អនុបវត្តនវសេន សិក្ខិតព្ពន្ធិ។ ឥតិ
ភគវា ពាហិយស្ស សំខិត្តុវចិតាយ ធម្មាវិញ្ញាណកាយេហិ សទ្ធិ

ធម្មារម្មណកេនិទ្ទិរិបស្សនាវិសយំ ទិដ្ឋាធិហិ ចត្វហិ កោដ្ឋាសេហិវិភជិត្វា
តត្ថស្ស ញាតតិរណាបរិញ្ញំ ទស្សេតិ។

កង់? ឯត្ថ ហិ រូបាយតនំ បស្សិតត្ថជ្ជន ទិដ្ឋំ នាម, ចក្កវិញ្ញាណំ បន សទ្ធិ
តំទ្វារិកវិញ្ញាណេហិ ទស្សនជ្ជន, តទុកយម្បិ យថាបច្ចយំ បវត្ថមាទំ
ធម្មមត្តមេវ, ន ឯត្ថ កោចិ កត្តា វា កាវេតា វា។ យតោ តំ ហុត្វា អភាវជ្ជន
អនិច្ចំ, ឧទយត្តយបដិប័ឡនជ្ជន ទុក្ខំ, អវសវត្តនជ្ជន អនត្តាតិ កុតោ តត្ថ
បណ្ឌិតស្ស រដ្ឋនាទីនំ ឌីកាសោតិ អយញ្ញោត្ថ អធិប្បាយោ។ ឯស នយោ
សុតាធិសុបិ។

ឥនានិ ញាតតិរណាបរិញ្ញាសុ បតិដ្ឋិតស្ស ឧបរិ សហ ជលេន បហានបរិញ្ញំ
ទស្សេតុំ “យតោ ខោតេ ពាហិយា” តិអាទិ អារទ្ធី។ តត្ថ យតោតិ យទា, យស្មា
វា។ តេតិ តវ។ តតោតិ តទា, តស្មា វា។ តេនាតិ តេន ទិដ្ឋាធិនា,
ទិដ្ឋាធិបដិពទ្ធេន វា រាគាធិនា។ ឥទំ វុត្ថំ ហោតិ - ពាហិយ, តវ យស្មី កាលេ,
យេន វា ការណេន ទិដ្ឋាធិសុ មយា វុត្ថវិធី បដិបជ្ឈន្តស្ស
អរិបរិសសភាវាវពោធន ទិដ្ឋាធិមត្តំ ភវិស្សតិ, តស្មី កាលេ, តេន វា
ការណេន តុំ តេន ទិដ្ឋាធិបដិពទ្ធេន រាគាធិនា សហ ន ភវិស្សសិ, រត្តោ វា ទុដ្ឋោ
វា មូឡោ វា ន ភវិស្សសិ បហីនរាគាធិកត្តា, តេន វា ទិដ្ឋាធិនា សហ បដិពទ្ធោ ន
ភវិស្សសីតិ។ តតោ តុំ, ពាហិយ, ន តត្តាតិ យទា, យស្មា វា តុំ តេន រាគេន វា
រត្តោ, ទោសេន វា ទុដ្ឋោ, មោហេន វា មូឡោ ន ភវិស្សសិ, តទា, តស្មា វា តុំ តត្ថ
ទិដ្ឋាធិកេ ន ភវិស្សសិ, តស្មី ទិដ្ឋេ វា សុតមុតវិញ្ញាតេ វា “ឯតំ មម,
ឯសោហាមស្មី, ឯសោ មេ អត្តា” តិ (មហាវ. ២០) តណ្ហាមានទិដ្ឋិហិ អល្លិនោ
បតិដ្ឋិតោ ន ភវិស្សសិ។ ឯត្តាវតា បហានបរិញ្ញំ មត្តកំ ចាបេត្វា
ឌីណាសវភូមិ ទស្សិតា។ តតោ តុំ, ពាហិយ, នេវិធ, ន ហុរំ, ន ឧកយមន្តរេនាតិ

យនា ត្ង់, ពាហិយ, តេន រាគាធិនា តត្ថ ធិដ្ឋាធិសុ បដិពាទ្ធាន ភវិស្សសិ, តនា ត្ង់
នេវ ឥធន លោកេ, ន បរលោកេ, ន ឧភយត្ថ ហោសិ។ ឯសេវន្តោ ទុក្ខស្សតិ
កិលេសទុក្ខស្ស, វដ្ឋទុក្ខស្ស ច អយមេវ អន្តោ អយំ បរិច្ឆេទោ បរិវដ្ឋមភាវោតិ
អយមេវ ហិ ឯត្ថ អត្តោ។ យេ បន “ឧភយមន្តរេនា” តិ បទំ គហេត្វា អន្តរាភវំ
នាម ឥច្ឆន្តិ, តេសំ តំ មិច្ឆា។ តត្ថ យំ វត្ថុត្ថំ, តំ បរតោ អន្តរាភវកថាយំ (កថា.
៥០៥ អាធមយោ) អាវិ ភវិស្សតិ។

ឯតេសន្តិ អតិហរណាវីតិហរណានំ។

“តត្ថ ហិ” តិអាធិនា បញ្ចវិញ្ញាណាវីទិយំ បុរេតវំ
បវត្តអយោនិសោមនសិការវសេន អារជ្ជនាធិនំ អយោនិសោ អារជ្ជនាធិនា
ឥដ្ឋាធិអារម្មណេ លោកាធិប្បវត្តិមត្តំ ហោតិ, ន បន
ឥត្ថិបុរិសាធិវិកប្បកាហោ, មនោទ្វារេយេវ បន សោ ហោតីតិ ទស្សេតិ។
តស្សតិ “ឥត្ថិ, បុរិសោ” តិ រជ្ជនាធិកស្ស។ ភវដ្ឋាធិតិ ភវដ្ឋអារជ្ជនទស្សនាធិ,
សម្បជ្ជិច្ឆនសន្តិរណេវដ្ឋព្ពនបញ្ចាទ្វារិកជវនេវា។ អបុព្វតិត្តរតាវសេនាតិ
អបុព្វតាឥត្តរតាវានំ វសេន។

អតិហរតីតិ មុខទ្វារំ អតិក្កមិត្វា ហរតិ។ តំតំវិជាននិច្ឆាទកោតិ តស្ស
តស្ស បរិយេសនាធិវិសយស្ស, វិជាននស្ស ច និច្ឆាទកោ។ យេន ហិ
បយោគេន បរិយេសនាធិ និប្បជ្ជតិ, សោ តព្វិសយំ វិជាននម្បិ និច្ឆាទេតិ នាម
ហោតិ។ សម្មាបដិបត្តិន្តិ ធម្មេសុ អវិបរីតបដិបត្តិ យថាភូតាវពោធំ។

គមនេបីតិ គមនបយោគេបិ។ អតិហរណំ យថាបីតស្សេវ កាយស្ស
ឥច្ឆិតទេសាភិមុខករណំ។ គមនំ ទេសន្តុប្បត្តិ។ វក្ខមាណេតិ “អតិក្កន្តេ
បដិក្កន្តេតិ... បេ... អទ្ធាគមនវសេន កថិតោ។ គតេ បីតេ និសិន្នេតិ ឯត្ថ វិហារេ

ចុះឆ្នាំកថាទុក្ខាវស្សនាបដិសេន កថិត្តា"តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៥២៣) វគ្គមាណោ
វិសេសោ។

បរវត្ថុតិ ចង្ក្រមាទិសុ បរវត្ថុ រូបាបដម្មេ។ បរិគ្គណ្ណាន្តស្ស អនិច្ចាទិតោ។

កាយិកកិរិយាទិទិព្វត្ថកដវនំ ជលូបចារេន "កាយាទិកិរិយាមយ"ន្ត វុត្ថំ។
កិរិយាសមុដ្ឋិតត្ថាតិ បន ការណ្ឌបចារេន។

៥២៦. កម្មជ្ជានឧបាសនស្សាតិ កម្មជ្ជានការណាយ។ យោគបដន្តិ
ការណាយោគ្គកិរិយាយ បរវត្ថនមគ្គំ។

៥៣៧. កាយាទិស្វតិ កាយវេទនាចិត្តធម្មេសុ។ សុដ្ឋបរវត្ថុយាតិ
អសុភានុបស្សនាទិវសេន បរវត្ថុយា។ និយ្យានសភាវោ សម្មាសតិតា ឯវ។
ឧបជ្ជានន្តិ សតី កិច្ចតោ ទស្សេតិ។ ឯត្ថ ច យថាវុត្តោ បរិគ្គហោ ជាតោ
ឯតិស្សាតិ បរិគ្គហិតា, តំ បរិគ្គហិតំ និយ្យានភូតំ សតី កត្វាតិ អត្ថោ
វេទិតញោ។

៥៤២-៣. បកុប្បនំ ឥទវិការាបត្តិការោ។

៥៥០. តប្បដិបក្ខសញ្ញាតិ ជិនមិទ្ធិបដិបក្ខសញ្ញា។ សា អត្ថតោ
តទដ្ឋាទិវសេន ជិនមិទ្ធិវិនោទនាការប្បវត្តា កុសលវិតក្កសម្បយុត្តសញ្ញា,
តថាភូតោ វា ចិត្តប្បាទោ សញ្ញាសីសេន វុត្តោតិ វេទិតញោ។

៥៥៣. សារម្ពន្តិ អារម្ពវន្តិ, សហារម្ពន្តិ អត្ថោ។ និរាវរណាកោតា
ជិនមិទ្ធិនុការវិគមេន និរាវរណាសមន្នាហារសញ្ញា។ វិវជា អប្បដិច្ចាទនា។

៥៦៤. តត្ថ តត្ថាតិ “ឥមំ នាមេត”ន្តិ បកតិញ្ញាណោ នញ្ញាយតិ,
(វិភ. ៥១១)។

៥៨៨. យថា កេនចិ និក្ខន្ធិតំ “ឥទំ នាមេត”ន្តិ បកតិញ្ញាណោ នញ្ញាយតិ,
ឯវំ សព្វប្បការេន អវិទិតំ និក្ខន្ធិតំ វិយ ហោតិ តិ អាហ “សព្វថា អញ្ញាតតា
និក្ខន្ធិតតារោ”តិ។ និវរសេសបរិច្ឆិន្ធិតតារោតិ ធុរិញ្ញេយ្យតាយ និវរសេសតោ
បរិច្ឆិន្ធិតតតារោ, បរិច្ឆិន្ធិតតារោ វា។ ឯកទេសេនេវ ហិ គម្ពីរំ ញ្ញាយតិ។

អាចិត្តន្តិ តិ អាទិតោ បរិព្យតំ កថេន្តិ។ ទេសេន្តិ ឧបទិសនវសេនវន្តិ,
បពោធន្តិ វា។ បញ្ញាបេន្តិ បជាតាបេន្តិ, សំបកាសេន្តិ អត្ថោ។ បដ្ឋបេន្តិ
បការេហិ អសន្តរតោ បេន្តិ។ វិវន្តិ វិវដំ ករោន្តិ។ វិភជន្តិ វិភតំ ករោន្តិ។
ឧត្តានិករោន្តិ អនុត្តានំ គម្ពីរំ ឧត្តានំ ចាកជំ ករោន្តិ។ ឯត្ថ ច
“បញ្ញាបេន្តិ”តិ អាទិហិ ធម្មា បទេហិ អត្ថបទានិ ទស្សិតានិ។ “អាចិត្តន្តិ
ទេសេន្តិ”តិ បទ ធូហិ បទេហិ ព្យញ្ញនបទានិ ឯវំ អត្ថព្យញ្ញនបទសម្មន្ទាយ
ឧឡារាយ បសំសាយ បសំសនំ ទស្សេតិ។ យំ បទេតេសុ អត្ថព្យញ្ញនបទេសុ
វត្ថុតំ, តំ នេត្តិអដ្ឋកថាយំ (នេត្តិ. អដ្ឋ. ២៣ អាទយោ) វិត្តារតោ វុត្ថមេវ, តស្មា
តត្ថ វុត្ថនយេនេវ វេទិតតំ។

៦០២. ឯត្ថេវ យោជេតតំ តស្ស ហេដ្ឋាភូមិសមតិក្កមនមុខេន
ភូមិវិសេសាធិកមុចាយធិបនតោ។ សព្វត្ថាបីតិ “រូបសញ្ញានំ សមតិក្កមា,
អាភាសានញ្ញាយតនំ សមតិក្កម្មា”តិ សព្វេសុបិ សមតិក្កមវចនេសុ។

៦១០. តំយេវ អាភាសំ ដុដំវិញ្ញាណន្តិ តំយេវ កសិណុត្តរាធិមាភាសំ
“អនន្ត”ន្តិ មនសិការេន ដុដំ ជវិត្វា បីតំ បឋមារុប្បវិញ្ញាណំ “អនន្តវិញ្ញាណ”ន្តិ
មនសិ ករោតិ តិ អត្ថោ។ ធុតិយវិកហ្មេ បទ សាមញ្ញោតនា វិសេសេ តិ ដ្ឋតិ តិ

“ដុដ”ន្តិ ឥមិនា វិញ្ញាណមេវ វុត្តន្តិ ដុដំវិញ្ញាណន្តិ បឋមារុប្បវិញ្ញាណមាហា។
 តញ្ញា អាគាសស្ស សជរណកវិញ្ញាណំ។ វិញ្ញាណោនាតិ ច ករណត្ថ
 ករណាវចនំ, តញ្ញា ទុតិយារុប្បវិញ្ញាណំ វទតីតិ អាហា
“វិញ្ញាណញ្ញាយតនវិញ្ញាណោ មនសិ ករោតី”តិ។ តេនាតិ
 បឋមារុប្បវិញ្ញាណោ។ គហិតាការន្តិ អនន្តជរណាវសេន គហិតាការំ។
មនសិ ករោតីតិ ទុតិយារុប្បបរិកម្មមនសិការេន មនសិ ករោតិ។ ឯវន្តិ
 យថាវុត្តាការំ កសិណុក្ខាជិមាកាសេ បឋមារុប្បវិញ្ញាណោ
 អនន្តជរណាវសេន យោ គហិតាការោ, តំ មនសិ ករោន្តិយេវ។ តំ វិញ្ញាណន្តិ តំ
 ទុតិយារុប្បវិញ្ញាណំ។ អនន្តំ ជរតីតិ “អនន្ត”ន្តិ ជរតិ, តស្មា ទុតិយោយេវត្ថោ
 យុត្តោតិ។ “យញ្ញី”តិអាទិនា យថាវុត្តមត្តំ ចាកជំ ករោតិ។
 តំជរណាការសហិតន្តិ តស្មី អាគាសេ ជរណាការសហិតំ។ វិញ្ញាណន្តិ
 បឋមារុប្បវិញ្ញាណំ។

៦០៥. បុព្វេតិ ទុតិយារុប្បបរិកម្មកាលេ។ យំ “អនន្តវិញ្ញាណ”ន្តិ មនសិ
 កតំ, តំយេវ បឋមារុប្បវិញ្ញាណមេវ។ តំយេវ ហិ អភាវេតិ។
 អារម្មណាតិក្កមវសេន ហិ ឯតា សមាបត្តិយោ លទ្ធព្ពាតិ។

និទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា

៦២៣. ចតុក្កនយេ ទុតិយជ្ឈានមេវ យេសំ វិចារោ ឌីឡាវិកតោ ន ឧបជ្ជាតិ,
 យេសញ្ចា ឧបជ្ជាតិ, តេសំ វសេន ទិដា ភិទ្ធិត្វា ទេសិតន្តិ ចតុក្កនយតោ
 បញ្ចកនយោ ជីហតោតិ អាហា “ឧទ្ធជានំយេវ ចតុន្តំ... បេ... ទស្សនតោ ចា”តិ។

អភិធម្មភាពនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា

៦៤០. តីស្វតិ បឋមាធីសុ តីសុ។ ចតុក្កនយេន ហិ តំ វុត្តំ។
ឯវំកោដ្ឋាសិកាតិ អប្បមាណាតិ វុត្តា។ តេនាហ “លោកុត្តរភូតា ឯវាតិ
អធិប្បាយោ”តិ។ បរិច្ឆិទ្ធាកាស...បេ... ចតុត្ថានំ វជ្ជិបស្សនាចាទកត្តា
“សព្ពត្ថចាទកចតុត្ថេ សង្កហិតានី”តិ វុត្តំ។

អយំ កថាតិ បរិក្ការម្ពណាទិកថា។ ហេដ្ឋិមោ អរិយោ ឧបរិមស្ស អរិយស្ស
លោកុត្តរចិត្តានិ បដិវិជ្ឈិតុំ ន សក្កោតីតិ វុត្តំ “ន ប...បេ... សក្កោតី”តិ។

“កិរិយតោ ធានសន្ន”ន្តិ ច ចាហោ អត្ថិ។ សហវទតិ
លោកុត្តរជលចតុត្ថតាសាមញ្ញេនាតិ អធិប្បាយោ។ ឥធិ សព្ពសទ្ធស្ស
បទេសសព្ពវាចិការតោ ឯកទេសស្ស អសម្ពវេបិ សព្ពត្ថចាទកតា ឯវ
វេទិតញ្ញាតិ ទស្សេតុំ “សព្ពត្ថ...បេ... ទដ្ឋព្ព”ន្តិ អាហា។
បរិច្ឆិទ្ធាកាសកសិលាចតុត្ថាធិនីតិ អាទិ-សន្នេន អាណាចានចតុត្ថាទយោ
សង្កហិតា។ នវត្ថព្ពតាយាតិ នវត្ថញ្ញាម្ពណាតាយ។

និព្វានញ្ញាតិ វត្ថព្ពំ តទាម្ពណាស្សបិ ពហិទ្ធាម្ពណាការតោ។

“សសន្តានគតម្បី”តិ ឥទំ រូប-សន្នេន, កម្ម-សន្នេន ច សម្ពុទ្ធិតព្ពំ
“សសន្តានគតម្បី អចាកជំ រូបំ ទិព្ពចក្ខុវិយ សសន្តានគតម្បី អចាកជំ កម្មំ
វិភាវេតី”តិ។ ចាកជេ បន សសន្តានគតេ រូបេ, កម្មេ ច អភិញ្ញាញ្ញាលោន
បយោជនំ នត្ថិតិ “អចាកជ”ន្តិ វិសេសេត្វា វុត្តំ។

បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ឈានវិភាគផ្លូវឈ្លាន និងជិតៗ

១៣. អប្បមញ្ញវិភាគ

១. សុត្តន្តកថាជនីយវគ្គធម៌

៦៤២. ធិសោទេសោធិនាតិ “ឯកំ ធិស”ន្តិអាធិធិសោធិនា,
វិហារកាមនិគមនករជនបទវជ្ជាធិសោធិនា ច។ សត្តោធិនាតិ “សញ្ញា
ឥត្តិយោ, សញ្ញា បុរិសា, អរិយា, អនិយា”តិអាធិវសប្បវត្តន សត្តោធិនា។
ឯតស្សាតិ ឯតស្ស បទស្ស, បទត្ថស្ស វា។ អនុវត្តកន្តិ អធិការវសេន បវត្តកំ។
តំ ទ្វយន្តិ តថា-សន្តោ, ឥតិ-សន្តោតិ ឧភយំ។ “តថា ធុតិយ”ន្តិ ហិ វុត្ត “តថា-
សន្តោ យថា មេត្តាសហគតេន ចេតសា បុរត្តិមាធិសុ ឯកំ ធិសំ ជីវិត្វាវិហរតិ,
តថា ធុតិយម្បិ ធិសំ មេត្តាសហគតេន ចេតសា ជីវិត្វាវិហរតិ”តិ ឥមមត្តំ
ធិបេតិ។ សេសទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ យស្មា ឥតិ អយំ ឥតិ-សន្តោ បការត្ត,
ឯវត្ត វុត្តំ ហោតិ, តស្មា “យថា មេត្តាសហគតេន ចេតសា ឯកំ, ធុតិយំ, តតិយំ,
ចតុត្តំ ធិសំ ជីវិត្វាវិហរតិ, ឯវំ ឧទ្ធុ, អនោ, តិវិយំ មេត្តាសហគតេន ចេតសា
ជីវិត្វាវិហរតិ”តិ ឥមមត្តំ ធិបេតិ។ តេន វុត្តំ “មេត្តា...បេ.... តំ ទ្វយ”ន្តិ។ តស្សាតិ
ទ្វយស្ស។ ជរណាន្តរាធិជ្ជានន្តិ ជរណាតោ អញ្ញំ ជរណាន្តរំ, តំ អាធិ យស្ស, តំ
ជរណាន្តរាធិ។ ជរណាន្តរញ្ជោតំ មេត្តាការំនាយ, យធិទំ វិបុលតា។ អាធិ-សន្តោ
ភុម្មន្តរបគុណភាវាធិ កយ្ហតិ, តស្ស ជរណាន្តរាធិនោ ហំនំ ហំនក្ខតោ
“វិបុលេនា”តិអាធិនា វុច្ចមានោ មេត្តាការំនាវិសេសោ។
វុត្តប្បការមត្តបរាមសនស្ស តស្ស ទ្វយស្ស អជ្ជានំ អនោកាសោតិ។ ឥតិ
កត្វា ឥមីនា ការណេន ន វុត្តំ តំ ទ្វយន្តិ អត្ថោ។

៦៤៣. រាគស្សាតិ កាមរាគស្ស។ សិនេហាស្សាតិ
បុត្តសិនេហាទិសិនេហាស្ស។ វិបត្តិយាតិ រាគសិនេហាសង្ខាតាយ
មេត្តាការំនាយ វិបត្តិយា វិធាសស្ស។ អនុប្បត្តិតោ ហិរេត្តប្បពលេន
អនុប្បជ្ឈនតោ។

៦៤៥. អធិមុញ្ញាតិ ការំនាចិត្តំ អារម្មណេ សុដ្ឋវិស្សដ្ឋេត្វា, តំ បនេត្ត
អធិមុច្ឆនំ យស្មា ជរណាវសេនេវ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “សុដ្ឋបសារេត្វា” តិ។ យស្មា
បន អារម្មណេ សុដ្ឋ អសំសប្បនវសេនេវ តំ មេត្តាការំនាយ អធិមុច្ឆនំ ហោតិ,
តស្មា “ពលវតា វា អធិមោក្ខេន អធិមុច្ចិត្វា” តិ ច វុត្តំ។

៦៤៨. ឯតេសំ បទានំ សព្វេន សកលេន ទិសាទេសាទិកេទេន អវធិនា។
សញ្ញាវធិទិសាទិជរណាការេហិតិ
សញ្ញាវធិភូតទិសាទេសបុគ្គលជរណាប្បការេហិ។

៦៥០. វិយាតវសេនាតិ វិក្ខម្ពនវសេន។

សុត្តន្តកាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ញាបុច្ឆកវណ្ណានា

៦៩៩. កថិតានំ កុសលាទិធម្មានំ។ ឥមស្មី បន អប្បមញ្ញាវិកដ្ឋេ កថិតា
អប្បមញ្ញា, តា ច សភាវតោ លោកិយា វេ, ន ខន្ធវិកដ្ឋាទីសុ កថិតា
ខន្ធទយោវិយ លោកុត្តរាបីតិ ឯកំសតោ សញ្ញាសំ អប្បមញ្ញានំ
លោកិយភាវមេវ ទីបេតុំ អដ្ឋកថាយំ “ឥមស្មី បនា” តិអាទិ វុត្តន្តិ ឥមមត្តំ
ទស្សន្តោ អាហា “ឥមស្មី បន... បេ.... ហោតិ” តិ។

បញ្ញាបុច្ឆកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អប្បមញ្ញាវិភង្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១៤. សិក្ខាបទវិភង្គ

១. អភិធម្មកាជនីយវណ្ណានា

៧០៣. សិក្ខាសម្ពាសនា កុសលធម្មានំ បញ្ចា សីលវង្គានិ និស្សយភាវេន វា
បតិជ្ជា សិយំ, ឧបនិស្សយភាវេន វាតិ តទុកយំ ទស្សន្តោ អាហា
“សម្មយោគវសេន, ឧបនិស្សយវសេន ច ឱកាសភាវេនា”តិ។

៧០៤. “កម្មបថា ឯវា”តិ និយមស្ស កតត្តា វុត្តំ “អសព្ពសាធារណេសូ”តិ។
ន ហិ សក្កា ឥន្ទ្រិយាធិសាធារណកោដ្ឋាសវសេន និយមំ កាតុំ។
កម្មបថកោដ្ឋាសិកា ឯវ, ន ឈានាធិកោដ្ឋាសិកា។ កម្មបថភាវេន អាគតន្តិ
វទន្តិ, ទុក្ខតិយា, តត្ថ ឧប្បជ្ឈនទុក្ខស្ស ច បវត្តិឧចាយភាវតោតិ អធិប្បាយោ។
អស្ស សុរាចានស្ស។ ឧបការកត្តំ សព្ពេសំ។ សភាគត្តំ មិច្ឆាចារស្ស។

តថាគហិតសម្ពាសនាវាម្ពណាតាយាតិ “សត្តំ អវហរាមិ, សត្ត
វិប្បជិបជ្ជាមី”តិ អាទិនា សត្តាការេន គហិតសម្ពាសនាវាម្ពណាតាយ, ន បន
សត្តបញ្ញត្តិអារម្ពណាតាយាតិ អធិប្បាយោ។ “បញ្ចា សិក្ខាបទា”តិ អាទិនា
តមេវត្តំ វិវរតិ។

តស្ស តស្សាតិ យស្ស យស្ស ព្យសនត្ថាយ។ សយំ វា ឧសុអាទី ឱបតិ,
ឱចាតខណ្ឌានី ករោតិ, តាទិសំ មន្តំ បរិជប្បតិ, កម្មជន្តី វឌ្ឍញ្ញេតិ, អញ្ញេន
វា តំ សត្តំ កាវេតីតិ អាហា “និស្សគ្គិយ...បេ... ទ្វេ ឯវ គហិតា”តិ។

យទិបិ កោដ្ឋាសវាវេរីវតិ សរុបេន នាគតា “យេវាបនា”ត្រូវ វុត្តា,
ភជាបិយមាណ បន មគ្គការំយេវ ភជតីតិ អាហា “វិវតិសីលំ បន
មគ្គកោដ្ឋាសិក”ន្តិ។ សេសសីលានន្តិ សេសអវីតិក្កន្តសីលានំ។

៧១២. អភព្ភជ្ជាធាតិ ចាណាតិចាតាធយោ។ យថា ចាណាតិចាតាធយោ
វេរបោតុតាយ វេរំ, ឯវំ តទញ្ញេបិ អកុសលាតិ វុត្តំ “តំសភាគតាយ
វេរក្ខតាន”ន្តិ។ វិវតីនំ ឧប្បត្តិ ន នភវិស្សតិ សេក្ខានន្តិ យោជនា។
“អកុសលសមុដ្ឋិតានិ ចា”តិអាទិនាបិ សេក្ខានំ ឧកយេនវិវតិសញ្ញាវំយេវ
វិភាវេតិ។ តស្សត្ថោ - យានិ អកុសលសមុដ្ឋិតានិ កាយកម្មាធិនិ, តានិ តេសំ
សេក្ខានំ កាយទុច្ចរិតាធិនីតិ វេរានិយេវ, តេហិ វេរេហិ តេសំ សេក្ខានំ
វិវតិយោ សម្ភវន្តិយេវ។ យតោតិ យស្មា
ចាណាតិចាតាធិវិរមិតព្ភនិប្បវិយាយវេរភាវេបិ កាយទុច្ចរិតាធិវេរមត្តតោ
សេក្ខានំវិវតិសម្ភវតោ។ ជលភូតស្សបីតិ យថា ជលស្ស មគ្គបដិពិម្ពភូតត្តា
មគ្គសទិសំ សត្តអដ្ឋង្គិកតា សិយា, ឯវំ អជលភូតស្សបី
សកធាតាមិមគ្គាធិកស្ស យតោវិវតិសម្ភវតោ អដ្ឋង្គិកតា ហោតិ, អញ្ញថា
បញ្ចង្គិកោ ឯវំ សិយាតិ អធិប្បាយោ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា

៧១៤. យថាវិរមិតព្ភតោតិ យោ យោ ចាណាតិចាតាធិវិរមិតព្ភោ, តតោ
វិវតិវសេន។

បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សិក្ខាបទវិក័តផ្ដល់ឈ្លាន និងដ្ឋតា។

១៥. បដិសម្ពិទ្ធាវិក័តឆ្នោ

១. សុត្តន្តកាជនីយំ

១. សង្គហវារវណ្ណាន

៧១៨. “ឯសេវ នយោ”តិ ធម្មាធិសុ កតោ អតិទេសោ សង្ខេបតោ តេសំ
ទស្សនំ ហោតីតិ អាហា “សង្ខេបន ទស្សត្វា”តិ។ តេសំ និរុត្តិបដិកាណំ
វិសយា តត្ថិសយា, តេសំ, និរុត្តិបដិកាណវិសយភូតានន្តិ អត្ថោ។
បច្ចុយុប្បន្នាទិកេទេហិតិ បច្ចុយុប្បន្ននិព្វានភាសិតត្ថាទិកេទេហិ។

ទុក្ខហេតុផលជាតាទិធម្មជរាមរណានិ ទុក្ខាធិនិ។
សច្ចហេតុធម្មបច្ចយាការវារេសុ ទុក្ខសមុទយាទិបរិយាយេន អាគតោ
ផលនិព្វត្តកោ ហេតុ, សច្ចបច្ចយាការវារេសុ អរិយមគ្គោ, បរិយត្តិវារេ
ភាសិតំ, អភិធម្មកាជនីយេ កុសលំ, អកុសលន្តិ ឯវំ ចាឡិយំ វុត្ថានំយេវ
វសេន បញ្ច ធម្មា វេទិតញ្ញាតិ ឥមមត្តមាហា “តថា ធម្មា ចា”តិ ឥមិនា។

និព្វត្តកហេតុអាធិនន្តិ និព្វត្តកសម្មាបកញ្ញាបកានំ។ បុរិមោតិ
បវត្តនត្ថោ។ តស្មិន្តិ មគ្គេ។ បដិមោតិ ចាបនត្ថោ ទដ្ឋញ្ញោ។

អរិបរិភនិរុត្តិ ពុទ្ធាធិហិ អាចិណ្ណា តស្ស តស្ស អត្ថស្ស វាចកភាវេ
និរុទ្ធា យាថាវនិរុត្តិ។ យស្មា វិញ្ញត្តិវិការសហិតោ សន្នោ បញ្ញត្តិ អត្ថនោ
អធិប្បាយោ, តស្មា បរមតតោ តំ ទស្សន្តោ “អវចនភូតាយា”តិ វិសេសេត្វា
“កេចិ វណ្ណាយន្តិ”តិ អាហា។ ឯវំ សតិ ឯវំ និរុត្តិយា បញ្ញត្តិភាវេ សតិ។ បញ្ញត្តិ

អភិលបិតព្រាហ្មណ៍ អាបជ្ជតីតិ វុត្តុ, ហោតុ, កោ ទោសោ តស្ស
វេទនីយភាវតោតិ កធាចិ វេទយ្យាតិ អាសង្កន្តោ អាហា “ន ច វេទនតោ...បេ....
ឧទ្ធារេតព្ពំ អត្ថ” តិ។ តេសំ អត្ថធម្មានំ។ ន វេទនន្តិ អវេទនំ អវេទនសភាវំ។
ឯវេទការន្តិ ឯវេទំ ឯវេ និយតលិដ្ឋវិសេសដោតនាការំ។

បរតោតិ បរភាគេ អនន្តរមនោទ្វារេ។ សទ្ធក្កហណានុសារេន គហិតាយ
នាមនិរុត្តិយំ និរុត្តិបដិសម្ពិទា បរតតីតិ វេទន្តិ។ យទិ ឯវេ កស្មា ចាឡិយំ
“និរុត្តិបដិសម្ពិទា បច្ចុប្បន្នារម្មណា” តិ វុត្តាតិ អាហា “និរុត្តិ...បេ.... សន្ធាយ
វុត្ត” តិ។ បច្ឆា ជានន្តិ សទ្ធក្កហណាត្ថរកាលំ នាមនិរុត្តិយា ជាននំ។ ឯវេ ឯវេ
សទ្ធក្កហណាតោ បច្ឆា នាមនិរុត្តិ អារព្ព បរត្ថំ ព្រាណំ និរុត្តិបដិសម្ពិទាតិ
គយ្ហមាទេ។ ឯវេ និរុត្តិយា នាមបញ្ញត្តិបក្ខេ ចាឡិយា, អដ្ឋកថាយ ច វិរោធនំ
ទស្សេត្វា សទ្ធបក្ខេ តទភាវំ ទស្សេត្តោ “យថា បនា” តិអាទិមាហា។
តំតំសទ្ធវិការកន្តិ យថា តស្ស តស្ស សទ្ធប្បភេទនិច្ឆយស្ស បច្ចុប្បត្ថំ
ទិព្ពសោតព្រាណំ សទ្ធារម្មណាមេវ តំ តំ សទ្ធវិក្ខតំ ករោតិ, ឯវេ
និរុត្តិប្បភេទនិច្ឆយស្ស បច្ចុប្បត្ថំ និរុត្តិសទ្ធារម្មណាមេវ
និរុត្តិបដិសម្ពិទាព្រាណំ តំវិក្ខតំ ករោតីតិ តស្ស បច្ចុប្បន្នារម្មណាតា វុត្តា។
សទ្ធិ បនវិភាវេន្តំ ឯកន្តតោ សទ្ធិបនិពន្ធិ បញ្ញត្តិម្បិ វិភាវេតិយេវ, យតោ
សភាវាសភាវវិសេសវិការំនំ សម្បជ្ជតិ។ អញ្ញថា ហិ សទ្ធមត្តក្កហណោ
វិសេសាវពោធា ឯវេ ន សិយាតិ ចោរណា បញ្ញត្តិវិការំនម្បិ តស្ស ឥច្ឆន្តិ។
តំវិការកន្តិ និរុត្តិសទ្ធវិការកំ។ ន ចាឡិវិរោធា ហោតីតិ យទិបិ
អភិធម្មភាជនីយេ “យាយ និរុត្តិយា តេសំ ធម្មានំ បញ្ញត្តិ ហោតី” តិ (វិភ. ៧២៧)
វុត្តំ, តម្បិ សភាវនិរុត្តិសទ្ធន ធម្មានំ បពោធនមេវ សន្ធាយ វុត្តំ, ន តត្ថិនិមុត្តំ
បញ្ញត្តិន្តិ “និរុត្តិសទ្ធារម្មណា និរុត្តិបដិសម្ពិទា” តិ វុត្តមាទេ ចាឡិយា វិរោធា ន
ហោតីតិ អត្ថោ។ “បច្ចវេក្ខន្តស្ស” តិ វុត្តត្ថា សទ្ធិ គហិតា បច្ឆា គហិតាយ

បញ្ញត្តិយា បច្ចវេក្ខណេន ភវិតពុទ្ធិ អាសន្ត្រយ្យាតិ តទាសង្គាវត្ថនត្ថមាហា
“តំ សភាវនិរុត្តិ សន្និ អាវម្មណំ កត្វា” តិអាទិ។ សភាវនិរុត្តិ វិភាវេន្តយេវា តិ
សភាវនិរុត្តិវិសយស្ស សម្មាហស្ស បកេវ វិទ្ធិសិកត្តា អត្តសាធនវសេន
អភិញ្ញាញាណំ វិយ តំ វិភាវេន្តមេវ បវត្តតិ។ តេនាហ “និរុត្តិ ភិទ្ធន្តំ
បដិវិជ្ឈន្តមេវ ឧប្បជ្ឈតិ” តិ។ បកេនកមនព្វោត្ថ អនវសេសតោ
និរុត្តិវិភាគជាធនំ។ តថា សេសេសុ។ សក្កជនាមាទីតិ សក្កជវសេន
វុត្តនាមាឡាតាទិ។ និចាតបទំ នាមាទិបទានិ វិយ អត្តំ ន វេទតិ, អថ ខោ
ព្យញ្ញេតិ ជាតេតីតិ “ព្យញ្ញេន” តិ វុត្តំ និចាតបទំ។

ពោធិញ្ញាណំ មណ្ឌាភូតំ ឯត្តាតិ ពោធិមណ្ឌោ, មហាពោធិជ្ជានំ។ តេនាហ
“បឋមាភិសម្ពុទ្ធជ្ជានេ” តិ។ អញ្ញេន បកាវេនាតិ ឧគ្គហាទិប្បការេន។

អញ្ញថា ហោន្តិ បុរិសយុគេ បុរិសយុគេ ឯកទេសេន បរិវត្តន្តា កាលន្តវេ
អញ្ញាការា ភវន្តិ។ វិនស្សន្តិ តំតំភាសានំ មនុស្សានំ វិនាសេន ន បញ្ញាយន្តិ,
មនុស្សានំ ធុរុគ្គហណាទិនា កត្តចិ កទាចិ បរិវត្តន្តិចិ ព្រហ្មលោកាទីសុ
យថាសភាវេនេវ អវជ្ជានតោ ន សព្ពត្ថ, សព្ពទា, សព្ពថា ច បរិវត្តតិ។ តេនាហ
“កប្បវិនាសេចិ តិជ្ជតិយេវា” តិ។ ឯតស្ស និរុត្តិបដិសម្ពិទាញ្ញាណស្ស។

អត្តាទីសុ ញ្ញាណន្តិ អត្តបដិសម្ពិទាទិ។ អត្តធម្មនិរុត្តិវសេន តីសុ។
អត្តធម្មនិរុត្តិបដិកានវសេន ចត្វសុចិ វា។ អត្តធម្មាទិនា អត្តនា ជាតេតព្ពេន
សហ អត្តេនាតិ សាត្តកានិ។ សព្ពោ អត្តធម្មាទិកោ អត្តោ វិសយភូតោ
ឯតស្ស ញ្ញាណស្ស អត្តីតិ សព្ពត្ថកំ។ សព្ពស្មី អត្តាទិកេ វិសយេ ទិត្តំ អត្តនោ
បច្ចយេហិ ឋបិតំ បវត្តតំ។ អរហត្តប្បត្តិយា វិសទា ហោន្តិ បដិបក្ខធម្មានំ
សព្ពសោ វិទ្ធិសិកត្តា។ បញ្ញន្តិ អធិកមបរិយត្តិសវនបរិបុច្ឆាបុព្វយោកានំ។
យថាយោគន្តិ យំ យំ យស្ស បុគ្គលស្ស វិសទតាយ យុជ្ជតិ, តថា យោជេតព្ពំ។

បរិបុណ្ណហេតុ បរុត្តា កថា បរិបុណ្ណតិ វុត្តាតិ អាហា “បុណ្ណាយ...បេ....
បរិបុណ្ណតិ វុត្តា”តិ។

តេហ្មីតិ មគ្គហិ។ បដិលាភោ នាម បុព្ពយោគសម្បត្តិយា អត្តាធិវិសយស្ស
សម្មាហស្ស សមុច្ឆន្ទនំ, តំ បន មគ្គកិច្ចមេវាតិ អាហា “សោ លោកុត្តរោ”តិ។
អត្តាធិនំ បភេទតោ សល្លក្ខណវិការវនវត្ថាបនា យថាវហំ
បរិត្តកុសលមហាកិរិយចិត្តវសេន ហោតីតិ វុត្តំ “បភេទោ កាមាវចរោ”តិ។
យថា បុព្ពយោគោ អធិគមស្ស ពលវបច្ចយោ សភាវហេតុភាវតោ, ន តថា
បភេទស្ស អសភាវហេតុតាយ, បរម្មវបច្ចយតាយ ចាតិ អធិប្បាយោ។
បរិយត្តិអាធិនំ បភេទស្ស ពលវបច្ចយតាយ, អធិគមស្ស ច តទកាវេ ឯសេវ
នយោ។ តត្ថាតិ និមិត្តត្ថ ភុម្មំ, តាសុ បរិយត្តិសវនបរិបុណ្ណសុ និមិត្តភូតាសូតិ
អត្តោ។ យំ វុត្តំ ហោតីតិ “ឯតេសុ បនា”តិអាធិនា អដ្ឋកថាវចនេន យំ
អត្តជាតំ វុត្តំ ហោតិ។ តំ ទស្សន្តោតិ តំ និទ្ធាវេទ្វា ទស្សន្តោ។
“បុព្ពយោគាធិគមា”តិ វត្វា “ទ្វេបី”តិ វចនំ អធិគមសហិតោយេវ បុព្ពយោគោ
បភេទស្ស ពលវបច្ចយោ, ន កេវលោតិ ទស្សនត្ថំ។ តេន វុត្តំ អដ្ឋកថាយំ “ទ្វេបី
ឯកតោ ហុត្វា”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៧០៨)។ “ទ្វេបី វិសទការណា”តិ វុត្ត
បុព្ពយោគស្សបិ វិសទការណាត្ថំ លព្ពតេវាតិ អាហា “ទ្វេបី
វិសទការណាតិ...បេ.... វុត្ត”តិ។

សង្កហាវារវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. សច្ចវារាធិវណ្ណានា

៧០៩. កាលត្ថយេបីតិ អតីតាធិសុ តីសុបិ កាលេសុ។ ហេតុផលធម្មា
ហេតុនំ ផលភូតា ធម្មា, បច្ចយនិព្ពត្តាតិ អត្តោ។ តេសញ្ច ហេតុធម្មាតិ តេសំ

ហេតុផលនាំ បច្ចុប្បន្ននាំ ហេតុត្រូវ ធម្មា “ធម្មា” តិ វុត្តា តិ យោជនា។
វិនេយ្យវសេនា តថាវិនេតព្ភបុគ្គលជ្ឈាសយវសេន។ ឧប្បន្នា
សមុប្បន្នា តិ អាទិ ន វុត្តន្តិ ឧប្បន្នា សមុប្បន្នា ឧដ្ឋិតា សមុដ្ឋិតា បច្ចុប្បន្នា តិ អាទិ
ន វុត្តំ ឯកន្តបច្ចុប្បន្នស្សវ សង្គហកត្តា។ តំនិព្ពត្តកា តិ តេសំ អត្តភារេន
វុត្តានំ និច្ឆាទកា។ ធម្មា តិ វុត្តា ធម្មភារេន កថិតា។

សច្ចវារាទិវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា

៧២៥. សាមញ្ញេន វត្វាវិសេសេន អវុត្តត្តា តិ “តេសំ វិចាកេ” តិ
យថាវុត្តកុសលវិចាកតាទិសាមញ្ញេន វត្វា សហេតុកាហេតុកាទិវិសេសេន
អវុត្តត្តា, សរូបេន និទ្វារេត្វា អវុត្តត្តា តិ អត្តោ។ អវិចាកត្តា តិ
អវិចាកធម្មត្តា។ យទិ ឯវន្តិ បច្ចុប្បន្នា តោ លព្ភមា នោបិ ធម្មភារេ
អវិចាកធម្មតាយ កិរិយានំ យទិ ន វុត្តោ, ឯវំ សតិ។ សតិបិ បច្ចុប្បន្នភារេ
អវិចាកភារេតោ អត្តភារេបិ ន វុត្តញ្ចោ។ តេនាហ “វិចាកា ន ហោន្តិ តិ
អត្តភារេ ច ន វុត្តញ្ចោ” តិ។ ឯវញ្ចេតិ យទិ បច្ចុប្បន្នត្តា កិរិយានំ អត្តភារេ
វុត្តោ។ នប្បដិសិទ្ធវោ ឥច្ឆិតោវា តិ អត្តោ។ យទិ ឯវំ កស្មា ន វុត្តា តិ អាហ
“វិចាកស្ស បនា” តិ អាទិ។ តេសន្តិ កុសលាកុសលានំ, វិចាកកិរិយធម្មានញ្ចា។
អត្តធម្មតា តិ វុត្តនយេន លព្ភមា នោបិ យថាក្ខមំ អត្តភារេ, ធម្មភារេ ច ន
វុត្តោ។ បច្ចុប្បន្នា វំ សត្តិវិសេសំ សនិច្ឆាទេតព្ភតន្តិ បទត្តយេនាបិ
វិចាកធម្មតមេវាហ។ សា ហិ វិចាកានំ ហេតុភារេតោ បច្ចុប្បន្នា តោ,
តទុប្បាទនសមត្តតាយ សត្តិវិសេសោ, តេហិ សគញ្ញាវិយ ហោតិ តិ

“សនិច្ឆានេតព្ពតា”តិ ច វុច្ចតិ។ តំ បស្សន្តិ និច្ឆានករិសេសាបិ
និច្ឆានេតព្ពាបេក្ខា ហោតិ ធម្មបដិសម្ពិទា។ តំសម្ពុទ្ធនាតិ
និច្ឆានេតព្ពសម្ពុទ្ធន។ ធម្មបដិសម្ពិទំ វទន្តេន អត្ថបដិសម្ពិទាបិ វុត្តា។

សភាវធម្មេ បញ្ញត្តិ សភាវបញ្ញត្តិ តិ អាហា “ន សត្តាទិបញ្ញត្តិយា”តិ។
សភាវេន, និរុត្តិយេវ វា សភាវបញ្ញត្តិ វុត្តាតិ អាហា “អវិបរីតបញ្ញត្តិយា
វា”តិ។

៧៤៦. វោហារភូមិ, អធិគមភូមិញ ឯកជ្ឈំ កត្វា អាហា “កាមាវចរា,
លោកុត្តរា ច ភូមិ ភូមិ”តិ។ ចិត្តប្បាទា វា បរត្តិជ្ជានភាវតោ ភូមិ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បញ្ញបុច្ឆកវណ្ណានា

៧៤៧. សព្ពញ្ញាណារម្មណតាយាតិ

បដិសម្ពិទាបដិសម្ពិទាញ្ញាណារម្មណតាយ។ “សុត្តន្តភាជនីយេ បន...បេ....
សិយា”តិ ឥទំ អភិធម្មភាជនីយេន វិវុជ្ឈតិ, តស្ស វា សាវសេសទេសនតា
អាបជ្ជតីតិ ចោទនំ មនសិ កត្វា អាហា “អភិធម្មភាជនីយេ”តិអាទិ។
និរវសេសកថនន្តិ អសេសេត្វា កថនំ។ តេន ចិត្តប្បាទសង្កហិតេ អត្ថេ
អសេសេត្វា ទេសនា ឥធ អភិធម្មភាជនីយស្ស ភាវេ, ន សព្ពញ្ញាយ្យធម្មតិ
ទស្សេតិ។ យថាទស្សិតវិសយវចនវសេនាតិ ទស្សិតប្បការវិសយស្ស
កថនវសេន, ធម្មត្ថវសេន ទស្សិតេ តំតំចិត្តប្បាទេ តត្ថ ធម្មនិរុត្តាភិលាបេន
ញ្ញាណស្ស កថនវសេនាតិ អត្ថោ។ អញ្ញារម្មណតំ ន បដិសេធនិ
អតប្បរភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ ន និរវសេសេន កថនំ
អចិត្តប្បាទបរិយាបន្នស្ស វិសយស្ស អកថិតត្តា។ ឯវំ

បដិភានបដិសម្ពិទ្ធាវិសយស្សបិ ន និវេសេសេន កថនន្តិ សុត្តន្តភាជនីយេ
អវិសេសវចនេន សព្ពញ្ញាណារម្មណាតំយេវ បដិភានបដិសម្ពិទ្ធាយ
បតិជ្ជាបេតិ។ តថា តិស្សោ បដិសម្ពិទ្ធាតិអាទិបញ្ញាបុច្ឆកថាឡិយាបិ។
តិស្សោតិ អត្ថធម្មបដិភានបដិសម្ពិទ្ធា។ និរុត្តិបដិសម្ពិទ្ធា ហិ
“បរិត្តារម្មណា”តេវ វុត្តា។

យទិបិ សិយា ន តស្ស មហាគ្គតារម្មណាតាតិ សម្ពុន្នោ។ “ន ហិ មគ្គោ
បច្ចុយុប្បន្នោ ន ហោតិ”តិ ឥមិនា “អត្ថបដិសម្ពិទ្ធា ន មគ្គារម្មណា”តិ វចនស្ស
យថាវុត្តត្ថសាធកតំ វិភាវេតិ។ តស្សតិ បដិភានបដិសម្ពិទ្ធាយ ន
មហាគ្គតារម្មណាសម្ពុតិ ននុ នយំ អនុស្សវន្តស្សតិ អធិប្បាយោ។ ទ្វេបិ តិ
“អត្ថបដិសម្ពិទ្ធា ន មគ្គារម្មណា, តិស្សោ បដិសម្ពិទ្ធា សិយា បរិត្តារម្មណា,
សិយា មហាគ្គតារម្មណា, សិយា អប្បមាណារម្មណា”តិ ច ទ្វេបិ ឯតា
ថាឡិយោ។ តាសុ ពលវត្ថរាយ ថានស្ស, ឥតរាយ អធិប្បាយមគ្គនស្ស ច
ឧទាយទស្សនមុខេន តាសំ អញ្ញមញ្ញំ អវិរោធំ ទស្សេតុំ “កុសលាកុសលានំ
បនា”តិអាទិមាហា។ “និប្បវិយាយា តត្ថ ធម្មបដិសម្ពិទ្ធា”តិ ឯតេន តត្ថ
អត្ថបដិសម្ពិទ្ធាយ បរិយាយការមាហា។ តថាវិចាកកិរិយានន្តិអាទិ
យថាធិប្បេតស្ស អត្ថស្ស វិសទិស្វទាហារណាទស្សនំ។ ឧកយេនបិ
“អត្ថបដិសម្ពិទ្ធា ន មគ្គារម្មណា”តិ (វិភ. ៧៤៩) វចនំ សុត្តន្តនយានុគតំ
និប្បវិយាយត្ថស្ស តត្ថ អធិប្បេតត្ថាតិ ធិបេតិ។ កិញ្ចិ បន ញ្ញាណន្តិអាទិ
“តិស្សោ បដិសម្ពិទ្ធា”តិអាទិថាឡិយា សមត្ថកំ។ យថាធិប្បេតស្ស អត្ថស្ស
បដិភានំ ធិបនំ បដិភានំ។ តេនាហ “ព្រោយ្យប្បកាសនតោ”តិ។ ឥតិ យា
“តិស្សោ បដិសម្ពិទ្ធា”តិ ថាឡិ, តស្ស ពលវត្ថរការវិការនេន ឥតរាយ
អធិប្បាយមគ្គនំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ និប្បវិយាយាតិ បរិយាយរហិតា ឧដុកំ

សូមប្រទេស បរវត្តា។ និប្បវិយាយ...បេ... បរវត្តិយន្តិ ឯកន្តិកអត្តារម្មណំ ញ្ញាណំ
អត្ថបដិសម្ពិទ្ធា, ញ្ញាណារម្មណំ បដិភានបដិសម្ពិទ្ធាតិ គហេត្វា ទេសនាយំ។

សោ ឯវាតិ បរស្ស អភិលាបសន្នោ ឯវ។ អនុវត្តមានតា ចស្ស
និរុត្តិបដិសម្ពិទ្ធា បច្ចុប្បន្នមេវ សន្តំ អារម្មណំ ករោន្តិ, សន្តំ សុត្វា “អយំ
សភាវនិរុត្តិ, អយំ ន សភាវនិរុត្តិ” តិ ជានន្តិ ច អាទិវចនវសេន វេទិតញ្ញោ។

បញ្ចបុច្ឆកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បដិសម្ពិទ្ធាវិភង្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១៦. ញ្ញាណវិភង្គោ

១. ឯកកមាតិកាទិវណ្ណានា

៧៥១. សម្មយុត្តានំ និស្សយបច្ចយតាយ, អារម្មណស្ស បរវត្តិដ្ឋានតាយ
ឌីកាសដ្ឋោ វេទិតញ្ញោ។ នហេតាទីតិ អាទិ-សន្នេន “អហេតុកា” តិ អាទិកំ សព្វំ
ឯកវិជេន ញ្ញាណវត្ថុ សន្តិណ្ឌាតិ។ ឯកំ នហេតុតិ នហេតុតាយ ឯកំ
បញ្ជៅញ្ញាណំ នហេតុតិ វុត្តា តេសំ នហេតុតា។ ឯកន្តាហេតុភាវេន ហិ តេ
ឯកប្បកាវាតិ។ អញ្ញម្បីតិ អហេតុកាទិ។ អវិភយសាមញ្ញយុត្តន្តិ តេនេវ
អហេតុកតាទិនា យថាភូតេន សមានភាវេន យុត្តំ។ ញ្ញាណារម្មណន្តិ
ញ្ញាណស្ស អារម្មណំ យថាវុត្តបញ្ជៅញ្ញាណាទិ។ វត្ថុវិភាវនាតិ
បញ្ជៅញ្ញាណាទិកស្ស ញ្ញាណវត្ថុស្ស យថាវុត្តវិសេសេន វិភាវនា បកាសនា
បញ្ញោ។

ឱសានទុកស្សតិ “អត្ថជាបិកា បញ្ញា, ជាបិកត្តា បញ្ញា”តិ ឥមស្ស
ទុកស្ស។ ទុកមាតិកា ធម្មសង្គណ្ឌិយំ វុត្តទុកមាតិកាតិ អាហា “ទុកមាតិកំ
អនិស្សយា”តិ។

“ចិន្តាមយា បញ្ញា”តិអាទិកា តិកមាតិកំ អនិស្សយ វុត្តាតិ អាហា “ឯវំ
តិកានុរូបេហិតិ ឯត្តាបិ ទដ្ឋព្ព”ន្តិ។ យទិបិ ជាប-សន្នោ ព្យត្តវចនេ, មានសេ ច
បវត្ថតិ, ជននត្ថបិ បន ទដ្ឋព្ពោតិ ទស្សន្តោ អាហា “អនេកត្ថត្តា
ធាតុសទ្ទាន”ន្តិអាទិ។ កុសលបញ្ញា វិចាកសម្ពាស្ស, កិរិយបញ្ញា
បរិកម្មាទិក្ខតា អត្ថនា និព្ពត្តតព្ពជលសម្ពាស្ស អត្ថស្ស និព្ពត្តនតោ
អត្ថជាបិកាតិ វុត្តាតិ អាហា “អត្ថជាបិកា ការណាគតា បញ្ញា”តិ។
វិចាកបញ្ញា, កិរិយបញ្ញា ច សហជាតាទិបច្ចយវសេន តំតំវិចាកាទិអត្ថំ
ជាបេតិ ជនេតីតិ អាហា “ជាបិតោ ជនិតោ អត្តោ ឯតិស្សតិ ជាបិកត្តា”តិ។
សតិបិ សហជាតានំ បច្ចយភាវេ វិចាកកិរិយបញ្ញា ន កុសលា វិយ វិចាកានំ
និប្បរិយាយេន ការណាវោហារំ លភតីតិ អាហា “ការណបញ្ញាសទិសី”តិ។
វិការវនត្ថេន បញ្ញា អារម្មណំ វិយ សម្មយុត្តបិ បកាសេតិយេវាតិ វុត្តំ
“ជលប្បកាសនក្ខតា”តិ។ យតោ សា អាហោកោភាសបដ្ឋោតបរិយាយេហិ
វិការវិតា។

១០. ទសកមាតិការវណ្ណនា

៧២០. “ជាតិបច្ចយា ជរាមរណាន្តិញ្ញាណំ, អសតិ ជាតិយា នត្តិ ជរាមរណាន្តិ
ញ្ញាណំ។ អតីតម្បិ អទ្ធានំ ជាតិបច្ចយា ជរាមរណាន្តិញ្ញាណំ, អសតិ ជាតិយា
នត្តិ ជរាមរណាន្តិញ្ញាណំ។ អនាគតម្បិ អទ្ធានំ ជាតិបច្ចយា ជរាមរណាន្តិ
ញ្ញាណំ, អសតិ ជាតិយា នត្តិ ជរាមរណាន្តិញ្ញាណំ។ យម្បិស្ស តំ
ធម្មដ្ឋិតិញ្ញាណំ, តម្បិ ខយធម្មំ វយធម្មំ វិរាគធម្មំ និរោធធម្មន្តិញ្ញាណំ។

កវបច្ចយា...បេ... អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា...បេ... និរោធគម្ព"ន្តិ (សំ. និ. ២.៣២)
ឯវមាគតានិ សត្តសត្តតិ ញ្ញាណានិ។ “ជរាមរណោ ញ្ញាណំ,
ជរាមរណាសមុទយេ ញ្ញាណំ, ជរាមរណានិរោធត្ថេ ញ្ញាណំ,
ជរាមរណានិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ ញ្ញាណំ។ ជាតិយា ញ្ញាណំ...បេ...
សង្ខារេសុ ញ្ញាណំ...បេ... បដិបទាយ ញ្ញាណា”ន្តិ (សំ. និ. ២.៣៣) ឯវមាគតានិ
ចតុចត្តារីសំ ញ្ញាណានិ។ សុតមយញ្ញាណានីនិ
អនាវរណញ្ញាណាបរិយោសានានិ បដិសម្ពិទាមគ្គេ (បដិ. ម. មាតិកា ១.១
អាទិយោ) អាគតានិ តេសត្តតិ ញ្ញាណានិ។ តេនាហា “តេសត្តតិ បទ...បេ... ន
សំយុត្តកេ”តិ។ “សំយុត្តកេ”តិ វា ៩ទំ “សត្តសត្តតិ ញ្ញាណានី”តិ ៩មិនា
សម្ពិទ្ធិតត្ថំ, ន “តេសត្តតិ”តិ ៩មិនា។ អញ្ញត្ថ និក្ខេបកណ្ណានីសុ។ យថា
សម្មាបដិវេទនាភាវតោ មិច្ឆាញ្ញាណានិ ធុសរាសិម្ពិ និខាតខាណុកោរិយ
អារម្មណេ ចញ្ចលំ ហោតិ, ន ឯវំ ហោតិ យថាភូតាវពោធកំ ញ្ញាណាន្តិ អាហា
“យាថាវបដិវេទនោ សយញ្ញ អកម្សិយ”ន្តិ។ អធិពលករណំ ឧបត្ថម្ភនន្តិ តំ
បុគ្គលេ អាហេបេន្តោ អាហា “បុគ្គលញ្ញ...បេ... ករោតី”តិ។ វិសភាគធម្មេសុ វា
អកម្សិយត្ថោ, សភាគធម្មេសុ ឧបត្ថម្ភនត្ថោ វេទិតញ្ញោ។

អភិមុខំ គច្ឆន្តីតិ “ឧបគច្ឆន្តី”តិ បទស្ស អត្ថវចនំ។ ឧបគមនព្វោត្ថ
សព្ពញ្ញតាយ បដិជាននមេវាតិ វុត្ថំ “បដិជាននវសេនា”តិ។ អដ្ឋ វា បរិសា
ឧបសង្កម្ពន្តីតិ ឯត្ថាបិ បដិជាននវសេន សព្ពញ្ញតន្តិ យោជេតត្ថំ។ អដ្ឋសុ
បរិសាសុ ទស្សិតអកម្សិយញ្ញាណាយុត្តោតិ សម្ពុត្ថោ។

ជលសម្បត្តិបវត្តីតិ សប្បវិស្វបនិស្សយានីនំ ការណសម្បត្តិនំ
ជលភូតាយ បតិវុបទេសវាសអត្តសម្មាបណិធិអាទិសម្បត្តិយា បវត្តនំ។ អាទិ-
សន្នេន សុត្តសេសា សង្កហិតា។ តត្ថ សប្បវិស្វបនិស្សយានីកេ។ កស្មា បនេត្ត

សមាធនេ អត្ថកិច្ចេ បដិវេធព្យាណស្ស វិយ ទេសនាព្យាណស្សបិ យាវ
អរហត្ថមគ្គា ឧប្បជ្ឈមានតា ន វុត្តាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ
“បដិវេធនិជ្ជត្តា”តិអាទិ។ បដិវេធនិជ្ជត្តាតិ បដិវេធស្ស បរិយោសានត្តា។
តេនាតិ បដិវេធបរិយោសានក្ខតេន អរហត្ថមគ្គព្យាណេន។ តទទិគមេន ហិ
សម្បត្តសកលសព្ពញ្ញុគុណោ ភគវា អនន្តបដិភានោ អនុបមាយ
ពុទ្ធលីឡាយ ធម្មំ ទេសេតុំ សមត្តោ អហោសិ។ “បដិលទ្ធស្សបិ”តិ ឥមិនា
សព្ពថា លភាបកស្ស បដិវេធនុរូបតា ទេសនាព្យាណស្ស អសក្កុណោយ្យាតិ
ធិបេតិ, តេន ច បដិវេធនមត្តេនត្ថ អត្ថសិទ្ធិតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ
“ទេសនាព្យាណស្ស”តិអាទិ។

ហានភាគិយធម្មន្តិ វា ហានភាគិយភាវស្ស ការណំ។
កាមសហគតសញ្ញាធិធម្មន្តិ កាមគុណារម្មណំ សញ្ញាមនសិការាធិ។ បុព្វេវ
កតាភិសម្ពាធិន្តិ “ចន្ទេ វា សូរិយេ វា ឯត្ថកំ គតេ វុជ្ជហិស្សមិ”តិអាទិនា
សមាបជ្ជនតោ បុព្វេ បវត្តចិត្តាភិសម្ពារបរិកម្មាធិ។

តទភាវគ្គហណោនាតិ កិលេសាវរណាភាវគ្គហណេន។ វិចិត្តិ អត្ថិការំ។
តត្ថិបរីតាយាតិ “នត្ថិ ទិន្ទ”តិអាទិកាយ មិច្ឆាធិដ្ឋិយា។ ហេនាភាវន្តិ អប្បវត្តិ,
នត្ថិការំ វា។ ឧបរីតិ ឥមិស្ស ពលានំ អនុក្កមកថាយ ឧបរិ អនន្តរមេវ។
វិចាការវរណាភាវទស្សនាធិកស្សតិ អាទិ-សន្ទេន កម្មាវរណាភាវទស្សនំ
សន្តណ្ហាតិ។ ឥតរន្តិ អធិគមស្ស អជ្ជានទស្សនំ។ តំសហិតានំ ធាតុនន្តិ
រាគាធិសហិតានំ សភាវានំ។ វេមត្តតា ច តេសំ បច្ចយវិសេសសិទ្ធន
អវត្តាធិវិសេសេន វេទិតញ្ចា។ ចរិយាហេតុនន្តិ រាគាធិចរិយាការណាភាវតានំ
ធម្មានំ។

១. ឯកកន្តិទ្ទេសវណ្ណនា

៧៦១. អយំ វិសេសោតិ សមាធនេបិ នយទ្ធិយស្ស តេសំ
អហេតុភាវាទិធិបនេ ឯកស្ស ហេតុភាវាទិបដិសេធា, ឥតវស្ស
រាសន្តរាសន្ត្តហោតិ ឥទំ នាណករណំ។ ឯកាយ ជាតិយាតិ
អាធាននិក្ខេបបរិច្ឆិន្ទស្ស ឯកស្ស ភវស្ស។ តទន្តោគធាយាតិ
គតិអន្តោគធាយ។ តត្ថ តត្ថាតិ តំតំគតិបុតិកវេសុ។

៧៦២. តថាតិ អញ្ញាធារាម្ពណាតាយ។ ឡាភីនំ... បេ... វិលក្ខណាតាតិ យថា
ឡវស្ស ធនិភាវេន, ធនិនោ តក្កភាវេន វិលក្ខណាតាបត្តិ, ន ឯវំ
បញ្ជវិញ្ញាណានំ នហេតុភាវាទិតោ អញ្ញស្ស សភាវាបត្តិ អត្ថីតិ អត្ថោ។

៧៦៣. មហាត្ថេបីតិ បុគ្គត្ថេបី។ ពហុភាវាចកោ ហិ អយំ មហា-សន្នោ
“មហាជនោ” តិអាធិសុ វិយ រូបសង្ខារជស្ស អធិប្បតត្តា។ អញ្ញថា
សភាវធម្មស្ស កា មហន្តតា, សុខុមតា វា។ ចក្កវិញ្ញាណាស្ស វេចនំ កត្វា វុត្តត្តា
អាហា “ចក្កបសាទេ មម វុត្តម្ហី” តិ។ ឥស្សរិយជ្ជានន្តិ ឥស្សរិយបវុត្តនជ្ជានំ។
តថា ហិ នំ អញ្ញត្ថ ភាវីតំ វិភាវេន្តមេវ តិជ្ជតិ, អញ្ញវិញ្ញាណានិ ច តេន
ធិន្ទនយានេវ តត្ថ បវុត្តន្តិ, អបិ ធិព្ពចក្កញ្ញាណំ, យតោ តំ អន្ធស្ស ន និប្បជ្ជតិ។

៧៦៤. វុត្តតានម្បីតិ អញ្ញមញ្ញំ អសំកិល្បានម្បី។ បដិចាដិនិយមោ
និយតានុបុត្តិកតា។ តេនាតិ “អញ្ញោកិល្បា” តិ វេចនេន។

៧៦៦. អារដ្ឋនភាវោ អារដ្ឋនកិច្ចតា។

តេសន្តិ រូចាធិនំ។ ឯតេសញ្ញិ រូចាធិនំ បញ្ចហិ វិញ្ញាណោហិ សមាគមោ។
អភិនិបតិកញ្ញានិ អាលម្ពិកញ្ញានិ, វិជានិកញ្ញានីតិ អត្ថោ។ តេនាហា
“អារម្មណាករណេន បដិវិជានិកញ្ញានី” តិ។ កុសលាកុសលចេតនាយ,
តំសម្បយុត្តានញ្ញោ យថាវុត្តានំ “មនោបុព្ពត្តមា... បេ... អកុសលំ វា” តិ (វិភ. អដ្ឋ.

៧៦៦) ឯវំ វុត្តានំ បដិវិជានិតញ្ចានំ បដិវិជាននន្តិ សម្ពុទ្ធោ។ កម្មតេ ហិ ឯតំ
សាមីវចនំ។ សហជបុព្ពង្គមធម្មនាតិ ទស្សនាទីហិ សហជាតជស្សនាទីនា
បុព្ពង្គមេន អារជ្ជនាទីនា។ កិច្ចន្តវន្តិ ទស្សនាទីកិច្ចតោ អញ្ញំ សម្មជិច្ឆនាទីកិច្ចំ។

អវិចារកកាវេន ការណេន, តេន វា សទ្ធិ។ អញ្ញន្តិ រូបភាវាទី។
ភាសនករណាករាតិ វិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបនវសេន
បវត្តកុសលាកុសលចិត្តប្បាទធម្មា។ តេ ឯវំ កាយង្គវាចង្គំ អចោបេត្វា បវត្តា
តំសទីសា។ បុព្ពង្គមបដិវិជាននន្តិ បុព្ពង្គមកាវេន វិជាននំ មនោទ្វារិកជវនានំ
បុរេចរកាវេន គហណាំ។ តត្ថាតិ បញ្ចទ្វារេ។ “ន បដិសិទ្ធ”ន្តិ វត្ថា
ស្វាយមប្បដិសេធា សាមត្តិយលទ្ធាតិ ទស្សតុំ “ន កាយកម្ម...បេ....
អនុញ្ញាតត្ថា”តិ វុត្តំ។ “តថា”តិ ឥទំ យថា កាយវចិត្តកម្មបដ្ឋបនំ, ឯវំ
កុសលាទិធម្មសមាទានម្បិ នត្តិតិ ឧបសំហារណាត្ថំ វេទិតព្ពំ។ យទិ ន ភវតោ
ចរតិ, កថំ បញ្ចទ្វារេ ចុតិ វុត្តាតិ អាហា “ន បញ្ចទ្វារិក...បេ.... អតំទ្វារិកត្ថា”តិ។
តស្ស ចាឡិយា។ អាចាជមត្តន្តិ អាចាជគមនមត្តំ អារម្មណាបច្ចយភាវមត្តំ។
អញ្ញន្តិ “រូបំ នីល”ន្តិ ឯវំមាទិធម្មវិសេសំ។ តេនាហា “ធម្មសភាវ”ន្តិ។ រូបន្តិ ច ន
គណ្ណាតិ វិចារម្មណាម្បិ សមាទំ “រូបំ នាមេត”ន្តិ ន គណ្ណាតិ។ តថា ចាហុ
ឯកេ “ចក្ខុវិញ្ញាណាសមន្តី នីលំ វិជានាតិ, នោ តុ នីល”ន្តិ។ រូបនីលាទិអាគារោ
វិចារម្មណាវចានាគារបញ្ញត្តិ។ តជ្ជាបញ្ញត្តិ ហេសាយថា អនិច្ចតាទិ។
សាតិសយំ សវិតក្កសវិចារត្ថា។ តតោ អញ្ញន្តិ សន្តារម្មណតោ អញ្ញំ
នាមបញ្ញត្តិអារម្មណំ, អញ្ញថា សហុប្បត្តិបដិសេធា ន សម្ពុវេយ្យាតិ
អធិប្បាយោ។

មនោទ្វារបីតិ ន បញ្ចាទ្វារយេវ ទុតិយេ មោយវារេ, អថ ខោ មនោទ្វារបី។
អារជ្ជនំ ទុតិកូតុំ... បេ... ទដ្ឋតំ ឯកចិត្តកូលិកស្ស អារជ្ជនស្ស ឧប្បត្តិយំ តថា
អសម្មវតោ។

តស្សាតិ យាថាវកវត្ថុវិការនាយ បញ្ញាយ។

ឯកកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. ទុកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៧៦៧. អធិករណេស្វតិ បទេតេសុ។ អញ្ញាត្រ សភាវំ គហេត្វាតិ
អត្ថសទ្ទស្ស តត្ថ បវត្តនាការទស្សនំ, តេន អត្ថសទ្ទស្ស សភាវត្ថតំ ទស្សេតិ។
អធិករណាវសេន លិង្គបរិវត្តិ គធម្មតិ។ “អភិធមយ្យានុបំ លិង្គវចនានិ”តិ ហិ
សទ្ទវិទូ វទន្តិ។

ទុកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. តិកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៧៦៨. បរិចាចិតេស្វតិ សាធិតេសុ។ “វិហិតេស្វ”តិ ឯត្ថ ទុទ្ធាធិសុវិយ
ភូតកាលតា នាធិប្បតាតិ អាហា “វិសយវិសេសនមត្ថមេវ”តិ។ “កម្ម្គ,
សិប្ប”ន្តិ បញ្ញា ការល្អាបចារេន វុត្តាតិ អាហា “បញ្ញា ឯវ វា... បេ...
វេទិតញ្ញា”តិ។

កុសលំ កម្ម្គំ សកំ ឯកន្តំ ហិតសុខាវហត្តា។ តប្បដិបក្ខត្តា ឥតវំ
អកុសលំ កម្ម្គំ នោសកំ។ សច្ចបដិវេទានុលោមនំ សច្ចានុលោមនំ វុត្តន្តិ អាហា
“តប្បដិវេទបច្ចយភាវេនា”តិ។ មគ្គសច្ចស្ស អនុលោមនតោ វា

សទ្ទានុលោមិកតា, តថា បរមត្ថសច្ចស្ស អនុលោមនតោ។ តេនាហ
អដ្ឋកថាយំ “មគ្គសច្ចស្ស” តិអាទិន។ បញ្ញា វុត្តា បញ្ញាវិសយេ បញ្ញាកិច្ចស្ស
នស្សិតត្តា។ “យោគវិហិតេស្វ” តិអាទិនា វុត្តក្ខមិនិទ្ទេសោ, “កម្មស្សកតំ
សទ្ទានុលោមិក” ន្តិ វុត្តស្សបនិទ្ទេសោ, “រូបំ អនិច្ច” តិអាទិនា
វុត្តប្បការនិទ្ទេសោ ច យថាវុត្តា... បេ... និទ្ទេសា។ “យោគវិហិតេស្វ
កម្មាយតនេសុ ខន្តិ, កម្មស្សកតំ ខន្តិ, ‘រូបំ អនិច្ច’ តិ ខន្តិ” តិអាទិនា
ខន្តិអាទិបទេហិ យោជេតញ្ញា។ ឡិលោកនំ បច្ចក្ខករណំ។ ធម្មា ឡិលោកនំ
ខមន្តិតិ បញ្ញាយ តទោលោកនសមត្ថតមាហ។

៧៦៩. មុញ្ញតិ បដហតិ។ អារត្ត-កិរិយាយ អធិដ្ឋានំ សមន្តិកាវោ,
អធិករណំ បដ្ឋបនន្តិ អាហ “មុញ្ញ... បេ... វត្ថុ យុត្ត” តិ។

៧៧០. បញ្ចសីលនសសីលានិ កម្មវដ្ឋេកទេសក្ខតានិ សន្ធាយ តេសំ
ធម្មដ្ឋិតិយំ សមវរោធា វុត្តោ។ សតិបិ សវនេតិ “ឥធន, ភិក្ខុវេ, អរិយសាវកោ
ចាលាភិចាតា បដិវរតោ” តិអាទិនា (អ. និ. ៨.៣៩; កតា. ៤៨០) តថាគតតោ
សវនេ សតិបិ។ ភិក្ខុអាទិនម្បិ តំ វុត្តំ អធិសីលបញ្ញាបនំ វិយ ន ពុទ្ធាវេណិកន្តិ។

អធិបញ្ញានិព្ពត្តស្វតិ បេត្វា អធិបញ្ញំ តទញ្ញេសុ មគ្គជលធម្មេសុ។
តទធិដ្ឋានេស្វតិ តស្ស អធិបញ្ញាយ អធិដ្ឋានេសុ វិបស្សនាធម្មេសុ។

៧៧១. អចាយុប្បាទនំ អវឡិទិត្តត្ថនំ។ តស្មីយេវ ហិនេតិ តស្មីយេវ ខណោ។

តិកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណានា

៧៩៣. បរិតស្សនំ បរិត្តាសោ, ចិត្តត្រាសោ ជាតិ “ន បរិតស្សតី” តិ បទស្ស
“ន បត្តតិ ន ឧត្តសតី” តិ អត្ថមាហ។

៧៩៦. អរិយសច្ចេសុ ធម្មសង្ខារ “ទិដ្ឋធម្មោ” តិ អាទិសុ វិយ។ អរិយមគ្គោ,
តស្ស ច ដលំ ធម្មោ យថានុសិដ្ឋំ បដិបន្នេ អចាយេសុ អបតមានេ ធារេតីតិ។
តត្ថ បញ្ញាតិ តស្មី អរិយមគ្គដលេ និស្សយភូតេ បញ្ញា។ តេនាហ
“តំសហគតា” តិ។ អវិទិតំ វិទិតំ វិយ នេតិ ញាបេតីតិ នយោ, អនុមាណំ, តស្ស
នយនំ បរត្តនំ, តំ បទវិសុយេវេកំ ញាណុប្បាទនន្តិ អាសន្តាយ និវត្តនត្ថមាហ
“ន អញ្ញ... បេ... វិសេសោ” តិ។ អត្តនោ ហិ អធិកមាណុសារេន បរាធិកតាណំ
កាលត្ថយេ មគ្គាទីនំ បរត្តិអាភារាណុមាណំ នយនយនំ។ អនុមិននាការមេវ
ហិស្ស សន្ធាយ វុត្តំ “ញាណាស្សេវ បរត្តិវិសេសោ” តិ។ ការណាញ
នយនយនស្ស សច្ចេសុ បច្ចក្ខបរត្តនតោ។ “តថា” តិ ឥមិនា យថា
មគ្គញាណតោ អញ្ញាបិ “ឥមិនា ធម្មេនា” តិ វុត្តំ យុត្តំ, តថា បការន្តរេនបិ
“ឥមិនា ធម្មេន ញាណេនា” តិ ឯត្ថ អត្តោ យុដ្ឋតីតិ ឥមមត្តំ ឧបសំហរតិ។
តេនាតិ តស្មា ញាណេន ញាតតោ សម្មយោគេហិ នយនយនតោ។
ញាណាវិសយភាវេនាតិ បដិវេធសញាណាស្ស វិសយភាវេន។ ញាតេន បដិវិទ្ធន
ចតុសច្ចធម្មេន, ញាណាសម្មយោគេន វា ញាតេន ជាតិគ្វា បិ តេន
មគ្គដលធម្មេន។

សព្វេន សព្វន្តិ សព្វប្បការេន សព្វំ, អនវសេសន្តិ អត្តោ។
អន្តត្ថយបរិយាបន្នញ្ញំ សព្វំ តេភូមកសន្តិវគតំ សម្មសីយតិ។ នយនតោតិ
នយគ្គាហតោ។ អនុបត្តវាចកោ វា ការណាសង្ខារ “ការណំ វិទិតី” តិ អាទិសុ
វិយ។

អន្ទុយព្រាណស្សបិ បរិយោគាហេត្វា បវត្តនតោ សវិសេសោ
វិសយាវពោធាតិ វុត្ថំ “ធម្ម ព្រាណ...បេ... អភាវា”តិ។
វិសយោភាសនមត្តជាននសាមញ្ញោធាតិ អសតិបិ អភិសមេច្ច គហលោ
វិសយវិការវនសម្ពាតអវពោធសាមញ្ញមត្តេន។ “ព្រាណ”ន្តិ សម្មតេស្វតិ
“ព្រាណ”ន្តិ វេហរិតេសុ លទ្ធព្រាណវេហារេសុ។ សម្មតិវសេធាតិ
ធម្មព្រាណាទិវិយ សមុខេនវិសយេ អប្បវត្តិត្វា បញ្ញត្តិមុខេន បវត្ថំ។
អវសេសន្តិ សម្មតិព្រាណាមេវាហ។ ឥតវព្រាណាត្ថយវិសភាគន្តិ
ធម្មព្រាណាទិព្រាណាត្ថយវិធុរំ។

៧៩៧. កាមកវធម្មតិ កាមកវសម្ពាតេ ធម្មេ។

៧៩៨. សាតិ បឋមជ្ឈានបញ្ញា។ វិភាគការវាវត្ថុស្សតិ “វិភាគោ
ហោតី”តិ ឯវំ វុត្ថុស្ស។ តន្តិ ធម្មាភិញ្ញំ។ មគ្គព្រាណញ្ញំ កិច្ចតោ មគ្គសច្ចម្យី
បដិវិជ្ឈតិ។ ឥតរាតិ ហេដ្ឋិមមគ្គបញ្ញា។ តទុបនិស្សយត្តាតិ តស្ស
ធម្មាភិញ្ញាយ, តស្ស វា បដិវិជ្ឈនស្ស ឧបនិស្សយត្តា បដិវិជ្ឈតិ នាម។
យថានុបន្តិ ទិដ្ឋាសវាទីនំ យថានុបំ។ អាសវក្ខយេតិ អាសវក្ខយបរិយាយេ
ការល្ងាបចារេន។ តំនិព្ពត្តនតោតិ តស្ស អាសវក្ខយសម្ពាតស្ស ជលស្ស
និព្ពត្តនតោ។ ឥទេព្វ “អាសវានំ ខយេ ព្រាណំ ធម្មាភិញ្ញំ”តិ សុត្តេ អាគតត្តា
វុត្ថំ។

៨០០. អភិវិសិដ្ឋេន វា ព្រាណេន ចាកជំ ករោន្តស្សតិ អធិគមវសេន
បកាសំ វិភូតំ ករោន្តស្ស។

៨០២. វសិតាបញ្ចករហិតំ វសិតាវំ អនាបិតំ បដិលទ្ធមត្ថំ។
បដិបទារម្មណាសហគតា បញ្ញា បដិបទារម្មណាសម្ពុទ្ធិនីតិ អាហា “បញ្ញាយ
បដិបទារម្មណាធូសេនា”តិ។

ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. បញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨០៤. តមេវ បញ្ញំ “ទ្វីសុ ឈានេសុ បញ្ញា បីតិជរណេនា”តិអាទិនាវិភជតិ។
អភិសន្តនបរិសន្តនបរិប្បវណានិបិ បរិប្បវណំវិយ ជរណាបីតិយា,
តំសហគតសុខស្ស ច កិច្ចវិសេសភូតានិ អធិប្បតានីតិ អាហា
“អភិសន្តេតីតិ...បេ... វេទិតត្ថ”ន្តិ។ អាទិនា នយេនាតិ “អភិសន្តេតី”តិអាទិនា
(ធិ. និ. ១.២២៦; ម. និ. ១.២២៧) សុត្ត អាគតនយេន។ ជរណាញោត្ត
បីតិសុខសមុជ្ជិតបណីតរូបេហិ កាយស្ស អភិព្យាបនំ ទដ្ឋតំ។ អារម្មណេតិ
បីតិជរណាតាសុខជរណាតាសីសេន វុត្តានំ តិកទុកឈានានំ អារម្មណេ។
តាតិ បីតិជរណាតាសុខជរណាតា។

សមាធិមុខេនាតិ សមាធិ មុខំ បមុខំ កត្វា, សមាធិសីសេនាតិ អត្តោ,
សមាធិបមុខេន វា ឧទ្ទេសនិទ្ទេសេន។ អញ្ញោ កិលេសា ទិដ្ឋិមាណាទយោ។
អប្បយោគេនាតិ ឈានវិមោក្ខាធិនំវិយ ឧប្បាទនីយបរិកម្មបយោគេនវីនា។
អារជ្ជនាសទិសោ ហិ ជលសមាបត្តិអត្តោ សម្មសនចារោ។ បបិតត្តាតិ
បរិត្តិតត្តា។ សតិពហុលតាយាតិ សតិយា អភិណ្ឌាប្បត្តិយា។ បរិច្ឆិន្ទនសតិយា
កាលស្ស សតោតិ ឧស្សេតីតិ យោជនា។

បញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. ឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨០៥. វិសុទ្ធិការវន្តិ វិសុទ្ធិយា សញ្ញាវំ។ “ធិព្ពចក្កញ្ញាលោកទេសត្តា”តិ ឥទំ
តស្ស បរិកណ្ណាញ្ញាលាត្តា វុត្ថំ។ តថា ហិ ចាឡិយំ “សត្តានំ
បុត្វបចាតញ្ញាលាយ ចិត្តំ អភិជីហរតិ អភិជិន្នាមេតិ”តិ (ធី. និ. ១.២៤៧)
អារភិទ្ធា “សោ ធិព្ពេន ចក្កនា វិសុទ្ធនា”តិ អាធិ (ធី. និ. ១.២៤៦) វុត្ថំ។ ធិព្ពស្ស
តិ រោហិតវិប្បកដ្ឋាធិកេទស្ស, ឥតរស្ស ច រូបាយតនស្ស ទស្សនសមត្ថស្សាបិ
ធិព្ពចក្កញ្ញាលាស្ស សិខាបត្តិ ចវមាធាបបជ្ជមានសត្តទស្សនន្តិ អាហា
“មុទ្ធប្បត្តេន ចា”តិ អាធិ។

ឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. សត្តកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨០៦. ធីត្ថិធម្មំ បច្ឆវេក្ខណាញ្ញានិ “ជាតិបច្ឆយា ជរាមរណានិ
ញ្ញានា”ន្តិ អាធិនា (វិ.ក. ៨០៦) វុត្ថំ បដិច្ចសមុប្បាទដ្ឋានំ បច្ឆវេក្ខណាវសេន
បវត្តញ្ញាលំ។ សហ គហេត្វាតិ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា
វិបស្សនាវម្ពណាភាវសាមញ្ញេន ឯកត្ថេន គហេត្វា។ សន្និបិទ្វា វុត្តេនាតិ បុព្វេ
ធនា វុត្ថំ វិយ ទស្សិតំ ធម្មជ្ជិតិញ្ញានានិ ឯវំ សន្និបិទ្វា វុត្តេន។
“ខយធម្ម”ន្តិ អាធិនា បកាវេន ទស្សនន្តិ សម្ពុទ្ធា។ បវត្តញ្ញាលាស្សាតិ
“ជាតិបច្ឆយា ជរាមរណា”ន្តិ អាធិនា បវត្តស្ស ញ្ញាលាស្ស, បវត្ត វា សំសារវដ្តេ
ញ្ញាលាស្ស។ ញ្ញាលាវម្ពណាវិបស្សនា ញ្ញាលាវិបស្សនា។ វិបស្សនាតិ ច
“ជាតិបច្ឆយា ជរាមរណា”ន្តិ អាធិនា បច្ឆយបច្ឆយុប្បន្នធម្មេ វិភាគេន
ទស្សនតោ ធម្មជ្ជិតិញ្ញាលំ ឥតាធិប្បតំ។ តស្ស ខយធម្មតាធិជានំ
បដិវិបស្សនា។ តេនាហា “វិបស្សនាបដិវិបស្សនាទស្សនមត្ត”ន្តិ។

ឯវមេត្ត អដ្ឋកថាធិប្បាយវសេន ចាឡិយា អត្ថំ ទស្សេត្វា ឥនានិ អត្តនោ
អធិប្បាយវសេន ទស្សេត្ថំ “ចាឡិយំ បនា” តិអាទិមាហ។ សត្តត្ថាតិ អទ្ធត្ថយេ
បច្ឆយវិសេសេន បច្ឆយុប្បន្នវិសេសនិទ្ធារណេ។ ញាណាវចនេនាតិ
“ជាតិបច្ឆយា ជរាមរណា” ត្ថិអាទិនា ញាណាស្ស គហាណេន។ អដ្ឋានត្ថិ
សត្តសត្តតិយា អដ្ឋានំ។ ឥតិសទ្ធនាតិ “និរោធដម្ម” ត្ថិ ឯត្ថ វុត្ថឥតិសទ្ធនេ។
បកាសេត្វាតិ ញាណាស្ស បវត្ថិអាការំ ជោតេត្វា។ តេន ធម្មជ្ជិតិញាណាតោ
អញ្ញំយេវ បរិយោសានេ វុត្ថំ ញាណាត្ថិ ទស្សេតិ។ តេនាហ “វិបស្សនាញាណំ
សត្តមំ ញាណា” ត្ថិ។ អយមេវ ចេត្ត អត្តោ យុត្តោតិ ទស្សេត្តោ “ន
ហី” តិអាទិមាហ។ តត្ថ “តម្បិញាណាត្ថិ សម្ពន្ធា ន ហោតី” តិ ឯវំ សម្ពន្ធា ន
យុត្តោ អដ្ឋន្តរការស្ស អវិការនតោតិ អត្តោ។ តេន វុត្ថំ “តំញាណា... បេ...
អនធិប្បតត្តា” តិ។ ន ហិវិសុំ វិសុំ វុត្ថមេវ ឯកជ្ឈំ វចនមត្តេន អត្តន្តំ
ហោតីតិ។ “ឧយធម្មំ... បេ... ចា” តិ ឥមិនា បុរិមស្មី បក្ខេ ឧបចយេន
នោសមាហ។

សត្តកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. អដ្ឋកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨០៨. បច្ឆនីកធម្មតិ នីវរណាទិបច្ឆនីកធម្មេ។ ទុក្ខត្ថិ សមាបជ្ឈនេ អសតិ
ឧប្បជ្ឈនកទុក្ខំ។

អដ្ឋកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១០. ទសកនិទ្ទេសោ

បឋមពលនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨០៩. ន ឋានន្តិ អដ្ឋានំ, អនុបលព្ពនត្ថោ អយមកាពោតិ អាហា “អវិជ្ជាមាណំ
ឋានំ អដ្ឋាន”ន្តិ។ អភាវត្ថោ វា, ន អញ្ញបដិបក្ខាធិអត្ថោតិ អាហា “នត្ថិ ឋានន្តិ វា
អដ្ឋាន”ន្តិ។ កោ បនេតស្ស អត្ថទ្វយស្ស វិសេសោតិ? បឋមោ ហេតុបច្ឆយេហិ
អនុបលព្ពមាណតំ វេទិតិ, ធុតិយោ សព្ពេន សព្ពំ អភាវន្តិ អយមេតេសំ វិសេសោ។
តណ្ហាចាធានាជីនម្យិ សុខតោ ឧបកមនស្ស ហេតុភាវេ ទិដ្ឋិវិបល្លាសស្ស សោ
សាតិសយោ អសុខេបិ ទន្ធាំ បវត្តាបនតោតិ អាហា “ទិដ្ឋិវិបល្លាសោវ...បេ....
អធិប្បេត”ន្តិ។ “អត្ថទិដ្ឋិវសេនា”តិ កស្មា វិសេសេត្វា វុត្ថំ, ននុ អរិយសាវកស្ស
សព្វាបិ ទិដ្ឋិយោ នត្ថិតិ? សច្ចំ នត្ថិ, អត្ថទិដ្ឋិសន្និស្សយា បន សព្វទិដ្ឋិយោតិ
ធស្សេតុំ “អត្ថទិដ្ឋិវសេនាតិ បធានទិដ្ឋិមាហា”តិ វុត្ថំ។ ភេទានុរូបស្ស វុត្ថុនោ។
ភេទានុរូបេន “អធិប្បេ ធម្មោ”តិ អាទិនយប្បវត្តេន។

សោ ឯវាតិ យោ លិដ្ឋេ អបរិវត្តេ តស្មី អត្ថភាវេ ភវន្តិជីវិតិន្ទ្រិយប្បពន្ធា,
សោ ឯវា។ តញ្ជិ ឧបាទាយ ឯកជាតិសមញ្ញា, ន ចេត្ត
ភាវកលាបជីវិតិន្ទ្រិយស្ស វសេន ចោទនា កាតញ្ញា តទញ្ញស្សេវ
អធិប្បេតត្តា។ តញ្ជិ តត្ថ អវិច្ឆេទវុត្ថិយា បពន្ធកោហារំ លភតិ, ឥតរម្យិ វា
ភាវានុបាលនតាសាមញ្ញោនាតិ អនោកាសាវ ចោទនា។

សបត្តវសេន យោជេតព្ពន្ធិ “សបត្តំ មារេមីតិ អភិសន្និទា សបត្តេន
និបន្នដ្ឋានេ និបន្នំ មនុស្សភូតោ មនុស្សភូតំ មាតរំ បិតរំ វា មារេន្តោ”តិ អាទិនា
យោជេតព្ពំ។ សព្វត្ថាតិ ចត្វសុបិ វិកប្បេសុ។ បុរិមំ អភិសន្និចិត្តន្តិ បុព្វភាគិយោ
មរណាធិប្បាយោ។ អប្បមាណំ តេន អត្ថសិទ្ធិយា អភាវតោ។ បុព្វដ្ឋនស្សេវ តំ
ទិន្នំ ហោតិ ឯត្ថ យថា អរហត្តំ បទ្វា បរិភុត្តម្យិ បុព្វដ្ឋនកាលេ ទិន្នំ
បុព្វដ្ឋនទានមេវ ហោតិ, ឯវំ មរណាធិប្បាយេន បុព្វដ្ឋនកាលេ បហារេ ទិន្នេ
អរហត្តំ បទ្វា តេនេវ បហារេន មតេ កស្មា អរហន្តយាតោយេវ ហោតិ, ន

បុគ្គលណាតាតិ? វិសេសសម្បត្តិទៅតាម យថា ហិ ទានំ ទេយ្យធម្មស្ស
 បរិច្ចាគមត្តន ហោតិ, ន ឯវំ វុធា។ សោ ហិ ចាលោក, ចាលាសញ្ញិតា,
 វុធកចេតនា, ឧបក្កមោ, តេន មរណាន្តិ ឥមេសំ បញ្ចន្តំ អដ្ឋានំ ចារិប្បិយាវ
 ហោតិ, ន អចារិប្បិយា។ តស្មា អរហន្តំ បត្តស្សេវ មរណាន្តិ
 អរហន្តយាតោយេវ ហោតិ, ន បុគ្គលណាតា។ យស្មា បន “ឥមំ មារេមី” តិ យំ
 សន្តានំ អារព្ព មារណីច្ឆា, តស្ស បុគ្គលឱណាសវភាវេន
 បយោគមរណក្ខណានំ វសេន សតិបិ សន្តានភេទេ អភេទោយេវ។ យទា ច
 អត្ថសិទ្ធិ, តទា ឱណាសវភាវោ។ តស្មា អរហន្តយាតោវ ហោតិ តិ និច្ចតំ។ កថំ
 បនេត្ត វុធកចេតនា វត្តមានវិសយា សិយាតិ អាហា “វុធកចិត្តំ
 បច្ចុប្បន្នាវម្មណាម្មិ... បេ... បវត្តតិ” តិ។ តត្ថ បពន្ធវិច្ឆេនវសេនាតិ យេន បពន្ធនោ
 វិច្ឆិដ្ឋតិ, តាទិសំ បយោគំ និព្វត្តតិ តិ អត្ថោ។ តេន យទា បពន្ធវិច្ឆេនោ, តទា
 អរហតិ យថាវុត្តំ អរហន្តយាតំ បតិជ្ជាបេតិ។ ន ឯវុត្តិ យថា
 កាលន្តរាបេក្ខកិច្ចសិទ្ធិ វុធកចិត្តំ, ន ឯវុត្តិ ចាគចេតនា។ “សា ហិ” តិ អាទិនា
 ចាគចេតនាយ កាលន្តរានបេក្ខកិច្ចសិទ្ធិតំយេវ វិភាវេតិ។
 អញ្ញាសកករណាន្តិ អត្ថតោ វិនិមោចត្វា អញ្ញាស្ស ទក្ខិណោយ្យស្ស
 សន្តកភាវករណំ។ តស្សាតិ ចជិតត្ថស្ស វត្ថុនោ។ យស្សាតិ យស្ស
 បុគ្គលស្ស។ តស្សេវ តំ ទិន្នំ ហោតិ, សចេបិ អរហន្តំ បត្វា តេន បរិភុត្តន្តិ
 អត្ថោ។

“កប្បវិនាសេ” តិ ឥទំ “សណ្ឌាហន្តេ កប្បេ” តិ វុត្តត្តា មហាកប្បវិនាសំ
 សន្ធាយ វុត្តន្តិ អាហា “កប្បជ្ឈកថាយ ន សមេតិ” តិ ឯត្ថ អាយុកប្បស្ស
 អធិប្បេតត្តា។ អាយុកប្បេ ចេត្ត អវិចីយំ និព្វត្តសន្តានំ អន្តរកប្បបរិមាណំ
 បរមាយុ វេទិតព្ពំ។ តញ្ចិ សន្ធាយ “ឯកំ កប្បំ អសីតិភាគេ កត្វា តតោ
 ឯកភាគមត្តំ កាល” តិ (កថា. អដ្ឋ. ៦៥៤-៦៥៧) វុត្តំ។ តយិទំ “ឯកំ កប្ប” តិ

យទិ ឯកំ មហាកប្បន្តិ អត្តោ, តថា សតិ វីសតិ អន្តរ កប្បបរិមាណោ ឯកោ
អសង្ខ្រ្សយកប្បាតិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ ឯកំ អសង្ខ្រ្សយកប្បន្តិ អត្តោ,
សត្តថាបិ “ចតុសដ្ឋិ អន្តរកប្បា” តិ វចនេន វិវុដ្ឋតិ វីមសិតត្ថំ។ យថា បន
កប្បជ្ជកថាយ អយំ អជ្ជកថា សមេតិ, តំ ទស្សេតុ “កប្បវិនាសេយេវាតិ
បនា” តិ អាទិមាហ។

បកតត្តោ វា អចារាជិកោ។ សមាទសំវាសកោ កម្មលទ្ធិនំ វសេន
អនាទាសំវាសកោតិ ឯវមេត្ត អត្តោ វេទិតញ្ចោ។

និយតស្ស បុគ្គលស្ស វិជ្ជមានតំ បដិសេធស្វាតិ យោជនា។ តត្ថ
បដិសេធស្វាតិ “បុគ្គលោ បន និយតោ នាម នត្ថិ” តិ ឯវំ បដិសេធស្វា។ តត្ថ
ការណាមាហ “មិច្ឆត្ថសម្មត្ថនិយតធម្មានំ វិយ សភាវតោ” តិ។
បញ្ញត្តិមត្តញ្ចេតំ មិច្ឆត្ថសម្មត្ថនិយតធម្មនិស្សយំ, យទិទំ និយតោ បុគ្គលោតិ។
យថាបុច្ឆិតន្តិ “កី បុព្វហេតុ និយមេតិ” តិ អាទិនា បុច្ឆិតប្បការំ
និយាមកហេតុំ។ យេនាតិ យេន ឧបរិមគ្គត្ថយវិបស្សនាញ្ចាណេន។
និយតានិយតភេទន្តិ សោតាបន្នាទិនិយតភេទំ,
សត្តក្ខត្តបរមាទិអនិយតភេទញ្ចោ។ សោតាបន្នោ ឯវំ ហិ ឯកោ
សត្តក្ខត្តបរមោ នាម ហោតិ, ឯកោ កោលំកោលោ នាម, ឯកោ ឯកតីដី
នាមាតិ សោតាបន្នស្ស និយតភាវោ វុត្តោតិ អាហ “សោតាបន្នោ ច
និយតោ” តិ។ ព្យតិរេកត្តោ ហិ អយំ ច-សន្នោ។ តតោ បុព្វេតិ
សោតាបត្តិមគ្គតោ បុព្វេ។ “បុព្វហេតុកិច្ចំ នត្ថិ” តិ ៩ទំ សោតាបន្នស្ស
និយតតាយ វុត្តត្តា វក្ខមានញ្ច ទោសំ បាទយេ ឋបេត្វា វុត្តំ។ ឧបរិមគ្គានំ
សឧបនិស្សយត្ថេ បឋមមគ្គស្សបិ សឧបនិស្សយតា សិទ្ធា ឯវាតិ ចោទនំ
សន្ធាយាហ “យទិ ហិ” តិ អាទិ។ តញ្ច និយតត្ថំ។ អស្សាតិ សោតាបត្តិមគ្គស្ស។

តេជោ ជីណាតិ សោតាបត្តិមគ្គនេវ ជីណា។ ការណុបប្បដេន ហិ
ជលុបប្បដេនា សិយា។ តតោតិ សត្តក្ខត្តបរមាទិតោ។ សាតិ
សត្តក្ខត្តបរមាទិតោ។ បវត្តិតោតិ វិបាកប្បពន្ធតោ។ តេជោតិ
សោតាបត្តិមគ្គនេវ វុដ្ឋានេតិ វុដ្ឋានេ សតិ។ ការណេន វិជានំ នត្តិតិ អាហ
“សក្កាយ...បេ.... ភវិតព្ភ”ន្តិ។ “នាមករណនិមិត្តតោ”តិ ឥមិនា
នាមករណាហេតុតាយ និយាមកតំ វិភាវេតិ ឯកតីធិអាទិសមញ្ញានំ
អនុត្តសញ្ញាភាវតោ។ តេជោហ “វិបស្សនា...បេ.... សន្ទាយ វុត្ត”ន្តិ។

អាទិ-សទ្ទេន “ឯកោម្ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ, សីតិភូតោស្មិ និព្ពតោ”តិអាទិធិ
(មហាវ. ១១; កថា. ៤០៥; ម. និ. ១.២៨៥) សង្កេតន្តិ។ ឯត្ថ ច “សទិសោ មេ ន
វិជ្ជតិ, ឯកោម្ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ (មហាវ. ១១; កថា. ៤០៥; ម. និ. ១.២៨៥)។
‘អត្ថេតវហិ អញ្ញោ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា ភគវតោ សមសមា សម្ពោធិយ’ន្តិ
ឯវំ បុដ្ឋោ អហំ, ភន្តោ, ‘នោ’តិ វទេយ្យ”ន្តិអាទិ (ធី. និ. ៣.១៦១) វចនេហិ ឥមិស្សា
លោកធាតុយា វិយ អញ្ញស្ស ពុទ្ធស្ស អញ្ញស្ស លោកធាតុយា ឧប្បដេនា
និវារិតោតិ ទដ្ឋព្ភំ។ ន ហិ វិជ្ជមានេ “សទិសោ មេ ន វិជ្ជតិ”តិអាទិ សក្កា វត្ថុ។ យំ
បន វទន្តិ “លោកធាតុវិសេសាបេក្ខាយ វុត្ត”ន្តិ, តម្បី នត្តិ តថា វិសេសនស្ស
អភាវតោ, ពុទ្ធានុភាវស្ស ច អសមត្ថភាវវិភាវនតោ។
អាណាខេត្តកិត្តនព្វេត្ថ ធម្មតាទស្សនត្ថំ។ សក្កោតិ ហិ ភគវា យត្ថ យត្ថ
ឥច្ឆតិ, តត្ថ តត្ថ អាណំ វត្ថុតំ។ “ឯកិស្សា លោកធាតុយា”តិ ច ឥទំ
ពុទ្ធខេត្តភូតាយ លោកធាតុយា ទស្សនត្ថំ វុត្ថំ។ តត្ថាយមត្តោ - ពុទ្ធខេត្តភូតា
ឯកាវាយំ លោកធាតុ។ តត្ថ ឯកស្មី កាលេ ឯកោ ឯវ សម្មាសម្ពុទ្ធោ
ឧប្បជ្ជតិតិ។ តេជោហ “ពុទ្ធខេត្ត...បេ.... អធិប្បាយោ”តិ។

តស៊ូតិ យស្មា ឧបសម្បទាជីនំ ចាតិមោក្ខំ, ឧបសម្បទា ច បព្ពដ្ឋាជីនា,
តស៊ូ។ ចាតិមោក្ខេ សិទ្ធន្ទេ, សិទ្ធាសុ តាសុ បព្ពដ្ឋបសម្បទាសុ។ តតោ បរំវិនដ្ឋំ
នាម ហោតីតិ បដិមបដិវេធតោ បរំ បដិវេធសាសនំ, បដិមសីលភេទតោ ច បរំ
បដិបត្តិសាសនំវិនដ្ឋំនាម ហោតីតិ សាសនការៈសាមញ្ញេន បន ឧភយំ ឯកជ្ឈំ
កត្វា ទស្សន្តោ “បដិម...បេ... ឯកតោ កត្វា”តិ អាហ។

បរិទេវនការុញ្ញន្តិ បរិទេវនេន ករុណាយិតព្ពតា ករុណាយនា។

ធម្មានំ សភាវីសេសោ ន សក្កា ជារេតុំ, យតោ ចារមីបរិចយាទីសុ
ឧទកបរិយន្តំ កត្វា មហាបថីកម្សោ អហោសិ, អភិសម្ពោធិទិវសេ ច វេបេត្វា
បុព្ពត្ថវទិសភាគេ ពោធិរុក្ខមូលេ ភូមិភាគោ មហាបុរិសំ ជារេតុំ នាសក្ខិ,
អញ្ញទត្ថុ ឯកបស្សេ បក្ខិត្តអភិការភវិតនាវារិយ ចក្កវាឡគព្ភោ វិបរិវត្តោ។
“សមុប្បាទិកា”តិ វត្ថុព្រួស-ការេ អ-ការស្ស អា-ការោ, ឯកស្ស ច ប-ការស្ស
លោចោ កតោតិ ទស្សន្តោ អាហ “សមំ ឧទ្ធុ បដ្ឋតីតិ សាមុចាទិកា”តិ។ សមំ
ឧចាទិយតីតិ វា សមុចាទា, សមុចាទា ឯវ សាមុចាទិកា, សមុចាហិទីតិ
អត្ថោ។

សន្តតិខណ្ឌវសេនាតិ សន្តតិវសេន អាយុហានសមដ្ឋិតា,
សបុព្ពបច្ឆាភាគស្ស គហណាវសេន ចេតនាគូណាវសេន ចេតនាសមដ្ឋិតាតិ
យោជេតព្ភា។ ឯកស្មី ឧបដ្ឋិតេ បច្ចយវសេន តទញ្ញស្ស ឧបដ្ឋានំ បរិវត្តនំ។

បឋមពលនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទុតិយពលនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨១០. ភោគេ ភុញ្ញតុំ ន ជាតាតិ, វិទាសេតីតិ យោជនា។

លហុបរិវត្តិតាយ ជីវិតស្សាតិ អធិប្បាយោ។

ន អនាសិ បយុត្តវាចាយ ឧប្បន្នន្តិ អធិប្បាយេន។

សម្មាបយោគេនាតិ សម្មាបជិបត្តិយា។

ទុតិយពលនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បញ្ចមពលនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨០៣. ឆាតុសភារោតិ ភូតាទិសម្ព័ន្ធាតុនំ សភារោ។ សភាគវសេន
ជលភូតេន។ អដ្ឋាសយឆាតុបរិច្ឆ័ន្ធនតោតិ អដ្ឋាសយសភាវស្ស “ហីនំ,
បណ្ឌិត”ន្តិ វា បរិច្ឆ័ន្ត ជាននតោ, វុដ្ឋិនិមិត្តេនវិយ មហោយេន
ឧបរិមេយវុដ្ឋិយា។

បញ្ចមពលនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ធម្មពលនិទ្ទេសវណ្ណានា

សទ្ធត្ថោ សម្ពរតិ សមាសន្តេនេវ តថា សទ្ធសិទ្ធិតោ។ តេសន្តិ បរោបរាទំ
វិសទាវិសទានំ សទ្ធាទិស្ត្រិយានំ។ ឯវញ្ច កត្វាតិ អាសយាទិតោ
ស្ត្រិយបរោបរិយត្ថស្ស, ស្ត្រិយបរោបរិយត្ថតោ ច អធិមុត្តិភេទស្ស
វិសិដ្ឋសភាវត្ថា ឯវ។

៨០៥. “កេ បនតេ អរិយាវាសា”តិ បុច្ឆិត្វា តេ សុត្តេនេវ ទស្សេន្តោ “ឥធ,
ភិក្ខុវេ”តិ អាទិចាឡី អាហរិត្វា “ឯវំ វុត្ថា”តិ និគមេត្វា បុន មគ្គាធិគមេនេវ
តេសំ អធិគមំ ទស្សេន្តោ “ឯតេសូ”តិ អាទិមាហា។ តត្ថ សតវេតិ
ធម្មត្ថសមន្នាគមឯការក្ខាសម្ព័ន្ធាយបដិសេវនាទយោ។

៨០៦. អារម្មណសន្តាណនុសយនេសូតិ អារម្មណានុសយនំ,
សន្តាណនុសយនន្តិ ទ្វីសុ អនុសយនេសុ។ យថា ហិ មគ្គេន អសមុច្ឆិន្នោ រាគោ
ការណាលាភេ ឧប្បជ្ឈនារហោ ថាមគតជ្ជេន សន្តានេ អនុសេតីតិ វុច្ចតិ, ឯវំ
ឥដ្ឋារម្មណេបីតិ តស្ស អារម្មណានុសយនំ ទដ្ឋព្ពំ។ តំ បនស្ស អនុសយនំ
ឧប្បត្តិយា ចាកជំ ហោតីតិ ទស្សេតុំ អដ្ឋកថាយំ “យថា នាមា”តិអាទិ (វិភ.
អដ្ឋ. ៨០៦) វុត្ថំ។ “អាចិណ្ឌាសមាចិណ្ឌា”តិ ឯតេន ឥដ្ឋារម្មណោ រាគស្ស
ចិរបរិការំវិភាវេតិ។ យស្មា បន ឯវំ ចិរបរិការំវិភំ បរិវេបេត្វាវិយ បីតំ ហោតិ,
តស្មា “សមន្តតោ វេបេត្វាវិយ បីតភាវេន អនុសយិតតំ ទស្សេតិ”តិ វុត្ថំ។
តថា ហិ ឧទកេ និមុគ្គសទិសោ ឧទាហរដោ។ “សព្ពេបិ តេក្ខមកា ធម្មា
កាមនីយជ្ជេន កាមា”តិអាទិចាឡិវសេន ភវរាគស្សបិ វត្ថុកាមតា វេទិតញ្ញា។
រាគវសេនាតិ អារម្មណារដ្ឋនវសេន។

៨០៨. ឥន្ទ្រិយវិសេសោវិនេយ្យានំ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្ថំ។

៨០៩. បហាតព្ពេន ឧបទ្កតនិរោធនត្ថំ បហាយកំ បរិយេសតីតិ បឋមំ
បហាតព្ពំ, បច្ឆា បហាយកន្តិ អយំ បហាតព្ពបដហនក្កមោ
បហានក្កមបទេន វុត្ថោ។ យស្សាតិ បហាតព្ពស្ស។ តន្តិ បហាតព្ពំ។ បឋមំ
វុច្ចតីតិ បហានវិចារណានំ បឋមំ វុច្ចតិ។ តតោ បច្ឆា អប្បហាតព្ពំ យថា តំ
ទស្សនត្តិកាធិសុ។

៨២៦. តន្តិ ភវដ្ឋំ។ តស្សាតិ លោកុត្តរស្ស។ ចាទកន្តិ អន្តិមភវិកស្ស ភវដ្ឋំ
សន្ធាយាហ។

ធម្មពលនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សត្តមពលនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨២៨. សមាបន្នោម្ពីតិ មញ្ញតិ អត្ថោ។

សមាធិ វា តស្ស អារម្មណភូតំ កម្មជ្ជានំ វា ចិត្តមញ្ញសាតិ យោជនា។
ឋេបេតុន្តិយថាបរិច្ឆេទំ កាលំ សមាបត្តិចិត្តំ បវត្តេតុំ។

តេហ្មីតិ សញ្ញាមនសិការេហិ។ តំសភាវតាតិ
កាមាធិទុតិយជ្ឈានាធិអនុបក្ខន្ធនសភាវតា។ បគុណវោទានំ
បគុណភាវសិទ្ធា ឈានស្ស បដិបក្ខតោវិសុទ្ធិ។

សត្តមពលនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ទសមពលនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨៣០. បញ្ញាវិមុត្តិ វាគាធិហិវិមុត្តិភូតា បញ្ញាវិមុត្តិ យោជនា។
កម្មន្តរស្សវិចាកន្តរមេវាតិ អត្ថោវិចាកន្តរជាននស្សេវ ទុតិយពលកិច្ចត្តា,
កម្មន្តរជាននស្ស ច តតិយពលកិច្ចត្តា។ ពលសធិសតន្តិ ឯកច្ចពលសធិសតំ។
កស្មា បនេត្ត ពលញ្ញាណកិច្ចេ វុច្ចមានេ ឈានាធិអពលញ្ញាណំ ឧទាហជន្តិ
ចោទនំ សន្ធាយាហ “យទិបី” តិអាធិ។ តទន្តោគធន្តិ តស្មី
ឈានាធិបច្ចវេក្ខណាសភាវេ សត្តមពលញ្ញាណោ អន្តោគធំ។ ឯវន្តិ
ឈានាធិញ្ញាណំវិយ។ អប្បេតុំ, វិកុម្ភិតុញ្ញាតិ អត្តនា វុត្តាការំ សន្ធាយាហ។
សមុទយប្បហានាធិឯកច្ចញ្ញាណកិច្ចម្បិ អករោន្តំ សត្តញ្ញតញ្ញាណំ
កថមប្បនាធិកំ ឈានាធិកិច្ចំ ករេយ្យ, ពលញ្ញាណោហិ បន ជានិតតំ, តតោ
ឧត្តវិញ្ញា ជានន្តម្បិ យស្មា ឯកច្ចពលកិច្ចំ ន ករោតិ, តស្មា អញ្ញានេវ
ពលញ្ញាណានិ, អញ្ញំ សត្តញ្ញតញ្ញាណានិ ទស្សនត្ថំ “ឯតេសំ បន កិច្ចំ ន សត្តំ
ករោតី” តិអាធិ (វិភ. អដ្ឋ. ៨៣០) អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ។ តត្ថ យថា សត្តញ្ញតញ្ញាណំ

អាលកិច្ចំ ឯកច្ចំ ន ករោតិ, ឯវំ ពលកិច្ចម្បីតិ ឧទាហរណ៍ស្សនវសេន
“តញ្ញំ ឈានំ ហុត្វា អប្បេតុ”ន្តិអាទិ វុត្តន្តិ ទស្សេតុ “អថ វា...បេ... ទដ្ឋព្ភ”ន្តិ វុត្តំ។

ទសមពលនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ញាណវិភង្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១៧. ខុទ្ទកវត្ថុវិភង្គោ

១. ឯកកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៨៤៣-៤. អត្ថិបដិច្ចំ នាមាតិ អត្ថិតា បដិច្ចត្ថោ នាម, អសតិបិ
សហជាតបុរេជាតាទិការេ យស្មី សតិ យំ ហោតិ, សោ តស្ស បច្ចយោតិ កត្វា
យថា តថា អត្ថិតាមត្តំ ឥធម បដិច្ចត្ថោតិ អត្ថោ។ តំ បន បដិច្ចត្តំ ព្យតិរេកមុខេន
ចាកជតវំ កាតុំ “យថា”តិអាទិមាហ។ តត្ថ និស្សយាទិបច្ចយការេន បដិច្ចាតិ
វុត្តន្តិ និស្សយាទិបច្ចយការេតោ បច្ចយភូតំ ចក្ខាទិ “បដិច្ចា”តិ វុត្តំ។ ឯកិស្សា
សេណីយាតិ អដ្ឋាសសុ សេណីសុ មយំ អមុកាយ សេណីយា ជាតាម្ហ, ន
អញ្ជេវិយ អប្បញ្ញតាតិ ឯវមេត្ថ អត្តំ វន្តិ។

បុរតោ ករណំ បមុខការករណំ។ និធានរាសីតិ និទហិត្វា
បបិតធននិចយោ។ យសោតិ ឥស្សរិយំ។ តំ បន យេសុ វត្ថតិ, តេសុ
បដ្ឋាបកអាណាករណេហិ ចាកដោ ហោតីតិ “បដ្ឋាបកមទោ,
អាណាករណមទោ”តិ ច វុត្តំ។

៨៤៥. វត្ថុនាតិ ជាតិអាទិបវត្ថិហេតុនា។

៨៤៦. បតិជ្ជាភារោតិ កុសលកម្មេសុ បតិជ្ជាភារោ, សោ បន យស្មា
កុសលកិរិយាយ ហំនំ ន ហោតិ, តស្មា “កុសលករណោ អដ្ឋាន”ន្តិ អាហា។
បមាទសដ្ឋាតស្ស អត្ថស្ស ឯវមាទិកោ បរិយាយោតិ យោជនា។ អាទិ-សន្ថេន
“វចីទុច្ឆរិតេ, មនោទុច្ឆរិតេ ចិត្តស្ស វោស្សត្ថោ, មក្ខោ, បណ្ឌសោ”តិ ច
ឯវមាទិកស្ស សង្គហោ ទដ្ឋញ្ចោ។ “បមាទោ បមជ្ឈនាទី”តិ អាទិកោ
តទត្ថប្បកាសកោ, “ចិត្តស្ស វោស្សត្ថោ វោស្សត្ថានុប្បាទន”ន្តិ អាទិកោ
តប្បរិយាយប្បកាសកោ ព្យញ្ជនបរិយាយោ ច អបរិយន្តោតិ សម្ពន្ធា។
“ចត្តារោ ខន្ធេ ទស្សេតី”តិ ឥមិនា សតិវោស្សត្ថាការប្បវត្តា ចត្តារោ
អកុសលក្ខន្ធា បមាទោតិ វេទិតិ។

៨៤៧. អនិវាតវុត្តិតាយ ហេតុកូតោ ចិត្តសម្បត្តហោ មាណីសេសោ។

៨៤៨. ឧត្តរភារោ ឧត្តរិយំ, ករណេន ឧត្តរិយំ ករណុត្តរិយំ, សារម្កេន
បរស្ស កិរិយតោ ឧត្តរិកិរិយា។

៨៤៩. នេវុត្តិកវិជានេនាតិ ឥ-ការច្ន-ការាណញ្ច រ-ការតាចាទនេន។

អត្ថហិតំ អត្តាតិ ឧត្តរបទលោបេន និទ្ទេសមាហាយថា “រូបកវោ រូបំ,
ភិមសេនោភិមា”តិ ច។ អាទិ-ន្នោ, បត្តោ វា អត្តោ អត្តាតិ និវុត្តិនយេន បទសិទ្ធិ
វេទិតញ្ច។

មុទ្ធិតស្សាតិ អន្តីតស្ស។

៨៥០. ជានន្តស្សេវ មហាជនស្ស។ ឧចាទានាទិបច្ចយេតិ
ឥន្ទនុទកបិវរាទិកេ ចារិប្បរិហេតុកេ។

៨៥១. គណ្ឌិកា សយំ គណ្ឌិករណតោ។ បតិរូបវចនតោ, អញ្ញោសំ
គណ្ឌិកេនតោ ច គណ្ឌិកូតា។

៨៥២. អភេជ្ជន្តរតាយ សមាសេវិតតាយ សុដ្ឋ អាសេវិតតាយ។

៨៥៣. ចិរកាលបរិការិតត្ថេន តេមនករណំ អល្លការករណំ,
លោកវសេន អវស្សវនន្តិ អត្ថោ។

ឯវំ សន្តេ កថំ ជ័យនន្តិ និទ្ទេសោតិ អាហា “ជ័យនន្តិ ចា”តិអាទិ។

៨៥៤. ចីវរមណ្ឌាធិនន្តិ ចីវរមណ្ឌា បត្តមណ្ឌា សេនាសនមណ្ឌាតិ
ឥមេសំ។ ឥនាទិ តំ វិសេសនការំ យោជេត្វា ទស្សេតុំ “ចីវរេន ហិ”តិអាទិ វុត្តំ។

៨៥៥. សភាគរហិតោ, សភាគបដិបក្ខោ វា អសភាគោ, អនុកូលានំ
បដិក្កលតា វា។ តេនាហា “មាណវទូតា, វិរោធនា វា”តិ។

៨៥៦. សង្គម្បតា ឧក្កណ្ឌានាវសេន អនវជ្ជានំ, អនវធានំ វា។ តស្ស តស្ស
អារម្មណស្ស តណ្ហាយនា។

៨៥៧. កាយស្សាតិ នាមកាយស្ស។ តស្មិញ្ចិ អវិច្ឆារិកេ រូបកាយោបិ
អវិច្ឆារិកោ ហោតិ។

៨៥៨. រាគាធិនន្តិ រាគមោហាអហិរិកានោត្តប្បវិចិកិច្ឆាធិនំ។

៨៥៩. តិវិធម្មិ កុហនវត្ថុំ ទស្សេតុន្តិ សម្ពុន្ទោ។ តត្ថាតិ មហានិទ្ទេសេ។
“តត្ថ កតមា កុហនាលាភសក្ការសិលោកសន្និស្សិតស្សា”តិអាទិនា (វិភ.
៨៦០) ឥធម៌ ឧទ្ធករិកផ្ដេ អាគតំ ទេសនានយំ និស្សយ មហានិទ្ទេសទេសនា
បវត្តាតិ អាហា “និស្សយក្ខតាយ ឥមាយ ចាឡិយា”តិ។

អន្តរបាតានីតិ អន្តរិកលាង ជិន្នន្តានិ។

លាភសក្ការសិលោកហេតុ សម្ភារវនាធិប្បាយេន សំយតាការទស្សនំ
កោហញ្ញន្តិ អាហ “ចាបិច្ឆតាយ និរត្តកកាយវិចីប្បន្ននិគ្គហណំ កោរជ”ន្តិ។
យោ សំវេគពហុលោ កុក្កុច្ឆកោ បុព្វេនាបរំ អត្តនោបិ កិរិយំ បរិសន្តិដ្ឋោ
បច្ឆវេក្ខមាណោ តិដ្ឋតិ, តាធិសំវិយ អត្តានំ ទស្សន្តោ “អតិបរិសន្តិតោ”តិ
វុត្តោ។

៨២៤. បសំសាមុខេន ជិន្នន្តិ បសំសាវត្ថុតោ ទិបនំ ពហិ ធម្មនំ យថា
“អធាយកំ អហោ ធានបតី”តិ។

៨២៥. គវេសនកម្មន្តិ អប្បកេន លាភេន មហាន្តស្ស
បរិយេសនកក្យាចារោ។

៨២៦. ចោក្ខរំ វុច្ឆតិ សុន្ទរំ, វណ្ណស្ស សុន្ទរភារោ វណ្ណចារិប្បវិ ហោតីតិ
អាហ “វណ្ណចារិប្បវិ វា វណ្ណចោក្ខរតា”តិ។

៨២៧. សេយ្យមាណនិទ្ទេសេស្វតិ “តត្ថ កតមោ សេយ្យស្ស
‘សេយ្យោបាមស្មី’តិ មាណោ”តិអាធិនា (វិភ. ៨២៩) និទ្ទិដ្ឋេសុ នវសុ
មាណនិទ្ទេសេសុ។ “សេយ្យាធិបុគ្គលោ”តិ ឥទំ តត្ថ ចាឡិយំ សេយ្យាធិនំ នវន្តំ
បុគ្គលានំ អាមជ្ជត្តា វុត្តំ។ ឥធម បន បុគ្គលាមសនេ សតិ សេយ្យបុគ្គលោ ច
អាមសិតត្តោ សិយា។ តេនេវាហ “សេយ្យមាណភារេបី”តិ។
សេយ្យមាណភារេបីតិ បិ-សន្តោ អាកក្ខ្យកោ អសេយ្យមាណនិទ្ទេសេបិ
បុគ្គលាមសនស្ស កតត្តា។ យស្ស កស្សចីតិ សេយ្យាធិសុ យស្ស កស្សចិ
បុគ្គលស្ស។

៨៨០. បុរិមមានស្សតិ បុព្វេ បវត្តស្ស សធិសមានស្ស, ហ៊ីនមានស្ស វា,
សធិសមានវសេនេវ បន ចាឡិ អាគតា។

៨៨១. “មិគានំ កោត្តកោ អន្តោ, បក្ខិនំ បន វាយសោ”តិ (ជា. ១.៣.១៣៥)
វេចនតោ អាហ “បក្ខិជាតីសុ វាយសោ អន្តោ លាមកោ”តិ។

៨៨២. វិរាគន្តិ អវហត្ថំ។

៨៨៣. មានសម្បយុត្តន្ននោ តណ្ហានន្នោ។ មានសភាវំ អនុគតោ
សេយ្យាធិតោ សម្បគ្គណ្ណានវសេន បវត្តោ មានសម្បយុត្តកត្តកម្សតានន្នោ វា
មានន្ននោ។

៨៨៤. តត្ថាតិ តស្មី វិលម្ពនេ និច្ឆាទេតព្វេ។ យុត្តំ អនុច្ឆិកំ។ មុត្តំ វិស្សជ្ជំ។
សិលិដ្ឋំ សហិតំ, អត្ថទ្វយវិការកំ វា។

៨៨៨. អនុទ្ធយស្សេវាតិ មេត្តាយន្តស្ស វិយ អនុកម្មន្តស្ស វិយ វិកប្បនាតិ
អាហ “សហនន្តិកាធិកស្ស”តិ, មេត្តាធិបតិរូបេន
បវត្តគេហសិកសិនេហស្សតិ អត្ថោ។ តេនាហ “តាធិសោ រាគោ”តិ។ អត្ថោ
យុជ្ជតីតិ ឯវម្បិ “តត្ថា”តិ ចាឡិបទស្ស អត្ថោ យុជ្ជតិ។ បរាទុទ្ធយតាហេតុកោ
ហិ បរាទុទ្ធយតាសហិតោ សោវិតក្កោតិ។

៨៩០. កាមគុណាចារិប្បវិយា យេគុយ្យេន លោកោ សម្ពាវេតីតិ អាហ
“អនវញ្ញត្ថតមេវ កាមគុណា ច បត្ថតិ”តិ។

ឯកកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨៩១. ពន្ធព័ន្ធិ កុដ្ឋនាគារំ ពន្ធព័ន្ធិ យជេតិ។ ឧបនាហោ ហិ អាឃាតវត្ថុនា
ចិត្តំ ពន្ធព័ន្ធិវិយ ហោតិ, យតោ អញ្ញថា បវត្តិកាបិ អវិទិតេ ឧបនាហោ
អាឃាតវត្ថុសន្និស្សិតោវ ហោតិ។

៨៩២. ទន្ធមិ ធិន្ធិកាតិ ទន្ធមិ ធិន្ធិកាវិយ ឯកទេសំ អបនេត្វា ឯកទេសំ
គហេត្វាតិ អធិប្បាយោ។

៨៩៤. អច្ចយំ កត្វាតិ វីតិក្កមំ កត្វា។ បដិច្ឆាទនេតិ អត្តនា កតស្ស
អច្ចយស្ស បដិច្ឆាទនេ។ វេច្ឆិទ្ធនំ វីតិក្កមកិរិយាយ អប្បដិដានវសេន ឧបច្ឆិទ្ធនំ,
វេច្ឆិទ្ធនេន ធាននា វេច្ឆិទ្ធនធាននា។

អសម្មាភាសនេ សឋ-សន្នោ លោកេ និរុទ្ធព័ន្ធិ អាហា “យោ ន សម្មា
ភាសតិ, សោ សឋោ” តិ។ សឋស្ស យក្ខស្ស ករសទិសតំ ទស្សេន្តោ “កុច្ឆិ វា មិមិ
វា ជានិតុំ ន សក្កា” តិ អាហា, ឥន្ធជាលសទិសោ វា ឯសោ ទដ្ឋព្វោ។

យោ សព្វថាវិបន្នជ្ឈាសយោបិ សមាធនោ កាយវចីភេទមត្តេន អត្តានំ
សម្បន្នវិយ ទស្សេត្វា លោកំ វព្វោន្តោ អញ្ញថា សន្តំ អញ្ញថា បវេទេតិ។
តេនាហា “តេនេតំ សាឋេយ្យំ មាយាតោ ពលវត្ថរា វព្វោនាតិ ទដ្ឋព្វ” តិ។
សន្តទោសបដិច្ឆាទនេមេវ ហិ មាយា។ តេនេវាតិ ពលវត្ថរាវព្វោនាភាវេនេវ។
ទន្ធកេរាជិយញ្ញិ “បរិក្ខតតា” តិ វុត្ថំ។

៩០៨. អភាវេបីតិ មិ-សន្នេន “កោ បន វាទោ ភាវេ” តិ ទស្សេតិ។ យទិមិ ហិ
បុព្វជ្ជនានំ, ឯកច្ឆានព្វា សេក្ខានំ យថាវហំ អត្តាភិនិវេសាធិហិ កត្វបការំ
រូបរាគាធិសំយោជនកិច្ចំ សាធម្មតិ, ឯកច្ឆានំ បនវិនា ឯវ តេហិតិ កស្សចិមិ
កិលេសស្ស អវិក្ខម្ពិតត្តា កថញ្ញិមិ អវិមុត្តោ កាមភវោ អដ្ឋត្តគ្គហធាស្ស
វិសេសបច្ចយោតិ “អដ្ឋត្ត” តិ វុច្ឆតិ, តទភាវតោ “ពហិទ្ធា” តិ លទ្ធកេហាវេ

រូបារូបភវេ កេវលម្បិ សំយោជនកិច្ចំ សាធន្តំ បវត្តតីតិ, តតោ ឯវ
រូបារូបាវចរសត្តានំ ពហិទ្ធាសំយោជនភាវហេតុជាតន្តិ ច
“ពហិទ្ធាសំយោជន”ន្តិ វុច្ចតីតិ ឥមមត្តមាហ “សក្កាយទិដ្ឋាធិនំ... បេ... យោជនំ
នាមា”តិ។

ទុកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ក. តិកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៩០៩. អវិជ្ជាភវតណ្ហាហិវិយ ឥស្សមច្ឆិយនោមនស្សាទិសហាយភូតេន
នោសេនបិ ភវាភិសង្ខរណំ ហោតីតិ “អកុសលមូលានេវ វដ្តមូលានី”តិ។
តេនាហ “តីហិ... បេ... កថិតោ”តិ។

៩១៩. រូបារូបាវចរវិចាកានំ សន្តបណ្ឌិតភាវេន ឧទ្យាវតមត្តា តត្ថ
សាតិសយោ ភវរាគោ វុត្តោ។

៩២០. មាណេន វេបនាតិ មាណេន សេយ្យាទិវសេន អត្តនោ វេបនា។ វេបនាតិ
ច ធិបាណា, បគ្គណ្ហានា វា។

៩២១. តំសម្បយុត្តាតិ នោសសម្បយុត្តា។

៩២២. តេសំ វណ្ណាភេទន្តិ តេសំ ជីវានំ វណ្ណាវិសេសំ, តេសំ វា តថា កថេន្តានំ
សុត្វា។ ព្យាបីតិ សកលលោកព្យាបី, សកលសរីរព្យាបី វា។ បរិមណ្ឌលោតិ
បរមាណុប្បមាណោ ហុត្វា បរិមណ្ឌលោ។ អាទិ-សន្តេន អន្តិដ្ឋប្បមាណោ
វយប្បមាណោតិអាទិកំ សង្កណ្ហាតិ។

៩២៣. ឧតុវិបរិណាមដោ សីតាធិឧតុវិបរិវត្តជាតោ។ ឧបក្កមិកោ អត្តនោ,
បរស្ស វា តាធិសឧបក្កមនិព្ពត្តោ។ វិសមបរិហារដោ ចិរាសនចិរជ្ជានាធិនា
កាយស្ស វិសមបរិហារណតោ ជាតោ។ សន្និទាតដោ សញ្ចយតោ បដ្ឋាយ
បច្ឆេកំ វិសមាការតោ ទោសត្ថយសមោធានតោ ជាតោ។ កម្មសមុជ្ជានោ
ឧតុវិបរិណាមាធិហិ វិនា កម្មតោ សមុជ្ជិតោ។ ចិត្តសេម្ហវាតសមុជ្ជានា បន
ចិត្តាធិនំ អធិកភាវេនេវ វុត្តោ។ សព្វស្សបិ ហិ រោគស្ស ទោសត្ថយំ
អាសន្នការណំ ទោសប្បកោបេន វិនា អភាវតោ។ កម្មំ បធានការណំ
កតោកាសេ ឯវ តស្មី ឧប្បជ្ឈនតោ, ឥតរំ បន តស្ស សហការីការណំ ទដ្ឋព្វំ។
តយំទំ បុព្ពេកតហេតុវាធិនោ បដិក្ខិបន្តិ។ ឧបបដ្ឋវេទនីយជលម្បិ
បុព្ពេកតហេតុកបក្ខិកមេវ អតីតទុកត្តា កម្មស្សតិ អរុចិស្វចនត្ថំ កិរ-
សទ្ធក្កហណំ ករោតិ “ឧបបដ្ឋវេទនីយញ្ច កិរ បដិក្ខិបន្តិ”តិ។

៩២៤. ធាហការណតាយាតិ រាតាធិទសវិធក្កិទាហស្ស, នរកក្កិទាហស្ស
ច ការណតាយ។

៩២៥. បុព្វនិមិត្តសភាវេស្វតិ បុព្វ នាណកិលេសាធិនំ ការណសភាវេស្វ។

៩២៦. អទ្ធនំ អទ្ធា មទ្ធកេវ, អនេកតត្តា ធាត្វនំ តប្បដិក្ខេបេន អនទ្ធាតិ
អាហ “អមុទុតា វា អនទ្ធា”តិ។

៩២៧. អយោនិសោមនសិការហេតុកត្តា អារជ្ជនាយ
អកុសលានុកូលកិច្ចតា ទដ្ឋព្វា។

តិកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណានា

៩៣៩. ឯវំ-សធូនាតិ និទស្សនត្ថេន ឯវំ-សធូនាតិ អធិប្បាយោ។ ភវោ ឯវំ
អភិវុទ្ធា អភវោ យថា “អសេក្ខា ធម្មា”តិ (ធជ. ស. តិកមាតិកា ១១)។ ទុតិយស្មី
បក្ខេ ភវាភវសធូន សម្បត្តិវិបត្តិយោ, វុទ្ធិហានិយោ វា វុត្តាតិ វេទិតញ្ញា។

អភតិយាតិ អយុត្តភតិយា, អប្បតិរូបកិរិយាយាតិ អត្ថោ។

កោដ្ឋចាយាស...បេ... មាតុគាមា វា ឧមិអាទិកយន្តិ យោជនា។
បញ្ចកាមគុណមាតុគាមគ្គហណោតិ បញ្ចកាមគុណគ្គហណោ,
មាតុគាមគ្គហណោ ច។

“សយំកតំ សុខទុក្ខ”ន្តិអាទិកា ទិដ្ឋិយទិបិ អញ្ញោសម្បិ ទិដ្ឋិភតិកានំ
អត្ថេវ, តិម្ហុរកោ បន តថាទិដ្ឋិកោ ភកវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា បុច្ឆតិ សា ទិដ្ឋិ
“តិម្ហុរកទិដ្ឋិ”តិ (សំ. និ. ២.១៨) វុត្តា។ តេនាហា “តិម្ហុរកោ...បេ... អាគតត្តា”តិ។

ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩៤០. អាគមនស្ស បដិសន្ធិគ្គហណាវសេនាតិ អធិប្បាយោ។

៩៤១. ឧបចយនតោតិ វុឡ្ហនតោ។ អញ្ញថាតិ លាភតោ តក្កនតោ ច
អញ្ញប្បកាហេ គហិតោតិ តំ ទស្សន្តោ “សទ្ធាវុចិអាទិហី”តិ អាហា។
អនុស្សវតោ ហិ សទ្ធិហនំ, វុច្ឆនំ បន ជាតិស្សវញ្ញាណតោបិ ហោតិ។ អាទិ-
សធូន ខន្តិអាទិនំ សង្កហោ។

៩៤២. អក្ខន្តិ មូលំ ឯតេសន្តិ អក្ខន្តិមូលកា។ ទុក្ខដទុញ្ញាសិតតាទិនោសា
តាទិសានិ កាយវចីមនោទុច្ឆរិតានិ។

៩៤៣. ឧទគ្គតាសង្ខារោ អរូបសមោ ន ឧទ្ធច្ចសង្ខារោតិ បីតិយា ឯវ
សវិច្ឆារិកតាសង្ខារំ អសន្តសភារំ អាហា។ អរូបសមហេតុភូតោតិ
វិក្ខេបហេតុភូតោ។ បីតិយា អាការោតិ បីតិយា បវត្តិអាការោ។

បញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. ឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណានា

៩៤៤. តេនាតិ កោធាជីនំយេវ វិវាទមូលត្តា។

៩៤៥. គុសលានុយោគេ សាតច្ចំ គុសលានុយោគេសាតច្ចំ។

គណេន សត្តសមូហេន សង្កណិ សន្និបតនំ យេន សទ្ធិ, តេន សង្កតិ
គណសង្កណិកា។ កស្សចិ ឃាសច្ឆាននាទិកស្ស។

៩៤៦. ឧបវិតក្កេតីតិ អារម្មណំ ឧបេច្ច តក្កេតិ។

៩៤៨. អធិច្ចសមុប្បន្និកោតិ “អធិច្ចសមុប្បន្នោ អត្តា ច លោកោ ចា”តិ
ឯវំវាទី។

ឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. អដ្ឋកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៩៥២. ឱសីទនាការេនាតិ កត្តព្ភកម្មេ អនុស្សហនាការេន។

៩៥៨. តេ អភិនិវេសា អសញ្ញិវាទា វទន្តិ ឯតេហីតិ។

អដ្ឋកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩. នវកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៩៦០-៩៦៣. ធនមស្សតិ អដ្ឋានយាតស្ស។

អដ្ឋត្ថន្តិ កោចរដ្ឋត្ថំ អធិប្បតំ។ ឯតស្ស កាថាវចនស្ស។ និដ្ឋបេត្វាតិ
អភិនិរិស្ស។

៩៦៤. អញ្ជោសំ ជស្សជីនំ សង្កតកាវេ យថាសកំបច្ចយេហិ។ យេនាការេន
មានស្ស សាតិសយា បវត្ថិ, តំ ធនេស្សតុំ “អហន្តិ, អស្មីតិ ចា”តិ វុត្ថំ។ អត្តនោតិ
ទិដ្ឋិតតបរិកប្បិតស្ស អត្តនោ។ យថា មានស្ស សម្បត្តហវសេន, ឯវំ
តណ្ហាយ មមត្តវសេន, ទិដ្ឋិយា និច្ចាធិវសេន បវត្ថិ វិសេសវតី សមាធនេបិ
អនាគតកាលាមសនេតិ អាហ “ភវិស្សន្តិ... បេ... វុត្តោ”តិ។ “អហមស្មី”តិ បន
បវត្តមានស្សេវ ភវតីតិ សព្វបទសាធារណស្ស មានស្សេវ វសេន ឥញ្ញតាធិតា
អដ្ឋកថាយំ វុត្តា។

នវកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

១០. ធនកនិទ្ទេសវណ្ណានា

៩៧០. សង្កប្បន្តិ “កុសលតា”តិ វុត្តបទស្ស អត្តវចនំ។ តស្ស
ឧបាយចិន្តាយ។ មិច្ឆាកាវោ សាវជ្ជាកាវោ។ តនាការោ មោហោតិ
យថាវុត្តាការេន បវត្តេ ចិត្តប្បនេ មោហោ។ តស្សបិ
យថាវុត្តបច្ចវេក្ខណាយបិ យថាកតតាបេបិ។ អធិមានសម្បយុត្តំ សញ្ញាននំ
បកតិប្បិសន្តរធន្យនាធិវសេន បវត្តំ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តចិត្តំ ដលំ វិយ វិមុត្តន្តិ
គហិតំ ធន្តំ។

ធនកនិទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

តណ្ហាវិចិត្រនិទ្ទេសវណ្ណា

៩៧៣. វិសេសំ អកត្វាតិ អនុបនិធានំ, សមតោ ច អសមតោ ច
ឧបនិធានន្តិ ឥមំ វិភាគំ អកត្វា, យោ “ឥត្ថំ, ឯវំ, អញ្ញាថា”តិ បទេហិ
បកាសិតោ។

វិសេសស្ស្យាតិ “ឥត្ថំ, ឯវំ, អញ្ញាថា”តិ យថាវុត្ថុស្ស្យវិសេសស្ស្យ។ ទិដ្ឋិយាតិ
ទិដ្ឋិយា គហិតាយ តទវិជាការីនី តណ្ហា ទស្សីតា។ សីសសីសមូលកេហិតិ
ចត្វហិ សីសេហិ, ធូរទសហិ ច សីសមូលកេហិ។ សយមេវ ច តណ្ហា
ទស្សីតាតិ យោជនា។ យទិ ទិដ្ឋិមានកាហោបិ ឥធាធិប្បតោ, យតោ
“តណ្ហាមានទិដ្ឋិវិសេន សមូហតាហតោ”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៩៧៣) អដ្ឋកថាយំ វុត្ថុ,
កមំ “តណ្ហាវិចិត្រានី”តិ វចនន្តិ អាហា “ទិដ្ឋិមានស្វ”តិអាទិ។ តំមូលកត្តាតិ
តណ្ហាមូលកត្តា។

៩៧៤. ន អវក្ករីយតីតិ អនវការី, តំ អនវការី កត្វា, តំ បទន្តរេន
វិភាវេន្តោ “អនវក្ករិ, តំ កត្វា”តិ អាហា។ វិក្ខេបនំ អវយវតោ វិភាគោ។
អត្តតោ អវិជិតុជិត្វាតិ យាយំ ទិដ្ឋិគតិកបរិកប្បតោ អត្តា, តតោ អវិសុំ
កត្វា។

៩៧៥. ពហិកតានិ រូបាទីនិ ឧបគន្ធា បវត្តា តណ្ហា ឧបាទាយាតិ វុត្តាតិ
យោជនា។

ឯកច្ឆស្ស បុគ្គលស្ស ឯកស្មី អត្តភាវេ កស្សចិ តណ្ហាវិចិត្រស្ស
អសម្ពោ, កស្សចិទេវ សម្ពោតិ អាហា “កស្សចិ សម្ពវទស្សនត្ថំ វុត្ត”ន្តិ។

តណ្ហាវិចិត្រនិទ្ទេសវណ្ណា ទិដ្ឋិតា។

ខុទ្ទកថាវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៨. ធម្មហធម្មវិកង្គោ

១. សត្តសង្គាហិកវារវណ្ណនា

៩៧៨. ធាតុសម្ពុវ...បេ... សង្គហិតត្ថាតិ វត្ថុ ខន្ធជីនំ

កាមធាតុអាធិធាតុសុ សម្ពុវភេទភិក្ខុនំ និវេសេសតោ សង្គហិតត្ថាតិ
វិភាគេន យោជនា, តថា សេសេសុបិ បរិយាបន្នបភេទភិក្ខុនន្តិអាធិនា។ តត្ថ
“និវេសេសតោ សង្គហិតត្ថា”តិ ឥមិនា “សត្តសង្គាហិកវារេ”តិ អយមស្ស
អត្តានុគតា សមញ្ញាតិ ឧស្សេតិ។ យស្មា ចេត្ត ខន្ធជីនំ ធានសន្នំ កោដ្ឋាសានំ
អនវេសេសសង្គហោ, តស្មា វេ ទុតិយវារាជិនព្វេត្ថ អនុប្បវេសោ វេទិតព្វោ។
ខន្ធជីនមេវ ហិ តេសំ សម្ពុវាធិវិចារោ ឧប្បត្តានុប្បត្តិឧស្សនវារោតិ វត្ថុ
យុត្តាតិ យោជនា។ អនុប្បត្តិឧស្សនព្វេត្ថ អត្តាបត្តិសិទ្ធិ វេទិតព្វំ។ ន ហិ តត្ថ
“កតិ ខន្ធន ចាតុភវន្តិ”តិអាធិចាឡិ អត្ថិ។

៩៧៩. បុច្ឆានុបន្តិ យេនាធិប្បាយេន បុច្ឆា កតា, តទនុប្បំ។

អវិតថព្យាករណំ នាម ពុទ្ធានំ វេ អាវេណិកំ, អញ្ញេសំ តំ យាធិដ្ឋិកំ
សុតក្ខរសធិសន្តិ អាហា “សព្វញ្ញវេនំ វិញ្ញាយ កតត្ថា”តិ។

សត្តសង្គាហិកវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ឧប្បត្តានុប្បត្តិវារវណ្ណនា

៩៩១. “កាមភវេ”តិ ឥទំ ឱកាសវេសេន វត្វា បុន សត្តសន្តានវេសេន វត្ថុ
“កាមធាតុសម្ពុតានព្វា”តិ វត្ថុន្តិ តមត្ថវិសេសំ ឧស្សេន្តោ “ឥទ្ធិយា...បេ...

អន្តោ"តិ អាហា។ "ន វត្ថុតំ សិយា"តិ កស្មា វុត្ថំ, យទិបិ អសញ្ញាសត្តានំ
អចក្កកត្តា រូបាយតនំ អច្ឆន្ទសុខុមត្តា ហេដ្ឋមភូមិកានញា អគោចរេ,
សមាធិភូមិកានំ បន វេហប្បលានំ, ឧបរិភូមិកានញា សុទ្ធាវាសានំ
ចក្កាយតនស្ស គោចរេ ហោតិ តិ អាយតនាទិកិច្ចំ ករោតិ យេវា តិ សក្កា
វុត្ថំ។ យំ បនេត្ថ វិគ្គារតោ វត្ថុតំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្ថមេវ។ "ហេដ្ឋតោ អវិចិនិយំ
បរិយន្តំ កត្វា ឧបរិតោ បរិនិម្មិតវសវត្ថិនេវ អន្តោករិត្វា យំ ឯតស្មី"ន្តិអាទិនា
(ធរ. ស. ១២៨៧) វុត្ថបទេសា កាមាវចរាទិឌីកាសា។ តេ សត្តនិកាយា ច ធាតុតិ
វុច្ឆន្តិ សមុទាយស្ស អវយវាធារភាវតោ យថា "មាសបុព្វេណ មាសោ"តិ។ សត្តា
ឧប្បជ្ជន្តិ ឯត្ថាតិ សត្តប្បត្តិ, ឧប្បជ្ជនជ្ជន សត្តាវ ឧប្បត្តិ សត្តប្បត្តិ ឯវំ
ឌីកាសសត្តលោកទ្វយស្ស សត្តប្បត្តិបរិយាយោ វេទិតញោ។ សត្តភាវេន
ឧប្បត្តិ, ន អនុចាទិន្ទកក្កន្ធាវិយ សង្ខារភាវេនេវា តិ អធិប្បាយោ។ កេ បន តេ តិ
អាហា "សត្តាវាសវសេន... បេ... ឧចាទិន្ទកក្កន្ធា"តិ។ តំតំបរិយាបន្នានន្តិ
តំតំសត្តាវាសបរិយាបន្នានំ សត្តានំ, សង្ខារានមេវ វា។ សទិសាធិដ្ឋានភាវេនា តិ
សទិសាការេន បវត្តមានានំ ខន្ធានំ បតិដ្ឋានភាវេន។ យេភុយ្យេន ហិ តស្មី
សត្តាវាសេ ធម្មា សមាធាការេន បវត្តន្តិ។

ឧប្បត្តានុប្បត្តិវាវរណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បរិយាបន្នាបរិយាបន្នាវរណ្ណានា

៩៩៩. តត្ថ, អញ្ញត្ថ ចាតិ តស្មី, អញ្ញស្មិញ ភវេ, ឌីកាសេ ច។
បរិច្ឆេទការិកាយ កាមាទិតល្អាយ បរិច្ឆិដ្ឋ អាបន្នា គហិតាតិ បរិយាបន្នាតិ
តំតំភវាទិអន្តោគធា តំតំបរិយាបន្នា។

បរិយាបន្នាបរិយាបន្នាវរណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៦. ឧប្បាទកកម្មអាយុប្បមាណវារោ

១. ឧប្បាទកកម្មវណ្ណានា

១០២១. ឆាតុត្ថយភូតទេវវសេនាតិ កាមាធិឆាតុត្ថយេ និព្ពត្តទេវានំ
វសេន។

ឧប្បាទកកម្មវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

២. អាយុប្បមាណវណ្ណានា

១០២២. សុបរិមជ្ជិតកញ្ចនាទាសំវិយ សោភតិវិជ្ជោតតិសិ សុភោ,
សីរោភាសោ, តេន សុភេន កិណ្ណាវិកិណ្ណាតិ សុភកិណ្ណា។

១០២៣. តំតំមនសិការន្តិ បរិត្តបថវីកសិណាធិគតមនសិការំ។
អប្បនាគ្គុណោបីតិ បិ-សន្តេន បុព្វភាគំ សម្មិល្ខោតិ។ ធន្តនំ
អារម្មណាបរិយេសនំ ឆន្ទោ, កត្តកម្មតាឆន្ទោ។ បណិធានំ ចិត្តជ្ជបនា បណិធិ,
សញ្ញាវិរាគាធិហិ អារម្មណស្ស វិសេសនំ តថាបវត្តាយ ភាវនាយ
អារម្មណករណមេវ។

វិបុលំ វុច្ចតិ មហន្តំ, សន្តភាវេបិ មហនីយតាយ មហន្តមេវាតិ អាហ
“វិបុលា ជលាតិ វិបុលសន្តសុខាយុវណ្ណាធិជលា”តិ។

១០២៤. យំ ចាតុមហារាជិកានំ អាយុប្បមាណំ, សញ្ជីវេ ឯសោ ឯកោ
រត្តិទិវោ, តាយ រត្តិយា តីស រត្តិយោ មាសោ, តេន មាសេន ទ្វាទសមាសិកោ
សំវច្ឆរោ, តេន សំវច្ឆរេន បញ្ច វស្សសតានិ សញ្ជីវេ អាយុប្បមាណំ។ យំ
តាវតីសានំ អាយុប្បមាណំ, ឯសោ កាឡុសុត្តេ ឯកោ រត្តិទិវោ...បេ... តេន

សំវ័ច្ឆវេន វស្សសហស្សំ កាឡុសុត្ត អាយុប្បមាណំ។ យំ យាមាណំ
អាយុប្បមាណំ, ឯសោ សង្ឃាតេ ឯកោ វត្តិទិវោ... បេ... តេន សំវ័ច្ឆវេន ទ្វេ
វស្សសហស្សានិ សង្ឃាតេ អាយុប្បមាណំ។ យំ តុសិតានំ អាយុប្បមាណំ,
ពេរុវេ ឯសោ ឯកោ វត្តិទិវោ... បេ... តេន សំវ័ច្ឆវេន ចត្តារិ វស្សសហស្សានិ
ពេរុវេ អាយុប្បមាណំ។ យំ និម្មានវតីនំ អាយុប្បមាណំ, មហាពេរុវេ ឯសោ
ឯកោ វត្តិទិវោ... បេ... តេន សំវ័ច្ឆវេន អដ្ឋ វស្សសហស្សានិ មហាពេរុវេ
អាយុប្បមាណំ។ យំ បរិនិម្មិតវសវត្តិនំ ទេវានំ អាយុប្បមាណំ, តាបនេ ឯសោ
ឯកោ វត្តិទិវោ... បេ... តេន សំវ័ច្ឆវេន សោឡុស វស្សសហស្សានិ តាបនេ
អាយុប្បមាណំ។ មហាតាបនេ ឧបឡន្តរកប្បោ។ អរិយំ ឯកោ អន្តរកប្បោ ច
អាយុប្បមាណាន្តិ វេទន្តិ។ ទេវានំ អធិមុត្តកាលកិរិយាវិយ តាទិសេន
បុញ្ញពលេន អន្តរាបិ មរណំ ហោតីតិ “កម្មមេវ បមាណា”ន្តិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។
ឯវញ្ច កត្វា អត្តទាទិអាយុបរិច្ឆេទាបិ យុត្តតោ ហោតីតិ។

កី ឈានន្តិ អដ្ឋសុ ឈានេសុ កតវំ ឈានំ។ ភវសីសានីតិ ភវក្កានិ,
បុប្ផនភវក្កំ អរិយភវក្កំ សព្វភវក្កន្តិ វេហប្បលាទីនំ សមញ្ញា។ កស្សបិ សត្តាតិ
បុប្ផនស្ស, កស្សបិ បញ្ចាតិ សោតាបន្នស្ស, សកទាគាមិនោ ច, កស្សបិ
តយោតិ អនាគាមិនោ វសេន វុត្តំ។ តស្មា សោ ព្រហ្មកាយិកាទីហិ ចុតោ អរូបំ
ឧបបដ្ឋន្តោ វេទិតព្ពោ។ “នវសុ ព្រហ្មលោកេសុ និព្ពត្តអរិយសាវកានំ
តត្រូបបត្តិយេវ ហោតិ, ន ហេដ្ឋបបត្តិ”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ១០២៨) អយំ
អដ្ឋកថាថាហោតិ អធិប្បាយេន “យំ បនា”តិ អាទិ វុត្តំ។ “តត្រូបបត្តិបិ ហោតិ
ឧបរូបបត្តិបិ, ន ហេដ្ឋបបត្តិ”តិ បន ថាហោតិ តេន “ហេដ្ឋបបត្តិយេវ
និវារិតា”តិ អាទិវចនេន បយោជនំ នត្តិ។ អរូបធាតូបបត្តិ ច ន និវារិតាតិ
សម្ពុទ្ធា។ អរូបធាតូបបត្តិ ន និវារិតា “មត្តកេ វិគោវ បរិនិព្វាតី”តិ និយមស្ស
អនិច្ចិតត្តា។

អញ្ញត្ថាតិ កាមលោកេ។ តត្ថាតិ រូបលោកេ។ អយំ អដ្ឋកថាតិ
 “បឋមជ្ឈានភូមិយំ និព្វត្តោ... បេ... បរិនិព្វាតិ” តិ ឯវំ បរត្ថា អដ្ឋកថា។ តេនេវាតិ
 យស្មា រូបធាតុយំ ឧបបន្នោ អធិប្បតោ, ន ឧបបន្នោរហោ, តេនេវ
 ការណេន។ តស្សាតិ យថាវុត្តស្ស រូបធាតុយំ ឧបបន្នស្ស អរិយសាវកស្ស។
 យេន រូបរាគេន តត្ថ រូបកវេ ឧបបន្នោ, តស្មី អរូបជ្ឈានេន វិក្ខម្ហិតេ សម្មនេវ
 ធិដ្ឋាធិនវេសុ យថា កាមរូបកវេសុ អាយតី ភវាភិលាសោ ន ភវិស្សតិ, ឯវំ
 អរូបកវេបីតិ ធស្សន្តោ អាហា “បុន... បេ... ភវិស្សតិយេវា” តិ។ តត្ថ និព្វត្តាតិ
 រូបធាតុយំ ឧបបន្នោ។ អរិយមគ្គំ ភាវេត្វាតិ ហេដ្ឋមំ អរិយមគ្គំ សម្មាទេត្វា។
 និព្វត្តភវាធិនវេសេនាតិ តស្មី រូបកវេ និព្វត្តាបិ តត្ថេវ
 អាធិនវេសេនា។ អនិវត្តិតភវាភិលាសោតិ ឧបរិ អរូបកវេ
 អវិស្សជ្ជកវេបត្ថនោ, យតោ អរូបធាតុយំ ឧបបន្នោរហោ។ តស្ស វេសេនាតិ
 តាធិសស្ស អរិយសាវកស្ស វេសេន។ “កស្សចិ បញ្ច, កស្សចិ តយោ អនុសយា
 អនុសេន្តិ” តិ អយំ យមកថាធឿ (យម. ២. អនុសយយមក. ៣១២) បរត្ថា។

អាយុប្បមាណាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. អភិញ្ញេយ្យទិវាវណ្ណានា

១០៣០. “រុប្បនលក្ខណំ រូបំ, អនុភវនលក្ខណា វេទនា” តិអាធិនា
 សាមញ្ញលក្ខណាបរិក្កាហិតា។ “ធុសនលក្ខណោ ជស្សោ, សាតលក្ខណំ
 សុខ” តិអាធិនា វិសេសលក្ខណាបរិក្កាហិតា។

“បត្តារោ ខន្ធា សិយា កុសលា” តិអាធិនុ ឥធយំ វត្ថុតំ, តំ ខន្ធវិភដ្ឋាធិនុ
 វុត្ថំ, តស្មា តត្ថ វុត្ថនយេនេវ គហេតព្ពន្ធិ អធិប្បាយោ។ សេសំ យទេត្ថ ន វុត្ថំ, តំ
 សុវិញ្ញេយ្យមេវាតិ។

អភិញ្ញាយាទិវាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ធម្មហធនវិភង្គវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ឥតិ សម្មាហរិណោទនិយា ដីកាយ លីនតុវណ្ណានា

វិភង្គ-អនុដិកា សមត្ថា។

